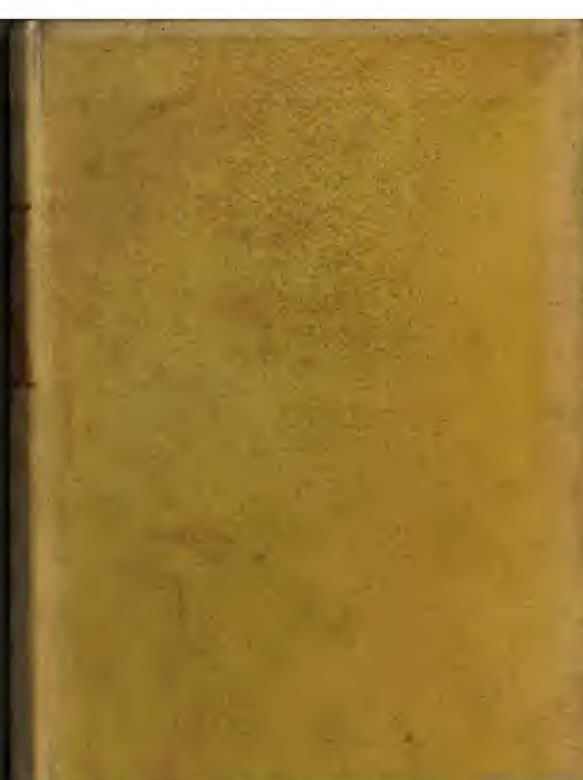

36
23 F
6

COMMENTARII COLLEGII CONIMBRICENSIS SOCIETATIS IESV,

IN TRES LIBROS DE ANIMA, ARISTOTELIS STAGIRITÆ.

Hac ſecunda editione, Græci contextus Latino è regione reſpondentis acceſsione auctiores, & emendatiores.

Cum INDICE *rerum præcipuarum.*

LVGDVNI,
APVD HORATIVM CARDON.

ANNO M. DC.
CVM PRIVILEGIO.

CLARISSIMO VIRO D. NICOLAO REGNAVLD

DOMINO À VAVDEMAR,

I. C. in Prætorio Lugdunenſi, conſiliario Regio,& in ſupremo Dombarum ſenatu ſenatori dignißimo,

HORATIVS CARDON S.

SI præclaris ſcriptoribus laudi datur. V. C. cùm quod ipſi aßiduis vigilijs ac laboribus menti ſuæ præter cæteros condiderunt, id in conſpectum omnium promere non dedignãtur, conſequens ſanè fuerit, proximum ab his locum librarijs aßignare, qui eiuſmodi ſcripta ab iniuria temporis vendicant,& vt poſteris integra conſignent, nullis ſumptibus parcunt. Non is equidem ſum, qui hac re, quidquam de re publica literaria, vnquam

præsumam promereri, idem tamen merendi studio haud cuiquam facilè manus dederim. Nam, & si alia causa, quam tu ipse nosti, in Hispaniam me contulerim, semper tamen hæc animo meo resedit cogitatio, vt nullum nõ lapidem mouerẽ, quò mihi quàm plura possem eruditorũ virorũ scripta coaceruarem, quæ reuersus typis sedulò committerem. Et sanè non pauca collegi, nonnulla quidẽ manuscripta & quæ nusquam hactenus in lucẽ emerserant, nõnulla etiã quæ non nisi in ipsomet Hispaniæ regno edita fuerãt. In his curãdis tuo tum consilio, tum auctoritate ac ope fretus. Est igitur quod eo nomine tibi à studiosis gratia referatur, est quod gloria, cuius vt memoria diutiùs permaneat incorrupta, cuilibet ipsorum librorũ nomen tuum præponi par etiam fuerat, ni tu ab omni iactantiæ suspicione alienus renuisses. Verùm ingratus videar ego, tuæq; inuidus laudi, ni tanti beneficij monumẽtum aliquod extet. Itaque ex hisce libris qui mihi reseruati fuerint selegi hos de Anima cõmentarios, à celeberrimo & tum literis, tum pietate florentißimo Collegio emissos. Libros inquam de Anima, qui potißima ratione, tuo nomine insignientur. Vel quòd, tu his studijs, vt compertum habeo, plurimùm delecteris, vel maximè, quòd hæc naturalis philosophiæ portio reliquis partibus sit præferenda ab eo, qui iudicis munere defungitur, vt facis: cui nempe conuenientißimum sit, & sui

ipsius

ipſius perſpectam penitus habere naturam, vt ea duce animi ſui motus temperet, mores componat, collimet, atque ad rationis exercitium adaptet, quod & ipſamet ſchola ſui operis initio ſcitè admodum ac eleganter monet, atque etiam vt ad normam quam eadem humana natura inſtruit, agnita voluntatis libertate, actiones humanas, & quid iuſtum, quidq́; æquum ſit peracuta mentis acie dijudicet. Decuit etiam me tibi libros de Anima præ cæteris acceptos referre, me inquam quem tu veluti denuò animaſti, ac ad hoc muneris capeſſendum informaſti, vires adiecisti, auxisti, quæ omnia ſunt animæ munia. Quid igitur reſtat? niſi vt te obnixè rogitem, vt tua virtute, præſidio atque auctoritate ſuſcipias, tuearis, atque obfirmes, nō quidem hos libros qui ſatis ſuamet doctrina muniti ſunt, ſed me imbecillum adhuc ac nouellulum clientulum tuum, vt ad alia reſtant peragenda tutiùs & alacrius incedam.

Vale.

LECTORI STVDIOSO HORATIVS CARDON S.

TV etiam, ſtudioſe lector, longæ meæ peregrinationis fructus aliquos decerpe, & ſerto illo fragrantiſsimo, quem tibi Collegium Conimbricenſe dudum collegit, adiice hunc alterũ florem, non minùs odore ſuauiſsimum, quàm guſtu placidiſsimum ac valetudini animi naturalibus præceptis tuendę aptiſsimum. Forſitã in eo minutim reuoluẽdo plura reperias quę te ad ſalubriora remedia perueſtiganda incendant. Habet enim hanc cum cæteris vtilitatem, naturæ noſtræ cognitio vt ad Creatoris notitiã ſenſim alliciat, atque diſponat, qui ipſe omnes actus puros longè ſupereminet. Hęc potiſsima aſsignetur ratio, cur te his commentariis diutiùs priuari nõ ſim paſſus, qui iampridem apud Luſitanos editi ſint. Alios in Logica eiuſdem ſcholæ commentarios ſpero propediem me recepturum. Quos tibi, Deo fauente impertiar, ſi meo labore te ſenſero delectari. Vale.

IVDI

IVDICIVM EORVM, QVI AD HOS Commentarios ex officio Sanctæ Inquisitionis recognoscendos constituti fuerunt.

Recognouimus, atque accuratè expendimus hos cursus Conimbricensis Commentarios in tres libros Aristotelis de Anima, cum apposito tractatu de Anima separata, & nihil in eis inuenimus, quod à fide, ac vera Religione alienum sit: imò verò eos esse censuimus, qui ob rerum tractandarum copiam, atque sermonis præstantiam, prosperos vbique gentium, humanæ, & diuinæ philosophiæ successus, literarum candidatis sint allaturi. Quapropter immortalitati, & typis commendandos existimauimus.

Ioannes Correa. F. Ludouicus de Sotto Maior.

Antonius de Castelbranco.

FACVLTAS SVPREMI SANCTÆ Inquisitionis Concilij.

Excudantur hi Commentarij in tres libros Aristotelis de Anima. 24. Septembris. 1592.

Antonius de Mendonça. Iacobus de Sousa. Marcus Teyxeira.

FACVLTAS REGII SENATVS.

Excudantur hi Commentarij, Olisipone, 23. Decemb. 1595.

Hieronymus Pereira. Damianus de Aguiar.

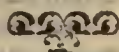
FACVLTAS ILLVSTRISSIMI, AC Reuerendissimi Domini Alphonsi de Castelbranco Episcopi Conimbricensis.

Excudi possunt hi Commentarij cum nihil contineant, quod Christianæ Religioni, ac honestis moribus repugnet. 6. Martij, 1598.

D. ALPHONSVS EPISCOPVS COMES.

PROOEMIVM, IN TRES LIBROS ARISTOTELIS DE ANIMA.

De vtilitate, ordine, materia subiecta, & partitione horum librorum.

VANTVM scientia de anima, ob certitudinem demonstrandi, & rerum, in quibus versatur, nobilitatem, inter alias Philosophiæ partes emineat: quam sit tum ad vitam probè instituendam, & moderandam; tum ad omnem veritatis cognitionem vtilis; ex iis, quæ Aristoteles mox docebit, conspicuum fiet. Sed idem, præsertim quod ad vtilitatem spectat, suaderi ampliùs, illustrariq; ex eo potest, quia vt celebris illa siue Chilonis, siue Phemonoæ, aut Thaletis, vel quicũque eius auctor fuerit, sententia foribus templi Delphici ab Amphictionibus inscripta commonebat, maximè eniti quisque debet, vt se ipsum norit nosse autem se nemo potest, nisi animi sui naturam, & dignitatem perspectam habeat. Quin verò, vt M. Tullius lib. 1. Tusculanarum quæst. & Plotinus lib. 3. Enneadis quartæ cap. 1. post Platonem in Alcibiade 1. censuerunt, non aliud Delphica illa inscriptio hortabatur, quàm vt animi naturam cognosceremus. Videlicet quia quisquis mentis suæ vim, & excellentiam spectandam sibi exhibuerit, intelliget non esse in his fluxis, & caducis bonis immorandum; sed sempiterna, & diuina omni studio, & contentione quærenda: in quo præcipua veri, & legitimi Philosophi ornamenta consistunt. Et item doctrina hæc magno vsui iis, qui de communi vita & moribus disceptant, vt constat ex lib. 1. Ethic. cap. 13. & ex lib. 6. cap. 1. Etenim oportet eos à Naturali accipere quo pacto ratio summam animæ arcem teneat, vt inde appetendi, & irascendi vim sibi subiiciat, & insurgentes motus ad certam normam moderetur. Oportet etiam principium actionum, in qui-

Huius scientiæ vtilitas, quòd illius ope se ipsum quis probè norit.

Tullius. Plotinus.

De hac sententia Laërtius li. 1. Pli. lib. 7. cap. 32. Macrobi. 1. Satur. cap. 6. Xenoph. 4. comm. Clemens Alex. in Pædag.

Quòd ad moralẽ disciplinam sit opportuna.

bus humanæ vitæ felicitas sita est; itémque partitionem facultatum, qua ad affectus, & virtutes explicandas vtuntur, ab eodem mutuari. Huc pertinet illa Aristotelis commonitio in extremo capite lib. 1. Ethicorum, sicuti medici, qui remedia curandis corporibus adhibent, vt munere suo probe fungantur, in animorum cognitione multum operæ collocant: ita ac multò potiori ratione Philosopho ciuili, qui sanandis animi morbis studet comperta esse debere, quæ ad animi scientiam spectant. Ad primã verò Philosophiam mirificè confert, quatenus ab intellectu nostro ad substantias intelligibiles, & à materia absolutas per analogiam quandam, similitudinémque prouehimur, & humana mens se supra se conuertens, à se ipsa ad diuinam naturam, à qua profecta est, reuocatur, & quicquid ipsa perfectionis habet, in Deo omnium perfectionum fonte inuenit, meliori tamen nota, omníque imperfectione sublata. Denique communi ratione, ad omnem Philosophiæ partem opportuna est hæc de animo meditatio; quia cum animus rationis, consiliíque particeps (vt Trismegistus in Asclepio ait) sit veluti Orizon æternitatis, & temporis, atque intelligibilis, corporeæq; naturæ nexus, ac confinium: vel, vti alij dixere, totius mundi summa: siquidem natura media extremas repræsentat, superiorem vt imago, inferiorem vt exemplar: fit vt animi doctrina veluti quoddam rerum diuinarum, & humanarum scientiæ compendium existat, nósque ad omnem aliam veritatis notionem præparet. Ostendit quoque vberem huiusce cõtemplationis fructum, id, quod D. August. 2. de ordine cap. 8. asserit; nimirum duas esse præcipuas in Philosophia quæstiones; vnam de anima, alteram de Deo. Primam, efficere vt nos ipsos nouerimus; alteram, vt originem nostram; illam nobis dulciorem, hanc chariorem esse: illam nos dignos beata vita; hanc beatos reddere.

Item ad Metaphysicam.

Lege cap. 7. libr. 12. Metaphys.

Ad vniuersam etiã philosophiam.

Trismegist.

Animus noster medius inter æterna & caduca.

D. Gre. Nyss. lib. 1. de homine c. 5. Plotin. Ennead. 4. lib. 6. ca. 3. D. Th. lib. 2. contra gent. c. 68. & li. 4. c. 55. Ficinus lib. 3. de immortalitate ani. c. 2. Bessario li. 2. cõtra calumn. c. 7. Picus in Heptaplo c. 7.

Certè animi considerationem magni esse momenti satis ostendunt tam patrum quam externorum etiam philosophorum ea de re scripta. Nam D. Dionys. c. 4. de diuinis nom. de anima scripsisse se meminit, D. Iustinus Philosophus & martyr eiusdem argumenti librum edidit, vt refert D. Hieronym. in lib. de scriptoribus Ecclesiasticis; D. August. librum vnum composuit de immortalitate animæ; alterum de animæ quantitate; quatuor de anima, & eius origine. D. Gregor. Nyssenus satis longam disputationem à se cum Sorore Macrina de anima & resurrectione habitam literis commendauit. Tertullianus vnum de anima librum condidit. Iam verò Ethnici auctores multa de eadem conscripsere, Trismegistus, Plato, Theophrastus, Plotinus, Chalcidius, Proclus, Iamblichus, Tullius, auctor operis de sapientia secundum Ægyptios. Aristoteles etiam præter hos tres libros, alium reliquit de animæ quæstionibus, sed iniuria temporis intercidit.

Porrò autem quanto studio hoc opus ab Aristot. elaboratum, perfectúmque sit, testatur ad eius procemium Themistius hisce verbis.

verbis. Cùm pleráque omnia Aristotelis scripta, eiusmodi habeantur, vt demirari præstantiam eius facilè suppetat; nulla profectò commentatio est, in qua ille perinde ingenij sui vim, & sublimitatem ostenderit, atque in ea, quæ rationem animæ continet: siue enim multitudinem quæstionum, siue copiam rerum pulcherrimarum, siue doctrinæ subtilitatem quæras; eiusmodi sunt libri de anima; vt vni illi homini omnia, quæ ad hoc genus pertinent, in numerato fuisse, constitisséque videantur.

Themistij testimoniũ de præstãtia librorũ Aristotelis de anima.

Illud verò hoc loco in primis disquirendum occurrit, quod dissidentium interpretum opinionibus agitatur; videlicet quem hæc scientia inter cæteras Physiologiæ partes, doctrinæ methodo, atque ordine, locum vendicet. Sed, longiori disputatione omissa, statuendum est cum Theophrasto apud Themistium lib. 3. huius operis cap. 39. suæ paraphrasis, & D. Thoma, quem recentiores fere sequuntur eam proximè sequi post libros Meteororum; atque antecedere totam disciplinam ad res animatas pertinentem. Námque vt D. Thom. & Theophilus in proœmio huiusce operis animaduertunt, sicuti Physiologiæ totius exordium est Physica Auscultatio; quia vniuersam Naturalium principiorum explicationem continet: ita congruebat vt initium commentationum de rebus animatis, esset consideratio animæ, quæ rerum animatarum commune principium est. Alexander tamen Aphrodisiensis in suo primo de Anima, & Auerroes 4. Meteororum priorem fecere tractationem de animalium partibus. Primùm, quia contemplatio materiæ antecedit contemplationem formæ; partes verò, siue organa, sunt materia, subiectúmve animæ. Secundò, quia anima definitur per corpus organicum: quare ne definitio ex ignotis progrediatur, oportuit declaratum id prius ab Aristotele fuisse. Hæc tamen argumenta non concludunt. Nam esto partes organicæ animalium, de quibus Aristoteles in lib. de partibus animalium disserit, habeant se se ex parte materiæ quatenus corporeas functiones animæ in se recipiunt: dispositionésque necessariæ sunt ad introductionem animæ, vt suo loco exponemus. Licet item partes organicæ facilius cognoscantur, quàm anima, cuius natura abdita est, & recondita; non proinde tamen de iis prius agendum fuit; sed de anima potiùs; quia vt paulò ante significauimus, monétque Aristoteles primo capite libri primi Phys. & cap. 1. & 3. libri primi de partibus anim. post Platonem in Phædro, & Hippocratem in lib. de natura humana, In omni benè instituta disciplina, ea tractanda priùs sunt, quæ patent latiùs, ac magis communia habentur, ne eadem sæpius repetere cogamur: anima verò latiùs patet, quàm partes animalium; cum hæ animantibus duntaxat; illa omnibus insit viuentibus. Nec materiæ consideratio, contemplationem formæ præit, si aliud doctrinæ ratio postulet, anima verò non per corpus organicum animalis, sed per corpus organicum viuentis in commune definitur. Quod

Dubitatio de ordine horum librorũ inter cæteras Physiologiæ partes.

Aliorũ sententia.

Refellitur.

Communiora priùs tractanda.

ante doctrinam de anima declarari ab Aristotele haud necesse fuit; cum ad animæ definitionem percipiendam, distincta & absoluta organici corporis notitia minimè requiratur; sed confusa sufficiat, quæ facilè potest comparari. Quin verò non minus ad notitiam organici corporis, scientia animæ; quàm ad animæ scientiam, organici corporis cognitio exigitur, siquidem anima etiam in definitione corporis organici adhibetur; cum definiatur id, quod affectum est organis, ad animæ functiones obeundas accommodatis. Quo patet eiusmodi argumentum, si quid momenti habeat, æqua vi in aduersarios retorqueri posse.

De subiecto huius operis prima sententia. Nunc, quodnam horum librorum subiectum sit, expendamus. Venetus hoc loco, & quidam alij è recentium Philosophorum cœtu non animam, sed corpus animatum esse statuunt. Quod probant,
1. argum. primum, quia vt hæc doctrina pars quædam est Physiologiæ, ita oportet eius materiam talem esse, vt de ea totius Physiologiæ subiectum tanquam de parte inferiori ac minùs latè patenti enuntietur: liquet autem ens mobile de corpore animato, non de anima eo pacto dici.
2. Deinde, quia vel hîc, vel nullibi Aristoteles de corpore animato egit; nullibi egisse absurdum est; nec enim à Philosopho tam præclara species entis naturalis silentio inuoluenda fuit; Egit ergo de illa in hoc opere; ac proinde corpus animatum
3. est illius subiectum. Tertiò, quia id subiectum cuiusque disciplinæ est, cui primò, ac per se conueniunt affectiones, quæ in ea tractantur: at nutriri, sentire, moueri, velle, intelligere, cæteræq́; eiusmodi affectiones, de quibus in hisce libris disseritur, non animæ, sed corpori animato partim in communne, partim per sua inferiora primùm ac per se competunt, vt capite 4. primi libri text. 54. Aristoteles inquit. Quare non videtur negandum materiam huic operi
2. Sententia. subiectam esse corpus animatum. Verum nobilissimi quique Peripatetici, Simplicius, Philoponus, Alexander, Themistius, D. Thomas, M. Albertus, Ægidius, Theophilus, Iandunus, Caietanus, Ferrariensis, & plerique alij ad hunc locum communi consensu aduersariam partem sequuntur, statuúntque horum librorum subiectum esse animam. *Apollinaris, Flādriensis, Tolletus, Ianellus. Thienensis.* Quod ex eo primum suadetur, quia vt ex 1.
1. Ratio. lib. Poster. cap. 1. & 9. colliges, id rite subiectum in qualibet scientia constituitur, cuius definitio in ea inuestigatur, & traditur: in hoc verò opere non corporis animati, sed animæ definitionem quæsiuit, atque assignauit Aristoteles; vt ipse in procemio propositum sibi esse dixit, & in libro de sensu & sensili persolutum à se
2. fuisse gloriatur. Deinde, quia si corpus animatum esset huius disciplinæ subiectum, cùm in categoria substantiæ inferius, atque adeò nobilius sit animal, quàm corpus animatum; sequeretur immeritò hanc scientiam propter subiectæ materiæ præstantiam maximéque ob excellentiam animæ rationalis cæteris Physiologiæ partibus ab Aristotele anteponi; cùm ea potiùs, quæ de animan-
3. tibus disserit, eo nomine præferenda esset. Postremò fauet

huic

huic ſententiæ ipſa operis inſcriptio; nuncupantur enim hi libri περὶ ψυχῆς, id eſt, de Anima. In hac dubitatione dicendum nobis videtur libros de anima bifariam ſpectari poſſe. Nimirum vel per ſe, ac ſeparatim: vel vnà cum iis, qui paruorum Naturalium vocantur, qui illorum quaſi acceſſio quædam ſunt. Tum ſi priori modo ſpectentur, eorum ſubiectum eſſe animam; ſi poſteriori, corpus animatum. Tres enim de anima libri in ſcrutanda, explicandaque per ſe animæ natura potiſſimum inſumuntur, nec viuentium affectiones, & proprietates, niſi ſecundum rationem originis ſuæ, & vt ab anima tanquam à fonte manant, ac prout ad cognitionem illius obſeruiunt, expenduntur. At in opere paruorum naturalium eædem prout iam corpori, eiuſque organis accommodantur, in conſiderationem veniunt. Quo fit vt eiuſmodi opus, & tres libri de anima integram corporis animati commentationem exhibeant.

Quid ſentiendum ſit.

Ita cenſuit Apolin. hoc loco q. 2. ar. 2.

Reſpondetur argumentis primæ ſententiæ.

Aduerſariorum verò argumenta, quæ probare nitebantur libros de anima, etiam per ſe ſumptos, habere pro ſubiecto corpus animatum facilè ſoluuntur. *Ad 1.* Ad primum negari debet oportere totius diſciplinæ ſubiectum de ſubiectis partium affirmari: alioqui diceretur ens mobile de ſenſu, & ſenſibili, itemque de reſpiratione, & de motu animalium, quas conſtat eſſe peculiares materias quorundam opuſculorum Ariſtotelicæ phyſiologiæ. Similiter neceſſum foret orationem philoſophorum, quæ totius Logicæ ſubiectum eſt, enuntiari de voce ſimplici, quæ eſt ſubiectum Categoriarum. Itaque ſat eſt ſubiecta partium cuiuſque ſcientiæ aliquo modo includi in ſubiecto totius; nec ſub illo directa ſerie contineri oportet.

Ad ſecundum, dicendum eſt non omiſiſſe Ariſtotelem corporis animati explicationem; ſed eam, quoad animam, in tribus, qui de ea inſcribuntur, libris; quoad ipſum corpus, quantum ſat erat, in paruis naturalibus tradidiſſe. *Ad 2.* Ad tertium, affectiones, de quibus in libris de anima agitur, primò, ac per ſe conuenire animæ, vt earum fonti, & origini: tametſi vt Ariſtoteles loco citato vult, non niſi de toto compoſito, vt de principe ſubiecto enuntientur. *Ad 3.* Si cui tamen viſum fuerit priorem tueri ſententiam, quæ licet à cõmuni abhorreat, improbabilis tamen non eſt; reſpondeat argumentis in contrariam partem adductis; quanquam Ariſtoteles hiſce libris animæ definitionem tanto ſtudio inueſtigarit, ac tradiderit: in id tamen non animæ gratia præcipuè incubuiſſe; ſed propter corpus animatum, ad quod, vt ad totius operis ſcopum, reſpiciebat. *1.* Nec verò animę facultates, quoad ſuum principium duntaxat, ſed vt totum compoſitum, id eſt, corpus animatum, ornãt, expendiſſe. Item doctrinam de anima reliquis naturalis philoſophiæ partibus excellere, non vt præciſè circa corpus animatum in commune verſatur, ſed quatenus diſceptat de animo rationali, qui cæteras phyſicæ conſiderationis formas, naturæ dignitate vincit. *2.* Denique, inſcribi hos libros de anima, non vt à principali ſubiecto, ſed vt à præcipua *3.*

Occurritur rationib. pro 2. Sententia.

illius parte, quæ proinde subiectum quo dici potest, sicuti & corpus animatum, subiectum quod, vt philosophi quidam loquuntur.

Quod ad operis partitionem spectat; Ea sic habet. In primo libro disserit Aristoteles de essentia animæ contra veterum placita; ex propria verò sententia capit. 1. & 2. libri secundi. Tum reliqua parte eiusdem libri agit de potentiis animæ in commune, de facultatibus ad animam vegetatricem spectantibus, & de sensibus externis. De internis autem, tribus capitibus libri tertij. De intellectu à quarto ad nonum. Inde ad finem libri, de motu, & quibusdam affectionibus, quæ animantibus vniuersim competunt.

QVÆSTIO VNICA.

Num intellectiuæ animæ contemplatio ad Physiologiæ doctrinam pertineat, an non?

ARTICVLVS I.

Variæ philosophorum Sententiæ.

Prima sententia anima humana considerationẽ mediam esse inter Physiol. & metaphys.

HVIC quæstioni non nihil difficultatis peperit sententiarum varietas, & discrepantia. Nam Philoponus primo de ortu & interitu: Simplicius, & Themistius initio Physicorum, quibus etiam videtur adstipulari Boëtius in suo prologo ad Isagogem Porphyrij, animæ considerationem, non physicam, sed Mathematicam esse autumant: non quòd eam mathematici negotij esse putent: sed quia sicuti res mathematicæ inter physicas, & diuinas vtriusque naturæ interstitio, & affinitate mediæ sunt: sic anima inter easdẽ medium tenet, cùm sit intelligibilis & corporei mundi nexus, ac vinculum, vt ante exposuimus; proindéque eius consideratio ad mediã quandam disciplinam, quæ partim Naturalis, partim transnaturalis sit, videtur pertinere; siquidem eisdem modis res, & scientiæ diuiduntur, vt constat ex tertio huius operis cap. 8. text. 38. *In prologo editionis 1.*

2. Sententia esse Metaph. Alij eam contemplationem ad primum Philosophum delegant innixi potissimùm auctoritate Aristotelis primo de partibus anim. *Prima ratio ex auctoritate Arist.* cap. primo vbi hanc quæstionem disertis verbis proposuit, cumque quæsiisset, num Philosophi naturalis esset de omni anima disputare, respondit non esse: quia alioqui ageret Physiologus de intellectrici anima, & de intellectu, consideraretque omnia intelligibilia, quandoquidem relatorum eadem est scientia, intellectus autem, & id, quod sub intellectum cadit, relata sunt. Secundò, quia *2. Ratio.*

Physica

Physica contemplatio est solius naturæ: at intellectus natura non est. Tertiò, quia disputare de rebus à materia abstractis, vt de intellectu, alienum est ab instituto naturalis philosophi, qui in rerum corporearum duntaxat peruestigationem incumbit. *3. Ratio.*

Tertia Opinio est Alexandri ad initium Meteororũ, Auerrois 2. Physic. com. 26. & 1. de partibus anim. cap. 1. & 3. huius operis, comm. 17. & aliorum complurium existimantium animæ sciẽtiam ad Physiologum attinere, cùm Aristoteles in hoc opere, quod procul dubio pars quædam est naturalis Philosophiæ, non solùm de cæteris animæ partibus, sed etiam de intellectrici ex professo disseruerit. *3. Sententia esse Physicã.*

ARTICVLVS II.

Totius quæstionis dissolutio.

VT propositæ quæstioni satisfiat, prænotandum est animum participem rationis trifariam spectari posse. Vno modo, prout vnitur corpori, & in eo functiones suas administrat: Altero, secundum attributa, quæ ipsi à materia separato conueniunt, cuiusmodi sunt esse definitiuè in loco, recipere species ex influxu superni luminis, intelligere sine recursu ad phantasmata, aliaque eiusmodi. Tertiò, quoad suam propriam naturam, & essentiam. *Triplex animæ rationalis consideratio.*

Hoc posito, sit prima conclusio. Nulla superiorum trium animæ considerationum pertinet ad aliquam vnam scientiam mediam inter naturalem & primam philosophiam. Hæc conclusio suadetur; quia non datur medium illud philosophandi genus: cùm scientia contemplatrix perfectè diuidatur in naturalem, Metaphysicam, & Mathematicas, vt in Physicæ auscultationis procœmio latè disseruimus. Nec verò vnquam Aristoteles eius mediæ disciplinæ in suis libris mentionem fecit. His non obstat quòd anima corporei, & intelligibilis mundi confinium, & quasi nexus quidam sit. Non enim inter hæc extrema ita medium obtinet, vt aliquam mediam abstractionem vendicet, distinctam ab illis, quæ tripartitam contemplantis philosophiæ varietatem efficiunt; vt loco citato ostendimus. *1. Conclusio.* *Eius probatio.* *Non datur media abstractio inter physic. & metaphys.*

Sit Secunda conclusio. Prima animæ consideratio ad naturalem Philosophiam ex officio spectat. Hæc probatur, quia contemplari ens naturale ad Physicum pertinet, eiusdem verò est meditari totum, & partes: at anima eo modo sumpta, est actu pars entis naturalis, nempe hominis. Item quia operationes, quas anima, dum in corpore est, administrat, pendent à materia; & prout connexionem cum ea habent, in considerationem cadunt, non alterius artificis, quàm eius, qui de materia disserit, id est, Physiologi. *2. Conclusio.* *1. Confirmatio.* *2. Confirmatio.*

Sit

Sit tertia conclusio. Contemplatio animæ secundo modo sumptæ transcendit Physiologiæ fines, pertinetque ad Metaphysicum. *3. Conclusio.* *Anima rationalis suprema formarū* Ad huiusce conclusionis intelligentiam obseruandum est, cùm anima rationalis sit suprema formarum in materia existentium, & *D.Dionys.* teste D.Dionysio 7. capite de diuinis nominibus, summum infimi attingat infimum supremi; transire eam, cùm è corpore abscedit, pro suo modo in statum substantiarum separatarum, secundum eas videlicet affectiones, quarum suprà meminimus, nihil commercij cum materia habentes, qui status, vt docet D.Thomas. 1. part. quæst.79.art.1.non est ei naturalis, sed præter naturam. Quo fit vt disceptatio animæ rationalis eo modo sumptæ ad eandem scientiam pertinere debeat, ad quam mêtes à materiæ contagione pror-

3.Conclusio. Probatio. sus liberæ. Hinc iam proposita conclusio ex eo ostêditur, quia perpendere ea, quæ re, & ratione à materia abstrahuntur, ad solum primum philosophum attinet: affectiones verò, quæ animæ competunt, præcisè vt extra materiam cohæret, ita se habent, vt attendenti planum erit.

4.Conclusio. Sit quarta conclusio, Scrutari propriam animæ naturam, & essentiam, quæ erat tertia de animo meditatio, spectat ad naturalem *Probatur 1.* philosophum. Huius conclusionis veritas ex eo conuincitur, quia anima ex sua ratione & natura, est forma corporis; vnde & essentiali definitione explicatur, cum dicitur actus primus corporis organici; Quo fit vt ad sui cognitionem necessariò materiam requirat: quæ verò ita se habent, intra speculationis physicæ metas continentur, sicuti & materia ipsa, docente Aristotele secundo Physicorum cap. 2. text. 22. eiusdem artificis esse materiam & formam contemplari; quia videlicet duo hæc mutuò se respiciunt, vt ex eo- *2.* dem lib.& cap.text.26.constat. Præterea stabilitur eadem conclusio ex eo, quia cùm homo sit pars subiecta enti mobili, cuius cognitionem Physicus profitetur, cúmque hominis essentia cognosci nequeat, quin natura ipsius animæ, per quam in suo proprio gradu, & specie constituitur, innotescat: fit inde vt ad naturalem philosophum attineat animæ essentiam indagare. Huc pertinet, quòd definitio illa hominis passim celebrata, homo est animal constans corpore, & animo rationis participe; à nullo alio præter quam à naturali philosopho inuenta & tradita esse creditur.

Dubitatio. Quærat tamen hîc aliquis num ea consideratio, qua anima vt quid immateriale, per se subsistens, intellectiuum, expenditur: quæ attributa sicuti sunt animæ intrinseca, ita ei tam in materia, quàm extra materiam competunt; num, inquam, eiusmodi consideratio, *Occurritur dubitationi.* physica sit, an potiùs metaphysica. Cui dubitationi occurrendum est; si ea prædicata non in tota sua amplitudine sumantur; sed restricta ad proprium & specificum gradum animæ rationalis, ita vt cum ea reciprocentur, nimirum tale immateriale, tale per se subsistens, tale intellectiuum; eam speculationem physicã esse; quandoquidem cognoscere propriam, ac peculiarem animæ rationalis naturam

naturam ad Physiologię doctrinam pertinet, vt proximè statuimus. Si autem sumantur in commune, & vt tam animæ, quàm intelligentiis conueniunt, Metaphysicam esse: quia sicut substantiam, relationem, & qualitatem, ac passiones entis secundum communes & generales conceptus speculari, Metaphysico incumbit, vt loco citato ostendimus, propterea quod hæc, etsi ex parte in materia reperiantur, secundum se tamen indifferentiam obtinent, vt in materia sint: ita cognoscere intellectiuum, per se subsistens, & immateriale, in commune, Metaphysici negotij est; quia esto etiam conueniant animæ rationali, cuius propriam & reciprocam essentiam cognoscere ad physiologum spectat; secundum se tamen indiscriminatim se habent ad animam, & ad intelligentias, quæ nullam habent cum materia coniunctionem.

ARTICVLVS III.

Explicatio rationum, quæ superius dictis aduersari videbantur.

RELIQVVM est, vt respondeamus ad argumenta ex Aristotele desumpta in primo de partibus Animalium, quæ animæ rationalis doctrinam primo Philosopho absolutè ascribere videntur. Alexandri sectatores opinantur quæst. Arist. eo loco non esse de anima duntaxat animantium; quia non dubitauit hanc in vniuersum à Naturali considerari: sed de anima, vt etiam intelligentias comprehendit; quæsiisséque an sicuti Naturalis omnem animam contemplatur, quæ animantium est, ita etiam de animabus separatis disceptare queat. Itáque asserunt intellectum, quem Aristoteles à doctrina Physica remouit, non esse humanum, sed substantias separatas. Hæc explicatio non placet, propterea quòd ex ipsa verborum serie planum videtur de solis animalium formis philosophum ibi differere. Itaque dicendum, decretum ab Aristotele illic esse, animam humanam non ex toto pertinere ad philosophum naturalem, quia, vt paulò ante monuimus, spectat etiam ad Metaphysicum tum secundum statum, quem habet extra corpus; tum quoad gradum intellectiuum in commune spectatum. Rogabis tamen quam vim habeat ratio illa, nimirum: Si philosophus naturalis de intellectu ageret, atque adeò de intelligibili, futurum vt nulla alia disciplina præter Physiologiam superesset: videtur enim huiusmodi consecutio nullius esse momenti: tum quia pari ratione sequeretur nullam esse philosophiam præter primam, cùm hæc de intellectu & intelligibili disputet: tum quia ex eo quòd detur scientia, quæ de intelligibili agat, haud probè infertur reliquas scientias è medio tolli, cum eandem rem alio atque alio modo spectatā diuersæ scientię tractare possint.

Quorundam interpretatio loci Aristotelici de partib. animal. pro 1. sententia. 1. articuli.

Reijcitur.

Germana explicatio.

Dubitatio.

Nam terram in rotundam figuram conglobatam esse demonstrat Physicus, & Mathematicus, hic ex rotunditate vmbræ, quæ interiectu terræ fit in luna; ille ex æquali motu grauium ad centrum terræ. Nonnulli, in quibus est Mirandulanus 18. lib. de singulari certamine sect. 1. 4. & 7. occurrunt istiusmodi rationem probabilem esse duntaxat, nec vt necessariam, sed vt speciem quandam probabilitatis præ se ferentem ab Aristotele adduci ad hominum ingenia exercenda, vt facere non infrequenter consueuit. Verum necesse non est ad huiusmodi asylum confugere; aduertendúmque ex Caietano hoc loco bifariam scientias inter se diuidi posse: Vno modo penes diuersitatem formalium rationum; quo pacto philosophia contemplatrix, sexto Metaphys. cap. 1. text. 2. distributa est ab Aristot. in Metaphys. Naturalem, & mathematicas disciplinas. Altero penes ipsarum rerum, quæ sciuntur, diuersitatem: quomodo Mathematica à Naturali non distinguitur, siquidem quantitas, quæ à Mathematico consideratur, cadit etiam in contemplationem naturalis philosophi: dissidet tamen Naturalis à Metaphysica; quia hæc præcipuè circa res materiæ immunes; illa circa materiatas, & sensibiles versatur. Hoc posito respondemus si Philosophia naturalis de intellectu dissereret, futurum vt de omni re meditaretur: ageret enim in primis de iis, quæ sub sensum cadunt, atque adeò de quantitate, vt nunc re vera agit; consideraret item res à materia abiunctas, quoniam eiusdem est intellectum, siue animam intellectricem, secundum conceptum ipsi & intelligentiis communem, (sic enim Aristoteles loco citato animam humanam & intellectum accipit) & intelligentias, ac totum primæ philosophiæ subiectum contemplari; cùm hæc omnia in eadem communi abstractione conueniant. Quare ex parte diuersitatis rerum nihil iam naturalis philosophus aliis disciplinis tractandum relinqueret; licet aliunde, id est, spectata rationum formalium distinctione adhuc scientiarum diuersitas, saltem ex parte seruaretur; diximus, saltem ex parte; quia ex eo quòd Physica, intellectiuum in commune contempletur, rectè sequitur eius obiectum eandem sortiri à materia abstractionem, quam primæ philosophiæ obiectum: atque adeò has duas scientias in vnam eandémque recidere, etiam ex parte rationis formalis. Quod tamen non sequitur respectu Mathematicæ, & Physiologiæ: siquidem quantitas Mathematica non eandem vendicat abstractionem, quam intellectiuum in commune, vt planum est.

Quid nonnulli respondeant.

Duplex scientia diuidēdæ modus penes rationes formales.

Penes materia diuersitatem.

Quid respondendum sit.

Defenditur argumentatio ex Arist. superius adducta.

Ad id verò, quod opponebatur, non valere hanc consecutionem, Philosophia naturalis agit de intellectu, & intelligibili, ergo nulla est scientia præter naturalem Philosophiam, quia alioqui hæc etiam valeret, Metaphys. considerat intellectum & intelligibile: igitur præter Metaphys. non est alia scientia. Occurrendum diuersam esse rationem. In priori enim illatione supponitur naturalem Philosophiam versari circa suum proprium obiectum, ac circa obiectum materiale Mathematicæ, id est, quantitatem. Vnde si consideret

deret intellectum ſecundum communem eius notionem, ſimiliterque intelligibile; iam ſibi vendicabit obiecta omnium partium triplicis Philoſophiæ contemplari eis; in poſteriori verò illatione prædicta hypotheſis locum non habet, vt ſatis conſtat. Quare licet Metaphyſica intellectũ & intelligibile contempletur, non ſequitur verſari illam circa obiecta aliarũ ſcientiarum contemplantium. Ad illud verò Ariſtot. id, quod contemplatur intellectum, contemplatur quoque intelligibile, quia relatorum eadem eſt ſcientia,& conſideratio. Reſpondendum erit id,quod contemplatur intellectum, contemplari etiam intelligibile non quouis modo, ſed prout hæc ſe mutuò reſpiciunt, ſibique reſpondent. Reſpondent autem ſibi intellectus conſideratus vt eſt potentia formæ phyſicæ, id eſt, animæ rationalis; & intelligibile phyſicum. Item intelligibile Metaphyſicum, & intellectus ſumptus, vt eſt potentia ſubſtantiarum ſeparatarum, aut etiam quid commune intellectui humano, angelico, & diuino. Quare prior conſideratio aſcribenda erit Philoſopho naturali,poſterior Metaphyſico. Quamuis hæc naturali Philoſopho attribuenda eſſet ex hypotheſi,quam faciebat Ariſtoteles.

Ad ſecundam rationem ex eodem Ariſtotelico loco, dicendum intellectum, ſiue animam intellectricem ſecundum illum communem conceptum, non eſſe naturam; alioqui etiam intelligentiis, in quibus ille cernitur,naturæ ratio conueniret. *Ad 2. rationem pro 2. Sententia 1. articuli.*

Ad tertium,Patet ſolutio ex dictis:Nam anima ſub prædicta conſideratione eſt quidpiam abſolutum à materia; atque adeò ad aliam diſciplinam,videlicet ad primam Philoſophiam, ſpectans. *Ad 3. Anima rationalis ſub quo cõceptu non ſit natura.*

CAPITIS PRIMI EXPLANATIO.

Quæ sciendi appetitum excitent.

a CVM omnem. Duo potissimùm sunt, quæ hominum animos ad perdiscendum procliuiores reddunt, ac vehementer acuunt: scientiæ dignitas, & exacta methodus docentis. Dignitas scientiæ tribus continetur, certitudine, subiectæ materiæ præstantia, & vtilitate. Hæc omnia præfatur Aristoteles in hoc procemio. Nec interim susceptæ rei difficultatē silentio inuoluit, tum quia hæc etiam auditorem excitat ne torpescat otio, vt Græci interpretes admonent, tum ne quis in re ardua, & recōdita maiorē euidentiam poscat, quàm par sit, & quàm rei natura patiatur; tum denique vt rudia & tarda ingenia ab ipso limine procul esse iubeat. *Cur philosophi de natura obscurè scripserint.* Quod veteres Philosophiæ proceres vsque adeò ante oculos habuere, vt propterea verborum breuitate, & ænigmatum inuolucris naturę mysteria obtexerint; operæ pretium se facere existimantes si ea ratione tardos minimēque ad audiendū instructos, à rerum abditarum & excellentium inquisitione remouerent.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

ΠΕΡΙ ΨΥΧΗΣ,

ΤΟ Α.

ΚΕΦ. Α.

a ΤΩΝ καλῶν καὶ τιμίων τὴν εἴδησιν b ὑπολαμβάνοντες, μᾶλλον δ' ἑτέραν ἑτέρας ἢ κατ' ἀκρίβειαν, c ἢ τῷ βελτιόνων τε καὶ θαυμασιωτέρων εἶναι, δι' ἀμφότερα ταῦτα τὴν τῆς ψυχῆς ἱστορίαν εὐλόγως ἂν ἐν πρώτοις τιθείημεν. *Text.1.* δοκεῖ δὲ d καὶ πρὸς ἀλήθειαν ἅπασαν ἡ γνῶσις αὐτῆς μεγάλα συμβάλλεσθαι· μάλιστα δὲ πρὸς τὴν φύσιν· ἔστι γὰρ οἷον ἀρχὴ τῶν ζώων. *Text.2.* e ἐπιζητοῦμεν δὲ θεωρῆσαι f καὶ γνῶναι τήν τε φύσιν αὐτῆς, καὶ τὴν οὐσίαν· εἶθ' ὅσα συμβέβηκε περὶ αὐτήν· ὧν τὰ μὲν ἴδια πάθη τῆς ψυχῆς εἶναι δοκεῖ, τὰ δὲ κοινὰ καὶ τοῖς ζώοις δι' ἐκείνην ὑπάρχειν. *Text.3.* πάντῃ δὲ g καὶ πάντως ἐστὶ τῶν χαλεπωτάτων λαβεῖν *Text.4.*

Ratio boni & honorabilis.

a *Bonū ac honorabilē.* Bonum, & honorabile re conueniunt, ratione differunt, vt Simplicius annotauit. Nam idem, vt refertur ad appetitum, bonum vocatur: vt ad excellētiam, honorabile: appetimus enim bona; in honore habemus excellentia. *Vtraque sciētia cōpetit.* Conuenit autē ratio boni omni scientiæ, quia bonum primo Ethic. c. 1. est quod omnia appetunt; omnibus autem hominibus ingenitum est scientiæ desiderium 1. Metaphys. cap. 1. Competit quoque scientiæ ratio honorabilis: quia Munere scientiæ præstant excellūntque homines tum belluis, tum alij aliis inter se; quod 4. polit. cap. 4. docet Aristot. dum scientiam inter species nobilitatis annumerat. *Obiectio.* Erit tamen qui obiiciat, videri Aristotelem non sibi constare. Nam 1. Ethic. cap. 12. affirmat diuinis tantùm rebus deberi honorem; laudem autem virtuti & honestè factis. Hoc autem loco etiam doctrinæ honorem exhibendum concedit. *Dilutio.* Sed occurrendum, aliter in Ethicis, aliter hîc honorem sumpsisse. In Ethicis enim loquitur de honore admodum pressè, qui rebus non comparatè, sed simpliciter excellentibus, quales diuinæ sunt, conuenit. Hic autem de eo, qui etiam rebus humanis accommodatur, prout inter se magis aut minùs eminent.

c *Quia vel exactior.* In hunc modum ratiocinari videtur, scientia omnis præclarum quidpiam est, & in honore, ac pretio habetur, eóque aliam alia præstabiliorē existimamus, quo in rebus & nobilioribus, & certioribus versatur: at vtrūque inter alias scientias, doctrinæ de anima excellenter conuenit. Iure igitur eam inter primas collocabimus. Circa minorem propositionem, in qua Arist. scientiam de anima cum aliis comparat, dissidium est inter expositores, num ea collatio absolutè

cum

cum omnibus in vniuersum disciplinis, an cum Physiologiæ partibus duntaxat, intelligenda sit. Priorem explicationem sequuntur, præter alios, Cõmentator, M. Albertus, & vterque Caietanus Posteriorem, approbat D. Thomas, Ægidius, Simplicius, Philoponus, & Ferrariensis. Prior magis placet cum ex verbis Aristotelis nulla comparationis limitatio colligatur. Nec est laborandum, quod quidam faciunt interpretes, quo pacto hæc scientia reliquis hoc loco præferatur. Nec enim illam Aristoteles cæteris præfert, sed duntaxat inter nobiliores collocat. Quem verò locum tum dignitatis, tum doctrinæ ordine inter alias scientias obtineat, exposuimus in procemio Physicorum.

ARISTOTELIS DE ANIMA,

LIBER I.

CAP. I.

Text. 1. [a] *CVM omnem scientiam rem esse bonam arbitremur, ac honorabilem [b] & aliã alia magis ex eo talẽ esse putemus, quia vel exactior [c] est, vel rerum est earum, quæ magis præstabiles, magisq; sunt admirabiles; scientiam animæ nimirum ob hæc vtraq; non iniuria ponendam in primis esse censemus.* Text. 2. *Videtur autem [d] & ad veritatem omnem, ipsius animæ cognitio vehementer conferre, & maximè ad ipsius naturæ scientiam: est enim anima quasi principium animalium. [e]* Text. 3. *Contemplari autem, [f] & cognoscere naturam eius, & substantiam quærimus; deinde ea, quæ circa ipsam accidunt, quorum quædam affectus ipsius esse proprij, quædam animalibus etiam* Text. 4. *per ipsam inesse competereq; videntur. At verò [g] vnde quaq; atque omnino difficillimum est, fidem*

[d] *Videtur autem.* Duplicem proponit vtilitatem huiusce doctrinæ; *Duplex huiusce doctrinæ vtilitas.* vnam communem, alteram peculiarem. Com- *Communis.* munis est quod plurimùm conducat ad omnem veritatẽ. Quo nomine putat Auerroes significari scientias contẽplantes duntaxat, quarum finis est sola cognitio veritatis. Magis tamen placet interpretatio Simplicij existimantis comprehendi tam contemplantes, quàm practicas. Nam & omnes veritatem spectant (vnde 1. Topic. c. 9. in definitione problematis vocabulum veritas practicã quoque amplectitur) esto, illæ non vltra progrediantur, hæ ad opus & actionem vlterius contendant: & omnibus hæc disciplina vsui est tum ob eas rationes, quas in procemio retulimus: tum quia agit de intellectu, à quo omnis notitia veritatis, atque adeò omnis actus sciendi elicitur. Peculiaris autem vtilitas est, quod hæc de anima disputatio multùm conferat *Peculiaris.* ad naturam, id est, ad eam physiologiæ partem, quæ de animantib. differit, quorum natura, hoc est, forma, est anima, à qua omnes vitales actiones proficiscuntur.

[e] *Quasi principium animalium.* οἷον ἀρχὴ τῶν ζῴων. Non appellat animã absolutè principium animantium, sed quasi principiũ, ad discrimẽ, vt ait Simplicius, primi & infiniti principij à nullo dependentis, de quo lib. 7. & 8. Physicorũ, & 12. primę philosophiæ, vel potiùs, vt ait D. Thomas, quia particulam οἷον, id est, quasi, non dimi- *Aduerbium, quasi, nõ semper minuit.* nutionis, aut similitudinis, sed ornatus gratia, vt sæpe aliâs, hoc loco vsurpauit.

[f] *Contemplari autem.* Duo sibi perquirenda esse inquit in doctrina de anima. Alterum, quod quidem ad definitionem pertinet, est essentia & substantia animæ: alterum, quod spectat ad rationem demonstrandi, sunt affectus, id est, potentiæ & *Quid circa animã differendum.* operationes tum peculiares ipsi animæ, quæ nimirum in anima intellectiua inhærent, vt intellectus & contemplatio: tum communes cum corpore, id est, quæ in organo materiali recipiuntur; licet ab anima, tanquam à fonte dimanent, vt vires sensitiuæ, & actus sentiendi.

[g] *At verò.* Perdifficile esse, inquit, exploratum certumq́ue habere quid de ani- *Aristotelis in scribẽdo modestia.* ma statuẽdum sit. In quo, vt Theophilus annotauit, Platonis imitatur modestiam,

 qui

qui se non admodū exactos de mūdo sermones atebat allaturum: non vt ij, qui omnia se scire profitebantur, nec etiam vt alij, qui sciri aliquid posse diffidebant, sed media inter confidentiam, & desperationē incedens via. Ait ergo difficillimum esse aliquid de animę natura statuere; quia imprimis de ipsa methodo inuestigandæ definitionis, qua rei essentia declaratur, quæstio est, etsi communis alijs doctrinis; Est, inquam, ambigua quæstio num ea methodus sit vna, vt est vna via, ratioque demonstrandi: an sint plures. Tum quia si vna sit, difficile est ab ea non deflectere: si plures, non erit minus laboriosum cuique rei propriā accommodare, cùm magni laboris sit, singularum rerum genera & differentias internosse. Porrò methodum inueniendæ definitionis statuit Plato in sophista diuisionem: Aristoteles secundo Posterioris Analyseos potissimùm cōpositionem: Hippocrat. argumentationem. In qua re diiudicanda, non est cur hoc loco immoremur, cùm Dialectici negotij sit.

Triplex inuestigāda definitionis via.

Plato. *Arist.* *Hippocr.*

h *Primum autē.* Postea

λαβεῖν τινὰ πίστιν περὶ αὐτῆς· καὶ γὰρ ὄντος
κοινοῦ τοῦ ζητήματος καὶ πολλοῖς ἑτέροις, λέγω
δὲ τὰ περὶ τὴν οὐσίαν, καὶ τὰ τί ἐστι, τάχ᾽ ἄν τῳ
δόξειε μία τις εἶναι μέθοδος κατὰ πάντων περὶ
ὧν βουλόμεθα γνῶναι τὴν οὐσίαν, ὥσπερ καὶ τῶν
κατὰ συμβεβηκὸς ἰδίων ἀπόδειξις· ὥστε ζητη-
τέον ἂν εἴη τὴν μέθοδον ταύτην. εἰ δὲ μή ἐστι *Text.5.*
μία καὶ κοινή τις μέθοδος περὶ τὸ τί ἐστιν, ἔτι
χαλεπώτερον γίνεται τὸ πραγματεύσασθαι· δεή-
σει γὰρ λαβεῖν περὶ ἕκαστον, τίς ὁ τρόπος· ὅταν
δὲ φανερὸν ᾖ, πότερον ἀπόδειξίς τις ἐστὶν, ἢ
διαίρεσις, ἢ καί τις ἄλλη μέθοδος. ἔτι δὲ
πολλὰς ἂν ἀπορίας ἔχει καὶ πλάνας, ἐκ τινων
δεῖ ζητεῖν· ἄλλαι γὰρ ἄλλων ἀρχαὶ, καθάπερ
ἀριθμῶν καὶ ἐπιπέδων. h πρῶτον δ᾽ ἴσως *Text.6.*
ἀναγκαῖον διελεῖν ἐν τίνι τῶν γενῶν, καὶ τί ἐστι·
λέγω δὲ πότερον τόδε τι, καὶ οὐσία, ἢ ποιὸν, ἢ
ποσὸν, ἢ καί τις ἄλλη τῶν διαιρεθεισῶν κατη-
γοριῶν. ἔτι δὲ πότερον τῶν ἐν δυνάμει ὄν-
των, ἢ μᾶλλον ἐντελέχειά τις· διαφέρει γὰρ
οὔτι σμικρόν. σκεπτέον δὲ, καὶ εἰ μεριστὴ, ἢ ἀμε- *Text.7.*
ρής. καὶ πότερον ὁμοιοειδὴς ἅπασα ἡ ψυχὴ, ἢ
οὔ. εἰ δὲ μὴ ὁμοιοειδὴς, πότερον εἴδει διαφέρου-
σιν, ἢ γένει· νῦν μὲν γὰρ οἱ λέγοντες καὶ ζη-
τοῦντες περὶ ψυχῆς περὶ τῆς ἀνθρωπίνης
μόνης ἐοίκασιν ἐπισκοπεῖν. εὐλαβητέον δὲ, *Text.8.*
ὅπως μὴ λανθάνῃ, πότερον εἷς ὁ λόγος αὐ-
τῆς ἐστι, καθάπερ ζώου, ἢ καθ᾽ ἕκαστον ἕτε-
ρος, οἷον ἵππου, κυνὸς, ἀνθρώπου, θεοῦ· i τὸ
δὲ ζῶον τὸ καθόλου, ἤ τοι οὐδέν ἐστιν, ἢ ὕστε-
ρον. ὁμοίως δὲ κἂν εἴ τι κοινὸν ἄλλο κατηγο-
ροῖτο. ἔτι δὲ εἰ μὴ πολλαὶ ψυχαὶ, ἀλλὰ μόρια, πότερον δεῖ ζητεῖν *Text.9.*
πρότερον τὴν ὅλην ψυχὴν, ἢ τὰ μόρια. χαλεπὸν δὲ καὶ τούτων διο-
ρίσαι ποῖα πέφυκεν ἕτερα ἀλλήλων, καὶ πότερον τὰ μόρια δεῖ
ζητεῖν πρότερον, ἢ τὰ ἔργα αὐτῶν, οἷον τὸ νοεῖν, ἢ τὸν νοῦν· καὶ τὸ αἰ- *Text.10.*
σθάνεσθαι, ἢ τὸ αἰσθητικόν· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. εἰ δὲ τὰ ἔργα
πρότερον, πάλιν ἄν τις ἀπορήσειεν, εἴ τε τὰ ἀντικείμενα πρότερον
τούτων ζητητέον, οἷον τὸ αἰσθητὸν τοῦ αἰσθητικοῦ, καὶ τὸ νοητὸν τοῦ
νοητικοῦ. k ἔοικε δὲ οὐ μόνον τὸ τί ἐστι γνῶναι χρήσιμον εἶναι πρὸς τὸ *Text.11.*

θεωρῆ

fidem aliquam de ipsa tandem accipere. Nam cum hec questio communis sit etiam cum alijs rebus compluribus, de substantia dico, & quid est: vnus cuipiam fortasse modus, vna via quedā esse videtur, qua cognoscere quidnam sit vna queq; possumus rerum, quarū substantiam percipere volumus, perinde atq; modus vnus est hisce, quo proprij rerum demonstrātur affectus. Quapropter
Text.5. *querendū est, quanā sit illa via, quis ille modus vnus, quo rerū substantie percipi possunt. Quod si non vnus quidā atq; cōmunis sit ille modus, longè difficilior ipsa pertractatio fit. Oportebit enim de vnaquaque rerum accipere, quis ad vnamquāque modus accommodabitur. Si verò pateat illum demonstrationem, vel diuisionē, vel etiam quēdam alium modum esse complures insuper difficultates, erroresq; emergunt in ijs exquirendis, è quibus vniuscuiusque conficienda est diffinitio: aliarum namq;*
Text.6. *rerum alia principia sunt, vt numerorum, superficierumq;. h Primum autem fortasse necessarium est diuidere, atq; accipere in quonam generum collocetur, quidquid sit anima; vtrum sit substantia; an in qualitate, aut in quantitate, vel in alio quodam predicamentorum genere collocetur. Deinde peruestigandum est, vtrū eorum subeat rationem,*
Text.7. *que potentia sunt, an potiùs quidam sit actus; non enim parum interesse videtur. Considerandum est praetereà, si partibilis sit, nec ne, & vtrum eiusdem sit anima speciei omnis, nec ne. Et si non sit eiusdem speciei, vtrum specie tantùm, an etiam genere differat. Nunc enim ij, qui dicunt, atque que-*
Text.8. *runt de anima; de humana tantū querere, perscrutariq; videntur. At cauendū est ne nos preterea, vtrum vna sit eius ratio, vt animalis, an vniuscuiusque sit alia ratio, vt equi, canis, hominis, Dei. i Animal autem vniuersale, aut nihil est, aut po-*
Text.9. *sterius est: & quidquid itidem aliud communiter predicatur. Preterea si non plures sint anime, sed partes, vtrum animam totam, an partes querere priùs oporteat. Difficile au-*
Text.10. *tem est id quoque determinare, quenam inquā partes à quibus diuerse sint. Et vtrum ipsas partes, an ipsarum partium operationes priùs querere perscrutariq; oporteat; ceu intelligere an intellectiuum, & sentire, an sensitiuum, & eodem modo de ceteris. Quod si operationes sint exquirende priùs, rursus profectò quispiam dubitabit, si opposita priùs sint inquirenda; vt sensibile priùs quàm sensitiuum, & intelligibile, quàm intellectiuum.*
Text.11. *k Non solùm autem ipsius quid est cognitio conferre videtur ad perspi*

stea quàm explicauit ea, quæ tractationem, hanc difficilē ostendūt ex iis, quæ cōmunia sunt aliis rebus, quarū naturā definiēdo enodare volumus: nunc quę huic de anima cōmentationi peculiaria existunt, in mediū affert. Hæc tria potissimùm sunt, nimirū quæ sit natura animæ: quæ eius partes, vel species: qui affectus & operationes.

i *Animal autem vniuersale.* Vnam ex quæstionibus, quæ in hac materia difficultatē pariunt, esse inquit, eam, qua quæritur vtrum anima genus sit, an species; & nū eius definitio sit tanquam generis, vt animalis: an tanquā speciei infimæ. Quia verò dixit animal definiri; ne quis suspicetur ipsum ponere animal vniuersale
separatū, vt Platonicam *Vniuersale separatum nihil est.*
ideā, remouet eam suspicionem affirmās animal vniuersale (idē intellige de cæteris naturis communib.) aut nihil esse, si sumatur vt à Platone fingitur, qui volebat eiusmodi vniuersalia cohærere per se ante omnia singularia: aut esse quid posterius, id est, collectū ex singularibus, intellectus beneficio. Aliter quoque hunc locū interpretes enarrāt, sed nostra expositio cōmunis est.

k *Non solū autē.* Variæ sunt

Anima defi-nitio ab ipsis effectis colligenda.

sunt huius loci explanationes. Nobis placet expositio Simplicij, & Philoponi aientium tradi ab Aristotele viam inuestigandi animæ definitionem, nempe ab effectis, & accidentibus ipsi animæ propriis. Licet enim sæpe numero à causis ad effecta progrediamur, vt in Mathematicis disciplinis; interdum tamen vice versa ab effectis ad causarum notionem incedimus; præsertim in Physiologia; habent enim accidentia magnū momentum ad cuiusque rei essentiam indagandam, atque inueniēdam, quia ex iis, quæ accidunt vnicuique, si in nullam aliā rem cadere possint, vt ex effectis causæ adæquatis, cùm sint quasi expressæ illius similitudines, in quidditatiuam causæ notitiam deducimur, qua de re D. Thomas 3. contra gentes cap. 49.

[l] *Quare patet.* Quoniam vt ex effectis cognoscimus causas, ita ex causis effecta, & ex substantiis accidentia; colligit eas definitiones, ex quib. non per se cognoscuntur accidentia, aut non habetur facilis coniectura ad ea cognoscenda, dialecticas esse, id est, non veras, & proprias, sed verisimiles & ex causis remotis tantùm, quales sunt illæ, quib. dialectici in disputationibus sæpe vtuntur. Ita Græci & Latini interpretes hūc locum enarrāt. Nā quòd Dialecticum interdum ita sumatur ab Aristotele, constat ex cap. 20. & 25. lib. 1. post. & ex cap. 8. libri secundi eiusdē operis & ex cap. 3. lib. 4. physic. & ex cap 11 lib. 7. primæ philosophiæ, & 6. libr. 2. de generatione animalium.

Dialecticam interdū idē quod verisimile, quodq; ex causis remotis procedit.

[m] *Est etiam de affectibus.* Quæstionē mouet, cuius explicatum difficilē esse inquit, sed tamē ad huius operis instrutū valde vtilem, & opportunum; ex eo enim pendent fundamēta disputationis de animoū immortalitate: videlicet vtrū anima intellectiua habeat operationem propriam, & à corpore independentem: si enim habet, vtique extra materiā cohærere poterit, proindeque immortalis censebitur: alioqui vero caduca, & internecioni obno

Quæstio de anima intellectiua inde pendentia à corpore difficilis sed vtilis.

θεωρῆσαι τὰς αἰτίας τῶν συμβεβηκότων ταῖς οὐσίαις, ὥσπερ ἐν τοῖς μαθήμασι τί τὸ εὐθὺ, καὶ τί τὸ καμπύλον· ἢ τί γραμμὴ καὶ ἐπίπεδον, πρὸς τὸ κατιδεῖν πόσαις ὀρθαῖς αἱ τοῦ τριγώνου γωνίαι ἴσαι. ἀλλὰ καὶ ἀνάπαλιν τὰ συμβεβηκότα συμβάλλεται μέγα μέρος πρὸς τὸ εἰδῆσαι τὸ τί ἐστιν· ἐπειδὰν γὰρ ἔχωμεν ἀποδιδόναι κατὰ τὴν φαντασίαν περὶ τῶν συμβεβηκότων, ἢ τῶν πάντων, ἢ τῶν πλείστων, τότε καὶ περὶ τῆς οὐσίας ἕξομέν τι λέγειν ὅτι κάλλιστα· πάσης γὰρ ἀποδείξεως ἡ ἀρχὴ, τὸ τί ἐστιν. [l] ὥστε καθ' ὅσους τῶν ὁρισμῶν μὴ συμβαίνει τὰ συμβεβηκότα γνωρίζειν, ἀλλὰ μηδ' εἰκάσαι περὶ αὐτῶν εὐμαρὲς, δῆλον ὅτι διαλεκτικῶς εἴρηνται καὶ κενῶς ἅπαντες.

[m] ἀπορίαν δ' ἔχει καὶ τὰ πάθη τῆς ψυχῆς πότερόν ἐστι πάντα κοινὰ καὶ τοῦ ἔχοντος· ἢ ἐστί τι καὶ τῆς ψυχῆς ἴδιον αὐτῆς· τοῦτο γὰρ λαβεῖν μὲν ἀναγκαῖον, οὐ ῥᾴδιον δέ. φαίνεται δὲ τῶν πλείστων οὐδὲν ἄνευ σώματος πάσχειν, οὐδὲ ποιεῖν, οἷον ὀργίζεσθαι, θαρρεῖν, ἐπιθυμεῖν, ὅλως αἰσθάνεσθαι. μάλιστα δ' ἔοικεν ἴδιον τὸ νοεῖν. εἰ δέ ἐστι καὶ τοῦτο φαντασία τις, ἢ μὴ ἄνευ φαντασίας, οὐκ ἐνδέχοιτ' ἂν οὐδὲ τοῦτο ἄνευ σώματος εἶναι· εἰ μὲν οὖν ἐστί τι τῶν τῆς ψυχῆς ἔργων ἢ παθημάτων ἴδιον, ἐνδέχοιτ' ἂν αὐτὴν χωρίζεσθαι· εἰ δὲ μηδέν ἐστιν ἴδιον αὐτῆς, οὐκ ἂν εἴη χωριστή. ἀλλὰ καθάπερ τῷ εὐθεῖ, [n] ᾗ εὐθὺ, πολλὰ συμβαίνει, οἷον ἅπτεσθαι τῆς χαλκῆς σφαίρας κατὰ στιγμήν· οὐ μέντοι

γε

Text. 12.

Text. 13.

ni obnoxia. Siquidem natura nullam formam otiosam & operationis expertem in mundi vniuersitate esse patitur.

Quidam hunc Aristotelis locum in reprehensionem vocarunt, ac primum id, quod dixit, si anima operationem propriam vendicat, posse eam separari. Nam oculus propriam habet actionem, nempe actum videndi, nec tamen vt à corpore separetur fieri potest. *1. Obiect. cōtra Arist.* Deinde quia modus ille argumentandi, si anima vendicat propriam operationem, potest esse extra corpus; si non vendicat, non potest; vitiosus est, & contra regulas ab ipso Aristotele præscriptas; siquidem ex antecedentis destructione procedit ad tollendum consequens: cū potiùs deberet, sumpto opposito cōsequentis, tollere, demolirique antecedens. *2. obiect.* Priori obiectioni, omissis aliorum solutionibus, occurrit hoc loco Simplicius, & Philoponus, visionē non sic esse propriam oculo, quasi à corpore nō pendeat, de quo propriæ operationis modo loquitur Aristoteles. *Dilutio. 1.* Caietanus verò inquit eam hic tantùm censeri propriam actionem, quæ formis per se, non autem partibus integrantibus accommodatur. Ad posteriorem obiectionem respondent Commētator, Ægidius, Thienensis, & Apollinaris illum argumentandi modum, rectè concludere in terminis reciprocantibus, cuiusmodi sont formam habere propriam operationem, & esse à materia separabilem. *Dilutio 2.* Facilior est interpretatio Philoponi, Simplicij, Sancti Thomæ, Caietani & aliorum aientium, non argumentari Aristotelem iis verbis; sed simplici tantum assertione affirmare si anima propriam sortiatur operationem posse à corpore abiungi; alioqui non posse.

perspiciendas eorum causas, quæ substantijs accidunt, vt in Mathematicis confert quid est rectum, & quid curuum, vel quid linea, quid superficies ad cognoscendū quot rectis angulis trianguli sint æquales (nam ipsum quid est, omnis est principium demonstrationis) sed è conuerso etiam accidentia magnam afferunt opem ad illud percipiendum. Nam cùm per imaginationem de accidentibus, aut omnibus, aut pluribus reddere possumus; tum aliquid etiam de substantia dicere poterimus optimè. [l] *Quare patet eas omnes definitiones disserendi modo, vanéque dictas & assignatas esse quibus non sit, vt accidentia percipiantur, aut de ipsis coniectura facilis habeatur.* Text. 12. [m] *Est etiam de affectibus animæ dubitatio, vtrum omnes communes sint cum eo, quod habet animam; an sit & ipsius animæ proprius aliquis, hoc enim ipsum accipere quidem necessarium est; non tamen accipi facile potest. Atque plurimi sunt, quorum sine corpore nullum aut agere, aut pati videtur, vt irasci, confidere, cupere, omnino sentire. Maximè autem ipsum intelligere, proprio simile est. Quòd si hoc etiam imaginatio sit quædam aut sine imaginatione non sit, nec illud esse sine corpore potest.* Text. 13. *Si igitur operationem animæ, vel affectuum aliquis proprius sit ipsius, fieri potest, vt ipsa anima separetur. Sin verò nullus sit eius proprius; non separabilis est, sed & de ipsa* [n] *perinde atque de recto, cui multa quidem, vt rectum est, competunt veluti puncto pilam æneam tangere, non tamen ipsum,*

[n] *Perinde atque de recto.* Si nulla inquit animæ propria est operatio, non est anima separabilis à corpore: sed quæ illi tribuuntur, sic tribui intelliguntur, vt multa rebus Mathematicis quasi seiunctis à materia accommodantur, quæ tamen non sunt sine materia. Dicimus enim. v. c. rectum tangere sphæram puncto, at tactus non potest à corpore abiungi: sic ergo & de anima dicentur operationes, cùm tamen non sint absque corpore, si absque illo agere nihil valet. *Si anima sine corpore nō operatur, sine corpore esse nequit.*

γίνεται τούτου χωρισθὲν τὸ εὐθύ. ἀχώριστον γὰρ, εἴπερ ἀεὶ μετὰ σώματός τινός ἐστιν. ° ἔοικε δὲ καὶ τὰ τῆς ψυχῆς πάθη πάντα εἶναι *Text.14.* μετὰ σώματος, θυμὸς, πραότης, φόβος, ἔλεος, θάρσος· ἔτι χαρὰ, καὶ τὸ φιλεῖν τε καὶ μισεῖν. ἅμα γὰρ τούτοις πάσχει τι τὸ σῶμα. μηνύει δὲ τὸ, ποτὲ μὲν ὑπὸ ἰσχυρῶν καὶ ἐναργῶν παθημάτων συμβαινόντων μηδὲν παροξύνεσθαι, ἢ φοβεῖσθαι· ἐνίοτε δὲ καὶ ὑπὸ μικρῶν καὶ ἀμαυρῶν κινεῖσθαι, ὅταν ὀργᾷ τὸ σῶμα, καὶ οὕτως ἔχῃ, ὥσπερ ὅταν ὀργίζηται. ἔτι δὲ τοῦτο μᾶλλον φανερόν· μηθενὸς γὰρ φοβεροῦ συμβαίνοντος, ἐν τοῖς πάθεσι γίνονται τοῖς τοῦ φοβουμένου. εἰ δ' οὕτως *Text.15.* ἔχει, δῆλον, ὅτι καὶ τὰ πάθη λόγοι ἔνυλοί εἰσιν. ᵖ ὥστε οἱ ὅροι τοιοῦτοι, οἷον τὸ ὀργίζεσθαι, κίνησίς τις τοῦ τοιουδὶ σώματος, ἢ μέρους, ἢ δυνάμεως ὑπὸ τοῦδε, καὶ ἕνεκα τοῦδε. καὶ διὰ ταῦτα ἤδη φυσικοῦ τὸ θεωρῆσαι περὶ ψυχῆς, ἢ πάσης, ἢ τῆς τοιαύτης. ᵠ διαφερόντως δ' ἂν ὁρίσαιτο *Text.16.* ὁ φυσικός τε καὶ διαλεκτικὸς ἕκαστον αὐτῶν, οἷον ὀργὴ τί ἐστιν· ὁ μὲν γὰρ, ὄρεξιν ἀντιλυπήσεως, ἤ τι τοιοῦτο· ὁ δὲ, ζέσιν τοῦ περὶ καρδίαν αἵματος, ἢ θερμοῦ. τούτων δὲ, ὁ μὲν τὴν ὕλην ἀποδίδωσιν· ὁ δὲ, τὸ εἶδος, καὶ τὸν λόγον. ὁ μὲν γὰρ λόγος εἶδος τοῦ πράγματος· ἀνάγκη δ' εἶναι τοῦτον ἐν ὕλῃ τοιᾳδί, εἰ ἔσται· ὥσπερ οἰκίας, ὁ μὲν λόγος τοιοῦτος ἂν εἴη, ὅτι σκέπασμα κωλυτικὸν φθορᾶς ὑπ' ἀνέμων, καὶ ὄμβρων, καὶ καυμάτων· ὁ δὲ φήσει λίθους, καὶ ξύλα· ἕτερος δ', ἐν τούτοις τὸ εἶδος, ἕνεκα τωνδί· τίς οὖν ὁ φυσικὸς τούτων; πότερον ὁ περὶ τὴν ὕλην, τὸν δὲ λόγον ἀγνοῶν· ἢ ὁ περὶ τὸν λόγον μόνον· ἢ μᾶλλον ὁ ἐξ

Passiones animæ cũ corpore sunt cõmunes. ° *Videntur autẽ.* Ostẽdit iram, cupiditatem, cæteráq; eiusmodi affectus, seu passiones, cõmunes esse animæ cum corpore. Omnis, inquit, operatio, ad quam corporis temperamentum operatur, non solius animæ est, sed etiam corporis; atqui passiones ita sese habent; non ergo solius animæ sunt, sed animæ & corpori communes. *Qui cito irascantur.* Assumptionem cõfirmat: quia quosdam videmus leui de causa irasci, vt cholericos, quibus mox circa cor sanguis efferuescit: alios vix *Qui tarde.* ad irã cõmoueri, etiam graui oblata occasione, vt eos, qui phlegmate abundãt. Item quosdam *Qui facile timeant.* vel minima causa timoris, expauescere; vt melancholicos; alios non *Qui difficile.* item, vt quibus sanguinea complexio est. *Aristot.* Hoc autem ex eo prouenit, quia in his actionibus magnam sibi partẽ vendicat corporis affectio. Qua de re Aristoteles copiosè in lib. de Physiognomia, & 2. de part. *Galenus.* anim. cap. 4. Galenus in libr. qui inscribitur. Quod mores animi corporis temperamentum sequantur. Illud tamen certũ est, & perspicuum licet corporum temperaturæ ad eiusmodi affectus inclinent, in cuiusque potestate esse, accedente diuini numinis ope, ducem sequi rationem, & insurgentes motus ratione cohibere, ac totius statũ ad virtutem, & probos mores componere, vt alibi ex professo disseruimus.

1. Consectarium. ᵖ *Quare definitiones.* Ex superioribus duo consectaria deducit. Alterum est, affectus animæ cum corpore communes per materiam esse definiendos: sicut enim ex materia habent esse, & eam in suo conceptu includunt; ita per eandem *Ira quid.* appositè innotescunt. Vnde ira rectè definitur vltionis, ex illata iniuria appetitio,

cum

ipſum, inquam, ſeparatum tanget, eſt enim inſeparabile, quippe cùm ſemper aliquo cum corpore
Text.14. *ſit. ° Videntur autem & omnes affectus animæ cum corpore eſſe; ira, manſuetudo, timor, miſericordia, confidentia, gaudium, odium denique, atque amor: num vna cum his ipſum corpus aliquid patitur. Quod quidem ita eſſe ex eo patet: interdum enim non iraſcuntur, neque timent: etiam ſi ſe vehementes ipſis manifeſtævè cauſæ offerant; interdum à paruis quibuſdam mouentur, atque exiguis, ſi feruet, concitaturq́ corpus & perinde ſe habet, atque cùm afficitur ira. Hoc magis ex eo patet; quia nonnulli nulla re penitus accidente, quæ quidem poſſit terrere, nullóque imminente periculo, vt ij, qui metuunt, perturbantur, ac afficiuntur timore. Quæ ſi ita ſint, patet affe-*
Text.15. *ctus rationes eſſe materiales: P quare & diffinitiones ipſorum tales ſunt. Iraſci námque motus quidam talis eſt corporis, aut partis, aut potentiæ ab hoc huius gratia, Idcirco naturalis eſt de anima*
Text.16. *vel omni, vel tali conſiderare. ¶ Diuerſo autem modo Naturalis & diſſerendi artifex vnumquodque ipſorum diffiniet. Nam alter iram appetitionem eſſe dicet doloris viciſſim aduerſario inferendi, aut aliquid tale. Alter ſanguinis aut caloris eius, qui circa cor eſt, feruorem ebullitionémve. Atque alter materiam, alter formam hoc pacto reddit & rationem. Hæc enim eſt ratio rei, quam neceſſe eſt, ſi fuerit, in tali materia eſſe: ſic enim & domus aſſignari diffinitio ſolet. Nam quidam talem eius rationem aſſignat, eſſe dicens tegumentum, quod quidem prohibere, propulſaréque poteſt incommoditates eas, quæ tum a ventis, tum ab imbribus, tum etiam ab æſtu fieri, euenireque ſolent. Quidam dicit lapides eſſe lateres, atque ligna. At alius, formam in hiſce ponit, horum dicendo gratia. Quis igitur iſtorum eſt Naturalis? is ne qui materiam aſſignat, & rationem ignorat, an is, qui ſolam rationem reddit, & materiam ipſam omittit? an is potius, qui vtram*

cum feruore ſanguinis in corde. Alterum eſt, Philoſophi eſſe de anima differere, aut de omni, aut de tali. Adiecit verò, aut de tali, ſiue, vt quidam interpretantur, propter intelligentias, quæ animæ cœlorũ dicuntur, quarum conſideratio phyſicæ metam excedit: vel propter animam rationalem, cuius cõtemplatio non ex toto ad Phyſiologiã pertinet, vt fuit à nobis ſuperiùs declaratum. Huius ſecundi conſectarij ea ratio eſt, quia ex modo definiendi cuiuſque rei colligitur ad quã ſcientiam quæque pertineat, ſiquidem definitio eſt principium; & diuerſitas principiorum, ſcientiæ diuerſitatem arguit, cùm igitur ea, quæ definiuntur per materiam, ſpectent ad Phyſicum; & forma definiatur per materiam, atque adeò & anima, quæ forma quædam eſt, conſequens ſit, vt animæ contemplatio ad Phyſiologũ ſpectet.

Secundum conſectariũ.

Ratio proximi conſectarij.

Verba illa, *ab hoc huius gratia*, notant cauſam efficientem & finalem, ponitúrque ibi finis pro forma: quia forma plerunque in finem incidit, ideóque infrà dicitur poni forma in definitione domus, cùm adhibetur, cuius gratia, id eſt, finis.

Forma & finis ſæpe coincidunt.

¶ *Diuerſo autẽ modo.* Digreſſione quadã non aliena ab inſtituto diſtinguit modũ definiendi in Phyſiologia, Medicina, Dialectica, Mathematica, & Metaphyſica. Phyſiologia, & Medicina eodem pacto definiunt, niſi quòd illa totam entis naturalis amplitudinem comprehendit: hæc ſola corpora ſanitati morbiſque obnoxia. Docet ergo Ariſtoteles Phyſiologum definire ex materia: Dialecticum ex forma, vt Iræ & domus definitiones oſtendunt. Verùm quòd hi artifices non ita definiant probabit aliquis in hunc modum. Phyſiologus non ſolùm materiam

Qua ratione definire ſoleat Phyſiologus.

Qua Medicus.

Qua Dialecticus.

 conſide

consíderat, sed etiam formam; imò & in formæ contemplationem maiori studio incumbit, cum illa multo nobilioris notæ sit, quàm materia: igitur non ex sola materia; sed ex forma etiam definiet. Quin & ita esse ex toto Physiologiæ discursu liquidò constat. Præterea, Dialecticus paratus est ad disputandum probabiliter de quacumque re, neque eius facultas ad hoc, aut illud definiendi genus contrahitur. Non igitur ex sola forma; sed pro re nata, & vt se ratio probabilis obtulerit, ita definiet, ex materia, ex forma, ex vtroque, ex omnibus causarum generibus.

Non videri physiologum definire per solam materiam.

Neque Dialecticum per solã formã.

Ad hæc (quidquid velit Themistius cap. 9. & Auerroes comm. 17.) dicendũ est non esse mentem Aristotelis Physiologũ haud definire etiã per formam, cùm paulo post doceat cũ per materiam formámque definire: id enim indicant verba illa (an potiùs, qui vtraque complectitur) sed tãtummodò voluisse discrimen ponere inter Physiologum & Dialecticum, quòd cùm ille per materiam, etsi non per eam duntaxat, definire soleat: hic per formam definiat. Verùm & hoc non ita est accipiendum, quasi Dialecticus non assumat etiam in definitionibus alia causarum genera; sed quia

Physiologus definit per materiã sed non solam. Dialecticus definit per formam frequẽtius quia notior est.

ὁ δ᾽ ἐξ ἀμφοῖν; ἐκείνων γάρ, τίς ἑκάτερος; ἢ οὐκ ἔστι τις ὁ περὶ τὰ πάθη τῆς ὕλης τὰ μὴ *Text.17.*
χωριστὰ μηδ᾽ ᾗ χωριστά, ἀλλ᾽ ὁ φυσικὸς περὶ ἅπανθ᾽ ὅσα τοιουδὶ σώματος, καὶ τῆς τοιαύτης ὕλης ἔργα, καὶ πάθη· ὁπόσα δὲ μὴ ᾗ τοιαῦτα, ἄλλος· καὶ περί τινα μὲν τεχνίτης, ἐὰν τύχῃ, οἷον τέκτων, ἢ ἰατρός. τῶν δὲ μὴ χωριστῶν μέν, ᾗ δὲ μὴ τοιούτου σώματος πάθη καὶ ἐξ ἀφαιρέσεως, ὁ μαθηματικός, ᾗ δὲ κεχωρισμένα, ὁ πρῶτος φιλόσοφος· ἀλλ᾽ ἐπανιτέον ὅθεν ὁ λόγος. ἐλέγομεν δὲ *Text.18.*
ὅτι τὰ πάθη τῆς ψυχῆς ἀχώριστα τῆς φυσικῆς ὕλης τῶν ζώων, ᾗ γε τοιαῦθ᾽ ὑπάρχει, θυμὸς καὶ φόβος, καὶ οὐχ ὥσπερ γραμμὴ καὶ ἐπίπεδον.

IN RELIQVAM PARTEM HVIVS LIBRI.

De anima natura, dissidium.

IN reliquo primi huius libri progressu more suo recenset Aristoteles veterum, qui de anima scripserunt, opiniones, easque prolixa disputatione refellit priusquam certi aliquid ex propria sententia statuat. Porrò tam atrox fuit ea de re certamen, vt nullum diuturnius, neque maius in scholis philosophorum extitisse videatur. Omissa igitur eorum opinione, qui nihil esse omnino animam, totumque hoc nomen inane, ac frustra animantes appellari dixerunt, cuius dogmatis mentionem facit. M. Tullius. 1. Tuscul. quæst. lib. reliquorum philosophorum placita in tres sectas reduci possunt, vt ex cap. 2. & 5. huius libri, & ex cap. 9. tertij colligitur. Harum prima animi naturã ex motu inuestigabat. Secunda, ex cognitione, propterea quod res animatæ hisce duobus ab inanimis videntur distingui. Tertia, ex ratione incorporei, quòd crederent oportere animam quidpiam subtile esse, & expers molis, vt sese in totum corpus infundat, ac per omnes eius partes meet.

Animã nihil esse quidam putarunt.

Tres philosophorũ Secta de anima.

1. Secta. In prima secta numerantur, præter alios Democritus, Pythagoræi,

quia cùm probabilia faciliáque consectetur, & forma notior sit quàm materia, frequentius per formam definit. Alij volunt cum Aristoteles ait Dialecticum per formam definire, nomine formæ significare quæ communia sunt, neque definitam aliquam materiam respiciunt. Quæ expositio probabilis est: non tamen illa, quam affert. M. Albertus tractat. 1. capit. 7. Apollinaris quæst. 9. Iandunus quæstio 12. Ferrariensis quæst. 5. videlicet formæ appellatione intelligi hoc loco genus & differentiam. Enim verò definitio, quæ sic traditur, exacta est; non autem vana, & adumbrata, quales dixit Aristoteles esse Dialecticas, quæ formam continent.

utramque complectitur? At illorum vterque quis
Text. 17. *est? At enim constat neminem esse, qui circa materiæ versetur affectus non separabiles, & vt non separabiles sunt præter ipsum philosophum Naturalem. Etenim Naturalis circa omnia ea versatur, quæ talis corporis, talísque materiei sunt operationes atque affectus: circa autem ea, quæ talia non sunt, non Naturalis, sed alius solet versari. Atque de nonnullis quidem considerat, si forte fuerit artifex, faber, inquam, vel medicus.* [r] *De his autem, quæ separabilia quidem non sunt, attamen non vt affectus corporis talis, sed abstractione sumuntur, Mathematicus: At ea, quæ sunt separata, & vt talia sunt, ipse primus philosophus contemplatur.*
Text. 18. *Sed eò redeundum est, vnde nostra defluxit oratio. Dicebamus autem affectus animæ esse inseparabiles ab animalium naturali materia, vt tales sunt; & non vt separatur linea, superficiésque, sic iram & metum à subiecta sibi materia separari.*

Qua ratione Mathematicus definiat. Qua Metaphysicus.

[r] *De his autem.* Mathematicus considerat, quæ sunt in materia subiecta sensibus, non tamen prout ita existunt: sed abstrahendo illa à tali materia, quam proinde in definitionibus nequaquam adhibebit. Primus autem Philosophus, quia cōsiderat quæ re ipsa extra materiam sunt, multo minus eam ad definiendum asciscet. Hæc de definiendi methodo & ratione eo consilio Aristoteles in hunc locum attulit, vt constet quam viam in quærenda assignandáque ea, quam meditatur, animæ definitione, sequi debet.

---

ræi, Anaxagoras, Plato, & Alcmæon. Democritus, apud quem nihil est, quod non atomorum turba conficiat, credidit animam esse quid concursu fortuito conflatum ex corpusculis insectilibus, & rotundis; quę perenni motu agitantur, proindéque apposita esse videntur, vt alias quoque res subinde rapiant, & commoueant. Pythagoræi à Democriti placitis non admodum alieni fuerunt. Ex iis enim alij corpora indiuidua, quæ in aëre continua conuersione voluuntur; alij motricem eorum causam, animam arbitrati sunt: Anaxagoras mentem, quæ primò mouit omnia, animam censuit; licet enim animam & mentem differre putarit, vtráque tamen, vt eadem natura vtitur. Itáque animam fontem, & originem omnis motus prædicauit. Plato in Phædro, & 10. lib. de legibus animam definiit id, quod se ipsum mouet, siue substantiam, quæ cieret alia, nec aliena vi, sed propria agitaretur. Postremò Alcmæon ex motu, animi vim indagauit, siquidem ideò animam immortalem esse sibi persuasit; quòd videret corpora cœlestia, quæ perenni motu circumaguntur, immortalia esse.

Anima quid Democrito.

Quid Pythagoræis.

Quid Anaxagoræ.

Quid Platoni.

Quid Alcmæoni.

2. Secta. Ad ſecundam ſectam pertinēt qui cùm nihil, niſi per ſuum ſimile, cognoſci poſſe exiſtimarent, & animam cognoſcendi principium ſtatuerent, vt de rerum principiis opinabantur, ita de animæ natura iudicarunt. Plato igitur præter id, quod paulò ante de eius placito aſſeruimus, quia rerum principia numeros fecit, animam quóque ex numeris compoſitam in Timæo pronuntiauit; quam compoſitionem non phyſicam, ſed ſymbolicam intelligere oportet, vt ſuo loco dicemus. *Heracliti placitum de anim.* Heraclitus verò, qui ignem rerum naturalium principium fecit, animam exhalationem calidam eſſe voluit. Diogenes, & qui ex aëre omnia compoſuere, aërem; *Thaletis.* Thales humorem. *Critia.* Critias ſanguinem, Empedocles harmoniam quandam, & temperaturam elementorum.

3. Secta. Inter philoſophos tertiæ ſectæ, qui ex incorporeo ſiue tenui, animæ

Κ Ε Φ. Β.

Πισκοποῦντας δὲ περὶ ψυχῆς ἀναγκαῖον ἅμα διαποροῦντας περὶ ὧν εὐπορεῖν δεῖ, προελθόντας τὰς τῶν προτέρων δόξας συμπαραλαμβάνειν ὅσοι τι περὶ αὐτῆς ἀπεφήναντο, ὅπως τὰ μὲν εἰρημένα καλῶς λάβωμεν, εἰ δὲ μή τι καλῶς, τοῦτ' εὐλαβηθῶμεν. ἀρχὴ δὲ τῆς ζητήσεως, προθέσθαι τὰ μάλιστα δοκοῦνθ' ὑπάρχειν αὐτῇ κατὰ φύσιν. τὸ ἔμψυχον δὴ τοῦ ἀψύχου δυοῖν μάλιστα διαφέρειν δοκεῖ, κινήσει τε καὶ τῷ αἰσθάνεσθαι. παρειλήφαμεν δὲ καὶ παρὰ τῶν προγενεστέρων σχεδὸν δύο ταῦτα περὶ ψυχῆς· φασὶ γὰρ ἔνιοι, καὶ μάλιστα, καὶ πρώτως ψυχὴν εἶναι *Text. 19.* τὸ κινοῦν. οἰηθέντες δὲ τὸ μὴ κινούμενον αὐτὸ μὴ ἐνδέχεσθαι κινεῖν ἕτερον, τῶν κινουμένων τι τὴν ψυχὴν οὕτως ὑπέλαβον εἶναι. ὅθεν Δημόκριτος μὲν, πῦρ τι καὶ θερμόν φησιν αὐτὴν εἶναι. ἀπείρων γὰρ ὄντων σχημάτων, καὶ ἀτόμων, τὰ σφαιροειδῆ πῦρ καὶ ψυχὴν λέγει, οἷον ἐν τῷ ἀέρι τὰ καλούμενα ξύσματα, ἃ φαίνεται ἐν ταῖς διὰ τῶν θυρίδων ἀκτῖσιν, ὧν τὴν πανσπερμίαν, στοιχεῖα λέγει τῆς ὅλης φύσεως· ὁμοίως δὲ καὶ Λεύκιππος. τούτων δὲ τὰ σφαιροειδῆ ψυχὴν, διὰ τὸ μάλιστα διὰ παντὸς δύνασθαι διαδύνειν τοὺς τοιούτους ῥυσμοὺς, καὶ κινεῖν τὰ λοιπὰ, κινούμενα καὶ αὐτὰ, ὑπολαμβάνοντες τὴν ψυχὴν εἶναι τὸ παρέχον τοῖς ζῴοις τὴν κίνησιν. διὸ καὶ τοῦ ζῆν ὅρον εἶναι τὴν *Text. 21.* ἀναπνοήν· συνάγοντος γὰρ τοῦ περιέχοντος τὰ σώματα, καὶ ἐκθλίβοντος τῶν σχημάτων τὰ παρέχοντα τοῖς ζῴοις τὴν κίνησιν, διὰ τὸ μηδ' αὐτὰ ἠρεμεῖν μηδέποτε, βοήθειαν γίγνεσθαι θύραθεν, ἐπεισιόντων ἄλλων τοιούτων ἐν τῷ ἀναπνεῖν· κωλύειν γὰρ ταῦτα, καὶ τὰ ἐνυπάρχοντα ἐν τοῖς ζῴοις ἐκκρίνεσθαι, συνανείργοντα τὸ συνάγον καὶ πηγνύον. καὶ ζῆν δὲ, ἕως ἂν δύνωνται τοῦτο ποιεῖν.

ἔοικε

animæ naturam ſcrutati ſunt, cenſentur tum ex ſuperioribus nonnulli, vt Democritus, & Heraclitus, qui non illam tantùm, ſed hanc etiam viam ſecuti fuere: tum Hippocrates, qui dixit animam eſſe ſpiritum tenuem per corpus omne diſperſum: & Zeno, qui eam vocauit concretum corpori ſpiritum; de quibus omnibus latè ſcripſit M.Tullius 1. Tuſculanarum quæſt. Auicenna. 6. Natur. parte prima, capite 2. Plutarchus quarto de placitis capite ſecundo, & tertio. Plotinus libro ſeptimo Enneadis quartæ. Macrobius in primo libro de ſomnio Scipionis. Diuus Nemeſius in libro de natura hominis capite ſecundo. Theodoretus libro de natura hominis. Diuus Gregorius Nyſſenus in diſputatione de anima & reſurrectione. Tertullianus in ſuo libro de anima. Lactantius in libro de opificio Dei, cap.17. D.Iuſtinus in paranæſi. Abulenſis paradoxo quinto, cap.51.

Aliter etiã Democritus, & Heraclitus de anima censuerunt. *Hippocr.* *Zeno.* *Tullius.* *Auicen.* *Plutar.* *Plotin.* *Macrob.* *D.Neme.* *Theodor.* *D.Gre. Nyſ.* *Tertull.* *Lactant.* *Iuſtinus.* *Abulen.*

CAPVT II.

Text.19. *VERVM enim verò neceſſe eſt conſiderantes de anima, & de his dubitantes ac ambigentes, quæ nos oportet procedentes inuenire atque percipere in medium eorum antiquorum afferamus opiniones, qui de anima tractarunt aliquid atque dixerunt, vt ea quidem accipiamus, quæ bene ſunt dicta, ab his autem caueamus, quæ non bene, recteq́; dicta fuêre. Initiũ autẽ inquiſitionis hoc erit profectò cõgruum, ſi prius poſuerimus ea, quæ maximè videntur animæ competere ſuapte natura. Animatum itaq́; duobus his ab inanimato maximè differre videtur, motu ac ſenſu. A maioribus etiam noſtris hæc duo ferè de anima accepimus.*

Text.20. *Inquiunt enim nonnulli, animam id eſſe, quod maximè primoq́; mouet, atque exiſtimantes fieri non poſſe, vt id aliud quidquam moueat, quod non moueatur, animam vnumquid eorum eſſe putarunt, quæ motu cientur. Quocirca Democritus ignem atque calorem ipſam cenſuit eſſe. Nam cum ſint infinitæ figuræ ac indiuidua corpora rotunda, dicit ignem & animam eſſe. Hæc indiuidua corpora ſimilia corpuſculis ijs eſſe, quæ in aëre ferri videntur, in ipſis, inquam, radijs, qui per feneſtram ingrediuntur, & rerum elementa generandarum, ſeminaq́; totius eſſe naturæ dixit. Eadem & Leucippus ille cenſebat. Horum igitur corporum ea, quæ ſunt rotunda ignem ac animam afferunt eſſe, propterea quòd maximè omnium figuræ tales totum corpus ingredi, penetrareq́; poſſunt, atque cætera mouere, cum moueantur & ipſa, ar-*

Text.21. *bitrantur enim animã id eſſe, quod motũ animalibus præbet. Quapropter & reſpirationẽ viuendi rationẽ atq; cauſam eſſe putant. Nam eo quod continet contrahente corpora, cõprimenteve, ac extrudente figuras eas, quæ præbent animalib. motum, quia nec ipſa vnquã quieſcũt, ſuccurſum, auxiliũmque reſpiratione fieri dicũt, ingredientibus alijs figuris ſimilibus, quæ quidem egredi prohibent ipſas, quæ animalibus inſunt, id repellendò quod contrahit, atque premit, & euſque viuere animalia quouſq́; id facere poſſunt.*

Videtur

ἔοικε δὲ καὶ τὸ παρὰ τῶν Πυθαγορείων λεγόμενον, τὴν αὐτὴν ἔχειν διάνοιαν· Text.22.
ἔφασαν γάρ τινες αὐτῶν, ψυχὴν εἶναι τὰ ἐν τῷ ἀέρι ξύσματα· οἱ δὲ, τὸ
ταῦτα κινοῦν. περὶ δὲ τούτων εἴρηται, διότι συνεχῶς φαίνεται κινούμενα,
κἂν ᾖ νηνεμία παντελής. ἐπὶ ταὐτὸ δὲ φέρονται καὶ ὅσοι λέγουσι τὴν
ψυχὴν τὸ αὐτὸ κινοῦν· ἐοίκασι γὰρ οὗτοι πάντες ὑπειληφέναι τὴν κίνη-
σιν οἰκειότατον εἶναι τῇ ψυχῇ· καὶ τὰ μὲν ἄλλα πάντα κινεῖσθαι διὰ
τὴν ψυχήν· ταύτην δ' ὑφ' ἑαυτῆς, διὰ τὸ μηδὲν ὁρᾶν κινοῦν, ὃ μὴ
καὶ αὐτὸ κινεῖται. ὁμοίως δὲ καὶ Ἀναξαγόρας ψυχὴν εἶναι λέγει τὴν κι- Text.23.
νοῦσαν, καὶ εἴ τις ἄλλος εἴρηκεν, ὡς τὸ πᾶν ἐκίνησε νοῦς· οὐ μὴν παν-
τελῶς γε, ὥσπερ Δημόκριτος. ἐκεῖνος μὲν γὰρ ἁπλῶς ταὐτὸ τὴν
ψυχὴν καὶ τὸν νοῦν· τὸ γὰρ ἀληθῶς εἶναι τὸ φαινόμενον. διὸ καλῶς
ποιῆσαι τὸν Ὅμηρον, ὡς Ἕκτωρ κεῖτ' ἀλλοφρονέων. οὐ δὴ χρῆται τῷ
νῷ, ὡς δυνάμει τινὶ περὶ τὴν ἀλήθειαν· ἀλλὰ ταὐτὸ λέγει ψυχὴν
καὶ νοῦν. Ἀναξαγόρας δὲ, ἧττον διασαφεῖ περὶ αὐτῶν· πολλαχοῦ μὲν Text.24.
γὰρ τὸ αἴτιον τοῦ καλῶς καὶ ὀρθῶς, τὸν νοῦν λέγει· ἑτέρωθι δὲ, τὸν νοῦν
εἶναι τὸν αὐτὸν τῇ ψυχῇ· ἐν ἅπασι γὰρ ὑπάρχειν αὐτὸν τοῖς ζῴοις,
καὶ μεγάλοις, καὶ μικροῖς, καὶ τιμίοις καὶ ἀτιμοτέροις. οὐ φαίνεται δὲ
ὅ γε κατὰ φρόνησιν λεγόμενος νοῦς, πᾶσιν ὁμοίως ὑπάρχειν τοῖς
ζῴοις, ἀλλ' οὐδὲ τοῖς ἀνθρώποις πᾶσιν. ὅσοι μὲν οὖν ἐπὶ τὸ κινεῖσθαι Text.25.
τὸ ἔμψυχον ἀπέβλεψαν, οὗτοι τὸ κινητικώτατον ὑπέλαβον τὴν ψυ-
χήν. ὅσοι δὲ ἐπὶ τὸ γινώσκειν, καὶ τὸ αἰσθάνεσθαι τῶν ὄντων, οὗτοι δὴ
λέγουσι τὴν ψυχὴν τὰς ἀρχάς, οἱ μὲν πλείους ποιοῦντες τὰς ἀρχάς,
οἱ δὲ μίαν ταύτην, ὥσπερ Ἐμπεδοκλῆς μὲν ἐκ τῶν στοιχείων πάντων·
εἶναι δὲ καὶ ἕκαστον ψυχὴν τούτων, οὕτω λέγων,

,, Γαίῃ μὲν γὰρ γαῖαν ὀπώπαμεν, ὕδατι δ' ὕδωρ, Text.26.
,, Αἰθέρι δ' αἰθέρα δῖον, ἀτὰρ πυρὶ πῦρ ἀΐδηλον,
,, Στοργῇ δὲ στοργὴν, νεῖκος δέ τε νείκεϊ λυγρῷ.

τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ἐν τῷ Τιμαίῳ Πλάτων τὴν ψυχὴν ἐκ τῶν στοι-
χείων ποιεῖ· γινώσκεσθαι γὰρ ὁμοίῳ ὅμοιον· τὰ δὲ πράγματα ἐκ τῶν
ἀρχῶν εἶναι· ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τοῖς περὶ φιλοσοφίας λεγομένοις διω-
ρίσθη, αὐτὸ μὲν τὸ ζῷον ἐκ τῆς τοῦ ἑνὸς ἰδέας, καὶ τοῦ πρώτου μήκους, καὶ
πλάτους, καὶ βάθους· τὰ δ' ἄλλα ὁμοιοτρόπως. ἔτι δὲ καὶ ἄλλως, νοῦν Text.27.
μὲν τὸ ἕν, ἐπιστήμην δὲ τὰ δύο· μοναχῶς γὰρ ἐφ' ἕν· τὸν δὲ τοῦ ἐπιπέ-
δου ἀριθμὸν, δόξαν· αἴσθησιν δὲ, τὸν τοῦ στερεοῦ· οἱ μὲν γὰρ ἀριθμοὶ,
τὰ εἴδη αὐτὰ καὶ ἀρχαὶ τῶν ὄντων ἐλέγοντο· εἰσὶ δὲ ἐκ τῶν στοιχείων·
κρίνεται δὲ τὰ πράγματα, τὰ μὲν νῷ, τὰ δὲ ἐπιστήμῃ, τὰ δὲ δόξῃ,
τὰ δὲ αἰσθήσει. εἴδη δ' οἱ ἀριθμοὶ οὗτοι τῶν πραγμάτων. ἐπεὶ δὲ καὶ κι- Text.28.
νητικὸν ἐδόκει ἡ ψυχὴ εἶναι, καὶ γνωριστικὸν, οὕτως ἔνιοι συνέπλεξαν ἐξ
ἀμφοῖν, ἀποφηνάμενοι τὴν ψυχὴν ἀριθμὸν κινοῦνθ' ἑαυτόν.

διαφέ

Text.22. *Videtur autem & id, quod à nonnullis Pythagoricis dicitur eandem habere sententiam. Quidam enim ipsorum ea corpuscula, quæ agitantur in aëre, quidam id quod illa mouet ac agitat, animam esse dixerunt, propterea quòd continue moueri videntur, etiamsi nullus ventus penitus afflet. Eodem feruntur ij, qui dicunt animam id esse, quod seipsum agitat motu. Etenim omnes ij motum videntur putasse maxime proprium esse animæ, & alia quidem vniuersa per animam, hanc autem à se ipsa moueri. Quia nihil videbant mouere, quod*
Text.23. *non moueatur & ipsum. Similiter & Anaxagoras id, quod mouet, animam esse dicit, & siquis alius censuit vniuersum, mentem mouisse, non tamen perinde penitus atque Democritus. Is enim animam & intellectum simpliciter idem esse putauit. Etenim id, quod videtur, verum esse dicebat. Quocirca rectè dixisse inquit Homerum, Hectora iacere alia sapientem. Non igitur vt potentia quadam circa veritatem vtitur mente, ac intellectu, sed idem esse animam dicit*
Text.24. *& intellectum. Anaxagoras autem minus de ipsis explanat, multis enim in locis, boni rectiq; mentem causam esse dicit, alibi autem animam ipsam mentem esse asserit. Nam animalibus vniuersis tam paruis, quàm magnis tam præstabilibus, quàm minus etiam præstabilibus mentem inesse dicit. At ea mens tamen & intellectus, cui prudentia tribuitur, non vniuersis similiter animalibus, quin etiam neque*
Text.25. *cunctis hominibus inesse videtur. Omnes igitur ij, qui ad animantis respexere motum maxime motiuum, animam esse putarunt. At qui cognitionem animaduerterunt ipsius, ac sensum, quibus res cognoscit & sentit, ij dicunt animam ipsam principia rerum esse. At qui plura principia faciunt hac ipsa, qui verò vnum id ipsum animam esse censent. Empedocles enim ex elementis quidem vniuersis ipsam constare censet, tamen & vnumquodque istorum animam esse putat. Dicit enim,*

Text.26. ,, Terram nam terra, lympha cognoscimus vndam:
,, Ætheráque æthere, sane ignis dignoscitur igne,
,, Sic & amore amor ac tristi discordia lite.

Eodem & Plato modo, animam in Timæo ex elementis constare censet. Simili namque eius quoque sententia cognoscitur simile: & res ipsa ex principijs sunt. Similiter determinatum est ab eodem, & in hisce quæ de Philosophia dicuntur, animal quidem ipsum ex ipsius vnius idea formavè, & ex longitudine prima, &
Text.27. *latitudine profunditatéve constare, cætera verò, simili modo. Insuper & alio pacto, intellectum quidem, esse vnum ipsum, ipsa verò duo, scientiam. Est enim ipsa tantum ad vnum processio. Superficiei præterea numerum, opinionem: solidi sensum, nam numeri quidem, formæ ipsæ & principia dicebantur, sunt autem ex elementis. Res verò partim intellectu, partim scientia, partim opinione, partim sensu dijudicantur ac discernuntur, atque hi numeri formæ sunt rerum. Cùm au-*
Text.28. *tem anima motiuum & cognitiuum sit, quidam vtrumque complexi sunt, atque animam numerum esse se ipsum mouentem asseruerunt.*

διαφέρουσι δὲ περὶ τῶν ἀρχῶν, τίνες, καὶ πόσαι· μάλιστα μὲν οἱ σωματι-
κὰς ποιοῦντες τοῖς ἀσωμάτοις· τούτοις δὲ οἱ μίξαντες καὶ ἀπ' ἀμ-
φοῖν τὰς ἀρχὰς ἀποφηνάμενοι. διαφέρουσι δὲ καὶ περὶ τὸ πλῆθος· Text.29.
οἱ μὲν γὰρ μίαν, οἱ δὲ πλείους λέγουσιν. ἑπομένως δὲ τούτοις καὶ τὴν ψυ-
χὴν ἀποδιδόασι· τό, τε γὰρ κινητικὸν τὴν φύσιν, τῶν πρώτων ὑπει-
λήφασιν οὐκ ἀλόγως· ὅθεν ἔδοξέ τισι πῦρ εἶναι· καὶ γὰρ τοῦτο λεπτο-
μερέστατόν τε, καὶ μάλιστα τῶν στοιχείων ἀσώματον. ἔτι δὲ κινεῖταί τε
καὶ κινεῖ τὰ ἄλλα πρώτως. Δημόκριτος δὲ καὶ γλαφυρωτέρως εἴ-
ρηκεν ἀποφηνάμενος, διὰ τί τούτων ἑκάτερον· ψυχὴν μὲν γὰρ εἶναι Text.30.
ταὐτὸ καὶ νοῦν. τοῦτο δ' εἶναι ἐκ τῶν πρώτων καὶ ἀδιαιρέτων σωμάτων·
κινητικὸν δὲ, διὰ μικρομέρειαν καὶ τὸ σχῆμα· τῶν δὲ σχημάτων
εὐκινητότατον, τὸ σφαιροειδὲς λέγει· τοιοῦτον δ' εἶναι τόν τε νοῦν,
καὶ τὸ πῦρ. Ἀναξαγόρας δ' ἔοικε μὲν ἕτερον λέγειν ψυχήν τε Text.31.
καὶ νοῦν, ὥσπερ εἴπομεν καὶ πρότερον· χρῆται δ' ἀμφοῖν ὡς μιᾷ
φύσει· πλὴν ἀρχήν γε τὸν νοῦν τίθεται μάλιστα πάντων· μόνον
γοῦν φησιν αὐτὸ τῶν ὄντων ἁπλοῦν εἶναι, καὶ ἀμιγῆ τε καὶ καθα-
ρόν. ἀποδίδωσι δ' ἄμφω τῇ αὐτῇ ἀρχῇ, τό, τε γινώσκειν καὶ
τὸ κινεῖν, λέγων νοῦν κινῆσαι τὸ πᾶν. ἔοικε δὲ καὶ Θαλῆς ἐξ ὧν Text.32.
ἀπομνημονεύουσι, κινητικόν τι τὴν ψυχὴν ὑπολαμβάνειν, εἴπερ
τὸν λίθον ἔφη ψυχὴν ἔχειν, ὅτι τὸν σίδηρον κινεῖ. Διογένης δ'
ὥσπερ καὶ ἕτεροί τινες, ἀέρα τοῦτον οἰηθεὶς πάντων λεπτομερέ-
στατον εἶναι, καὶ ἀρχήν. καὶ διὰ τοῦτο γινώσκειν τε καὶ κινεῖν τὴν
ψυχήν, ᾗ μὲν πρῶτόν ἐστι, καὶ ἐκ τούτου τὰ λοιπὰ γινώσκειν· ᾗ δὲ
λεπτομερέστατον, κινητικὸν εἶναι. καὶ Ἡράκλειτος δὲ τὴν ἀρχὴν
εἶναί φησι τὴν ψυχήν, εἴπερ τὴν ἀναθυμίασιν ἐξ ἧς τἆλλα
συνίστησι· καὶ γὰρ ἀσωματώτατον δὴ καὶ ῥέον ἀεί· τὸ δὲ κινούμενον
κινουμένῳ γινώσκεσθαι· ἐν κινήσει δ' εἶναι τὰ ὄντα, κἀκεῖνος ᾤετο
καὶ οἱ πολλοί. παραπλησίως δὲ τούτοις καὶ Ἀλκμαίων ἔοικεν ὑπο-
λαβεῖν περὶ ψυχῆς· φησὶ γὰρ αὐτὴν ἀθάνατον εἶναι, διὰ τὸ ἐοι-
κέναι τοῖς ἀθανάτοις. τοῦτο δ' ὑπάρχειν αὐτῇ, ὡς ἀεὶ κινουμένῃ·
κινεῖσθαι δὲ καὶ τὰ θεῖα ἅπαντα συνεχῶς ἀεί, σελήνην, ἥλιον, ἀστέ-
ρας, καὶ τὸν οὐρανὸν ὅλον. τῶν δὲ φορτικωτέρων, καὶ ὕδωρ τινὲς ἀπε-
φήναντο, καθάπερ Ἵππων· πεισθῆναι δ' ἐοίκασιν ἐκ τῆς γονῆς, ὅτι
πάντων ὑγρά· καὶ γὰρ ἐλέγχει τοὺς αἷμα φάσκοντας τὴν ψυχήν, ὅτι
ἡ γονὴ οὐχ αἷμα· ταύτην δ' εἶναι τὴν πρώτην ψυχήν. ἕτεροι δ'
αἷμα, καθάπερ Κριτίας, τὸ αἰσθάνεσθαι τῆς ψυχῆς οἰκειότατον
ὑπολαμβάνοντες. τοῦτο δ' ὑπάρχειν διὰ τὴν τοῦ αἵματος φύσιν·
πάντα γὰρ τὰ στοιχεῖα κριτὴν εἴληφε, πλὴν τῆς γῆς· ταύτην δ' οὐδεὶς
ἀποπέφανται, πλὴν εἴ τις αὐτὴν εἴρηκεν ἐκ πάντων εἶναι τῶν στοι-
χείων

*Omnes tamen de principijs, quæ & quot sunt, inter sese dissentire vi-
dentur. Atque maxime quidem ij, qui corporea putant esse, ab his
dissentiunt, qui incorporea ponunt, minus autem ab his, qui com-*
Text.29. *posuerunt, & ex vtrisque principia rerum assignauerunt. Dissen-
tiunt etiam & de multitudine eorundem, quidam enim vnum, qui-
dam plura principia dicunt esse. Atque vt de principijs senserunt,
sic de anima etiam determinauerunt. Non enim abest à ratione in
primorum natura mouendi causam collocare. Quapropter, ignis qui-
busdam esse videtur, is enim subtilissimarum est partium & longe ma-
gis, quàm elementa cætera incorporeus, mouetur insuper & cætera pri-*
Text.30. *mo mouet. Democritus autem & subtilius dixit cum assignauit, cur
est istorum vtrumque: dixit enim, animam quidem mentemque idem
esse. Hoc autem ex ipsis primis atque indiuisibilibus corporibus esse. At-
que ob partium quidem subtilitatem mouere, ob figuram verò moueri. Fi-
guram autem omnium mobilissimam, figuram rotundam asserit, talém-*
Text.31. *que esse intellectum, & ignem. At Anaxagoras videtur quidem aliud
animam, aliud intellectum mentémve dicere, quemadmodum & antea
diximus, vtimur tamen vtrisque perinde atque vna natura. Verum men-
tem principium maxime omnium ponit. Solam namque rerum omnium
ipsam, simplicem & non mistam & puram esse, syncerámque dixit. At-
que eidem principio hæc vtraque tribuit, cognitionem, inquam, &*
Text.32. *motum: dicens vniuersum mentem mouisse. Thales etiam videtur ex his-
ce, quæ tradita memoriæ sunt: motiuum quoddam animam ipsam esse
putasse. Siquidem dixit Magnetem habere animam: quia mouet, tra-
hitque ferrum. Diogenes autem sicut & alij quidam, aërem ipsam censuit
esse, hunc subtilissimæ substantiæ rerumq́ principium esse putans. Idcirco:
cognoscere atque mouere, animam dixit, hoc quidem cognoscere, quo
primum est & ex hoc ipso cætera constant: hoc autem esse motiuum, quo
subtilissimum est. Heraclitus quoque principium ait animam esse, quippe
cum exhalationem esse, ex qua cætera dicit constare: & maxime incorpo-
reum esse & semper fluere dicat: atque id quod mouetur eo quòd motu
cietur cognosci, constat. Moueri autem res vniuersas: & ipse & alij
complures arbitrabantur. Simili modo & Alcmæon de anima putasse vi-
detur. Dicit enim ipsam immortalem esse, ex eo, quia similis ipsis im-
mortalibus est. Quod quidem ideo dixit ipsi competere; quia semper mo-
uetur. Mouentur enim & res omnes diuinæ continuè semper: lunam in-
quam, Sol, Stellæ, totumq́ cœlum. Quidam & magis importuni, ani-
mam aquam esse dixerunt, vt Hippo: qui quidem ad hanc sen-
tentiam ratione seminis videtur esse compulsus, quia omnium se-
men humidum est: etenim redarguit eos, qui sanguinem ani-
mam esse asserunt, quia semen sanguis non est: Hoc autem pri-
mam animam esse dicit. Sunt & qui sanguinem ipsam esse di-
xerunt, vt Critias, sentire ipsum maxime proprium animæ esse pu-
tantes. Quod quidem competere propter naturam sanguinis, credi-
derunt. Nam omnia elementa præter terram iudicem habuerunt.
Hanc autem nemo tribuit animæ, nisi quis ipsam dixerit ex omnibus ele-*

χείων, ἢ πάντα. ὁρίζονται δὲ πάντες τὴν ψυχὴν τρισὶν, ὡς εἰπεῖν, Text.33.
κινήσει, αἰσθήσει, τῷ ἀσωμάτῳ· τούτων δὲ ἕκαστον ἀνάγεται πρὸς
τὰς ἀρχάς. διὸ καὶ οἱ τῷ γινώσκειν ὁριζόμενοι αὐτὴν, ἢ στοιχεῖον,
ἢ ἐκ τῶν στοιχείων ποιοῦσι, λέγοντες παραπλησίως ἀλλήλοις, πλὴν
ἑνός· φασὶ γὰρ γνώσκεσθαι καὶ τὸ ὅμοιον τῷ ὁμοίῳ· ἐπειδὴ γὰρ ἡ ψυχὴ
πάντα γινώσκει, συνιστᾶσιν αὐτὴν ἐκ πασῶν τῶν ἀρχῶν. ὅσοι μὲν Text.34.
οὖν μίαν τινὰ λέγουσιν αἰτίαν, καὶ στοιχεῖον ἓν, καὶ τὴν ψυχὴν ἓν
τιθέασιν, οἷον πῦρ, ἢ ἀέρα· οἱ δὲ πλείω λέγοντες τὰς ἀρχὰς, καὶ
τὴν ψυχὴν πλείω λέγουσιν. Ἀναξαγόρας δὲ μόνος ἀπαθῆ φησιν
εἶναι τὸν νοῦν, καὶ κοινὸν οὐθὲν οὐδενὶ τῶν ἄλλων ἔχειν. τοιοῦτος δ᾽
ὢν, πῶς γνωρίζει, καὶ διὰ τίν᾽ αἰτίαν, οὔτ᾽ ἐκεῖνος εἴρηκεν, οὔτ᾽
ἐκ τῶν εἰρημένων συμφανές ἐστιν. ὅσοι δ᾽ ἐναντιώσεις ποιοῦσιν ἐν
ταῖς ἀρχαῖς, καὶ τὴν ψυχὴν ἐκ τῶν ἐναντίων συνιστᾶσιν· οἱ δὲ, θά- Text.35.
τερον τῶν ἐναντίων, οἷον θερμὸν, ἢ ψυχρὸν, ἤ τι τοιοῦτον ἄλλο,
καὶ τὴν ψυχὴν ὁμοίως ἕν τι τούτων εἶναι τιθέασιν. διὸ καὶ τοῖς
ὀνόμασιν ἀκολουθοῦσιν, οἱ μὲν τὸ θερμὸν λέγοντες, ὅτι διὰ τοῦτο
καὶ τὸ ζῆν ὠνόμασται· οἱ δὲ τὸ ψυχρὸν, διὰ τὴν ἀναπνοὴν καὶ τὴν
κατάψυξιν καλεῖσθαι ψυχήν. τὰ μὲν οὖν παραδεδομένα περὶ ψυ-
χῆς, καὶ δι᾽ ἃς αἰτίας λέγουσιν οὕτω, ταῦτά ἐστιν.

ΚΕΦ. Γ.

Ἐπισκεπτέον δὲ πρῶτον μὲν περὶ κινήσεως· ἴσως γὰρ οὐ Text.36.
μόνον ψεῦδός ἐστι τὸ τὴν οὐσίαν αὐτῆς τοιαύτην εἶναι,
οἵαν φασὶν, οἱ λέγοντες εἶναι τὴν ψυχὴν τὸ κινοῦν αὐτὸ,
ἢ δυνάμενον κινεῖν. ἀλλ᾽ ἕν τι τῶν ἀδυνάτων, τὸ
ὑπάρχειν αὐτῇ κίνησιν. ὅτι μὲν οὖν οὐκ ἀναγκαῖον τὸ κινοῦν καὶ
αὐτὸ κινεῖσθαι, πρότερον εἴρηται. διχῶς δὲ κινουμένου παντός· ἢ γὰρ Text.37.
καθ᾽ ἕτερον, ἢ καθ᾽ αὑτό· καθ᾽ ἕτερον δὲ λέγομεν, ὅσα κι-
νεῖται τῷ ἐν κινουμένῳ εἶναι, οἷον πλωτῆρες· οὐ γὰρ ὁμοίως κινοῦν-
ται τῷ πλοίῳ· τὸ μὲν γὰρ καθ᾽ αὑτὸ κινεῖται, οἱ δὲ τῷ ἐν κινου-
μένῳ εἶναι. δῆλον δ᾽ ἐπὶ τῶν μορίων· οἰκεία μὲν γάρ ἐστι κίνησις,
ποδῶν βάσις· αὕτη δὲ καὶ ἀνθρώπων· οὐχ ὑπάρχει δὲ τοῖς πλωτῆρσι
τοτε· διχῶς οὖν λεγομένου τοῦ κινεῖσθαι, νῦν ἐπισκοποῦμεν περὶ τῆς Text.38.
ψυχῆς, εἰ καθ᾽ αὑτὴν κινεῖται, καὶ μετέχει κινήσεως. τεσσάρων δὲ
κινήσεων οὐσῶν, φορᾶς, ἀλλοιώσεως, φθίσεως, αὐξήσεως, ἢ μίαν
τούτων κινοῖτ᾽ ἂν, ἢ πλείους, ἢ πάσας. εἰ δὲ κινεῖται μὴ κατὰ συμ- Text.39.
βεβηκὸς, φύσει ἂν ὑπάρχοι κίνησις αὐτῇ. εἰ δὲ τοῦτο, καὶ τόπος· πᾶ-
σαι γὰρ αἱ λεχθεῖσαι κινήσεις ἐν τόπῳ· εἰ δ᾽ ἐστὶν ἡ οὐσία τῆς ψυχῆς

τὸ κινεῖν

Text.33. *mentis constare aut omnia esse. Vt igitur in summam omnia redigamus, tribus his omnes animam motu, sensu, incorporeóque diffiniunt, quorum vnumquodque reducitur ad principia rerum, vt patuit. Quapropter & ij, qui cognitione diffiniunt animam, aut elementum, aut ex elementis faciunt ipsam, similiter omnes præter vnum, dicentes. Inquiunt enim, simile simili sibi cognosci, atque cum vniuersa cognoscat, ac percipiat anima, ex vniuersis rerum principijs ipsam constare dicunt.*

Text.34. *Quibus igitur placuit vnam causam elementúmque vnum ponere rerum, ij animam etiam vnum, velut ignem, aut aërem esse ponunt. Qui verò plura rebus principia tribuunt, ij plura quoque dicunt animam esse. Solus autem Anaxagoras mentem passione vacare dicit, & nihil prorsus cum cæteris habere commune. Verùm cum talis sit, quo nam pacto cognoscat, & quam ob causam neque ille dixit, neque ex dictis percipi potest. At verò, qui contrarietates in principijs faciunt, ij conficiunt animam etiam ex contrarijs. Qui verò*

Text.35. *tantum alterum ponunt contrariorum, calidum, inquam, aut frigidum aut aliquid aliud huiuscemodi, ij similiter & animam vnum istorum asserunt esse. Quapropter, & nomina ipsa sequuntur. Nam ij, qui calidum esse dicunt, inde inquiunt ipsum viuere dictum nominatúmque fuisse, & ij rursus, qui frigidum esse censent, animam inde nuncupatam ob respirationem & refrigerationem asserunt esse. Hæc igitur sunt, quæ de anima tradita sunt à maioribus nostris, & hæ sunt causæ ob quas illi talia de ipsa dixerunt.*

CAPVT III.

Text.36. *Considerandum est autem primum de motu. Nam fortasse non solùm falsum est substantiam animæ talem esse, qualem ij dicunt, qui animam id asserunt esse, quod se ipsum mouet, aut mouere potest, sed etiam vnum id esse quoddam videtur eorum, quæ nequeunt esse, motum inquam ipsi inesse atque competere. Non necessarium igitur esse id omne moueri, quod mouet: olim iam diximus &*

Text.37. *probauimus. Cum autem omne quod motu cietur dupliciter moueatur, aut enim per aliud aut per se mouetur. Per aliud autem id omne moueri dicimus: quod est in eo, quod motu cietur, vt nauigātes. Hi namque non perinde atque nauis mouentur. Hæc enim per se mouetur, illi motu cientur, quia sunt in eo, quod motu cietur. Quod quidem ita esse patet in partibus. Motus enim proprius pedum est ambulatio, qua mouentur & homines. Tunc autem*

Text.38. *hisce motus non inest, vt patet, in nauigantibus. Cum igitur id quod mouetur, vt diximus, bifariam dicatur moueri, consideremus tunc oportet de anima, si per se moueatur, motusq́; particeps sit. Cum igitur quatuor sint motus, latio, alteratio, accretio, atque decretio, aut istorum vno, aut pluribus, aut*

Text.39. *omnibus, vt patet, mouebitur. Quod si non per accidens moueatur: natura sane motus inerit ipsi. At si hoc sit: locus etiam eidem idem competet. Omnes enim iam dicti motus in loco sunt. Quod si substantia sit anima*

τὸ κινεῖν ἑαυτήν, οὐ κατὰ συμβεβηκός, τὸ κινεῖσθαι αὐτῇ ὑπάρξει, ὥσπερ
τῷ λευκῷ, ἢ τῷ τριπήχει· κινεῖται γὰρ καὶ ταῦτα, ἀλλὰ κατὰ συμβεβη-
κός· ᾧ γὰρ ὑπάρχουσιν, ἐκεῖνο κινεῖται τὸ σῶμα. διὸ καὶ οὐκ ἔστι τόπος
αὐτῶν. τῆς δὲ ψυχῆς ἔσται, εἴπερ φύσει κινήσεως μετέχει. ἔτι δ', εἰ φύσει Text.40.
κινεῖται, κἂν βίᾳ κινηθείη· κἂν εἰ βίᾳ, καὶ φύσει. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ἔχει
καὶ περὶ ἠρεμίας· εἰς ὃ γὰρ κινεῖται φύσει, καὶ ἠρεμεῖ ἐν τούτῳ φύσει. ὁ-
μοίως δὲ καὶ εἰς ὃ κινεῖται βίᾳ, καὶ ἠρεμεῖ ἐν τούτῳ βίᾳ. ποῖαι δὲ βίαιοι
τῆς ψυχῆς κινήσεις ἔσονται καὶ ἠρεμίαι, οὐδὲ πλάττειν βουλομένοις ῥάδιον
ἀποδοῦναι. ἔτι δ', εἰ μὲν ἄνω κινήσεται, πῦρ ἔσται· εἰ δὲ κάτω, γῆ· τούτων
γὰρ τῶν σωμάτων αἱ κινήσεις αὗται· ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ περὶ τῶν με-
ταξύ. ἔτι δέ, ἐπεὶ φαίνεται κινοῦσα τὸ σῶμα, ταύτας εὔλογον κινεῖν τὰς Text.41.
κινήσεις ἃς καὶ αὐτὴ κινεῖται. εἰ δὲ τοῦτο, καὶ ἀντιστρέψασιν εἰπεῖν, ἀλη-
θὲς, ὅτι ἣν τὸ σῶμα κινεῖται, ταύτην καὶ αὐτή. τὸ δὲ σῶμα κινεῖται
φορᾷ· ὥστε καὶ ἡ ψυχὴ μεταβάλλοι ἂν κατὰ τὸ σῶμα καὶ αὐτή, ἢ
ὅλη, ἢ κατὰ μόρια μεθισταμένη. εἰ δὲ τοῦτο ἐνδέχεται, καὶ ἐξελθοῦσαν
εἰσιέναι πάλιν ἐνδέχοιτ' ἄν, τούτῳ δ' ἕποιτ' ἂν τὸ ἀνίστασθαι τὰ
τεθνεῶτα τῶν ζώων. τὴν δὲ κατὰ συμβεβηκὸς κίνησιν, κἂν ὑφ' Text.42.
ἑτέρου κινοῖτο· ὠσθείη γὰρ ἂν βίᾳ τὸ ζῶον. οὐ δεῖ δὲ ᾧ τὸ ὑφ' ἑαυτοῦ
κινεῖσθαι ἐν τῇ οὐσίᾳ, τοῦτο ὑπ' ἄλλου κινεῖσθαι, πλὴν εἰ μὴ κατὰ συμ-
βεβηκός· ὥσπερ οὐδὲ τὸ καθ' αὑτὸ ἀγαθόν, ἢ δι' αὑτό, τὸ μὲν
δι' ἄλλο εἶναι, τὸ δ' ἑτέρου ἕνεκα. τὴν δὲ ψυχὴν μάλιστα φαίη τις Text.43.
ἂν ὑπὸ τῶν αἰσθητῶν κινεῖσθαι, εἴπερ κινεῖται. ἀλλὰ μὴν καὶ εἰ κι-
νεῖ γε αὐτὴ ἑαυτήν, καὶ αὐτὴ κινοῖτ' ἄν. ὥστε εἰ πᾶσα κίνησις ἔκστα-
σίς ἐστι τοῦ κινουμένου ᾗ κινεῖται, καὶ ἡ ψυχὴ ἐξίσταιτο ἂν ἐκ τῆς οὐ-
σίας, εἰ μὴ κατὰ συμβεβηκὸς αὑτὴν κινεῖ. ἀλλ' ἔστιν ἡ κίνησις τῆς οὐ-
σίας αὐτῆς καθ' αὑτήν. ἔνιοι δὲ καὶ κινεῖν φασὶ τὴν ψυχὴν τὸ σῶ- Text.44.
μα ἐν ᾧ ἐστιν, ὡς αὐτὴ κινεῖται, οἷον Δημόκριτος παραπλη-
σίως λέγων Φιλίππῳ τῷ κωμῳδιδασκάλῳ· φησὶ γὰρ τὸν Δαίδα-
λον κινουμένην ποιῆσαι τὴν ξυλίνην Ἀφροδίτην, ἐγχέαντα ἄργυ-
ρον χυτόν. ὁμοίως δὲ καὶ Δημόκριτος λέγει· κινουμένας γὰρ φησὶ τὰς
ἀδιαιρέτους σφαίρας, διὰ τὸ πεφυκέναι μηδέποτε μένειν, συνε-
φέλκειν καὶ κινεῖν τὸ σῶμα πᾶν. ἡμεῖς δ' ἐρωτήσωμεν, εἰ καὶ
ἠρεμήσει ποιεῖν τοῦτ' αὐτό. πῶς δὲ ποιήσει τοῦτο, χαλεπόν, ἢ καὶ
ἀδύνατον εἰπεῖν. ὅλως δὲ οὐχ οὕτω φαίνεται κινεῖν ἡ ψυχὴ τὸ ζῶον·
ἀλλὰ διὰ προαιρέσεώς τινος καὶ νοήσεως. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ Text.45.
ὁ Τίμαιος φυσιολογεῖ τὴν ψυχὴν κινεῖν τὸ σῶμα· τῷ γὰρ κι-
νεῖσθαι αὐτήν, καὶ τὸ σῶμα κινεῖν, διὰ τὸ συμπεπλέχθαι πρὸς
αὐτό. συνεστηκυῖαν γὰρ ἐκ τῶν στοιχείων, καὶ μεμερισμένην κατὰ τοὺς
ἁρμονικοὺς ἀριθμούς, ὅπως αἴσθησίν τε καὶ σύμφυτον ἁρμονίαν ἔχῃ,

se ipsam motu ciere, non per accidens inerit ipsi motus, vt inest albedini aut tricubito. Mouentur enim & ipsa, verum per accidens. Quippe cum corpus id moueatur, cui res tales insunt. Quapropter & locus nullus ipsorum est, at erit animæ sine controuersia locus, si natura motus particeps est. Text.40. *Præterea si natura motu cietur, vi quoque moueri potest & si vi mouetur & natura moueri potest. Eodem modo, de quiete quoque dicere possumus. In hoc enim natura res quiescere solet, in quod suapte natura mouetur. In hoc pari modo vi plane quiescit, in quod vi pulsa mouetur. Atqui motus erunt animæ violenti quietesve, neque si fingere volumus, assignare facile possumus. At verò si sursum mouebitur, ignis erit, si deorsum, terra. Hisce namque corporibus hi motus competunt. Eadem est & de medijs corporibus ratio.* Text.41. *Præterea cum videatur anima corpus mouere, rationi consentaneum est ijs motibus ipsum mouere, quibus & ipsa mouetur. Quod si id sit, conuertendo vere quoque dicere possumus, eo ipsam motu cieri, quo mouetur & corpus. At latione corpus mouetur. Quare mutabitur & anima perinde atque corpus, & aut tota aut partibus locum mutabit. Quòd si id fieri potest, fieri quoque potest, vt aggressa, rursus corpus ingrediatur. Ex quo fiet, vt animalium ea, quæ mortem obierunt, resurgant.*

Text.42. *At enim motu per accidens ab alio quoque mouebitur. Animal enim vi pelli potest. Non autem oportet cuius in substantia inest à se ipso moueri: id ab alio motu cieri, nisi per accidens, quemadmodum neque quod per se, vel propter se bonum est, id per aliud oportet aut gratia cuiuspiam esse.* Text.43. *Animam autem si mouetur: à sensibilibus maximè quispiam dicet moueri. At verò si mouet se ipsam anima & ipsa quoque mouetur. Quare cum omnis motus exitus atque remotio sit eius quod motu cietur ea ratione qua motum subit, anima nimirum ex substantia dimouetur & exit, nisi se ipsam per accidens moueat, at motus, vt inquiunt, substantia est ipsius per se.*

Text.44. *Quidam autem asseruut animam id corpus in quo est eodem mouere modo, quo & ipsa mouetur, vt Democritus, qui quidem perinde atque Philippus Comicus dicit. Ille namque Dædalum ait, ligneam venerem conficisse, quæ motu mouebatur argenti viui, quod in illam infudit. Et Democritus pari modo pilas indiuisibiles secum trahere corpus totum, atque mouere dicit, ex eo quia nunquam ipsa quiescunt suapte natura, desinúntque moueri. Nos autem ipsum interrogabimus, si quietum etiam idipsum faciat vnquam. Atque quonam pacto quietum faciet, difficile est dictu; vel potius dici non potest. Omnino autem anima non sic mouere videtur animal, vt inquiunt ipsi, sed electione quadam, intellectionéve.* Text.45. *Eodem autem modo Timæus etiam animam corpus mouere dicit. Mouere enim ipsam ex eo censet atque asserit corpus, quia mouetur: propterea quod ad ipsum connexa est. Ipse enim dicit ex elementis eam constitutam, numerisque distinctam sonoris, vt insitum sonoritatis atque concentus habeat sensum,*

& vt

καὶ τὸ πᾶν φέρεσθαι συμφώνους φορὰς τὴν εὐθυωρίαν εἰς κύκλον κα-
τέκαμψε· καὶ διελὼν ἐκ τοῦ ἑνὸς κύκλου δύο κύκλους διασαχῆ
συνημμένους, πάλιν τὸν ἕνα διεῖλεν εἰς ἑπτὰ κύκλους, ὡς οὔσας τὰς
τοῦ οὐρανοῦ φορὰς, τὰς τῆς ψυχῆς κινήσεις. πρῶτον μὲν οὖν, οὐ κα- Text.46.
λῶς τὸ λέγειν τὴν ψυχὴν μέγεθος εἶναι· τὴν γὰρ τοῦ παντὸς, δῆλον ὅτι
τοιαύτην εἶναι βούλεται, οἷόν ποτ' ἐστὶν ὁ καλούμενος νοῦς· οὐ γὰρ δὴ
οἷόν γε ἡ αἰσθητική, οὐδ' οἷον ἡ ἐπιθυμητική· τούτων γὰρ ἡ κίνησις, οὐ
κυκλοφορία. ὁ δὲ νοῦς εἷς καὶ συνεχής, ὥσπερ καὶ ἡ νόησις· ἡ δὲ νόησις,
τὰ νοήματα· ταῦτα δὲ τῷ ἐφεξῆς ἕν, ὡς ὁ ἀριθμὸς, ἀλλ' οὐχ ὡς τὸ
μέγεθος. διόπερ οὐδὲ νοῦς οὕτω συνεχής, ἀλλ' ἤτοι ἀμερής, ἢ οὐχ ὡς Text.47.
μέγεθός τι συνεχής· πῶς γὰρ δὴ καὶ νοήσει μέγεθος ὢν ὁτῳοῦν τῶν
μορίων τῶν αὐτοῦ. μορίων δὲ, ἤτοι κατὰ μέγεθος, ἢ κατὰ στιγμὴν, εἰ δεῖ
καὶ τοῦτο μόριον εἰπεῖν. εἰ μὲν οὖν κατὰ στιγμὴν, αὗται δ' ἄπειροι,
δῆλον ὡς οὐδέποτε διέξεισιν. εἰ δὲ κατὰ μέγεθος, πολλάκις ἢ ἀπει-
ράκις νοήσει τὸ αὐτό. φαίνεται δὲ καὶ ἅπαξ ἐνδεχόμενον. εἰ δ' ἱκανὸν Text.48.
θιγεῖν ὁτῳοῦν τῶν μορίων, τί δεῖ κύκλῳ κινεῖσθαι, ἢ καὶ ὅλως μέγε-
θος ἔχειν; εἰ δ' ἀναγκαῖον νοῆσαι τῷ ὅλῳ κύκλῳ θιγόντα, τίς
ἐστιν ἡ τοῖς μορίοις θίξις; ἔτι δὲ πῶς νοήσει τὸ μεριστὸν ἀμερεῖ, καὶ τὸ
ἀμερὲς μεριστῷ; ἀναγκαῖον δὲ τὸν νοῦν εἶναι τὸν κύκλον τοῦτον. νοῦ μὲν γὰρ
κίνησις, νόησις· κύκλου δὲ, περιφορά· εἰ οὖν ἡ νόησις περιφορὰ καὶ
νοῦς ἂν εἴη ὁ κύκλος, οὗ ἡ τοιαύτη περιφορὰ νόησις, ἀεὶ δὲ δή τι
νοήσει· δεῖ γὰρ, εἴπερ ἀΐδιος ἡ περιφορά. τῶν μὲν γὰρ ποιητικῶν ἢ
πρακτικῶν νοήσεων, ἔστι πέρατα· πᾶσαι γὰρ ἑτέρου χάριν. αἱ δὲ
θεωρητικαὶ τοῖς λόγοις ὁμοίως ὁρίζονται. λόγος δὲ πᾶς, ἢ ὁρισμὸς,
ἢ ἀπόδειξις· αἱ δ' ἀποδείξεις, καὶ ἀπ' ἀρχῆς, καὶ ἔχουσί πως τέλος
τὸν συλλογισμὸν, ἢ τὸ συμπέρασμα. εἰ δὲ μὴ περατοῦνται, ἀλλ'
οὐκ ἀνακάμπτουσί γε πάλιν ἐπ' ἀρχήν· προσλαμβάνουσαι δ' ἀεὶ
μέσον, καὶ ἄκρον, εὐθυποροῦσιν. ἡ δὲ περιφορὰ πάλιν ἐπ' ἀρχὴν
ἀνακάμπτει· οἱ δ' ὁρισμοὶ πάντες, πεπερασμένοι. ἔτι εἰ αὐτὴ
περιφορὰ πολλάκις, δεήσει πολλάκις νοεῖν τὸ αὐτό. ἔτι δὲ καὶ ἡ
νόησις ἔοικεν ἠρεμήσει τινὶ, καὶ ἐπιστάσει μᾶλλον ἢ κινήσει. τὸν αὐτὸν Text.49.
δὲ τρόπον καὶ ὁ συλλογισμός. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ μακάριόν γε τὸ μὴ
ῥᾴδιον, ἀλλὰ βίαιον. εἰ δ' ἐστὶν ἡ κίνησις αὐτῆς μὴ οὐσία, παρὰ
φύσιν κινοῖτο ἄν. ἐπίπονον δὲ καὶ τὸ μεμῖχθαι τῷ σώματι, μὴ δυνά-
μενον ἀπολυθῆναι· καὶ προσέτι φευκτὸν, εἴπερ βέλτιον τῷ νῷ μὴ
μετὰ σώματος εἶναι, καθάπερ εἴωθέ τε λέγεσθαι, καὶ πολλοῖς συνδοκεῖ.
ἄδηλος δὲ καὶ τοῦ κύκλῳ φέρεσθαι τὸν οὐρανὸν ἡ αἰτία· οὔτε γὰρ τῆς ψυχῆς Text.50.
ἡ οὐσία, αἰτία τοῦ κύκλῳ φέρεσθαι, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκὸς οὕτω κινεῖται·
οὔτε τὸ σῶμα αἴτιον, ἀλλ' ἡ ψυχὴ μᾶλλον ἐκείνῳ. ἀλλὰ μὴν οὐδ'
ὅτι

& vt vniuersum feratur consonis lationibus rectitudinem coegit, atque reflexit in circulum & cum vnum in duos diuisisset circulos duobus in punctis coniunctos, rursum vnum in septem orbes diuisit, quoniam latio-
Text.46. *nes ipsius cœli motiones sunt animæ, quibus ipsa mouetur. Primum igitur non rectè dicitur animam magnitudinem esse. Nam animam vniuersi talem ipse vult esse qualis est ea, quæ mens & intellectus vocatur, non qualis est sensitiua, nec qualis est ea, quæ est principium cupiendi, quippe cùm*
Text.47. *harum motus non sit, vt patet, conuersio. Intellectus autem vnus est & continuus perinde ac intellectio. Intellectio verò est ipsius intellectus conceptus. Sed hi, nimirum vnum hoc sunt quod aliud deinceps post alium est, vti numerus, sed non vti magnitudo. Quocirca nec intellectus hoc pacto continuus est, sed aut partib. penitus vacat, aut non est vt magnitudo continuus. Atque si magnitudo sit, quonam pacto quacumque suarum intelliget partium, siue illæ sint magnitudines, siue etiam pũcta, si hac quoque partes appellare oporteat? Nam si puncto, puncta verò sunt infinita nunquã pertrãsibit, vt patet: Sin magnitudine sæpius vel infinities idem intelliget. At videtur & semel*
Text.48. *intelligere posse. Quòd si sat est quauis partium tangere, quid oportet aut orbe versari, aut omnino magnitudinem ipsum habere? Quòd si necesse est ipsum intelligere toto tangentem circulo, quis est ipsarum partium tactus? Præterea quonam pacto vel impartibili partibus, vel impartibile partibili ipse intelliget? Necesse est autem intellectum esse circulum hunc. Intellectus namque motus, intellectio est: circuli verò, conuersio. Si igitur intellectio conuersio est, & circulus is intellectus profectò erit, cuius talis conuersio intellectio est. Aliquid præterea semper intelliget, oportet enim ipsum aliquid intelligere semper. Quippe cum conuersio sit perennis, atque perpetua. At constat intellectionum rerum earum, quæ cadunt sub actionem, terminos esse ac fines; omnes enim alicuius sunt gratia. Contemplatiuæ quoque rationibus identidem terminantur, & rationum aliam definitionem, aliam demonstrationem esse patet. Demonstrationes autem & ex principio sunt & finem habent quodammodo ratiocinationem aut conclusionem. Quòd si non terminantur, at saltem non ad principium redeunt, sed medium extremumq; semper sumentes rectà proficiscuntur. At conuersio rursus, vt patet, ad principium redit atque reflectitur. Diffinitiones etiam finitæ sunt atque terminatæ. Præterea si sæpius eadem conuersio fiat, idem sæpius intelligere oportebit. Præterea intellectio quieti magis & statui, quàm motui similis esse videtur. Eodem mo-*
Text.49. *do & ipsa etiam ratiocinatio. Atqui neque beatum id est, quod non est facile, sed violentum omnes vt patet. Quòd si motus non sit ipsius substantiæ, præter naturam sane mouebitur. Laboriosum est etiam coniunctum esse cum corpore, neque absolui ab eo posse, & insuper maximopere fugiendum. Quippe cum melius sit intellectui non esse cum corpore: quemadmodum & dici solet & complures plane consentiunt. Causa præterea qua cœlum conuertitur, non videtur ex dictis illis, emergere. Neque enim animæ substantia causa est conuersionis, sed per accidens hoc modo mouetur, nec etiam corpus, sed anima corpori potius causa est motionis. At verò neque*

ὅτι βέλτιον λέγεται. καί τοι γ' ἐχρῆν τὸν θεὸν διὰ τοῦτο κύκλῳ ποιεῖν φέρεσθαι τὴν ψυχήν, ὅτι βέλτιον αὐτῇ τὸ κινεῖσθαι τοῦ μένειν· κινεῖσθαι δὲ οὕτως ἢ ἄλλως. ἐπεὶ δ' ἐστὶν ἡ τοιαύτη σκέψις ἑτέρων λόγων οἰ- Text.51.
κειοτέρα, ταύτην μὲν ἀφῶμεν τανῦν. ἐκεῖνο δὲ ἄτοπον συμβαίνει καὶ τούτῳ τῷ λόγῳ, καὶ τοῖς πλείστοις τῶν περὶ ψυχῆς· συνάπτουσι γὰρ καὶ τιθέασιν εἰς σῶμα τὴν ψυχήν, οὐδὲν προσδιορίσαντες διὰ τίν' αἰτίαν, καὶ πῶς ἔχοντος τοῦ σώματος. καί τοι δόξειεν ἂν τοῦτο ἀναγκαῖον εἶναι· διὰ γὰρ τὴν κοινωνίαν, τὸ μὲν ποιεῖ, τὸ δὲ πάσχει· καὶ τὸ μὲν Text.52.
κινεῖται, τὸ δὲ κινεῖ. τούτων δὲ οὐδὲν ὑπάρχει πρὸς ἄλληλα τοῖς τυχοῦσιν. οἱ δὲ μόνον ἐπιχειροῦσι λέγειν, ποῖόν τι ἡ ψυχή· περὶ δὲ τοῦ Text.53.
δεξομένου σώματος, οὐδὲν ἔτι προσδιορίζουσιν, ὥσπερ ἐνδεχόμενον κατὰ τοὺς πυθαγορικοὺς μύθους, τὴν τυχοῦσαν ψυχὴν εἰς τὸ τυχὸν ἐνδύεσθαι σῶμα· δοκεῖ γὰρ ἕκαστον ἴδιον ἔχειν εἶδος καὶ μορφήν. παραπλήσιον δὲ λέγουσιν, ὥσπερ εἴ τις φαίη τὴν τεκτονικὴν εἰς αὐλοὺς ἐνδύεσθαι· δεῖ γὰρ τὴν μὲν τέχνην χρῆσθαι τοῖς ὀργάνοις, τὴν δὲ ψυχὴν τῷ σώματι.

ΚΕΦ. Δ.

Καὶ ἄλλη δέ τις δόξα παραδέδοται περὶ ψυχῆς, πι- Text.54.
θανὴ μὲν πολλοῖς, καὶ οὐδεμιᾶς ἧττον τῶν λεγομένων, λόγους δὲ ὥσπερ εὐθύνας δεδωκυῖα καὶ τοῖς ἐν κοινῷ γινομένοις λόγοις· ἁρμονίαν γάρ τινα αὐτὴν τινες λέγουσι· καὶ γὰρ τὴν ἁρμονίαν κρᾶσιν καὶ σύνθεσίν τινα ἐναντίων εἶναι· καὶ τὸ σῶμα συγκεῖσθαι ἐξ ἐναντίων. καί τοί γε ἡ μὲν ἁρμονία λόγος Text.55.
τίς ἐστι τῶν μιχθέντων ἢ σύνθεσις, τὴν δὲ ψυχὴν οὐδέτερον τούτων εἶναι οἷόν τε. ἔτι δὲ τὸ κινεῖν οὐκ ἔστιν ἁρμονίας, ψυχῇ δὲ τοῦτο ἀπονέμουσι πάντες, μάλισθ' ὡς εἰπεῖν. ἁρμόζει δὲ μᾶλλον καθ' ὑγιείας Text.56.
λέγειν ἁρμονίαν, καὶ ὅλως τῶν σωματικῶν ἀρετῶν, ἢ κατὰ ψυχῆς. φανερώτερον δ' εἴ τις ἀποδιδόναι πειραθείη τὰ πάθη, καὶ τὰ ἔργα τῆς ψυχῆς ἁρμονίᾳ τινί· χαλεπὸν γὰρ ἐφαρμόζειν. ἔτι δ' εἰ λέγοιμεν τὴν Text.57.
ἁρμονίαν, εἰς δύο ἀποβλέποντες, κυριώτατα μὲν τῶν μεγεθῶν, ἐν τοῖς ἔχουσι κίνησιν καὶ θέσιν τὴν σύνθεσιν αὐτῶν, ἐπειδὰν οὕτω συναρμόζωσιν, ὥστε μηδὲν συγγενὲς παραδέχεσθαι· ἐντεῦθεν δὲ καὶ τὸν τῶν μεμιγμένων λόγον. οὐδετέρως μὲν οὖν εὔλογον. ἡ δὲ σύνθεσις τῶν τοῦ σώματος μερῶν λίαν εὐεξέταστος· πολλαί τε γὰρ αἱ συνθέσεις τῶν μερῶν, καὶ πολλαχῶς. τίνος οὖν ἢ πῶς ὑπολαβεῖν χρὴ τὸν νοῦν Text.58.
σύνθεσιν εἶναι, ἢ καὶ τὸ αἰσθητικόν, ἢ ὀρεκτικόν; ὁμοίως δὲ ἄτοπον, καὶ τὸν λόγον τῆς μίξεως εἶναι τὴν ψυχήν· οὐ γὰρ τὸν αὐτὸν ἔχει λόγον ἡ

μίξις

quia dicitur ita melius esse: & tamen oportebat ideo Deum animam in orbe
versari facere, quia melius est ipsi moueri, quam stare, & hoc pacto moueri,
Text.51. *quam alio modo. Verum enim cum huiusmodi consideratio magis alijs ac-*
commodetur sermonibus, eam nunc omittamus. Illud autem absurdum
euenire videtur: tam huic sententiæ, quam etiam compluribus alijs, quæ
dicuntur de anima. Etenim coniungunt quidem animam cum corpore,
ponuntq; ipsam in eo: & tamen nihil prorsus determinant quam ob cau-
sam, & quomodo se se habente corpore, quod tamen necessarium esse vide-
Text.52. *tur. Nam ob propinquitatem, hoc quidem agit, illud patitur: & hoc*
rursus mouetur, illud autem mouet, quorum nihil sane quibusuis inter sese
Text.53. *competit. At illi dicere quidem quale quid sit ipsa anima enituntur: de*
susceptiuo verò corpore nihil penitus dicunt, atque determinant, perinde
quasi fieri possit, vt quæuis anima sine vllo discrimine quoduis corpus ingre-
diatur, vt Pythagoricorum fabulæ dicunt: animantis enim cuiusque, pro-
priam speciem habere, formamq; videtur. Perinde igitur dicunt, atque si
quispiam artem fabrilem fistulas ingredi dicat. Etenim ars quidem instru-
mentis, anima verò, corpore vtatur oportet.

CAPVT IIII.

Text.54. *Est autem & alia quædam opinio de anima tradita, pro-*
babilis quidem compluribus, & nulla earum inferior, quæ
de ipsa dicuntur, reprobata tamen & hisce rationibus, quæ
in communibus sermonibus sunt. Animam enim harmo-
niam quandam inquiunt esse, harmoniam namque tempe-
rationem esse compositionémque contrariorum dicunt, & corpus ex con-
Text.55. *trarijs compositum esse. Verum enim harmonia quidem ratio quædam eo-*
rum est, quæ sunt permista, vel etiam compositio. Anima autem neu-
trum istorum esse potest, vt patet. Præterea harmoniæ non est mouere,
Text.56. *animæ autem id omnes maximè tribuunt. Accommodatius autem har-*
monia de sanitate, atque omnino de virtutibus corporis, quàm de anima
dici potest, atque manifestissimum id erit profectò, si quispiam operatio-
nes atque affectus animæ in aliquam harmoniam reducere enitatur, ac-
Text.57. *commodare namque perdifficile est. Præterea in duo respicientes harmo-*
niam dicere consueuimus, & propriissimè quidem earum magnitudi-
num compositionem, quæ motum habent, positionemvè cum adeo sint con-
iunctæ, vt nihil eiusdem generis inter sese suscipere possint. Hinc autem
& rerum rationem mistarum. At neutro profectò modo consentaneum
est rationi, harmoniam animam appellare. Neque partium corpo-
ris compositio, facilis est admodum inquisitionis; complures namque
Text.58. *compositiones sunt, vt patet, & varia partium. Cuius igitur, aut quo-*
nam pacto intellectum, aut etiam sensitiuum, aut appetitiuum, compositio-
nem esse putare oportet. Similiter absurdum est sane, mistionis quoque ra-
tionem animam esse putare: non enim elementorum mistio rationem habet

μίξις τῶν στοιχείων, καθ' ἣν σάρξ, καὶ καθ' ἣν ὀστοῦν. συμβήσεται οὖν
πολλάς τε ψυχὰς ἔχειν, καὶ κατὰ πᾶν τὸ σῶμα, εἴπερ πάντα μὲν ἐκ τῶν
στοιχείων μεμιγμένων· ὁ δὲ τῆς μίξεως λόγος, ἁρμονία καὶ ψυχή.
ἀπαιτήσειε δ' ἄν τις τοῦτό γε καὶ παρ' Ἐμπεδοκλέους· ἕκαστον γὰρ αὐ- Text.59.
τῶν ἐν λόγῳ τινί φησιν εἶναι. πότερον οὖν λόγος ἐστὶν ἡ ψυχή, ἢ
μᾶλλον ἕτερόν τι οὖσα ἐγγίνεται τοῖς μέλεσιν. ἔτι δὲ πότερον ἡ φιλία
τῆς τυχούσης αἰτία μίξεως, ἢ τῆς κατὰ τὸν λόγον· καὶ αὕτη πότερον ὁ λό-
γος ἐστίν, ἢ παρὰ τὸν λόγον ἕτερόν τι. ταῦτα μὲν οὖν ἔχει τοιαύτας Text.60.
ἀπορίας. εἰ δ' ἐστὶν ἕτερον ἡ ψυχὴ τῆς μίξεως, τί δή ποτε ἅμα τὸ
σαρκὶ εἶναι ἀναιρεῖται καὶ τὸ τοῖς ἄλλοις μορίοις τοῦ ζώου; πρὸς δὲ τού-
τοις εἴπερ μὴ ἕκαστον τῶν μορίων ψυχὴν ἔχει, εἰ μή ἐστιν ἡ ψυχὴ ὁ
λόγος τῆς μίξεως, τί ἐστιν ὃ φθείρεται τῆς ψυχῆς ἀπολιπούσης; ὅτι μὲν Text.61.
οὖν οὔθ' ἁρμονίαν οἷόν τε εἶναι τὴν ψυχήν, οὔτε κύκλῳ περιφέρεσθαι,
δῆλον ἐκ τῶν εἰρημένων. κατὰ συμβεβηκὸς δὲ κινεῖσθαι, καθάπερ εἴπο-
μεν, ἔστι καὶ κινεῖν ἑαυτήν· οἷον κινεῖσθαι μὲν, ἐν ᾧ ἐστι, τοῦτο δὲ κινεῖσθαι Text.62.
ὑπὸ τῆς ψυχῆς· ἄλλως δ' οὐχ οἷόν τε κινεῖσθαι κατὰ τόπον αὐτήν. εὐλο-
γώτερον δ' ἀπορήσειεν ἄν τις περὶ αὐτῆς, ὡς κινουμένης, εἰς τὰ τοιαῦτα
ἀποβλέψας· φαμὲν γὰρ τὴν ψυχὴν λυπεῖσθαι, χαίρειν, θαρρεῖν, φοβεῖσθαι·
ἔτι δὲ ὀργίζεσθαι καὶ αἰσθάνεσθαι, διανοεῖσθαι· ταῦτα δὲ πάντα, κινήσεις εἶναι
δοκοῦσιν. ὅθεν οἰηθείη τις ἂν αὐτὴν κινεῖσθαι· τὸ δ' οὐκ ἔστιν ἀναγ- Text.63.
καῖον· εἰ γὰρ καὶ ὅτι μάλιστα τὸ λυπεῖσθαι, ἢ χαίρειν, ἢ διανοεῖσθαι κινή-
σεις εἰσί, καὶ ἕκαστον κινεῖσθαι τούτων· τὸ δὲ κινεῖσθαί ἐστιν ὑπὸ τῆς ψυ-
χῆς, οἷον τὸ ὀργίζεσθαι, ἢ φοβεῖσθαι, τὴν τὴν καρδίαν ὡδὶ κινεῖσθαι, τὸ δὲ
διανοεῖσθαι, ἢ τοιοῦτον, ἴσως δ' ἕτερόν τι. τούτων δὲ συμβαίνει, τὰ μὲν
κατὰ φορὰν τινῶν κινουμένων, τὰ δὲ κατ' ἀλλοίωσιν. ποῖα δὲ καὶ πῶς,
ἕτερός ἐστι λόγος. τὸ δὲ λέγειν ὀργίζεσθαι τὴν ψυχήν, ὅμοιον κἂν εἴ τις Text.64.
λέγοι τὴν ψυχὴν ὑφαίνειν, ἢ οἰκοδομεῖν· βέλτιον γὰρ ἴσως μὴ λέγειν
τὴν ψυχὴν ἐλεεῖν, ἢ μανθάνειν, ἢ διανοεῖσθαι, ἀλλὰ τὸν ἄνθρωπον τῇ
ψυχῇ. τοῦτο δὲ μὴ ὡς ἐν ἐκείνῃ τῆς κινήσεως οὔσης· ἀλλ' ὁτὲ μὲν μέχρις
ἐκείνης, ὁτὲ δὲ ἀπ' ἐκείνης· οἷον, ἡ μὲν αἴσθησις ἀπὸ μὲν τωνδί, ἡ δ'
ἀνάμνησις ἀπ' ἐκείνης, ἐπὶ τὰς ἐν τοῖς αἰσθητηρίοις κινήσεις ἢ μο-
νάς. ὁ δὲ νοῦς ἔοικεν ἐγγίνεσθαι, οὐσία τις οὖσα, καὶ οὐ φθείρεσθαι. μάλιστα Text.65.
γὰρ ἐφθείρετ' ἂν ὑπὸ τῆς ἐν τῷ γήρᾳ ἀμαυρώσεως. νυνὶ δ' ὥσπερ
ἐπὶ τῶν αἰσθητηρίων συμβαίνει· εἰ γὰρ λάβοι ὁ πρεσβύτης ὄμμα τοιον-
δί, βλέποι ἄν, ὥσπερ καὶ ὁ νέος. ὥστε τὸ γῆρας οὐ τῷ τὴν ψυχὴν πε-
πονθέναι τι, ἀλλ' ἐν ᾧ καθάπερ ἐν μέθαις καὶ νόσοις. καὶ τὸ νοεῖν δὴ Text.66.
καὶ τὸ θεωρεῖν μαραίνεται, ἄλλου τινὸς ἔσω φθειρομένου· αὐτὸ δὲ ἀπα-
θές ἐστι. τὸ δὲ διανοεῖσθαι, καὶ φιλεῖν, ἢ μισεῖν οὐκ ἔστιν ἐκείνου πάθη,
ἀλλὰ τουδὶ τοῦ ἔχοντος ἐκεῖνο, ᾗ ἐκεῖνο ἔχει. διὸ καὶ τούτου φθειρο-

eandem in carne, & osse, cæterisque corporis partibus. Fiet igitur vt complures habeat animas per totumque corpus, si partes quidem vniuersæ corporis ex elementis constent permistis, ratio vero mistionis harmonia sit vt inquiunt, animaque. Id etiam quispiam & ab Empedocle non iniuria petet: Vnamquamque namque partium aliqua ratione dicit esse confectam. Vtrum igitur ratio ipsa sit anima, an potius sit aliquid aliud anima, & ipsis membris adueniat. Præterea vtrum cuiusuis mistionis sine vllo discrimine causa sit ipsa concordia, an eius quæ ratio conficitur? Et hæc vtrum sit ipsa anima, an aliquid diuersum à ratione. Hæc igitur tales dubitationes habere videntur. Verum si anima diuersum à mistione sit, vti diximus, cur vna cum ratione carnis & cæterarum etiam animalis partium tollitur? Insuper si non vnaquæque partium animam habeat, si non sit anima ratio mistionis, quid est quo decedente corrumpitur anima? Ex his igitur quæ dicta sunt, patet animam nec harmoniam esse posse, nec orbe versari, per accidens tamen (vt diximus) moueri potest, & seipsam mouere. Mouetur namque corpus, in quo est, mouetur autem vt patet ab anima, alio vero modo fieri nequit, vt ipsa moueatur motu ad locum accommodato. At enim rectius de hac ipsa quispiam ad talia respiciens dubitabit, putabitque ipsam moueri. Dolere namque dicimus animam, gaudere, confidero, timere, insuper irasci, sentire, ratiocinari, quæ quidem omnia motus esse videntur. Quapropter, ipsam quispiam existimabit moueri. Verum, id non necessarium est. Nam etsi quàm maximè dolere vel gaudere, vel ratiocinari motus sunt, vel potius moueri, tamen ipsum moueri ab anima est. Irasci namque aut timere, est hoc modo moueri cor. Ratiocinari autem, aut tale forsitan est, aut etiam aliud. Atque quædam istorum fiunt, cùm aliqua latione mouentur: quædam cum aliqua alterantur. Quænam verò sint illa, & quomodo fiant: alia ratio est. Dicere autem animam irasci vel timere: simile est atque si quispiam animam texere dicat, vel ædificare. Nam melius est fortasse dicere, non animam, sed hominem anima misereri, vel discere, vel ratiocinari, idque non quia motus in illa sit: sed quia nonnunquam quidem vsque ad illam, nonnunquam verò ab illa, veluti sensus quidem ex hisce, recordatio autem ab illa ad eos motus vel status, qui sunt in ipsorum sensuum instrumentis. Intellectus autem aduenire videtur & substantia quædam esse, ac non corrumpi. Nam ab ea maxime, quæ in senectute fit obfuscatione, corrumperetur, nunc autem perinde fit, atque in sensuum instrumentis. Etenim si senex talem acciperet oculum, videret sicut & iuuenis. Quare senectus non est, quia anima quicquam est passa, sed quia id, in quo est, aliquid passum est, quemadmodum in ebrietatibus & morbis fieri solet. Et ipsum igitur intelligere ac contemplari marcescit, quia aliud quoddam intus corrumpitur. Ipsum autem passione vacat. Ratiocinari verò & amare, aut odisse, non sunt illius affectus, sed huiusce quod habet illud, ea ratione quà illud habet. Quapropter, & hoc cor-

Text.59. Text.60. Text.61. Text.62. Text.63. Text.64. Text.65. Text.66.

μὲν, οὔτε μνημονεύει, οὔτε φιλεῖ· οὐ γὰρ ἐκείνου ἦν, ἀλλὰ τοῦ κοινοῦ, ὃ
ἀπόλωλεν· ὁ δὲ νοῦς ἴσως θειότερόν τι καὶ ἀπαθές ἐστιν. ὅτι μὲν οὖν
οὐχ οἷόν τε κινεῖσθαι τὴν ψυχὴν, φανερὸν ἐκ τούτων. εἰ δ' ὅλως μὴ Text.67.
κινεῖται, δῆλον ὡς οὐδ' ὑφ' ἑαυτῆς, πολὺ δὲ τῶν εἰρημένων ἀλογώ-
τατον, τὸ λέγειν ἀριθμὸν εἶναι τὴν ψυχὴν κινοῦνθ' ἑαυτόν· ὑπάρχει γὰρ
αὐτοῖς ἀδύνατα, πρῶτα μὲν τὰ ἐκ τοῦ κινεῖσθαι συμβαίνοντα· ἴδια
δὲ ἐκ τοῦ λέγειν αὐτὴν ἀριθμόν· πῶς γὰρ χρὴ νοῆσαι μονάδα κινου-
μένην, καὶ ὑπὸ τίνος, καὶ πῶς, ἀμερῆ καὶ ἀδιάφορον οὖσαν; εἰ γάρ ἐστι
κινητικὴ, καὶ κινητὴ, διαφέρειν δεῖ. ἔτι δ' ἐπεί φασι κινηθεῖσαν Text.68.
γραμμὴν ἐπίπεδον ποιεῖν, στιγμὴν δὲ γραμμήν· καὶ αἱ τῶν μονάδων
κινήσεις, γραμμαὶ ἔσονται· ἡ γὰρ στιγμὴ, μονάς ἐστι θέσιν ἔχουσα· ὁ δ'
ἀριθμὸς τῆς ψυχῆς, ἤδη πού ἐστι, καὶ θέσιν ἔχει. ἔτι δ' ἀριθμοῦ μὲν ἐὰν Text.69.
ἀφέλῃ τις ἀριθμὸν ἢ μονάδα, λείπεται ἄλλος ἀριθμός· τὰ δὲ φυτὰ,
καὶ τῶν ζώων πολλὰ διαιρούμενα, ζῇ, καὶ δοκεῖ τὴν αὐτὴν ψυχὴν ἔχειν
τῷ εἴδει. δόξειε δ' ἂν οὐδὲν διαφέρειν, μονάδας λέγειν, ἢ σωμάτια
σμικρά· καὶ γὰρ ἐκ τῶν Δημοκρίτου σφαιρίων, ἐὰν γένωνται στιγμαὶ, μό-
νον δὲ μένῃ τὸ ποσὸν, ἔσται τι ἐν αὐτῷ τὸ μὲν κινοῦν, τὸ δὲ κινούμενον,
ὥσπερ ἐν τῷ μεγέθει· οὐ γὰρ διὰ τὸ μεγέθει διαφέρειν ἢ σμικρότητι,
τοῦτο συμβαίνει τὸ λεχθὲν, ἀλλ' ὅτι ποσόν. διὸ ἀναγκαῖον εἶναί τι
τὸ κινῆσον τὰς μονάδας. εἰ δ' ἐν τῷ ζώῳ τὸ κινοῦν ἡ ψυχὴ, καὶ ἐν
τῷ ἀριθμῷ· ὥστε οὐ τὸ κινοῦν καὶ τὸ κινούμενον ἡ ψυχὴ, ἀλλὰ τὸ
κινοῦν μόνον. ἐνδέχεται δέ πως μονάδα ταύτην εἶναι; δεῖ γὰρ ὑπάρχειν Text.70.
αὐτῆς διαφορὰν πρὸς τὰς ἄλλας· στιγμῆς δὲ μοναδικῆς τίς ἂν εἴη
διαφορὰ, πλὴν θέσις; εἰ μὲν οὖν εἰσιν ἕτεραι αἱ ἐν τῷ σώματι μο-
νάδες, ἢ στιγμαὶ, ἐν τῷ αὐτῷ ἔσονται αἱ μονάδες· καθέξει γὰρ χώραν
στιγμῆς. καίτοι τί κωλύει ἐν τῷ αὐτῷ εἶναι, εἰ δύο καὶ ἀπείρους; ὧν
γὰρ ὁ τόπος ἀδιαίρετος, καὶ αὐτά. εἰ δ' αἱ ἐν τῷ σώματι στιγμαὶ Text.71.
εἰσὶν ὁ ἀριθμὸς ὁ τῆς ψυχῆς, ἢ εἰ ὁ ἐκ τῶν ἐν τῷ σώματι στιγμῶν ἀριθ-
μὸς ἡ ψυχὴ, διὰ τί οὐ πάντα ψυχὴν ἔχουσι τὰ σώματα; στιγμαὶ γὰρ
ἐν ἅπασι δοκοῦσιν εἶναι καὶ ἄπειροι. ἔτι δὲ, πῶς οἷόν τε χωρίζεσθαι τὰς
ψυχὰς, καὶ ἀπολύεσθαι τῶν σωμάτων, εἴγε μὴ διαιροῦνται αἱ γραμ-
μαὶ εἰς τὰς στιγμάς;

Κ Ε Φ. Ε.

Συμβαίνει δὲ καθάπερ εἴπομεν, τῇ μὲν ταὐτὸ λέγειν τοῖς σῶ- Text.72.
μά τι λεπτομερὲς αὐτὴν τιθεῖσι· τῇ δ', ὥσπερ Δημό-
κριτος κινεῖσθαί φησιν ὑπὸ τῆς ψυχῆς, ἴδιον τὸ ἄτο-
πον· εἴπερ γάρ ἐστιν ἡ ψυχὴ ἐν παντὶ τῷ αἰσθανομένῳ σώματι;

ἀναγκαῖον

rupto, nec recordatur, nec amat. Non enim erant illius, sed ipsius communis, quod quidem perijt. Intellectus autem diuinum quid est fortasse, passioneque vacat. Esse igitur impossibile moueri animam, perspicuum iam
Text.67. *ex dictis euasit. Quod si omnino non motu cietur, patet nec à se ipsa motu cieri. Atqui numerum animam esse dicere se ipsum motu cientem: multo longius quam ea, quæ dicta sunt, à ratione distare videtur. Nam ijs, qui id asserunt, ea primum impossibilia, quæ emergunt ex motu, deinde propria quædam ex eo quia dicunt ipsam numerum esse, eueniunt. Quo namque modo vnitatem moueri intelligere oportet, & à quo, & quonam pacto, cum impartibilis sit, & nullam habeat differentiam?*
Text.68. *Si enim motiua sit atque mobilis, diuersam esse oportet. Præterea cum lineam quidem motione superficiem facere dicant, punctum autem lineam: vnitatum etiam motus erunt continuo lineæ. Punctum enim vnitas est positionem habens. Atque numerus animæ, iam alicubi est, positionemq́; ha-*
Text.69. *bet. Præterea si quis à numero numerum, vel vnitatem abstulerit, alius relinquitur numerus. Atqui plantæ multáque animalium viuunt diuisa, & eandem animam specie videntur habere. Atque nihil referre videbitur, vnitates dicantur, an corpuscula parua. Etenim si puncta fiant ex Democriti pilulis, modo maneat quantitas, erit in ipsis aliud quidem quod mouet, aliud autem quod mouetur, sicut in magnitudine. Non enim quia magnitudine differunt, aut paruitate, id quod dictum est, accidit, sed quia subeunt quantitatem. Quocirca necesse est aliquid esse, quod ipsas vnitates mouebit: quod si id, quod in animali mouet, anima est, & id, quod in numero mouet, anima est. Quare anima non est id, quod mouet, atque moue-*
Text.70. *tur, sed id, quod mouet duntaxat. At verò qui fieri potest, vt hæc vnitas sit? oportet enim ipsius ad cæteras aliquam differentiam esse, at vnici puncti, quænam præter positionem esse differentia potest? si igitur vnitates punctave, quæ sunt in corpore, diuersa sunt ab vnitatibus animæ, atque punctis: erunt ipsæ vnitates in eodem profecto loco. Punctum enim animæ locum occupabit puncti corporis. Atqui quid obstabit ac prohibebit, vt si duo puncta sunt simul in eodem loco, & plura sint duobus ac infinita. Quorum enim locus*
Text.71. *indiuisibilis est, & ipsa indiuisibilia sunt. Sin verò ea puncta, quæ sunt in corpore sint ipse numerus animæ, vel si numerus, qui ex punctis constat, quæ sunt in corpore sit ipsa anima, cur non omnia corpora animam habent? nam in cunctis puncta esse videntur, & etiam infinita. Insuper qui fieri potest, vt separentur ac absoluantur à corporibus ipsa puncta? Siquidem, lineæ non diuiduntur in puncta.*

CAPVT V.

Text.72.
It autem vti diximus, vt partim idem ij dicant, quod illi, qui corpus quoddam subtilium partium animam esse dixerunt, partim proprium ipsos comitetur absurdum, corpus ab anima perinde moueri, atque Democritus asserebat. Nam cum anima sit in omni corpore sentiente; necesse

ἀναγκαῖον ἐν τῷ αὐτῷ δύο εἶναι σώματα, εἰ σῶμά τι ἡ ψυχή·
τοῖς δ' ἀριθμὸν λέγουσιν, ἐν τῇ μιᾷ στιγμῇ πολλὰς στιγμάς· ἢ
πᾶν σῶμα ψυχὴν ἔχειν, εἰ μὴ διαφέρων τις ἀριθμὸς ἐγγίνεται,
καὶ ἄλλος τις τῶν ὑπαρχουσῶν ἐν τῷ σώματι στιγμῶν. συμβαίνει Text.73.
τε κινεῖσθαι τὸ ζῷον ὑπὸ τοῦ ἀριθμοῦ, καθάπερ καὶ Δημόκριτον
ἔφαμεν αὐτὸ κινεῖν· τί γὰρ διαφέρει σφαίρας λέγειν μικρὰς, ἢ μονάδας μεγάλας, ἢ ὅλως μονάδας φερομένας· ἀμφοτέρως γὰρ ἀναγκαῖον κινεῖν τὸ ζῷον, τῷ κινεῖσθαι ταύτας. τοῖς δὴ συμπλέξασιν εἰς Text.74.
τὸ αὐτὸ κίνησιν καὶ ἀριθμὸν ταῦτά τε συμβαίνει, καὶ πολλὰ ἕτερα
τοιαῦτα· οὐ γὰρ μόνον ὁρισμὸν ψυχῆς ἀδύνατον τοιοῦτον εἶναι, ἀλλὰ καὶ
συμβεβηκός. δῆλον δ' εἴ τις ἐπιχειρήσειεν ἐκ τοῦ λόγου τούτου τὰ
πάθη καὶ τὰ ἔργα τῆς ψυχῆς ἀποδιδόναι, οἷον λογισμοὺς, αἰσθήσεις,
ἡδονὰς, λύπας, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα· ὥσπερ γὰρ εἴπομεν πρότερον,
οὐδὲ μαντεύσασθαι ῥᾴδιον ἐξ αὐτῶν. τριῶν δὲ τρόπων παραδεδο- Text.75.
μένων, καθ' οὓς ὁρίζονται τὴν ψυχὴν, οἱ μὲν τὸ κινητικώτατον ἀπεφήναντο, τῷ κινεῖν ἑαυτό· οἱ δὲ, σῶμα τὸ λεπτομερέστατον, ἢ τὸ ἀσωματώτατον τῶν ἄλλων. ταῦτα δὲ τίνας ἀπορίας τε καὶ ὑπεναντιώσεις
ἔχει, διεληλύθαμεν σχεδόν. λείπεται δὲ ἐπισκέψασθαι, πῶς λέγεται τὸ
ἐκ τῶν στοιχείων αὐτὴν εἶναι· λέγουσι μὲν γὰρ, ἵν' αἰσθάνηταί τε τῶν ὄντων, καὶ
ἕκαστον γνωρίζῃ. ἀναγκαῖον δὲ συμβαίνειν πολλὰ καὶ ἀδύνατα τῷ Text.76.
λόγῳ· τίθενται γὰρ γνωρίζειν τῷ ὁμοίῳ τὸ ὅμοιον, ὥσπερ ἂν εἰ τὴν ψυχὴν τὰ πράγματα τιθέντες. οὐκ ἔστι δὲ μόνα ταῦτα, πολλὰ δὲ καὶ
ἕτερα. μᾶλλον δ' ἴσως, ἄπειρα τὸν ἀριθμὸν, τὰ ἐκ τούτων. ἐξ ὧν μὲν Text.77.
οὖν ἐστιν ἕκαστον τούτων, ἔστω γινώσκειν τὴν ψυχὴν καὶ αἰσθάνεσθαι.
ἀλλὰ τὸ σύνολον τίνι γνωριεῖ, ἢ αἰσθήσεται, οἷον, τί θεὸς, ἢ ἄνθρωπος, ἢ σὰρξ, ἢ ὀστοῦν· ὁμοίως δὲ καὶ ὁτιοῦν ἄλλο τῶν συνθέτων· οὐ
γὰρ ὁπωσοῦν ἔχοντα τὰ στοιχεῖα τούτων ἕκαστον, ἀλλὰ λόγῳ τινὶ καὶ
συνθέσει, καθάπερ φησὶ καὶ Ἐμπεδοκλῆς τὸ ὀστοῦν·

Ἡ δὲ χθὼν ἐπίηρος ἐν εὐστέρνοις χοάνοισι,
Τὰ δύο τῶν ὀκτὼ μορίων λάχε νήστιδος αἴγλης,
Τέσσαρα δ' Ἡφαίστοιο, τὰ δ' ὀστέα λευκὰ γένοντο.

οὐθὲν οὖν ὄφελος ἐνεῖναι τὰ στοιχεῖα ἐν τῇ ψυχῇ, εἰ μὴ καὶ οἱ λόγοι
ἐνέσονται, καὶ ἡ σύνθεσις· γνωριεῖ γὰρ ἕκαστον τὸ ὅμοιον· τὸ δ' ὀστοῦν ἢ
τὸν ἄνθρωπον οὐδὲν, εἰ μὴ ταῦτ' ἐνέσται. τοῦτο δ' ὅτι ἀδύνατον, οὐθὲν δεῖ λέγειν· τίς γὰρ ἂν ἀπορήσειεν, εἰ ἔνεστιν ἐν τῇ ψυχῇ λίθος, ἢ
ἄνθρωπος; ὁμοίως δὲ καὶ τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ μὴ ἀγαθόν. τὸν αὐτὸν δὲ
τρόπον καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. ἔτι δὲ, πολλαχῶς λεγομένου τοῦ ὄντος· ση- Text.78.
μαίνει γὰρ τὸ μὲν τόδε τι, τὸ δὲ ποσὸν, ἢ ποιὸν, ἢ καί τινα ἄλλην τῶν
διαιρεθεισῶν κατηγοριῶν· πότερον ἐξ ἁπάντων ἔσται ἡ ψυχὴ, ἢ οὔ.
ἀλλ'

necesse est in eodem duo corpora esse, si anima corpus aliquod esse ponatur. Et horum etiam sententia, qui animam numerum esse censent, fit vt in vno puncto multa sint puncta, aut omne corpus habeat animam, si non numerus quisquam alius atque diuersus à punctis ipsius corporis superueniat. Fit etiam, vt animal à numero perinde moueatur, atque Democritum diximus id ipsum moueri censere. Quid enim interest, paruæ pilæ dicantur, an vnitates magnæ, vel vnitates omnino quæ agitantur motu? vtróque namque modo necesse est ipsas ex eo mouere animal, quia ipsæ motu cientur. His igitur, qui motum ac numerum in assignanda anima coniunxerunt, hæc dicta sunt absurda, & alia huiuscemodi multa eueniunt, est enim impossibile non solum diffinitionem animæ talem esse, sed etiam accidens. Quod quidem patet, si quis ex hac ratione operationes, atque affectus animæ conabitur assignare, cogitationes, inquam, sensus, voluptates, dolores, & cætera istiusmodi. Nam vt prius diximus, neque vaticinari ex ipsis facile possumus. Tribus autem traditis modis, quibus antiqui diffiniunt animam, duos iam reprobauimus, & quas habet vtraque sententia dubitationes contrarietatesque pene diximus, & ea inquam, quæ maximè motiuum ipsam esse ex eo ponit, quia se ipsam mouet, & ea, quæ corpus ipsam subtilissimarum partium, aut magis quam cætera incorporeum esse censet. Restat igitur tertius modus, atque sententia, quæ ipsam asserit ex elementis constare, quam quidem deinceps consideremus oportet. Atque patet ob hoc ex elementis animam constare quosdam dixisse, vt sentiat ea, quæ sunt, & rerum vnamquamque cognoscat. At hanc sententiam multa profectò comitantur absurda, atque eorum quamplurima, quæ fieri nequeunt. Asserunt enim simile cognoscere simile, quasi animas res ipsas esse ponentes. Verum non elementa sunt solum, vt patet: sed præterea multa sunt etiam alia, quin potius infinita fortasse numero, quæ constant ex ipsis, ac componuntur. Sit igitur ea cognoscere, sentiréque animam ex quibus illorum vnumquodque componitur, at totum ipsum compositum quo cognoscet quæso, vel sentiet, vt quid sit Deus, vel homo, vel os, vel caro, & cæterorum compositorum vnumquódque similiter; nō enim vnūquodq; istorum est ipsa elementa, quouis sese habentia modo, sine vllo discrimine, sed ex ipsis vnumquodq; conficitur ratione quadam, compositioneve, quemadmodum & Empedocles os ex elementis constare censet. Dicit enim.

Text.73. (beside "mus id ipsum moueri censere") · Text.74. (beside "modo necesse est") · Text.75. (beside "Nam vt prius") · Text.76. (beside "dam dixisse") · Text.77. (beside "constant ex ipsis")

Cœperat ante duas tellus iustissima vasis,
Aëris, ac fontis partes, Vulcanus & ipse
Quatuor ex octo adiunxit: quêis candida magna.
Vis fœcundáque naturæ confecerat ossa.

Nil igitur elementa prosunt, si sint in anima, nisi rationes etiam insint, & compositio. Vnumquodque enim cognoscet simile, os autem aut hominem non cognoscet profectò, nisi ipsa etiam insint. Hoc autem non opus est vnum eorum esse dicere quæ fieri nequeunt. Quis enim ambiget vnquam: si lapis vel homo vel equus insit in anima, & bonum similiter & non bonum, & de cæteris idem idem rebus. Præterea cum id, quod est, multipliciter dici soleat (quoddam enim substantiam: quoddam quantitatem, aut qualitatem, aut aliquod aliud enumeratorum iam prædicamentorum significat) vtrum ex vniuersis, an non ex vniuersis anima constet?

Text.78. (beside "non bonum")

ἀλλ' οὐ δοκεῖ κοινὰ πάντων εἶναι στοιχεῖα. ἆρ' οὖν ὅσα τῆς οὐσίας, ἐκ
τούτων μόνον; πῶς οὖν γινώσκει, ὅτι καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον; ἢ φήσουσιν
ἑκάστου γένους εἶναι στοιχεῖα καὶ ἀρχὰς ἰδίας, ἐξ ὧν τὴν ψυχὴν συνε-
στάναι; ἔσται ἄρα καὶ ποσόν, καὶ ποιόν, καὶ οὐσία. ἀλλ' ἀδύνατον ἐκ τῶν τοῦ
ποσοῦ στοιχείων οὐσίαν εἶναι, καὶ μὴ ποσόν. τοῖς δὴ λέγουσιν ἐκ πάντων
ταῦτά τε καὶ τοιαῦθ' ἕτερα συμβαίνει. ἄτοπον δὲ καὶ τὸ φάναι μὲν ἀπα- Text.79.
θὲς εἶναι τὸ ὅμοιον ὑπὸ τοῦ ὁμοίου· αἰσθάνεσθαι δὲ τὸ ὅμοιον τοῦ ὁμοίου, καὶ
γινώσκειν τῷ ὁμοίῳ τὸ ὅμοιον. τὸ δ' αἰσθάνεσθαι πάσχειν τι καὶ κινεῖ-
σθαι τιθέασιν· ὁμοίως δὲ καὶ τὸ νοεῖν τε καὶ γινώσκειν. πολλὰς δὲ ἀπο-
ρίας καὶ δυσχερείας ἔχοντος τοῦ λέγειν, καθάπερ Ἐμπεδοκλῆς, ὡς τοῖς
σωματικοῖς στοιχείοις ἕκαστα γνωρίζεσθαι καὶ πρὸς τὸ ὅμοιον, μαρτυρεῖ
τὸ νῦν λεχθέν· ὅσα γὰρ ἔνεστιν ἐν τοῖς τῶν ζώων σώμασιν, ἁπλῶς γῆς,
οἷον ὀστᾶ, νεῦρα, τρίχες, οὐθενὸς αἰσθάνεσθαι δοκεῖ· ὥστε οὐδὲ τῶν
ὁμοίων· καί τοι προσῆκεν. ἔτι δ' ἑκάστῃ τῶν ἀρχῶν ἄγνοια πλέον ἢ Text.80.
σύνεσις ὑπάρξει. γνώσεται μὲν γὰρ ἓν ἕκαστον, πολλὰ δ' ἀγνοήσει. πάν-
τα γὰρ τὰ ἄλλα. συμβαίνει δ' Ἐμπεδοκλεῖ γε καὶ ἀφρονέστατον εἶναι
τὸν θεόν· μόνος γὰρ τῶν στοιχείων ἓν οὐ γνωριεῖ τὸ νεῖκος· τὰ δὲ θνητὰ
πάντα· ἐκ πάντων γὰρ ἕκαστον. ὅλως δὲ διὰ τίν' αἰτίαν οὐχ ἅπαντα Text.81.
ψυχὴν ἔχει τὰ ὄντα; ἐπειδὴ πᾶν ἢ στοιχεῖον, ἢ ἐκ στοιχείου ἑνός, ἢ ἐκ
πλειόνων, ἢ πάντων· ἀναγκαῖον γάρ ἐστιν ἕν τι γινώσκειν, ἢ τινά, ἢ
πάντα. ἀπορήσειε δ' ἄν τις καὶ τί ποτέ ἐστι τὸ ἑνοποιοῦν αὐτά. ὕλῃ γὰρ Text.82.
ἔοικέ τά γε στοιχεῖα· κυριώτατον γὰρ ἐκεῖνο τὸ συνέχον ὅ τι ποτέ ἐστι·
τῆς δὲ ψυχῆς εἶναί τι κρεῖττον καὶ ἄρχον, ἀδύνατον· ἀδυνατώτερον
δ' ἔτι, τοῦ νοῦ· εὐλογώτατον γὰρ εἶναι τοῦτον προγενέστατον καὶ κύριον
κατὰ φύσιν. τὰ δὲ στοιχεῖά φασι πρῶτα τῶν ὄντων εἶναι. πάντες δὲ καὶ οἱ Text.83.
διὰ τὸ γνωρίζειν καὶ αἰσθάνεσθαι τὴν ψυχὴν τὰ ὄντα, ἐκ τῶν στοιχείων
λέγοντες αὐτήν, καὶ οἱ τὸ κινητικώτατον, οὐ περὶ ἁπάσης λέγουσι ψυ-
χῆς. οὔτε γὰρ τὰ αἰσθανόμενα πάντα κινητικά· φαίνεται γὰρ εἶναί τινα
μόνιμα τῶν ζώων κατὰ τόπον. καί τοι δοκεῖ γε ταύτην μόνην τῶν
κινήσεων κινεῖν ἡ ψυχὴ τὸ ζῷον. ὁμοίως δὲ καὶ ὅσοι τὸν νοῦν καὶ τὸ αἰ-
σθητικὸν ἐκ τῶν στοιχείων ποιοῦσι· φαίνεται γὰρ τά τε φυτὰ ζῆν, οὐ με-
τέχοντα φορᾶς οὐδ' αἰσθήσεως, καὶ τῶν ζώων πολλὰ διάνοιαν οὐκ
ἔχειν. εἰ δέ τις καὶ ταῦτα παραχωρήσειε, καὶ θείη τὸν νοῦν μέρος τι τῆς Text.84.
ψυχῆς, ὁμοίως δὲ καὶ τὸ αἰσθητικόν, οὐδ' ἂν οὕτω λέγοιεν καθόλου περὶ
πάσης ψυχῆς, οὐδὲ ὅλης, οὐδὲ περὶ μιᾶς. τοῦτο δὲ πέπονθε καὶ ὁ ἐν
τοῖς Ὀρφικοῖς καλουμένοις ἔπεσι λόγος· φησὶ γὰρ τὴν ψυχὴν ἐκ τοῦ
ὅλου εἰσιέναι, ἀναπνεόντων, φερομένην ὑπὸ τῶν ἀνέμων. οὐχ οἷόν
τε δὴ τοῖς φυτοῖς τοῦτο συμβαίνειν, οὐδὲ τῶν ζώων ἐνίοις, εἴπερ
μὴ πάντα ἀναπνέουσι. τοῦτο δὲ λέληθε τοὺς οὕτως ὑπειληφότας.

εἴπερ

At non videntur communia omnium esse elementa. Ex hisce ne igitur solis constat, quæ substantiarum sunt elementa? At quonam pacto cæterorum etiam vnumquodque cognoscit? An dicent vniuscuiusque generis elementa atque propria principia esse, ex quibus anima constat? Erit igitur ipsa, & quantitas & qualitas, & substantia. At fieri nequit, vt ex quantitatis elementis substantia sit, non quantitas. Eos igitur, qui censent animam ex vniuersis constare, hæc & huiuscemodi alia comi-
Text.79. tantur. Absurdum est etiam, simile quidem à simili non pati dicere: simile verò sentire simile, simileq; cognoscere simile putare, atque asserere. Deinde sentire pati quoddam esse, mouerique ponere, & intelligere similiter, & cognoscere. Atqui multas dubitationes ac difficultates Empedoclis habere sententiam (corporeis inquam elementis, & sibi similibus cognosci res singulas) testatur id, quod experientia late patet. Partium enim animalium corporum ea, quæ sunt simpliciter terra, vt ossa, nerui, pili nihil sentire videntur. Quare neque similia sibi: At oportebat tamen.
Text.80. Præterea cuique principiorum maior ignoratio quam cognitio inerit nimirum. Vnumquodque enim cognoscet vnum, multa autem ignorabit. Cætera namque omnia. Fit etiam Empedoclis eadem sententia, vt Deus sit amentissimus, quippe cum ipse solus vnum elementorum non comprehendat, ipsam discordiam inquam: mortalia verò cuncta cognos-
Text.81. cat, cum ex vniuersis singula constent. Præterea dicat oportet omnino, quam ob causam non habent animam omnia: cum omne quod est, aut sit elementum, aut ex elemento vno, vel pluribus, vel omnibus constet. Necesse est enim omne quod est, aut vnum quid, aut quædam, aut vniuer-
Text.82. sa cognoscere. Dubitabit etiam non iniuria quispiam, quid nam id sit quod ipsa continet, atque vnit: elementa namque materiei similia sunt. Atque præstabilissimum id esse patet, quod continet, quidquid id tandem sit. At neque est quicquam præstabilius anima quod quidem dominetur, & magis etiam intellectu. Maximè enim rationi consonum est, hunc omnia præcessisse, & præstantissimum omnium & natura dominum esse. Illi autem ele-
Text.83. menta ea quæ sunt præcedere censent. At enim nemo prorsus de omni anima dixit, nec eorum qui censent ipsam ex elementis ideo constare quia sentit cognoscitque ea quæ sunt, nec etiam eorum, qui maximè motiuum ipsam asserunt esse. Non enim omnia mouentur, quæ sentiunt. Sunt enim animalia nonnulla, quæ non mouentur loco, & tamen hoc solo motu anima videtur animal agitare. Similiter & eorum qui tam sensitiuum, quam intellectiuum ex elementis conficiunt, nemo animam omnem complectitur. Viuere namque videntur plantæ, at expertes sunt tamen & lationis & sensus. Animalium quoq; complura sunt, quæ
Text.84. mente, rationeq; vacant. Quod si quis & hæc illis concesserit, intellectumq; partem esse posuerit animæ & identidem sensitiuum, neque sic de omni anima, neque de vlla toti dicere videbuntur. In hoc eodem errore videtur esse, & ea sententia, quæ carmimbus Orphicis fertur, dicit enim Orpheus animam ferri ventis & ex toto ingredi respiratione. Id autem nequit ipsis accidere plantis, neque quibusdam itidem animalium, quippe cum haud vniuersa respirent. Quod quidem eos præteriit, qui ita de anima censuere.

εἴπερ δεῖ τὴν ψυχὴν ἐκ τῶν στοιχείων ποιεῖν, οὐθὲν δεῖ ἐξ ἁπάντων· ἱκα-
νὸν γὰρ θάτερον μέρος τῆς ἐναντιώσεως, ἑαυτό τε κρίνειν, καὶ τὸ ἀντικεί-
μενον· καὶ γὰρ τῷ εὐθεῖ καὶ αὐτὸ καὶ τὸ καμπύλον γινώσκομεν· κριτὴς
γὰρ ἀμφοῖν ὁ κανών. τὸ δὲ καμπύλον οὔθ' ἑαυτοῦ, οὔτε τοῦ εὐθέος. καὶ ἐν Text.86.
τῷ ὅλῳ δέ τινες αὐτὴν μεμῖχθαί φασιν. ὅθεν ἴσως καὶ Θαλῆς ᾠή-
θη πάντα πλήρη θεῶν εἶναι. τοῦτο δὲ ἔχει τινὰς ἀπορίας· διὰ τίνα μὲν
γὰρ αἰτίαν ἐν τῷ ἀέρι, ἢ ἐν τῷ πυρὶ οὖσα ἡ ψυχή, οὐ ποιεῖ ζῷον· ἐν δὲ
τοῖς μικτοῖς, καὶ ταῦτα βελτίων ἐν τούτοις εἶναι δοκοῦσα; ἐπιζητήσειε
γὰρ ἄν τις, καὶ διὰ τίνα αἰτίαν ἡ ἐν τῷ ἀέρι ψυχή, τῆς ἐν τοῖς ζῴοις
βελτίων ἐστὶ καὶ ἀθανατωτέρα. συμβαίνει δὲ ἀμφοτέρως ἄτοπον Text.87.
καὶ παράλογον· καὶ γὰρ τὸ λέγειν ζῷον τὸ πῦρ, ἢ τὸν ἀέρα, τῶν παραλο-
γωτέρων ἐστί· καὶ μὴ λέγειν ζῷα ψυχῆς ἐνούσης, ἄτοπον. ὑπολαβεῖν
δὲ ἐοίκασι τὴν ψυχὴν εἶναι ἐν τούτοις, ὅτι τὸ ὅλον τοῖς μορίοις ὁμοει-
δές. ὥστ' ἀναγκαῖον αὐτοῖς λέγειν καὶ τὴν ψυχὴν ὁμοειδῆ τοῖς μο- Text.88.
ρίοις εἶναι, εἰ τῷ ἀπολαβεῖν τι περὶ τοῦ περιέχοντος ἐν τοῖς ζῴοις
ἔμψυχα ζῷα γίνεται. εἰ δὲ ὁ μὲν ἀὴρ διασπώμενος, ὁμοειδής· ἡ δὲ ψυ-
χὴ ἀνομοιομερής, τὸ μέν τι αὐτῆς ὑπάρξει, δῆλον ὅτι τὸ δ' οὐχ
ὑπάρξει. ἀναγκαῖον οὖν αὐτὴν ἢ ὁμοιομερῆ εἶναι, ἢ μὴ ἐνυπάρ-
χειν ἐν ὁτῳοῦν μορίῳ τοῦ παντός. φανερὸν οὖν ἐκ τῶν εἰρημένων, ὡς
οὔτε τὸ γινώσκειν ὑπάρχει ψυχῇ διὰ τὸ ἐκ τῶν στοιχείων εἶναι, οὔτε
τὸ κινεῖσθαι αὐτὴν καλῶς, οὐδ' ἀληθῶς λέγεται. ἐπεὶ δὲ τὸ γινώσκειν Text.89.
ψυχῆς ἐστι, καὶ τὸ αἰσθάνεσθαί τε, καὶ δοξάζειν· ἔτι δὲ τὸ ἐπιθυμεῖν, καὶ
βουλεύεσθαι, καὶ ὅλως ὀρέξεις· γίνεται δὲ καὶ ἡ κατὰ τόπον κίνησις τοῖς
ζῴοις ὑπὸ ψυχῆς· ἔτι δὲ αὔξησίς τε, καὶ ἀκμή, καὶ φθίσις, πότερον
ὅλῃ τῇ ψυχῇ τούτων ἕκαστον ὑπάρχει, καὶ πάσῃ νοοῦμέν τε, καὶ αἰσθα-
νόμεθα, καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον ποιοῦμέν τε καὶ πάσχομεν, ἢ μορίοις
ἑτέροις ἕτερα. καὶ τὸ ζῆν δὲ πότερον ἔν τινι τούτων ἐστὶν ἑνί, ἢ καὶ ἐν
πλείοσιν, ἢ καὶ ἐν πᾶσιν, ἢ καὶ ἄλλο τι αἴτιον. λέγουσι δέ τινες μερι- Text.90.
στὴν αὐτὴν εἶναι, καὶ ἄλλῳ μὲν νοεῖν, ἄλλῳ δὲ ἐπιθυμεῖν. τί οὖν δή
ποτε συνέχει τὴν ψυχήν, εἰ μεριστὴ πέφυκεν; οὐ γὰρ δή γε τὸ σῶμα·
δοκεῖ γὰρ τοὐναντίον μᾶλλον ἡ ψυχὴ τὸ σῶμα συνέχειν. ἐξελθού-
σης οὖν διαπνεῖται καὶ σήπεται. εἰ οὖν ἕτερόν τι μίαν αὐτὴν ποιεῖ, Text.91.
ἐκεῖνο μάλιστα ἂν εἴη ἡ ψυχή. δεήσει δὲ πάλιν κἀκεῖνο ζητεῖν, πό-
τερον ἕν, ἢ πολυμερές. εἰ μὲν γὰρ ἕν, διὰ τί οὐκ εὐθὺς καὶ τὴν ψυχὴν ἕν
ἐστί; εἰ δὲ μεριστόν, πάλιν ὁ λόγος ζητήσει, τί τὸ συνέχον ἐκεῖνο· καὶ
οὕτω δὴ πρόεισιν ἐπὶ τὸ ἄπειρον. ἀπορήσειε δ' ἄν τις καὶ περὶ τῶν
μορίων αὐτῆς, τίνα δύναμιν ἔχει ἕκαστον ἐν τῷ σώματι· εἰ γὰρ ὅλη Text.92.
ἡ ψυχὴ πᾶν τὸ σῶμα συνέχει, προσήκει καὶ τῶν μορίων ἕκαστον
συνέχειν τι τοῦ σώματος. τοῦτο δὲ ἔοικεν ἀδυνάτῳ· ποῖον γὰρ μόριον,

ἢ πῶς

Text.85. *At verò si conficere animam ex elementis oporteat, non ex vniuersis continuo conficienda esse videtur. Altera namque pars contrarietatis, sufficiens est se ipsam oppositámque discernere: recto enim, & ipsum rectum, vt patet; & obliquum cognoscimus, regula námque iudex est*
Text.86. *vtriusque: at obliquum nec sui plane, nec recti. Sunt & qui in toto vniuerso permistam ipsam inquiunt esse. Quocirca forsitan & Thales omnia plena deorum esse putauit. Hoc autem, dubitationes habet nonnullas. Quam enim ob causam anima in aere quidem vel igne si inest non facit animal, in mistis autem facit: præsertim cum in illis videatur esse præstantior? Quæret etiam quispiam quam ob causam anima ea, quæ est in aëre, præstabilior est ac immortalior ea, quæ in*
Text.87. *animalibus inest. Vtrobique autem emergit quoddam absurdum & rationis egrediens metas, nam ignem aut aërem animal esse dicere, rationis egreditur fines, & asserere rursus animalia non esse, si insit in ipsis anima, perabsurdum est sane. Videntur autem ideo putasse in his*
Text.88. *animam esse, quia totum & partes eiusdem sunt speciei. Quare necesse est ipsos & animam & partes eiusdem esse dicere speciei, si animalia ex eo fiunt animantia, quia in ipsis aliqua pars continentis recipitur. Quod si aer quidam discerptus eiusdem est speciei, anima autem est dissimilium partium, patet aliam ipsius partem inesse, aliam non inesse. Necesse est igitur ipsam, aut similium esse partium, aut non in quacúmque totius inesse parte. Patet igitur ex dictis, neque cognitionem ex eo competere animæ, quia constet ex elementis, neque recte veréque dici motum eidem*
Text.89. *inesse. At quoniam cognoscere, sentire, opinari, insuper cupere, deliberare, & omnino appetitiones ipsius animæ sunt, motus etiam animalium loco ab anima fit, & insuper accretio, status, atque decretio, quæret vtique quispiam vtrum horum vnumquodque toti animæ competat, & nos intelligamus & sentiamus, & moueamur, cæterorúmque vnumquodque agamus, patiamúrque tota, an alys alia partibus? Ipsum prætereà viuere: vtrum in horum aliquo vno an in pluribus, an in omnibus con-*
Text.90. *sistit, an sit eius alia quædam etiam causa. Atque sunt, qui dicunt ipsam esse partibilem, nósque alia eius parte intelligere, alia cupere censent. Quid igitur ipsam continet animam, si partibilis sit? non cor-*
Text.91. *pus, quippe cum contra potius videatur corpus anima continere. Quapropter & egressa, dissoluitur corpus atque putrescit. Si igitur aliquid aliud ipsam contineat, vnamque faciat, illud erit potissimum anima. At oportebit de illo etiam quærere: Vtrum vnum an multarum sit partium? Atque si sit vnum, cur & animam continuo non dicimus vnum esse? Sin partibile, rursus ratio quæret quidnam sit illud, quod illud etiam continet: atque hoc pacto fiet in infinitum abitio. Dubitabit etiam quispiam de partibus eius, quam vnaquaque potentiam in*
Text.92. *corpore habeat. Nam si anima tota totum contineat corpus, oportet, & vnamquamque etiam partem aliquam partem corporis continere. Id autem esse non posse videtur, quam enim partium corporis intellectus,*

ἢ πῶς ὁ νοῦς συνέξει, χαλεπὸν καὶ
Text.93. πλάσαι. φαίνεται δὲ καὶ τὰ φυτὰ
διαιρούμενα ζῆν καὶ τῶν ζώων
ἔνια τῶν ἐντόμων, ὡς τὴν αὐτὴν ἔχοντα ψυχὴν τῷ εἴδει, εἰ καὶ μὴ
ἀριθμῷ. ἑκάτερον γοῦν τῶν μορίων
αἴσθησιν ἔχει, καὶ κινεῖται κατὰ τό-
Text.94. πον ἐπί τινα χρόνον· εἰ δὲ μὴ διατελοῦσιν, οὐδὲν ἄτοπον· ὄργανα
γὰρ οὐκ ἔχουσιν ὥστε σώζειν τὴν φύσιν· ἀλλ' οὐδὲν ἧττον ἐν ἑκατέρῳ
τῶν μορίων ἅπαντα ἐνυπάρχει τὰ
μόρια τῆς ψυχῆς· καὶ ὁμοειδῆ εἰσιν
ἀλλήλοις, καὶ τῇ ὅλῃ· ἀλλήλων
μὲν, ὡς οὐ χωριστὰ ὄντα· τῆς δὲ ὅλης
Text.95. ψυχῆς, ὡς διαιρετῆς οὔσης. ἔοικε
δὲ καὶ ἡ ἐν τοῖς φυτοῖς ἀρχὴ ψυ-
χή τις εἶναι. μόνης γὰρ ταύτης κοι-
νωνεῖ καὶ ζῶα καὶ φυτά. καὶ αὕτη
μὲν χωρίζεται τῆς αἰσθητικῆς
ἀρχῆς· αἴσθησιν δ' οὐ-
δὲν ἄνευ ταύ-
της ἔχει.

aut quo continebit pacto fingere quoque difficillimum est. Videmus autem & plantas diuisas viuere, & Text.93.
animalium insectorum nonnulla, vtpote animam, & si non numero tamen specie eandem habentia. Itaque partium vtraque & sensum habet, & per aliquod tempus loco mouetur. Nec absurdum est, si non per- Text.94.
durant. Instrumenta namq; non habent, vt naturam conseruent: sed nihilo minus omnes in vtraque partium insunt animæ partes. Atque animæ partes eadem sub specie collocantur: & etiam tota: illæ quidem, quia non separabiles sunt, tota autem anima, quia indiuisibilis est. Videtur autem & id prin- Text.95.
cipium, quod inest in plantis, anima quædam esse. Hæc enim sola communis est & plantis & animalibus. Atque hæc quidem à sentiendi principio separatur, sine autem ipsa nihil est prorsus, quod habeat sensum.

* * *

IN

IN SECVNDVM LIBRVM ARISTOT. DE ANIMA.

PROOEMIVM.

PROFLIGATIS *superiore lib. Veterum philosophorum de anima sententijs; aggreditur iam ad explicandum quid ipse ea de re sentiat. Id, quod partim hoc in lib. partim in tertio accuratè præstat. Distribuitur autem hic liber in quatuor partes. Prima differit de animæ natura, deq́ eius essentia, capitibus primo, & secundo. Altera capit. tertio de communi, & primaria facultatum animæ partitione. Tertia de vegetatricis animæ viribus, & functionibus, cap. 4. Vltima de potentijs, & functionibus animæ sensitiuæ, à quinto capite ad extremum.*

CAPI

CAPITIS PRIMI EXPLANATIO.

a ICIMVS *itaque*. Quoniam ad inueniendam cuiusque rei definitionem plurimum conducit res in partes suas distribuere, vt ex secundo posterioris analyticæ cap. 14. constat, explicaturus Aristoteles quidnam anima sit, diuisiones quasdam præmittit; Prima quam non tam exprimit, quam innuit, est entis in substantiam; & in ea, quæ cæteris categoriis cōtinentur, quæ lib. 5. Metaphys. cap. 7. fusiùs explicatur. Secunda est substantiæ in materiam, formam, & ex his compositum, quæ etiam traditur lib. 7. Metaph. c. 3 10. 13. aliisque in locis. Monet verò materiam secundum se nō esse hoc aliquid, id est, vt explicat Albertus, non esse quid perfectum, neque rem ad certam speciem vocare, cum sit pura potentia, & ex se ad quemlibet actum indiscriminatim se habeat. Formā verò, cum sit actus, & entelechia habere vim cōstituendi hoc aliquid. Vnde fit vt res à suis formis speciem, & nomen, & perfectionis gradus, ac distinctionem accipere dicantur. Aduerte in secunda diuisione non distribui ab Aristotele substantiā prædicamentalem, vt annotarunt Ægidius, & M. Albertus, quia in ea partes substātiæ appellantur, quæ in categoria locum non habent, tum etiam quia non connumerantur intelligentiæ, quæ in eadem categoria locum obtinent. Nec item dispertiri substantiam in tota suæ significationis amplitudine, quia diminuta esset ea dissectio: sed diuidi substantiam physicam duntaxat; siue completa sit siue incompleta, quo pacto diuisum analogum quidpiam est, vt satis liquet, quandoquidem ad totum, & eius partes physicas nihil vniuocum dari potest.

Diuisio entis.

Diuisio substantiæ.

Materia nō est hoc aliquid.

Forma constituit hoc aliquid.

Quæ substātia hoc loco diuidatur.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

ΠΕΡΙ ΨΥΧΗΣ,

ΤΟ Β.

ΚΕΦ. Α.

Τὰ μὲν δὴ ὑπὸ τῶν προτέρων παραδεδομένα περὶ ψυχῆς εἰρήσθω. πάλιν δὲ ὥσπερ ἐξ ὑπαρχῆς ἐπανίωμεν, πειρώμενοι διορίσαι τί ἐστι ψυχή, καὶ τίς ἂν εἴη κοινότατος λόγος αὐτῆς. Text. 1.

a λέγομεν δὴ ἕν τι γένος τῶν ὄντων, τὴν οὐσίαν. ταύτης δὲ τὸ μὲν ὡς ὕλην, ὃ καθ᾽ αὑτὸ μὲν οὐκ ἔστι τόδε τι· ἕτερον δὲ, μορφὴν καὶ εἶδος, καθ᾽ ἣν ἤδη λέγεται τόδε τι· καὶ τρίτον, τὸ ἐκ τούτων. ἔστι δὲ ἡ μὲν ὕλη, δύναμις· τὸ δὲ εἶδος, ἐντελέχεια. b καὶ τοῦτο, διχῶς· τὸ μὲν ὡς ἐπιστήμη, τὸ δὲ ὡς τὸ θεωρεῖν. Text. 2.

c οὐσίαι δὲ μάλιστα εἶναι δοκοῦσι τὰ σώματα· καὶ τούτων τὰ φυσικά· ταῦτα γὰρ τῶν ἄλλων ἀρχαί. d τῶν δὲ φυσικῶν, τὰ μὲν ἔχει ζωήν, τὰ δὲ οὐκ ἔχει· ζωὴν δὲ λέγομεν τὴν δι᾽ αὑτοῦ τροφήν τε, καὶ αὔξησιν, καὶ φθίσιν. ὥστε Text. 3.

b *Quæ quidem bifariam.* Subiicit tertiam diuisionem, scilicet, forma siue actus vel est actus primus, vel secundus, quæ variè ab interpretibus explicatur. Auerroes, quem sequitur Caietanus, putat diuidi in ea solam formam substantialem, quæ secundæ partitionis membrum fuit; ita vt eadem substantialis forma dicatur actus primus, dum est in otio; actus verò secundus dum in opus incumbit. Verisimilior est ac magis recepta interpretatio Simplicij, Themistij, Philoponi, D. Thomæ, & aliorum aientium diuidi actum generatim sumptum in actum primum, qui principium est operandi, & in actum secundum, qui est ipsa operatio; quomodo scientia, quæ est habitus, à quo contemplatio egreditur, dicitur actus primus; ipsa verò contemplatio actus secundus; itémque omnes formæ substantiales, & primariæ qualitates corporum simplicium, omnésque potentiæ & habitus, quia sunt fontes, & prin

Diuisio actus in primum & secundum.

Auerrois & Caietani sententia circa actus diuisionem.

Approbatur D. Thom. & aliorum sententia de diuisione actus.

& principia actionum, nuncupantur actus primi; operationes verò ab his ortæ, actus secundi.

^c *Maximè autem corpora.* Ægidius, & Caietanus D. Thomam sequuti censent diuidi hoc loco ab Aristotele substantiam generatim sumptam in substantiam corpoream & incorpoream: non quidem expressè, sed tacitè & obscurè: cùm enim dicat corpora maximè videri substantias; alias esse innuit corporeæ molis expertes, quæ nobiliores, & excellentioris naturæ sunt; etsi in nostram cognitionem minùs cadant. Auerroes, Themistius, & Philoponus credunt nullam hîc nouã tradi partitionem: & quidem meritò cùm noua hæc diuisio non videatur ad rem attinere: aiunt igitur comparare hic Aristotelem inter se membra secundæ diuisionis superius assignatæ, doceréque corpora, id est, substantias, ex materia, & forma cõcretas perfectiores esse, quàm materiam & formam. *Nullam hic nouam tradi partitionem substantiæ.*

Confert deinde corpora naturalia cum artificiosis aiens naturalia magis esse substãtias: arte facta enim formam, quæ accidens quoddam est, ab arte obtinent materiam, quæ substantia est, à natura: quo fit vt naturæ beneficio ex parte materiæ rationem substantiæ vendicent, & vt naturalia magis sint substantiæ, cùm id cuius merito, ac beneficio quódque tale est, magis tale sit. *Corporũ naturalium & artificiosorũ comparatio.*

ARISTOTELIS
DE ANIMA,
LIBER II.

CAP. I.

Text. 1. *DICTIS hisce, quæ à maioribus de anima nobis tradita sunt: redeamus rursus oportet, atque enitamur velut ab initio determinare, quid anima sit, & quænam sit eius communis maximè ratio.*

Text. 2. ^a *Dicimus itaque genus vnum quoddam eorum, quæ sunt ipsam substantiam esse. Atque huius aliud vt materiam, quod quidem per se non est hoc aliquid, aliud formam, & speciem, qua quidem iam hoc aliquid dicitur, & tertium id, quod ex istis constat, atque componitur. Est autem materia quidem potentia, forma verò actus, atque perfectio,* ^b *quæ quidẽ bifariam dicitur, quædam enim est vt scientia, quædam vt contemplatio.*

Text. 3. ^c *Maximè autem corpora videntur esse substantia, & ipsorum ea magis, quæ naturalia sunt; hæc enim cæterorum principia sunt.* ^d *Naturalium verò corporum quædam habent vitam, quædam non habent, sed ea vacant. Vitam autem dicimus, nutritionem, accretionem, atque decretionem, quæ quidem per id ipsum fit, quod viuere dicitur. Quare*

^d *Naturalium verò corporum.* Assignat quartam diuisionem, qua substantiam corporatam diuidit in viuentem, & in eam, quæ vita caret. Docet autem ea viuere, quæ ab insito principio aluntur, accrescunt, aut decrescunt. Quo loco aduertendum est vitam dupliciter sumi. Vno modo pro vita substantiali; altero pro accidentaria. Vita substantialis est id, à quo, vt è fonte vitales actiones dimanant, vt in homine anima rationalis. Accidentaria, sunt ipsæ actiones vitæ, vt nutritio, accretio, Cùm igitur hoc loco viuere dicuntur ea, quæ aluntur, &c. Explicatur ratio vitæ substantialis per ipsius effectum, & operationem. Non recensuit autem in præsentia Aristoteles cætera vitæ munia, cuiusmodi sunt: sentire, intelligere, & appetere, quia ab iis tantùm, quæ essent omnium communia, ac notissima, auspicandum fuit, vt ita communis omnium animarum definitio aptiùs colligeretur. Ex hac porrò vltima diuisione infert corpora viuentia esse substantias ex materia & forma compositas; siquidem omne corpus naturale hisce partibus constat, omne autem corpus viuens, corpus naturale est. *Substantia corporea distributio. Vita duplex. Quæ hic explicetur. Corpus viuens cõplectitur materiam & formam.*

ὥστε πᾶν σῶμα φυσικὸν μετέχον ζωῆς, οὐσία ἂν εἴη· οὐσία δὲ οὕτως ὡς συνθέτη. [e] ἐπεὶ δὲ *Text.4.* ἐστι σῶμα τοιόνδε· ζωὴν γὰρ ἔχον, οὐκ ἂν εἴη τὸ σῶμα ψυχή· οὐ γάρ ἐστι τῶν καθ' ὑποκειμένου τὸ σῶμα· μᾶλλον δὲ ὡς ὑποκείμενον καὶ ὕλη· ἀναγκαῖον ἄρα τὴν ψυχὴν οὐσίαν εἶναι, ὡς εἶδος σώματος φυσικοῦ δυνάμει ζωὴν ἔχοντος· ἡ δὲ οὐσία ἐντελέχεια· τοιούτου ἄρα σώματος ἐντελέχεια. [f] αὕτη δὲ *Text.5.* λέγεται διχῶς· (ἡ μὲν ὡς ἐπιστήμη, ἡ δὲ ὡς τὸ θεωρεῖν.) φανερὸν οὖν ὅτι ὡς ἐπιστήμη· ἐν γὰρ τῷ ὑπάρχειν τὴν ψυχὴν, ὕπνος καὶ ἐγρήγορσίς ἐστιν. ἀνάλογον δ' ἡ μὲν ἐγρήγορσις τῷ θεωρεῖν· ὁ δ' ὕπνος, τῷ ἔχειν καὶ μὴ ἐνεργεῖν. προτέρα δὲ τῇ γενέσει ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ, *Text.6.* ἡ ἐπιστήμη. διὸ ψυχή ἐστιν ἐντελέχεια ἡ πρώτη σώματος φυσικοῦ ζωὴν ἔχοντος δυνάμει [g] τοιοῦτον δὲ, ὃ ἂν ᾖ ὀργανικόν. ὄργανα δὲ καὶ τὰ τῶν φυτῶν μέρη, ἀλλὰ παντελῶς ἁπλᾶ· οἷον τὸ φύλλον περικαρπίου σκέπασμα· τὸ δὲ περικάρπιον, καρποῦ. αἱ δὲ ῥίζαι τῷ στόματι ἀνάλογον· ἄμφω γὰρ ἕλκει τὴν τροφήν. εἰ δέ τι κοινὸν ἐπὶ πάσης ψυ- *Text.7.* χῆς δεῖ λέγειν, εἴη ἂν ἡ πρώτη ἐντελέχεια σώματος φυσικοῦ ὀργανικοῦ. [h] διὸ καὶ οὐ δεῖ ζητεῖν, εἰ ἓν ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα, ὥσπερ οὐδὲ τὸν κηρὸν καὶ τὸ σχῆμα, οὐδ' ὅλως τὴν ἑκάστου ὕλην καὶ τὸ οὗ ἡ ὕλη· τὸ γὰρ ἓν καὶ τὸ εἶναι ἐπεὶ πλεοναχῶς λέγεται, τὸ κυρίως ἡ ἐντελέχειά ἐστι. καθόλου μὲν οὖν εἴρηται τί ἐστιν ἡ ψυχή· *Text.8.* οὐσία γὰρ ἡ κατὰ τὸν λόγον. τοῦτο δὲ τὸ τί ἦν εἶναι τῷ τοιῷδε σώματι, [i] καθάπερ εἴ τι τῶν ὀργάνων φυσικὸν ἦν σῶμα, οἷον πέλεκυς· ἦν γὰρ

Probatur anima esse actus.

[e] *Atque cum tale etiam.* Vt colligat animæ definitionem, Probat in primis animã esse actum, quia anima aut corpus est vitæ particeps, aut ipsius actus. Non est autem corpus. Erit igitur actus, & forma corporis. Maior propositio ex superiùs dictis patet; ostensum est enim corpus viuens è duabus partibus esse cõcretum, anima nempe, quæ est puta potẽtia, & materia, quæ est actus, & entelechia. Minor ex eo suadetur: quia corpus non est in subiecto: sed ipsum potiùs est materia & subiectum, in quo inest anima. Erit igitur anima actus, & forma corporis vitæ participis, &c.

Probatur anima esse actus primus.

[f] *Sed cùm perfectio.* Probat animã esse actũ primum. Nam cùm duplex sit actus, videlicet primus, & secundus, vt ex dictis patet: oportet animam actum primum esse, cũ ab ea interdum sit vigilia, id est operatio vitæ, interdum somnus, hoc est, cessatio ab operatione. Sed meritò quispiã dubitauerit qua ratione dicatur anima interdum feriari, cum actum nutriendi nunquam intermittat; siquidem omne viuens dum viuit nutritur. Huic dubitationi variè responderi solet, nimirum etsi anima à nutriendi operatione non cõquiescat; interrumpere tamẽ alias functiones; vel cessare ab opere non quidem re ipsa, sed suapte natura cessare posse: quia qua anima est, non repugnat ei separari aliquando ab actu secundo; esto quà talis, seu prout nutritiua est, nunquam non operetur.

De hac re 1. lib. de ortu & interitu c. 5. q. 10.

Anima vt interdũ feriettur.

Animã esse actũ corporis organici ostenditur.

[g] *Et talis planè.* Argumento à minori ostendit animam esse actum corporis organici, id est, habentis instrumenta ad functiones vitæ obeundas. Anima plantæ est actus corporis organici: Igitur & reliquæ animæ. Consecutio liquet: si enim plantalis, seu vegetatrix anima, quæ in infimo gradu consistit, subiectum habet organis

Quare corpus omne naturale particeps vitæ substantia est, & ita substantia, vt composita. [c] Atque cum tale etiam sit corpus, id est, habens vitam: corpus profectò non erit anima; corpus namq; non subit rationem eorum, quæ sunt in subiecto: sed vt subiectum potiùs est, & materies. Necesse est igitur animam substantiam esse perinde atque formam corporis naturalis potentia vitam habentis: Substantia verò actus est, & perfectio: talis igitur corporis est perfectio atque actus. [f] Sed cum perfectio atque actus bifariam dicatur, vt diximus (quidam enim est vt scientia, quidam vt contemplatio) patet animam actum esse perinde atque scientiam. Nam ex eo quia anima est, & somnus est & vigilia, atque vigilia quidem contemplationi, somnus autem scientiæ operatione vacanti similis est. Altera autem alteram in eodem, scientia, inquam, contemplationem generatione præcedit. Quapropter anima primus est actus perfectioq; corporis naturalis potentia vitam habentis, [g] & talis planè, vt partes ipsius sint instrumēta. Enimverò partes quoque plantarum instrumenta sine controuersia sunt, quamuis videantur penitus simplices esse: eius enim quod circa fructum est, tegmen est folium, & fructus etiam, illud radices præterea, vicem subeunt oris. Vtrisque namq; trahitur alimentum. Si igitur commune quid de omni anima sit dicendum ipsa perfectio prima, primúsque actus est corporis naturalis, cuius partes sunt instrumenta. [h] Iccirco non quærere oportet, si vnum sit anima atque corpus: sicut neque ceram & figuram, nec omnino materiem cuiusque, & id cuius materies est. Nam cum vnum, & esse multifariam dicatur, actus est id, quod propriè vnum est, atque propriè est. Vniuersaliter igitur diximus quidnam anima sit. Est enim ea substantia quæ est vt ratio. Hæc autem est, quidditas corporis talis, [i] & perinde sanè, atque si quod instrumentorū artis naturale corpus esset, ceu securis: eius

Text.4.

Text.5.

Text.6.

Text.7.

Text.8.

organis instructum, vtrique anima sentiens, & intelligens, quę nobilioris notæ sunt, id obtinebunt. Nam quò forma perfectior est, eo subiectum ornatius requirit. Assumptum patet quia videmus in arboribus radices, truncos, fibras, medullas, & quasi venas, quæ tametsi primo aspectu, ac sensuum iudicio non tam facilè quis deprehendat esse organa, sicut in animalibus os, gulam, ventriculum, hepat, cor, aliaque huiusmodi, propterea quod stirpium corpora simplicia esse videantur; reuera tamen organica censeri debent. Quod etiam ex diuersis istiusmodi partium officiis intelligi potest. Nam radices tanquam os è terra succum & alimentum capiunt, trahuntque, fibræ venarum vice funguntur, similiterque cæteræ præscripta sibi munia exequuntur, simulque & toti famulantur, & mutuam sibi præstāt operam. Qua de re pluribus disserit Theophrastus, lib. 1. de historia plantarū ca. 7. 4. & 14. Plin. lib. 17. cap. 38.

Materia plātarum organis prædita, nō homogenea.

Theophrastus.

Plinius.

[h] *Iccirco non quærere.* Ex dictis consectariū quoddam infert, videlicet, quærēdam non esse aliā causam cur ex corpore, & anima vnū fiat. Nam cùm corpus sit materia ipsa, ac pura potentia, forma verò substantialis sit actus, quem materia primò respicit, pura autem potentia & actus generis eiusdem, id est, substantialis suopte ingenio in vnam coeant naturam, fit vt nullo aliunde quæsito vinculo, aut nexu ex his vnum fiat. De hac ipsa re dubitationem mouet Aristoteles eamque eodem pacto diluit 8. Metaphys. cap. 6. text. 15. nisi quòd illic non de sola anima & corpore, vt hic, sed de forma, & materia generatim quærit. Lege, si placet, quæ hac de re 1 Phys. lib. disseruimus.

Cap. 9. q. 11.

Cur ex anima & corpore vnum fiat quærendum non est.

[i] *Et perinde sanè.* Duplici exemplo, quorum vnum ab arte, alterum à natura

Anima ad corpus sicuti forma artificiosa ad subiectum.

desumptum est, probat animam esse actum substantialem, à quo vt à prima ratione essendi, animatum corpus dicatur. Primum est huiusmodi, vt se habet forma rei artificiatæ verbi gratia forma securis ad securim; ita proportione quadam anima ad corpus animatum: atqui si securis compositum physicum esset, eius figura esset forma substantialis ipsius, vnde ratio securis potissimum sumeretur: Ea namque posita cohæret, constátque securis, ea pereunte dissoluitur. Igitur anima erit forma substantialis corporis animati. Posterius exemplum est huiusmodi.

Item sicuti aspectus ad oculum.

Si oculus esset animal (sumit verò oculum prout est quid ex potentia videndi, & organo cõstitutum) eius anima esset aspectus, quia posito aspectu verè ac propriè oculus dicitur, ablato non nisi æquiuocè, ac solo nomine, vt sculptus, aut pictus: sed quam rationem haberet tunc aspectus ad oculum, eandem nunc obtinet anima ad totum corpus animatum: ergo anima est propria forma corporis animati. Proxima hæc assumptio ex eo vim habet, quia sicuti viden

Oculus sine aspectu est æquiuocè oculus.

ἦν γὰρ ἂν τὸ πελέκει εἶναι ἡ οὐσία αὐτοῦ, καὶ ἡ ψυχὴ τοῦτο· χωρισθείσης γὰρ ταύτης, οὐκ ἂν ἔτι πέλεκυς ἦν, ἀλλ᾽ ἢ ὁμωνύμως. νῦν δ᾽ ἐστὶ πέλεκυς· οὐ γὰρ τοιούτου σώματος τὸ τί ἦν εἶναι καὶ ὁ λόγος ἡ ψυχή· ἀλλὰ φυσικοῦ τοιουδὶ ἔχοντος ἀρχὴν κινήσεως καὶ στάσεως ἐν αὐτῷ. θεωρεῖν δὲ καὶ ἐπὶ *Text. 9.* τῶν μερῶν δεῖ τὸ λεχθέν. εἰ γὰρ ἦν ὁ ὀφθαλμὸς ζῷον, ψυχὴ ἂν αὐτοῦ ἦν ἡ ὄψις· αὕτη γὰρ οὐσία ὀφθαλμοῦ ἡ κατὰ λόγον. ὁ δ᾽ ὀφθαλμὸς, ὕλη ὄψεως, ἧς ἀπολειπούσης, οὐκ ἔστιν ὀφθαλμὸς, πλὴν ὁμωνύμως, καθάπερ ὁ λίθινος καὶ γεγραμμένος. δεῖ δὴ λαβεῖν τὸ ἐπὶ μέρους ἐφ᾽ ὅλου τοῦ ζῶντος σώματος. ἀνάλογον γὰρ ἔχει ὡς τὸ μέρος πρὸς τὸ μέρος, ἡ ὅλη αἴσθησις πρὸς τὸ ὅλον σῶμα τὸ αἰσθητικὸν, ᾗ τοιοῦτο. [k] ἔστι δὲ οὐ τὸ ἀποβεβληκὸς τὴν ψυ- *Text. 10.* χὴν, τὸ δυνάμει ὂν ὥστε ζῆν, ἀλλὰ τὸ ἔχον. τὸ δὲ σπέρμα καὶ ὁ καρπὸς, τὸ δυνάμει τοιονδὶ σῶμα. ὡς μὲν οὖν ἡ τμῆσις καὶ ἡ ὅρασις, οὕτω καὶ ἡ ἐγρήγορσις ἐντελέχεια. ὡς δὲ ἡ ὄψις καὶ ἡ δύναμις τοῦ ὀργάνου, ἡ ψυχή· τὸ δὲ σῶμα, τὸ δυνάμει ὄν· ἀλλ᾽ ὥσπερ ὁ ὀφθαλμὸς ἡ κόρη καὶ ἡ ὄψις, κἀκεῖ ἡ ψυχὴ, καὶ τὸ σῶμα τὸ ζῷον. [l] ὅτι μὲν οὖν οὐκ ἔστιν ἡ ψυχὴ χω- *Text. 11.* ριστὴ τοῦ σώματος, ἢ μέρη τινὰ αὐτῆς, εἰ μεριστὴ πέφυκεν, οὐκ ἄδηλον· ἐνίων γὰρ ἡ ἐντελέχεια τῶν μερῶν ἐστὶν αὐτῶν· οὐ μὴν ἀλλ᾽ ἔνιά γε οὐθὲν κωλύει, διὰ τὸ μηθενὸς εἶναι σώματος ἐντελεχείας. ἔτι δὲ ἄδηλον, εἰ οὕτως ἐντελέχεια τοῦ σώματος ἡ ψυχὴ, ὥσπερ πλωτὴρ πλοίου. τύπῳ μὲν οὖν ταύτῃ διωρίσθω καὶ ὑπογεγράφθω περὶ ψυχῆς.

eius namque substantia, ipsius esset, vtpatet securis ratio: idq; esset anima, qua separata non esset vlterius vtpatet securis, nisi nomine tantum. At nunc est securis: non enim talis corporis substantia, ratióque est ipsa anima: sed naturalis, vt diximus, talis, quod in se motus sta-

Text.9. *tusvè principium insitum habet. Atque id quod dictum est in partibus etiam inspicere licet. Nam si oculus esset animal, eius anima visus ipse nimirum esset: hæc est enim, vtpatet, oculi substantia, quæ sese habet vt ratio. Oculus autem est materies visus, qui cum defecerit, non vlterius erit oculus, nisi nomine tantum, & perinde atque lapideus, vel etiam depictus. Id igitur quod de parte dictum est, ad totum corpus viuens accommodare oportet: est enim hic profectò rationum similitudo. Nam vt pars sese habet ad partem, sic totus sensus ad totum sensitiuum corpus, vt*

Text.10. *talis est rationis.* [k] *Non est autem id potentia viuens, quod abiecit animam, eaq; vacat: sed id, quod ipsam habet. Semen verò fructusvè id nimirum est, quod potest tale corpus euadere. Vt igitur incisio, visióq; sic est vigilia actus: & vt visus rursus instrumentiq; vis, sic est anima actus, corpus autem est id, quod vt diximus, est potentia viuens. Verum vt pupilla, visúsq; oculus est;*

Text.11. *sic anima & corpus est animal.* [l] *Animam igitur non separabilem esse à corpore, vel partes ipsius nonnullas si partibilis sit, non obscurum esse videtur. Corporis namque partium patet aliquas animæ partium actum esse. Nihil tamen vetat, vt aliquæ partium sint separabiles animæ, propterea quod corporis nullius sint actus. At obscurum est, nec dum patet, si perinde corporis nulla anima sit actus, vt gubernator actus est nauis. Hoc igitur pacto vniuersaliter de anima determinatum, descriptumvè sit.*

videndi facultas ita materiam oculi informat, vt ex vtroque fiat oculus, à quo videndi actio oritur; sic ex anima & organico corpore animatum constat, quod est in potẽtia ad functiones vitæ administrandas.

[k] *Non est autem id potentia viuens,* Explanat quo modo corpus, cuius actus est anima, vitã habere potẽtia dicatur; atque non sic corpus res viuentis potestate vitam habere, quasi anima careat; eã tamen possidere aptũ sit, vt semen sed ita vt actu animam contineat, sit verò in promptu ad eas operationes exercendas, in quibus accidentaria vita consistit.

Corpus organicum potentia vitã habere quo pacto intelligẽdum.

[l] *Animam igitur non separabilem esse à corpore.* Quia animam corporis actum definierat possset ex eo quispiam fortasse opinari, animam neutiquam esse à corpore separabilem. Occurrit igitur, manifestum id quidẽ esse, quoad aliquas animę partes, quæ nimirum ita sunt actus corporis vt materiæ prorsus addictæ, affixæque sint, nihil tamen obstare, quominus aliquæ ita sint à materia liberæ, vt extra illam cohærere valeant. Porro quid Aristoteles nomine partium significarit progressu exponemus. Subiicit deinde nondum ex dictis constare num anima sese habeat ad corpus vt gubernator ad nauim, quod Plato censuit, an non.

Animam secundum aliquas partes potẽtiales separabilẽ esse nihil vetat.

QVAESTIO. I.

Rectè ne Aristoteles animam definierit; an non.

ARTICVLVS I.

Enodatur Peripatetica animæ definitio.

Animæ definitio.

EX iis, quæ Arist. proximo capite docuit, hæc animæ definitio habetur, Anima est actus primus substantialis, corporis organici, potentia vitam habentis. Quæ membratim sic explicanda erit. Dicitur anima, actus ἐντελέχεια, ita latè accepto vocabulo vt tam actus substantiales, quàm accidentarios comprehendat sicut annotauimus in contextu. Ponitur ergo actus ad excludendã materiam primã, quę est pura potentia, & quęcumque non sunt simpliciter actus, vt cõposita tam naturalia, quàm artificialia. Primus, ad reiiciendos actus secundos, præcipuè operationes, vt Themistius hoc in lib. ca. 4. & M. Albertus tract. 1. c. 2. animaduertunt. Substantialis, ad remouendos actus primos accidentarios, vt potentias respectu suorum actuum. Corporis, ad excludendas, tum substantias separatas, quæ corporibus non assident: tum etiam mentes cœlestium orbium motrices, quę non sunt actus corporum cœlestiũ, quasi ea propriè informẽt: etsi eis assideant, quanquam secus arbitrati fuerint nõnulli, quos alibi confutauimus. Cæterum cum multifariam corpus vsurpetur, difficilium inter expositores est, quonam modo hîc sumatur. Sunt qui opinentur accipi pro composito ex materia, & anima, non quidem secũdum omnes gradus, sed duntaxat secundum gradum corporeitatis, cum quo adhuc materia manet in potentia ad vlteriores, vt ad gradum vegetatiuum & sensitiuũ. Huius acceptionis meminit D. Thom. hoc loc. & in 1. sent. dist. 25. q. 1. art. 1. ad 2. Capreolus in 4. distinct. 10. q. 1. art. 3. ad arg. Scoti, Caiet. 1. part. q. 76. art. 4. Ferrariẽsis lib. 4. cõtra gent. c. 64. & hoc in lib. q. 2. aliique non pauci. Poteritque hæc explicatio suaderi auctoritate Aristotelis, qui superiori cap. text. 9. docuit corpus ita esse potentia viuẽs, vt tamen non vacet anima, sed ipsam habeat. Quare sumit Aristoteles corpus, vt est quidpiã ex materia prima, & anima coalescẽns, ita tamẽ vt anima non sumatur secũdum gradum sibi proprium, ac reciprocum: alioqui idem in sui ipsius definitione poneretur. Alij arbitrantur accipi corpus ab Aristotele prout significat materiam primam connotando organa apta ad actiones vitæ obeundas. Ex horum numero est Argentinas in 4. dist. 13. q. 1. art. 1. Gregorius in 2. distinctione 16. quæst. 2. aliique recentiores.

Eius enucleatio. — *Quid nomine corporis hic intelligatur.* — *Themistius. Simplicius. Philoponus. & Auer. aiunt sumi hic corpus pro toto composito naturali.* — *1. Sententia. D. Thomas. Capreolus. Caietan. Ferrariens.* — *Vt Soncin. 8. Metaph. q. 11. & alij tũ in 4. d. 10. tum in 3. p. q. 76. art. 1.* — *2. Sententia. Argentin. Greg. Arim.*

Nobis tamen neutra harum interpretationum omnino placet. Non prior, quia Aristoteles text. 4. palam asseruit corpus, quod in animæ definitione collocabat, esse subiectum animæ; constat autem compo

Reycitur 1. sententia. — *Vt Tolet. hoc lib. ad tex. 4.*

compositum ex materia prima & anima non esse animę subiectum, sed potiùs materiam primam. Non posterior quia si corpus ita sumeretur ab Aristotele hoc loco, superuacanea esset particula, organici, posita in definitione: cùm id, quod per eam exprimitur, importatum iam foret nomine corporis. Dicendum est igitur cùm D. Thoma hoc loco ad textum 4. (etsi alibi oppositum censuerit) accipi in præsentia corpus pro materia prima; ita vt corpus organicum nihil aliud sit, quàm materia prima affecta organis ad functiones vitæ administrandas. Et in corpus ita sumptum quadrant ea, quæ Aristoteles de illo enunciat in contextu, nempe corpus esse subiectũ animæ; & ex corpore atque anima fieri vnũ, nec esse quærendum cur ita fiat. His non repugnat auctoritas Aristotelis aientis corpus non ita à se vocari potentia viuens, vt anima careat; sed ita vt ipsam habeat. Concedimus enim corpus organicum, seu potentia vitam habens reuera in se animam continere; sed negamus animam importari nomine corporis, quatenus corpus in prædicta definitione adhibetur. Quamuis non inficiemur aliàs interdum vsurpari iuxta duos illos modos, quos suprà retulimus.

Reijcitur 2.

Vera interpretatio particulæ, corporis.

Sequitur in definitione, organici, potentia vitam habentis, quæ duo idem valent, vt aduertit Themistius, Alexander, Philoponus, D.Thom. & alij, quanquam Simplicius aliter sentiat. Excluduntur autem hisce verbis à definitione animæ omnes formæ naturales, quæ per superiores particulas nondum reiectæ fuerant, vt formæ lapidis, & ignis: quarum corpora, siue vt propriè loquamur, materiæ ad exercenda vitæ munia organis, siue instrumentis distinctæ non sunt. Inter quas etiam numerantur formæ cadauerum. Nam oculi, pedes, manus, aliáque id genus instrumenta quæ in iis apparent, non vniuocè, sed analogicè duntaxat cum organis viuentium conueniunt, vt Aristoteles hoc primo capite text.9. & lib.7. Metaphys. cap.10. textu 35. docet.

Excluduntur ab animæ definitione formæ non viuentium.

Roget aliquis num hæc definitio sit essentialis. Quòd non sit, ex eo videtur; quia Aristoteles ea tradita dixit se animam definiisse ἐν τύπῳ, id est, figura: at figura quidpiam definire, inquit Alexander, non est aliud, quàm non exactè id explicare; translatione ducta à picturis primò obscuriùs adumbratis, deinde illustriùs expressis: vnde Perionius ἐν τύπῳ vertit, pingui Minerua. Igitur Plotinus libro secundo Enn.4. Aristotelem reprehendit quòd hîc non exposuerit quid sit anima: nec eundem minus vellicat Proclus capite quinto in Timæum, quòd non tam docuerit quid sit anima, quàm cuius sit, nempe organici corporis. Similiter Auicenna lib.6. Naturalium asserit hanc definitionem non declarare essentiam, sed potiùs existentiam animæ, id est, non quid anima sit, sed quomodo existat in corpore. Oppositum tamen dicendum est: nec enim animæ in commune alia natura, aut quidditas est, quàm quæ ab Aristotele hac definitione exprimitur: nec à Platone aliísve Philosophis alia definitio ad animæ essentiam explicandam accuratior,

Non videri essentialem definitionem animæ.

Esse re vera essentialem definitionem.

Porphyr. Plotin. Atticus. Theodor. Lactant. Albert. Ficin. Themist. aut commodior tradita fuit: quantumlibet Porphyrius, Plotinus, Atticus, cæterique Platonici reclament. Quorum definitiones quære, si placet, apud Theodoretum in libro de natura hominis, Lactantium in libro de opificio Dei capite vigesimo septimo, Magnum Albertum in summa de homine, Ficinum libro 6. de Theologia Platonis cap. primo, Themistium toto ferè superioris libri decursu. Quod verò Aristoteles addidit se animam figura definiisse, nihil de traditæ ab eo definitionis absolutione detrahit: tantùm enim indicare voluit se non speciatim singularum animarum; sed animæ generaliter & in commune acceptæ naturam & quidditatem exposuisse. *Figura agere seu definire quid apud Arist.* Sic enim interdum apud Aristotelem sumitur figura agere seu definire; vt primo de historia animalium cap. 1. vbi de animalium differentiis in progressu acturus, De quibus, inquit, figura priùs agendum est, deinde de vnoquoque genere diligentiùs *Argyropil.* discutiemus. Quare apposite Argyropilus loco citato, ἐν τύπῳ, vertit, vniuersaliter, id est, in commune. *Ad calcem 1. cap.* Dicitur porrò hîc animarum naturæ explicatio, figura tradi; quia cùm non explicitè descendat ad specialem cuiusque animæ quidditatem enodandam; quandam earum vmbram & figuram solùm exhibet. Et in hunc sensum verba *Alexander. Perionius.* Alexandri & interpretatio Perionij accipienda erunt. Ita tamen vt non negetur illam animæ definitionem respectu animæ in commune exactam esse.

Non videri vniuocā animæ definitionem. Quæri solet num prædicta definitio cunctis animabus, vegetatiuæ, inquam, sensitiuæ, & intellectiuæ vniuocè conueniat, an non. Philoponus, Simplicius, & Auerroes commento septimo, & 30. huius, & comm. 5. libri tertij, Iandunus hoc in lib. quæst. 3. asserūt non vniuoca, sed analogica ratione conuenire; quod ex eo probat Philoponus, quia aliter anima vegetatiua & sensitiua sunt actus corporis; aliter intellectiua: illæ enim sunt actus inseparabiles; hæc separa- *Probatur. Defenditur esse vniuoca.* bilis. Contraria tamen sententia, quam sequitur D. Thomas, Ægidius, ac cæteri ferè Latini interpretes prima part. q. 76. art. 4. & lib. 2. contra gent. cap. 79. vera est: licet enim animæ intellectiuæ peculiare sit ita materiam informare, vt ab ea seiungi ac per se extra corpus cohærere possit; nihilominus est verè, ac propriè forma corporis humani, & communem illam animæ rationem, quæ in proposita definitione traditur, cum cæteris animabus ex æquo participat.

ARTICVLVS II.

Argumenta contra superiorem definitionem.

1. Argum.

NON desunt tamen argumenta, quibus tradita animæ definitio oppugnari possit. In primis enim sic licebit obiicere. Anima est actus secundus; ergo non est actus primus. Probatur antecedens. Nam vbi versio Latina in definitione animæ habet, actus, contextus Græcus

Græcus habet ἐντελέχεια, quod, interprete Cicerone in primo Tusculanarum quæstionum libro, non est aliud, quàm continuata motio & perennis: at motio non actus primus est, sed secundus, vt pote operatio. Vnde & Diuus Nemesius libro de natura hominis, cap. 2. credit Aristotelem non putasse animam esse substantiam, quòd eam entelechiam vocarit. Et ob eandem causam Diuus Gregorius Nyssenus libro secundo de anima, cap. 4. & Iustinus Martyr in oratione parænetica ad gentes, aiunt animam intellectiuam existimatam ab Aristotele mortalem. Deinde confirmatur idem antecedens, quia oportet animam esse actum præstantissimum: actus verò secundus præstantior primo est: cùm ille ad hunc, tanquam ad finem ordinetur: siquidem vnumquodque est gratia suæ operationis, vt docet Aristoteles secundo de Cœlo, cap. 3. text. 17. & lib. 9. Metaph. cap. 9. text. 15.

Entelechia quid. *D. Nemesius.* *D. Gregor. Nyss.* *Iustin. Martyr.* *Confir. arg.*

Secundò. Anima non est substantia: igitur non est actus substantialis. Assumptum probat Galenus cap. 3. & 4. libri, qui inscribitur, Quod animi mores corporis temperamentum sequantur, hunc in modum; Anima non est aliud, quàm κρᾶσις, seu temperies, & moderatio quatuor primarum qualitatum: hæc autem est accidens, non substantia: igitur anima non est substantia, sed accidens. Maiorem probat dupliciter, primùm quia id videtur esse anima, quo pereunte, moritur animal: at abolita dissociatáve temperie certum est animal interire. Item quia ex diuersa corporum temperie oriuntur in nobis diuersi affectus, seu passiones. Melancholici enim v. g. procliues sunt ad tristitiam; cholerici ad iram: huiusmodi verò affectus ab anima, vt à fonte manant. Quare anima nihil aliud est, quàm prædicta temperies. Accedit veterum quorundam auctoritas, vt Dinorchi, & Empedoclis, qui animam esse harmoniam prædicabant, non quidem sonorum, sed contrariarum qualitatum in vnam temperiem coeuntium: & Aristoxeni musici, qui ab arte sua non recedens voluit animam simili ratione côstare in homine, qua consors modulatio constar in cantu, & fidibus; ita nimirum, vt sicuti nerui bene intenti concentum efficiunt; sic partium corporis firma coniunctio, membrorúmque omnium consentiens in vnum vigor animales motus faciat.

2. Argum. *Galenus.* *Anima temperies.* *Dinorchus.* *Empedocles.* *Anima harmonia.* *Aristoxenus.*

Fuit Aristoxenus, teste Gellio, Aristotelis auditor.

Tertiò. Anima est corpus: igitur non est actus corporis, alioqui vnius corporis aliud esset corpus. Probatur antecedens. Nam omnis cognitio ex doctrina Platonis in Timæo, & aliorum veterum Philosophorum fit per quandam similitudinem & cognationem inter rem cognitam & cognoscentem. Vnde illud Empedoclis poëticè philosophantis:

3. Argum. *Cognitio fit per similitudinem inter rem cognitã & cognoscẽtem.* *Empedocles.*

Terrea vis terras, vis humida percipit vndas,
Æther ab æthereo sentitur, ab ignibus ignis,
Pax pacem monstrat, litem lis aspera sentit.

Quare cùm inter corpus, & id, quod corpore vacat, similitudo nulla intersit; si anima non esset corpus nullus rei corporeæ notitiam

Confirmatio antecedentis superioris argumenti. obtineret. Quod cùm apertè falsum sit, concedendum erit animam ex aliorum corporum permistione concretam esse. Corroboratúrque idem antecedens: quādoquidem anima patitur à corpore, cùm, verbi gratia, phrenesis, vel ebrietas intellectionem turbat: & corpus similiter patitur ab anima; vt dum ex verecundia, rubore afficimur; & ex timore albescimus: cùm igitur ad mutuam actionem & passionem requiratur contactus; & hic non nisi inter corpora interuentu quantitatis dari queat; non videtur negandum animam esse corpus. Ac quòd Aristoteles huius sententiæ fuerit, affirmat D. Augustinus lib. 22. de Ciuit. Dei, cap. 11. aiens in doctrina Peripatetica animam esse quintam substantiam, hoc est, è materia & natura cœlesti coalitam.

Animā esse quintā substantiā iuxta Arist. putat August.

4. Argum. Quartò. Anima rationalis extra corpus, est verè anima; & tamen in eo statu non est actus corporis: non igitur ea particula in definitione adhibenda fuit. Accedit quòd Aristoteles hoc in lib. cap. 1. tex. 11. ait manifestum esse quasdam animæ partes non posse à corpore separari, quia constat esse actus illius. Igitur in doctrina Aristotelis anima rationalis, si extra corpus valet consistere, non est actus corporis.

5. Argum. Quintò. Subiectum, per quod definitur forma, debet esse prius ipsa forma: sed corpus organicum non est priùs anima: igitur anima non rectè dicitur actus corporis organici. Probatur minor, quia non vocantur partes organicæ, nisi quæ iam sunt præditæ potentiis vitalibus; cùm ergo huiusmodi potentiæ ab anima oriantur, necessariò eam supponunt, atque adeò corpus organicum est posterius anima.

6. Argum. Sextò. Cùm Angelus ex concreto aëre corpus organis distinctum sibi effingit; & in eo mouetur progressiuo motu, & loquitur, comedit, atque alia vitæ munia exercet, tota animæ definitio ei competit: & tamen non est anima. Ergo animæ definitio non reciprocatur cum re definita.

ARTICVLVS III.

Quòd Anima non sit Temperamentum.

Galeni & aliorū error, quòd anima sit tēperies.

VT superiora argumenta commodiùs, & vberiùs explicentur, priùs à nobis falsa quorundam dogmata confutanda erunt. Offert autem in primis sese Galeni error, in quem etiam inciderunt hæretici quidam, nimirum Carpocrates, Epiphanes, Prodicus, & Caiani, atque Antitactæ, vt refert Theodoretus in lib. de diuinis decretis. Porrò Galenus lib. 3. de locis affectis, cap. 6. & in opere superiùs citato arbitratus est, quod iam apud Platonem Socrates in Phædone reprehenderat animam esse primarum qualitatum temperiem. Sic enim

enim eius sententiam interpretatur D. Thomas lib. 2. contra gent. cap.63. & in quæstione disputata de anima art. 1. etsi alij eum secus putasse dicant, vel saltem hac in re adeò fuisse varium, vt videatur non satis constitutum habuisse quid sequeretur, aut in quam sententiam descenderet. Quod ipse non obscurè indicat in lib. de Natur. facult. subst. & lib. sympt. & lib. 3. de vsu partium: vbi ait ignorare se quid sit anima. *D. Thom.* *Quam excusationẽ quidam afferãt pro Galeno.*

Quæcumque tamen eius mens fuerit, sit prima conclusio in hac disceptatione. Error est, etiam in Philosophia, intolerabilis animam esse temperamentum. Quod hisce rationibus concluditur. Anima est forma rerum viuentium; ab ea namque viuens accipit esse: non est igitur anima temperamentum. Consecutio ostẽditur; quia temperamentum est accidens, seu potiùs multa accidentia, videlicet quatuor primæ qualitates ad symmetriam deductæ. Quare cùm vnumquodque viuens sit substantia essentialiter constans ex sua forma & materia, si eorum forma esset accidens, substantia constaret ex accidentibus; quod omnis philosophia auersatur. *1. Conclusio.* *Probatur 1.*

Secundò. Functiones ab anima oriundæ sunt altioris conditionis, quàm quæ proficiscuntur à primis qualitatibus: ab his enim manat calefactio, refrigeratio, humectatio, exsiccatio: ab anima verò actus nutriendi, augendi, loco mouendi, sentiendi, intelligendi: nemo autem nescit posteriora hæc munia excellentiora esse: ergo anima non consistit in primis qualitatibus; sed est alia præstantior, eminentiórque natura. 2.

Tertiò. Animus particeps rationis cohibet motus insurgentes in appetitu sensitiuo, moderatúrque passiones, vt patet in iis, qui se continent: hoc autem præstare nequit qualitatum turba, cùm ab ea, vt à causa disponente, ac prouocante, eiusmodi affectus plerumque oriantur, ac pro earum intensione, & remissione varientur. Igitur saltem animus rationalis non est conuenientia primarum qualitatum, siue temperamentum. Postremò, Cùm ij, qui animam temperamentum esse dicunt, negent eam esse substantiam: ad eos refellendos valebunt etiam omnia argumenta, quibus proximo articulo animam non accidens, sed substantiam esse ostendemus. 3. 4.

ARTICVLVS IIII.

Quòd anima sit Substantia.

Auic. lib. de anima cap.5. Alb. in sum. de hom. q. 3. Auerr. 2. de an. comm. 1.

SECVNDA conclusio huius quæstionis sit, Anima non est accidens, sed substantia. Hæc cõclusio nullam habet etiam in Philosophia dubitationem; etsi eam è veteribus physicis negarint ij, qui præter materiã primam, nullum rerũ naturalium principium agnouere. Nec ab illa dissensit Plato, licet in Timæo animã rationis, & intelligentiæ participẽ, numerũ vocarit; non enim iccirco eam quantitatis *2. Conclusio.*

numerum fecit; sed implicitam vetustatis philosophiam secutus, morémque Pythagoræorum, qui omnia ad numeros referebant, animæ dignitatem, ac vim eo pacto adumbrare voluit.

Cur Plato animā numerum vocarit.

Vocauit igitur animam numerum, vel quia omnium in se rerum numeros continet, cùm sit earum typis, siue imaginibus consignata: vel quia sicuti numeri Mathematici inter res naturales & diuinas; ita anima inter formas à materia prorsus absolutas; & eas, quæ materiæ affixæ sunt, medium obtinet. Accommodauit etiam animæ rationem circuli; quia vt circulus in se recurrit, sic anima intelligendo, supra se ipsam, reuoluta notione reflectitur. Attribuit quoque eidem harmoniam; vel quòd sensus, quibus tanquam internuntiis vtitur, sensilium rerum consonantia, quasi musica, oblectentur: vel propter virium & potentiarum in ipsa anima ordinem, & consensum. Denique animæ diffinitionem ex numero motúque composuit, aiens animam esse numerum mouentem se: quia dum anima contemplatur, dum sentit, dum vegetat; mouere se dicitur, proptereà quod operationis principium, & fons sit; nec aliunde moueatur, vt ea, quæ vitæ sunt expertia. Verum si Platonis de animæ sententiæ ita se habent, cur eas Aristoteles aliter accepit, ac tam acriter reprehendit? Videlicet, vt D. Thomas primo huius operis lect. 8. animaduertit, non Platonis sensum, sed primam verborum faciem coarguit; ne Philosophorum vulgus verbis inhærens, & profundum ac reconditum Platonis sensum ignorans, hallucinetur, putans animum esse re vera numerum, circulum, aut harmoniam.

Cur circulum.

Cur harmoniam.

Cur numerū mouentē se.

Arist. nō sensum sed verba Platonis reprehendit.

Quòd anima non sit harmonia probat Arist. li. 1. c. 4. text. 54. Themist. in paraphr. 1. lib. cap. 23. & 24. D. Tho. lib. 2. contra gent. cap. 64.

Quòd nō sit numerus mouēs se Arist. lib. 1. cap. 3. M. Alb. lib. 1. tract. 2. c. 10.

Qui Platonē à calumnia vindicent.

Platonem verò à reprehensione vindicare conantur non solùm Platonici, sed nobiles in primis Peripatetici, vt Theophrastus in libris, quibus locos antea ab Aristotele tractatos explicat, (cuius operis meminit Themistius in sua paraphrasi ad primum de anima, cap. 17.) Philoponus in commentariis capitis tertij, Bessarius lib. 2. in Calumniatorem Platonis, Macrobius in somnium Scipionis, cap. 15. & 16.

1. Ratio pro conclusione.

Quòd igitur anima substantia sit, ex eo primùm ostendi potest, quia vt Diuus Gregorius Nyssenus in disputatione de anima luculentiùs edisserit. Quemadmodum qui in mundo consentientem rerum varietatem, & contrariorum discordem pacem, ac concordem litem videt; mox, si aptè secum ratiocinetur, statuit vim quandam esse diuinam per omnes mundi partes commeantem, quę omnia suo nutu coërceat, & contineat: ita qui in qualibet re viuenti animaduerterit contrarias qualitates ad concentum reductas conseruari, & repugnantes organorum affectiones, ne se mutuò perimant, rata lege cohiberi, & denique tam diuersa munia tanto ordine, & consensu administrari; planè intelliget dari vnam aliquam formam, cuius merito ac beneficio hæc omnia perficiantur: quæ forma accidentaria esse non poterit, sed substantialis; cùm vnius accidentis tanta efficacitas esse nequeat, tantúmve imperium in membrorum rei viuentis, & contrariarum qualitatum quasi

Diuina virtus omnia administrat.

Repu

Republica; ea igitur forma non alia erit, quàm anima; siquidem in eadem materia plures formæ substantiales esse non possunt, vt alibi ostendimus: quare patet animam esse substantiam.

1. de generat. cap. 4. q. 21.

Secundò, vel in materia rerum viuentiũ inest aliqua forma substantialis; vel nulla. Si nulla; duo, præter alia, sequuntur incommoda. Primum est, cohærere viribus naturæ materiam absque omni forma substantiali. Secundum, aliquam substantiam, nempe compositum, ex accidente & substantia constitui; videlicet ex materia & ex forma accidentaria. Quòd si in tali materia, aliqua substantialis forma insit quis non videat ei potiùs attribuenda esse præstantissima rei viuentis munia, id est, vitales actiones, atque adeò eam formam esse animam. *2. Ratio*

Tertiò, Forma est præstantior, quàm materia: atqui materia non est accidens, sed substantia, cùm sit primum cuiusque subiectum: ergo forma erit substantia & non accidens, atque adeò anima, quæ forma est, erit substantia. Quòd verò secundum Academicã & Peripateticam philosophiam ita dicendum sit, patet ex dialogo Platonis de anima, qui inscribitur Phædon; & ex iis, quæ docuit Aristoteles tum sæpe alibi, tum capite primo huius libri, vbi asseruit animã esse actum primum substantialem. *3. Ratio* *Plato.* *Arist.*

Priuatim autem quòd anima intellectiua sit substãtia, ex eo conuincitur, quia alioqui non posset extra materiam per se cohærere, atque adeò non esset immortalis; quod non solùm diuinæ fidei, sed etiam Philosophiæ decretis repugnat; vt in tractatu de anima separata ex professo ostendemus. *4. Ratio.*

ARTICVLVS V.

Quod anima neque materia, neque corpus sit.

DEMONSTRATVM à nobis fuit, animam esse substantiam: proximum est, vt quęnam substantia sit, videamus. Philosophorum nonnulli elementis mundi inhærentes, cùm vltra materiam, & ea, quæ sub sensus cadunt, mentis aciem efferre non possent, in eo errore versati fuerunt, vt præter materiam & corpus nihil substantiæ dari crederẽt, qui proinde animam à corpore & materia nullo discrimine separabant. Contra hos sit tertia conclusio communi aliorum auctorum assensu comprobata, ac planè vera; Anima neque materia est, neque corpus. Quæ hunc in modũ ostenditur, Materia in generatione, & ortu cuiusque viuentis præit, vt id, quod omnem rei præparationem suscipit, forma verò denuo inducitur: Igitur anima non est materia. Deinde, Materia, cùm sit pura potentia, est expers omnis actiuitatis; nec potest esse principium alicuius actionis: atqui anima est origo & fons operationum vitalium; Igitur anima non est materia. Item Omnia composita naturalia, quæ infra lunæ globum continentur, habent

De his Arist. lib. 1. huius oper. cap. 2. *Rudiores philosophi nihil supra corpus agnouerunt.* *Arist. libr. 1. huius oper. c. 3. text. 72. & lib. 2. c. 1. text. 4.* *3. Conclusio.* *Probatur. 1.* *2.* *3.*

eandem communem materiam; vt ex reciproca eorum commutatione constat; differunt verò formis; sed nequeunt in eodem conuenire, & differre; igitur eorum materia non est forma. Præterea,
4. Anima in totum corpus se insinuat, omniaque eius membra permeat: ergo anima non est corpus: alioqui duo corpora viribus naturæ simul essent. Rursum, Si anima esset corpus: vel esset corpus cœleste, vel elementum, vel ex elementis mistum: sed nullum ex his est;
5. non est ergo corpus. Probatur minor quia, si esset corpus cœleste, torqueretur in gyrum; si elementum, in superum aut infimum locum commearet; si mistum vi dominantis elementi cieretur. Quod tamen falsum esse constat, cùm videamus animalia ex appetitu, &
6. apprehensione ad varias locorum differentias tendere. Postremò, vt octauo Physicæ Auscultationis libro, cap. 4. text. 28. Aristoteles docet, omne corporeum mouens se ipsum, duobus constet necesse est: Vno, quod moueat, & non moueatur: Altero, quod moueatur, & non moueat: sed animal mouet se, & mouēs in ipso est anima; quod autem mouetur est corpus: igitur anima non est corpus. Præter superiora argumēta, alia quoque propria ac peculiaria sunt ad demonstrandum animam intellectiuam non esse materiam, nec corpus; sed ea in proximum articulum reiecimus.

ARTICVLVS VI.

Quòd anima Intellectiua sit spiritalis substantia: non tamen particula diuinæ mentis.

4. Conclusio.

Qui veteres animam humanam corpus fecerint. Falsa descriptio animæ humanæ ex Varrone.

QVARTA conclusio sit. Anima intellectiua est spiritus, siue substantia spiritalis. Hæc conclusio est contra multos antiquitatis Philosophos, qui nostrum animum corpus esse dixerunt, vt Zeno ignem; Anaximander, Anaximenes, & Anaxagoras aërem, eosque forte Varro secutus est, qui, referente Lactantio Firmiano libro de opificio Dei, ita scripsit, Anima est aër conceptus ore, deferuefactus in pulmone, tepefactus in corde, diffusus in corpus. Hippasus quoque, & Parmenides animam igneam fecere: Empedocles sanguinem, Critias ex sanguine & humore compositam. Quos forte Latinus Poëta imitatur, cùm inquit *Virg. 9. Æn.* purpuream vomit ille animam.

Sadducæi substantias spiritales è medio tollebant.

Corporeum quoque statuerunt humanum animum Cleantes, Chrysippus, ac fere omnes Stoicæ familiæ alumni. Et in lege veteri Sadducæi, qui Sadducæum quendam magistrum secuti neque resurrectionem credebāt, neque Angelos, aut spiritus esse. In eundem *Actorum 23. & alibi.* errorem incidit Apollinaris Alexandrinus, vti refertur libro 5. hist. Tripartitæ cap. 44. & Tertullianus in suo libro de anima, & de carne Christi, vt etiam testatur Diuus Augustinus libro primo de Genesi ad liter. capit. 25. & in libro de hæres. capit. 86. & in epistol. 157. ad

Opta

Optatum. Nec enim voluit solùm Tertullianus animam esse corpus eo sensu, quo arbitratur D. August. hæresi 86. posse eum intelligi, cùm Deum appellat corporeum, id est, substantiā verè subsistentem & non fictitiam. Nam libro illo de anima capite secūdo commemoratis Philosophis qui animam corpoream faciebant; subiicit, Animam esse corpus facilè persuadebunt. Tum Aristotelem & peripateticos reprehendit, quod animam incorpoream fecerint constantem, inquit, ex quinta nescio qua substantia.

D. Thom. 2. contra gent. cap. 73.

Probatur cō clusio ratione.

Probatur autē nostra conclusio hunc in modum; Vt vnumquódque operatur, ita est: sed anima intellectiua habet operationes eleuatas supra naturam & conditionem corporis ac materiæ: ergo anima intellectiua non est materialis & corporea; sed immaterialis substantia, seu spiritus. Probatur minor tum ex parte intellectus, tū ex parte voluntatis. Ex parte intellectus, quia intellectus noster percipit naturas communes, & abstractas à materia singulari: quod verò materiale est, vt est crassum & limitatum, ita nonnisi singulare corporeum & materiale apprehendit. Item noster intellectus format conceptus rerum immaterialium, vt Dei & substantiarum separatarum percipitque talia obiecta omni dimensione libera, sine figura, colore, aliaue corporeæ molis, affectione: hi autem conceptus, materiales non sunt; oriuntur ergo à potentia & à forma immateriali: hæc est anima intellectiua: igitur anima intellectiua est immaterialis substantia, siue spiritus. Deinde ex parte voluntatis suadetur eadem minor. Nam voluntas studio honestatis refrænat appetitū sensitiuum inhærentem in materia, eique imperat: hoc autē imperium est altioris potentiæ, quàm corporeæ: ergo voluntas non est res corporea, sed spiritalis. Quod similiter dicendum erit de anima humana, à qua fluit. Secundò idem confirmatur, quia liberè velle & nolle, actus amandi & colendi Deum, sunt supra sensum & appetitum: atque adeò manifeste arguunt potentiam alterius ordinis, id est spiritualem; & spiritualem formam à qua manet. Quo patet animam intellectiuam, spiritum esse.

Ex parte intellectus.

Similitudo immaterialis rem materialem potest repræsentare non tamen è contra.

Ex parte voluntatis.

Patrū testimonio.

Ambr.

Corroboratur quoque eadem veritas, Patrum testimonio, vt D. Ambrosij, qui in libro de Noë & arca ait, animum rationalem, diuinum quendam esse spiritum; idque probat ex c. 1. Genes. vbi dicitur Deus inspirasse Adamo spiraculum vitæ, id est, spiritum corpus viuificantem. Idem asserit D. Dionysius 4. capite de diuinis nominibus appellans animum, intellectualem, siue spiritualem substantiam, vita indeficiente præditam. Idem testantur D. Damascenus lib. 2. Fidei Orthod. cap. 12. & lib. 3. cap. 16. D. Augustinus libr. 6. de Trinit. capit. 6. & libr. 2. Retract. cap. 56. D. Gregorius Magnus libr. 4. dialog. cap. 5. & lib. 2. Moral. cap. 2. D. Gregorius Nazianzenus Apologetico 1. D. Gregorius Nyssenus in libro de opificio hominis cap. 14. & 15. & libr. 2. Philosophiæ, vbi ait huius quoque sententiæ fuisse Platonem; quod etiam de eo asserit Plotinus, Ammonius, & Numenius.

D. Dionys.

D. Damasc.

D. August.

D. Greg. Ma.

D. Gre. Naz.

D. Gregor. Nissen.

Præter

Deducitur conclusio ex sacr. lit. Ecclesiast. Luc. ad Rom. Præterea idem colligitur tum ex nonnullis sacræ paginæ locis, quibus anima humana spiritus appellatur, ea significatione, qua spiritus à corpore distinguitur, vt Ecclesiastæ vltimo, Reuertatur puluis in terram suam, vnde erat, & spiritus redeat ad Deum, qui dedit illum. Et Lucæ 23. in manus tuas commendo spiritum meum. Et ad Rom. 8. Spiritus sanctus testimonium reddit spiritui nostro. Tum *Ex concil. lateran.* ex concilio Lateranensi primo, sub Innocencio tertio, vbi ita scribitur, Deus ab initio vtramque de nihilo condidit creaturam, corporalem, & spiritualem, Angelicam scilicet & mundanam. Deinde humanam quasi communem, ex spiritu & corpore constitutam. Quod *Ex cap. Firmiter.* refertur extra de summa Trinit. & fide Cath. c. Firmiter credimus. *Ex concilio Constantin.* Præterea in sexto concilio Constãtinopolitano act. 11. dicitur Verbum diuinum assumpsisse carnem, & animam rationalem, atque in-*Gratianus.* corpoream. Denique Gratianus 24. quęst. 3. cap. Quidam autem hęretici, refert inter hæreses, errorem existimantium animam intellectiuam non esse spiritum.

Obiect. Ioãnis Thessalonic. Erit tamen, qui contra superiùs dicta opponat testimoniũ Ioannis Thessalonic. Episcopi asserentis animas esse corporeas quod affert 2. concilium Nicenum (quæ est septima synodus generalis) initio quintæ actionis, neque id improbat. De Angelis, inquit ille, & Archangelis, & eorum potestatibus, quibus & nostras animas adiungo, ipsa Catholica Ecclesia sic sentit, esse quidem intelligibiles, sed non omnino corporis expertes, & inuisibiles, verùm tenui corpore præditos & aërio siue igneo. Et infra, Nemo vel Angelos, vel Dæmones, vel animas dixerit incorporeas. Occurrendũ tamen est, *Dilutio.* sacrã synodum nihil ibi de Angelorũ, aut animarũ substantia constituere: sed illius patris dictũ eatenus amplecti, quatenus vsum imaginum, qua de re disputatio erat, approbabat. Itaque commendat conclusionem videlicet colendas esse imagines; rationem autem, qua eam suadebat, quia animæ & Angeli corporei sunt, non curat; in qua *Deceptio Ioã nis Thessal.* Ioannes ille deceptus fuit & in eo maximè, quòd Catholicam Ecclesiam ita sentire pronuntiauit.

Illud hîc etiam aduertendum, erit si vnquam D. Basilius, Athanasius, Damascenus, Methodius, Hieronymus, auctor lib. de Ecclesiasticis dogmatibus, aliique patres animam rationalem, corpoream vocant: id non ita esse accipiendum, quasi velint animã rę ipsa corpus esse, aut constare corpore, sed vt indicent animam comparatione Dei, quodammodo fæce corporea concretam esse; cùm ab illa diuinę mentis simplicitate & excellẽtia infinitè distet. Quod eò etiam patres faciebant, vt eorum amentiam explodere nt, qui animam humanam de Dei substantia progenitam faciebant. Contra quos: *Lege Sixtũ Sen. l. 5. Bibl. annot. 8. & lib. 6. ann. 31.* *Quo sensu Patres, nonnulli animã corporeã dixerunt.*

5. Conclusio. Sit quinta conclusio. Anima intellectiua non est particula diuinæ mentis. Ad intelligentiam huiusce conclusionis sciendum, Car-*Irenæus.* pocratem, vt refert Irenæus lib. 1. aduersus hæreses, cap. 24. Itẽ Cer-*Theodoret.* donem, vt asserit Theodoret. in lib. de diuinis decretis. Item Gnosti-*D. August.* cos, Manichæos, & Priscillianistas, teste D. Aug. lib. de hæres. cap. 46. & 70. *Castro lib. 2 aduersus hæreses, hæresi 4. de anima.*

& 70. & D. Hieronymo in epistola ad Marcellinum, in eam incidisse impietatem, vt crederent animum hominis esse Dei substantia prognatum. Quod videtur etiam sensisse Philo Iudæus in lib. qui inscribitur, Quod deterius potiori insidietur. Vbi ait Deum corporibus humanis nonnihil de suo numine supernè inspirasse. Quo modo, inquit, credibile videtur tam exiguam mentem humanam membranula cerebri, aut corde, haud amplis spatiis inclusam, tantam cœli, mundíque magnitudinem capere, nisi illius diuinæ fœlicísque animæ particula esset indiuisibilis? Plutarchus verò de quæst. Platonicis ita scriptum reliquit, Anima autem mentis particeps facta, non solum Dei opus est verum etiam pars, neque ab eo, sed de eo, & ex eo facta est. Quo etiam allusit ille: D. Hieron. Philo Iud.

——— Corpus onustum
2. Satyr. *Hesternis vitijs animum quoque pregrauat vnà,*
Atque affligit humo diuinæ particulam auræ.

Hanc hæresim per se satis conuictam damnauit concilium Bracharense primum, cap. 5. & Leo primus epist. 91. cap. 5. Eandem verò D. August. in lib. de origine animæ, cap. 2. ex eo coarguit, quod si anima esset diuinæ mentis particula; vel Deus esset mutabilis, quod à diuina natura procul abest: vel anima esset expers omnis mutationis; atque ita nec deficeret in deterius, nec proficeret in melius, nec aliquid in semetipsa vel quod nõ habebat, habere inciperet; vel quod habebat, habere desineret: quod est apertè falsum. Eãdem stultitiam irridet D. Chrysost. hom. 13. in caput 2. Geneseos D. Athanasius in lib. de quæst. cap. de anima. Lege quoque, si placet, eius confutationem apud D. Thom. 1. p. q. 90. art. 1. & lib. 2. contra Gent. cap. 85. Plutarch. concil. Brac. Leo. 1. D. August. D. Chrysost. D. Athan. D. Thom.

ARTICVLVS VII.

Diluuntur argumenta Secundi articuli.

3. Phys. c. 2. q. 1 Ad 4.

NVNC argumentis, quæ animæ definitionem oppugnabant, satisfaciamus. Pro explicatione primi obseruãdum est, quod alibi annotauimus, non parum esse inter Aristotelis enarratores, & criticos quosdam neotericos dissidij circa Etymologiam, interpretationémq; nominis ἐντελέχεια. Ac primùm communis sententia est (etsi aliter opinetur Franciscus Floridus in apologia contra linguæ Latinæ calumniatores) Aristotelem huius vocabuli inuentorem fuisse. Sed enim quia illius significatio ac vis aliquantulum obscura est, non defuere qui dicerent excogitatum id ab Aristotele, quasi fugæ vehiculum, aut inscitiæ inuolucrum, non ad enodandam, sed ad inuoluendam latentem animę naturam. A qua tamen calumnia eum vendicat Iulius Scaliger Peripateticæ doctrinæ egregius assertor, exercitatione 308. in Cardanum. Portò M. Tullius, vt in argumento dicebamus, primo libro Tusculanarum quæstionum vertit continuatã motionem, & perennem. Entelechia quid. Franciscus Florid. Scaliger. Tullius.

nem.

nem. Videtur enim existimasse Aristotelem more Attico vocabulum ἐντελέχεια pro ἐνδελέχεια accepisse mutato δ in τ. ἀπὸ τῆς ἐνδελεχοῦς, quod Latinis est continuatum, seu perenne. Verùm hæc interpretatio etsi à quibusdam excusetur, vt à Politiano in Miscellaneis cap. 1. à plerisque reprehenditur. Nec enim Aristoteles contra doctrinæ suæ placita, animam motionem appellare debuit, quod ei in Platone magnopere displicuerat, vt constat ex iis, quæ contra illum disseruit cap. 3. lib. 1. huius operis.

Politianus.

Vera interpretatio vocis, ἐντελέχεια.

Quare dicendum potiùs animam appellari ab Aristotele ἐντελέχειαν, id est, perfectum habitum; siue, vt vertit Hermolaus in paraphrasi Themistij, nouum vocabulum nouo exprimens, perfectihabiam. Sicut enim materia ens potentia est, ideóque imperfecta: ita è conuerso forma rem absoluit, éstque ἐντελέχεια quasi ἕξις τῆς τελειότητος, id est, habitus, ac possessio perfectionis, siue actus perfectus. Quo liquet ex eo quòd Aristoteles animam sic vocarit, non iccirco ab ea actus primi, aut substantiæ rationem exclusisse. Immeritóque Plotinum Enn. 4. lib. 2. de essentia animæ, hanc definitionem vsque adeò contempsisse, vt eam confutatione indignam iudicarit, quòd in ea, anima ἐντελέχεια appelletur. Nec verò, qui dicit animam esse actum corporis, negat eam esse immortalem vt quidam putarunt: cùm non oporteat omnem corporis actum ita materiæ addictum, affixúmque esse, vt extra illam cohærere non valeat.

Vendicatur Arist. à calumnia Plotini.

Solutio 1. argum.

Actus 2. non semper primo perfectior, nec finis ijs quæ ad ipsum ordinantur.

Igitur ad argumentum, negandum, est antecedens, & ad ea, quæ primò in eius confirmationem adducuntur, respondendum vti diximus. Ad id, quod vltimò affertur, dicendum non omnem actum secundum esse perfectiorem primo; nec omnem finem propriæ naturæ excellentia præstare iis, quæ ad finem ordinantur: esto id de vltimo fine absolutè, & sine exceptione verum sit, vt libro 2. Physicorum exposuimus. Aliam solutionem habes hoc loco apud Caietanum. *Cap. 7. q. 3.*

Solut. 2. arg.

Ad secundum, negandum est antecedens, & maior syllogismi, quo id probatur, ad cuius priorem confirmationem respondendum ex eo quòd soluta temperie animal occidat, rectè concludi nõ posse corpus ab anima informari, nisi interim dum congruis ad vitam dispositionibus præditum fuerit. Verùm absurdè prorsus, & ineptè ex eo colligi animam esse ipsam primarum qualitatũ temperiem: alioqui cùm oblæso corde animal moriatur, rectè etiam intulerint animam esse cor. Ad posteriorem confirmationem dicendum animi affectus & perturbationes attribui qualitatũ temperaturæ, vt causæ disponenti, & prouocanti. Etenim frigiditas melancholiæ, sicuti corpus reddit torpidum ac languidum; ita ad tristitiam inclinat; & calor flauæ bilis, vti corpori ad operandum acrimoniam confert: sic ad iram faciliùs adducit. Verùm istiusmodi actiones aliunde, tanquam à fonte & principali causa, quæ non accidens, sed substantia sit, oriuntur. De auctoritate verò eorum Philosophorum, qui animam qualitatum harmoniam faciebant; nihil curamus. Ex dictis

Passiones animi quatenus tẽperaturæ corporis attribuendæ.

planum est, si eorum sententia verbis consonet, quàm procul à veritate deflexerint. Lege tamen si placet eorum impugnationem apud Themistium primo huius operis in paraphrasi, cap.23. & 24. & D.Thomam lib.2. contra gent.cap.64. *Themist. D.Thom.*

Ad tertium, negandum est antecedens. Cuius probatio facilè diluetur ab eo, qui dixerit, cognitionem fieri per similitudinem, non quæ iam in anima secundum eius naturam necessariò existat; sed quæ concilietur per species, quarum interuentu anima cognoscit. Itaque non oportet animam rebus corporeis eiusdem naturæ conuenientia similem esse, sed habere aptitudinem ad earum imagines actu recipiendas, quibus secundum esse notionale, siue intentionale eis similis fiat. Quia verò antiquæ Physiologiæ auctores istiusmodi esse ab esse reali non discernebant, in eum errorem lapsi sunt, vt crederent oportere animam esse quid corporeum, vt res, quas apprehendit. Ad argumenti confirmationem dicendum cùm duplex sit tactus, vnus quantitatis; alter virtutis, vt in lib. de ortu, & interitu exposuimus; priori tactu sola corpora se contingere: posteriori, etiam ea, quæ sunt corporis expertia: siue vtrumque careat corpore, vt cùm Angelus Dæmonem impresso impetu in aliquem locum impellit: siue tantùm mouens sit incorporeum, vt cùm anima intellectiua per actum voluntatis mouet appetitum inhærentem corpori: siue etiam mouens duntaxat corporeum sit, vt cùm corpora sensibilia suo modo dicuntur mouere ad sui tum cognitionem, tum amorem eandem animam intellectiuam. Patet ergo non ex quolibet tactu rectè colligi ea, quæ se contingunt, esse corpora; sed ex mutuo tactu quantitatis. *Solut.3.arg.* *D.Tho.1.p.q.75.ar.1.ad 2.* *Veterum error de anima corporalitate vnde.* *Tactus duplex.* *Quæ eorum requirant corpora.*

Quod ad D. Augustinum attinet, qui credidit in doctrina Aristotelis animum è quinta substantia concretum esse: dicimus haud dubiè oppositum sensisse Aristotelem, vt ex illius disputatione in primo huius operis libro aduersus Democritum, Empedoclem, Alcmæonem, Platonem, & Xenocratem planè constat. Quare videtur D. Augustinus hanc de Aristotelico dogmate opinionem non ex ipsius Aristotelis fontibus; sed ex Cicerone hausisse, qui primo Tusculanarum quæstionum ita scripsit. Aristoteles longè omnibus, Platonem semper excipio, præstans & ingenio & diligentia, cùm quatuor illa genera principiorum esset complexus, è quibus omnia oriantur, quintam quandam naturam censet esse, è qua sit mens. Probat enim Aristoteles 1. lib. de cœlo præter quatuor vulgata elementa esse quintam aliam corporis substãtiam ipsis elementis præstantiorem, & diuiniorem, è qua sint globi cœlestes. Rursúsque cap.2. de generatione animalium, cap.3. ait animam participare corpus quoddam elementis diuinius. Verùm Aristoteles neque hoc loco, neque alibi sensit animam corpus esse, cum in hoc opere, loco citato, disertis verbis oppositum demonstrarit. Dum ergo animæ corpus illud attribuit, vel loquitur de sententia Platonis, & Academicorum, qui aiebant animum antequam tenebricosum nostri *Animum è quinta substantia concretum esse non credidit Arist.* *Cur D. August. id ei impegerit.* *Cicero.* *De hoc errore Academic.* *D.Tho.1.p.q.67.art.7.* *Quorundam Academicorum error.*

 corporis

corporis ergaſtulum ſubiret, corpuſculo quodam illuſtri circunfundi. Vel certè nomine corporis intelligit ſpiritum vitalem & animalem, quem in lib. de reſpiratione, ac ſæpe alibi vocat πνεῦμα ἔμφυτον, id eſt, ſpiritum innatum, cuius ope anima functiones corporis adminiſtrat, vt in libris de ortu, & interitu expoſuimus. Vocat autem Ariſtoteles hoc corpus elementis diuinius, propterea quod nulla elementorum facultas pertingat ad excellentiam operationum, quæ ſpirituum miniſterio perficiuntur.

Quid nomine corporis intelligat Ariſt. cũ illud animæ attribuit.

Pro hac ſecunda interpretatione lege Theophilũ hoc in li. ad tex. 45.

Solutio 4. Ad quartum, concedenda eſt maior, neganda minor, & ad eius probationem dicendum, animam rationalem à corpore abiunctam, etſi corpus non informet; ſuapte natura eſſe actum formámque illius, ita vt quoties ipſum informarit, poſſit ei habilitatem, vímque conferre ad actiones vitæ vice organi adminiſtrandas. Circa id autem, quod ex Ariſtotele citatur, aduerte non conſtare inter expoſitores quid Ariſtoteles eo loco nomine partium ſignificarit. Philoponus putat intellexiſſe partes ſubiectas animæ, id eſt, animam vegetantem & ſentientem. Alexander, Simplicius, D. Thomas, & alij quorum interpretatio germana eſt, credunt deſignaſſe potentias animæ intellectiuæ, aſſeruiſſéq; non dubium eſſe quin earum nonnullæ cum ipſa à corpore abiungi nequeant, quia ſunt actus corporis, id eſt, quia ſunt potentiæ organicæ, & inhærentes corpori. Itaque non ſentit Ariſtoteles animam, quæ eſt actus corporis, non poſſe à corpore ſeparari, aut etiam, quæ à corpore ſeparari poteſt, corporis actum non eſſe.

Partes animæ potentiæ apud Ariſt.

Solutio. 5. Ad quintum, conceſſa maiori negetur minor: ad cuius probationem refellendam aduertendũ erit organicarũ partium nomine duo præter materiam, hoc loco importari, nimirum certæ figuræ compoſitionem cum temperie accommodata, & potentiam, quæ propria organi forma eſt. Igitur organum priori modo ſumptum antecedit animam prioritate naturæ in genere cauſæ diſpoſitiuæ, & materialis, quia ſic eſt præparatio neceſſaria ad introductionem animæ in materiam, vt Caietanus aduertit, non autem poſteriore conſideratione acceptum, quia potentiæ ipſius animæ non eo pacto ad eam in materia excipiendam prærequiruntur, vt planum eſt. Et verò vt anima dicatur definiri per corpus organicum, vt per aliquid prius, ſat eſt tam materiam in ſe, quàm vt eſt affecta organis ſecundum priorem modum ſpectatis animam origine antecedere. Nec enim ſubiectum, per quod forma definitur, omnibus modis, prius, quàm formam eſſe oportet.

Partes organicæ præter materiam quid importent.

Corpus organicũ vt antecedat animam.

Solutio 6. Ad ſextum neganda eſt maior propoſitio, dicendúmque animæ definitionem non conuenire Angelo reſpectu corporis aſſumpti, tum quia non eſt actus, ſeu forma talis corporis, ſed tantùm motor: tũ quia organa illa, etſi veræ res ſint, non tamen ſunt vera, propriáq; organa. Duo enim ad id exigũtur, vti proximè annotauimus. Vnum eſt effigies & figura cum certa qualitatum proportione: alterum ipſæ potentiæ vitales inhærentes materiæ. Cùm igitur hæc non

Corpora ab Angelis aſſumpta cur non ſunt organica.

cernan

cernantur in corporibus, quæ Angeli assumunt; nec enim eis tales potentiæ inhærent, quicquid sit de reliquis, quæ ad organorum rationem exiguntur; consequens est vt eiusmodi corpora vere ac simpliciter organica dicenda non sint. Vnde neque Angeli in iis vitæ munia exercent: siquidem eiusdem est actus, cuius est potentia, docente Aristotele in lib. de somno & vigilia c. 1. nec obstat quod Angeli videantur loqui, incedere, & cibum capere. Possunt enim in his, aliisque id genus spectari quædam viuentium functionibus communia; vt in sermone sonus, in incessu motus, in comestione cibi comminutio: alia propria, vt quòd eiusmodi sonus edatur per vocalia instrumenta à virtute iis inhærente, similiterque quòd latio administretur à facultate motrici sedem habente in musculis; & quòd cibi sectio fiat ab eo, in cuius substantiam suapte natura conuerti queat. Quoniam igitur in hisce operationibus, ea, quæ viuentium propria sunt, Angelis desunt; fit vt simpliciter negari debeat eos in corporibus assumptis actiones vitæ obire, & esse actus corporis organici. Quod præter alios aduertit D. Thomas prima part. quæst. 51. art. 3. Ægidius in secundo distinct. 8. Gabriel eadem distinct. 8. quæst. prima art. 3. D. Bonauentura ibidem, Richardus quæst. 5. Maior quæst. vnica, Bassolius quæst. vnica art. 3.

Eiusdem est actus cuius est potentia. In viuentiũ functionibus duo spectanda.

Quæ propria sunt in viuẽtiũ operationibus desunt Angelis assumentib. corpora.

QVAESTIO II.

Sit de anima quidpiam subsistens, an non.

ARTICVLVS I.

Argumenta ad disquirendam rei propositæ veritatem.

Qvia vnumquodque vt producitur, ita est; & vt est, ita operatur: duo sunt indicia, quibus deprehendimus num aliqua res creata sit subsistens, id est, existens per se, & vt quod. Vnum est, si producitur per se, id est, per actionem sibi propriam, & vt quod. Alterum, si operatur per se eliciendo operationem sibi peculiarem, siue vt quod. Porrò autem quia præsens quæstio tam de anima brutorum animantium, quàm hominum intelligenda est: in primis quòd animæ brutorum sint subsistentes, probabit aliquis, ex priori indicio, hunc in modum. In prima rerum creatione brutorum animæ fuerunt à Deo productæ congruenter suis naturis: sed productæ sunt per actionem sibi propriam & independentem à materia, atque adeo vt quod: ergo brutorum animæ suopte ingenio sunt subsistentes. Probatur minor, quia Deus non produxit eiusmodi formas concurrentibus ad id elementis seminaliter, vel actiuè, sed passiuè duntaxat,

Subsistẽdi indicia duo.

1. Argum.

atque adeò tota actio fuit à Deo non secus ac productio animæ intellectiuæ, quam constat terminari ad ipsam animam per se.

2. Argum. Secundò, actio, qua nunc anima leonis, v.g. producitur, est distincta realiter ab ea, qua vnitur materiæ: sed vnitio terminatur ad formam, vt inexistit materiæ, ab eaque depēdet: ergo productio terminabitur ad eandem per se & vt ad terminū, qui producitur vt quod. Maior probatur. Nam quando aliquæ actiones ita sunt affectæ, vt ambæ à se mutuò separari queant, & vtraque absque altera, saltē diuina virtute, possit existere; necessariò inter se re ipsa distinguuntur: at quòd prædictæ actiones ita se habeant, ostenditur, etenim potest Deus animā equi in materia producere non eam illi vniendo; itemque potest eandem antè à se productam vnire materiæ, atque ita in priori euentu dabitur productio absque vnitione; in posteriori, vnitio sine productione.

3. Argum. Deinde quod ad animas rationales spectat, quòd eæ non sint subsistentes, ita probatur, ex secundo indicio. Animæ rationales non operantur per se ergo non sunt subsistentes. Antecedens ostenditur, quia animam rationalem operari per se, vel est operari sine dependentia à corpore: vel est habere operationē immaterialem, quam in se ipsa recipiat. Si primum, talis modus operandi non conuenit animæ dum est in corpore; cùm eius intellectio pendeat à phantasmatibus iuxta illud Aristot. lib. 3. huius oper. cap. 8. text. 9. oportet intelligentem speculari phantasmata. Si secundum, id non sat est, vt ex eo arguatur animam posse per se existere; nihil enim inde videtur ampliùs posse colligi, quàm animam, esse substātiam spiritalem, vtpote quæ spiritalem actionem edat, eamque sustentet. Quin verò quòd non satis firmo argumento comprobetur intellectionem animę recipi in ipsa anima, vt in substantia spiritali; non autem in organo corporeo, suadetur. Etenim id ex eo confirmat D. Thom. 1. part. quæst. 75. art. 2. quia si anima intelligeret per organum corporeum non posset percipere omnia corpora, propterea quod ex doctrina Arist. lib. 2. huius operis cap. 10. text. 104. & lib. 3. c. 1. text. 4. & 5. intus existens prohibet cognitionem extranei. Vnde neque facultas videndi perciperet omnes colores, si pupilla, in qua residet, aliquo esset colore imbuta; neque lingua dum est humore bilioso infecta, saporum differentias dignoscit. At enim quòd hæc ratio momētum non habeat, ex eo ostenditur, quia phātasia est in organo corporeo, & tamen percipit omnia alia corpora, & Angelus est substantia spiritalis, & tamen omnes alias spiritales substantias cognitione apprehendit. Quare pari ratione, etsi anima intelligeret per organum corporeum, id nihil obesset, quominus omnium aliorum corporum notitiam caperet.

(Margin notes: Aristot. — D.Thom. — Aristot.)

4. Argum. Præterea, non operari animam rationalem vt quod, sed vt quo: videtur docere Aristoteles lib. 1. huius operis cap. 4. text. 64. vbi ita inquit, dicere autem animam irasci, vel timere, simile est ac si quispiam animam texere dicat, vel ædificare. Nam melius est fortasse

dice

dicere non animam,sed hominem animo misereri,vel addiscere,vel ratiocinari; Hæc ille. Quibus accedit quòd vt anima rationalis est, id,quo totum est,ita non operabitur,nisi vt id, quo,si rectè veréque dici solet,vt vnum quodque est,ita operari. Quod item ex eo confirmari potest,quia nulla anima dicitur hoc aliquid,diceretur autem si ageret vt quod.

ARTICVLVS II.

Explicatio quæstionis, dilutio argumentorum.

PR ò [illegible]tione huius controuersiæ aduertendum est [illegible]re trifariam apud philosophos sumi. Pri- *Subsistere tripliciter.*
m[illegible] pro esse per se,hoc est,non in subiecto in- 1.
h[illegible]ns. Secundò, pro esse per se,id est , non in ali- 2.
quo (videlicet per modum partis,aut formæ)à quo in suo esse dependeat. Tertiò,pro esse per se, ita vt néque actu , neque 3.
potestate sit in aliquo per modum partis , aut formæ , vel quasi formæ. His ita breuiter perstrictis , quæ alibi , fusiùs explicanda erunt. Sit prima conclusio. Omnes animæ tam brutorum animantium, *1. Conclusio.* quàm hominum sunt subsistentes primo modo.Probatur,quia omnes sunt substantiæ,vt superiùs demonstratum fuit : nulla verò substantia est in subiecto inhæsionis.Secunda conclusio. Inter animas *2. Conclusio.* sola intellectiua est subsistens secundo modo.Probatur,quia omnes animæ,excepta intellectiua, educuntur de materiæ potestate , vt in physicis ostendimus , atque ita earum effectio & conseruatio & ex consequenti earum esse pendet à materia.Cuius rei illud est etiã argumentum, quòd sola anima intellectiua sortita est operationẽ eleuatam supra materiæ conditionem,vt ante diximus,& à corpore independentem , vt ex argumentorum solutione planum fiet. Vnde etiam colligitur eam non dependere à materia quoad suũ esse, quia vt vnumquodque operatur,ita est.Tertia conclusio.Anima intellectiua non est subsistens tertio modo. Probatur quia anima intellectiua est essentialiter forma hominis,estque illius pars,actu quidem dum componit totum;potentia verò dum est extra materiã. Quod autem ita se habet non est subsistens tertio modo , à fortiori autem animæ brutorum hoc pacto subsistentes non erunt , cùm neque secundo modo subsistentes habeantur.

D.Thomas 1. p.q. 75. & in q.de spiritualibus creat.à 2.ad 3.

Sola forma humana operationẽ habet à corpore non dependẽtem.

3. Conclusio.

Sunt hæ tres conclusiones communi auctorum consensu firmatæ : etsi contra tertiam senserit Origines libro 1. περὶ ἀρχῶν capit.5.& 8.& libr.2.capit.8.arbitratus animam intellectiuam non distingui specie ab Angelis , quos constat esse substantias completas, ac per se subsistentes tertio modo. Sed hunc errorem confutat D. Thomas 1.part. quæstione 75.artic.7.& in disputatis quæst. de anima artic. 7. ad 1. 2. contra gentes. capit. 94. potestque ex eo paucis conuin

Animã intellect.specie nõ distingui ab Angelo putat Origenes.

Refutatur.

Dur.in 2.d. 16.q.2.

conuinci, quia anima intellectiua suapte natura est forma corporis, materiæque vnibilis. Mentes autem Angelicæ sunt substantię à corpore abstractæ. Præterea, intellectio humana est per cópositionem & discursum,& ex sensibilibus collecta: cognitio autem angelica est per intuitum simplicem, & ex influxu superii luminis, vt docet D. Dionysius 7.cap.de diuinis nominibus. Ex his autem differẽtiis plane colligitur distinctio inter naturam hominis & Angeli.

D. Aug.li.4. super Genes. ad litt. c. 32. & 34. D. Gregor. hom. 34. in Euang.

Ad 1. Argu.

Argumenta verò primi articuli, quæ superioribus cõclusionibus aduersabantur, hunc habent explicatum. Ad primum respõdendum est, bruta animãtia in prima mundi origine non fuisse producta per virtutem seminalem, vt satis liquet, nec per vllum concursum actiuum elementorum vt aduertit S.Thomas 1. p. quæst.70. artic. 1. & Abulensis ad primum cap. Geneseos, communi aliorum auctorum approbatione (licet Caietanus existimari[illegible] concurrisse efficienter ad primum ortum plantarũ, ita vi[illegible] Deus interuentu terræ, tanquam causæ mediæ efficientis, [illegible] culerit.) Itaque solo concursu actiuo Dei producta fuerunt tum bruta animantia; ita tamen vt eorum formæ acceperint esse à Deo depẽdenter à materia, & vna eademque actione & productæ, & vnitæ fuerint, sicuti earum natura postulabat. Neque ex eo, quòd causæ secundæ ad id efficienter non concurrerint, sequitur illas fuisse creatas, vt creantur animæ intellectiuæ; siquidem hæ producuntur absque dependentia à materia.

Bruta animantia saltẽ perfecta à solo Deo producta sunt effectiue in 1. mũdi origine.

Forma materiales eadem actione productæ & vnita corporib.

Ad 2. Argu.

Ad secundum, neganda est maior, & ad eius probationem concedendum quod primo assumit. Ad id autem, quod deinde affertur, dicendum posse Deum animam v.g. equi producere in materia non eam illi vniendo, & vnire non producendo. Verùm actionem, qua Deus talem animam ita produxerit, debere esse creationẽ. Erit enim productio ex nihilo, id est, nullo præsupposito subiecto. Nec refert quòd ea forma producatur in materia: nam etiam anima rationalis in materia producitur, & tamen creatur. Videlicet nullum supponi subiectum dicitur, quando vel formę nullum omnino subiectũ pręiacet: vel etsi præiaceat, tamen eiusmodi subiectum non cõcurrit ad sustentandam formam. Quo pacto se res habebit si Deus producat formam equi non eam materiæ vniẽdo. Nec enim materia suá causalitatem exercet in formam, eamvè sustẽtat, nisi ipsi vnita sit. Quoniam ergo prædicta formæ productio creatio esse debet, necessariò erit alteriùs ordinis, ac diuersæ speciei ab ea, qua nunc producitur. Quare non probat argumentum naturalem & ordinariam formæ equinæ productionem, quam dicimus esse idem cum vnitione eiusdem cum materiá, posse à tali vnitione separari, aut vnam absque altera inueniri.

Actio productiua formæ & non vniti nullius cum materia, distinguitur specie ab vnitiua.

Supponi subiectum quid.

Ad 1. Argu.

Ad primum eorum, quæ ad animam intellectiuam spectant, negandum est antecedens, & ad rationem, qua id probatur, dicendum animam intellectiuam operari per se: quia quoad intellectionẽ non simpliciter pendet à corpore. Licet enim intellectus, dum est in morta

Intellectũ nõ pendere per se à ministerio phantas.

Lege Scot. in 4. d. 43. q. 2. & in quodl. q. 9. Caiet. 1. p. q. 75. art. 2.

mortali corpore, ordinariè non intelligat nisi operante simul phantasia: non ideò tamen quoad talem operationem, pendet per se à ministerio phantasiæ. Primum, quia talis dependentia non censetur propriè necessaria, sed quatenus ob connexionem harum potentiarum; dum intellectus in proprium obiectum fertur, simul phantasia ad aliquod singulare obiter attendit. Secundò, quia probabile omnino est nonnunquam dum intellectus ad sublimium rerum contemplationem eleuatur, destitui phantasiam propria operatione. Tertiò, quia anima à corpore abiuncta intelligit absque phantasia.

Simpl.3. de anı.com.39.

2.

3.

Dicitur quoque anima intellectiua operari per se; quia edit operationem spiritalem, quam absque adminiculo materiæ in se recipit, ac sustentat. Ex quo sequitur eam esse spiritalem substantiam: atque adeò & subsistentem. Nam omnis substantia spiritalis est incorruptibilis, vt progressu ostendemus, & ex consequenti potest per se cohærere.

Quod spectat ad rationem, qua D.Thomas ostendit intellectionem recipi in ipsa anima, vt in substantia spiritali, non autem in organo corporeo: facilè quidem est illam per se tueri ea via, quòd si intellectus esset in organo corporeo non posset intelligere omnia corpora; quia saltem non valeret proprium organum percipere, cùm potẽtia organica nec supra suam operationem, nec supra suum organum reflecti queat, vt ex libro de causis communi consensu docent Philosophi. Verùm quia eiusmodi probatio nititur pronuntiato illo Aristotelico, intus existens prohibet cognitionem extranei; quod pronuntiatum & latè patet & subobscurum est; expendere oportet quo pacto id intelligi debeat. Qua de re differit Auerroes, lib.3.de anim. com.4. D.Thomas de verit.quæst.22. artic.1.ad 8. Caietanus prima part.quæst.75.artic.2. Ferrariensis lib.2.contra gentes, cap.98. Omissa longiori disputatione dicendum duplicem causam potissimùm inueniri, cur id, quod existit in potentia cognoscente, siue id, in quo existit potentia cognoscens, aliarum rerum notitiam impediat. Prima causa est, quando id obstat ne potentia aliarum rerum speciebus consignari queat: quo pacto si pupilla esset colorata, non posset oculus extraneos colores videre; quia species visibiles non recipiuntur in corpore terminato & opaco, quale, saltem ordinariè, est id, quod est affectum colore. Quæ tamen causa non habet locum in substantia, potentiáque spiritalibus, quibus nihil impedimenti subest, quominus ad omnium rerum intelligibilium species recipiendas indeterminatæ sint. Vnde D.Thomas loco citato ait prædictam propositionem non esse veram in potentiis cognoscentibus, quæ in obiectum vniuersale feruntur, vt intellectus. Habet tamen eadem illa causa locum in potentiis organicis, quatenus etsi aliorum singularium ad ipsas pertinentium imagines possint recipere; tamen ob materiæ cui inhærent, limitationem, imperfectionémque, ita indiuidualibus conditionibus addictæ sunt, vt

Anima intellectiua se sola recipit operationẽ spiritalem.

Potentia organica supra suam operationem non reflectitur.

1. Ratio pronuntiati.

In quibus sit verum.

non nisi singularium sensibilium imagines obtinere queant, proindéque non nisi singularia sensibilia cognoscant. Quod item accideret intellectui si in organo materiali corporeóque insideret. Non enim rem vllam spiritalem, imo neque corporearum naturas communes, sed indiuidua duntaxat perciperet; quia neq; species rerum inmaterialium siue repræsentent res communes, siue singulares; neque species rerum corporatarum, quæ res communes repræsentant, in organo corporeo recipi queunt: cùm vtræque spiritales esse debeant. Quandoquidem nec typi, qui res spiritales referunt, neque etiam illi, qui referunt naturas corporeas communes, possunt non esse spiritales. Cuius rei ea ratio est, quia imagines corporales ob suam ignobilitatem & materiæ concretionem, vltra materiam signatam, & vltra indiuidua corporea transcendere in repræsentando non valent. Ideóque Plato in Theæteto ostendit intellectum multa cognoscere, quæ instrumento corporeo percipi nequeunt, cuiusmodi sunt natura communis, pulchrum, bonúmque. Alia causa, cur intus existens prohibet cognitionem extranei, est; quia licet potentia valeat tunc recipere species aliarum rerum: tamen ita circa præsens aliquod obiectum occupatur, vt interim ad alia aut nullo modo, aut non nisi admodum obscurè attendere queat. Vnde nonnulli pronuntiatum illud ita efferunt, vt non dicant, intus existens, sed intus, apparens, id est obiectum, quod potentiæ cognitrici actu offertur, impedit aliorum cognitionem. Hinc ergo est quòd lingua morbo regio laborantium, quia amara bili perfusa est, etsi exteriùs accedant res sapidę, atque optimis præditæ saporibus, quorum imagines recipiat; non tamen eos sentit, videlicet quia sapor ille inhærescens & gustatui primùm occurrens, totam perceptricis facultatis applicationem sibi vendicat. Quippe ita accidere consueuit, vt non idem sensus duntaxat circa alia sensibilia, quæ se illi offerunt; sed cæteri etiam circa sua obiecta ferientur, cum anima ad aliquid percipiendum tanto conatu, & intentione sese impendit, vt aliis diiudicandis non vacet.

Cur rerum spiritualiũ, itemq; vniuersaliũ typos spirituales esse oporteat.

Plato.

2. Ratio pronuntiati.

Quo pacto nõnulli pronuntiatum efferant.

Res sapidæ cur interdũ iudicentur amaræ.

His animaduersis constat rationem D. Thomæ, imo Aristotelis, pro qua hæc disseruimus, vim suam retinere, patétque rectè colligi, si intellectus esset in organo corporeo, futurum vt non perciperet omnia alia corpora: & ex illo pronuntiato, intus existens prohibet cognitionem extranei, nequaquam argui Angelum non intelligere omnes alias substantias separatas; & phantasiam non percipere aliqua alia corpora: esto sequatur non percipere omnia ob priorem causam traditam in explicatione illius pronuntiati.

Concluditur pro D. Tho. & Arist.

Restat soluendum argumẽtum vltimum primi articuli. Ad priorem eius partem respondet D. Thomas prima part. quæst. 75. art. 2. ad 2. Aristotelem loqui inibi non ex propria, sed ex aliorum sententia. Secundò respondet Philosophum tantùm velle non esse dicendum animam intelligere vt quid subsistens perfectum & completum; sic enim non animæ, sed homini intellectio competit. Circa alteram

Ad 4. Arg.

Subsistat ne anima intellectiua in corpore. *Sententia quorundam.* *Verior sententia.* *Probatur 1.*

alteram verò partem eiusdem argumenti, sunt qui dicant animam dum est in corpore non existere vt quod, sed vt quo tanquam seminaturam, vt loquitur Caietanus, licet separata à corpore existat vt quod tanquam semipersona; quia videlicet ad personæ complementum absolutionémque deest illi esse entis completi; cùm etiam extra corpus suapte natura sit pars hominis. Potiùs tamen dicendum tam in corpore, quàm extra corpus existere vt quod: ad id enim sat est subsistere per se iuxta secundam acceptionem: quod ei siue corpus informet, siue non, perpetuò conuenit. Nam quod sufficit vt aliquid producatur tanquam quod, sufficere debet vt existat per se tanquam quod: subsistere autem secundo modo sufficit, vt aliquid dicatur produci vt quod, vti patet in ipsa anima rationali, quæ per se & vt quod creari dicitur. Siquidem eius creatio, vt & cæteræ actiones productiuæ, fertur in aliquem terminum vt quod: cùm igitur non feratur sic in alium terminum præterquam in animam (nec enim eiusmodi terminus potest esse homo, cùm is non creetur) consequens est vt anima producatur vt quod. Sane verò si 2.
anima extra corpus inciperet esse, quod, & vt semipersona, cùm eo pacto esse, maioris sit perfectionis, quam esse vt quo, & tanquam seminaturam, sequeretur animam extra corpus, atque adeò in statu præter naturam, perfectiorem existendi modum habere, quàm in corpore: & in statu naturali: quod admittendum esse iure optimo negat D. Thomas prima part. quæst. 89. artic. 2. & in 4. distinct. 43. quæst. 1. artic. 1. quæstiuncula 1. ad 4. licet enim anima cùm à corpore abiungitur altiorem liberiorémque intelligendi modum assequatur, vt suo loco ostendemus; non tamen par est vt tunc perfectius esse obtineat, sed potius dum est in corpore & præstantissimo suo munere defungitur, quod est dare esse composito, ipsúmque in propria specie constituere. Adde quod si anima extra corpus esset 3.
vt quod, & in corpore vt quo: sequeretur in resurrectione, cùm ad corpus redierit; dimissuram nobiliorem illam conditionem subsistendi, quod verisimile non est. Nec satisfacit responsio Caietani aientis animam in corpore glorioso habituram subsistentiam vt quod. Nam si illam in corpore mortali ideò non obtinebat, quia erat pars totius, cùm etiam post resurrectionem, eiusdem pars futura sit, ad eandem subsistendi rationem, quam antea in mortali corpore habuerat, reuocabitur.

Item Socin. li. 8. Metaph. q. 26. Ferrar. 2. contr. gẽt. cap. 68. *D. Thom.* *Responsio Caietani.* *Eius impugnatio.*

Aduertendum tamen est vt diluatur altera pars eiusdem principalis argumenti, in quo nunc versamur, animam in corpore existentem ita subsistere tanquam quod, vt nihilominus sit id, quo diuersa consideratione. Enim verò subsistit vt quod, prout existit independenter in suo esse; & est quo, prout est, id, quo est totum. Vnde secundum aliam, & aliam notionem potest negari & concedi animam esse hoc aliquid. Negari, si hoc aliquid sumatur pro subsistente completo: concedi si accipiatur pro subsistente incompleto.

Anima in corpore est vt quod & vt quo diuersa consideratione.

QVAESTIO III.

Vtrùm Animæ intellectiuæ à Deo creentur, an non.

ARTICVLVS I.

Diuersa dogmata de nostrorum animorum origine.

Animarum origo occulta etiã apud Patres. D.Hieron. D.August. Eucher.

ADMODVM inuoluta & obscura quæstio semper visa fuit de animorum origine, non apud Ethnicos tantùm philosophos, sed etiam apud illos, quibus cœlestis disciplinæ lumen diuinitus affulsit; vt patet ex iis, quæ D.Hieronymus in epistola ad Marcellinum, D.Augustinus in libro de origine animæ ad D.Hieronymum, & libro 3. de libero arbitrio, cap.21. & Eucherius 1. in Genesim, aliíque Patres scripsere.

1. dogma de animorum ortu. Luciferiani. Tertull. Apollin.

Duo igitur in primis dogmata circa animorum ortum nobis occurrunt. Vnum asserentium eos ex semine propagari, in quo errore fuerunt Luciferiani, vt refertur in libro de Ecclesiasticis dogmatibus, Tertullianus, & Apollinaris, teste D.Augustino in libro de hæresibus ad Quod vult Deum, cap.86. & in dialogo, qui ex eius, & D. Hieronymi scriptis collectus est, & D.Thom.2.contra gentes c.86.

Dogma ... terum.

Alterum eorum, qui creari quidem animas; non tamen à Deo, sed ab intelligentiis putarunt: è quorum numero fuere post Auicennam, tum Seleucus, & Hermias, vt constat ex lib.7. historiæ tripartitæ, cap.11. tum Galitæ, vnde proseminata est hæresis Messalianorum.

Prioris dogmatis argumenta.

Pro prioribus hæc adduci possunt argumenta. In materia est naturalis potentia ad recipiendam animam rationalem; cùm anima sit proprius ac naturalis actus corporis; alioqui non fieret ex vtroq; per se vnum; sed cuilibet potentiæ naturali passiuæ respondet aliqua actiua etiam naturalis, vt docet Aristot.lib.5.Metaphys. cap.12. text.17. & lib.9.cap.1.text.2. Ergo datur aliquod agens physicum, quod animam rationalem pro gignat. Hoc autem non potest esse aliud, quàm parens, qui vi seminis animam è materiæ sinu eliciat;

2. Ergo anima rationalis propagatur vi seminis. Item cæteræ animantes excitant suæ soboli formas è potestate materiæ; sed homo non debet esse hac in re deterioris conditionis. Igitur anima humana ab homine ipso producitur. Nec refert quòd anima sit immaterialis substantia, virtus autem generatiua, qua homo, vt instrumento ad gignendum vtitur, materialis sit: potest enim instrumentum eleuari vltra propriam vim ad aliquid se nobilius producendum, vt in

3. aliis rebus passim videmus. Deinde causa attingens vltimam alicuius formæ dispositionem habet vim eiusmodi formæ productricem, siqui

siquidem forma, vt docet Aristoteles 2. physicorum c. 7. text. 74. est finis generationis, & omne agens, quod vi propria cōfert media ad finem potest finem per se obtinere, vt est etiam apud Aristot. 7. Metaphys. c. 9. text. 30. At homo attingit vltimam præparationē ad introducendam animam rationalem, cùm non modò cęterarum qualitatum apparatum in materiā inducat, sed ipsa quoque organa ministerio formatricis virtutis deliniet, & effigiet. Corroboraturque argumentum, quia quicquid simile sibi secundum speciem generat, idem & formam rei genitæ à qua species est, producit: at homo per virtutem semini inhærentem, hominem generat. *Confirmatio.*

Pro eorum autem dogmate, qui animas hominum ab Angelis produci contendebant, hęc sunt argumenta. Teste Arist. c. 4. text. 34. huius libri, perfectum est, quod aliud simile sibi producit; sed immateriales substantiæ multo perfectiores sunt, quàm corporatæ. Ergo cum hæ alias sibi secundum speciem similes efficiant, potiori ratione poterūt Angeli substantiam aliquam incorpoream inferioris naturæ procreare, id est, animā humanā. Secundò maior est ac diuinior in rebus spiritalibus ordo, quàm in rebus corporeis; sed ex doctrina D. Dionys. c. 4. de diuinis nominibus, inferiora corpora administrantur, ac fiūt potestate superiorū: Ergo & inferiores spiritus, id est, animæ rationales, efficientur per superiores, hoc est, per intelligentias. *Posterioris dogmatis argument. Perfectum quid.* *2.* *D. Dionys.*

ARTICVLVS II.

Quid in re proposita sentiendum sit.

PRÆSENS quæstio nonnullis assertionibus illustranda est. Prima sit, Animæ rationales neutiquam vi seminis propagantur. Hæc assertio est omnino certa, nec Christiano philosopho de ea dubitare fas est; habetur quippe in decretis 32. quæst. 2. cap. Moyses; eiusque oppositum erroris nota condemnat D. August. in lib. de hæresibus ad Quod vult Deum c. 86. & D. Thom. 2. contr. gent. c. 86. idemque in 1. p. q. 118. art. 2. non errorem solùm, sed hæresim vocat. Propterea quòd qui id asserunt, animi immortalitatem negare palam conuincantur. Probatur igitur nostra assertio hunc in modum. Nulla virtus actiua agit vltra suum genus; sed anima intellectiua excedit totum genus corporeæ naturæ, cùm sit substantiæ spiritalis, vt superiùs ostendimus. Nulla igitur virtus corporea eius effectionem valet attingere; atqui omnis actio seminalis facultatis, est à virtute corporea; cùm spectet ad potentiam vegetatricem corpori prorsus inhærentem: Ergo fieri non potest, vt animæ intellectiuæ virtute seminis deriuentur. Secundò, Cùm generatio alicuius est causa, cur aliquid sit; eius dissolutio causa item est, cur id pereat; atqui dissolutio corporis non affert interitum animæ rationali; siquidem immor- *1. Assert.* *Quàm certa sit.* *D. August.* *D. Thom.* *Probatur 1.* *Probatur 2.*

talis est: ergo neque corporis generatio erit ei causa, vt esse incipiat: at seminis traductio propria causa est generationis corporis. Non igitur est causa generationis animæ. Tertiò, Omne agens naturale, sicuti agit dependenter à materia, ita non producit, nisi quod à materia dependet; sed anima rationalis non ita se habet; cùm extra corpus cohærere valeat. Non ergo anima rationalis ab agente naturali producitur; sed aliam habet originis suæ causam. Ob hæc, & alia quæ antiquos patres non latuerunt, D. Chrysostomus Homilia 1. de incomprehensibili Dei natura, Animæ, inquit, inspirantur, corpora effigantur: & Procopius Gazæus in Genes. c. 2. ad illa verba, Hoc nunc os de ossibus meis, & caro de carne mea, oraculum ait non dixisse; & anima de anima mea, caro scilicet non gignit animam. Lege Gregorium Niss. disput. de anima & resurrectione, Lactantium 1. de opificio Dei cap. 17. 18. & 19. in quibus de animæ origine rectè sentire videtur.

Probatur 3.

2. Assertio. Non minus certa quã superior.

Secunda assertio, Animæ rationales accipiũt esse per creationem, non ab Angelis, sed à Deo Optimo Maximo. Hæc assertio non minùs firmam, ac certam continet veritatem, quàm superior: astruiturque communi patrum assensione, à D. Hieronymo in epistola 17. ad Damasum, quæ inscribitur explanatio symboli, & in Apologia ad Pammachium, aduersus hæreses Ioannis Hierosolymitani, vbi ait Ecclesiasticam esse sententiam Deum nouas quotidie animas conceptis iam corporibus infundere. Item à D. Hilario. 10. de Trinit. Ambrosio lib. de Noe & arca, Chrysostomo Homil. 23. in varia loca Matthæi, Gregorio Nysseno libr. de anima capit. 6. Theodoreto libr. de hominis natura, Cyrillo libr. 1. in Ioannem capit. 9. Bernardo serm. 27. in Cant. Innocentio tertio commentariis in Psalm. 50.

D. Hilarius. D. Ambros. D. Chrys. D. Greg. Nis. Theodoret. D. Cyrill. D. Bernard. Innocent. 3.

In primis ergo quòd animæ rationales accipiant esse per creationem, hunc in modum probat D. Thom. lib. 2. contr. gent. c. 87. Omnis substantia, quæ producitur, aut generatur per se, aut per accidens aut creatur: sed animæ rationales non generantur per se, cùm non constent ex materia, & forma: neque per accidẽs, quia cùm sint formæ corporum, orirentur per eorum generationem ex virtute seminali; quod improbatum est: superest ergo vt per creationem esse accipiant. Huc spectat quod cùm animæ humanæ omnibus formis physicis naturæ dignitate præstent, sintque in suo esse subsistentes: oportet eas nobiliorem habere originem & more aliarum substantiarum intellectualium per creationem produci. Quòd verò istiusmodi creatio non ab Angelis, vt putarunt ij, quos superius retulimus, sed à Deo fit, inde concluditur; quia vt D. Augustinus lib. 3. de Trinit. cap. 8. & libr. 9. de Genesi ad litteram capit. 15. & D. Damascenus libr. 2. fidei orthodoxæ capit. 3. & scholasticæ Theologiæ professores in 2. sentent. distinct. 1. docent; Angeli nullius rei creatores esse possunt, videlicet quia cùm creatio sit productio è nihilo, id est, nullo supposito subiecto, & omnes causæ secũdæ

Lege D. Tho. lib. 2. sent. d. 18 q. 2. art. 2.

Confirmatio eiusdem.

Ostẽditur 2. pars assertionis.

D. August. D. Damasc.

Cur angeli nequeant creare.

ptæ

prærequirant subiectum in quod agant, fit vt creare sit solius primi agentis, cuius virtus vt est infinita, ita nec ad subiectum, nec ad certum agendi modum coarctatur.

Deducitur 2. pars asser. ex Sacr. lit.

Denique quòd animæ humanæ à Deo creentur, haud obscurè significatum est in literis diuinis, tum alibi, tum præsertim 1. Geneseos vbi, cùm de aliorum animantium procreatione agitur, dicitur. Producant aquæ reptile animæ viuentis, & volatile super terram; Producat terra animam viuentem in genere suo, iumenta, & reptilia, & bestias terræ. At cùm ad hominem venitur, eius animã à Deo infundi, ac creari, indicatur illis verbis, Formauit Deus hominem de limo terræ, & inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ. Accedit decretum Leonis. 1. in epistola 93. ad Toribium Asturicensem Episcopum statuentis animas à nullo incorporari, præterquam à Deo ipsarum creatore.

Leo Primus.

3. Assertio.

Tertia assertiò. Animæ rationales non fuerunt ante corpora à Deo creatæ; sed in ipsis corporibus singillatim creãtur, & infunduntur. Prò huiusce conclusionis intelligentia aduertendum est, Platonem in Timæo finxisse Deum omnes animas humanas ante corpora simul creasse, & in comparibus stellis constituisse: Tum eas cœlestium rerum tędio, & terrenarum amore captas, vt tanti sceleris pœnas luerent, in corpora tanquam in carcerem fuisse coniectas. Idem arbitratus fuit Origines, vt constat ex primo eius libr. περὶ ἀρχῶν, refértque Epiphanius in epistola ad Ioannem Hierosolymitanum. Idem quoque ex parte asseruerant aliqui Rabbini Hebræorũ aientes omnes animas initio fuisse conditas, ne concederent Deum aliquid de nouo creare: non tamen antequam corpora subirent peccatum vllum admisisse.

Plato primus auctor de creatione animarũ ante corpora.

De hoc dogmate lege qua scripsit auctor operis de diuina sapient. secundum Ægypt. lib. 1. cap. 5.

Exploditur is error à Patribus.

Verùm hic error vnanimi consensu exploditur à Patribus, à D. Epiphanio epistola citata, Hieronymo in epistola ad Pammachium contra eundem Ioannem, Theophilo Alexandrino libr. 1. Paschali, Augustino epistola 28. ad Hieronymum, Cyrillo Alexandrino libro primo in Ioannem c. 9. vbi viginti tribus argumentis puguat. Condemnatus est etiam hic error in Concilio Bracharensi primo cap. 6. & à Leone primo in epistola ad Toribium, vbi summus Pontifex in eos, qui dogma illud profitebantur, ita scribit. Eos catholica fides à corpore suæ vnitatis abscidit, constanter prædicans atque veraciter, quòd animæ hominum priusquam suis inspirarentur corporibus, non fuere.

Concil. Brachar.

Leo. 1.

Expugnatur rationibus.

Porrò superiorum dogmatum auctores quatenus in eo conueniunt quòd fingunt animas ante corpora extitisse, hunc in modum refelli possunt. Vnicuique formæ naturale est corpori vniri: alioqui constitutum ex forma & materia esset aliquid præter naturam: priùs autem tribuitur vnicuique quod ei secundum naturam, quàm quod præter naturam competit: quod enim conuenit alicui præter naturam, inest ei per accidens, & quod secundum naturam, inest per se. At quod per accidens inest, posterius est eo, quod est

per

per se. Igitur animæ priùs cóuenit esse vnitam corpori, quàm à corpore abiunctam. Non est ergo creata ante corpus, cui vnitur.

2. *Anima perfectius est in corpore quã extra.* Secundò, Anima sicuti D.Thom.1.part.q.76.art.1.ad 6. aliique Doctores communi assensu approbant habet natiuã propensionem ad corpus, atque adeò propriam perfectionem nõ obtinet, nisi dum corpori copulata est: sed Deus, cuius perfecta sunt opera in prima rerum molitione procreauit res secundum statum cuiusque naturæ congruentem, ac debitum. Vnde & cuncta, quę fecerat, comperit esse valde bona. Non igitur animas extra corpora creauit. *Ex D.Greg. Nyss. libr. de hom.opif. ca. 29.*

3. *In Natura nihil otiosũ.* Tertiò. Si animæ ante corpora extitissent, cùm natura in mundo nihil otiosum, ac sine propria operatione esse patiatur, vt probè docet Arist.cap.8.lib. 10. Ethicorum, vtique habuissent animæ in eo statu aliquam rerum scientiam, & notitiam: sed non ita est, cùm planè constet longo studio & labore acquiri à nobis scientias: ergo animæ non fuerunt ante corpora. Nec satisfaciunt Academici aientes cùm Platone in Phædro, & 10.de Republ. aliisque in locis animas cùm in corpora deiiciuntur, propter coniunctionem cum hac terrena fæce, quasi hausto obliuionis poculo, omnium rerum memoriam amittere. Non, inquam, satisfaciunt. Nam cùm naturale sit animæ corpori coniungi, non debuit ex copulatione cùm propria & naturali materia tale detrimentum capere. Ac contra hunc errorem in lib. Metaphys. ex instituto disserendum à nobis erit. Eum multis impugnant D.Augustinus lib. 12.de Ciuit.Dei cap.vlt. Tertullian. in lib.de anima, M.Albertus 1.Metaphys.tract.1. cap.8 .D. Thomas tum alibi, tum 2.contra gent.cap.83. *D. August. Tertull. M.Albert. D.Thom.*

4. *Anima ante corpora non peccauerũt.* Quartò, quòd animæ antequam corporibus inspiratæ essent, nullam peccati labem admiserint, constat ex doctrina D.Pauli ad Rom. 5. vbi ait per vnum hominem introiisse peccatum in hunc mũdum; anima autem homo non est, vt quidam falsò putarunt, docetque D. Thom. tum alibi, tum 1.part.quæst.75.art.4. Rursum cap.9. eiusdem epist. cùm inquit, Iacob & Esau, priusquam in lucem editi essent, nihil boni, aut mali egisse. Prætereà, quòd animæ in scelerum pœnam non immigrarint in corpora, ex eo ostenditur, quia sequeretur vnionem corporis, & animæ non esse bonum naturæ; sed potiùs malum quidpiam, sicuti est omnis pœna. Quod tamen impossibile est, cùm nullum malum per se intendatur, & tamen natura vnionem animæ & corporis, hominisque generationem per se intendat. Adde quod ex malo non prouenit bonum nisi per accidẽs. Quare si ob culpam animę separatę effectum est, vt anima corpori vniatur: cùm hoc bonum quoddam sit, per accidens erit: atque adeò casu contigit, vt homo à Deo conderetur. Quod tamen falsum esse inde constat, quia nobilissima pars mundi corporei, quæ est homo, non debuit fortuito euentu produci ab auctore naturæ, qui omnia in numero, pondere, & mensura effecit. *De hoc errore Senensis li. 5.bibl.annot. 26.& libr. 6. annot.48.* *Malũ per se non intenditur à natura* *Homo pars mũdi nobilissima.*

Arist. animas ante corpora non penit. Quod verò Aristoteles animarũ ortũ ante corpora nequaquam posuerit, liquet primum ex eo, quòd Platonicam reminiscentiam multis

multis locis improbauit, vt in 1. Posteriorum capit. 1. & 3. de anima capit. 4. textu 14. vbi ait hominis intellectum esse quasi nudam tabulam, in qua nihil est expressum. Deinde, quia 12. Metaphys. capit. 3. textu 16. & 17. docet causam efficientem præcedere suum effectum; formalem verò (qualis est anima) nullo modo. Nec obstat quod secundo de generatione animalium capit. 3. asserit mentem exterius ingredi. Non enim his verbis vitam illius extra materiam, & ante nexum cum corpore, sed diuinam eius originem, & creationem, atque independentiã à materia indicauit; vt ipse orationis contextus ostendit: sic enim habet, Restat igitur vt mens sola extrinsecùs accedat, eaque sola diuina sit: nihil enim cum eius actione communicat actio corporalis. Quare haud rectè Pletho capit. 9. libri, quem scripsit de iis, quibus Aristoteles à Platone dissentit, affirmat Aristotelem antegressionem animarum cum Platone præceptore suo non negasse.

Explicatur locus in quo contrarium sensisse videtur.

Plethe falsò attribuit Aristoteli antegressionẽ animarum.

Iis, quæ superiùs docuimus, de quotidiana animarum productione, nihil officit quòd Geneseos secundo dicitur Deus requieuisse ab omni opere, quod patrarat. Primùm, quia non dicitur Deus absolutè requieuisse; sed requieuisse ab opere, quod patrarat, videlicet illis primis sex diebus. Vt sit sensus Deum mundi opificium absoluisse sex diebus, atque ita die septimo destitisse mundi machinam condere. Item, quia vt interpretatur Diuus Thomas libro 2. contra Gentes capit. 84. & in 2. distinct. 18. quæst. 2. artic. 1. ad 7. Albertus Magnus in summa de homine quæst. 15. istiusmodi quies Dei intelligenda est secundum cessationem à nouis speciebus condedendis, non autem à nouis indiuiduis; quorum similia secundum speciem præcesserint. Quare cum omnes animæ intellectiuæ, omnesque homines sint vnius speciei, nihil repugnat prædictæ quieti Deum quotidie animas creare. His obiter adde nouas animãtium, aliarúmve rerum species, quæ ex varia commistione progressu temporum extiterunt, etiam in prima mundi origine dici quodammodo fuisse productas, non in se, sed in suis causis. Lege D. Augustinum in libro de orine animæ ad D. Hieronymum.

Explicatur locus Genes.

D. Thom.

D. August.

At enim de anima primi hominis, peculiaris adhuc consideratio est. Nam Diuus Augustinus libro septimo de Genes. ad lit. capite 24. Hugo de Sancto Victore, Auctor historiæ scholasticæ, & Magister sentent. dubitarunt an ante corporis formationem vnà cum Angelis fuerit creata. Non est tamen ambigendum ea de re: cùm argumenta superiùs adducta concludant nullam prorsus animam ante corpus fuisse à Deo productam. Itaque in eodem instanti Deus & primi hominis corpus formauit, & ei animã infudit, vt sentit. Diuus Gregorius Nyssenus in libro de homine capit. 29. & 30. Diuus Damascenus lib. 2. de Fide Orthod. capit. 12. Diuus Hyeronymus Epist. 61. ad Pammachium de erroribus Orin. & 139. ad Cyprianum. Item Leo Epist. 91. Et in hanc sententiam magis inclinat Diuus Augustinus libro 12. de Ciuitate Dei capit. 23.

Anima primi hominis an ante corpus fuerit.

Plures lege apud Senensem lib. 5. Bibliot. annot. 208.

Concluditur non fuisse.

D. Greg. Nys.

D. Damasc.

D. Hieron.

Leo 1.

D. August.

ARTICVLVS III.

Dissolutio argumentorum primi Articuli.

ILVENDA nunc à nobis sunt ea argumenta, quibus initio quæstionis probari videbatur animas intellectiuas virtute seminis traduci. Ad primum concedenda est maior; & ad minorem dicendum, inesse materiæ potentiam passiuam naturalem ad recipiendam animam intellectiuam: cui potentiæ respondet aliqua actiua naturalis, quæ illius saltem introductionem, nexumque cum materia attingat. Itaque ad astruendam veritatem illius effati, Cuilibet potentiæ passiuæ respondet aliqua actiua, sat est dari in parentibus talem potentiam, quando forma totius naturæ vim superat, eamque naturæ auctor stata, ac definita lege producit, vbi primùm agens naturale materiam congruenter, perfectéque disposuit.

Ad 1. argum. prioris dogmatis.

Cuilibet potentiæ passiuæ respondet aliqua actiua quomodo accipiendum.

Ad 2. argum.

Ad secundum dicendum, quòd homo inter cæteras animantes, suam formam non eliciat è potestate materiæ; id non ex illius imperfectione, sed ex animæ intellectiuæ dignitate prouenire, quæ vt præstantioris notæ est, ita altiorem originem poscit. Quod tamen non impedit, quominus homo generare hominem dicatur; vt in 1. lib. de ortu, & interitu exposuimus. Ad alteram partem eiusdem argumenti respondetur, sæpe instrumenta virtute principalis causæ producere effecta se ipsis nobiliora; nunquam tamen excitari ad efficiendum aliquid ex nihilo, quo duntaxat modo animæ intellectiuæ produci queunt, vt superiùs ostensum fuit.

Homo hominem generat, esto formam non producat.

Cap. 4. q. 13.

Ad 3. argum.

Ad tertium, Id quod materiæ vltimam dispositionem tribuit, habere etiam vim effectricem formæ; si forma eiusdem sit ordinis cum dispositionibus: quod in re proposita non accidit: siquidem anima intellectiua est spiritalis substantia, independens quoad suum esse à corpore, & supra materiæ conditionem eminens. Ac licet eadem anima suo modo finis sit humanæ generationis; quia tamen præcipuus finis est ipsum compositum, siue homo, qui gignitur; abunde sat est, vt generans non dicatur frustrari fine, si producat totum compositum, esto formam ipsam non generet, sed eius tantùm cum materia copulationem attingat. Quod etiam sufficit vt homo simpliciter perhibeatur gignere simile sibi secundum speciem.

Homo, non anima est præcipuus finis generationis.

Ad 1. arg. posteriorum dogmatis.

Quod attinet ad ea argumenta, quæ probare contendebant animas intellectiuas produci ab Angelis; respondetur; cùm Aristoteles ait perfectum esse, quod aliud simile sibi procreat, interpretandum id de viuentibus corporeis, non de iis, quæ à materiæ concretione abiuncta sunt; quorum perfectio aliunde æstimanda est. Item verò maiorem esse in substantiis corpore vacantibus, quàm corpore præditis ordinem, non quoad mutuam illarum inter se productionem, cùm à Deo Opt. Max. duntaxat per creationem effici queant;

Perfectũ est quod simile sibi procreat.

Ad 2.

De his D. Dion. in lib. de cœlesti Hierarch.

queant; sed quoad Hierarchias, & munerum administrationem, aliáque eiusmodi.

Quod autem ait Dionysius inferiora corpora administrari, ac fieri potestate superiorum, minime mirum esse debet. Vt enim hæc non creando, quod Dei Opt. Max. propriũ est, sed ex aliquo antecedente subiecto, seu (vt dici solet) transmutando, quod omnibus causis secundis est commune, operantur: ita illa non creatione per se, sed transmutatione produci solent. Atque hoc discrimen apertè exponit S. Thomas 1. parte quæst. 90. art. 3.

QVÆSTIO IIII.

Quando infundatur, vniatúrque corpori Anima intellectiua.

ARTICVLVS I.

Explanata Quæstionis radice, refelluntur quatuor opiniones contrariæ.

VIC controuersiæ aditum vel maxime aperuit id quod affirmat Aristotel. 2. de gen. animal. capit. 3. Non simul animal fieri & hominem, sed materiam fœtus, primùm informari anima vegetatiua, deinde sensitiua, posttremò intellectiua. Verba Aristotelis sunt: Conceptum inanimatum esse nemo statuerit, & vita omnibus modis priuatum: quippe cum nihilo minus semina & conceptus animalium viuant, quàm stirpes; & aliquandiu prolifica sint. Ergo animam vegetantem habere planum est. Sed quam ob causam eam primum haberi necesse sit, ex iis quæ alibi de anima disseruimus, apertum est. Sentientem etiam, qua est animal, tempore procedente recipi; & rationalem, qua homo, certum est. Non enim simul, & animal fit, & homo: &c. Hanc enim doctrinam multi partim non admittunt, partim varie exponunt. *Radix difficultatis.*

Quidam sentiunt embryonem esse animæ expertem; operationes autem vitæ, quæ in eo apparent, vel animæ matris; vel virtuti, quæ in semine est, formatrici acceptas esse referendas. Verùm, præterquam quod Aristoteles eodem in loco disertè ait conceptum esse animatum, hos refellit S. Thomas prima part. quæst. 118. art. 2. ad 2. quod fieri nequeat vt vitæ opera à principio externo oriantur. *1. Opinio.* *Reijcitur.*

2. Opinio. Alij, tres omninò animas in homine, vegetantem, ſentientem, & intelligentem non modo pedetentim recipi, ſed & ſimul permanere ſibi perſuadent. Quos multis in locis idem doctor, præcipuè verò prima parte quæſtion. 76. artic. 3. & 2. contra Gentes c. 58. & quæſt. de anima, articulo ſecundo explodit; nóſque iam in libris de ortu confutauimus.

Reijcitur.

3. Opinio. Nec deſunt qui exiſtiment eam ipſam animã quæ primò fuit vegetatiua, fieri poſtea, operante ſeminis vi, ſenſitiuam; ac tandem eò perduci, vt intellectiua euadat, non ſeminis quidem, ſed ſuperioris agentis, hoc eſt, Dei extrinſecùs (vt aiunt) illuſtrãtis virtute. In quam opinionem acriter inuehitur Sanctus Thomas prima parte quæſt. 118. articulo ſecundo, ad ſecund. Primùm enim generationem à propriæ naturæ ſtatu dimouet: Erit enim motus quidam continuus paulatim ab imperfecto ad perfectum proficiſcens; & eo pacto in alterationis conditionem degenerabit.

Reijcitur. 1.

2. Secundò, Nec hominis, nec animalis generatio erit generatio ſimpliciter: ſiquidem ſubiectum eius erit ens actu. Quis enim eſt qui neſciat vniuerſam generationis euerti naturam, ſi abſque præcedentis perfectionis, formæve ſubſtantialis interitu noua accedat? vt accedere autumant qui in fœtu animam vegetantem dicunt deinde fieri ſentientem, ac demùm intelligentem.

3. Tertiò, vel id quod ex Dei actione oritur, eſt quid ſubſiſtens, vel non ſubſiſtit, ſed eſt quædam animæ præexiſtentis perfectio. Qui illud dicit, fateatur neceſſe eſt eſſe quidem ſuapte natura diſtinctum à forma ante exiſtente, quippe quæ minimè ſubſiſtebat: Qui autem hoc affirmabit, effugere non poterit quin concedat animam intellectiuam intereunte corpore interire.

4. Quartò loco probatur non poſſe eandem animam ſenſim eſſe vegetatiuam, ſenſitiuam, & ratione præditam; cum oporteat planè mutari ſpeciem, addita perfectione ſubſtantiali; ſicut (hoc enim vtitur exemplo Ariſtot. 8. met. cap. 3. text. 10.) mutatur numerus adiecta, vel detracta vnitate; nec vllo modo ſubſtantia intendi, aut remitti poſſit, vt communi philoſophorum aſſenſu docet Ariſtoteles in categoria ſubſtantiæ.

Nulla ſubſtãtia intenditur aut remittitur.

4. Opinio quæ etiam reijcitur.

Alij cenſent fœtum mox à principio intellectiuam animam obtinere, etſi non ſtatim munia, quæ ipſi pecularia ſunt, adminiſtret: ſed primùm actiones vegetandi; deinde ſentiendi: tandem ſuo tempore intelligendi. At hæc etiam opinio procul deflexit à veritate, vt mox patebit.

* * *

ARTI

ARTICVLVS II.

Solutio propositæ dubitationis.

ERGO, superioribus sententiis reiectis, asserendum est materiam fœtus primùm informari anima vegetatiua, deinde sensitiua; postremò intellectiua. Quod probatur, nam fœtus confestim post conceptionem nutritur sanguine, quem ei mater per venam vmbilicarem ad id muneris destinatam transmittit: atque interim nullam sentiendi præbet significationem. Deinde, aliquot post diebus moueri incipit, etsi tenui & obscuro motu; vt in iis, qui aborsu eiiciuntur, obseruari poterit: si enim pungantur, contrahent sese, quod pertinet ad animam sensitiuam. Tandem efformatis iam ad humanam effigiem membris, formam, cuius ea instrumenta sunt, accipit, id est, animum rationalem, quo in specie hominis reponitur. Quòd autem conueniens sit dari istiusmodi progressum in generatione hominis, confirmat Diuus Thomas loco citato prima parte, exemplo quorundam animantium, quæ ex putri materia oriuntur: vbi primò quidpiam viuens imperfectius, deinde aliud melioris notæ, nempe animal emergit. Quòd si id in bestiolis adeò imperfectis notari solet, consentaneum est, vt idem animantibus excellentioris naturæ conueniat, ac potissimum humanæ soboli, cuius forma quanto est præstantior, tanto maiorem requirit apparatum: neque decet vt in rudem & incompositam materiæ molem, sed in corpus organis aptè, concinnéque instructum infundatur. Ita porrò manet fœtus materia aliquot diebus sub forma vegetatiua: deinde huic intereunti succedit forma sensitiua; similitérque huic intellectiua. Nec mirum, quòd duæ priores formæ nullo externi hostis incursu, aut oppugnatione, intereant. Nam cùm prior sit via seu præparatio ad secundam, & secunda ad tertiam; priores ambæ eas accipient in materia dispositiones, quibus nõ nisi certo temporis spatio perseuerent, cedántque principi formæ, cui præeundo, istiusmodi veluti satellitio famulantur. Sanè quòd anima intellectiua non statim à principio materiam fœtus informet, planè ostendunt nonnulla sacrorum Canonum decreta, quæ id supponunt, & vt cætera omittamus, Caput Sicuti 32. quæstione secunda, vbi dicitur non committi homicidium ab eo, qui fœtum in vtero occidit ante infusionem animæ, videlicet rationalis: quod nondum dici possit natum esse hominem.

Assertio quæstionis. *Probatur.* *Confirmatio ex D.Th.* *Inter animã vegetatiuã sensitiuã, & intellectiuã mediat tempus.* *Caput Sicuti.* *Qui fœtum necat ante infusionem animæ nõ est homicida.*

Cæterùm quo temporis puncto (quod erat propositæ quæstionis caput) seu quot dierum transacto spatio anima intellectiua infundatur corpori disceptatio est inter Philosophos: in eo tamen conueniunt quòd infundatur cùm primùm corpus organis humanæ proli conuenientibus distinctũ, perfectúmque est: quod obtinet

In quo cõueniant auctores circa propositã quæst.

etiam dum non est sub magnitudine maiori, quàm sit grandioris formicæ, vt affirmat Aristoteles libro 7. de histor. anim. cap. 3. & Abulensis in caput 1. Matthæi parte prima quæst. 53. Verùm non semper hæc magnitudo eadem est. Qua de re ita scripsit Fernelius in libro de hominis procreatione capite 10. Sæpe obseruauimus die quadragesimo eiectum fœtum semidigiti (vt ait Aristoteles) formicæ maiusculæ magnitudine verè, ac prorsus conformatum. Caput erat auelanæ par, & maius, quàm pro reliqui corporis ratione: oculi vt cancris exerti: nasus, auriculæ, brachia, manus, crura, pedes, hisque secreti digiti: hæc ille. Conueniunt quoque Philosophi in eo, quòd fœminæ corpus ob defectum caloris, & imbecillitatem virtutis formatricis tardiùs delineetur. Quo autem tempore huiusce delineationis opificium absolutum sit, discordarunt qui olim ea de re scripserunt. Lege Plutarchum libro quinto, de placitis cap. 21. Hippocratem in libr. de fœtu, Fernelium in libr. de hominis procreatione, Cœlium libro decimoquinto, lect. antiq. capite vigesimotertio, Ambrosium Pareum libro vigesimotertio, capite vndecimo. Communior tamen, veráque sententia est, in maribus absolui circa quadragesimum diem; in fœminis circa octogesimum. Quod ex eo optimè confirmatur, quia in veteri lege fœmina, si masculum pareret, quadraginta diebus; si fœminam, octoginta sese domo continebat, & à templi ingressu cessabat. Hunc enim numerum diuinarum literarum interpretes ad imitationem naturæ, ac temporis, quo in vtero corpus effingitur, præscriptum fuisse aiunt.

In quo discrepent. Plutar. Hippocr. Fernel. Cœlius. Quæstionis resolutio tũ quoad mares tũ quoad fœminas. Eius confirmatio.

Conclusio. Quibus ita constitutis respondemus ad quæstionem initio excitatam; animam intellectiuam infundi & vniri corpori in eo instanti, quo primùm materia, & membrorum effigie, & cæteris accidentibus, quæ talis forma exigit, instructa dispositáque est; quod accidere solet circa eum diem, quem diximus paulo ante. Hanc tamen successiuæ formationis legem, non seruauit Corpus Christi seruatoris nostri in vtero Virginis Matris. Nam quod naturæ vi quadraginta dierum spatio paulatim effingendum erat, diuina virtute, ac Spiritus Sancti opera, momento perfectum absolutúmque fuit, vt est communis Patrum & scholasticæ Theologiæ professorum doctrina. Ita Sophronius in concil. Synonensi. act. 11. Basil. hom. 25. de hum. Christi gener. Damasc. libro tertio, capite 2. Euthym. Matth. 1. Fulg. libro de incarnatione capite 3. Leo. in epist. 11. ad Iul. D. Thom. tertia parte quæstione 30. articulo primo, alij doct. in tertia distinct. Alens. 3. parte quæst. 8. m. 2.

11. Corpus Christi momento formatũ est in materno vtero.

QVÆS

QVAESTIO V.

Vtrum omnes animæ intellectiuæ naturæ dignitate pares sint.

ARTICVLVS I.

Negatiuæ partis argumenta.

ON adducimus in controuersiam an omnes animæ intellectiuæ conueniant in naturam vnius speciei, quam ex æquo participent; id enim in confesso est apud omnes: sed vtrum communem illam naturam per differentias indiuiduales ita contrahant, vt omnes quoad suam quidditatem singularem æquè perfectæ sint. Negatiuam partem defendunt Capreolus in 2.dist.32.q.1.Ioannes Maior qu.2. conclusione 6.Hispalensis q.1.Richardus q.1.circa 4.principale, M.Albertus eadem dist. artic.6.Ægidius quæst.3.Lychetus in 1.distinct.3.quæstione prima, Ferrariensis libro primo contra gentes capite tertio, Iauellus octauo Metaphys. quæstione sexta, Caietanus ad quæstionem 85. primæ partis articulo septimo, Abulẽsis in caput decimum quintum Matthæi quæstione 656. *Qua de re quæstio.* *Qui partem neg. defendant.*

Probatur verò hæc sententia hunc in modum. Vnumquodque operatur vt est; & vt se habet quoad operationẽ, ita & quoad suam naturam: sed animæ intellectiuæ aliæ magis, aliæ minus perfectè operantur, siue spectemus actiones immateriales, cuiusmodi sunt intelligendi, & volendi actus; siue corporales, quæ organorum ministerio exercentur, vt internorum & externorum sensuum functiones. Igitur inter animas intellectiuas aliæ erunt aliis perfectiores secundum naturam particularem. *1. Argum.*

Secundò, Cùm anima natura sua sit forma corporis, oportet vt ei quoad perfectionem respondeat & commensuretur: sed quædam animæ sortiuntur corpora aptioribus organis, melioríque temperamento affecta; atque adeò perfectiora: igitur aliæ aliis excellentiorem naturam obtinent. Tertiò (quæ ratio superioris confirmatio est.) Anima secundum se sumpta non ordinatur ad quoduis corpus, sed ad certum & determinatum: ergo vna respicit corpus nobilius, alia minus nobile. Sed huius in respiciendo varietatis, non potest esse alia causa, nisi maior & minor nobilitas essentiæ ipsarum animarum: ergo vna anima superat aliam nobilitate essentiæ. Huiusce argumentationis assumptum probatur, quia si quælibet anima ex se non ordinaretur ad certum corpus, sed ad quoduis indefinitè sese haberet; Cùm Deus infudit animã, verbi gratia, Socratis in eius corpus, potuisset, seruato naturæ ordine, ac citra miracu *2. Argum.* *3. Argum.*

miraculum, infundere in illud animam Platonis, quam postea creauit, atque ita Sophroniscus loco Socratis, quem tunc genuit, potuisset Platonem gignere. Ex quo sequitur eundē effectum singularem posse produci à duabus causis totalibus: quod negat melior pars rectè philosophantium. *Lib.5.Metaph.cap.2.*

4. Argum. Quartò, Magis ornat vniuersum, maiorémque illi conciliat pulchritudinem & venustatem disparitas perfectionis secundum naturam, quàm æqualitas: siquidem æqualia non habēt per se ordinem, quo maximè pulchritudo efflorescit: igitur conuenientius fuit animas esse inter se naturæ perfectione inæquales, quàm eodem perfectionis gradu contineri.

5. Argum. Quintò, Quemadmodum genera contrahuntur per differentias specificas inæqualis perfectionis; ita & species contrahi possunt per differentias singulares, quæ non sint æquè perfectæ: ergo sub eadem cōmuni natura animæ intellectiuæ, vel sunt, vel saltem esse possunt aliæ animæ magis, aliæ minùs perfectè. Probatur antecedens, quia id non repugnat ex parte Dei creantis animas; cùm in se contineat eminenter infinitos gradus nouarum perfectionū, quas rebus communicare potest. Deinde nec ex parte ipsarum animarum; cùm non appareat talis repugnantia.

6. Argum. Vltimo, quòd indiuiduales animarum differentiæ non possint esse æquè perfectæ, videtur ostendi ex eo, quia alioqui conuenirent inter se vniuocè; siquidem quæ æqualia sunt, in eo in quo sunt æqualia, vniuocè conueniunt. At quòd hæc conuenientia nequaquam admitti debeat, manifestum est; quia id, in quo conuenirent, diuideretur per alias differentias; de quibus rursum eadem quæstio rediret, num essent æquales: quòd si essent, pari ratione vniuocè conuenirent, vt priores; atque ita daretur processus in infinitum. Quare non videntur tales differentiæ: atque adeò neque animæ, quæ per illas constituuntur, æqualem habere inter se naturæ perfectionem.

Articul. parisien. His accedit auctoritas doctorum Parisiensium, à quibus æqualitas animarum articulo quodam damnata est, Siquis, inquiunt, dicit omnes animas ab origine esse æquales, errat; quoniā aliàs anima Christi non esset perfectior, quàm anima Iudæ. Huius articuli meminit Henricus Gandauensis quodlibeto tertio quæstione quinta, & Durand. 2. dist. 32. quæst. 5. Huc etiam pertinet Aristotelis hoc in libro capite nono, text. 94. molles carne, benè aptos mente, atque ingeniosos esse. Quibus verbis ex carnis mollitudine & temperamenti præstantia maiorem intellectus, atque adeò & animæ nobilitatem colligit. Quò item spectat illud Salomonis Sapient. 8. Puer eram ingeniosus, & sortitus sum animam bonam. *Henr. Durand. Arist.*

ARTI

ARTICVLVS II.

Argumenta pro parte affirmatiua.

ONTRARIAM opinionem defendit Durandus in 2. sentent. distinct. 32. quæst. 3. Argentinas ibidem q. 1. art. 2. Soncinas 8. lib. Metaph. q. 26. Sotus in prædicamentis, cap. de substātia. q. 2. Zimara theoremate 54. In eandem inclinat Henricus Gandauensis, licet, quia doctor Sorbonicus, propter iuratam Parisiensis articuli auctoritatem, non absolutè sententiam proferat. Porrò quod fuerit in hac controuersia D. Tho. iudicium, non liquet. Illius sectatores, eius hac de re doctrinam, quasi Lesbiam regulam, ad id, quod quisque sentit, accommodant. Caietanus ait adeò planum esse illum inæqualitatem animarum posuisse, vt eos, qui id non vident, cæcos appellet: Sotus loco citato ex iis cæcis vnum se esse profitetur. Certè non desunt loca apud D. Thomam, quibus vtraque pars sese tueri posse videatur. Nam Sanctus doctor in 1. sent. dist. 8. quæst. 5. artic. 2. in responsione ad 6. ait animam, quæ ad corpus meliùs dispositum ordinatur, perfectiorem esse. Et in 2. dist. 21. q. 2. art. 1. ad 2. affirmat animam primi parentis digniorem fuisse, quàm animam Euæ, propterea quòd proportionem seruabat ad proprium corpus, quod nobilius erat. Et in eodem lib. distinct. 32. q. 2. art. 3. cum ex professo quæsiisset num animæ in sui creatione æquales sint, respondet æquales esse in natura speciei, sed differre numero ex diuersitate corporum, per quæ indiuiduantur, & vnam tantò esse alia nobiliorem, quanto melioris temperamenti corpus sortitur. Sed enim idem quodlibeto tertio, articulo tertio ait singularia vnius speciei non habere inter se ordinem; habere tamen quæ specie differunt; quia in speciebus rerum vna abundat super aliam, sicut in speciebus numerorum. Quibus verbis significare videtur singularia contenta sub eadem specie non se excedere nobilitate essentiæ. Priora tamen loca inæqualitati animarum apertiùs fauent in doctrina D. Thomæ.

Qui partem affir. tueantur.

Henricus doctor Sorbonicus.

Incertū quid sentiat D. Tho. de quæstione.

Lesbia regula.

Porrò ad astruendam partem affirmatiuam nostræ quæstionis, quidam è recentioribus Metaphysicis tria, inter alia, afferunt argumenta. Primum, quia si omnes animæ essent inæquales, non possent duæ cum æquali perfectione à Deo produci, quod est absurdum. Secundò, quia cùm singulis diebus creentur à Deo nouæ animæ, si eæ disparem haberent perfectionem, sequeretur non semper mundum æquè perfectum fuisse quoad substantiam, vtpote cui ex animarum creatione noua in dies perfectio cumularetur. Tertiò, quia si animæ perfectione intrinseca essent inæquales, vnaquæque haberet suum peculiare quod quid est, atque ita de singulis peculiares definitiones tradendæ essent; quod negant Philosophi, dum solam naturam communem definiri iubent. Verùm hæc argumenta parum habent roboris. Nam eorum primum difficultatem opponit,

Quibus rationibus nōnulli partem affirm. stabiliant.

1.

2.

3.

Retorquetur 1. ratio in au ctores suos. quæ vtrique opinioni communis est: siquidem etiam contra eos, qui dicunt animas esse natura æquales obiici potest, ex eorum sententia non posse à Deo creari plures animas cum inæquali perfectione. Quod si id absurdū non reputant: æquo iure nec absurdum reputabunt negare, posse plures animas cum æquali perfectione à Deo produci. *2. ratio falsum supponit.* Secundum argumentum supponit perfectionem vniuersi pendere ex perfectione horum aut illorum singularium; quod non ita est, vt rectè docet S. Thom. 2. contra Gentes, cap. 84. *D. Thom.* Quare licet inter animas, aliæ aliis natura nobiliores essent, non ideò earum multiplicatione vniuersi perfectio variaretur: quemadmodum nec variatur nascentibus, & intereuntibus quotidie nouis diuersarum specierum indiuiduis; *Vniuersi perfectio nō variatur, variatis indiuiduis.* inter quæ constat dari inæqualitatem perfectionum non secundum speciem tantùm, sed etiam secundum rationes indiuiduales. Licet enim singularia eiusdem speciei inter se perfectione æqualia sint: tamen si cum singularibus aliarum specierum conferantur, haud dubiè inæqualia esse inuenientur, sicuti & naturæ specificæ, sub quibus collocantur. Denique tertium argumentum pro absurdo accipit vnamquamque animam habere suum peculiare quod quid est; quasi verò tam in animarum æqualitate, quàm inæqualitate non sit hoc necessariò cōfitendum. *3. ratio putat absurdum quod non est. Vnumquodque singulare habet suū quodquid est.* Vtique siue animæ æquales ponantur, siue non: inficiandum non est vnicuique intrinsecè competere suam differentiam indiuidualem, atque adeò suum peculiare quod quid est: nisi quòd si animæ sint æquales, eæ differentiæ parem habent perfectionem; si inæquales, disparem. Præterea, ex eo quòd animæ inæquales constituantur, non magis sequitur attribuendam vnicuique peculiarem definitionem, quàm si æquales sint. Etenim definitiones adhibentur ad explicandas naturas rerum, siuè æquales, siue inæquales. Vnde si darentur duæ species parem obtinentes naturæ perfectionem, adhuc quælibet earum propriam vindicaret definitionem, nō quæ inæqualitatem, sed quæ diuersitatem naturæ aperiret. *Cur de singularibus nō sint definitiones neque scientia.* Ita verò causa, ob quam philosophi singularium definitiones minimè curant, non est quod indiuidua sub eadem specie parem sortiantur dignitatem, sed quia sub scientiarum cognitionē non cadunt nisi ea, quæ & perpetua sunt, & suopte ingenio multis nota; quo pacto se habent non singulares, sed communes naturæ. Adde etiam indiuidua iccirco non propriè ad artem pertinere, quia non continentur definito numero, sicuti species; vt Porphyrius cap. de specie docuit ex Platone in Philebo. *Porphyr.*

Probatur efficacius pars affir. quæst. 1. Hisce ergo argumentis omissis, tum quia parum sunt efficacia, tum quia nonnulla à veritate aliena inuoluunt: aliter institutum confirmari poterit, nimirum ita. Si omnes intellectiuæ animæ haberent inter se inæqualem perfectionem, quoad naturas singulares; idem quoque pronuntiandum esset de omnibus aliis indiuiduis, saltem substantiarum, eiusdem infimæ speciei, cùm in omnibus æqua ratio inueniatur: atqui hoc admittendum non est; ergo neque illud. Maior conceditur ab aduersariis. Minor probatur. Nam si eiusmodi

indiuidua necessariò essent inæqualis perfectionis, sequeretur omnia effecta singularia perpetuò degenerare à suis causis. Nam cùm illa nobiliora esse non possint; siquidem nullus effectus est præstantior sua causa principali: cùm item, vt aiunt, æqualia esse nequeant; consequens est, vt inferioris dignitatis sint. Quod tamen repugnat communi axiomati philosophorum aientium, quamlibet causam vniuocam producere effectum sibi omnino similem, modò tollantur impedimenta.

Axioma philosophicum.

Aliud.

Secundò. Præcipua ratio, qua aduersarij probant inæqualitatem animarum, est inæqualitas perfectionis in operando: sed hæc ratio non conuincit: ergo &c. Probatur assumptio. Ex inæqualitate in operando non ritè arguitur maior nobilitas eiusdem potentiæ; ergo nec maior nobilitas, seu perfectio animæ. Antecedens huius rationis ostēditur testimoniis Aristotelis. Nam lib. 1. huius operis cap. 4. text. 64. & lib. 2. cap. 9. text. 92. & in problematis sect. 31. quæst. 14. defectum & præstantiam operationum, quæ oriuntur ab eadem potentia secundum speciem, non minori aut maiori perfectioni ipsius potentiæ; sed defectui, aut perfectioni organi, quo vtitur ascribendam censet. Potest verò animæ æquè perfecta ex præstantia, seu vitio formatricis virtutis progenitorum, aut aliarum causarum externarum, sortiri organa meliora, deterioráve, atque ita horum interuentu exactiùs, vel imperfectiùs administrare operationes facultatum organicarum. 2.

Aristot.

Lege D. Th. in disputat. q. de ani. art. 7. ad 7.

Potētiarum eiusdem speciei inæqualitas in operādo organo ascribitur.

Tertiò. Quòd ex præstantia ingenij non rectè colligatur maior intellectricis facultatis, seu mentis perfectio, ex eo probatur, quia videmus eundem hominem nunc promptiorem fieri, nunc hebetiorem in intelligendo: quosdam graui morbo excellentiam ingenij amisisse; alios purgationibus & medicamētis acutiores factos. Vnde Carneadem ferunt aduersus Stoicorum dogmata scripturum superiora corporis ad acuēdum ingenium elleboro albo purgasse; quòd alios quosdam studiorum gratia fecisse refert Plinius lib. 35. cap. 5. Cùm igitur ipsa intelligendi vis, quæ in animo residet, istiusmodi varietatem in se ipsa nequaquam subeat, planum videtur maiorem facilitatem, aut tarditatem in intelligendo non proficisci à maiori, minoríve præstantia ipsius intellectus: sed ex concursu, & satellitio cooperantis phantasiæ, quæ si organum meliùs dispositum habeat, maiori alacritate & promptitudine suam operam ministeriúmque intellectui præstat, vti iam non semel admonuimus.

Carneades vt subtilius dogmata Stoicorū refelleret, elleborū ante sumpsit.

Deinde, quòd in doctrina Peripatetica nòn solùm animæ, sed quæuis alia indiuidua eiusdem infimæ speciei, æqualia sint, probatur. Nam Aristotel. lib. 3. Metaphys. cap. 3. text. 11. docet in iis, quæ continentur sub eadem specie infima, non dari prius & posterius: daretur autem si in illis inueniretur altior gradus perfectionis. Præterea libro 7. Physic. cap. 4. text. 31. & lib. 10. Metaphysic. cap. 13. text. 26. monet in natura generis subesse analogiam, quia nimirum generica natura perfectius esse obtinet in vna specie, quàm in 4.

M 2 alia

alia propter inæqualitatem differentiarum, per quas contrahitur. Cùm igitur hanc inæqualitatis analogiam in genere, non autem in specie ponat, satis indicat non agnoscere se in indiuiduis eiusdem speciei inæqualitatẽ perfectionis penes differentias indiuiduantes.

ARTICVLVS III.

Vtraque pars controuersiæ probabilis iudicatur: præfertur affirmatiua: diluuntur aduersariorum argumenta.

His ita disputatis, vtraque pars controuersiæ nobis probabilis videtur. Quia tamen affirmatiua doctrinam Peripateticam magis sapit, vt non obscurè testantur loca, quæ ex Aristotele paulò ante citauimus, eam potiùs amplectemur, in quam etiam lib. 2. Physicorum inclinauimus. Respondeamus ergo ad argumenta, quæ pro aduersaria opinione attulimus. *Ad 1.* *Quando ex nobiliori operandi modo colligatur nobilior potentia.* Ad primùm, cuius solutio facilè iam ex dictis colligi poterat, dicendum ex nobiliori modo operandi colligi maiorem potentiæ nobilitatem; quando potentia ex se & intrinsecè talem modum vendicat. Quod tamen in potentiis eiusdem infimæ speciei non accidit. Nec enim v.g. potentia videndi Lyncei ex se est perspicacior, quàm potentia videndi Socratis; sed ideò perspicaciùs intuetur, quia organum melius affectum obtinet. Nec intellectus Aristotelis ex se est acutior, quàm Platonis; sed propterea acutiùs expeditiúsque intelligit; quia promptiori phantasiæ ministerio iuuatur, vt suprà monuimus.

Ad 2. Ad secundum, dicendum est animam eatenus dici respondere corpori, eíque commensurari, quatenus non habet ordinem nisi ad corpus conuenientium organorum apparatu instructum, sibíque conueniens: ex quo non sequitur corpori meliùs disposito perfectiorem animam intellectiuam deberi. *Ad 3.* Ad tertium concedendum est quod assumit fatendúmq; vnamquamque animã non respicere indeterminatè quoduis corpus, sed certum; ita vt in eo instanti, quo Deus animam Socratis infudit, aliam animam citra miraculum infundere nequiuerit, vt rectè probat argumentum. *Qualibet anima non quamlibet materiã sed determinatã respicit.* Vnde cùm inter corpora, quæ ab animabus intellectiuis informantur, alia magis, alia minùs perfecta sint, non est inficiandum quasdam animas respicere corpora magis perfecta, alias minùs perfecta secundum accidentia: ita tamen vt maior illa perfectio non respiciatur per se, sed per accidens ab anima secundum suam naturam spectata; quia nimirum hæc anima per se respicit hanc materiam, cui accidit obtinere perfectiores dispositiones. Vnde fit vt talis in respiciendo diuersitas, sicuti non per se competit animæ, ita nec in ea maiorem naturæ perfectionem arguat.

Ad 4. Ad quartum respondendum est, etsi pulchritudo vniuersi ex inæqua

qualitate & distinctione rerum magis, quàm ex æqualitate resultet; nihilominus etiam æqualitatem pro suo modo decoris elegantiam augere: in iis autem, quæ sub vna & eadem infima specie collocantur, non posse dari inæqualitatem essentiæ, vt mox dicemus. *Æqualitas etiā vniuersum decorat.*

Ad quintum, negandum est antecedens & ad eius confirmationem dicendum, non posse animam intellectiuam per inęquales differentias contrahi; quia natura speciei infimæ non est capax eiusmodi contractionis. Nam quanto magis à summis ad ima descenditur, tanto natura communis contrahitur per differētias minus diuersas, hoc est, quæ constituant res minus inter se differentes (alioqui enim omnes differentiæ primò diuersæ sunt.) In hoc ergo descensu postquam deuentum fuerit ad naturas singulares, in quibus iam deinceps omnis cessat contractio; consentaneum est, vt natura contrahatur per differentias, quæ inter se conueniant quantùm fieri possit, videlicet secundum æqualitatem perfectionis, quando per identitatem conuenire nequeunt. Atque ita contrahitur omnis species infima per differentias indiuiduantes, quæ inter se pares sunt: non æqualitate positiua, quasi vna in se cohibeat omnē perfectionem alterius; sed negatiua, ita vt vna non cōtineat aliquem gradum perfectionis, quo aliam excedat. *Ad 5.* *Cur natura specifica non contrahatur per inæquales differentias.* *Æqualitas positiua.* *Æqualitas negatiua.*

Vltimum argumentum facilè dissoluet qui dixerit nullam naturam vniuersalem censeri vniuocam nisi eam, quæ potest ad inferiora per differentias contrahi, quam contractionem non admittunt ipsæ differentiæ, tum ob alias causas, tum quia alioqui daretur progressus ille in infinitum, qui in argumento deducitur. Itaque non sufficit ad vniuocationem, æqualitas illa, quam sortiuntur differentiæ singularium, quæ sub eadem specie infima continentur. Quin potiùs semper ea, quæ in aliqua natura vniuersali vniuocè conueniunt, addunt aliquem perfectionis gradum supra illam; cùm natura vniuersalis non possit continere actu totam perfectionem inferiorum, quibus communicatur. *Ad 6.* *Differentiæ per se nō cōtrahuntur.* *Quæ æqualitas requiratur ad vniuocationem.*

Quod verò ad Parisiensem articulum spectat, Durandus loco citato respondet vnam animam intellectiuam esse alia perfectiorem, si expendatur quoad potētias sensitiuas, & vegetatiuas: has enim concedit posse excellentioris esse naturæ sub eadē specie infima: & hanc inæqualitatem ait videri sat esse ad tuendam auctoritatem articuli: cùm solùm statuat animas esse inæquales non determinādo certum inæqualitatis modum. Verùm hæc responsio non satisfacit. Primùm, quia articulus de inæqualitate secundum differentias indiuiduales, de qua erat controuersia, sententiam pronuntiauit. Deinde quia, vt suprà ostendimus, omnes potentiæ sub eadem infima specie contentæ parem obtinent naturæ dignitatem; etsi aliæ aliis functiones suas perfectiùs administrent ob maiorem commoditatem organorum. Potiùs ergo dicendum quamuis illius articuli auctoritas haud parua sit: tamen extra scholam Parisiensem, irrefragabilem non esse. *Responsio Durādi ad Parisiensem articul.* *Non satisfacit.*

Mollitudo carnis vt boni ingenij inditium sit. Locus verò Aristotelis ex tertio de anima, tantùm indicat carnis mollitudinem esse indicium boni ingenij modo superius explicato, non autem præstantioris animæ. Verba item illa ex Sapientiæ 8. cæteris interpretationibus omissis, bifariam explicantur. Vno modo, *Exponitur Salomonis locus.* vt dicat Salomon sortitum se fuisse animam bonam, id est, egregiam indolem ad sapientiam, & virtutes, non quidem ex maiori præstantia ipsi animæ insita; sed ex affectione & dispositione corporis, quæ, vt superiùs diximus, etiam ad immateriales actiones multum confert. Altero, vt loquatur de bonitate ex virtutibus & gratia sibi diuinitus cõcessa. Illud hìc postremò aduertimus, quosdam in hac quæstione multorum patrum afferre testimonia ad probandam animarum æqualitatẽ. Verum ea nos ideò prætermisse, quia nullum eorum de anima secundum indiuiduales differentias, sed secũdum communem eius naturam loqui videtur.

QVAESTIO. VI.

Sit ne anima intellectiua vera hominis forma, an non?

ARTICVLVS I.

Quæ argumenta negatiuam partem quæstionis astruere videantur.

T argumentis, quæ ad suadendam negatiuam partem afferri possunt, viam aperiamus; prænotandum est ex D.Thoma 2. contra gentes capit.68. vt aliquid forma substantialis alterius, verè ac propriè dicatur, duo requiri. Vnum, vt sit principium essendi substantialiter *Duplex conditio formæ substãtialis.* ei, cuius est forma. Alterum, quod ex priori sequitur, vt forma, &
1. materia in vnius compositi naturam, & in vnum esse totius coalescant.
2. Quòd igitur hæc in animam intellectiuã minimè conueniant, atque adeò quòd non sit forma hominis hunc in modum videtur
1. Argum. ostendi. Id, quod non potest communicare materiæ suam propriam potentiam, & operationem, nec poterit ei suum esse impertiri: siquidem nec potentia, nec actio simplicior est, abstractiorve quàm essentia, à qua virtus, vel potentia manat. Atqui anima rationalis nequit communicare corpori intellectum, siue intellectionem, quæ est propria ipsius operatio; ergo neque poterit ei communicare suum substantiale esse. Quod tamẽ, vti diximus, ad rationem formæ exigitur.

2. Argum. Secundò. Ea, quæ inter se maximè distant, nequeunt apte copulari; sed anima intellectiua, cum sit spiritalis substãtia, maximè distat à fæce

à fæce materiæ, & humani corporis concretione; non poteſt igitur corpori ſeu materiæ ad vnius rei compoſitionem cõgruenter aptari. Adde cùm anima intellectiua interitu vacet, corpus verò humanum diſſolubile ſit, non videri quo pacto hæc proportione ſibi reſpondere poſſint.

Tertiò. Forma refertur ad materiam, vt relatum tranſcendens: ſed anima intellectiua non poteſt ita referri: non eſt igitur forma. Probatur minor: quia relatum tranſcendens pendet quoad ſuum eſſe ab eo ad quod refertur: anima verò non pendet quoad ſuum eſſe à materia, cum extra illam manere poſſit. *3. Argum.*

Quartò, Cùm anima hominis ſit quid per ſe ſubſiſtens, fieri nequit, vt corpori vniatur, niſi propter aliquod ipſius bonum. Aut igitur propter bonum eſſentiale, aut propter accidentarium. Non propter bonum eſſentiale, cùm poſſit extra corpus ſubſiſtere. Nec etiam propter bonum accidẽtarium; hoc enim maximè videretur eſſe veritatis cognitio, quam ſenſuum miniſterio acquirit; quod tamen dicendum non eſt, quia ex influxu cœleſtis numinis poteſt extra corpus ſcientiã obtinere: ergo &c. Adde quòd ſapientis artificis non eſt operi ſuo impedimentum exhibere: at anima intellectiua ſocietate corporis impeditur à cognitione: ſiquidem corpus, quod corrumpitur, degrauat animam. Vnde & illud Poëtæ:

——*Noxia corpora tardant,*
Terreniq́, hebetant artus moribundaque membra. *[V]id.6.*

Quare non videtur Deus animam hominis corpori vti formam per ſe copulaſſe.

Quintò, Vel vnio animæ cum corpore eſſet ſubſtantia, vel accidens: ſi ſubſtantia, aliquid igitur ſubſtãtiæ deperit in anima, moriente homine, quod tamen falſum eſſe conſtat, cùm anima rationalis quoad ſuam ſubſtantiam nulla ex parte interitum ſubeat: ſi accidẽs, ergo anima non per ſe, ſed per accidens, hominem conſtituit. Ex quo ſequitur ex anima & corpore non fieri vnum quid in genere ſubſtantiæ, ac proinde animam intellectiuam non eſſe propriam, ac veram hominis formam.

ARTICVLVS II.

Negari non poſſe animam intellectiuam eſſe verè, ac propriè formam hominis.

De hac Platonis ſententia Ariſt. hoc in lib. cap. 1. text. 11. Themiſt. c. 2. Philop. cap. 1. D. Greg. Nyſſ. 2. de anim. c. 5.

IN hac quæſtione fuit in primis ſententia Platonis in Alcibiade primo intellectiuam animam non coniũgi corpori, vt formam materiæ; ſed vt motorẽ duntaxat mobili, haberéq; ſe animũ Socratis ad Socratẽ, vt gubernatorẽ ad nauẽ, quatenus intelligentiæ & rationis artificio, quaſi clauo corpus mouet, eiuſq; actiones inflectit & moderatur (etſi non deſint, qui autument non negaſſe Platonẽ animam *Platonis ſententia.*

intel

intellectiuam esse formam corporis,sed informare corpus eo pacto, quo cæteræ formæ, quæ ita corporib.illigatæ sunt,vt extra illa consistere non possint.)

In bonũ sensum à quibusdam reducitur.

Cum Platone sensisse videtur Anaxarchus; siquidem vt Philo Iudæus cõmemorat in libro,qui inscribitur,Quòd omnis probus liber est,à Nicocreonte Cypri tyranno in mortarium saxeum coniectus,ibique ferreis malleis cõtusus identidem illud repetiit;tunde,tunde Anaxarchi follem; Anaxarchum enim non tundis:iis verbis indicans corpus externũ quid esse homini, nec ad eius

Qui animã formã hominis esse negarũt secũdum omnes gradus.

naturam pertinere.Præterea non esse animum formam hominis asseruit Simplicius libr. 1. huius operis textu septimo, & Philoponus text.13.Themistius lib.2.c.27.Auerroes lib.3.comm.5. Petrus quidam Ioannes,vt refert Guido Carmelita in suo libro de hæres.Idem videntur existimasse nonnulli circa annum salutis nostræ 1300. vt colligitur ex Concilio Viennensi sub Clemente V.quod refertur in Clementina, Ad nostrum: de summa Trinitate, & fide Catholica. Item alij tempore Leonis X. vt indicat Concilium Lateranense sub

Qui saltẽ secũdũ gradũ intellectiuũ.

eodem sess.8.Denique fuerunt qui putarẽt animam hominis secundum gradum intellectiuum non esse formam corporis, sed duntaxat ratione facultatum alendi & sentiendi, quarum munera à materia prorsus dependent,eique inhærent. In his videtur esse non obscurè Caiet.1.p.q.76.art.1.in responsione ad 1.

1.Conclusio. Sit tamen in hac disceptatione prima cõclusio.Negari nõ potest, animam intellectiuam esse veram,ac propriam hominis formã,eiusque corpus vt talem informare.Quæ cõclusio hisce rationib. ostenditur.

Probatur 1. Principium operationum cuiuslibet rei naturalis oportet esse eius formam;sed quilibet nostrum, experitur se intelligere, sentire, aliasque eiusmodi functiones edere. Necesse est igitur inesse nobis aliquam formam,à qua prædictæ operationes manent; ea verò alia non est, quàm intellectiua:cùm in eodem composito plures formæ substantiales esse nequeant,vt 1.de ortu & interitu ostendimus;igi-

Nihil agit nisi prout in actu est.

tur anima intellectiua est vera hominis forma. Maior propositio ex *Cap.4.q.21.* eo patet,quia nihil agit,nisi prout in actu est;nec verò aliquid in rebus physicis est in actu,nisi per formã naturalẽ:cùm materia sit pura potentia,nullãque effectricẽ vim possideat. Hoc argumentum desumptum ferè est ex Arist.c.2.huius lib.Nec vllum ad rem propositam confirmandam è fontibus Philosophiæ efficacius afferri posse credunt D.Thom.1.p.q.76.art.1.& Durandus in 2.d.17.q.1. *D.Thom. Durand.*

2. Secundò,Idem confirmatur in hunc modum. Id vera cuiusque rei forma est,quod rem in certa specie constituit,& ab aliis seiungit; Atqui ita se habet anima intellectiua respectu hominis; est igitur vera eius forma.Probatur assumptio. Homo namque materiã communem habet cum belluis;cæterisque compositis sublunaribus,sicque materiæ beneficio nequit ab eis specie distingui,aut certam obtinere speciem; quare reliquum est, vt id merito intellectiuæ animæ sortiatur.

3. Tertiò, Quòd anima intellectiua non se habeat ad corpus, vt motor

motor duntaxat,sed vt illius actus,ac forma,ita demonstratur. Mobile non accipit esse à motore, sed solam motionem : ergo si anima vnitur corpori tantùm vt motor,ciebitur quidem ab ea corpus,non tamen ab illa esse accipiet ; quare cùm viuere sit quoddam esse rei viuentis, non viuet corpus per animam, quod est apertè falsum. Item, etsi nauis vitium faciat, nihilominus Nauta illæsas habet hominis operationes : ac noster animus malè affecto corpore, non absque errore, & vitio actiones suas administrat, vt videre est in ebriis & phreneticis. Non ergo animus est ad corpus, quod Nauta ad nauem. Adde quòd accessu animæ generatur homo, abscessu interit, cùm tamen ex appulsu Nautæ ad nauem, vel motoris ad rem motam;similitérque ex illius discessu,nequaquam id eueniat. *Contra Platonem.*

Quartò, Quòd secundum Aristotelis disciplinam, intellectiua anima sit vera hominis forma,ostendi potest:primùm quia in ea definitione,qua definiit animam actum seu formã corporis, comprehendit animam in commune, vt ipse inibi profitetur, atque adeò etiam intellectiuam. Deinde,quia proximo sequenti capite demonstrabit animam esse actum seu formam corporis,eo quòd sit id, quo primò viuimus,loco mouemur,intelligimus. In qua ratiocinatione perspicuis verbis intellectiuam animã complexus est; cùm per eam duntaxat intelligamus. Nec verò id minus dilucidè significauit 12. lib.Metaphys.cap.3.text.17. vbi cùm in quæstionem vocasset, num quemadmodum causa formalis non antegreditur id, cuius causa est: ita eodem intereunte non maneat; respondet non videri obstare, quominus maneat in quibusdam, veluti in anima intellectus participe. Itaque animam humanam inter formas connumerat. Accedit quòd illius dogmate, ex corpore & anima fit vnum, vt patet ex iis, quæ docuit cap.1.huius lib.text.7.de omni anima absolutè disserẽs: at non fieret ex anima intellectiua & ex corpore vnum, nisi illa huius actus, ac forma esset ; sicque eam proportionem, quæ vnitatis conciliatrix est,inter se ambo seruarent. *4. Secundum Arist. doctrinã, animam intellect. esse formam hominis.*

Quintò, Ne Physicis tantùm rationibus certemus; esse animam hominis veram, ac propriam eius formam docet Orthodoxa fides omni certior Philosophia. Id enim in primis definiit Concil.Viennense sub Clem.5.cuius decretum habetur in Clementina vnica de summa Trin.§.2.hisce verbis, Doctrinã omnem seu positionem temerè asserentem,aut vertentem in dubium, quòd substantia animæ rationalis seu intellectiuæ, verè, ac per se humani corporis non sit forma,velut erroneam, & veritati catholicæ inimicã prædicto sacro Concilio approbante,reprobamus,definientes,quòd quisquis deinceps asserere, seu tenere pertinaciter præsumpserit, quòd anima rationalis seu intellectiua non sit forma corporis humani per se,& essentialiter,tanquam hæreticus sit censendus.Deinde hoc ipsum statuit Cõcilium Lateranense sub Leone 10.sess.8. vbi hæc verba scribuntur,Damnamus,& reprobamus omnes asserẽtes, animam intellectiuam mortalem esse,aut vnicam in cunctis hominibus,& hæc in *5. Secundũ fidẽ Orthod. Conc.Vienn.*

dubium vertentes; cum illa non ſolùm verè, per ſe, & eſſentialiter humani corporis forma exiſtat, verùm etiam immortalis & pro corporum, quibus infunditur, multitudine ſingulariter multiplicabilis, & multiplicata, & multiplicanda ſit.

2. Concluſ. Secunda concluſio, Anima humana non ſolùm quoad gradum ſentiendi, & vegetandi, ac reliquos ſuperiores: ſed etiam quoad gra- dum intelligendi eſt verè, ac propriè hominis forma. *Lege D.Tho. 2.cōtra gent. cap.68.* *Probatur 1.* Hæc probatur quia cùm formas rerum ex operationibus dignoſcamus, ſitque hominis proprium intelligere, ac ratiocinari, fateri opus eſt animam rationalem, etiam quoad eum gradum, à quo huiuſmodi actiones manant, eſſe veram ac propriam hominis formam. 2. Secundò, Quia anima intellectiua in hoc vitæ ſtatu omnem cognitionem haurit à ſenſibus, & quoad vſum etiam ſpecierum, ſaltem maiori ex parte, dependet à corpore, quatenus oportet intelligentem ſpeculari phantaſmata. Quod certè non eſſet, niſi etiam quoad gradum intelligendi haberet ordinem ad corpus, idque verè informaret; ſiquidem eiuſmodi dependentia quoad operationem non niſi à naturali nexu inter animam corpúſque oritur. 3. Tertiò, Quia niſi anima humana ſecundum prædictum gradum eſſet copulata corpori, vt eius forma, nihil faceret corporis temperamentum ad ingenij perſpicaciam, & ad expediendas intelligendi actiones, cuius oppoſitum experientia docet, vt ſuperiùs argumentabamur. 4. Quartò, Idem ex eo ſtabilitur, quia cum Viennenſe, & Lateranenſe Concilium abſolutè decreuerint animam intellectiuam eſſe verè ac per ſe humani corporis formam, & anima intellectiua ſecundum gradum intelligendi; ſuum proprium ac peculiare eſſe ſortiatur, dubitandum non eſt quin id decretum de anima quoad eiuſmodi gradum intelligendum ſit.

3. Concluſ. Tertia concluſio, Non ſola fide ratum eſt, ſed etiam naturalibus rationibus concluditur, animam intellectiuam eſſe verè, ac per ſe humani corporis formam. Hanc concluſionem ſtatuimus contra *Recentiores quidam perperam philoſophantes.* recentiores quoſdam Philoſophos perperam aientes quòd anima rationalis ſit forma corporis, & quod ſimul immortalis exiſtat, ſola fide teneri, quaſi verò ex Philoſophiæ placitis nulla forma corporis *Redarguuntur.* extra materiam cohærere valeat. Deprehenditur verò horum deceptio ex eo, quia, quod ad immortalitatem attinet, Lateranenſe Concilium palàm ſtatuit animam humanam etiam ſecundum Philoſophiam eſſe immortalem, ídque nos in progreſſu philoſophicis argumentis oſtendemus. Deinde, quod ad rationem formæ ſpectat, ex ſuperiore diſceptatione conſtat, etiam citra fidei lumen naturaliter concludi ac conuinci animam intellectiuam eo, quo diximus, modo humani corporis formam eſſe.

ARTICVLVS III.

Obuiam itur argumentis initio quæstionis propositis.

NVNC primi articuli argumentis respondeamus. Ad primum dicendum: Etsi anima intellectiua nequeat communicare materiæ immateriales suas potentias, & eas operationes, quæ ab his eliciuntur, ita vt materia eis informetur: posse tamen illi suum esse substantiale communicare; non quòd istud minus simplex & immateriale sit; vt rectè ait Caietanus tum lib.3. huius operis cap.2. dub. vlt. contra Ferrariensem lib.2. contra Gent. cap.69. tum 1.p.q.76. artic.1. in responsione ad 4. sed quia potentiæ, & operationes nequeunt materiam nisi ipsi inhærendo informare; accidentia verò spiritalia neutiquam corpori inhærere possunt: at anima informat materiam, eíq; suum esse substantiale impertit non inhærendo, sed per omnes eius partes sese intime insinuando, eásque animando. Ex quo patet non eandem esse rationem in anima rationali, & eius potentiis, atque actibus: quanquam & illud dici potest etiam intellectionem aliquo modo animæ, & corpori esse communem, quatenus intellectio animæ in corpore pendet à speciebus, quæ sensuum ministerio acquiruntur; item quatenus oportet intelligentem phantasmata speculari. *Ad 1.* *Intellectus nō est abstractior à materia quàm anima Caiet.*

Ad secundum, esto anima intellectiua ob naturæ suæ dignitatem à corpore plurimùm distet, respondere tamen illi secundum proportionem actus ad potentiam eiusdem generis; ideóque posse inter se societatem coire, & in vnius tertij naturam aptè copulari. Maximè cùm corpus humanum ob natiui temperamenti, & organotum ad animæ functiones obeundas bonitatem, ita affectum sit, vt anima aliud neque aptius, neque præstantius sortiri potuerit, vt libro secundo de ortu, & interitu ostendimus. In quo sanè mirabilis rerum ordo, & connexio visitur, dum animus, qui inter substantias intelligentiæ participes, infimum locum obtinet, cum eo corpore quod cæteris excellit, coniungitur, sicque iuxta D. Dionysij normam in 7. cap. de diuinis nominibus, summum infimi attingit, infimum supremi. *Ad 2.* *Corpus humanum præstantissimi tēperamēti.*

Cap. 8. q. 3. Ad tertium, Concessa maiori neganda est minor, & ad eius confirmationem dicendum relata transcendentia pendere quoad suum esse à termino, id est, habere suum esse in ordine ad illum: & ita animam rationalem obtinere suum esse in ordine ad corpus, cuius forma est. Vnde essentialiter per habitudinem ad illud definitur. Verùm non oportere omne relatum transcendens pendere à termino tanquam ab eo, à quo accipiat esse, vel sine quo existere non possit. Quòd si obiicias omne relatum transcendens referri ad aliud tanquam ad causam; proindéque si anima intellectiua est forma corporis, debere respicere corpus tanquam id, à quo *Ad 3.*

accipit esse, cùm causa definiatur id, à quo aliud esse accipit. Occurrendum erit animam intellectiuam referri ad corpus tanquam ad causam materialem, & tanquam ad id, non à quo, sed in ordine ad quod accipit esse. Sic enim causæ notio accipi debet, cum relatum transcendens dicitur referri ad aliud tanquam ad causam, nimirum ita vt causa, fuso significato, dicatur id, à quo, vel in ordine ad quod res accipit esse: dummodo tamen id sit aliquid prius. Nam etiam relata secundum esse, cùm secundum suas naturas ad aliud referantur, obtinent suum esse in ordine ad aliud: verùm quia sunt simul natura, illud aliud non est quid prius. Aliis placet non omne relatum transcendens vendicare causam pro termino. Qua de re alibi.

Ad 4. Anima intellect. cur corpori coniungatur.

Ad quartum, dicendum animam coniungi corpori propter substantiale bonum totius, vt videlicet ex ea vnà cum corpore species humana compleatur; itémque propter accidentariam quandam sui ipsius perfectionem, nimirum vt perficiatur cognitione intellectiua naturæ suæ cögruente, quam sensuum ministerio acquirit; hic enim intelligendi modus semper ei naturalis est. Nec officit quod cùm à corpore abscedit, ex influxu superni luminis scientiã haurit: id enim magis ei ratione abiunctionis à corpore, quàm merito speciei humanæ competit.

Ad 5. Vnio animæ cum corpore triplex. Causalitas formæ.

Ad quintum vt pateat quid respondendum sit, obseruandum est, vnionem animæ cum corpore tripliciter sumi. Primùm, pro actione, qua anima corpori vnitur. Secundò, pro relatione coniunctionis inter ipsa. Tertiò, pro huiusce relationis fundamento, quod nihil est aliud, quàm causalitas formæ & materiæ, id est, formam tradere sese materiæ, ipsam actuando & perficiendo, vicissimque materiam subiici formæ, excipiendo eam, fouendóque ita vt ex hoc mutuo complexu totum emergat. Porrò vnio primo & secundo modo accepta accidens est. Tertio modo sumpta, est modus quidam, qui neque accidens, neque substantia simpliciter dici debeat, sed modus substantiæ, vt in Physicis diximus. Ad argumentum igitur dicendum, licet vnio primo & secundo modo accepta accidens sit, non proinde tamen animam vniri per accidens corpori, quia vnio per accidens non contingit ex eo, quòd actio vniendi, vel relatio sint accidentia, sed ex natura, & conditione eorum, quæ copulantur, cum eiusmodi sunt, vt in vnum simpliciter coire nequeant, quod in re proposita non accidit; quandoquidem anima, & corpus sunt actus, & potentia eiusdem generis, habentes inter se naturalem habitudinem, & proportionem ad condendum vnum quidpiam substantiale, vt superiùs à nobis dictum est. Quod verò ad tertiam vnionem spectat, esto anima cùm à corpore abscedit eam deponat (nec enim solitaria materiam actuat, aut perficit) non idcirco tamen aliquid ei de propria substantia, vel essentia deperit; quia modus ille, vti diximus, nec accidens nec substantia simpliciter est; sed modus substantiæ, qui modi, integra rei essentia, adesse, & abesse queunt. Id, quod tum aliis exemplis videre est, tum in aquæ

Lege Caiet. part. 1. q. 76. art. 1.

Cur anima non vniatur per accidens corpori.

Lib. 2. cap. 3. à q. 6.

Anima cum separatur à corp. nihil de propria substãtia amittit.

aquæ gutta, quæ ſeorſim exiſtens ſuppoſitum eſt; cum verò alteri aquæ vnitur ſuppoſiti rationem habere deſinit, ſicque amittit modum illum, in quo principium ſuppoſitationis conſiſtit, qui modus nec accidens, nec ſubſtantia ſimpliciter eſt; vt de cauſalitate formæ dicebamus, ſed modus ſubſtantiæ.

Principium ſuppoſitationis.

QVAESTIO VII.

Vtrum animæ rationis participes ad numerum hominum multiplicentur, an non?

ARTICVLVS I.

De palingeneſia, & de vnitate formæ aſsiſtentis, quam nonnulli finxere.

DVÆ fuerunt in re propoſita philoſophorum ſententiæ. Altera Empedoclis, Pythagoræ, Platonis, Apollonij Tyanæi, & aliorum, qui abſurdam quãdam μετεμψύχωσιν, id eſt, tranſanimationem induxerũt, aſſerentes hominum animas, cùm ab vnius corpore exceſſerint, in aliena corpora certis annorum ſpatiis demigrare, non hominum tantùm, ſed etiam pecudum. Hinc Pythagoras aiebat ſe fuiſſe Euphorbum, cui pectore quõdam hæſit in aduerſo grauis haſta minoris Atridæ. Et Empedocles ſe olim piſcem fuiſſe ſuis carminib. cecinit. Inde quoque ortum habuit dogma illud Pythagoræorum, qui magnum ſcelus eſſe prædicabãt pecorum carnibus veſci, ne vt Tertullianus in apologetico contra gentes c.48. ait, bubulam de aliquo proauo quiſquam obſonaret. Diſſidium tamen eſt inter auctores num Plato re vera poſuerit tranſmigrationem animarum etiam in corpora belluina, an in humana duntaxat. Plutarchus lib.5. de placitis c.20. Plotinus Enn.3. lib.4. c.2. D. Nemeſius lib. de natura humana c.2. affirmant. Negant Iamblichus, Proclus, Porphyrius, & alij vt Albert. 22. de anima libr.9. c.5. aientes id tantum ſecundum allegoriam dici à Platone. Quod colligere nituntur ex Cratylo, Theæteto, Phædone, & ex epiſt. ad Dionyſium. Qua de re ſcripſimus lib.2. de ortu & interitu cap.11. q.1. art.1. Lege Philoſtratum in vita Apollonij, Laertium in Pythagora, Porphyrium in lib. de abſtinentia. Errorem de tranſmigratione animarum ſcripſit Herodotus ab Ægyptiis ad Græcos manaſſe. Quem poſteà recepere hæretici Albanenſes, & Albigenſes, quos coarguit D. Athanaſius libr.6. de beatitudine filij Dei, docens id eſſe contra fidem.

1. ſententia.

Errorẽ hunc tribuit D. Aug. Pythagoræ ſermon. 143. de tempore, & D. Chryſoſt. in Ioan. hom.1. & 66. & D. Epiph. libr.1. cõtr. hæreſ. c.7. Eundẽ tribuit Manichæis D. Auguſt. in li. de hæreſ. ca.46. & lib.5. cõtr. Fauſtũ c.10.

Tertull.

Philoſtrat. Laert. Porphyr.

Palingeneſiã coarguit D. Baſil. hom.8. Hexam. D. Nemeſius c.8. lib.2. de anima. D. Auguſt. li.12. de ciuitat. Dei cap.20.

Sed relicta huius ſententiæ abſurditate, quæ iamdiu exoleuit, & inter poëtarũ fabulas verſatur, occurrit alia ſententia exiſtimantium in diſciplina Ariſtotelis ponendam eſſe vnam duntaxat animã intel-

lectricem, siue vnum intellectum, qui omnib. hominibus assistat, vt solis lumen vniuersitati: sic enim Aristotelem interpretati sunt eius discipulus, & scholæ successor Theophrastus, Themistius, Simplicius, Auerroes, aliique non pauci; etsi non omnes eodem modo de huiusmodi intellectu locuti fuerint. Quoniam autem Auerroes 3. huius operis comm. 5. & in destructionibus destructionū contra Algazelem, placitum hoc & Peripateticum, & verum esse multis argumentis defendit, cū eo nobis disputatio erit. Contendit igitur Arabs vnicum tantum dari intellectum separatū quidem re à singulis hominibus, sed eisdem assidentem, & coniunctum per imagines, quæ in cuiusque phantasia insident; atque ab his imaginib. eius luce collustratis ait transmitti in ipsum intellectū intelligibiles formas, quibus ille consignatus rerum notiones capiat. Sicque fieri vt nos per eiusmodi intellectum separatū intelligere dicamur. Addit etiā, quadam consecutionis serie de absurdis absurda colligens, animā intellectricē non esse verā hominis formam, nec hominē per eam essentialiter à belluis distingui, sed per aliam formam, quam cogitatricem nominat: & ad hanc pertinere vult cognitionem singularium, hanc cum quolibet homine progigni, vnáque interire, & hominū numero multiplicari.

Suscipitur disputatio cō tra Auerroe. *Sententia Auerroica propositio.* *Eius consectarium.*

1. *Ratio pro Auerroe.* Possunt autē pro huiusmodi figmēto hæ rationes adduci. Vnumquódq; vt est, ita operatur, cùm actio sequatur esse; atqui intellectus habet per se operationē sine corpore; siquidē percipit res vniuersales, & à materiæ consortio abiunctas: Non est igitur vnitus corpori.
2. Deinde, quòd vnus tātùm sit, ostēditur. Primū, quia multitudo, quæ est secundum numerū, non cōuenit nisi formis, quæ pendēt à materia.
3. Itē quia ad illustrandū omnia spectabilia, sat est vna lux solis; ergo
4. ad illustrandū omnia intelligibilia sufficiet lux vnius cōmunis intellectus. Item quia cōmunes animæ prænotiones, & effata, in quę om-
5. nes consentiūt, non aliunde quàm ex vno, & cōmuni intellectu, videntur prouenire. Rursus, quia nisi eadem esset omniū intelligētia, nec præceptor docere, nec discipulus addiscere quicquā posset. Vel enim eadem numero scientia, quæ in magistro est, communicatur discipulo, vel diuersa; non diuersa, alioqui vna sciētia aliam procrearet, vt ignis ignem; qui tamen operandi modus non nisi rebus physicis conuenit: communicatur igitur eadem sciētia, ac proinde vnus idemque est magistri & discipuli intellectus.

Idem Auerrois figmentū firmari vi-tur ex Aristot. Iam verò quòd hæc fuerit Aristotelis mens probatur. Primū, quia huius operis c. 5. text. 18. comparat intellectum lumini, videlicet, quia phantasmata splēdore suo collustrat ad modum anteà explicatum. Deinde, quia 2. de generatione animaliū c. 3. ait intellectū foris
1. aduenire, id est, non esse infusum corpori, sed extrinsecus assidere.
2. Postremò, quia cùm eius sentētia mundus æternus sit, & animus intelligentiæ particeps non intereat; nisi vnus tantúmodò foret intellectus, existerent nunc actu infinitæ animæ cōtra eiusdem placitum
3. in 3. Physicæ auscultationis libro. Et hoc quidē argumentū permouit

uit etiam ad prædictam intellectus vnitatem in Aristotelis doctrina asserendam, non paucos è recentioribus Peripateticis: in quibus sunt Thomas Anglicus, Achillinus, Odo, Iandunus, Mirādulanus, Zimara, Vicomercatus, & quidam alij. Eodémque adductus Bessario non minus in Aristotelica, quàm in Platonica disciplina eruditus libr. 3. contra Calumniatorem Platonis cap. 21. statuit alterutrum ex Aristotelis dogmate concedendum; aut vnicum esse intellectum immortalem; aut plures, omnes morti esse obnoxios. Est tamen inter hos auctores dissidium. Nam quidam putant de mente Aristotelis ponendam esse in omnibus hominibus vnam eandemque formam assistentem, vt diximus: alij in formantem, vt Mirandulanus libr. 32. de euersione singularis certaminis sect. 1. & libr. 33. sect. 2. & 6. & Achillinus lib. de intelligentiis. *Aristotelicū creditur à quibusdam.* *Et Platonicum.*

ARTICVLVS II.

Refellitur error commentatoris ponentis vnum duntaxat intellectum, seu formam assidentem.

Æc tamen Commentatoris, seu commentitoris potiùs de vnitate intellectus sententia, adeò stulta est, vt meritò Scotus in 4. d. 43. q. 2. dixerit dignum esse Auerroem, qui ob has ineptias ex hominum cōmunione auerruncetur. Alij verò hoc eius figmentum monstrum vocarint, quo nullum maius Arabum syluæ genuerint. Certè hoc vnū sat esse debuisset ad eos coarguendos, qui filiū Rois tanti faciunt, vt eius animam, Aristotelis animam esse dicant. *Auerrois exploditur error.*

Ac primum istiusmodi dogma, qua ex parte negat animam intellectiuam esse veram, ac propriam hominis formam, satis à nobis superiori quæstione confutatum fuit: sed insuper addi nunc illud potest, quòd si Socrates per solam animam sensu præditam in sua specie constituitur, cum illa intelligendi gradum in se non includat, nec ad eam pertineat intellectus, nisi prout ei interiectu phantasmatum copulatur, vt fingit Auerroes, sequitur hominem vltra animalis naturam non assurgere, nec esse intrinsecè animal ratione præditum, quin potiùs belluā expertē iudicij, & rationis. Quatenus verò ea sententia omnib. hominibus eādem numero animā, eundémque intellectū attribuit, hoc modo refelli potest. Si omniū hominū vna esset anima, vel illa per omnes vniuersi partes cōmearet, vt anima mundi Platonica, vel certis locorum regionibus cōcluderetur. Primum dici non potest, vt lib. 2. de cœlo ostendimus, cùm eiusmodi animam Platonicam fictitiam esse demonstrauimus. Si detur secundum, sequitur non vbique terrarum hominum phantasmata ab intellectu illustrari, atque ita non posse vbique homines intelligentes esse. *Homo nō cōstituitur per solam animā sensitiuam.* *Nō est vnus omnium hominū intellectus.* *1. Ratio.* *Cap. 1. quæ. 1. art. 3.*

Secun

2. Secundò, Intellectio est actio immanēs, maximéq; vitalis; necesse est ergo, vt ab eo, quod intelligere dicitur, oriatur, in eoque maneat: ac proinde neutiquā poterit facultate in alio existente administrari.

3. Tertiò, Etsi candor parietis luce solis illustratus sui similitudinem ad aspectum mittat, non iccirco tamen actio videndi parieti attribuitur, non enim parietem videntem, sed visum appellamus: ergo quòd species intelligibiles à phantasia Socratis in intellectum illum possibilem transfundantur, non sat erit, vt Socrates intelligere dicatur, nisi intelligendi principium in se cohibeat.

4. Quartò, Cùm phātasmata, quæ Alexāder, & eius Bucephalus effingūt, eiusdē esse speciei possint, vtpote si vtrisque eædē res cognitæ repræsentētur, non minùs poterit cōmunis ille intellectus phantasmatis Bucephali, quàm Alexandri ad eliciendas rerū imagines copulari. Quare si Auerroes ideò Alexandrum intelligere ait, quia eius phantasmatis intellectus iungitur, dicat quoque ipsius Bucephalum ob eandem causam intelligere. Itaque Auerroes homo acutus, & ingeniosus intellectum belluis donat, hominibus adimit.

5. Quintò, Cū intellectio, & volitio sint intellectricis animę actiones, si vna cunctorū hominū foret anima, omnes eiusmodi actus illi inessent, sicque oporteret cōuenire illi pariter errorē, & scientiā, vitium, & virtutem, ab eadémque simul honestam, & turpē actionem exerceri, eandē peccati labe cōmaculatam esse, & cœlestis, diuinęque gratiæ splendore nitere. Denique admittendum esset vnam animam omnium scelerum, quæ vnquam ab hominib. cōmissa sunt, ream esse, & omnium pœnas daturam, itémque omnium rectè factorū præmia reportaturam: quæ omnia stultitiæ, & impietatis plena sunt.

6. Sextò, Quod vnitas animarū à Peripatetico dogmate abhorreat, patet ex eo, quia Aristoteles hoc in lib. c. 1. text. 8. post traditam animæ definitionem, in qua intellectiuam comprehēdit, docet animam non quodlibet corpus informare, sed determinatum sibíque proprium. Quod iam docuerat primo lib. ca. 3. text. 53. ob eámque causam Pythagoricam palingenesiam reprehendit. Prętereà lib. 12. Metaph. c. 3. text. 16. negat vllam animam antecedere corpus, antecederet autem si vna tantum foret: siquidem ante corpus Socratis extitisset eius anima. Item eodem lib. c. 8. text. 49. ait multiplicata materia, multiplicari formam. Deñique in probl. sect. 30. quæst. 4. apertè sumit plures esse animas in pluribus hominibus.

Postremò accedit ad nostram assertionem confirmandam decretum Concilij Lateranensis sub Leone 10. sess. 8. quod hisce verbis continetur: Damnamus, & reprobamus omnes asserentes animam intellectiuam mortalem esse, & vnicā in cunctis hominibus, & hæc in dubium vertentes, cùm illa non solùm verè per se, & essentialiter humani corporis forma existat, verùm & immortalis, & pro corporum, quibus infunditur, multitudine singulariter multiplicabilis, & multiplicata, & multiplicanda sit.

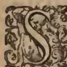
Contra hunc etiam errorem, quo olim imbuti fuerāt Manichæi, dispu

disputat D.Gregor.Nyss. lib.2. Phil.cap.7. & 8. D.Epiphan.tom.2. lib.2.contra hær.D.Thom.2.contr.Gent.cap.73.in opusc.16. quod inscribitur de vnitate intellectus contra Auerroistas. Magnus Albertus in tractatu de eadem re, vbi proponit triginta argumenta contra hunc errorem,& totidem pro eo adducta diluit. Durand. in 2.dist.17.q.1. Gregorius ibidem art.1.& 2. Scotus in 4.dist.43.q.2. Henricus Gandau.quodlibeto.9. quæst.14.& 15. Ochamus quodlibeto.1. q.11. Heruæus quodlibeto.1. q.11. Ægidius libro de intellectu tract.3.cap.24.

ARTICVLVS III.

Futilia esse argumenta initio proposita.

Soluuntur rationes adducta pro intellectus vnitate.

VNT qui rationes pro intellectus vnitate superius adductas neutiquam dissolui posse arbitrentur,nisi ab iis, qui Lycæum egredi voluerint, & Peripateticis placitis neutiquam obstringi; sed multo secus res habet, possunt enim intra Lycæum,ac nihil Peripateticæ doctrinæ repugnando facilè dilui. Ad primam igitur, concedimus vnum quódque vt est, ita operari, sicque animam rationalem,cum à corpore abscedit per se absque corporis famulatu operari, dum verò córpori innexa est nec vegetatricium, nec sentientium facultatum munia, aliásve eiusmodi corporeas actiones, nisi per corporis instrumenta obire; imò nec intelligendi actus, licet eos immateriali potentia edat,recipiátque, sine ministerio corporis, & phantasmatum satellitio administrare; tum quia species intelligibiles è phantasmatibus educit, tum quia absque recursu ad phantasmata saltem ordinariè nihil intelligit.

Ad secundam, negandum est quod assumit. Non enim principium numeralis distinctionis à sola materia petitur, vt lib.5. Metaphys.ostendemus. Ad tertiam, concesso antecedente, neganda est consecutio. Nam collustratio illa phantasmatum ad eliciendas species intelligibiles,quam fingit Auerroes,impossibilis est,vt ex dictis constat. Ad quartam,dicendum ideo omnes in communia effata,& generales prænotiones cõuenire, quia ipso intellectus lumine conspicuæ sunt.Ad quintam,negandum est prius promintiatum, dicendúmq; scientiam,quæ est in magistro, & discipulo partim esse eandem,partim diuersam:Eandem ratione obiecti,circa quod versatur: diuersam, quoad species intelligibiles, & quoad ipsum scientiæ habitum. Magistrum verò communicare discipulo scientiam, offerendo ei sensibilia exempla, aliáque his similia,quibus ille phantasmata ad rei intellectionem idonea effingat, proponendóque effata communis,& principi illi nota, eáque ad particulares conclusiones applicando; atque ita ipsum ad intelligibiles conceptiones, & ignotæ veritatis notitiam quasi manu ducendo. Quo patet scientiam, & à

magiſtro, & diſcipulo partiatim fieri modo longe diuerſo ab eo, quo cauſæ phyſicæ effectus ſuos edunt. Qua de re plenius diſſeruimus initio libri 1. Poſteriorum. Lege etiam D. Thomam 1.p.q.117. art.1.& lib.2.contr.gent.cap.75.

Auerrois opinio non eſt Ariſtotelica. Loca verò ex Ariſtotele adducta alium ſenſum habent, non eum, quem aduerſarij volunt. Non enim Ariſtoteles intellectum vocat ſeparatum quidpiam, & immixtum, quòd ſemper re ipſa extra materiam verſetur, ſed quòd non ſit potentia ex materiæ coalitu orta, aut organo corporeo affixa.

Intellectum autem propterea lumini comparat, quòd vt lux cum coloribus viſibilium rerũ imagines elicit, ſic ille cum phantaſmatis concurrat ad producendas intelligibiles ſpecies in intellectum poſſibilem inhærentem animæ, non quidem ſeparatæ, vt finxit Auerroes, ſed corpori vnitæ, ipſumq; informanti. Ait quoq; intellectum extrinſecùs aduenire, quia non educitur è poteſtate materiæ, vt cæteræ formæ phyſicæ, ſed à Deo infunditur, & creatur. Denique ad vltimum argumentum, quod Ariſtotelis doctrinam admodum implicuit, variè ſolet reſponderi. Quidam enim cenſent Ariſtotelem non negaſſe infinitum in rebus materiæ expertibus, quæ inter ſe ordinem non habent, vt animæ rationales. Alij ipſum neque animæ immortalitatem palam tradidiſſe, neque animarum infinitatem perſpicuè negaſſe, ſed vtrumq; verborum ambage obtexiſſe, quod neutrum ſatis compertum haberet. Lege D. Thom. contr. gent. lib.2. c.81.& quæ lib.3.Phyſ.cap.8.q.1.de hac ipſa re diſſeruimus. *Art.5.ad 5.*

QVAESTIO VIII.

Sint ne omnes Animæ diuiſibiles, an non.

ARTICVLVS I.

Confutantur falſæ quorundam opiniones.

Diuiſibile quot modis ſumatur.

VT appareat qua in re propoſitæ quæſtionis difficultas conſiſtat, prænotandum eſt ex D.Tho.1.p.q.76.art.8. & Durando in 1. ſentent.diſt.8.q.3.in 2.p. diſtinctionis, trifariam, quod ad inſtitutum attinet, poſſe quidpiam diuiſibile appellari. Vno modo in partes eſſentiæ, ſiue Phyſicas, hoc eſt, in materiam, & formam; ſiue Metaphyſicas, id eſt, in genus, & differentiam. Altero in ſuas potentias, & vires. Tertiò in partes integrantes, atque extenſas; quod dupliciter poteſt accidere. Nimirum vel ita vt id ex natura ſua, ac per ſe extenſum, diuiduúmque ſit, vel ita vt poſſe diuidi, ratione duntaxat alterius ſibi vendicet. Hoc poſito non adducimus in controuerſiam vtrum anima hiſce omnibus modis diuidua ſit. Conſtat enim non poſſe illam in partes phyſicas ſecari, cùm non conſtet ex materia

teria, & forma: liquet etiam poſſe in Metaphyſicas diſtribui, cùm habeat diuerſos eſſentiæ gradus, propriúmque genus, & differentiam, vt docet S. Thomas in quæſtionibus diſputatis, quæſt. de anima. art. 7. Neque verò de animæ ſectione in ſuas potentias difficultas eſt, cùm nemo inficietur competere ei diuerſas facultates ac vires, quarum miniſterio actiones ſuas obit. Supereſt ergo vt inquiſitio tota ſit de eo, quod tertio modo ſectile dicitur. Ac neque de ipſo in tota amplitudine, ſed ſecundum poſteriorem duntaxat conſiderationem diſceptatio eſt. Siquidem ſola quantitas primò, atque ex ſua natura extenſionem habet, ſola primò, ac per ſe diuiſionem in partes vendicat, vt alibi fuit à nobis explicatum. Itaque tantummodò quærimus, num quemadmodum materia, ita & anima partes habeat, quæ partibus quantitatis reſpondeant, quibúſque licet ex accidente, extendatur.

Quæſtionis ſtatus.

Porrò variæ fuerunt hac de re philoſophorum ſententiæ. Nonnulli animas omnes inſectiles fecere; quod placitum Marſilius Ficinus Platoni aſcribit, lib. 1. de Platonis Theologia, cap. 3. & lib. 8. c. 1. ac ſecundum Platonem non poſſe formam diuidi, oſtendunt Plotinus, Numenius, & Ammonius apud D. Gregor. Nyſſ. lib. 2. de anima, cap. 1. & D. Nemeſ. lib. de natura humana, cap. 2. Idémque opinati ſunt Simplicius primo huius operis text. 47. & hoc in lib. text. 20. & Caietanus Thienenſis, & Senenſis Hugo, quem refert Pomponatius in ſuo opere de nutritione, lib. 1. cap. 10. aiens eam aſſertionem non videri à ratione alienam. Verùm hæc ſententia neutiquam probanda eſt, cùm videamus ramum ab arbore præſectum vegetari, & frondeſcere, & vtramque partem lacertæ diuiſæ animali motu cieri, atque adeò viuere; quod certè aliunde non prouenit, niſi quia horum viuentium anima diuiſione quantitatis diuiditur, peractáque diuiſione, in partibus ſeorſim reſidet. Quod & Ariſtoteles hoc in lib. cap. 2. text. 20. & in lib. de iuuentute, & ſenectute, cap. 1. docet aiens animã plantæ, & quorundã animalium actu vnam eſſe, poteſtate plures, qui ſecta viuunt. Idem ſentit D. Auguſtinus in libro de quantitate animæ, cap. 31. aliíque auctores communi conſenſu. Aduertendum tãmen eſt ex animantibus, quæ in partes ſecta viuunt, nonnulla poſt diuiſionem minus diuturnam vitam ducere, quia non remanent eis inſtrumenta, quibus diu ſeruari queant. Imò & ex plantis, vt teſtatur Ariſtoteles citato lib. de iuuentute & ſeneƈt. quædam præciſæ non viuunt, illæ auulſione feruntur: quia aliæ pluſquam hæ requirunt ad ſui tutelam, ideóque à matre abiunctæ ſicceſcunt.

Lege D. Th. 1. p. q. 76. a. 8. Heru. in 1. d. 8. q. 4.

Non omnes animæ ſunt indiuiſibiles.

Altera ſententia fuit quorundam, quos commemorat Sixtus Sen. lib. 1. biblioth. ſanctæ annotatione 8. Item Gerandi cuiuſdam, quem refert Argentinas in 1. diſt. 8. quæſt. 2. artic. 1. exiſtimantium omnes animas diuiſibiles eſſe. Hæc tamen aſſertio, qua ex parte intellectiuam animam comprehendit, abſurdi erroris falſitatem continet. Si enim anima intellectiua foret extenſa, non eſſet ſpiritualis

Cap. 1. huius lib. q. 1. a. 6.

Non omnes diuiſibiles.

ſub

substantia; cuius oppositum superiùs demonstrauimus. Item dependeret quoad suum esse à materia, vt cæteræ formæ diuisibiles, & eius fluxu particulatim dilaberetur actione caloris in humidum grassantis; sicque non iam immortalis foret, sed caduca, mortíque obnoxia. Plura contra hanc sententiam lege apud Durand. in 1. dist. 8. quæst. 3. in 2. p. dist. vbi putat eadem fide, qua tenemus animam intellectiuam esse immortalem, & spiritalem, tenendum quoque non esse diuiduam, siue extensam.

Physicis rationibus cõcludi potest animam rationalem esse indiuisibilẽ. Non rectè quoque sentiunt Iandunus quæst. 5. lib. 3. huius operis, & Pomponatius lib. 1. de nutritione, cap. 11. aientes sola fide teneri animam rationalem indiuisibilem esse. Namque vt physicis rationibus concludi potest eam incorpoream esse, spiritualémque substantiam; vti superiùs ostendimus, esséque immortalem, vt suo loco patebit; ita eandem insectilem, atque inextensam esse argumentis à natura ipsa petitis conuinci potest. Quid autem de cæteris animabus existimandum sit, progressu statuemus.

ARTICVLVS II.

Aliorum auctorum placita explicantur.

Placita philosophãtium circa animas perfectorum animalium, ne sint, an indiuisibiles. CONFVTATIS articulo superiori duabus extremis sententiis, sequuntur aliæ duæ quasi mediæ. Vna asserentium omnes ac solas animas perfectorũ animalium indiuiduas esse, & inextensas. Altera arbitrantium omnes, etiam perfectorum animalium formas extensas esse, & diuiduas, excepta rationali. Prima, assertores habet Alexandrum 2. de anima cap. 10. Magnum Albertum in summa de homine, & 1. de anima cap. vlt. D. Thomam 2. contra gentes, cap. 72. & prima parte quæst. 76. artic. 8. Caietanum ibidem. Heruæum in primo sentent. distinct. 8. quæst. 4. D. Bonauent. 1. distinct. 8. in 2. parte distinct. quæst. 3. Alensem libro 7. Metaphysic. ad textum 56. Ferrariensem hoc loco. quæst. 3. alióśque non paucos. Annotat autem ad hanc sententiam illustrandam Caietanus, loco citato, triplex esse formarum substantialium genus: vnum earum, quæ in se spectatæ æquè primò totam, & quamlibet illius partem respiciunt, cuiusmodi sunt formæ corporum vitæ expertium, vt elemẽtorum, quæ nullam materiæ varietatem, aut organorũ distinctionem desiderant, propterea quòd apparatus omnis ad eorum formas in qualibet materiæ portione continetur. Aliud est genus formarum, quæ disparem habitudinem ad totam materiam, & illius partes seruant, nimirum quia diuersa organa, & dissimilem in toto, atque in partibus dispositionem exigunt, & totam materiam tanquam primum suum perfectibile ita informant, vt aliquã eius partẽ seorsim informare nequeant. Quo pacto se habent hominis, perfectorúmq; animantium formæ; nec enim animus rationalis, aut anima equi abscisum pedem informat. In tertio genere numerantur eæ formæ, quæ licèt diuersa

Triplex formarũ genus, ex sententia Caiet.

organa

organa requirant,sic totam materiā actuant, vt etiam in parte auulsa residere queant,non eadem tamen ratione:totam enim materiam informant,vt primarium subiectum,in quo obtinent omnia,quæ in suo naturali statu petunt:abiunctam verò,vt subiectum secūdarium, ac minus ad obeundas operationes instructum:huiusmodi sunt stirpium,& animantium imperfectorum formæ,quæ in duas partes secta secundum vtramlibet viuunt.

His animaduersis hunc in modum D. Thom. loco citato primæ partis sententiam suā confirmat.Ea forma,quæ totū corpus,eiusque partem separatam indiscriminatim respicit, diuisibilis est;quæ verò non ita habet,indiuisibilis;atqui formæ omnes,exceptis perfectorū animantium,indiscriminatim respiciūt totū corpus,eiusque partem separatam,non autem formæ perfectorū animantiū; ergo illæ diuiduæ sunt;hæ verò indiuiduæ,& inextensæ. Assumptionē probat;siquidem compertū est in parte à toto seiūcta remanere formam imperfecti animalis; non verò perfecti. Vnde illius pars animali motu agitatur,& doloris sensum habet:huius verò minimè.Neque officit quòd peracta diuisione membrum perfecti animalis auulsum palpitet;id enim vt rectè ait Magnus Albertus in summa de homine q.2. artic.3.non ad animæ præsentiam,sed ad spiritus vitales,quorum in huius membro maior copia viget,referri debet; quod etiam cernere licet in trunco,& capite hominis recens iugulati, in quibus tamen certum est non manere animā.Idem confirmat locus ille Aristotelis ex c.1.libri de iuuentute,& senectute,& hoc in lib.c.2. text.20. vbi inter animantia,quæ secta viuunt,sola imperfecta cōnumerat.Quòd siquis abiiciat pari ratione dici posse etiā partes insecti animalis non ab anima,sed à spiritibus moueri;id ex eo refellitur,quia imperfecta animalia post dissectionē conspiciūtur nutriri,& augescere sicut antea,vt patet in lumbricis,& quibusdā aliis : vel saltē diutiùs cientur; cùm tamen non plus spiritibus abundent,quàm perfecta animalia.

D.Tho. sentit omnes ac solas animas perfectorū animaliū esse indiuiduas.

Membrū perfecti animalis auulsum cur palpitet

Secundò , probatur eadem opinio testimonio etiam Aristotelis, qui c.5.lib.1.de ortu & interitu,disserens de perfectorū animantium accretione,docet eam fieri manente,quod augescit,eodē secundum partes formales,non autem secundum materiales; quia scilicet perfectæ animantes dum viuunt eandem omnino formā, etsi non eandem omnino materiam,seruant. Ex quo patet illorum animas apud Aristotelem indiuisibiles esse;alioqui vnà cum materia fluerent,mutarenturque. Obiiciat tamen quispiam:Motus animalis est ab appetitu,& phantasia:at hæc habent in animali certam,ac determinatam sedem.Non igitur manent in qualibet parte animalis insecti;ex quo sequitur eam re ipsa non viuere.Sed occurrendum in eiusmodi animantibus phantasiam,& appetitum aliter se habere , atque in aliis; nec enim obtinent determinatam omnino sedem , vnde fit vt secta viuant;dummodò diuisio non fiat secundum longitudinem, sed per transuersum,& pars secta,quæ viuere debet, non sit admodum exigua,vt ait Albertus 1.de anima.

Solã animã rationalẽ esse indiuisibilem tuentur. Durand. Ægidius. Gabr.

Alteram sententiam, quæ soli animæ rationali ex omnib. formis substantialibus indiuisionem tribuit, tuentur Durandus in primo dist.8.q.3. Ægidius eadẽ dist. quæst. vltima, Argẽtinas q.2.art.2. Gabriel in 2.dist.16. quæst. vnica. Iandunus hoc in lib.q.7. Apolinaris quæst.6. Toletanus q.2.art.2. Marcellus in suo primo de anima ca.9. Thomas Garbius tract.5.q.49. Commentator primo de substantia orbis, & 8. Phys. com.78. In eandemque inclinat Richardus in 2. dist.15.in 2.princip.q.2.& vt videtur, Alensis.2.part.q.62.membro. 1.atque eam suo tempore communem fuisse testatur Caiet. 1. part. quæst. 76. art. 8. Nituntur verò hi autores hisce potissimùm argu-
1. *Argum.* mentis. Id, quod est addictum materiæ, eique penitus immersum, sortitur conditiones materiæ, si non omnes, saltem eam, quæ materiam primò consequitur, quæ est extensio: atqui omnes formæ physicæ, excepta intellectiua, sunt immersæ in materiam, eique omnino affixæ, cùm extra illam cohærere nõ possint; ergo omnes, præter intellectiuam, sunt extensę, & diuisibiles, non secus, ac formę accidentariæ, quæ materiam comitantur, præsertim cùm in vtrisque æqua
2. ratio esse videatur. Secundò formæ, quæ de potestate materiæ excitantur, ita sunt affectæ, vt pars de parte, totũ de toto educatur. Sicut enim tota forma leonis, verbi gratia, non videtur præexistere in quantumlibet exigua materiæ portione, ita nec putandum est totam è qualibet parte eximi; sed è toto, similiterque partẽ de parte. Igitur cùm omnes formæ, præter intellectiuam, eliciantur de potentia materiæ, omnes extensionem habebunt, ac partes, quibus & toti ma-
3. teriæ, & eius partibus respondeant. Tertiò, Actio, qua anima, etiam perfecti animantis, dempto homine, producitur, est diuisibilis; siquidem recipitur in subiecto quanto; ergo cùm eiusmodi actio sit idem cum anima; nec enim potest à suo termino re ipsa distingui; oportet
4. ipsam quoque animam diuisibilem esse, & extensam. Quartò, Difficile intellectu est quo pacto anima equi sit indiuisibilis, neque tamen spiritalis substantia sit: atqui spiritalis substantia non est, vt patet; ergo neque indiuisibilis.

ARTICVLVS III.

Solutio quæstionis, enodatio argumentorum vtriusque partis.

Ad 1. Problema [illegible]itur omnes ac solas animas perfectorũ animalium esse indiuisibiles.

TRAQVE earum opinionum, quas articulo superiori explicuimus, videtur admodũ probabilis. Quare vtriusque argumenta diluemus, vt quam quisque volet amplectatur; etsi nos priorem libentiùs tueamur. Ad primum eorum, quibus prior confirmabatur, respondemus formas imperfectorum animantium respicere non modò totam materiam, sed etiam partem, vt perfectibile, in quo permanere possunt; formas verò perfectorum haud ita se habere, ideóque in parte materiæ

asseruari non posse; non quòd omnes indiuisibiles sint, id enim soli intellectiuæ animæ competit; sed quia quo forma perfectior est, eò maiori accidentium apparatu,ac pluribus eget organis,vt in corpore seruetur;quæ organa cùm certis sedibus distributa sint,facta diuisione cõfestim perit. Quare ex eo quòd anima perfectorum animalium partem materiæ seorsim informare nequeat,non rectè colligitur eam indiuisibilem naturam obtinere; sed nobilioris notæ esse. Neque aliud probant loca Aristotelis ex c.1.de iuuent.& c.2.huius, quibus tantummodò habetur viuentia imperfecta diuisa viuere;non autem eorum duntaxat formas diuiduas esse.

Certa tamẽ assertio est animã rationalẽ esse indiuisibilem.

Soluũtur rationes pro indiuisione animarũ perfectorũ animalium.

Ad secundum,respondetur in accretione dici manere idem secundum formam,non autem secundum materiam,quia res, quæ accrementum sumit, semper manet eadem secundum rationem suæ speciei;sæpe enim apud Aristotelem forma pro specie,reique definitione sumitur:non manere verò idem secundum materiam,quia materia continenter fluit. Atque hæc interpretatio est D.Thom.1.part. quæ.119.art.1.ad 2.quam, qui sequi voluerit,dicat Aristotelem loco illo primi libri de ortu, & interitu non de solis perfectis viuentibus,sed de omnibus vniuersim loqui.

Ad 2.

De hac re disseruimus lib. 1.de gen. c.5. quæst.12.

Argumenta etiam, quæ pro secunda opinione adducta sunt pari facilitate diluuntur.Ad primum dicendum, esto extensio sit primaria affectio materiæ,non debere proinde omnes formas, quæ materiæ affixæ sunt,illius extensionem sortiri. Nec obstat, quod eam subeant omnes formę accidentarię materiales,vt candor,& frigus,cæteræque id genus,hæ namque ita pendent à materia, vt ei inhæreat interuentu quantitatis, atque ita magis illi addictæ sunt, magisque eius conditiones sequuntur: substantiales autem formæ non ita se habent,vt perspicuum est. Ad Secundum negandum quod assumit, dicendúmque formam perfecti animalis totam pręexistere potentia in vnaquaquę parte materiæ,totamque de qualibet parte educi,non tamen vt dę toto perfectibili;sed vt de eo,cui tota respondere possit dum corpus informat.

Solutio.1.

2.

Ad Tertium,dicendum actionẽ, qua perfecti animalis forma gignitur,esse idem re cum illa,& indiuisibilẽ beneficio termini,à quo indiuisibilitatem mutuatur; ac quemadmodum forma ipsa licet indiuisibilis sit,est nihilominus in materia diuisibili non inhæsiuè,sed subiectiuè,ita & actio, qua efficitur. Nam quod est idem cum substantia non potest esse in materia per inhæsionem. Qua de re lib. 1. de ortu & interitu ex professo egimus.

3.

Ad Quartum respondetur, licet omnes spiritales substantiæ indiuisibiles sint,non licere tamen reciprocare, ita vt omnes etiã substantiæ indiuisibiles spiritales censeantur. Ea enim tãtummodò spiritalis substantia dicitur,quę ita insectilis est,vt immaterialis sit,hoc est,extra materiam cohærere possit. A quo cùm omnes formæ,excepta rationali,longè absint;fit vt nullo modo spiritales substantiæ appellari debeant.

4.

QVÆ

QVAESTIO. IX.

Sit ne tota anima in toto corpore,& tota in qualibet eius parte.

ARTICVLVS I.

Disceptatio propositæ dubitationis.

ON vocamus in quæstionem sit ne anima in sanguine,cæterisque humoribus.Iam enim primo de generatione statuimus tum humores, tum alia quædam, etsi animalium partibus, vtcumque annumerētur,& anima, & vitæ muneribus destituta esse. Erit igitur quæstio de anima comparata ad corpus quoad eas tantùm partes, quæ vita prædítæ sunt. Quæstionis verò sensus est, vtrum anima in corpore ita sit,vt nulla pars corporis careat anima,& ita in qualibet parte,vt in singulis insit tota. *Quæstionis sensus.*

Negatiua pars controuersiæ secundum priorem sensum spectatæ suaderi potest.Primùm, quia anima videtur esse tantùm in cerebro; tum quia congruit,vt id, quod totius corporis regimen obtinet, in cerebro tanquam in arce habitet. Deinde, quia in solo capite excubant simul omnes interni, externique sensus, qui rerum intelligendarum internūtij,& quasi apparitores sunt. Tertiò,quia ratiocinandi facultas in eis,quorum mininges læsæ sunt,perturbatur;quod argumento est illic intellectum, animamque ipsam residere: non autem in aliis partibus corporis, in quibus similem offensionem non accipit. *1. Argum.*

Rursus verò quòd anima in cordis recessu duntaxat collocanda sit,inde probatur;quia cor est fons vitæ,cuius beneficio omnis vitæ actio administratur, & à quo calor per singulas corporis partes diffusus omnia membra fouet,suisque viribus instruit;tum quia cor ad vehementes animi commotiones,vt iram, timorem, cupiditatē vehementiùs inflammatur. Pro quo etiam faciunt verba illa Seruatoris nostri Matthæi 15.de corde exeūt cogitationes; quo ex loco Diuus Hieronymus libro secundo commētariorum in Matthæum ad idem caput colligit, animam non in cerebro vt Plato aiebat, sed in corde esse ex Christi disciplina. *2. Argum.*

Item,forma debet materiæ proportione respondere; sed anima prout est forma corporis est essentia quædā simplex: ergo non respondet ei multiplex materia, qualis est,quæ organorum diuersitate constat;quare non est anima in partibus organicis. Præterea,eadem videtur esse proportio animæ ad corpus,quæ intelligentiæ motricis ad sphæram cœlestem:ergo quemadmodum intelligentia non est in tota sphæra,vt docet Aristoteles 8.Physicorum cap.10. text. 84.sed in certo, & definito loco, ita nec anima in toto corpore. Ad hæc ni *3. Argum.* *4. Argum* *5. Argum.*

arteria vinciatur, non mouetur quod infra nodum est; ergo cùm motus sit index animæ, videtur id, quod infra nodum manet, animæ præsentia destitui. Denique indiuisibile non nisi indiuisibili adæquatur: ergo cùm nulla pars corporis indiuisibilis sit, nulla anima indiuisibilis erit in aliqua parte corporis.

Accedit postremo locus Aristotelis in libro de motu animalium, cap.7. vbi perspicuis verbis edocet animam non in qualibet, sed certa quadam parte corporis sedem habere. Animal, inquit, ita constitutum esse iudicare debemus, vt ciuitatem legibus bene instructam, & temperatam: in hac enim postquam administrationis ratio semel instituta est, nihil oportet absentem principem rebus singulis, quæ gerũtur, interesse, immo verò quisque officiis fungitur suis, vt mandatum est, & aliud post aliud ex consuetudine administratur, & instituitur: in animantibus autem hoc ipsum per naturam efficitur; quòd singula quæque membra ita constituantur, vt ad munera sua exequenda probè affecta sint: quocirca non opus est in vnoquoque membro animam inesse: sed cum in certo principio consistat, reliqua membra, quòd illi adiungantur, viuunt, atque officia per naturam obeunt sua.

Quod verò ad alteram quæstionis partem attinet, qua quæritur num in singulis partibus tota insit anima, probarit aliquis non inesse singulis, hunc in modum. Anima mouetur ex accidente ad motum corporis, in quo est, similitérque, eo quiescente, quiescit. Igitur si anima sit tota in singulis eius partibus, cùm eodem tempore manus quiescat: & pes moueatur; & altera manus sursum; altera deorsum agitetur; tota anima simul mouebitur, & tota quiescet, eodémque tempore contrarios motus subibit. Secundò. Cùm aliquid totum est alicubi, nihil illius extra est; ergo si anima tota sit in capite, nihil illius in pede erit. Tertiò. In qualibet parte humani corporis est tota anima hominis; ergo quælibet pars hominis homo est. Probatur consecutio, quia integra hominis essentia corpore, & animo continetur.

ARTICVLVS II.

Referuntur varia Philosophantium dogmata, constituitur vera sententia.

Mirandul. lib.1. de examine vanit. cap.4.

IN hac quæstione non vna fuit veterum sententia, vt præter alios refert Diuus Gregorius Nyssenus in libro de hominis opificio, cap.12. Lactantius libro de opificio Dei cap.16. Tertullianus in libro de anima, Cicero primo Tuscul. quæstionum. Quidam enim animam in capite velut in arce constituerunt; è quibus Xenocrates in vertice, Hippocrates in cerebro, Herophilus in cerebri concauo, siue basi. In membranulis Strato, & Erasistratus. In superciliorum meditullio Strato Physicus. Alij in aliis partibus. Parmenides, & Epicurus in toto pectore, Philo Iudæus libro, qui inscribitur; *Placita philosophorũ, in qua parte corporis anima resideat.*

Quòd deterius potiori insidietur, in corde. Stoici item in corde, vel in spiritu circa cor; Diogenes in arteria cordis concaua. Alij in abdito quopiam loco, è quo quasi aranea pro rerum opportunitate per totum corpus discurreret.

Quid verò Plato hac in re senserit explicat Alcinous in libro de eius doctrina, cap. 23. hunc in modum, Animam hominis immortalem à primo Deo suscipientes dij mortalium generum conditores, partes illi duas mortales, vt diximus, adiunxerunt. Verùm ne vis animæ immortalis, atque diuina deliramentis mortalibus inficeretur, in ipsa corporis arce sedem eius, vt pote principis omnium, statuerunt. Etenim habitaculum eius caput esse voluerunt, ea figura, qua mundus est elaboratus. Reliquum corpus huic ad ministerium quasi vehiculum subiecerunt. Ipsis verò mortalibus portionibus proprias singulis prouincias assignarunt. Iracundiæ quippe præcordia: cupidini locum medium inter vmbilicum atque diaphragma, ibique vim eam veluti furiosum, & agreste animal ligauerunt.

Totum tripliciter sumitur.

Pro explicatione huiusce controuersiæ animaduertendum est, totum, quod ad præsens institutum attinet, sumi tripliciter. Primo enim modo dicitur totum integrale, seu quantum. Secundo, totum potestate, seu virtute, quod videlicet multas vires seu potentias continet, quæ etiam ab Aristotele in his libris nonnunquam partes vocantur. Tertio, totum essentiale, quod partibus essentiæ seu Physicis, seu Metaphysicis constat. Nec verò illud ignorandum, animam esse totam in qualibet parte corporis, bifariam intelligi posse. Vno modo positiuè, ita vt anima secundum omnes partes, quibus re ipsa constituitur, insit in qualibet parte corporis. Altero negatiuè, ac si diceretur non secundum vnam partem esse in vna parte corporis; & secundum alteram in alia; sed quidquid habet, siue è partibus coalescat siue non, id totum in qualibet parte corporis contineri.

Assertio 1. probatur.

Sit prima assertio. Anima tam diuisibilis, quàm indiuisibilis informat quamlibet partem corporis. Hæc, quæ traditur à D. Thom. lib. 2. contra Gent. cap. 72. & aliis Peripateticis communi consensu, ex eo probatur, quia nulla substantia corporea viuit, nisi quia habet animam, quæ est vitæ fons, & principium. Igitur cùm singulæ partes corporis animati viuant; siquidem omnes nutriuntur, planè sequitur quamlibet partem corporis animati informari ab anima. Adde cùm vnicuique composito naturali vna tantùm insit forma substantialis, vt p... libro de ortu & interitu ostendimus, necessariò animam in toto corpore esse; alioqui aliqua materiæ pars esset omni forma substantiali destituta; quod naturæ viribus neutiquam fieri potest. Accedit testimonium Aristotelis hoc in lib. cap. 2. tex. 20. vbi docet animam stirpium per totum corpus diffundi.

Tertio.

Secunda Assertio. Anima, vt est totum potestate, siue diuisibilis, siue indiuisibilis sit, non continetur tota in qualibet parte corporis. Hæc ex eo patet, quia licet immateriales potentiæ, quæ animæ intellecti

tellectiuæ inhærent, vt intellectus, & voluntas, sint in quauis parte corporis, sicuti & ipsa anima: aliæ tamen vires nempe organicæ, non ita se habent; sed paucis exceptis, vt facultate nutritiua, quæ per totum corpus fusa est, pleræque omnes sedibus disclusæ, ac distinctæ sunt, vt suo loco patebit. Itaque anima, exempli gratia, secundum aspectum in oculis, secundum auditum in auribus, secundum phantasiam in cerebro insidet.

Potentia organica quo pacto sint in animali.

Obiiciat tamen aliquis; Omnes in vniuersum potentiæ inhærent in anima; ergo non rectè discrimen illud inter potentias organicas, & non organicas constituimus. Probatur antecedens, quia omnes potentiæ fluunt ab anima, idque per actionem immanentem (si enim fluerent per actionem transeuntem, iam earum emanatio non impropriè, sed propriè actio diceretur, cuius oppositum docuimus in Physicis) atque adeò necesse est vt omnes potentiæ maneant in ipsa anima. Nonnulli, è quorum numero est Iandunus hoc in lib. quæst. 7. concedunt omnes potentias recipi in anima. Sed non ita est: nam cùm potentiæ ex communi philosophorum doctrina aliæ sint materiales & extensæ, nimirum quæ organicæ dicuntur; aliæ immateriales & inextensæ, sicuti & vtrarumque operationes; fieri nequit vt organicæ inhæreant formæ indiuisibili, sed necessariò recipientur in materia, non quidem nuda, sed vt connotat organa, & vt est sub forma substantiali, ad eum modum, quem primo de ortu & interitu disseruimus. Ex qua etiam disputatione facile erit perspicere non inhærere potentias organicas in toto composito, etsi contrarium arbitrentur Ægidius quodlib. 3. quæst. 10. Caietanus de ente & essentia, cap. 7. quæst. 16. Soncinas lib. 7. Metaph. quæst. 7. & alij. Neque obstat quòd Aristoteles primo huius operis, cap. 4. text. 66. docuit functiones animæ esse coniuncti: ex quo sequitur etiam potentias in ipso coniuncto, id est, in toto esse, cùm eiusdem sit actus, cuius est potentia, teste eodem Aristotele in lib. de somn. & vigil. cap. 1. Non inquam obstat, quia eo loco tantùm significatur sentire, aliásque eiusmodi operationes non administrari absque consortio animæ & corporis, contra Platonem, qui existimauit operationes sensuum esse proprias animæ, in ipsáque inhærere. Ad argumentum verò pro sententia Ianduni respondendum est, non omnes potentias fluere ab anima per actionem manentem in ipsa anima, sed spiritales tantum. Itaque materiales potentiæ fluunt per actionem transeuntem in materiam, vbi recipiuntur: nec inde sequitur eiusmodi fluxus esse actiones propriè dictas, cùm sint quasi resultantiæ quædam.

Lib. 7. cap. 1. q. 1.

Obiectio diluitur.

Tertia assertio. Anima diuisibilis, vt est totum primo, vel tertio modo, non inest tota in qualibet parte corporis. Hæc ex eo ostenditur, quia cùm anima diuisibilis extensione materiæ, & quantitatis dilatetur, & extensa sit; oportebit singulas eius portiones singulis materiæ partibus respondere, atque adeò non erit tota quoad substantiam in qualibet parte corporis. Nec est quòd quispiam dubitet

3. asser.

num Metaphysicæ partes animæ cum anima ipsa extendantur. Nam cùm illæ à substantia animæ realiter non differant, necessum erit ad eius extensionem suo etiam modo extendi.

4. Assertio. Quarta assertio. Anima indiuisibilis, vt est totum tertio modo, est tota in qualibet parte corporis, secundum rationem verò totius primo modo sumpti dici potest esse in qualibet parte corporis negatiuè. Hæc quoad priorem partem ex eo constat, quia cùm anima quamlibet partem corporis viuentis informet, vt in prima assertione ostendimus, necesse erit animam partibus carentem, in qualibet parte corporis totam esse; id enim quod insectile est, vbicunque est, totum est. Quoad secūdam verò partem similiter ostenditur eadem assertio; quia cum anima indiuisibilis constet partibus integrantibus, eatenus dici potest secundum prædictam considerationem totius primo modo spectati, esse tota in qualibet parte corporis, quatenus non obtinet vnam partem integrantem in vna corporis parte, aliam in alia.

ARTICVLVS III.

Explicatio Argumentorum primi articuli.

Dilutio argumentorum.
Solutio 1.

RGVMENTORVM, quæ primo articulo proposuimus, dilutio ita se habet. Ad primum dicendum, ex eo non concludi animā quoad suam substantiam non esse in singulis partibus corporis: sed duntaxat quoad aliquas ipsius potētias, functionésve peculiari modo quibusdā eius partibus inesse; vt in capite quoad omnes externos sensus, excepto tactu, qui per omnia membra permeat; itémque quoad internas sentiendi facultates vtriusque intellectus famulas, & adiutrices. Quòd verò cùm mininges læsæ sunt, iudicium perturbetur, non prouenit ex eo quòd anima in cerebro tantùm insit, sed quia oportet intelligentem vti satellitio phantasiæ, eiúsque idola speculari. Vnde si ea turbata fuerit, nequit anima officio rationis ritè de-

Solutio 2. fungi. Secundum etiam argumentū tantummodò conficit animam esse in corde, vt in fonte caloris, & spirituum officina, ac sede appetitus sensitiui, à quo variæ perturbationes oriuntur; non verò illic

Solutio 3. duntaxat secundum informationem esse. Ad tertium dic, etsi forma sit quidpiam vnum secundum essentiam, esse tamen virtute multiplex ob virium, quas ex se profundit, vbertatem, ideóque ad eorum

Solutio 4. officinam distinctis organis egere. Ad quartum, Cum quælibet pars viuentis viuat, oportere in qualibet eius parte esse animam, at cœlum non est viuens, nec intelligentia corpus cœleste informat,

[Solut]io 5. sed ei tantum, vt motor assidet. Ad quintum, Idcirco arteriam ligatam infra nodum non moueri, quia motus arteriæ est à motu cordis, qui per constrictionem impeditur, non autē quòd infra nodum

[Solu]tio 6. non maneat anima. Ad sextum, Indiuisibili quantitatis non posse adæquate respōdere nisi indiuisibile. Verùm indiuisibili substantiæ, cuiusmo

cuiuſmodi eſt anima, cum virtute diuiſibile quidpiam ſit, poſſe diuiſibile reſpondere; quod etiam patet in angelis, qui indiuiſibiles cùm ſint, in ſpatio tamen diuiduo exiſtunt. Quod ad locum Ariſtotelis citatum ex libro de Animalium motu ſpectat: Simon Portius libro de mente humana cap. 7. colligi ex eo putat animam ſecundum Ariſtotelis ſententiam non eſſe in toto corpore: ſed non rectè ſentit, non enim Ariſtoteles illud pronunciat de anima ſecundum ſuam ſubſtantiam, ſed quoad potentiam motricem, de qua inibi erat quæſtio. Hanc verò ſtatuit in corde vt in omnium vitalium functionum principio, ac fonte.

Ad primum verò eorum, quæ ſecundam quæſtionis partem attingunt, reſpondet D. Th. in 1. d. 37. q. 4. art. 1. Capr. in 2. d. 2. q. 1. art. 3. & Caiet. ad art. 8. quæſtionis 76. primæ partis mota manu, animam nec per ſe, nec ex accidente moueri; quia immateriales ſubſtantiæ nullo pacto ſubire motum dicuntur, niſi cùm id, in quo definitiuè ſunt, mouetur: anima verò non eſt definitiuè in manu. Alij, in quibus eſt etiam Diuus Thomas de ſpiritualibus creaturis quæſtione vnica, articulo quarto ad 7. Ægidius in primo d. 8. 2. parte diſtinctionis principio quæſtionis tertiæ, minimè abſurdum putant concedere moueri ſimul animam, & quieſcere, cùm ipſa in ſe eiuſmodi quietem, & motum non recipiat, ſed diuerſæ partes corporis, quas informat, quanquam id in iis, quæ per ſe mouentur, aut quomodolibet in ſe motum recipiunt, fieri nequit. Alij denique fatentur animam moueri per accidens ad motum manus, negant tamen ſimul quieſcere, quieſcente pede. Nam cùm quies ſit priuatio, quæ abſolutè motum negat, non dicetur, inquiunt, anima quieſcere, niſi totum corpus, in quo eſt, motu vacet. Ex his tribus ſolutionibus etſi nulla omnino diſpliceat, prima magis placet. Ad ſecundum, negari poteſt in primis antecedens. Vt enim res alicubi tota eſſe perhibeatur, ſat eſt nihil illius non eſſe vbi tota contineri dicitur: vel admittatur, in iis tamen, quæ alicubi definitiuè, aut circunſcriptiuè ſunt, vt in primo, & adæquato ſuo perfectibili; quo pacto formæ indiuiſibiles non ſunt in qualibet parte corporis. Atque hæc ſolutio eſt D. Thomæ in quæſtionibus diſputatis, quæſtione de anima, art. 10. ad 3.

Quo pactò moueatur anima, mota ſola manu

Ad tertium, neganda eſt conſecutio. Non enim homo dicitur id, quod conſtat ex anima rationali, & quacunque materia, ſed ex ea, quæ ſit primum, & adæquatum perfectile, quale non eſt pars materiæ.

Non qualibet pars hominis dicitur homo.

CAPITIS SECVNDI EXPLANATIO.

a *Tenim, cùm ex obscuris.* Aliam traditurus animæ definitionem, quæ animarum species distinctiùs explicet, methodum, modúmque doctrinæ statuit, vti facere consueuit cùm grauis controuersia existit. Ait ergo velle se ex obscuris naturâ, sed nobis notioribus ad ea, quæ secundum rationē magis nota sunt, progredi; tradereque definitionem, quæ causam cōtineat: oportet enim nō solùm quòd res sit, sed cur sit declarare. Quæ autem dicātur nobis, quæ natura notiora, obscuriorave satis longa disceptatione in primo Physicæ Auscultationis libro exposuimus.

Tria definitionum genera.

b *Nunc autem definitionum.* Definitionū tria esse genera constat ex primo Post. cap. 7. Quædam enim traduntur per formam, vel materiam. Quædam per causam finalem, vel efficientem. Aliæ vtrásque causæ genus comprehendunt: & quæ ex vno constat genere dicitur interdū conclusio, prout demonstratur per aliam; interdum medium, prout aliam demonstrat. Quæ autem ex vtroque coalescit, appellatur demonstratio positione tantùm, seu collocatione differens; quia continet medium & conclusionem, ex quibus demōstratio coagmentari possit, accedente forma syllogistica. Talis est hęc definitio, Homo est animal rationis particeps, constans corpore in cœlum erecto: potest enim ex ea confici demonstratio, qua causa materialis per formalem, seu quasi formalem de homine ostendatur, hunc in modum. Omne animal particeps rationis constat corpore in cœlum erecto: sed homo est animal particeps rationis: ergo constat corpore in cœlum erecto. Propositum verò Aristoteli est talem animæ definitionem tradere, vt ex illa & ea, quam superiori capite assignauit, fiat vna, quæ sit demonstratio positione differens: ita nimirum, vt vna ex alia demonstrari possit.

Definitio cōstans ex duplici genere causæ, demōstratio appellatur.

ΚΕΦ. β.

a Ἐπεὶ δ᾽ ἐκ τῶν ἀσαφῶν μὲν, φανερωτέρων δὲ γίνεται τὸ σαφὲς καὶ κατὰ τὸν λόγον γνωριμώτερον, πειρατέον πάλιν οὕτως ἐπελθεῖν περὶ αὐτῆς· οὐ γὰρ μόνον τὸ ὅτι δεῖ τὸν ὁρισικὸν λόγον δηλοῦν, ὥσπερ οἱ πλεῖστοι τῶν ὅρων λέγουσιν, ἀλλὰ καὶ τὴν αἰτίαν ἐνυπάρχειν καὶ ἐμφαίνεσθαι. b νῦν δὲ ὥσπερ συμπεράσμαθ᾽ οἱ λόγοι τῶν ὅρων εἰσίν· c οἷον τί ἐστι τετραγωνισμός, τὸ ἴσον ἑτερομήκει ὀρθογώνιον εἶναι ἰσόπλευρον. ὁ δὲ τοιοῦτος ὅρος, λόγος τοῦ συμπεράσματος. ὁ δὲ λέγων ὅτι ἐστὶ τετραγωνισμὸς μέσης εὕρησις, τοῦ πράγματος λέγει τὸ αἴτιον. Text. 12. d λέγομεν οὖν ἀρχὴν λαβόντες τῆς σκέψεως, διωρίσθαι τὸ ἔμψυχον τοῦ ἀψύχου τῷ ζῆν. πλεοναχῶς δὲ τοῦ ζῆν λεγομένου, κἂν ἕν τι τούτων ὑπάρχῃ μόνον, ζῆν λέγομεν αὐτό, οἷον νοῦς, αἴσθησις, κίνησις, καὶ στάσις ἡ κατὰ τόπον· ἔτι δὲ κίνησις ἡ κατὰ τροφὴν, καὶ φθίσιν τε, καὶ αὔξησιν. Text. 13. e διὸ καὶ τὰ Text. 14.

c *Veluti quid est &c.* Vt ostendat quasdā esse definitiones, quæ rei causam explicant, alias quę non ita se habent, exēplum subiicit à Geometria petitū. Quod vt intelligatur, admonendū est dato vno quadrangulo rectilineo, posse dari quadratū æquale areā complectēs. Est autem quadrangulū figura quadrāgularis duorū laterum inæqualium, vt A. Quadratū verò est figura item quadrāgularis habēs omnia latera æqualia & rectangula vt B. Quadrare autem quadrangulum est inuenire quadratum æquale spatium continens quadrangulo. Hoc autem fit per mediæ lineæ inuentionem. Media linea est ea, quæ inter latus maius quadranguli, & latus minus ita se habet, vt quam proportionem obtinet maius ad ipsam, eandem obtineat ipsa ad minus, exempli gratia. Si latus maius quatuor habuerit palmos, latus verò minus vnum; linea media duos complectetur, quia sicut in duplo superatur à maiori

Quadratū, & quadrangulū æqualem aream habere possunt.

Euclid. 1. eiu. diff. 30.

Quadratio quomodo inueniatur.

A

B

LINEA MEDIA

Latus min⁹

Latus mai⁹

A

maiori latere, ita in duplo superat minus. Ex media igitur linea tribusque aliis ipsi æqualibus confectum quadratum, æquale est quadrangulo dato. Talem porro lineam sic inuenies. Quadranguli latus maius, & minus quæ ad punctum anguli A. concurrebant in rectum extende & super totam eam lineam describito semicirculum: tum à puncto coniunctionis A erige perpendiculariter, siue ad angulos rectos lineam vsque ad circunferentiam: illa igitur erit media ex quâ conficietur quadratum æquale. His positis sciendum quadrationem, quæ dicitur tetragonismus, dupliciter definiri. Vno modo definitione non reddente prædictã causam quadrationis, nimirum: Quadratio est confectio quadrati æqualis quadrangulo; vel reddente eiusmodi causam: scilicet, Quadratio est inuentio mediæ lineæ inter latera inæqualia quadranguli. Hæc enim definitio continet causam illam quadrationis. Hoc exemplum eò spectat, vt doceat Aristoteles, velle se tradere animæ definitionem, quæ rei causam explicet.

Quid sit media linea.

Quadratio dupliciter definitur.

Text. 12.

CAP. II.

[a] *AT enim cum ex obscuris quidem, magis autem manifestis fiat id notum, quod est dilucidum, ac notius ratione: enitendum est rursus hoc pacto de ipsa anima pertractare. Rationem enim diffinitiuam non solùm esse significare, vt complures dicere diffinitiones videntur, sed etiam in ipsa causam inesse, ac apparere, oportet.* [b] *Nunc autem diffinitionum complures, vt cõclusiones esse videntur.* [c] *Veluti quid est quadratio, cõfectio figuræ laterum æqualium angulorumq́, rectorũ æqualis altera ex parte longiori figuræ: atque definitio talis*

Text. 13. *conclusionis occupat locum. At ea, quæ quadrationem inuentionem esse mediæ, dicit, ipsius rei profectò causam, vt patet, assignat.* [d] *Dicamus igitur hinc considerationis initio sumpto animatum ab inanimato vita seiungi. Atque cum multifariam viuere dicatur: etiamsi vnum tãtum istorum insit,*

Text. 14. *viuere illud dicimus cui inest, vt intellectus, sensus, motus loco ac status, & insuper motio nutrimento accommodata, & accretio decretioue.* [e] *Quapropter*

[d] *Dicamus igitur.* Dixerat se progressurum à posterioribus, siue obscuris naturâ, & notioribus nobis ad ea, quæ naturâ sunt notiora: eam methodum seruat. Progreditur enim ab animato ad animam, constat verò animatum esse posterius natura, quàm animam; siquidem animatum dicitur, quod animæ particeps est, denominaturque ab anima: quod verò ab aliquo denominatur, posterius illo est. Constat quoque animatum esse nobis manifestius, quàm animam; quia compositum, & totum priùs menti occurrit (intellige quoad confusam cognitionem) quàm eius pars: anima autem pars est corporis animati. Constat item animatum quoad cognitionem distinctam esse ignotius natura, quàm animam, sicuti & omne totum sua parte. Procedit ergo Aristoteles ab animato explicans discrimen inter animatum & inanimatum: videlicet quòd animatum viuat, hoc est, à se ipso moueatur, & actiones ab interno vitæ principio fundat. Vnde rectè annotat Simplicius vitam Græcè ζωὴ dici ἀπὸ τοῦ ζέειν, hoc est, à feruendo, quoniam ex se & intrinsecus feruet, est hoc, agit, seu mouet, moueturque.

Animatũ posterius est nobisq́, notius quàm anima.

Inter animatũ, & inanimatũ discrimen

[e] *Quapropter & vniuersa planta videntur viuere.* Quia vita multipliciter dicitur: siquidem quatuor sunt vitalium operationum genera, nutritio, sensio, motus progressionis, & intellectio: docet vt aliquid viuere dicatur, sat esse vnum vitæ opus exercere. Vnde colligit Plantas, in quibus vitæ munia minùs illustria & conspicua sunt, re vera viuere, argumento quòd versus omnem loci differentiam se se porrigant, & increscant. Namque naturalia ad vnum determinata sunt; viuentia autem ad opposita sese habent.

Vt aliud dicatur viuere, sat est si è quatuor operationib. vitalibus vnam solum exerceat.

[f] *Atque*

Ex quatuor vitaliũ operationum generibus quadruplex vitæ gradus colligitur.

ᶠ *Atque hæc quidem.* Ex quatuor generibus vitalium operationum, quæ paulò ante numerauerat, quadruplicem vitæ gradum colligit. Primus est eorum, quæ vegetantur, seu quæ aluntur, augescunt & decrescunt; secundus eorum, quæ non solum vegetantur, sed etiam sensu pollent. Tertius eorum, quæ vegetantur, & sensu prædita sunt, feruntúrque motu progressionis. Quartus, eorum, quibus non solum tres superiores gradus, sed insuper gradus intelligendi competit. Docet verò hosce gradus inter se distingui. In plantis enim primus sine aliis reperitur. In quibusdam animalibus duo priores sine reliquis, vt in iis piscibus, qui ad saxa adhærescũt. In bestiis perfectis tres priores absq; extremo. In homine omnes quatuor. Itaque in iis gradibus eiusmodi ordo est, vt priores absq; posterioribus possint esse, non contrà.

ᵍ *Atque quam.* Cur nutriendi vis inter cæteras animæ facultates, & tactus inter omnes sensus locum primum habeat, explicaturum se in progressu inquit. Est verò eius rei causa, quia nutritoria facultas vitam primò seruat, dum fluxum materiæ, quam calor diripit, continuò rependit, atque instaurat. Præterea tactus noxia declinat, salutaria prosequitur, quo neglecto discrimine, vitæ fundamenta ruerent.

Secũdã animæ definitionẽ ex dictis concludit.

ʰ *Nunc eousque.* Ex dictis animæ definitionem concludit. Nam cùm animatum ab inanimato differat operatione vitæ, ab anima ipsa vt à vitæ principio orta, cùmque quatuor sint viuentium genera, quadruplici functionum varietate distincta, reliquum est vt anima probè dicatur principium vegetandi, sentiendi, loco mouendi, intelligendi, seu quo viuimus, sentimus, loco mouemur, & intelligimus. Deinde duplicem proponit quæstionem. Vnam, an hæc quatuor nempe vegetatiuum, sensitiuum, loco motiuum, intellectiuum, animæ

τὰ φυόμενα πάντα δοκεῖ ζῆν· φαίνεται γὰρ ἐν
αὑτοῖς ἔχοντα δύναμιν καὶ ἀρχὴν τοιαύτην, δι' ἧς
αὔξησίν τε καὶ φθίσιν λαμβάνουσι κατὰ τοὺς ἐναντίους
τόπους· οὐ γὰρ ἄνω μὲν αὔξεται, κάτω δ' οὔ· ἀλλ' ὁμοίως
ἐπ' ἄμφω καὶ πάντη ὅσα ἀεὶ τρέφεται καὶ ζῇ διὰ τέ-
λους, ἕως ἂν δύνηται λαμβάνειν τροφήν. ᶠ χωρί- Text.15.
ζεσθαι δὲ τοῦτο μὲν τῶν ἄλλων δυνατόν· τὰ δ' ἄλλα
τούτου ἀδύνατον ἐν τοῖς θνητοῖς. φανερὸν δ' ἐπὶ τῶν
φυομένων· οὐδεμία γὰρ αὐτοῖς ὑπάρχει δύναμις ἄλ-
λη ψυχῆς. τὸ μὲν οὖν ζῆν, διὰ τὴν ἀρχὴν ταύτην
ὑπάρχει πᾶσι τοῖς ζῶσι· τὸ δὲ ζῷον, διὰ τὴν αἴσθησιν
πρώτως· καὶ γὰρ τὰ κινούμενα μηδ' ἀλλάττοντα το- Text.16.
πον, ἔχοντα δ' αἴσθησιν, ζῷα λέγομεν, καὶ οὐ ζῆν
μόνον. αἰσθήσεως δ' ὑπάρχει πρῶτον πᾶσιν, ἁφή. καὶ Text.17.
ὥσπερ τὸ θρεπτικὸν δύναται χωρίζεσθαι τῆς ἁφῆς καὶ
πάσης αἰσθήσεως, οὕτω καὶ ἡ ἁφὴ τῶν ἄλλων αἰσθή-
σεων. θρεπτικὸν δὲ λέγομεν τὸ τοιοῦτον μόριον τῆς ψυ-
χῆς, οὗ καὶ τὰ φυτὰ μετέχει. τὰ δὲ ζῷα πάντα φαί-
νεται τὴν ἁπτικὴν αἴσθησιν ἔχοντα. ᵍ δι' ἣν δ' αἰ- Text.18.
τίαν ἑκάτερον τούτων συμβέβηκεν, ὕστερον ἐροῦμεν.
ʰ νῦν δ' ἐπὶ τοσοῦτον εἰρήσθω μόνον, ὅτι ἡ ψυχὴ
τούτων ἐστὶν ἀρχὴ τῶν εἰρημένων, καὶ τούτοις ὥρισται,
θρεπτικῷ, αἰσθητικῷ, διανοητικῷ, κινήσει. πότερον Text.19.
δὲ τούτων ἕκαστόν ἐστι ψυχὴ, ἢ μόριον ψυχῆς· καὶ εἰ
μόριον, πότερον οὕτως ὥστ' εἶναι χωριστὸν λόγῳ μόνον,
ἢ καὶ τόπῳ, ⁱ περὶ μὲν τινῶν οὐ χαλεπὸν ἰδεῖν· ἔνια
δὲ ἀπορίαν ἔχει· ὥσπερ γὰρ ἐπὶ τῶν φυτῶν ἔνια διαι- Text.20.
ρούμενα φαίνεται ζῶντα, καὶ χωριζόμενα ἀπ' ἀλλήλων,
ὡς οὔσης τῆς ἐν αὐτοῖς ψυχῆς, ἐντελεχείᾳ μὲν μιᾶς
ἐν ἑκάστῳ φυτῷ, δυνάμει δὲ πλειόνων· οὕτω καὶ
περὶ τὰς ἄλλας διαφορὰς τῆς ψυχῆς ὁρῶμεν συμβαῖ-
νον ἐπὶ τῶν ἐντόμων ἐν τοῖς τεμνομένοις· καὶ γὰρ αἴ-
σθησιν ἑκάτερον τῶν μερῶν ἔχει, καὶ κίνησιν τὴν κατὰ
τόπον. εἰ δ' αἴσθησιν, καὶ φαντασίαν, καὶ ὄρεξιν· ὅπου
μὲν γὰρ αἴσθησις, λύπη τε καὶ ἡδονὴ παρακολουθεῖ·

ὅπου

pter & vniuersa plantæ videntur viuere. Quippe cùm videantur in se ipsis vim habere talem atque principium: quo ad contraria loca tam incrementa, quàm decrementa suscipiunt. Non enim sursum quidem accrescunt, deorsum autem non accrescunt, sed ad vtranque similiter differentiam, & omni ex parte semperq́; nutriuntur, & eousque viuunt, quousque possunt alimentum Text.15. *accipere.* [f] *Atque hæc quidem vis à cæteris seiungi separaríque potest, cætera autem in ipsis mortalibus ab ista nequeunt separari. Quod quidem in ipsis perspicitur plantis, nulla enim prorsus in ipsis, vt patet, alia præter hanc, animæ potentia atque officium inest. Viuere igitur ob hoc principium viuentibus competit. Animal autem* Text.16. *est ob sensum primò. Nam & ea, quæ non cientur motu, nec mutant locum, sensum autem habent, non solùm viuere dicimus, sed etiam animalia* Text.17. *nuncupare solemus. At verò ex sensibus, tactus primò cunctis animalibus inest. Atqui vt vegetatiuum à tactu, sensúque omni, sic à cæteris tactus separari sensibus potest. Eam autem partem animæ vegetatiuam dicimus esse, cuius & plantæ participes sunt. Animalia verò cuncta ipsam vim* Text.18. *habere sentiendi tactu videntur.* [g] *Atque quam ob causam istorum vtrumque fit, posteà dicemus ac explanabimus.* [h] *Nunc eousque tantum dicatur, animam, inquam, principium esse eorum, quæ dicta sunt, & his esse diffinitam vegetatiuo,* Text.19. *sensitiuo, intellectiuo, etiam motu. Quærendum autem est vtrum horum vnumquodque sit anima, an animæ pars, & si pars vtrum hoc pacto, vt sit* Text.20. *separabile ratione solum, an etiam loco.* [i] *Atque de nonnullis quidem istorum videre, discernereq́; facile possumus, nonnulla autẽ dubitationem habent. Nam vt plantæ nonnullæ diuisæ, seiunctæq́; videntur viuere propterea quod anima, quæ est in istis, actu quidem in vnaquaque planta est vna, potentia verò plures, sic & circa alias videmus animæ differentias fieri, cum incidantur animantium ea, quæ insecta vocamus vtraque namque partium & sensum habet, & motu loco cietur. Quòd si sensum habet, & imaginationem & appetitum etiam habet. Vbi namque est sensus, ibi dolor etiam existit, atque voluptas. At*

In stirpibus, & insectis animantibus potentias animæ nõ distingui subiecto, clarũ est.

animæ partes, facultatesvè sint: vel potiùs anima ipsa: vt vtrum vegetatiuum sit potentia insita animæ ad vitæ munus obeundum: an verò anima ipsa vegetatrix. Alteram, esto sint facultates, non animæ, vtrum ratione tantum, & definitione, an loco, & subiecto distinguantur. Timæus enim iracundiam in corde, appetitum in hepate, sensum in cerebro collocauit.

[i] *Atque de nonnullis quidem istorum videre.* Diluit posteriorem quæstionem, vt ex ea prioris explicatio facilior euadat: continetur autem solutio hac sententia. Non est difficile videre in quibusdam potentias loco, & subiecto non distingui: in aliis difficile id est, constat tamen omnes ratione, definitioneque inter se differre. Porrò huius sententiæ tres partes sunt, quarum prima si de stirpibus & insectis animantibus & de potentiis, quæ iis competunt, sermo sit, manifestam habet veritatem. Etenim partes diuulsæ à plãta retinent vim vegetatricem, & altricem, nonnisi quia & anima plantæ, & eius vires per totũ corpus diffunduntur. Itemque lacerta in duas partes diuisa, adhuc mouetur, & sentit: motus verò, & sensus imaginationem & appetitum sequuntur. Sunt igitur hæc per lacertæ mẽbra & artus expãsa: alioqui si definitis sedibus continerentur, in iis tantùm sedibus remanere possent, si quando remanerent.

Vis intelligendi corpori affixa non est.

[k] *De intellectu.* Hæc est secunda pars sententiæ, qua ostendit difficile esse, & adhuc ambiguum an intellectiua potentia certo organo definita sit, quia nondum satis explicauit an sit facultas organica. Videri tamen ait animam intellectiuam alterius esse rationis, atque ordinis, & immortalitate à cæteris formis rerum sublunarium distingui. Ex quo sequitur vim intelligendi non hærere in corpore, posséque ab eo seiungi, non ita verò cæteras potentias, cùm organis addictæ affixæque sint, vt ex superioribus patet; etsi non defuerint, qui eas quoque separari posse à materia affirmarint.

Probat animæ potentias ratione, definitioneq́; distingui.

Potentiæ per actus distinguuntur.

[l] *Ratione verò.* Tertiam sententiæ partem, videlicet omnes potentias ratione, seu definitione distingui, confirmat ex earum operationibus: potentiæ namque per actus suos distinguuntur. Quare vt sensus & appetitus diuersos actus edunt, vtpote ad diuersa tendentes obiecta, ita & diuersam definitionem, rationémque sortiuntur. Deinde in illis verbis, At verò quibusdam, vt D. Thomas interpretatur, priorem diluit quæstionem aiens vnumquodque ex illis quatuor prædicatis nẽpe vegetatiuum, sensitiuum, loco motiuum, intellectiuum, esse tũ animam, tum virtutem animæ: animã, cùm vnum eorum tantùm inest, atque ita in plantis vegetatiuum esse animam. Cùm verò plura insunt, id quod excellit, animã esse, vt in homine intellectiuum: quod ita accipiendum est vt v. c. vegetatiuũ per se sumptum ex vsu loquendi notet animam, cuĩis tantùm gradus conuenit: similiterque reliqua tria prædicata. Re enim vera vnumquodque horum potest sumi vel pro anima, vel pro potentia: vt vegetatiuum pro facultate vegetatrice, quæ manat ab essentia animæ plantalis, vel pro ipsa anima plantæ. Græci tamen interpretes volunt potiùs hic contineri confirmationem sententiæ propositæ de potentiarum distinctione secundum rationem. Nimirum cùm viuentia inter se differant, quòd alia plures, alia pauciores animæ facultates obtineant, necessariò fatendum eas saltem ratione distingui. Atque hæc Græcorum explicatio germanior videtur, illa prior aliquantulum extorta.

ὅπου δὲ ταῦτα, ἐξ ἀνάγκης καὶ ἐπιθυμία. [k] περὶ δὲ τοῦ Text.21.
νοῦ καὶ τῆς θεωρητικῆς δυνάμεως, οὐδέπω φανερόν· ἀλλ'
ἔοικε ψυχῆς γένος ἕτερον εἶναι. καὶ τοῦτο μόνον ἐνδέ-
χεται χωρίζεσθαι, καθάπερ τὸ ἀΐδιον τοῦ φθαρτοῦ. τὰ Text.22.
δὲ λοιπὰ μόρια τῆς ψυχῆς, φανερὸν ἐκ τούτων, ὅτι οὐκ
ἔστι χωριστά, καθάπερ φασί τινες· [l] τῷ δὲ λόγῳ ὅτι
ἕτερα, φανερόν· αἰσθητικῷ γὰρ εἶναι καὶ δοξαστικῷ ἕτε-
ρον, εἴπερ καὶ τὸ αἰσθάνεσθαι τοῦ δοξάζειν. ὁμοίως δὲ
καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον τῶν εἰρημένων. ὅτι δ' ἐνίοις Text.23.
μὲν τῶν ζώων ἅπαντ' ὑπάρχει ταῦτα, τισὶ δέ τινα
τούτων, ἑτέροις δὲ ἓν μόνον· τοῦτο δὲ ποιεῖ διαφορὰς
τῶν ζώων. διὰ τίνα δ' αἰτίαν, σκεπτέον ὕστερον. παρα-
πλήσιον δὲ καὶ περὶ τὰς αἰσθήσεις συμβέβηκε· τὰ μὲν
γὰρ ἔχει πάσας, τὰ δὲ τινάς, τὰ δὲ μίαν τὴν ἀναγ-
καιοτάτην, ἁφήν. [m] ἐπεὶ δὲ ᾧ ζῶμεν καὶ αἰσθανό- Text.24.
μεθα, διχῶς λέγεται, καθάπερ ᾧ ἐπιστάμεθα. τού-
των δὲ λέγομεν, τὸ μὲν ἐπιστήμην, τὸ δὲ ψυχήν·
ἑκατέρῳ γὰρ τούτων φαμὲν ἐπίστασθαι· ὁμοίως δὲ καὶ ᾧ
ὑγιαίνομεν, τὸ μὲν ὑγιείᾳ, τὸ δὲ μορίῳ τινὶ τοῦ σώ-
ματος, ἢ καὶ ὅλῳ. τούτων δ' ἡ μὲν ἐπιστήμη καὶ
ὑγίεια, μορφὴ, καὶ εἶδός τι, καὶ λόγος, καὶ οἷον ἐνέργεια
τῶν δεκτικῶν· ἡ μὲν τοῦ ἐπιστημονικοῦ, ἡ δὲ τοῦ ὑγια-
στικοῦ· δοκεῖ γὰρ ἐν τῷ πάσχοντι καὶ διατιθεμένῳ ἡ
τῶν ποιητικῶν ὑπάρχειν ἐνέργεια. [n] ἡ ψυχὴ δὲ, τοῦτο
ᾧ ζῶμεν, καὶ αἰσθανόμεθα, καὶ διανοούμεθα πρώτως.
ὥστε λόγος τις ἂν εἴη καὶ εἶδος, ἀλλ' οὐχ ὡς ὕλη καὶ
τὸ ὑποκείμενον· τριχῶς γὰρ λεγομένης τῆς οὐσίας, κα- Text.25.
θάπερ εἴπομεν, ὧν τὸ μὲν εἶδος, τὸ δὲ ὕλη, τὸ δὲ
ἐξ ἀμφοῖν· τούτων δ' ἡ μὲν ὕλη δύναμις, τὸ δὲ
εἶδος ἐντελέχεια· ἐπεὶ δὲ τὸ ἐξ ἀμφοῖν, ἔμψυχον·
οὐ τὸ σῶμά ἐστιν ἐντελέχεια ψυχῆς, ἀλλ' αὐτὴ σώμα-
τός τινος. [o] καὶ διὰ τοῦτο καλῶς ὑπολαμβάνουσιν, οἷς Text.26.
δοκεῖ

[m] *Quoniam autem.* Instituit ex inuenta in hoc capite definitione, demonstrare eam,

At ubi sunt hæc, ibi necessariò cupiditas etiam
Text.21. *inest.* [k] *De intellectu verò contemplatiuaq́, potentia nondum quicquam est manifestum, sed videtur hoc animæ genus esse diuersum, idq́, solum perinde atque perpetuum ab eo, quod occidit, se-*
Text.22. *iungi separariq́, potest. Cæteras autem animæ partes, separabiles quidem non esse, vt quidam asseruerunt, ex iis quæ diximus patet.* [l] *Ratione verò differre non obscurum esse videtur. Sensitiui namq́, ratio diuersa est à ratione principij opinandi. Siquidem diuersa sunt sentire ac opinari,*
Text.23. *& vnumquodque dictorum similiter. At verò quibusdam animantium cunctæ partes, vt patet, insunt, quibusdam nonnullæ: Sunt & quibus vna tantum inesse videtur, atque id ipsum differentias animantium facit, quam autem ob causam ita sit, posteà perscrutabimur. Eadem & circa sensus fieri sanè videmus: quedã enim omnes, quedam aliquos, quedam vnum duntaxat habere videntur, tactum, inquam, ipsum, qui quidem est omnium*
Text.24. *maximè necessarius.* [m] *Quoniam autem id, quo viuimus, quovè sentimus bifariam dicitur, perinde atque id, quo scimus, & id etiã quo sani sumus, atque valemus (quoddam enim scientiam, quoddam animam dicimus. Quippe cum vtroque scire dicamus; & aliud sanitatem, aliud partem corporis aliquam, vel totum dicimus corpus, atque horum vtrumque tam scientia, quàm sanitas, forma quædam & species est, & ratio, & tanquam actus suscipientis, scientia quidem scientis, sanitas autem sani. Actus enim agentium in eo, quod patitur, atque disponitur inesse videtur.* [n] *Anima autem, id est, vt patet quo viuimus, & quo sentimus, ac intelligimus primò) ipsa profectò ratio quædam erit, & forma, sed non vt materies, atque*
Text.25. *subiectum. Nam cùm substantia tripliciter dicatur, vt diximus (quædam enim est forma, quædam materies, quædam id, quod ex vtrisque componitur, & materia quidem est, vt patet, potentia, forma autem actus) cum igitur, vt diximus substantia dicatur trifariam, animansq́, id sit, quod ex vtrisque corpore, inquam, & anima constat, corpus profectò non est actus animæ, sed ipsa corporis ali-*
Text.26. *cuius est actus.* [o] *Idcirco rectè admodum putant ij, qui*

eam, quam tradiderat capite superiori. Sumit autem primò quemadmodum duobus scire dicimur, nempe scientia tanquam forma, & anima tanquam subiecto: item vt duobus dicimur sanari, videlicet sanitate vt forma, corpore, vel aliqua parte corporis vt subiecto: ita duobus nos dici viuere, altero vt forma, altero vt materia, in qua forma inest. Non enim forma, seu actus in quolibet subiecto esse potest, sed certo & determinato: sicuti neque agens in quodlibet indiscriminatim agit, sed in id, quod idoneũ aptúmque est ad eius impressionem recipiendam.

Duobus viuere dicimur, altero vt forma, altero vt materia.

[n] *Anima autem.* Probat animã esse formam. Id, quo viuimus est forma, sed anima viuimus, ergo anima est forma. Minorem suadet, quia cùm substantia triplex sit, forma, materia, & cõpositum, vt iam superiùs dictũ fuit; compositum autem sit quod viuit, & corpus siue materia sit ens potentia, fieri non potest vt eo viuere dicamur, sed per animam, quæ est actus. Ex superiùs dictis hunc in modum colligi potest demonstratio, qua Aristoteles priorẽ animæ definitionem per posteriorem ostendit. Id, quo primò viuimus, sentimus, loco mouemur, & intelligimus, est actus primus substãtialis corporis naturalis potentia vitã habentis: sed anima est id, quo primò viuimus, sentimus, loco mouemur, & intelligimus, ergo anima est actus primus substãtialis, &c.

Prior animæ definitio per posteriorem ostendit.

[o] *Idcirco rectè.* Ex superioribus quasi corollarium deducit, rectè sentire eos, qui asserunt

Quomodo intelligendum, animam nec esse corpus nec sine corpore.

asserunt animam neque esse corpus, nec sine corpore. Si enim est actus & perfectio corporis, corpus non est. Item nõ est sine corpore; quia etsi anima intellectiua separata cohæreat extra corpus: tamẽ suapte natura est forma illius, & naturalis eius status est in corpore, ab eoque pendet quoad officium informandi.

δοκεῖ μήτε ἄνευ σώματος εἶναι, μήτε σῶμά τι ψυχή· σῶμα μὲν γὰρ οὐκ ἔστι, σώματος δέ τι. καὶ διὰ τοῦτο ἐν σώματι ὑπάρχει, καὶ ἐν σώματι τοιούτῳ, P καὶ οὐχ ὥσπερ οἱ πρότερον εἰς σῶμα ἐνήρμοζον αὐτήν, οὐθὲν προσδιορίσαντες ἐν τίνι καὶ ποίῳ. καίπερ οὐδὲ φαινομένου τοῦ τυχόντος δέχεσθαι τὸ τυχόν. οὕτω δὲ γίνεται καὶ κατὰ λόγον· ἑκάστου γὰρ ἡ ἐντελέχεια, ἐν τῷ δυνάμει ὑπάρχοντι, καὶ τῇ οἰκείᾳ ὕλῃ πέφυκε γίνεσθαι· ὅτι μὲν οὖν ἐντελέχειά τις ἐστὶ, καὶ λόγος τοῦ δύναμιν ἔχοντος τοιουδὶ εἶναι, φανερὸν ἐκ τούτων.

P *Non in quouis sine discrimine ullo.* Pythagoræi fabulati sunt posse animam indiscriminatim subire quoduis corpus. Planè, inquit multo secus res habet, cùm videamus in singulis viuentium speciebus diuersa instrui, aptarique animabus corpo

---

QVAESTIO VNICA.

Recte ne tradita sit posterior animæ definitio, & & an per eam prior demonstretur.

ARTICVLVS I.

Recte traditam esse.

Videtur vitiũ inesse animæ definitioni.

1. Argum.

PROXIMO capite hunc in modum Aristoteles animam definiit. Anima est id, quo viuimus, sentimus, loco mouemur, & intelligimus. Verùm quòd hæc definitio vitiosa sit, ostenditur. Primùm, quia videtur conuenire Deo Opt. Max. cùm Deus sit principium vitæ, & motus, & ipsius esse, teste Diuo Paulo Actorum decimo septimo. Quamuis, inquit, non longè sit ab vnoquoque nostrum: In
2. ipso enim viuimus, & mouemur, & sumus. Deinde quia hìc definitur anima in commune; non minus quàm in priori definitione, vt significauit Aristoteles textu decimo secundo: & tamen definitio soli animæ rationali competit, cùm ei duntaxat quatuor illæ parti-
3. culæ simul sumptæ accommodari queant. Rursum, quia alia ex parte non conuenit ei definitio; cùm animus particeps rationis non sit id, quo intelligimus, sed quod intelligit; siquidem est singulare
4. per se subsistens, cuius est per se agere. Item verò quia anima à corpore abiuncta verè est anima, & tamen non est id, quo viuimus, & sentimus.

Non est tamen ob hæc argumenta, improbanda Aristotelica definitio, si probè explicetur, & intelligatur. Non placet autem sententia Ægidij existimantis Aristotelem illis verbis non vnam; sed
: ani quadruplicem definitionem tradidisse pro numero animarum. Re
estio enim vera prædicta definitio vna est, atque vt vna & inuestigata, &
., & *atur.* proposita ab Aristotele fuit; vt ex superioris capitis decursu constat.

Deinde

ij,quibus anima neque esse sine corpore, neque corpus aliquod esse videtur. Etenim ipsa, corpus quidem non est, est autem corporis aliquid. Et inest ob hoc in corpore, atque in corpore tali, P non in quouis sine discrimine vllo, quemadmodum veteres ad corpus ipsam accommodabant, nihil prorsus determinantes quodnam illud & quale sit corpus, atque non rectè, vt patet. Quippe cum non videatur quoduis sine vllo discrimine quodcumque suscipere. Hoc autem pacto, cum ratione etiam fit sane: actus enim vniuscuiusque in eo, quod est potentia, & in propria materia suapte natura fieri, esseq; solet. Animam igitur perfectionem quandam eius & actum ac rationem esse quod potentia habet, vt huiusmodi sit, ex hisce, quæ diximus, innotescit.

corpora. Quod & in rebus anima carentibus perspicimus, non enim forma, & actus in quolibet subiecto recipitur, sed in eo, quod natura aptum fit. Tandem colligit rectè definiram esse animam actum, seu formam corporis potentia vitam habentis.

Deinde non rectè Ægidius, quatuor animas statuit, cùm tres tantummodò numerentur, vt suo loco planum fiet. Porrò autem definitio ita intelligenda est, vt anima dicatur id, quo viuimus, id est, principium vitæ internum; quod Deo respectu rerum viuentium minimè competit. Licet enim Deus cunctis rebus intimè illabatur conferens illis esse: non tamen intrinsecùs eas constituit. Item quatuor illæ particulæ viuimus, sentimus, &c. nō sunt accipiendæ coniunctim, sed per distributionem; non ita quidem vt singulæ à singulis disiungantur, quasi dicendum sit animam esse id, quo viuimus, aut sentimus, aut loco mouemur, aut intelligimus; sed ita vt disiunctio cum copulatione ad partes præcedentes fiat; dicaturque, Anima est id, quo viuimus, aut etiam sentimus, aut etiam loco mouemur, aut etiam intelligimus. Quo patet non rectè Simplicium putasse hanc definitionem soli animæ intellectiuæ accommodari posse. Item meritò reprehendi Dionysium Sophistam, quòd vitam definierit ex motu nutritionis, quasi alius vitæ modus non sit. Atque ex his plana relinquitur responsio ad duo priora argumenta.

Deus nō est principiū internum vitæ nostræ.

Non solū cōuenit anima intellectiua esse id quo viuimus &c.

Ad cætera dicimus, licet anima rationalis in se spectata sit id, quod intelligit, collatam tamen ad ipsum compositum esse id, quo intelligimus: itemque eandem separatam esse id, quo viuimus, id est, suapte natura esse principium vitæ; vel, quod eodem recidit, esse principium, quo viuere & sentire possumus.

Argumenta diluuntur.

ARTICVLVS II.

Quo pacto animæ diffinitiones ex se mutuò demonstrari queant.

IRCA alteram propositæ quæstionis partē non parum interpretes dissidēt. Nam Græci, & eos secutus Magnus Albertus, aliique de Latinis non pauci, arbitrantur secundam definitionem tradi per priora secundum natu-

Qui ec primam ... ma defini

nem per secundam tanquã per causam concludi. ram, ex eaque primam concludi tanquam per causam, demonstratione propter quid res sit. Cui sententiæ fauent in primis verba Aristotelis initio capitis 2. vbi significauit velle se definitionem, quæ causam rei contineat, inuestigare. Deinde, quia congruebat, vt Philosophus ab effectis potiùs ad causam, quàm à causa ad effecta definiendo procederet. *Qui contrariũ opinentur. D. Thom. & alij.* D. Thomas, aliique nonnulli contrariam sequuntur opinionem aientes primam definitionem continere causam secundæ, & hanc per illam demonstratione propter quid, illam per hanc demonstratione quòd res sit, ostendi.

Pro explicatione controuersiæ aduertendum est posteriorem animæ definitionem dupliciter spectari posse. Vno modo quatenus *Anima operationes aut vt illius effectus, aut vt finis considerari possunt.* traditur per principium operationum animæ: altero quatenus traditur per ipsas animæ operationes; vtrumque enim continet. Deinde, animæ operationes posse expendi vel vt sunt affectus animæ: vel vt sunt eius finis. Cùm enim vnumquodque sit gratia suæ operationis, vt docet Aristoteles libro secundo de cœlo cap. 3. text. 17. *2. Phys. ca. 7. q. 15. art. 2.* *Operatio est animæ finis non tamen quoad essentiam cõsideratæ.* nihil mirum quòd operationes animæ dicantur eius finis, non quidem si anima spectetur præcisè quoad suam quidditatem, seu quoad prædicata ipsi essentialia: sicut enim essentia in se absolutè sumpta non habet causam efficientem, vt alibi diximus, ita nec finalem. Dicentur igitur operationes animæ finis illius; si anima sumatur non quoad suam essentiam absolutè, sed quatenus accipit esse existentiæ: siquidem vt producitur, causam efficientem & finalem obtinet. Nec solùm vt producitur actu, sed vt potest produci: sic enim etsi non vendicet actu causam efficientem, vendicat tamen eam in potentia, habetque ad illam ordinem, similiterque ad causam finalem, quatenus potest ad ipsam à suo efficiente dirigi.

1. Conclusio. His positis sit prima conclusio. Si posterior animæ definitio consideretur quatenus traditur per principium operationum ipsius animæ, potest demonstrari per priorem demonstratione propter quid; non autem prior per illam. Hæc ita probatur; Saltem *Probatur 1. Prius est animã esse corporis actum quã operationum principium.* nostro intelligendi modo prius est animam esse actum corporis, quàm esse principium suarum operationum; & illud est ratio huius: ergo definitio animæ, quæ traditur per principium vegetandi &c. Potest demonstrari per eam, quæ traditur per actum corporis demonstratione propter quid. Antecedens ostenditur hunc in modum. Sicut se habet esse ad operationem; ita principium essendi ad principium operandi; quandoquidem eam proportionem habet effectus ad effectum, quam causa ad causam, sed esse est prius saltem natura operatione; ergo & principium essendi, quàm principium operandi. Atqui animam esse actum corporis, est esse principium essendi: sic enim actuat, componit, constituit: esse verò id, quo viuimus, seu vegetamur, est esse fontem, & *Rat. 2.* principium operandi; ergo &c. Prætereà, Quia res habet tale esse, ideò est principium talis operationis, non è conuerso: igitur quia anima est actus corporis, ideò est principium vegetandi: igitur hoc

per

per illud, non illud per hoc tanquam per aliquid prius, ac veluti causam demonstrabitur.

Sit secunda conclusio. Posterior definitio, vt traditur per operationes animæ tanquam per eius effecta, potest demonstrari demonstratione propter quid per priorem; & hæc per illam demonstratione quòd res sit, non vice versa. Veritas huiusce conclusionis liquet ex eo, quia effecta possunt demonstrari per suam causam, & causa per sua effecta, variata secũdum eum modum ratione demonstrandi. Prior autem definitio continet causam operationum animæ; siquidem traditur per eius essentiam, quæ est causa vitalium functionum eiusdem: posterior autem traditur per effecta. Quòd verò effecta, quatenus effecta sunt, nequeant à priori suam causam demonstrare, luce clarius est. Iuxta huiusce conclusionis sensum vera est opinio D. Thomæ, quam suprà retulimus dummodò tamen non aduersetur conclusioni tertiæ, quam mox subiicimus. *2. Conclusio.* *Probatur.* *In secunda conclusionis sensu sequẽdus D. Tho.*

Sit tertia conclusio. Si posterior animæ definitio expendatur, prout traditur per operationes animæ, quatenus animæ ipsius finis sunt poterit per eam demonstrari prior demonstratione propter quid. Hæc conclusio intelligenda est de anima considerata secundum eum modum quo diximus posse rerum naturas obtinere efficientem & finalem causam. Patetque ex eo, quia secunda definitio ita spectata traditur per causam prioris. Iuxta huiusce conclusionis sensum intelligi potest Aristoteles cùm superiori capite significauit velle se tradere definitionem, quæ causam contineat. Quamuis id aliter exponat Caietanus, videlicet non de causa finali, sed formali, arbitratus principium operandi respectu animæ, esse prius in genere causæ formalis, quàm actum corporis. Sed hanc interpretationem, quæ suam quoque habet probabilitatem, exclusit ea ratio, qua primam conclusionem stabiliuimus. *3. Conclusio.*

Ex dictis constat quid respondendum sit ad argumenta principio quæstionis adducta. Nam verba ex initio capitis secundi, de causa finali intelligi debenr. Præthereà, Cùm Aristoteles in quærenda vtraque definitione ex notitia operationum animæ ad ipsius animæ cognitionem progressus fuerit; satis constat in ea re secutum fuisse ordinarium Physicæ inuestigationis modum ab effectis ad causas; ad quem seruandum non opus fuit procedere à definitione comprehendente effecta dumtaxat ad eam, quæ solam causam cotineret. Quin verò vtrumque ordinem, videlicet exquisitæ doctrinæ, qui est à causis ad effecta; & primæ inuestigationis Physicæ, qui est ab effectis ad causas, artificiosè coniunxit, dum simul & à causis ad effecta, & ab effectis ad causas processit, secundum aliam & aliam considerationem, vti diximus. *Primæ opinionis argumentis respondetur.*

CAPI

CAPITIS TERTII EXPLANATIO.

a Animantium autem. Disseruit hactenus Aristoteles de animæ natura in se spectata: nunc de eius facultatibus disputationem aggreditur, vbi magistri sui Platonis doctrinam sequitur, qui in Phędro admonet, in vnaquaque re primò essentiam considerandam esse, tum quã vim ad agendum, & patiendum habeat, explicandum. Porrò in hoc capite generalem quandam potentiarum animę comprehensionem tradit, speciatim de eisdem in progressu acturus. Enumerat ergo animę potentias ad quas cæteræ reuocantur, scilicet vim nutriendi, appetendi, sentiendi, loco mouendi, intelligendi. Ex quibus sola prima plantis conuenit, secunda & tertia omnibus animantibus: quarta perfectis tantùm; quinta soli homini.

Quot sint animæ potentiæ.

b Nam appetitus. Probat potentiam appetendi semper esse cum sentiendi facultate coniunctam, duplici ratione.

Appetẽdi, & sentiẽdique potentia nunquam separantur.

1. Ratio. Prior ita habet. In omni animante reperitur saltem sensus tactus, sub quo gustatus comprehenditur (gustatus enim tactus quidam est) vbi autem tactus, ibi & delectatio & dolor insunt: sed hæc sunt actus appetitus: quia delectatio est boni, dolor mali, bonum verò & malum ad appetitum pertinent: ergo in quouis animante potentia appetendi sensum consequitur.

2. Ratio. Posterior hunc in modum concluditur. In omnibus animalibus cernitur sensus alimenti, nimirum tactus, sub quo gustatus continetur. Namque viuentia omnia aluntur, sustentanturque rebus siccis, & humidis, calidis, & frigidis, quæ omnia tactu percipiuntur: vbi autem sensus alimenti est, ibi inuenitur fames & sitis, quæ appetitus quidam sunt: fames quidem sicci, & calidi, id est, cibi: sitis frigidi, & humidi, hoc est, potus. In omni igitur animali potentia appetendi cum sensu coniuncta est. Quæ hoc loco de fame sitique dici possent copiosè à nobis explicata fuere in primo de ortu & interitu. Aduerte autem cùm Aristoteles ait omni

...nsus a... est, ibi ... & si... ...st. ...id fames, ...d sitis.

ΚΕΦ. γ.

a Τῶν δὲ δυνάμεων τῆς ψυχῆς αἱ λεχθεῖσαι, τοῖς μὲν ὑπάρχουσι πᾶσαι, καθάπερ εἴπομεν· τοῖς δὲ τινὲς αὐτῶν, ἐνίοις δὲ μία μόνη. δυνάμεις δὲ εἴπομεν, θρεπτικόν, αἰσθητικόν, ὀρεκτικόν, κινητικὸν κατὰ τόπον, διανοητικόν. ὑπάρχει δὲ τοῖς μὲν φυτοῖς τὸ θρεπτικὸν μόνον, ἑτέροις δὲ αὐτό τε καὶ τὸ αἰσθητικόν· εἰ δὲ τὸ αἰσθητικόν, καὶ τὸ ὀρεκτικόν· b ὄρεξις γὰρ ἐπιθυμία, καὶ θυμός, καὶ βούλησις. τὰ δὲ ζῷα πάντα μίαν ἔχει τῶν αἰσθήσεων, τὴν ἁφήν. ᾧ δ' αἴσθησις ὑπάρχει, τούτῳ ἡδονή τε καὶ λύπη, καὶ τὸ ἡδύ τε καὶ λυπηρόν. οἷς δὲ ταῦτα, καὶ ἡ ἐπιθυμία· τοῦ γὰρ ἡδέος ὄρεξίς ἐστιν αὕτη. ἔτι δὲ τῆς τροφῆς αἴσθησιν ἔχουσιν· ἡ γὰρ ἁφὴ τῆς τροφῆς αἴσθησις· ξηροῖς γὰρ καὶ ὑγροῖς, καὶ θερμοῖς καὶ ψυχροῖς, τρέφεται τὰ ζῷα πάντα. τούτων δὲ αἴσθησις, ἁφή· τῶν δὲ ἄλλων αἰσθητῶν κατὰ συμβεβηκός· οὐδὲν γὰρ εἰς τροφὴν συμβάλλεται ψόφος, οὐδὲ χρῶμα, οὐδὲ ὀσμή. ὁ δὲ χυμός, ἕν τι τῶν ἁπτῶν ἐστι. πεῖνα δὲ καὶ δίψα, ἐπιθυμία· καὶ ἡ μὲν πεῖνα, θερμοῦ καὶ ξηροῦ· ἡ δὲ δίψα, ὑγροῦ καὶ ψυχροῦ· ὁ δὲ χυμός, οἷον ἥδυσμά τι τούτων ἐστί. διασαφητέον δὲ περὶ αὐτῶν ὕστερον. νῦν δ' ἐπὶ τοσοῦτον εἰρήσθω, ὅτι τῶν ζώων τοῖς ἔχουσιν ἁφὴν καὶ ὄρεξις ὑπάρχει. c περὶ δὲ φαντασίας, ἄδηλον. ὕστερον δ' ἐπισκεπτέον. ἐνίοις δὲ πρὸς τούτοις ὑπάρχει καὶ τὸ κατὰ τόπον κινητικόν· ἑτέροις δὲ καὶ τὸ διανοητικόν τε καὶ νοῦς, οἷον ἀνθρώποις, καὶ εἴ τι τοιοῦτόν ἐστιν ἕτερον, ἢ καὶ τιμιώτερον. c δῆλον οὖν ὅτι τὸν αὐτὸν τρόπον εἷς ἂν εἴη λόγος ψυχῆς τε καὶ σχήματος.

Text.27. Text.28. Text.29. Text.30.

οὔτε

omnibus animantibus conuenire appetitum: dubium esse num id etiam de appetitu irascibili intelligat. Themistius inquit sentire plurima animalia, quibus desit iracundia, & quæ solùm habeant tenue cupiditatis vestigium. Aliis placet iræ & cupiditatis appetitum coniunctum esse, quòd semper ira cupiditati adsit tanquam vindex & propugnatrix aduersus ea, quæ obstant quominus animal bonum, quod optat, assequatur, aut malum, quod fugit, declinet. Consule D. Thomam part. 1. quæst. 81. art. 2.

CAP. III.

Text. 27. a *Nimantium autem, quibusdam omnes insunt potentiæ dictæ, quibusdam nonnullæ sunt, & quibusdam vnam tantum inesse videtur. Atque potentias animæ diximus has nutritiuum, sensitiuum, appetitiuum, loco motiuum, atque intellectiuum. Et plantis quidem nutritiuum est duntaxat: aliis autem & id ipsum & sensitiuum. Quòd si sensitiuum inest, & appetitiuum etiam inest:* b *nam appetitus, cupiditas est, & ira, atque voluptas. Animalia verò cuncta vnum ex sensibus habent, tactum, inquam, ipsum. Atque cui sensus inest, ei voluptas etiam & dolor inest, & perceptio iucundi, atque molesti. Quibus autem hæc insunt, ea cupiditatem etiam habent. Hæc est*
Text. 28. *enim appetitio eius, quod afficit voluptate. Alimenti præterea sensum habent. Tactus enim, sensus est alimenti. Nam siccis, & humidis, & calidis, atque frigidis aluntur viuentia cuncta. Horum autem, vt patet, sensus est tactus. Cæteris verò sensibilibus per accidens nutriuntur. Nihil enim conducit ad alimentum sonus, vel color, aut odor. Sapor autem vnum quid est eorum, quæ tactu percipiuntur. At verò fames, sitisue cupiditas est; sicci quidem & calidi fames: frigidi verò & humidi, sitis. At sapor horum quasi quoddam est*
Text. 29. *condimentum. Verùm hæc declaranda posterius sunt, nunc eò vsque sit dictum, animantium inquam hisce, quæ tactum habent, & appetitum inesse.* c *De imaginatione verò non patet, sed de hoc postea consideremus oportet. Nonnullis insuper & loco motiuum etiam inest, & aliis ratiocinatiuum, ac intellectus, vt hominibus,* d *& si quid sit aliud*
Text. 30. *tale vel etiã præstabilius.* e *Perspicuum igitur est vnam animæ rationem esse perinde atque formæ. Ne*

c *De imaginatione.* Num imaginandi vis in quouis animali externũ sensum comitetur nondum manifestũ esse ait, quod intelligit de imaginatrici facultate perfecta, quæ rerũ absentium imagines retinet, & in aliqua certa ac definita animalis parte sedem obtinet. Namque potentia imaginãdi perfecta, vel imperfecta omnibus animantibus communis est. *Facultate imaginandi saltẽ imperfecta nullum animal caret.*

d *Etsi quid aliud.* Ambigere videtur vtrum ne supra homines sint Dæmones intellectu, & ratione præditi, vt Socrates & Plato aiebãt. Qua de re multa Plato in 2. & 10. de Republica, in Phædro & Epimonide, aliisque in locis. Constat certè supra humanam naturam esse angelicam, quæ corporis expers est, & intellectu pollet.

e *Perspicuum igitur.* Diluit eam quęstionem, quam primo capite superioris libri proposuerat, num videlicet vna communis animæ definitio sit; respondetque duplici pronuntiato, similitudine quadam desumpta à figura Plenis est. Quemadmodum nõ datur figura vna communis re ipsa à singulis figuris abiuncta, sic neque dari vnam animam re ipsa ab omnibus separatam; atque adeò proponi haud quaquam posse vnam definitionem, quæ animæ à singulis separatæ conueniat, vt non datur communis aliqua figuræ definitio, quæ figuræ per se ex- *Notatur anim vna, re ab omnibus siuncta.*

tra singularia cohærenti accommodetur, vt idearum assertores falsò putabant. Alterũ pronuntiatum est. Sicuti generalis figuræ definitio est alicuius naturę communis, quæ tamen in particularibus inest, nec ab eis auulsa est, ita & communem animæ definitionem sese habere.

Vt inter figuras sic inter animas alia alijs perfectiores.

[f] *At verò quemadmodum.* Docet vt in figuris aliæ aliis posteriores, perfectioresque sunt: ita & in animabus. Est enim inter eas ordo perfectionis, siquidem vegetatrix omnium imperfectissima est. Secundum locum obtinet sensitiua. Tertium rationis particeps. Atque vt priores figuræ in posterioribus insunt, verbi gratia, trigonum in tetragono & tetragonum in pẽtagono, sic anima vegetans in sentiente, sentiens in intelligẽte continetur. Deinde pergit ostẽdere, qua ratione vitæ gradus per diuersa viuentium genera distributi sint, & qui quibus conueniant.

οὔτε γὰρ ἐκεῖ σχῆμα παρὰ τὸ τρίγωνόν ἐστι καὶ τὰ ἐφεξῆς, οὔτε ἐνταῦθα ψυχὴ παρὰ τὰς εἰρημένας. γίνοιτο δ' ἂν καὶ ἐπὶ τῶν σχημάτων λόγος κοινὸς, ὃς ἐφαρμόσει μὲν πᾶσιν, ἴδιος δ' οὐδενὸς ἔσται σχήματος· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ ταῖς εἰρημέναις ψυχαῖς. διὸ γελοῖον ζητεῖν τὸν κοινὸν λόγον καὶ ἐπὶ τούτων καὶ ἐφ' ἑτέρων· ὃς οὐδενός ἐστι τῶν ὄντων ἴδιος λόγος, οὐδὲ κατὰ τὸ οἰκεῖον καὶ ἄτομον, εἶδος, ἀφέντας τὸν τοιοῦτον. [f] παραπλησίως δ' ἔχει τῷ περὶ τῶν σχημάτων καὶ τὰ περὶ τὴν ψυχήν· ἀεὶ γὰρ ἐν τῷ ἐφεξῆς ὑπάρχει δυνάμει τὸ πρότερον, ἐπί τε τῶν σχημάτων, καὶ τῶν ἐμψύχων· οἷον, ἐν τετραγώνῳ μὲν, τρίγωνον· ἐν αἰσθητικῷ δὲ, τὸ θρεπτικόν. ὥστε καθ' ἕκαστον ζητητέον, τίς ἑκάστου ψυχή. οἷον τίς φυτοῦ, καὶ τίς ἀνθρώπου, ἢ θηρίου. διὰ τίνα δ' αἰτίαν τῷ ἐφεξῆς οὕτως ἔχουσι, σκεπτέον. ἄνευ μὲν γὰρ τοῦ θρεπτικοῦ τὸ αἰσθητικὸν οὐκ ἔστι· τοῦ δ' αἰσθητικοῦ χωρίζεται τὸ θρεπτικὸν ἐν τοῖς φυτοῖς. πάλιν δὲ, ἄνευ μὲν τοῦ ἁπτικοῦ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων οὐδεμία ὑπάρχει· ἁφὴ δ' ἄνευ τῶν ἄλλων ὑπάρχει· πολλὰ γὰρ τῶν ζώων οὔτε ὄψιν, οὔτε ἀκοὴν ἔχουσιν, οὔτε ὀσμῆς ὅλως αἴσθησιν· καὶ τῶν αἰσθητικῶν, τὰ μὲν ἔχει τὸ κατὰ τόπον κινητικὸν, τὰ δ' οὐκ ἔχει. [g] τελευταῖον δὲ καὶ τὸ ἐλάχιστον, λογισμὸν καὶ διάνοιαν· [h] οἷς μὲν γὰρ ὑπάρχει λογισμὸς τῶν φθαρτῶν, τούτοις καὶ τὰ λοιπὰ πάντα· οἷς δ' ἐκείνων ἕκαστον, οὐ πᾶσι λογισμός· ἀλλὰ τοῖς μὲν οὐδὲ φαντασία· τὰ δὲ ταύτῃ μόνον ζῶσι. περὶ δὲ τοῦ θεωρητικοῦ νοῦ ἕτερος λόγος. ὅτι μὲν οὖν ὁ περὶ τούτων ἑκάστου λόγος οὗτος οἰκειότατος, καὶ περὶ ψυχῆς, δῆλον.

Text. 31.

Text. 32.

Quid sit humanam speciem postremum & minimum esse.

[g] *Postremo.* Humanam speciem appellat postremum, & minimum: postremum, quia procedendo ab imperfectis ad perfectiora obtinet vltimum, hoc est, perfectissimum gradum inter corpora viuentia: minimum, quia secari in alias species non potest.

[h] *Qui*

QVÆSTIO I.

Recte ne tripartita animarum varietas assignetur, an non

ARTICVLVS I.

Videri primum non rectè; re tamen vera rectè assignari.

Propriæ negante.

1. Argum.

EXCVTIENDVM hoc loco est rectè ne tres animæ connumerentur, nimirum vegetans, sentiẽs, intelligens. Nam pro ea parte, quæ negat, sic quispiam disputarit. Vel qui tres animas faciunt, intelligunt tria animarum genera,

Neque enim ibi figura vlla præter triangulum est, & eas, quæ deinceps sunt collocatæ, neque hic vlla præter eas, quas diximus. At vt in figuris vna communis ratio fieri potest, quæ cunctis quidem figuris accommodabitur, nullius autem erit figuræ propria ratio, sic & in animabus dictis fieri potest. Quapropter ridiculum est, & in his, & in cæteris rebus communem quærere rationem, quæ quidem nullius eorum, quæ sunt, erit propria ratio, nec in propria cuiquam accommodabitur & indiuidua specie, rationem eam omittentes dissinitionémve, quæ cuilibet hoc pacto competere, accommodariq́; potest.

Text. 31. *[f] At verò quemadmodum in figuris, sic & anima fit. Nam tam in figuris quàm in animantibus: in eo quod deinceps est collocatum, id inest potentia, quod illo est prius, in quadrato namq́; triangulus, & in sensitiuo vegetatiuum inest, vt patet. Quapropter in singulis quærendum est quænam sit cuiusq; anima, vt quænam sit anima plantæ, & quæ bestiæ, quæ denique hominis. Quam autem ob causam deinceps sic sese habent, considerare oportet. Sensitiuum namque sine vegetatiuo non est: at à sensitiuo, vegetatiuum, in plantis seiungitur. Rursus sine tactu nullus cæterorum sensuum est: At ipse tactus sine cæteris est. Complura namque sunt animalium, quæ neque visum, neque auditũ, neque sensum habent odoris. Et eorum rursus quæ sentiunt, quædam habent loco motiuum quædam non habent.*

Text. 32. *[g] Postremum verò, quod minimum est, rationem habet, & mentem. [h] Quibus enim mortalium inest ratio, his sunt continuo, & cætera cuncta. At quibus vnumquodque illorum inest, hisce non omnibus inest & ratio. Sed quædam imaginatione vacant, quædam hac sola viuunt. De intellectu verò contemplatiuo alia ratio est. Quæ cum ita sint, patet horum cuiusque rationem, animæ maximè propriam rationem esse.*

[h] *Quibus enim mortalium.* Quibus competit ratio, id est, intelligendi vis, eisdem conuenire ait cæteros vitę gradus, dũmodò sint mortalia. Hanc verò limitationẽ cur adiecerit Aristoteles, in quæstione exponemus. Deinde ait quædã bruta viuere sola imaginatione non quòd eam tãtummodò sortiãtur, cùm sensu quoque & vegetandi facultate prę-dita sint; sed quia vnumquodque eo viuere dicitur quod in ipso præstantissimum est. Loquitur hoc loco Aristoteles nõ de imaginatione imperfecta, & quę post sensus apprehẽsionem confestim euanescit; sed de ea quæ manet, hoc est, quæ rerum typos seruat, & cum memoria coniuncta est, vt hîc aduertit D. Thomas.

Quomodo intelligendum quædã Bruta sola imaginatione viuere.

---

genera, vel tres species infimas. Non tria genera, quia animus particeps rationis non est genus: non tres species, quia animæ brutorum specie differentium, vt equi, leonis, & elephantis distinguuntur specie inter se, quemadmodum & bruta ipsa; similiterq́ue animæ plantarum, vt Pyri, cupressi, & platani. Nullo igitur modo asserendum est tres esse animas.

Deinde, Quælibet forma specifica tam brutorum animantium, quàm plantarum addit formæ sui generis gradum quendam sibi proprium, ac reciprocum, quo communem generis notionem limitet, & coerceat; ergo sicuti anima intellectiua ob gradum, quem addit, distinctum membrum efficit in illa animarum partitione: ita & *2. Arg*

reliquæ tam animarum, quàm plantarum species diuersa membra efficient.

3. Argum. Ex altera verò parte quòd pauciores animæ numerandæ sint, ita ostenditur. Plantalis anima etiam sensu pollet. Non igitur ab aliis separata inuenitur: atque adeò perperam in vulgata illa diuisione à sensitiua, & intellectiua disiungitur. Assumptũ probatur, quia plantæ distinguunt vtiles succos ab inutilibus; nam illos attrahunt, hos respuunt: &, quod peculiari modo in quibusdam magis elucet, salutaria prosequuntur, noxia declinant.

Mira plantarum arborumq; natura.

Nam, verbi gratia, cucumeres ad terræ vliginem, & humorem, quo affluentiùs irrigari optant, perreptant. Contrà verò oleum, quo perfusi emoriuntur, omnino auersantur, adeò vt eo supposito recuruentur. Vitis à lauri vicinitate refugit, quòd hæc sua caliditate illius incremento officiat; similitérque brassicam odit, quòd terræ succum exhauriat. Idem priuatim conspicitur in arboribus, quæ maris, & fœminæ nomine designantur, hæ namque vt fœcunditatem asciscant sese mutuò complectuntur. Quare videtur aliquis sensus, saltem obscurus inesse plantis. Adde etiam quòd arbores virent, & statis temporibus efflorescunt, quæ iuuentus quædam earum est, eædémque ariditate, vt senio dissoluuntur.

4. Argum. Postremò, quæ in aliqua serie ordinatim disponuntur, ea non censentur efficere plura membra, vt viuens, animal, homo; atqui ita se habent anima vegetatiua, sensitiua, & intellectiua; nam vegetatiua enuntiatur in recta serie de sensitiua, & hæc de intellectiua. Igitur non rectè anima in hæc tria membra diuiditur.

De sexu arborum lege Plin. lib. 3. c. 4. & lib. 16. c. 26.

In hac quæstione non eadem fuit omnium Philosophorum sententia, vt constat ex iis, quæ scripsit Auctor librorum de plantis, qui Aristotelis nomine circunferuntur, capite primo libri primi. Plutarchus, capit. vigesimo sexto libri quinti de placitis, Clemens Alexandrinus libro 8. Stromat. Galenus libro de natural. facultat. Nam Stoici plantas animatas esse negarunt, quòd cupiditate careant. Plato verò in Timæo post Empedoclem, & Anaxagoram, viuentes, & sensu præditas esse existimauit; distingui tamen à brutis, quòd hæc sensum acutum, & veluti vigilantem habeant; illæ verò obtusum, & quasi dormientem. Sensum quoque, & appetitum plantis perfectioribus dedere Pythagoræi. Vtrique tamen à veritate deflexerunt Stoici, quia non omnis vita cupiditate, aut sensu æstimanda est; sed motione ab interno principio dimanante. Quod haud dubiè in plantis cernimus. Alij, quia si plantæ sentiendi vim haberent,
punctæ, aut percussæ, doloris significationem darent sese contra-
1. hendo, vti animantes solent, quamuis imperfectissimæ, vt spongiæ,
2. & cochleæ, quæ si quid etiam duri attigerint, contrahuntur protinus; siquid humidi, funduntur. Item, quia vbi est sensus, ibi est vi-
3. gilia, & somnus: nihil verò horum plantis inest. Tertiò, quia vt disputat Aristoteles libro 3. cap. 12. text. 66. natura plantarum admodum terrestris est, atque ita inepta ad sensum.

Plato.
Empedocles Anaxagoras, viuere plantas omnes existimarunt. Pythagorei idẽ de perfectioribus arbitrati sunt.
[illegible] ...atur.

De hoc Platonis dogmate lege Theodor. lib. 5. de curandis Græc. affect.

Diuus Augustinus in lib. de quantitate animæ, cap. 33. eam opinionem

nionem,quæ arboribus sensum dat, rusticanam impietatem vocat. Non est,inquit,audienda nescio quæ impietas rusticana planè, magisque lignea,quàm sint ipsæ arbores, quibus patrocinium præbet, quæ dolere vitem quando vua decerpitur, credit. Appellat autem impietatem,propter dogma Manichæorum, qui, vt ipse testatur in libro ad Quod vult Deum,hæresi 46. ita plantis sensum dabant, vt eisdem rationalem animam tribuerent.Vnde ab arbore folium,fructumvè excerpere,homicidium putabant.Contra hunc errorem lege eundem Diuum Augustinum lib. 2. de moribus Manichæorum cap. 17.

Opinio quæ arbores sentientes facit rusticana impietas à D. Aug. vocatur.

Manichæi in eodem errore fuerunt.

Asserendum igitur cum Schola Peripatetica plantas nec carere anima, nec anima sentiente præditas esse, sicque dari animam vegetantem,quæ solis plantis;sentientem,quæ cunctis animalibus;rationalem,quæ homini tantùm conueniat. Colligitur autem hic numerus ex diuerso modo operandi, quo anima supra formam rerum non viuentium eleuatur. Etenim vel anima rerum viuentium eo tantùm præstat formis rerum non viuentium, quòd harum & functiones,& motus à principio externo, illarum ab interno oriantur; aut vlteriùs quòd illæ operando vtantur obiectarum rerum simulachris,seu speciebus,quæ & si materiales adhuc sint, aliquantulum à materia emergunt;siquidem purioris, & defæcatioris naturæ est similitudo coloris,verbi gratia, quàm ipse color; aut denique quòd vtantur rerum imaginibus non iam corpori inhærentibus;sed prorsus immaterialibus,atque altioris ordinis. Primus modus competit animæ vegetanti;secundus sentienti; tertius intellectiuæ. Totidem ergo animæ,non plures, paucioresvè numerandæ sunt. Quo patet non esse probandam opinionē Platonis in Timæo vbi aliam quandam animæ diuisionem tradit; nimirum in irascibilem, concupiscibilem,& rationalem.Qua quidem in re dupliciter errauit. Primum, quia eo pacto animam distribuit: cùm tamen non sit distribuenda, nisi modo paulò ante explicato.Deinde,quia tres animas,in eodem homine realiter distinctas constituit; quod procul à veritate abesse in libro de ortu, & interitu ostendimus. Quanuis non desint, qui hoc Platonis dogma non de tribus animabus,sed de tribus eiusdem animæ facultatibus interpretentur.

Triplex constituitur varietas animarū quæ ex diuerso modo operādi colligitur.

Reijcitur Platonis opinio alio modo animam diuidentis.

Lib. 1.cap.4. q.21.

Respondeamus nunc ad argumenta initio proposita. Ad primum dicimus,cùm tres animæ recensentur, nec intelligi tria genera,nec tres species infimas;sed tres animas distinctas ex diuerso modo sese excitandi supra materiam corporatam. Ita vt in hac tripartita varietate contineantur duo genera, nempe anima vegetatrix, & sentiens,& vna species,id est,anima rationis particeps.

Solut.1.arg. Cū tres animæ numerātur, nec tria genera, et tres vnæ species ita dicunt.

Ad secundum,concedendum est animam vegetatricem, & sentientem distribui in plures species, vt rectè probat argumentum; sed quia omnes vegetatrices animæ sortiuntur inter se eundem modum operandi: & omnes similiter sensitiuæ eundem inter se, propterea non diuidi animam in plura membra, quàm illa tria; quia in

Solut.

Lege Fracast. in lib. de antipathia, & Symp.à c.9.

ea diuisione non multiplicantur membra, nisi spectata duntaxat sola diuersitate operationum, secundum prædictam excitationem maiorem, minoremvè supra materiam.

Solutio 3.

Ad tertium respondendum est quòd plantæ inutiles succos reiiciant, vtiles attrahant, non prouenire ex aliqua facultate sensitiua, & cognoscente, quæ in eis insit: sed ex virture attrahente, & expellente, quæ citra omnem sensum, & cognitionem altrici animæ famulantur, vt in primo de ortu, & interitu ex professo docuimus. Item prosecutio illa, aut fuga circa salutaria, aut noxia, quæ in quibusdam plantis notatur, ex natiuis earum viribus, & latenti antipathia, ac sympathia oritur, nullo ad id præeunte sensu aut notitia: iuuentus verò & senectus non nisi per metaphoram eis accommodatur, quemadmodum & sexus, & maritari.

Virtute attractrice expultriciq; nō sensitiua potentia, plantæ noxia reijciunt, commoda trahunt.

Solutio 4.

Vt quartum argumentum diluas sic habeto, Anima vegetans interdum generatim, atque ita in tota sua amplitudine sumitur, quo pacto corpus animatum in commune, vt pars formalis, physica compositione constituit, atque hoc nomen sortitur, quòd ab ea primùm vegetandi potentia dimanet; sicque diuiditur anima vegetatiua in eam, quæ tantummodò vegetatiua est, qualis est anima plantarum: & in animam sensitiuam, ex qua animal in commune constat, quæ ideò sensitiua nuncupatur, quia ab ea primò sentiendi facultas nascitur; & in animam rationalem. Tum rursus sensitiua in commune distribuitur in sensitiuam tantùm (prout, tantùm, negat vlteriorem gradum) quæ est anima bestiarum; & in intellectricem. Quo patet animam vegetatiuam in commune, cùm genus quoddam ad vegetatiuam tantùm, & ad sensitiuam & intellectiuam sit, in illis formaliter contineri: similiterque sensitiuam in commune in sensitiua tantùm atque intellectiua (nam genus omne in suis speciebus formaliter includitur) at verò in anima sensitiua tantùm, id est, in anima bestiæ, non inesse formaliter vegetatiuam tantùm, siue animam plantalem; parique ratione, nec sensitiuam tantùm, id est, belluinam contineri formaliter in intellectiua, cùm sint species inter se disiunctæ. Hinc ergo perspicua iam relinquitur argumenti solutio. Etenim diuisio animæ sic intelligenda est, vt primum eius membrum sit anima vegetatiua tantùm; secundum sensitiua tantùm; Tertium intellectiua; qua ratione non disponuntur ordinatim in recta serie vnum sub altero. Illud tamen aduertes animam vegetatiuam tantùm dici contineri virtute in sensitiua tantùm, & ambas in rationali, quatenus sensitiua tantùm non solùm exercet operationes sibi proprias, id est, functiones sensuum; sed etiam eas, quas vegetatiua: similiterque intellectiua operationes sensitiuæ, & vegetatiuæ.

Anima vegetatiua tātum non est formaliter in anima tātum sensitiua, sed sunt species inter se diuisæ.

QVÆ

QVAESTIO II.

Sintne potentiarum genera quinque, viuentium quatuor.

ARTICVLVS I.

Quinque esse genera potentiarum.

PRIORI parti controuersiæ respondemus quinque esse primas, & generales potentias rerum viuentium, nimirum vim vegetandi, sentiendi, loco mouendi, appetendi, intelligendi. Ratio huius distinctionis, vt D. Thomas edocet. 1. part. quæst. 78. art. 1. colligitur ex obiectis, circa quæ viuentium operatio insistit. Vel enim obiectum est corpus coniunctum animæ, vel est aliquid separatum. In coniunctum agit potentia vegetandi, quia occupatur in alimenti concoctione, & mutatione. In separatum verò feruntur cæteræ vires, vel ita vt eius imaginem intra se habeant; quæ si recipitur in organo corporeo, pertinet ad potentiam sensitiuam; alioqui vero ad intellectiuam: vel ita vt in ipsum tendant tanquam in finem, aut tanquam in terminum motus. Si priori modo, est appetitus, cuius est ferri in bonum, atque adeò in finem, si posteriori, est vis loco motiua. Quare totidem sunt generales potentiæ rerum viuentium.

Quinque sunt viuentium potentia.

Ratio proposita doctrina.

Sed obiiciat aliquis. Vis gignendi continetur sub potentia vegetatrici, & tamen versatur circa obiectum separatum; videlicet circa singulare distinctum à generante, quod denuò producitur ad conseruandam speciem. Igitur perperam diximus potentiam vegetandi, sub. qua gignendi vis continetur, spectare obiectum coniunctum. Deinde, vt se habet sensibile ad intelligibile; ita appetibile per appetitum corporeum ad appetibile per immaterialem appetitum: atqui illa duo constituunt duplex potentiarum genus; ergo & hæc. Tertio, facultas motiua tendit in vbi, sed vbi non est aliquid extrinsecum rei, cùm sit existentia mobilis in loco, vt lib. tertio Physic. statuimus: ergo collectio illa potentiarum non rectè se habet.

1. Obiectio contra modū colligēdi numerum potētiarum.

2. Obiectio.

3. Obiectio.

Hisce obiectionibus ita occurres. Primæ, dicendo, etiam vim gignendi versari circa obiectum coniunctum, quia perficit semen, quod in ipso viuente fit ex alimenti superfluo, in quod formatricem vim proximè agendo imprimit. Secundæ, neganda est maior propositio. Non est enim vtrobique par ratio; quia vterque appetitus tam sensitiuus, quàm intellectiuus tendunt in obiectum sub ratione finis; nec distinguuntur propriis differentiis ad obiectum, qua obiectum est, pertinentibus, sicuti sensus & intellectus, vti diximus. Lege Ferrariensem hoc loco quæst. 5.

Soluuntur obiectiones.

Vis gignendi circa obiectū coniunctum versatur.

Tertiæ respondendum est, facultatem motiuam secundum opinionem

nionem illam, quam in Physicis amplexi fuimus, eatenus dici ferri in extrinsecum, quatenus existentia in loco sumenda est in ordine ad spatium, cui respondet, & quod res per motum localem decurrit.

ARTICVLVS II.

Quatuor esse Genera viuentium.

Quatuor viuentium genera ex quatuor viuẽdi modis colliguntur.

VOD ad secundam controuersiæ partem spectat, respondemus quatuor esse gradus, seu genera viuentium. Quædam enim vegetantur, quædam sentiunt, alia loco mouentur, alia intelligunt. In qua diuisione per ea, quę loco mouentur, designantur quæ motum progressionis subeunt. Nec est opus vnam dari naturam, cui is motus primò conueniat. Non enim hîc de veris tantum generibus sermo est; sed de diuersis gradibus, siue ordinibus viuentium, siue sint vera genera, siue non. Porrò viuentia ex diuersis viuendi modis distinguuntur: hi verò ex diuersa vitæ perfectione, quę illis duntaxat quatuor modis distinguitur. Sed aduertendum hæc genera distincta esse inter se tanquam superiora & inferiora. Quatenus priora, absque iis, quæ posteriora sunt, seorsim reperiuntur; non contrà. Arbores enim vegetantur, & non sentiunt; bruta mouentur, & non intelligunt; & tamen quæcunque intelligunt, mouentur; quæcunque mouentur, sentiunt; quæcunque sentiunt, vegetantur. Prætereà, diuersi viuendi modi sic ex diuersa vitæ perfectione distinguuntur, vt non quælibet perfectio suum genus constituere possit, sed ea tantùm, quæ à cæteris ita distincta est, vt non possit aliqua ratione ad cæteras reuocari. Quo perspecto, cessant dubia, quæ in aduersam partem afferri queunt; scilicet cur vis appetendi non constituat per se vnum genus viuentium, & potentia generandi ex semine aliud. Respondendum est enim vim appetendi non esse aliquam vitæ perfectionem prædicto modo distinctam à sensu, cùm semper illum comitetur. Et potentiam generandi ex semine, annexam esse facultati vegetandi, quia non excedit illius limites; maximè cum eadem sit potentia generatiua, & nutritiua, vt alibi diximus, cúmque vegetatio sit generatio quædam partialis viuentis in omnibus viuentibus reperta. Ob quam etiam causam facultas videndi, & memoria, cæteriq́ue sensus tam externi, quàm interni non faciunt diuersa viuentium genera, videlicet quia ad vim sentiendi pertinent: esto quidã sensus nõ in omnibus animalibus inueniantur.

Cur ex appetendi vi non habeatur vnũ viuẽtiũ genus.

Cur nõ aliud ex potentiam generãdi ex semine.

Obiiciat aliquis contra superiora. Aristoteles proximo capite text. 32. docuit viuentibus mortalibus, quibus ratio competit, conuenire cæteros gradus. Videtur igitur docere aliqua esse viuentia ratione prædita & immortalia, quibus ij non competant. Philoponus hæc verba ita interpretatur, vt voluerit Aristoteles corpora diuina &

uina & immortalia, id est, cælestia habere vim rationis, non autem sensum aut alias priores facultates; quod hæ ad solam vitam mortalem tuendam datæ sint à natura. Hæc tamen interpretatio inuoluit sententiam de animatione cœlestium corporũ, quam neque veram, neque Peripateticam esse in libris de cœlo ostendimus. Potiùs ergo dicendum Aristotelem verba illa subdidisse non ex propria opinione, sed in gratiam Platonicorum, qui dæmones quosdam corpore & ratione præditos, sensu tamen carentes fingebant. *Lib. 2. cap. 1. quæst. 1.*

Ex iis, quæ hactenus disseruimus, manet tres esse animas, quinque genera potentiarum, quatuor genera viuentium. Sed illud postremò aduerte si viuens sumatur, vt dicitur non ab accidentali vita, hoc est, ab operatione vitali, siue à potentia ad talem operationem: sed à vita substantiali, quæ est ipsa anima: tunc non quatuor genera viuentium, sed tria constitui debere, nempe vegetatiuum, sensitiuum, intellectiuum; à triplici anima, vegetante, sentiente, intelligente. *Platonici dæmones quosdã fingũt corporeos, sed sine sensu.*

QVAESTIO. III.

Vtrum potentiæ animæ ab eius essentia manent.

ARTICVLVS I.

Negatiuæ partis argumenta.

VOD potentiæ non manent ab essentia animæ, hunc in modum videtur ostendi. Emanatio est motus quidam; sed nihil à se ipso moueri potest, vt probauit Aristoteles 7. Physicæ auscultationis c. 1. text. 1. Igitur potentiæ non manant ab anima; alioqui iam anima à se ipsa moueretur, essetque simul agens & patiens. Agens, dum ex se profunderet potẽtias: patiens dum eas in se reciperet. Quòd si quis dicat potentias immateriales recipi in materiam, non verò in animam, sicque non idem esse agens, & patiens: saltem non effugiet quominùs concedat animum participem rationis respectu immaterialium potentiarum, quæ ab eo fluunt & in eodem manent, simul agere, & pati. *1. Argum.*

2. Deinde. Ab eo, quod vnum est, & simplex non potest naturaliter procedere nisi vnum, sed anima est vna, simplexque substantia: nequeunt igitur ab ea plures potentiæ oriri. Si respondeas ab eo, quod vnum est, posse oriri plura ordine quodam, sicque potentias animæ ordine quodam naturali ab ea fluere. Contra id obiicitur, quia non apparet quinam ordo is esse possit, præsertim cùm poten-

tiæ animæ distinguantur inter se specie: atque adeò non possit vna fieri ab alia; cùm vnumquodque gignatur à suo simili. Deinde, quia in potentiis ordinatis non potest vna sine altera operari; cuius tamen oppositum liquet in facultatibus animæ; operatur enim visus, auditu nihil percipiente.

Præterea, Si potentiæ orirentur ab anima, sequeretur potentias animæ rationalis comitari eam à corpore exeuntem, vtpote originis suæ causam, & fontem: atqui non eam comitantur; non igitur ab ea oriuntur. Probatur minor; quia anima separata sicuti functiones sensuum, siue internorum, siue externorum exercere non potest, ita nec eiusmodi potentias secum defert; alioqui frustra eam comitarentur.

ARTICVLVS II.

Quæstionis, & argumentorum explicatio.

Potētia animæ ab eius manant essentia.

ASSERENDVM tamen est potentias animæ ab eius essentia oriri. Nam cùm potentiæ sint formæ accidentariæ subiecto propriæ, ac natiuæ, eique conferant esse secundum quid, necessum est, vt ab eo, quod subiecto primum, ac substantiale esse tribuit, hoc est, à forma substantiali, quasi essentiæ comites proficiscantur. Quæ est ratio Diui Thomæ prima parte quæstione septuagesimoseptimo, articulo sexto. Sed illud præterea sciendum est, animam triplex causæ genus sortiri respectu potentiarum, videlicet agentis, finalis, & materialis: licet Iandunus. quæst. 9. huius libri solam rationem causæ materialis animæ accommodet: sortitur ergo anima causalitatem agentis, quia potentias ex se actiuè fundit: finalis, quia potentiæ sunt propter animam, vt propter finem, cui à natura destinantur: materialis, quia ipsas in se recipit, ac sustinet. Quod tamen de solis immaterialibus potentiis humanæ animæ intelligi debet; cætera namque in materia, prout formæ subest, recipiuntur, vt in libro de ortu, & interitu ostendimus; quidquid in contrariam partem scripserit Apollinaris quæstione septima huius libri, & Iandunus quæstione decima, asserentes omnes potentias recipi in nuda anima. Quod si ita esset certè visio inhæreret animæ rationali; siquidem vbi est potentia, ibi est eius actus immanens, & vitalis; at quod visio non sit in anima rationali manifestum est; cùm hæc immaterialis, & diuisionis expers sit; illa verò materialis, & extensa. Accedit, quòd si omnes potentiæ essent in nuda anima, non rectè Aristoteles hoc in libro capite quarto, textu trigesimo tertio docuisset potentiarum quasdam esse organicas, id est, organis corporeis inhærentes, quasdam non. Porrò non est anima præcipua causa efficiens suarum potentiarum, sed generans, seu producens, cui incumbit omnia, quæ rei in instanti generationis debentur

Anima potētiarum immaterialiũ respectu agens finalis, materialisq́; causa est.

Materiales potentiæ non in anima sed in materia recipiuntur.

Anima non est præcipua causa efficiēs potentiarũ.

bentur, ei contribuere. Itaque, anima quasi instrumentaria causa est generantis, & ab hoc remotè, sed principaliter; ab illa proximè, & minus præcipuè potentiæ efficiuntur. Sic verò hæc quatuor, essentia, potentia, operatio, obiectum, hunc habent ordinem, vt ab essentia profluat potentia, ab hac operatio; operatio in obiectum tendat; vt rectè colligit Ficinus libro 10. de Platonis Theologia, cap. 9.

Soluuntur argumenta. *Soluitur primum.* Diluamus igitur argumenta, quæ in aduersam partem adduximus. Ad primum dicendum emanationem non esse actionem physicam cùm non sit coniuncta cum motu; immò nec propriè actionem, vt alibi diximus, & quidem eam, qua potentiæ materiales, vt facultas videndi, vel audiendi, cæteræque eiusmodi corporeo organo inhærentes emanant, non recipi in ipsa anima, à qua oriuntur, vt iam argumentando occurrebamus; sed in materia, proindeque non sequi secundum huiusmodi actionem idem agere, & pati. Quòd si de potentiis immaterialibus, vt de intellectu, qui in ipsa anima insidet, loquamur, tunc non esse incommodum, idem agere & pati; præsertim si id, quod patitur, non sit ipsum agens principale; & actio non sit Physica, propriéque actio; de qua solùm Aristoteles loco citato disputat.

Soluitur argum. 2. *Oriuntur potentiæ ab anima ordine quodam.* Secundo argumento probè respondebatur cum Diuo Thoma loc. cit. primæ partis. Ad priorem verò solutionis impugnationem dicendum erit, licet potentiæ animæ inter se specie differant, minimè id obstare, quominùs ordine quodam ab anima, vt à fonte dimanent, ita scilicet, vt aliæ alias secundum quandam naturæ antecessionem præcedant, non vt ab intermedio vniuoco, sed æquiuoco; atque adeò speciei diuersæ. Ad posteriorem, licet quædam potentiæ ita sint affectæ, vt vna quoad suam actionem dependeat ab altera, quo pacto se habet voluntas ad intellectum; tamen ex illo ordine, quo se in prima sua origine antecedunt, non colligi in omnibus eiusmodi dependentiam, quoad functiones obeundas. Lege Diuum Thomam eadem illa quæstion. artic. 4. & 7.

Soluitur. 3. *In anima separata potētiæ organicæ solum vt in radice manent.* Ad tertium respondendum est, etsi anima omnium suarum potentiarum fons sit; tamen animam intellectiuam è corpore abeuntem non comitari actu, & formaliter nisi potentias spiritales, quæ in ea recipiuntur; cæteras verò ipsam sequi, in eaque manere tanquam in radice duntaxat. Nam cùm earum subiectum sit organum corporeum, eo per abscessum animæ dissoluto, confestim abolentur.

* * *

QVAESTIO IIII.

Vtrumne animæ potentiæ re ipsa ab ea differant, an non.

ARTICVLVS I.

Diuersæ Philosophorum sententiæ.

Nullã distinctionem ex natura rei inter animam potentiásque ponunt Gregorius Gabriel Ochamus Marsilius Marcellus.

AGNA est in hac quæstione sententiarum varietas. Nam Gregorius in 2. d. 16. q. 3. Ochamus dist. 16. quæst. 24. & 26. Gabriel ibidem q. 1. Marsilius in 1. q. 7. art. 3. ac tota ferè Nominalium schola, item Marcellus in suo lib. 3. de anim. cap. 75. asserunt potentias nec re ipsa, nec formaliter ex natura rei ab animæ essentia distingui, licet anima ex varietate actionum diuersa nomina sortiatur. Itaque animam prout intelligit dici, & esse intellectum; prout appetit, appetitum, prout videt, aspectum, atque ita ad reliquas suas facultates sese habere. Scotus in 2.d.16. q. vnica sentit non distingui potentias re ipsa ab anima; distingui tamen formaliter, & ex natura rei. D. Bonauentura in 1.d.3.q.3. videtur idem sentire, ait enim potentias esse idem cum anima, non tamen omnino idem per essentiam. Durandus in 1.d.3.q.2. arbitratur potentias animæ vegetatricis, nimirum vim nutriendi, augendi, generandi, esse idem re cum anima; facultates autem sentiendi, & intelligendi ab ea realiter distingui.

Distinctionẽ formalẽ non realem concedit Scotus.

Argumenta pro his auctoribus.

1\. Possunt autem pro hisce opinionibus, quatenus in eo conueniunt, quod potentiæ idem re ipsa cum anima sint; hæc adduci argumenta. Res non nisi cogente necessitate multiplicandæ sunt, cum natura studeat compendio, & à superfluo quàm maximè abhorreat; atqui nulla necessitas cogit distinguere potentias ab anima tanquam res inter se diuersas. Non sunt ergo distinguendæ. Probatur assumptio, quia sicuti materia, sine alia adiectitia facultate, est sua potentia passiua ad recipiendam formam; & accidentia, quæ agunt, sunt sua potentia actiua ad agendum, ita & substantia animæ per se poterit esse sua potentia actiua ad operandum; præsertim cùm anima tam materiæ, quàm accidentibus dignitate præstet.

Cõfirmatur. Corroboratúrque argumentum, quia potentiæ apud eos, qui ipsas ab anima distinguunt, fluunt immediatè ab essentia animæ. Quare iam animam ipsam proximum earum principium esse confitentur. Quod si ita est cur non etiam immediatum suarum functionum principium erit?

2\. Item. Differentiæ essentiales non possunt ab accidẽtibus desumi; sed rationale, & sensibile sunt essentiales differentiæ; sumuntur verò à ratione, siue intellectu, & à sensu. Igitur intellectus & sensus non sunt accidentia, sed ipsa substantia earum rerum, quibus competunt.

Tertio.

Tertio. Principium operandi eſt potentia, ſed anima eſt principium operandi; ſiquidem, vt definiit Ariſtoteles, Anima eſt id, quo viuimus, ſentimus, loco mouemur, & intelligimus; ergo anima eſt ipſæ potentiæ. Atque huius ſententiæ videtur fuiſſe D. Auguſtinus in ſermone de imagine cap. 11. vbi ait animam eſſe intellectum, eſſe memoriam, eſſe voluntatem; & 10. de Trinitate cap. 11. vbi docet memoriam, intelligentiam, & voluntatem non eſſe tres vitas, ſed vnam duntaxat vitam, nec tres mentes, ſed vnam mentem: & in libro de ſpiritu & anima cap. 13. Dicitur, inquit, anima, dum vegetat; ſpiritus, dum contemplatur; ſenſus, dum ſentit; animus, dum ſapit; dum intelligit, mens; dum diſcernit, ratio; dum recordatur, memoria; dum vult, voluntas; iſta tamen non differunt in ſubſtantia, quemadmodum in nominibus, quoniam omnia iſta vna anima eſt, proprietates quidem diuerſæ, ſed eſſentia vna. 3. *Fauet Aug.*

Quarto. Si potentiæ diſtinguerentur realiter ab anima, poſſent illæ ſeiunctim diuinitùs conſeruari, quod tamen repugnantiam inuoluit, ergo &c. Probatur aſſumptum: tum quia cum potentiæ includant in ſua definitione ſubiectum, cui inhærent, nullo pacto ab ea diuelli poterunt; tum quia ſi extra animam eſſe poſſent, poſſent etiam ita ſpectatæ operari, atque adeo intellectus intelligere, voluntas velle, aſpectus cernere. Quod eſt abſurdum. 4.

Poſtremò. Immediatum principium generationis eſt forma ſubſtantialis generantis; ergo & immediatum principium nutritionis, quæ eſt quædam partialis generatio; & ex conſequenti etiam immediatum principium accretionis erit eadem ſubſtantia; cùm accretio non exigat potentiam à nutritione diſtinctam. Aſſumptum probatur, quia ſubſtantia non niſi a ſubſtantia efficitur; alioqui ſi ab accidente, ſiue tanquam à principali, ſiue tanquam à minus præcipua cauſa fieret; aliquid vltra ſuam ſpeciem, & naturam ageret, quod abſurdum eſt. Quare non videtur negandum ſaltem potentias animæ vegetatricis eſſe idem re cum anima, vti Durandus aſſerebat. 5.

ARTICVLVS II.

Quid in Propoſita quæſtione ſentiendum ſit.

Amplectenda tamen eſt ſententia D. Thomæ tū aliis in locis, tum 1. p. q. 77. art. 1. Caiet. ibidē Alenſis 2. p. q. 65. memb. 1. Ægidij quodl. 3. q. 10. Capreoli in 1. d. 3. q. 3. art. 2. M. Alberti d. 3. art. vlt. & 2. lib. de anima tractatu primo, capite decimo primo, Apollinaris hoc in lib. q. 7. Ianduni quæſt. 9. Heruæi quodlib. 1. quæſt. 9. & aliorum complurium aſſerentium omnes potentias diſtingui re ipſa ab anima, quod item de cæteris facultatibus actiuis aliarum rerum intelligi debet. Ac primùm, quod nequaquam veriſimile ſit potentias ita eſſe idem re cum anima, vt nec formaliter ab ea diſſideant, ex eo concluditur, quia *Potentia ab anima diſtinguuntur. D. Thom. Caiet. Capreol Diſtinguntur formaliter. 1. Ratio.*

alioqui diceremur intellectu velle, voluntate intelligere, aspectu audire; quod est contra communem sensum, ac modum loquendi.

2. Item; Id, quod ex se indifferens est ad diuersos actus, oportet vt per aliquid superadditum, ad eos determinetur; sed essentia animæ in se spectata est indifferens ad quenlibet eorum actuum, quos edit (alioqui cum animæ essentia vna sit, & actus plures, neque ipsi distincti, idem secundum idem esset simul determinatum ad plura realiter diuersa; quod fieri nequit) oportet igitur essentiam animæ per aliquid ad hunc, & illum actum determinari. Id verò nihil aliud est quàm ipsæ animæ facultates, seu potentiæ. Igitur potentiæ sunt aliquid superadditum essentiæ.

Re ipsa differunt.

De hac re in Physicis lib. 2. cap. 7. q. 18.

Tum verò quòd potentiæ sic animæ adueniant, vt ab ea re ipsa differant, ita suadetur. Nulla substantia potest esse immediatum suæ operationis principium. Igitur potentia, per quam anima operatur, non est ipsamet animæ substantia. Antecedens non modò asseritur ab Auerroe 7. Metaphys. commento 31. sed videtur etiam ad mentem Aristotelis lib. de sensu capite secundo, vbi docet ignem, terram, cæteráque similiter non esse nata agere, nisi prout habent contrarietatem, id est, calorem, & frigus, ac alias qualitates, quarum interuentu operantur. Deinde probatur idem antecedens ex eo, quia vt substantia sine accidentibus non consistit, ita nec sine illis agit.

Nulla substantia creata per se ipsam immediate operatur.

Item quia frustra natura tantam accidentium varietatem, & apparatum substantiis dedisset, si substantiæ per se actiones suas proximè obire possent.

Item, Elementa, quæ maximè actiua sunt, habent ad operandum virtutes re ipsa à suis formis substantialibus diuersas, videlicet primarias qualitates, vt ignis calorem, & siccitatem, aqua frigiditatem, & humorem; ergo pari ratione inerunt animæ vires ad agendum ab ea distinctæ. Idem etiam ostendi potest ex facultatibus motiuis, grauitate, inquam, & leuitate. Nam quòd hæ à corporibus quibus conueniunt, re diffideant ea ratio ostendit, quia possunt diuina virtute seorsim existere sine forma substantiali, vt patet in sacramento Eucharistiæ, vbi postquam substantia panis desiit esse, remanet nihilominus eius grauitas vna cum quantitate extra subiectum. At grauitas & leuitas potentiæ quædam sunt naturales ab elementorum formis primò oriundæ, indeque mixtis corporibus communicatæ. Quòd si hæ à suis formis re ipsa differunt, cur non idem de cæteris facultatibus actiuis asserendum erit. Accedit testimonium D. Dionysij, cap. 11. de diuinis nominibus, vbi ait cœlestes spiritus diuidi in essentiam, virtutem, & operationem; quæ verba indicant tria hæc esse res distinctas. Quare multo magis in anima aliud erit essentia, aliud virtus.

Grauitas & leuitas à forma substantiali diffident realiter.

D. Dionys.

ARTI

ARTICVLVS III.

Solutio argumentorum Primi articuli.

Solut. 1. arg.

DILVAMVS igitur eorum argumenta, qui potentias ab anima re ipsa non distinguunt. Ad primùm concedenda est propositio, neganda assumptio, & ad eius probationem dicendum, licet materia sit sua potentia passiua; & operatiuæ qualitates sint sua vis actiua; non proinde sequi animam posse esse suam potentiam actiuam; quia esse potentiam passiuam non designat perfectionem, sed imperfectionem potiùs, sicuti & pati. Item, esse potentiam actiuam instrumentariam denotat perfectionem imperfectioni admixtam, quam non est absurdum accidentariis formis non distingui. At esse suam potentiam actiuam tanquam agens principale arguit maiorem dignitatem, quàm [illegible]bus creatis conueniat. Quo fit vt anima nequeat esse sua potentia actiua cum ipsa sit principale agens formale respectu suarum functionum. Ad alteram verò confirmationem eiusdem minoris respondendum est, potentias oriri ab anima per emanationem, ita tamen vt anima respectu illarum non sit principale agens, sed quasi instrumentum præcipui agentis, id est, generantis, siue efficientis, vti superiùs commonuimus.

Qualitates actiuæ sunt ipsæ actiua potentia instrumẽtaria.

Agẽs principale esse suã vim [illegible]ã, perfectionem creatam excedit.

Ad secundum. Rationale, & sensibile prout essentiales differentiæ sunt, nõ sumi ab intellectu, & à sensu, sed esse gradus Metaphysicos, qui petuntur à forma, & à materia, è quib. cõpositum coalescit.

Solut. 2. Differentiæ essẽtiales nõ sumũtur à potentijs.

Ad tertium. Animam esse principium operandi principale, & esse id, quo præcipuè, & tanquã à radice viuimus: tale verò principiũ non esse potentiam, quia potentia, si sit vitalis, de qua in argumento agitur, est id, à quo proximè, & vt à minus principe causa vitalis operatio oritur. Neque D. Augustinus loco citato contrariam opinionem asseruit, sed duntaxat in sensu causam designante, quem causalem vocat, dixit animam esse intellectum, id est, intellectum profluere ab anima, & tres animæ potentias non esse tres vitas, id est, non fundari, seu consistere in triplici anima, sed in vna tantùm anima humana. Ad id verò, quod ex lib. de spiritu, & anima citatur, dicendum id opus falsò tribui Augustino, vt doctores Louanienses palàm conuincunt. Deinde occurrendum citatis verbis ostendi magis identitatem omnium graduum essentialium animæ in vnam essentiam, quàm potentiarũ ipsius aut inter se, aut cum eadem anima.

Solutio 3.

D. Aug. animam & potentias idem esse non credit.

Ad 4. respõdet Capreol. 2. d. 3. quæ. 3. art. vlt.

Solutio 4.

Ad quartum negandum vllam esse repugnantiã si anima eiusque potentiæ seiunctim existant diuinitùs. Ad primam verò impugnationem dicito multa inueniri in definiendo minimè separabilia, quæ tamen in existendo separari valent, vt patet in relatiuis veluti patre ac filio, quæ naturaliter separatim dantur, & in accidentibus sacræ Eucharistiæ, quorum naturale subiectum seorsim quoque potuit à Deo conseruari, si id instituti mysterij ratio postularet, vt Theologi vnanimi

vnanimi conſenſu fatentur. Ad ſecundam impugnationem reſpondendum actiones vitales ſicuti neque à Deo ſolo vitaliter elici valent, vt plerique huius ætatis Philoſophi approbant, ita neque poſſe elici à potentia, niſi cum hæc ipſi animæ inhæſerit, eique intimè coniuncta fuerit, cuius rei ratio copioſior alibi tradenda erit. Ad vltimum negandum eſt antecedens, & ad eius probationem dicendum ſubſtantiam non gigni tanquam à cauſa principali, niſi à ſubſtantia: poſſe tamen accidentia vltra ſuam ſpeciem agere, & attingere formarum ſubſtantialium productionem, non vi ſua, ſed quatenus ſunt inſtrumentum ſubſtantiæ generantis, vt 2. Phyſicæ auſcultationis libro copioſè diſſeruimus. *Cap. 7. q. 18.* *Solutio vlt.*

QVAESTIO V.

Diſtinguantur ne potentiæ per actus, & obiecta, an non?

ARTICVLVS I.

Videri non Diſtingui.

ON quærimus vtrum potentiæ diſtinguantur per actus, & obiecta tanquam per eſſentiales differentias; id enim planum eſt non ita ſe habere, cùm actus, & obiecta ſint extrinſeca potentiis. Solùm ergo in controuerſiam vocamus, num potentiæ actiuæ ſuam diſtinctionem capiant in ordine ad actus, quos edunt, & ad obiecta, in quæ tendunt, ita vt quanta in iis eſt diſtinctio, tanta in potentiis reperiatur. Occurrunt verò in partem negatiuam hæc potiſſimùm argumenta. Primùm, Vna, eademque potentia ſpecie exercet actus diuerſarum ſpecierum: Igitur potentiæ non ſumunt diſtinctionem ſpecificam ex actibus. Probatur antecedens, quia vnus idemque intellectus elicit actum ſcientiæ, & opinionis, qui haud dubiè inter ſe ſpecie diſtinguuntur. Quòd ſi quis dicat hoſce actus differre ſpecie, non prout eliciuntur à potentia intellectrici ſecundum ſe, ac nudè ſumpta, ſed vt informata habitibus diuerſæ ſpeciei, nempe ſcientia, & opinione. Contrà: Ab vna, eademque imagine intelligibili elici poſſunt actus diſtincti ſpecie, vt ab imagine hominis conceptus hominis, & conceptus animalis (eſto hic non adæquet ſpeciem, quæ hominem repræſentat) atqui in huiuſmodi actibus nō licet recurrere ad h[illegible]us diſtinctos ſpecie, quib. intellectus informetur. Simpliciter ergo à potentia eiuſdē ſpeciei egrediuntur actus ſpecie diuerſi. Quod etiam apertè liquet in volūtate: à qua omni habitu carēte edi poterit actus iuſtitiæ, & iniuſtitiæ, amoris, & odij, qui ſpecie inter ſe differūt. *Pro parte negatiua. Argum. 1.*

Secundò,

Secundò, Idem specie obiectum pertinet ad potentias specie diuersas; & obiecta speciè distincta pertinent ad potentiam eiusdem speciei; ergo potentiæ non distinguuntur per habitudinem ad obiectum. Probatur assumptum quoad priorem partem, quia idem color & intelligitur intellectu, & cernitur visu. Quoad posteriorem; quia candor, & nigredo differunt specie; & tamen ambo sub eandem specie potentiam cadunt, nimirum sub aspectum. 2.

Tertiò, Intellectio habet pro termino verbum per eam expressum, & rem, quam intelligimus; vel igitur intellectio capit speciem à verbo tantùm, vel à re intellecta tantùm, vel ab vtroque. Non à verbo, vel à re intellecta tantum, cùm ad vtrumque terminetur; non ab vtroque, cùm verbum, & res cognita differant specie, & vnus specie actus non possit ferri in duos specie terminos, Nullo igitur pacto intellectio distinguitur specie per terminum; quod similiter de cæteris actibus intellectus dicendum erit. Ex quo sequitur nec potentias distingui per actus; cùm eadem sit ratio actuum ad terminos, quæ potentiarum ad actus. 3.

ARTICVLVS II.

Potentias distingui per actus, & obiecta, neque argumenta in aduersum adducta vim habere.

Lege etiam D. Tho. in 1. d. 17. q. 1. a. 4. & in 2. d. 44. quæst. 2. a. 1. Caiet. 1. p. q. 77. a. 3. Ferr. lib. 4. contra gent. cap. 24.

Per actus & obiecta potentia distinguuntur.

HÆc tamen argumenta nihil obstant, quominus cum communi philosophantium schola tueamur potentias distingui per actus, & obiecta. Cuius assertionis ea potissimùm ratio est, vt explicat D. Thomas 1. part. quæst. 77. artic. 3. quia cùm vnaquæque potentia actiua suapte natura referatur ad actum, & obiectum; necesse est vt in ordine ad illa rationem suam, & essentiam habeat, proindeque vt ab iis distinctionem sortiatur. Atque hinc est quod potentiæ non nisi per actus, & obiecta, ritè definiuntur. Quod significauit Aristoteles hoc in libro cap. 4. text. 33. cùm docuit actus, & obiecta esse ratione, seu definitione priora potentiis.

Obiectū cuiuslibet potētia, vel materialiter, vel formaliter considerari pote.

Actus vnius potētia specie diuersi vni rationi formali specifica subordinantur.

Cæterùm difficultas non parua est quo pacto hæc distinctio sumenda sit; quam difficultatem duobus primis superioris articuli argumentis explicuimus. Aduertendum igitur est obiectum cuiusque potentiæ dupliciter spectari posse: Videlicet materialiter, seu vt res quædam est, verbi gratia, candidum, qua candidum, secundum suam naturam: vel formaliter, id est, secundum eam rationem, qua cadit sub potentiam, & ad ipsum potentia refertur, quæ ratio dicitur visibilitas. Quod pari ratione de cæteris obiectis comparatione suarum potentiarum existimandum est. Deinde haud ignorabis actus, qui ab aliqua potentia vna secundum speciem, egrediuntur, esto alioqui inter se specie distinguantur, vt visio albi, & visio nigri; omnes tamen subordinari vni rationi formali specificæ obiecti adæ-

quati totius potentiæ ſub qua in obiectum tendunt; quæ ratio in obiecto viſus, eſt viſibile, in obiecto intellectus, intelligibile, ſimiliterque in cæteris. At enim hæc ratio formalis non vnit prædictos actus in vnam differentiam ſpecificam eſſentialem; id enim haud quaquam fieri poteſt; alioqui deciderent à propria natura, vel differrent, & non differrent inter ſe ſpecie, quæ eſt aperta repugnantia; ſed dicuntur ij actus eiuſmodi rationi formali ſpecificæ ſubordinari, quatenus ſub ea in obiectum feruntur. Atque hinc eſt quòd viſio albi, & viſio nigri ſecundum ſe ſpectatæ, & prout tendunt in ſua peculiaria obiecta in ſe ſumpta differunt ſpecie, prout verò feruntur in eadem, vt ſtant ſub ratione ſpecifica obiecti adæquati viſus, quæ dicitur viſibilitas, cenſentur vnius ſpeciei, non quidem in ſe; nec enim poſſunt in vnam ſpeciem infimam contrahi, vt diximus, ſed eo pacto, quo homo, & nix, quatenus affecta candore, conueniunt in vnam ſpeciem infimam; ſeruatis interim intrinſecis naturarum ſuarum differentiis.

Quomodo actus eiuſdē potentia ſpecie differentes, vnius rationis eſſe cēſeantur.

His ita conſtitutis, cùm dicimus potentias diſtingui per actus, & obiecta, ſumenda ſunt obiecta formaliter; & actus prout tendunt in obiectum ſecundum prædictam formalem rationem: quæ ratio ſemper eſt vna ſecundum ſpeciem, vbi potentia vnius ſpeciei eſt. Quanquam hoc intereſt, quòd potentia intelligendi in homine, verbi gratia, eſt vnius ſpeciei logicè, atque intrinſecè: eius verò actus ſpectati ſecundum eam conſiderationem quam diximus, ſunt omnes vnius ſpeciei Phyſicæ tantùm, ac ſecundum extrinſecam denominationem à ratione illa formali, quam in obiecto reperiunt. Qui tamen alioqui ſecūdum ſuas peculiares differentias, quibus intrinſecè conſtituuntur, poſſunt ad diuerſas ſpecies Logicas pertinere, vt intellectio lapidis, & intellectio leonis. Petes tamen quo pacto deprehendi poſſit rationem formalem obiecti eſſe vnam ſpecie, ex qua debeat colligi potentiam eſſe ſpecie vnam. Reſpondemus id deprehendi ex modo, quo obiectum potentiam immutat. Ab eo enim ſumitur vnitas prædictæ rationis formalis. Itaque ſi is ſpecie vnus ſit, tam ratio formalis obiecti, quàm potentia erit vna ſecundum ſpeciem. Vnde quia, exempli gratia, omne viſile habet eundem modum immutandi aſpectum, viſile ſecūdum rationem formalem eſt vnum ſpecie, & facultas videndi in omnibus animantibus eſt vnius ſpeciei, diuerſa tamen à facultate audiendi: quia aliter hæc ab audibili; aliter illa à viſibili immutatur. Quod in progreſſu cum de ſenſuum diſtinctione differemus, planum fiet. Similiter intellectus humanus eſt vnus ſpecie, quia vnus tantum modus inuenitur, quo is ab obiecto immutatur, nimirum per phantaſmata, quorum ope, & miniſterio intelligibiles rerum imagines in eo imprimuntur. Ex quo iam facilè perſpicies, cur potentia à prædicta ratione formali intrinſecè, ac Logicè ſpeciem capiat: & tamen actiones eiuſdem potentiæ non niſi phyſicè, & extrinſecè conuenientiam in vna quaſi ſpecie ab ea mutuentur. Nimirum quia ratio illa immutandi per ſe primò, ac directò

Ex modo quo obiectum potentiam immutat deprehēditur eius rationē formalem eſſe vnam.

ctò pertinet ad potentiam quæ immutatur, non ita verò ad actiones potentiæ.

Existit tamen adhuc circa hæc dubium minimè dissimulandum, videlicet qui fieri possit, vt v. g. intelligibilitas sit ratio vna secundum speciem, cùm prædicetur in quid de multis intelligibilitatibus specie distinctis, videlicet de ea, quæ conuenit lapidi, & ea, quæ competit leoni, quæ non possunt non specie differre, sicuti & actiones intelligendi, quibus, attinguntur. Sed occurrendum intelligibilitatem (quod de cæteris eiusmodi rationibus formalibus asserendum erit) bifariam accipi: nimirum vel absolutè, vel vt concernit modum immutandi potentiam. Si iuxta priorem considerationem spectetur, dici de multis specie differentibus, nec ita tribuere vnitatem specificam nostro intellectui: si iuxta posteriorem, esse speciem infimam, eoque pacto talem vnitatem conferre potentiæ. Hunc in modum videtur nobis intelligendum philosophicum effatum de distinctione potentiarum per actus, & obiecta: alioqui passim inexplicabiles nodi in eo occurrunt, in quibus declarandis multi frustra laborant. *Quomodo intelligibilitas sit specie vna.*

Ad 1. igitur eorum, quæ initio proposuimus reiecta quorundam solutione, quæ in eo afferebatur dicendum, licet intellectus actiones specie diuersas edat, similiterque voluntas, omnes tamen actus intellectus quatenus tendunt in obiecta, vt stant sub ratione intelligibilis induere rationem vnius speciei, & omnes similiter actus voluntatis vt feruntur in obiecta, quatenus spectantur sub ratione volibilis, ac secundum istiusmodi considerationes, actus intellectus tribuere speciem intellectui, & actus voluntatis voluntati. *Solut. 1.*

Ad secundum, Obiectum, quod materialiter sumptum est vnius speciei, sortiri posse diuersas rationes formales specie distinctas; nam color prout cernitur rationem vnam visibilis: prout intellectu percipitur, rationem vnam intelligibilis obtinet; similiter duo obiecta, quæ materialiter spectata specie differunt sub vnam rationem formalem venire possunt, vt candor, & nigredo sub visibilitatem. 2.

Ad tertium, quosdam esse terminos, ad quos actus ordinantur, vt ædificatio ad domum, intellectio ad rem intellectam; alios, qui ordinantur ad actus ipsos, vt verbum mentis ad intellectionem: ideo enim verbum efformatur, vt per ipsum res intellectui repræsentetur. Dum igitur actus speciem à terminis accipere dicuntur, id de priori genere terminorum intelligi debet, ij enim sunt, ad quos per se actus respiciunt, & ad quos transcendenti habitudine referuntur. 3. *Actiones nō distinguūtur per terminos internos qui ad ipsas ordinantur.*

***

CAPITIS QVARTI EXPLANATIO.

ª *Ecesse est.* Enumeratis superiori capite animæ potentiis, ad singularum explicationem accedit: ac primùm quem doctrinæ ordinem, ad exquisitam animæ notitiam, sequi velit, proponit, atque declarandum esse quidnam sit quæque potentia, & quæ eam comitentur, id est, accidentia, organa, aliaque his similia tum ad constituendam cuiusque potentiæ definitionem disquirendũ priùs quinam sit eius actus, & ante actum, quodnam sit obiectum, in quod tendit.

ᵇ *Quare de alimento.* Acturus de anima vegetatrice, quæ cęteris communior est, vt traditam à se methodũ seruet, ait disserẽdum sibi priùs esse de alimento, quod est nutritionis obiectum, itemque de generatione, cæterisque actib. altricis animæ. Esse verò animam vegetatiuã cæteris communiorem, ex eo suadet, quia viuere, quod omnibus viuentibus commune est, ab illa primò tribuitur. Item quia procreare sibi simile, quod viuentibus non solùm cõmune, etsi non omnibus, sed maximè est naturale, ab illa etiam proficiscitur. Ait autem hanc actionem iis dumtaxat viuentibus competere, in quibus tres cernuntur conditiones. Prima est, vt iam ad perfectum statum peruenerint, id est, vt sint in ætate ad generandum accommodata: vnde est quòd pueri non generant. Secunda, vt defecta, seu mutila non sint, aliisvè causis, aut naturæ vitiis impedita. Tertia, ne sint spontè genita, qualia sunt quæ ex putrefactione oriuntur, vt vermes, & culices, hæc enim plerumque non generant in quam sententiam lege quæ scripsimus libt. 2. de cœlo cap. 7. quæst. 7. artic. 2.

Viuere ab anima vegetatiua primò est.

Quæ conditiones ad generandũ necessariæ sint.

ᶜ *Id enim ipsum.* Generandi actionem maximè naturalem esse probat ex fine. Nituntur enim animantes illius interuentu, quoad possunt, perennitatẽ obtinere, & æmulari immortalitatem diuinæ naturæ, ad quam ingenita propensione aspirant.

ᵈ *Du*

ΚΕΦ. δ.

ª Ἀναγκαῖον δὲ τὸν μέλλοντα περὶ τούτων Text.33.
σκέψιν ποιεῖσθαι, λαβεῖν τί ἐστιν ἕκα-
στον αὐτῶν· εἶθ' οὕτως περὶ τῶν ἐχομέ-
νων. εἰ δὲ χρὴ λέγειν τί ἕκαστον αὐτῶν,
οἷον τὸ νοητικὸν, ἢ τὸ αἰσθητικὸν, ἢ τὸ θρεπτικὸν, πρότε-
ρον ἔτι λεκτέον τί τὸ νοεῖν, καὶ τί τὸ αἰσθάνεσθαι· πρό-
τεραι γάρ εἰσι τῶν δυνάμεων αἱ ἐνέργειαι καὶ αἱ πρά-
ξεις κατὰ τὸν λόγον· εἰ δ' οὕτως, τούτων δ' ἔτι πρότερα
τὰ ἀντικείμενα δεῖ τεθεωρηκέναι, περὶ ἐκείνων πρῶ-
τον ἂν δέοι διορίσασθαι διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν, οἷον περὶ
τροφῆς, καὶ αἰσθητοῦ, καὶ νοητοῦ. ᵇ ὥστε πρῶτον περὶ Text.34.
τροφῆς καὶ γεννήσεως λεκτέον· ἡ γὰρ θρεπτικὴ ψυ-
χὴ καὶ τοῖς ἄλλοις ὑπάρχει, καὶ πρώτη καὶ κοινοτάτη
δύναμίς ἐστι ψυχῆς, καθ' ἣν ὑπάρχει τὸ ζῆν ἅπα-
σιν, ἧς ἐστιν ἔργα γεννῆσαι καὶ τροφῇ χρῆσθαι· φυ-
σικώτατον γὰρ τῶν ἐν τοῖς ζῶσιν ἔργων, ὅσα τέλεια, καὶ
μὴ πηρώματα, ἢ τὴν γένεσιν αὐτόματον ἔχει, τὸ
ποιῆσαι ἕτερον οἷον αὐτὸ, ζῶον μὲν ζῶον, φυτὸν δὲ φυτὸν,
ἵνα τοῦ ἀεὶ καὶ τοῦ θείου μετέχωσιν, ᾗ δύνανται· ᶜ πάντα
γὰρ ἐκείνου ὀρέγεται, κἀκείνου ἕνεκα πράττει ὅσα κατὰ φύ-
σιν πράττει. ᵈ τὸ δὲ οὗ ἕνεκα, διττόν· τὸ μὲν οὗ, τὸ δὲ ᾧ. Text.35.
ἐπεὶ οὖν κοινωνεῖν ἀδυνατεῖ τοῦ ἀεὶ καὶ τοῦ θείου τῇ
συνεχείᾳ, διὰ τὸ μηδὲν ἐνδέχεσθαι τῶν φθαρτῶν τὸ
αὐτὸ καὶ ἓν ἀριθμῷ διαμένειν, ᾗ μετέχειν δύναται ἕκα-
στον, ταύτῃ κοινωνεῖ, τὸ μὲν μᾶλλον, τὸ δὲ ἧττον· καὶ
διαμένει οὐκ αὐτὸ, ἀλλ' οἷον αὐτό· ἀριθμῷ μὲν οὐχ ἕν,
εἴδει δὲ ἕν. ᵉ ἔστι δὲ ἡ ψυχὴ τοῦ ζῶντος σώματος αἰ- Text.36.
τία καὶ ἀρχή. ταῦτα δὲ πολλαχῶς λέγεται. ὁμοίως δ' ἡ
ψυχὴ κατὰ τοὺς διῃρημένους τρόπους τρεῖς, αἰτία· καὶ γὰρ
ὅθεν ἡ κίνησις αὐτὴ, καὶ τὸ οὗ ἕνεκα, καὶ ὡς ἡ οὐσία τῶν
ἐμψύχων σωμάτων, ἡ ψυχὴ αἰτία. ὅτι μὲν οὖν ὡς Text.37.
οὐσία

CAP. IIII.

Text.33. [a] *ECESSE est autē eum, qui de hisce considerationē facturus est, quidnam sit vnumquodq; ipsorū accipere, denique quærere perscrutariq; de hisce, quæ sequuntur, ac comitantur. Quòd si dicere oporteat quid vnumquodque ipsorū sit, vt quid sit intellectiuum, vel sensitiuū, vel nutritiuum, anteà dicendū est quidnā sit intelligere, quid sentire. Nā operationes, actionesvè, potentiis viribusq; priores sunt ratione. Quod si ita sit, atque priùs etiam obiecta, quàm ista contemplari oporteat; Primùm profectò de illis propter eandem causam, vt de alimento, de sensibili, de intelligibili determinare*

Text.34. *oportet.* [b] *Quare de alimento generationéve primò dicendum esse videtur. Nutritiua namque anima, & cæteris inest, & prima est, & maximè communis animæ vis, & potentia, qua cuncta viuentia viuunt. Cuius sunt operationes officiavè generare, nutrimentoq; vti, hæc enim operatio maximè omnium operationum viuentibus est naturalis, viuentibus inquam hisce, quæ sunt perfecta non membris capta, quæque non sine semine oriuntur: vnumquodque inquam aliud sibi simile procreare, animal quidem animal, planta, autem, plantam, vt sint semper hoc pacto, conditionemq; subeant quoad possunt diuinam.* [c] *Id enim ipsum appetunt vniuersa, gratiaq; ipsius omnia agunt*

Text.35. *quæcunque secundum naturam agunt.* [d] *Duplex est autem id, causa cuius cætera fiunt, atque vnum est quo, alterum cui. Cum igitur semper esse, conditionemq; diuinā subire continuatione nequeant animantia, quia fieri nequit, vt caducorum atque mortalium quicquā idem vnumq; numero semper permaneat: vt vnumquodque potest, sic æternitatis conditionisq; diuinæ particeps est, aliud quidē magis, aliud autem minus, permanetq; non ipsum, sed tale quale est ipsum, numero quidē non vnum, spe-*

Text.36. *cie autē vnum.* [e] *Est autē anima corporis causa principiumq; viuentis. Atqui cum multifariā hæc dicantur, anima pari modo tribus determinatis modis causa est. Nam est ea causa, à qua profluit motus; est etiam gratia cuius cætera fiunt: & insuper, vt forma corporum animatorū substantiavè.*

Text.37. *Atque causam vt substantiam animantium esse, non est*

[d] *Duplex autē.* Obiter admonet cùm finis sit duplex, finis cuius, seu quo, idest, ad quem directò pergitur; & finis cui, hoc est, cui res comparatur: perpetuitatem esse finem quo viuentium, idest, quem vnumquodque viuens per generationem assequi contendit: ipsum autem viuens esse finem cui. Aduertit autem non omnia viuentia ex æquo æternitatis participationē sortiri: sed alia magis, alia minus, licèt omnia, quia numero non possunt, saltem secundum speciem, se ipsa conseruare nitantur. Lege quæ in hanc sententiam luculētè disseruit Bœtius, lib. 3. de consolatione philosophiæ, prosa. 11.

Anima formalis, finalis & efficiens causa est.

[e] *Est autem anima.* Docet animam in triplici genere causam esse. Formalem, tum quia per eam viuentia intrinsecè habēt suum esse substantiale: tum quia est actus primus corporis organici. Finalem, quia vt is, qui ratione, & arte operatur v. g. faber, materiam gratia artificialis formæ apparat: ita natura propter formā naturalem, quæ in rebus viuentibus est anima, materiam exornat, ac dispo nit: & eius gratia tanquā propter finem cui, tantam membrorum varietatem, & organorum distinctionem effingit. Id quod Aristoteles 1. de partibus anim. cap. 5. & lib. 4. de generat. animal. cap. 1. & Galen. 1. de vsu partium declarant. Efficientem denique, quia administrat actiones viuentibus proprias, vt lationem, qua ab se mouentur: & si hæc facul-

tas non omnibus infit: item fenfionem, quæ alteratio quædam impropria eft, & accetionem,cæteraque id genus munia,quæ rebus tantùm animatis competunt.

Empedocles caufam accretionis plātarū elemēta effe cōmētus fuit.

Impugnatur

[i] *Atque hac in parte.* Ex dictis occafionem fumit coarguendi veteres Philofophos: atque in primis Empedoclem, qui caufam accrementi plantarum aiebat effe elementa:terram infra in radicibus:ignem fupra in ramis: Ita vt radices à terra defcendente, rami ab igni fuperiorem locum capeffente augefcerent. In quo dupliciter errabat. Primùm,quia fuperiorem, & inferiorē locum in plantis non rectè affignabat.Deinde, quia viuentium accretionem non in animam, fed in elementa, vt in caufam effectricem perperā referebat.

Radices in plantis fuperiores partes funt.

[g] *Non enim eadem funt.* Quòd radices non fint inferiores, fed fuperiores plantarum partes ex eo oftendit;quia os,& radices funt eadem organa;fiquidem inftrumenta dicuntur effe eadem, aut diuerfa: quia funt eiufdē, aut diuerfæ operationis principia: at os in animantibus, & radices in arboribus funt principia eiufdem operationis: vtrifque enim alimētum capitur. Cùm igitur os,& caput in animantibus ad fuperiorem partem fpectet, etiam in arboribus ad eādem fpectabunt. Ita verò non refpondent fuperiores partes omnium viuentium fuperioribus partibus vniuerfi:quia in mūdo fuperior locus dicitur,quò tēdunt leuia:inferior, quò defcendunt grauia: omnium autem viuentiū pars fupera vergit ad terrā,excepto homine,cuius pofitio fuum

οὐσία, δῆλον. τὸ γὰρ αἴτιον τοῦ εἶναι πᾶσιν ἡ οὐσία· τὸ δὲ ζῆν τοῖς ζῶσι, τὸ εἶναί ἐστιν. αἰτία δὲ καὶ ἀρχὴ τούτων ἡ ψυχή. ἔτι δὲ τοῦ δυνάμει ὄντος λόγος, ἡ ἐντελέχεια. φανερὸν δ' ὡς καὶ οὗ ἕνεκα, αἰτία ἡ ψυχή. ὥσπερ γὰρ ὁ νοῦς ἕνεκά του ποιεῖ, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡ φύσις. καὶ τοῦτ' ἔστιν αὐτῇ τέλος. τοιοῦτον δ' ἐν τοῖς ζώοις ἡ ψυχὴ κατὰ φύσιν. πάντα γὰρ τὰ φυσικὰ σώματα τῆς ψυχῆς ὄργανα καθάπερ τὰ τῶν ζώων, οὕτω καὶ τὰ τῶν φυτῶν, ὡς ἕνεκα τῆς ψυχῆς ὄντα, διττῶς δὲ τὸ οὗ ἕνεκα· τό, τε οὗ, καὶ τὸ ᾧ. ἀλλὰ μὴν καὶ ὅθεν πρῶτον ἡ κατὰ τόπον κίνησις, ἡ ψυχή· οὐ πᾶσι δ' ὑπάρχει τοῖς ζῶσιν ἡ δύναμις αὕτη. ἔστι δὲ καὶ ἀλλοίωσις καὶ αὔξησις κατὰ ψυχήν. ἡ μὲν γὰρ αἴσθησις ἀλλοίωσίς τις εἶναι δοκεῖ· αἰσθάνεται δ' οὐδὲν, ὃ μὴ ψυχὴν ἔχει. ὁμοίως δὲ καὶ περὶ αὐξήσεως καὶ φθίσεως ἔχει· οὐδὲν γὰρ φθίνει, οὐδ' αὐξάνεται φυσικῶς μὴ τρεφόμενον. τρέφεται δ' οὐδὲν ὃ μὴ κοινωνεῖ ζωῆς.

[f] Ἐμπεδοκλῆς δ' οὐ καλῶς εἴρηκε τοῦτο, προστιθεὶς αὔξησιν συμβαίνειν τοῖς φυτοῖς, κάτω μὲν ῥιζουμένων, διὰ τὸ τὴν γῆν οὕτω φέρεσθαι κατὰ φύσιν. ἄνω δὲ διὰ τὸ πῦρ ὡσαύτως· οὔτε γὰρ τὸ ἄνω καὶ τὸ κάτω καλῶς λαμβάνει· οὐ γὰρ ταὐτὸ πᾶσι τὸ ἄνω καὶ τὸ κάτω, καὶ τῷ παντί. ἀλλ' ὡς ἡ κεφαλὴ τῶν ζώων οὕτως αἱ ῥίζαι τῶν φυτῶν, εἰ χρὴ τὰ ὄργανα ἕτερα λέγειν, καὶ ταὐτὰ τοῖς ἔργοις. Text.38.

[g] πρὸς δὲ τούτοις τί τὸ συνέχον εἰς τἀναντία φερόμενα, τὸ πῦρ καὶ τὴν γῆν· διασπασθήσεται γάρ, εἰ μή τι ἔσται τὸ κωλῦσον· εἰ δ' ἔστι, τοῦτ' ἐστὶν ἡ ψυχή, καὶ τὸ αἴτιον τοῦ αὐξάνεσθαι, καὶ τρέφεσθαι. Text.39.

[i] δοκεῖ δέ τισιν ἡ τοῦ πυρὸς φύσις ἁπλῶς αἰτία τῆς τροφῆς καὶ τῆς αὐξήσεως εἶναι. Text.40.

καὶ γὰρ

vniuerfi imitatur. Lege quæ de hac re fcripfit Ariftoteles 1. libr. de hiftor. anim. cap.13 libr.2. de cœlo cap.2. libr.4. de part.anim. cap.10. & de iuuentute, & fenectute cap.1.

[h] *Deinde quid eft.* Oftendit caufam incrementi non effe elementa:quia cùm illa natiuam propenfionem ad propria loca habeant,vel aliquid ea continet,& coercet: vel nihil: fi nihil, oporteret illa confeftim diffipari. Si aliquid, id profectò erit principium accretionis, idque erit anima. Quare non eft motus accretionis

non est obscurum. Causam namque cunctis vt sint, formam ipsam, atque substantiam esse patet. At viuere viuentium est esse, cuius sane causa est, vt constat, atque principium anima. Praeterea actus eius, quod est potentia, ratio est eiusdem. At anima viuentis est corporis actus. Patet etiam animam esse causam vt id gratia cuius caetera fiunt. Nam vt mens sic & natura alicuius gratia facit, quod quidem ipsius est finis, atque tale est in ipsis viuentibus anima, & secundum naturam. Vniuersa nanque naturalia corpora tam animalium, quam etiam plantarum ipsius animae sunt instrumenta. Quo fit vt ipsa sint animae, sine controuersia, gratia. Duplex est autem id vti diximus causa, cuius caetera fiunt, atque vnum est quo, alterum cui. At verò constat animam id etiam esse. Vnde primùm motus ad locum accommodatus emergit. Verùm haec vis non vniuersis inest viuentibus. Fit etiam per animam, & alteratio, & accretio: sensus enim alteratio quaedam esse videtur, sentitq; nihil quod non habeat animam. Eadem est de accretione decrementóve, ratio. Nihil enim incrementa naturaliter decrementáve suscipit, quod non nutriatur, & nihil prorsus nutritur, quod non vita

Text.38. *particeps sit.* [f] *Atque haec in parte sententia Empedoclis est posthabenda, qui quidem hoc non rectè dixit ac addidit, ideo incrementa plantas suscipere, tum in radicibus infra, tum in ramis etiam supra, quia terra deorsum suapte natura & ignis sursum identidem pergit. Primùm nanque non rectè accipit in plantis differentias dictas, infra inquam ac supra.* [g] *Non enim eaedem sunt omnium rerum, & vniuersi, supra & infra. Sed quam habet rationem in animalibus caput, eam subeunt in plantis radices, si instrumenta diuersa vel eadem operationibus officiisvè dicere*

Text.39. *asserereq; oportet.* [h] *Deinde quid est, quod continet terram ignémve, quae quidem in contraria loca feruntur? distrahentur enim profectò nisi aliquid sit, quod ipsa prohibeat atque detineat. Quod si sit aliquid: id est profectò anima ipsa, quo fit, vt ipsa sit augendi causa, nutriendive, non elementa quemadmodum ille putabat.*

Text.40. [i] *Sunt autem quibus ipsius ignis natura, causa simpliciter nutritionis & accretionis esse videtur.*

Ipse

tionis ab elementis, sed à forma ipsorum viuentium.

[i] *Sunt autem quibus.* Refellit sententiam Leucippi, & Democriti existimantium ignẽ nutritionis causam esse, quòd inter omnia elementa maximè nutriri, & augescere videatur: id enim quod maximè tale est, caeteris, vt talia sint, videtur causa esse. Fateatur ergo in primis Aristoteles calorem nutritionis munus exequi, non tamen vt principem causam: sed vt instrumentariam, qua anima ad praeparandum, & decoquendum alimẽtum vtitur. Tum ita argumentatur: Si ignis nutritionis, & accrementi causa esset, cùm ipse ex se nulla incrementi lege teneatur, sed semper increscat, dum ei subest quod comburat, sequeretur res natura cõstantes, hoc est, viuentes (sumit enim hîc naturam pro vita & anima, vt interdum assolet) in infinitum augeri posse, ita vt nullum etiam magnitudinis terminũ vendicarent, quod falsum est, cùm omnibus viuentibus certos limites natura praefixerit. Non igitur ignis nutritionis, & augmenti causa est sed potiùs anima, quae rem ad congruentem magnitudinem prouehit. Idem in hunc modum confirmat. Terminatio quantitatis rerum viuentium non ad materiam pertinet, quae ex se est vaga, & errabunda, sed ad formam, quę suopte ingenio materiam limitat, ac terminat: atqui anima est forma, ignis verò, caeteraque

Refelluntur Leucippus & Democritus qui causam nutritionis ignem dixerunt.

Nõ materia sed forma viuẽtia terminat.

teráque elementa rationem materiæ in mixtis obtinent: ergo non elementa, sed anima ipsa nutritionis, & accrementi opifex est. De terminis rerum tam viuentium quàm non viuentium differuimus primo libro Physic.

[k] *Cùm autem eadem vis animæ sit & nutriendi & generandi.* Postquam docuit motum accrementi, & generationem, ac nutritionem esse ab anima incipit disputare de potentia vegetandi, ad quã pertinent nutritio, & generatio: adde, & augmentatio: quia verò hæ circa alimentum alio, & alio modo versantur, vt progressu patebit, ac per ordinem ad illud distinguuntur, de eo sibi primum disserendum esse inquit: quo autem modo intelligendum sit prædictam potentiam vnam esse progressu expendemus.

[l] *Videtur itaque contrarium esse contrario nutrimentum.* Affirmat alimentum debere esse contrarium rei, quæ nutritur: siquidem mutari in eam debet, omnis autem mutatio est inter contraria aliquo modo. Quia verò contrariorum non eadem natura est, explicat quo pacto alimentum debeat esse contrarium, nempe non ea ratione, qua sanum, & ægrum inter se contraria sunt, & vnum in alterum simpliciter mutatur: sed ea, qua vnum sic alteri est contrarium, vt cùm in illud conuertitur, ipsum augeat, quomodo se habet aër ad ignẽ, & aqua ad aërem.

Quo pacto alimentũ cõtrarium esse debeat rei, qua nutritur.

[m] *Verùm enim is locus.* Ad rem magis illustrandam vocat in disceptationẽ debeatne alimentum simile esse rei

Aliqui contendunt debere esse simile.

καὶ γὰρ αὐτὸ φαίνεται μόνον τῶν σωμάτων, ἢ τῶν
στοιχείων τρεφόμενον καὶ αὐξανόμενον. διὸ καὶ ἐν τοῖς Text.41.
φυτοῖς καὶ ἐν τοῖς ζώοις ὑπολάβοι τις ἂν τοῦτο εἶναι τὸ
ἐργαζόμενον. τὸ δὲ συναίτιον, πῶς μέν ἐστιν, οὐ μὴν
ἁπλῶς γε αἴτιον, ἀλλὰ μᾶλλον ἡ ψυχή· ἡ μὲν γὰρ
τοῦ πυρὸς αὔξησις εἰς ἄπειρον, ἕως ἂν ᾖ τὸ καυστόν·
τῶν δὲ φύσει συνεστώτων πέρας ἐστὶ καὶ λόγος μεγέ-
θους καὶ αὐξήσεως· ταῦτα δὲ ψυχῆς, ἀλλ' οὐ πυρός, καὶ
λόγου μᾶλλον ἢ ὕλης. [k] ἐπεὶ δ' ἡ αὐτὴ δύναμίς Text.42.
τῆς ψυχῆς θρεπτικὴ καὶ γεννητική, περὶ τροφῆς ἀναγ-
καῖον διωρίσαι πρῶτον· ἀφορίζεται γὰρ πρὸς τὰς ἄλ-
λας δυνάμεις τῷ ἔργῳ τούτῳ. [l] δοκεῖ δ' εἶναι ἡ τρο- Text.43.
φὴ, τὸ ἐναντίον τῷ ἐναντίῳ· οὐ πᾶν δὲ παντί,
ἀλλ' ὅσα τῶν ἐναντίων μὴ μόνον γένεσιν ἐξ ἀλ-
λήλων ἔχει, ἀλλὰ καὶ αὔξησιν· γίνεται γὰρ πολλὰ ἐξ
ἀλλήλων, ἀλλ' οὐ πάντα ποσά· οἷον ὑγιὲς ἐκ κάμ-
νοντος. φαίνεται δ' οὐδ' ἐκεῖνα τὸν αὐτὸν τρό-
πον ἀλλήλοις εἶναι τροφή· ἀλλὰ τῷ πυρὶ μὲν, τὸ
ὕδωρ τροφὴ, τὸ δὲ πῦρ οὐ τρέφει τὸ ὕδωρ. ἐν
μὲν οὖν τοῖς ἁπλοῖς σώμασι ταῦτ' εἶναι δοκεῖ μά-
λιστα, τὸ μὲν τροφὴ, τὸ δὲ τρεφόμενον. [m] ἀπο- Text.44.
ρίαν δ' ἔχει· φασὶ γὰρ οἱ μὲν τὸ ὅμοιον τῷ ὁμοίῳ
τρέφεσθαι, καθάπερ καὶ αὐξάνεσθαι. τοῖς δ' ὥσ-
περ εἴπομεν, τοὔμπαλιν δοκεῖ, τὸ ἐναντίον τῷ
ἐναντίῳ, ὡς ἀπαθοῦς ὄντος τοῦ ὁμοίου· τὴν δὲ
τροφὴν μεταβάλλειν καὶ πέττεσθαι· ἡ δὲ μεταβο-
λὴ πᾶσιν, εἰς τὸ ἀντικείμενον, ἢ τὸ μεταξύ.
ἔτι ἡ τροφὴ πάσχει τι ὑπὸ τοῦ τρεφομένου, ἀλλ' Text.45.
οὐ τοῦτο ὑπὸ τῆς τροφῆς, ὥσπερ οὐδ' ὁ τέκτων ὑπὸ
τῆς ὕλης, ἀλλ' ὑπ' ἐκείνου αὕτη· ὁ δὲ τέκτων
μεταβάλλει μόνον εἰς ἐνέργειαν ἐξ ἀργίας. [n] πό-
τερον δέ ἐστιν ἡ τροφὴ τὸ τελευταῖον προσγινό-
μενον, ἢ τὸ πρῶτον, ἔχει διαφοράν. εἰ δ'
ἄμφω, ἀλλ' ἡ μὲν ἄπεπτος, ἡ δὲ πεπεμμένη,
ἀμφοτέρως ἂν ἐνδέχοιτο τὴν τροφὴν λέγειν.
ᾗ μὲν γὰρ ἄπεπτος, τὸ ἐναντίον τῷ ἐναντίῳ τρέ-
φεται·

nutritæ, an contrarium, vt paulò antè docuit. Sunt qui putent debere esse simile, quia eisdem augemur, & nutrimur: dissimile verò & contrarium tantùm abest, vt augeat, vt disperdat potius, cùm semper vnum contrarium alteri perniciem intendat. Alij affirmant alimentum oportere dissimile, atque contrarium esse: quia nihil nisi à dissimili, & contrario patitur, constat autem alimentum pati à viuente,

Alij oportere esse cõtrariũ.

Ipse namque solus omnium corporum aut elemen-
Text.41. *torum nutriri ac augeri videtur. Quapropter & in plantis & in animalibus putabit quispiam ignem id ipsum esse quod operatur, verùm non ita est. Sed cum comitetur causam, est ob id ipsum quodammodo, non simpliciter causa, sed talis est potius anima. Nam ignis quidem accretio in infinitum progreditur, & eo vsque fit, quousque sit combustibile, at eorum omnium quæ natura constant est finis tam magnitudinis, quàm accretionis, & hæc animæ sunt, non ignis, & rationis po-*
Text.42. *tiùs, quàm materiæ.* [k] *Cùm autem eadem vis animæ sit & nutriendi & generandi, primùm de alimento determinare necesse est. Hæc enim à cæteris potentiis hoc opere atque munere seiungitur.*
Text.43. [l] *Videtur itaque contrarium esse contrario nutrimentum, at non cuilibet quoduis, sed id ei, quorum alterum ex altero non solùm mutuo generatur, sed incrementa etiam suscipit. Complura namque contrariorum fiunt quidem ex sese mutuò: sed non à suis omnia contrariis incrementa suscipiunt, vt ex ægrotante fit sanum. At verò nec illa modo eodem sibi mutuò nutrimentum esse videntur, sed aqua quidem alimentum est igni, ignis autem non nutrit aquam. Etenim in simplicibus corporibus horum alterum alimenti, alterum eius quod nutri-*
Text.44. *tur maximè subire rationem videtur.* [m] *Verum enim is locus, dubitationem habere videtur. Sunt enim qui dicunt, simile simili nutriri quemadmodum & accrescere. Quibusdam autem (vti diximus) non hæc sententia, sed contraria placet, censentque, non simile simili, sed contrario contrarium, aliter etenim fieri nequit, vt inquiunt, vt à simili simile patiatur. Alimentum autem mutatur, atque digeritur, mutationemque rerum omnium in opposi-*
Text.45. *tum, vel in medium esse constat. Præterea nutrimentum quidem, aliquid patitur ab eo quod alitur. Hoc autem ab alimento nõ patitur quicquam quemadmodum nec à materia faber, sed materies, vt patet, à fabro, qui quidem ex otio mutatur tantum ad operandum.* [n] *At enim interest plane si nutrimentum sit id, quod vltimo tandem adiungitur, atque additur, an non hoc, sed id, quod primum ingreditur. Quod si vtrumque quidem est alimentum, alterum tamen est digestum, alterum indigestum, vtroque profectò modo, & contrario contrarium, & simile simili dicere licet nutriri. Nam si vt indigestũ sumatur, contrariũ contrario ali-tur,*

viuente, dum ab eo immutatur, & decoquitur etsi viuens ab alimento non patiatur: quemadmodũ materia arti subiecta variè mutatur, & patitur ab artifice; ipse verò artifex à materia nõ patitur; nisi quis passionem vocet mutationem à quiete, & otio ad operationem & actum. Hic aduerte cùm Aristoteles ait alimentum pati à viuente, non contrà, haud quaquã repugnante sibi in 2. de generat. cap.7. text. 53. vbi ait inter alimentum, & rem viuentem dari reciprocam actionem, & passionem. Hic enim, vt annotauit Auerroes com. 45. non absolutè negat alimentum agere in ipsum viuẽs, sed agere per actionem, qua ipsum in se conuertat: illic verò de actione in commune agebat.

[n] *At enim interest plane si nutrimẽtum sit id.* Cõponit excitatam controuersiam aiens vtriusque partis assertores partim pro veritate stare, partim non. Nam alimentum simile esse debet, & dissimile; contrarium, & non contrarium. Simile, & non contrarium in fine, seu posteaquam concoctum, & digestum est, idque probat ratio adducta pro priori opinione. Dissimile, & contrarium in principio, seu cùm adhuc crudum, est & incoctum; idque concludit argumentum posterioris sententiæ.

Deciditur controuersia de alimenti similitudine contrarietatevè cũ viuente.

Cùm

° *Cùm autem nihil.* Quale alimentum sit, docet aiens alimentum habere ordinem per se ad animatum: quandoquidem nihil potest ali, quod animæ, & vitæ expers sit. Monet subinde alimentum trifariam spectari posse. Vno modo quoad substantiam sicque est obiectum nutritionis. Oportet enim substantiæ beneficio partes substantiales viuentis; quæ actione caloris naturalis perpetuò dilabuntur, resarciri. Altero secūdum quantitatem, & ita sumptum alimētum, est obiectum accretionis: augescit enim res accessione quantitatis. Tertiò quatenus est superfluum alimenti, & ita pertinet ad generationem. Seponit enim natura ex eo quod redūdat è nutritione, partem quandā alimēti ex tertia decoctione, quæ in quadam parte corporis ad id destinata, seminariam, ac generatiuam vim accipit.

Alimentū secūdum substantiam obiectū est nutritionis, accretionis, secūdum quātitatem. Quatenus est superfluū ad generationē pertinet.

ᵖ *Quare tale quidem.* Tradit potentiæ nutritiuæ definitionem, quam dicit sumendā esse a præstantissimo fine, qui est generatio. Ita verò se habet definitio. Potentia nutritiua est, qua viuens, in quantū viuens, se conseruat. Et quia dixerat alimentum ad nutritionem præparari, atque adeò nutritionis principiū esse: explicat qua ratione vegetatrix anima, ipsumque alimētum diuersam principij rationem sortiatur. Etenim anima est princeps causa efficiens nutritionis; alimentum verò est id, quo tāquam materia, & instrumento quodam fit nutritio; id verò, quod nutritur, est corpus animatum.

Potentia nutritiua est qua viuens, in quantum viuēs, se cōseruat.

φεται· ἡ δὲ πεπεμμένη, τὸ ὅμοιον τῷ ὁμοίῳ. ὥστε
φανερὸν, ὅτι λέγουσί τινα τρόπον ἀμφότεροι καὶ
ὀρθῶς καὶ οὐκ ὀρθῶς. ° ἐπεὶ δ' οὐθὲν τρέφεται μὴ Text.46.
μετέχον ζωῆς, τὸ ἔμψυχον ἂν εἴη σῶμα τὸ τρε-
φόμενον, ᾗ ἔμψυχον. ὥστε καὶ ἡ τροφὴ πρὸς ἔμ-
ψυχόν ἐστι, καὶ οὐ κατὰ συμβεβηκός. ἔστι δ' ἕτερον Text. 47.
τροφῇ καὶ αὐξητικῷ εἶναι· ᾗ μὲν γὰρ ποσόν τι τὸ
ἔμψυχον, αὐξητικόν· ᾗ δὲ τόδε τι καὶ οὐσία, τρο-
φή· σώζει γὰρ τὴν οὐσίαν, καὶ μέχρι τούτου ἐστὶν
ἕως ἂν καὶ τρέφηται· καὶ γενέσεως ποιητικὸν, οὐ τοῦ
τρεφομένου, ἀλλ' οἷον τὸ τρεφόμενον· ἤδη γὰρ ἔστιν
αὐτοῦ ἡ οὐσία, γεννᾷ δ' οὐθὲν αὐτὸ ἑαυτὸ, ἀλλὰ
σώζει. ᵖ ὥσθ' ἡ μὲν τοιαύτη τῆς ψυχῆς ἀρχὴ Text.48.
δύναμίς ἐστιν, οἵα σώζειν τὸ ἔχον αὐτὴν ᾗ τοιοῦ-
τον. ἡ δὲ τροφὴ παρασκευάζει ἐνεργεῖν. διὸ στερηθὲν Text.49.
τροφῆς, οὐ δύναται εἶναι. ἐπεὶ δέ ἐστι τρία, τὸ τρε-
φόμενον, καὶ ᾧ τρέφεται, καὶ τὸ τρέφον· τὸ μὲν
τρέφον ἐστὶν ἡ πρώτη ψυχή· τὸ δὲ τρεφόμενον, τὸ
ἔχον αὐτὴν σῶμα· ᾧ δὲ τρέφεται, ἡ τροφή. q ἐπεὶ
δὲ ἀπὸ τοῦ τέλους ἅπαντα προσαγορεύειν δίκαιον·
τέλος δὲ τὸ γεννῆσαι οἷον αὐτό. εἴη ἂν ἡ πρώτη
ψυχὴ γεννητικὴ, οἷον αὐτό. r ἔστι δὲ ᾧ τρέφεται Text.50.
διττὸν, ὥσπερ ᾧ κυβερνᾷ, ἡ χεὶρ, καὶ τὸ πηδά-
λιον· τὸ μὲν κινοῦν καὶ κινούμενον, τὸ δὲ κινοῦν
μόνον. ſ πᾶσαν δ' ἀναγκαῖον τροφὴν δύνασθαι
πέττεσθαι· ἐργάζεται δὲ τὴν πέψιν τὸ θερμόν.
διὸ πᾶν ἔμψυχον ἔχει θερμότητα. τύπῳ μὲν οὖν
τί ἐστιν ἡ τροφὴ, εἴρηται· διασαφητέον δ' ἐστὶν ὕστε-
ρον περὶ αὐτῆς ἐν τοῖς οἰκείοις λόγοις.

q *Atque cùm sit par, &c.* Definit vegetatricem animam, non in vniuersum, sed eam, quæ inest viuenti perfecto, id est, quod potest ex semine progignere sibi simile. Anima, inquit, vegetatrix est principium generandi tale, quale ipsa habet; intellige principium primum, seu præcipuum: nam minus præcipuū, & proximum, est ipsa facultas generationis administra.

Quid sit anima vegetatrix.

r *Id autem, quo nutrit.* Quemadmodum, inquit, gubernator duo habet, quorúm interuentu nauem regit, nimirum manum, & gubernaculum: Ex quibus manus mouetur à gubernatore, & mouet gubernaculum: ipsum verò gubernaculum iam non mouet aliud quidpiam, quod sit velut instrumentum. Ita anima duo vendicat, quibus ad nutritionis munus vtitur, videlicet calorem, & alimētum. Ex quibus calor assumitur, & quasi mouetur ab ipsa anima, & mouet, siue alterat alimentum: ipsum verò alimentum non iam vlteriùs mouet quidpiam, quod sit intermedium ad mouendum aliud. Hæc videtur germana huius loci explicatio, in quo

Calore, & alimēto nutritionis munus anima exequitur.

enarran

tur, sin vt digestum, simile simili nimirum hoc pacto nutritur. Quare patet illos vtrosq; partim rectè, partim non rectè dicere atque sentire. Text.46. ° *Cùm autem nihil nutriatur, quin habeat vitam, animatum id erit profectò corpus, quod alitur, ea sane ratione, qua est animatum. Quare & nutrimentum ad animatum per se refertur, & non per accidens.* Text.47. *Atqui diuersa est alimenti ratio, vt nutrit, & auget. Nam vt ipsum alimentum quantum est quoddam, auget, vt est hoc aliquid, & substantia nutrit. Conseruat enim substantiam, & est eousque profectò, quousque nutritur. Efficit praetereà generationem ac ortum, non eius quod alitur, sed talis quale est id, quod nutritur, iam enim est ipsa substantia, & nihil se ipsum generat, sed conseruat.* Text.48. ᵖ *Quare tale quidem animae principium, vis est talis, vt id conseruet, quod ipsam habet, ea nimirum ratione qua ipsam habet. Alimentum autem ad operandum praeparare videtur.* Text.49. *Quapropter alimento priuatum esse non potest. At verò cum hoc in officio tria sint haec, necessarioq; concurrant, id inquam quod nutritur, & quo nutritur, & quod nutrit, id quidem quod nutrit est ipsa anima prima. Id autem quod nutritur corpus est, quod ipsam animam habet, at id quo nutritur ipsum est alimentum.* ᑫ *Atque cum sit par vniuersas à fine res appellare, finisq; huius animae sit generatio talis, quale est id, quod ipsam habet, erit anima prima profectò principium generandi tale, quale est id, quod hanc ipsam animam habet.* Text.50. ʳ *Id autem quo nutrit anima, duplex est: quemadmodum & id, quo gubernator gubernat. Manus inquam & clauus, atque aliud mouet, atque mouetur, aliud mouet tantùm.* ˢ *Necesse est autem, omne nutrimentum naturae sit talis, quae digeri possit. At digestionem efficit calor. Quapropter omne animal habet calorem. Quid igitur sit alimentum ipsum, vniuersaliter diximus, postea verò de ipsis exactius perscrutabimur.*

enarrando Graeci expositores tum inter se tum à Latinis dissidét. Quorum dissidium, qui legere volet, consulat Philoponum, Simplicium, Auerroem, Diuum Thomam, Alexandrum, & Themisthum.

ˢ *Necesse est.* Ostendit calorem eatenus dici id, quo viuens nutritur, quatenus concoctio caloris opus est. Vnde colligit omni viuenti necessarium esse calorem, cùm omne viuens nutriatur, & omnis nutritio calore egeat. Concludit se minùs exquisitè, atque vniuersaliter tantùm de hisce rebus in praesenti disseruisse, acturus videlicet de eisdem alibi exactiùs. Nam de alimentis animalium, de incremento, decrementoque corporum, de natura seminis, déque aliis eiusmodi in libris de animalibus copiosè disputat: praeterquam quòd de nutritione, & accretione in libris de ortu, & interitu accuratè egit: vbi nos quoque eandem rem ex instituto pertractauimus.

Nullum viuens sine calore est.

QVAESTIO VNICA.

Vtrum potentiæ vegetatricis animæ inter se realiter differant.

ARTICVLVS I.

Opinio existimantium distingui inter se realiter.

VPERIORIBVS controuersiis disseruimus cum Aristotele de iis,quæ ad animæ potentias in commune spectant:nunc de singulis potentiis cum eodem disputabimus,atque in primis de vegetatricibus, quæ ordine generationis cæteris priores sunt. Vegetatricis animæ functiones tres recensuit Aristoteles proximo capite,nutritionem,accretionẽ, generationẽ,quarũ prima pertinet ad conseruationẽ indiuidui: altera ad eius perfectionẽ secundum molem corporis: tertia ad propagationem,& conseruationẽ speciei.Est verò quęstio vtrũ iuxta numerum harum operationum constituendæ sint tres potentiæ realiter distinctæ,nutriens,augens,procreãs. Pro parte affirmatiua hæc se offerunt argumenta. Primùm quòd potentia augens distinguatur re à nutriente.Cum viuens peruenit ad statũ,seu consistentiam, manet superstes,atque integra virtus nutriens, pereunte augente; siquidem viuens quandiu viuit, nutritur; & tamen post statum non iam accrescit:ergo virtus nutriens distinguitur realiter ab augente;alioqui eadem virtus maneret & non maneret. Deinde,Obiectum nutritionis est alimentum, prout est substantia, obiectum accretionis est idem alimentum,prout quantum:hæ autem rationes differunt toto genere,vt substantia,& quantitas:sed ex tanta diuersitate obiectorũ rectè arguitur distinctio realis in potentia. Igitur facultas nutriens, & augens differunt realiter inter se. Hanc sententiam secutus est Magnus Albertus. 2. parte summæ de homine quæstione de motu nutritiuæ art.3. Caietanus hoc in lib.ad text.5.Iandunus quæst.13. Apollinaris quæst.9.Iauellus quæst.18.& alij,quibus videtur suffragari.D. Thomas 1.part.quæst.78.art.2.& quæst.79.art.7.lib.2.contra gentes.cap.89.

Tres animæ vegetantis operationes.

De potentia vegetatiua, Galenus in lib.de facultatibus nat. Medici 1.pr. doct.6.c.2.& 3. Fernelius lib.5.sua Physiol.c.3.& 4. D.Th.1.p.q. 78.art.2.

1. Argum. *2.*

Sunt in hac opinione Albertus,Caietanus, Iandunus, Apollinaris, Iauellus.

Quod verò attinet ad potentiam generantem, plerique eam similiter distinguunt à nutriente. M.Albertus hoc in libro tract. 2. capit.6.& 2.parte summæ quæst.de vegetabili art.2.Ægidius quodlib.3.quæst.12.Caietanus ad caput quartum huius libri, Ferrariensis ibidem quæst.7.Iandunus quæst.13. Fernelius lib.5.suæ Physiologiæ cap.3.& alij:potis ferè est,quod superioris.Nam obiectum facultatis generantis est alimentum pro vt aptum vt viuens illius interuentu procreet sibi simile;quæ ratio,vt ex dictis constat, diuersa est ab ea,quam in alimento virtus nutriens spectat. Item virtus nutriens datur absque gignente,vt in iis, quorum ætas effæta iam est, & in

Qui potentiã generantẽ à nutriẽte realiter distinguant.

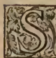
1. Argum. *2.*

& in nonnullis, qui vel naturæ defectu, vel ob alias causas gignendi carent facultate, qui tamen perpetuò nutriuntur; sed quæ ita sunt affecta, vt vnum inueniatur sine alio, realiter differunt: ergo &c.

Deinde potest eadem opinio ita confirmari, Quando alicui potentiæ conuenit aliqua operatio, quæ alteri non conuenit, eæ potentiæ distinguuntur realiter; sed potentiæ generanti competit aliqua operatio, quæ non competit nutrienti: ergo. Probatur minor quia potentiæ generanti competit formatio membrorum, quæ est præcipua dispositio; & præparatio ad introducendam formam viuentis: & tamen hæc operatio non conuenit facultati nutrienti; quandoquidem si alicui abscindatur brachium, non restituitur à facultate nutriente, quæ sanè id restitueret, si esset eadem cum potentia gignente, quæ illud primò formauit. Accedit quòd altrix per totum corpus diffusa est, generans autem certam, definitamque sedem obtinet, videlicet vbi superfluum alimenti seminariam vim accipit. At quæ subiecto distinguuntur, realiter etiam differunt. Non videtur ergo negandum facultatem generandi distingui re ipsa à potentia nutriendi. 3. 4.

ARTICVLVS II.

Constituitur pars negatiua: diluuntur aduer sariorum rationes.

SIT huius controuersiæ prima conclusio. Potentia augens non distinguitur realiter à facultate nutriente. Hanc complexus est Durandus in 1.dist.3. 2. part. dict. quæst. 2. Philoponus hoc libro ad text. 46. Niphus ad text. 42. Vallesius lib. 2.controuers. Med.cap. 20. & alij. Eam verò probat hæc ratio, vt cæteras omittamus. Cùm natura compendio studeat, & paucitatem magis, quàm multitudinem affectet, non solet potentias, vt nec res alias, absque necessitate multiplicare; sed nulla necessitas cogit multiplicare potentias ad actus augendi, & nutriendi: ergo vna tantùm dabitur potentia, à qua ij administrentur. Probatur minor, quia cùm aliqui actus sunt inter se necessariò coniuncti, & subordinati, ab eadem facultate oriri queunt, sicuti ab eadem lucis vi progreditur illuminatio, & calefactio; quia eiusmodi calefactio subordinatur, ac necessariò coniungitur illuminationi. Cum igitur actus augendi, & nutriendi sint inter se subordinati, ac necessario coniuncti; ab vna eademque facultate oriri poterunt. Aduerte autem cùm dicimus actum nutriendi necessario coniungi cum actu augendi, non accipi à nobis augendi actum pro eo, quo viuens ad maiorem quantitatem promouetur; constat enim hunc non necessariò dari quandiu viuens nutritur; sed sumi pro eo, quo viuens quantitatem acquirit, siue maiorem, quam deperdit, siue æqualem, siue minorem. Quo pacto accretio, id est, acquisitio nouæ quantitatis, perpetua nutritionis comes est.

1. Conclus. Non est distinctio realis inter nutrientem potentiam, & augentem.

Actus subordinati ab eadem potentia esse possunt.

2.Concl. Secunda conclusio. Probabilius est potentiam generandi non distingui realiter à potentia nutriendi. Hanc conclusionem tuetur Durandus in primo distinct.3.secunda part.distinct.quæst.2. Vallesius lib.2.controu.capit.19.& alij,quibus fauet Aristoteles proximo superiori capite text. 32.illis verbis, Cum eadem vis animæ sit, & nutriendi,& generandi. Astruunt verò huius sententiæ probabilitatem hæc argumenta. Ab eadem facultate oriri pōtest generatio totalis,& partialis; sed nutritio est generatio quædam partialis: ergo ab eadem potentia à qua hæc oritur, potest illa oriri; maximè cum vtraque similibus accidentibus materiam disponat,vtraque formam vniat,introducatque in materiam;altera in totam; altera in partem. Item per eundem calorem gignitur de nouo ignis, & posteà aggeneratur conuersa in ipsius substantiam materia combustibili: ergo & viuens per eandem facultatem poterit ex integro produci, & post productionem nutriri. Non est enim cur putemus maiorem esse ad hoc præstandum vim caloris in igni; quàm nutrientis facultatis in viuente.

Hactenus probatum à nobis fuit neque facultatem augentem, neque generantem à nutiente realiter distingui. At enim ex eo facilè quiuis intelliget si potentia generans, & augens inter se conferantur; eas etiam inter se re ipsa non differre; siquidem non differunt à nutriente. Namque in rebus creatis, cùm aliqua sunt idem realiter in vno tertio, inter se quoque re ipsa idem sunt. Est igitur potentia nutriens,augens,& generans vna,eademque facultas realiter, etsi non sit negandum inueniri inter illas formalem distinctionem:vt constat ex diuersis earum definitionibus, quæ proximo capite ab Aristotele assignatæ sunt.

Soluūtur argumēta, quæ vim augentē & nutrientē realiter distinguebant.

Soluitur 1. Nunc partium aduersariarum argumentis respondeamus. Ad primum eorum, quæ ostendere contendebant vim augentem à nutriente distingui;negandum est cùm viuens ad statum peruenit, extingui facultatem augentem. Quicquid afferat Galenus in libro de nutrimento. Licet enim non iam plus reponat, quàm dilabatur;adhuc remanet eadē virtus,minùs tamē firma ac robusta, quàm anteà. Quemadmodū eadem potentia videndi in Socrate iuuene perspicaciùs,& acutiùs intuetur,quàm in eodem iam sene. Itaque nō est admittendum post statum manere simpliciter,ac non manere eandem virtutem nutricem;sed manere eandem,minùs fortem ac validam.

Soluitur 2. Ad secundum respondemus quamuis actus augendi, & nutriendi ferantur in obiecta toto diuersa genere: non tamen eam diuersitatem sufficere ad arguendam potentiam realiter distinctam, quando actus sunt inter se subordinati,ac necessariò coniuncti,modo superiùs explicato. Ad primam verò rationem earum,quibus videbatur ostendi generandi potentiam dissidere realiter à nutritiua, dicimus potentiam generandi habere pro obiecto alimentum,quatenus interuentu illius generatur aliud quid simile in specie: facultatem verò augendi habere etiam pro obiecto alimentum;sed prout acces-

Diluuntur rationes allata pro distinctione inter potētiam generandi, & nutriēdi. Solutio prima.

su illius

ſu illius aggeneratur ipſummet viuens; ex hac tamen diuerſitate non colligi diſtinctionem realem in potentia; neque id ab aduerſariis probari. Ad ſecundam dicendum vbicumque datur virtus nutriens dari etiam gignentem, cùm ſit vna, & eadem facultas; ſed non vbicumque datur actus nutriendi poſſe confeſtim dari actum generandi: tum quia maior perfectio requiritur in viuēte ad hūc actum, quàm ad illum, vt cum Ariſtotele in contextu docuimus: tum quia fieri poteſt, vt facultas quæ diuerſos actus vendicat, impediatur aliquando ne in aliquem vnum eorum exire queat; eſto alios interim exerceat. Verbi gratia, eadem vis, vt in libris de generatione diſſeruimus, & attrahit alimentum, & ipſum retinet; quemadmodum eadem virtus magnetis ferrum allicit, demoraturque; & tamen nonnunquam ex morbo euenit, vt virtus illa attractoria in viuente priorem actum adminiſtret, non tamen poſteriorem. *Solutio. 2.*

Ad tertiam quicquid ſit de veritate maioris propoſitionis, ad minorem dicendum, negari ab aduerſariis non poſſe conformationem membrorum præſtari etiam à nutriente facultate. Id enim conſpicuum eſt in arboribus, in quibus præciſi rami denuò pullulant, & iuſtam magnitudinem, ac debitam figuram aſſequuntur; vtique non alterius virtutis, quàm nutrientis miniſterio, & opera. Idem quoque videre eſt in hominibus, præſertim infantibus, in quibus non rarò aliqua membra ſolida regenerari conſueuerunt, & in adultis, in quibus id interdum accidit. Immò, & extremi dentes, quos ſapientiæ vocant, prouecta iam ætate oriuntur, efformanturque. Itaque delineatio membrorum, etiam nutrienti facultati conuenit; etſi cùm in opus totalis generationis incumbit, quemadmodum tunc rem non partiatim, ſed ex toto producit, ita prædictam delineationem non partiatim, vt poſteà decurſu ætatis facit, ſed ex integro rei genitæ confert. Neque obeſt quòd amputatum brachium non reſtituitur à viuente: nōn enim id propterea accidit, quòd virtus nutriens à formante, & gignente re ipſa diſtinguatur; ſed quia, vt rectè ait Galenus in libro de ſemine capit. 17. virtus delineans, ſeu formans membra, non tam vehemens, & efficax eſt in prole genita ad reficienda eius membra, præſertim ſolida, & ea, quæ plus operæ exigunt, cuiuſmodi eſt brachium, quàm extitit in ſemine ad illa de integro coagmentanda. Quod à nobis primo libro de ortu, & interitu animaduerſum iam fuit. *Solutio. 3.* *Mēbrorum formatio à potentia nutriēte etiam præſtatur.* *Virtus formatrix vehemētior eſt in ſemine, quàm in prole ad eius membra reſtaurandi.*

Ad vltimam, concedendum eſt altricem virtutem diffuſam eſſe per omnia membra, ſed hanc ipſam facultatem, certa quadam parte corporis, ad quam defertur ſuperfluum alimenti, de quo ſuprà diximus, imbuere iſtiuſmodi ſuperfluum virtute ſeminaria ad exequendam generationem. Itaque facultas generans, quatenus eadem eſt cum altrice, per totum corpus ſpargitur, etſi quatenus prædictam vim imprimit, conſiſtat in definita parte corporis, quæ ad id tum propter ſitum, tum propter aliarum qualitatum concurſum, accommodata eſt. *Solutio vlt.* *In quo ſenſu virtus generãs ſit in toto corpore, & quomodo in parte certa.*

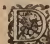
 Hic

Vis gignendi in semine distinguitur re ipsa ab illa quæ est in viuente.

Hic aduerte, quod iam loco citato commonuimus, virtutem gignentem, quæ in semine residet, diuersam esse tum re, tum natura ab ea, quæ in viuente inest. Re, quia est in subiecto realiter distincto. Natura, quia illa, quæ inhæret viuenti, est potentia vitalis, cùm semen non actu, sed potestate duntaxat viuens sit. Quare cùm

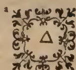

CAPITIS QVINTI EXPLANATIO.

a *Eterminatis autem his.* Explicata potentia vegetatrici, gradum facit ad sensitiuam, quæ secundo loco se offert, vt pote cæteris post vegetatricem communior. Ac primùm de ipsa, more suo, generatim disputat, docens quo pacto sese habeat ad sensibile in commune. In hoc igitur capite duo potissimum docere instituit. Alterum est sensitiuam potẽtiam esse passiuam. Alterum quid sit id, quod potentiam sensitiuã ad actum excitat. Sumit autẽ hanc hypothesim, sensum, id est, sensionem tunc esse, cùm aliquid mouetur, & patitur, vt cap. 4. text. 38. dictum fuit: siquidem id, quod sentit, alterationem subit, quod verò subit alterationẽ, eam recipiendo patitur. Et quia in promptu erat quæstio, à quonam potentia sensitiua patiatur à simili, an à dissimili; respondet iam hoc ab se declaratum, videlicet, in libris de ortu, & interitu.

b *Habet autem is locus dubitationẽ.* Vt propositam quæstionem diluat, alteram subnectit, quod, vt aduertit Theophilus, facere consueuit cùm posterioris controuersiç solutio aperit quo modo præcedẽti respondendum est. Ea verò est, Cur sensus se ipsum non sentiat, verbi gratia, cur sese aspectus non videat. Præterea cur sensibilia, vt elemẽta, nõ nisi facta extrinsecùs motione percipiãtur, cum vel ipsa vel eorum qualitates in tactu insint.

Κ Ε Φ. ε.

a ιωρισμένων δὲ τούτων, λέγωμεν κοινῇ περὶ πάσης αἰσθήσεως. ἡ δὲ αἴσθησις ἐν τῷ κινεῖσθαί τε καὶ πάσχειν συμβαίνει, καθάπερ εἴρηται· δοκεῖ γὰρ ἀλλοίωσίς τις εἶναι. φασὶ δέ τινες, καὶ τὸ ὅμοιον ὑπὸ τοῦ ὁμοίου πάσχειν. τοῦτο δὲ πῶς δυνατὸν ἢ ἀδύνατον, εἰρήκαμεν καὶ ἐν τοῖς καθόλου λόγοις περὶ τοῦ ποιεῖν καὶ πάσχειν. *Text. 51.* b ἔχει δὲ ἀπορίαν, διὰ τί οὐ καὶ τῶν αἰσθήσεων αὐτῶν γίνεται αἴσθησις, καὶ διὰ τί ἄνευ τῶν ἔξω οὐ ποιοῦσι αἴσθησιν, ἐνόντος πυρὸς καὶ γῆς, καὶ τῶν ἄλλων στοιχείων, ὧν ἐστιν ἡ αἴσθησις καθ' αὑτά, ἢ τὰ συμβεβηκότα τούτοις. *Text. 52.* c δῆλον οὖν, ὅτι τὸ αἰσθητικὸν οὐκ ἔστιν ἐνεργείᾳ, ἀλλὰ δυνάμει μόνον. διόπερ οὐκ αἰσθάνεται, καθάπερ τὸ καυστὸν οὐ καίεται αὐτὸ καθ' αὑτὸ ἄνευ τοῦ καυστικοῦ· ἔκαιε γὰρ ἂν ἑαυτὸ, καὶ οὐδὲν ἐδεῖτο τοῦ ἐντελεχείᾳ πυρὸς ὄντος. d ἐπεὶ δὲ τὸ αἰσθάνεσθαι λέγομεν διχῶς· τό, τε γὰρ δυνάμει ἀκοῦον καὶ ὁρῶν, ἀκούειν καὶ ὁρᾶν λέγομεν, κἂν τύχῃ καθεῦδον· καὶ τὸ ἤδη ἐνεργοῦν· διχῶς ἂν λέγοιτο καὶ ἡ αἴσθησις· ἡ μὲν ὡς δυνάμει, ἡ δὲ ὡς ἐνεργείᾳ. ὁμοίως δὲ καὶ τὸ αἰσθάνεσθαι, τό, τε δυνάμει ὂν, καὶ τὸ ἐνεργείᾳ. *Text. 53.* πρῶτον μὲν οὖν ὡς τοῦ αὐτοῦ ὄντος τοῦ πάσχειν, καὶ τοῦ κινεῖσθαι, καὶ τοῦ ἐνεργεῖν, λέγωμεν· καὶ γὰρ ἐστιν ἡ κίνησις ἐνέργειά τις· ἀτελὴς μέντοι, καθάπερ ἐν ἑτέροις εἴρηται. πάντα δὲ πά- *Text. 54.*

Sensus non exit in actũ nisi excitatus ab eo quod est actu.

c *At enim.* Edisserit quod proximè proposuerat, aiens quia sensus ex se potentia est, non actu, ideò per se non posse in actum erumpere, nisi excitetur ab eo, quod est actu, id est, à sensibili: quemadmodũ combustibile, quia est in potestate, vt comburatur non ignescit sponte sua, sed opera, ac vi alterius, quod possit vrere. Itaque non

cùm in hac quæstione statuimus virtutem generantem non distingui realiter ab alente, de illa tantùm locuti fuimus, quæ in viuente inest. Nam eam, quæ semini communicatur, tanquam vicaria eius, quæ est in viuente; ex proximè dictis planum est re ipsa differre à nutritiua.

CAP. V.

Text.51. a *ETERMINATIS autem his; primùm de omni sensu communiter, deinde de vnoquoque dicamus. Fit itaque sensus, cum mouetur, atque patitur aliquid vti diximus. Nam ipse sensus alteratio quædam esse videtur. Inquiunt autem quidam, & à simili simile pati, quod quidem quonam pacto fieri potest, aut non potest, in vniuersalibus de actione sermonibus*
Text.52. *passioneve diximus.* b *Habet autem is locus dubitationem, ambigetq́; non iniuria quispiam, cur & sensuum ipsorum sensus non fit, & cur sine ijs, quæ sunt extra non efficiunt sensum, cum insit & ignis, & terra cæteraq́; elementa, quorum est per se sensus vel per ea, quæ ipsis accidunt.* c *At enim patet sensitiuum non esse actu, sed potentia tantum. Quapropter non sentit; quemadmodum combustibile nō vritur ipsum per se sine eo, quod ipsum vrere potest. Vreret enim se ipsum, & nō indigeret*
Text.53. *eius, qui actu est, ignis.* d *At verò quoniam sentire bifariam dicere consueuimus (nam & id, quod potentia videt, & audit, videre audireq́; dicimus, etsi forte dormiat, & id identidem, quod iam operatur) dupliciter & ipse sensus profectò dicetur, quidam vt potentia, quidam vt actu. Similiter & ipsum sentire, & quod est potētia, & quod est actu.*
Text.54. *Primùm igitur id scire oportet: nos inquam quasi sint eadem pati, moueri, ac operari, ita nunc his vti ac dicere, motus enim est quidam actus, imperfectus tamen, vt in alijs diximus. Ea verò cuncta, quæ*

non sat est habere sensorium in se qualitates elementorum, vt eas sensus percipiat, quantumcunque coniunctæ sint sed oportet sensum, quatenus est in potentia ad recipiendam speciem, deduci in actum à sensibili eiusmodi speciem producente. Hinc etiam dilui potest altera dubitatio, cur sensus neque se, neque suum sensiterium dignoscat: videlicet quia non potest moueri à se, neque à suo sensiterio, sed ab alio externo agēte. Qua de re in progressu plura.

d *At verò quoniam.* Priusquā declaret quomodo sensus de potentia ad actū prodeat, docet sensum interdum esse in potentia, aliàs in actu. In actu est, cùm actu operatur; in potentia cùm nullam functionem exercet; exercere tamen potest, vt liquet in dormiente, qui facultate videndi pollet; nec tamen actu videt. Tum quia dixit id, quod sentit, esse in actu, ne quis fortè existimaret actum esse aliquā formam permanētem, alteriusve rationis, id exponit aiēs se passionē, motū operationēque appellare actum, quia motus est actus quidam licet imperfectus; id autē quod sentit, mouetur, ac patitur. Vnde etiam liquet dandum esse aliquid diuersum in actu constitutum, à quo id, quod sentit, pati ac moueri possit. Ad id verò, quod quærunt num sensus à simili, an à dissimili moueri debeat, respondetur moueri à dissimili antequam fiat passio quod tamen post passionem manet simile patienti. Nam antequam sensibile sui

speciem in organum sensus producat, dissimile est; postquam verò eam produxit, simile: videlicet propter sui imaginem, & similitudinem, quam sensui impressit. Vnde est quòd cognitum dicitur quasi cognatum cognoscenti.

c *Deinde distinguendum est de potentia atque actu.* Exponit quot modis aliquid dicatur esse in actu, vel potentia; vt hinc doceat quidnam sensum de potentia ad actum educat, & qua ratione id fiat: quod tamen ait non fuisse hactenus à se determinatè & expressè, sed simpliciter & obscurè dictũ. Aït ergo bifariã dici aliquid esse in potẽtia. Vno modo, quia est in potentia remota; altero, quia est in potẽtia proxima. Verbi gratia, dicimus hominem sciẽtem esse in potentia remota, dum caret habitu scientię, quem tamen potest acquirere cùm suaptè natura sit disciplinæ capax. Eundem verò dicimus esse scientem, seu contemplantem potentia proxima, cùm iam obtinuit habitum scientię, nec tamen per eum agit, quia tunc scientię actum non exercet, quem tamẽ cùm libuerit, exercere valet, nisi impedimẽto aliquid sit, vt morbus, aut aliarum rerum cura, & occupatio.

Quot modis aliquid potentia sit.

f *Ambo igitur illi primi.* Tradit conuenientiam, & discrimen inter eum, qui priorem, & eum qui posteriorem habet potentiam, nimirum conueniunt quòd vterque in potentia esse dicitur: differunt quia qui est in potentia remota sciens, non peruenit ad contemplationem actumque sciendi, nisi priùs alteretur habitum scientiæ recipiendo. Immò nisi prauum habitum, dispositionemvè deponat, si aliquo errore scientiæ contrario imbutus sit. At verò is, qui potentiam proximam sortitus iam fuit, & qui sensum vel scientiam habet, non promouetur ad actionem per mutationem à priuatione ad habitum, vel à falsa opinione ad veram, sed actum duntaxat depromit, si ei vacet, nec aliunde impediatur.

δὲ πάσχει καὶ κινεῖται ὑπὸ τοῦ ποιητικοῦ καὶ ἐνεργείᾳ ὄντος. διὸ ἔστι μὲν ὡς ὑπὸ τοῦ ὁμοίου πάσχει, ἔστι δὲ ὡς ὑπὸ ἀνομοίου, καθάπερ εἴπομεν· πάσχει μὲν γὰρ τὸ ἀνόμοιον ὄν· πεπονθὸς δὲ ὅμοιόν ἐστι. c διαιρετέον Text.55. δὲ καὶ περὶ δυνάμεως καὶ ἐντελεχείας· νῦν γὰρ ἁπλῶς λέγομεν περὶ αὐτῶν· ἔστι μὲν γὰρ οὕτως ἐπιστῆμόν τι, ὡς ἂν εἴπωμεν ἄνθρωπον ἐπιστήμονα, ὅτι ὁ ἄνθρωπος τῶν ἐπιστημόνων καὶ τῶν ἐχόντων ἐπιστήμην. ἔστι δὲ ὡς ἤδη λέγομεν ἐπιστήμονα τὸν ἔχοντα τὴν γραμματικήν. ἑκάτερος δὲ τούτων, οὐ τὸν αὐτὸν τρόπον δυνατός ἐστιν· ἀλλ' ὁ μὲν ὅτι τὸ γένος τοιοῦτον καὶ ἡ ὕλη· ὁ δὲ, ὅτι βουληθεὶς δυνατὸς θεωρεῖν, ἂν μή τι κωλύσῃ τῶν ἔξωθεν. ὁ δ' ἤδη θεωρῶν, ἐντελε- Text.56. χείᾳ ὢν καὶ κυρίως ἐπιστάμενος, τόδε τὸ α. f ἀμφότεροι μὲν οὖν οἱ πρῶτοι κατὰ δύναμιν ἐπιστήμονες, ἀλλ' ὁ μὲν διὰ μαθήσεως ἀλλοιωθεὶς, καὶ πολλάκις ἐξ ἐναντίας μεταβαλὼν ἕξεως· ὁ δὲ ἐκ τοῦ ἔχειν τὴν αἴσθησιν ἢ τὴν γραμματικὴν, μὴ ἐνεργεῖν δὲ, εἰς τὸ ἐνεργεῖν ἄλλον τρόπον. g οὐκ ἔστι δὲ ἁπλοῦν οὐδὲ τὸ Text.57. πάσχειν, ἀλλὰ τὸ μὲν φθορά τις ὑπὸ τοῦ ἐναντίου· τὸ δὲ σωτηρία μᾶλλον τοῦ δυνάμει ὄντος, ὑπὸ τοῦ ἐντελεχείᾳ ὄντος καὶ ὁμοίου, οὕτως ὡς δύναμις ἔχει πρὸς ἐντελέχειαν· θεωροῦν γὰρ γίγνεται τὸ ἔχον τὴν ἐπιστήμην, ὅπερ ἢ οὐκ ἔστιν ἀλλοιοῦσθαι· εἰς αὐτὸ γὰρ ἡ ἐπίδοσις καὶ εἰς ἐντελέχειαν, ἢ ἕτερον γένος ἀλλοιώσεως. διὸ οὐ καλῶς ἔχει λέγειν τὸ Text.58. φρονοῦν, ὅταν φρονῇ, ἀλλοιοῦσθαι· h ὥσπερ οὐδὲ τὸν οἰκοδόμον ὅταν οἰκοδομῇ. τὸ μὲν οὖν εἰς ἐντελέχειαν ἄγον ἐκ δυνάμει ὄντος, κατὰ τὸ νοοῦν καὶ φρονοῦν, οὐ διδασκαλίαν, ἀλλ' ἑτέραν ἐπωνυμίαν ἔχειν

g *At verò neque ipsum.* Quia hactenus sensionem, & contemplationem, passiones, alterationesque appellauit, ne quis multiplici horum vocabulorum vsu decipiatur, arbitratus eum, qui sentit, & contemplatur, propriè pati alterarive, admonet in

quæ patiuntur atque mouentur, ab actiuo, & eo quod est actu patiuntur, atque mouentur. Idcirco fit, vt tum à simili sibi, tum à dissimili res omnis patiatur, vt diximus; patitur enim ea, quæ est dissimilis, at cùm est passa, tum similis est, vt patet. Text. 55. [e] *Deinde distinguendum est de potentia atque actu, nunc enim de his ipsis simpliciter dicimus. Nam est hoc pacto quippiam sciens, vt si dicamus hominem esse scientem, quia homo est talis suapte natura, vt sit sciens, atque scientiam habeat. Est etiam hoc pacto quippiam sciens, vt hominem eum iam dicimus esse scientẽ, qui grammaticam habet. Atque horum vterq; non eodem modo potest, potentiaeq; subijcitur: sed alter quidem ex eo quia genus ipsum est tale materiesve, alter verò propterea quòd cum voluerit contemplari, potest id ipsum facere, nisi quid externum fortè prohibeat, impedimentoq; fiat.* Text. 56. *At prater ipsos, est isce qui iam contemplatur, & est actu, proprieq; sciens hoc A.* [f] *Ambo igitur illi primi, potentia quidem sunt scientes, vt diximus. Verùm vnus indiget alteratione per disciplinam, qua quidem nonnunquam etiam ex habitu contrario, dispositioneq; mutatur. Alter habet quidem sensum, vt grammaticam, sed indiget operationis, vt ex otio tandem operationisq; vacuitate agat, ac operetur. Atque hic modus potentiæ diuersus est, vt patet, ab anteà dicto.* Text. 57. [g] *At verò neque ipsum pati simplex esse videtur, sed aliud est à contrario corruptio quædam, aliud est salus potius eius, quod est potentia ab eo quod est actu, simileq; perinde atque potentia sese habet, ad actum. Fit enim contemplans, quod scientiam habet quod quidem aut non est alterari (in ipsum enim fit incrementum & in actum, perfectionémve) aut aliud alterationis est genus.* Text. 58. *Quocirca non rectè se habet, dicere ipsum sciens cùm sit alterari,* [h] *sicut nec ædificatorem, cùm ædificat. Quod igitur in actum ducit, ex eo quod est intelligens potentia, atque sciens, id non doctrinam appellare oportet, sed aliud nomen est æquum*

net in primis passionem analogum esse. Vno modo sumi pro passione, quæ fit secundum qualitates ad interitũ ducentes, quæ corruptiua vocatur; vt cùm quidpiam calefit, aut exsiccatur: altero, pro receptione alicuius, quod incolumitatem, & perfectionem affert, quæ perfectiua nuncupatur, vt cùm potentia actum aliquem sibi maximè conuenientem v. g. contemplationem promit. Id autem, quod Aristoteles de passione dixit, pari modo intelligendum esse vult de alteratione: esse nimirum duplicem, alteram corrumpẽtem, alteram perficientem. At neque posteriorem passionem, neque alterationem hisce nominibus propriè appellari: quia neque pati, neque alterari propriè, ac vulgari loquendi vsu dicitur, nisi quod ad interitum disponitur, aut noxam aliquam patitur. Quare is, qui contemplatur nõ simpliciter pati, aut alterari dicendus est, cùm contẽplatio accessio potiùs quædam fit perfectionis, & promotio ad meliorem statum; quod similiter de illo, qui actum sentiẽdi edit, pronuntiandum est: nisi quis ad proprium horum vocabulorum significatum non attendens, aliter ea vsurpare velit.

Non dicitur propriè pati, alterariuè nisi quod ad corruptionẽ disponitur.

[h] *Sicut nec ædificatorem.* Quod proximè asseruit, ædificatoris similitudine explanat, aiens quemadmodum is, qui ædificat, nõ dicitur propriè alterari (intellige quatenus ædificat; potest enim aliunde ex labore alterari) ita neque scientem, dum scientiam exercet; neque eum, qui sensu prædiuts est, dum sensionẽ edit: siquidem in ea mutatione, quæ est à vacatione ad opus absque amissione, aut corruptione alicuius, non datur germana, & natiua ratio alterationis. Obiter autem monet eum, qui iam scientiæ habitum assecutus est, cùm à potentia

Qui elicit sẽsionẽ nõ propriè alteratur.

 proxima

proxima ad contemplandi actum progreditur, non rectè dici posse doceri, quandoquidem nihil tunc denuò addiscit sed alio vocabulo id significandum. Ita hunc locum interpretatur Philoponus.

[i] *At quod qua est.* Docuerat anteà eum, qui ex habitu scientiæ ad contemplandi actum mouetur, non propriè pati, nec alterari: idem nunc asserendum esse ait de illo, qui habitum scientiæ de nouo comparat. Vterque enim perficitur, & ornatur, neuter ad perniciem ducitur, aut nocumentum fert: vbi verò hæc non interueniũt neque passio est, neque alteratio. Nisi hæc vocabula laxiori significatu vsurpentur, vti iam superius animaduersũ fuit.

ἔχειν δίκαιον. [i] τὸ δ' ἐκ δυνάμει ὄντος μανθάνον
καὶ λαμβάνον ἐπιστήμην ὑπὸ τοῦ ἐντελεχείᾳ ὄντος
καὶ διδασκαλικοῦ, ἤτοι οὐδὲ πάσχειν φατέον, ὥσπερ
εἴρηται· ἢ δύο τρόπους εἶναι ἀλλοιώσεως, τήν τε ἐπὶ
τὰς στερητικὰς διαθέσεις μεταβολὴν, καὶ τὴν ἐπὶ
τὰς ἕξεις καὶ τὴν φύσιν. [k] τοῦ δὲ αἰσθητικοῦ, ἡ μὲν πρώ- Text.59.
τη μεταβολὴ γίνεται ὑπὸ τοῦ γεννῶντος. ὅταν δὲ γεννη-
θῇ, ἔχει ἤδη ὥσπερ ἐπιστήμην, καὶ τὸ αἰσθάνεσθαι.
καὶ τὸ κατ' ἐνέργειαν δὲ, ὁμοίως λέγεται τῷ θεωρεῖν·
[l] διαφέρει δὲ, ὅτι τοῦ μὲν τὰ ποιητικὰ τῆς ἐνεργείας,
ἔξωθεν, τὸ ὁρατὸν καὶ τὸ ἀκουστόν· ὁμοίως δὲ καὶ τὰ
λοιπὰ τῶν αἰσθητῶν. αἴτιον δὲ, ὅτι τῶν καθ' ἕκα- Text.60.
στον ἡ κατ' ἐνέργειαν αἴσθησις, ἡ δ' ἐπιστήμη τῶν
καθόλου. ταῦτα δ' ἐν αὐτῇ πώς ἐστι τῇ ψυχῇ. διὸ νοῆ-
σαι μὲν ἐπ' αὐτῷ, ὁπόταν βούληται· αἰσθάνεσθαι δ',
οὐκ ἐπ' αὐτῷ· ἀναγκαῖον γὰρ ὑπάρχειν τὸ αἰσθητόν.
[m] ὁμοίως δὲ τοῦτ' ἔχει κἀν ταῖς ἐπιστήμαις ταῖς τῶν
αἰσθητῶν· καὶ διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν, ὅτι τὰ αἰσθητὰ
τῶν καθ' ἕκαστα καὶ τῶν ἔξωθεν. ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων
διασαφῆσαι, καιρὸς γένοιτ' ἂν καὶ εἰσαῦθις. [n] νῦν δὲ Text.61.
διωρίσθω τοσοῦτον, ὅτι οὐχ ἁπλοῦ ὄντος τοῦ δυνάμει
λεγομένου, ἀλλὰ τοῦ μὲν, ὥσπερ ἂν εἴπομεν τὸν
παῖδα δύνασθαι στρατηγεῖν· τοῦ δὲ, ὡς τὸν ἐν ἡλι-
κίᾳ ὄντα· οὕτως ἔχει τὸ αἰσθητικόν. ἐπεὶ δ' ἀνώνυ-
μος αὐτῶν διαφορά· διώρισται δὲ περὶ αὐτῶν ὅτι ἕτε-
ρα, καὶ πῶς ἕτερα· χρῆσθαι δ' ἀναγκαῖον τῷ πά-
σχειν καὶ ἀλλοιοῦσθαι, ὡς κυρίοις ὀνόμασι. [o] τὸ δ' αἰσθη-
τικὸν, δυνάμει ἐστὶν, οἷον τὸ αἰσθητὸν ἤδη ὡς ἐντε-
λεχείᾳ, καθάπερ εἴρηται· πάσχει μὲν οὖν οὐχ
ὅμοιον ὄν· πεπονθὸς δ' ὡμοίωται, καὶ ἔστιν οἷον
ἐκεῖνο.

ΚΕΦ.

[k] *Hæc cùm ita sint.* Declarat iam quid sit id, quod sensitiuũ ad actum ducit. Quod vt intelligatur aduertere oportet sẽsitiuum in potentia remota esse id, quod caret anima, atque adeò & sensu, & tamen recipere hæc potest, vt semẽ. Sensitiuum autem in potentia proxima esse id, quod & anima, & sensu præditum est. Ait ergo Aristoteles id, quod reducit sensitiuum de potentia remota ad actũ esse generãs, seu producens animal, id enim simul attribuit genito potentias ad functiones obeundas: quemadmodum is, qui docet, confert suo modo habitum sciẽtię in mentem discipuli. Est enim sensus similis habitui sciẽtiæ, quemadmodum actus sentiẽdi actui contemplandi. Hic aduerte generans eatenus dici conferre proli potentias, quatenus ei confert animam, à qua illæ manant. Vnde cùm is, qui hominem generat, non producat animam; siquidem hæc à Deo creatur, sed eius tantùm cum materia vnionem attingat, non dicetur ei contribuere potentias, nisi dispositiuè, quatenus præparat materiam, in quam Deus animam infundit.

Quo modo generans potentias proli conferat.

[l] *Differentia tamen est.* Id, quod sensum ad actum sentiẽdi mouet, est sensibile: quemadmodũ & id, quod intellectũ ad contemplationẽ excitat, est intelligibile. Est tamen inquit Aristoteles discrimen, quia id, quod mouet externũ sensum est obiectum externũ, quod adsit, id est, actu existens, ac præsens; quia sensio versatur circa istiusmodi singularia; intellectus autẽ est circa vniuersalia, quę abstracta sunt à loco & ab existentia, & ita sunt in intellectu per suam speciem vt ea, quoties libuerit,

etiam

etiam absentibus singularibus intelligere possimus;cum tamen sensio præsentiam, existētiámque suorum singulariū requirat. Quod ait posse nos intelligere vniuersalia cùm libet;interpretādum est de vniuersalib. postquam semel à nobis percepta fuere, vt Themistius,& Philoponus explicant. Nam,quæ nondum mente percepimus,satis liquet non esse in nostra potestate,ea,cùm volumus,intelligere.

Sensio nō nisi in singulare præsens, existensq; fertur.

æquum habere. [i] *At quod quæ est in potentia discit accipitq; scientiam ab eo, quod est actu sciens, atque ab ipso docente,id aut non est dicendum pati ac alterari, aut duos alterationis esse modos fateamur oportet,eam inquam mutationem, quæ ad priuatiuas est dispositiones, & ea,quæ est ad habi-*

Text.59. *tus atque naturam.* [k] *Hæc cùm ita sint, prima quidem mutatio sensitiui ab eo, quod generat fit. Cùm autem ortum ac generatum est: habet iam sensum perinde atque scientiam & sentire actu: simile est ac contemplari.* [l] *Differentia tamen est. Nam ea,quæ actu sensum efficiunt,extrà sunt: ipsum inquam visibile,& audibile, & sensibilium*

Text.60. *cætera. Cuius causa hæc est, actu namque sensus singularium est,scientia verò,vniuersalium est:hæc autem in ipsa anima quodammodo sunt. Quapropter intelligere quidem cum quispiam voluerit, in ipso est situm:Sentire autem non collocatur in ipso. Necesse est enim sensibile ipsum adesse.* [m] *Pari modo res sese habet, & in scientijs sensibilium, & ob eandem vtique causam:quia sensibilia singularia sunt, & extrà sicuti diximus. Sed vt de his exactiùs dilucidiúsve dicamus,dabitur nobis rur-*

Text.61. *sus occasio.* [n] *Nunc id sit à nobis determinatum, cùm simplex non sit id, quod in potentia dicitur; sed aliud quidem,vt puer, quem militare posse dicere licet,aliud autem vt iste,qui iam ætate militariq; arte aptus euasit ad militandum;sensitiuum similiter se habere. Atque cùm ipsorum differentia nomine careat, determinatum autem sit ipsa esse diuersa, & quo pacto diuersa sunt, necesse est ipso pati ac alterari tanquam proprijs nominibus vti.* [o] *Ipsum autem sensitiuum potentia tale est, quale iam ipsum sensibile est actu, sicuti diximus. Patitur igitur cum est non simile, at passum euasit simile & est tale quale est illud.*

[m] *Pari modo res.* Eodem pacto se habere inquit sciētias rerū sensibilium ad singularia, quo se ad illa habēt externi sensus. Appellat autem scientias sensibilium, vt Philoponus,& Themistius interpretātur, artes mechanicas,quæ cùm in singularium artefactorum confectione versentur, necessariò talis earum operatio singularia sensibilia requirit,quemadmodum & sensuū functiones similia singularia, in quæ ferantur,exigunt.

[n] *Nunc id sit à nobis.* Exponit quo . instituto superiorē distinctionem potētiæ attulerit, nempe vt planum euaderet quo pacto sensitiuū dicatur secundum duplicem potētiam, vnam remotam, alteram proximam,sicuti puer est in potētia remota ad militandū,& ad tractanda arma:cùm autem ad perfectā venerit ætatem, erit in potentia proxima. Et verò licet non suppetant nobis vocabula ad has potentias distinguēdas,sat est nosse esse illas inter se diuersas, quemadmodū & ad alterationē, passionémque tam propriā, quàm impropriam significandam eisdem vtimur nominibus tanquam propriis, cùm tamen propria non sint.

[o] *Ipsum autem.* Redit ad explicationem eius quæstionis, quam anteà proposuerat, an passio sit à dissimili, vel potiùs à simili: aptatque sensui id,quod suprà dixerat,nimirum patiens partim à simili pati,partim à dissimili, & contrario. Nam sensus antequam patiatur,sensibili dissimilis est:post passionem verò similis euadit: vtique ratione imaginis, quam sensibile ipsi imprimit; quæ cùm sit similitudo obiecti, haud dubiè sensum sensibili cognatum, simileque reddit, vt iam suprà declaratum fuit.

Sensus partim à dissimili partim à simili patitur.

CAPITIS SEXTI EXPLANATIO.

[a] T *verò de vno quoque.* Tractaturus de singulis sensibus, eorumque obiectis, quæ sunt sensibilia ad ipsos pertinentia, agit priùs de sensibili generatim accepto, quod trifariam dici inquit. Namque aliud est sensibile per se proprium, aliud sensibile per se commune, aliud sensibile per accidēs. Ad maiorem tamen perspicuitatem hunc in modum diuidi, Sensibile aliud est per se, aliud per accidens. Deinde sensibile per se, aliud proprium, aliud commune.

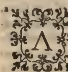
Sēsibile sumptum generaliter triplex est.

[b] *Proprium id.* Sensibile proprium definit id, quod vno tantùm sensu, ac sine errore percipitur, id est, quod à nullo externo sensu potest percipi, præterquam ab eo, cuius obiectum dicitur esse: idque sine sensus hallucinatione, quo pacto color dicitur obiectū visus, sapor gustus, sonus auditus, odor olfactus, tactus calor, frigus; aliæque id genus tactiles qualitates.

Sēsibile proprium.

[c] *Tactus autem.* Ne quis forte ambigat num tactus habeat sensibile proprium, eo quòd circa plures contrarietates, & rerum differentias versetur, nēpe circa calidū, & frigidum, siccū, & humidum, durū & molle, aliasque eiusmodi: eam remouet ambiguitatē aiens non obstare illam tam dissimilem varietatem rerum, quæ à tactu percipiuntur ne arbitremur omnes illas obtinere rationem proprij sensibilis respectu ipsius tactus, cùm tactus eas di

ΚΕΦ. ζ.

[a] ΛΕκτέον δὲ καθ' ἑκάστην αἴσθησιν περὶ τῶν αἰσθητῶν πρῶτον. λέγεται δὲ τὸ αἰσθητὸν τριχῶς· ὧν δύο μὲν καθ' αὑτά φαμεν αἰσθάνεσθαι, τὸ δὲ ἓν, κατὰ συμβεβηκός· τῶν δὲ δύο, τὸ μὲν Text.62.

ἴδιόν ἐστιν ἑκάστης αἰσθήσεως, τὸ δὲ κοινὸν πασῶν. [b] λέγω δ' ἴδιον μὲν, ὃ μὴ ἐνδέχεται ἑτέρᾳ αἰσθήσει αἰσθάνεσθαι, καὶ περὶ ὃ μὴ ἐνδέχεται ἀπατηθῆναι, οἷον ὄψις χρώματος, καὶ ἀκοὴ ψόφου, καὶ γεῦσις χυμοῦ. [c] ἡ δ' ἁφὴ, πλείους μὲν ἔχει διαφοράς· ἀλλ' ἑκάστη γε κρίνει περὶ τούτων, καὶ οὐκ ἀπατᾶται [d] ὅτι χρῶμα, οὐδ' ὅτι ψόφος, ἀλλὰ τί τὸ κεχρωσμένον, ἢ ποῦ· ἢ τί τὸ ψοφοῦν, ἢ ποῦ. τὰ μὲν οὖν τοιαῦτα λέγεται ἴδια ἑκάστου· Text.63.

[e] κοινὰ δὲ, κίνησις, ἠρεμία, ἀριθμὸς, σχῆμα, μέγεθος· τὰ γὰρ τοιαῦτα οὐδεμιᾶς ἐστιν ἴδια, ἀλλὰ κοινὰ πάσαις· καὶ γὰρ καὶ ἁφῇ κίνησίς ἐστί τις αἰσθητὴ, καὶ ὄψει. καθ' αὑτὰ μὲν οὖν ἐστιν αἰσθητὰ ταῦτα· κατὰ Text.64.

συμβεβηκὸς δὲ λέγεται αἰσθητὸν, οἷον εἰ τὸ λευκὸν εἴη Διάρους υἱός· κατὰ συμβεβηκὸς γὰρ τούτου αἰσθάνεται, ὅτι τῷ λευκῷ συμβέβηκε τοῦτο ὃ αἰσθάνεται. διὸ καὶ οὐδὲν πάσχει ᾗ τοιοῦτον ὑπὸ τοῦ αἰσθητοῦ. τῶν δὲ καθ' αὑτὰ αἰσθητῶν, τὰ ἴδια κυρίως ἐστὶν αἰσθητὰ, καὶ πρὸς ἃ ἡ οὐσία πέφυκεν ἑκάστης αἰσθήσεως. Text.65.

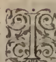
QVAESTIO I.

Sit ne sensus potentia passiua tantùm, an etiam actiua.

ARTICVLVS I.

Diuersæ auctorum sententiæ, eorumq́; refutatio.

Qui ponunt sensum agentem, & patientem.

N hac quæstione magna est opinionum varietas: dissident enim tum Græci à Latinis, tum Græci, & Latini inter seipsos. Atque in primis Iandunus hoc lib. q. 16. & Apollinaris quæst. 13. duplicem potentiam in cuiuslibet sensus officina statuunt; vnam patientem, alteram agentem; illam ad

spe

CAP. VI.

Text.62. [a] T verò de vnoquoq; sensu deinceps à sensibilibus cuiusque proficiscentes dicamus oportet. Atque prius ipsa sensibilia distinguenda esse videntur. Sensibile itaque trifariam dicitur; sensibilium enim quadam per se, quadam per accidens sentiuntur. Et illorum rursus alia sunt vniuscuiusque propria sensus, alia communia cũctis. [b] Atque proprium id sensibile dico, quod alio sensu sentiri non potest, & circa quod error fieri nequit, vt color respectu visus, & sonus auditus, & sapor gustus. [c] Tactus autem plures differentias habet quidem, iudicat tamen de illis, vt caterorum sensuum quisque de suo sensibili, & non decipitur. [d] Visus enim non errat esse colorem, aut auditus esse sonum, sed quid sit id, quod est infectum colore, vel vbi, aut quid sit id, quod sonat, vel vbi. Huiuscemodi igitur sensibilia dicuntur vniuscuiusq; propria sensus. [e] Communia verò sunt hac motus, quies, numerus, figura, & magnitudo, talia namque nullius sunt propria sensus, sed omnibus communia sunt, etenim tactu motus quidam sensibilis est, atque visu. Per se igitur sensibilia hac sunt. Per accidens autem sensibile dicitur: vt si album Diaris filius sit, per accidens enim hoc sentit, quia albo, quod sentit, id accidit. Quapropter & nihil ipse sensus ab huiuscemodi sensibilibus patitur, vt talia sunt. Eorum autem qua per se sentiuntur, illa sunt propriè sensibilia, qua propria sunt, & ad qua substantia vniuscuiusque sensus est apta.

(Margin: Text.63. at "dam per se"; Text.64. at "lia dicuntur"; Text.65. at "se igitur")

eas dignoscat, vt cæteri sensus propria sensibilia, neque in eis percipiendis erret.

[d] *Visus enim.* Ostendit quo pacto possit, aut nõ possit esse in sensibus deceptio circa proprium sensibile. Nõ fallitur, inquit, visus dum colorem percipit, neque auditus dum sonum, aut alij sensus dum propria obiecta apprehendunt; sed applicãdo sensibile proprium subiecto, cui non inest; vt si gustus percipiat cibum dulcem quasi amarũ propter biliosum humorem, quo lingua infecta est.

[e] *Communia verò.* Describit sensibile commune, docens esse id, quod nõ vno, sed multis percipitur sensibus, vt motus visu, & tactu. Hęc verò quinque numerantur, scilicet, motus, quies, numerus, figura, magnitudo. Sensibile autẽ per accidens id esse ait, quod nõ per se mouet sensum, sed ea tantùm ratione sentiri dicitur, qua est coniunctũ cum eo, quod per se cadit sub sensum. Sic Diaris filius sensibile per accidẽs dicitur; quia non secundum se, vt substantia quædam est, sed quatenus albus, sensum mouet.

Sensibile cõmune.

Sensibile per accidens.

speciem recipiendam, hanc ad sensionem exercendam. Ducũtur verò ea potissimum ratione, quòd vna eadémque virtus simul pati, & agere nequeat; ac quòd necessario danda sit vna virtus, quæ possit quodammodo omnia sensibilia fieri, & alia quæ possit omnia facere. Hac enim ratione Aristoteles 3. huius operis lib. geminum constituit intellectum; alterum agentem, alterum patientem. Accedit quòd teste Aristotele eodem loco, aliisque Philosophis, cuilibet potentiæ passiuæ respondet alia actiua; ex quo sequitur aliam esse facultatem, quæ recipit speciem; aliam, quæ illa vtitur.

Hanc sententiam nullatenus probamus, quam reiicit D.Thom. 1. part.

Non datur sensus agens.

part. quæst.79. artic.3. & quæst.9. de spiritualibus creaturis art.10. Capreolus in 2.distinct.3.quæst. 2. artic. 3. ad argumenta Durandi contra 8.concl. Caietanus hoc in libro cap. 11. Ferrariensis quæst. 9.& communis Schola Philosophorum. Primùm, quia aduersatur Aristoteli, qui nullibi eiusmodi sensus agētis meminit. Deinde quia secundum ipsam decem externi sensus numerandi essent, quinque passiui, totidem actiui; quod à recepta doctrina abhorret. Tum verò quia res absque necessitate multiplicat: potest enim vnus, idémque sensus recipere species ab obiecto & eis vti: ac prout rei imagine consignatus est, actionem sentiendi edere; eandémque in se nudè spectato recipere.

Contra Iandunū scripserunt etiam Thienensis, & Niphus de sensu agente.

Cur intell. agens à patiente distinctus sit.

Agentem verò intellectum ideò à patiente Aristoteles distinxit, quia, vt ibi enucleatiùs exponemus, in tota ratione rerum aliud est id, quod ad agendum præparatur; aliud, quod primò præparat; intellectus verò agens præparat primò patientem ad agendum, imprimendo illi intelligibiles rerum imagines: quo etiam pacto obiectum sensile, quod à sensu re ipsa distinguitur, sensum præparat, ac disponit, sui ad ipsum transmittendo similitudinem.

Quòd autem addebatur, cuilibet potentiæ passiuæ respondere aliam actiuam, si sermo sit de potentia actiua, quæ primò præparat ad agendum, eam fatemur esse aliam distinctam à passiua, sicuti intellectus agens distinctus est à patiēte, & potentia actiua, quam habet obiectum sensibile ad imprimendam sui similitudinem in sensu, differt re ipsa à sensu. Verùm si loquamur de potentia, quæ recipit speciem, & de illa, quæ vna cum specie actum cognoscendi exercet; hanc negamus oportere tanquam duas potentias inter se distingui.

Qui arguument sensum solum esse potentiam passiuam.

Aliorum opinio est sensum esse potentiam tantummodò passiuam. Hi autem bipartita via incedunt; quidam putant sensum nihil præstare aliud, quàm recipere speciem à re obiecta, sicque sensionem non à sensu, sed à re sensibili effici. Alij arbitrantur sensionem fieri ab anima, & specie sensui insculpta, ipsam verò potentiam nullum ad id cōcursum actiuum exhibere; sed tantummodò passiuum, more materiæ primæ, cuius est tantùm recipere formas, & recipiendo pati. Priorem viam secutus est Ægidius quæst. 1. de cognitione angelorum. Niphus in libello de sensu agente, Venetus in summa de anima cap. 10. Thienensis hoc loco com. 61. & Caietanus, qui aduersariæ partis assertores pauperes nominat, non spiritu, sed ingenio. Probatur verò hæc pars ea ratione, quia nihil est aliud sentire, quàm percipere rem, quæ sub sensum cadit, at quotiescunque sensus obsignatur specie rei, dicitur rem in sua imagine percipere. Videtúrque hoc docuisse Aristoteles libro 2.cap.5.text. 52. cum ait actiua operationis sensus esse extra; & lib.3.cap.2.text. 138. vbi docuit vnum, eundémque esse actum sensus, & sensibilis. Cum igitur actus sensibilis sit productio speciei, nihil aliud erit sensio quàm speciei productio.

Ægidius. Niphus. Venetus. Thienens. Caiet.

Posterior modus defendendi sensum esse tantum potentiam passi

passiuam patronum habet Magnum Albertum in 2. part. summæ de homine, in tractatu de sensibus animæ. Potéstque ex eo comprobari, quia sensio est vna, simpléxque actio, quæ proinde oriri non potest à duobus agentibus immediatis re ipsa distinctis, cuiusmodi sunt potétia, & species; Cùm igitur illa ab specie oriatur (ideò enim species effingitur à natura, vt per eam anima sentiat) reliquum est vt potentia non eliciat actum sentiendi, sed eum tantummodò recipiat.

Hæc tamen sententia, vtcunque à suis auctoribus defendatur, nobis haud quaquam placet. Eam refellit Scotus in 3. distinct. 14. quæst. quarta articulo 2. Capreolus quæstione prima artic. 3. Ferrariensis lib. 2. contra gentes capit. 57. & hoc libro quæstione 8. Caietanus prima part. quæst. 74. artic. 2. Gregorius in primo dist. 3. quæst. prima, Philoponus ad text. 121. & alij. Namque ex ea iuxta priorem modum explicata, sequitur contra doctrinam Aristotelis nono Metaphys. cap. nono text. 16. visionem non esse actionem immanentem; cum actio immanens recipi debeat in eo, à quo oritur, & tamen eorū iudicio sensio à solo obiecto efficiatur. Sequitur etiam functiones sensuum non esse vitales; siquidem omnis vitalis actio ab interno principio dimanat. Adde quod sæpe recipimus speciem rei in oculo, nec tamen rem videmus: quod fieri non posset, si receptio speciei esset visio. Postremò, quòd hæc sententia palam Aristoteli aduersetur ex eo constat, quia hoc in libro capit. 4. text. 36. docuit animam esse causam effectricem alterationis eius, quæ secundum functiones sensuum fit; quod etiam reperitur in lib. de memoria, & reminiscentia. Et in libro de sensu & sensili coarguit Democritum asserentem visionem esse operationem obiecti, quia tunc etiam speculum videret, cùm in eo obiectum per speciem ab eo productam eluceat. Accedit auctoritas D. Augustini libr. 11. de Trinitat. cap. 2. vbi docet ad operationem nō sufficere imaginem rei impressam. Argumenta autem quæ in aduersam partem adduximus facilè explicabit qui ad primum dixerit eum, qui rei imaginem recipit, percipere rem in habitu, non actu; sensionem verò esse actualem rei cognitionem. Aristotelis mens est; actiua sensus externi, id est, obiectum, quod speciem mittit in sensum esse extra. Et esse eundē actum sensus & sensibilis, id est, tam obiectum quàm sensum concurrere ad eundem actum, quia ad actum sentiendi, quem potentia sensitiua exercet, concurrit etiam obiectum interuentu speciei, quam in eodem sensu produxit.

Refutantur.

1. Ratio.

2.

3. Arist. docuit sensum potētiā esse actiuam.

D. August.

Alter etiam modus tuendi sensum esse duntaxat potentiam passiuam, à veritate aberrat. Etenim si sensus tantummodo passiuè concurrerent ad actum sentiendi, cùm nobilius sit agere, quàm pati, vt docet D. Augustinus lib. 12. super Genesim ad litt. cap. 16. & Aristoteles lib. 3. huius operis cap. 5. text. 19. sequeretur animæ vegetatricis facultates; quæ omniū confessione agunt, sensitiuis nobiliores esse, quod admittendum nō est: siquidem vt anima sensitiua

Impugnātur qui sensionē solum ab anima & specie fieri dicunt.

1. Ratio.

vegetatricem, ita illius facultates huius potētias dignitate vincunt.
2. Deinde, quia si sensus nullum ex se actum eliciunt, frustra dantur à natura. Nam ad sensionem recipiendam sat erit organum, id est, materia subiecta formæ, sub certa figura, & reliquo congruentium di-
3. spositionum apparatu. Tertiò, quia sequeretur omnia hæc enunciata, Aspectus videt, auditus audit, olfactus odoratur, aliáque similia, falsa esse, quæ tamen communis philosophantium schola pro veris vsurpat. Consecutio probatur; quia harum propositionum sensus est, aspectum elicere actum videndi, auditum elicere actum audiendi; parique modo res habet in cæteris eiusmodi, in quibus actus vitales enuntiantur. Atque hæc argumenta valent etiam ad impugnandum priorem illum modum, cuius ante meminimus, quatenus ambo in eo conueniunt, quod vterque actionem sensibus adimit. Iisdem etiam confutata manet opinio quorundā, quos refert Theophilus hoc loco ad textum 52. aientium sensiones nō ab anima, nec à potentia, nec ab externo obiecto fieri; sed vi alicuius substantiæ separatæ. In quo errore fuit Auerroes hoc in lib. comment. 58. lege Albertum Magnum tract. 3. cap. 6. Contrariæ verò opinionis ratio momentum non habet. Dicendum est vnam actionem posse oriri à duobus, quorum vnum quodque est concausa seu causa partialis, quemadmodum idem pōdus potest vehi à duobus hominibus. Species autem & potentia in functione sensus administranda, sunt duæ causæ partiales.

ARTICVLVS II.

Quæstionis conclusio.

Potētia sensitiua tripliciter spectatur.

Consule Arist. c. 5. huius libr. Auer. libr. 7. Physic. comment. 1.

X superiorum sententiarum confutatione non difficile erit perspicere, quænam propositæ quæstionis conclusio esse debeat. Dicendum potentiam sensitiuam tripliciter spectari posse; videlicet, vt recipit speciem ab obiecto, vt ea informata actum sentiendi profert, vt eiusmodi actum in se recipit. Si igitur primo, vel tertio modo consideretur, haud dubiè potentia passiua est; cùm sic non operetur, sed patiatur: si secundo modo, est potentia actiua; quia sic non patitur, sed operatur. Pro qua re lege D. Nemesium cap. 6. de natura hominis. Atque ex dictis etiam liquet non esse probandam sententiam interpretum Græcorum, qui vt constat ex Philopono, & Simplicio, aiunt dicendum non esse potentiam sensitiuam pati, sed eius organum. Latinis potiùs assentimur, qui passionem nōn organo tantùm, sed potentiæ simul accommodant. Etenim cum & species, & operatio sensus non recipiatur in organo immediatè, sed interuentu potentiæ, inficiandum non est tam sensorium, quàm potentiam recipiendo pati. Hanc sententiam approbat D. Thom. 1. p. q. 79. art. 3. eiusque sectatores, vt Capreolus in 3. sent. dist. 14. quæst. 1. & in 2. dist. 3. quæst. 2. Ferrariensis lib. 2. contra gent. cap. 82.

Species, & sensio recipiūtur in potentia.

Erit tamen, qui adhuc probare contendat nulla ratione sensum potentiam actiuam dici posse. Primùm, quia Aristoteles proximo capite absolutè asseruit sensum esse potentiam passiuam; quod minimè pronuntiasset, si sensus aliqua consideratione esset actiua potentia; præsertim cùm nulla maior esset ratio, cur passiua, quàm actiua potentia dici deberet. Secundò, quia potentia actiua, vt ab Aristotele lib.5.Metaph.cap.12. text. 17. deffinitur, est principium transmutandi aliud; at sensus quantumlibet actionem sentiendi ab se promat, non transmutat per eam aliud quidpiam. Tertiò, quia Aristoteles sect.31. probl. quæst.12. & 13. videtur omnem agendi vim sensibus denegare. Cùm enim quæsiisset cur cùm dextra pars sit fortior, quàm sinistra: tamē æquè videamus sinistro, ac dextro oculo. Respondet primò quia pars dextra fit fortior exercitatione: at vtrumque oculum æquè exercemus. Secundò quia potentiæ sensitiuæ ab obiecto immutātur: obiectum verò æquè agit in sinistrum, & in dextrum oculum. Quartò, quia sensus non magis est actiuus, quàm intellectus, quem patientem vocant: Quòd verò hic nullo modo actiua potentia sit, ex eo videtur: quia ipsum intelligere vocat Aristoteles pati lib.3. huius operis, cap.4. text.2.

Qua argumenta probent sensum non esse actiuam facultatem.

Lege D. Th. de verit. qu. 16. art. 1. ad 13.

Soluuntur.

Ad primum horum dicendum ideò Aristotelem sensum potentiam passiuam potiùs, quàm actiuam nuncupasse; quia loco citato conferebat potentias cum obiectis, à quibus speciem sortiuntur; & quia quædam potentiæ agunt in sua obiecta, vt altrices in alimentum; aliæ ab iis patiuntur eorum in se imagines recipiendo, vt sensus; idcirco hos, potentias passiuas absolutè vocauit: præsertim vt veterum Philosophorum dogmata reiiceret, qui sensus non ab obiectis pati, sed in ea potius agere docuerant.

Ad secundum, Illam potentiæ definitionem non in omnem potentiam conuenire, sed in solam Physicam, cuius actio in alienam materiam transit. Ad tertium dicēdum Aristotelem eo loco tantùm docere potentias sensitiuas immutari ab obiectis, non autem negare eas operari simul, concurrendo cum speciebus. Ad quartum concedendum est id, quod primò assumit, negandum verò intellectum patibilem esse potentiam purè passiuam; & ad huius rei confirmationem respondendum, propterea Aristotelem dixisse intelligere esse quoddam pati; quia intellectus dum actum intelligendi ab se elicitum recipit, recipiendo patitur. Vel protulisse id in sensu causali; quasi diceret intellectionem effici ex eo quòd intellectus priùs patitur recipiendo speciem, qua informatus prodit in actum intelligendi, ac rerum notitias efformat. Ita verò quod hoc loco de sensu diximus, de intellectu quoque patiēte assertum esse volumus, quod ad rationem actiuæ, & passiuæ potentiæ attinet; vtrobique enim eadem ratio est. Tametsi lib.3. sepositus nobis locus sit ad eos refellendos, qui intellectui patienti omnem prorsus actionem denegarunt.

Intellectus patibilis potentia actiua est.

QVAESTIO II.

Vtrum species aliquæ sensibus ad operationes obeundas imprimantur.

ARTICVLVS I.

Qui species negarint & quibus adducti argumentis.

SÆPE in superioribus controuersiis, & in explanando Aristotelis contextu incidit mentio specierum; postulat iam hic locus, vt vtrum hæ necessariò ponendæ sint, disquiramus. Ac nunc quidem de iis tantùm, quæ ad sensus pertinent disputabimus, acturi de iis, quæ intellectus propria sunt in tertio libro. Negantem huiusce quæstionis partem secuti fuere, non modò qui animam ex elementis concretam esse fabulati sunt, vt ex eorum, quæ ipsi inessent, cognatione omnia intelligeret: sed etiam Porphyrius in libro de sensu, Plotinus Enn. 4. lib. 5. Galenus lib. 7. de decretis Hippocr. cap. 6. Et ex Peripateticis Durandus in 2. dist. 3. quæst. 6. idémque, quod ad sensus externos attinet, tuetur Ochamus in 2. quæst. 17. & 18. Gabriel quæst. 2. Gregorius in primo distinct. 3. quæst. 1. & in 2. distinct. 7. quæst. 3. qui vt sensus in obiecta sua ferantur, sat esse putant, si intra debitam distantiam constituta sint. Priuatim verò quod non requirantur species visiuæ ad actum videndi, scribit Thomas Garbius defendisse se Bononiæ in celeberrimo doctorum consessu, vt videre est in eius summa lib. 1. tractat. 5. quæst. 65. Nititur autem Durandus eo potissimum argumento, quia cùm species ab earum assertoribus ponantur vt rationes cognoscendi, oportebit eas obiectiuè esse in sensu, ab eoque cognosci; alioqui id, quod incognitum est, in alterius notitiam duceret. Cùm ergo liquido cõstet non sentiri à nobis eiusmodi species, prorsus fictitiæ existimandæ erunt. Corroboraturque huiusce rationis vis ex eo, quia vt prius à nobis cernitur imago externa, in qua Cæsarem, verbi gratia, aspicimus; ita oporteret imaginem ipsam coloris videri, si per eam colorem sentiremus.

Lege contra Democritũ Alexand. in lib. de sensu & sens.

Species tollũt Porphyrius, Plotinus, Galenus, Durand.

Ocham. Gabriel. Gregorius.

Argumenta pro his auctoribus. 1.

2. Secundo. Species ab iis, qui eas ponunt, quæruntur ob similitudinem cum obiecto: sed inter obiectum, & species non potest esse similitudo: ergo frustrà quæruntur. Probatur minor, quia quæ differunt natura, dissimilia sunt: at quòd species, & obiectum natura differant, patet; quia albedo, & nigredo contraria sunt: earum verò species minimè; cum in eodemmet oculo simul recipiantur iuxta oppositam sententiam. At enim ex alia parte, quòd oporteat species albedinis, & nigredinis contrarias esse, probatur; quia contrariarum causarum contrarij effectus esse debent. Si ergo species dantur, sunt simul contrariæ, & non sunt contrariæ, quod repugnat.

Tertio,

Tertiò. Si eæ species darentur, vel essent diuiduæ, vel indiuiduæ, & sectionis experres; atqui neutrum horum dici potest. Non igitur tales species dantur. Prior pars minoris suadetur. Primùm quia Perspectiui sumunt in quolibet puncto medij pyramidem terminari, totamque rem videri; quod fieri non posset, nisi species in puncto essent. Item, quia si species essent extensæ educerentur de potestate materiæ ad cuius ingenium sese accommodarent. Quod tamen non videtur admittendum, cùm eiusmodi eductio requirat præuiam alterationem, vel saltem fiat per successiuam transmutationem; species verò, saltem visiles, traiiciant medium instanti. Accedit auctoritas. D. Augustini lib. 12. super Genesim ad litt. cap. 16. vbi species sensuum spiritales vocat. Posterior pars ostenditur, quia id, quod subiecto extenso inhæret, extensum est; hac enim ratione probauit Aristoteles cap. 12. libri 3. text. 122. sensum esse potentiam corpoream, quia in organo, quod magnitudine præditum est, recipitur: si ergo darentur species sensiteriis extensis inustæ, vtique extensæ, ac diuiduæ forent. 3.

Quartò. Species sensuales multo sunt nobiliores, quàm obiecta, è quibus transmitti dicuntur. Non ergo ab eis gigni possunt: alioqui effectus propriam causam dignitate vinceret. Ex quo sequitur eas nullam habere causam in natura rerum; atque adeò commentitias esse. Assumptum probatur, quia eæ species, si dantur, mediæ sunt inter materialia, & spiritalia accidentia, vtpote defæcatioris naturæ, quàm illa; crassioris, quàm hæc. Deinde, quia ponuntur vt instrumenta vitalium functionum, quæ operationibus rerum non viuentium excellentiores sunt. 4.

ARTICVLVS II.

Constituitur Pars affirmatiua quæstionis, diluuntur aduersariæ partis argumenta.

VERVM qui species dari negant à veritate, & à Peripatetico dogmate longè recesserũt. Quod hisce rationibus planũ fit. Facultas sentiẽdi ex se est indeterminata ad hoc illudvè singulare percipiendum. Igitur vt huius potiùs, quàm illius sensionem edat, necessum est vt ab aliquo determinetur; sed non est aliud, à quo determinari queat, præterquam ab obiecto per sui similitudinem sensui impressam; datur ergo obiecti similitudo, siue species in sensu. Assumptio probatur, quia si aliud quid daretur, à quo determinari posset, id maximè esset obiectũ ipsum, quod nullius speciei interuentu concurreret. Hoc autem non posse esse, demonstratur. Nam vel obiectum concurreret effectiuè, vel non: si effectiuè, cùm sępe à facultate cognoscente distet, & nihil agat primò in remotum, vtique deberet priùs agere in intermedium, tum verò in potentiam: atqui dempta specie nihil est, per quod ad eum *Species necessariò admittendæ sunt.* *1. Argum.*

modum agere possit,& quo potentiam ad operandum suscitet;non potest ergo,sublata specie, concurrere effectiuè. Quòd si non effectiuè concurreret, sed duntaxat formaliter extrinsecè, atque actum potentiæ terminando, sequeretur aspectum neque tenebris,neque longa; spatij intercapedine impeditum iri; quod est contra experientiam.Consecutio probatur,quia ideo in tenebris res non videntur, quia colores egent luce,vt sui speciem mittant. Item idcirco res in magna distantia non intuemur,quia species ab eis traiectæ in medio languent,& euanescunt.

Obiectũ ad sensionem nõ concurrit solum formaliter extrinsece.

2. Secundò.Nonnulli per inspicilla cõcaua acutiùs vident,non nisi quia tunc in centro plùs vniuntur species redduntur q; efficaciores in repræsentando; quemadmodum & radij solares in cauitate vitri magis coeunt. Non est igitur negandum dari eiusmodi species.

3. Tertiò.Oculus nõ videt se ipsum;videbit tamen,si ei obiiciatur speculũ: id verò nõ nisi,quia ab oculo producitur imago ipsius in speculum, quæ inde ad oculum reflectitur, eaque informata potentia

4. videndi actum elicit.Datur igitur talis species. Quartò,Idem in interno sensu ostenditur. Nam cùm hominem,quem anteà non vidimus,primò contuemur,paulò post clausis oculis,eiusdem notitiam interiùs efformamus,non ob aliam rationem, nisi quia eius imaginem aspectu hausimus,haustámque in interno sensu retinemus.Patet ergo dari eiusmodi species. Quod item constat ex memoria sensitiua non hominum tantùm, sed etiam brutorum, quandoquidem recordatio non nisi ministerio specierum fit.

Postremò quòd in Aristotelis doctrina prædictæ species necessariò constituendæ sint probatur. Nam hoc in libro cap.12.text.121. & 124. docet sensum esse id, quod sensibiles absque materia formas,id est,imagines suscipere potest. Vbi species vocat formas, absque materia;quia species candoris, verbi gratia, non est ipse candor materialiter,sed id,quod candorem repræsentat. Et in libro de memoria cap. 1, cum quæsiisset qua ratione nos rei absentis recordari contingat, respondet id fieri ob simulachra rerum in interno sensu asseruata.Itaque & externis & internis,sensibus,attribuit Arist.species.Eiusdẽ sent.est D.Anselmus in Monologio c. 36. D. Damascenus lib.2.fidei orth.c.20. D.Augustinus lib. 10.cõfess. c. 10. & c.15. & lib.12.super Genesim c.10.& lib. 11.de Trinit.c.2.aliisque in locis,quos citat Capreolus in 2.dist.3.qu.2.art. 3. Denique idẽ tuetur maior,ac melior philosophantiũ pars D.Thomas 1. part.q.55.art.1. & 3.contra gentes c.49.aliisque in locis.Alensis 2.part.suæ summæ à quæst.22. vsq; ad 26.M.Albertus 2.part.summę de homine tract.4. q.14.& de quatuor coæuis q.5.D.Bonauentura in 2.dist.3. art.4.q.1. Scotus quæstion. 10.& 11.Argentinas quæstion.2.art.4.Richardus quæst.5. Capreolus loco citato Marsilius in 1.qu.7. Heruęus quodlibeto 5.quæst.6. Ægidius quodlibeto primo quæst.11. Ac quòd etiam Plato posuerit species visuales,quæ vna cum radiis, ex oculo ad obiectum emicantibus,vt fingit, videndi actum perficiant; constat ex

D. Ansel. D.Damaso. D.August. D.Thom. Alensis. Albertus. D.Bonauẽt. Scotus. Argent. Richardus. Capreol. Marsilius. Herueus. Ægidius.

ſtat ex Timæo,& ex iis,quæ ibidem Chalcidius annotauit.

Argumenta diluuntur. Solutio 1.

Neque aduerſariorum argumenta negotium faciunt. Ad primum enim reſpondendum eſt,licet ſpecies dentur à natura, vt potentiæ iis conſignatæ rerum notiones effingant, non debere proinde ſpecies ipſas potentiis obiici, aut per ſe cognoſci, cùm non ſint ſigna inſtrumentalia ſed formalia. Nec oportet id, per quod res, vt per ſuum formale ſignum,innoteſcit,ſecundum ſe apprehendi;quamuis id concedendum ſit in iis, quæ nos tanquam ſigna inſtrumentalia in alterius rei notitiam ducunt, vt alibi diximus. Argumenti etiam corroboratio vim non habet: Statua enim Cæſaris inſtrumentale ſignum eſt,non formale. Capreolus loco citato reſpôdet non oportere cognoſci à nobis id, quo; ſed in quo aliquid percipimus; nos verò non in ſpecie, ſed ſpecie res obiectas cognoſcere. Quæ eſt ſolutio D. Thomæ quodlib. 10. art. 1. quæſt. 3.

Solutio 2. Similitudo duplex in eſſendo altera, altera in repræſentando.

Ad ſecundum,conceſſa maiori negâda eſt minor, & ad eius probationem dicendum duplicem eſſe ſimilitudinem: vnam in eſſendo, alteram in repræſentando. Primam non inueniri inter res diuerſæ ſpeciei;inueniri tamen ſecundam, vt patet in anima hominis, quæ cum nec ſpecie,nec genere cum Deo conueniat, eſt tamen Deo ſimilis:atque hunc poſteriorem ſimilitudinis modum ſortiuntur ſpecies comparatione ſuorum obiectorum. Ad id verò, quod in aduerſam partem obiiciebatur,nimirum oportere ſpecies albedinis,& nigredinis eſſe contrarias,dicendum contrariarum cauſarum, ſi collatione effectorum vniuocæ ſint, contrarios eſſe effectus: at obiecta non ita ſe habent, cùm ſint cauſæ æquiuocæ reſpectu imaginum, quas à ſe mittunt.

Solut. 3.

At tertium, reſpondemus ſpecies eſſe quidem indiuiſibiles in repræſentando, diuiſibiles autem in eſſendo, quod ſolum oſtendit poſterior pars argumenti, etſi oppoſitum aſſeruerit Venetus, & Alfonſus Toletanus. Igitur ad poſteriorem partem reſpondemus.

Quomodo intelligendū ſpeciem viſilem modo pyramidis produci.

Perſpectiuorum doctrinam eſſe, viſionem fieri per pyramidem radioſam, hoc eſt per ſpeciem viſilem modo pyramidis productam, cuius baſis ſit in ſuperficie rei viſæ, vertex in centro oculi: & hoc centrum dari in qualibet parte medij,è qua res cernitur. Verùm ex hac pyramidis,& centri ſimilitudine, quæ traditur à perſpectiuis ad rem explicandam, colligi non debet, quemadmodum centrum oculi, & vertex pyramidis, ſiue vltimum punctum in faſtigio pyramidis conſtitutum, eſt quid indiuiſibile; ita ſpeciem, per quam res videtur, recipi in puncto, atque indiuiſibilem eſſe: nec enim ſimilitudo in omnibus conuenire debet. Immò ſi in ea facienda vis eſt, inferri ex eadem poteſt ſpeciem non eſſe indiuiſibilem, ſaltem ex parte baſis, cùm conſtet hanc extenſam, ac diuiduam eſſe. Appellantur autem à D. Auguſtino ſpecies ſenſuū ſpiritales eo modo,quo ab Ariſtotele vocantur formæ ſine materia,quod iam ſuprà expoſuimus. Ad illud de eductione è poteſtate materiæ, qua de re ex profeſſo in Phyſicis diſſeruimus, reſpondendum eſt, vt

formæ

formæ accidentariæ educantur de materiæ potestate, non requirere præuiam alterationem, aut transmutationem successiuam, sed sat esse dari in subiecto naturalem potentiam ad illas recipiendas, easdemque pendere quoad suam effectionem, & conseruationem ab eodem subiecto, seu tempore, seu momento producantur. Quæ duæ conditiones cùm speciebus sensibilibus competant, nõ est cur quis neget exciri illas è gremio materiæ, in qua recipiuntur. Aduerte tamen germanam rationem, quæ probat species sensuum esse diuisibiles, non esse quòd exeant è potentia materiæ. Nam animæ brutorum animantium perfectorum exeunt è materiæ potẽtia, & tamen, vt est grauium auctorum sententia, indiuisibiles sunt, atque inextensæ. Legitima ergo ratio est, quia inhæsiue recipiuntur in subiecto extenso: quod verò ita recipitur, ad naturam recipientis sese accommodat, manétque extensum, & diuiduum, si illud tale sit.

De potentia materiæ species educuntur.

Contra Soncinatẽ lib. 7. Metaph. q. 8.

Solut. 4.

Ad quartum, negandum est species sensibiles nobilioris naturæ esse, quàm accidentia, quæ ipsæ repræsentant, & à quibus effunduntur. Re enim vera perfectius quid est color, quàm eius imago, ob idque esse imaginum intentionale, id est, diminutum, & imperfectum nuncupatur. Nec species absolutè dicendæ sunt formæ mediæ inter materialia, & spiritalia accidentia, quasi inter illa medium dignitatis locum obtineant, sed quia aliquantulum è materia emergunt, cùm non cadant sub sensum, vt ea quorum similitudines sunt: & tamen ad spiritalem naturã nõn pertingunt. Nec propterea quòd vitalium functionum instrumenta fiunt, ad altiorem naturæ gradum prouehuntur, præsertim cùm ad eiusmodi functiones non concurrant nisi tanquam formæ vicariæ obiectorum, quorum locum subeunt, vt paulò post dicemus. Hoc tamen non obstat quominus species intelligibiles materialium accidentium excellentia naturæ iis accidentib. longe præstent, cùm simpliciter spiritales sint.

Species quæ species nõ est obiecto perfectior.

ARTICVLVS III.

Dubia quædam explicantur.

DVo in hac quæstione pertractanda supersunt. Alterum est, quonam modo species cum potentia ad actionem concurrant. Alterum, num species externis sensibus impressæ, præsente duntaxat obiecto, in iis conseruentur. Quod ad primum attinet. Sunt qui putent species concurrere tantùm in genere materialis causæ, determinando videlicet potentiam, quæ indiscriminatim se habet ad percipiendum quodlibet particulare sub obiecto suo comprehensum, vt paulò suprà diximus. Quod enim non concurrant cum potentia vti causæ partiales actiuæ ad eundem effectum ex eo probant, quia actio vitalis à solo principio vitæ, quale species non est, proficisci potest. Deinde, quia quælibet duæ causæ partiales actiuæ ita comparatæ sunt, vt vna sine altera

queat effectum edere, saltem imperfectum; vt duo luminosa, quorum vnumquodque producit lumen, etsi minus intensum, quàm ambo simul: at nec species sine potentia, nec potentia sine specie valet per se operari. Verùm licet hæc sententia suam probabilitatem habeat; multò verisimilior tamen est contraria, quæ statuit speciem concurrere etiam actiuè cum potentia ad eius actionem. Hanc sequitur Scotus in primo distinct. 3. quæst. 7. & in quodlibet. quæst. 15. D. Thomas prima part. quæst. 56. art. 1. & lib. 1. contra gent. cap. 51. 52. 53. & quodlib. 7. artic. 1. Magnus Albertus 2. part. summæ de homine in tractatu de sensibus animæ. Capreolus in 1. dist. 35. q. 1. art. 1. & alij; probatúrque ex eo, quia anima cōstituitur per speciem in actu primo ad intelligendum, sicuti ignis per calorem ad calefaciendum: nulla verò ratio est, cur potiùs calor cum igni, quàm species cum anima actiuè concurrat.

Species cum potentia ad actionem cōcurrit actiuè.
Scotus.
D. Thomas,
Albertus.
Capreolus.

Secundò, quia omnis forma agentis, cui per se assimilatur effectus, concurrit actiuè vt principium talis effectus, siue sit forma substantialis, siue accidentaria, vt, verbi gratia, forma equina est principium effectiuum formæ equi geniti, quia huius forma est similis formæ illius. Species autem, quæ per actionem cognoscendi producitur, producíve potest, est similis illi speciei, à qua actio cognoscendi oritur. Tertiò idem confirmatur, quia vt docet Diuus Augustinus nono libro de Trinitate capit. 12. cognitio rei efficitur à cognoscente, & cognito: cognitum verò cùm non per se, sed sui speciem, & similitudinem in potentia insit; consequens est, vt similitudo vicem illius habens, tanquam semen generantis, cognitionem quasi prolem gignat: atque adeò fatendum est speciem actiuè concurrere. Quòd si petas an tota virtus actiua potentiæ sit virtus actiua speciei; quemadmodum tota virtus ignis est calor. Respondemus non ita se rem habere, sed potentiam vendicare suam peculiarem virtutem ad agendum, similitérque speciem vendicare suam; ita vt ambæ tanquam duæ partiales causæ diuersæ tamen rationis, seu tanquam duæ partes vnius integri agentis immediati vires suas conferant, iungántque ad actionem cognoscendi. Nam quòd species suam habeat actiuitatem, probatum est. Quòd verò illa non sit tota actiuitas potentiæ ex eo ostenditur, quia sæpe accidit, vt potentia ex eadem specie eliciat intensiorem notitiam; quia nimirum profert ex se maiorem conatum; quod non esset, nisi ipsa haberet propriam actiuitatem distinctam ab actiuitate potentiæ.

Potentia & species duæ partiales causæ.

Aduerte autem speciem concurrere non solum actiuè ad operationem, vti diximus: sed etiam formaliter, quatenus cōcurrit ad specificationem actus, determinando potentiam ad hanc potiùs, quàm ad illam operationis speciem. Item quatenus præstat vnionem obiecti cum potentia in esse cognoscibili; quæ vnio est proprius effectus causæ formalis. Et verò, quia prius est potentiam vniri intentionaliter cum re cognita, quàm rendere in obiectum: priùs se habet species vt principium formale, quàm vt principium efficiens.

Atque hoc, quod de causalitate formali, & actiua speciei asserimus, conuenit tam in speciem sensibilem, quàm intelligibilem: imo & in ea, quæ obtinent modum speciei intelligibilis respectu potentiæ intellectiuæ, vt essentia diuina respectu intellectus beati, & substantia Angeli comparatione intellectus ipsius Angeli, cùm hic se per suammet essentiam intelligit. Quòd si obiicias nullam substantiam creatam posse esse immediatum principium operandi; atque adeò non posse substantiam angelicam per se concurrere actiuè ad actionem intelligendi. Occurrendum erit nullam substantiam creatam posse esse principium proximum elicitiuum actus per modum potentiæ & virtutis; posse tamen per modum obiecti, quando illa simul est obiectum actuale, maximè cum in eo euentu non integra, sed partialis tantùm causa actionis sit.

Quomodo substãtia possit esse immediatum agẽdi principiũ.

Igitur ad primum contrariæ opinionis argumẽtum dic, licet cognitio ab specie proficiscatur; oriri nihilominus ab anima vt à vitæ fonte, præcipuáque vitalium functionũ causa, cuius instrumẽta sunt potẽtia, & species. Quòd si argumẽtum hoc vim haberet, pari modo probaret, cum intellectus, aut voluntas per habitus virtutum sibi inhærentes operantur, talem operationem non esse vitalem; vel eos habitus neutiquam posse actiuè concurrere: quod à communi philosophorũ, Theologorúmque, sententia abhorret. Ad secundum dicimus non quoties duæ partiales causæ ad aliquem effectum confluunt, quamlibet earum posse per se effectum edere videlicet cùm ita concurrunt, vt secunda non detur à natura ad facilius operãdum, sed ad simpliciter operandum, quo pacto se habet species respectu potentiæ, nec enim potentia valet absque specie vllo modo operari.

Ex duabus causis partialibus nõ semper qualibet se sola effectũ producere valet.

Quod ad dubium secundum spectat, videlicet num rerum imagines, quæ externis sensibus imprimuntur à præsentia obiectorum ita dependeant, vt iis amotis illico euanescant. Negatiuam partem secuti sunt nonnulli Aristotelis interpretes in libro de sensu, & sensibili, & in libro de insomniis, concedentes, amoto sensibili, dari adhuc per breues quasdam sensiones elicitas ex speciebus nondum extinctis. Potest verò hæc sententia ita comprobari. Huiusmodi species habent suam intensionem, & incrementi gradus, secundum quos successiuè augeri, imminuique possunt. Igitur si obiectum subitò amoueatur, adhuc secundum aliquam partem suæ intensionis in sensiteriis manebunt, poteruntque sensus iis ad continuãdam sensionem vti. Antecedens ostenditur, quia ideo obiectum quanto visui magis appropinquat (seruata tamen conuenienti distantia) tanto distinctiùs videtur, quia species magis dearticulatur, & perfectiùs actuat potentiam secundum nouos sui gradus. Iccirco etiam ex eodem loco sonus, & odor, si acrior sit, percipitur, non verò si tenuis; quia ille efficaciorem, & intensiorem speciem iacit.

Maneant ne species in sensibus externis amoto obiecto.

Pars affirmans quibus probetur.

Secundò. Albedo, & odor inhibita causa effectrici & conseruante nihilominus in subiecto perseuerant; ergo & species potentiis obsignatæ saltem aliquanto tempore seruari in iis poterunt, licet obie-

ctà, à

cta, à quibus productæ fuerunt, præsentia non sint; cùm vtrobique par ratio esse videatur. Tertiò. Accedit experientia, quam affert D. Augustinus libro 10. de Trinitate capit. 20. hisce verbis. Cum diù solem attenderimus, & deinde oculos clauserimus, quasi versantur in conspectu quidam colores lucidi, quos intelligendum est reliquias esse illius formæ, quæ facta erat in sensu, dum corpus lucidum videretur. Additque infrà, eiusmodi formam esse visionem. Itaque putat D. Augustinus, ablato corpore luminoso, remanere illius speciem in sensu. His consentanea scripsit Aristoteles libro de insomniis cap. 2. sensilia, inquit, ipsa in nobis, per singula sensoria, sensionem efficiunt: & affectio, quam ea inuehunt, non modò in sensoriis inest, cùm sensus agunt, sed etiam cùm ab opere discessere. Et paulò inferius, si sensum de sole in opacum conuertamus, comitatur eum affectio: euenit enim, vt nihil cernat, propterea quòd commotio, quæ à lumine profecta est, oculos adhuc possideat. Item si quid album, aut viride diutiùs aspexerimus, ad quodcunque aspectum nostrum deferamus, concolor illi videtur. Hæc Aristoteles. Auerroes quoque in suo tractatu de somno, & vigilia ait nos in somniis sentire per quinque sensus sensibilia externa, licet absentia; idque accidere redeuntibus ab internis sensibus ad externos absentium rerum imaginibus. Sicut enim, inquit, in vigilia sensibilia externa mouent sensus externos, & hi sensum communem, is imaginatiuam; sic inter somniandum conuerso ordine, imaginatio mouet sensum communem, hic sensus externos. Igitur sensus externi possunt elicere operationes circa sensibilia absentia.

D. August.

Aristotel.

Auerr.

Verùm licet hæc opinio admodum probabilis sit, maximè ob Aristotelis & D. Augustini auctoritatem; contraria tamen quæ asserit sensuum externorum species non nisi præsentibus sensibilibus, etiam breuissimo tempore conseruari, & communior, & verisimilior videtur. Namque experientia illa, qua potissimùm aduersarij nituntur, admodum fallax est. Accidit enim non rarò, etiam extra morbum, & somnia (quod D. Augustinus lib. 11. de Trinitate cap. 4. animaduertit) vt quæ quis in interno sensu effingit, ea intellectus externo percipi arbitretur. Sæpéque euenit facta à vehementi sensibili aliqua in sensu læsione, vt, exempli gratia, facultas videndi ad alia obiecta percipiẽda minùs parata sit, atque adeò vt decipiatur phantasia iudicans adhuc sensui obuersari idem sensibile, quod anteà. Certè si vehemens sensibile externum tanta efficacitate speciem in sensu imprimeret, vt illam etiam in absentia conseruaret: vtique aut semper, aut maiori ex parte ita accideret. Quod tamen repugnat experientiæ. Vnde Aristoteles hoc in libro cap. 5. text. 52. & 59. discrimen statuit inter sensum, & intellectum, quòd ille obiecti præsentiam exigat; hic verò non item.

Pars negans probabilior.

Cur sensui externo obiectũ absens obuersari videatur.

Argumenta in contrariam partem adducta hanc habent explicationem. Ad primùm concesso antecedente, neganda est consecutio: talis enim est harum specierum natura, & conditio, vt quantum-

libet in subiecto intensæ fuerint, subitò amittantur, nec sine perenni suæ effectricis causæ influxu permanere queant: etsi id in plerisque aliis effectis secùs accidat. Quo etiam patet, quid ad secundum argumentum respondendum sit. Ad tertium dicimus amoto luminoso, non dari iam eius aspectum, sed accidere deceptionem modo antè explicato. Idque voluisse auctores in argumento adductos, videlicet ablato sensibili dari sensiones non re ipsa, sed apparenter, seu secundum fallacem æstimationem. Atque huius dubij enodatio planior euadet iis, quæ proxima quæstione pertractanda sunt.

QVAESTIO III.

Vtrum per diuinam potentiam aliqua notitia abstractiua in externis sensibus dari queat.

ARTICVLVS I.

Quid in re proposita sentiendum videatur.

Quid notitia intuitiua. IN hac quæstione prænotandum imprimis est discrimen inter notitiam intuitiuam, & abstractiuam. Notitia intuitiua, quæ etiam visionis dici consueuit, vt Scotus in 1. distinct. 2. part. 2. quæst. 1. & quodlib. 6. art. primo, Ferrariensis lib. 2. contra gent. cap. 96. Durandus in prologo quæst. 3. aliique auctores definiunt, est notitia rei præsentis, vt præsens est; id est, cognitio, qua ita rem attingimus, vt per eam cernatur præsentia obiecti in se, & ex vi ipsius cognitionis, non verò quia aliunde comprobatur. Eiusmodi est notitia, qua quis videt candorem in pariete, & qua sonum audit, & ea, qua beati diuinam naturam intuentur, quam D. Paulus Epistol. prima ad Corinth. capit. 13. appellat facie ad faciem. Immo & ex hoc loco Apostoli credit Scotus quodlib. 6. art. 1. & Gregorius in primo dist. 3. quæst. 3. art. 1. desumptam fuisse appellationem notitiæ intuitiuæ, cuius aut nulla, aut propè nulla extat mentio apud veteres Philosophos. Aduertit autem D. Anselmus, Hugo, Magister, D. Thomas, Gregorius, Paludanus, Caietanus, Durandus, & alij communi consensu cognitionem intuitiuam oportere esse immediatam, ita videlicet vt res non percipiatur in alio cognito, sicuti cognoscitur Cæsar in sua statua. Etenim per cognitionem intuitiuam conspicitur res in se; quod esse non potest cùm res videtur in alio priùs viso. *Quid abstractiua.* Notitia abstractiua, quæ etiam Simplicis intelligentiæ vocatur, est cognitio rei non vt præsens est, verbi gratia, notitia, qua cogito de Socrate absente,

te absente; & ea, qua Astrologus domi suæ considerat eclypsim, quam non intuetur, esto sciat ea hora interponi terram inter lunam, & Solem. Et item ea, qua Philosophus ex creaturis cognoscit Deum esse. Licet enim hæ cognitiones tendant in rem sub esse existentiæ; non tamen sic tendunt, vt per eas cernatur præsentia obiecti. Non diximus cognitionem intuitiuam esse eam, quæ pendet à præsentia obiecti, nec qua obiectum mouet potentiam; quia notitia, qua Deus & se, & creaturas intuetur, est intuitiua; & tamen nec ab ipso Deo, neque à creaturis dicitur pendere, vt neque causari.

His positis sit prima conclusio. Sensus externus potest diuina virtute tendere in rem absentem; modò in illam feratur, tanquam in præsentem; alioqui non. Hæc conclusio quoad priorem partem probatur; quia potest Deus ponere in meo oculo speciē Socratis absentis, qua ille informatus Socratem videat. Socrates enim ad sui visionem dupliciter concurrit, nimirum in genere causæ efficientis, quatenus sui imaginem in potentia imprimit. Hanc verò causalitatem non est inficiandum posse diuinitus suppleri, quemadmodum, & alias id genus causalitates efficientium causarum. Præterea, concurrit Socrates ad prædictam visionem in genere causæ formalis extrinsecæ; eam terminando, specificandoque. At quòd hęc dependentia non obstet, quominus talis visio dari queat, ex eo ostenditur, quia Socrates absens, ac non existens potest eam terminare, eiq; speciem tribuere, eo modo quo eclypsis, quæ vno abhinc anno erit, terminat, & speciem confert cognitioni, quàm de illa nunc Astrologus habet. Nimirum hæc terminandi, & specificandi ratio nec in eo, quod specificatur, nec in specificante terminanteve existentiam requirit. *1. Concl. Sēsus externus diuinitus potest rē absentem, vt præsentē tamen apprehendere.*

Secunda verò pars conclusionis ea ratione suadetur; quia potest Deus speciem, quàm Socrates in meum oculū impressit, amoto Socrate conseruare, quæ cùm Socratem eodem pacto, quo anteà referat, adhuc eum tanquam præsentem aspectui obiiciet: potestque id confirmari iis, quæ in mysterio diuinæ Eucharistiæ interdum apparent. Nonnunquā enim Deus puerum, carnem, manum, & quædam alia oculis repræsentat, producendo in eis talium rerum, etsi præsentes non sint, species, vt docet Sanctus Thomas 3. part. quęst. 73. art 8. Durandus in 4. distinct. 10. quæst. 4. & aliis. In hasce verò res ita fertur aspectus, ac si præsentes essent; vnde & intellectus nisi aliunde edoctus iudicium cohibeat, eas præsentes iudicat.

Denique tertia pars conclusionis inde comprobatur, quia sensus externi talis naturæ sunt, vt tendant in obiecta, prout se habent hîc & nunc, id est, prout materialibus, situs, distātiæ, & quantitatis conditionibus affecta existunt; atque adeò, vt in præsentia à parte rei, vel saltem repræsentata tanquam præsentia. Quare non poterunt sensus externi vllo modo versari circa rem absentem, qua talis est. Hanc porrò conditionem intrinsecè addunt obiecta sensuum externorum supra obiectum intellectus, & phātasiæ. Nam intellectus fertur in rem tam absentem, quàm præsentem; tam singularem, *In obiectu m absens, vt absens externus sensus nulla vi ferri potest.*

quàm vniuersalem. Phātasia etiam in rem præsentem, & absentem; sed singularē tantùm. At externi sensus, vt qui in infimo cognoscentium facultatum gradu stetere, tendunt in solam rem singularem, & præsentem, vel exhibitam in specie vt præsentem. Non fecimus in hac cognoscibilium dispensatione mentionem sensus communis; propterea quòd hic sit quasi interstitium internorum, & externorum sensuum, ad vtrosque pertinens; quatenus externorum sensiones dignoscit, & easdem ad internos transmittit: vnde & vtrorumque naturam aliquo modo participat. Nam dum sensus externi circa obiecta sua versantur, ipse in eadem percipienda incumbit, & tunc quidem non nisi singularia præsentia intuetur: in somniis verò, vt est multorum opinio, quàm in libris paruorum Naturalium exposuimus, singularia etiam absentia recognoscit: atque ita tam præsentia, quàm absentia pro vigiliæ & quietis diuersitate apprehendit.

Sensus cōmunis tam præsentia, quàm absentia naturaliter cognoscit.

Ex superiori conclusione licebit deducere secundam, quæ propositæ quæstioni directò respondeat. Pro qua aduertendum priùs dubium esse an ad notitiam intuitiuam requiratur, vt potentia per eam tendat in obiectum, quod re ipsa existat præsens; an verò sufficiat ferri in rem, quæ tametsi alioqui sit absens, nihilominus repræsentatur vt præsens, atque ita notitia tendat in rem præsentem, vt præsentem imaginariè. In qua dubitatione, etsi parum referat vtram partem quis approbet, nobis tamē posterior magis arridet: propterea quòd notitia abstractiua ab omni præsentiæ modo, abstracta, ac libera debere esse videatur. Sit ergo secunda conclusio. In sensibus externis non potest dari, etiam diuina virtute, notitia abstractiua. Probatur; quia istiusmodi notitia fertur in rem secundum se, seclusa præsentia, & existentia: externi autem sensus tendunt in sua obiecta, saltem repræsentata tanquam præsentia, vt ex dictis constat. Itaque prædicta notitia, qua sensus externus, fertur in obiectum, quòd à parte rei non est præsens, dicenda erit intuitiua.

2. Conclusio. Neque virtute diuina sensus externi notitiam abstractiuā elicient.

ARTICVLVS II.

Argumenta aduersus ea, quæ superiori articulo conclusa sunt, eorumque dilutio.

1. Argum. VERVM contra primam partem primæ conclusionis, qua asseruimus posse diuina virtute sensum externum rem absentem percipere, hæc se offerunt argumenta. Vel obiectum externi sensus comprehendit tam sensibile præsens, quàm absens: vel solummodo præsens. Si detur primum, sequitur sensum externum suopte ingenio posse tendere in rem absentem; cum quælibet potentia vi propria possit obiectum suum attingere. Si autem posterius, fatendum erit nec diuina virtute posse

sensum

sensum versari circa rem absentem, quandoquidem repugnat potentiam extra proprium obiectum vagari. Quare non videtur prima conclusionis pars veritati consentanea.

2. Secundò. Eadem rursus impugnatur, quia si res absens potest sentiri, poterit mel non existens gustari, parique modo res sine cibo nutriri: poterit ignis non existens tangi, & animal ab eo vri: poterit cymbalum non existens audiri, & eius sono auditus lædi; aliáque multa, quæ videntur implicationem inuoluere. Tertiò, quia seque- 3. retur dari duas propositiones contradicentes simul veras; esset enim verum cerni Socratem currentem siquidem obiicitur potentiæ vt currens; & eundem cerni non currentem, quia re vera non currit.

Deinde contra secundam partem conclusionis, quæ statuit ex- 4. ternum sensum posse ferri in obiectum absens, quod tamen diuinitùs offeratur vt præsens, illud opponi solet, quia cum in eo euentu intellectus iudicet rem, quæ præsens non est, præsentem esse, concedendum erit Deum, qui eam speciem imprimit, aut anteà impressam conseruat, esse causam eiusmodi erroris, & deceptionis, quod nemo dixerit.

Denique contra tertiam partem, quæ affirmat non posse exter- 5. num sensum tendere in obiectum, nisi sub ratione præsentis. Nam minor proportio est inter essentiam diuinam, & intellectum creatum; quàm inter sensibile non existens, & sensum externum; siquidem inter Deum, & creaturas est distantia infinita, inter ipsas verò creaturas finita duntaxat: atqui intellectus creatus eleuatur ad notitiam intuitiuam diuinæ essentiæ: ergo & sensus externus promoueri à Deo poterit ad percipiendam rem non existentem.

Præterea, Sensus externi possunt diuina virtute tendere extra 6. suum obiectum: poterunt igitur ferri in rem non existentem. Antecedens probatur, quia non minus est eleuari aquam ad productionem gratiæ in baptismo, quàm excitari potentiam ad operationem extra obiectum non suum: ergo cùm illud diuinitùs fiat, effici hoc etiam poterit: atque adeò non repugnat sensus externos versari circa obiectum non existens; licet id non contineatur intra cancellos obiecti ad eos pertinentis.

Non erit tamen difficile his argumentis satisfacere. Ad primùm *Solutio 1.* contra primam partem conclusionis primæ, dicendum est cum de alicuius potentiæ obiecto agitur, posse nos loqui, vel de obiectò adæquato simpliciter: vel de obiecto non adæquato. Est autem obiectum simpliciter adæquatum id, in quod potentia fertur seu vi propria, seu diuinitus adiuta. Obiectum non adæquatum est id in *Quod obiectū adæquatū quod inadæquatum sensuum externorum.* quod potentia vi propria tendit. Si ergo de obiecto externorum sensuum simpliciter adæquato sermo sit, respondendum erit id esse sensibile præsens, vel non præsens, repræsentatum tamen vt præsens. Si de obiecto non adæquato, id esse sensibile re ipsa præsens. Ex quo non sequitur externum sensum, aut posse vi propria ferri

ferri in obiectum non præsens, aut diuinitus adiutum non posse in id tendere; quàdoquidem dum circa illud insistit, non vagatur extra proprium obiectum absolutè sumptū, vt liquet ex dictis. Ad secundum contra eandem partem conclusionis respondendum est nullam esse contradictionem si mel non existens gustetur interuentu suæ imaginis inhærentis in gustu. Non posse tamen neque ex dictis sequi nutriri rem absque cibo, quia nutritio importat cōuersionem cibi in substantiam rei viuentis. Quæ conuersio sublato cibo non datur. Item nulla est implicatio, quòd ignis non existens sentiatur per species qualitatum tangibilium ignis; quibus tamen speciebus non dicetur animal vri; quia vstio non fit nisi per calorem realiter inhærentem in re, quæ vritur. Nec item implicatio est, quòd cymbalum non existens per existentes soni species audiatur, quibus tamen non sequitur offendi auditum, quia hæc offensio non à speciebus, aut sono est, sed à vehementi agitatione aëris sonum, speciesvè deferentis. Ad tertium argumentum negādum est sequi dari duas contradicentes simul veras. Non enim hæ duę propositiones, Cerno Socratem currentem, & cerno Socratem non currentem, sunt contradictoriæ; sed hæ, Cerno Socratem currentem, non cerno Socratem currentem, vt alibi docuimus: hæ autem non sunt simul veræ, quia in proposito euentu hæc, Cerno Socratem currentem, id est, repræsentatum mihi vt currentem vera est; & illa, Non cerno Socratem currentem, id est, repræsentatum mihi vt currentem, falsa. Immò nec illæ priores de prædicato infinito, ambæ veræ sunt, si vocabulum, currens, eodem modo exponatur; vt attendenti planum erit.

Solutio 2. Nō repugnat cibū nō existentē gustari aut nō existentē ignem sentiri.

Solutio 3.

Solut. 4. Ad id, quod contra secundam partem eiusdem conclusionis obiectum fuit, respondendum est ex eo quòd intellectus in tali euentu aliquando iudicet rem esse præsentem, quæ tamen præsens non est, non sequi Deum decipere. Non enim decipere dicitur, nisi qui voluntate fallendi aliquid efficit, vel pronuntiat; licet alij inde errandi occasionē imprudenter capiāt. Qua de re consule D. Chrysostomum libro primo de Sacerdotio, & D. Augustinum in lib. contra mendacium, & in Enchiridio cap. 6.

Solut. 5. Ad primum contra tertiam partem dicimus inter essentiam diuinam, & intellectum creatum in genere entis maiorem esse distantiam, & improportionem, quàm inter sensum externum, & sensibile non existens (intellige & repræsentatum vt non præsens, ac non existens) non tamen secundum rationem & proportionem cognoscibilitatis. Etenim essentia diuina continetur intra latitudinem obiecti adæquati intellectus creati; sensibile verò non existens prædicto modo sumptum non includitur intra metas obiecti adæquati pertinentis ad externū sensum. Lege D. Thomam 1. part. q. 12. art. 1. & 3. ibique eius interpretes. Ad secundum respondemus, quemadmodum aqua assumitur à Deo tanquam instrumentum ad productionem gratiæ, & ita externum sensum posse diuinitus promoueri ad ali

Essentia diuina continetur sub obiecto adæquato intellectus creati.

Solut. vlt.

ad aliquam operationem supra suam facultatem, qua non tendat in naturale suum obiectum, vt v.g. potentiam videndi ad attrahendum ad se aërem. Quod tamen non repugnat iis, quæ diximus, videlicet non posse externum sensum vagari extra suum obiectum, id enim intelligendum est de sensu secundum operationes vitales ipsi proprias, quæ cùm ad naturale suum obiectum respectu trãscendenti referantur, ab eoque essentialiter depẽdeant, fieri nequit, vt secundum eas potentia extra tale obiectum vllo pacto excurrat.

Cur potentia in operatione vitali extra obiectum suum necditiùs feratur.

Sed videri fortè alicui possit repugnare his D. Augustinum vltimo lib. de Ciuit. Dei cap. 29. vbi de beatorum statu loquens, ita scripsit; Vis præpollẽtior oculorũ erit illorum, non vt acutiùs videant, quàm quidem perhibentur videre Serpentes, vel aquilæ: quantalibet enim acrimonia cernẽdi eadem animalia vigeant, nihil aliud possunt videre, quam corpora; sed vt videant, & incorporalia. Quibus verbis indicat D. Augustinus aspectũ secundũ functionem vitalem, ac sibi propriam, qualis est actio videndi, posse tendere in rem spiritalem, quam constat extra metas obiecti externorum sensuum esse. Occurrendum tamen cum D. Thoma 1. part. quæst. 12. art. 3. ad 2. D. Augustinum hæc non tam asserendo, quàm disserendo pronuntiasse, eiúsque mentem esse, vt constat ex iis, quæ paulò post subiicit, beatos etiam ex iis, quæ aspectu cernent, & ex refulgentia diuinæ claritatis in corporibus apparente, Dei præsentiam singulari intellectus perspicuitate cogni turos: non autem ipsam diuinam naturam in se, aut rem vllam spiritalem oculis corporeis videndam.

Ab oculo corporeo rẽ spiritalem videri repugnat.

Obiter etiam aduerte quemadmodum fieri non potest, vt aliquid spiritale cadat sub sensus externos; ita fieri non posse vt sub internos cadat, etiam diuina virtute, cùm vtrobíque eadem repugnantia occurrat; propterea quòd spiritale transcendit metas obiecti sensibilis. Quod similiter pronuntiandum est de appetitu sensitiuo, cuius obiectum est sensibile bonum. Si quis verò obiiciat tristitiam de Deo offenso terminari aliquo modo ad Deum; & hanc frequenter dari in appetitu sensitiuo: proindeque appetitum inferiorẽ, simulque phantasiam, cuius ille apprehensionem sequitur, tendere in rem spiritalem, nempe in Deum. Respondendum erit, nec inferiorem appetitum, nec phantasiam tendere in Deum distinctè, & per se, sed confusè, & sub aliqua ratione sensibili. Quo pacto ait D. Thom. 1. part. quæst. 12. art. 3. ad 3. cùm Isaias cap. 6. narrat vidisse se Dominum sedentem super solium; intelligendum id esse de visione imaginaria repræsentante Deum secundum aliquem modum corporeæ similitudinis, quo nobis diuina in sacris litteris per res sensibiles frequenter declarari, atque exhiberi solent.

Implicat etiã spiritale ab interno sensu cognosci.

***

QVAESTIO IIII.

Sintne quinque sensibilia communia.

ARTICVLVS I.

Videri pauciora: videri plura.

Argumenta, quæ ostendũt esse pauciora.

SENSIBILIA communia quinque recensuit Aristoteles cap.6.huius libri text.64.videlicet, motum, quietem, numerum, figuram, magnitudinem. Sunt tamen in contrariam partem argumenta. In primis, quòd videantur pauciora esse. Nam motus cùm non consistat, sed raptim fluat, comprehendi nequit sine memoria, & vi collectrice, quæ partes præteritas,& futuras colligat;& inter se conferat; hoc autem altioris potentiæ est non externorum sensuum. Deinde, Brutæ animantes haud quaquam numerant, cum id soli homini competat, vt docet Aristoteles in problematis sect.30.qu.5.sicque non videtur numerus brutarum animantium sensibus apprehendi, atque adeò neque nostris, qui eiusdem speciei, ac facultatis cum illis sunt. Tertiò, Idem ostendi potest in quiete, quæ cùm priuatio sit sub nullum sensum per se cadit. Quare nec motus, nec numerus, nec quies rectè videntur constitui ab Aristotele inter sensibilia communia.

Quæ probãt esse plura.

Ex alia verò parte ostendet quispiam plura numerari debuisse; si quidem perspectiui, vt videre est apud Vitellionem ad initium libri tertij, multò plura recensent, verbi gratia, distantiam, situm, discretionem, asperitatem, curuitatem, rectitudinem, & alia. Præterea, Tempus, vt docet Aristoteles 4.Physic.capit. 11.text. 98, percipitur sensibus, non per accidens, cùm eodem pacto videatur sensum afficere, quo motus, cuius mensura est: ergo per se; atque adeò debet etiam inter sensibilia communia reponi. Nec satisfaciet qui dixerit contineri sub motu, propterea quòd idem re sit cum eo; nam alioqui etiam figura, quæ re ipsa à magnitudine non differt, ad magnitudinem reuocari deberet; quod non ita est. Adde quòd substantia, cum ad imprimendas horum sensibilium imagines in sensibus vti princeps causa concurrat, siquidem actiones omnes sunt suppositorum; non poterit non cæteris sensibilibus communibus iure addi.

ARTICVLVS II.

Quinque tantùm esse sensibilia communia; nec oppositum concludi superioribus argumentis.

NON est tamen ob hæc, aliáve his similia argumenta recedendum à sententia Aristotelis. Quod fecit è recentioribus medicis Christophorus lib. 1. de arte medendi cap.5. vbi motum, & quietem è communium sensibiliũ numero remouit,

remouit,& ante ipsum Galenus lib. 3. de dignoſcendis pulſibus; vbi ſtatuit motum ratione, non ſenſu dignoſci; ſed enim quia ſenſui ratio coniuncta eſt, & mentis tranſcurſus eſt velociſſimus ſæpe non ratione, ſed ſenſu videri deprehendi. Vt autem pro Ariſtotele ſuperioribus argumentis reſpondeamus, aduertendum eſt ad rationem ſenſibilis communis non requiri, vt omnibus ſenſibus percipiatur, ſed vt pluribus, aut enim nullum eſt ſenſibile, aut cùm maximè motus, quod omnibus externis ſenſibus ſit obnoxium, vt experienti planum fiet; quapropter nô immeritò Auerroes hoc loco com. 64. Themiſtium reprehendit, quòd vniuerſim communia ſenſibilia omnibus ſenſibus percipi affirmarit.

Secundò, Aduertendum Ariſtotelem non omnia ſenſibilia communia ſpeciatim enumeraſſe, ſed quinque generalia capita, ad quæ cætera reuocari debeant, vt mox patebit. Ad primum igitur argumentum eorum, quæ oſtendere nitebantur motum ſub externos ſenſus non cadere, reſpondendum eſt; motum perfectè non niſi eo modo, qui in argumento exprimitur, quique ad altiorem facultatem pertinet, cognoſci; imperfectè verò, & quaſi materialiter, ac citra vllam partium inter ſe collationem externo ſenſu apprehendi.

Soluuntur. Motus ab externo ſenſu perfectè non percipitur.

Ad ſecūdum. Numerū dupliciter cognoſci, vel recēſendo vnum poſt aliud: ſeu replicando numerum maiorem ſupra minorem, aut nouam vnitatem minori numero addendo, ſicque per incrementa numeralem ſeriem amplificando; qui modus cognoſcendi ſolis hominibus conuenit: vel duntaxat percipiendo plura diſcreta, quæ numerum faciunt, vt duos, aut tres ſonos, tres, quatuórve lapides inter ſe diſtinctos, quo pacto numerus externis tam hominum, quàm brutorum animantium ſenſibus dignoſcitur.

Ad tertium. Quietem non ſentiri per ſe poſitiuè, quaſi agendo ſenſum moueat; ſed negatiuè; quia quantum fas eſt priuationi modificat ſpeciem rei, quæ percipitur, ita vt res ſub quadam conſiſtentia, non ſub fluxu apprehendatur.

Ea verò, quæ probare videbantur plura eſſe ſenſibilia communia, hunc in modum diluenda ſunt. Ad primum dicendum, Perſpectiuos minutiùs eiuſmodi ſenſibilia diſpertiri; quia ſingulas eorum differentias contemplantur, vt ex radiorum reflexione, refractione & incidentia, aut curuitate, aliiſque id genus affectionibus diuerſorum aſpectuum cauſam exactè reddant, quod ad Phyſicum nô pertinet, qui ſenſibilia communia prout certis, & præfinitis rationibus ſenſum mouent, ſolummodò expendit. Itaque omnia communia ſenſibilia, quæ perſpectiui addunt ad Ariſtotelica reduci poſſunt, vt diſtantia, & ſitus ad magnitudinem; diſcretio ad numerum; aſperitas, curuitas, & rectitudo ad figuram, cæteraque ſimiliter. Ad ſecundum, Tempus aut nullo modo externis ſenſibus percipi, aut ſub notitia adeò tenui, & obſcura, vt ſimpliciter dici debeat eorum captum effugere; niſi quoad eam realitatē, quam cum motu communem habet, conſideretur; quo pacto interpretandus eſt Ariſtoteles

Senſibilia communia addita à perſpectiuis ad Ariſtotelica reuocantur.

Subſtătia nō eſt ſenſibile commune. loco citato ex 4.Phyſ.Ad tertium. Licet actio tranſmittendi ſpecies ad inſtrumenta ſenſuum, ſubſtantiis, vti primariis cauſis effectricibus attribuenda ſit, non proinde tamen ſubſtantias inter ſenſibilia communia numerandas eſſe,cùm nec per ſe primò ſenſus afficiant; quia id ſolis qualitatibus alterantibus(id eſt, ſenſibilibus propriis) conuenit;nec per ſe ſecundaria ratione,quia id proprium eſt eorum quæ motum ſenſibilium propriorum determinant, aut modificant; quod nulli ſubſtantiæ in ſe ſpectatæ conuenit, ſed vt magnitudine, motu, quiete, aut aliquo alio communium ſenſibilium affecta eſt; quod proinde non niſi ſenſibilibus ipſis communibus per ſe deſertur,vt proxima quæſtione liquidiùs fiet.

QVAESTIO V.

Vtrum ſenſibile commune propriam ſpeciem ſenſiterio inurat an non.

ARTICVLVS I.

Eorum opinio,qui ad affirmatiuam partem deflexere.

VARIAE ſunt interpretum ſententiæ circa modum, quo ſenſibilia communia ſenſus afficiunt. Reliquis tamen omiſſis duas,quæ celebriores habentur, in medium afferemus,Altera eſt Scoti in 4.diſtin.12.quæſt.3. Ægidij ad *Affirmant. Scot. Ægidius, Iandunus, Gentilis.* caput 6.huius libri;Ianduni quæſtion.18. & Gentilis, quem refert, refellitque Simon Portius capit.5.de dolore. Hi opinantur ſenſibilia communia propriam ſui ſimilitudinem diuerſam à propriorum ſenſibilium ſpecie in ſenſibus producere. Quod hiſce argumentis *Argum.*1. videtur concludi.Vel ſenſibile commune aliquid in ſenſum imprimit,vel nihil.Si nihil,eſt igitur ſenſibile per accidens:ſi aliquid non 2. niſi ſpeciem;ergo,&c.Secundò.Magnitudo & color ſunt formæ diuerſæ:ergo exigunt diſtinctas imagines, per quas ſentiantur. Item percipiuntur diuerſis ſenſionibus, ergo & diuerſis typis, qui ſunt ſentiendi principia; at hi non niſi ab ipſis obiectis producuntur. 3. Item,Siquis corpori cœleſti manum admoueat, ſentiet magnitudinem reſiſtentem; non per aliquam tactilem qualitatem, quæ nulla cœlo ineſt,vt docet Ariſtoteles primo de cœlo cap.3.text.20.Igitur ipſa magnitudo corporis cœleſtis abſque ſenſibilis proprij conſor-4. tio peculiarem imprimit. Quartò, Sæpe turris eminus conſpecta, ita videtur; vt non diſcernatur, alba ne,an alio colore imbuta ſit. Igitur aſpectus percipit nudam rei quantitatem ſine alia qualitate viſili,atque adeò per propriam ſpeciem à quantitate immiſſam.

ARTICVLVS II.

Negatiuam partem veram esse, nec aduersariorum argumenta quicquam efficere.

Thienen.ad text.65.Ferra.q.11.huius lib.

ONTRARIAM opinionem amplexus est Diuus Thomas prima part.quæst.78.art.3. & hoc loco lect. 13.item Philoponus,Thienensis,Ferrariensis, & alij affirmantes sensibilia communia peculiares species non inijcere sensui;verùm determinare, & modificare species propriorum sensibilium. Nam, verbi gratia, coloratum propriam sui immittit imaginem, sed enim aliter eam efformat, si præditum sit magnitudine quadrata; aliter si triangulari; aliter si oblonga;aliter si rotunda; libet verò quæ in hanc sententiam D. Thomas loco cit.disseruit,huc transferre. Magnitudo, inquit,& figura,& huiusmodi,quæ dicuntur communia sensibilia, sunt media inter sensibilia per accidens,& sensibilia propria, quæ sunt obiecta sensuum.Nam sensibilia propria primò, & per se immutant sensum, cùm sint qualitates alterantes:sensibilia verò communia omnia reducuntur ad quantitatem. Et de magnitudine quidem, & numero patet,quia sunt species quantitatis. Figura autem est qualitas circa quantitatem,cùm consistat ratio figuræ in terminatione magnitudinis.Motus autem,& quies sentiuntur secundum quod subiectum vno modo, vel pluribus modis se habet secundum magnitudinem subiecti,vel localis distantiæ,quantum ad motum augmenti,& motum localem,vel etiam secundum sensibiles qualitates, vt in motu alterationis. Et sic sentire motum, & quietem, est quodammodo sentire vnum,& multa. Quantitas autem est proximum subiectum qualitatis alternatiuæ,vt superficies coloris. Et ideò sensibilia communia non mouent sensum primò, & per se, sed ratione sensibilis qualitatis,vt superficies ratione coloris. Nec tamen sunt sensibilia per accidens; siquidem huiusmodi sensibilia aliquam diuersitatem faciunt in immutatione sensus. Alio enim modo immutatur sensus à magna superficie,& à parua,quia etiam ipsa albedo dicitur magna, vel parua.Hæc D.Thomas.

Negant, & melius censent D. Thomas, Philoponus, Thienensis, Ferrariensis.

Explicatur opinio à D. Thom.

His adde ad maiorem,explicationem, quæ idem sanctus Doctor tradit.quæst.17.art.2. eiusdem operis, videlicet, similitudinem alicuius rei trifariam in sensu esse.Vno modo per se primò,sicuti similitudo coloris est in aspectu, & cuiuslibet sensibilis per se in proprio sensu.Alio modo per se non primò, sicuti in visu est similitudo figuræ, vel magnitudinis, & aliorum communium sensibilium. Tertio,nec primò,nec per se,sed per accidens,sicuti in visu est similitudo hominis.Porrò autem licet vna eadémque similitudo ad sensibile proprium & commune attineat;dicimus tamen eam non spectare primò ad sensibile commune,sed ad sensibile proprium; quia proprium sensibile principaliter illam exprimit, commune verò

solùm per comitantiam,& tanquam id,à quo species non tam entitatem, quàm modum, siue affectionem entitatis accipit. Nam cùm id,quod agit,non sit color,sed coloratum,vt ipsum coloratum in se est affectum,secundum communia sensibilia, quæ cum propriis natiuam cognitionem habent,ita in sensum agit, ac talem speciem in organo obsignat,quale ipsum in se est. Quòd autem sensibilia propria, & communia eadem specie percipiantur ex eo côuinci potest, quia nec sensibilia communia vim per se agendi habent,cùm vel sit quantitas,nempe magnitudo,motus,numerus,vel modus quantitatis,nimirum figura quæ ex se nullam efficiendi vim obtinet;vel priuatio,nimirum quies,quæ multo minùs ad agēdum valet. Secundò, Idem ex eo corroboratur, quia superuacanea omnino est eiusmodi specierum multitudo,cùm vna sufficiat ad repræsentādam alteratricem qualitatem,& id, quod eius modum euariat, hoc est, sensibile commune.

Eadē specie videri sensibile commune & propriū probatur.

1.

2.

Diluuntur argumenta partis cōtrariæ.

Aduersariorum verò rationes sic explicandæ erūt. Prima,dicendo sensibile commune non imprimere aliquid, id est, propriam, ac peculiarem sibi speciem, sed duntaxat attemperare speciē sensibilis

Solut. 1. proprij,quod tamen sensibilia per accidens non præstant. Secundæ

Solut. 2. respōdetur,etsi magnitudo,& color diuersæ formæ sint,non proinde diuersam imprimere imaginem, cum vna sufficiat; nec diuersis sensionibus apprehendi,sed vna; in qua primò sensibile proprium, secundaria ratione sensibile commune elucet; quicquid in contrariam partem scripserit Auicenna 6.Naturalium cap.de tactu, vbi licet proprij, & communis sensibilis vnam esse speciem fateatur, ta-

Solutio 3. men non vnam,sed plures eorum sensiones constituit. Ad tertiam, respondendum est manum cœlo admotam non percepturam magnitudinem cœli,inuenturam tamē obstaculum, quod eam vlteriùs progredi non sinat,quia ipsa cœli quantitas etiam citra vllius qualitatis opem penetrare se neutiquam fert.Quòd si obiicias mānū cœlesti corpori allisam dolore afficiendam, qui dolor ex alteratione, & dissolutione tactus oritur. Occurrendum erit dolorem, vt suo loco dicemus,non ex sola alteratione,sed ex diuisione etiam,& compressione carnis proficisci,qualem sentiet manus per vim cœlo impacta.

Solut. 4. Ad quartum dicendum,turrim è loco remoto videri sub colore aliquo, licet aspectus, ob intercapedinem, quis nam color sit, non dignoscat.

QVAESTIO VI.

Vtrum ne in sensu circa proprium sensibile error accidat,an non.

ARTICVLVS I.

Proponuntur in contrarias partes argumenta.

Quod

VOD neutiquam externus sensus (de hoc enim præsens quæstio est) in deceptionem incurrat dum propriũ sensibile apprehendit, videtur ostendi posse. Primùm, Quia si sensus errant, vtique, abrogata eorum fide, nulla erit certitudo in scientiis, nulla constantia; cùm scientiæ principiis innitantur, hęc verò experimento, & æstimatione sensuũ vt est in schola peripatetica peruulgatum, recteque cecinit Lucret. 4. sui Poëmatis. *Non errare probatur.* 1.

Denique vt in fabrica, si parua est regula prima,
Normaq́; si fallax rectis regionibus exit.
Omnia mendosè fieri, atque obstipa necessum est;
Praua, cubantia, prona, supina, atque absona recta.
Prodita iudiciis fallacibus omnia primis.

Secundò, Idem ostenditur ex eo, quia sensus apprehendit rem vt ipsi in specie repræsentatur; species verò talis est quale obiectum ipsum in se, cum naturalis eius imago sit: quo fit vt sensio respondeat speciei; species rei cognitæ, sicque nullus deceptioni locus relinquatur. 2.

Tertiò, Accedit argumentum Tertulliani in suo libro de anima cap. de quinque sensibus, vbi eum, qui sensibus auctoritatem denegat, hisce verbis coarguit. Recita Ioannis testimonium: Quod audiuimus, quod vidimus oculis nostris; quod perspeximus, & manus nostræ contrectauerunt de Verbo vitæ: falsa vtique testatio si oculorum, & aurium, & manuum sensus natura mẽtitur, &c. Quin etiam Aristot. 8. Phys. cap. 3. text. 22. cogitatione hebetem eum censet qui sensibus fidem abrogat. 3.

Ex alia verò parte, quòd sensus interdum hallucinetur, patet, quia intellectus dicitur sensum corrigere, non nisi errantem: tum quia ita esse commonstrat experientia. Idque ob multas causas accidere passim deprehenditur: videlicet ratione organi, medij, interualli, obiecti, & situs, compositionisvè ipsius obiecti. Ratione organi, si organum syncerum, ac probè affectum non sit, vnde ictericis ea, quæ alba sunt pallore circunfusa videntur, & iis, qui oculorum suffusione laborant, omnia cruenta apparent. Ratione medij, qui matutinum solem conspiciunt, rubeum apprehendunt ob interiectos vapores. Ratione interualli, qui eminùs quadratam turrim vident, rotundam æstimant; quia angulorum prominentiæ ob iniustum interstitium absconduntur. Ratione obiecti, in speculis, si diuersè collocentur, diuersæ apparent rerum spectabilium magnitudines, nunc paruæ, nunc magnæ, alias rotundæ, alias oblongæ, modo versis in cœlum pedibus, modo recto corpore. *Errare sensum experiẽtiis ostenditur.* *Consule Galenum lib. de morb. diff. c. 6. & de symp. caus. cap. 2.*

ART

ARTICVLVS II.

Controuersiæ Explicatio.

Duæ extremæ sententiæ.

IN hac disceptatione duæ in primis fuerũt extremæ sententiæ. Altera Epicureorum, qui tantum sensibus tribuerunt, vt eos nunquam falli dicerent, in ipsisque omne veritatis iudicium collocarent. Qua de re D. Augustinus 8. de Ciuitate Dei cap. 7. Tullius in Academicis quæstionibus. Altera quorundam Academicorum, qui omnem fidem à sensibus ablegarunt, aduersus quos etiam tres libros edidit D. August. Sed omnium veterum philosophorum circa præsentem controuersiam rixas accuratè descripsit Mirandula lib. 2. de examine vanitatis.

Tertia sententia quæ vera est.

Tertia opinio inter duas superiores media Peripatetica, atque omninò vera, asserit sensus nec perpetuò falli, nec nunquam decipi: pro cuius intelligentia aduertẽdum est. Cùm error propriè non nisi iudicio spectetur, quo aliquid esse, aut non esse æstimamus; in sensibus verò externis huiusmodi iudiciũ nec expressè, nec virtute contineatur, eatenus tantùm dici posse sensus circa propria sensibilia errare, quatenus eiusmodi notitias eliciunt, quib. superiores potentiæ, ad quas iudicium spectat, in errorem, falsamque æstimationem inducantur. Secundò, Nec illud prætereundũ est sensibile proprium cuiusque sensus bifariàm sumi posse. Vel sub ratione communi, vt album quatenus coloratum, sonum acutum, tantùm vt sonus est, saporem dulcem, vt sapor est: Vel secundum suam peculiarem naturam, vt candorem secundum naturam specificam cãdoris, similiterque cætera peculiaria sensibilia.

1. Assertio. Non errat sensus circa sensibile sub ratione communi cõsideratum.

His ita explicatis, sit prima assertio. Sensus nunquam errat circa proprium sensibile priori modo spectatum. Hæc ex eo nota est, quia fieri nequit, vt potẽtia extra sui obiecti metas excurrat, sicque visus non nisi visile, auditus non nisi sonum percipere potest. Ideóque in istiusmodi sensionibus nulla prorsus hallucinatio continget.

2. Assertio. Errat circa sensibile vt particularis natura est.

Secunda Assertio. Circa sensibile proprium secundo modo sumptum interdum sensus decipitur. Hanc assertionem planè ostendit argumentum, quod ad calcem superioris articuli proposuimus. Vbi tamen aduerte, si impedimenta omnia tam ex parte organi, quàm aliunde prouenientia remoueantur, non deceptum iri sensum etiam circa proprium sensibile sumptum secundum peculiares suas rationes, vt Themistius, Simplicius, & Iandunus annotarunt.

Argumenta verò, quæ probare nitebantur externos sensus nullo pacto in errorem incidere, facilè explicãtur. Ad primum respondetur nullam dari potuisse humanam scientiam, si sensus nihil probè nuntiarent, sed perpetuò mentis aciem eluderent. Nunc verò multò secùs res habet: nam plerumque non errant. Ac tametsi nonnunquam labantur, non proinde euertitur experientia, quæ ex plurium sensionum sibi consentientium collectione enascitur, & ad

primorum

primorum principiorum aſſenſum magnoperè iuuat.

Quod ad ſecundum argumentum attinet, eo permoti M. Albertus tract. 3. capit. 5. & Appollinaris quæſtione 13. aſſeruerunt nullo pacto ſenſum hallucinari circa proprium ſenſibile quòd error expendi debeat ſecundum ſpeciem in ſenſu efformatam. Reſpondendum tamen conuenienter iis, quæ diximus; Eſto ſenſus talem exprimat ſenſionem, qualem habet ſpeciem, & ſpecies ſit naturalis imago eius, quod repræſentat, tamen errare ſenſum, cùm ſenſibile quodpiam ita apprehendit, ac ſi haberet in ſe aliquam qualitatem, quam re vera non habet, ſaltem vt apprehenditur; ſicuti accidit, verbi gratia, cùm guſtatus percipit cibum vt amarum, cùm ſimpliciter amarus non ſit, quatenus propter ſenſibile maius, id eſt, propter amarorem biliosi humoris, quo tenetur, & qui etiam aliqua ex parte cibum infecit, apprehendit cibum quaſi amarum tantummodo, non dignoſcendo in eo dulcedinem, quam habet. Vnde intellectus occaſionem habet iudicandi prædictum cibum abſolutè amarum eſſe. Itaque ſpecies amari ſaporis verè, ac ſyncerè amarum ſaporem refert. Nec in eiuſmodi nuda apprehenſione fraus interuenit, ſed in errabunda amari ſaporis quaſi applicatione ad alienum ſubiectum, vti diximus. Quòd ſi obiicias cùm cibus re vera aliquem amarorem habeat ſibi à bilioſo humore iniectum, & guſtatus ſub eo amarore ipſum percipiat; nullam ibi fraudem, aut errandi occaſionem eſſe. Occurrendum etſi cibus aliquem amarum ſaporem habeat; quia tamen ponimus eum ſimpliciter dulcem eſſe; (alioqui exemplum non eſſet ad rem) eatenus dici deceptionem interuenire, quatenus guſtatus ob cauſam anteà dictam, non apprehendit in eo ſaporem dulcem, ſed amarum duntaxat, atque ita quodammodo applicat illi amarum ſaporem ſimpliciter, dum eum non percipit, niſi vt amarum.

Erratur ſæpe à ſenſum applicãda qualitate ſubiecto quod illã non habet.

Ad Tertium dicendum eſt, argumento illo Tertulliani reuinci eos, qui contendebant ſenſus in perpetuo errore verſari, nec quicquam vt ſe habet intellectui offerre. Non tamen concludi nunquam ipſos decipi.

* * *

CAPITIS SEPTIMI EXPLANATIO.

Aspectus cæteris sensibus excellentior.

Particulatim acturus de singulis externis sensibus exorditur ab aspectu, quòd hic cæteris dignitate prælucear, tum ratione organi, quod nobilissimum est, maximéque conspicuum, tum merito obiecti, quod cum colores, & lucem comprehendat, non solùm, ad caduca, & ex elementis coagmentata, sed etiam ad immortalia, & cœlestia corpora sese diffundit, tum denique ob excellentem cognoscendi modum, qui à materia liberior, expeditior, certiórque est. Bipartito autem distribuitur huiusce capitis doctrina. In priori parte agitur de obiecto visus, in posteriori de medio rationéq. videndi. Principio igitur docet proprium & adæquatũ obiectum visus esse spectabile, seu visile, quod non solùm colorem cõprehendit sed et ã splendorem, tam earũ rerum, quæ noctu, & in tenebris duntaxat cõspiciuntur vt quędam ligna putrefacta, aliquorum piscium squammæ, & cicendulæ. cæteráq; eius modi, quàm aliarũ, quæ etiam in lumine videntur, vt ignis.

Obiectũ visus quod.

[a] *Visibile est.* Disputaturus singulatim de iis, quæ sub obiecto visus continentur, agit primò de colore, quem docet comprehẽdi sub visibili in commune. Hoc autem inquit esse per se visibile, quia ei per se conuenit posse sub aspectũ cadere: cõuenit, inquam, nõ primo modo eorum, quibus per se aliquid inesse dicitur, vt in primo posterioris analyticæ declaratum fuit, siquidem visibile non pertinet ad essentiam eius, quod est adæquatum obiectum visus: sed secundo modo quia ab illius natura dimanat. Ita hunc locum intelligit D. Thomas, Caietanus, & Auerroes, etsi eum aliter interpretentur Simplicius, Themistius, & Philoponus.

ΚΕΦ. Ζ.

Οὗ μὲν οὖν ἐστὶν ἡ ὄψις, τοῦτό ἐστιν ὁρατόν· ὁρατὸν δέ ἐστι, χρῶμά τε, καὶ ὃ λόγῳ μὲν ἔστιν εἰπεῖν, ἀνώνυμον δὲ τυγχάνει ὄν. δῆλον δὲ ἔσται ὃ λέγομεν προελθοῦσι μάλιστα· [a] τὸ γὰρ ὁρατόν ὃ λέγομεν, ἔστι χρῶμα. τοῦτο δέ ἐστι τὸ ἐπὶ τοῦ καθ' αὑτὸ ὁρατοῦ· καθ' αὑτὸ δὲ, οὐ τῷ λόγῳ, ἀλλ' ὅ, τι ἐν ἑαυτῷ ἔχει τὸ αἴτιον τοῦ εἶναι ὁρατόν. [b] πᾶν δὲ χρῶμα κινητικόν ἐστι τοῦ καθ' ἐνέργειαν διαφανοῦς. καὶ τοῦτ' ἐστι. αὐτοῦ ἡ φύσις. διόπερ οὐχ ὁρατὸν ἄνευ φωτὸς, ἀλλὰ πάντως ἕκαστον χρῶμα ἐν φωτὶ ὁρατόν. διὸ περὶ φωτὸς πρῶτον λεκτέον τί ἐστιν. ἔστι δή τι διαφανές· διαφανὲς δὲ Text.68. λέγω, ὃ ἔστι μὲν ὁρατὸν, οὐ καθ' αὑτὸ δὲ ὁρατὸν, ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, ἀλλὰ δι' ἀλλότριον χρῶμα. τοιοῦτον δέ ἐστιν ἀὴρ, καὶ ὕδωρ, καὶ πολλὰ τῶν στερεῶν· οὐ γὰρ ᾗ ὕδωρ, οὐδ' ᾗ ἀὴρ, διαφανές· ἀλλ' ὅτι ἐστὶ φύσις ἐνυπάρχουσα ἡ αὐτὴ ἐν τούτοις ἀμφοτέροις, καὶ ἐν τῷ ἀϊδίῳ τῷ ἄνω σώματι. [c] φῶς δέ ἐστιν ἡ τούτου ἐνέργεια Text.69. τοῦ διαφανοῦς, ᾗ διαφανές. δυνάμει δὲ ἐν οἷς τοῦτό ἐστι, καὶ τὸ σκότος. τὸ δὲ φῶς, οἷον χρῶμά ἐστι τοῦ διαφανοῦς, ὅταν ᾖ ἐντελεχείᾳ διαφανὲς ὑπὸ πυρὸς, ἢ τοιούτου, οἷον τὸ ἄνω σῶμα· καὶ γὰρ τούτῳ τι ὑπάρχει ἓν καὶ ταὐτόν. τί μὲν οὖν τὸ διαφανὲς, καὶ τί τὸ φῶς, εἴρηται· [d] ὅτι οὔτε πῦρ, οὔθ' ὅλως σῶμα, οὔτε ἀπορροὴ σώματος οὐδενός· εἴη γὰρ ἂν σῶμά τι καὶ οὕτως· ἀλλὰ πυρὸς ἢ τοιούτου τινὸς παρουσία ἐν τῷ διαφανεῖ· οὐδὲ γὰρ δύο σώματα ἅμα δυνατὸν ἐν τῷ αὐτῷ εἶναι. δοκεῖ δὲ τὸ φῶς ἐναντίον εἶναι τῷ σκό- Text.70. τει· ἔστι δὲ ὁ σκότος, στέρησις τῆς τοιαύτης ἕξεως ἐκ διαφανοῦς. ὥστε δῆλον, ὅτι καὶ ἡ τούτου παρουσία τὸ φῶς

Coloris definitio.

[b] *Color autem omnis.* Definit colorem aiens esse id, quod mouet actu perspicuum, id est, quod pellucidum actu illustratum sui similitudine imbuit. Tum infert colorem absque lumine videri non posse, cum sine prædicta motione visio non fiat, & perspicuum sine lumine actu illustrari nequeat. Colligit secundò in hac de obiecto visus disputatione de lumine agendum esse, & quia perspicuum est luminis subiectum, quid perspicuum sit declarat. Perspicuum, inquit, est visibile

Quid sit perspicuum.

non

CAP. VII.

Cvivs igitur visus est perceptiuus, id est visibile, visile verò est color, & id, quod ratione quidem explicare ac dicere licet, nomine autem caret: atque id ipsum maximè patebit, cùm vlterius procedemus. [a] *Visibile est color: hic autem est id, quod est eo, quod per se visibile est, per se verò non ratione, sed quia in se causam habet, vt sit visibile.* [b] *Color autem omnis, motiuus est eius, quod est perspicuum actu, & id est, ipsius natura. Quapropter non est visibile absque luce, sed omnis vniuscuiusque color in lumine sanè videtur. Quamobrem quidnã sit ipsum lumen prius dicere, declararéque oportet.*

Text.68. *Est igitur aliquid perspicuum. Perspicuum autem id dico, quod est quidem visibile, non est autem vt simpliciter dicam per se, sed per alienum colorem visibile. Atque res talis est aër, & aqua, & solidorum complura, vt vitrum & glacies, & huiusmodi corpora. Non enim aqua vel aër, vt est aqua, vel aër, perspicuum est, sed quia natura eadem inest in his vtrisque & in perpetuo supero*

Text.69. *corpore.* [c] *Lumen autem actus est huiusce perspicui, ea nimirum ratione qua perspicuum est. At id est potentia, in quo nunc idipsum inest, nunc tenebræ. Atque lumen quasi perspicui color est, cum est perspicuum actu ab igne, vel ab huiusmodi corpore quale est ipsum superum corpus. Nam huic inest aliquid vnum & idem. Quid igitur est perspicuum diximus, & quid etiam lumen.* [d] *Nam neque ignis est, neque omnino corpus, neque corporis est vllius defluxus (esset enim quoddam, hoc quoq; pacto profectò corpus) sed est ignis, vel huiusce modi cuiusdam in perspicuo præsentia corporis, fieri namq; non potest, vt in eodem sint*

Text.70. *duo corpora simul. Videtur autem tenebris contrarium esse lumen. At tenebræ priuatio sunt talis habitus, atq; ignis, vel corporis talis absentia à perspicuo. Quare patet huiusce præsentiam esse*

non per se, sed per alienum colorẽ, id est, non proprio, sed ascititio lumine, quod à præsentia lucentis corporis, à quo productum est, pendet. Huiusmodi verò sunt aër, aqua, glacies, aliaq; eiusmodi.

[c] *Lumen autem.* Tradit definitionem luminis. Lumen est actus perspicui, vt perspicuum est, id est, actus, quo formaliter perspicuum cõstituitur actu perspicuũ, siue illustratum. Monet autem perspicuum corpus, quod interdum lumine affusum est, interdum non, esse veluti colorem perspicui, quod actu collustratum est ab igni, alióve externo corpore, vt à sole. Est autem lumen quasi color, quia vt colorata colore, ita perspicua lumine spectabilia sunt. — *Quid lumē.*

[d] *Nam neque ignis.* Refellit eorum sententiam, qui lumen corpus esse putabant, primum ex definitione luminis. Nam lumen est actus perspicui corporis, insidetque in eo secundum omnem dimensionem: quare si corpus esset, iam duo corpora sese permearent, eodémque loco simul continerentur. Secundò, quia tenebræ sunt priuatio actus perspicui, seu formæ perspicuo inhærentis, in eoq; resultantis ex præsentia corporis lucidi, ac proinde lumen accidentaria quædam forma est. Tertiò, quia si lumen esset corpus moueretur loco, sicque non momento, sed tempore fieret illuminatio, quod experientiæ repugnat, cum videamus subitò, ac citra vllam motam lumen ab vna parte ad aliam diffundi. Nec satisfacit Empedocles aiens lucem videri momentò spatium transcurrere, eo quòd quàm breuissimo eleatur tempore. Non, inquam, satisfacit, quia tametsi (inquit Aristoteles) latio, qua exiguum spa- — *Lumen non est corpus.*

tium decurritur, videri possit in instanti confici, licet tempus consumat: tamen ea, quæ totum interuallum ab Oriente ad Occidentem pertransit, vt cum primùm sol se supra Orizõtem exetens lucem spargit, non posset motam occultare, ac non palàm videri in tempore fieri.

[e] *At verò non vniuersa.* Persequitur cætera, quæ sub visus obiecto continentur: docétque multa esse corpora lucentia, quæ, qua talia sunt, non exigunt medium ab alio corpore illustratum, vt cadant sub aspectum (id enim colorum proprium est, qui non nisi aduentitio lumine cernuntur) sed noctu, & in tenebris videntur, esto qua colorata sunt, non nisi in lumine conspiciantur, cuiusmodi sunt fungus, piscium squammæ, aliáque his similia. Huiusce verò rei causa est, quia quædam sunt corpora tenui luce prædita, quæ medium illustrant quantum satis sit, vt ipsa videantur, non vt colores proprias imagines fundant, quibus se in visum dent. Deinde, quòd corpus mediũ fiat actu perspicuum à luce, indicio quodam ostendit, color enim aspectui impositus non videtur, sanè non ob aliam causam nisi quia oportet colorem priùs spatium actu illuminatum, deinde illius interuentu sentiendi officinã mouere.

Cur corpora aliquot colorata, & lucida, solum quatenus lucida in tenebris videantur.

[f] *Non enim hoc loco.* Democritũ incusat, qui dixerit acerrimè nos visuros, si medium inane esset, quasi mediũ aspectui impedimentum afferat. Vnde asseruit si totum

φῶς ἐστι. καὶ οὐκ ὀρθῶς Ἐμπεδοκλῆς, οὐδ᾽ εἴ τις ἄλλος οὕτως εἴρηκεν, ὡς φερομένου τοῦ φωτὸς, καὶ γιγνομένου ποτὲ μεταξὺ τῆς γῆς καὶ τοῦ περιέχοντος, ἡμᾶς δὲ λανθάνοντος· τοῦτο γάρ ἐστι καὶ παρὰ τὴν ἐν τῷ λόγῳ ἀλήθειαν, καὶ παρὰ τὰ φαινόμενα· ἐν μικρῷ μὲν γὰρ διαστήματι λάθοι ἄν. ἀπ᾽ ἀνατολῆς δὲ ἐπὶ δυσμὰς, τὸ λανθάνειν μέγα λίαν τὸ αἴτημα. ἔστι Text.71. δὲ χρώματος μὲν δεκτικὸν τὸ ἄχρουν, ψόφου δὲ τὸ ἄψοφον. ἄχρουν δέ ἐστι τὸ διαφανὲς, καὶ τὸ ἀόρατον, ἢ τὸ μόλις ὁρώμενον, οἷον δοκεῖ τὸ σκοτεινόν. τοιοῦτον δὲ τὸ διαφανὲς μὲν ἀλλ᾽ οὐχ ὅταν ᾖ ἐντελεχείᾳ διαφανὲς ἀλλ᾽ ὅταν δυνάμει. ἡ γὰρ αὐτὴ φύσις, ὁτὲ μὲν σκότος, ὁτὲ δὲ φῶς ἐστιν. [e] οὐ πάντα δὲ Text.72. ὁρατὰ ἐν φωτί ἐστιν, ἀλλὰ μόνον ἑκάστου τὸ οἰκεῖον χρῶμα· ἔνια γὰρ ἐν μὲν τῷ φωτὶ οὐχ ὁρᾶται, ἐν δὲ τῷ σκότει ποιεῖ αἴσθησιν· οἷον τὰ πυρώδη φαινόμενα καὶ λάμποντα· ἀνώνυμα δέ ἐστι ταῦτα ἑνὶ ὀνόματι, οἷον μύκης, κέρας, κεφαλαὶ ἰχθύων, καὶ λεπίδες, καὶ ὀφθαλμοί· ἀλλ᾽ οὐδενὸς ὁρᾶται τούτων τὸ οἰκεῖον χρῶμα. δι᾽ ἣν μὲν οὖν αἰτίαν ταῦτα ὁρᾶται, ἄλλος λόγος. νῦν δὲ ἐπὶ τοσοῦτον φανερόν Text.73. ἐστιν, ὅτι τὸ μὲν ἐν φωτὶ ὁρώμενον, χρῶμα. διὸ καὶ οὐχ ὁρᾶται ἄνευ φωτός· τοῦτο γὰρ ἦν αὐτῷ τὸ χρώματι εἶναι, τὸ κινητικῷ εἶναι τοῦ κατ᾽ ἐνέργειαν διαφανοῦς· ἡ δ᾽ ἐντελέχεια τοῦ διαφανοῦς, φῶς ἐστι. σημεῖον δὲ τούτου φανερόν· ἐὰν γάρ τις θῇ, τὸ ἔχον χρῶμα ἐπ᾽ αὐτὴν τὴν ὄψιν, οὐκ ὄψεται. ἀλλὰ τὸ μὲν χρῶμα κινεῖ τὸ διαφανὲς, οἷον τὸν ἀέρα· ὑπὸ τούτου δὲ συνεχοῦς ὄντος, κινεῖται τὸ αἰσθητήριον· [f] οὐ Text.74. γὰρ καλῶς τοῦτο λέγει Δημόκριτος οἰόμενος, εἰ γένοιτο κενὸν τὸ μεταξὺ, ὁρᾶσθαι ἂν ἀκριβῶς, καὶ εἰ μύρμηξ ἐν τῷ οὐρανῷ εἴη· τοῦτο γάρ ἐστιν ἀδύνατον· πάσχοντος γὰρ τοῦ αἰσθητικοῦ γίνεται τὸ ὁρᾶν. ὑπ᾽ αὐτοῦ μὲν οὖν τοῦ ὁρωμένου χρώματος, ἀδύνατον. λείπεται δὲ ὑπὸ τοῦ μεταξύ. ὥστ᾽ ἀναγκαῖόν τι εἶναι μεταξύ. κενοῦ δὲ γενομένου, οὐχ ὅτι ἀκριβῶς, ἀλλ᾽ ὅλως οὐδὲν ὀφθήσεται. δι᾽ ἣν μὲν οὖν αἰτίαν τὸ χρῶμα ἀναγκαῖον ἐν φωτὶ ὁρᾶσθαι, εἴρηται. πῦρ δὲ ἐν ἀμφοῖν ὁρᾶται, καὶ ἐν σκότει, καὶ ἐν φωτί· καὶ τοῦτο ἐξ ἀνάγκης· τὸ γὰρ διαφανὲς ὑπὸ τούτου γίνεται διαφανές. ὁ δ᾽ αὐτὸς λόγος καὶ περὶ ψόφου καὶ Text.75. ὀσμῆς ἐστιν. οὐθὲν γὰρ αὐτῶν ἁπτόμενον τοῦ αἰσθητηρίου ποιεῖ τὴν αἴσθησιν, ἀλλ᾽ ὑπὸ μὲν ὀσμῆς καὶ ψόφου τὸ μεταξὺ κινεῖται, ὑπὸ δὲ τούτου τῶν αἰσθητηρίων ἑκάτερον. ὅταν δ᾽ ἐπ᾽ αὐτό τις ἐπιθῇ τὸ αἰσθητήριον τὸ ψοφοῦν ἢ τὸ ὄζον, οὐδεμίαν αἴσθησιν ποιήσει. περὶ

esse lumen. Atque non rectè dixit Empedocles, & siquis itidem censuit: lumen ferri atque extendi tandem inter terram & continens, nósque idipsum latere. Hoc enim & rationis metas egreditur, & est prater ea nimirum, qua apparent, in paruo námque spatio motus fortasse lateret, sed ab ortu solis ad occasum tanti corporis motum latere, magna nimium profectò est postulatio. Atqui coloris quidem id est susceptiuum, quod colore vacat, soni autem id quod sono. Vacat autem colore perspicuum ipsum, & inuisibile, vel id quod vix tandem videtur, quale id esse videtur, quod tenebris est affectum, atque tale est ipsum, vt patet, perspicuum: attamen non cum est perspicuum actu, sed cùm potentia. Eadem enim natura modo est tenebra modo lumen. [e] *At verò non vniuersa visibilia in lumine sunt visibilia, sed solùm vniuscuiusque proprius color. Nonnulla namq; in lumine quidem non videntur, in tenebris autem efficiunt sensum: vt ea, qua apparent, ignea, atque splendent, hac autem nomine carent vno, vt fungus, cornu, piscium capita, squamma, oculi: Sed nullius horum proprius color videtur. Atque quam ob causam hac visibilia sunt, alia ratio est. Nunc tantum patet, id inquam quod in lumine videtur, esse colorem. Quocirca sine lumine non videtur. Hac est enim sane coloris ratio. Esse inquam eius motiuum, quod est perspicuum actu. Actus autem perspicui lumen est, vti diximus. Id ita esse ex eo tanquam è manifesto signo patere potest, nam si quispiam id, quod habet colorem super ipsum visum posuerit, non sanè videbit, sed color quidem mouet perspicuum, vt aerem, ab hoc autem cum sit continuum, sensus instrumentum mouetur.* [f] *Non enim hoc loco rectè sentire videtur Democritus, qui quidem putat si medium spatium vacuum fiat, formicam etiam si sit in cœlo, exactè perfectéq; videri. Etenim, id ipsum fieri non potest. Visio námque fit patiente aliquid sensitiuo. At vt patiatur ab ipso colore, qui videtur, fieri nequit. Restat igitur, vt à medio. Quare necesse est aliquid esse medium inter colorem ipsum, & visum. Quod si id vacuum fiat non modo non exactè, sed neque quicquam omnino videbitur. Quam igitur ob causam necesse est in lumine colorem videri diximus. At ignis in vtrisque planè videtur, in tenebris inquam atque in lumine. Id autem necessariò accidit. Ipsum enim perspicuum ab hoc perspicuum fit.* [g] *Eadem autem est & de sono, & de odore etiam ratio. Nihil enim ipsorum sensus instrumentum tangens, efficit sensum. Sed ab odore quidem & sono, mouetur medium: ab hoc autem vtrúmque sensuum instrumentum. Quod si quispiam super ipsum instrumentum sensus, vel id quod sonat, vel id quod olet posuerit: nullus profectò sensus efficietur.*

Text.71. Text.72. Text.73. Text.74. Text.75.

totum hoc interuallum, quod à terra ad cœlum est, foret vacuum, futurum vt formicam in cœlo existêtem videremus. Huiusce dogmatis falsitatem ex eo ostêdit Aristoteles, quia visio non fit nisi organum sensus ab obiecto priùs immutetur, immutari autem ab eo immediatè non potest, sed per interstitiũ, quo imagines transmeent. Ex dictis patet, quid secundum Peripateticam disciplinam de coloris medio existimãdum sit, videlicet, esse diaphanum interiectum inter rem spectabilem, & sensiterium, in quo facultas videndi inest.

[g] *Eadem autem est.* Dixerat visum medio egere, per quod res obiecta in sensiteriũ agat. Nunc eodem modo in cæteris sensibus rem habere edocet, ita vt eorum quoque obiecta supra

pra ipsos constituta sensionem edere nequeant. Quod etiam in tactu, & gustatu euenire asserit, esto in iis minùs conspicua res sit. Deinde quasi ex occursu aliorum sensuum media explicat aiens medium soni, esse aërem: odoris, innominatū quiddam: coloris, aërem, & aquā, prout

Quæ sunt media sensuum cæterorum.

περὶ δὲ ἁφῆς καὶ γεύσεως, ἔχει μὲν ὁμοίως, οὐ φαίνεται δέ. δι' ἣν δ' αἰτίαν, ὕστερον ἔσται δῆλον. τὸ δὲ μεταξὺ, ψόφων μὲν, ἀήρ· ὀσμῆς δὲ, ἀνώνυμον· κοινὸν γάρ δή τι πάθος ἐπ' ἀέρος καὶ ὕδατός ἐστιν ὥσπερ τὸ διαφανὲς χρώματι, οὕτω τῷ ἔχοντι ὀσμὴν ἐν ἀμφοτέροις ὑπάρχει τούτοις· φαίνεται γὰρ καὶ τὰ ἔνυδρα τῶν ζῴων ἔχειν αἴσθησιν ὀσμῆς. ἀλλ' ὁ μὲν ἄνθρωπος καὶ τῶν πεζῶν ὅσα ἀναπνεῖ, ἀδυνατεῖ ὀσμᾶσθαι μὴ ἀναπνέοντα. ἡ δ' αἰτία καὶ περὶ τούτων ὕστερον λεχθήσεται. *Text. 76.*

QVÆSTIO I.

Num rectè Aristoteles perspicuum, & colorem definierit, nec ne?

ARTICVLVS I.

Rectè perspicium definiisse.

VT à perspicuo exordiamur. Perspicuum definiit Aristoteles proximo superiori capite hunc in modum. Perspicuum, seu Diaphanum est id, quod non per se, sed alieno lumine visibile est. At quòd hæc definitio vitiosa sit videtur facilè probari, primum, quia ignis & aër in sua regione perspicua sunt, de quibus hoc loco agitur; & tamen non videntur, etiam cùm alienam lucē imbibunt, vt patet. Item Luna est visilis non proprio lumine, sed alieno, quòd à sole mutuatur, neque tamen est perspicua vt hîc perspicuum sumitur, quia non est medium, quo visio fiat. Igitur alicui perspicuo non conuenit, alicui non perspicuo conuenit Aristotelica definitio.

Perspicuum duplex: interminatū, vel terminatum.

Pro huiusce dubij explicatione aduertendum est, perspicuum bifariam sumi apud Aristotelem. Vno modo pro quolibet corpore transparenti, qualia sunt aër, aqua, & ignis, quod vocari solet perspicuum indefinitum, siue interminatum, quòd nimirum aspectus in illius extremitate non subsistat, sed vlteriùs videndo commeet, ac totum peruadat. Alio modo accipi pro corpore, quod lumine participat, nec tamen translucidum est, ob admixtam videlicet densitatem; ideóque ab Aristotele in libro de sensu, & sensili cap. 3. perspicuum terminatum dicitur, cuiusmodi sunt astra, resque omnes coloribus imbutæ. Perspicuum priori modo est medium visus, posteriori haudquaquam. Rursus aduertendum est perspicuū secundum priorem notionem duplex esse; Vnum, quod proprio lumine collucet, vt ignis in sua sphæra; Alterū, quod alieno, vt aër, & aqua, quæ non nisi lumine ab aliquo externo corpore defluente splendent. Quo fit

Indefinitum perspicuum aut suo, aut alieno lumine lucet.

vt prio

Simili modo res sese habet in tactu, & etiam gustu: sed non apparet. Quam autem ob causam, posteà dicetur ac patebit. Atque medium quidem in sonis, est aër: in odoribus autem, nomine vacat. Nam vt perspicuum in colore communis est quidam affectus in aëre atque aqua: sic alius quidam in odoribus est affectus, qui quidem inest in his vtrisque, in aëre, inquam & aqua. Videntur enim & animaliũ ea, quæ versantur in aquis, sensum odoris habere. Verum homo cæteráque animantia, quæ degunt in terra, atque respirant, nequeunt sine respiratione olfacere. Et causa etiam huiusce posteriùs explicabitur.

Text.76.

prout corpora perspicua, & diaphana sunt, eadémque sub alia ratione spectata medium esse odoris. Nam quòd per aërem, & aquam odor traiiciatur, ex eo probat, quoniam aquatilia animantia in aqua odorem hauriunt: quæ verò in terris degunt non nisi attractione aëris olfaciunt. Qua de re suis locis pleniùs, ac planiùs.

---

vt priora illa semper actu sint illustrata, cùm innata luce fulgeant: hæc verò interdum actu illustrata sint, interdum potestate duntaxat. Igitur Aristoteles in illa perspicui definitione complexus non est perspicua terminata, quòd hæc traiiciendis ad oculum speciebus minime obseruiant. Nec item omnia conspicua interminata, quæ ab se lucem habent, comprehendit; quia licet hæc media sint per quæ visio perficitur, semper tamen actu perspicua, & lucida sunt. Itaque ea tantum perspicua interminata definiit, quæ ab externo corpore lucem accipiunt, & interdum illustrata sunt, interdum non, vt aër, aqua, crystallus, vitrum, aliáque id genus. Quòd verò hæc sola complecti voluerit, inde patet, quia paulo inferiùs subiicit, lumen esse quasi colorem perspicui corporis, cùm est perspicuum actu ab igni, alióve eiusmodi corpore, quale est sol.

Quod ab Aristotele definitum sit.

His animaduersis, priori argumento occurrendum est, ignem esse perspicuum, non tamen quale Aristotelica definitione explicatur, quia semper actu perspicuum est, & natiua affectum luce, quanquam ex se visibilis sit, vt mox dicetur. Quod ad aërem spectat, cùm visibilitas fluat à quopiã innominato, quod colori, & lumini commune est, sicuti colorata omnia per se visibilia sunt, ita & omnia, quæ lumine participant. Et verò vt colorata videri actu nequeunt ni medium illustratum fuerit: ita nec lumine prædita sub aspectum venire, nisi certo quodammodo compacta, addensatáque sint. Quapropter ignis, & aër cum lumine actu imbuta fuere, sunt quidem per se visilia, tametsi à nobis non conspiciantur ob defectum requisitæ densitatis, sicuti colorata in tenebris constituta, suopte ingenio visilia habentur; cum etiam tum colores seruent, quorum naturam visibilitas comitatur. Liquet ergo quid ad primum argumentum, quod ad aërem attinet, respondendum sit. Ad secundum verò dicito, Lunam tum natiua, tum mutuatitia luce fulgere, & esse quidem perspicuum corpus, terminatum tamen, quod proinde Aristotelica definitio non comprehendit.

Cur aër, & supremus ignis no videantur.

Ex dictis colliges cùm perſpicuum dicitur, quod alieno lumine cernitur, id ita eſſe intelligendum, vt videatur ſecundum ſe totum; alioqui conueniet definitio coloribus, qui non proprio, ſed aduentitio lumine cõſpicui ſunt. Poſtremò, non ignorabis varias eſſe perſpicui generatim ſumpti differẽtias, quòd alia magis, alia minus eius natura participent. Quippe omnium maximè perſpicuũ cœlum eſt; ſecundò loco ignis elementum: hinc aër; demum aqua, eodemque ordine ex horũ permixtione conſtantia. Eius ordinis ratio eſt quoniam ab terrena craſſitiæ, & opacitate longiùs abeſt natura cœleſtis; tum ignis; inde aër, &c.

ARTICVLVS II.

Probe etiam colorem definyſſe.

NVNC ad coloris definitionem expendendam veniamus. Coloris vim, & naturam duplici definitione explicuit Ariſtoteles. Vna hoc loco. Altera libro de ſenſu, & ſenſili ca. 4. Prior eſt huiuſmodi. Color eſt, quod mouet actu perſpicuum. Poſterior ita habet. Color eſt terminus perſpicui in corpore definito, ſeu terminato. Sed aduerſus vtramque ſic obiicere licebit. Solis, & reliquorum ſyderũ lux mouet actu perſpicuum, cùm per ipſum imaginem ſuam ad aſpectum iaciat, neque tamen lux color eſt. Item, Color ater eſt priuatio candoris, vt docet Ariſtoteles citato cap. libri de ſenſu & ſenſili, & 10. Metaph. cap. 4. text. 7. ſed priuatio ſicuti eſt expers entitatis, ita & actiuitatis, atque adeò & motionis: igitur color ater non mouet perſpicuum, cùm tamen inter colores cenſeatur; quare nec toti, nec ſoli rei definitæ, prima coloris definitio quadrat. Item, Color cùm oriatur ex permiſtione primarum qualitatum, quæ corpus totum permeant, non in extima tantùm ſuperficie, ſed interiùs quoque inſidet; perperam ergo color terminus perſpicui definitur. Quòd ſi reſpondeas eam definitionem explicare vim coloris non in ſe, ſed vt viſibilis eſt, quo pacto in ſola ſuperficie ſpectatur, cùm in ea duntaxat viſum terminet. Contra id rurſum obiicitur, quòd aliqui ſunt lapides, in quorum profunditate colores videntur; & intra ſuccinum etiam quaſi parui culices apparent. Quo fit vt non in ſola corporum extremitate colores videantur.

Duplex coloris definitio impugnatur, & defenditur.

Ad primum horum dic, Coloris definitionem ſic eſſe intelligendam, vt color moueat actu perſpicuum, non tamen vim habeat ad faciendum perſpicuum actu, quam vim Soli, ac reliquis aſtris ineſſe conſtat. Ad ſecundum, Colorem atrum dici ab Ariſtotele priuationem abuſu vocabuli, quia videlicet nigredo ſi cum cãdore conferatur, quaſi priuatio illius eſt, propterea quòd deterioris notæ ſit. Et quidem hoc de quibuſlibet duabus ſpeciebus ſub eodem genere contentis, quarum vna ſemper aliam naturæ dignitate vincit, edocet

etiam

etiam Aristoteles, vt alibi monuimus. Tertio argumento rectè occurrebatur. Ad id verò, quod contra solutionem obiectum fuit, respondendum est eiusmodi colores non videri nisi in extrema, atque externa superficie translucentium lapidum, licet species visilis cùm à superficie, quæ in imo est, mittitur, totam eorum substantiam permeet. Quod verò attinet ad succinum, aliáque corpora similia, dicimus non cerni in profundo eorum colores, esto cernantur interclusæ bestiolæ quoad externam superficiem ipsarum.

Colores etiã in lucidis corporibus non nisi in externa superficie videntur.

QVAESTIO II.

Num eadem coloris, & lucis natura sit, an non?

ARTICVLVS I.

Qui eandem esse putent, & quibus argumentis.

Pro defensione Platonis. Lege Vallesium libr. 2. contr. cap. 25.

PVD veteres Philosophos variæ de colorum natura extitere sententiæ, quas commemorat Plutarchus primo de placitis c. 15. Alexander libr. 1. Naturalium quæstionum cap. 13. Cæteris verò omissis, Pythagoras vt qui ad quantitatem, & Mathematicas rationes omnia referebat, censuit colorem esse ipsam corporis superficiem, eo adductus argumento, quòd cum color sectilem naturam habeat, nec tamen corpus, aut linea sit, necessariò erit superficies; non quæuis tamen, sed extima, quæ se palàm in conspectum dat. Plato verò in Timæo docuit colores esse lumen, quæ sententia placuit etiam Auempaci & Alpharabio, vt videre est apud Auerroem com. 65. Itémque Auicennæ lib. 6. part. 3. cap. 1. asserentibus absente lumine nullum esse in corpore colorem, sed eius appulsu colores effici, eosque nihil esse aliud, quàm lumen ipsum in corpore receptum, quod placitum sequutus fuisse videtur Poëta cum Æneid. 6. dixit. Rebus nox abstulit atra colorem. Idem fermè tuetur Magnus Albertus in libro de sensu, & sensili tractatu 2. capit. primo, vbi in eam partem magis inclinat, vt putet colorem esse lumen in perspicuo terminato, ita tamen vt abscedente lumine maneat qualitas quædam ex primis qualitatibus oriunda, quæ coloris velut materia sit, eius verò forma lux.

Color superficies Pythagora.

Colorem, & lumen idem esse putant Plato, Auempace, Auicen.

Pro eadem sententia quòd color sit lux stat Caiet. ad text. 37. Ianellus q. 33. Sonc. 10. Metaph. q. 2.

Quòd igitur color nihil aliud sit quàm lumen probari potest; primum quia videmus nubes ex diuersa solis irradiatione nũc albo, nunc rubeo colore perfundi, alias magis obscurari, alias minùs. Item, mare ob eandem causam nunc purpurascere, nunc canescere, eminùs album, propius nigrum exhiberi. Videmus etiam columbarum ceruices, & pauonum caudas diuerso lucis aspectu mirificè

Argumenta pro hac sententia. 1.

colores variare. Quæ omnia argumento sunt, nihil esse aliud colores, quàm lumen ipsum.

2. Secundò, Idem probatur, quia non ob aliam causam oculi cum præalba corpora intuentur, lassantur, & fatiscunt; cum autem viridia, & herbescentia vident, recreantur, ac vegetiores fiunt; nisi quia candor multum habet de luce, quæ videndi organum dissipat; color autem viridis mediocritatem quandam illius obtinet, quæ modicè, & occulta quadam conuenientia sese conspectui offert, proindéque minimè lædit. Igitur colores de natura lucis sunt, alij magis, alij minùs eam exprimentes.

3. Tertiò, Idem confirmatur ex trito philosophorum proloquio, aientium colorem esse commune, & adæquatum obiectum visus; quod minimè verum foret, si color, & lux inter se distinguerentur. Nam cùm lux sub aspectum cadat, non omne visibile esset color. Pro eadem sententia facit id, quod Aristoteles lib. de sensu, & sensibili cap. 1. ait, Videlicet omnia corpora colore participare; Item definitio coloris proximo capite text. 67. tradita. Color est, quod mouet actu perspicuum. Quæ definitio tam lumini, quàm colori conuenit; cùm vtrumque moueat, id est, propria similitudine afficiat, obsinétque perspicuum.

4. Postremò, pro Alberti Magni sententia est ea ratio, quia color absente lumine oblitescit, ac secundum se consideratus non est visibilis, sed à lumine visibilitatem mutuatur, nec per se absque luminis consortio speciem mittit. Quo fit vt lumen ad colorem comparatum illius perfectio, actus, ac forma iure optimo dici possit, ac debeat.

ARTICVLVS II.

Apparentes colores à lumine non distingui; veros distingui.

PRo huius controuersiæ explicatione annotandum est duo esse colorum genera, alios quibus visus illuditur (apparentes vocant;) alios veros. Apparentes sunt qui ex solo lumine secundum diuersum illius aspectum corporibus affunduntur, vt in iride accidit, & iis, quæ primo superioris articuli argumento retulimus. Veri colores sunt, qui non ex luce, sed ex varia elementorum, & primarum qualitatum mixtura obueniunt, cuiusmodi est in cygno candor, in coruo nigredo. His animaduersis, prima conclusio sit. Colores apparentes nihil aliud sunt, quàm lumen. Hæc conclusio ex eo liquet, quia istiusmodi colores secundum diuersum aspectum, distantiam, & situm ad corpus luminosum variè sese visui repræsentant, vt in progressu magis patebit: quod sanè indicat eos nihil aliud esse, quàm ipsam lucem in corpore receptam. Sit secunda conclusio. Veri

Lege Senecã lib. 1. Natur. quæst. cap. 5.

1. Conclusi. Colores apparentes lumen sunt.

2. Conclusio.

Veri colores diuersam naturam habent à luce. Hæc probatur, quia si veri colores à luce non distinguerentur, non essent ita fixi, & permanentes, sed versatiles secundum diuersum respectum ad lucem; vt de apparentibus diximus. Secūdò, quia lux qualitas est cœlestis contrarium proinde nō habens, cum cœlestia corpora à contrariis qualitatibus natura exemerit docente Aristotele primo de cœlo cap. 3. textu 20. Ad candori nigredo contraria est. Item, quia si color esset lumen, nigror cùm omnino expers lucis sit, nihil esset aliud, quàm lucis priuatio, quod à communi Philosophorum sensu abhorret. Tertiò, Quia sequeretur colorem cādidum, herbaceum, puniceum, pallidum, & denique omnium colorum discrimina sub vna specie infima contineri; quod à verò non minus abest. Quartò, Quia ad lucem non est propriè alteratio, quæ tamen est ad colores, vt sentit Aristoteles lib. 7. Physicorum c. 3. Postremò, Argumentatur Auerroes hunc in modum. Color est motiuus diaphani, quod actu est diaphanum; actus autem diaphani lumen est. Igitur diaphanum, quatenus lumen habet, est per se mobile à colore. Sed omne susceptiuum per se alicuius naturæ, caret natura, & specie, quam recipit: ergo color, qui per se est motiuus diaphani, quatenus est lumine collustratum, non est eiusdem speciei cum lumine. Hanc rationem pulchram, & efficacem vocat. Contarenus lib. 5. de elemētis. Nobis tamen parum efficax videtur, quia sicuti diaphanum illustratum, adhuc moueri potest à luminoso intensiorem lucem habenti, ita moueri poterit à colore, si color sit lumen. Illud verò axioma, Omne susceptiuum, &c. locum non habet in productione luminis, vt constat ex iis, quæ de illius intelligentia in hoc opere differuimus.

Veri colores à luce distinguuntur. Ratio 1. &c. 2.

Respondeamus nunc ad ea, quæ superiori articulo opponebantur. Et quidem Pythagoræ argumentum nullam vim habet. Non enim color ratione sui diuiduus est, sed merito superficiei cui inhæret. Ad primum verò eorum, quæ lucem à colore nō distingui contendebant, dicendum concludere solummodo apparentes colores à luce non distingui. Ad secundum, etsi è veris coloribus quidam magis ad lucem accedant, vt candor, alij minùs, vt color herbaceus, & liuidus, aliíque nonnulli, qui ad nigrorem declinant, non proinde existimandum eandem ipsorum, ac lucis naturam esse; cùm eiusmodi accessus non pertingat ad conuenientiam in specie. Cur autem quidam colores aspectui officiant, alij non, lege apud Aristotelem in problematis sect. 31. quæst. 20. Ad tertium, colorem interdum sumi laxiori significatu; ita vt tam lucē, quàm colores omnes complectatur, quo modo adæquatum visus obiectum est, ab eoque omnia colorari dicūtur: quia corpora omnia aut colore, aut luce, aut vtroque participant. Quod verò ad coloris definitionem spectat, proprium est coloris presse sumpti mouere perspicuum, non quouis modo, sed ita vt ipsum actu perspicuū non reddat, quod luci conuenit. Ad quartū, etsi luce absente, colores abscondātur ac veluti oculis eripiantur, eorū imaginibus è medio sublatis, (has enim vtpote

Solut. 1.

2.

3.

4.

Color ex se visibilis est.

colorum vicarias intelligendum est abstulisse noctem apud Virgil.) non iccirco tamen lucis discessu interire; nec ideò ex se visibiles non esse, id est, aptos vt videantur, saltē aptitudine remota, esto non actu cadant sub aspectum, nisi lucis consortio: quæ ob id quasi externa, ipsorum forma dici potest, quatenus eos actu spectabiles facit: non tamen interna, quasi ex ipsa colores, vt ex actu proprio, & essentiali componatur: cum lux, & color duæ species sint, in suo quæque genere perfectæ, & cōpletæ, quæ proinde in naturam vnam conuenire minimè possunt vt ex Porphyrij Isagoge cap. 6. passim celebratur.

QVAESTIO III.

Quinam sit colorum ortus, & origo.

ARTICVLVS I.

De coloribus apparentibus, & fictitijs.

OLORVM multitudo tanta est, tam multiplex eorum reciproca mistio, vt rectè quidam pronuntiarit non alibi naturam copiosiùs, aut maiori ambitione opes suas commendasse: quandoquidem animantes, stirpes, herbas, flores, metalla, gemmas, marmora; denique penè omnia, quæ genuit, picturata colorum varietate induit, distinxitque. Igitur philosophorum non pauci tam eximia naturæ spectatione allecti, colorum causas, & discrimina explicare conati sunt: Plato in Timæo, Aristoteles partim hoc loco, partim in libro, qui nunc extat de coloribus inscriptus (si tamen eius est illud opus) & primo lib. Meteor. cap. 5. & lib. 3. cap. 4. & lib. 5. de generatione anim. cap. 4. 5. & 6. Galenus lib. 2. de temperam. cap. 5. Contarenus lib. 5. de elementis, Simon Portius libro de ea re composito, Scaliger exercit 325. in Cardanum, aliique nonnulli. Porrò cùm ex coloribus, vt superiori quæstione diximus, alij veri sint, alij apparentes: vtrique inter se, partim conueniunt, partim differunt. Conueniunt primò, quia sunt veræ res; nec enim apparentes, ideò hoc vocātur nomine, quòd veram, & expressam entitatem non possideant; sed quia secundum naturā colorum veri non sunt; ac tantummodò colores vocantur ex analogia ad veros colores, qui ex certa primarum qualitatum mistione oriuntur. Conueniunt secundò, quia vtrique ad obiectum visus propriè pertinent, & aspectum mouent. Tertiò, quia non mouēt nisi sint in corpore congruenter denso, & non nihil terminato in quo visus figi possit. Vnde ignis in propria regione ob suam tenuitatem non cernitur. Differunt autem inter se non solùm ob commune illud naturæ discrimen, quòd apparentes sint formaliter lumen, cum veri sint secundæ qualitates: sed quia veri colores habent esse fixum, semperque manent, dum non mutatur qualitatum temperies, ex qua ortum habent.

Plato. Aristot. Galen. Contarenus. Simon Portius, Scaliger.

Vt Thylesius Consentinus.

In quo conueniāt apparētes verique colores.

In quo differant.

habent. Apparentes autem non diu hærent, & plerumque variè mutantur ex diuersitate luminis, medij, situs, & aspectus, tum ad lucem, tum ad veros colores, vt docet Aristoteles lib. de coloribus cap. 2. & lib. 1. Meteor. & lib. 3. cap. 4.

Apparētium colorū inter se distinctio, & varietas.

Distinguuntur quoque inter se colores apparentes ex parte subiectorum. Aut enim sunt in corpore terminato, aut interminato, & quidem in corpore terminato oriuntur sæpe ex vario opposito verorum colorum ad lumen; seu verus color sit vnus, vt color viridis seu plures, & ij vel natura coniuncti, vt in pennis pauonum; vel per artem, vt in sericorum, & lanificiorum texturis. Redduntur enim tunc alij noui colores ex incidentia luminis, & radiorum, cum radij vel recti, vel reflexi, vel refracti, aut alio modo se habentes reciprocantur: sic fit sæpe vt coloribus rerum adiacentium parietes perfundantur.

Similiter in corpore interminato proueniunt iidem colores ex irradiatione luminis, varianturque ob diuersam habitudinem ad luminosum, vt videre est cùm lunæ, aut solis radi interiectum vaporem secant: & cum per quædam corpora vitrea multis distincta angulis ingrediuntur: tunc enim dum in altum aspicimus incredibilem varietatem, & distinctionem istiusmodi colorum non sine magna aspectus illecebra, & animi oblectatione intuemur. Concurrunt autem nonnunquam simul corpus vnum diaphanum interminatum, & aliud opacum: vt cum radij vitrū viride permeant, & in parietem incidentes, ad ipsum quasi herbescentem viriditatem refundunt.

Elemētis color nō inest.

Quod ad veros colores attinet, pura elementa nullum sibi vēdicant quia constat eos nasci ex primarum qualitatum permixtione. Itaque nihil obstat, quòd nostratem ignem flauus color perfundit: id enim efficit opaci terrei admistio, de qua nihil habet ignis elementaris in propria regione, vbi syncerus est, & à fæce terrena liber: Oriuntur igitur veri colores ex temperatione primarum qualitatum, non tamen quauis, sed certa. Nam & quædam sunt mista corpora; in quibus necesse est inueniri omnes quatuor primas qualitates, quæ colorata non sunt, vt in oculo humor crystallinus, de quo alibi.

Docet Aristoteles in libro de coloribus candorem, & nigrorem sequi elemēta simplicia, hoc est, vnum elementū magis, quàm aliud; & si omnium mixturam supponant. Sic mista, in quibus aër, & aqua excellunt, candida euadere: in quibus ignis, flaua: in quibus terra, nigra. Idem quoque in eodem libro ait colorem nigrum oriri ex commutatione quadā aquei humoris ad siccitatem: atque hinc fieri prædicat, vt cisternarum tectoria, quæ sub aquis latent, nigredinem cōtrahant: & vt fumus lignorum humidorum ater sit, carbonésq; atri, fumo scilicet illo crassiori, & aqueo intincti. Qui tamen si exurātur cōsumpto vapore nigro resoluti in cinerem, redeunt ad albedinem; quamuis cinis aliquid adhuc retineat illius tincturæ: ac propterea sit pallidus. Quæ si omnino vi ignis consumpta fuerit, vt in calce,

tunc conſpicitur,purus nitor,& candor. Alij totam hanc rem digerunt in hunc ferè modum. Albus color variè ortum habet ex elementis,vt ex copia humoris aquei non concocti, quod patet in radicibus,quæ terra abſconduntur. Item cum calidum externum corrumpit naturalem calorem;vnde in ſenibus canicies. Item cum humido calidum accedit:vnde lac concoctione fit albũ, & calidæ aquæ pilum album reddunt:ſicuti,& frigidæ nigrũ.Si tamen calidum cum terrena portione iungatur nigrum potius efficit.Vnde qui ad meridiem incolunt magna ex parte fuſci aut nigri ſunt.

Quidam etiam ſingulis elementis in miſto coeuntibus,ita colores aſcribunt,vt albus ſit in ſicco,& in terra,hoc eſt,terream portionem comitetur.Nam his color cernitur in cineribus,ſaxis,& arenis, igni,aut ſole exuſtis.Viridis in humido craſſo, cuius quaſi mater ſit aqua,vt pote quæ dum craſſior fit, viridеſcit. Cæruleus in humido tenui,qui ſit ab aëre:nam aëria,cærulea exiſtũt.Flauus in calido,qui oriatur ab igni : ſiquidem hunc, cum addenſatur, ſequitur flauedo. Hæc tamen colorum ad ſingula elementa accõmodatio non eò ſpectat,vt putet quis ab his elementis prædictos tantum colores exoriri,aut hos colores ab aliis etiam elemẽtis naſci non poſſe:ſed vt pateat nullum eſſe in re mixta elementũ coloris gignendi expers. Vbi eſt etiam diligenter aduertendum nullam eſſe doctrinæ repugnantiam,cùm eidem elemento diuerſi colores in mixto attribuũtur.Siquidem ex diuerſo gradu aliarum qualitatum tum primarũ, tum ſecundarũ (Nam hæ quoque ſuo modo ad euariãdos colores faciunt) ſæpe accidit,vt eodẽ elemento dominãte,diuerſitas illa exiſtat:præſertim,cùm interdum vel minima graduum differentia diſcrepantes colores edat.Sed nec illud ignorãdum eſt,ad ortum, varietatemque colorum non parum conferre in miſto maiorem, minorémve à diaphaneitate,& lumine remotionem. Eſt autem lumini propinquiſſimus,& corpore minus opaco gaudens candor:remotiſſimus vero à lumine,& opacum magis affectans,nigror. Medij etiam colores pro diuerſa ipſorum proportione magis minúſve ad lumen accedunt,& opacum minus,aut magis amant,quantoque ſunt lucidiores, tanto magis viſibiles;& contra:quia lumen maximè viſile eſt.

Ex varijs qualitatum tam primarũ quam ſecundarũ gradibus diſſimiles colores exiſtunt.

Medij autem colores oriuntur ſimiliter,atque extremi ex primarum qualitatum temperie,pro vt eorum cauſæ magis,vel minùs appropinquant ad cauſas,ex quibus primi naſcuntur:ſicut enim medij quodam modo participant extremos,ita,& illorum ortus ad horum originem,reſpectum,ac proportionem habent.

ARTICVLVS II.

De varietate,nominibus, & mutatione colorum.

DVo ſunt extremi colores,candor , & nigror. Ex quibus candor eſt quaſi habitus, nigror veluti priuatio , vt alibi ex Ariſtotelis doctrina explicuimus. Non quod nigror haud ſit verùm,& poſitiuum ens, cùm per ſe moueat viſum,

ſum, quod priuationi minimè conuenit; ſed quia cùm duæ ſpecies ſub eodem genere cótinentur, ea, quæ deterioris notæ eſt, perfectioris priuationem quodammodo in ſe habet. Eſſe autem colorem candidum nigro perfectiorem, patet ex eo; quia vt paulò ante diximus, candidus magis accedit ad lucem, à qua colores quaſi degenerant. Vnde & tenebræ nigri ſpeciem referunt, & ea, à quibus parum luminis ad viſum reflectitur, nigricare videntur, vt vmbræ omnes, & loca opaca. Sic & aqua fluctibus nigreſcit; quia agitata ſuperficie diſſipatur lux; & nubes admodum denſa nigrore opacatur, quia ſolis radium non admittit. Contra verò candida ſe offerunt, quæ in materia rara plurimum lucis obtinent.

Candidi coloris præſtātia.

Hinc eſt, quòd candor apud Ariſtotelem lib. 10. Metaph. cap. 10. text. 23. definitur color diſgregans viſum. Nigror verò color viſum congregās. Namque diſgregare viſum, eſt diſſipare ſpiritus viſorios, qui ad pupillam è cerebro confluunt. Id verò præſtat potiſſimū lux interuentu caloris, cuius parens eſt. Idemque ſuo modo candor, qui ad lucem propè accedit. Contrario verò modo ſe habet nigror. Ob perfectiorem albi coloris naturam, eum eſſe Diis chariorem veteres crediderunt Cicero 2. de legibus. Color, inquit, albus præcipuè Deo charus eſt, & Plato de legum latione Dialogo 12. aſſeruit colores albos, tum in aliis, tum in textili artificio Diis congruos eſſe. Laërtius in Pythagora, Diis cum laudibus amictuque candido ſemper honores adhibendi. Imò D. Ioannes in Apocalypſi cap. 1. cùm diuinum Verbum indutum humana natura deſcribit, caput eius ait, capilloſque tanquam lanam albam, & niuem, candidos eſſe; vt hoc colore ſummam puritatem, ſapientiam æternitatemque ſignificaret interprete Hieronym. in Daniel. cap. 7.

Sunt autem mediorum colorū ſpecies propè innumeræ, ſed præcipui quinque, ita vt numeratis extremis, ſeptem ſint quaſi capita ad quæ cæteri reduci debent: nimirum albus, purpureus, ruber, flauus, viridis, cæruleus, niger. Et horum magna varietas. Nam purpurei triplex diſtinctio potiſſimùm celebratur. Vna, quæ in roſis, & croco viſitur: altera, quæ in violis, & amethyſto lapide. Tertia, quæ propria eſt conchylij, ad mouendum aſpectum viuaciſſima. Rubro etiam comites rubidus, rubicūdus, rutilus, ſanguineus, giluus, ſpadix, igneus, flammeus, puniceus, vinoſus, & alij. Sub flauo, vel poſt ipſum ad fuſcedinem vergentes, numerantur mellinus, pallidus, luteus, galbaneus, buxeus, citrius, croceus, icterus, aureus, ruffus, fuluus, æneus, muſtelinus, ferrugineus, pullus, roanus, tanatus, regius, leonatus, cereus, cerinus, & alij. Ad viridem pertinēt ærugineus, herbaceus, praſinus, luridus. Ad cæruleum cæſius (Ponunt enim Auctores inter hos duos aliquid diſcriminis) item plumbeus, glaucus, venetus, & alij.

Medij colores præcipuè quinque.

Habent colores nomina (nam & hoc noſſe ad eorum naturam inueſtigandam iuuat) tùm aliunde, tùm ſæpe à rebus, in quibus primo viſi fuere, aut in quibus excellunt. Sic ab herbis, à papauere, à roſa,

Colorib. imponūtur nomina à reb. in quibus viſuntur.

à rosa, à croco, à cœlo; vocantur herbaceus, papaueratus, roseus, croceus, cæruleus. Ab elementis igneus, aërius, aqueus, terreus. A metallis plumbeus, æneus, argenteus, aureus. A lapidibus hyacinthinus. Ab animantibus aquilus, ab eorum partibus eburneus.

Mutatio colorum unde. Mutantur autem colores aut secundum repræsentationem, siue apparentiam; aut re ipsa. Secundum apparentiam, cùm alij aliis superinducuntur, prioribus seruatis; veluti cùm albedo chartæ, atramenti substantia integitur. Potest enim seruari candor sub atro humore latens. Sic interdum panni tincturam capiunt, quæ in multis adeò est tenax, vt dilui non possit. Sumuntur autem colores à tingentibus multipliciter, vt aduertit Aristoteles in libro de coloribus. Multa enim terra nascentibus tinguntur, vt radicibus, corticibus, lignis, foliis, floribus, fructibus: alia fumo, spuma, vino, lixiuio, animalium succis, ac nonnullis aliis. Interdum etiam non omnino, sed ex parte absconduntur subiecti colores: sicque pictorum artificio mirificè temperantur, & quasi commiscentur, alij aliis liquorum interuentu impositi.

Re autem vera immutantur colores cùm prior interit, eiusque vicem alius denuò subit, vt in segete, cùm flauescit, in capite, cùm canescit; in herba, cùm purpurascit. Nec solùm quæ istiusmodi sunt, sed quæ modis proximè explicatis intinguntur, interdum insitos colores perdunt, & ascititios re ipsa admittunt: cùm videlicet humores, qui ad infectum præstandum adhibentur, vim habent immutandi qualitates primas, quarum varietatem mutatio colorum insequitur. Si quis porro quos animi affectus colores exteriùs indicent, velit cognoscere, (nam pro varietate passionum, quæ in nobis excitantur varij quoque colores in ore expanduntur) legat quæ Claudius ad Emblemata Alciati annotauit. *Emble. 17.*

QVAESTIO IIII.

Vtrum lumen ratione medij, an obiecti tantum, vel etiam, ratione vtriusque ad visionem requiratur.

ARTICVLVS I.

Diuersæ Philosophorum sententiæ.

CIRCA contemplationem luminis, de quo Aristoteles hoc loco egit, solet hìc in controuersiam adduci, an lumen substantia sit, vel accidens; & vtrum in medio intentionale tantùm esse habeat, an reale. Verùm hæ quæstiones pertractatæ à nobis sunt in libris de cœlo, cùm de syderum luce ageremus. Quod verò ad præsentem disceptationem attinet, non consentiunt inter se Philosophi. Nam qui putant colores à luce non distingui, seu lucem internam eorum formam esse: ij, si modò sibi ipsis constare velint; tueantur oportet, *Lib. 2. de cœlo c. 7. à q. 2.*

deposci

Hos retulimus sup. q. 2. art. 1.

deposci lumen ex parte obiecti visilis, immò & esse id, quod formaliter videtur, nec aliquid præter lumen à nobis in corporibus cerni. Sed enim adhuc eis opinandi libertas relinquitur, num lumen etiam ratione medij necessarium sit: ita vt videri res non possit, nisi medium actu illustretur.

Videri solùm requirit ratione obiecti.

Auicenna lib. 6. Nat. part. 3. cap. 1. concludit lumen tantùm exigi propter obiectum. Quod ita esse ex eo ostendi potest, quia oculus in obscuro loco videt procul obiectum, si affusum sit lumine: contra verò si obiectum in obscuro sit, non aspicitur; esto oculus in loco illustrato consistat. Quod tum quotidianis exemplis patet, tum eo, quòd interdiu videntur stellæ è profundissimis puteis, vt testatur Galenus lib. 10. de vsu partium. Et oculi felium, cicendulæ, & quercus putridæ interlucent in tenebris, vt Aristoteles hoc ipso cap. text. 72. annotauit. Huic argumento occurrunt Caietanus, & Ferrariensis hoc loco, in exemplis propositis, semper in medio, & prope oculum non nihil luminis esse, esto id non appareat, & prope obiectum vberiorem lucem requiri in medio ad recipiendam primò speciem, eámque traiiciēdam, quàm in reliqua parte spatij. Non videtur tamen satisfacere hæc responsio; cùm ridiculum sit affirmare dari in toto medio vsque ad oculum eam lucem, quæ neque visu dignoscatur, nec efficaci ratione comprobetur.

Qui illud solùm ratione medij necessarium censent. Auerr. D. Thom.

Alij, è quorum numero est Auerroes, putant lumen exposci tantùm ratione medij, quod asserit etiam D. Thomas hoc loco. Verùm idem 1. p. q. 79. art. 3. explicata vtraque opinione, videtur magis inclinare in eam, quæ statuit requiri lumen ex parte obiecti. Quod etiam docet in quæstionibus de verit. q. 8. art. 14. Quin & primo libro contra Gent. c. 76. ait colorem esse obiectum materiale visus, lumen verò formale; vnde, inquit, eadem visione intuemur colorem, & lucem, qua color fit actu visibilis. Probari autem potest hæc sententia quatenus asserit non requiri lumen ratione obiecti; primùm, quia color suopte ingenio, ac per se visibilis est; cùm sit obiectū visus, eiúsque propriū sensibile; quare & Aristoteles hoc cap. text. 66. docuit colorē in se ipso causam habere, cur sub aspectū cadat. Secundò, quia odor, sonus, cæteraq; aliorum sensuū obiecta, vt sui similitudinē mittant, nō egent alterius causę consortio; ergo neque color, præsertim cum nō minore ad id efficacitate præditus esse videatur.

ARTICVLVS II.

Concluditur lumen tam ratione medij, quàm obiecti ad visionem requiri.

Tam ratione medij quam ratione obiecti lumē requiritur.

PROPOSITÆ controuersiæ hac assertione faciemus satis. Lumen requiritur ad visionem tam ratione medij, quàm ratione obiecti. Hæc est D. Thomæ loc. cit. Apollinaris hic, & aliorū. In primis autem quoad priorē

probatur quoad priorem partem. partem, quam ſtatuit etiam Auerroes, Thienenſis, Iandunus, & alij, ex eo ſuadetur, quia cum agentia non in quoduis diſcriminatim agant, ſed oporteat inter id, quod agit, & patitur proportionē quandam, & reciprocam aptitudinem dari: Cúmque ad id ſingula agentia peculiarem diſpoſitionē in patiente exigant, cuius defectu nullo modo actio procedet: diſpoſitio, quam color in diaphano requirit, lux eſt, ſine qua non poſſet in eo gignere ſpeciem, quæ ad oculum perfertur. Ideoque Ariſtoteles cap. 7. text. 73. definiit colorem eſſe motiuum perſpicui actu illuſtrati. Ac quòd prædicta diſpoſitio in perſpicuo neceſſaria ſit, probatur. Sit coloratum A. quod cernatur in toto ſpatio D. in quo deſignetur punctum B. vicinum ipſi A. itémque punctum C. ab eo remotum: tum lumē, quod erat in toto D. incipiat deficere paulatim à pūcto C. In iſtiuſmodi defectu dabitur inſtans, in quo A. conſpiciatur in puncto B. nec tamen in puncto C. Idque non ob aliam cauſam, niſi quia iam punctum C. nō eſt illuſtratum (ſiquidē interim dum in eo lux fuit, videbatur.) Igitur neceſſariò ex parte medij diaphani lumen ad viſionē requiritur. Quæ eſt ſententia Ariſtotelis in lib. de ſenſu, & ſenſili c. 2. & c. 7. huius lib. text. 73. vbi docuit ideo obiectū viſile ſuprà ſenſum poſitū non ſentiri, quia opportet obiectū alterare priùs medium actu illuſtratum.

Probatur quoad poſteriorem. Secunda verò pars concluſionis, quam tradit Ægidius hoc loco, Durandus in 2. diſt. 28. q. 1. Vitellio lib. 3. perſpectiuæ theoremate 1. oſtenditur contra eos, qui putant neutiquam requiri lumen per ſe ratione obiecti, adeò vt ſi totum medium colore non illuminato colluſtrari poſſet, adhuc color in ipſum ſpeciem iaceret; probatur, inquam, ex eo, quia lumen concurrit tanquam cauſa partialis vnà cum colore ad emittendam ſpeciem. Quo fit vt per ſe etiam ex parte coloris requiratur. Cōcurrere verò lumen eo modo; nec tantùm vt diſpoſitionem ſiue medij, ſiue obiecti, ea ratio ſuadet, quia nullum naturale agens poſtulat formam excellentioris naturæ, vt ſolam diſpoſitionem requiſitam, ad ignobiliorem formam: lux verò tam imagine coloris, quàm colore ipſo præſtantior eſt. Quare non exigetur lux tantummodo vt diſpoſitio, ad traiiciendas colorum imagines in oculum; ſed vt cauſa partiatim eas proferens ſimul cum colore obiecto. Item colores, quò magis illuminantur, eò meliùs videntur: igitur ex participatione luminis fiunt actu viſibiles.

Lux & color ſunt cauſa partiales imaginū productarum.

Soluūtur argumēta partium aduerſariarum. Diluamus nunc argumenta, quæ pro ſuperioribus ſententiis adduximus, quatenus ei, quam defendimus, aduerſantur. Ad primum pro Auicenna aptè reſpondebatur, ad reſponſionis verò confutationem dicendum erit, etſi lux non ſemper à nobis palam dignoſcatur in toto medio, quo viſio fit, conuinci tamen dandam eſſe, ratione, quam paulò ſupra attulimus. Certè ſi obiectū vt primò gignat ſpeciem in medio, requirit in eo lumen, multò magis mediū id requiret ad ſpeciem vlterius extendendā. Ad primùm verò pro ſecunda opinione, quam admodum probabilem confitemur; dicendum eſt, colorem eſſe ex ſe viſilem, id eſt, ſuapte natura poſſe videri; etſi vt actu

videatur,

videatur, aliquid aliud requirat; quo etiam modo intrepretandus est Aristoteles, cùm ait colorem in se habere causam, cur videatur; qui licet non expressè docuerit requiri lumen ratione obiecti; non id tamen negauit. Ad secundum, peculiare hoc esse coloribus, vt non nisi concurrente luce speciem transmittant, sicuti proprium est eisdem, vt etiam secundæ sententiæ defensores concedunt, exigere illustrationem diaphani, tanquam præparationem ad traiiciẽdas species; nihil verò mirum quòd nobilissimus externorum sensuum, eiusmodi apparatum ad functiones suas obeundas expostulet. 3.

QVAESTIO V.

Vtrum visio fiat emissis ab oculo radiis, an receptis ab obiecto imaginibus.

ARTICVLVS I.

Philosophorum quorundam præsertim Platonis opinio, & eius confirmatio.

Æ c quæstio in contrarias partes à Philosophis disputata fuit. Nam Empedocles, Stoici, & Platonici arbitrati sunt aspectum fieri radiorũ ex oculis emissione. Itáque Plato in Timæo docuit aspectum non affici imagine aliqua à re visa effluente, sed emicare ex oculis lucem, quæ vna cum lumine externi aëris obiectum quasi manibus prehendat, ipsúmque suo contactu visibile efficiat: tum verò refundi eam lucem ad oculum affectam alteratione alterati visibilis, & vbi in pupilla insederit, fieri visionem. Platonis sententiam secutus est Aphrodisæus 1.lib.probl.q.75. Seneca lib.1.Nat.qu. Chalcidius in commentariis super Timæo, Euclides in libello de Perspectiua, Ptolemæus in Catoptrico. Alchindus in lib. de aspectibus. Lactantius in lib. de opif. Dei c.8. vbi ideò negat species visuales esse necessarias, quia putat mentem esse, quæ immediatè videt per oculos tanquam per fenestras intrò perlucentes. Idem Platonis dogma tuetur, Galenus lib.7. de placitis Hippocrat. & Platonis, & lib.10. de vsu partium, & 1.lib. Prognost. sent. 19. addens quemadmodum nerui sensionem perferunt ad cerebrum, à quo sentiendi vim accipiunt; sic externum aërem appulsu radiorum, qui ab oculis exiliunt reddi accommodatum ad deferendam visilis alterationem ad oculum.

Qui putent visionem fieri extremittẽdo radios.

De Platonis opinione D. Nemesius de natura hominis. cap.7. Priscianus Lydus in lib. de Phãtasia. Macrobius 7.Satur. cap. 14. Gellius lib.5. cap.16. Plot. libr. de visione. Alcinous in lib. de doctrina Plat.

Plato. Aphrodis. Seneca. Chalcidius. Euclides. Ptolemæus. Alchindus. Lactantius. Galen.

Solent autem ad Platonis sententiam confirmandam permultæ adduci rationes, quas collegit Theophilus hoc loco ad text. 69. & Macrobius 7.lib. Saturnal. c.14. Ac primùm, quòd aspectus ex se visorios radios eiaculetur ostẽdi potest, quia non ob aliam causam videtur natura oculis igneum lumen accendisse. Deinde, quia nulla ratio afferri potest: cur is, qui nebuloso aëre circumfusus est, proximam nebulam non videat, distantem videat; nisi quia radij

Argumenta pro sententia Platonica.

1.

2.

viſorij cum primùm ex oculis emicant, fortiores ſunt, ſicque vicinam nebulam penetrant, longiùs verò progreſſi langueſcunt, nec iam perrumpere nebulam valent: atque ita ex ea quaſi ex opaco corpore ad oculos regrediuntur.
2. Deinde, res impoſita pupillæ non videtur, idque propterea accidit, quia radius impeditur quominùs extrà ſeſe effundat: igitur viſio fit emiſſis radiis.
3. Deinde, quòd viſio nō fiat receptis ab obiecto ſimulachris, probatur, quia nequaquam veriſimile eſt typos innumerabilium penè rerum, quas vno ictu videmus, ſimul oculis illabi. Et tam exiguam pupillam tantam influentium idolorum copiam capere, quin illa ſe mutuò perturbēt, & impediant, præſertim cùm nihil ſit, quod ea componat, & diſtinguat, ne in turbatam congeriem abeant.
4. Item, Vel eiuſmodi imagines, & quaſi exuuiæ à rebus demittūtur, cùm eſt, qui videre velit: vel etiam cùm nullus aſpicit, vltro emicant. Si dent primum; cuius tunc imperio illæ confeſtim accurrunt? Si ſecundum; perenni igitur fluxu à corporibus dimanãt, non ſine magno earum diſpendio, (quod Ariſtoteles Democriticis obiecit aientibus corporum actiones defluxu fieri) ac nullo ordine paſſimo berrant, quod eſt abſurdum.
5. Præterea, In ſpeculis imago contemplatorem ſuum aduerſa reſpicit, quæ tamen ſi à nobis proficiſceretur, cùm recta exeat, poſteram ſui partem deberet oſtendere: quo modo hiſtrio dum perſonam, id eſt, confictam faciem induit, nonniſi poſteriorem cauernam cernit: quare nullo pacto admittendum eſt fieri aſpectum per imagines à rebus emiſſas, quæ emitti ab his nequeunt.

ARTICVLVS II.

Veræ opinionis Explicatio.

Viſionem fieri receptis ſpeciebus.

ONTRARIAM ſententiam tuetur Peripatetica ſchola aſſerens viſionem non fieri emiſſis ab oculo radiis, ſed receptis à re obiecta imaginibus; quod docuit Ariſtoteles cap. 7. huius lib. text. 67. & 74. & c. 12. text. 121. & lib. 3. c. 1. 2. & 3. & in lib. de ſenſu, & ſenſili c. 2. Nec officit quod tertio Meteor. cap. 3. 4. & 6, & in problemat. ſect. 31. probl. 16. Platonis opinione ad dubitationes quaſdã diſſoluendas vtatur. Id enim propterea fecit, quia tunc nondum propria ſententia comprobata, communi vti voluit, præſertim cùm nihil ad præſens inſtitutum faceret, vtram partem ſequeretur, vt inibi Alexander, & hoc loco Philoponus annotarunt.

Contrà radiorū emiſſores.

Quòd ergo aſpectus emiſſione radiorū non fiat, oſtenditur. Nam vel radius viſorius pertingit ad res, quæ videntur; vel non. Non ſecundum, quia iam ille radius non alteraret obiectum, neque aliqua qualitate alteratus ad oculum rediret, vt aiunt. Primum etiam dici non poteſt, quia incredibile omnino eſt è tantula pupilla tantū luminis ab oculo exilire poſſe, vt ad res tam varias, támque inter ſe diſtantes,

distantes, quas simul contuemur peruenire queat, ita vt magnã cœli partem occupet, quam vndique oculis obiectam conspicimus. Deinde, quia si lumen Solis quantumlibet rectà incidat, numquam reflectitur è terra vsque ad mediam aëris regionem, multo minùs eiusmodi radij à stellis, quas in firmamento cernimus, ad nostrum aspectum reflectentur. Item, Vel qualitas illa, qua radij in re videnda imbuuntur, est similitudo ipsius rei, vel aliqua alia qualitas, vel corpus aliquod tenue, & subtile. Si est similitudo: Iam igitur concedunt visionem fieri receptione imaginũ; quanquã in eo hallucinẽtur, quòd dicant ad imaginũ productionẽ requiri lumẽ ab oculo exiliens, cùm sufficiat id, quo ponimus obiectum illustrari. Si verò dicant esse aliam qualitatem, cùm non appareat quænam ea sit, aut qua necessitate inuehatur, certè fictitia existimanda erit. Quòd si dent secũdum cùm non sit admittenda corporũ quantumlibet subtilium penetratio, asserere nequaquam poterũt radium visorium transmeare interiecta corpora vsque ad rem visam. Neque defendent visionem esse momentaneam, cùm nullum corpus momentò moueatur.

Denique, quòd admittendæ sint rerum imagines, quibus non solùm aspectus, sed reliquæ etiam potẽtiæ cognitrices ad obiecta percipienda obsignẽtur, constat ex ea quæstione, qua superiùs hac de re priuatim disseruimus; è qua ad præsens institutum corroborandum plures rationes desumi possunt. Quibus accedit quòd cõmuni philosophantium consensu hoc discrimen inter appetentes, & cognoscentes vires traditur; quòd illæ natiua propensione ferantur in sua obiecta, & ab iis alliciantur: hæ verò obiecta ipsa ad se trahant; videlicet per eorum similitudinem, qua imbuuntur.

Potentia cognoscẽs intus manet; appetẽs quodammodo se foras dat.

Vt autem planum fiat quonã modo species visiles obiectũ repręsentent, nonnulla obseruanda erunt. Primùm sit, quemadmodum à qualibet parte corporis luminosi in quoduis punctũ medij perspicui intra eius sphæram contenti, producitur lumen, modò nullum corpus opacum interiectum sit; ita à quauis parte corporis colorati emitti ipsius similitudinem ad quoduis punctũ medij actu illustrati, intra ipsius sphæram cohibiti; modo nullum corpus opacum interpositũ sit. Quod ex eo constat, quia cum agentia naturalia necessitate naturæ in actiones suas ferantur; sublatis impedimentis, non possunt non agere secundùm omnes suas partes in quoduis punctum spatij. Ideóque corpora tam lucida, quàm colore affecta, quo maiora sunt, eò per longius spatium lumen, & sui similitudinem proferunt. Nam cùm secundùm omnes suas partes in quoduis punctum spatij agant, quantò hæ plures, ampliorésque extiterint; tantò lumen, & imago, quæ in parte spatij obiecto vicina progignuntur, maiorem vim habebunt, vt se longiùs diffundant. Quo etiam fit, vt quò res grandiores sunt, eò è remotiori loco perspici valeant, & vt in quouis puncto, seu quauis parte medij actu illustrati totũ corpus obiectum sensui repræsentetur, singulæque eius partes, à quibus ad huiusmodi punctum, seu partem medij liceat rectam lineam ducere: quãdoquidem

Quo modo fundãtur species visiles.

Cur, quo res grãdiores eo è remotiori loco videantur.

quidem in qualibet parte medij imprimitur similitudo à quauis parte obiecti colorati. Id, quod experiētia confirmat; siquidem ex quacumque parte medij fas est obiectum cernere, omnésque eius partes, ad quas licet ab oculo videntis lineam rectam protrahere, si nihil sit interiectum quod impediat continuam speciei productionem per totum spacium, atque minus omnes partes intueri nisi per earum similitudinem: ergo partes omnes, ac singulæ obiecti colorati producunt sui similitudinem in quauis parte medij; atque adeò in quauis huiusmodi parte repræsentātur omnes ac singulæ partes obiecti. Deinde, idem probatur hunc in modum. Quæuis pars obiecti colorati est agens naturale, ac minimè liberum ad sui similitudinem producēdam, & habet se indiscriminatim ad agendum in quamuis partem medij actu illustrati intra eius sphæram inclusi, ad quā licet rectam lineam ducere. Quælibet igitur obiecti pars in quamuis partem medij sui imaginem imprimit, & ex consequenti in quauis parte omnes, ac singulæ obiecti partes repræsentabuntur. Postremò, idem confirmatur, quia si diuersæ partes obiecti visilis, producerent sui similitudinem in distinctis partib. medij, non autē omnes in eadem, nequiret Sol, quē Astrologi tota terra vicibus ferè 167. maiorem esse inquiunt, totus ex quauis parte medij à nobis conspici. Etenim vt omnes eius partes sui similitudinem producerent, egerent spatio tantæ magnitudinis, quantæ Sol ipse est, quod repugnat experientiæ, quandoquidem è quauis parte medij totum Solem conspicimus. Quare necesse est omnes partes obiecti visilis mittere sui similitudinem in quamuis partem medij, in qua repræsententur.

Qualibet obiecti pars producit sui speciem visilem in qualibet medij parte.

Aduertendum prætereà est, diuersas partes eiusdem obiecti non iacere distinctas sui similitudines in eandem partem medij, in qua videntur; sed vnam, & eandem, quæ tamen exactior sit, & perfectior, quàm si à quauis parte singulatim accepta emitteretur. Porro autem istiusmodi species cum à singulis partibus obiecti, tanquam à partialibus agentibus suum esse accipiat, singulas eius partes repræsentat; quantūcunque illæ quoad intensionem, situm, & figuram dissimiles sint. Namque hæc similitudo quatenus mutuatur esse à parte B. repræsentat partem B. & vt habet idem esse à parte C. repræsentat partē C. atque ita cęteras, prout à singulis suum esse partiatim sumit. Quod quidem ita se habere hunc in modum ostenditur. Sit corpus aliquod secundū suas partes inæquabili intensione candidum. Si igitur diuersæ huiuscè corporis partes distinctas sui similitudines in eandē partem medij producerent, quemadmodū duæ eius medietates duas producerēt similitudines, sic quatuor quartę quatuor similitudines, atq; ita cæteræ partes proportionales eodē modo; quæ cum infinitæ sint, darentur in eadē parte medij species infinitæ, quod fieri nequit. Patet igitur omnes, ac singulas partes obiecti visilis proiicere in quamcunque partem medij illustrati intra sphæram contenti vnam eandémque sui similitudinem, & ob eam rem eadem omnino imagine ex quacunque parte medij singulas partes rei obie-

Non iaciuntur tamē diuersæ imagines à diuersis partibus eiusdem obiecti.

ctæ à

cta à nobis conspici, nisi quid obstet.

Ex dictis collige speciem obiecti visilis, etsi vnum numero accidens sit, extensione subiecti per accidens extensum; tamen ita affectum esse, vt quælibet pars illius extensionis referat omnes partes obiecti, ad quas licet rectam lineam ducere, quia vti diximus, quælibet huiuscè speciei pars ab omnibus obiecti partibus capit esse, modo ad eas possit duci recta linea, nõ pertranseundo per corpus opacum. Nam alioqui si ad aliquam obiecti partem huiusmodi linea duci nequeat ab aliqua parte speciei in medio existentis, hæc non capiet esse ab illa parte, proindéque eam in tali loco non repræsentabit.

ARTICVLVS III.

Solutio argumentorum, quæ articulo primo proposita fuère.

ELIQVVM est vt argumentis pro Platonica opinione initio adductis respondeamus. Ad primum dicimus oculos non esse igneos, quasi in se ignem actu contineant, cum ignei caloris excessus temperiem viuentium dissoluat; nec verò ita lucentes esse, vt procul ex se lumen iaculentur. Quod vero motis oculis, splendor quidam in eis appareat, id ex eo prouenit, quia polita, & leuia corpora, cuiusmodi sunt oculi, & piscium quorundam capita, aliáque eiusmodi, in tenebris præsertim renident, ac fulgent. Non est tamen inficiandum pupillæ non nihil esse innatum lucis, vt quasi tessera hospitem & affinem suum, hoc est, lucem, qua species vehitur, sese extrinsecùs insinuantem recipiat, eique vt minister familiaris præsto adsit. Qua de re lege Scaligerum exercit. 198. n. 16. Concedendum prætereà animalia nonnulla ex oculis aliquid lucis extrà emittere, vt feles, & alia quædam ex iis, quæ noctu venantur.

Ad secundum, nebulam remotam non ob eam causam, quæ in argumento affertur, videri, proximam verò non videri, sed quia propè oculos minor lux sufficit, ad illustrandum visile proximum, quàm remotum. Adde quòd nebula per eandem lineam longè porrectam identidem aspectui occurens, atque adeò crassescens, obscurior apparet, quam quæ per breuiorem lineam cernitur. Ratio autem cur res pupillæ imposita non videtur, non est ea, quæ affertur in argumento, sed quia oportet illustrari medium ad inferendam speciem. Ad tertium; nihil mirum quòd tot rerum imagines oculis simul occursantium pariter oculo inurantur, cum iis imaginibus sit plenum totum diaphanum actu illustratum, vt potè quæ neque sibi impedimento sint, nec potentiam degrauent, nec sua mole aut contrarietate se extrudant, cùm non sint corpora, nec contrarium habeant, nec se perturbent, licet in eodem situ coeant, quia vbicunque existant, per se naturæ suæ distinctionem, Solut. 2. Solut. 3.

& signi

& significandi vim retinent. Sunt verò istiusmodi simulachra perpetuo in diaphano illuminato, quia naturaliter à re visili emittũtur, nec verò temere huc, illuc oberrant magis, quàm lux, quæ ipsa comitatur & quasi fouet; siquidem eius concursu, vt superiùs diximus

Solut.4. gignuntur, eáque euanescente occidunt. Ex quo patet quid ad quartum argumentum respondendum sit.

Solutio 5. Ad quintum dicendũ in primis in speculo non videri imaginẽ, vt progressu patebit, sed videri rẽ obiectã per imaginẽ, à speculo repercussam ad oculũ, videri, inquã, aduersa facie, nõ auersa, quia eiusmodi species, non est vt persona histrionis ex vna facie aliud, ex altera aliud exhibẽs, sed est quidpiam simplex, atque purũ ex vtraque facie (vt ita dicamus) obiectũ repræsentans; quo etiã fit, vt obiecti corporis partes dextræ efficiantur in speculo læuæ, & è diuerso: videlicet quia imago ad oculũ repercussa ita rem nobis repræsentat, vt ab ea prodiit, atque adeò etsi res visa nobis sit aduersa, manus quasi cõmutat; eiusque dextra nostrę dextrę respõdet, cum secùs fieri oporteret, vt videmus cùm Socrates, qui antea erat auersus, nobis aduersus fit. Tunc enim eius dextra læuæ nostræ respondet. Itaque tota huiusce discriminis ratio est, quòd species non alia sit auersa, quàm aduersa. *Lege Vitellionem lib.5. Perspectiua propos. 55. Rich. in 4. d.11.q.1.in 6. princ.*

QVÆSTIO VI.

An oculorum compositio ad visionem obeundam accommodata sit, necne.

ARTICVLVS I.

De oculorum præstantia situ, & figura.

1. Ratio pro oculorũ præstantia.

ASPECTVS omnium sensuum præstãtissimus habetur. Primò, quia tenuioribus, & à materiæ fæce liberioribus, ac non nisi per diaphanum illustratum transmissis imaginibus ad functiones suas vtitur, nullámque realem immutationem ab obiecto recipit, sed tantùm notionalem; nec enim v. g. exalbescit viso candore. Secundò, quia eius actio celerrima est, vtpote quæ momento fiat. Tertiò, quia è longiori tractu res attingit. Quartò, quia (vt cæteras eius prærogatiuas omittamus) plures rerum differentias comprehendit; quandoquidem visu totius mundi fabricam, & ornatum intuemur, lucis pulchritudine fruimur; colorum, varietatem distinguimus, corporum omnium magnitudinem, figuram, numerum, proportionem, situm, motum, & quietem assequimur. Idcóque nullus sensus ad cognitionẽ inuentione propria comparandam magis idoneus est. Vnde Plato in Timæo visui acceptam refert philosophiam; & eius imitator Philo Iudæus in libro de specialibus legibus. Defluxit (inquit) philosophia è cœlo in hominum *D.Thom.1. p.q.78. art.3.*

animos,

animos,sed oculis sequestris deducta est in hospitium. Nam hi primi conspexerunt vias,quæ à cœlo ad nos tendunt,regias.Item iu libro de mundi opificio.Quod,inquit,mens in animo est,id oculus in corpore.Videt enim vterque:altera intelligibiles res;alter sensibiles. Visus autem mentis ad noscenda incorporea; oculi ad contemplationem corporum,quæ res ad alia multa prodest, & in primis ad id quod maximum est scilicet philosophiam.

Quod verò ad oculorum situm attinet; libet quæ D.Ambrosius lib.6. Hexameron cap.9.ea de re scripsit in hunc locum transferre. *Situs oculorum. D.Ambr.* Adhærent velut quibusdam montium supercilijs oculi,vt & protegente montis cacumine tutiores sint & tanquam in summo locati, de quadam scena superiore vniuersa prospectēt.Neque enim opportebat eos humiles esse,sicut aures,vel os,ipsosque narium interiores sinus.Specula enim semper in alto est,vt aduenientium cateruarum hostilium explorari possit aduentus, ne improuiso occupent otiantem vel vrbis populum, vel imperatoris exercitum. Sic latronum quoque cauentur incursus,si exploratores in muris,aut turribus,aut montis excelsi supercilio sint locati,vt desuper spectent plana regionum,in quibus insidiæ latronum latere non possint.In mari quoque positus si quis terræ appropinquare se conijcit,in ipsa mali fastigia, & celsa antennarum cornua voti explorator ascendit,& adhuc inuisibilem reliquis nauigantibus eminus terram salutat.At fortè dicas, si specula editior necessaria fuit, cur non supra summum verticem capitis oculi constituti sunt, sicut cancris, vel scarabæis in summo sunt,quibus licet nullum caput appareat,colla,ac dorsa tamen cætero corpore celsiora sunt? sed illis testa valida, nec tam tenuis membrana sicut nobis,quæ facile possit offendi, ruboque, & cæteris interscindi sentibus. Itaque nobis in summa propemodum corporis parte constitui oculos oportuit tanquam in arce, & ab omni, vel minima offensione defendi: quæ duo sibi compugnantia videbantur. Nam si in humili essent propter tutamen, munus impediretur; si in vertice, paterent ad iniuriam. Hæc D. Ambrosius. Lege etiam D. Basilium homilia vndecima Hexameron.

Cic.2.de nat. deorum. Sane verò mirificè natura prouidit vt oculi tuti esse possent, *Palpebrarũ vsus.* vtque ea, quæ foris ingruunt, incommoda propulsarent, ideoque concauis foraminibus inclusit;& genis, ac palpebrarum tegmine circumuallauit (etsi has Struthio camelus alitum sola, vt homo vtrinque habeat,) quæ identidem celeritate magna non solùm excipiendis rerum imaginibus aditum aperiant, sed etiã incidentibus,& noxiis claudãt:tum supercilia quoque addidit pilis breuibus adornata pariter, & alterutrè mobilia, quæ sudorem à capite, & fronte defluentem repellãt.Sed enim & hæc,vt Plinius.11.Naturalis historiæ lib.cap.37.aduertit, maximè fastum indicant. Superbia aliubi conceptaculum,hic sedem habet.In corde nascitur,huc subit,hic pendet. Nihil altius simul, abruptiusque inuenit in corpore, vbi solitaria esset.Hæc ille.

Cur oculi globosa figura.

De oculorum autem figura, sic habeto. Sunt oculi in globum conformati duabus potissimum de causis. Primùm quia forma globosa promptiori agilitate in hanc, & illam partem voluitur, & aspectum circumfert: voluit autem naturæ auctor Deus aspectũ circumferri vt (inquit Timæus) circuitus qui in cælo aguntur, in vsum redigamus nostræ mentis, discursionesque ipsius illis cognatas, sed perturbatas ad illorum temperiem reuocemus, & conuersiones Dei, quæ sine vllo errore aguntur, imitemur. Deinde, quia vt Mathematici demonstrant, nisi oculi essent rotundi non possent rerum quantitatem deprehendere, nec aliquid perciperent nisi æquale sibi. Etenim visio fit per lineas rectas super oculum perpendiculariter incidentes, quarum concursus fit in oculi centro. Quare si oculus esset superficiei planæ non ingererent se perpendiculares lineæ nisi à superficie æquali; sicque nonnisi æquale cerneretur.

Lege Vitellionẽ lib. 3. Perspectiuæ Theor. 3. Cantuariensem lib. 1. Per. cap. 3. concl. 3.

ARTICVLVS II.

De iis, quæ ad internam oculorum fabricam spectant.

NVNC ad internam oculorum compositionẽ veniamus. Constãt oculi, quod ad præsentem considerationem attinet, septem musculis mororibus: tunicis quinque, etsi alij hæc secùs numerent: tribus humoribus; duobus neruis. Musculi dati eis à natura sunt, vt globum ad aspectum facilè conuertant: è quibus vnus sursum, alter deorsum: duo ad dexteram, læuamque trahunt; alij duo circumferũt; septimus sustinet, illigatque. Ex tunicis intima vocatur specularis, quia vt speculũ nitet, & translucet, græcè à continua araneæ telarum imagini ἀραχνοειδὴς. Huic proxima græcè ἀμφιβληστροειδὴς, latinè reticularis nuncupatur, quia venulis multis, & arteriis intexta retis effigiem exhibet. Tertia græcè ῥαγοειδὴς, latinè vuea, quia similis est vuæ folliculo, à quo pedunculum dextraxeris. Quarta græcè κερατοειδὴς, latinè cornea, quia cornu in laminas tenuissimas in sectum refert, & splendida, ac diaphana est. Quinta græcè ἐπιπεφυκὼς, latinè adnata, siue adhærescens, quia eius beneficio vndique totus oculus consistit, & sibi cohæret, quæ etiam alba à colore nuncupatur.

Oculorũ musculi septem.

Tunicæ quinque.

Hæc de re Aristoteles 5. de gener. ani. c. 1. & de hist. an. c. 10. & 11. Galen. lib. 10. de vsu partiũ, Theophilus lib. 4. de fabrica hominis. Vesal. lib. 14. c. 7. Simon Port. de coloribus oculorũ c. 3. Gueuara lib. 3. defension. in Gal. cap. 7. Fern. lib. de partibus corporis humani cap. 9. Fernel. lib. de partibus corporis humani cap. 9. Thom. à Veiga in lib. 4. de locis affectis, c. 1. Conciliator differ. 64. Forliu. q. 19. in tecni.

Humores in oculos tres.

Ex humoribus intimus dicitur à græcis κρυσταλλοειδὴς, à latinis crystallinus, seu glacialis, quod crystallum, seu glaciẽ pelluciditate æmuletur, etsi aliquantulum mollis sit. Huic proximus grecè ὑαλοειδὴς, latinè vitreus, seu albugineus, quòd consistentia, & colore vitro fuso, siue recocto, vel oui albo sit similis. Tertius græcè ὑδατοειδὴς, latinè aqueus ab aquæ similitudine.

Quæ sit tunicarũ humorũque compositio & connexio.

Horum verò compositio hunc ordinẽ inter se habere deprehenditur. Est oculus, vti diximus, in globi figuram conformatus. Eius centrum obtinet humor crystallinus, quem vndique ambit tunica spe

ca spe

ca ſpecularis. Huius humoris medietas vna in humorem vitreum, qui proximè ſequitur,immerſa eſt;altera in eo extat, & quaſi innatat.Deinde humorẽ vitreũ poſteriori parte ambit tunica reticularis, deſinens vbi glacialis humor eminere incipit ſupra vitreum. Hinc duæ ſe offerunt membranæ,nempe vuea,per cuius foramen humor cryſtallinus,& pupilla cernitur; & à colore huius tunicæ,quæ variè intingitur, oculos nigros,cæſios, glaucos,aut alio colore imbutos dicimus.Altera tunica eſt cornea,quæ totũ oculum ambit, & ſplendida eſt. Inter haſce duas tunicas humor aqueus continetur: tum poſtremum,atque extimum locum habet tunica adhærens,quæ oculum in propria ſede cohibet, ducens originem à tunica caluariam inueſtiente;vnde & pericranium nuncupatur.Concurrunt etiam ad oculi ſtructuram duo nerui,qui optici,ſeu viſorij appellantur:hi verò à cerebro proficiſcuntur,alter è dextera parte, alter è ſiniſtra: ſed aliquantulum progreſſi inter ſe coeunt,rurſumq́; antequam oculos ſubintrent, ſeparantur:& quia duplici membrana veſtiti ſunt;interna tenui,& externa dura;ex illis ortum habent duæ tunicæ, vuea & cornea; Per eos ſimulachra rerum, quæ ſub aſpectum cadunt, in communem ſenſum influunt, ſimulque per eoſdem à cerebro emicant viſorij ſpiritus, ſine quorum ope facultas cernẽdi munus ſuum obire nequeat.Hinc eſt quòd affecto cerebro, etſi oculi nihil aliunde incommodi patiantur, hebeſcit viſus,vtpatet in ebriis, deliris,& phreneticis,è quorum cerebro deſiliunt ſpiritus nebulis obducti,ac minus puri minúſque apti ad operationem.Addimus etiam ex inordinato huiuſmodi ſpirituum ad oculos motu interdum prouenire, vt ebriis circumuerti omnia videãtur:Quod Aphrodiſæus libro ſecundo problematum quæſtione. 67. hiſce verbis ediſſerit.Larga vini copia nimiam exhalationem ſpiritus fumei ad cerebrum mittit, qui ſpiritus cùm digeri,atque conſumi nequeat priùs quàm temporis ſpatium concoctionem exhibeat, per cerebrum voluitur, & quàque verſus percurrit,atque ita perturbatus profluit per neruum viſorium, pupillamque ad res conſpectui obuias; facitque vt tales videantur, qualis ipſe eſt. Affectum etenim interiorem foris eſſe imaginantur:quocirca efficitur, vt etiam caligent, & vertigine tantiſper tententur.

Nerui viſorij duo.

Quis ortus tunicæ vueæ & corneæ.

Cur ebrijs ob iecta circum agi videantur.

Lege Ariſt. lib. 5. de generatione animal. c. 1.

Sed & iis,qui nulla perturbatione,aut morbo laborant, propter inopiam, inhabilitatemvè ſpirituum deterior viſus contingit, & è contrario.Sic nimirum quibus ſpiritus modicus eſt, & facilè diſſolubilis diù obtutum figere nequeunt: quibus lucidus, & copioſus, aciem diù firmant, & res minutas, ac diſtantes ad vnguem diſcernunt;quibus ſpiritus multus,& craſſus,obtuentur quidẽ res abſq́ue fatigatione,verum eas non exactè diſtingunt. Sic denique vt annotauit eodem libro Aphrodiſæus quæſt. 52. ij qui aquam bibere conſueuerunt acutiùs vident,quia vini copia flatus nimium excitans ſpiritum viſorium turbat.Facit etiam nõ parum ad commoditatem,vel incommoditatem cernendi ipſa compoſitio oculorum. Nam qui

Spiritus in videndo multam diuerſitatem efficit.

Oculi ſecundum variã

compositione aut acutè, aut obtusè vident. oculos emissitios, ac prominentes habent, obtusè vident; qui cauos, & profundos, acutè; quia illis præterquam quòd species ab obiectis emissæ minùs vniuntur, ipsi etiam spiritus magis effluunt: his verò spiritus conglobati, & coacti diutiùs conseruantur, ac visionem intensiùs exequuntur. Quod similiter euenit iis, qui vt aciem intendant oculos aliquantulum claudunt. Ac præter hæc, quæ à nobis commemorata sunt, multa alia afferri possent, quæ aspectum vitiant, aut iuuant, sed omnia prosequi non est huius loci. Ex dictis iam facilè quiuis intelliget maximè idoneam esse ad visus functionem oculorum fabricam, cum tam singulari artificio coagmentata sit, & tot musculis, tot tunicis, tot humoribus, & tam assiduo spirituum defluxu ad id munus præstandum abundet.

QVAESTIO VII.

Vtrum visio fiat in humore cryſtallino?

ARTICVLVS I.

Quibus argumentis oſtendi videatur non ibi fieri.

ROXIMVM est, vt vbinam visio fiat expedamus. Ac primùm, quòd non fiat in cryſtalloide, qui vnus est è tribus oculi humoribus, de quibus paulò ante differuimus, videtur hisce argumentis concludi. *Argum. 1.* Humor cryſtallinus est coloratus; cùm sit corpus viuens, atque adeo constans quatuor primarum qualitatum permixtione, quam color necessariò sequi videtur: igitur non potest esse idoneum visus instrumentum. Probatur consecutio, quia alioqui perpetuæ in oculis hallucinationes contingerent, siquidē omnia nobis eo colore infecta apparerent: sicuti icterici omnia cærulea, & qui per vitrum viride intuentur, omnia viridia æstimant. Quòd siquis respondeat non vniuersim ex qualibet primarum qualitatum permixtione colorem oriri, sed in iis tantum corporibus, in quibus densum, & opacum affatim abundat, humorem verò cryſtallinum non ita se habere, sed rarum, ac translucidum esse: Cōtra id obiicitur. Nam si humor cryſtallinus transparens sit, proindeque lucem à circunfuso aëre admittat, saltem non omnem lucem intueri poterit quemadmodum nec colores internosceret, si eorum aliquo esset imbutus.

2. Imò, quod visio in nulla oculi parte fiat, hunc in modum probatur. Sæpe accidit integro oculo, & potentia; receptaque imagine non videri à nobis rem præsentem: hoc verò neutiquam eueniret, si visio in oculo perficeretur, quia cum ea actio naturalis sit, posita causa non impedita confestim ex eo dimanaret; alia igitur interior facultas, in qua visio fiat, danda est.

3. Tertiò, Visio fit, vt Perspectiui docent, per radiosam pyramidem, id

dem, ideſt, per ſpeciem productam in oculo ad modum pyramidis, cuius baſis eſt in ſuperficie obiecti,ſeu rei viſæ,cuſpis autem in centro inſtrumẽti viſorij:ſed hoc nequit fieri,ſi videndi facultas in oculis inſit:non igitur viſio in oculis fit. Probatur Minor, quia pyramis clauditur puncto,atque adeò vna & eadem nequit in duobus oculis ſimul terminari:at ſicuti res viſa vna eſt, ita vnam tantùm ab ea pyramidem ad potentiam duci opportebit.

Quartò, Aſpectus fit in congreſſu nerui optici:non igitur in oculis.Probatur aſſumptum:primùm,quia non ob aliam cauſam videtur natura huiuſmodi neruos,qui à cerebro,vti ſuperiùs diximus, diuiſi oriuntur,poſtmodum coniunxiſſe,niſi vt in ea parte,qua coeunt ſpecies ab vtroque oculo tranſmiſſæ ad actionem videndi in vnum copularentur.Secundò,quia niſi in ea nerui coniugatione perficeretur viſio, deberent nobis geminata apparere ea,quæ ſimplicia ſunt, vt pote per geminatam viſionem,& duplicem imaginem conſpecta. 4.

ARTICVLVS II.

Conſtituitur pars affirmatiua quæſtionis.

N hac controuerſia nonnulli, è quorum numero eſt Auicenna referente Cœlio libro 4.cap.20.Cyruelus libro primo Perſpectiuæ cap.3.concl.6.& Vitellio lib.3. Theoremate 4.& 20.putãt viſionem effici in congreſſu nerui optici, quibus fauet vltimum proximi articuli argumentum. Hæc tamen ſententia ex eo refellitur, quia ſi ibi fieret viſio ſequeretur eos homines,in quibus eiuſmodi nerui inter ſe minime iunguntur (quorum nonnullos repertos fuiſſe cõſtat) aut omnino viſu carere, aut vt contrariæ opinionis aſſertores volunt, omnia eis videri duplicia; quod tamen falſum eſſe experientia comprobauit. Scribit enim Veſalius cap. 4. lib. 4. de fabrica corporis humani quendam ſe Patauij diſſecuiſſe, cuius nerui viſorij à cerebro ad oculos vſque diuiſi peruenirent, qui tamen geminata à ſimplicibus internoſceret, affirmaretque nunquam ſimplicia ſibi dupla viſa eſſe. *Non fit viſio in congreſſu nerui optici.*

Secundò, Quòd viſio fiat in oculo ſuadetur, quia non ob aliam cauſam affecto oculo confeſtim viſus læditur, niſi quia illic facultas videndi reſidet,ibi functionem obit. Nec ſatisfaciet qui dixerit affecto oculo lædi viſum,quia impeditur delatio ſpecierum ad neruum. Non enim imaginum traiectio tam moroſa, & difficilis eſt, vt medij offenſio vſque adeo ei nocere exiſtimanda ſit. Denique, quòd viſio fiat in cryſtalloide ex eo confirmatur, quia hic humor eſt in medio omnium aliorum humorum collocatus, eoque læſo, amittitur viſio.Item hæc pars oculi maxime ſplendida,& conſpicua eſt,ac nullo colore infecta, quod ad videndi actionem apprimè obſcruit. Vnde Galenus 8. de vſu partium capit. 6. docet reliquas *Fit in oculo, ſcilicet in cryſtalloide.* *Galenus.*

oculi partes huiusce humoris gratia, siue vt cōtineant; siue vt alant, fuisse conditas. Et 10. eiusdem operis c. 1. statuit organum visus in huiusmodi humore consistere. Idemque sentit Aristoteles libr. 1. de generatione anim. cap. 5. vbi ait in ea parte effici visionem, quæ tota nitida est & splendida, vt ab omni colore & luce moueri possit. Et apertiùs lib. 1. de hist. anim. cap. 9. Idem asserit Vitellio lib. 3. Perspectiuæ theoremate 4. Valesius lib. 2. controu. cap. 8. Vega in Galenum de loc. aff. lib. 4. cap. 1.

Aristot. *Vitellio.* *Valesius* *Vega.*

Respondetur argumentis aduersariæ opinionis.

Solut. 1. Argumenta Verò, quæ in contrariam partem adduximus facilè explicantur. Ad primum aptè respōdebatur. Quòd verò deinde obiectum fuit, diluitur aiendo, etsi color sensiterio affusus aliorum colorum visionem impediturus esset, tamen lumen, quod humor crystallinus ab aëre collustrato recipit, non impedire cæterorum luminum aspectum, quia lumen ita est obiectum visus, vt sit etiam medium, cuius interuentu omnia cernuntur, quod proinde nullius visionem debuit inhibere. *Solut. 2.* Ad secundum dicito. Cum anima rebus aliis nimis intenta est, ita vt nihil ad rem visam aduertat, non dari visionem; quia nec datur integra illius causa, deficiente videlicet applicatione ipsius facultatis, à qua videndi actio manat. *Solut. 3.* Ad tertium, Concessa Maiori propositione, neganda est Minor, & ad eius probationem dicendum, pyramidem claudi punĉto, sed enim ad duos oculos nō vnam duci pyramidem, sed ad vnumquemque suam. Nec obstat quòd obiectum sit vnum, quia ab eadem re infinitæ pyramides proficisci queunt. *Solut. 4.* Ad quartum dicendum non ob eam causam, quæ in argumento affertur, coniungi neruum opticum; Nam quod non sit necesse coire in eo species ne res geminæ appareant, ex eo planè cōuincitur, quia alioqui opporteret dari etiam ante cerebrum aliquem neruum, in quo species audibiles hinc inde in vnum copularentur, ne soni simplices, duplici videantur. Quid autem causæ sit cur geminata in oculis visione, & in auribus auditione, nō appareat geminatum id, quod simplum est, in problematis exponemus. *In problem. de visu probl. 19.*

QVAESTIO VIII.

Vtrum in speculo imago videatur: an non.

ARTICVLVS I.

Affirmatiuæ partis argumenta.

ONSTAT quædam esse corpora, quæ imagines reddunt, vt aquam, æs politum, & gemmas quasdam. Nihil tamen eas æquè perspicuè reddit, ac specula è vitro, cui plumbum auersa parte illitum sit. Etenim vitrum ob læuorem, & pellucentiam facilè imagines

imagines excipit;ſed impreſſas non remittet, niſi eas oppoſitu alicuius corporis denſi, & obſcuri ſiſtat. Hinc ſolertis naturæ ingenium oculos animantium ad ſpeculorum imaginem efformaſsè videtur:ſiquidem humori cryſtallino nigrorem quendam à tergo adiunxit;è quo ad eos,qui aliorum pupillam introſpiciunt imago reſiliat; vnde ſcitè dictum eſt, vt ſpeculum oculus eſt artis, ita oculum eſſe naturæ ſpeculum. Antequam vero ad inſtitutam quæſtionem veniamus, illud hoc loco monuerimus, videlicet ſpeculorum vſum,qui magna ex parte in luxum abiit, ad animi vtilitatem non poſſe parùm conferre.Hinc Socrates, vt Apuleius refert, ſpeculo ad morum diſciplinam vtebatur, idque etiam adoleſcentibus,vt facerent,præcipiebat; quò ſi liberali forma eſſent, ne illam vitiis contaminarent,ſi deformi ſpecie,eam morum elegantia compenſarent. Quò ſpectat illud Senecæ Naturalium quæſtionum libro primo capite decimoſeptimo.Inuenta ſunt ſpecula non vt barbam,faciémque velleremus,aut vt faciem viri poliremus,ſed vt homo ipſe ſe noſceret. Multi ex hoc conſequuti ſunt primò ſui notitiam,deinde & quoddam conſilium;formoſus,vt vitaret infamiam; deformis, vt ſciret redimendum eſſe virtutibus, quicquid corpori deeſſet: iuuenis, vt flore ætatis admoneretur, illud tempus eſſe diſcendi,& fortia audendi:ſenex, vt indecora canis deponeret, & de morte aliquid cogitaret. Ad hoc rerum Natura facultatem nobis dedit, noſmetipſos videndi. Fons cuique perlucidus, aut læue ſaxum imaginem reddit. Nuper me in littore vidi. Cum placidum ventis ſtaret mare. Qualem fuiſſe cultum putas ad hoc ſpeculum ſe cernentium?Ætas illa ſimplicior, & fortuitis contenta, nondum in vitia beneficium detorquebat, nec inuentum naturæ in libidinem,luxúmque rapiebat.

Oculi veluti pellucida ſpecula.

Speculorum vſus etiā ad animum cō-ponendum. Senec.

His poſitis, ſolet in controuerſiam adduci num in ſpeculo, (quod ſimiliter de aliis corporibus, à quibus rerum ſimulachra ad aſpectum deſiliunt intelligendum erit)num, inquam, imago rei,an potiùs res per eam repræſentata videatur. Quam quidem controuerſiam Seneca libro ſeptimo natural. quæſt. capit. 5. cum propoſuiſſet integram reliquit. Quod ergo imaginem cerni affirmandum ſit tum communi hominum exiſtimatione, tum ſenſu ipſo
conſpicuum viderur,Item,quia ſi obiectum cerneretur,& non ima- 2.
go;intueremur obiectum in ſuo proprio ſitu, & loco,ac ſub ea magnitudine,qua præditum eſt:cum tamen ſecus rem habere conſtet. Id enim,quod aſpicimus,nō niſi in ſpeculo conſtitutum ſeſe nobis offert;& multo minus apparet,atque etiā in longiori diſtātia,quàm
eſt.Tertiò,quia in ſpeculo plano ſecundū Orizontē collocato ſum- 3.
ma pars rei viſæ apparet ſuprà; ima vero infrà; & in ſpeculo fracto ſimplicia videntur gemina, atque in ſpeculis quibuſdā certo modo cōpoſitis,nō geminata tātùm,ſed numeroſa multitudine. Quæ omnia nō aliunde videtur prouenire,quàm ex diuerſo modo,quo imago in ſpeculis recipitur,& inde ſe ſpectādam offert. Poſtremò, quia 4.
cùm

1. Argumēt. probās imaginē videri.

In ſpeculo fracto mutato ſitu partiū cur multiplex appareat obiectū Cātuarīēſis libr. 2. perſpect. cap. 3. concl. 5.

cùm ab aëre, vt interdum accidit, reflexio ad visum fit, id, quod cernitur non est res ipsa, sed eius simulachrum, vt non obscurè tradit Aristoteles 3. lib. Meteororum cap. 4. vbi ait, cuidam (hunc Antipherontem Oretanum fuisse memorant) semper imaginem suam ab aëre repercussam ante oculos obuersari solitam. Itaque non sentit Aristoteles Antipherontem se ipsum, sed sui imaginem in aëre obtueri consueuisse. Quod etiam de speculo procul dubio pronunciasset, cum vtrobique eadem omnino ratio sit.

ARTICVLVS II.

Non videri in speculo imaginem.

Videri obiectū & imaginem censent. *D. Thom.* *Caiet.* *Capreol.* *Calius.*

IN proposita dubitatione variæ sunt auctorum sententiæ. Nam Scotus in 2.d.13. q.1. Auerroes lib. de sensu & sensi. cap.1. D. Thomas de veritate qu.8. art. 5. & art. 15. asserit lapidem, & eius imaginem in speculo simul videri, idémque repetit 1.p.qu.58. art. 3. quod exemplum vberiùs enarrans Capreolus in primo d.35.q.2. art.1. in solutionibus argumentorum contra 2. conclusionem, ait visile producere speciē sui vsque ad speculum, quæ visile duntaxat referat; tum ab speculo vsque ad oculum effundi vnam tantùm speciem, quæ vtrumque repræsentet. In eadem sententia sunt Caiet. 1.p. quæst. 56. art. 3. Cælius libr. 15. c.1. Ioannes Gandauensis quæst. 9. de sensu, & sensili, Thimon 3. Meteororum q.4.

Contrarium opinantur *Ciruelus* *Vitellio* *Richardus.* *Conclusio.*

Contraria tamen opinio vera est: quam omnes ferè Perspectiui amplectuntur, vt videre est apud Ciruelum libr. 2. Perspectiuæ c.2. concl.13. & Vitellionē lib.5. Richardū in 4.d.11.q.1. in 6. principali. Apollinarē hoc in lib. q.17. aliósque non paucos. Ea verò hac cōclusione explicabitur. In speculo non videtur sola imago rei, nec res simul cum imagine; sed sola res à qua imago speculo imprimitur.

Antonius Andreas super authorē sex principiorū. Tolet. q. vlt. huius libri. Leuin. libr.2. de occultis naturæ mirac. c. 33. Palatius in 2. sentent. d.3 disput.3.

Nō videtur imago. *Probatur.* 1.

Hæc assertio cùm tribus constet partibus, quoad priorem ita concluditur. Quicquid videtur aut color est, aut lux; hæc enim tantùm sub obiecto visus continentur: sed imago neutrum horum est: ergo

2. ea non videtur. Secūdò, species visualis est homogenea, ac quælibet eius pars totū obiectū refert, vti superius disseruimus: atqui in speculo in alia parte caput, in alia pedes, cæteráque membra sese aspectui ingerunt. Nō potest ergo id, quod cernitur esse species visualis.

3. Tertiò, quia imago diffunditur toto speculo, & tamē id, quod aspici-

4. tur, non in toto speculo cernitur. Quartò, quia imago est in sola superficie speculi cōfecti ex chalybe, & tamē res visa apparet in pro-

5. fundo. Quintò, quia si imago videretur in speculo, cū nihil nisi per similitudinē potentiæ inustā percipiatur, vel imago cerneretur per similitudinē eiusdē speciei, vel diuersæ. Non eiusdem; tum quia esse notionale, quale est imaginis, semper ab eo, quod significat, distinguitur natura; tū quia nulla maior ratio est cur simulachrū coloris,

quam

quam cur ſimilitudo imaginis differat ſpecie ab eo, cuius ſimulachrum, eſt; tum poſtremò quia ſimilitudines diſtinguuntur ſpecie per obiecta, quæ repræſentant: cum igitur color, & eius ſimilitudo naturam ſpecie diuerſam obtineant; conſequens eſt vt etiam imago coloris & imago ſimilitudinis ipſius coloris naturam ſpecie differentem ſortiantur. Quòd autem imago in ſpeculo per aliam ſimilitudinem ab ſe ſpecie diſtinctam non cernatur, ex eo ſuadetur; quia tunc viſio quæ circa ſpeculum fit, non eſſet reflexa, ſiquidem à ſpeculo ad oculum ducitur recta linea. Quòd ſi aduerſarius dicat obiectum aſpici per lineam reflexam; imaginem verò per rectam, iam negat ſolam imaginem videri, quod antè aſſerebat. Secundò, lux directa, & reflexa ſunt eiuſdem ſpeciei, ergo imago per rectam lineam effuſa ab obiecto in ſpeculum, & per reflexam ab ſpeculo deſiliens ad oculum, erunt eiuſdem ſpeciei: atqui illa ſolùm repræſentat obiectum; ergo & hæc.

Nō videtur ſimul res & imago. Iam verò quòd ſimul & imago & res per eam ſignificata non ſpectetur, inde iam conſtat; quia eatenus tantùm diceretur videri à nobis ſimul res, & imago, quatenus idem eſt motus in imaginem, & in rem, quam imago repræſentat, vt ſcripſit Ariſtoteles lib. de memor. & reminiſ. cap. 2. quare cum oſtenſum ſit aſpectum noſtrum neutiquam ad imaginem ſpeculo inſidentem terminari, planum relinquitur dici non poſſe, nos & imaginem, & rem, quam imago ſignificat, in ſpeculo videre.

Solùm res in ſpeculo cernitur. Supereſt ergo, vt quod in ſpeculo cernitur, ſit res ſpeculo oppoſita. v.g. cùm Socrates in ſpeculum intuetur, ſeipſum in eo videt per ſpeciem à ſpeculo deſilientem: quia nimirum primò in ſpeculum ſui imaginem rectà impreſſit, deinde imago ab ſpeculo repercuſſa ad oculos redit, qua obſignati oculi ipſiuſmet Socratis viſionem eliciunt, tendúntque in Socratem non in proprio ſitu, ſed in alieno, videlicet in eo, à quo imago ad aſpectum reſultat. Nec id mirum videri debet, cum id viſioni reflexæ peculiare ſit. Qua de re multa apud Vitellionem lib. 5. perſpectiuæ & ſequentibus.

Solut. argumenti 1. Nunc aduerſæ partis argumẽtis occurramus. Ad primum dicendum, etſi non ſolùm vulgus, ſed ſapientum nonnulli cenſuerint videri in ſpeculo imaginem, idque ita eſſe ſenſui videatur, re vera tamen aliter rem habere, vt fuit à nobis commonſtratum. *Solut. 2.* Ad ſecundum quid dicendum ſit, ex proximè dictis patet. *Solut. 3.* Ad tertium, varietatem illam penes ſitum, qua ſe res conſpecta in ſpeculis offert, item geminationem, multitudinémve eiuſdem, naſci ex ſitu ipſo, vel compoſitione ſpeculorum, & ex modo, quo regreditur imago, per quam res videtur. Quæ omnia ſi à nobis particulatim, & enucleatè explicãda eſſent, opporteret ea de re integram atque alienam à præſenti inſtituto tractationem attexere.

Solutio Vlt. Ad vltimum, quod etiam in lib. meteor. tract. 4. c. 5. diſſeruimus, reſpondemus locutum fuiſſe eo loco Ariſtotelem ex communi vulgarium hominum ſententia; quemadmodum & cauſam, cur Anti-

pheronti ſua imago præire ſemper videretur, reddidit non ex ſuo, ſed ex Platonis dogmate; qui, vt ſuperiùs diximus, aſpectum per egreſſum radiorũ viſualiũ ab oculis fieri credebat. Itaque docuit ibi Ariſtoteles idcircò Antipheronti ſui ſimulachrum obuerſari ſolitum, quia adeò imbecilli viſu erat, vt radij ab eo exilientes non poſſent vltrà progredi, & aërem propellere: ſicque à proximo aëre, quaſi à ſpeculo confeſtim ad oculum redibant, & vbi ea repercuſſio fiebat, propriam formam intuebatur; ita Ariſtoteles. Si tamen germanam huiuſce rei cauſam requiris, reſpondet Alexander nubeculam aliquam Antipheronti ante pupillam coactam fuiſſe, è qua ob denſitatem reflexio imaginis ad humorem cryſtallinum fiebat, atque ita videre ſe ille in aëre putabat, cùm re vera intra oculorum orbem videret; quemadmodum ob eiuſmodi materiæ intra oculos concretionem, interdum culices in aëre volantes intueri nobis videmur, venulis, quæ ad pupillam ſunt materia illa oppletis, ideoque aliquantulum ſublatis, ita vt alarum quandam ſimilitudinem præ ſe ferant.

An viderit ſe in aëre Antipheron.

Huic tamen ſolutioni illud obſtat, quòd cum intra oculum non poſſit gigni imago totius corporis, vel faciei, cùm oculus non opponatur illis ex aduerſo, vtique non poterat Antipheron ſe per imaginem in oculo ipſo genitam conſpicere. Quare dicendum potius, ab aëre ad Antipherontis oculos ophtalmia laborãtes, reflecti ſolitam quaſi ab ſpeculo imaginem, qua ſe aëre vicino intuebatur: potuit enim ab oculis eo morbo affectis humor diffluere, quo aër craſſeſceret, eámque repercuſſionẽ faceret. Altera ſolutio ſit: forſitan Antipheron neque intra oculum, neque in aëre ſe ipſum videbat, ſed læſa imaginatione, id quod apprehendebat, exteriùs accidere putabat. Narrat enim de ipſo Ariſtoteles in libro de memoria, & reminiſcentia cap. 1. eum idola omnia, quæ phantaſia concipiebat, tanquam facta, & geſta narraſſe. Lege Galenum de locis affectis libro 3. cap. 6. quo loco oſtendit propter affectum humore melancholico cerebrum, ſibi perſuaſiſſe nonnullos, exteriùs obuerſari oculis plurima, quæ interiùs ſolummodo conficta erant.

QVAESTIO IX.

Vtrum ij, qui aquarum inſpectores vulgo habentur, re vera ſub terris aquas videant.

ARTICVLVS I.

Quæſtionis in vtramque partem diſceptatio.

Ro explicatione propoſitæ dubitationis aduertendum eſt, ex iis, qui Aquileges nuncupantur, quoſdam eſſe, de quibus Plinius libro 31. natural. hiſtor. capite tertio agit, qui tantùm externis quibuſdam indiciis explorant

plorant, vbi aquæ ſubſint; quibus ad id præter vulgares notas, videlicet iuncum, aut arundinem, multúmque alicui loco incubantem ranam; Illud peculiare ſignum eſt, ſi ante ſolis ortum longius intuentibus exhalatio aliqua nebuloſa prætenuis appareat; quam tamen ex edito ſpeculantur proni, terrã mento attingente. Eſt etiam vt loco citato ait Plinius, alia æſtimatio peritis tantùm nota, quam feruentiſſimo æſtu ſequuntur, dieique horis ardentiſſimis, qualis ex quoque loco repercuſſus ſplendeat, Nam ſi terra ſitiente humidior eſt ille, indubitata ſpes promittitur; ſed tanta intentione oculorum opus eſt, vt indoleſcant, quod fugientes ad alia experimenta decurrunt, &c. Alij ſunt, qui profitentur ſe aquas terra latentes intueri: De his noſtra quæſtio eſt. Nam quòd hoc fictitium omninò ſit ex eo videtur oſtendi, quia cùm viſio non fiat niſi tranſmiſſis ab obiecto ſpeciebus per diaphanum actu illuſtratum, terra verò opaca ſit, ac nequaquam lumini peruia: quonam modo aqua terræ ſinu oblitescens videri poterit? Secundò, quia vel id prouenit ex perſpicacitate, & acumine; vel ex qualitate aliqua iis hominibus naturæ dono inſita. Primùm dicendum non eſt, cum ij homines cætera non acutiùs videant. Nec ſecundum, quia non apparet quænam eiuſmodi qualitas ſit; ergo, &c. Accedit quòd nonnulli, qui hoc munus venditabant falſi ſunt nihil ſe minùs, quàm aquam ſub terris videre, ſéque id ad quæſtum finxiſſe. Quare & ij, quorum dicto effoſſis puteis aquæ repertæ ſunt, quibuſdam venêre in ſuſpicionẽ initi cum Dæmonibus fœderis.

De his ſignis Vitruuius lib. 8. de Architectura cap. 1.

Indicia latẽtis aquæ.

Quibus rationibus probetur nõ videri aquas ſub terra.

At enim in contrariam partem non deſunt etiam argumenta. Ac primùm, quòd tametſi mirum ſit, non debeat tamen impoſſibile iudicari, quoſdam eſſe, qui eo naturæ munere afficiantur; vt ſub terris aquas videant, reddi poteſt probabile multorum hominum exemplis, quibus peculiares quædam affectiones præter communem ordinem, & conſuetudinem ab ipſo ortu datæ ſunt. Nam Alexander Macedo ex cute, & membris ſuauiſſimum odorem afflabat; & qui eius menſis præerat Demophoon in Sole, balneóque rigebat, æſtuabat in vmbra. Tiberius Cæſar experge factus noctu pauliſper non aliter, quàm media luce, omnia contuebatur, paulatim tenebris ſeſe obducentibus: & noſtra etiam ætate ciuis quidam Brigantinæ vrbis in Luſitania noctu adeò acutè videbat, vt minutiſſima quæque diſtingueret. Athenagoras Argiuus à Scorpionibus percuſſus nihil dolebat. Tintyritæ incolæ Ægypti inter Crocodilos impunè verſantur. Quædam Æthiopum gens ex aduerſo Meroes ad vſque fluuium Hydaſpem citra periculum aſpides comedunt. Longum eſſet cætera perſequi. Solet quippe natura hiſce quaſi digreſſionibus extra chorum ſaltare, vt extraordinaria varietate vniuerſi pulchritudinem augeat.

Pro aquarũ inſpectoribus

Cœlius libr. 29. cap. 17. Plin. libr. 11. c. 37. Tranquillus in Tyberio cap. 68. Cœlius libr. 30. cap. 9.

Item, quòd non repugnet cerni prædicto modo aquas, probatur ex eo, quia lynces dicuntur ea, quæ trans-parietem ſunt, aſpicere:

 quòd

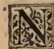
Calius libr. 16. cap. 1. quòd etiam historici de quodam Argonauta, qui Lynceus dictus est, memoriæ prodiderunt. Nec officit quòd non videantur per terræ obscuritatem transmitti posse imagines ab aqua ad aspectum. Enim verò haùd improbabile est, quod Stoici Philosophi tuebantur, videlicet terram nonnihil luminis imbibere, atque adeò etiam ea, quæ terræ sinu saltem ad aliquam distantiam inclusa sunt, iacere ex se proprias imagines, verum ita tenues, vt ordinariè, & communi videndi facultati non congruant: sed ei, qua præditi aquileges sunt. Nec item specierum traiectionem impediet terræ densitas: siquidem densior quàm terra est crystallus, quæ tamen luce perfusa species transmittit.

ARTICVLVS II.

Quæstionis Explicatio.

Sint aquileges necne, vtrũque probabile. HIs ita in vtramque partem disputatis, nonnulli ætatis nostræ nobiles Philosophi affirmatiuam partem amplectuntur: nimirum, reperiri homines, qui re vera aquas terra latentes conspiciunt. Adducuntur autem vt ita opinentur, non tam philosophicis rationibus, quàm experientia. Fuerunt enim non pauci extantque adhuc nonnulli, qui multis in locis occultam aquæ vim sua inspectione ostenderunt: non interuenisse autem ad id opem Dæmonum suadet diligens, & accuratũ examen, quo eorum hac in re probitas publici iudicij authoritate explorata fuit. Tum verò quòd quibusdam etiam brutis animantibus hác cernendi vim à natura datam fuisse perhibent, argumento quod certis quibus

CAPITIS OCTAVI EXPLANATIO.

[a] *Vnc autem.* A visu ad auditum transit, quòd hic sensus secundum dignitatis locum inter cæteros sensus externos vendicet, vt progressu patebit. Continet autem hæc disputatio partes quinque. Vnam de obiecto auditus, hoc est, de sono: alteram de eius functionibus: tertiam de organo: quartam de sonorũ differẽtiis: quintam de instrumentis, & generatione vocis. Docet ergo in primis sonum duplicẽ esse: vnum actu, alterum potestate. Sonus actu, est cùm corpora sonum efficientia actu colliduntur: potestate, cùm corpora, quæ sonare queunt, non actu colliduntur, sed potentia tantùm.

[b] *Fit autem actu sonus.* Aggreditur ad explicandum quonam modo sonus actu fiat; cum verò sonus duplex sit: directus, & resse

ΚΕΦ. Θ.

[a] Ν῀ῦν δὲ πρῶτον περὶ ψόφου καὶ ἀκοῆς *Text.77.*
διορίσωμεν. ἔστι δὲ διττὸς ὁ ψόφος.
ὁ μὲν γὰρ ἐνέργειά τις, ὁ δὲ δύνα-
μις· τὰ μὲν γὰρ οὔ φαμεν ἔχειν ψό-
φον, οἷον σπόγγον, ἔρια· τὰ δ᾽ ἔχειν
οἷον χαλκὸν, καὶ ὅσα στερεὰ καὶ λεῖα, ὅτι δύναται
ψοφῆσαι.. τοῦτο δ᾽ ἐστὶν αὐτοῦ μεταξὺ καὶ τῆς ἀκοῆς,
ἐμποιῆσαι ψόφον ἐνεργείᾳ. [b] γίνεται δὲ ὁ κατ᾽ ἐνέργειαν *Text.78.*
ψόφος,

quibusdam locis aspectu magnoperè terrebantur, vbi eruta terra, subterfluentes aquæ repertæ sunt.

Qui negatiuam partem sequuntur, ea, quæ diximus experimenta ad externa signa, ad mendacia, ad veneficia, ad casum referunt. Si qui tamen affirmatiuam sequi voluerint, ad primam aduersariorũ rationem respondebunt cum Stoicis, terram quidem opacam, & obscuram esse, non quia nihil prorsus luminis interiùs saltem intra poros admittit, sed quia id adeò exiguum est, vt pro nihilo habeatur; præsertim cùm ordinariè sub aspectum non cadat. Non videre autem aquileges aquam sine aliquo lumine, argumento est, quòd aquam exploraturi, meridianam lucem quærunt, & solis splendorem, quo nimirum è profundo species hauriant, & ad aspectum euocent. Quæ species per aërem poris terræ contentum fortè traiiciantur. *Satisfit argumentis pro vtraque parte adductis.*

Ad secundum dicendum, vt plurimum id non prouenire ex nimia perspicacitate, saltem respectu omnium visilium, vti probat argumentum, sed ex peculiari affectione occulta, quæ visus proportionẽ ad vsum talium specierum, & tam exigui luminis habet: quanquam interdum cum ea proportione repertum fuisse dicitur mirum acumen ad res omnes quàm longissimè tuendas; vt in Lynceo Argonauta, cuius suprà mentionem fecimus, qui non solùm terra interposita videbat, sed solitus etiam fuisse perhibetur exeuntem à Carthagine classem Punicam, numerumque nauium ex specula Lybicana manifestissimè notare. Idemque, quòd paucis mortalium contigit, nouissimam lunam, primamque in signo Arietis eodem die conspexit. *Non videbitur aqua sub terra sine aliquo lumine.* *Plinius lib. 8. cap. 17.*

Ad vltimum, haud mirum esse, quòd quidam videre se aquas finxerint cum non viderent, nihil est enim in istiusmodi rebus tam certum, & constans, quod simulatores non inueniat.

CAP. VIII.

Text. 77. a

V N c *autem post hæc de sono & auditu determinemus oportet. Est itaque sonus, duplex: quidam enim est actu: quidam potentia sonus. Nam corporum quædam non habere dicimus sonum, vt spongiam, lanam, & huiusce modi, quædam habere, vt æs, & quæcunque solida, leuiáque sunt, quia possunt sonare, id est, inter se, & auditum sonum efficere.* *Text. 78.* b *Fit autem actu sonus alicuius semper*

& reflexus, priùs de directo, qui reflexum necessariò antecedit, differit. Docet igitur ad directum sonum edendum tria corpora concurrere, nimirum corpus percutiens, percussum, & medium, quod intercipitur. Id verò ita probat Sonus resultat ex ictu, seu percussione, hæc autem nõ datur nisi vnum corpus plagam excipiat, Igitur ad sonum producendum duo exiguntur corpora. *Trium corporum concursu sonus fit.*

Deinde, percussio non fit nisi vnum corpus ad alterum loco moueatur: hæc autem motio indiget medio, cum latio non fit in vacuo. Igitur tria corpora ad sonum conueniunt, duo extrema, & vnum medium.

ψόφος, ἀεί τινος πρός τι καὶ ἔν τινι· πληγὴ γάρ
ἐστιν ἡ ποιοῦσα. διὸ καὶ ἀδύνατον ἑνὸς ὄντος γενέσθαι
ψόφον· ἕτερον γὰρ τὸ τύπτον, καὶ τὸ τυπτόμενον·
ὥστε τὸ ψοφοῦν πρός τι ψοφεῖ. πληγὴ δ᾽ οὐ γίνεται
ἄνευ φορᾶς. [c] ὥσπερ δ᾽ εἴπομεν, οὐ τῶν τυχόντων
πληγὴ ὁ ψόφος· οὐθένα γὰρ ψόφον ποιεῖ ἔρια πα-
ταχθέντα ἢ πληγέντα, ἀλλὰ χαλκὸς, καὶ ὅσα λεῖα
καὶ κοῖλα· ὁ μὲν χαλκὸς, ὅτι λεῖος· τὰ δὲ κοῖλα,
τῇ ἀνακλάσει πολλὰς ποιεῖ πληγὰς μετὰ τὴν πρώ-
την, ἀδυνατοῦντος ἐξελθεῖν τοῦ κινηθέντος. ἔτι *Text.79.*
ἀκούεται ἐν ἀέρι καὶ ὕδατι, ἀλλ᾽ ἧττον. οὐκ ἔστι δὲ
ψόφου κύριος ὁ ἀὴρ, οὐδὲ τὸ ὕδωρ· ἀλλὰ δεῖ στερεῶν
πληγὴν γενέσθαι πρὸς ἄλληλα, καὶ πρὸς τὸν ἀέρα.
τοῦτο δὲ γίνεται, ὅταν ὑπομένῃ πληγεὶς ὁ ἀὴρ, καὶ μὴ
διαχυθῇ. διὸ ἐὰν ταχέως καὶ σφοδρῶς πληγῇ, ψο-
φεῖ· δεῖ γὰρ φθάσαι τὴν κίνησιν τοῦ ῥαπίζοντος τὴν
θρύψιν τοῦ ἀέρος, ὥσπερ ἂν εἰ σωρὸν ἢ ὁρμαθὸν
ψάμμου τύπτοι τις φερόμενον ταχύ. [d] ἠχὼ δὲ γίνεται, *Text.80.*
ὅταν ἀπὸ τοῦ ἀέρος ἑνὸς γινομένου διὰ τὸ ἀγγεῖον τὸ
διορίσαν καὶ κωλῦσαν θρυφθῆναι, πάλιν ὁ ἀὴρ
ἀπωσθῇ, ὥσπερ σφαῖρα. ἔοικε δὲ ἀεὶ γίνεσθαι ἠχὼ,
ἀλλ᾽ οὐ σαφής. ἐπεὶ συμβαίνει γε ἐπὶ τοῦ ψόφου. κα-
θάπερ καὶ ἐπὶ τοῦ φωτός· καὶ γὰρ τὸ φῶς ἀεὶ ἀνακλᾶται·
οὐ γὰρ ἂν ἐγίνετο πάντῃ φῶς, ἀλλὰ σκότος ἔξω τοῦ
ἡλιουμένου, ἀλλ᾽ οὐχ οὕτως ἀνακλᾶται, ὥσπερ ἀφ᾽
ὕδατος, ἢ χαλκοῦ, ἢ καί τινος ἄλλου τῶν λείων. ὥστε *Text.81.*
σκιὰν ποιεῖν, ᾗ τὸ φῶς ὁρίζομεν. τὸ δὲ κενὸν ὀρθῶς
λέγεται κύριον τοῦ ἀκούειν· δοκεῖ γὰρ εἶναι κενὸν ὁ ἀήρ.
οὗτος δέ ἐστιν ὁ ποιῶν ἀκούειν, ὅταν κινηθῇ συνε-
χὴς καὶ εἷς· ἀλλὰ διὰ τὸ ψαθυρὸς εἶναι, οὐ γεγωνεῖ
ἂν μὴ λεῖον ᾖ τὸ πληγέν· τότε δὲ εἷς γίνεται ἅμα, διὰ
τὸ ἐπίπεδον· ἓν γὰρ τὸ τοῦ λείου ἐπίπεδον. [e] ψοφητικὸν *Text.82.*
μὲν οὖν, τὸ κινητικὸν ἑνὸς ἀέρος συνεχείᾳ μέχρις
ἀκοῆς· ἀκοὴ δὲ συμφυὴς ἀέρι. διὰ δὲ τὸ ἐν ἀέρι εἶναι,
κινουμένου τοῦ ἔξω, τὸ εἴσω κινεῖ. διόπερ οὐ πάντῃ τὸ
ζῷον ἀκούει, οὐδὲ πάντῃ διέρχεται ὁ ἀήρ· οὐ γὰρ πάν-
τῃ ἔχει ἀέρα τὸ κινησόμενον μέρος καὶ ἔμψυχον,
ὥσπερ ἡ κόρη τὸ ὑγρόν. αὐτὸ μὲν δὴ ἄψοφον ὁ ἀὴρ, *Text.84.*
διὰ τὸ εὔθρυπτον. ὅταν δὲ κωλυθῇ θρύπτεσθαι, ἡ
τούτου κίνησις ψόφος. ὁ δ᾽ ἐν τοῖς ὠσὶν ἐγκατῳκο-
δόμηται πρὸς τὸ ἀκίνητον εἶναι, ὅπως ἀκριβῶς αἰ-
σθάνηται πάσας τὰς διαφορὰς τῆς κινήσεως. διὰ ταῦ-
τα δὲ καὶ

[c] *Atque uti diximus.* Docet qualia esse debeant ea corpora, quæ percussa sonum editura sunt, idque nonnullis propositis cōditionibus edisserit. Prima est, vt sint dura, sic enim sibi mutuò obsistent, & interclusum aërem ferient: cuius conditionis defectu corpora lanea non reddunt sonum: Secunda est: vt sint læuia, quia læuium vna est æquabilis superficies, qua totus aër simul diuerberatus sonabit: nec frustratim cōminutus silētio egredietur: Tertia, vt sint cōcaua: Nam hæc ad sonum efficiendum aptiora sunt: quia aër intus inclusus post ictum ad latera concaua repercutitur, vt in tintinnabulis videmus.

Corpora aptiora ad sonum efficiendū dura, læuia concauaq́; sunt.

Quod soni medium.

Deinde, agit de medio soni, docétque id esse aërem & aquam: licet hæc non sint præcipua causa sonū efficiens, sed corpora solida aërē comprimētia, ita vt percutientis motus dissipationem aëris præueniat, ac vincat. Vnde fit vt percussio velox, & concitata esse debeat, alioqui sensim aër diffluet absque sono. Quod Aristoteles exemplo declarat. Nam arenæ cumulum descēdentem, siquis celeriter, ac vehementer percutiat, ita vt ob velocitatē eius diffusionem præuertat, sonum efficit, cōtra verò accidet si arenam sensim, & leuiter feriat.

[d] *Fit autem Echo.* Differit de generatione Echus seu soni reflexi, quem ait fieri cùm sonus ex sono resultat: id est, cùm aër ictus in corpus, quod ei renititur incurrit, cumq́; vlterius progredi non possit, dispescitur, & dissultat, vt pila: Docétque semper huiusce modi reciprocas voces fieri, licet præ sua exilitate sensum effugiant: quod & in lumine accidit, nam

etsi

semper ad aliquid, & in aliquo: ictus est enim, qui sonum efficit ipsum. Quapropter fieri non potest, vt si vnū sit corpus, sonus efficiatur: quippe cum aliud sit id, quod verberat, aliud quod verberatur. Quare id, quod sonat, ad aliquid sonat. Sine autem latione nunquam efficitur ictus. [c] *Atque, vti diximus, non quorumuis ictus corporū sine vllo discrimine sonus est, nullū enim efficit sonum, si percussa fuerit lana, sed æs, & quæcunque sunt leuia, concauaq́; : æs quidē, quia corpus est leue, concaua verò, quia per reflexionem complures post primum efficiunt ictus, quippe cùm non possit aër motus, ac*

Text.79. *agitatus exire. Præterea, auditur quidem sonus, & in aëre & aqua. At verò nec aër est auctor soni, nec aqua, sed opus est, vt inter sese solidorum corporum, atque ad aërem ictus fiat, quod quidem tum fit, cùm aër percussus permanet, neque diffunditur. Quapropter si citò, vehementerq́; percutiatur, sonat, opus est enim vt percutientis motus diffusionē præueniat aëris: perinde atque si cumulum aut aceruum arenæ cum fertur, velociter quispiam*

Text.80. *verberet.* [d] *Fit autem Echo, sonitus, inquam is, qui post sonum resultat: cum aër factus vnus ob vas, vel locū, qui terminauit ipsum, atque dissolui prohibuit, inde resilit veluti pila repulsus. Videtur autem talis sonitus fieri semper: sed nō semper clarus efficitur. Nam & in sono perinde atque in lumine fit. Lumen enim semper refrangitur: alioquin non fieret lumen vbique, sed essent extra locū eum tenebræ, quò radij solis perueniunt. Verùm non ita semper refrangitur, vt vmbram efficiat, qua terminare lumen solemus, quod quidem tum fit; cum ab aqua, vel ære, cæterisq́; leuibus, vt patet, refle-*

etsi non ita nobis effulgeat, semper resilit, etiā in eas partes, vbi est vmbra: alioqui tenebræ vbique essent, exceptis locis soli oppositis, vbi splendor & radius palàm incubat. Sic igitur & soni reflexio semper fit, quia semper ex sono percussus aër inuenit corpus, vnde reciprocetur: non tamen semper auditur, aut quia species recurrētes prætenues sunt, & iā penè emortuæ: aut quia adsunt adhuc species directæ, aut non multo antè fuerunt: quod in causa est, ne Echo vti diuersus sonus percipiatur. Commonet deinde probè asseruisse antiquos philosophos aërem esse medium, quo sonus percipitur, qui tunc aptè immutatur, vt auditio fieri queat, cùm totus aër inter corpus, quod sonat, & audiendi facultatem interiectus afficitur, vt in auditum species transmitti possint.

Quemcunq; sonum comitatur Echo, quamquā nō semper percipiatur.

[e] *Inest autem auditui.* Explanat qua ratione audiendi instrumentum à sone immutetur. Habet quippe auditus organo suo congenitum aërem,

Quo pacto auditus instrumentum à sono moueatur.

Text.81. *ctitur. Rectè autem à veteribus audiendi vacuo tribuitur auctoritas. Nam aër vacuum esse videtur, is autem est, qui audire facit, cum continuus vnusquisque fuerit agitatus. Verum quia fragilis est, non personat nisi id, quod est percussum, sit leue, tum enim vnus ipse simul ob planiciem ipsam euadit, leuis namq́; corporis planum est vnum. Id igitur sonum efficit, quod mouet*

Text.82. *vsque ad auditum continuatione aërem vnum.* [e] *Inest autem auditui quidam insitus aër, atque cum auditus in aëre sit, cum externus aër mouetur; & internus mouetur ac agitatur. Qua propter animal non omni audit ex parte, neque quòuis aër pertransit, & penetrat; quippe cum animatum*

Text.83. *nō habeat aërē vbiq́;, quo possit quauis sua parte moueri. Ipse igitur aër vacat ex se sono quia facile dispergitur ac dissoluitur: verū cū prohibetur dissolui, tū motio ipsius est sonus. At is aër qui in auribus est collocatus, intus est cōditus vt sit immobilis, atq́; vt hoc exactè sentiat differētias omnes motus. Et*

propter

aërem, qui ab externo aëre moto notionaliter, à sono notionaliter etiam, id est, per species mouetur. Ideóque non omnia animantium membra audiendi vi pollent: quia non omnibus huiusmodi aër innatus est, sed tantùmmodo auribus, intra quas oblitescit. Porro discrimen est inter externum aërem, & eum, quem auribus natiuũ ponimus, quòd licet vterque soni expers sit, ille tamen facilè dissipatur, sonúmque edit, hic verò immotus persistit, vt omnia sonorũ genera comprehẽdat, & dignoscat, quemadmodum & humor crystallinus omni colore vacat, vt colores omnes percipiat: ob eámque causam etiam intra aquam audimus, quia ipsum aërem auditui cõgenitum aqua non subit. Quòd si vnquam vehementiori facto impetu, eò irrumpat, non sentitur sonus. Quod similiter accidit cùm mẽbrana aërem illũ complectens vitio aliquo laborat.

Aërem innatũ esse organum audiendi.

f *At enim signum.* Quòd congenitus aër atq; immotus organum sit audiendi signo quodam ostendit. Si enim auris quodã veluti bõbo personat instar cornu, minimè audimus, moto scilicet & agitato, atque adeò malè affecto interno illo aëre. Qua de causa (inquit Aristoteles) veteres quidam putarunt etiam in vacuo audiendi actionẽ elici posse, quod sat esset intra nos congenitum aërem pulsari.

Tam percutiens, quam percussum corpus est causa soni.

g *Sed vtrum horum.* In quæstionem adducit, quidnam soni causa dici debeat: percutiensne, an percussum. Respondet vtrumque esse causam soni: alia tamen, atque alia ratione. Percussum quatenus resistẽdo, percutiens quatenus feriendo in causa est vt interceptus aër dissultet; siquidem sonus ex conflictu duorum corporum, & aëris desultu nascitur. Deinde, rursus explicat cuiusmodi esse debeãt corpora, quæ se ferunt ad sonum, vtique læuia, & plana esse oportere, quia ab asperis ob eminentias, & superficierum inæqualitatem non resilit vnus aër

δὲ καὶ ἐν ὕδατι ἀκούομεν, ὅτι οὐκ εἰσέρχεται πρὸς αὐτὸν τὸν συμφυῆ ἀέρα· ἀλλ' οὐδ' εἰς τὸ οὖς διὰ τὰς ἕλικας· ὅταν δὲ τοῦτο συμβῇ, οὐκ ἀκούει. οὐδ' ἂν ἡ μήνιγξ κάμῃ, ὥσπερ τὸ ἐπὶ τῇ κόρῃ δέρμα, ὅταν κάμῃ. f ἀλλὰ καὶ σημεῖον τοῦ ἀκούειν ἢ μὴ, τὸ ἠχεῖν ἀεὶ Text.84.
τὸ οὖς ὥσπερ τὸ κέρας· ἀεὶ γὰρ οἰκείαν τινὰ κίνησιν κινεῖται ὁ ἀὴρ, ὁ ἐν τοῖς ὠσίν· ἀλλ' ὁ ψόφος ἀλλότριος καὶ οὐκ ἴδιος. καὶ διὰ τοῦτο φασιν ἀκούειν τῷ κενῷ καὶ ἠχοῦντι, ὅτι ἀκούομεν τῷ ἔχοντι ὡρισμένον τὸν ἀέρα. g πότερον δὲ ψοφεῖ τὸ τυπτόμενον, Text.85.
ἢ τὸ τύπτον, ἢ καὶ ἄμφω, τρόπον δ' ἕτερον· ἔστι γὰρ ὁ ψόφος κίνησις τοῦ δυναμένου κινεῖσθαι τὸν τρόπον τοῦτον, ὅνπερ τὰ ἀφαλλόμενα ἀπὸ τῶν λείων, ὅταν τις κρούσῃ. οὐ δὴ πᾶν, ὥσπερ εἴρηται, ψοφεῖ τυπτόμενον καὶ τύπτον· οἷον ἐὰν πατάξῃ βελόνη βελόνην· ἀλλὰ δεῖ τὸ τυπτόμενον ὁμαλὸν εἶναι, ὥστε τὸν ἀέρα ἀθρόον ἀφάλλεσθαι καὶ σείεσθαι. h αἱ δὲ διαφοραὶ τῶν Text.86.
ψοφούντων, ἐν τῷ κατ' ἐνέργειαν ψόφῳ δηλοῦνται· ὥσπερ γὰρ ἄνευ φωτὸς οὐχ ὁρᾶται τὰ χρώματα, οὕτως οὐδὲ ἄνευ ψόφου τὸ ὀξὺ καὶ τὸ βαρύ. ταῦτα δὲ λέγεται κατὰ μεταφοράν, ἀπὸ τῶν ἁπτῶν· τὸ μὲν γὰρ ὀξὺ κινεῖ τὴν αἴσθησιν ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ ἐπὶ πολύ· τὸ δὲ βαρὺ, ἐν πολλῷ ἐπ' ὀλίγον. καὶ οὐ δὴ ταχὺ τὸ ὀξὺ, τὸ δὲ βαρὺ βραδὺ, ἀλλὰ γίνεται τοῦ μὲν, διὰ τὸ τάχος ἡ κίνησις τοιαύτη· τοῦ δὲ, διὰ βραδυτῆτα. καὶ ἔοικεν ἀνάλογον ἔχειν τῷ περὶ τὴν ἁφὴν ὀξεῖ καὶ ἀμβλεῖ. τὸ μὲν γὰρ ὀξὺ οἷον κεντεῖ, τὸ δ' ἀμβλὺ οἷον ὠθεῖ διὰ τὸ κινεῖν, τὸ μὲν ἐν ὀλίγῳ, τὸ δὲ ἐν πολλῷ. ὥστε συμβαίνει τὸ μὲν ταχὺ, τὸ δὲ βραδὺ εἶναι. περὶ μὲν οὖν ψόφου, ταύτῃ διωρίσθω. i ἡ δὲ φωνὴ, ψό- Text.87.
φος τίς ἐστιν ἐμψύχου· τῶν γὰρ ἀψύχων οὐθὲν φωνεῖ, ἀλλὰ καθ' ὁμοιότητα λέγεται φωνεῖν· οἷον αὐλὸς, καὶ λύρα. καὶ ὅσα ἄλλα τῶν ἀψύχων. ἀπότασιν ἔχει, καὶ μέλος, καὶ διάλεκτον· ἔοικε γὰρ ὅτι καὶ ἡ φωνὴ ταῦτ' ἔχει. πολλὰ δὲ τῶν ζῴων οὐκ ἔχουσι φωνήν. οἷον τά τε ἄναιμα, καὶ τῶν ἐναίμων οἱ ἰχθύες. καὶ τοῦτ' εὐλόγως, εἴπερ ἀέρος κίνησίς ἐστιν ὁ ψόφος. ἀλλ' οἱ λεγόμενοι

propter hoc in aqua etiam audimus, quia non ingreditur in ipsum insitum aërem, nec in aurem ob obliquitates ipsius, aqua; quod si acciderit, non audimus. Nec item, si ægrotauerit ipsa membrana. Quemadmodum etiam non videmus: cùm
Text.84. *ea pellis ægrotat, quæ pupillam complectitur.* [f] *At enim signum id est audiendi, vel non audiendi. Nam auris semper sonat perinde ac cornu, semper enim aër insitus motu suo quodam in auribus agitatur. Verum ipse sonus alienus est, & non proprius. Et propterea veteres vacuo nos inquiunt audire, ac personãte: quia audimus eo, quod deter-*
Text.85. *minatum aërem habet.* [g] *Sed vtrum horum duorum sonet: vtrum id quod verberatur, an id quod verberat? At constat vtrumq; sonare, modo autem diuerso. Sonus enim motio est eius, quod eo motu moueri potest, quo mouẽtur ea, quæ resiliunt à corporibus lenibus cùm quispiam percutit. Nec omne quoduis tam verberatum, quàm verberans sonum efficit, vti diximus, non enim vt patet, sonus efficitur, si acus feriat acũ. Sed opus est, vt id, quod verberatur, sit planum quo simul aër inde resiliat,*
Text.86. *totúsve concutiatur.* [h] *Atque differentiæ sonorum actu sono manifestè fieri solent. Nam vt absque lumine nõ videntur colores, sic neque acutum graueq; sine sono discernitur. Hæc autẽ tangibilibus translatione dicuntur acutum namq; multùm in breui tempore sensum mouet: graue verò longo in tempore parùm. Non igitur idem est acutum, & velox, neq; graue tardùmque, sed fit alterius quidem motus propter velocitatem talis: alterius autem talis ob tarditatem. Et similia esse videntur acuto, atque obtuso, quæ sunt in tactu (nam acutum quidem quasi pungit, obtusum autem quasi pellit) quia illud in pauco, hoc in multo tempore mouet. Quasi fit vt illud sit velox, hoc tardum. Atque de*
Text.87. *sono quidem determinatum sit hactenus.* [i] *Vox autẽ sonus quidam est animantis. Nihil enim inanimatorũ, vocem habet, sed similitudine quadã dicuntur vocẽ emittere, vt tibia, lyra, cæteraq; inanimata, quæcunque extensionẽ, concẽtum, & locutionem: horũ enim soni similes esse voci vidẽtur, quia vox & hæc eadem habet. Atqui complura sunt animalium, quæ non eliciunt vocẽ, vt ea, quæ sanguinis expertia sunt, & eorũ quæ sanguinẽ habent pisces, atq; id non absq; ratione. Siquidẽ sonus motio quadã aëris est. Sed qui*

aër continuus, quod ad sonum necessum est, sed diffluit, ac dispergitur.

[h] *Atque differentiæ sonorũ.* Soni species, seu differẽtias inuestigat, & qua ratione percipiantur docet aiens, sicuti visus non distinguit colores absque lumine, ita neq; auditũ sono internoscere, nisi cum actu editur. Explicat vero quid sit acutũ, & graue in sonis, ducta similitudine ab iis, quæ tactum feriunt. Vt enim in his acutũ dicitur quod in mucronem desinẽs breui tempore magnam plagã infert: obtusum vero, quod multo tẽpore non ferit, sic acutum sonum appellamus eum, qui breui tempore auditum acriter mouet, grauẽ, qui parum. Vnde rectè colligit Aristot. nõ eundem esse velocem, & tardum sonum, acutum, & grauem. Nã vt in iis, quæ tanguntur, acutum sequitur incisio, & velox diuisio corporis; obtusum vero pulsio, & tarda sectio, sic acutũ sonum celeritas comitatur; grauem tarditas. Quod ex fidium sonis accommodatè explicat Philoponus. Earũ enim postrema, quæ Nete dicitur, quia nimis tẽsa est, cùm pulsatur, aërem velociret percutit, & acute sonat diúque eundem sonum retinet. contra verò accidit in prima fidium, quæ graue edit sonum, diciturque Hypate. Lege Arist. sect. 19. Problem. q. 11. & q. 37.

Quis acutus sonus, qui grauis.

Acutus sonus velox est, grauis tardus.

[i] *Vox autem sonus.* Egit de sono in cõmune, nunc de quadam eius parte,

parte, hoc est, de voce differit; vt verò integrã vocis definitionem colligat, eius particulas singulatim pertractat. Monet ergo in primis, vocem esse sonũ animantis. Quòd siquis obiiciat tibiam, aliáque instrumenta quibus edeentus efficitur, etiam dici vocem edere: respondet, iis non propriè sed per analogiam vocis nomẽ accōmodari: imò nec omnibus animantibus vocem competere, cum ea careant exanguia, & ex iis, quæ sanguine prędita sunt, pisces. Quibus omnibus vna cōmunis causa est, quia non respirãt. Vnde etiã natura instrumenta eis ad vocem negauit, siquidẽ vox absq; attractu aëris respiratione edi nequit. Nec obstat, inquit Aristot. quòd pisces Acheloi fluuij vocem emittere videntur. Nō enim veram vocem, sed sonos quosdam brãchiis aut ore, vel cauda, alióve eiusmodi exeitãt. Hinc aliam definitionis particulam haberi vult, vt nimirũ vox sit sonus animalis respirantis.

Animalia, quæ nō respirant, vocem non edunt.

[k] *Iam enim ipsa natura.* Aëris, sine cuius interuẽtu neutiquam vox esse

Vox sonus est, respirantis animalis.

λεγόμενοι φωνεῖν, οἷον οἱ ἐν τῷ Ἀχελῴῳ ἰχθύες ψο-
φοῦσι τοῖς βραγχίοις, ἤ τινι ἑτέρῳ τοιούτῳ. φωνὴ δέ *Text.88.*
ἐστι ζῴου ψόφος, καὶ οὐ τῷ τυχόντι μορίῳ, ἀλλ' ἐπεὶ
πᾶν ψοφεῖ τύπτοντός τινος, καί τι, καὶ ἔν τινι·
τοῦτο δέ ἐστιν ἀὴρ, εὐλόγως ἂν φωνοίη ταῦτα μόνα ὅσα
δέχεται τὸν ἀέρα· [k] ἤδη γὰρ τῷ ἀναπνεομένῳ κατα-
χρῆται ἡ φύσις ἐπὶ δύο ἔργα, καθάπερ τῇ γλώττῃ
ἐπὶ τὴν γεῦσιν καὶ τὴν διάλεκτον· ὧν ἡ μὲν γεῦσις
ἀναγκαῖον· διὸ καὶ πλείοσιν ὑπάρχει· ἡ δ' ἑρμηνεία
ἕνεκεν τοῦ εὖ. οὕτω καὶ τῷ πνεύματι, πρός τε τὴν
θερμότητα τὴν ἐντὸς, ὡς ἀναγκαῖον. τὸ δ' αἴτιον
ἐν ἑτέροις εἰρήσεται· καὶ πρὸς τὴν φωνὴν, ὅπως
ὑπάρχῃ τὸ εὖ. ὄργανον δὲ τῇ ἀναπνοῇ, ὁ φάρυγξ· *Text.89.*
οὗ δ' ἕνεκα καὶ τὸ μόριόν ἐστι τοῦτο πνεύμων· τούτῳ
γὰρ τῷ μορίῳ πλεῖστον ἔχει τὸ θερμὸν τὰ πεζὰ τῶν
ἄλλων. δεῖται δὲ τῆς ἀναπνοῆς καὶ ὁ περὶ τὴν καρ-
δίαν τόπος πρῶτος. διὸ ἀναγκαῖον εἴσω ἀνα-
πνεομένου, εἰσιέναι τὸν ἀέρα. ὥστε ἡ πληγὴ τοῦ ἀνα- *Text.90.*
πνεομένου ἀέρος ὑπὸ τῆς ἐν τούτοις τοῖς μορίοις ψυ-
χῆς πρὸς τὴν καλουμένην ἀρτηρίαν, φωνή ἐστιν· οὐ
γὰρ πᾶς ζῴου ψόφος, φωνὴ, καθάπερ εἴπομεν· ἔστι
γὰρ τῇ γλώττῃ ψοφεῖν, ὥσπερ οἱ βήττοντες· ἀλλὰ
δεῖ ἔμψυχόν τε εἶναι τὸ τύπτον, καὶ μετὰ φαντασίας
τινός· σημαντικὸς γάρ τις ψόφος ἐστὶν ἡ φωνή· καὶ
οὐ τοῦ ἀναπνεομένου ἀέρος, ὥσπερ ἡ βήξ· ἀλλὰ τούτῳ
τύπτει τὸν ἐν τῇ ἀρτηρίᾳ πρὸς αὐτήν. σημεῖον δὲ,
τὸ μὴ δύνασθαι φωνεῖν ἀναπνέοντα, μηδ' ἐκπνέον-
τα, ἀλλὰ κατέχοντα· κινεῖ γὰρ τοῦτο ὁ κατέχων· φα- *Text.91.*
νερὸν γὰρ, καὶ διότι οἱ ἰχθύες ἄφωνοι· οὐ γὰρ ἔχουσι
φάρυγγα· τοῦτο δὲ τὸ μόριον οὐκ ἔχουσιν, ὅτι οὐ δέχονται
τὸν ἀέρα, οὐδὲ ἀναπνέουσιν· ἀλλ' οἱ λέγοντες, ὅτι φω-
νοῦσιν οἱ ἰχθύες, διαμαρτάνουσιν. δι' ἣν μὲν οὖν
αἰτίαν, ἕτερός ἐστι λόγος.

QVAESTIO I.

Quidnam sonus, quæve eius causa effectrix sit.

ARTICVLVS I.

Statuuntur nonnullæ propositiones.

1. Propositio. Sonus nō est motus.

HÆc quæstio aliquot propositionibus enodanda est. Prima sit. Sonus non est ipse motus corporum sese collidentium. Hæc propositio, quam communis philosophorum sensus approbat, traditúrque ab Auicenna sexto Natur. part. 2. cap. 6. suadetur. Primò, quia motus

Probatur 1.

vocem dicuntur emittere, vt Acheloi fluuij pisces, ij branchijs sane sonitant, vel aliqua simili parte.
Text.88. *Vox autem & sonus est animalis, & non quauis efficitur sine discrimine parte. Sed cũ aliquo percutienti aliquid, & in aliquo, quod quidem est aër, sonus effici soleat, iure profectò vocem, animalium ea solùm habebunt, quæ suscipiunt aërem.* k *Iam enim ipsa natura vt ad gustum, & locutionem vtitur lingua, quorum gustus quidem necessarium est (quapropter pluribus inest) interpretatio verò est gratia boni, sic & aëre, qui respiratione trahitur ad duas vtitur operationes, ad internum, inquam, disponendum calorem, quod quidem est necessarium, & causam in alijs explicabimus, &*
Text.89. *ad vocem etiam conficiendam ob bonum. Instrumentum autem respirandi, fauces sunt, pulmoq́, id est, gratia cuius est ista pars. Nam ea, quæ gradiuntur, hac in parte plus habẽt caloris, quam cætera. Is præterea locus, qui circa cor est primus, respiratione nimirum eget. Idcirco necessarium*
Text.90. *est aërem ingredi respiratione attractum: Quare vox est ictus aëris respiratione attracti, qui quidem ab anima fit ea, quæ in his partibus collocatur ad eam partem, quæ gurgulio appellatur. Non enim omnis quiuis animalis sonus, vox est: vti diximus, (fit enim, vt & lingua sonus efficiatur, & etiam vt tussientes efficiunt) sed oportet & animatum sit id quod verberat, & aliqua cum imaginatione. Vox enim sonus quidem est significatiuus, & non aëris eius, qui respiratione trahitur vti tussis, sed hoc ferit aërem eum, qui est in gurgulione ad ipsum. Signum autem est non posse quequam edere vocem spirantem, aut respirantem, sed aërem retinentem: detinens*
Text.91. *enim hoc ipso nimirum mouet. Patet autem & quam ob causam pisces vocem non fundunt, fauces enim non habent: at hanc partem non habent, quia non suscipiunt aërem, neque respirant. Sed qui ita dicunt vehementer aberrant, quam autem ob causam, alius sermo est.*

esse potest, duplex munus esse inquit: Alterum quidẽ vitæ necessarium: alterum ad commoditatem dũtaxat: quippe necessarium est aër ad animãtium respirationem, vt eius accessu, & reciprocatione cordis calor mitigetur, ac simul etiã foueatur: alioqui breui tempore animal nimio æstu, ac feruore interierit. Obseruit quoque aër ad vitæ commodum, & ornatum, quatenus absq; illo voces, & sermo esse nõ possunt: quemadmodum & linguæ duplex est vsus: alter necessitatis ad gustandum, alter vtilitatis ad vocem. Tandem hanc colligit vocis definitionem. Vox est ictus aëris respiratione attracti, qui ab anima in pulmonibus existente cum quadam imaginatione efficitur. Quæ definitio in progressu enucleanda à nobis est.

---

motus est sensibile commune; sonus verò sensibile proprium ad solam audiendi vim pertinens. Item, quia potest sonus diffundi ad eas partes aëris, & aquæ, ad quas motus non peruenit. Tertiò, quia sonus motu fit, vt docuit Aristoteles hoc loco text.78. nihil verò à se ipso efficitur. Quartò, quia motus non est qualitas, vt patet, sonus autem qualitas est ad tertiam qualitatis speciem pertinens. Quòd si obiicias sonum esse ens fluxum, & in successione positum, cùm eius partes simul cohærere non possint, sed vni intereunti succedat altera: Id verò, quod ita se habet, vel esse tempus, vel motum. Quare 2. 3. 4. *Obiectio.*

cum tempus non sit, necessariò motum esse; viderique id ad mentem Aristotelis, qui hoc loco text. 85. & libro de sensu, & sensili capite sexto, dixerit sonum esse motionem. Occurrendum erit sonum esse quid successiuum, vt probat argumentum, non tamen per se, & intrinsecè, sed per accidens, atque ita non esse tempus, aut motum; nec de genere quantitatis; alioqui esset etiam per se, ac vi sua extensus. Itaque successiuum non eadem ratione, sed secundum analogiam tantum de sono, & de quantitate dici. Enim verò successiuum in quantitate supponit extensionem partium: quæ ad indiuisibilia copulentur: in sono autem minimè. Item successiuum in quantitate est, cuius partes per se, ac ratione sui continenter fluunt. In sono autem eatenus tantùm continuatione fluere dicuntur, quia ad successionem motus, quem sequuntur, siue à quo genitæ fuerunt, sese accommodant. Aristoteles verò cum sonum motionem esse dixit, loquebatur in sensu non formam, sed causam prædicante, hoc est, non in sensu formali, sed causali, vti vocant, quasi diceret sonum ex motu resultare. Si igitur petas quidnam sit sonus, dicimus esse qualitatem sensibilem, quæ auditu percipi potest.

Solutur.

Definitur sonus.

2. Propositio. Soni productio, non est ipsa corporũ motio.

Secunda propositio. Generatio soni non est ipsa motio corporum sese impetentium, eam tamen consequitur. Priorem partem huiusce propositionis ea ratio probat, quia motus localis non nisi ad vbi, siue ad locum per se contendit: nec vllam nouam realitatem mobili ex se infert, vt docuit Aristoteles octauo Physicæ Auscultationis libro cap. 7. text. 59. Itaque generatio soni formaliter est alia actio terminata intrinsecè ad sonum, vt ad terminum per ipsam genitum. Quæ actio posset sonatio appellari, nisi verbum hoc tam malè auribus sonaret; quemadmodum ex ipso etiam locali motu alia dimanat sæpè actio ad colorem terminata, vt 2. lib. de cœlo c. 7. qu. 6. disseruimus; ac fortasse eo modo plerique cœlestes influxus mediante latione dispensantur. Posterior verò pars inde conspicua est, quia nullus sonus nisi post corporum inter se conflictum gigni solet. Adde, id saltem velle Arist. quoties sonum motionem corporum sese collidentium esse ait; cum enim id in sensu formali intelligi nequeat, vti diximus, reliquum est, vt ad sensum huius posterioris partis nostræ conclusionis accipi debeat.

3. Propositio. Sonus immediatius ex aeris fractione quam ex corporũ collisione existit.

Tertia propositio. Sonus non sequitur immediatè collisionem corporum, sed fractionem aëris intermedij. Pro explicatione huiusce propositionis aduertendum est, ad sonum saltem perfectum non solum requiri collisionem corporum sese percutientium, sed etiam fractionem intermedij corporis: (quod si de perfecto item sono agamus semper est aër, vt progressu patebit) hæc enim duo interuenire docuit Aristotel. text. 78. & text. 79. Est ergo inter philosophos disceptatio, num sonus prædictam collisionem, an potiùs fractionem proximè consequatur. Statuimus verò consequi proximè fractionem, quia aër inter duo corpora attritus primum frangitur, deinde fractus sonat. Concurrere autem non solum collisionem, sed etiam

fractionem ad sonum, argumento est, quòd interdum ea corpora, quæ vehementiùs colliduntur, minùs sonant, vt duo ligna; & contra minus collisa prolixiorem sonum faciunt, vt tintinnabula: id, quod ex eo potissimum nascitur, quia corpora ænea sua duritie, & læuitate aërem magis frangunt. Similiter etiam cùm nouus pannus scinditur longiùs crepat, quàm aliud corpus durius; quia tunc vicinus aër hinc inde in plures partes distractus rumpitur.

Ibi sonus maior, vbi minor aëris fractio.

Quarta propositio. Sonus non semper fit duobus corporibus solidis sese impetentibus. Probatur, quia salo fluctuanti, & inũdantibus ventis, & aëre in fistulis, aliísque musicis instrumentis colliso; & flabello, vel flagello circumacto, fit sonus: & lineus pannus scindendo crepitat, & ignis affusa aqua strepit, & ante terræmotum subterranei boatus audiuntur, vt ait Aristot. lib. 2. Meteor. c. 8. ad quos sonos edendos patet non concurrere duo corpora solida. Itaque si res ad exactam veritatis normam reuocetur, inueniemus quemadmodum corporum cauitas non tam ad sonum simpliciter, quàm ad soni protensionem, seu prolixitatem facit, & læuor ad soni vehementiam; ita corporum multitudinem, & soliditatem non ad sonum absolutè, sed ad perfectum sonum efficiendũ exposci. Vnde rectè Simplicius annotauit Aristotelem hic non tam sonantia docere corpora, quam benè sonantia. Tametsi dici etiam possit quoties ab vno tantum corpore fit sonus, vt ab aëre inundante, vnum præstare officium plurium; & cum à non solidis corporibus editur, ea solidorum vice esse. Qua de re lege hoc loco, si placet Themistium, Philoponum, & Simplicium. Consule etiã M. Alber. in sum. de homine tract. de auditu qu. 5. vbi modos varios efficiendorum sonorum tractat. Vnde constat Aristot. celebriores tantum, ac magis communes tradidisse. Porrò autem corpora vt benè sonent, debent esse dura, quia mollia non sese aptè feriunt, cum alterum alteri non resistat, ita vt aërem vehementiùs excutiant, antequam dissipetur. Item læuia: quia corpora inæqualia in cauis, & depressioribus partibus aërem frustratim comminuunt, atque adeò sonum comminutum edunt. Hinc Aristoteles in problem. sect. 11. q. 25. cum quæsiisset cur paleis in orchestra sparsis, chori vox minor audiretur? respondet causam esse, quia vox pauimento minus læui occurrens, vt minus est vna propter loci asperitatem, ita minor est, quippe quæ minus continua sit. Ob id etiam cum parietes aulæis vestiti sunt minus firma vox editur. At verò polita corpora aërem aceruatim collectum repellunt, quòd sonum efficit vehementiorem. Item aërea, id est, aëris natura multum participantia. Vnde ænea, & argentea magis sonora sunt, quàm plumbea. Sicut enim aëris potissimùm fractione sonus gignitur, ita vbi plus aëris interuenit, sonus meliùs prorogatur. Quam obrem vasa inania magis perstrepunt, & tintinnabula tenui loco suspensa acriorem sonum reddunt, quàm apprehensa manu, vti Philoponus annotauit.

4. Propositio. Corporũ soliditas & multitudo non est simpliciter necessaria ad soni generationem.

Simplicius.

Themistius. Philoponus. M. Albert.

Cur corpora læuia sonant magis.

ARTICVLVS II.

Propositiones aliæ traduntur.

5. Propositio Fiatne sonus ex percussa solum aqua, problema est.

VINTA propositio. In vtrámque partem probabile est non solum aëris, sed etiam aquæ percussione sonum effici. Partem affirmantem afferunt hoc loco Simplicius, & Themistius, Auicenna 6. Natur. p. 2. cap. 6. eo argumẽto, quòd flumina lapides versantia sonos emittant. Quod etiam Scaliger exerc. 297. in Cardanum cõfirmat ex eo, quia conflictu nubium, quæ sunt naturæ aqueæ, sonus fit. Accedit quòd sonus non per aërem tantùm, sed per aquam etiam deuehitur teste Aristotele text. 76. Quod si ita est, cur non etiam in aqua sonus generetur? Philoponus com. 79. M. Alber. tract. 3. c. 18. Ægidius com. 77. D. Thomas, ac ferè latini interpretes negatiuam amplectuntur. Affert autem pro se Philoponus eam rationem, quòd sonus non fiat corporibus vtcumque concurrentibus, sed cum impetu, neq; medio corpore vtcumq; eliso, sed confestim. Quare cum aqua corpus graue sit, & ob crassitudinem antequam duo corpora solida concurrant, paulatim non vniuersim elidatur, consequens est, vt eius percussu haudquaquam sonus excitetur. Sed neq; hoc argumentum, neq; priora omnino concludunt. Ad illa enim respondent aduersarij, aërem tenuitate sua aquam permeare, eiusq; non aquæ attritu flumina, & nubes sonare. Item, minùs requiri ad deferendum sonum, quam ad generandum; & ob id, licet aqua facultatem soni delatricem habeat, non proinde tamen effectricem obtinere. Ad alterius verò partis rationem dicendum erit, tam vehementem posse esse vim, quæ aquam impellat, vt antequam ea fluat, aptè, congruentérq; ad sonũ diuerberetur. Quare nihil mirũ quòd nec illi, qui se intra aquam percutiunt, nec pisces natantes sonum edant, cùm aquã eo pacto non cieant. Sanè verò probè hoc loco scripsit Theophilus eos, qui negant posse ex collisu aquæ sonum fieri, illo potius debere niti argumento, quòd ea sit natura aquæ, & aëris; vt vtrique insit facultas deuehendi sonum; & tamen ad eum attritu suo generandum, non aqua, sed aër facultatem habeat. Pro certo tamen habendum est, etiam apud eos, qui priorem sententiam defendunt, aëris naturam multò plus, quàm aquæ ad sonum conferre: idque in causa fuisse dicent, cur Aristoteles, cùm de corporibus ad soni generationem se collidentibus ageret; non aquæ, sed aëris mentionem fecerit.

Quomodo affirmantis sententiæ arg. occurri possit.

Quo item negantis.

Theoph. Zimara. Quo argum. per neg. potius firmetur.

6. Propositio. Probatur. 1. Sexta propositio. Haud necesse est motum, quo sonus editur, ad aures vsque pertingere. Huius propositionis veritas ex eo constat, quia alioqui, cum sonus tintinnabuli ad leucæ distantiam percipitur,
2. opporteret totum aërem intermedium agitari, quod ridiculũ est. Secundò, quia non possent duo è regione inclamantes à se mutuò audiri, siquidem motus contrarij, atq; ex aduerso occurrentes, sese im-
3. pedirent. Tertiò, quia pisces in stagnis immota aqua sonos audiũt, &

nos

nos in locis vndique occlusis, quò motus aëris non meat, sonos percipimus procul editos. Sunt tamen qui contrà sentiant, asserantque totum aërem vsque ad auditum moueri, ita vt vna pars vicina tintinabulo, plaga accepta, aliam sibi cohærentem feriat; illa similiter aliam, quousque ad aërem insitum cauitatibus aurium perueniatur: atque ita sonum non absque successu motus ad sensorium euadere. Quod Alexander huius sententiæ auctor teste Philopono, & Simplicio, eumque secutus Auerroes com. 78. explicat similitudine ducta ab aqua percussa lapide in eam proiecto. Vt enim edisserit Themistius; Aër, qui primò insonat, non abiungitur sic, vt ad auditum ipse accedat, sed proximum sibi, & continentem aërem commouet, atque hic subinde alium excitat eo modo, quem in fluctibus cernimus, in quibus alter alterum trudit, & pulsus obiter sequentem impellit. Similiter Vitruuius; Mouetur, inquit, vox circulorum flexibus infinitis, vti si stante aqua, lapide immisso, nascantur innumerabiles vndarum circuli a centro crescentes, & quam latissimè possint vagantes, ni loci interpolarit angustia: eo tamen interstitio quòd in aqua circuli æqua planicie in latum mouentur: vox etiam in latitudinem progreditur, & altitudinem gradatim scandit. Non desunt verò argumenta, quibus hæc sententia probari videatur. Nimirum ad sonum deferendum moueri totum aërem vsque ad auditum. In primis, quia non ob aliam causam videtur sonus, eiusque species successione temporis ad aures prolabi (vnde teste Aristotele in lib. de sensu cap. 7. propinquiores priùs sonum audiunt, cùm species colorum momento ad oculum perueniant:) nisi quia moto aëre deferuntur. 2.
Item, quia flante in aliam partem vento ideò minùs audiuntur soni, quia impeditur, aut retardatur motus aëris ad nos. Accedit etiam 3.
testimonium Aristotelis, qui proximo superiori, capite text. 82. hoc ipsum videtur palàm docuisse, cùm asseruit vnum eundemque continuum aërem vsque ad auditum moueri. Nihilominus ad primum horum respondemus, ideò sonum, & species audibiles non instanti, sed tempore deferri, licet visiles momento ad oculos traiiciantur: quia tam sonus quàm eius species magis materiales sunt, quàm imagines colorum. Ad secundum, dicendum est, ventum in aduersam partem flantem tum sonum, eiusque species aliò deuehere delato aëre, tum etiam obsistere motui, quo ad aliquam distantiam aër vicinus corporibus sonantibus agitari solet, atque ita sonorum perceptioni non parùm incommodare. Denique locus Aristotelis 3.
non de motu locali, sed de eo, quo aër sonum, eiusvè species recipiendo alteratur, intelligendus est.

Contraria sententia.

Eius auctores. Alexander. Auerroes.

Lib. 5. de Architect. c. 3.

Similitudo soni cũ aquæ circulis.

1. Eorũ Arg. Arist.

Solutio. 1.

2.

QVÆS

QVAESTIO II.

Quodnam Soni Subiectum sit, quod medium.

ARTICVLVS I.

Sonum non recipi in corporibus solidis, quorum conflictu editur; eius medium esse aërem, & aquam.

Opinio quòd sonus in sonante tantùm insit.

VORVNDAM opinio est sonum recipi tātùm in corpore sonante, primùm, quia cum odor, color, sapor, & qualitates, quæ sub sensum cadunt, inhæreant in obiecto, non autem in medio, consentaneum videtur, vt idem quoque sono conueniat; atque adeò vt solùm in corpore, quod audimus, recipiatur. Item, quia ipsa corpora, quæ sonum edunt, à sono denominantur, & nos ea audire dicimur, certè non nisi quia sonum ipsa in se habent. Asserendum tamen est, Cum duo corpora solida, intercepto aere, vel etiam, vt quibusdam placet, in aqua sonum edunt, eiusmodi sonum non in solidis corporibus; sed in intermedio excipi: sicut enim ex fractione, & compressione medij corporis sonus resultat, ita in eo, non in corporibus solidis recipi videtur, alioqui etiam in vacuo posset sonus fieri, & cœlestia corpora concentum facerent, vtpote quibus ad hoc præter medium aërem qui motum excipiat, nihil desit. Contrariæ verò partis argumenta facilè soluet, qui ad primum dixerit, peculiare, ac proprium sono esse non hærere in obiecto: cuius discriminis causa est, quia cæteræ qualitates sensibiles habent esse fixum, & stabile, sonus verò non est nisi dum fit; ideoque vbi gignitur, hoc est, in intermedio corpore, ibi vt in subiecto recipitur. Quid verò hac in re de reliquis sensibus, quod ad medium attinet pronuntiandum sit, progressu patebit. Ad secundum respōdendum est corpora, quæ sonum edunt, appellari sonantia, non vt sono affecta, sed vt sonum efficientia quemadmodum & sonora dicuntur, quę idonea sunt ad prolixiorem sonum excitandum.

Vera assertio.

Illius cōprobatio.

Soni mediū, aër & aqua.

Quod verò ad soni vehiculum attinet, hoc est, ad medium, quo sonus siue eius species ad auditum deuehuntur, dicendum id esse tum aërem, tum aquam, vt docet Aristoteles hoc loco text. 79. & de aëre quidem plana res est: de aqua verò etiam constat, tum vrinantium testimonio, tum quia pisces sub aquis audiunt, cum vocibus terreantur, vnde & silentium piscatoribus. Quin etiam scribit Plinius lib. 10. Natur. historiæ cap. 70. pisces plausu cōgregari solitos ad cibum in quibusdam viuariis: & in piscinis Cæsaris, tum genera piscium, tum etiam quosdā singulos ad nomen venisse, speciatim verò audire produ̅tur mugil, lupus, salpa, & chromis, ac præsertim delphini non audire tantum, sed etiam mulceri symphonię cantu dicuntur.

Fatendum tamen est cum Aristotele in problem.sect. 11.q.6.multò liquidius faciliúsque sonos per aërem traduci, quàm per aquam, obtunduntur enim, & obscurantur crassitudine aquæ sicuti & species visiles; ob eámque rem tempore pluuiæ madefacto aëre, minus perspicuè dignoscuntur soni, quàm sudo, & sereno cœlo.

ARTICVLVS II.

Quo pacto sonus, eiúsve species ad auditum traijciantur.

SED est adhuc non parum dissidij inter philosophos, vtrum sonus secundum suum esse reale, an secundum notionale duntaxat, hoc est, per suas species ad auditum vsque perferatur, sicuti colorũ imagines ad visum. Occurrit verò hac de re triplex sententia. Vna, quæ statuat à primo sono facto in aëre diffundi, ac multiplicari sonum tantùm, modo secundum esse reale vsque ad auditum. Secunda, quæ defendat à primo sono spargi continuò solas species ipsum repræsentantes. Tertia, quæ asserat à primo sono fundi, tum alium sonum ad certum spatium, tum species vsque ad auditum. *Tres de re proposita sententiæ. Prima.* 2. 3.

Hæc difficultas hisce pronunciatis explicanda est. Primum sit. Ab ea parte, in qua primò sonus recipitur, siue sonus secundum esse reale multiplicetur, siue non; continuò species mittuntur. Probatur, quia sonus non nisi per suas species, vti reliqua sensibilia, in sensum cadit. Quare si qua foret pars medij, cui inesset sonus, & non species, sequeretur intra illud spatium, in quo tantummodo sonus versaretur, non posse sonum audiri. Prætereà, dicendum esset non posse integrum sonum à nobis percipi. Nam cum impossibile sit totum sonum auribus illabi, ea tantum ratione auribus integer percipietur, si species, quæ integrum repræsentat, auribus imprimatur. Rursus verò, nisi ab eamet parte aëris, quà sonus editur, continuò species soni efflueret, non possemus dignoscere, vndenam sonus veniret, non enim species soni locum indicat, nisi quia ex eo soluit. *1. Pronunciatum.*

Secundum pronunciatum sit. Quamquam sonus ad aliquam partem medij secundum esse reale multiplicetur; non est tamen verisimile eo pacto diffundi ad omnem distantiam ad quam eius species deueniunt. Hoc pronunciatum quoad priorem partem ex eo suadetur, quia cùm sonus secundum esse reale in aëre tanquam in proprio subiecto, & in aqua non solùm tanquam in vehiculo, id enim constat, sed etiam vt in subiecto proprio, vt quidam volunt, similiter recipiatur, nihil sanè repugnat aliquantulum sese in eo extendere eò modo, quo calor aliam caloris portionem se vlteriùs communicando gignit: quamquam non sit inficiandum, nullam rationem planè conuincere istiusmodi secundas qualitates diffundere se ipsas realiter, cùm ad earum perceptionem sufficiat emitti ab eis 2.

ſpecies ad ſenſuum officinas. Quod ita fieri in coloribus manifeſtum eſt, nec enim vnus color alium gignit, ſed duntaxat ſui imaginem ad aſpectum iacit: Verùm noſtram opinionem de extenſione ſoni ſecundum eſſe reale in medio ſequitur D. Thomas in 2. diſt. 2. quæſt. 2. artic. 2. ad 5. Quoad poſteriorem verò partem idem pronunciatum inde oſtenditur, quia ſonus breuiſſimo temporis ſpatio procul auditur; non videtur autem probabile ineſſe ſono tantam vim ſe diffundendi, etſi id lux ob excellentem prærogatiuam inter ſenſiles qualitates obtineat, vt ſe non ſolùm in inſtanti, ſed etiam ſecundum eſſe reale quàm longiſſimè explicet.

Sonus non in rectũ ſolũ, ſed & in orbem ſpargi.

Illud verò conſtat quocunque modo ſonus diffundatur non in rectam lineam tantummodo porrigi, ſed orbiculatum ſpargi continuata ſerie, more circulorum, qui iactu lapidis in aqua à centro verſus omnem loci differentiam abeuntes excitantur, cuius rei argumentum eſt, quod à tergo, & ex obliquo, ac denique ex omni parte ſonus audiri ſoleat. Quod verò ad reflexum ſonũ ſiue Echo ſpectat. Is tunc fit, cùm ſonus incurrit in aliquod corpus læue, & concauum, à quo tanquam pila repulſus ad aures reſilit, ita vt exaudiri poſſit oblocutio. Nam ſi corpus, in quod incidit, inæquale ſit, ita vt vnitas reciprocantis ſoni minimè ſeruetur, audiri vocis reſponſum, ſeu vox æmula nequibit. Si item corpus ſit humidum, aut molle & quod ictui cedat, eumque reſoluat, non duplicabit ſonum, nec imaginem edet. Si autem petas num Echo fiat repercuſſo aëre, qui ſonum ſuo quaſi remigio vehat, reuehatque, dicimus conuenienter iis, quæ ſuperiùs ſtatuimus, ſicuti non neceſſe eſt aërem cieri toto ſpatio, quo ſonus funditur, nec ſonum ſecundum eſſe reale ſpargi toto eo tractu, quem ſpecies peruagantur; ita non requiri ad Echus generationem, vt totus aer agitetur vſque ad locum, vnde voces reciprocæ fiunt: nec item neceſſum eſſe, vt ſonus ſecundum eſſe reale eò perueniat, ſemper tamen dari reflexionem ſpecierum per quas ſonus percipitur, vt ex ſuperiùs dictis patet. Contingit autem eandem vocem non ſemel tantùm per reciprocationẽ ad auditum peruenire, ſed ſæpiùs, ita vt decies interdũ audiatur; ſicuti Patauij quodam in loco fieri narrant, & olim Olympiæ in porticu, quam ob id heptaphonon appellabant, eandem vocem ſepties reddi ſolitam auctor eſt Plinius lib. 36. Nat. hiſt. cap. 15. Nam cum vox ſemel repercuſſa in loca alia vicina incidit, & in cauos anfractus, à quibus ſimiliter diſſultet per eiuſmodi reflexus repetitos; eadem vox identidem ad aures perlabitur. Non audiuntur verò in Echo niſi vltima ferè verba quia licet fiat reflexio totius vocis, tamen priores eius partes ab vltimis à tergo vrgentibus turbantur; Quare non niſi eæ partes, quarum regreſſus non impeditur, quales ſunt nouiſſimæ, à nobis percipi conſueuerunt.

Lege Alb. in ſum. de hom. in tract. de auditu. q. 7.

Vnde numeroſa vocũ repercuſſio.

Cur Echo vltima reddat verba.

Quæ fuerit ergo fabula Echo de qua Ouidius li. 3. Metamorph. lege ſi places apud Alex. libr 1. probl. quæſt 14.

Obiiciet tamen aliquis. Solida corpora, modò tranſlucida ſint, deuehunt ſpecies coloris, ergo & ſpecies ſoni, cùm in vtriſque par ratio videatur. Deinde talpæ audiunt ſub terra compenſante auditu

perpetuam

perpetuam cæcitatem,qua damnati à natura ſunt. Tertiò,non videtur negandum per interpoſitum ignem audiri ſonos. Quartò, beati poſt corporum reſurrectionem in cœleſtis patriæ domicilio,vbi neque aër eſt,neque aqua, inter ſe externo ſermone colloquentur, vt eſt communis Patrum ſententia.Igitur non ſolùm aër,& aqua; ſed alia etiam corpora vim ſonorum delatricem habent.

Ad primum horum dicendum;ſicuti viſus auditui præſtat,& ſpecies viſiles nobilioris notæ exiſtunt,quàm audibiles, ita latiùs patere medium viſus, quàm auditus; & per plura corpora ſpecies illius, quam huius,meare.Ad ſecũdum,non tranſmitti ſpecies ſoni ad talpas per terræ elementum, ſed per aërem poris terræ incluſum. Ad tertium,videri quoque per ignem tranſuehi ſonos, imò & eius percuſſu gigni.Ariſtotelem verò non niſi de notioribus, & celebrioribus mediis, ſubiectiſve ſonorum diſſeruiſſe. Ad quartum, dicimus cùm D.Thoma in ſecundo diſt.2.quæſt.2.art.2.ad 5.in pulmone, & gutture beatorum fore connaturalem quendam aërem à Deo illis conceſſum in reſurrectione,non ob neceſſitatem reſpirandi, aut expirandi,nec enim illis reſpirationis,aut expirationis vſus neceſſarius erit; ſed ad voces efformandas: illo enim aëre ad vocalem arteriam librato,& lingua, dentibus, ac reliquis vocalibus inſtrumentis percuſſo,vocẽ efformabunt,quæ modo magis immateriali,quàm apud nos,id eſt, tantùm ſecundum eſſe intentionale diffundetur per corpus cœleſte. De quo medio nihil mirum ſi Ariſtoteles non egit, cùm nec illud cognouerit.

Talpa ſub terra audiũt.

Per ignẽ traijci ſonum.

Beati in cælo quo pacto edant vocem.

QVAESTIO III.

Quo pacto vox formetur;& quæ eius natura ſit.

ARTICVLVS I.

De formandæ vocis inſtrumentis,& artificio.

EFFINGENDÆ vocis inſtrumenta varij Auctores diligenter explicuêre. D.Greg. Nicenus in libr.de hominis opificio cap.9.Theodoret.ſerm.tertio de prouidentia. Lactantius in lib.de opificio Dei cap.11. Ariſt. lib.1.de hiſtoria animalium cap.16. & lib.4.cap.9. Galenus 7.de vſu partium cap.5. & 2. de decretis Hippocr. & Platonis cap. 6. & in libr. de vocalium inſtrumentorum diſſectione. Veſalius lib.7. de fabrica humani corporis, à cap.4. ad 8. Fernelius in libro de partium corporis humani deſcriptione cap.8. Occurrunt ergo imprimis quinque potiſſimùm inſtrumenta ad id munus præſtandum, videlicet, Pulmones; thoracis, & intercoſtales muſculi;

Nicenus. Theodoret. Lactant. Ariſtot. Galen. Veſalius. Fernelius.

Inſtrumenta vocis quinq; numerantur.

aſpera arteria, larynx; Gargario. Pulmones obſeruiunt ad excipiendum aërem, ideoque ineſt eis raritas quædam, & aſſimilis ſpongiis mollitudo, qua ſe contrahunt, & dilatant. Muſculi facultate motrici, qua pollent, ſiue thorax eorum interuentu, compreſſum aërem diuerberant, & extrudunt; alioqui neque vox, neque ſonus vllus edi poterit. Arteria aſpera eſt via, quæ à faucibus ortum ducens variis compacta cartilaginibus per collum in pulmones decurrit, & vt trahere, ac reddere ſpiritum poſſit, aſſiduè patet: Dicitúrque aſpera ob inæqualitatem; ſicuti & eæ, quæ à corde procedunt, & pulſum denunciant, læues nuncupantur. Larynx eſt caput, ſiue ſuperior finis aſperæ arteriæ, quod tranſglutientibus ſurſum fertur, conſtátque tribus cartilaginibus. Laryngis verò ſummum oſtium, ne quid cibi, potúſve per id illabatur, contegit membrana cartilaginoſa, oblonga, & fiſtularum linguæ aſſimilis, vnde ei nomen ἐπιγλωττίς. Hæc verò, cum ſpiritum identidem reciprocamus, ſurſum erigitur. Gargario, ſeu gurgulio, qui etiam columella dicitur, eſt caruncula rotunda in extremo palato dependens, ſub qua eſt epiglotis; vocatur quoque vuula, præſertim cùm humoris influxione, ad ſimilitudinem vuæ intumeſcit, & inflammatur. Porrò hiſce omnibus formandæ vocis inſtrumentis, inter quæ præcipuum eſt larynx, vt docet Ariſtoteles 9. libro de hiſtoria animalium cap. 2. hunc in modum vox editur. Muſculis thoracis, & intercoſtalibus vehementer compreſſus aër, è pulmonibus per arteriam vocalem confeſtim deducitur, qui anguſta via tractus in aërem in arteria ad laryngem vſque, epiglotidis oppoſitu retentum impingit: hic ad guttur ſummámque arteriæ partem alliſus ſonat, ac vocem effingit, quam ſi lingula oppoſita non eſſet, formare non poſſet, quia totus ſine percuſſione proſiliret. Confert verò plurimum ad modulandam vocem lingula, & gurgulio, quia vox ad eas partes frangitur, & temperatur, ac pro varietate percuſſionum diuerſi moduli, & vocum flexiones fiunt, præſertim verò gurgulio quaſi plectrum ad ſuauitatem, & moderationem vocis conducit. Præter inſtrumenta hactenus commemorata, alia quoque voci obſeruiunt, licet priora ad vocem ſimpliciter, reliqua potiſſimum ad rationem dearticulatæ vocis data ſint; videlicet, lingua, palatum, dentes, & labra. Ex his lingua nouem ſtruitur muſculis vndique conſtitutis, quos media linea ad dextram, læuámque dirimit: & quia ſummè volubilis eſt, ne ſe nimium in loquacitatem ſoluat, ſubdito vinculo, tanquam habenis coërcetur. Diſtinguit autem lingua ſermonem, ſeu (quod idem eſt) vocem dearticulatim format, vt in orationem abeat; dum aërem à concauitate arteriæ pulſum, & in amplitudinem oris incidentem, variè frangit, ac pro verborum varietate diſpeſcit, diſtribuítque: ad quod idoneè præſtandum certa temperatura exigitur. Quare ſi lingua humectior, ac mollior ſit, vt in pueris, & interdum in prouectionibus balbutiem inducit, eo quod tunc muſculi firmiter nequeanr ſtabiliri. Vnde & ebrij aliquando balbutiunt, & turbidè loquuntur: tùm quia multa humidita

Confert ad vocē modulandā in primis lingua & gurgulio.

Vnde exiſtat balbuties, & quibus accidat.

humiditate perfunditur cerebrum, tùm quia illius multitudine lingua prægrauatur. Sed & qui balbi natura sunt, hi aut cerebrum nimis humectum habent, aut linguam, aut vtrunque. Palatum verò ad primores dentes extenditur, estque multis scabrum asperitatibus, ad detinendam in his vocem, & tum ob alias cōmoditates, tum ob eam potissimùm vocem iuuat, quòd cauum sit, proindéque ad eius latera vocis ictus diu congeminentur. Dentes etiam ad vocem magnoperè conducunt. Nam, vt Plinius lib. 7. Naturalis histor. c. 16. ait primores dentes vocis, sermonísque regimen tenent concentu quodam excipientes ictum linguæ, seriémque structuræ, atque magnitudine mutilantes, molientésve, aut hebetantes verba, & cùm defluxêre explanationem omnem adimentes. Denique labra magnum vsum præbent formandæ voci, cùm verborum, syllabarum, literarúmque distinctio eorum compressione, & diductione magna ex parte contineatur. Itaque sic nos labris vocum, & sermonis discrimina, vt tibicines digitorum opera, spiritum in fistulis, & cantus harmoniam moderantur. *Primores dentes vocis regimen tenent.*

ARTICVLVS II.

Explicatur vocis definitio ab Aristotele tradita.

X dictis non erit difficile intelligere vocis definitionem ab Aristotele traditam proximo superiori cap. text. 90. nimirum; Vox est ictus aëris respiratione attracti, qui ab anima in pulmonibus existente, cum quadam imaginatione efficitur. Vbi primùm aduertes discrimen inter sonum, vocem, & sermonem. Nam sonus etiam inanimatis corporibus conuenit: Vox solis animantibus, cum non fiat nisi instrumentis, quæ animalium propria sunt: Sermo solis hominibus, quia hi tantum ratione pollent, & sensa mentis, cum aliis communicant, quod sermone fit. *Vocis definitio.* *Lege Themistium hoc loco cap. 30. suæ paraphr.*

Secundò, illud obseruabis, quod iam supra attigimus monétque Aristoteles hoc cap. videlicet ita solis animantibus vocem conuenire, vt non omnibus competat. Nam exanguia, in quibus sunt insecta, non edunt vocem, & vniuersim quæcunque non respirant, tantummodò sonum quendam similem voci emittunt. Itaque ex his alia, cum tractu, stridorem cantui similem edunt, vt cicadæ. Recepto enim sub pectore spiritu mobili, occursante membrana intus, attritu eius sonant. Alia murmur excitant, vt muscæ, & apes, cum volatu sese attollunt, & contrahunt. Pisces quoque vocales nō sunt. Vnde Pythagoras, vt est apud Plutarchum in quæstionibus conuiualibus, propterea esum piscium interdixit, quod ij Pythagoricæ disciplinæ quodammodo contubernales sint ob silentium, ita vt in prouerbium abierit; magis mutus, quàm piscis. Si verò etiam pisces, qui vocales videntur non veram vocem, sed strepitum voci similem *Quæ animātia vocis expertia.*

tantummodo branchiis, aliisvè eiuſmodi inſtrumentis edunt. Quo pacto marinæ hyrundines cum ſublimes volitant pinnis aërem extrudunt,ac reſonant:& is,qui caper vocatur in Acheloo amne quaſi grunnitum excitat.Animalia tamen amphibia,id eſt,ancipitis naturæ vt equi marini,pulmonem,& arteriam habent,vocémque edunt.

Delphines gemitum edunt.

Itémque Delphini, qui non ambiguæ naturæ ſunt , ſed ſimpliciter inter aquatilia numerantur ; pro voce gemitum humano ſimilem edunt.

Quæ ſint animantibus reſpirationis cauſæ.

Tertiò. Nec illud ignorandum eſt aëris reciprocationem in animantibus multis de cauſis fieri.Primùm ad nutritionem,& redintegrationem ſpirituum,vt alibi oſtendimus. Secundò,ad refrigerationem caloris , alioqui nimio æſtu diſſolueretur animal;(vel , vt quidam volunt)ad ventilationem:hanc à refrigeratione eò diſtinguentes,quòd ventilatio ſit ſuſcitatio , & accenſio potiùs caloris ex motu,ſiquidem motu calor accenditur,vt conſtat experientia , tradidimúſque cum Ariſtotele libro ſecundo de cœlo cap. ſeptimo quæſt. ſexta. Tertiò,ad efformandam vocem:quod munus in vocis definitione exprimitur. *Lib.de reſpirat.cap.3.*

His ita conſtitutis,vt ad propoſitam definitionem veniamus, dicitur vox,ictus aëris,in ſenſu cauſali; non formali; id eſt, non quod vox ſit ipſe ictus aëris,ſed quia ex ictu aëris reſultat : quo etiam pacto non ſemel dixit Ariſtoteles,vt ſuperiùs commonuimus, ſonum eſſe ſolidorum corporum colliſionem , id eſt , colliſione procreari. Quare idem valet , vox eſt ictus aëris , atque , eſt ſonus editus ictu aëris;additur;attracti ab anima,&c.id eſt,aëris, qui primùm attrahitur , tum redditur virtute motrice in pulmonibus conſtituta ; cum imaginatione;id eſt,applicata eiuſmodi virtute ad operandum ex motione phantaſiæ,& appetitus ſenſitiui. Hinc ſubiicit Ariſtoteles vocem datam eſſe à natura ad ſignificandum ; quia voce tum ſenſa phantaſiæ(& in hominibus etiam mentis) tum interni affectus declarantur.Itaque ea etiam,quæ rationis expertia ſunt , affectus animæ,voce exponunt,vt canes latratu,aues cantu,boues mugitu,oues balatu;aliáque ſimiliter:ſed de hac re latiùs ad lib.de interpret. Porrò hac definitione quatuor cauſarum genera comprehendit Ariſtoteles.Aër enim materia vocis eſt,anima efficiens,forma ſonus, finis ſignificatio.Quod ſiquis opponat non omnem vocem ſignificatricem eſſe,cum Dialectici voces in ſignificantes , & non ſignificantes diſpertiant. Occurrendum erit,ſi de affectuum ſignificatu agamus, omnem vocem ſignificare , idque natura ſua , ſi autem de ſignificatione ex hominum inſtituto,& arbitratu , omnes quidem humanas voces poteſtate ſignificare,quia poteſt eis ſignificatio indi , non tamen omnes actu ſignificantes eſſe,quia multis nulla eſt impoſita ſignificatio. Dialecticorum autem diuiſio ſecundum hanc poſteriorem ſignificandi rationem intelligenda eſt.

Rationis expertia affectus voce exprimunt.

Vocis cauſa multiplex.

Vox omnis affectũ ſignificat naturaliter.

QVÆST

QVAESTIO IIII.

De potentia audiendi.

ARTICVLVS I.

Quæ sit eius præstantia; quæ officina.

De hac re Aristoteles 1. de hist. ani c. 11. & 5. de gene. ani. c 2. Auic. 3. Can. 4. Fen. Auer. Colle. Sect. 1. c. 16. & lib. 1. c. 37 Vesalius lib. 1 c 8 12. 36. & libr. 6. c. 16 & 18.

Auditus post visum cæteris sensibus exactior.

EGIMVS de obiecto auditus, nunc de ipsa audiendi facultate, eiúsque organo breuiter differemus. Habet hæc potentia inter alios sensus externos secundum dignitatis locum. Præbétque magnum vsum in primis ad vitam ciuilem. Nihil enim prodesset oratio, & sermo, quo sensa mentis, & studia nostra communicamus ni sermonem ipsum audiremus. Imò nec sermo vllus sine auditu esset; siquidem qui ab ortu surdi existunt, vt sermonem audierunt nunquam, sic nec efformare orationem queunt, atque adeò muti etiam sunt: quamquam & huius rei aliam esse medici causam reddunt, quam lege apud Aphrodisæum primo libro problem. quæst. 133. Secundò, plurimum conducit auditus ad artes, ac scientias de magistro comparandas. Ideoque capite secundo libro de sensu & sensili, auditus disciplinæ sensus vocatur; & animantes, quæ auditu carent, omnis disciplinæ expertes sunt. Tertiò, quia excepta auribus vehementer affectus mouent, præsertim si musicis numeris constent. Cuius rei inter alia exempla est illud Pythagoræ, qui iuuenem Phrygio modulo, quod harmoniæ genus est, ad continentiam flexit. Et illud Timothæi musici, qui Alexandrum Imperatorem conuiuio indulgentem eo concentu, quem Orthia vocabant, bellicum personante, ad arripienda arma, & poscendum equum mouit, aientem eiusmodi esse musicam regiam oportere. Cur autem sonus tantoperè animum commoueat, hisce verbis edisserit Scaliger Exercit. 302. in Cardanũ num. 2. Propterea quòd spiritus, qui in corde agitant, tremulum ac subsultantem recipiunt in pectus aërem, atque cum affini suo vnum fiunt & cætera, quæ ibidem fusius persequitur. Quartò, auditricis potentiæ dignitas eo maximè commendatur, quod ad cœlestis fidei disciplinam capessendam obseruit; siquidem fides ex auditu est, vt cap. 10. Epistola ad Romanos Diuus Paulus edocet.

Cur qui natura surdi, ijdẽ & muti.

Galen. lib. 8. de vsu partiũ cap. 6.

Quod verò ad ipsam audiendi officinam attinet, occurrunt in primis aures, quæ auditui consimilem vsum præbent ei, quem oculis superciliorum pili, vt enim hos natura ideò supra oculos statuit, vt si quid à capite in ipsos deflueret, exciperent; sic aures auditui præposuit, vt incidentia prohiberent. Sunt autem eæ cartilaginosæ, atque adeò mediocriter molles, quia si nimium molles essent, vt carnes, paruo negotio tunderentur, nec ipsæ aliquem sonum

refunderent;,si duræ,facilè frangi possent. Abundant verò flexibus obliquis instar labyrinthi,tum ne sonus recto impetu,affatimque intro subiens sensum lædat. Atque ob eandem causam earum meatus, etsi intùs admodum amplus,cauúsque sit,est tamen tortuosus,atque anfractui cochleæ similis;vnde hoc ipso cap. text.83.scribit Aristoteles ob prædictam obliquitatem vsque ad insitum aërem non subire aquam cùm caput mergimus;tum verò vt aëris eò illabentis frigiditas flexuum varietate sensim mitescat. Insuper mira naturæ prouidentia eandem cauitatem viscoso humore ex illarum partium recrementis coalito inficit,vt siqua bestiola, vel aliud quid noxium irruperit,quasi in visco inhæreseat,& capiatur. Porrò,intra prædictum foramen membrana quædam est, (tympanum auditus vocant,)quæ cauitatis orbicularem quandem partem transuersim complectitur, eandemque stabiliunt tria ossicula,quorum vnum incudis pedunculis duobus innixi,alterum malleoli, tertium stapedæ figuram refert. Intra ipsam congenitus quidam aër seruatur, vt ex dissectionibus conspicuum fit,quibus inibi inanis quædam sedes inuenitur. Cohibetur autem prædictus aër eiusmodi vallo, quia alioqui difflueret, aut saltem vehementibus fragoribus dissiparetur. Postremò,vt oculi in neruos opticos,seu visorios desinunt:sic tympanum auditus neruo cuidam affixum est è cerebro descendenti,per quem,tum spiritus animales ad tympanum inuehuntur, tum sonorum species ad sensum communem transeunt.

Cur natura auriū anfractus molita sit.

ARTICVLVS II.

Qua in Parte Facultas audiendi constituta sit.

EXPOSITA vtcunque auditoriæ officinæ fabrica, reliquum est, vt videamus in qua eius parte facultas ipsa audiendi insideat. Quamquam enim, vt cæteris sensibus, ita & auditui partes multæ famulentur, vnam tamen præcipuam oportet esse,quæ instrumenti primarij vicem subeat,vt in visu,humorem crystallinum. Themistius igitur putat præcipuum organum auditus esse spiritum, ad quem per innatum aërem,quasi per domesticum nuntium,soni transuehuntur,sed decipitur. Nam cum spiritus eandem cum sanguine naturam habeat; (siquidem nihil est aliud spiritus quàm sanguis ad magnam redactus tenuitatem):atque adeò cum animæ expers sit vt primo libro de ortu & interitu ex professo ostendimus;fit inde vt nequaquam vitalis potentiæ instrumentum, aut subiectum esse possit; alioqui eliceret anima vitalem functionem,vbi ipsa non residet. Alij in quorum numero est Vesalius lib. primo de humani corporis fabrica cap. 8. censent organum auditus esse ossicula intra tympanum inclusa. Sed neque hæc sententia nobis probatur: quia ossa ob terream concretionem, qua constant, non sunt apta ad sensiones obeundas; adeo vt neque

Vbinam audiẽdi facultas insideat.

Lege Theophilū ad tex. 82.lib.2.

neque tactu,nisi fortè admodum hebeti,& obscuro polleant.

His ergo opinionibus reiectis amplectimur sententiam Aristotelis secundo libro de partibus animalium cap.10.existimãtis aërem congenitum,siue inædificatum auribus, quem membrana inclusum esse diximus,ne foras expiret, ne vè externis iniuriis pateat, esse verum,ac proprium audiendi instrumentum.Quod item non obscurè significauit Aristoteles proximo superiori capite text. 83. vbi docuit opportere huiusmodi aërem immobilem,ac trãquillum esse, vt externos sonos percipiat, omnesque eorum differentias exactè cognoscat. Aristotelem secutus est præter alios Galenus lib. 8. de vsu partium capit.6.quo loco ita scripsit. Alteratur non à quouis sensibili omne sensorium, sed splendidum quidem, ac lucidum à coloribus;aëreum à sonis:vaporosum ab odoribus,& vt in summa dicam, simile simili notum est,ac familiare.Quibus verbis ad hanc sententiam comprobandam huiusmodi rationem Galenus innuit. Quod sensiterium tale esse debet,vt à proprio obiecto affici possit, eius in se imagines recipiendo:eiusmodi verò est aër insitus auribus. Sicut enim id, quod potissimum recipit, ac transuehit sonos est elementum aëris, ita ad eosdem secundum esse notionale suscipiendos maximè idoneus prædictus aër nobis insitus, proindeque par est in eo audiendi organum constituere.

Auditoria facultatis instrumentũ.

At obiiciet aliquis.Vel aër ille aurium meatibus inclusus est eiusdem naturæ cum elemento aëris,vel alterius. Si eiusdem, non ergo est animatus;atque adeò nec auditoria potentia informari potest. Si diuersæ,non igitur ad recipiẽdas sonorum species idoneus est. Huic argumento occurrendum videtur aërem illum analogicè tantùm vocari aërem:est enim animatus,vt ait Simplicius, probatque argumentum,nec aëris nomẽ obtinuit,nisi ob similitudinem,quam cum aëre elementari habet;vt enim hic tenuis est,ac transmeabilis; ita & ille. Neque repugnat aliquam portiunculam corporis animati, admodum subtilem, & tenuem esse, & quasi aëriam; cùm ita postulat ratio facultatis inibi sedem habẽtis:licet totum corpus,vt integrum animæ perfectibile non possit in tanta raritate aptum esse ad animæ informationem. Neque verò ad audibiles species recipiendas necesse est sensiterium auditũs esse eiusdem naturæ cum aëre elementari;sufficit enim cognatio illa, & conuenientia in subtilitate, ac raritate.

Eandẽ sequitur Fern.l.5. Physiologiæ cap.6.

Instrumentũ audiẽdi aër dicitur analogicè.

Aliquid prater aërẽ elementarẽ potest species audibiles recipere.

CAPITIS NONI EXPLANATIO.

a De *odore verò*. Aspectus & auditus contemplationem subsequitur doctrinæ ordine tractatio odoratus propter affinitatem & cognationem, quam hic sensus cum illis habet, vt progressu patebit. Quatuor autem ad illum spectantia explicat in hoc capite Aristoteles, odoris naturam, odorũ species, medium, & instrumentum. In primis verò admonet considerationem hanc difficilẽ esse, propterea quod odorandi sensus ob defectũ & ineptitudinem organi admodum in nobis obscurus sit: ita vt neq; odores exactè percipere, neque eorum naturam & varietatem, satis dignoscere, & penetrare valeamus. Odorari autem nos tenuiter argumento esse ait, quod eos tantùm odores percipimus, qui acriter sensum feriunt, & dolore, aut voluptate afficiũt. Id verò similitudine quadã illustrat. Nam vt eã animalia, quorum oculi dura densâque membrana obtecti sunt, acumen illud aspectus, quod in cæteris est, non obtinent: adeò vt licet colores sentiant, eorum tamen discrimina, sine pauore & voluptate, sine molesto, & iucundo, hoc est sine vehementi motu rei visæ (id significant verba illa contextus, nisi timendo aut non timendo) non discernant: ita & homines in odoribus percipiendis sese habent. Aduerte hic duros oculos, quales sunt piscium, & eorum animalium, quæ insecta & crustata dicuntur: de quibus Aristoteles lib. 2. de partibus anim. cap. 13. duas ob causas minus acutè cernere. Primùm quia eorum membrana, cum tertea, crassaque sit, ob duritiem, & concretionem, spectabilium rerum imagines minus promptè recipit. Deinde quia plerumque sunt exerti, & prominentes, in quibus nequeunt benè coire species ad centrum, sicuti coeunt in sensoriis demersis, ac profundis. Lege Arist. lib. 1. de hist. anim cap. 10.

Hebes in homine est vis odorandi.

ΚΕΦ. θ.

a Περὶ δὲ ὀσμῆς καὶ ὀσφραντοῦ, ἧττον εὐδιόριστόν ἐστι τῶν εἰρημένων· οὐ γὰρ δῆλον ποῖόν τι ἐστὶν ὀσμὴ, οὕτως ὡς ὁ ψόφος, ἢ τὸ φῶς, ἢ τὸ χρῶμα. αἴτιον δ', ὅτι τὴν αἴσθησιν ταύτην οὐκ ἔχομεν ἀκριβῆ, ἀλλὰ χείρω πολλῶν ζώων· φαύλως γὰρ ἄνθρωπος ὀσμᾶται, καὶ οὐθενὸς αἰσθάνεται τῶν ὀσφραντῶν, ἄνευ τοῦ λυπηροῦ ἢ τοῦ ἡδέος, ὡς οὐκ ὄντος ἀκριβοῦς τοῦ αἰσθητηρίου. Text. 92.

εὔλογον δ' οὕτω καὶ τὰ σκληρόφθαλμα τῶν χρωμάτων αἰσθάνεσθαι, καὶ μὴ διαδήλους αὐτοῖς εἶναι τὰς διαφορὰς τῶν χρωμάτων, πλὴν τῷ φοβερῷ καὶ ἀφόβῳ. οὕτω δὲ καὶ τὰς ὀσμὰς τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος. b ἔοικε γὰρ ἀνάλογον ἔχειν πρὸς τὴν γεῦσιν καὶ ὁμοίως τὰ εἴδη τῶν χυμῶν τοῖς τῆς ὀσμῆς. Text. 93.

ἀλλ' ἀκριβεστέραν ἔχομεν τὴν γεῦσιν, διὰ τὸ αὐτὴν εἶναι ἁφήν τινα· ταύτην δὲ ἔχειν τὴν αἴσθησιν τὸν ἄνθρωπον ἀκριβεστάτην· ἐν μὲν γὰρ ταῖς ἄλλαις λείπεται πολλῶν τῶν ζώων· κατὰ δὲ τὴν ἁφὴν, πολλῷ τῶν ἄλλων διαφερόντως ἀκριβοῖ. διὸ καὶ φρονιμώτατόν ἐστι τῶν ζώων. σημεῖον δὲ τὸ καὶ ἐν τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων παρὰ τὸ αἰσθητήριον τοῦτο εἶναι εὐφυεῖς καὶ ἀφυεῖς, παρ' ἄλλο δὲ μηδέν· οἱ μὲν γὰρ σκληρόσαρκοι, ἀφυεῖς τὴν διάνοιαν· οἱ δὲ μαλακόσαρκοι, εὐφυεῖς. Text. 94.

c ἔστι δ' ὥσπερ χυμὸς, Text. 95.

Per analogiã ad sapores species odoris distingui.

b *Similem autem.* Quia inter gustum, & odoratum mutua similitudo, & proportio intercedit, vnde, & saporum nomina ad odores transferuntur: quia item homines gustum olfactu exactiorem habent, docet ex saporum speciebus odorum species cognosci posse. Quod verò gustus odoratui in nobis excellat, inde suadet, quia gustus tactus quidam est, videlicet tactus linguæ circa sapores. Esse autem hominis acerrimum tactum eo probat indicio, quia homo animantes omnes prudentia superat: at vna eadémque prudentiæ, & boni tactus communis ratio est, nempe carnis mollitudo. Vnde eos, qui carne molles sunt, mente & ingenio præstantes iudicamus: contra verò hebetes, qui carnem habent duriorem, & crassipelles existunt. Hic aduerte ex bonitate tactus argui præstantiã ingenij, quia ex ea temperamenti bonitas colligitur, vt Themistius ait. Námque vt tactus fundatur in primis qualitatibus,

tatibus, & circa eas versatur, ita tunc est optimus, cùm illæ exactam, perfectámque Symmetriam, & temperiem sortiuntur: optima verò temperies, & phantasiæ organum aptius, & ipsam phantasiam expeditiorem reddit: deinde à phantasia, mentis in intelligendo facilitas, & promptitudo, in qua vis ingenij consistit, vt alibi exposuimus, magnopere dependet. Quò fit vt temperamenti bonitas tanquam causa materialis, & dispositiua ad excellentiam ingenij concurrat. Hinc ea, quæ ex optimo tēperamento proueniūt subtilioris ingenij sunt indicia, vt color viuidus, subtilitas pilorū, tenuitas vnguium, mollitudo carnis. Et hæc quidem mollitudo, cuius hîc Aristoteles priuatim meminit, eò etiam ingenium iuuat, quia dispergit, soluítque inutilia recrementa, quibus pulsis, spiritus, quos sanguine incalescenti, cor exhalat, subtiliores manent, & tum maiori alacritate ad potentiarū obsequium accurrunt: vnde & phantasmata puriora, ac defæcatiora contingūt. His nō obstat quod fœminis mollior caro, inest, quam viris; & tamen hi ordinariè, vt iudicio, ita & ingenio illis præstant. Nec quod phlegmatici, qui hebetiores sunt cholericis, teneriorem cutem habēt. Non enim mollitudo ex aqueo & pituoso humore orta, qualis est in fœminis & phlegmaticis; sed aëria, comes est boni ingenij. Nec item officit quod Aristoteles in problemat. sect. 30. q. 1. scripsit omnes ingeniosos fuisse melancholicos: cùm tamen atrabilis, vt sicca frigidáque est; ita corpus non molle, sed durum, terreúmque efficere videatur: id enim qua ratione accipiendum sit, ex professo osteudimus, lib. 2. de ortu & interitu. Nec denique sibi repugnat Aristoteles lib. 1. de generatione animalium, cap. 20. vbi ait gustum & tactum nihil ad prudentiam facere: ibi enim loquitur de tactu secundum se: hîc autem vt ex illius præstantia arguitur excellēs temperamentum, & tandem bonitas ingenij, ac iudicij. Sed hæc ad præsens satis sint, de quibus multa disseruimus libro citato. Lege Athenæum in cœna sapientum, lib. 8. cap. 8. D Thom 1. part. quæst. 76. art. 5. Ficinum lib. 1. de studiosorum sanitate tuenda, cap. 3. & in sextum Platonis de legibus. Cælium lib. 10. cap. 20. Leuinum lib. 1. de occultis naturæ mirac. cap. 16. Medinam lib. 2. de recta in Deum fide cap. 7.

Lib. 2. de gener. c. 8. q. 4.

Mollitudo aquea index boni ingenij non est.

CAP. IX.

Text. 92. [a] *E odore verò & odorabili non æquè bene atq; de hisce, quæ dicta sunt, discernere, determinareq; possumus. Non enim sic patet quale quid Sit odor, vt sonus, vel lumen, vel color. Cuius causa est nos nō habere hunc sensum exactum, sed inferiorem complurium animalium sensu; remisse namq; homo olfacit, & nihil odorabilium percipit absque dolore, vel voluptate: propterea quod sensus instrumentum huiusce non est exactum atque perfectum.*

Text. 93. *Atq; consentaneum est rationi tam animaliū ea, quæ duros oculos habent, sic sentire colores, vt nō aliter eorum percipiant differentias quam timendo, aut non timendo, quàm hominum genus odores.* [b] *Similem autem rationem subire videntur odoratus ad gustum,*

Text. 94. *& odoris species ad species ipsas saporum. Verum exactiorem gustū habemus, quam odoratum ex eo quia gustus tactus est quidam, quem quidem sensum homo exactissimùm habet. In cæteris nāq; sensibus vehementer à cæteris animalibus superatur, at tactu longè cæteris omnibus excellētius percipit. Quapropter & prudētissimū est animalium. Indicium autem est in hominum genere ob hoc instrumentū sensus ingeniosos esse hebetésve, & non ob aliud quicquam. Qui namque sunt duri carne, ij sunt inepti mente, qui verò sunt molles carne,*

Text. 95. *ij sunt ingeniosi, mentéque dextri,* [c] *Vt autem saporum*

[c] *Vt autem saporum.* Similitudinem, seu analogiam inter sapores, & odores

 explicat.

explicat. Ea verò est quod vt saporum alij dulces, alij amari, alij acres, alij pingues sunt: ita & odorum totidem numerantur differentiæ, eandémque appellationē magna ex parte vendicant: videlicet quia similiter sensum afficiunt. Vt enim sapor acer, verbi causa, gustū mordet, sic odor acer, olfactum. Nonnulla tamen saporum vocabula, cùm ad odores traducuntur, latinis auribus minus trita sunt, vt progressu dicemus.

Tactus priuationē prop̄ry sensibilis agnoscit.

[d] *At qui sicut auditus.* Ostendit conuenire olfactū cū cæteris sensibus, quòd nō Proprium sensibile duntaxat; sed eius quoq; priuationem cognoscat. Vt enim visus lucem, & tenebras: auditus sonos, & silentium: sic odoratus odorabile, atque inodorabile percipit. Deinde admonet inodorabile trifariam dici; nempe quod omnino odoris expers est, quod obscurum habet odorem: quod malè olet. Idem verò de iis, quæ sub gustum cadunt, affirmari posse inquit. Porrò quonā pacto sensus priuationes cognoscant alibi exposuimus.

Mediū quo percipitur odor est aër & aqua.

[e] *Fit autem olfactus.* Agit de medio, quo odores defetūtur, statuitque id esse tum aërem, tum aquam. Quia verò de aqua posset quis fortasse ambigere, dubitationem remouet eo argumento, quòd etiam ea, quæ in aquis viuunt, ciborum odore è locis distantibus alliciuntur. Itaque ratum esse inquit non solùm quæ extra aquas degūt, sed etiam aquatilia, & in vtroque genere, tum sanguine prædita, tum exanguia, odorari. Et quia animalia pulmones

χυμὸς, ὁ μὲν γλυκὺς, ὁ δὲ πικρὸς οὕτω καὶ ὀσμαί. ἀλλὰ τὰ μὲν ἔχουσι τὴν ἀνάλογον ὀσμὴν, καὶ χυμὸν, τὰ δὲ τοὐναντίον· λέγω δὲ, οἷον γλυκεῖαν ὀσμὴν καὶ γλυκὺν χυμόν. ὁμοίως δὲ καὶ δριμεῖα, καὶ αὐστηρὰ, καὶ ὀξεῖα, καὶ λιπαρά ἐστιν ὀσμή. ἀλλ' ὥσπερ εἴπομεν, διὰ τὸ μὴ σφόδρα διαδήλους εἶναι τὰς ὀσμὰς ὥσπερ τοὺς χυμοὺς, ἀπὸ τούτων εἴληφε τὰ ὀνόματα καθ' ὁμοιότητα τῶν πραγμάτων· ἡ μὲν γὰρ γλυκεῖα, ἀπὸ τοῦ κρόκου καὶ τοῦ μέλιτος. ἡ δὲ δριμεῖα, ἀπὸ τοῦ θύμου καὶ τῶν τοιούτων· τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. [d] ἔτι δ' ὥσπερ ἀκοὴ καὶ ἑκάστη τῶν αἰσθήσεων, ἡ μὲν τοῦ ἀκουστοῦ καὶ ἀνηκούστου, ἡ δὲ τοῦ ὁρατοῦ καὶ ἀοράτου. καὶ ἡ ὄσφρησις, τοῦ ὀσφραντοῦ καὶ ἀνοσφράντου. ἀνόσφραντον δὲ, τὸ μὲν παρὰ τὸ ὅλως ἔχειν ἀδύνατον ὀσμήν· τὸ δὲ, μικρὰν ἔχον καὶ φαύλην. ὁμοίως δὲ καὶ τὸ γευστὸν καὶ τὸ ἄγευστον λέγεται. [e] ἔστι δὲ καὶ ἡ ὄσφρησις διὰ τοῦ μεταξὺ, οἷον ἀέρος ἢ ὕδατος· καὶ γὰρ τὰ ἔνυδρα δοκοῦσιν ὀσμῆς αἰσθάνεσθαι. ὁμοίως δὲ καὶ τὰ ἔναιμα, καὶ τὰ ἄναιμα, ὥσπερ καὶ τὰ ἐν τῷ ἀέρι· καὶ γὰρ τούτων ἔνια πόῤῥωθεν ἀπαντᾷ πρὸς τὴν τροφὴν ὑπόσμα γινόμενα. διὸ καὶ ἄπορον φαίνεται, εἰ πάντα μὲν ὁμοίως ὀσμᾶται· ὁ δ' ἄνθρωπος ἀναπνέων μὲν, μὴ ἀναπνέων δὲ, ἀλλ' ἐκπνέων, ἢ κατέχων τὸ πνεῦμα, οὐκ ὀσμᾶται, οὔτε πόῤῥωθεν, οὔτε ἐγγύθεν, οὐδ' ἂν ἐπὶ τοῦ μυκτῆρος ἐντὸς τεθῇ. καὶ τὸ μὲν ἐπ' αὐτῷ τιθέμενον τῷ αἰσθητηρίῳ, ἀναίσθητον εἶναι, κοινὸν πάντων· ἀλλὰ τὸ ἄνευ τοῦ ἀναπνεῖν μὴ αἰσθάνεσθαι, ἴδιον ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων· δῆλον δὲ πειρωμένοις. ὥστε τὰ ἄναιμα, ἐπεὶ οὐκ ἀναπνέουσιν, ἑτέραν ἄν τινα αἴσθησιν ἔχοι παρὰ τὰς λεγομένας. ἀλλὰ ἀδύνατον, εἴπερ τῆς ὀσμῆς αἰσθάνεται· ἡ γὰρ τοῦ ὀσφραντοῦ αἴσθησις, καὶ δυσώδους καὶ εὐώδους ὄσφρησίς ἐστιν. ἔτι δὲ καὶ φθειρόμενα φαίνεται ὑπὸ τῶν ἰσχυρῶν ὀσμῶν, ὑφ' ὧνπερ ἄνθρωπος· οἷον ἀσφάλτου, καὶ θείου, καὶ τῶν τοιούτων. ὀσφραίνεσθαι μὲν οὖν ἀναγκαῖον· ἀλλ' οὐκ ἀναπνέοντα. [f] ἔοικε δὲ τοῖς ἀνθρώποις διαφέρειν τὸ αἰσθητήριον τοῦτο, πρὸς τὰ τῶν ἄλλων ζώων, ὥσπερ τὰ ὄμματα πρὸς τὰ τῶν σκληροφθάλμων· τὰ μὲν γὰρ ἔχει φράγμα καὶ ὥσπερ ἔλυτρον, τὰ βλέφαρα, ἃ μὴ κινήσας, μηδ' ἀνασπάσας, οὐχ ὁρᾷ· τὰ δὲ σκληρόφθαλμα, οὐδὲν ἔχει τοιοῦτον, ἀλλ' εὐθὺς ὁρᾷ τὰ γινόμενα ἐν τῷ διαφανεῖ. οὕτως οὖν καὶ τὸ ὀσφραντικὸν αἰσθητήριον, τοῖς μὲν ἀκάλυφες εἶναι, ὥσπερ τὸ ὄμμα· τοῖς

Text.96.
Text.97.
Text.98.
Text.99.
Text.100.

saporum alius dulcis, alius est amarus, sic & odorum quosdam dulces, quosdam appellamus amaros. Verum quædam odorem habent saporémque similis rationis dulcem inquam saporem, dulcemq́; odorem, quædam contra. Similiter & acer est, & acerbus odor, & acutus & pinguis. Nam quia odores non sunt, uti diximus, manifesti perinde atque sapores, ideò nomina odorum deducta sunt à saporibus per similitudinem rerum: alius enim est dulcis, vt Croci mellisq́; alius acer, vt thymi, ac huiusmodi rerum: idem & in cæteris modus
Text.96. *seruatur.* [d] *Atqui sicut auditus est audibilis, atque inaudibilis, & visus visibilis, atque inuisibilis: & quisque similiter sensuum: sic & odoratus est odorabilis, atque inodorabilis. Inodorabile autem multipliciter dicitur. Nam & id quod omnino caret odore, neque vnquam odorem habere potest: & id, quod exiguum habet, & id etiam, quod malum, tetrumq́; habet odorem, hoc appellari nomine solet. Similiter & ipsum ingustabile*
Text.97. *dicitur.* [e] *Fit autem olfactus etiam per medium, vt aërem, aut aquam. Etenim animalium ea, quæ in aquis degunt, videntur odorem sentire tam habentia, quam non habentia sanguinem, sicut ea, quæ versantur in aëre: horum namque nonnulla*
Text.98. *odorem alimenti percipiunt eminus, pergúntque ad ipsum. Quocirca dubitationem is locus habere videtur, si cuncta quidem similiter olfaciunt, homo verò respirans, non respirans autem sed spirans, aut detinens spiritum, non olfacit. Neque eminus neque cominus, neque si in ipsis naribus intus rem olentem posuerimus. Atque sensum quidem non fieri, si in instrumento sensus res ipsa sensu percipienda ponatur, commune omnibus est, sed non sentire respiratione, proprium hominum esse videtur, quod quidem experientia*
Text.99. *late patet. Quare ea, quæ sanguinis expertia sunt, cùm non respirent, sensum quendam præter eos sensus, qui dicuntur, alium habent. At id esse non potest. Quippe cùm odorem percipiant. Sensus enim rei tam malè, quàm benè olentis, olfactus sine controuersia est. Præterea à vehementibus & ipsa corrumpi videtur odoribus, à quibus & homo corrumpitur, vt bituminis, Sulphuris, & similium. Necesse est igitur ipsa olfacere non respirantia*
Text.100. *tamen.* [f] *Atque huius instrumentum sensus in homine perinde videtur ab instrumento differre talium animantium, atque oculi differunt ab eorum oculis animalium, quæ duros oculos habent. Nam animalium ea, quæ molles oculos habent: palpebras ipsas vti sepem & tegmen habent, quas nisi mouerint ac aperuerint, non vident, vt latè patet. At ea, quæ durorum sunt oculorum, nihil habent profectò tale, sed illico res eas vident, quæ in perspicuo sunt. Sic igitur & instrumentum olfactus in hisce quidem, quæ non respirant: velamine caret perinde, atque oculus durus, vt diximus:*

pulmones habentia inspirando: cætera non inspirãdo odores hauriũt: hinc quærendi occasionem sumlt, num omnibus animantibus idem odoratus competat, an non. Respondet, omnibus eundem, nimirum specie conuenire. Idque duplici ratione ostendit, primùm quia in omnibus idem est obiectum, nempe tam benè, quàm malè olētium odor. Deinde quia eundem sensum oportet esse eum, qui eisdem sensibilibus læditur: at omnium animantium olfactus vehementi odore, cuiusmodi est bituminis, sulphuris, aliarúmq; eiusmodi rerum, offendi solet.

[f] *Atq; huius instrumentum.* Sicut in animantibus ea, quæ duriocula nuncupãtur, oculos absque palpebris habēt, suntque

 in his

suntque perpetuo expedita, vt possint in rem obiectam ferri: cæteris verò palpebræ datæ sunt, quibus oculos recondát: ita quæ respirádi vi pollent organû odoratum in recessu, & velamine quodam munitum obtinent: adeo vt non nisi

τοῖς δὲ τὸν ἀέρα δεχομένοις ἔχειν ἐπικάλυμμα, ὃ ἀναπνεόντων ἀποκαλύπτεσθαι, διευρυνομένων τῶν φλεβίων καὶ τῶν πόρων. καὶ διὰ τοῦτο τὰ ἀναπνέοντα οὐκ ὀσμᾶται ἐν τῷ ὑγρῷ· ἀναγκαῖον γὰρ ὀσφρανθῆναι ἀναπνεύσαντα. τοῦτο δὲ ποιεῖν ἐν τῷ ὑγρῷ ἀδύνατον.
b ἔστι δ' ἡ ὀσμὴ τοῦ ξηροῦ, ὥσπερ ὁ χυμὸς τοῦ ὑγροῦ.
h τὸ δὲ ὀσφραντικὸν αἰσθητήριον, δυνάμει τοιοῦτον.

inspirando, hoc est, aërem attrahendo, aditúmque odoribus recludendo olfaciant. Vnde & in aquis, vbi attractio spiritus esse non potest, minimè odorantur: cum interim ea, quibus sensiterium patet, inspiratione haud quaquam egeant ad captandos odores. Sicut igitur, inquit Aristoteles, diuersitas illa cernendi, diuersitatem aspectus non arguit: ita neque huiuscemodi in odorando varietas ad olfactus potentiam specie distingendam sat erit. Hanc ipsam difficultatem mouet eodémque pacto.

Anim. quæ respirant organû odoratus habêt reconditû: cætera patulû.

QVAESTIO I.

Sit ne odor exhalatio corporis odorati, an non.

ARTICVLVS I.

Affirmatiuæ partis argumenta.

Auctores partis affir.

AFFIRMATIVAM partem huiusce controuersię amplexus est Heraclitus, referente Aristotele libro de sensu, & sensili cap. 6. idem videtur sensisse Plato in Timęo, Theophrast. 6. de causis plantarû ca. 5. Galen. lib. de olfactus instrumento. Auicenna lib. 6. Naturaliû p. 2. ca. de odore D. Damasc. lib. 2. de Fid. orth. c. 18. Itê Alfarabius, & Albefaraab, quos refert Venet. text. 97. Possuntque pro hac sentêtia hęc argumenta adduci. Odorû interuêtu multa fiunt, quæ nonnisi à substâtia præstari queût: Igitur odor est ipsa fumea substantia. Probatur assumptû; primò, quia odor nutrit, ac sustentat. Astomi enim, gens Indorû, ad extremos fines Indiæ circa fontes Gâgis solo odore, quê è floribus, & pomis captant, viuere dicûtur, vt narrat Strabo ex Onesicrito li. 16. & Plin. lib. 2. Nat. hist. c. 21. Galen. etiâ 2. Aphorismorum, aliisque in locis distinguit in animali duo genera partiû; quasdâ solidas, quas ait nutriri cibo; alias tenues, & aëreas, vt spiritus, quos affirmat attracto aëre, & odore ali. Secundò, idê suadetur, quia multi odores à mentis deliquio liberant, & cerebrum iuuant, ac mulcent; adeò vt in lib. de sensu, & sens. cap. 5. dicat Aristoteles odorem institutum esse à natura ad temperandum cerebrum. Econtra verò multi odores valde incommodant, ac nocent, vt experimêto constat. Commemorat enim Strabo lib. 16. Sabæos interdum odoribus stupefieri: Hippocr. lib. 5. Aphor. 28. docet aromatum suffitus grauedinem inferre. Plutarc. in lib. de præceptis connubialibus ait feles olfactu vnguentorum furere. Le

1. Arg. pro eadem parte.
1. Confirmatio assumpti argum.
Lege Galen. lib. de instru. odorat. Hippocr. libr. de decêti ornatu Alex. & Nicol. peripat. apud Calium lib. 24. cap. 21.
2. Confirm.
Aristot.
Strabo.
Hippocr.
Plutarc.

in his autem quæ suscipiũt aerem habet velamen, quod cùm respirant, aperitur venis meatibúsve distentis, & idcirco, quæ respirant non olfaciunt in qua. Necesse est enim olfaciant respirando. At id in aqua facere nequeunt. g *Est autem odor, sicci sicut humidi sapor,* h *ipsum verò instrumentum olfactus est potentia tale.*

pacto diluit lib. de sensu, & sens. cap. 5.

g *Est autẽ odor.* Odoris naturam paucis verbis explicãs ait odorem esse sicci, quemadmodum sapor est humidi: videlicet quia in subiecto odoris vincitur humidum ab arido: contra verò in subiecto saporis aridum ab humido. Qua de re in quæstionibus plura. *Odor est sicci vt sapor est humidi.*

h *Ipsum verò.* Odoratricis facultatis organum potestate tale esse ait, qualis ipse odor actu est: videlicet quia sensuum instrumenta aptitudinem habent, vt ab obiectis patiantur, cúmque eam perpessionem iam subeunt saltem ratione imaginum, quibus consignantur, obiectis similia euadunt.

---

re. Leuinus lib. 2. de occultis naturæ miraculis cap. 9. affirmat in quibusdam regionibus odores, qui è fabarum flosculis emittuntur, dilirium inducere. Postremò, quia tetri odores, qui ex cadaueribus, locísque cænosis manant, aërem corrumpunt, atque interdum pestilentiam inuehunt. At hæc omnia non videntur fieri, nisi interuentu fumeæ substantiæ. *Leuinus.*

Confirmatur quoque eadem sententia, quia homines respirant, vt odorentur, vtique vt fumidam excretionem ad sensorium attrahant. Item, quia constat res odoriferas assidua odorum expiratione flaccescere, & absumi, certè nonnisi quia eiusmodi rerum substantia dum olet, in halitum & vaporem abit. Accedit postremò auctoritas Aristot. quia licet in problemat. sect. 12. qu. 10. cum quæsiisset num odor sit exhalatio, aër, aut vapor; nihil ausus fuerit constituere: tamen sect. 13. eiusdem operis q. 5. & c. 2. de sens. & sens. asseruit odorem esse halitum. *2. Argum.* *Aristot.*

ARTICVLVS II.

Odorem non esse fumeam exhalationem, nec argumenta superiùs adducta id conficere.

Est M. Alberti lib. 2. de anim. tract. 3. c. 21. Iandunĩ quæst. 27. Marcelli lib. 3. de anim. c. 31.

IT tamen conclusio. Odor non est fumea exhalatio corporis odorati; sed qualitas odoratu sensibilis. Hæc conclusio quoad priorem partem inde constat, quia si odor esset exhalatio, cùm hæc sit substantia; siquidem per se mouetur, & in sublimem locum euadit; sequeretur odorem non esse sensibile per se; quandoquidem nulla substantia per se cadit sub sensum. *Conclusio quæst.* *Probatur quo ad priorem partem.*

Accedit testimoniũ Aristotelis lib. de sensu, & sensili, c. 5. vbi Heraclitum, Platonem, & alios ex antiquis philosophis, apud quos contraria opinio communis erat, refutat. Posterior eiusdem conclusionis pars liquet ex eo, quia cùm odor non sit substantia, vt probatum est, & denominet subiectum quale, agátque per se in olfactum; consequens fit, vt rectè dicatur qualitas odoratu sensibilis. Verùm *Item quoad posteriorem.*

quænam

quæ nam ſit odoris natura, ex iis, quæ progreſſu dicemus, cùm de odorum generatione diſſeruerimus, planius euadet.

Solut. 1. arg. ſuperioris artic. eiuſq; confirmationum.

Reſpondeamus nunc argumentis, quæ hanc noſtram aſſertionem oppugnabant. Ad id, quod initio adduximus, negandum eſt aſſumptum; & ad primam eius confirmationem dicendum cum Ariſtotele in lib. de ſenſu & ſenſili cap. 5. odorem nō nutrire: id enim tantùm nutrit, quod in ſubſtantiam rei viuentis conuertitur; hoc autem ſoli ſubſtantiæ conuenit, non odori, qui accidens eſt, vt probatum fuit. Itaque quod de Aſtomis narratur, fictitium eſt, vt iam in libris de ortu, & interitu aſtruximus. Quod autem medici inquiunt, in viuentibus quaſdam partes tenues, id eſt, ſpiritus odore nutriri, & ſuſtentari; id ſi de odore ipſo intelligatur, à vero abeſt; ſi de aëria ſubſtantia, qua odor defertur, eatenus admitti debet, quatenus aër, vt libro citato oſtendimus, ſpiritus nutrit, nutritione impropria; qualis eſt ea, qua lucerna oleo, & aëre circunfuſo ſuſtentatur. Et verò eiuſmodi ſubſtantia aëria, cùm odore imbuta eſt, merito aliarum qualitatum, quæ odorem comitantur, mirificè etiam ſpiritus fouet, ac conſeruat; vnde quibuſdam odoribus vis benefica erga ſpiritus, & cerebrum, atque etiam ad exhilarandum cor attribui ſolet. Quemadmodum & nonnulli odores ob aliquam excedentem qualitatem, cum qua ſimul meatus corporis ſubeunt, non parum afferunt nocumenti; & ob putridos humores, qui vnà cum ipſis exhalantur, aërem viriant. Ex quo non ſequitur odorem ſubſtantiam eſſe, ſed ſubſtantiæ vnà cum prædictis affectionibus inhærere. Vnde iam patet ſolutio primi argumenti, omniúmque eius confirmationum.

Aſtomos odore nutriri, fictitium, qua ratione di verum eſſe poſſit.

Lib. 1. cap. 5. q. 7.

Lege Ariſt. c. 5. de ſenſ. & ſenſib. Galenum in lib. de inſtru. odoratus Ferneliū libr 4. de methodo medēdi c. 21. Cal. libr. 24. cap. 11.

Solut. 2. quoad priorem partem.

Ad priorem ſecundi argumenti partem dicendum eſt inſpirationem animantibus, non omnibus, ſed iis, quæ reſpirant, inſeruire ad remouendum operculum, quo, vt Ariſtoteles ait, olfactus tegitur; quod cùm fit, ſimul attrahitur ſpecies odoris, vel odor ipſe inſidens aëri, exhalationíve, vt progreſſu exponemus: ſed hinc nihil aduerſus dicta habetur. Ad poſteriorem partem concedendum eſt è rebus odoriferis ſæpe emitti fumeam ſubſtantiam; ſed negandum eam ſubſtātiam eſſe odorem. Ariſtoteles verò in problematis ſect. 3. q. 5. & c. 2. de ſenſu, & ſenſili appellauit odorem halitum non formaliter, ſed ſubiectiue; quia magna ex parte in halitu ineſt, ab eóque defertur. Et in hunc modum explicanda erunt loca alia, in quibus odorem vocat halitum fumeum, ſeu fumoſam vaporationem. In eundémque ſenſum accipi poſſunt dicta, ſi non omnium, ſaltem quorundam auctorum ex iis, quos initio ſuperioris articuli retulimus.

Quoad poſteriorem. Explicatur Ariſt.

* * *

QVAESTIO II.

Quonam pacto odor gignatur; quodque eius subiectum sit

ARTICVLVS I.

Explicatio propositæ dubitationis.

VOD attinet ad generationem odorum, statuendum est cum Aristotele proximo capite, & vberiùs in libr. de sensu, & sensili, cap. 5. odorem resultare in mixtis corporibus, ex primarum qualitatum concretione, dominante siccitate, calore humidum decoquente, & excitãte. Diximus, in mixtis corporibus, quia elementa, vt etiam loco citato monet Aristoteles, odorata non sunt; videlicet interim dum syncera, & pura existũt. Addidimus, siccitate dominante, quia siccitas est quasi materia odoris: Sapor enim, & odor ex humido, siccoque oriuntur: sed hoc interest, quòd in sapore vincit humidum; in odore siccum. Hanc verò originis differentiam inter odorem, & saporem illud, inter alia, testatur, quòd quę impensè olent, valde amara sunt, quia nimis cocta; qua de re Theophrastus lib. 6. de causis plantarum cap. 24. Item quia dulcia rarò sunt odorata, intellige natiuo odore, vt ait Plin. libr. 21. naturalis historiæ cap. 7. Nasci autem odorem ex siccitate dominante, argumẽto est, quòd constat aridos, & feruidos terrarum tractus, vt Arabiæ, vt Syriæ, optimorũ odorum esse feracissimos. Item quod res odoriferæ, si nimium humectentur, inodoræ redduntur: ideóque in Ægypto flores minimè odorati sunt, quia incubat illis roscidus, & nebulosus aër à Nilo flumine; & è contrario rosa serenis diebus collecta, maiorem odoris fragrantiã reddit. Quin verò, vt notauit Hippocrates lib. de carnibus, & ipsum organum olfactus, cùm pituitoso defluxu, aut alioquouis humore scatet, odorẽ minus sentit. Est enim quædam instrumenti, cum proprio sensibili naturalis consensio, & cognatio. Oportuit autem in odore siccũ, & tenue vincere, vt odor facilè diffundatur, & transmeet. Sed enim, & aliquid humiditatis ad ipsum requiri, inde patet; quia quæ exarescunt, & torrentur, odorem amittunt, quod videre est in cineribus ligni odorati, vt obseruat, prę ter alios, Theophrastus lib. 6. de causis plant. cap. 29. & è contrario multa nimis arefacta, humidi permistione odorata fiũt, vt terra, cùm primùm compluitur post diuturnam siccitatem: non ita verò cùm diù maduit; tunc enim humor, non siccitas præualet. Denique adiecimus, (calore humidũ decoquente, & excitante) quia non erit odor nisi caloris vis accedat, quæ humidum quasi diluat, & attenuet. Hinc Aristoteles in problematis sect. 12. quæst. 12. ait semina, quæ olent, calida esse; quia odor calore efficitur: & in eadẽ sect. quæst. 4. docet odorata omnia, calore abũdare. Idemque asserit Galen. lib. 4. de simplic.

Odor vnde nascatur.

Saporis & odoris eadem causa, sed tamẽ variata.

Terrarũ plaga vt feruẽtiores, ita odoratiores.

plic.medicam.facult.ca.22.Eaque cauſa eſt cur allia iuxta roſas conſita,eas magis odoratas reddunt:videlicet quia ſolum calefaciunt,& exſiccant, atque ita odorem promouent,vt ait Contarenus lib.5.de elementis.Quanquam huius rei alia cauſa reddi poteſt: nimirũ quia quælibet res trahit alimentum ſibi conſentaneum,atque ita graueolentia,cuiuſmodi eſt allium, attrahunt nutrimentum maleolens, & vicinis herbis,plantiſque odoriferis ſyncerius pabulum relinquunt.

Odoramenta recalefacta fragrantiora ſunt.

Experimur etiã aquam roſarum ſtillatitiã, dum igni ſenſim incaleſcit,halitũ ſpirare ſuauiorem,& vniuerſim,quæ odorata ſunt, magis redolere,cùm calent,quàm cùm frigent;& plus interdiu, quàm noctu,vere,quàm hyeme,æſtate,quàm vere.

Aleanxdri ſudor odoratus.

Hinc Alexander Macedo, vt in eius vita Plutarc.ſcribit, propterea ſuauẽ odorẽ è membris efflaſſe creditur, quòd eſſet temperamento corporis præferuido, & igneo.Idemque Plutarchus in lib.de cauſis naturalibus cap.25.quęſtionẽ diluens,cur pruina ferarum indagationẽ difficilem reddat; ait cauſam eſſe,quia odorum halitus, nonniſi à calore laxati, & ſoluti, diſpergi queũnt;frigus autem vehementiùs ſtringens, & claudens, nec eos fluere, nec ad ſentiendi inſtrumenta perlabi ſinit: & ob id etiam vina per hyemẽ minus redolẽtia eſſe ait.

Odoris definitio.

Ex dictis patet;quænam eſſe debeat odoris definitio;nimirum, odor eſt qualitas ex primarum cõmiſtione reſultans,dominante ſicco,& calido,atque olfactum mouens.

Odorem eſſe magis ſicci quàm humidi Ariſt.tex. 100 huius li.

Patet etiam quodnam ſit odorum ſubiectũ, hoc eſt, quidnã ſit id,in quo odor primò enaſcitur.Nam cùm odor ſit qualitas orta ex certo primarum qualitatum temperamento, quod non niſi miſtis corporib.per ſe debetur;ſit inde vt propriũ,ac natiuũ ſubiectũ odorum ſit tale corpus miſtũ.

Elemẽta inodora.
Plin.
Ariſtot.

Vnde Plin.lib.15. Natur.hiſtor. cap.27.Mirũ,inquit,tria præcipua naturæ elementa ſine ſapore eſſe, ſine odore;aquas,aëra,ignes.Addere & terram,potuiſſet;ſicuti addidit Ariſt.lib.de ſenſu & ſenſili.cap.5. monens tamen intelligendũ id eſſe,niſi elementa miſturã habeant;nam cùm hac videmus redolere mare: & terram etiam; præſertim cùm poſt longam ariditatem madeſcit,vt ſuperiùs diximus,ſcripſitque Theophraſt.libr.6. de plantis cap.24.& 27.De hac re Iandun.quæſt.26.de ſenſ.& ſenſ.

Et c.5.ſenſ & ſenſ Appolli. & Iãd.q 26. M.Alb.sũm. de hom.2.p. tract.de olfa. Marcel.3. de an.cap.70.& 71.Conciliat. diff.151. Cõtare.5.de element.

Porrò odorum ſpecies variæ ſunt,nobis tamẽ propter huius ſenſus hebetudinẽ,& tarditatem magna ex parte ignotæ:ſiquidẽ prout homini ſenſus deficit, ita & ſcientia de re ad eum ſenſum pertinẽte; cum noſtra cognitio à ſenſib. oriatur.Quia igitur admodum tenuiter & remiſsè olfacimus,nec niſi eos odores,qui organũ vehemẽter laceſſunt,ac pulſant,exactè percipimus;ſit vt odorũ differentias minùs teneamus: ideóque eas haud propriis ſignificamus vocabulis, ſed tranſlatitiis,deflexiſque ſaporũ differentiis.

Sapor acutus quis.

Quemadmodũ Ariſt.hoc in lib.cap. 9. text. 95. de ſenſ. & ſenſ. cap. 5. annotauit.

Ergo vt ſapores,ita & odores acutos,acerbos,graues,& ſuaues dicimus,mutuatitia nomẽclatura eorũ ſpecies & diſcrimina indicãtes.Eſt autem ſapor acutus, qui celeriter ac fortiter ſine faſtidio ſenſum ferit. Acerbus,qui cum quadam mordacitate pungit. Grauis, qui ſegniter,ac parùm mouet: vel qui ob denſiorem fragrantiã,vt odor artemiſiæ,vel ob fœtidum halitum,

halitũ,nares offendit.Suauis,qui leniter gratus,ac iucundus est.Qua de re,deque aliis odorum ſpeciebus Thom. Garbius in ſumm.q.69. Marcellus in ſuo 3.de anim.cap.74.M.Albert.2.part.ſumm.de hom. tract.de olfactu,& lib.2.de anim.tract.3.cap.24.D.Damaſc. lib.1.Fidei orth.cap.18.Theophraſt.lib.6.de cauſis plant.cap.1. & 4. & 13. vbi admonet,& ſi nomina ſaporũ odorib. tribuere ſoleamus:non id tamen in omnibus nominibus ratum eſſe : nemo enim v.g. odorem ſalſum rectè nuncuparit. Quod etiam ſcripſit Galen. lib. 4. de ſimplic.medic.facult.cap.21. *Non omnia ſaporũ nomina odoribus quadrant.*

Deinde aduertendum ex Ariſtotele de ſenſu & ſenſ.cap.cit.quoſdam odores iucundos haberi, quia ſaporibus reſpondent, & guſtatui amica denuntiant:atque ita eſurientibus ſuaues contingunt; qui tamen ſatiatis nullam afferunt voluptatem. Alios per ſe ac ſine reſpectu ſaporum,delectationem parere, vt qui efflantur è quibuſdam floribus,neque enim,inquit Ariſtoteles, ij ad cibi cupiditatem excitandam conferũt,ſed obſtant potiùs.Vnde illud quod in Euripidem dixit Stratis; *Odores quidam appetẽtiã excitant.* *Alij hebetant.*

Cùm lens coquitur,vnguenti nil infundito.

Aduertendum præterea quibuſdam corporib. ineſſe odores ſimplices, cuiuſmodi ſunt, qui per naturam obueniunt; aliis compoſitos varia commiſtione;quales magna ex parte ſunt ij,quos ars pigmentaria ad luxum & delitias vnguentis miſcet. Quem abuſum maiorem eſſe inquit Plinius lib.13.cap.3.quàm gemmarum, & pretioſarum veſtium:hæ namque diu ſeruantur,& tranſeunt ad hæredes:illi confeſtim expirant,ac ſuis moriuntur horis:excedit libra denarios quadringenos;nec ſentit ipſe,qui gerit,ſummaque commẽdatio habetur,ſi tranſeunte illo,inuitet odor etiam aliud agentes.Tanti emitur voluptas aliena.Adde quod virilem animum effœminant, vt nõ ſine cauſa dictum ſit illud.Non bene olet,qui bene ſemper olet.Lege D.Hieronym.epiſt.8.ad Demetriadem, in iuuenes calamiſtratos & peregrini muris olentes pelliculas. *Odores ſimplices.* *Odores compoſiti.* *Lege Ariſt. l.3. Ethic.10.* *Maior odorũ quã gẽmarũ abuſus.* *Martialis li. 2.Epygr.12.* *D.Hier.contra iuuenes olentes.*

ARTICVLVS II.

Quarundam obiectionum dilutio.

VERVM contra ſuperiora obiiciat aliquis. Si odor eſſet in miſto odorato,vt in ſubiecto,ſequeretur flores,& ſuffimẽta,è propinquo ſuauiùs olere,quàm è loco aliquantulum remoto;cùm vnũquodque prope ſuũ principium efficaciùs agat;& tamen oppoſitũ experimur. *1.Obiectio.* Secundò.Vnus,idemque cibus ſecundum eandem partem ſapidus eſt, atque odoratus. Igitur cùm ſapor fiat ex humido, docente Ariſtotele in hoc capite text. 100. ſi odor ex ſicco prædominante oriretur, in eadem ſubiecti parte eſſet ſiccum,& humidum excellens, quod repugnat. 2.
Tertiò. Multa corpora præhumida ſunt odorifera, vt aquæ ſtillati- 3.

tiæ, opobalsamum, vinum, aliiq́ue id genus ſucci non pauci; ergo
4. odor non prouenit ex abundanti ſicco. Quartò, Aromata acriùs olent, & diutiùs odorem ſeruant cinere ſuffita, quàm igni; & gummi, ac lacrymæ odoratæ, vbi igni exuſtæ ſunt, odorem halant nullum, & tamen ignis calidior eſt cinere. Non igitur calor decoquens, expirationem odoris perficit; ſi enim eam perficeret, vbi efficacior
5. eſt vis caloris, acrior odoris afflatus ſentiretur. Quintò, Tria ſunt corpora odorum excellētia in primis nobilitata, videlicet moſchus, zibettum, & ambarum: at in iis non abundat ſiccitas, & calor: ergo odor non oritur ex harum qualitatum dominio. Probatur aſſumptio, quia moſchus fieri dicitur ex ſanguine feræ cuiuſdam vulpem effigie referentis, zibettum, ex ſudore quorundam felium; at ſudor, & ſanguis magis humida ſunt, quàm ſicca. Item, ambarum videtur innaſci balenæ, quæ vt eſt maris incola; ita frigidi eſt temperamenti, atque adeò & ambarum, quod intra eam gignitur.

Prima obiectionis dilut. Cur odores è longinquo ſuauius ſpirent. Ad primum horū reſpondet Ariſtoteles in problematis ſect. 12. qu. 2. & quæſt. 4. & 9. ideò flores, & ſuffimenta è longinquo ſuauiùs olere, quia ad locum aliquantulum remotum defertur odor ſecretior à portione terrea, & defæcatior à fumo, craſſiſq́ue vaporibus, qui odorem vitiant, & ipſam odorandi vim hebetant. Verùm oportet non tantam eſſe diſtantiam, vt odor in traiectu pereat.

Secunda. Odor ſiccum magis quàm humidū ſequitur. Ad ſecundum, negari non poteſt interdum cum ſuaui odore ſaporem concoctum, iucundúmque inueniri. Verùm maiori ex parte oppoſitum accidit: præſertim ſi ſermo ſit de ſuauiſſimis odoribus, ad quos, vt ad rem præſtantiorem in ſuo genere, reſpicere opportet, cum de odorum ingenio iudicamus. Adde ob id etiam dici odorem prouenire ex ſiccitate, ſaporem ex humiditate; quia cum eadem res, & odora, & ſapida exiſtit; ſi conſtet aliis partibus ſiccioribus, aliis humidioribus; odor ſequitur portionem magis ſiccam, ſapor magis humidam. Item, quia quæ ſunt odorata, cæteris paribus, quo ſicciora eò plus halant odoris, vt patet in Cinnamomo, Garyophyllo, & aliis. Quod tamen in iis, quæ ſaporem continent, ſecus euenit. Vnde & organum odoratus ſiccum eſt; guſtatus humidum: ita vt non modo ſapor, etiā in aridis corporibus, ſucculētas partes amet; ſed neque linguæ guſtu diiudicetur, niſi illa interno aliquo humore ſit affuſa.

Tertia. Ad tertium, ex iis, quæ proximè dicta ſunt, patet reſponſio.

Quarta. Cur acriùs olent ſuffita cinere, quàm igne. Ad quartum, dicendum eſt cinere ſuffita acriùs olere, quàm igne; quia ignis præproperè abſumit halitum odoriferum, qui cineris calore paulatim emergit. Ex quo non ſequitur expirationem calore non fieri; ſed vt exhibeatur accommodatè ad euehēdum, ſeruandúmque odorem, requiri moderatam caloris vim, qualis eſt in cinere. Nimis verò aduſta ideò non olent, quia odor nonnihil ſucci exigit.

Quinta. De origine moſchi varia ſententia. Circa vltimum argumentum, in primis quod ad moſchum attinet, nōnihil de illius origine auctores diſſentiunt. Quidam tradunt moſchum eſſe illius feræ, quam diximus, concretum ſanguinem, incluſum iis folliculis, qui ad nos perferuntur, potiſſimùm è Cinarum agro.

De hac re Ætius & Paulus apud Cal.lib. 24. cap.21.Sipitinus. Moschū aut Hermol.fuisse priscis incognitum.

agro. Alij feram illam crebro verbere enectam, deinde putrefactam, comminui in particulas; atque has esse moschum, qui prædictis vterculis asseruatur. Alij aliud narrant. Lege Matthiolum in 1. lib. Dioscorid.c.20. Scaligerum exercitatione 21. in Cardanum. Quidquid dicatur, constat moschum siccitatem habere, quæ odori sufficiat, esto sanguis, dum non concrescit, præhumidus sit. Quod similiter de concreto illo sudore felium, pronuntiandum est.

Auicen. & Serapion, quos citat Christophorus Costa lib.de odoramentis c.26.

Ambarum è maris fundo, vel scopulis erui, & in littus expui.

De origine ambari, maior est dubitatio. Plerisque videtur esse aliquid innatum balenis. Nam, & vbi plures visuntur, maior est illius copia; & in earum ventre certum est nonnunquam inueniri, cum vel tempestate ad scopulos allisæ, vel piscatorum iaculis, funibúsque tandem expugnatæ capiuntur. Alij volunt esse fungi marini speciem è profundo, vel saxis, vbi nascitur, diuulsam pelagi fluctuantis agitatu, quo ad littora euehitur, ibíque sæpe legi consueuit. In balenis autem inueniri, non quòd intra illas oriatur; sed quia marina bellua eo pabulo summopere delectatur, vt & terrestres, volatiléſque cō-plures. Lege Matthiolum in lib. 1. Dioscoridis cap. 21. Fuchsium in libro de componendis medicamentis. Siue autem hæc, siue alia sit ambari generatio, negamus deesse illi, quantum sufficiat caloris ad odorem conciliandum.

Obiectio.

Erit tamen qui obiiciat. Aristotelem in problematis sect. 13. problem. 4. affirmare, nullum animantium seu viuum, seu mortuum, excepta panthera, suauem odorem mittere. Quare falsum esse quod de illis feris asseruimus. Occurrendum, vel latuisse id Aristotelem, vt & alia, quæ eius ætate nondum comperta fuerant, sed progressu temporum innotuere. Vel id ex communi tantùm sermone protulisse, sicuti & alia non pauca in eodem opere, vt nonnulli interpretes obseruarunt.

Dilutio.

QVAESTIO III.

Quo pacto diffundatur odor, & per quod medium ad olfactum perueniat.

ARTICVLVS I.

De odoris diffusione.

SIT prima conclusio in hac quæstione. Odor plerunque diffunditur è re odorata, per substātiam fumeam. Hæc conclusio probatur iis argumentis, quæ in hoc capite, art. 1. quæst. primæ attulimus ad suadendum odorem esse exhalationem, seu fumeam substantiam. Licet enim non persuadeant odorem esse talem substantiam; concludunt tamen illam odorem comitari, esséque eius vehiculum, cuius interuentu, è re odorata prodeat. Addidimus tamen in conclusione (plerúmque) quia non necesse est, vt semper odor eo pacto exiliat;

1. Quæstionis conclusio.

Conclusionis moderatio.

exiliat; si nimirum res odorata, odorem ita perfectum concoctúmque iam habeat, vt ad exiliendum non egeat resolutione: vel si ita compacta sit, vt resolutionem non admittat; licet hoc posterius in corporibus odoriferis rarò accidat.

2. Conclusio. Illius Auctores. Sit secunda conclusio. Etiam cum res odorata vaporem exhalat, non vbicumque percipitur odor, datur exhalatio odorifera. Hæc conclusio est de mente Auerrois text. 97. huius lib. S. Thomæ ibidem, & in 2.d.2.q.2.art.2.ad 5. Alberti tract.3.c.21. Ægydij, tex. 100. vtriusque Caiet. Apollinaris q.26. Ferrariensis q.17. Iand. de sens. & sens. q.27. & hoc in lib. q.24. Contareni lib.5. de elementis, Marcelli. 3. de anima c.72. Conciliatoris diff. 155. & aliorum. Est tamen contra Auicen. 6. Nat. q. p.2. c.5. M. Albertū in summ. de hom. Galenū. 4. de simplic. medic. facult. c.21. Fernelium lib.6. Physiol. c.1. & alios existimantes citra halitum fumeum, odorem non dari. *In quæst. vtrū odor sit qualitas a.5.* *Qui contra sentiant.* *1. Conclusionis probatio.* Probatur tamen nostra conclusio; quia sæpè odor sentitur in locis admodum remotis, vt restantur vultures, aliæq; aues, quæ odore allectæ cadauera procul inquirunt: vt autē exhalatio tam longè, latéque spargeretur, opporteret rem odoratā defluxu penitus absumi, & in fumū abire. 2. Secundò, quia odor breuiori temporis mora percipitur, quàm exigat motus substātiæ fumeæ ad olfactum. 3. Tertiò, quia vapor, cùm leuis sit, sursum commeat, teste Aristotele de sensu, & sensili c. 5. & tamē odor etiā in loco inferiori sentitur, vt patet in venatu crocodilorum, qui ad carnes extra aquā suspensas, odore inuitati accurrunt.

3. Conclusio bipartita. Sit tertia conclusio, Odor extra fumeam exhalationē effunditur secundum esse intentionale; potest quoque effundi secundum esse reale. Hæc conclusio quoad priorem partem asseritur ab iis, quos *Prioris partis confirmatio.* paulò ante pro secunda conclusione retulimus. Patétque ex eo, quia cum fumeus vapor, vt ostēdimus, nequeat ad longissimum tractum communicari, atque adeò nec in illo odor, consequens est, vt odor *Confirmatio posterioris.* per se communicetur, saltem secundum esse intentionale. Posterior pars eiusdem conclusionis dubia omnino est, nec à nobis, nisi vt probabilis constituitur. Eam defendunt Alexander in lib. de sensu, & sensili cap. de odore, Ammonius, & Boëtius cap. 2. Antepræedic. item Garbius in summa qu.69. & recentium Philosophorum nonnulli. Suadetúrque testimonio Aristotelis hoc in libro cap. 12. text. 127. vbi ait medium pati à sono & ab odore; & aërem sic pati à re odorata, vt redoleat. Cùm igitur redolere nihil possit nisi odore secundum esse reale affectum sit, quemadmodum necesse candidum, nisi candorem habeat, videtur Aristoteles concedere, recipi in aëre realem odorem. Accedit quòd eodem modo ait pati aërem ab odore, & à sono; at à sono realiter pati superiùs ostendimus. *Odor ad totā distantiam realiter non diffunditur.* Non est tamen existimandum spargi odorem secundum esse reale ad totam distantiam, in qua percipitur, cùm non sit verisimile tantam illi inesse vim ad sese communicandum; maximè cum plerique arbitrentur, eum nullo pacto agere realiter, sed intentionaliter tantùm.

Obiiciat aliquis, Odor vt docuit Aristoteles in lib. de sensu, &

sens.

ſenſ.cap.5. fuit datus à natura ad mulcēdum cerebrum:ſed hoc non præſtat,niſi dum eſt in ſubſtantia fumea, vt ex ſuperiùs dictis conſtat;igitur odor nunquam datur extra ſubſtantiam fumeam. Secundò,Ventus cùm aliò tendit, ſemper impedit traiectionem odorum ad nares:hoc autem ex eo prouenit, quia ventus defert ſubſtantiam fumeam verſus aliam partem: ergo odor ſemper eſt in tali ſubſtantia.Tertiò,Si aliquando odor ſecundum eſſe reale, vel intentionale maneret extra halitum fumeum, opporteret peruenire tunc in inſtanti ad ſenſum,cùm ſaltem ſpecies non habeat contrarium, à quo retardetur:ſed oppoſitum videmur experiri; quia ſemper poſt aliquam temporis moram olfacimus,ergo,&c. Quartò, Nullus ſenſus externus poteſt percipere obiectum,niſi ſit præſens:non eſt autem præſens cùm longiſſimè diſtat:ergo vt odor percipiatur,non ſat erit perlabi ad ſenſum ſpecies odoris, ſed odorem ipſum ſecundum eſſe reale.Quintò,Odor eſt qualitas ſecunda reſultans ex temperamento primarum, non magis actiua,quàm ſit color:ſed vnus color non producit alium:ergo nec odor alium odorem gignet; proindéque nullo pacto poterit diffundi odor in medio ſecundum eſſe reale; cùm hæc diffuſio non aliter fieri deberet, quàm per productionem vnius odoris ab alio.

1. Impugnatio tertia cōcluſionis. *2.* *3.* *4.* *5.*

Ad primum horum dicendum,odorem datum eſſe à natura, vt illius interuentu ſapores explorentur, diiudicentúrque, quod progreſſu magis patebit;item vt homo illius miniſterio, ſicuti & aliorum ſenſuum,intelligibilem cognitionem acquirat.Prætereà,vt cerebrum mulceat eiúſque temperiē ſeruet. Verùm hic finis non omnibus odoribus conuenit, cùm multi cerebrum lædant: ſed neque opus eſt, vt ſuaues, & benefici odores eum finem perpetuò aſſequantur. Ad ſecundum reſpondemus ventum impedire perceptionem odorum,non ſolùm quia ſubſtantiam fumeam in diuerſum rapit;ſed etiam quia odores, & eorum ſpecies in aëre inſidentes, vna cum ipſo aëre,eodem,quo fertur impetu, ſecum euehit. Quod tamen in colorum,& lucis perceptione, haud quaquam euenit: quia cùm ſpecies viſiles momento ad aſpectum pertingant,earum traiectio motum omnem præcurrit.

Ad 1. impugnationem. *Ad 2.*

Ad tertium dic,vnum odorem ſecundum eſſe reale,poſſe à contrario odore,in medio retardari, vel omnino impediri, ne vlteriùs diffundatur.Quòd ſi odor contrarium non inueniat; putant nonnulli probabile eſſe,tam illum, quàm ſpecies odoris, momento ad olfactum peruenire. Sed his refragatur experientia. Sæpe enim videmus thus, aliáque odoramenta, cùm primò igni caleſcunt, fumidum halitum procul expirare;& tamen nunquam eorum odorem,niſi aliquanto poſt tempore, à nobis ſentiri. Quod tamen ſecus eueniret ſi odor, vel eius ſpecies, ſeſe in olfactum momento inſinuarent. Quare dicendum potiùs non omnia, quæ in medio contrarium non offendunt, communicari in inſtanti; videlicet, quando illa ſuopte ingenio tarda ſunt, ac moram requirunt, quo pacto

Ad 3. *Etiam qualitates contrario vacātes aliquādo egent tempore vt diffundantur.*

pacto se habet odor, & illius species; vt ea, quam diximus, Philosophiæ parens experientia demonstrat.

Ad 4. *Sensus exter ni obiectorũ præsentiã poscunt, nõ eodẽ modo.* Ad quartum, concedendum est sensum externum non percipere nisi præsens obiectum: sed hãc præsentiam non eodem pacto requiri in omnibus sensibilibus respectu suæ potentiæ. Namque vt res visibilis aspectui præsens dicatur, debet ei per lineam rectam obiici ab eo loco, in quo videtur, vt autem res odorabilis cẽseatur præsens olfactui, sat est atque necessarium, extendi speciem odoris ab obiecto vsque ad sensum, siue id recto tramite, siue flexuoso contingat. Vnde non odoratur nisi odorabile (cuius nomine intellige halitum odorificum, vel odorem, vel rem quæ vtrumlibet difflauit) actu existat, eique cohæreat medium, per quod species ad sensiterium vsque effunditur. Dependet autem conseruatio huiuscemodi speciei à proprio obiecto, ita vt eo pereũte, mox euanescat: sicuti & species aliorum sensibilium obiecto sublato.

Ad 5. Ad quintum, (quo potissimùm innituntur, & quidem non sine magna probabilitate, qui negant dari realem odorẽ extra rem odoratam, fumeumque vaporem) respondendum est, etsi odor resultet ex primarum qualitatum temperamento, vt & aliæ secundæ qualitates; posse tamen illum dari in elemento, non quidem syncero, puróque sed misturam earundem qualitatum participante, vt superiùs *Odor odorẽ generat, non color colorẽ.* ex Aristotele, & Theophrasto docuimus. Negandum verò est odorem non esse magis actiuũ, quàm colorem. Potest enim odor, re ipsa diffundi, producendo odorem alium, sicuti & sonus sonum alium generando. Nec mirum; cùm ad generationem, communicationemque harum qualitatum, quæ in subiectis non permanent; sed paulo post euanescunt, minus requiratur, quàm ad productionem coloris, qui & nobiliorem obtinet naturam, & suopte ingenio est qualitas fixa permanensque.

ARTICVLVS II.

Medium odoris esse aërem, & aquam.

MEDIVM, per quod odor diffunditur, duplex est, aër & aqua, vt docuit Aristoteles hoc in libro cap. 9. text. 97. & libro 4. de histor. anim. cap. 8. Theophrastus lib. 6. de causis plantarum cap. 1. Magnus Albertus 2. part. summæ de homine tractatu de olfactu, Fernelius lib. 6. Physiol. cap. 10. Garbius in sum. quæst. 69. Themistius hoc in libro cap. 34. suæ paraphrasis, Theophilus Algazellus, Auicenna, Simplicius, & alij auct. communi consensu.

Aërem, & aquã mediũ esse odoris. probatur. Et quidem aërem esse medium odoris, patet ex eo, quia terrestria, volatiliáque animantia per aërem odores captant. Quod verò etiam aqua medium sit, constat similiter ex piscium in aquis odoratu. Huius autẽ multa affert indicia Aristoteles loco citato de histor. anim. Nam

Nam complures pisciū speluncis latentes, salsamēto illitis faucibus, piscator euocat. Deinde, non pauci ad quosdā nidores ex alto accurrunt, vt ad carunculas sepiarū deustas, & assatū polypum, quæ ideò coniiciuntur in nassas. Purpuris olidas escas purpurarij demittunt, iisque deceptas capiunt. Polypus cùm à saxo, cui adhæreſcit, diuelli nequeat, sed trūcari potiùs se patiatur, pulicariæ herbæ odore protinus resilit. Denique, cōpertum est pisces escam, antequā vorēt, olfactu explorare. Nec quisquā obiiciat, inquit Philoponus, pisces non olfactus, sed visu alimenta sibi quærere: siquidem etiā ij, qui oculorum sensu destituti sunt, escas suas persentiscunt, & quæritant.

Pisces odorari sub aquis.

Erit qui dubitet, quanā ratione aër, & aqua sint mediū ad transmittēdos odores aptū; cùm hęc elementa humida existāt, & alterum eorū frigidum sit, nempe aqua: humiditas verò, & frigiditas ab odorum ingenio aliena habeātur, vt pote qui ex sicco, & calido oriūtur. Occurrendū tamen etsi hæ qualitates odoribus, ad primæuū eorum ortum, & diuturnam conseruationē minus conferant: nihilo minus aërem, & aquā ad eorundem traiectionē maximè apposita esse: quia fumeus vapor, qui in igni confestim absumitur, per terram permeare nequit. Docet autē Arist. text. 67. cap. 7. quemadmodū medio coloris inest quædam affectio, ratione cuius traducūtur per illud species visiles ad aspectū, quam vocat διάφανες: ita medio olfactus, id est, aëri, & aquæ cōpetere affectionem quādam innominatam, odorū traductricem. Hanc verò posteriores philosophi (inter quos fuit Theophrastus) appellarunt δίοσμον, id est, vt vertit Hermolaus cap. 34. paraphrasis Themistij, perolariam, siue perodorariam.

Dubitatio. *Explicatur.* *Vt aër ad lucem admittendam διαφανὲς poscit, sic ad odorē δίοσμον.*

Verùm si animantia inspirando olfaciūr; qui fieri potest, vt aquatilia, quæ non respirant, odorentur? Respondet Plin. libr. 9. Nat. hist. cap. 7. aquatilia omnia respirare, idque interuentu aëris, quem etiam intra aquas latere putat: imò & odorē vult nihil esse aliud, quàm infectum aëra. Sed non rectè philosophatur. Primùm, quia sub aquis detineri aër non potest, sed vbi intra eas gignitur, cōfestim emergit, vt ait Arist. in lib. de sensu, & sens. ca. 5. videlicet, quia cū aquis leuior sit, naturæ impetu in superiorem locum euadit. Pretereà, quòd odor non sit aër infectus, cōstat ex iis, quę superiùs à nobis disputata sunt, vbi ostendimus odorem qualitatē esse, non substantiā. Ac quòd non omnia aquatilia respirent, ex instituto demonstrauimus in lib. Paruorum Naturalium ex Aristotele, aliisque Philosophis, contra eundem Plinium, Rondeletiū, & quosdam antiquos, nempe Anaxagoram, & Diogenem. Ad argumentum igitur dicendum, non omnia animātia inspirando olfacere, vt superiori capite docuit Aristoteles, sed ea, quæ organum odorandi reconditum habēt, ad quod aperiendum attractione aëris opus sit, quale organum minimè sortita sunt aquatilia; imò nec terrestria, & volatilia omnia, sed complura.

Quæstio cur pisces odorētur, cùm non respirent. *Refellitur Plinius.* *In lib. de respirat. cap. 1.* *Vera responsio.*

QVAESTIO IIII.

Quodnam sit organum olfactus.

ARTICVLVS I.

Diuersæ opiniones.

Consule Aristot. l. de sens. & sens. ca. 5. de causa istius inspirationis. Lactãtiũ in lib. de hom. opif.

RGANVM olfactus inuestigantibus occurrit primò nasus, homini tantùm altior, eminẽtiórque in facie; quo quasi tegumento nares occultantur. Hæ autem ad tria munia obseruiunt. Imprimis ad attrahendũ, & emittendum aërem; cuius vna pars tracta irrepit in cerebrum, altera in cor. per quædã foramina, de quibus postea. Secundò, ad excrementa defluentia, & mucosam eluuiem emungendam, ideóque decliui meatu nasus patet. Tertiò, ad hauriendos odores. Vnde animãtia, quæ longiores habent nares, sagaciora sunt. Priuatim verò elephantis naris prolixæ, & in anfractum flexibilis alius etiam est vsus, nempe idem, qui manus, vt tradit Aristoteles lib. 1. de hist. anim. cap. 11. Nam ea cibos tam siccos, quàm humidos colligunt & in os admouent.

Elephantis nares pro manibus, Arist.

Odorãdi instrumẽta alia pro naribus, data à natura.

Licet verò animalia, quæ non respirant, narib. careãt non proinde tamen ea omnia olfactus sunt expertia, vt iam suprà monuimus, Alia namque branchiis, alia fistulis, alia præcinctu quodã, vt insecta, odores sentiunt, referente etiam Aristotele lib. 2. de partibus anim. cap. 16. Videlicet ipsi odores absque anhelitu, & spiritus reciprocatione, eorum sensus feriunt.

Nariũ partes.

Papillares caruncula.

Porrò in superiore extremitate narium, eminent duo tubercula mamillarũ similitudine, quæ ob id carunculæ mamillares, seu papillares vocantur. His autẽ subiicitur os quoddã bipartitũ, quod etiamsi multis foraminib. pateat, duos tamen meatus habet insignes, duobus nasi foraminib. respondentes, quod os propter similitudinem, quam cum spongia & cribro obtinet: & cribrum, & os spongiosum dici consueuit: aiuntque fabricatum id à natura, ne aër inspiratione attractus confertim, ac liberè cerebri vẽtriculos ingressus, eis nimio frigore noceret. Hisce duabus partib. ossis spongiosi, respondẽt bini meatus nasi, qui in sua origine diuiduntur, & duo quidem ad fauces flexuoso ductu; duo ad nasum ipsum intercurrente septo cartilagineo, tendunt. Quibus porrecta est quædam tunica exanguis continuata cum ea, quæ ad linguam, asperam arteriam, & palatum extenditur, eadem compositione, qua molliores nerui.

Os spõgiosũ.

Meatus quatuor.

Tunica exãguis.

Odorãdi vis vbi resideat.

Galeni sententia.

Leius arg.

De organo olfactus Arist. 1. de hist. anim. c. 8. & 11. & de gen. anim. c. 2. Gal. 8. de vsu part.

His ita constitutis, difficultas non parua est, vbinam odorãdi potentia, vt in proprio organo resideat. Galen. 8. de vsu partiũ c. 6. & in lib. de olfactu vim odorandi in anterioribus cerebri partibus, seu ventriculis collocat: neque alibi constitui debere efficacibus argumẽtis abs se demonstratum putat. Ac primùm quòd non sit in aliqua parte nasi; ita ostendit. Nam vel esset in aliquo eius osse, vel in cartilagine, vel in

e.6.& lib. 9. in princ.& l. de inst.odoratus. Auer.2. coll.c.17. Auic.de anim. 12.cap.7.p.3. tract.1.ca.2. Vesal. libr.1. c.6.& 12. & lib.4.c.3.Cõcil. diff. 45. Garbius in sum.qua.69. Fernelius 1. Physi. cap. 9. Marcel.3.de anim.c.78.

vel in tunica partes nasi vestiente. Non in osse, siquidem hoc teste ipso Aristot. lib.1.huius oper.cap.5.text.79.& lib.3.cap.12.text.66. sensus expers est. Non in tunica, nam hæc, vti proximè dicebamus, porrigitur vsque ad linguam,aliasque partes,in quibus constat odores non sentiri.Non in cartilagine : alioqui nihil opus esset inspirare ad olfaciendum : quod tamen necessarium esse docet experientia, monuitque Aristot.hoc in lib.cap.9.text.98.Igitur potẽtia olfaciendi in nulla parte nasi insidet. Deinde, cerebrum odoribus reficitur, & læditur vtique dum eos sentit:ergo sensorium olfactus est in cerebro.Prętereà tale oportet esse odoratus instrumentum,quales ipsi odores sunt, vt inter potentiam, & obiectum cognatio , debitáque proportio seruetur. Cùm igitur odores halitu , & vapore desiliant; halituosum,vaporosumque esse debet odorandi instrumentum , tales verò sunt anteriores cerebri ventriculi , vt pote vberiore spiritu affusi & redundantes : igitur in iis constitui debet eiusmodi instrumentum.Posttemò,idem ex eo concluditur,quia nisi in iis cõceptaculis odorandi facultas resideret , ad quæ aër inspirationis motu subit,non exigeretur inspiratio ad captandos odores.

Auerroes tamen 2.Collect.cap.17.existimat odoratum consistere in narium mẽbrana.Quod probat duplici ratione. Primùm, quia carunculæ mamillares sunt eiusdem substantiæ cum cerebro : at cerebrum est expers sensus, vt docet Aristot. libr.2. de partibus anim. cap.10.faceturque Galenus tertio de causis symptomatum,vbi cerebrum organum non sentiens appellat : ergo vis olfaciendi neque in cerebro,neque in iis carunculis constituta est.Secundò,quia si odoris sensio ibi inesset, cùm ad eiusmodi tubercula palati foramen pateat,sequeretur posse per id occlusis naribus odorari cibi odorẽ sentiri;quod nemo vnquam expertus est.Tertiò,idem cõfirmatur,quia Aristoteles libr.1.de hist.anim.cap. 11. aliisque in locis palàm affirmat,olfactum per nares administrari.

Auerrois sententia. *1.Illius ratio.* *2.Ratio.* *3.*

ARTICVLVS II.

Veræ sententiæ explicatio.

ÆC difficultas aliquot assertiònibus explicanda est. Prima sit. Olfactus non residet in cerebri ventriculis. Probatur.Primùm quia cerebri substantia,vt Auerroes argumentabatur , non est apta ad munia externorum sensuum ; adeò vt vix tactu polleat. Quare nec in eo odorandi potestas erit,vt neque alius externorum sensuũ inest. Secundò,quia cùm in cerebrum commeent halitus odoriferi , cõuenit ante ipsum collocari vim eiusmodi halituum exploratricem, vt malus vapor discerni possit antequam cerebrum lædat ; hæc autem vis est facultas odorandi. Adde quòd oblectatio,& dolor,quem odores inferunt , non in cerebro sentiuntur.

1.Assertio. *Probatur 1.* *Probatur 2.* *Confirmatio.*

2. *Assert.* Secunda assertio. Odoratus non est in narium tunica, siue in neruo per nares expanso. Hæc suadetur primùm; quia, vt Galenus rectè
Suadetur 1. opponebat, si odorandi vis consisteret in ea tunica, cùm hæc ad extimas vsque nasi oras descendat; sequeretur rem odoratam iis admotam absque inspiratione mox sentiri, reclamante experientia.
Secundò. Item, quia narium nerui instituti sunt ad tangendi, non olfaciendi
Tertiò. munus; nec eandem temperiem tactus, & olfactus requirũt. Tertiò, quia non videmur odores percipere, nisi in abditiori aliquo recessu.
3. *Assert.* Tertia assertio. Odoratus residet in tuberculis mamillaribus. Hæc
Illius auctores. est Auicennæ 3. Fen. 3. Can. 1. M. Alberti 2. part. summæ de hom. in tract. de olfactu, qui pro eadem sententia citat Algazellum. Est item
Et comprobatio. Philoponi c. 9. huius lib. Conciliatoris differ. 45. Garbij qu. 69. Fernelij in libro de partibus corporis humani cap. 9. Realdi lib. 8. de re Anatomica c. 2. & aliorum complurium. Suadetur autem ex eo, quia cum facultas odoratrix nec in cerebro, nec in narium membrana sita sit, vt ex dictis patet; nec verò esse possit in osse illo foraminoso cuius ante mentionẽ fecimus, quia ossa ob concretionẽ terrestrem, aut nihil, aut vix sentiunt: Reliquũ est, vt in prædictis carunculis resideat; præsertim cùm non appareat ad quod aliud munus natura, quæ nihil frustra molitur, eiusmodi tubercula instituerit.

Solut. argumentor. pro Galeno. Diluenda nunc quæ primo articulo sunt obiecta, quatenus superioribus conclusionibus aduersantur. Ad primum igitur argumen-
Ad 1. tum pro Galeni opinione, concedendum est, sensorium olfactus, neque in osse, neque in cartilagine, neque in tunica narium esse, sed
Ad 2. in caruncullis mamillaribus. Ad secundum dicendum, ex eo quòd cerebrum odoribus foueatur, non rectè colligi sentiri, dignoscique ab illo odores, sed affici beneficis qualitatibus, quæ halitum fu-
Ad 3. meum, odorémve in halitu hærentem comitantur. Ad tertium, requiri aliquam cognationem inter sensiterium, eiusque obiectum; & hanc, quantum satis sit, inueniri inter tubercula, & odorem: habent enim illa siccitatem calori admistam sicuti odor: cerebrum verò halitu præhumido scatet, & insuper desunt ei aliæ commoditates ad
Ad 4. olfactionem administrandam, vt ex dictis patet. Ad quartum, & si facultas odorandi in cerebro non resideat; necessariam tamen esse inspirationem ob eam causam, quam paulò post exponemus.

Solut. rationum pro Auerroe. Ad primam verò rationem pro sententia Auerrois dicimus, prædicta tubercula constare ex materia aliquantulum simili substantiæ
Ad primam. cerebri, simpliciter tamen diuersa, vt pote magis compacta, ac mi-
Ad secund. nùs frigida, atque ita ad olfaciendi munus aptiori. Ad secundam dicendum imprimis est, posse illam æqua vi retorqueri in auctorem. Nam cùm Auerroes dicat, sensorium olfactus esse membranam narium, quæ vsque ad illa foramina extensa est, quæri potest cur per eam odores cibi nõ sentiamus. Causa igitur imprimis est, quia odor ille cibi admodum est in ore confusus, ideóque à nobis sentiri non potest, tametsi percipiatur ab aliis, ad quorũ nares defæcatior peruenit. Item, quia odorem non sentimus, nisi cùm inspiramus, inspi-

ratio

ratio autem ducit aërem ad fauces,& pulmonem,atque ita non potest odor ab ore, aut ventriculo peruenire ad olfactum; siquidem non inde aërem attrahimus,sed illuc potiùs compellimus.

Postulat vltima ratio, vt dicamus quid Aristoteles de sede olfactus iudicarit.Vallesius lib.2.controuers. medic. c. 26. ait illum putasse istiusmodi organum esse nasum, (quod videtur quoque existimasse Plato in Timæo.)Etenim Aristoteles lib.1.de hist.anim.c.11. ita ait,Olfactus quoque,id est,sensus odoris hac eadem parte,id est, naso subministratur,& lib.5.de generatione anim.c.2. Quorum,inquit,nares porrectæ sunt longiùs,vt catellorum Laconicorum,hæc valent olfactu:ita enim motus non interpellantur,sed à longe directi sensorium subeunt integri.Itaque hanc sententiam, vt Aristotelicam, sequitur ipse Vallesius. Alij putant Aristotelem constituisse olfactum in cerebro,quibus fauet id, quod in problematis sect. 13. problemate 5. scripsit, nimirum tunc nos odorari, cùm odores ad cerebrum veniunt.Theophilus hoc in libro ad text. 100. arbitratur hac in re Aristotelem dubium fuisse, ideóque nullibi sententiam(vt in ambiguis quæstionibus interdum facere consueuit) apertis verbis explicasse.Galenus etiam in libro de instrumento odoratus Aristotelem incusat,quòd cùm orationis,& eloquentiæ parens sit,rem hanc nequaquã oratione illustrarit,sed ita inuoluerit, vt opporteat nos, quænam eius de hac re mens fuerit, vaticinari. Certè nostræ opinioni constituenti odoratum in carunculis mamillaribus, adstipulantur verba philosophi c.2.de sensu,& sensili,vbi ait instrumentum odoratus esse circa cerebrum, & libr. 2. de generatione anim. c.4.cùm docet habere illud à cerebro originem. Nam carunculæ illæ propè cerebrum consistunt,& ab eo propagantur.

Quid Arist. sentiat de sede olfactus. 1. opin. Vallesij.

Altera opinio.

3. Opinio Theophili.

Opinioni superius probata fauet Aristot.

Neque obstant loca, quibus Aristoteles videtur indicare nares, nasúmve,esse instrumentum odorandi;tantùm enim vult, hæc obseruire ad olfactum;vt lib.5.de generatione animal.cap.2.docet.Vel appellat ea sensorium, quia continent papillas mamillares, vel saltem in eas desinunt.Item cùm ait tunc nos odorari, cum odores ad cerebrum veniunt,tantùm significat, ad olfaciendum requiri delationem odorum,qui ordinariè ad cerebrum etiam perferuntur:maximè cùm illius gratia sint instituti à natura,etsi non sit hic integer, & adæquatus eorum finis, vt progressu magis patebit.

Explicatio locorum in quibus refragari videtur.

Adhuc tamen in hac quæstione explicandum restat, num verum sit, quod de operculo odoratus Aristoteles tradidit, asseruit enim hoc in libro c.9.text.100.& libro de sensu,& sensili c.5. & libr.4.de hist.anim.c.8.eúmque secuti Garbius, Magnus Albertus, Conciliator,Alexander,Themistius,Marcellus,Auerroes, D.Thomas,& alij in animalibus,quæ respirant,præsertim hominibus,sensorium olfactus,operculo quodam tegi,ac muniri, quod vt odor organum subeat,attolli debet;ideóque requiri inspirationem aëris, qui vi attractus integumentum eleuet.Eámque causam esse volunt, cur prædictæ animantes,non nisi inspiratione præeunte,olfaciunt. Multi hac

Organũ olfactus operculo tegi. Arist. & alij.

Alijs id non placet.

1. Eorum ratio. in re Aristotelem reprehendunt. Primùm, quia Anatomes professores negant tale operculum inueniri. Secundò, quia tegumenta ista
2. impetu aëris sponte ingruentis, non minus panderentur, quàm vi eiusdem inspiratione attracti. Quod tamen falsum esse constat; alio-
3. qui sine respiratione daretur aliquando olfactio. Tertiò, quia nulla apparet idonea ratio, cur id poni debeat. Non enim ad tutelam potentiæ, cum odoratus naso satis contectus sit, munitúsque ab externis iniuriis.

Dilutio primæ. Non est tamen cur propter hæc Aristotelem deseramus, cùm facilè à calumnia vindicari possit. Dicendum Aristotelem nomine operculi nón intellexisse aliud quid distinctum ab iis, quæ suprà numerauimus, cum de nasi structura, & compositione ageremus: nec enim id in dissectionibus obseruatur: sed significasse extremam membranulam foraminum nasi decidentem supra caruncunculas mamillares, quæ inspiratione attollitur. Idque videtur indicasse cap. 9. huius libri textu 100. aiens sepimentum, quod olfactui natura lar-
Secunda. gita est, aperiri dilatatis venis, & meatibus. Non potest autem vis aëris vltrò occursantis operculum istud dilatare, seu remouere; quia nequit aër eò introire, nisi cedat is, qui intùs latet; non cedit autem, nisi attractus inspiratione. Quare licet quis, inquit Galenus, in cubiculo odoribus repleto fistula aërem impelleret in nares, sine in-
Tertia. spiratione non sentiretur odor. Quod verò aiunt, non egere instrumentum odoratus operculo, falsum est, si de eo sermo sit, quod ei datum esse asseruimus: neque enim id distinguitur ab ipso naso, qui ei ad arcenda caloris, & frigoris aliáque eiusmodi nocumenta, opus fuit. Adde etiam cùm multi odores tetri sint, ac noxij; conueniens fuisse, vt organum olfactus contectum esset, ne semper omnibus odoribus necessariò pateret: sed eorum perceptio interdum à nobis impediretur, inhibita ad aliquantulum tempus, inspiratione.

Multiplex olfactus ex inspiratione cómoditas. Ex dictis colliges multiplicem vsum & commoditatem, quam olfactui inspiratio affert. Nam primùm attrahit vnà cum aëre exhalationem odorificam, seu odorem per se, seu species odoris. Secun-
1. dò, remouet operculum. Tertiò, motu suo irritat sensum natura sua
2. hebetem. Sed ex iis tribus officiis, secundum tantummodo simpli-
3. citer necessarium est ad olfaciendum. Intellige animantibus, quæ
Quæ respirāt sine inspiratione nō odorantur. respirant. Nam odorifica exhalatio sine attractione potest meatus narium subire, réque ipsa interdum ita subit, quia vltro ascendit: similiter odor, & species odorabiles; quandoquidem suopte ingenio hac illac diffunduntur, & in sublime tendunt, quamuis attracto aëre multò celeriùs nares penetrent. Item, licet odoratus aëris commotione aliquantulùm suscitetur; per se tamen, absque eo motu odorem percipiet: vt patet exemplo animantium, quæ respirandi vsu
Eius res probatio. carent. At nisi tegmen remoueatur, olfactio nulla erit. Quod ex eo constat, quia animantibus, quæ respirant, necessaria est ad olfaciendum inspiratio, vt docuit Aristoteles proximo capite, aliisque in locis, & experientia ipsa demonstrat; adeò vt (quod vrinantium testi-

moniis

moniis liquet) sub aquis non odorentur. Non est autem necessaria propter primum, aut tertium munus eorũ, quæ proximè retulimus, vt ex dictis est manifestum: nec verò aliud quid afferri potest, cuius gratia exigatur. Tantùm igitur requiretur ad operculum remouendum, & olfactorios meatus laxandos. Vnde etiam argumentum duci potest ad probandum dari prædictum inuolucrum, quod Galenus in libro de instrumẽto odoratus, aliique multi negant. Si enim olfactio absque inspiratione non datur, & hanc compertum est non requiri necessariò ad olfaciendum, nisi vt illius interuentu operculum amoueatur, consequens fit, vt negari non possit dari tale operculum in animantibus, quæ respirant. *Organũ odoratus operculum habere ostẽdtur cõtra Galenũ.*

Sed instat adhuc, vrgétque Galenus, non debuisse olfactum integumento muniri, cum longè præstantius sit, quemlibet sensum expeditum, promptúmque semper esse, vt in obiectum suum feratur. Nec obstat, inquit, quòd Natura oculis mollioribus palpebras tribuit, quibus tecti, munitique essent. Nam quia lædi ab incidentibus facilè poterãt, vt eos defenderet, palpebras ipsis, quasi quædam propugnacula, dedit. Prætereà, etiam somni causa. Nec enim in aëre lucido dormire, nisi tectis oculis, possumus. Vnde & animantibus, quæ palpebris carent, vt locustis, paguris, cancris Natura conceptacula, & sinus quosdam tribuit, qui instantę somno quasi cubicula quædam oculos totos reciperẽt, è quibus finita quiete emergerent. Patet igitur quanta vtilitate Natura oculos palpebris texerit, vel somni tempore latibulis occultarit. At cur olfactum integumento inuoluere debuerit, non apparet. *Galeni replicatio.*

Huic argumento occurrendum est, sensus debere esse in promptu, ad functiones obeundas quantùm ratio, ordóque naturæ exigit; qui tamen non postulat, vt olfactus in animantibus nobilioris notæ, qualia sunt ea, quæ respirant, necessariò odoribus percipiendis perpetuò sit expositus, ob causam paulò ante à nobis assignatam; proindéque tectus esse debuit, ad eum modum, quem dicimus; Neque hoc est feriari sensum absque necessitate; præsertim cùm tale otium, præsente re odorata non duret, nisi dum aërem foras mittimus, quem confestim, reciprocante motu, attrahimus. *Eius explicatio.*

QVAESTIO V.

Vtrum olfactus hominis hebetior sit, quàm aliorum animantium.

ARTICVLVS I.

Præstantia olfactus. Argumenta pro parte negatiua propositæ quæstionis.

POTEN

Odorãdi vis necessitate postrema, dignitate media inter reliquos sensus

POTENTIA odorandi inter sensus externos necessitate postrema est, dignitate tertium locum obtinet, vt obseruat D.Thom.1.part.q.78.art.3. Nam visus remotissima cognoscit; auditus minùs distantia; tactus & gustus attigua, hærentiáque duntaxat: odoratus autem nec remotissima, nec attigua tantùm, sed medi ocri interuallo dissita. Præterea, Species odorum minùs spiritales sunt, quàm visiles, & audibiles, cuius rei argumentum est tarditas, qua ad sensiterium perferuntur: defœcaciores tamẽ sunt, quàm gustatilium, & tactilium, quia hę semper sunt coniunctæ cum rebus, quas repræsentant, nec sine illis sensui imprimuntur, vt progressu docebimus; illæ verò non item, vt ex iis, quę suprà disseruimus, manifestum est. Parit autem facultas odorandi animantibus, ministerio sensuum alimenta quærentibus, magnam commoditatem. Nam cùm sint nonnulla, quæ, vel prægustata necem inferunt, vt venena præsentanea, necessum fuit, aliquam dari potentiã, quæ huiusmodi periculũ anteuerteret, & quæ noxia, quæuè salubria essent, prænuntiaret: hoc autem exhibet odoratus, maximè brutis, quæ proinde, ad cibos olfactũ frequentius adhibẽt, quàm homines. Fit autem ea prænuntiatio, dum homo quidem per discursum, siue iudicium; bruta verò per instinctũ naturalem, ex odore dignoscũt conditionem ciborũ, quos olfaciũt. Et hæc quidẽ est prima odorũ vtilitas. Secunda, corroboratio cerebri. Tertia, refectio cordis. De quib. Auicenna in lib. de viribus cordis tract.1.cap.9. Hippocrat. in lib. de alimẽtis, & lib. Epid. Galen. de vtil. resp. ca.5. & lib.7. de vsu part. Concil. diff.155. His positis, quod ad excitatã quęstion. spectat, videtur eius pars negatiua hisce argumentis ostendi. Potẽtia, quæ à præstantiori forma oritur, nobilior est: sed vis olfaciendi in homine oritur à præstãtiori forma, nempe ab anima rationali; ergo in homine nobilior erit, quàm in vllo alio animante. Secundò, homini contigit organum olfactus, multò aptius ad munus odorandi, quàm belluis; ergo homo actiones odorandi meliùs præstabit. Probatur antecedens. Namque id organum censetur aptius ad percipiẽdum obiectum, quod ab eius conditionib. magis est liberum: ita verò se habet organum nostri olfactus; siquidem ob viciniam cordis humiditate affluit: odor autem igneæ naturæ est, siccitatisque alumnus.

Olfactus triplex commoditas ad vitã tuendam. 1. 2. 3.

1. Argum. pro parte negat. quæstionis.

2 Argum.

3. Argum. Tertiò, Homo plures percipit odorum differentias, quàm cætera animantia: igitur homo sagaciùs odoratur. Probatur antecedẽs, quia belluę non sentiunt tetros, fœtidosque odores: cum illos non horreant, vti nos, teste Arist. cap.5. de sensu, & sens. Itèm, quia nõ videntur delectari florum, aliarúmque similiũ rerum odoribus, vt item Aristoteles eodem loco, & lib.3. Ethic. cap.10. ait.

4 Argum. Quin verò quòd solos alimentitios odores percipiant ex eo ostenditur, quia non affectant cognitionem odorum, ipsius notitiæ causa; sed solũ in ordine ad cibos, cùm sensus non sint eis dati etiam ad philosophiam, vt homini, sed tantùm vt persequantur salutaria, noxiáque declinent.

Controuersiæ dilutio.

AD propositi dubij explanationem aduertendum erit, olfactum posse à nobis expendi, vel quoad perfectionem essentialẽ ipsius potentiæ: vel quoad perfectionem accidentariam; quæ in eo potissimùm cernitur, quòd è longiori distantia olfaciat, vel plures odorum differentias percipiat. *Perfectio olfactus duplex.*

Sit prima conclusio. Olfactus hominis quoad perfectionem essentialem non est deterior olfactu aliorum animantium. Probatur, nam quæ sunt eiusdem speciei parem habent in natura specifica perfectionem; at hominis, aliorúmque animantium olfactus, in vnius speciei naturam conueniunt, cùm ferãtur in idem obiectum, eodémque modo ab illo immutentur. *1. Conclus.*

Secunda conclusio: Olfactus hominis quoad perceptionem odorum è longiori spatio, hebetior est olfactu multorum animantium. Huiusce cõclusionis veritatem palàm testantur vultures, apes, corui, tigres, pantheræ, canes, & aliæ quædam belluæ, quarum odora vis remotissima quæque sectatur. Vultures scribunt nonnulli cadauerum odorem ad quingenta sequi milliaria. Sed huius rei fides sit penes auctores: non enim est verisimile tam latè fundi ipsas odorum species. Quod si aliquando vultures tam procul odoribus allectos aduolasse, historiæ memorantur, id nõ aliter videtur accidisse, quàm delatis illuc magno aliquo ventorum impetu cadauerum ipsorum halitibus, sicuti è longo terrarum tractu expirationes terreæ in mare deuehuntur. *2. Conclus.* *Auerr. 2. de anim. com. 97. Marcel. 3. de anim. c. 17. Iandunus hoc loc. q. 25.* *Quod de vulturis odoratu dici solet, ambiguum.*

Tertia conclusio. Homo non percipit plures odorũ differentias, quàm cætera animantia. Hæc conclusio est contra Simplicium, & Auerroem hoc loco. Est tamen de sententia Theophili, & aliorum: videtúrque Aristotelis in lib. de sensu, & sens. c. 4. vbi ait nos pessimum habere aliorum animantium olfactum; & hoc cap. vbi docet hunc sensum esse in nobis hebetiorem, quàm in multis animantibus; quod scripsit etiam Theophrastus libr. 6. de causis plantarum cap. 5. post Platonem in Timæo: hoc autem minimè asseruissent, si crederent hominem plures odorum differentias penetrare, cùm id maioris sit perfectionis, quàm longiori distantia pauciores sentire, siquidem is, qui plures percipit, simpliciter dicitur magis comprehendere obiectum: & in hoc saltem cognitionis genere, præstantius videtur plura minùs intensè, quàm pauciora intensiùs dignoscere. *3. Conclus.* *Videri ab Arist. assertã. Homo pessimi olfactus.* *Theophr. Plat.*

Sed quòd homo nõ plures odores re vera percipiat, ex eo ostenditur, quia ineptitudo organi, quæ potentiam imbecillam reddit ad procul odorandum, similiter hebetem faciet ad plura odorum discrimina sentienda. Item, quòd belluæ multas odorum differentias percipiant, quæ ab homine non sentiuntur, planum est: siquidem *Confirmatur rationibus conclusio. 1.*

2\. non pauca olfactu dignoscunt, quæ homini prorsus inodora sunt, vt ferarum vestigia. Canes odore dominos absentes quærunt, & eos noctu inter alios agnoscunt. Tigris fœta abreptos catulos odore vestigat. Pantheræ odore solæ bestiæ oblectantur, eámque propterea sequuntur, vt refert Plinius lib.8.natur.histor.c.17. post Aristotelem in problematis sect.13.q.4.& Theophrastū lib.6. de plantarum causis c.5. At istiusmodi odores humanus olfactus non attingit. Deinde, quòd bruta animantia nō odores tantùm alimentitios, & ad gulæ illecebras, sed alios etiam percipiant, liquet tum superioribus exemplis, tum quia odor sulphuris muscas; galbani serpentes fugat; odor rosarum cantharos, vnguentorum vultures necat, vt scripsit Theophrastus lib.6.de causis plant.c.4.& 5. Prætereà, quia videmus canes venaticos florum odores sentire; adeò vt in pratis floridis, occupato sensu eiusmodi odorum halitu, ab inquisitione ferarum impediri, & obturbari soleant. Nec satisfaciunt qui respondent retardari canes dum picturatam florum varietatem intuentur. Etenim etiam vbi nulla est florum pictura, sed herba duntaxat odorifera, detinentur. Itaque minimè negandū est, sentiri à belluis etiam odores ad alimenta non pertinentes, quorum perceptione videbantur bruta ab homine superari.

Plinius. Aristot. Theoph.

De tigride fœta Mela lib.3.c.5. Plinius libr. 7. cap.18. Solin. cap.21.

Bruta odores alios præter alimentitios etiam captant.

Sunt tamen nōnulli, qui etsi concedant percipi ab illis istiusmodi odores, negant ea ipsis delectari. Ita Alexander de sensu & sensili comm.47. Buccaferreus lect.45. Iandunus quæst.20. Theophrastus lib.6.de causis plantarum c.2. Marcellus 3. de anima c. 77. Albertus in summa de homine tract.de olfactu, Apollinaris 2. de anim.q.27. Verùm cùm bruta animantia ex aliis rebus sua accipiant oblectamenta; non est cur ea, quæ ex talibus odoribus proueniunt, denegata illis à natura fuisse arbitremur. Nam delectatio odorum, quæ formaliter ad appetitum pertinet, propterea in nobis datur, quia odores offeruntur nostro appetitui tanquam vtiles, conuenientésque naturæ. Nulla autem ratio conuincit non posse prædictos odores similiter brutorum appetitui repræsentari sub aliqua specie conuenientiæ, quæ pariat delectationem. Quis putet cùm feræ odorem pardalis sine vllo respectu alimenti (nec enim eis in pabulum cedit) etiam cum vitæ periculo sequuntur, non ideo eam prosequi, quia eius odore delectantur? Certè in hoc etiam quadrat illud poëtæ, trahit sua quemque voluptas. Hæc tamen non impediunt quominùs sæpe alij odores hominibus, alij brutis ob temperamentorum diuersitatem suaues, aut iniucundi existant.

Iis quoque delectantur.

Probatur.

Eglog.2.

Maneat igitur ex hac disputatione hominis odoratum hebetiorem esse, quàm multorum animantium: idque tam spectata distantia, quàm varietate odorum, qui percipiuntur. Quærit autem Philoponus, an homo malè odoretur instrumenti, an ipsius potentiæ defectu. Quæ dubitatio soluta est ab Aristotele superiori cap. text. 92. vbi docuit sagacitatis defectum in nobis ex organi vitio oriri, quod asserit etiam M. Albertus libr.2.de anim.tract.3. cap.23. Est enim in nobis

Præcipua quæst.cōclus.

Quæstiuncula resolutio.

Arist.

Albertus.

nobis odorandi officina coniuncta cerebro, quod homini pro corporis magnitudine maius, quàm cæteris animantibus datum est, vt docet Aristot. lib. 2. de partibus anim. c. 7. cúmque id eodem Aristotele auctore in lib. de sensu & sens. c. 5. humiditate abundet, quæ inde ad ipsum odorandi instrumẽtum effunditur; fit, vt odorum imagines minùs firmæ, minúsque articulatæ nobis inurantur, ac leuiter potentiã lacessant, quæ etiam in humido, quasi sopita obdormiscit; cum in calido, & sicco excubare potius deberet, sicuti ipsi odores ex calidi, & sicci commistione nascuntur. Annotauit autem M. Albertus in summa de homine tract. de odore nos admodum rarò odores somniare, quia illorum species, etiam in nostro interno sensu, infirmæ sunt, & euanidæ.

Homo rarò somniat odores.

Respondeamus nunc ad argumenta, quæ probare contendebant olfactum hominis non esse imperfectiorẽ, quàm aliorũ animantiũ. Ad primũ dicẽdum est, hominis olfactũ oriri à præstantiori forma, nempe intellectiua; nõ tamen secundũ eum gradũ, quo cæteris formis præstat, & à quo intellectiua dicitur; sed secundũ gradum sensitiuum, quem omnia animãtia ex æquo participant. Vnde nõ est cur odoratus maiorem essentiæ perfectionẽ in homine, quàm in brutis sortiatur. Ad secundũ, negandũ est antecedens, & ad eius probationem dicendũ, quamuis vt aliquid patiatur ab agente, debeat esse ei dissimile in qualitate, saltẽ quoad eum gradũ, quẽ recipit; cùm nihil agat in id, quod ei omnino simile est: nõ proinde tamen organum cuiusque sensus, debere esse affectũ qualitatibus repugnantibus naturæ obiecti, in quod tendit, & à quo patitur, aut exutũ iis, quæ obiecto cõsentaneæ sunt. Quin verò debet potiùs cũ obiecto conuenire, vt proportionatũ, atque habile sit ad ipsum percipiendũ, vt ex Empedocle, & Galeno docet Theophilus ad textum 94. huius libri. Ad tertium, negandũ quod assumit, & ad eius cõfirmationẽ dicendum, etiam belluas tetros, fœtidosq; odores sentire, vt exẽplis, quæ superiùs attulimus, constat. Neque id inficiatur Aristoteles loco citato in libro de sensu. Tantùm enim vult belluas eiusmodi odores minùs fugere, atque iis ordinariè minùs lædi. Nec etiam ibi, aut in Ethicis absolutè negat bruta animãtia florũ odores percipere, eísve delectari, sed eorũ delitiis tam insigniter capi, atque homines, vt annotauit Scaliger exercitatione 33. in Cardanũ. Denique quod vltimo obiiciebatur, bruta odores tantùm alimentitios dignoscere, falsum esse constat ex dictis, licet enim non percipiãt odores solius cognitionis gratia: alij tamẽ fines sunt præter nutritionẽ, & cognitionẽ, in quos ductũ naturæ ferri possunt, dũ odorãtur, verbi gratia, vt ea, quorũ halitus noxij sunt, deuitẽt, & quorũ halitus iuuãt, consectẽtur. Liquet autẽ ex hoc odorũ genere multos esse, qui ad alimẽtum nõ pertinẽt. Aduerte postremò quod Themistius ait olfactum nõ esse datũ homini ad cognitionẽ, & philosophiã, non vt absolutè verum, sed quasi per amplificationẽ dictũ accipi debere ad significandum huius sensus in homine imperfectionem, & hebetudinem.

Responsio 1. Argum. partis neg.

Secundi.

Tertij.

Quarti.

Olfactus homini ad philosoph. non maximè concessus.

CAPITIS DECIMI EXPLANATIO.

Capitis argumentum.

a *Vstabile autem.* Agit hoc capite Aristoteles de gustatu; de quo quatuor potissimum tradit, nempe gustatus obiectum, saporum species, medium, & instrumentum. Quæ omnia ex similitudine, ac dissimilitudine visus, & auditus edisserit. Docet ergo in primis gustabile esse quoddam tactile, ideóq; id, quod gustamus, non percipi à nobis interuectu medij externi, sicuti nec id, quod tangimus. Deinde probat gustabile esse tactile; quia id, quod gustatur, humidum est, humiditas verò ad tactū pertinet.

Obiectio. b *Quapropter.* Obiiceret aliquis, nos interdum ex aliqua distantia percipere cibos in aquā iniectos, v. g. mel infusum aquæ. Quare non percipi sapores absque externo medio.

Dilutio. Occurrit in eo euentu sentiri mel nō per aquam tanquam per medium: sed quia tota aqua sapore affusa gustabile quidpiam est.

c *Color autem.* Quia ex communium, & propriorum notitia, rei natura inuestigatur, & deprehenditur, docet quid proprium, quid commune sit gustui cum aliis sensibus: atque in primis cum visu.

Discrimen inter gustū, & reliquos sensus. Est ergo illi proprium, quòd gustabile cum humido commiscetur vt sentiatur: visibile autem non ita: non enim colores attemperantur, miscenturve perspicuo, nec etiā defluunt é corporibus, vt Democritus, Leucippus, Empedocles, & Plato existimarunt. Quare diuersum esse vtriusque potentiæ medium. In eo tamen conuenire, quòd vt color terminat actum videndi, ita sapor gustandi.

ΚΕΦ. ια.

[a] Τὸ δὲ γευστόν ἐστιν ἁπτόν τι, καὶ τοῦτ' αἴτιον τοῦ μὴ εἶναι αἰσθητὸν διὰ τοῦ μεταξὺ ἀλλοτρίου ὄντος σώματος· οὐδὲ γὰρ ἡ ἁφή· καὶ τὸ σῶμα δὲ, ἐν ᾧ ὁ χυμὸς, τὸ γευστὸν ἐν ὑγρῷ ὡς ὕλῃ· τοῦτο δ' ἁπτόν τι. [b] διὸ καὶ εἰ ἐν ὕδατι ἦμεν, ᾐσθανόμεθα ἂν ἐμβληθέντος τοῦ γλυκέος. οὐκ ἦν δ' ἂν ἡ αἴσθησις ἡμῖν διὰ τοῦ μεταξὺ, ἀλλὰ τῷ μιχθῆναι τῷ ὑγρῷ, καθάπερ ἐπὶ τοῦ ποτοῦ. [c] τὸ δὲ χρῶμα οὐχ οὕτως ὁρᾶται τῷ μίγνυσθαι, οὐδὲ ταῖς ἀπορροίαις. ὡς μὲν οὖν τὸ μεταξὺ, οὐδέν ἐστιν· ὡς δὲ χρῶμα τὸ ὁρατὸν, οὕτω τὸ γευστὸν ὁ χυμός. [d] οὐθὲν δὲ ποιεῖ αἴσθησιν χυμοῦ ἄνευ ὑγρότητος, ἀλλ' ἔχει ἐνεργείᾳ ἢ δυνάμει ὑγρότητα· οἷον τὸ ἁλμυρόν· εὔτηκτόν τε γὰρ αὐτὸ καὶ συντηκτικὸν γλώττης. [e] ὥσπερ δὲ καὶ ἡ ὄψις ἐστὶ τοῦ τε ὁρατοῦ, καὶ τοῦ ἀοράτου· τὸ γὰρ σκότος ἀόρατον· κρίνει δὲ καὶ τοῦτο ἡ ὄψις. ἔτι τοῦ λίαν λαμπροῦ· καὶ γὰρ τοῦτο ἀόρατον· ἄλλον δὲ τρόπον τοῦ σκότους. ὁμοίως δὲ καὶ ἡ ἀκοὴ ψόφου τε καὶ σιγῆς, ὧν τὸ μὲν ἀκουστὸν, τὸ δὲ οὐκ ἀκουστόν· καὶ μεγάλου ψόφου, καθάπερ ἡ ὄψις τοῦ λαμπροῦ· ὥσπερ γὰρ ὁ μικρὸς ψόφος ἀνήκουστος, τρόπον τινὰ, καὶ ὁ μέγας τε καὶ ὁ βίαιος. ἀόρατον δὲ τὸ μὲν ὅλως λέγεται, ὥσπερ καὶ ἐπ' ἄλλων τὸ ἀδύνατον· τὸ δὲ, ἐὰν πεφυκὸς μὴ ἔχῃ, ἢ φαύλως, [f] ὥσπερ τὸ ἄπουν, καὶ τὸ ἀπύρηνον· οὕτω δὴ καὶ ἡ γεῦσις τοῦ γευστοῦ τε καὶ ἀγεύστου· τοῦτο δὲ τὸ μικρὸν καὶ φαῦλον ἔχον χυμὸν, ἢ φθαρτικὸν τῆς γεύσεως. [g] δοκεῖ δ' εἶναι ἀρχὴ τὸ ποτὸν καὶ ἄποτον· γεῦσις γάρ τις ἀμφότερα. ἀλλὰ τὸ μὲν φαύλη καὶ φθαρτικὴ τῆς γεύσεως, τὸ δὲ κατὰ φύσιν. ἔστι δὲ κοινὸν ἁφῆς καὶ γεύσεως τὸ ποτόν. Text.101. Text.102. Text.103.

[h] ἐπεὶ

d *Atqui nihil.* Quoniam sapores multi aridis insunt corporibus, docet corpora sapida, si non actu, saltem potentia humida esse. Ea verò potentia facilè apparet in iis, quæ leui attactu corporis humidi liquantur, vt sal, qui & linguæ saliua in humorem soluitur, & linguam ipsam madefacit. Adde etiam in iis, quæ non liquescunt; vt in aromatibus, sat esse potentiam ad recipiendum humorem linguæ communicatum.

Cōmune gustatus cum alijs sensibus. e *At vero sicuti.* Pergit ostendere quid gustatus, cum aliis sensibus commune habeat. Nempe quia vt reliqui sensus non solum propria sensilia dignoscunt, sed etiam

CAP. X.

Text.101. [a] *Vstabile autē est quoddam tangibile. Atque hæc est causa, vt ipsum nō sit sensibile per medium corpus externum. Neque enim tactus tali medio percipit. Enimverò corpus etiam id, in quo tanquam in materia est ipse sapor, qui gustu percipitur, humidum est, quod est tangibile quoddā.* [b] *Quapropter si etiam essemus in aqua, dulce sanè sentiremus in ipsa positum, & nō sensus illius nobis per aquam tanquam per medium esset, sed quia permistum illud esset, cum humido. Quemadmodum in potione fieri solet.* [c] *Color autem non hoc videtur, quod miscetur, neque de fluxibus. Non igitur vt est ibi, sic & hic esse de medio dicere possumus, nullum enim externum est medium, vt diximus. Vt autem visibile est color, sic est gustabile sapor.*

Text.102. [d] *Atqui nihil absque humiditate saporis efficit sensum, sed omne, quod ipsius efficit sensum, humiditatem, aut actu, aut potētia nimirum habet, vt salsum. Nam & ipsum liquescere potest facile, & linguam, vt patet, cùm liquescit humidiorem efficere potest.*

Text.103. [e] *At verò sicuti visus est visibilis, & inuisibilis (& tenebræ neque sunt visibiles, quas etiam visus discernit) & eius quod valde splendidū est (& hoc enim inuisibile dicitur, quanquam non eodem sed alio modo, quàm tenebræ) sicut igitur visus visibilis, & inuisibilis est, & auditus similiter soni silentijq́, quorum illud audiri potest hoc non potest. Ac prætereà magni soni perinde atque splendidi visus, nam vt paruus sonus modo quodam audiri nequit ita magnus, ac violentus. Inuisibile verò multifariam dici solet. Quoddā perinde dicitur, atque in cæteris etiā id, quod impossibile est. Quoddam hoc pacto, vt aptum quidē sit id habere, quo videri possit, illo autē careat, aut habeat remissè, vel prauè,* [f] *vt informe dicitur, aut indoctū: sicut igitur visus, inquam, visibilis, & inuisibilis est, & auditus similiter, sic & gustus gustabilis, & ingustabilis est, quod quidē aut exiguū habet, aut prauum, aut vastantem gustū saporem.* [g] *Videtur autem potabile, & impotabile esse principiū, vtrumq; enim gustu percipitur: verum alterū est prauum, gustumq́ deuastat, alterum est amicum naturæ. Est autem potabile gustui cum tactu commune.*

[h] *At*

etiam suo modo eorum priuationem; & vt non tantùm circa moderata, sed etiam circa excedentia obiecta versantur: ita & gustatus non modò sapidum, sed saporis expers, siue ingustabile, & quod vehementem saporem habet, cognoscit. Porrò ingustabile quatuor dicitur modis. Primùm ex negatione, quòd fieri nequit, vt gustetur, v.g. color. Secundò ex priuatione, quòd gustatili qualitate præditum non est, habet tamen ad eā obtinendum, aptitudinē, vt aqua. Tertiò, quod minimum gustatilis qualitatis possidet. Quartò, quod in excedenti gradu, gustabile est. Totidem autem modis & inaudibile, & inspectabile, dicitur.

[f] *Vt informe dicitur, aut indoctum.* In Græco contextu est, ὥσπερ τὸ ἄπουν καὶ τὸ ἀπύρηνον, id est, quod pedibus caret, & quod nucleo est priuatum. Est autem sensus, dici nonnunquam inuisibile id, non quod omnino caret potentia vt videatur, sicuti sonus, aut Angelus, sed caret, vt rectè, & perspicuè videatur, quemadmodū quædam dicuntur destituta potētia ad incedendum, & quædam nucleo destituta, quia minimos pedes habent, aut nucleum.

[g] *Videtur autē.* Cum sappores non nisi humiditate diluti sentiantur: humidū verò ad potum attineat: rectè potabile, & impotabile cēseri ait, principia gustabilis, & ingustabilis: item potabile gustata, & tactu percipi: tactu, qua humidū: gustatu, qua sapidum.

h ἐπεὶ δ᾽ ὑγρὸν τὸ γευστὸν, ἀνάγκη τὸ αἰσθητήριον αὐτοῦ μήτε ὑγρὸν εἶναι ἐντελεχείᾳ, μήτε ἀδύνατον ὑγραίνεσθαι· πάσχει γάρ τι ἡ γεῦσις ὑπὸ τοῦ γευστοῦ, ᾗ γευστόν. ἀναγκαῖον ἄρα ὑγρανθῆναι τὸ δυνάμενον ὑγραίνεσθαι σωζόμενον· μὴ ὑγρὸν δὲ, τὸ γευστικὸν αἰσθητήριον. σημεῖον δὲ, τὸ μήτε κατάξηρον οὖσαν τὴν γλῶτταν αἰσθάνεσθαι, μήτε λίαν ὑγράν· αὕτη γὰρ ἁφὴ γίνεται τοῦ πρώτου ὑγροῦ, ὥσπερ ὅταν προγευματίσας τις ἰσχυροῦ χυμοῦ, γεύηται ἑτέρου· καὶ οἷον τοῖς κάμνουσι πικρὰ πάντα φαίνεται, διὰ τὸ τὴν γλῶτταν πλήρη τοιαύτης ὑγρότητος αἰσθάνεσθαι. i τὰ δὲ εἴδη τῶν χυμῶν, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν χρωμάτων, ἁπλᾶ μὲν τἀναντία, τὸ γλυκὺ καὶ τὸ πικρόν· ἐχόμενα δὲ, τοῦ μὲν τὸ λιπαρὸν, τοῦ δὲ τὸ ἁλμυρόν· μεταξὺ δὲ τούτων, τό, τε δριμὺ καὶ αὐστηρὸν, στρυφνὸν καὶ ὀξύ. σχεδὸν γὰρ αὗται δοκοῦσιν εἶναι διαφοραὶ χυμῶν. ὥστε τὸ γευστικόν ἐστι, τὸ δυνάμει τοιοῦτον· γευστὸν δὲ, τὸ ποιητικὸν ἐντελεχείᾳ αὐτοῦ. *Text. 104.* *Text. 105.*

Vocat autem impotabile, sicut paulò antè ingustabile, ex negatione, vel ex priuatione, &c.

Sensiterium gustatus.

h *At verò cum gustabile.* Disputat de sensorio gustus: quia verò dixerat gustum sine tactu humidi non fieri, ait instrumentũ gustus tale esse debere, vt neque sit actu humidum, eo nempe humore, qui cum sapore sit coniunctus: neque etiam ita effectum, vt humectari nequeat: Semper enim sensuum organa talia esse debent potestate, qualia sunt actu obiecta, quæ ab iis percipiuntur. Id autem eo argumento patefacit: quia si lingua ita arida sit, vt humectari ab externa rei gustabilis humiditate nequeat, saporem nullum sentiet. Si item humore aliquo sapido teneatur, aduentitium saporem non dignoscet. Quod non raro experiuntur

---

QVAESTIO I.

De ortu, & natura saporis, déque eius speciebus.

ARTICVLVS I.

Quæ concurrant ad generationem saporis, & quæ sit eius, definitio.

Purum corpus simplex sapidum non est.

IN hac quæstione supponendum primò est, nullum corpus simplex, modo debitam sibi obtineat puritatem, sapidum esse; cùm sapor sit qualitas secunda orta ex commistione quatuor primarum, quæ simul in elemento natiuum statum retinente, inueniri non possunt. Quare & aqua ex terra, quam lambit, si ea pura esset, nullum saporem acciperet. Et eadem quanto minùs sapida est, tanto purior, præstantiorque habetur. Accedit etiam cùm gustus sit sensus alimenti, vt docet Aristoteles in libr. de sensu, & sensili capite quarto; cumque sapores dati fuerint à natura ad condiendum cibum, hic verò purum elementum non sit, vt primo de ortu, & interitu ostendimus, consentaneum esse, vt nequaquam in elemento puro insint. Relicta igitur sententia Empedo *Cap. 5*

Gustatus sensus alimenti.

pedo

Text.104. [h] *At verò cum gustabile sit humidum, necesse est & instrumentum sensus ipsius neque humidum esse actu, neque etiam tale, vt humectari non possit, humidumq́; euadere: patitur enim aliquid ab ipso gustabili, ea nimirum ratione, qua gustabile est. Necesse est igitur instrumentum gustus, potentia quidem humidum esse, humectari autem actu. Ita autem humectari, vt eius conseruetur, cum humectatur, & ratio. Signum autem est, linguam neque cum est valde sicca, neque cum est nimium humida, sentire. Is enim tactus fit humidi primi: perinde atque si cum pregustauerit quispiam vehementem acremq́; saporem. Deinde alium gustet, & vt in egrotantibus fit, quibus cuncta videntur amara, quia lingua sentiunt tali humiditate referta.*

Text.105. [i] *Species autem saporum ita sese habent, quemadmodum colorum. Dulce namq́; & amarum contraria simplicia sunt. Heret autem, dulci quidem pingue, amaro autem salsum. At inter hec collocantur: acre, acerbum, acidum, atque acutum. He namq́; ferè differentie videntur esse saporum. Quare gustus quidem instrumentum, id est, quod est potentia tale, gustabile autem id, quod ipsum actu facere potest.*

periuntur ij, qui morbo regio laborant. Siquidem omnia amara æstimant, quia sapor ille bilis, quo linguam occupatam habet gustui primò occurrit, nec externis saporibus hauriendis locum dat.

Saporum species. [i] *Species autem saporum.* Tradit saporũ species, seu differentias, docens, quemadmodum è colorum speciebus aliæ sunt extremæ, & contrariæ, aliæ mediæ: Ita in saporibus, alios extremos, & contrarios esse: nempe dulcem, & amarum, alios medios: & ex his alium huic, alium illi extremo viciniorẽ existere. Quod verò Aristoteles ait medios sapores ex contrariis confici, quonam pacto intelligendum sit, in libris primæ philosophiæ explicabimus.

---

pedoclis, Anaxagoræ, Democriti, & aliorum, de qua Aristoteles in libro de sensu, & sensili capit. 4. Theophrastus libro sexto de causis plantarũ cap. 2. aliique auctores, asserendum cum Alberto in summa de homine, & de sensu, & sensili tract. 2. Apollinari hoc in lib. q. 29. Garbio in summa quæstione 71. Contareno 5. de elementis, Conciliatore differ. 145. Marcello tertio de anima à cap. 80. post Aristotelem loco citato, & Theophrastum citato libr. cap. 3. tria potissimùm concurrere ad saporum generationem, videlicet, siccitatẽ terrestrem aqueam humiditatem, & calorem. Interuenire siccitatem terrestrem demonstrat experientia in rebus sapidis. Debet autem eiusmodi siccitas esse terrea, nõ ignea; quia siccitas ignea, est in materia nimium tenui, atque ita euanida est, ac parùm apta ad gustum afficiendum, qui vt vnus est è sensibus magis crassæ, concretæque naturæ; ita obiectum in materia crassiore exigit. Quòd verò humor ad gignendum saporem etiam confluat, inde patet; quia multa corpora tunc sapida fiunt, cùm humore irrigantur. Debet item hoc humidum esse aqueum, non aëreum; quia in eo tantùm humido, quod alendi vim habet, atque adeò compactam, densamque materiã obtinet, sapor excitatur; tale verò ordinariè est humidum aqueum, non aëreum, quod facilè euanescit. Rursus, oportet ad ortum saporis *Ad generandum saporẽ, quæ concurrant.*

humi

humidum ſicco dominari,quia vt odor magis in ſicco,quàm in humido:ita ſapor magis in humido,quàm in ſicco cõſiſtit; vt in diſputatione de odorum natura ex Ariſtotele diſſeruimus. Poſtremò requiritur ad ſaporem procreãdum calor; quia ſapor nonniſi præeunte ſicci,& humidi concoctione,per quam humidum cum ſicco aptè commiſcetur,oriri ſolet:hæc autem concoctio vi, ac miniſterio caloris fit. Vnde videmus ſapores frigore interire; quia frigus coctionem impedit.Cernimus item fructus in locis frigidis amariores eſſe & vbique terrarum accremento caloris, amarorem exuere, & dulceſcere.Porrò cùm ad ſaporem tria illa concurrant:ſiccum,& humidum rationem materiæ ſubeunt;calor vicem cauſæ efficientis.

Quid ſit ſapor. Ex dictis non difficile erit intelligere quid ſit ſapor,quem ita definiit Theophraſtus primo cap.lib.6.de cauſis plantarum. Sapor eſt partis ſiccæ,terrenæque in humore demiſtio. Et exactiùs Ariſtoteles in libro de ſenſu, & ſenſili capit. 4. Sapor eſt affectio in humido aqueo,facta à ſicco terreſtri,& calore decoquente, guſtatum, qui in potentia eſt,ad actum per alterationem deducens. In qua definitione non ſolùm materia,& cauſa efficiens ſaporis exprimitur, de quibus paulò ante;ſed etiam forma, cùm ſapor dicitur affectio:& finis, cùm additur,deducens guſtatum &c.Alteratio enim, qua ſapor potentiam mouet,finis ſaporis eſt.

Obiectio. Obiiciet tamen aliqu[is], non videri humorem materiã ſaporum. Nam cineres amari ſunt,& tamen non humidi:& Zingiber,ac piper habent ſaporem acutum;nec tamen humiditatem. Item,quia ſi ſapores eſſent proprij alimenti, forèntque humidi, oporteret omne alimentum eſſe humidum:quod falſum eſt;quãdoquidem fames eſt appetitus alimenti,& 3.de anima cap.3.text. 28. definitur appetitus

Dilutio. calidi,& ſicci.Sed occurrẽdum,licet materia ſaporum ſit humidum; non ſequi omnem prorſus ſaporem eſſe in re, quæ plus habeat humoris,quàm ſiccitatis;ſed in ea ſaporem magis ab humore, quàm à ſiccitate oriri,vt ait Theophraſtus 6.de cauſis plantarum, etſi interdum ſiccitatis plus quàm humoris in re inſit. Itaque etiam is ſapor, qui in cineribus eſt,ab humore præcipuè naſcitur, quo cineres non omnino deſtituti ſunt. Quod ſimiliter de Zingibere,& pipere dicẽdum eſt.Fatendum etiam,non omne alimẽtum eſſe humidum, modò fateamur id quatenus ſapidum,humorẽ magis, quàm ſiccitatem depoſcere,& in re ſapida,ſi aliæ partes ſicciores,aliæ humidiores exiſtant,ſaporem in humidioribus magis,quàm in ſiccioribus vigere.

Dubium. Præterea dubitarit quiſpiam, an ſapor ita ex prædicta miſtione oriatur,vt inſit in re ipſa,quæ cadit ſub guſtum,ſeruétque certã ſpeciem,ad quam pertinet; an ratione potentiæ mutetur. Ratio dubitandi ex eo eſt, quia videtur conſtare experientia eandem herbam boui dulcem eſſe,homini amaram.Contrarium tamen pronuntiandum eſt contra nonnullos,quos refert Theophraſtus cap.2. lib.6.de

Reſponſio ex Theophraſt. cauſis plantarum. Nam cum guſtus in omnibus animantibus eiuſdem naturæ ſit, & ſublatis impedimentis non decipiatur circa proprium

prium sensibile; necesse est, vt dulcedo, quæ in eadem herba est, secundum rationem, speciemque dulcedinis percipiatur. Cur autem quibusdam herbis, aliísve alimentis belluæ auidè vti soleāt, quæ homines auersantur, & contrà; causa est, non quòd ab vtrisque dulcedo rei inhærens non percipiatur; sed quia ex diuersitate temperamenti accidit, vt id, quod dulce est vni, alteri iniucundum, & insalubre sit; aut vice versa. Quod enim etiam nostro gustui nonnunquam dulcia molesta sint, patet exemplo casiæ fistulæ. Quod annotauit Contarenus lib. 5. de elementis.

ARTICVLVS II.

Quæ sint species saporum.

QVOD ad saporum species attinet, non conueniunt in iis constituendis Philosophi. Nam quidam ad nullum certum numerū eas reduci posse inquiunt, alij octo faciunt species; alij septem. Plinius verò libr. 15. Natur. hist. capit. 27. tredecim recenset: dulcem, suauem, pinguem, amarum, austerum, acrem, acutum, acerbum, acidum, salsum. Ac pręter hæc, inquit, tria sunt genera mirabili maximè natura; vnum, in quo plures pariter sentiuntur sapores, vt vinis: namque in his & austerus, & acutus, & dulcis, & suauis, omnes alieni: alterū est genus, in quo sit & alienus quidem, sed & suus quidam, & peculiaris, vt in lacte; siquidem inest ei, quod tamen iure dici dulce, & pingue, & suaue non posset, obtinente lenitate, quæ ipsa succedit in saporis vicem. Deinde suum quendam sapidis aquis tribuit saporem. Probanda tamen est sententia Aristotelis proximo superiori capite, vt ad rationem Philosophicam magis accedens, quæ octo saporum species numerat (etsi non valde repugnandum sit iis, qui plures, minutiùs cōcidendo, vel pauciores, generaliùs loquendo, species constituunt) nempe dulcē, amarum, pinguem, salsum, acrem, acerbum, acutum, acidum. Dulcis in melle v.g. ficubus, & vuis maturis sentitur: Amarus in bili, oppio, absynthio, & genista: pinguis in butyro, lacte, & oleo: salsus in sale, & aqua marina: acer in pipere, & allio: acerbus, qui & pōticus, & stipticus, siue astringens appellatur, in immaturis pomis, in fructibus myrti: acidus, in oleis: acutus, in aceto, & raphano. Ex his saporibus docuit Aristoteles pinguem hærere dulci, id est, posse ad dulcem reuocari, & salsum ad amarum; non quòd specie conueniant, sed propter maiorem cognationem, quàm cum iis habent.

Plinius de speciebus saporum.

Species saporum octo ex Aristotele.

Dissentio tamē non parua est quinam sint extremi sapores. Nam Plato in Timæo, Galenus 4. libr. Simplic. medicam. à cap. 10. Conciliator different. 145. arbitrantur non esse dulcem, & amarum, vt posuit Aristoteles, sed ponticum, & acutum. Huius opinionis fundamentum est, quòd ij sapores sint extremi iudicandi, qui ad extremas primas qualitates magis accedunt: at sapor acutus summo calori;

Auctorū dissensio circa extremos sapores.

ponticus summo frigori vicinior est,intellige ratione temperamenti,ex quo resultat.Adde quòd extrema sensibilia lædunt sensus;dulcis verò sapor,minimè,sed reficit,atque oblectat. Itē,quòd ab acerbo ad acrem fit transitus per dulcem saporem : non solet autem in qualitatibus fieri transitus per extremum,sed per medium. Amplectenda tamen est sententia Aristotelis, quam tuetur D.Thomas de sensu,& sensili lect.11. Auerroes hoc loco text. 105. & quinto collect.cap.27.Garbius in summa lib.1.tract.5.q.71. Contaren.libr.de elementis,Iauellus hoc lib.q.46. Aduertere tamē oportet,si sapores considerentur quoad primas qualitates,ex quibus oriuntur; negandum non esse pōticum,& acutum extremos dici posse, ob rationem superiùs adductam. Verùm ea saporum contēplatio non est propria saporum,vt sapores sunt, sed provt faciunt ad temperiem corporis, quam medici præcipuè attendunt. Aristoteles verò quia de saporibus disserebat secūdum propriam ipsorum rationem, videlicet quatenus gustatum mouent,rectè extremos sapores constituit dulcem, & amarum;quia maximè contrario modo potentiam afficiūt,vt experientia testatur: quemadmodum,& qui extremi colores sint,non primarum qualitatum excessu æstimamus, sed ex modo afficiēdi visum:quia alter disgregat,nempe candor : alter congregat, videlicet nigredó. Porro sapor dulcis optimè sensum afficit, amarus deterrimè,quia ille oritur ex optima temperie,hic contra. Nam cùm sapores fiant ex passione humidi à sicco terreo per caloris cōcoctionem, ij erunt perfectissimi,& sensui maximè accommodati,qui absolutissimam humidi concoctionem sortiuntur,vti dulcis;ij imperfectissimi,qui pessimam,vt amarus. Igitur ad fundamētum aduersariæ opinionis;quatenus probare nititur saporem acutum, & ponticum absolutè extremos esse,negandum est saporum contrarietatem ex primis qualitatibus sumendam esse, vt iam ex proximè dictis constat. Ad aliud respondendum.Hoc peculiare esse saporibus, vt vnus eorum extremus,nempe dulcis non valde lædat; quia in saporibus læsio oritur ex primarum qualitatum excessu,qui à sapore dulci longè abest. Eaque causa est, cur per illum ab acerbo, ad acrem fiat transitus, non tamen per se, sed per accidens, nempe quia hi de extremis qualitatibus multum possident,atque adeò nisi hæ se remittant, & ad temperiem reuocent,sub qua temperie euenit sapor dulcis,amitti ipsi non possunt. Adde etiam non repugnare, quominùs in aliarum etiam qualitatum generibus interdum à medio per extremum fiat transitus, vt si corpus ex cæruleo nigrum, & inde ex nigro puniceum euadat.

Sapores extremi dulcis, & amarus.

Dilutio rationis pro cōtraria parte.

QVAESTIO II.

Vtrum ne gustus à sensu tactus,& natura, & organo differat.

ARTI

ARTICVLVS I.

Differre in primis natura.

SVNT qui putent gustum non differre à tactu, sed sub illo quasi speciem sub genere cōtineri: quorum sententia probari potest in primis, quia idē videtur esse vtriusque obiectum. Nam gustus percipit aquam, quæ cum saporis expers sit, non eam vt gustabilem, sed vt tactilem cognoscit: vnde & Aristoteles proximo, capit. text. 101. asseruit gustabile esse quoddam tactile. Secundò, quia Aristoteles hoc in libr. capit. 3. text. 28. docuit tactum esse sensum alimenti. Quare cùm alimentum ad gustum pertineat, idem videtur esse commune horum sensuum obiectum. Tertiò, quia gustatus percipiens sapores, percipit etiam humorem, siquidem sapor mouere gustatum non potest, nisi insit in humido actu. Accedit Arist. testimonium tum in libr. de sensu & sens. cap. 4. tum lib. 3. huius operis capit. 12. text. 64. & libr. 2. de partibus anim. cap. 17. vbi affirmauit gustum esse quendam tactum: & rursus cap. 2. de sensu & sensili, vbi ait gustum esse speciem tactus. Postremò hoc in lib. cap. 2. text. 23. & lib. 3. cap. 12. text. 68. docet solum tactum esse necessarium animali, idemque de sensu, & sensili cap. 4. affirmat animal non posse esse absque gustu. Quæ loca inter se pugnarent, nisi Aristoteles vellet gustum, & tactum non differre specie.

Argumenta probātia gustum non distingui à tactu. 1. 2. 3. 4.

Aduertendum tamē est dupliciter sumi tactum; vno modo prout dicitur de quauis potentia, quæ non percipit rem sine contactu, id est, cuius obiectum non sentitur medio remoto species traiiciente, vt percipitur color, qui per aërem ad aspectum sui imaginem mittit; sed medio coniuncto; quo pacto gustus, in sapores; tactus, in calorem aliasque eiusmodi qualitates ad se attinētes fertur. Nec enim necessum est, vt sapor à re sapida per aërem ad gustum transmeet, similiterque calor, ad tactum. Alio modo sumitur tactus à philosophis angustiore, ac proprio significatu. Eisdemque modis tactile accipi consueuit, nimirum pro quauis qualitate, quæ vt in suam potentiam cadat, non poscit medium externum: vel pro iis tantùm qualitatibus, quæ presso vocabulo tactiles nuncupantur. Hoc posito, si tactus secundum priorem notionem spectetur, dicimus tam gustandi, quàm tangendi facultatem tactum iure nuncupari; cùm neutra earum externo medio ad obiectum percipiendum egeat. Si verò secundum posteriorem; diuersas esse potentias, & specie, naturáque distinctas. Quæ est sententia Aristotelis hoc in libr. capit. 11. text. 112. & 128. & de sensu, & sensili capitulo quarto, Auerrois hoc loco textu 31. Themistij capit. 48. suæ paraphrasis, Simplicij text. 110. Philoponi, Sancti Thomæ, Ægidij, Zimaræ, & Caietani text. 111. Apollinaris quæstion. 29. Ferrariensis quæstion. 18. M. Alberti in summa de homine, & libr. 2. de anima tractat. 3. capit. 27. etsi Venetus aliud

Tactū bifariam sumi.

Tactum distingui specie à gustu.

putarit hoc loco text. 102. aiens gustum, & tactum non differre, nisi per quædam connotata; formaliter verò esse vnam eandémque potentiam. Probatur autem nostræ opinionis veritas ex eo, quia aliud est obiectum tactus, nempe calor, frigus, aliæque eiusmodi qualitates, de quibus sequenti cap. agendum; aliud, gustus, nimirum, sapores; Item, quia aliud est tangendi, aliud gustandi organum, vt mox patebit. Quo argumento vtitur Aristoteles text. 112. Deinde, quia alioqui non essent nisi quatuor sensus. Præterea, quia fieri potest, vt incolumi tactu, pereat gustus in lingua.

Diluuntur cōfertim argumēta probantia gustū nō distingui à tactu. Argumenta verò initio adducta nihil exhibent negotij. Occurrendum est enim, si detur aqua adeò syncera, vt omni sapore careat, eam non gustatu, sed tactu duntaxat perceptum iri. Item, gustatile esse tactile, & gustum esse tactum, siue speciem tactus, si hæc sub priori consideratione, quam antè explicuimus, sumantur, id est, gustatile esse tactile secundum analogiam, qua ambo sub potentiam cadunt; videlicet per medium coniunctum: similitérque gustum esse tactum, non simpliciter; sed secundum cognationem, & similitudinem, quam in percipiendo obiecto sortiuntur. Vel gustabile esse tactile, quia nihil gustari potest, quin priùs tangatur; & gustum esse quendam tactum; quia vis gustandi, & vis tangendi circa eundem cibum versantur, (vnde tactus dicitur sensus alimēti) ratione tamen diuersarum qualitatum, quia tactus circa humidum, verbi gratia, & siccum: gustus circa saporem, qui ex horum commistione fit, occupatur: & vtraque facultas ita in has qualitates incumbit, vt gustus non tendat in suas, nisi tactus in eas, quæ ipsi propriæ sunt, saltem priùs natura feratur.

De necessitate tactus, & gustus. Ad id, quod postremo loco de tactus, & gustus necessitate adiectum fuit, dicendum est, solum tactum respectu omnium animantium esse absolutè necessarium, ita vt nec ad breue tempus, absque tactu possint viuere; gustum verò etiam omnium ferè comparatione, exceptis paucis admodum imperfectis, necessarium esse, non quasi eo sublato, confestim interitura sint; sed quia cùm omnia ferè ad capiendum alimentum, cibi voluptate alliciantur, sublato eius voluptatis sensu, ordinariè à nutrimento capiendo cessabunt, vel tam parum assument, vt sensim extabescant, & moriantur; atque ita dicitur gustus necessarius animantibus, quia ordinariè, seu maiori ex parte, absque illo vitam non diu seruabunt. Quædam tamen animantia nimis imperfecta, vt ad plantarum naturam, & conditionem proximè accedunt, ita quasi plantæ, alimentum citra delectationem hauriunt, eáque gustu destituta sunt. Ac de his interpretandus est *Exponitur Arist.* Aristoteles in libro de somno, & vigilia cap. 2. cùm inquit non omnia animalia habere facultatem gustandi. Sanè patet ex dictis qua ratione tactus necessarius sit; & quo pacto gustus possit, ac non possit dici necessarius animantibus, & vt ex verbis Aristotelis minimè colligatur tactum à gustu non distingui.

ART.

ARTICVLVS II.

Differre etiam organo.

De orig. gustus Ar. li. 1. de hist. an. c. 11. lib. 2. de par. an. c. 17. & lib. 4. c. 11. Gal. de vsu part. c. 4. & 10. Auer. 1. Collect. c. 20. & libr. 2. c. 14. Auic. lib. 12. de an. c. 11. Vesal. lib. 2. cap. 19. & lib. 4. cap 6. & 10.

NEc verò tactus,& gustus idem organum vendicant;licet enim in ea corporis parte, in qua vis cognoscendi sapores inest,tangendi quoque facultas insideat; non tamen è conuerso vbicumque tactoria potentia reperitur, vis etiam gustandi cernitur. Enimverò gustandi instrumentum est lingua,aut quidpiam linguæ proportione respōdens in iis,quæ linguæ sunt expertia,vt primo de histor.animal.c.11.& 2.de partibus c.17. & 4.eiusdem operis c.11.Aristoteles docet.Porrò,lingua(vt de eius compositione aliquid dicamus)ad radicem, quæ latior est, & faucibus cohæret,osse valido,quasi basi, nititur, sustentatúrque, quod ὑοειδὲς Græcis dicitur,literæ Y. speciem habens.Substantia illi rara, atque laxa,vt humores,qui saporis vehiculum sunt, facilè imbibat. Quocirca,& tunica cingitur prætenui, quæ toti ori communis est. Nouem constat musculis,quos media linea ad dextram, læuámque diuidit, vt hoc quoque instrumentum suo modo geminatum esset. Venis prætereà duabus maiusculis, totidémque arteriis perfunditur,duobus item neruorum coniugiis,altero molli dignoscendis saporibus destinato, altero duriore, quod in musculos distributum motus expedit.Oportuit enim linguam esse expeditam, tum ad sermonem efformandum, siquidem huic etiam muneri obseruit, tum ad commutandum cibum,& in ore detinendum, vt vario dentium attritu subigi,& comminui queat.

Organū gustatus.

Lingua compositio, & structura.

Lingua musculi nouem.

Sunt qui velint gustandi vim potissimùm esse ad radicem linguæ.Primùm,quia saliua,quæ gustationi plurimum obseruit, inibi generatur:sunt enim ad radices linguæ duæ glandulæ carneæ,(tonsillas vocant)saliuæ generatrices.Secundò, quia illic maiores visuntur nerui.Contraria tamen sententia, quam tradidit Aristoteles 1. de hist.anim.capit.11.& libro secundo, de part. anim. cap. 17. vera est,nimirum in linguæ acumine acriorem gustum inesse: quod experientia patet.Nam cùm cibus ad linguæ radices deuoluitur, minùs delectat,ideoque ipsum ad linguæ cuspidem reuocamus: sicuti è contrario cùm aliquid gustare nolumus, id ad inferiores linguæ partes confestim deiicimus.Causa verò, cur maior vis gustatoria in linguæ insit fastigio,est,quia ea linguæ pars mollior existit, eiúsque nerui,etsi minores,molliores tamen sunt, & ad sapores percipiendos magis idonei.Nec obstat quod vberior sit ad radicem saliua;humoris enim copia,si nimia sit,gustatum obtūdit.At enim licet prædicta facultas præcipuè in lingua resideat, tamen vt D. Augustinus lib.2.de verbis Domini,& D.Damascenus libr.2. fidei orthod.c.18. D.Nemesius in lib.de natura hominis cap.9. Plinius lib.11. cap.37. sentiunt, videtur etiam nonnihil extendi ad palatum, in quod gustatorij nerui aliquantulum effunduntur. Neque hoc repugnat

Qua in parte linguæ insit vis gustandi.

In lingua acumine gustus acrior.

sententiæ Aristotelis, qui de principali tantùm organo loquitur. Quin & ipse libr.4.de partibus anim.c. 11. etiam in gula gustatum ponit. Esculentorum, inquit, omnium voluptas in descendendo contingit: dum enim deglutimus, pinguia sentimus, & salsa, & dulcia, & reliqua generis eiusdem: & omnium ferè condimentorum, esculentorúmque in deuorando, gulæ tactione suauitas existit, & gratia.

CAPITIS VNDECIMI EXPLANATIO.

a *E tangibili autem.* Postremo loco accedit ad disputationem de tactu, quam eo consilio hactenus distulit, quòd huius sensus notitia admodum obscura sit, vt indicant quæstiones, quas de illo mouet, adeò difficiles, vt in eis non tam sententiam suam explicate, quàm dubitandi ansam præbere videatur. Igitur initio capitis monet eodē pacto sese habere tactum ad suum obiectum, quo cæteri sensus; eadémq; methodo debere in cognitionem venire: Ita vt pro eius varietate tactilia quoque multiplicanda sint. Tum in controuersiam adducit: num vnus tantùm sit tactus. Item quodnam sit tactus instrumentum, caro ne, & id, quod in iis, quæ carnea non sunt, carni proportione respondet, an aliud quidpiam; ita vt caro sit medium, organum autem sit aliquid aliud interiùs latens.

Capitis argumentum.

b *Omnis enim sensus.* Negantem partem prioris quæstionis confirmat ex eo, quia vnus sensus, vnius tantùm est contrarietatis; vt aspectus candidi, & nigri: auditus grauis, & acuti: gustus dulcis, & amari: tactus verò circa plures versatur contrarietates, nimirum circa calidum, & frigidum: siccum, & humidum, aliáque id genus. Quod si quis respōdeat etiam aliis sensibus plures occurrere contrarietates, vt visui non solùm atrum, & candidum, sed etiam pulchrum, & fœdum aliáque eiusmodi: cùm tamen in confesso sit quemlibet eorum sensuum vnum esse: refellit eam responsionem: quod reliquorum sensuum contrarietates quantumlibet

Videri plures esse tactus.

Refutatio falsæ responsionis.

ΚΕΦ. ια.

a Περὶ δὲ τοῦ ἁπτοῦ καὶ ἁφῆς ὁ αὐτὸς λόγος· εἰ γὰρ ἡ ἁφὴ μὴ μία ἐστὶν αἴσθησις, ἀλλὰ πλείους, ἀναγκαῖον καὶ τὰ ἁπτὰ πλείω αἰσθητὰ εἶναι. Text.106.

ἔχει δ' ἀπορίαν, πότερον πλείους εἰσὶν, ἢ μία· καὶ τί τὸ αἰσθητήριον τὸ τοῦ ἁπτοῦ ἁπτικὸν, πότερον ἡ σάρξ· καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις τὸ ἀνάλογον, ἢ οὔ· ἀλλὰ τοῦτο μέν ἐστι τὸ μεταξύ· τὸ δὲ πρῶτον αἰσθητήριον ἄλλό τι ἐστὶν ἐντός· b πᾶσά τε γὰρ αἴσθησις, μιᾶς ἐναντιώσεως εἶναι δοκεῖ, οἷον ὄψις, λευκοῦ καὶ μέλανος· καὶ ἡ ἀκοὴ, ὀξέος καὶ βαρέος· καὶ γεῦσις, πικροῦ καὶ γλυκέος. ἐν δὲ τῷ ἁπτῷ πολλαί εἰσιν ἐναντιώσεις, θερμὸν ψυχρὸν, ξηρὸν ὑγρὸν, σκληρὸν μαλακὸν, καὶ τῶν ἄλλων ὅσα τοιαῦτα. Text.107.

ἔχει δέ τινα λύσιν πρός γε ταύτην τὴν ἀπορίαν, ὅτι καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων αἰσθήσεών εἰσιν ἐναντιώσεις πλείους, οἷον ἐν φωνῇ οὐ μόνον ὀξύτης καὶ βαρύτης, ἀλλὰ καὶ μέγεθος καὶ μικρότης, καὶ λειότης καὶ τραχύτης φωνῆς, καὶ τοιαῦθ' ἕτερα. εἰσὶ δὲ καὶ περὶ χρῶμα διαφοραὶ τοιαῦται ἕτεραι· ἀλλὰ τί τὸ ὑποκείμενον, ὥσπερ ἀκοῇ ψόφος, οὕτω τῇ ἁφῇ, οὐκ ἔστιν ἔκδηλον. Text.108.

c πότερον δ' ἐστὶ τὸ αἰσθητήριον ἐντὸς, ἢ οὔ, ἀλλ' εὐθέως ἡ σάρξ, οὐδὲν δοκεῖ σημεῖον εἶναι, τὸ γίνεσθαι τὴν αἴσθησιν ἅμα θιγγανομένων. καὶ γὰρ εἴ τις περὶ τὴν σάρκα ἐπιτείνειεν, οἷον ὑμένα ποιήσας, ὁμοίως τὴν αἴσθησιν εὐθέως ἁψάμενος ἂν ἐσημαίνοι· καί τοι δῆλον, ὡς οὐκ ἔστιν ἐν τούτῳ τὸ αἰσθητήριον. εἰ δὲ καὶ συμφυὲς γένοιτο Text.109.

gratia. Quod verò Plinius ait, licet gustus in homine ad palatum sese porrigat, in cæteris animantibus lingua duntaxat contineri, cùm id ipse neque ratione ostendat, neque experientia comprobarit, non est cur ita esse arbitremur. Quonam verò pacto intelligendum sit, quod lib. de sensu, & sensili cap. 2. & libr. 2. de partibus animal. cap. 10. Aristoteles asseruit, gustum & tactum à corde pendere, alibi examinandum à nobis est.

CAP. XI.

Text.106. a *E tangibili autem, & tactu eadem ratio est. Nam si tactus non vnus sit sensus, sed plures, necesse est, & ea, quæ tactu percipiuntur, plura sensibilia esse.*

Text.107. *Dubitationem autem iste locus habere videtur, vtrum plures sint tactus, an vnus tantùm: & de instrumento tactus quid tandem sit, vtrum ipsa caro, & id, quod in cæteris simile est carni, an ita non sit, sed id quidem ipsum sit sensus huiusce medium, instrumentum autem ipsius primum aliud quoddam sit intus.* b *Omnis enim sensus vnius contrarietatis esse videtur: vt visus albi, nigrique: & auditus acuti, grauisque, & gustus dulcis, atq; amari. At in tangibili plures insunt contrarietates, vt patet, est enim calidũ frigidum, humidum*

Text.108. *siccum, molle durum, & istiusmodi alia. Sed esse videtur ad hãc dubitationem quędã solutio. Nam in cæteris etiam sensibus plures sunt contrarietates, in voce namq; non solùm est acumen & grauitas: sed etiam magnitudo & paruitas, & lenitas, & asperitas vocis, & alia huiusmodi. Sunt & circa colorem differentiæ aliæ tales. Verùm quidnam sit vnum obiectum tactui, sicut vnum est auditui sonus, non esse manifestum videtur.* c *Huius au-*

Text.109. *tem vtrum instrumẽtum tactus intùs sit post carnem, an non sit, sed statim sit ipsa caro: id non esse signum videtur, sensum, inquam, illico fieri, cum res tactu percipiendæ tanguntur. Etenim siquis nunc circa carnem subtilem pellem extenderit, deinde rem tactu percipiendã tetigerit sensus statim similiter fiet, & tamen patet in illa pelle tactus instrumentum non esse. Quod si copulata fuerit,*

tumlibet plures videantur, omnes tamen in vnã communem rationem conueniant, in tactu verò non ita res habeat.

c *Huius autẽ vtrum instrumentum.* Posteriorem tractat controuersiam de organo tactus. Quòd enim id animantis caro censeri debeat, ex eo quispiam ostenderit: quia vbi primum caro attingitur, citra motam sentimus. Verùm hanc rationem parùm firmam esse ex eo suadet, quia si quis externam aliquam membranulam carni obtendat, adhuc confestim sensio fiet, & tamen luce clarius est, eiusmodi membranulam nõ esse tactus instrumẽtum. Pergit deinde institutum idem confirmare: quia caro ita affecta est ad organum tactus, vt se haberet prædicta mẽbranula, si carni congenita esset: & vt se haberet aër ad aspectũ, auditum, & odoratum, si animãtibus insitus à natura foret: tunc verò etsi aër horum sensuum instrumentum esset: atque hos omnes sensus in vnius sensus naturam cõtrahere videretur: nihilominus tamen idem aër esset eorũ medium, non autem instrumentum: neque idem sensus foret videndi, audiendi & odorandi. Ergo & caro medium erit, non autem organum tactus, licet, organo coniuncta sit, vt quæ

γλώττης, θᾶττον ἔτι διΐκοιτ' ἂν ἡ αἴσθησις. διὸ καὶ Text.110. τὸ τοιοῦτον μόριον τοῦ σώματος ἔχειν οὕτως ἔοικεν, ὥσπερ ἂν εἰ κύκλῳ ἡμῖν περιεπεφύκει ὁ ἀήρ· ἐδοκοῦμεν γὰρ ἂν ἑνί τινι αἰσθάνεσθαι καὶ ψόφου, καὶ χρώματος, καὶ ὀσμῆς· καὶ μία τις αἴσθησις εἶναι ὄψις καὶ ἀκοὴ καὶ ὄσφρησις. νῦν δὲ διὰ τὸ διωρίσθαι δι' οὗ γίνονται αἱ κινήσεις, φανερὰ τὰ εἰρημένα αἰσθητήρια ἕτερα ὄντα. ἐπὶ δὲ τῆς ἁφῆς τοῦτο νῦν ἄδηλον· ἐξ ἀέρος μὲν γὰρ ἢ Text.111. ὕδατος, ἀδύνατον συστῆναι τὸ ἔμψυχον σῶμα· δεῖ γάρ τι στερεὸν εἶναι. λείπεται δὴ μικτὸν ἐκ γῆς καὶ τούτων εἶναι, οἷον βούλεται ἡ σὰρξ καὶ τὸ ἀνάλογον· ἡ γὰρ πᾶσα αἴσθησις διὰ τοῦ μεταξὺ καὶ ἡ ἁφή. ὥστε ἀναγκαῖον καὶ τὸ σῶμα εἶναι μεταξὺ τοῦ ἁπτικοῦ προσπεφυκός, δι' οὗ γίνονται αἱ αἰσθήσεις πλείους οὖσαι. [d] δηλοῖ δ' ὅτι πλείους ἡ ἐπὶ τῆς γλώττης ἁφή· ἁπάν- Text.112. των γὰρ τῶν ἁπτῶν αἰσθάνεται κατὰ τὸ αὐτὸ μόριον, καὶ χυμοῦ. εἰ μὲν οὖν ἡ ἄλλη σὰρξ ᾐσθάνετο τοῦ χυμοῦ, ἐδόκει ἂν ἡ αὐτὴ καὶ μία εἶναι αἴσθησις ἡ γεῦσις καὶ ἡ ἁφή· νῦν δὲ δύο, διὰ τὸ μὴ ἀντιστρέφειν. [e] ἀπο- Text.113. ρήσειε δ' ἄν τις, εἰ πᾶν σῶμα βάθος ἔχει· τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ τρίτον μέγεθος· ὧν δ' ἐστὶ δύο σωμάτων μεταξὺ σῶμά τι, οὐκ ἐνδέχεται ταῦτα ἀλλήλων ἅπτεσθαι. τὸ δὲ ὑγρὸν οὐκ ἔστιν ἄνευ σώματος, οὐδὲ τὸ διερόν, ἀλλ' ἀναγκαῖον ὕδωρ εἶναι, ἢ ἔχειν ὕδωρ. τὰ δὲ ἁπτόμενα ἀλλήλων ἐν τῷ ὕδατι, μὴ ξηρῶν τῶν ἄκρων ὄντων, ἀναγκαῖον ὕδωρ ἔχειν μεταξύ; οὗ ἀνάπλεα τὰ ἔσχατα. εἰ δὲ τοῦτ' ἀληθές, ἀδύνατον ἅψασθαι ἄλλο ἄλλου ἐν ὕδατι. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἐν τῷ ἀέρι· ὁμοίως γὰρ ἔχει ὁ ἀὴρ πρὸς τὰ ἐν αὐτῷ, καὶ τὸ ὕδωρ πρὸς τὰ ἐν αὐτῷ τῷ ὕδατι. λανθάνει δὲ μᾶλλον ἡμᾶς, ὥσπερ καὶ τὰ ἐν τῷ ὕδατι ζῷα, εἰ διερὸν διεροῦ ἅπτεται. [f] πότερον οὖν ἁπάντων ὁμοίως Text.114. ἐστὶν ἡ αἴσθησις, ἢ ἄλλων ἄλλως, καθάπερ νῦν δοκεῖ; ἡ μὲν γὰρ γεῦσις καὶ ἡ ἁφὴ τῷ ἅπτεσθαι, αἱ δὲ ἄλλαι ἄποθεν· τὸ δ' οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ καὶ τὸ σκληρὸν καὶ τὸ μαλακὸν δι' ἑτέρων αἰσθανόμεθα· ὥσπερ καὶ τὸ ψοφητικόν, καὶ τὸ ὁρατόν, καὶ τὸ ὀσφραντόν. ἀλλὰ τὰ μὲν πόρρωθεν, τὰ δ' ἐγγύθεν. διὸ λανθάνει, ἐπεὶ αἰσθανόμεθά γε πάντων διὰ τοῦ μέσου. ἀλλ' ἐπὶ τούτων λανθάνει. καίτοι καθάπερ εἴπομεν καὶ πρότερον, κἂν εἰ δι' ὑμένος αἰσθανοίμεθά γε τῶν ἁπτῶν ἁπάντων λανθάνοντος ὅτι διείργει, ὁμοίως ἂν ἔχοιμεν ὥσπερ καὶ νῦν ἐν τῷ ὕδατι καὶ τῷ ἀέρι· δοκοῦμεν

eadem constet forma, qua ipsum animal, quod prædictorum trium sensuum mediis non conuenit, quæ elemẽta sunt, & soliditatis expertia: atque adeò viuentium formis haudquaquã informantur.

[d] *Indicat autem plures.* Obscurus est hic locus, nec in eo explicando interpretes consentiunt. Videtur tamẽ Aristoteles persequi quæstionem de vnitate tactus, & occasionem remouere existimãdi vnũ esse tactum. Putaret ergo quispiam vnam duntaxat esse potẽtiam tangendi, quia illius instrumentum vnum est: id ex eo demolitur, quia licet instrumentum sit vnum, si obiecta plura sint, ad multiplicandam facultatem sat erunt. Quod in gustu, & tactu linguæ conspicuũ videtur, quos fatemur esse sensus diuersos, esto in vna, eadẽmque lingua cernantur: quia tactus circa tactiles qualitates, gustus circa gustatiles sese exercet. Si igitur tactus plura habuerit obiecta, esto sensorium, atque etiam medium vnũ sit, id quominus potentiæ plures haberi debeant, non obstiterit.

Refutatio opinionis vnũ tactum constituentis.

[e] *At verò dubitabit.* Cùm tactum medium congenitum habere superius dixisset, vberioris explicationis gratia aliã nunc mouet quæstionẽ, videlicet, nũ tactus medium aliquod externum habeat. Nam cùm inter duo corpora (intellige solida, quæ alias partes depressas, alias eminentes habeant) semper interiectus sit aër, vel aqua: vt patet cùm se in aqua contingunt, vbi inter illa nonnihil humiditatis perpetuò deprehenditur, quod similiter accidit in aëre, esto id in hoc

Num tactus medium externũ vendicet.

fuerit, velocius, vt patet, sensus perceptio fiet.
Text.110. *Quapropter talis pars corporis perinde sese habere videtur, atque si circumfusus aër coniunctus esset nobis, ac copulatus, tunc enim vno quodam instrumento profectò sonum, & colorem, & odorem videremur sentire, & vnus quidam videretur esse nimirum sensus, visus auditus, atque olfactus. Nunc autem quia seiunctum est id per quod fiunt motus, patet instrumenta iam dicta sensuum*
Text.111. *esse diuersa. In tactu autem idipsum nunc latet. Fieri enim nequit, vt ex aëre, vel aqua corpus animatum tantummodo constet, quippe cum solidum quoddam esse oporteat. Restat igitur, vt ex his atque terra sit mistum, quale est ipsa caro, & id, quod vicem ipsius subit. Quare necesse est ipsum corpus copulatum medium esse inter instrumentum ipsius tactus, & res ipsas tangibiles, per*
Text.112. *quod fiunt ipsi sensus, qui quidem sunt plures.* [d] *Indicat autem plures esse tactus hisce, qui in lingua consistit. Nam eadem in parte, & omnes res tangibiles, & saporem etiam sentit. Si igitur & cæteræ partes carnis, sentirent saporem: vnus idemq; tunc sensus videretur esse profectò gustus, & tactus. Nunc autem quia non fit conuersio duo diuersi sensus esse censentur.* [e] *At verò dubitabit hoc loco nō iniuria quispiam.*
Text.113. *Nam si corpus quidem omne profunditatem habet, atque hec est tertia magnitudo, fieri verò nequit, vt ea corpora sese mutuò tangant, inter quæ corpus aliquod medium intercedit, humidúmque non est sine corpore, nec humectatum, sed necesse est vel aquam esse, vel aquam habere, qui fieri potest, vt corpus tangat corpus in aqua? & enim necesse est, cum extrema non sint sicca, in medio aquam esse, qua repleta sint ipsa extrema. Quod si hoc est verum, fieri profectò non potest, vt corporum tactus fiat in aqua. Eodem etiam modo de ijs dici potest, quæ in aëre collocantur, simili námque modo sese habet aër ad ea, quæ sunt in ipso, & aqua ad ea, quæ sunt in ipsa. Latet autem nos magis in hisce, quæ in aëre collocantur, quàm in animan-*
Text.114. *tibus, quæ sunt in aqua, si humectatum humectatum tangit.* [f] *Vtrum igitur omnium simili modo sit sensus: an sensuum quidam, vt nunc videtur, eodem, quidam diuerso modo obiecta sua percipiant, gustus quidem. & tactus tangendo, cæteri autem eminus? At id profectò non ita est, sed durum etiam, & molle per alia planè sentimus, quemadmodum, & id quod sonat, & visibile ac, odorabile: verùm hæc quidem eminus, illa verò cominus sentiuntur. Quapropter latet si per medium illa percipiantur. Nam sensibilia cuncta per medium sentiuntur, sed in illis id ipsum latet, vt diximus. Enimuerò si per subtilem pellem, vt prius etiam est dictum positam circa carnem sentiremus omnia tangibilia, id ipsum non animaduertentes, sic nos tum vtique sentiremus, vt nunc in aëre sentimus, & aqua.*

hoc elemento minus sit conspicuum: videbitur omnino asserendū, quoties aliquod eiusmodi corpus tactu sentimus: interuenire semper medium aërem, vel aquam, proindéq; sensui tactus hæc corpora tanquam externa media ad sensionem obeundam deputata esse.

[f] *Vtrùm igitur.* Aliam profert quæstionē: num sensus omnes per externum medium in sua obiecta ferantur: an potiùs gustus, & tactus per internum duntaxat: reliqui per externum. Respondétq; omnibus sensibus commune esse per externum medium sua obiecta percipere, etiam gustui, & tactui: dū corpora solida gustamus, & tangimus, cùm inter illa vt paulò antè dictū fuit: semper

Cōmune est omnibus sensibus per externum mediū obiecta percipere.

semper aqua, aërve maneant medium. Verùm hoc reliqui tres sensus à gustu, & tactu dissident, quòd in illis mediũ externum mouetur ab obiecto: medium verò mutatum potentiam afficit: in his autem propter rei percipiendæ cōiunctionem, & breuitatem interstitij, medium, & potẽtia simul moueri censentur. Quod clypei exẽplo ostenditur. Si quis enim per clypeum percutitur, nō dicimus clypeum ab hasta, ipsum verò à clypeo percuti; sed vnà cum clypeo plagã accipere. Adde quod gustatus, & tactus non nisi ex accidẽte medium externũ sortiuntur, cùm videlicet corpora nequeũt se immediatè cõtingere: reliqui verò sensus per se, ac ratione obiectorum externum medium efflagitant.

[g] *Omnino autem.* Tactus medium, obiectum, & sensorium accuratiùs explicat. Ac primùm docet carnẽ, non organum, sed medium tactus esse, sicuti aër visus, & auditus. Quod probat, quia sensibile impositũ sensui non sentitur: si enim album oculos tangat, aut sonus aëri cōgenito, vel odor odorandi sensorio adhibeatur, nō fit sensio: at tactile carni ad motum percipitur. Deinde obiectum tactus ait esse tactilium corporum differentias, hoc est calidũ, frigidum, siccum, humidum, quas vocat differentias, quòd elementa, prout alterandi vim habent, iis inter se constituantur, ac differant, vt in libris de ortu, & interitu exposuimus.

Carnem esse medium tactus.

δοκοῦμεν γὰρ αὐτῶν ἅπτεσθαι καὶ οὐδὲν εἶναι διὰ μέσου.
ἀλλὰ διαφέρει τὸ ἁπτὸν τῶν ὁρατῶν καὶ τῶν ψοφητι- Text.115.
κῶν, ὅτι ἐκείνων μὲν αἰσθανόμεθα, τῷ τὸ μεταξὺ
ποιεῖν τι ἡμᾶς· τῶν δὲ ἁπτῶν, οὐχ ὑπὸ τοῦ μεταξύ,
ἀλλ' ἅμα τῷ μεταξύ, ὥσπερ ὁ δι' ἀσπίδος πλη-
γείς· οὐ γὰρ ἡ ἀσπὶς πληγεῖσα ἐπάταξεν, ἀλλ' ἄμ-
φω συνέβη πληγῆναι. [g] ὅλως δὲ ἔοικεν ἡ σὰρξ καὶ Text.116.
ἡ γλῶσσα, ὡς ὁ ἀὴρ καὶ τὸ ὕδωρ πρὸς τὴν ὄψιν καὶ
τὴν ἀκοὴν, καὶ τὴν ὄσφρησιν ἔχουσιν, οὕτως ἔχειν
πρὸς τὸ αἰσθητήριον, ὥσπερ ἐκείνων ἕκαστον. αὐτοῦ δὲ
τοῦ αἰσθητηρίου ἁπτομένου, οὔτ' ἐκεῖ, οὔτε ἐνταῦθα
γένοιτ' ἂν αἴσθησις· οἷον εἴ τις σῶμα τὸ λευκὸν ἐπὶ τοῦ
ὄμματος θείη τὸ ἔσχατον, ᾗ καὶ δῆλον ὅτι τὸ ἐντὸς τοῦ
ἁπτοῦ αἰσθητήριον. οὕτως γὰρ ἂν συμβαίνοι, ὥσπερ
ἐπὶ τῶν ἄλλων· ἐπιτιθεμένων γὰρ ἐπὶ τὸ αἰσθητήριον,
οὐκ αἰσθάνεται· ἐπὶ δὲ τὴν σάρκα ἐπιτιθεμένων, αἰ-
σθάνεται· ὥστε τὸ μεταξὺ τοῦ ἁπτικοῦ, ἡ σάρξ. ἁπταὶ Text.117.
μὲν οὖν εἰσιν αἱ διαφοραὶ τοῦ σώματος ᾗ σῶμα· λέ-
γω δὲ διαφορὰς, αἳ τὰ στοιχεῖα διορίζουσι, θερμὸν,
ψυχρὸν, ξηρὸν, ὑγρὸν, περὶ ὧν εἰρήκαμεν πρότερον
ἐν τοῖς περὶ στοιχείων. τὸ δὲ αἰσθητήριον αὐτῶν τὸ
ἁπτικὸν, καὶ ἐν ᾧ ἡ καλουμένη ἁφὴ ὑπάρχει πρώτῳ,
τὸ δυνάμει τοιοῦτόν ἐστι μόριον· [h] τὸ γὰρ αἰσθάνε- Text.118.
σθαι, πάσχειν τι ἐστίν. ὥστε τὸ ποιοῦν οἷον αὐτὸ ἐνερ-
γείᾳ, τοιοῦτον ἐκεῖνο ποιεῖ δυνάμει ὄν. διὸ τοῦ
ὁμοίως θερμοῦ ἢ ψυχροῦ, ἢ σκληροῦ καὶ μαλακοῦ, οὐκ
αἰσθανόμεθα· ἀλλὰ τῶν ὑπερβολῶν ὡς τῆς αἰσθήσεως
οἷον μεσότητός τινος οὔσης τῆς ἐν τοῖς αἰσθητοῖς ἐναν-
τιώσεως. καὶ διὰ τοῦτο κρίνει τὰ αἰσθητά· τὸ γὰρ
μέσον, κριτικόν· γίνεται γὰρ πρὸς ἑκάτερον αὐτῶν θά-
τερον τῶν ἄκρων· καὶ δεῖ ὥσπερ τὸ μέλλον αἰσθήσε- Text.119.
σθαι λευκοῦ καὶ μέλανος, μηδέτερον αὐτῶν ἐνερ-
γείᾳ εἶναι, δυνάμει δ' ἄμφω. οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν
ἄλλων, καὶ τῆς ἁφῆς μήτε θερμὸν μήτε ψυχρόν. [i] ἔτι Text.120.
δ' ὥσπερ ὁρατοῦ καὶ ἀοράτου ἦν πως ἡ ὄψις· ὁμοίως
δὲ καὶ αἱ λοιπαὶ τῶν ἀντικειμένων, οὕτω καὶ ἡ ἁφὴ τοῦ
ἁπτοῦ καὶ ἀνάπτου· ἄναπτον δ' ἐστὶ, τό, τε ἔχον πάμπαν
μικρὰν διαφορὰν τῶν ἁπτῶν, οἷον πέπονθεν ὁ ἀήρ· καὶ
τῶν ἁπτῶν αἱ ὑπερβολαὶ ὥσπερ τὰ φθαρτικά. καθ'
ἑκάστην μὲν οὖν τῶν αἰσθήσεων, εἴρηται τύπῳ.

[h] *Sentire namq.* Quale sit tangendi organum ostendit, aiens esse potestate id, quod tangibile actu est, siquidem id, quod sentit à sensili pati oportet: quod autem patitur, in potentia tale est, quale id, à quo patitur. Quoniam igitur potissimum tactus obiectũ est calidum, frigidum, siccum, humidum, eius sensorium ita erit affectum, vt hisce qualitatibus immutari queat. Est verò hoc inter tactum, & reliquos

Nunc enim videmur res ipsas tangibiles tangere, Text.115. *& nullum medium esse. Interest autem inter tangibile, & ea, quæ sonant, & visibilia. Nam hæc quidem sentimus medio in nos aliquid agente. At tangibilia sentimus nō à medio, sed vna cum ipso medio moti, vti fit cum quispiam per clypeum est percussus. Non enim percussus clypeus percussit, sed fit, vt ambo sint simul percussi, clypeus, atque* Text.116. *miles.* g *Omnino autem vt aer, & aqua sese habent ad visum, & auditum, atq; olfactum, sic caro ac lingua sese ad huius instrumentum sensus habere videntur: atque nec ibi profectò, nec hic perceptio sensus fiet, cum instrumentum sensus à re sensibili tangitur, vt quispiam super extremum oculi corpus posuerit album. Ex quo etiam planè patet instrumentum sensus ipsius, quo res percipiuntur tangibiles, intùs esse collocatum, vt diximus. Sic enim & in hoc sensu fiet id porrò, quod in cæteris sensibus fieri solet. Sensibilium enim, si in ipsis instrumentis ponantur sensuum, non fit, vt patet, perceptio, at si super carnem ponatur tangibile, fit, vt docet experientia, sensus. Quare sine* Text.117. *dubio ipsa caro medium est in tactu. Atqui ea tactu percipiuntur, quæ corporis sunt, vt corpus est, differentiæ. Dico autem differentias eas, quæ rerum elementa distinguunt, calidum, frigidum, siccum, ac humidum, de quibus antea diximus ijs in locis, in quibus de elementis ipsis tractauimus. Instrumentum autē id, quo dicta qualitates sentiuntur, & in quo primo sensus is collocatur, quem appellare cōsueuimus tactum, pars ea sanè est, quæ* Text.118. *est potētia talis.* h *Sentire namq; pati quoddā est, vt diximus. Quare id quod agit tale illud facit, cū sit potētia, quale est ipsum actu. Quocirca simile calidū, atq; frigidū, & durū, ac molle non sentimus, sed exuperationes, quia sensus est quasi mediocritas quædam contrarietatis eius, quæ in ipsis sensibilibus inest, & propter hoc sensibilia ipsa discernit. Nā medium ipsum extremorum est iudex. Fit enim ad vtrumq; ipsorum, alterū ex-* Text.119. *tremorum. Atque vt id, quod album, nigrumq; percepturū est sensu, neutrum ipsorum actu, sed potentia sit vtrumq;, oportet, & in cæteris eodē modo, sic & in tactu neq; calidum, neque frigidum id actu sit oportet, sed vtrumq; poten-* Text.120. *tia, quod vtrumq; est percepturum.* i *Præterea vt visus visibilis ac inuisibilis quodammodo est, vti diximus, cæteriq; sensus oppositorum similiter, sic etiam est tangibilis, ac intangibilis, tactus. Intangibile autem est etiam id, quod exiguam admodū differētiam tangibilium habet, quale passus est aer, & exuperationes etiam tangibilium, qualia sunt ea, quæ corrumpere possunt. De sensuum igitur vnoquoque, dictum sit hoc modo quasi figura.*

sensus discrimen, quòd aliorum organa expertia sunt qualitatum, quas sentiunt, vt humor crystallinus colorum, mamillares processus odorum, aliaque similiter: at instrumentū tactus, cùm sit corpus ex primarum qualitatum commistione constans, necessariò primas qualitates, quæ tactus obiectum sunt, in se actu cohibet, quamquam eas in mediocritate obtinere debeat, vt extrema, atque excessus aptè dignoscat: siquidem mediocre extremorum iudex est. *Mediocre iudex extremorum.*

i *Præterea vt visus.* Quemadmodū in aliis sensibus duplex sensile constituit; vnum verè, proprieq; sensile, veluti habitū: alterum vt priuationem: sic in tactu rem habere ait: ita vt sicut visus rei visilis, & inuisilis est, sic & tactus circa tactile, atque intactile versetur. Intactile verò nuncupat tum id, quod tractabiles qualitates admodum remissas obtinet; tum quod easdem nimium exuperātes habet, ita vt sensorium labefactent.

QVAESTIO I.

Quodnam sit tactus Organum, quod medium

ARTICVLVS I.

Diuersæ Philosophorum sententiæ de organo tactus; & quænam earum amplectenda sit.

VBINAM tangendi instrumentum resideat, magna est inter philosophos discrepantia. Themistius in sua paraphrasi capite trigesimonono, & 40. & Simplicius, text. 116. ponunt tactum in corde, adducti verbis Aristotelis in libro de sensu, & sensili capite secundo, & de senectute capite 2. & de partibus animalium libro secundo, capite decimo, vbi Philosophus videtur cor sedem tactus, & gustus facere. Auerroes autem in paraphrasi de sensu & 2. Colliget. cap. octauo, & decimooctauo, & 2. de partibus animalium capite primo, & octauo asserit carnem sensiterium tactus esse, idémque statuit Philoponus ad text. 124. & Aphrodisæus libro secundo, de anima cap. de contactu, quem ob id Themistius loco citato reprehendit.

Prima opin.

Galenus verò libro primo, de vsu partium capite decimosexto, & decimooctauo, & libr. quinto, capit. nono, & libro decimosecundo, capite 2. & lib. 2. de temperamentis. Auerroes com. 18. Fernelius in lib. de animæ facult. capite sexto. Vesalius libro sexto, capite decimoseptimo. M. Albertus hoc lib. tract. 3. c. 31. & 34. Conciliator different. 42. Thurisanus libro secundo, Techni com. 15. & libro tertio, com. 54. D. Thomas hoc loco lect. 32. Ægydius text. 108. dub. 2. & Scotus quæstione secunda, Iandunus quæstion. 29. aiunt organum tactus esse neruum.

Secunda opinio.

Vtrique harum duarum opinionum adstipulari visus est Aristoteles tum libro primo, de hist. animal. cap. 4. & libro secundo, de partibus animal. capite primo, & quinto, vbi tangendi vim in carne sitam esse docuit; tum proximo superiori capite text. 109. vbi carnem medium, organum verò neruum constituit. Quæ loca perpendens Auerroes, & tunc in hanc posteriorem sententiam inclinans censuit Aristotelem, cum libros de animalibus scriberet, nondum compertum habuisse latere sub caruncula neruos, quod cùm posteà cognouisset, in his libris, quos posteà edidit, sententiam mutasse.

Prima assert.

Nos igitur propositam controuersiam aliquot assertionibus explicemus. Prima sit. Organum tactus non est in solo corde, nec in vno aliquo membro corporis duntaxat. Hæc est philosophorum communis. Probatúrque ex eo, quia non solo corde, nec vno aliquo tantùm membro tangimus, vt testatur experientia. Atque ita fieri opportuit. Nam cùm hic sensus ad tuendam animalis vitam, &

noxia

noxia declinanda peculiariter datus sit à natura; siquidem ad eum spectat percipere læsionem, qua primarum qualitatum temperamentum, quod maximè vitam continet, dissoluitur; necessum fuit, non addici eum, aut limitari alicui certæ parti corporis. Quod verò Aristoteles eum in corde posuisse visus est: id eatenus pro vero haberi potest, quatenus tactus, (quod suo modo de gustu dicendum est) sicuti ad vitam est necessarius; ita cordi, qui est vitæ fons, vti sensus maximè vitalis, ac reliquorum fundamentum, priuatim respondet, & vnà cum eo perit. Siquis autem dicat nihil aliud voluisse Aristotelem, quàm tactum esse in corde, vt in radice, quia inde propagantur nerui, per quos influunt spiritus ad actum sentiendi. Iam ea Philosophi sententia in primo de ortu, & interitu confutata à nobis fuit, vbi cum schola Medicorum, tum aliis argumentis, tum anatomicis obseruationibus probauimus neruos, & vnà cum eis animales spiritus à cerebro, non à corde deriuari. Præterquam quod eo modo etiam alij sensus dicerentur esse in corde. *Neruos à cerebro deriuari.*

Secunda assertio. Organum tactus neque est sola caro, neque solus neruus. Hanc tuetur Simon Portius lib. de dolore cap. 10. Theophilus hoc in libro à text. 110. & 112. D. Gregorius Nyssenus libr. 4. Philosophiæ capite quarto, videtúrque Galeni libr. 3. de temperamentis capite nono, & libro nono, de placitis Hippocratis, & Platonis cap. 2. Auicennæ lib. 6. Natur. cap. de tactu. Algazelli lib. 2. tractat. 4. cap. 3. Probatúrque ex eo, quia constat non solam carnem, sed etiam neruum sentire, cùm læditur; siue hæc sumantur coniuncta, vt caro neruosa, siue separata, vt neruus carne exutus, & caro, qualis est in recessu cordis, & iecore. Aduertendum tamen nomen carnis non accipi à nobis hoc loco pressè; sed ita, vt eius nomine etiam cutis, & membrana, aliáque eiusmodi intelligi velimus. Itaque arbitramur in qualibet parte corporis, quantumlibet exigua tactum inesse; quamuis ossa, & quædam aliæ partes ob terrestrem concretionem, aliámve eiusmodi ad sentiendum ineptitudinem, tangendi vi careant. Nostræ autem assertionis veritas ex eo conuincitur, quia ibi sensorium est, vbi sensio fit: ibi verò fit sensio tactus vbi læsio sentitur: sentitur autem in omnibus illis partibus, vt experientia docet. *2. Assert. Tactus organum nec sola caro, nec solus neruus dici debet.* *Quid nomine carnis intelligatur.* *Tactū in qualibet parte corporis inesse.*

Constat tamen maximè vigere tactum in externa cute. Ea namque primarum qualitatum differentias multo meliùs, quàm alia corporis parte dignoscimus; quod singulari prouidentia factum est, vt quę nimietate sua animal perdere queunt, ea continuò vbi corpus attigerint, caueri possint, sed & ex ipsa cute, ea magis sentit, quæ volæ manus inuolucrum existit: vt aduertit Galenus capite decimo, libri primi, de temperamentis. Curatúmque id etiam à natura fuit, eo quòd manu, vt communi instrumento, ad res tangendas, & prehendendas vtimur. Quod si quis obiiciat primas in hoc sensu videri neruis deferendas; dicendum diuisionem continui, quæ dolorem incutit, magis sentire neruos; quia duriores, densioréſque sunt: cutem verò acutiori sensu pollere ad qualitatum oppositiones distinguendas: *Potissimum viget tactus in extrema cute, magis tamen in cute volæ.* *Munus commune organum.* *Obiectio.* *Dilutio.*

 guendas:

gueudas: quia neruus à temperie declinat ad frigidum, ac ſiccum; non ita cutis, quæ exactiorem mediocritatem obtinuit.

Explicantur loca Ariſtot. circa organũ tactus.

Quod verò ad Ariſtotelem attinet, qui tactum vel in ſolo neruo, vel in ſola carne ſtatuiſſe videtur, dicendum in primis, antecedenti capite, vbi tangendi inſtrumentum à carne remouet, nihil ea de re abſolutè definiiſſe, ſed more tantùm dialectico diſputaſſe. Ad illius verò argumenta reſpondendum, non ob eam tantùm rationem à nobis tactum etiam in carne conſtitui, quòd rem carni admotam illicò ſentiamus, ſed ob cauſas paulò antè explicatas. Item, non omnem ſenſum requirere medium externum; poſſéque carnem obiectum ſibi impoſitum ſentire; ſi non ea parte, qua obiectum proximè attingit, ſaltem alia nonnihil ab ea diſtante. Qua de re inferiùs plura. Iam verò ea loca, quibus Ariſtoteles carni tangendi vim aſcribit; ita accipienda ſunt, vt eam carni ineſſe putet, non tamen ſoli.

ARTICVLVS II.

De medio tactus.

SED adhuc de medio tactus pauca dicenda. Quæri autem poteſt vel de interno, vel externo medio. Porrò nec requiri, nec dari internum medium tactus paulò ante decreuimus, cùm aſſeruimus tam carnẽ, quàm neruum illius inſtrumentum eſſe: licet caro non organum tantùm, ſed aliquo modo medium internum dici poſſit reſpectu nerui, quatenus hic illius interuentu ab obiecto alteratur, mouetúrque.

Opinio Auerrois non poſſe quidquã agere in tactum niſi medio aliquo corpore interiecto.

Circa externum putat Auerroes hoc loco neceſſarium id eſſe, contendens non poſſe quicquam agere in tactum, quin inter agens, & animal interiectum ſit aliud corpus, vt videtur Ariſtoteles text. 113. & 114. docuiſſe. Quòd ſi Auerroi opponas dum aër, & aqua immediatè animal attingunt, proximè in ipſum agere; atque adeò non ſemper dari externum medium. Occurrit aërem, & aquam, cùm ſint loca naturalia animantium, in ſua natiua diſpoſitione minimè in illa agere, aut ab iis ſentiri. Verùm ſi aër, & aqua extra natiuum ſtatum alterentur, & qualitates in tactum agentes ſortiantur calida, & frigida corpuſcula in ſeſe admittendo; tunc animal ea corpuſcula ſentire, quæ tamen non immediatè in ipſum agant, ſed per aquam, aërémve interiectum.

Reijcitur hæc opinio.

Hæc tamen ſententia probanda non eſt, cùm nequaquam ſit negandum elementa, etiam in naturali ſtatu, agere in animantium corpora; ſiquidem per exceſſum primarum qualitatum ea ſuperant, & à vincente tam in naturali loco, quàm extra illum, poteſt dari actio. Alioqui neque ipſa elementa, dum propriis continentur ſedibus, in vicina mutuò agerent. Cuius oppoſitum, præterquam quòd ex ſe patet, demonſtratum à nobis alibi fuit. Itaque aſſerendum poſſe aliquod externum corpus, vt aërem, & aquam immediatè agere in ſenſorium

ſorium tactus;neque tactum, quod ſimiliter de guſtu ptonuntiandum eſt,requirere medium externum. Addendum præterea cum Sancto Thoma,& Thienenſi ad textum 114.cum Caietano cap. 10. Alberto M.tractatu 3.cap.32.Nimpho,& aliis,poſſe corpora mollia ſeſe immediatè tangere. Vtrum verò dura poſſint, controuerſiam eſſe.Namquè prædicti auctores arbitrantur non poſſe dura corpora in aëre,& aqua ita applicari, vt neque aër, neque aqua media ſint. Cuius oppoſitum defendunt Marcellus libro 2. de anima capite 91. Conciliator different. 42. Auicenna 6. Metaphyſicæ capite tertio, Thuriſanus 3.Techni com.54.Apollinaris 2.de anima quæſtion.31. art.1.Garbius in ſum.libro primo,tract.5.quæſt.24.Scotus 2.de anima quæſt. 3. Quæ dubitatio ita explicanda eſt, vt dicamus corpora dura,quæ alias partes cauas, alias eminentes habent, non poſſe ita iungi,vt in medio non ſit aliud corpus, alioqui daretur in partibus depreſſis vacuum;ea verò,quæ omnino complanata, ac læuia ſunt, vt vitrea,haud dubiè poſſe;cùm nulla ratio contrarium perſuadeat. Quare cùm Ariſtoteles proximo capite aſſeruit perpetuò interiici aërem,vel aquam,dum in locis horum elementorum ſeſe duo corpora contingunt;id vel quærendo,non autem aſſeuerando dixit, vt quibuſdam videtur, vel de corporibus inæqualium ſuperficierum interpretandus eſt. Siquis autem obiiciat, etiam cùm ſuperficies inæquales ſunt, non videri ſemper intercipi aërem in loco aëris; quia alioqui ſequeretur aërem interceptum ſuſtinere ingẽtem molem ferream ſubiecto lapidi incumbentem: quia item concedendum foret,cùm tormenta bellica turrim deiiciunt, totum illum impetum impingi turri interuentu aëris interiecti, quod non videtur fieri poſſe;cùm aër corpus ſit adeò tenue, ac molle. Occurrendum erit, cùm aliquæ partes talium corporum ſeſe immediatè tangunt, eas ſufficere ad ſuſtinendum pondus impoſitum, & earum interiectu poſſe imprimi impulſum turri,ſi non totum; partem tamen: ſimúlque partem aliam eiuſdem impulſus (loquimur autem de parte extenſiua)immitti aëris interuentu;qui,& ſi corpus molle,& tenue ſit,tamen loci anguſtiis intercluſus neceſſariò externum impetum recipit,eúmque refundit in vicinum corpus. Sed addimus præterea poſſe dari euentum,quo duo corpora omnino complanata, nempe duæ tabulæ,ita iungantur, vt inter eas maneat aër ſuſtentans ſuperiorem tabulam; nimirum ſi ſuperior inferiori ſecundum omnes partes ſimul copuletur,vt lib.4.Phyſicorum oſtendimus. Sed nihil mirum accidere id tunc, cùm aliter res habere nequeat, alioqui ſi tunc aër totus cederet, nihílque eius in medio relinqueretur opporteret totum aërem deſinere ſimul eſſe in quauis parte tabularum per primum non eſſe, quod eſt impoſſibile, vt loco citato diſſeruimus.

Corpora mollia poſſe ſe immediatè tangere.

Corpora dura an poſſint.

Poſſe quæ læuia ſunt, & plana:nõ verò quæ ſunt aſpera, & inæqualia.

Obiectio.

Dilutio.

9. qu. 1.

QVÆST

QVAESTIO II.

Sit ne vnus tactus, an plures.

ARTICVLVS I.

Variæ philoſophantium opiniones.

Plurium tactuum aſſertores.

VNT qui plures, ſunt qui vnum tantummodò eſſe tactum opinentur. Plures eſſe inquiunt Themiſtius capit. 39. Auerroes, & Ægidius com. 108. Iandunus quæſt. 27. Apollinaris quæſt. 40. Marcellus 3. de anima quæſt. 38. Auicenna libr. 6. Natural. quæſt. part. 2. capit. de tactu M. Albertus. 2. de anima tract. 3. Videturque hæc ſententia concludi poſſe eo argumento, quo Ariſtoteles proximo capite text. 107. ad id comprobandum vſus fuit, videlicet, vnus ſenſus circa vnam duntaxat contrarietatem verſatur; ſed tactus non circa vnam tantùm, ſed circa plures contrarietates ſeſe exercet: quandoquidem percipit calidum, & frigidum: ſiccum, & humidum: aſperum, & terſum: durum, & molle: graue, & leue: aliaque eiuſmodi: non igitur tactus vnus eſt, ſed multiplex. Poteſtque corroborari eius argumenti vis; quia diuerſæ contrarietates primæ, cuiuſmodi ſunt contrarietates calidi, & frigidi, humidi, & ſicci, ad vnum genus redigi nequeunt; vna verò ſpecie potentia vnius generis ſubiectum expoſcit. Accedit quòd dolor, & voluptas, quæ ex appulſu tactilium qualitatum percipi ſolent, pertinent ad tactum: dolere autem, & delectari videntur alterius potentiæ ſpecie diſtinctæ ab ea, qua ipſæ tactiles qualitates ſentiuntur.

Eorũ argumenta.

Diſſenſio inter eos, qui plures tactus conſtituunt.

At enim ij, qui hanc partem ſequuntur, in plures abiere ſententias. Quidam tot numerant tactus, quot contrarietates, vt Themiſtius, & Auicenna; non tamen hi, quot contrarietates ſint, explicant. Videtur autem Auicenna vnum ſenſum, ad quem dolor ex vulnere; alium, ad quem titillatio ſpectet, conſtituere. Alij duos tantùm ponunt, vt Ægidius vnum calidi, & frigidi; alterum ſicci, & humidi. Commentator verò 2. Colliget. capit. 13. ponit tactum titillationis; prætereà tactum ſtomachi, qui quidem eſt fames, & ſitis. E recentioribus etiam Cardanus lib. 13. de ſubtilitate quatuor tactus diſtinguit: vnum primarũ quatuor qualitatum; alterum grauis, & leuis; tertium voluptatis, & doloris; quartum titillationis. At Caietanus hoc loco, etſi magis inclinet in partem, quæ plures tactus facit, arbitratur nihil certi in hac diſputatione affirmari poſſe, quòd potentia ex actibus, actus ex obiectis diſtinguantur; formalis verò ratio tactilium obiectorum explorata non eſt, quia neque certa eſt formalis ratio, in qua duæ primæ contrarietates calidi, & humidi, frigidi, & ſicci cõueniant. Quare cùm de ipſo diſtinctionis principio non conſtet, perperam quidquam ea de re definiri.

ARTI

ARTICVLVS II.

Concluditur vnum tantùm specie tactum esse. Diluuntur rationes existimantium plures esse.

IHILOMINVS placet nobis sententia, quam Attici interpretes, Simplicius, Plutarchus, & Philoponus, & vt videtur, Alexander secuti sunt; videlicet, vnum tantùm esse specie tactum: quam etiam Fernelius lib. 5. suæ Physiologiæ cap. 7. amplexus est: eâdemque probabilem iudicat D. Thomas prima parte q. 78. art. 3. Potest autem ea hunc in modum suaderi. Sensus, vt constat ex iis, quæ docuimus in quæst. de distinctione potẽtiarum, dicitur vnus specie ab obiecto: si obiectũ habeat vnam specie rationem formalem: hanc verò obtinet, si rationẽ immutandi organi specie vnam vendicet: atqui ita se habet obiectum tactus. Igitur tactus est vnus secundum speciem. Minor ostenditur, quia qualitates tangibiles, quæ tactus obiectum sunt, habent modum vnum organi immutãdi, non solùm quia non exigunt medium remotum, per quod species traiiciant: id enim etiam gustui commune est: sed quatenus in eo conueniunt, quòd immutant complexionem primarum qualitatum, quibus animal constat. Vnde tactus, sensus temperamenti dicitur. Nec refert quòd præter quatuor primas qualitates, aliæ quoque sub tactum recidant, quarum non est temperamẽtum, saltem proximè, immutare. Enim verò vnitas rationis in immutando organo tactus nonnisi secundum primas qualitates æstimari debet: cùm hæ præcipuum tactus obiectum sint, reliquæ verò secundaria ratione ad eum pertineant. Hinc collige obiectum tactus, licet materialiter spectatum non vnum sit, sed multiplex, & non vnam tantùm, sed plures contrarietates in se cohibeat: formaliter tamen, siue prout tactile est, vnum esse, petita vnitate ab eo immutandi organi modo, quem explicuimus. Vnde cùm potentiarum distinctio ab obiectis secundum rationem formalem consideratis sumenda sit, vt diximus, ratum manet tangendi facultatem vnam esse, non plures.

Confirmatio huius sententia.

Qualitates tãgibiles habent vnum modum immutandi tactum.

Tactus dicitur sensus temperamenti.

Obiectum tactus formaliter vnum.

Ita patet quid respondendum sit ad argumẽta, quæ ex parte multiplicium contrarietatum, circa quas versatur tactus, ostendere nitebantur non posse illum esse specie vnum. Explicare tamen adhuc oportet quid existimandum sit de dolore, & voluptate, fame, & siti, & titillatione, quæ videntur etiam ad tactum pertinere, & arguere in illo distinctionem speciei: cùm sint actus adeò inter se diuersi, & discrepantes.

Aduerte in dolore, & voluptate corporis (de his enim in præsenti agitur) duo spectari posse: nimirum actus ipsos dolendi, oblectandíve: & obiecta horum actuum. Est autẽ obiectum, & causa istius doloris, mutatio notabilis facta circa primas qualitates, vt cùm manus aduritur; vel diuisio cõtinui, vt cùm quis vulneratur. Vnde Galenus 12. Methodi cap. 7. ita scripsit, Naturalis notitia nos docet vitium id

Dolor, & voluptas, an ad tactũ pertineant.

corporis,ex quo fit doliturum,aut continuitatis ſolutionem oportere eſſe,aut alterationem aliquam.Quamuis de hac re non parum ſit inter auctores diſſidij, dum alij arbitrantur cauſam doloris ex tactu prouenientis eſſe diſſolutionem temperamenti duntaxat;alij ſolam diuiſionem continui;alij vtrumuis,quod nobis placet. Obiectũ autem, & cauſa prædictæ voluptatis eſt appulſus qualitatum maximè conuenientium,& attractio ſubſilientium ſpirituum, atque aliarum ſubtilium partium leniter abblandientium.

Quæ ſit doloris, & voluptatis cauſa.

Igitur in primis inficiandum non eſt hæc obiecta non ſolùm pertinere ad appetitum ſenſitiuum, ſed ſimul etiam ad tactum, diuerſa tamen conſideratione.Nam primę qualitates tactu percipiũtur tanquam eius ſenſibile proprium,vt planum eſt.Ab eodemque percipitur diuiſio continui,& illapſus ille ſpirituum,aliique motus locales corporum tangentium, non tamen vt ſenſibilia propria tactus, ſed communia.Pertinent verò omnia hæc ad tactum quatenus tangibilia ſunt,ſicque eius actum terminãt,qui neque dolor eſt, neque voluptas. Ad appetitum verò ſenſitiuum ſpectant ſub ratione boni, & mali præſentis ſecundum actum proprium doloris,& voluptatis.Sicut enim appetitui ſenſitiuo propriè cõuenit ferri in bonum,& malum ſenſibile;ita & circa ipſum delectari,& dolere.Quod non competit ſenſui, cuius non eſt tendere in bonum, vel malum, qua talia ſunt. Itaque cùm quis manum vrit, percipit tactus illam caloris intemperiem,vt eſt quid tangibile;ſimulque appetitus concupiſcibilis de læſione illa,prout quoddam naturæ malum eſt,dolet,proponente ſibi id priùs phantaſia ſub ratione noxij,& mali.

Qua ratione dolor, & voluptas pertineant ad tactum, qua verò ad appetitum ſenſitiuum.

Hæc de dolore,& voluptate.Nunc de titillatione. In hac duo inueniuntur;horror quidam,quo refugimus attrectationem, & nonnulla voluptas,ac delinitio, quæ accidit in quibuſdam corporis partibus acerrimi ſenſus;vbi arteriæ multæ ſuis finib.hiant, vt ſub axillis,& plantis;ad has enim,dum ſcalptione magis rareſcũt, ſolent accurrere ſpiritus,& copia prurientis materiæ, quæ ſuo attactu voluptatem excitant.Ex his duobus horror,ſeu fuga attrectationis,ſi ſumatur pro ſubtractione corporis,eſt motus localis,vt patet;ſi pro interno actu;eſt operatio ſenſitiui appetitus repudiantis.Voluptas autem illa ſimiliter pertinet ad appetitum ſenſitiuũ,ob eam rationem, quam paulò antè attulimus. At perceptio motus localis, quò ſpiritus, & vis prurientis materiæ confluit, refertur ad tactum, vt eius ſenſibile commune.

Quæ in titillatione reperiantur & quæ ex parte pertineat ad tactum.

Quod attinet ad famem,& ſitim, de quibus in primo de ortu, & interitu ex profeſſo diſſeruimus : tria per earum quamlibet potiſſimùm importantur;nimirum per famem diuulſio facta præſertim in ventriculo;& dolor ex ea ortus,itéque appetitio calidi, & ſicci. Per ſitim verò intemperies ex nimia ariditate,in faucibus,& ventriculo, & dolor,qui ſimiliter ex illa intẽperie naſcitur ; & appetitio frigidi, & humidi.Si ergo de dolore,& appetitione agamus;liquet iam pertinere hæc ad appetitum ſenſitiuum.Si de diuulſione,quæ eſt motus

De fame, & ſiti, & qua ratione ſpectent ad tactum.

De titillatione Ariſtot. in problem. ſect. 3. & 7. de part. ani. cap.10.

localis,

localis,patet etiam ſpectare ad tactum, vt ſenſibile commune. Si de intemperie,pertinere quoque ad eũdem, ſed vt ſenſibile proprium.

His ita conſtitutis facilè erit intelligere quo pacto ea,quæ ab auctoribus,quos ſuprà retulimus,afferuntur ad multiplicandas ſpecies tactus,re vera ad eas multiplicãdas non ſufficiãt.Nam dolor, & voluptas corporis,& actiones appetendi,vel repudiandi ſunt actus appetitus ſenſitiui. Ea verò tactilia, ex quibus hæc cauſantur, ſiue in quæ, vt explicatum fuit, tendunt; vel ſunt ſenſibilia propria tactus, continẽturque ſub quatuor qualitatibus primis, quas omnes oſtendimus in modo mouendi ſubire vnam rationem ſpecificã in ordine ad facultatem tangendi. Vel ſunt ſenſibilia communia,à quibus diſtinctio potentiæ ſumenda non eſt,vt iam antè commonuimus. *Colligitur nõ cõgrue ab aliquibus multiplicari ſpecies tactus.*

QVAESTIO III.

Vtrum ſenſibile poſitum ſupra ſenſum ſentiatur.

ARTICVLVS I.

Affirmatiuæ partis argumenta.

PARS affirmatiua huiuſce controuerſiæ videtur palam conuinci.Primùm,quia quod ad aſpectũ attinet, vapor, ſiue humor in oculo intra corneã,& cryſtalloidem concretus,cernitur; & cùm digito oculus comprimitur, in tenebris fulgor quidam interiùs apparet, vt ipſi experimur, aſſeritque Ariſtot.in lib.de ſenſu,& ſenſili cap.2.Ac non modò lumen externum,ſed id etiam,quod pupillæ affunditur,contuemur.Præterea, auditus ſonitum,qui in aëre cõgenito fit,perſentiſcit, odoratus ſubſtantiam fumidam,vel ſaltem odorem ab ipſa exilientem,& proceſſus mamillares ſubeuntem percipit; & ij, quibus lingua bilioſo humore infecta eſt,non ob aliam cauſam cibum dulcem,amarum æſtimant;niſi quia ipſum guſtatus inſtrumentum bilim ſibi inſitam guſtat,eaque ab aliorum ſaporum dignotione impeditur. Et eadẽ pars carnis,& nerui,quæ præciditur,aut pungitur,ſentit. *Pro viſu.* *Pro auditu.* *Pro odoratu.* *Pro guſtu.* *Pro tactu.*

Sed adhuc quòd ſaltem tactus, & guſtus obiectum ſibi impoſitum percipiant, hunc in modum videtur concludi. Ideò reliqua ſenſibilia nonniſi ex aliquantulo interuallo cognoſcũtur; quia non niſi interuentu ſpecierum à ſenſibus percipi queunt; ſpecies autem immediatè iniectæ potentiis,cùm ſint nimium craſſæ,non ſunt idoneæ ad ſenſionem adminiſtrandam:atqui tactus, & guſtus,non ſentiunt per ſpecies.Non eſt igitur cur obiecta ſibi cohærentia non dignoſcant.Minor probatur; quia ſi tactus per ſpecies ſentiret,ſequeretur manum v. g. ſentire aërem eiuſdem temperamenti, hoc eſt, æquè calidum,aut frigidum, ac ipſa eſt; cùm tamen inter Philoſophos conſtet non niſi exuperantias qualitatum à nobis percipi. *Rurſus pro tactu,& guſtu.* *Nõ niſi exuperãtias qualitatum ſentiri.*

Consecutio ostenditur, quia nulla ratio est, cur manus obiectum æquè calidum non sentiat, nisi quia non potest ab æquè calido alterari; at si per speciem caloris sentiret, cum hanc à minus calido recipere queat, dandum foret, posse æquè calidũ sentire. Præterea idem in gustu probatur, quia si per speciem gustaret lingua, experiretur acrorem, & acerbitatem, nihil eiusmodi in se realiter perpessa; quod non ita est; quin potiùs saporem acrem propria incisione, salsum abstersione, acerbũ corrugatione sentit; vt Plato in Timæo, & Galenus libro 4. de simplicium medicamentorum facultat. docuere. Accedit quòd si sensio gustandi, & tangendi fieret per species; possent hi sensus gustabilia, & tangibilia absentia percipere; cum nihil impediat, quominùs ea ex aliqua distantia, sui species in sensoria mittant.

ARTICVLVS II.

Exponuntur diuersa in proposita quæstione Philosophorum placita, & communis sententia defenditur.

Opinio Scoti.

IN hac controuersia non parum inter se auctores dissentiunt. Nam Scotus hoc lib. q. 4. ait si res ad exactam veritatis normam reuocetur, effatum illud Aristotelis aientis, sensibile positum supra sensum non sentiri, verum quidem esse, si intelligatur de aspectu comparato ad corpora opaca; hæc enim supra oculum constituta videri nequeunt, cum egeant luce intermedia ad traiiciẽdam speciem. Quòd si vel de reliquis sensibus agamus, vel de ipso visu collocato ad corpora translucida actu illustrata; falsum esse. Nec Aristotelem aliud voluisse, quàm sensibilia supra sensum collocata, prout eum actione reali immutant, non sentiri: tametsi percipiãtur, qua ratione eundem notionaliter afficiunt, suam illi imaginem inurendo. Alexander verò teste Auerroe hoc loco, & Medicorum nonnulli opinantur tres duntaxat sensus, visum, auditum, & odoratum, interiecto medio inter obiectum, & instrumentum, egere.

Alexandri, & quorundã medicorum.

Communis sententia.

At Commentator, D. Thomas, vterque Caietanus hoc loco. Iandunus q. 29. Iauellus q. 50. Apollinaris q. 34. Ferrariẽsis q. 19. M. Albertus 2. part. sum. de hom. q. de tactu. Ægidius tum hoc loco, tum lib. 2. Hexameron c. 12. & plerique alij affirmant de omnibus sensibus verum esse, nullum ex eis percipere sibi impositum obiectum. Quod probant testimonio Aristotelis, qui id hoc in lib. c. 6. text. 75. & c. 8. text. 98. absolutè, ac sine vlla præscriptione docuit. Nec interpretatio Scoti ad aures Aristotelis est: cum is non asseruerit sensibile impositum sensui hoc, aut illo modo sumptum non sentiri, sed nequaquam sentiri, ideóque medio aliquo opus esse. Præcipua verò ratio, qua prædicti auctores sententiam suam confirmant, est ea, quam articulo superiori perstrinximus; videlicet, quia vt obiectum percipi queat, exigitur accommodatio quædam, seu proportio inter speciem obiecti, & potentiam: hæc autem proportio non cernitur

Fundamentum sententiæ communis.

inter ſpeciem ab obiecto immediatè productam,& inter potentiam. Eſt enim ſpecies cùm primum ab obiecto exilit,admodum craſſa,& concreta:eámque concretionem paulatim in medio deponit;vt experimẽto cõſtat in ſpecie viſili, quę propterea iis,qui imbecilla acie ſunt,quò longiùs producitur eò minùs habilis efficitur,quia paulatim attenuatur;cùm illi ad cernendũ craſſiorem imaginẽ requirant.

Quoniam igitur hæc ſententia in Peripatetica ſchola communis eſt;argumentis,quibus eam in primo articulo oppugnauimus,ſatisfaciamus. Ad primũ dicimus, Si quis humor intra oculum concreſcat,eum, qui cryſtalloidem occuparit,non cerni, ſed ab ea aliquantulum remotum. Ad ſecundũ,Fulgorem illũ,qui noctu conſpicitur, cùm oculus atteritur,diffundi quidem vſque ad humorem cryſtallinum,cùm viſio nõ niſi illuſtrato medio fiat;nõ tamen videri ſecundum eam partem,quæ in organo inſidet, ſed ſecundum partem diſtantem, quod ſimiliter dicendum eſt de quacunque alia luce, quæ ad ipſum videndi ſenſoriũ protenditur. Ad aliud de auditu reſpondemus,Bombum illum nõ excitari in organo:ſed in cauitate aliqua prope tympanum exiſtente.Id verò,quod ad olfactum pertinet,diſſoluet,qui dixerit,Si quando odor ſecundum eſſe reale ad proceſſus mamillares perueniat, non percipi ſecundum eam partem ſuæ extenſionis,quæ eſt in organo,vel ipſum proximè attingit, ſed ſecundum partem abiunctam:quod ſimiliter dicendum eſt de biliato humore linguam imbuente.Non enim is guſtatu percipitur ſecundum eam partem,quæ attingit neruos,in quibus guſtandi organũ præcipuè reſidet; ſed ſecundum aliam ab eo diſtantẽ.Eodemq; modo reſponderi ſolet ad id,quod de tactu obiicitur.Nimirũ ſenſoriũ tactus ſentire plagam acceptam,non quaſi percipiat ipſum ſenſibile ſecundum partem,quæ ipſum proximè attingit, ſed ſecundum remotam.

Reſponſio ad argumenta cõtrariæ partis.

ARTICVLVS III.

Diſſoluuntur argumenta pertinentia ad tactum & guſtum: & alia quædam opinio proponitur.

SVPERSVNT adhuc argumenta ad tactum,& guſtum ſpectantia,quibus nonnulli medicorum demonſtratum ab ſe putant percipi ſenſibile ſupra hos ſenſus collocatum.Ad primum conceſſa maiori propoſitione, neganda eſt minor;omnes enim ſenſus,vt alibi cũ D. Thoma 1.part.q.78. art.3.aliiſque auctoribus ſtatuimus,ſpeciem requirunt tanquã principium ad cognitionem neceſſarium.Ad probationem verò minoris dicendum,vt potentia ſenſitiua, etiam exterior percipiat obiectum, non ſufficere conſignatam eſſe illius ſpeciem. Accidit enim nõ rarò edari ſpeciem,& tamen non procedere actionem; vt cùm duo in eadem ab obiecto diſtantia conſtituti ſunt, & eorum alter, quia perſpicaci aſpectu,obiectum videt;alter,quia imbecillo,nõ videt. Tunc enim vterque ſpeciẽ recipit,etſi vnus tantùm viſionẽ edat. Idemque

Etiã guſtus & tactus ad ſenſionẽ requirunt ſpecies.

contingit, cùm quis rebus aliis ita cogitatione intentus est, vt propterea sonum, quem alij eodem in loco sentiunt, ipse non percipiat. Sic ergo, licet cùm calidum minus calido appropinquat, sui speciem sensorio inurat, haud propterea necesse est, vt id à potentia sensitiua percipiatur; quia ad talem perceptionem præter speciem requiritur etiam, vt ipsi organo calidum imprimatur, quod non imprimitur, nisi calidum quod agit, intensius sit eo, quod patitur, vt in libris de ortu, & interitu ex professo ostendimus.

Ad secundum dicendum similiter gustum non percipere saporem, nisi quem actu vnà cum specie recipit; esto vnaquæque sensiterij portio eam partem extēsiuam saporis, quæ ipsi proximè respondet, non sentiat, vti superiùs diximus. Ad tertium quid respondendum sit constat; cùm enim gustus, & tactus non sentiant; nisi quod re ipsa in se recipiunt, nihil nisi sibi præsens dignoscent.

Hunc in modum se habet explicatio rationum, quibus probari consueuit gustum, & tactum percipere obiecta sibi imposita. Nobis tamen adducta in vtramque partem argumēta, & eorum solutionem expendentibus verisimilior videtur sententia, quæ saltem gustum, & tactum à pronuntiato illo excipit: tum quia fictitium videtur, cùm admoto igne organum aduritur, tactum non percipere dissolutionem temperamenti, quæ fit in eademmet parte, in qua torquetur, atque adeò nullam partem organi sentire suam propriam dissolutionem, sed alterius; similitérque linguam non percipere amarorem, qui sibi insidet. Quod rursus à veritate alienum esse hoc argumento videtur.

Verisimilius est gustū, & tactū excipi à cōmuni illo pronūciato.

CAPITIS DVODECIMI EXPLANATIO.

Sensus recipere rerum imagines, nō res ipsas.

[a]
Oc autem. Explicatis sigillatim externis sensibus, colligit Aristoteles hoc capite, quædam iis communia. Primum est, sensus recipere formas sine materia, id est imagines rerum, non res ipsas. Quod sigilli similitudine ostendit, cera enim figuram, imaginémve aurei sigilli recipit, non ipsam sigilli materiam, in qua imago est. His non obstat quod tactus & gustus, vt ex superiùs dictis cōstat, nō typos dūtaxat tactiliū & gustatiliū qualitatū, sed qualitates quoque ipsas in se recipiant. Nō enim mens Aristotelis fuit id negare; sed asserere, vt potētiæ sensitiuæ externæ functiones suas obeant, non oportere vniuersim qualitates sensibiles recipi in organo: oportere tamen sensibilia sui imagines organis imprimere, easque ad eiusmodi functiones proximè efficiendas concurrere: quidquid

ΚΕΦ. ιβ.

[a] Καθόλου δὲ περὶ πάσης αἰσθήσεως δεῖ λαβεῖν, ὅτι ἡ μὲν αἴσθησίς ἐστι τὸ δεκτικὸν τῶν αἰσθητῶν εἰδῶν ἄνευ τῆς ὕλης, οἷον ὁ κηρὸς τοῦ δακτυλίου ἄνευ σιδήρου, καὶ τοῦ χρυσοῦ δέχεται τὸ σημεῖον. λαμβάνει δὲ τὸ χρυσοῦν ἢ τὸ χαλκοῦν σημεῖον, ἀλλ' οὐχ ᾗ χαλκὸς, ἢ χρυσός. ὁμοίως δὲ καὶ ἡ αἴσθησις ἑκάστου ὑπὸ τοῦ ἔχοντος χρῶμα, ἢ χυμὸν, ἢ ψόφον πάσχει· ἀλλ' οὐχ ᾗ ἕκαστον ἐκείνων λέγεται, ἀλλ' ᾗ τοιονδί, καὶ κατὰ τὸν λόγον. [b] αἰσθητήριον δὲ πρῶτον, ἐν ᾧ ἡ τοιαύτη δύναμις. Text. 121. Text. 122.

videtur. Calefiat instrumentum tactus vniformiter difformiter. Hoc posito, si nulla pars organi sentiens percipit dissolutionem temperamenti, quæ sibi immediatè respondet, cùm quælibet pars magis, minúsve, quàm alia incalescat, (ea est enim lex formæ, quæ vniformiter difformiter per subiectum diffunditur) sequitur tactum in alia parte organi plus, in alia minùs sentire, vt planum est cum læsio in omnibus partibus inæqualis sit, vt ponimus. Item cum nulla pars propriam, sed alterius offensionem percipiat, sequitur debere tactum vbi plus est caloris, minus percipere: vbi minus, plus: siquidem vbi plus est caloris nō sentir, nisi calorem partis vicinæ, similitérque vbi est minus. At hoc concedere, sanè absurdum videtur.

Non probamus tamen opinionem eorum, qui contendunt posse gustum, vel tactum absque similitudine obiectum sensibile dignoscere. Namque ex naturæ instituto, atque ordine inter cognitionem sensitiuam, & rem cognitam media est species: ne à re sensibili, quæ nimium materialis est ad cognitionem, quæ ad immaterialem naturam propè accedit, fiat transitus sine medio, sed interiectu speciei, quæ minus habet materialitatis, quàm obiectū sensibile. Vnde Aristoteles hoc lib. cap. 12. proximè sequenti, text. 121. absolutè docet commune esse sensibus formas sine materia, hoc est, obiectorū imagines recipere. Videtur autē iuxta hanc sententiam de immediatione gustus, & tactus, quam probabiliorem iudicamus peculiare esse his duobus sensibus, vt inter potentiam, & obiectum non requirant interuallum, quo extenuetur species: sicut enim cęteris crassiores sunt: ita species proximè ab obiecto edita, eis accommodata esse potest.

CAP. XII.

Text. 121. [a] *Oc autem vniuersaliter accipere de omni sensu oportet, sensum inquam id esse, quod sensibiles sine materia formas suscipere potest. Perinde atque annuli signum sine ferro, vel auro suscipit cera: suscipit autem aneum vel aureum signū, sed non vt est aut aurum, neque vt signum est aureum aneúmve simili patitur, & sensus vniuscuiusq; sensibilis, modo: ab eo, quod habet colorem, aut sonum, aut saporem. Sed non vt vnumquodque illorum dicitur: sed*

Text. 122. *vt est tale, & ratione.* [b] *Instrumentum autem id sensus est primum: in quo est talis vis, atque potentia*

[a] quid sit de rebus ipsis, quę eiusmodi specierum interuentu sub sensus cadunt. Est tamē de huius loci interpretatione non parum dissidij inter Philoponum, Simplicium, Themistium, & Auerroem. Qua de re lege Theophilum ad tex. 121.

[b] *Instrumentum autem.* Omnibus sensibus cōmune esse ait, vt primum cuiusq; organum dicatur esse id, in quo sensus residet. Vocat autem primum organum partem illam similarem, in qua immediatè recipitur facultas sensitiua. Námq; vt 2. de partibus anim. cap. 1. docet, licet pars corporis, qua sensio perficitur, sit quidpiam dissimilare, vt manus, vel oculus: tamen pars illa, in qua primò, & proximè potentia actúsq; sentiendi

sentiendi inhærent, similaris est, vt neruus, humor crystallinus, aliæque eiusmodi, atque has partes appellat hîc primum sensorium.

Cõsensus inter potẽtiam & instrumẽtum. c *Atque sunt.* Explicat consensionem inter potentiam, & instrumentum, aitq; hæc subiecto idem esse, ratione differre: quasi dicat vt candor, & lac subiecto idem sunt: quia candor lacti in hæret: & tamen definitione inter se distinguuntur: ita potentiam, & organũ esse idem subiecto: quia potẽtia insidet organo: differre tamen natura, & definitione: siquidẽ potẽtia est forma accidentaria inhærens corpori: organum verò est substantia qualitate affecta.

Quæstio. *Responsio.* d *Patet autem.* Duo quædã problemata dissoluit. Alterum est, cur excellens sensibile, vt præfulgida lux, aut vehemens sonus, facultatẽ lædit. Respondet causam esse, quia potentiæ exigunt tẽperiem quandam in subiecto, ac velut harmoniam, vt suis muneribus probè fungãtur. Quare vt in cithara, aliisque musicæ instrumentis, si motu perturbato, & acriori, quàm par est quatiãtur, fidium tẽperies dissoluitur, nec harmonia sibi cõstat; ita vehemens sensibile organi temperiem euertit, qua amissa, nequeũt sensus functiones suas conuenienter administrare. Alterum problema est, cur plantæ non sentiant, cùm animatæ sint, & tactilibus qualitatibus, sicuti animantes, affici soleant: Quandoquidem calent, & frigescunt. *Quæstio.* *Responsio.* Respondet, quia carent ea primatum qualitatũ temperie, ac ratione, quæ sensiteriis necessaria est. Inde enim fit, vt nec sentientem facultatem, obtineãt, nec organa idonea ad sentiendi munus, & ad vsum formarum absque materia.

δύναμις. c ἔστι μὲν οὖν ταὐτόν, τὸ δ' εἶναι ἕτερον·
μέγεθος μὲν γὰρ ἄν τι τὸ αἰσθανόμενον· οὐ μὴν τό
γε αἰσθητικῷ εἶναι, οὐδ' ἡ αἴσθησις μέγεθός ἐστιν,
ἀλλὰ λόγος τις καὶ δύναμις ἐκείνου. φανερὸν δ' Text.123.
ἐκ τούτων καὶ διὰ τί ποτε τῶν αἰσθητῶν αἱ ὑπερβο-
λαὶ φθείρουσι τὰ αἰσθητήρια· ἂν γὰρ ᾖ ἰσχυροτέρα τοῦ
αἰσθητηρίου ἡ κίνησις, λύεται ὁ λόγος. τοῦτο δ' ἦν
ἡ αἴσθησις, ὥσπερ καὶ ἡ συμφωνία καὶ ὁ τόνος κρουο-
μένων σφόδρα τῶν χορδῶν. d καὶ διὰ τί ποτε τὰ Text.124.
φυτὰ οὐκ αἰσθάνεται, ἔχοντά τι μόριον ψυχικὸν, καὶ
πάσχοντά τι ὑπὸ τῶν ἁπτῶν· καὶ γὰρ ψύχεται καὶ
θερμαίνεται· αἴτιον γὰρ, τὸ μὴ ἔχειν μεσότητα, μη-
δὲ τοιαύτην ἀρχὴν, οἵαν δέχεσθαι τὰ εἴδη τῶν αἰ-
σθητῶν, ἀλλὰ πάσχειν μετὰ τῆς ὕλης. e ἀπορήσειε δ' Text.125.
ἄν τις εἰ πάθοι ἄν τι ὑπὸ τῆς ὀσμῆς τὸ ἀδύνατον
ὀσφρανθῆναι, ἢ ὑπὸ χρώματος τὸ μὴ δυνάμενον
ἰδεῖν· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. εἰ δὲ τὸ ὀσφραν-
τὸν, ὀσμὴ, εἴ τι ποιεῖ τὴν ὄσφρησιν, ἡ ὀσμὴ ποιεῖ.
ὥστε τῶν ἀδυνάτων ὀσφρανθῆναι, οὐθὲν οἷόν τε πά-
σχειν ὑπ' ὀσμῆς· ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ τῶν
ἄλλων· οὐδὲ τῶν δυνατῶν, ἀλλ' ᾗ αἰσθητικὸν ἕκαστον.
ἅμα δὲ δῆλον καὶ οὕτως· οὔτε γὰρ φῶς καὶ σκότος, οὔτε Text.126.
ψόφος, οὔτε ὀσμὴ, οὐδὲν ποιεῖ τὰ σώματα, ἀλλ' ἐν
οἷς ἐστιν, οἷον ἀὴρ ὁ μετὰ βροντῆς διΐστησι τὸ ξύλον·
f ἀλλὰ τὰ ἁπτὰ καὶ οἱ χυμοὶ ποιοῦσιν· εἰ γὰρ μὴ, ὑπὸ Text.127.
τίνος ἂν πάσχοι τὰ ἄψυχα καὶ ἀλλοιοῖτο; ἆρ' οὖν
κἀκεῖνα ποιήσει, ἢ οὐ πᾶν σῶμα παθητικὸν ὑπὸ
ὀσμῆς καὶ ψόφου· καὶ τὰ πάσχοντα ἀόριστα, καὶ οὐ μένει
οἷον ἀήρ; ὄζει γὰρ ὥσπερ παθών τι. g τί οὖν ἐστι τὸ
ὀσμᾶσθαι παρὰ τὸ πάσχειν τι, ἢ τὸ μὲν ὀσμᾶσθαι, αἰ-
σθάνεσθαι· ὁ δ' ἀὴρ παθὼν, ταχέως αἰσθητὸς γίνεται.

Nũ aliquid sensu carens ab obiectis sensuum patiatur. e *Dubitabit.* Quia dixerat plantas recipere in se tactiles qualitates, nec tamen sensu pollere. Arrepta inde occasione in controuersiam adducit num aliquid expers sensus à sensuum obiectis; vt à sono, vel ab odore patiatur. Argumentatur pro parte negatiua. Primum, quia cùm odoratus v.g. & odorabile sint relata, nec odorabile nisi respectu odoratus, nec odoratus nisi odorabilis comparatione dicatur, non videtur posse quicquã præter odoratum, odore affici. Secundò, quia ipsa sensibilia, vt lumen, & tenebræ suo modo, idemq; sonus, & alia id genus, non agunt in corpora sensu carentia, nisi ex accidente; vt sonus non per se terram concutit, aut arborem scindit: sed quia cum vehementi aëris commotione iunctus est. Quare sensibilia non

potentia collocata. [c] *Atque sunt idem, ratio verò*
non est eadẽ, sed diuersa. Nam id quod sentit, ali-
qua est magnitudo: non tamen ratio sensitiui neq;
sensus est magnitudo: sed est quedã ratio, potẽtiaq;
Text.123. *illius. Patet autem ex his, & cur sensibilium*
exuperationes sensuum instrumenta corrumpunt.
Nã si motus sit vehementior, instrumentiq; sensus
superet vires, dissoluitur ratio. Id autẽ erat sensus:
dissoluiturq́; perinde, atque concentus intentione,
Text.124. *cùm vehementer fides pulsantur.* [d] *Patet autem*
quam ob causam non sentiunt plantæ, & tametsi
partem aliquam habẽt animæ, atque ab ipsis tan-
gibilibus patiuntur, frigescunt enim & calefiunt,
vt patet. Nam huius causa est mediocritatem non
habere, neque principium tale, vt sensibilium sine
materia suscipiant formas, sed cùm materia pa-
Text.125. *tiantur.* [e] *Dubitabit autẽ quispiam, si possit id ab*
odore pati, quod olfacere nequit: aut id à colore,
quod haudquaquam videre potest, & in cæteris si-
mili modo. Quod si odorabile sit odor: si quid in
odoratum agit, odor profectò agit. Quare fieri ne-
quit, vt ab odore quicquam patiatur eorũ, quæ ol-
facere nequeunt, eadẽ est & in cæteris ratio. Nec
etiam fieri potest, vt à sensibilibus quicquã patia-
tur eorum, quæ sentire possunt, nisi vt quodq́; est
Text.126. *sensitiuum. Id ita esse patere potest, & hoc etiã pa-*
cto. Nam neque lumẽ, & tenebræ, neque sonus, neq;
odor in corpora quicquam agit: sed ea nimirum,
in quibus sunt ipsa, aër enim qui est cum tonitruo,
Text.127. *scindit lignum.* [f] *At enim tangibilia saporésque*
agunt, si enim non agerent à quonam inanimata
paterẽtur, atque alterarentur? Quid igitur: agunt
ne, & sensibilia illa? at videtur non omne corpus
ab odore pati, sonoq́; potest, & ea, quæ patiuntur
terminis vacant, & nõ manent, vt aër. Olet enim
ipse tanquam aliquid passus. [g] *Quid aliud est ol-*
facere quidem præter id ipsum aliquid inquam
pati? at enim olfacere quidem sentire est, aër au-
tem passus citò sensibilis fit.

non nisi in id, quod sentire potest, & quatenus sensu præditum est agere videntur.

[f] *At enim.* Pro parte affirmatiua, quæ vera est, hunc in modum disserit. Tangibiles qualitates, sapores, cæteráque sensibilia habent vim agendi etiam in res inanimatas: non est igitur, cur negemus posse in eas agere, eísque passionem inferre. Quamuis non sit negandum quædam ex iis, vt odorem, & sonum non diffundi indiscriminatim per omnia corpora, sed per ea, quæ carent terminis, & non manent, id est, per humida, fluidáque videlicet per aërem, & aquam, vt constat ex iis, quæ in superioribus disputata sunt. Argumenta autem quæ pro negatiua parte propositæ dubitationis adducta fuere, paruo negotio diluũtur. Ad primum respondendum erit, si odorabile, & odoratus sumatur quatenus odorabile dicitur id, quod est odoratu cognoscibile: & odoratus facultas, quæ potest rem odorabilem cognoscere: tum odorabile ad solam odorãdi potentiam, similitérq; odorandi potẽtiam ad odorabile tantum referri: si autem odorabile accipiatur, prout dicitur id cuius odor alicubi recipi potest, tunc odorabile non referri tantum ad potentiam: sed etiam ad medium, quo odor à re odorifera resiliens excipitur. Ad secundum, licet sonus non effringat arborem, nisi ob vehementem aëris agitationem, qua vehitur, tamen eundem sonum per aërem re ipsa etiam diffundi.

[g] *Quid aliud.* Contra id quod ante definierat, etiam aërem odorem recipere, ita obiicit. Odorari est, odorem recipere: atqui inter medium corpus recipit in se odorem: igitur odoratur, atque adeò sentit. Huic obiectioni occurrit. Odorari esse subiectum ita pati, vt odorem sentiat, quod aëri non competit.

QVAESTIO VNICA.

Vtrum ne ſenſus ab excellenti ſenſibili lædatur, an non.

ARTICVLVS I.

Diſputatur primò pro parte negatiua: ſed aſtruitur affirmatiua pars quæſtionis.

Primũ Arg. VOD negatiua propoſitæ controuerſiæ pars vera ſit, hiſce argumentis videtur oſtendi. Potentiæ omnes natiuâ propenſione ad obiecta ſua inclinantur, non minùs, quàm ad operationes, quibus in ea feruntur; ſed nihil inclinatur ad id, à quo læditur; cùm omnia propriam ament incolumitatem: igitur ſenſus nec ab excellenti, nec ab vllo alio ſuo obiecto lædi poteſt.
2. Argum. Secundò, Eiuſdem eſt lædere, & corrumpere; cùm læſio ad corruptionem ducat; ſed nihil corrumpitur, niſi à contrario, vt docuit Ariſtoteles lib. de longit. & breuit. vitæ cap. 1. igitur ſenſus nonniſi à contrario læditur: atqui ſenſibus, ſicuti & reliquis potentiis naturalibus, nihil eſt contrarium: nihil eſt ergo quod ſenſui læſionem afferre queat.
3. Argum. Tertiò, Obiecta agunt in ſenſus per ſuas ſpecies: ſed hæ nullam realem edunt actionẽ, qua vel organi temperiem immutent, vel ſenſum labefactent. Non poſſunt igitur ſenſui nocere. Probatur minor; quia imagines habent eſſe imperfectum, & diminutum, cum à natura rerum, quas repræſentant, degenerent. Vnde earum eſſe à Philoſophis non ſimpliciter reale dicitur, ſed notionale, quaſi medium inter eſſe reale, & rationis. Quo fit; vt ſpecies caloris non videatur poſſe calorem gignere; præſertim cum ipſa deterioris notæ ſit, quàm calor. Similiterque ſeſe habent reliquæ imagines comparatione rerum, quas potentiis exhibent.
4. Argum. Quartò, Intellectus, quò res, in quarum contemplationem incumbit, nobiliores ſunt, eò maiorem capit voluptatem; & illuſtrium obiectorum perceptione non modò non læditur, ſed ad alia cognoſcenda magis acuitur, & expeditur. Vnde à cauſis ad effecta, & à ſubſtantiis ad accidentia progreditur; ſed quoad hoc eadem eſt ratio in intellectu, ac ſenſu. Igitur ſenſus nullam ab eximio ſenſili percipit læſionem.

Cõcluſio affirmatiua. Verùm quòd excellentia ſenſibilia ſenſus lædant, & interdum omnino labefactent, docuit Ariſtoteles ſuperiori capite text. 123. & rurſus capit. 2. lib. 13. text. 141. D. Thom. in diſputatis, quæſtione de anim. artic. 8. Galenus lib. 10. de vſu partium, aliique auctores; idemque experientia conſtat. Nam cùm apta organi compoſitio, ſine qua fieri nequit, vt ſenſus vigeant, aut propriis defungantur muneribus, non ſolùm in figura congruenti, & idonea; ſed etiam in quadam primarum

marum

marum qualitatum symmetria,& moderatione consistat: hęc autem excedentium sensibilium vi,ac vehementi immutatione penitùs,aut ex parte destruatur; consequens fit, vt sensibilia ipsam quoque potentiam in organo residentem, vel destruant, vel aliquantulum vitient;atque à perfecta sua operatione impediant.Quod similitudine fidium ab Aristotele adducta edisserit Themistius hoc in lib.cap.42. suæ paraphrasis in hunc modum.Constat,inquit,exuperantiam sensilis perniciem afferre sensorio. Nam si vis maior ingruat, quàm vt sustineri à sensu possit; necessarium est eius partis interitum sequi; quia temperamentũ,& ratio soluitur,desuiturque. Nihil enim aliud temperamentum est, quàm mensurata quædam, & modificata medietas.Omne verò moderatum ab immoderato dissoluitur: vt modulatio in fidibus,atque cantu,si chordæ,vocesque, aut validiùs obgrauescant,aut impensiùs euibrissent,quàm intentionis, & concentus ratio postulat,protinus dissidere incipit,mox,& conspiratio tota confunditur,hæc ille. *Simile.*

ARTICVLVS II.

Particulatim explicatur quo pacto singuli sensus ab excellenti sensibili lædantur, soluunturque argumenta initio proposita.

QVo autem pacto singuli sensus ab excellenti sensibili oblædãtur,facilè intelligi potest.In primis enim lux,quæ suopte ingenio caloris parens est, si nimia sit, multũ calorem oculo imprimit; atque ita organi temperiem immutat;tum prætereà eiusdem caloris vi partes materiæ disgregat, ac viam aperit,qua foras exiliant spiritus vitales, sine quorum ope administrari visio nequit.Sic autem interdum ad cęcitatem vsque peruenitur. Cuius rei illustria refert exempla Galenus libro 10. de vsu partium.Quod vehementi,inquit, splendore oculi nostri offendantur,docuerunt id quidem milites Xenophontis, qui per multam niuem iter facientes, vehementer læsi oculis fuerunt. Experti sunt etiam id illi,qui ex obscurissimo carcere in splendidissimam domum calce illitam,& læuigatam à Dyonisio Tyranno repente ducti,subitò occæcabantur, minimè repentinum illum occursum splendidæ lucis ferentes.Quare meritò sanè pictores,cum pingunt in coriis albis,à quibus visus offenditur,colores fuscos,ac cæruleos opponunt, in quos subinde intuentes recreant,atque reficiunt oculos.Similiter ophthalmia laborãtes offendit lux; & redarguit; qui tamen fusca,& cærulea sine dolore intuentur. Iam verò si solem ipsum explicatis, & inconniuentib. oculis intueri velis,illos celeriter perdes;vti contigit multis,qui per eclypsim solis, fixis oculis ipsum cùm intuerentur, nosse affectum eius cupientes, prorsus sunt occæcati. Hæc ex Galeno.

Vt visile aspectũ lædat.

Ex Galen.

Pictores vt oculorum offensionẽ declinent.

M. Albertus. Galeno. Addit quoque M. Albertus tractatu 4. cap. 9. etiam tenebras suo modo aspectui officere, quatenus in tenebris ob luminis, & caloris absentiam spiritus in intima sese abdunt; ac nimia frigiditas partes oculi cogit, constipátque, ita vt aliquando recuperari aspectus nequeant.

Vt alij sensus ab obiectis lædãtur. Quod ad reliquos sensus attinet; nocet auditui ingens sonus ob vehementem aëris commotionem, qua vehitur. Vnde teste Plinio libro sexto, Natur. histor. cap. 29. Nilus vbi ex altissimis montibus præcipitat, fragore accolas surdos reddit. Olfactui etiam teste Aristotele libro secundo, huius operis cap. 9. text. 99. nocent odores admodum graues ob excedentem calorem fumidæ exhalationis, qua interdum vsque ad processus mamillares deuehuntur. Denique tactum, & gustatum lædunt tactilia, & gustatilia propter caloris, & frigoris, aliarúmque eiusmodi qualitatum exuperantiam. At enim quemadmodum excedentia sensibilia sensibus offensionem inducunt, ita eosdem mediocria oblectant; vt color herbaceus, visum: attemperatæ voces, & in numerum compositæ, auditum: atque ita in cæteris res habet.

Solut. 1. arg. Nunc argumenta initio proposita diluamus. Ad primum, concessa maiori propositione, respondendum est ad minorem, nihil naturaliter inclinari in id, à quo per se læditur; obiecta verò sensuum non lædere sensus per se, sed ex accidente, cùm ad exuperantiam
2. deflectunt, organúmque lædunt. Ad secundum, concessa item maiori, dicendum est potentias sensitiuas non habere contrarium: neç etiam per se corrumpi, sed soluta organi temperię: hanc autem euerti excessu, qui mediocritati, in qua temperies consistit, aduersa-
3. tur. Ad tertium variè solet responderi. Sunt qui putent etiam species sensibilium lædere per se, progignendo qualitatem, quæ organum dissoluat, quia quamuis diminutum, & imperfectum esse obtineant; tamen vt sunt instrumenta obiectorum, à quibus emittuntur, eam vim sortiri queunt. Hæc tamen sententia, vt alibi ostendimus, minùs probabilis est. Igitur alij, quorum amplectimur opinionem, aiunt, species non per se, sed ratione aliarum qualitatum, quæ ipsas comitantur, & ab obiecto vnà traiiciuntur, eiusmodi effectus
4. edere. Ad vltimum dicendum est non lædi intellectum illustrium rerum cognitione: quia non est potentia inhærens organo corporeo, cuius temperies ingruentium qualitatum excessu euerti possit.

LIBRI SECVNDI FINIS.

IN TERTIVM LIBRVM ARISTOTELIS DE ANIMA.

PROOEMIVM.

OSTQVAM *Aristoteles primo libro animæ naturam ex veterum placitis, non tam quid sentiendum, quàm quid non sentiendum esset explicans, indagauit. Et in secundo collectam, atque inuentam à se animæ definitionem proposuit, deque eius potentiis, & functionibus multa subtiliter, & accuratè disseruit: nunc cætera, quæ ad susceptæ materiæ absolutionem pertinent, non minori diligentia, & studio persequitur hoc libro; qui in quatuor partes distribuitur. In prima, quæ vno capite absoluitur, agit de numero sensuum externorum, de quibus libro superiori sigillatim disputauerat. In secunda, duobus capitibus contenta, exhibet tractationem de internis sensibus. In tertia differit de intellectu, à quarto vsque ad octauum caput. In quarta à capite nono vsque ad finem libri, principium progressionis animantium pertractat. Est tamen de huius libri exordio, non parua inter expositores dissensio. Namque Auerroes, M. Albertus, Ægydius, & Caietanus tria priora capita ad secundum librum pertinere volunt; atque hunc, à quarto capite inchoari: Verùm nostram distributionem, quam præferunt Græca exemplaria, quæq; nunc vulgò recepta est, sequuntur Philoponus, Themistius, Simplicius, Boetius, D. Thomas, Theophilus, Argyropilus, & alij.*

Distributio huius libri in partes quatuor.

Dissidiũ de exordio tertij libri.

CAPITIS PRIMI EXPLANATIO.

Capitis argumentum.

a Sensum autem. Quoniam vis sentiendi non omnibus animantibus ex æquo inest, vt experientia constat, docétque Aristoteles, cap. 1. lib. 12. de historia animalium & cap. 8. libri 9. eiusdem operis; ne quis ob hanc sentiendi varietatem indefinitum esse crederet sensuum numerum: probat hoc capite quinque tantùm esse externos sensus: neque dari aliam externam facultatem, qua propria, & cōmunia sensibilia diiudicentur. Est autem inter expositores dissidiū, cur Aristoteles hunc librum à numero sensuum inchoarit. Verisimile est, id propterea fecisse, vt ad disputationem de internis potentiis gradum faceret, quod præstat ostēdens absolutam iam esse considerationem externorum sensuum, cùm nullus alius sit, præter quinque à se prius traditos. Probat ergo institutum hoc ferè modo. Perfectis animantibus, cuiusmodi sunt homines, quibus non solùm ea, quæ ad vitam agendam, sed ad benè agendam & conseruandam obseruiūnt, natura tribuit: non insunt plures sensus, quàm quinque, nimirum visus, auditus, odoratus, gustus, tactus. Non igitur sensus externi plures numero sunt. Atque hæc est præcipua ratio, & fundamentum Aristotelis hoc loco, vt Auerroës, Philoponus, & Simplicius annotarūt. Eandem conclusionem, & argumentum inuenies apud eundem Aristotelem lib. 4. de historia animalium cap. 8.

Cur hic liber à numero sensuum externorum initium sumat.

Eos quinque esse quo modo probetur.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

ΠΕΡῚ ΨΥΧΗ͂Σ

ΤΟ͂ Γ.

ΚΕΦ. α.

a ὍΤΙ δ᾽ οὐκ ἔστιν αἴσθησις ἑτέρα Text.128.
παρὰ τὰς πέντε· λέγω δὲ ταύτας,
ὄψιν, ἀκοήν, ὄσφρησιν, γεῦσιν,
ἁφήν· ἐκ τῶνδε πιστεύσειεν ἄν
τις. b εἰ γὰρ παντὸς c οὗ ἐστιν αἴ-
σθησις, ἁφή, καὶ νῦν ἔχομεν αἴσθησιν· πάντα γὰρ
τὰ τοῦ ἁπτοῦ ᾗ ἁπτὸν πάθη, τῇ ἁφῇ ἡμῖν αἰσθητά
ἐστιν· d ἀνάγκη τε, εἴπερ ἐκλείπει τις αἴσθησις, καὶ
αἰσθητήριόν τι ἡμῖν ἐκλείπειν· e καὶ ὅσων μὲν αὐτοὶ
ἁπτόμενοι αἰσθανόμεθα, τῇ ἁφῇ αἰσθητά ἐστιν, ἣν
τυγχάνομεν ἔχοντες· ὅσα δὲ διὰ τῶν μεταξύ, καὶ μὴ Text.129.
αὐτῶν ἁπτόμενοι τοῖς ἁπλοῖς διαστήμασι· λέγω δ᾽,
οἷον ἀέρι καὶ ὕδατι. ἔχει δ᾽ οὕτως, ὥστε εἰ μὲν δι᾽ ἑνὸς
πλείω αἰσθητὰ ἕτερα ἀλλήλων ὄντα τῷ γένει, ἀνάγκη
τὸν ἔχοντα τὸ τοιοῦτον αἰσθητήριον, ἀμφοῖν αἰσθητικὸν
εἶναι· οἷον εἰ ἐξ ἀέρος ἐστὶ τὸ αἰσθητήριον, καὶ ἔστιν ὁ ἀὴρ
καὶ ψόφου καὶ χρόας. εἰ δὲ πλείω τοῦ αὐτοῦ, οἷον χρόας,
καὶ ἀὴρ καὶ ὕδωρ· ἄμφω γὰρ διαφανῆ· καὶ ὁ τὸ ἕτερον
αὐτῶν ἔχων μόνον, αἰσθήσεται τοῦ δι᾽ ἀμφοῖν. f τῶν Text.130.
δὲ ἁπλῶν ἐκ δύο τούτων αἰσθητήρια μόνον ἐστίν, ἐξ
ἀέρος καὶ ὕδατος· ἡ μὲν γὰρ κόρη, ὕδατος· ἡ δὲ
ἀκοή, ἀέρος· ἡ δὲ ὄσφρησις, θατέρου τούτων. τὸ δὲ
πῦρ,

Inesse homini omnes sensus.

b Nam si nunc. Antecedens propositi syllogismi, videlicet inesse homini omnes sensus, probat ex obiectis, ex instrumentis, ex mediis. Ex obiectis: quia homines omnia sensibilia percipiunt. Ex instrumentis: quia nullum eis deest organum ad functiones sensuum obeundas. Ex mediis, quia omnia media eis obseruiunt ad sensibilium traiectionem.

c Cuius sensus est. Percipi à nobis omnia, quæ sub sensus cadunt, probat ex eo quia si tactu omnes tangibilium qualitatum differentias, quæ latissimè patent, discernimus: idem quoque de reliquorum sensuum obiectis affirmandum erit.

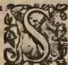
Mutua connexio inter sensum, & sensorium.

d Prætereà si sensus. Antequam probet venire nobis in vsum omnia media, docet fieri non posse, vt sensum aliquem habeamus, cuius nobis sensorium desit. Respondent enim hæc sibi mutuo, ita vt sensus absque instrumentis propria

ARISTOTELIS DE ANIMA,

LIBER III.

CAP. I.

Text.128. [a] ENSUM *autem nullum alium esse præter hos quinque visum, inquam, auditum, odoratum, gustum, & tactum, ex hisce profecto, quæ nunc deinceps dicemus, credere quispiam potest.* [b] *Nam si nunc sensum omnis eius habemus,* [c] *cuius sensus est tactus, omnes namq; rei tangibilis, vt est tangibilis, affectus nobis sunt sensibiles tactu, nullius itaque tactus vel gustus, vel olfactus, vel auditus, vel visus deesse nobis videtur.* [d] *Præterea, si sensus nobis deficiat aliquis, & instrumentum necesse est illius nobis deesse. Præterea,* [e] *omnis sensus per medium sen-*

Text.129. *tit, vt patuit. Medium autem, aut coniunctum, aut seiunctum, externumq; esse necesse est. At nos habemus vtrúmque, & id, inquam, quod est coniunctum, quo quidem tangentes, sentimus sensibilia tactu, & id etiam per quod eminùs non tangentes sentiamus: id verò duplex est spatiũ simplex, aër, inquam, & aqua. Res autem ita sese habere videtur, vt si sensibilia plura diuersa genere per vnum medium sentiantur, necessarium sit eum, qui sensus instrumentum habet tale, sensitiuum illorum esse, vt si ex aere sensus sit instrumentum, & aër sit medium in colore sentiendo ac sono. Quod si vnum, idémque per plura media sentiatur, vt color per aërem atque aquam (hæc enim vtraque perspicua sunt) is, qui alterum tantùm habet ipsorum sentiet, nimirum id, quod per vtrúmque*

Text.130. *sentiri potest.* [f] *Nam ex hisce duobus simplicibus tantùm instrumenta sunt sensus, ex aëre, atque aqua. Etenim pupilla ex aqua, auditus ex aëre, odoratus ex horum altero, constat. Ignis,*

munia administrare nõ possint: & instrumenta absque potentiis superflua sint, atque adeò absque illis non dentur: quandoquidem non nisi gratia operationis sunt, docente etiam Aristotele capite vltimo libri 4. Meteor. & cap. 1. libri 1. de partibus anim. & c. 3. libri 1. Politic. & cap. 2. & libri 3. de generatione anim. aliisq; in locis.

[e] *Omnis sensus.* Probat nullum nobis medium deesse. Nam medium aut internum est, aut externum; nos verò vtroque ad sentiendum vtimur, vt ex superiori libro cõstat. Deinde explicat sympathiam, & cõnexionem, quæ inter medium formaliter, seu quasi formaliter sumptum: & ipsum sensum intercedit, aitque si medium formaliter vnum sit, etiam sensum, qui eo vtitur, vnum formaliter esse existimandum: esto materialiter plura sint, quo pacto visus vnus est, licet species visibiles per aërem, & aquam traiiciantur: habẽt enim hæc duo elemẽta vnam formalem rationem, secundum quam imagines visiles transmittunt, nempe diaphaneitatem: quam tamen rationem non habet aër, quatenus species colorum, & species odorum deuehit. Quo fit, vt licet vnum medium materialiter sit, nihilominus ad duos sensus pertineat. Vbi aduertas, obscuritatẽ huic loco peperisse, quòd Aristoteles nunc de sensoriis loquitur, nunc de mediis, videlicet ob cognationem inter medij, & sensorij naturam.

Nullum homini deesse medium ad functiones sensuum.

Vni sensui respondee vnũ mediũ formaliter.

[f] *Nam ex hisce.* Propositum confirmat ex parte organorum. Nam omnia sentiendi instrumenta ex duobus elementis constant, aëre, & aqua, quatenus hæc sunt magis apta ad patiendum ab obiectis, quod organi ratio maximè requirit. Ignis autem cùm vehementer actiuus sit minùs ad id obtinet commoditatis, quamuis ratione

Ex elemẽtis præcipuè aqua & aër sensuum instrumenta componunt.

ratione caloris, sine quo nulla operatio sensuum dari potest, in quolibet sensorio requiratur: terra etiam quia nimis concreta, crassaque est, aut in nullo organo viget, excellitve: aut in solo tactu. Cum igitur tota hæc varietas compositionis, quæ organis competit, cernatur in instrumentis sensuum humanorum planum fit, nullum sensum defectu organi homini deesse.

Perfectis animātibus inesse omnium sensuum organa.

g *Ab ijs igitur.* Concludit omnia organa sensuum inesse non omnibus, sed perfectis animalibus, & quæ mutila non sunt. Quòd si quis obiciat talpam esse animal perfectum, & tamen carere visu: respondet, & si talpa visu careat: habere tamen inchoationem quandam oculorum: quasi dicat intendisse primò naturam visum ei tribuere: sed non tribuisse, quòd in subterraneis latebris viuenti aspectus minimè conueniret. Alij volunt nō supposuisse Aristotelem talpā esse perfectum animal, sed potiùs imperfectum, fuisséque argumentarum ab eo, cui minus inesse videtur, quasi diceret: si talpa, quæ animal est inferioris notæ, aspectū habet, vt ipsa oculorum effigies, licet obscura, indicat: multo maiori iure visum, cæterósque sensus perfecta animantia obtinebunt. Quid tamen de visu talpæ pronunciandum sit, in quæstione disquiremus.

Nō dari sextū sensuum circa sensibilia communia.

h *At verò neque.* Diceret quispiam præter quinque sensus dari aliū, qui circa cōmunia sensibilia tāquam circa sensibile sibi proprium versetur. Id refellit hunc in modum. Nullum sensibile proprium alicuius sensus potest in alium sensum per se cadere: atqui omne sensibile commune cadit per se in alios sensus: Ergo nullum potest esse proprium alicuius. Minorem probat, quia sensibilia communia agunt in alios quinque sensus, atque adeò per se ab illis sentiuntur, quandoquidem id sentitur per se, quod afficit potentiam. Hoc indicat illis verbis, motu sentimus, id est, quæ dum potentiam mouent, siue immutant, dignoscimus. Deinde, quòd prædicta sensibilia communia immutent potentias, probat: nam magnitudo mouet aspectum, atque adeò & figura, quæ est illius terminus, nec ab ea realiter distinguitur: parique modo

πῦρ, ἢ οὐδενὸς, ἢ κοινὸν πάντων· οὐδὲν γὰρ ἄνευ θερμότητος αἰσθητικόν. ἡ δὲ γῆ, ἢ οὐδενὸς, ἢ ἐν τῇ ἁφῇ μάλιστα μέμικται ἰδίως. διὸ λείποιτ' ἂν μηθὲν εἶναι αἰσθητήριον ἔξω ὕδατος καὶ ἀέρος. ταῦτα δὲ καὶ νῦν ἔχει ἔνια ζῷα. Text.131.
g πᾶσαι ἄρα αἱ αἰσθήσεις, ἔχονται ὑπὸ τῶν μὴ ἀτελῶν, μηδὲ πεπηρωμένων· φαίνεται γὰρ καὶ ἡ ἀσπάλαξ ὑπὸ τὸ δέρμα ἔχουσα τοὺς ὀφθαλμούς. ὥστε εἰ μή τι ἕτερόν ἐστι σῶμα, καὶ πάθος, ὃ μηδενός ἐστι τῶν ἐνταῦθα σωμάτων, οὐδὲ μία ἂν ἐκλείποι αἴσθησις. Text.132.
h ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τῶν κοινῶν οἷόν τε εἶναι αἰσθητήριόν τι ἴδιον ὧν ἑκάστῃ αἰσθήσει αἰσθανόμεθα κατὰ συμβεβηκός· οἷον κινήσεως, στάσεως, σχήματος, μεγέθους, ἀριθμοῦ, ἑνός· ταῦτα γὰρ πάντα κινήσει αἰσθανόμεθα, οἷον μέγεθος κινήσει. ὥστε καὶ τὸ σχῆμα· μέγεθος γάρ τι καὶ τὸ σχῆμα· τὸ δὲ ἠρεμοῦν, τῷ μὴ κινεῖσθαι· ὁ δὲ ἀριθμὸς, τῇ ἀποφάσει τοῦ συνεχοῦς καὶ τοῖς ἰδίοις· ἑκάστη γὰρ ἓν αἰσθάνεται αἴσθησις. Text.133.
ὥστε δῆλον, ὅτι ἀδύνατον ὁτουοῦν ἰδίαν αἴσθησιν εἶναι τούτων, οἷον κινήσεως· οὕτω γὰρ ἔσται, ὥσπερ νῦν τῇ ὄψει τὸ γλυκὺ αἰσθανόμεθα. τοῦτο δ' ὅτι ἀμφοῖν ἔχοντες τυγχάνομεν αἴσθησιν, ᾗ ὅταν συμπέσωσι, γνωρίζομεν. Text.134.
i εἰ δὲ μή, οὐδαμῶς ἂν, ἀλλ' ἢ κατὰ συμβεβηκὸς αἰσθανόμεθα, οἷον τὸν Κλέωνος υἱὸν, οὐχ ὅτι Κλέωνος υἱὸς, ἀλλ' ὅτι λευκός. τούτῳ δὲ συμβέβηκεν υἱῷ Κλέωνος εἶναι. τῶν δὲ κοινῶν ἔχομεν αἴσθησιν ἤδη κοινὴν, οὐ κατὰ συμβεβηκός· οὐκ ἄρα ἐστὶν ἴδια· οὐδαμῶς γὰρ ἂν ᾐσθανόμεθα, ἀλλ' οὕτως, ὥσπερ εἴρηται, τὸν Κλέωνος υἱὸν ἡμᾶς ὁρᾶν.
k τὰ δ' ἀλλήλων ἴδια κατὰ συμβεβηκὸς αἰσθάνονται αἱ αἰσθήσεις, οὐχ ᾗ αὐταὶ, ἀλλ' ᾗ μία, ὅταν ἅμα ἡ αἴσθησις ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ γένηται οἷον, ὅτι ἡ χολὴ πικρὰ καὶ ξανθή· οὐ γὰρ δὴ ἑτέρας γε τὸ εἰπεῖν, ὅτι ἄμφω ἕν· διὸ καὶ ἀπατᾶται, καὶ ἐὰν ᾖ ξανθὸν, χολὴν οἴεται εἶναι.
l ζητήσειε δ' ἂν Text.135.

Ignis, aut nullius est instrumenti, aut communis omnium est: quippe cùm sine caliditate nihil sit sensitiuum. Terra etiam, aut nullius est instrumenti, aut in tactu maximè, commista. Quocirca restat, nullum sensus instrumentum esse præter
Text.131. *aërem, atque aquam. Hæc autem nonnulla nunc animalium habent.* g *Ab ijs igitur animalium, quæ sunt perfecta, non imperfecta, nec membris capta, omnes sensus habentur. Etenim & talpa*
Text.132. *sub cute oculos habere videtur. Atque si nullum aliud corpus est prætereà, quæ percipimus esse, nec vllus alius affectus præter alios, qui corporibus hisce competũt, quæ sunt hîc, nullus profectò deficit*
Text.133. *sensus.* h *At verò neque sensus instrumentum quicquam proprium sensibilium communium esse potest, motus, inquam, quietis, figuræ, magnitudinis, numeri, vnius, quæ vno quoque sensu sentimus, non per accidens. Omnia enim hæc sanè motu sentimus. Etenim magnitudo motu sentitur. Quare & figura quidem, cum figura quadam magnitudo sit, & id, quod quiescit, ex eo quia non mouetur. Et numerus continui negatione, & sensibilibus proprijs: vnusquisque namq;*
Text.134. *sensus, nimirum vnum sentit. Quare patet fieri non posse, vt communium cuiusque sit proprius sensus. Si enim esset, perinde tunc fieret, atque nunc visu dulce sentimus. Quod quidem propterea fit, quòd vtrorúmque sensum habemus, quò cum concurrunt, agnoscimus.* i *Quod si ita non esset nullo modo profectò nisi per accidens sentiremus, quo pacto filium sentimus Cleonis, non enim Cleonis filium, sed album sentimus: huic autem accidit, vt filius sit Cleonis. At communium habemus iam sensum communem, non per accidens sanè. Nullus igitur ipsorũ sensus est proprius: nullo enim sentiremus modo: nisi eo, quo diximus filium videre Cleonis.* k *Propria autem sensibilia sensus ipsi per accidens alter alterius sentiunt, non hoc sanè quo ipsi sunt, sed quo vnus, cum simul in eodem sensus efficitur, ceu bilem amaram esse, ac flauam. Non enim ad alterum pertinet vnum ambo hæc esse dicere. Quapropter*
Text.135. *& errat, & si sit quippiã flauum.* l *Quæri autem potest*

modo res habet in cæteris.

i *Quod si ita nõ esset.* Idem probat ratione, quæ in superiorem pene recidit. Si sensibile commune ab aliquo vno sensu per se cognosceretur, non posset ab aliis sentiri, nisi per accidens: sed non ita est: Ergo sensibile commune nõ pertinet per se ad aliquem vnum sensum: maior patet, quia sensibile proprium vnius sensus, cognoscitur ab alio per accidens, vt dulce ab aspectu, non quòd dulce moueat potentiam videndi, sed quia ex accidente coniunctum est candido, quod per se visum mouet. Quòd si sensibile commune nõ ita sentitur, vtique percipietur alio modo, nempe eo, quo Cleonis filius percipitur: Qui non ideò dicitur sentiri per accidens quia sentitur per se ab alio sensu: sed quia est subiectum, in quo est id, quod per se sentitur. Minorem probat, quia sensibile commune per se mouet potentias sentiendi, & ab iis per se dignoscitur.

k *Propria autem sensibilia.* Docet cùm, exempli gratia, video pomum candidum, quod simul dulce est, & bilem flauam, quæ est amara: ad quam facultatem per se spectet iudicare album esse dulce, & flauum esse amarum, atq; non pertinere ad visum secundum se, sed vt alteri potentiæ subest, id est, ad sensum communem, qui vnà cum exterioribus sentit, & obiectum vnius copulat obiecto alterius, verbi gratia album dulci. De hac re in progressu plenius.

Communis sensus iudicat de obiectu sensuum singulorum.

l *Quæri potest.* Quæstionem excitat cur plures externi sensus à natura conditi sint.

sint. Respondet, quia si vnus tantùm sensus foret, saltem sensibilia cõmunia non distinguerentur à cæteris. Etenim si eodem sensu colorem, & tactiles qualitates, & odores, & magnitudines perciperemus: iam sensibi

δ' ἄν τις, τίνος ἕνεκα πλείους ἔχομεν αἰσθήσεις, ἀλλ' οὐ μίαν μόνην· ἢ ὅπως μὴ λαθάνῃ τὰ ἀκολουθοῦντα καὶ κοινά, οἷον κίνησις, καὶ μέγεθος, καὶ ἀριθμός· εἰ γὰρ ἦν ὄψις μόνη καὶ αὐτὴ λευκοῦ, ἐλάνθανεν ἂν μᾶλλον, κἂν ἐδόκει ταὐτὸ εἶναι πάντα, διὰ τὸ ἀκολουθεῖν ἀλλήλοις ἅμα χρῶμα καὶ μέγεθος. νῦν δ' ἐπεὶ ἐν ἑτέρῳ αἰσθητῷ τὰ κοινὰ ὑπάρχει, δῆλον ποιεῖ ὅτι ἄλλο τι ἕκαστον αὐτῶν.

QVAESTIO VNICA.

Sint ne quinque sensus externi, an non.

ARTICVLVS I.

Videri pauciores: videri plures esse.

Primũ arg. quòd sensus pauciores sint. SVBIICIEMVS primùm aliquot argumenta ad minuendum numerum sensuum: deinde alia ad eundem augẽdum. Primùm sit. Sufficit vna, eademque virtus influens è cerebro, quæ in oculis edat actum videndi, in aurib. audiendi; atque ita in cæteris organis cæteras functiones, non secùs atque vna virtus motiua sat est ad quatiendas diuersas chordas musici instrumẽti: & idem spiritus ad inflandas plures tibias, & concentum, atque harmoniam exhibendam: idemque Solis influxus ad generandum hîc hordeum, illîc triticum pro varia materiæ dispositione. Non est igitur cur plures virtutes externæ sensitiuæ ob plura munia in diuersis organis constituantur.

2. Argum. Secundum. Aristoteles ex instrumentis probauit sensuum numerum: sed vnum tantummodò est instrumentũ omnium sensuum externorum, nempe cerebrum: ergo vnus tantùm est externus sensus. Probatur minor, quia perceptio sensibilium non videtur fieri nisi in cerebro, quod in visione ex eo ostenditur, quia interdum sano, & integro oculo impeditur actio videndi propter solam obstructionem nerui optici: certè non nisi quia tunc non datur transitus speciei visilis ad cerebrum, sine qua facultas ibi residens visionem edere non potest. Quare non videtur actio intuendi fieri nisi in ipso cerebro, quod similiter de reliquis externorum sensuum muneribus dicendum erit.

3. Argum. Tertium. Vt se habet intellectus ad intelligibilia, ita sensus ad sensibilia: atqui intellectus non multiplicatur secundum diuersas vires respectu intelligibilium: sed vna, eademque facultas omnia intelligibilia comprehendit; ergo & vnus sensus omnia sensibilia: quòd si non vnus omnia simpliciter, saltem vnus externus omnia sensibilia externa.

potest cuiusnam gratia plures sensus, sed non vnum tantum habemus. At vt minus ipsa quæ sequuntur, atque communia lateant, vt motus, & magnitudo, & numerus. Nam si esset solus visus, qui quidem est & coloris, magis laterent, ac idem esse omnia viderentur, propterea quòd color, & magnitudo simul se sequuntur, & comitantur. Nunc autem cum in alio quoque sensibili ipsa communia sint, fit inde perspicuum vnumquodq; illorum, aliquid aliud esse, atque diuersum.

sensibilia communia nō pertinerent ad plures, sed ad vnum tantummodo sensum, atque adeò saltem hac ex parte non relinqueretur inter propria, & communia sensibilia discrimen.

Quartum. Tot numero habentur sensus, vt asseruit Aristoteles proximo superiori capite, quot insunt in animalibus perfectis; atqui in his non vniuersim quinque deprehenduntur: non ergo tot constituendi sunt. Probatur minor, quia multa sunt perfecta animalia, quæ omnes habent sensus, vt Echini, qui, vt ait Aristoteles libro 4. de hist. animal. capit. 8. non videntur olfacere, talpæ, quæ visu carent: quod item de balænis videtur dicendum, quæ teste Plinio lib. 9. capit. 62. pisciculis, quos musculos vocant, præuiis ducibus, & quasi oculis vtuntur, alioqui in vada ruent. Vnde est illud Claudiani lib. 2. in Eutropium: *4. Argum.* *Musculus balæne vada præuntis demonstrat.*

Sic ruit in rupes amisso pisce sodali
Bellua, sulcandas qui præuius edocet vndas,
Immensumq; pecus paruo moderamine caudæ
Temperat, & tanto coniungit fœdera monstro.

In contrariam verò partem, quòd plures sensus, quàm quinque constitui debeant, hunc in modum ostenditur. Necessariò danda est aliqua facultas sentiens, cui incumbat aduertere ad obiectum, in quod singuli sensus ferūtur; ergo datur alius sensus externus præter quinque vulgatos. Antecedens suadetur; quia sæpè oculi, exempli causa, rei visibilis imagine consignati sunt: & tamē non eliciunt visionem, haud ob aliam sanè causam, nisi quia non aduertimus: quare aliquem oportet dari sensum, ad quem aduertendi officium spectet. Quod verò hic non sit ipsa facultas videndi, ex eo ostenditur: quia actus potentiæ videndi est sola visio: aduertendi autem ministerium non est visio, cum illam naturæ ordine antecedat. *Primū arg. quòd sint plures sensus.*

Item magnitudo, figura, & alia, quæ sensibilia communia vocantur, non sunt sensibilia per accidens: sed per se, vt proximè docuit Aristoteles: sed diuersitas specifica obiectorum, quæ per se cadunt sub potentias, inducunt illis discrimen specificum: igitur cùm magnitudo v.g. quæ est sensibile per se, plus differat à colore, quàm sonus, non minus requiret aliam potentiam distinctam, qua percipiatur, atque adeò plures dabuntur externi sensus, quàm quinque. *2. Argum.*

ARTICVLVS II.

Reuera nec plures, nec pauciores sensus externos esse, quàm quinque.

IHILOMINVS de communi tam philosophantium, quàm non philosophantium voce asserendum est, quinque esse externos sensus, non plures, neque pauciores. Tot constituit Aristoteles proximo capite, Auctor operis de secretiore sapientia secundum Ægyptios libro 2. cap. 9. Plato in Theæteto, D. Damasc. lib. 2. Fid. cap. 18. D. Greg. Nyss. orat. 6. in cant. D. Ambr. in Apoc. c. 18. D. Aug. lib. de quant. animæ c. 23. D. Greg. in Ezechielem homil. 17. D. Hieron. in Psalm. 141. Origenes homil. 3. in Leuiticum, & homil. 3. in Cant.

Ratio Philoponi ex doctrina Platonis. Porrò hunc numerum conatur stabilire Philoponus auctoritate Platonis ex numero corporum simplicium. Nam si corpora simplicia quinque sunt, & propterea figuræ solidæ quinque nempe pyramis, cubus: figuræ octo, duodecim, ac viginti laterum: oportet quinque sensus esse, quibus ea cognoscantur. Eundem numerum distinguit D. Aug. lib. 3. de Genes. ad literam cap. 5. ducta à quatuor mundi elementis consideratione: hunc in modum. *Ratio D. August. ex quatuor elementis.* Quoniam sentire non est corporis, sed animæ per corpus, licet acutè disseratur secundum diuersitatem corporeorum elemētorum sensus esse corporis distributos: anima tamē, cui sentiendi vis inest, cùm corporea non sit, per subtilius corpus agitat vigorem sentiendi. Inchoat itaque motum in omnibus sensibus à subtilitate ignis; sed non in omnibus ad idem peruenit. In visu enim peruenit represso calore vsque ad eius lucem. In auditu vsque ad liquidiorem aërem calore ignis penetrat. In olfactu autem transit aërem purum, peruenit vsque ad humidam exhalationem, vnde crassior hæc aura subsistit. In gustu autem transit, & peruenit vsque ad humorem corpulentiorem: quo etiam penetrato, ac traiecto, cùm ad terrenam grauitatem peruenit, tangendi vltimum sensum agit. Hæc ex placito D. Augustini. *Alia ratio.* Si tamen magis dilucidè, & accommodatè ad ea, quæ in hoc opere pertractata sunt, loqui velimus: licebit ex quatuor mundi elementis sensuum numerum deducere, dicendo olfactum respondere igni propter calorem, & siccitatem: auditum aëri propter tympanum: visum aquæ propter humorem crystallinum: tactum, & gustū terræ, propter crassitudinē. Sed tam hæc, quàm Philoponi, & D. August. rationes, probabiles tantùm sunt: ac non tam numerū sensuū confirmant, quàm ob analogiam, & similitudinem quandam, aliis corporibus accommodant. Imò nec nisi probabiliter eundem suadet tripartita illa ratio Aristotelis, quam in cōtextu exposuimus, ducta ab obiectis, ab instrumentis, à mediis: quam etiā vberiùs enarrant. M. Albertus 2. part. sum. de homine, in tractatu de sensibus, & Alensis 2. part. qu. 66. membro 2. *Lege etiam D. Th. in 2. d. 2. q. 2. art. 2. ad 5.*

Probatio D. Thomæ. D. autem Thomas 1. p. q. 78. art. 3. minùs probans alia argumenta ab orga

ab organis,& mediis petita,eundem numerum confirmat ex modo, & varietate,qua ſenſus, qui potentia non ſolum actiua, ſed paſſiua etiam eſt,ab obiecto ſenſibili mouetur, hoc ferè pacto; Duplex eſt immutatio,vna naturalis,alia ſpiritualis, ſiue intentionalis.Naturalis dicitur, qua forma immutantis recipitur in paſſo ſecundum eſſe naturale,vt calor in re calefacta. Spiritalis vocatur, qua forma immutantis recipitur in paſſo ſecundum eſſe ſpiritale,hoc eſt per ſuam imaginem,vt per ſpeciem coloris in pupilla. Igitur ad immutationẽ cuiuſlibet ſenſus requiritur immutatio ſpiritualis in organo:alioqui nulla dabitur ſenſio. Sed eſt hac in re varietas. Nã vel obiectum intentionaliter tantùm immutat medium,& organũ, & eſt obiectum viſus:aut realiter,& intentionaliter vtrúmque & eſt obiectũ tactus, & guſtus:in quibus adhuc eſt diſcrimen. Nam tactus neceſſariò immutatur ſecundum qualitatem, quæ ei propriè obiicitur, vt ſecundum calorem;nõ ita verò organũ guſtus;non enim opportet,vt lingua fiat dulcis vel amara;eſto requirat præuiam humectationem, vt percipiatur ſapor.Denique aut obiectũ immutat medium,aliquámve partem illius realiter,organum verò intentionaliter,pertinétque ad olfactum;modo tamen diſſimili.Nam vel exigit præuiam alterationem,& eſt odor pertinens ad olfactum: vel præuium motum localem,& eſt ſonus ſpectans ad obiectum auditus.Etenim, vt odorabile odorem ſpiret,ſaltem ordinariè, requiritur calefactio: & ſonus colliſione quadam fit.Cum igitur tot ſint externi ſenſus, quot ſunt modi,quibus illi à proprio obiecto immutari poſſunt,& hi ſint rãtũ quinque patet quinque eſſe externos ſenſus,nõ plures,paucioréſve. Hæc etiã cõfirmatio nõ demõſtratiua,ſed probabilis tantũ habetur. Ac duntaxat oſtendit nõ dari plures ſenſus per naturam. Non videtur autem negandum poſſe diuina virtute plures eſſe;Quemadmodum,& plura ſenſibilia,quæ diuerſo modo organa immutant.

Duplex immutatio naturalis, & ſpiritalis.

Ac ſuperior quidem probatio D.Thomæ ab eius ſectatoribus defenditur. Verùm, vt loquamur conuenienter iis,quæ ſtatuimus cùm de ſingulis ſenſibus ageremus, aliquanto diuerſiùs à nobis ea ratio componenda erit.Nam tactus,& guſtatus, vt ſunt craſſiores cæteris ſenſibus, ita videntur per ſe immutari realiter ab ipſamet qualitate, quam ſentiunt: differre tamen, quòd alter immutetur ſecundum qualitatem alteratiuam complexionis, vt ſuperiùs diximus: alter non; eſto requirat illam antecedentem humectationem. Prætereà obiectum olfactus,& auditus, probabile eſt, aliquando immutare organum,etiam realiter; cùm videlicet ſenſorium exiſtat intra ſpatium,per quod realiter diffunduntur odor, & ſonus. Quibus poſitis hunc in modum,aſtruẽdus erit ſenſuum numerus. Vel obiectum ſenſus immutat medium,& organum intentionaliter tantùm; pertinétque ad viſum: vel realiter, & intentionaliter ſimul vtrumque, & tunc pertinet ad tactum, & guſtum; eo tamen diſcrimine, quòd obiectum tactus immutat organum per ſe ſecundum qualitatem alteratricem temperamenti:obiectum verò guſtus ſecundum aliam

Alia confirmatio.

Colligitur numerus quinque ſenſuum externorum.

qualitatem. Vel immutat medium partim realiter, partim intentionaliter,& organum per ſe quidem,ac ſemper intẽtionaliter;aliquando verò,& quaſi per accidens, etiam realiter; ſpectátque ad olfactum,& ad auditum;eo diſcrimine, quòd obiectum auditus immutat ſecundum qualitatem, quæ requirit ad ſui productionem motum localem;obiectum verò olfactus, ſecundum qualitatem, quæ depoſcit præuiam alterationem. Siquis autem collectionem hanc ex eo calumnietur, quod ponamus viſum intentionaliter tantùm immutari ab obiecto,cum lux illũ quoque realiter afficiat. Reſpondendum erit,propterea de luce nullam nobis curam fuiſſe, quia ea non tam vt obiectum viſus,quàm vt ratio, qua obiectum percipiatur,communiter ſolet conſiderari:adde illam cum ſic immutat ſenſum,rationem obiecti minimè ſuſtinere. Patet igitur externos ſenſus quinque eſſe,nec plures,paucioréſve admitti debere.

Tactum eſſe origine, & neceſſitate primum, dignitate verò vltimum.

Eſt verò tactus inter omnes ſenſus origine,& neceſſitate primus; quia peculiariter radicem habet in primis qualitatibus, quarũ temperies eſt primaria diſpoſitio ad animam, primúmque vitæ fundamentum,qua diſſoluta,& tactus ipſe,& animal perit. Et eò quidem ſenſus hic plurimùm etiam confert animalibus;quia eius opera poſſunt primarum qualitatum nimietatem cauere,quarum exceſſus interitum affert; ſed idem tactus dignitate vltimus eſt, vt ait Proclus Commento tertio in Timæum; quia maximè craſſus eſt, & corporeus. Vt verò tactus vltimum, ita primum dignitatis locum obtinet viſus, ſecundum auditus, tertium odoratus, quartum guſtus, quintum tactus,quòd ex iis,quæ hactenus à nobis ſigillatim de ſenſibus pertractata ſunt,facilè quiuis intelliget.

Lege D. Th. in qu. diſp. quæſtione de anim. art. 8.

Sẽſus dignitatis ordine numerãtur.

Tactus, & guſtus animalibus omnibus conueniunt.

Non inſunt omnes ſenſus cunctis animantibus, & ſi tactus, & guſtus omnibus conueniant,etiam quibus nullus alius,docẽte Ariſtotele hoc in lib.c.12.text.62.& in libr.de ſenſu,& ſenſili c.1.Nam guſtus,de quo poſſet eſſe dubitatio,oſtreis etiam competit, aliiſque eiuſmodi,quæ marinis ſcopulis adhæreſcunt,& inter plantas,atque animalia,quaſi media,& ambigua ſunt, vt inquit Ariſtoteles libr.1. de gener.anim.c.20.vnde à Græcis ζωόφυτα id eſt, plantanimalia dicuntur.Reperiri autem in his guſtatum, illud argumento eſt, quòd non omnes promiſcuè ſapores appetant, vt notauit Plinius libr.10. naturalis hiſtoriæ c.71.Quod ſi ſuperiori lib.cap.10.q.1.art.2.ad finem huiuſmodi animalia guſtu deſtituta eſſe diximus,id intelligendum eſt de guſtu perfecto,de quo ſolùm loquebamur per comparationem ad tactum, quem nulli non animanti perfectum concedit Ariſtoteles;hic autem guſtus tãtùm imperfectus illis, inchoatúſque tribuitur.Obſeruit autem hic ſenſus ad vitam, vt præuius explorator alimenti:ac quemadmodum olfactus prægustator eſt guſtus, ita guſtus ventriculi,& nutritoriæ facultatis.

Guſtus præuius alimenti explorator.

Cum autem ſenſus animalibus,partim ad incolumitatem ſeruandam,partim ad vitam cõmodiùs agendam à natura dati ſint,*homini tamen peculiarem conferunt vtilitatem propterea quòd per eos diuerſa

** Vt explicat Auctor operis de diuina ſapientia ſecũdum Ægyptios lib.3.c.1.*

diuersa rerum simulacra ad intellectiuam cognitionem in mentem pertrahit. Quod nonnulli explicant similitudine ciuitatis, quæ confluentium hominũ turbam diuersis aditibus recipit, & ob id etiam sensus animi fenestræ dici consueuerunt, per quas tamen non sola cognitio, sed & vitiorum incitamenta, negligentiæ vitio non raro intrant. Vnde illud D. Hieronymi libr. 2. aduersus Iouinianum c. 7. si Circensibus quispiam delectetur, si athletarum certamine, si histrionum mobilitate, si splendore gemmarum, & id genus aliis, per oculorum fenestras animæ capta libertas est: & impletur illud propheticum, Mors intrauit per fenestras.

Cuius rei gratia animalib. & homini præsertim natura sensus indiderit.

Sensus fenestras esse animæ.

Obseruandum est quod ex paulo antè dictis sequitur, animaduertitque D. Thomas prima 2. q. 35. art. 2. ad 3. & M. Albertus 1. lib. Metaph. tract. 1. c. 4. licet bruta animantia sensuum functiones nequaquam solius cognitionis gratia exerceant, sed ad necessaria, vtiliáve quærenda, aut noxia declinanda: hominem tamen solius cognitionis studio sensuum ministerio frequenter vti ad scientiã comparandam. & quia scientia, aut doctrina, aut experientia adipiscitur; ad illam quidem auditum, ad hanc verò aspectum commodiorem, aptiorémque esse, vt constat ex iis quæ docet Aristoteles lib. 1. Metaph. cap. 1. & lib. de sensu, & sensili cap. 1.

Doctrina auditum, experientia, aspectũ commodius obseruire.

Quærenti num sensus externi belluarum, & hominum, vt aspectus inter se, similitérque olfactus, distinguantur specie; respondet Iamblichus distingui; immo sensum non nisi æquiuocè iis conuenire, eo quòd humanus sensus in se ipsum reflectatur, quod belluino minimè conuenit. Verùm neque hæc sententia probabilitatem, neque eius ratio momentum habet. Nam cùm hominis, & brutorum sensus in eadem obiecta ferantur, & ab eis eodem modo immutentur, non est cur inter illos distinctio ponatur. Prætereà, nullus sensus, siue externus, siue internus, seu hominis, seu bruti supra se ipsum redit, aut reciprocatur, vt progressu patebit. Sunt itaque eiusdem speciei, etsi perfectione accidentaria discrepent. Nam homo, vt alibi perstrinximus, reliquis animantibus tactu, gustúque excellit: & tamen visu, auditu, & olfactu à multis superatur. Quandoquidem aquilæ perspicaciùs vident, talpæ acutiùs audiunt, vultures & canes sagaciùs, eminentiúsque odorantur. Sunt qui dicant vinci hominem gustu à Protogeuste Indico animali. Item ab araneis tactu. Vnde vulgatum illud.

Iamblichus voluit sensus hominũ, & belluarũ specie distingui.

Eos solà accidentaria perfectione distingui.

Quæ animalia visu, auditu, atque odoratu hominẽ excellant.

Nos aper auditu, lynx visu, simia gustu,
Vultur odoratu, præcedit aranea tactu.

Tenenda tamen est communis philosophorũ sententia, quam tradit Aristoteles lib. 1. de historia anim. c. 15. & libr. 2. huius operis cap. 9. text. 94. docés hominem tactu, & gustu omnibus excellere animantibus. Cuius rei causa est, quia bonitas tactus, & gustus, qui tactus quidam dicitur, prouenit ex bonitate temperaméti: hoc autem præstantius homini, quàm cæteris mistis datum est, vt in libris de ortu & interitu ostendimus. Quare quod de simia, & aranea canitur in eo

Hominẽ tactu, & gustu cæteris animalibus præualere.

in eo carmine, vt poëticè, non vt philosophicè dictum accipi debet. Existimatum verò à quibusdam fuit simiam eximio gustu prædi-tam esse, quòd dum comedit, gesticulationes edat indices magnæ voluptatis, quam gustando percipit. Similiter creditum araneam singulari tactu pollere, quòd vel leuissimum bestiolæ in rete incidentis motum, etiam in extrema plaga persentiscat. Verùm hæc nihil probant. Nam simia, vt aliàs gesticulatoriũ est animal, ita & in cibo capiendo: tunc verò plus, quia tũc magis oblectatur, etsi non præ aliis animantibus. Quod verò ad araneam spectat ex Alberto Magno colligitur eam minus perfectum habere tactum, quòd frigidi sit temperamenti, & viscosa abundet humiditate, quæ tactum obscurum, hebetemque reddit. Nec mirum quòd cadentem prædam è vestigio sentiat, tum quia semper in insidiis est, & quasi ex inopinato obseruat: tum quia tam tereti filo, & tam æquabili deducit stamina, telamque explicat; tam erudita subtilitate à centro operis quoquouersum lineas suspẽdit, vt etsi tactu exquisito non polleat, facilè eam suspensi cassis tremor excitet. Adde prę stantiam tactus non motus, sed primarum qualitatum perceptione æstimari.

Soluuntur quæ de simia & aranea contra opponi cõsueuerunt.

Lib. 26. de animalibus, & 2. part. sũ. de homine tract. de sensibus.

ARTICVLVS III.

Diluitur primum argumentum primi articuli: statuitur contra medicos externos sensus non esse virtutes influentes, sed ingenitas.

SVPERESТ explicatio argumentorum, quæ initio proposuimus, sed pro solutione primi aduertendum, Galenum lib. 6. & 7. de placitis Hippocratis, & Platonis, aliosque medicos opinari sensus externos non esse potẽtias ingenitas organis, quasi in eis fixæ sint; sed esse virtutes influentes à cerebro per modum cuiusdam irradiationis; & tandiu duntaxat in organo manere, quandiu durat operatio. Itaque Socratem dormientem non habere in oculis potentiam videndi, nec in auribus audiẽdi; sed dilabi eas è cerebro quoties videt, quoties audit. Hanc sententiam ex eo stabilire conãtur, quia obstructa via, per quam cerebrum externis sensibus sese communicat, omnis eorum actio cessat. Quòd siquis respondeat feriari tunc sensus, non quia impeditur traiectio illius virtutis influẽtis; sed quia occluduntur meatus, per quos spiritus animales ad sensiteria deuehũtur: responsionem hanc ex eo refellunt, quia fieri potest, vt in organo non desit talium spirituum copia v.g. cùm quis dormire incipit; & tamen sensus nequaquam functionẽ suam edere valeat. Quare aliud quid desiderari in organo, ob cuius defectum torpet sensus; id verò non posse esse, nisi virtutem illam, quam oporteat à cerebro deriuari: Ea igitur virtus est; quæ sensuum functiones, tanquam immediatum earum principium, exequitur.

Medici contendunt sensus externos esse virtutes influentes à cerebro per modũ irradiationis.

Argumẽtum pro hac sentẽtia.

Hæc

Hæc sententia licet in schola medicorum pro certa habeatur: videtur tamen à veritate aliena. Ac primùm quantumuis medici communicationem illam influentis è cerebro virtutis ornent illustri, ac specioso nomine irradiationis; nihilominus rem ipsam in obscuro relinquunt; nec eam ab argumentis defendunt. Imprimis enim si vt irradiatio Solis est productio radij in medio diaphano, ita cōmunicatio illa est productio virtutis sensitiuæ in corpore animātium; sequitur quemadmodum vna pars lucis generat aliā in diaphano; ita vnam partem potentiæ sensitiuæ gignere aliam in corpore animalis: quod est in philosophia inauditū: sequitur etiam, Quemadmodum quanto lux plus distat à luminoso, tāto est remissior, ita virtutē sensitiuam, quanto est in parte corporis remotiori à cerebro, tanto esse imbecilliorem, ac minùs efficacem. Consecutio probatur, quia omnia, quæ ad eum modum producuntur extendi solent vniformiter difformiter, ac sensim debilitantur vsque ad non gradū. Consequentis autē falsitas inde ostenditur, quia tactus, vt experientia, ac medici ipsi docēt, in extremis digitis manus plus viget, quàm in reliqua parte brachij; cùm tamen ij longiùs distent à cerebro. Deinde naturales potentiæ manāt ab anima in ipso ortu, vt in primo huius operis lib. de communi philosophorum sententia docuimus: Igitur potentiæ organicæ non deriuantur per modum lucis à cerebro; sed hærent fixæ, stabilesque in organis. Item calor, & frigus, aliáque eiusmodi accidentia deterioris notæ, non euanescunt opere cessante, sed permanent in subiecto, ergo vires sensitiuę in propriis sensoriis. Postremò, quòd illa virtus non possit esse vna probatur, quia facultates sensitiuæ distinguuntur specie per actus, & obiecta, vt libr. 2. ostendimus: quare cùm sensus habeant obiecta specie diuersa, & ab iis secundum modos specie dissimiles immutētur, consequens est, vt non sint vna virtus actiua, sed plures, eæque specie differentes.

Falsam esse medicorū opinionē probatur 1.

2.

3.

Medicorum igitur rationi occurrendum est, vti iam occurrebatur, videlicet cùm præcluditur via, qua cerebrum sese externis sensibus communicat, cessare ipsorum actionem, quia desinit cerebrum impertiri eis animales spiritus, quorum ope destituti sensus operari nequeunt. Huiusce autem responsionis oppugnationi resistendum est dicendo, cùm spiritus admodum agiles sint, faciléque effluant, & euanescant, egere sensus perenni eorum commeatu, ac defluxu è cerebro; ideóque si viæ illis præcludantur, vel confestim, vel post breuem temporis moram extingui omnes sensuum actiones; non autem quòd organa priuentur influenti virtute, quam medici ponunt.

Medicorū rationi occurritur.

Vnde proueniat quod sensus externi ab operatione impediantur.

Hinc iam facilè erit diluere primum argumētum initio quæstionis propositū, cuius occasione hęc disseruimus. Negandum est quòd in eo assumitur, dicendumque, cùm sensuum operationes, vt paulò ante diximus, tendant in obiecta specie distincta, & quæ secundum modos diuersos specie, sensus ipsos immutant, necessariò ex iis argui distinctionem specificam in sensibus: quod in motu fidium, & tibia-

Respondetur ad 1. arg. cōtra pluralitatē sensuum.

 rum

rum inflatione minimè cernitur, vt erit consideranti perspicuum, atque adeò constat propositam similitudinem ad rem non esse. Nec verò id, quod de influxu Solis opponitur, robur habet. Possunt enim qualitates, quæ à Sole communicantur, vnà cum aliis, quibus in semine, vel alia subiecta materia adiunguntur, producere dissimiles admodum effectus, vt in argumento dicitur. At virtus illa, quæ fingitur à medicis ad organa è cerebro defluere, non ita se habet. Non enim in organo copulatur aliis qualitatibus, è quib. pariter cum ipsa sensuum functiones eliciantur; siquidem non apparet quænam eæ qualitates sint: maximè cùm primæ, ex quibus organi temperamentum constat, non nisi dispositiuè ad id concurrant. Quod siquis dicat cum iis dispositiuè concurrentibus posse virtutem illam è cerebro manantem administrare omnium sensuum operationes; is confestim refelletur argumento desumpto ex obiectorum, & munium diuersitate, quo paulò antè aduersus medicos ostendimus vires sensitiuas non posse recidere in vnam, eandemque virtutem, quæ sola operationes sensuum edat; sed necessariò ponendas esse plures potentias actiuas specie differentes; præter eas qualitates, quæ in organis passiuè, ac dispositiuè duntaxat ad exequenda sensuum munia sese habent.

Ratio cur vna Solis virtus diuersos præstet effectus, nō verò id efficiat in sensibus vna eadēque virtus cerebri.

Obiectio cōfutatur.

ARTICVLVS IIII.

Responsio ad cætera primi articuli argumenta.

Ad 2. responsio.

ECVNDVM argumentū primi articuli est ferè Ioannis Menardi lib. 6. Epistola vltima, quo ille in eam sententiam abiit, vt crederet omnium sensuum operationes, in cerebro perfici: Neque id esse alienum à mente Galeni. Verùm neque rectè sentit, neque id Galen. existimauit, qui lib. 1. de causis Symptomatum cap. 8. affirmat, singulorum sensuum functiones in singulis perfici instrumentis: idque ex eo confirmari potest: quia quantumlibet cerebrum rectè habeat, læso organo sensus, læditur eius operatio, labefactatóque destruitur; certè non nisi quia potentia sentiendi residet in ipso organo. Et hæc ratio valet etiam ad refellendum Numenium, Iamblichum, & Plotinum existimantes sensus, atque adeò ipsorum operationes inhærere in ipsa animæ substātia. Ideò autem obstructio nerui optici impedit visionem, quia impedit transitum spirituum animalium è cerebro, quorum defectu torpet visus: licet alioqui organi compositio integra sit; non autem quòd inhibeatur traiectio specierum visilium ab oculo ad cerebrum.

Excluditur quorundam opinio credētiū sensus eorūque operationes substātia animæ adhærescere.

Ad tertium. Ad tertium argumentum negandum eodem modo, quod ad rem præsentem attinet, se habere sensum ad sensibilia, quo intellectus ad intelligibilia. Nam facultas intellectiua, cùm sit multo altioris ordinis, potest ea, quæ per plures sensus sparsa, & distributa sunt,

in vnum

in vnum colligere,cōplectique. Lege D.Thomam quæst.25.de Verit.artic.3.

Circa quartum argumentum aduerte in primis Iamblichum non probasse rationem,qua Aristoteles conatus est ostendere numerum sensuum inductione per animalium differētias; cùm eorum plurima ignota nobis sint.Dicendum tamen eam rationem,si rectè intelligatur, improbandam non esse. Vt enim concludat, non oportet omnia perfecta animantia cognita habere; imò neque opus est, vt singulis perfectis animantibus omnes quinque sensus conueniant; sed vt nulli quantùlibet perfecto plures insint,quàm quinque.Ad quod probandum sat est notasse id in homine,quem constat omnium esse perfectissimum. *Ad quartū. Iamblichus Aristoteli aduersatur.*

Quod verò de talpæ cæcitate dicitur,ambiguum est: Non crediderim, ait Simplicius, talpam penitus carere vi ipsa visiua, ac eius actu:sed ea,quæ conspicua sit:visus ergo particeps est:sed veluti per pelles quasdam sicuti quando nos clausis etiam palpebris nonnihil lucis percipimus:neque enim fieri potest, vt frustrà sub cute natura oculos sit fabricata: sed per eam cutem operantur quidem; verum obscurè admodùm propter earum imbecillitatem, veluti ea etiam, quæ noctu depascuntur. Magnus etiam Albertus libr. 22. de anim. tract. 2. ad fin. & si perfectam oculorum compositionem talpis neget,quam alij videntur concedere,vt Aristoteles lib.4.de hist. anim. cap.8.& Galenus libr.14. de vsu partium cap. 6. affirmat tamen eas videre saltem imperfectè, si quando è cauernulis quærendi alimenti gratia in lucem prodeunt; Quod se ait non semel obseruasse, ac compertisse. Alij tamen absolutè negant conuenire talpæ visum. In his est Aristoteles lib.1.de histor.anim.cap.9. & lib.4. cap.8. vbi ita scripsit; Homo, & quæcunque terrestrium animal generant, atque etiam quæ & sanguinem habent,& animal pariunt omnia hos omnes habere sensus videmus,nisi quid læsum, lacessitumque est:quale genus talparum, cui visus deest. Non enim oculos id in aperto habet. Cute tamen detracta, quæ crassiuscula obtenta sedem luminum opacat, oculi intùs lacessiti, imperfectique visuntur; sed ita vt partes easdem habeant omnes, quibus oculi integri constant. Habent enim nigricantem illum orbiculum, & quod intra eum continetur, quam vocant pupillam, atque etiam portionis albidæ ambitionem, sed non tam liquidò, quàm oculi conspecti, atque eminentes: nec in partem exteriorem hæc possunt apparere ob cutis obductæ corpulentiam, vt pote cùm natura inter generandum lædatur, atque ita corpus inchoatum relinquitur. Hæc Aristoteles, cui circa talpæ cæcitatem assentiuntur Galenus citato loco, Plinius lib.11.Natur.histor.capit.37.& libr.30. capitul. 3. D. Isidorus 12.Etym.Abulensis ad caput 2.Leuit.Tullius libr. quarto Acad. quæstion. Item Philoponus, Themistius, Auerroes, & D. Thomas, aliique interpretes : Et quidem his præter experientiam, quam se etiam contra aduersarios habere putāt,fauet ea ratio, quòd *Disputatio de talpa cæcitate, non indigna propter controuersias Philosophi. M.Albert. Aristotel. Talpa bestia subterranea.*

cùm talpæ defossi, sepultísque similes in tenebris degant, frustra eis natura dedisset aspectum, quem mox essent amissuri occursu tam duri, crassique elementi.

Certè cùm in hac controuersia hinc inde experientiæ testimonia citentur, tutius videtur rem in ambiguo relinquere. Qui Aristotelem eiúsque sectatores tueri volet, respondebit Simplicio, & Alberto, fuisse oculos talpis datos non ad cernendum; sed decoris, & ornatus gratia, atque adeò non frustra: item ad quærendas escas olfactum supplere cæcitati. Cui autem pars contraria magis placuerit, dicet talpas non amittere visum in subterraneis cauernulis, propterea quod oculos duriori cute, & membrana contectos habeant, quę eis quoque præsidio est, ne cùm in lucem exeunt, insolito splendore excæcentur.

Iudicium de proposita quæstione.

Siue autem talpa visu careat, siue non; argumentum nihil conficit: quia vel ea non est è numero perfectorum animantium, de quibus loquitur Aristoteles: vel si est, non oportet iis vniuersim omnes sensus competere, vti diximus. Quod similiter de echinis pronuntiandum. Balænas tamen de perfectis esse constat. Eæ verò musculorum satellitio vtuntur, non quòd omnino aspectu careant; sed quia pergraui superciliorum pondere obrutis oculis, infestãtia magnitudinem vada non satis præuident, eáque ipsis prænatantes pisciculi demonstrant.

Balæna non omnino caret oculis.

Ad

CAPITIS SECVNDI EXPLANATIO.

a *Vm autem.* Quia experimur duplicem à nobis functionem edi circa sensibilia; vnam, qua sensionē ipsam, vt visionem dignoscimus: aliam, qua diuersa sensibilia distinguimus, vt album à dulci: inuestigat hoc capite Aristoteles, sit ne aliqua interna facultas, ad quam duæ illæ operationes attineāt: an verò ipsis externis sensibus ascribēdæ sint; ita vt visu sentiamus nos videre, auditu audire, similitérque cęteris sensibus propriam cuiúsque operationē. Differit ergo imprimis ad hāc posteriorem partem suadēdam, hoc modo, Si alio sensu dignosceremus visionē, illo etiam colorem sentiremus: siquidem cum visio sit coloris perceptio, neutiquam fieri potest, vt ea non percepto colore sentiatur. Quare cum absurdum sit duas potentias circa colorem versari, sit vt solus aspectus suam percipiat visionem. Item quia nisi singuli sensus suas agnoscant functiones, dabitur infinita progressio: erit enim alius sensus ad percipiendam functionem visus; & rursus alius ad huius operationem

An externi sensus propriam operationē dignoscant.

Arguitur pro vtraque parte.

ΚΕΦ. β.

a ΠΕΙ δ' αἰσθανόμεθα ὅτι ὁρῶμεν καὶ ἀκούομεν, ἀνάγκη ἢ τῇ ὄψει αἰσθάνεσθαι ὅτι ὁρᾷ, ἢ ἑτέρᾳ. ἀλλὰ ἢ ἡ αὐτὴ ἔσαι τῆς ὄψεως, καὶ τοῦ ὑποκειμένου χρώματος. ὥστε ἂν δύο τοῦ αὐτοῦ ἔσονται, ἢ αὐτὴ αὑτῆς. ἔτι δ', εἰ καὶ ἑτέρα εἴη ἡ τῆς ὄψεως αἴσθησις, ἢ εἰς ἄπειρον εἶσιν, ἢ αὐτή τις ἔσαι αὑτῆς· ὥστε ἐπὶ τῆς πρώτης τοῦτο ποιητέον. b ἔχει δ' ἀπορίαν· εἰ γὰρ τὸ τῇ ὄψει αἰσθάνεσθαί ἐστιν ὁρᾶν· ὁρᾶται δὲ χρῶμα· ἢ τὸ ἔχον, εἰ ὄψεταί τις τὸ ὁρῶν, καὶ χρῶμα ἕξει τὸ ὁρῶν πρῶτον. c φανερὸν τοίνυν,

Text. 136. *Text. 137* *Text. 138*

Respondetur ad argumẽta. *Ad primum.* Ad primum argumentum eorum, quibus ostendi videbatur dari plures sensus, quàm quinque, negādum est quod assumit, & ad eius probationem, reiecta opinione Philoponi, & aliorum, qui virtutem quandam animaduersoriam, siue attentricem finxerunt; dicendum interdum oculum rei præsentis imagine imbutum non elicere visionem. Verùm id non ex eo prouenire, quòd desideretur actio alterius facultatis, cuius sit ad obiectum aduertere; sed quia ipsa vis cernendi non tendit in obiectum; quod tunc accidit, cùm in rem aliam vehementi applicatione intenti sumus. *Quæ sit externorũ sensuum aduertentia.* Itaque non aduertit oculus ad obiectum per aliam actionem priorem, aut distinctam ab ipso videndi actu; sed aduertere dicitur quoties anima non ex toto ad alterius potentiæ operationem auocata, impertit etiam se oculo, ita vt is quoque suo munere ritè fungatur. Lege Aristotelem in probl.sect.11.quæst.33.

Ad secundũ. Ad secundum respondendum est cum D. Thoma 1. part.qu.78. art.3. quamuis magnitudo, aliáque sensibilia communia sint sensibilia per se; non tamen requirere diuersum sensum à quinque vulgatis, quia non primò, & per se sensum mouent, vt sensibilia propria, sicutialibi exposuimus. *Non quæcũque diuersitas in obiectis, importat sensuum distinctionẽ.* Nec refert quòd magnitudo plus differat à colore, quàm sonus: nõ enim talis diuersitas sat est ad sensuum multiplicationem, quæ non sumitur nisi ex distinctione sensibilium propriorum, & per se secundum varios modos immutandi, vt articulo secundo cum D.Thoma disseruimus.

CAP. II.

Text.136. a CVM *autem sentiamus nos videre, ac audire, necesse est, aut visu sentiamus nos videre, aut alio sensu. At si alio sensu tum idem sensus erit, & ipsius visus, & etiam coloris subiecti. Quare vel duo sensus eiusdẽ erunt subiecti, vel se ipsum sentiet ipse. Prætereà, si alius sit sensus, qui percipit ipsum visum aut in infinitũ fiet abitio, aut erit aliquis sensus, qui seipsum percipiet sentientem. Quare id ipsum in primo sensu*

Text.137. *continuo est faciendũ.* b *At hinc oritur dubitatio. Nam si visu quidem sentire nil aliud est, quàm videre, videtur autem color, vel id, quod habet colorẽ, si quippiã viderit id, quod videt, & colorem*

Text.138. *id habebit profectò, quod videt primum.* c *Patet igitur*

rationem sentiendã, sicque deinceps absque vllo termino.

b *At hinc oritur.* Pro parte cõtraria ita disputat. Sentire visu est videre: at videre nihil est aliud, quàm colorem, coloratúmve percipere: atqui visio nec est color, nec aliquid colore affectum: non potest igitur visio aspectu sentiri, sed alio sensu: alioqui excurreret potentia videndi extra proprium obiectum, quod fieri nequit.

c *Patet igitur.* Disputationis gratia proximè adductam rationem soluit. Idque dupliciter. Primùm negãdo visu sentire nihil esse aliud, quàm videre: quædã námque visu sentimus, quæ non videmus, vt tenebras: quædam auditu sentimus, quæ non audimus, vt silentium. Item inficiando visionem non esse coloratam, seu vi-

 dens,

Roboratur pars affirmatiua. deris, qua videns, non posse dici aliquo modo colorari, dum organo coloris species inuitur, quæ quidem species, etiam internis sensibus imprimitur, vt patet: siquidem de re absente cogitamus, quod absque ministerio specierum non fit. Ex verò quia sensus istiusmodi imagines ab obiectis haurire solent, dicuntur recipere sensibile sine materia, hoc est, non secundum esse naturale ipsius, vt colorem secundum naturã coloris: sed secundum esse intentionale, quod in imagine continetur.

Pro negante fertur sentẽtia. [d] *Atqui operatio rei.* Hic liber obscurè propositæ quæstioni respondet statuens sensum externum non percipere suam operationẽ: quod ex eo confirmat: quia sensus externus non dicitur operari, nisi dum in actu sentiendi versatur, hunc verò actum efficit simul & potentia, & id, quod ab ea sentitur, siue obiectũ, quod in ipsam agit, producendo nimirum in ea speciem, quæ vna cum potentia concurrit ad actionẽ. Quare cùm nec visio in oculũ, nec alterius sensus operatio in ipsammet sentiendi vim agat: consequens est, vt visio aspectu nequaquam sentiri possit, nec vlla operatio à sensu, quo perficitur. Monet subinde tam facultatem, quàm obiectum dici in potentia, & actu esse. Est autem facultas in potentia, cùm nõ edit actionem, edere tamen potest: obiectum verò cùm non mouet, mouere tamen aptũ est.

Potẽtiam, & obiectũ quãdoque esse in actu, quãdoque in potẽtia. At in actu vtrumq; esse perhibetur, cùm & facultas obiectũ actu percipit, & obiectum facultatem actu mouet. Quo pacto obiectum & potẽtia quodãmodo vnum fiunt, dum facultas per imaginem rei vnum cum re efficitur, & ad vnam actionem ambo cõspirant, quam non in agente, nimirum externo, id est in obiecto: sed in patiente, id est, in organo, & potentia esse oportet, quia actio, & passio vnus, & idem actus sunt: passionem verò in re, quæ patitur recipi notum est, probatúrque in Physicis. *Lib. 3. c. 3. q. 1. art. 2.*

τοίνυν, ὅτι οὐχ ἓν τὸ τῇ ὄψει αἰσθάνεσθαι· καὶ γὰρ
ὅταν μὴ ὁρῶμεν, τῇ ὄψει κρίνομεν καὶ τὸ σκότος καὶ
τὸ φῶς, ἀλλ' οὐχ ὡσαύτως. ἔτι δὲ καὶ τὸ ὁρῶν ἔστιν
ὡς κεχρωμάτισται· τὸ γὰρ αἰσθητήριον, δεκτικὸν τοῦ
αἰσθητοῦ ἄνευ τῆς ὕλης ἕκαστον, διὸ καὶ ἀπελθόντων
τῶν αἰσθητῶν, ἔνεισιν αἱ αἰσθήσεις καὶ φαντασίαι ἐν
τοῖς αἰσθητηρίοις. [d] ἡ δὲ τοῦ αἰσθητοῦ ἐνέργεια καὶ τῆς
αἰσθήσεως, ἡ αὐτὴ μέν ἐστι καὶ μία· τὸ δ' εἶναι αὐταῖς
οὐ ταὐτόν· λέγω δ', οἷον ψόφος ὁ κατ' ἐνέργειαν, καὶ
ἀκοὴ ἡ κατ' ἐνέργειαν· ἔστι γὰρ ἀκοὴν ἔχοντα μὴ
ἀκούειν· καὶ τὸ ἔχον ψόφον, οὐκ ἀεὶ ψοφεῖν. ὅταν δ'
ἐνεργῇ τὸ δυνάμενον ἀκούειν, καὶ ψοφῇ τὸ δυνά-
μενον ψοφεῖν, τότε ἡ κατ' ἐνέργειαν ἀκοὴ ἅμα γίνεται
καὶ ὁ κατ' ἐνέργειαν ψόφος. ὥστε καὶ φήσειεν ἄν τις,
τὸ μὲν εἶναι ἄκουσιν, τὸ δὲ ψόφησιν. εἰ δέ ἐστιν ἡ κίνησις Text.139.
καὶ ἡ ποίησις καὶ τὸ πάθος ἐν τῷ ποιουμένῳ,
ἀνάγκη καὶ τὸν ψόφον καὶ τὴν ἀκοὴν τὴν κατ' ἐνέρ-
γειαν, ἐν τῇ κατὰ δύναμιν εἶναι. ἡ γὰρ τοῦ ποιητικοῦ καὶ
κινητικοῦ ἐνέργεια ἐν τῷ πάσχοντι ἐγγίνεται. διὸ οὐκ
ἀνάγκη τὸ κινοῦν κινεῖσθαι. [e] ἡ μὲν οὖν τοῦ ψοφη-
τικοῦ ἐνέργεια, ἐστὶ ψόφος, ἢ ψόφησις· ἡ δὲ τοῦ ἀκου-
στικοῦ, ἀκοή, ἢ ἄκουσις· διττὸν γὰρ ἡ ἀκοή, καὶ διττὸν
ὁ ψόφος· ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων αἰ- Text.140.
σθήσεων καὶ αἰσθητῶν· ὥσπερ γὰρ ἡ ποίησις καὶ ἡ πά-
θησις ἐν τῷ πάσχοντι, καὶ οὐκ ἐν τῷ ποιοῦντι, οὕτω
καὶ ἡ τοῦ αἰσθητοῦ ἐνέργεια ἐν τῷ αἰσθητικῷ. ἀλλ' ἐπ'
ἐνίων μὲν καὶ ὠνόμασται, οἷον ἡ ψόφησις καὶ ἡ ἄκουσις·
ἐπὶ δ' ἐνίων ἀνώνυμον θάτερον· ὅρασις γὰρ λέγεται,
ἡ τῆς ὄψεως ἐνέργεια· ἡ δὲ τοῦ χρώματος, ἀνώνυμος·
καὶ γεῦσις, ἡ τοῦ γευστικοῦ· ἡ δὲ τοῦ χυμοῦ ἀνώνυμος.
[f] ἐπεὶ δὲ μία μέν ἐστιν ἐνέργεια ἡ τοῦ αἰσθητοῦ καὶ τοῦ Text.141.
αἰσθητικοῦ, τὸ δ' εἶναι ἕτερον, ἀνάγκη ἅμα φθείρεσθαι
καὶ σώζεσθαι τὴν οὕτω λεγομένην ἀκοὴν καὶ ψόφον,
καὶ χυμὸν δή, καὶ γεῦσιν, καὶ τὰ ἄλλα ὁμοίως· τὰ δὲ
κατὰ δύναμιν λεγόμενα, οὐκ ἀνάγκη. [g] ἀλλ' οἱ πρό- Text.142.
τεροι

[e] *Actus igitur.* Duplicem inquit esse actũ corporis, quod sonandi facultatem habet, nempe & sonum, quem producit, & ipsam soni generationem: similitérque

igitur non vnũ ipsum esse sentire, id inquam visu. Nam cùm non videmus, tenebras, & lumen visu discernimus, sed non eodem, vt patet, modo. Præterea id ipsum etiam, quod videt, colore quodammodo delibutum est. Instrumentum enim vniuscuiusque sensus, ipsum sensibile sine materia suscipit, vti diximus. Quocirca sensibilibus ipsis semotis, insunt in sensuum instrumentis sensus, imaginationésque. [d] *Atqui operatio rei sensibilis, atque sensus vna quidem & eadem est: at earum ratio non eadem est. Dico autem sonum actu, & auditum actu, fit enim vt is, qui auditum habet, non audiat, & id quod habet sonum non semper sonet, sed cum operatur id, quod audire potest, & sonat id, quod sonum efficere potest, tum simul fit, & auditus actu, & sonus etiam actu, quorum alterum quispiam auditionem, alterum sonationem esse, non incongruè dicere potest.*
Text.139. *Quod si motus, & actio atque passio in eo est, quod patitur atque mouetur, necesse est & sonum, & auditum actu, in auditu, qui est potentia, esse. Agentis námque mouentísque operatio, in ipso patiente suscipitur, atque inest. Quocirca non necesse est id, quod motu ciet, moueri.* [e] *Actus igitur sonatiui sonus est, vel sonatio, auditiui verò auditus, vel auditio. Duplex enim est auditus, &*
Text.140. *duplex etiam sonus. Eadem est & in cæteris sensibus, ac sensibilibus ratio: atque vt actio, passióque non in agente est, sed in eo quod patitur, sic & ipsius sensibilis actio in ipso est sensitiuo. Sed in quibusdam nomina quoque sunt posita, vt sonatio, ac auditio, in quibusdam autem caret alterum nomine. Operatio enim visus visio dicitur, at coloris nomine vacat. Operatio praterea gustus*
Text.141. *gustatio dicitur, at saporis nomen non habet.* [f] *Hæc cũ ita sint, atq; vnus actus rei sensibilis sensitiuiq; sit, quãuis diuersas habeat rationes, sicuti diximus, necesse est simul corrumpantur, simulq; sint salua, auditus ac sonus, qui hoc modo dicuntur, & sapor itidem, & gustus, cæteráque similiter. At ea, quæ dicuntur potentia, non hanc ipsam profectò ne-*
Text.142. *cessariò subeunt legem.* [g] *Non rectè igitur priores*

duplicem esse actũ eius, quod audiendi vim habet, nimirum receptionẽ formæ soni per suam speciem, & sensionem ipsius soni. Nam & auditus pariter, ac sonus duplex est, alter in potentia, alter in actu. Sonus in potentia dicitur sonus, cùm nondum editur: auditus in potentia, est ipsa potentia audiendi in se spectata. Sonus in actu est, qui actu fit: auditus in actu est potentia actum exercens. Similitérque res habet in reliquis sensibilibus, & sensibus. In quibusdam tamen suppetunt nomina ad significandam actionem, quæ est tam ex parte sensibilis, quàm sensus, vt sonatio, & auditio: in aliis alterum nomine vacat, vt visus actio visio dicitur, actio autem coloris non habet nomen: & actio gustus appellatur gustatio, saporis actio innominata est.

De duplici actione quæ datur ex parte sensus, & sensibilis.

[f] *Hæc cùm ita sint.* Arrepta occasione ex iis, quæ de sensu, & sensili paulò antè dixerat, geminam soluit dubitationem. Alteram, num sensus, & sensile simul sint, Alteram, quare excellẽs sensibile sensum labefactet. Priori respondet: Si vtrumque actu sumatur, vtrumque simul esse, seq́ue reciproca necessitudine ponere, ac tollere; cùm vna sit vtriusque operatio. Quod de ea operatione intelligi debet, quam obiectum per suam speciem vnà cum potentia edit; quæ non est aliud, quàm rei sensilis perceptio. Si autem sensus, & sensile considerentur secundum potestatem ait non esse ea simul; cùm nullo existente visu possit esse color.

Sensum, & sensile in actu necessario esse simul: nõ verò in potentia.

[g] *Non rectè.* Ex proximè dictis coarguit veteres philosophos, in quibus fuit Democritus,

Democritus, vt constat ex 4. Metaphys. cap. 5. quòd sublato sensu sensibile tolli affirmarint, quamuis enim id aliquo modo rectè dici possit, vt paulò antè annotatum fuit, videlicet, si affirmetur de sensu, & sensili in actu: absolutè tamen, & vniuersim pronuntiari ab eis non debuit.

Quare excellens sensibile sensum labefactet.

[h] *Atque ob id.* Posteriorem verò controuersiam diluit, aiens sensibile excellens ideò sensum euertere: quia sensiterium in quadam proportione, & temperie consistit, cui obiectum si insolens, ac nimium sit, dum in organis agit, oblæsionem, & perniciē infert, sicuti & sensibus ea iucunditatem pariunt, quæ mediocritatem, & proportionem seruant, vt in sonis consonantiæ, in saporibus condimenta, in coloribus medij, & denique ea, quæ extremorum permistione constant.

[i] *Vnusquisque igitur.* Ad vberiorē explicationem controuersiæ, qua quæritur ad quam facultatem spectet percipere singulorū sensuum functiones, tria quædam sustinuit. Primum est, singulos sensus propria vendicare obiecta, quæ percipiant, & à quibus patiantur. Secūdum est, quemlibet sensum esse facultatem inhærentem proprio sensorio, qua tali, id est, prout certis qualitatibus ad sentiendū munus obeundum idoneis affectum est. Tertium, vnicuique sensui competere sui obiecti differentias cognoscere, vt aspectui atrum, & candidum; tactui calidum, & frigidum, durū, & molle, similitérque cæteris.

Tria quadā singulis sensibus competere.

[k] *At enim cùm album, & dulce.* Statuit, probátque dari sensum vnum, quem communem vocamus, cuius proprium munus sit omnium externorum sensuum operationes dignoscere: philosophatúrque hunc in modum. Experimur nos non solùm percipere differentias obiectorum ad vnumquemque sensum pertinentes, vt album, & nigrum, amarum, & dulce: verùm etiam de omnium obiectorum discriminibus indicare; hoc autem iudicium sensu perficitur, cùm sit de re sensibili, quæ primò ad sensum pertinet: non potest autem vno aliquo externo sensu fieri, nec etiam pluribus: ergo aliquo alio ab iis distincto.

Dari sensum cōmunem.

πρότεροι φυσιολόγοι τοῦτο οὐ καλῶς ἔλεγον, οὐθὲν οἰόμενοι οὔτε λευκὸν, οὔτε μέλαν εἶναι ἄνευ ὄψεως, οὐδὲ χυμὸν ἄνευ γεύσεως· τῇ μὲν γὰρ ἔλεγον ὀρθῶς, τῇ δ' οὐκ ὀρθῶς· διχῶς γὰρ λεγομένης τῆς αἰσθήσεως καὶ τοῦ αἰσθητοῦ, τῶν μὲν κατὰ δύναμιν, τῶν δὲ κατ' ἐνέργειαν· ἐπὶ τούτων μὲν συμβαίνει τὸ λεχθὲν, ἐπὶ δὲ τῶν ἑτέρων οὐ συμβαίνει. ἀλλ' ἐκεῖνοι ἁπλῶς ἔλεγον περὶ τῶν λεγομένων οὐχ ἁπλῶς. εἰ δ' ἡ συμφωνία φωνή τις ἐστὶν, ἡ δὲ φωνὴ καὶ ἀκοὴ ἐστὶν ὡς ἕν, καὶ ἔστιν ὡς οὐχ ἓν τὸ αὐτὸ, λόγος δ' ἡ συμφωνία, ἀνάγκη καὶ τὴν ἀκοὴν λόγον τινὰ εἶναι. Text.143.

[b] καὶ διὰ τοῦτο καὶ φθείρει ἕκαστον ὑπερβάλλον, καὶ τὸ ὀξὺ, καὶ τὸ βαρὺ, τὴν ἀκοήν· ὁμοίως δὲ καὶ ἐν χυμοῖς τὴν γεῦσιν, καὶ ἐν χρώμασι τὴν ὄψιν, τὸ σφόδρα λαμπρὸν, ἢ τὸ ζοφερόν· καὶ ἐν ὀσφρήσει ἡ ἰσχυρὰ ὀσμὴ, καὶ γλυκεῖα, καὶ πικρὰ, ὡς λόγου τινὸς ὄντος τῆς αἰσθήσεως. διὸ καὶ ἡδέα μὲν, ὅταν ἄγηται, εἰλικρινῆ καὶ ἀμιγῆ ὄντα εἰς τὸν λόγον· οἷον τὸ ὀξὺ, ἢ γλυκὺ, ἢ ἁλμυρόν· ἡδέα γὰρ τότε. ὅλως δὲ μᾶλλον τὸ μικτὸν, συμφωνία, ἢ τὸ ὀξὺ καὶ βαρύ. ἁφῇ δὲ τὸ θερμαντικὸν, ἢ ψυκτικόν· ἡ δὲ αἴσθησις, ὁ λόγος· ὑπερβάλλοντα δὲ, ἢ λυπεῖ, ἢ φθείρει.

[i] ἑκάστη μὲν οὖν αἴσθησις, τοῦ ὑποκειμένου Text.144. αἰσθητοῦ ἐστὶν, ὑπάρχουσα ἐν τῷ αἰσθητηρίῳ ᾗ αἰσθητήριον, καὶ κρίνει τὰς τοῦ ὑποκειμένου αἰσθητοῦ διαφοράς· οἷον λευκὸν μὲν καὶ μέλαν, ὄψις· γλυκὺ δὲ καὶ πικρὸν, γεῦσις. ὁμοίως δ' ἔχει τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων.

[k] ἐπεὶ δὲ καὶ τὸ λευκὸν, καὶ τὸ γλυκὺ, καὶ ἕκα- Text.145. στον τῶν αἰσθητῶν πρὸς ἕκαστον κρίνομεν, τινὶ δὲ καὶ αἰσθανόμεθα ὅτι διαφέρει· ἀνάγκη δὴ αἰσθήσει· αἰσθητὰ γάρ ἐστιν.

[l] ᾗ καὶ δῆλον, ὅτι ἡ σὰρξ οὐκ ἔστι τὸ Text.146. ἔσχατον αἰσθητήριον· ἀνάγκη καὶ ἦν ἁπτόμενον αὐτοῦ, κρίνειν τὸ κρῖνον.

[m] οὔτε δὴ κεχωρισμένοις ἐνδέχεται κρίνειν, ὅτι ἕτερον τὸ γλυκὺ τοῦ λευκοῦ, ἀλλὰ δεῖ ἑνί τινι ἄμφω δῆλα εἶναι. οὕτω μὲν, εἰ κἂν τοῦ μὲν ἐγὼ,

[l] Quo

res naturales philosophi sentiebant, qui quidem sine visu neque album vllum, neque nigrum esse dicebant, neq; item vllum sine gustu saporem. Nam partim rectè, partim non rectè censebant. Etenim cum dupliciter sensus, sensibileq́ dicatur, potentia atque actu, in his quidem secundis fit id ipsum sanè, quod dictum est, in illis autem primis non fit, vt luce clarius extat. At illi de hisce simpliciter

Text.143. *loquebantur, quæ simpliciter non dicuntur. Quod si vox quædam concentus est, vox autem, & auditus, tum vnum, tum non vnum, aut non idem sunt, & cōcentus est ratio, necesse est & auditum quandam esse rationem.* [h] *Atque ob id ipsum exuperans quódque tam acutum, quàm graue corrumpit auditum, atque deuastat, & in saporibus gustum, & in coloribus visum, id quod nimium est splendidum, & tenebrosum, & in odoribus vehemens odor, siue dulcis, siue amarus, quia sensus ipse quædam est ratio rata. Quocirca sensibilium ea, quæ syncerè talia, quæq́ simplicia sunt, vt acutum, vel dulce, vel salsum cum reducuntur ad rationem, sensui sunt iucunda: tunc enim ipsum delectare videntur. Omnino autem ipsum mistum magis concentus est, quàm acutum vel graue. Tactui quoque non calidum sanè simplex, ac frigidum, sed id quod est ad rationem redactum amicum est atque iucundum, enimverò sensus ipse ratio quædam est, vti diximus: sensibilium autem ea, quæ exuperant, aut dolorem afferunt ipsi,*

Text.144. *aut tandem ipsum corrumpunt.* [i] *Vnusquisque igitur sensus, vt sæpe diximus sensibilis est obiecti, estq́ in instrumento suo ea ratione, qua illud sensus est instrumentum, & differentias sensibiles obiecti sui discerni, vt album quidem & nigrum visus: dulce autem & amarum gustus, &*

Text.145. *cæteri similiter sensus.* [k] *At enim cum album, & dulce, & singula sensibilium ad singula nimirùm aliquo comparemus ac discernamus, & sentiamus differre, necesse est id ipsum profectò fieri sensu: quippe cum illa sensibilia sunt.* [l] *Quo*

Text.146. *patet carnē vltimum instrumentū non esse. Nam necesse esset id, quod discernit, tangēdo discernere.* [m] *Fieri igitur non potest, vt separatis non discernatur dulce diuersum esse ab albo, sed vni cuipiam ambo nota esse oportet. Illo námque modo sane*

[l] *Quo patet.* Credit Philoponus significare hoc loco Aristotelē carnem, id est, corpus, non esse sensum cōmunem, quia non nisi alia parte sui aliam partem sensibilis tangendo diiudicaret, atque ita discernere sensibilia nō posset, quia, id quod iudicium fert, vnum esse oportet, cui totum, de quo iudicat, notum sit. Vocat autem Aristoteles ex sententia Philoponi vltimum instrumentū sensum communem, quia ad hunc in recessu positum sensus omnes desinunt, nō aliter quàm lineæ ad centrum. Alij volunt probare Aristotelem sensum communem nō esse tactum, qui forsitan alicui esse videretur, quòd tactus sit fundamentū sensuum reliquorum, & per totum corpus diffundatur, cunctísque insit animantibus. Iuxta quam interpretationem sic erit præsens ratio intelligenda, Si sensus communis tactus esset, cùm tactus tangendo res percipiat, nō possemus de sono, & albo iudicium ferre: nisi ea tangendo, quod falsum esse constat: siquidem hæc absq; tactu dignoscuntur. Quibus hęc expositio placuerit, dicēt verba illa, Patet carnem vltimum instrumentum nō esse, sic debere intelligi, Patet carnem, quæ est instrumentū tactus, nō esse organum sensus communis, ac, quod eodem recidit, sensum cōmunem nō esse tactum.

De germana huius loci sentētia, cōtrouertitur.

Sensum communem non esse tactum.

[m] *Fieri igitur.* Quod prædictum iudiciū non exerceatur à plurib. sensibus externis, verbi gratia, quòd de albo, & dulci non iudicet aspectus, & gustus:

& gustus: suadet ex eo quia id perinde esset ac si hæc à duobus hominibus perciperentur, ab vno album, ab altero dulce; qui tamen de iis haud quaquam rectè iudicare possent: cùm oporteat arbitrum vtriusque partis causam cognoscere: alioqui de re ignota sententiam tulerit.

ⁿ *Dicit igitur.* Si vnum est, inquit, quod dicit aliud ab alio differre: id ipsum cognoscere vtrúque necesse est, alioqui non ea distingueret. Id verò quod dicit vnum differre ab alio, sic & intelligit, & sentit, quia vt æstimat, ita & intellectu iudicat, siquidem intellectus sensum cōsequitur.

ᵒ *At hinc patet.* Locus est subobscurus, quēadmodum, inquit, qui dicit hoc esse bonum, & illud malum: simul dicit, & tempore eodem; quia cùm dicit vnum, alterum quoque dicit. Sic & sensus communis, vt dicit, seu iudicat, ita cognoscit: dicit autem simul differentiam albi, & dulcis: ergo simul, & eodem tempore vtrumque percipit, cùm iudicat hoc non esse illud.

De simultate qua communis sensus obiecta percipit. Cùm autē vno, eodémque momento hoc fieri pronuntiamus, non ex accidenti, sed per se intelligimus. Nam in hac oratione Platonem, & Dionysium Siciliam adnauigasse nunc dico: illud, nunc, & ad dico, & ad nauigationem referri potest: ita vt vel sit sensus me nunc dicere id, quod olim accidit: vel dicere id, quod nunc est: ac primum quidē, nunc, per accidens facit quodammodo rem nunc esse: posterius autem per se. Cōmunis igitur sensus de differentia duorum obiectorum sensibilium non modò dicit nunc in priori significatione: quia in eodem instanti vtrumque percipit: sed etiam in posteriori: quia & percipiuntur, & simul existunt sensibilia contraria.

ἐγὼ, τοῦ δὲ σὺ αἴσθοιο, δῆλον ἂν εἴη ὅτι ἕτερα ἀλ-
λήλων. δεῖ δὲ τὸ ἓν λέγειν, ὅτι ἕτερον· ἕτερον γὰρ τὸ
γλυκὺ τοῦ λευκοῦ. ⁿ λέγει ἄρα τὸ αὐτό. ὥστε ὡς λέγει,
οὕτω καὶ νοεῖ, καὶ αἰσθάνεται. ὅτι μὲν οὖν οὐχ οἷόν τε
κεχωρισμένοις κρίνειν τὰ κεχωρισμένα, δῆλον.
ᵒ ὅτι δ' οὐδ' ἐν κεχωρισμένῳ χρόνῳ, ἐντεῦθεν· ὥσπερ
καὶ τὸ αὐτὸ λέγει ὅτι ἕτερον τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ κακὸν,
οὕτω καὶ ὅτι θάτερον λέγει ὅτι ἕτερον, καὶ θάτερον, οὐ
κατὰ συμβεβηκὸς τὸ ὅτε· λέγω δὲ, οἷον νῦν λέγω ὅτι
ἕτερον, οὐ μέντοι ὅτι νῦν ἕτερον. ἀλλ' οὕτω λέγει, καὶ
νῦν, καὶ ὅτι νῦν· ἅμα ἄρα. ὥστε ἀχώριστον, καὶ ἐν
ἀχωρίστῳ χρόνῳ. ᵖ ἀλλὰ μὴν ἀδύνατον ἅμα τὰς Text.147.
ἐναντίας κινήσεις κινεῖσθαι τὸ αὐτὸ ᾗ ἀδιαίρετον, καὶ
ἐν ἀδιαιρέτῳ χρόνῳ· εἰ γὰρ τὸ γλυκὺ, ὡδὶ κινεῖ τὴν
αἴσθησιν, ἢ τὴν νόησιν· τὸ δὲ πικρὸν ἐναντίως· καὶ
τὸ λευκὸν, ἑτέρως. ἆρ' οὖν ἅμα μὲν καὶ ἀριθμῷ
ἀδιαίρετον, καὶ χρόνῳ ἀχώριστον τὸ κρῖνον, τῷ εἶναι δὲ
κεχωρισμένον; ἔστι μὲν δή πως ὡς τὸ διαιρετὸν τῶν
διῃρημένων αἰσθάνεται, ἔστι δ' ὡς ᾗ ἀδιαίρετον· τῷ
εἶναι μὲν γὰρ διαιρετόν· τόπῳ δὲ καὶ χρόνῳ, καὶ ἀριθμῷ
ἀδιαίρετον. ἢ οὐχ οἷόν τε; δυνάμει μὲν γὰρ τὸ αὐτὸ Text.148.
διαιρετὸν καὶ ἀδιαίρετον, καὶ τὰ ἐναντία· τῷ δὲ εἶναι οὔ,
ἀλλὰ τῷ ἐνεργεῖσθαι διαιρετόν. καὶ οὐχ οἷόν τε ἅμα
λευκὸν καὶ μέλαν εἶναι. ὥστε οὐδὲ τὰ εἴδη πάσχειν αὐ-
τῶν, εἰ τοιοῦτον ἡ αἴσθησις καὶ ἡ νόησις. ᑫ ἀλλ' ὥσπερ Text.149.
ἣν καλοῦσί τινες στιγμὴν, ᾗ μία, καὶ ᾗ δύο, ταύτῃ
καὶ διαιρετή. ᾗ μὲν οὖν ἀδιαίρετον, ἓν τὸ κρῖνόν ἐστι
καὶ ἅμα· ᾗ δὲ διαιρετὸν ὑπάρχει, οὐχ ἕν· δὶς γὰρ τῷ
αὐτῷ χρῆται σημείῳ ἅμα. ᾗ μὲν οὖν δυσὶ χρῆται,
τῷ πέρατι δύο κρίνει, καὶ κεχωρισμένα ἐστὶν, ὡς κε-
χωρισμένως. ᾗ δ' ἓν, ἑνὶ καὶ ἅμα. περὶ μὲν οὖν τῆς
ἀρχῆς ᾗ φαμὲν τὸ ζῷον αἰσθητικὸν εἶναι, διωρίσθω τὸν
τρόπον τοῦτον.

Obiectio. ᵖ *At verò fieri.* Obiicit contra superiùs dicta. Si sensus communis est cognitor, iudéxque diuersorum, imò & contrariorum sensibilium, simul eodémque instanti. Si, inquam, pariter dulce, & amarum, album, & nigrum, dignoscit: sequitur eum contrariis motibus simul affici: quod tamen fieri non potest, cùm contraria nequeant dari simul in eodem. Huic obiectioni bifariam respondet Aristoteles. *1. Solut. quæ nō probatur.* In primis sensum communem subiecto vnum esse, ratione plures, ideóque alia,

sane pateret inter sese illa differre, etiamsi alterum ego, alterum tu sentires. Unum igitur dicat oportet diuersa esse dulce ac album. ⁿ *Dicit igitur idem. Quare vt dicit: sic & intelligit atque sentit. Patet ergo fieri non posse, vt separatis separata dijudicentur.* ° *At hinc patet, neque fieri posse, vt separato in tempore discernantur. Nam vt idem aliud esse bonum ac malum dicit, sic quando alterum dicit aliud esse, tunc & alterum etiam dicit, atque dico quando, non per accidens. Veluti nunc dico quippiam aliud esse, non tamen dico illud nunc aliud esse sed hoc pacto nũc dicit, vt dicat, & nunc illud esse: simul igitur dicit. Quo fit, vt inseparabile & inseparabili*
Text.147. *tempore separata discernat.* ᵖ *At verò fieri non potest, vt simul idem ea ratione, qua indiuisibile est, & indiuisibili tempore motibus contrarijs moueatur. At dulce quidem sic mouet sensum, ac intellectum, amarum autem contrario modo & album itidem diuersò. Est ne igitur quod discernit, indiuisibile quidem numero, separatum autem ratione? partim igitur vt diuisibile res sentit diuisas, partim vt indiuisibile. Nam ratione quidem diuisibile: loco autem atque numero indi-*
Text.148. *uisibile est. An id minime fieri potest? idem enim potentia quidem est ipsa contraria, & diuisibile, & indiuisibile: tactu autem esse non potest, sed patiendo diuisibile est. At fieri nequit, vt simul sit album & nigrum. Quare neque formas ipsorum simul sensus ac intellectus (si talia sint, vt patian-*
Text.149. *tur) suscipient.* ⁋ *At enim hoc perinde se habet, atque id, quod quidem punctum appellant, quod quidẽ tum vnum est, tum duo: quo pacto & diuisibile est. Quo igitur indiuisibile est: hoc vnũ est id, quod discernit, ac simul: quo verò est diuisibile, hoc non vnum est: bis enim eiusdem signi simul fit vsus. Quo verò finis vsus fit, vt duorum: hoc duo discernit, atque est separata, vt separatum. Quo verò vnum est, hoc vnius fit vsus, & simul. Sed de principio quidem, quo dicimus animal sensitiuum esse, sit hoc modo determinatum.*

alia, & alia consideratione posse contrarios motus subire. Verùm hanc solutionem mox improbat: quia licet id, quod est vnũ subiecto, respectu diuersarum partium cõtrariis motibus simul agitari queat, tamen cõparatione eiusdem partis impossibile id est: at sensus cõmunis eadem parte contraria obiecta dignoscit, & discriminat. Quare si ex cognitiones sunt motus contrarij nequaquam potetuut in eodẽ sensu communi pariter coalescere.

⁋ *At enim hoc.* Reiecta priori solutione aliã affert à centri similitudine ductam, cuius in eo vis cõsistit, quòd quemadmodum centrum dicitur plura, & vnũ: plura quatenus est principiũ à quo lineæ ad circumferentiam ducitur: vnum, pro vt est finis, in quo lineæ, à peripheria ductæ vniũtur: ita sensus communis est vnus, quatenus externorũ sensuum finis habetur; quoniam ipsorum operationes, & obiecta, ad eius tribunal per species deferuntur. Simùlque est multiplex, pro vt est fons, & principium externorum sensuum: quia nimirum ab eo ad illos sensifica vis influit. Non est autem absurdum contraria secundum suum esse intentionale in eadem facultate simul esse. Quo modo nõ in sensu communi duntaxat, sed in eodem oculo dantur simul species coloris atri, & candidi: cùm vtrumque simul intuetur. Itaque solutio in eo est, quod cùm perceptiones contrariorum sensibilium re vera non sint contrariæ, nihil vetat dari eas simul in eodem.

Altera solutio qua magis probatur.

QVAESTIO I.

Vtrum externi ſenſus functiones ſuas percipiant, nec ne.

ARTICVLVS I.

Quibus rationibus pars affirmatiua oſtendi videatur.

1. Argum. RO affirmatiua parte quæſtionis hæc ſe offerunt argumenta. Cùm ſenſus externi in otio ſunt, norunt ſe nullam edere functionem: ſed cuius eſt percipere ſe non operari, eiuſdem eſt cognoſcere ſe operari; ergo ſenſus externi percipiunt ſuas functiones. Maior probatur; quia aſpectus dicitur ſentire tenebras, & auditus ſilentium: id verò non ob aliam cauſam niſi quia aſpectus cognoſcit ſe non videre, & auditus non audire.

2. Secundò, Senſus externi habent ſuas delectationes: capit enim voluptatem auditus concentu muſicæ: viſus intuitu viridium colorum: olfactus ſuffimentis, ſimilitérque cæteri ſenſus appulſu conuenientium qualitatum. Huiuſcemodi verò delectationes oriuntur in ſenſibus ex actione, qua quilibet eorum in proprium obiectum fertur: Sed delectatio non prouenit niſi ex re priùs cognita; neceſſe ergo eſt vnumquenque ſenſum propriam functionem, qua delectatur, agnoſcere.

3. Tertiò, Eodem ſenſu apprehendimus colorem v. g. & actum, quo in eum tendimus, ſed colorem apprehendimus aſpectu; ergo & ipſius aſpectus actioné. Maior tripliciter probatur, primùm quia vt Ariſtoteles proximo capite opponebat, cùm viſio ſit coloris ſenſio, fieri nequit, vt ſine colore percipiatur. Quare ſi ea cognoſceretur ab alio ſenſu, iam duo ſenſus circa colorem verſarentur. Secundò, quia omne coloratum pertinet ad obiectum viſus, viſio autem ſuo modo colorata eſt, vt patuit in contextu. Tertiò, quia ſi cognitio alicuius ſenſionis ab vno ſenſu elicitæ in alium ſenſum caderet; danda eſſet infinita in ſenſibus progreſſio; opportet enim functionem primi à ſecundo cognoſci, functionem ſecundi à tertio; atque ita deinceps abſque vllo termino.

4. Quartò, Omnis cognitio fit præeunte ſpecie, ſed ad ſenſum communem nondeferuntur ſpecies, quæ externorũ ſenſuum functiones, ſed quæ eorum duntaxat obiecta repræſentent: non igitur eiuſmodi functiones à ſenſu cõmuni, ſed à proprio ſenſu dignoſcuntur. Probatur minor, quia cognitio ſenſuum externorũ non videtur habere vim traiiciendi ad ſenſum communem aliam imaginem, prętercam, quam à re obiecta accepit. Hæc autem non eſt imago propriæ operationis, vt ſatis conſtat, ſed ipſius tantùm obiecti: ergo, &c.

Quintò,

Quintò, Intellectus percipit suos actus, & supra eos reflectitur: ergo & sensus; Probatur consecutio. quia hæc reflexio nō tanti esse videtur, vt non potuerit, debueritque externis etiam sensibus communicari; præsertim cum iis nihil magis proximum, ac præsens sit, quàm eorum propria operatio. Accedit testimonium Platonis in Theæteto, vbi ait sensum sentire quod sentit, & quod non sentit. 5.

ARTICVLVS II.

Approbatio negatiuæ partis: Dilutio argumentorum superioris articuli.

CIRCA explicationem propositæ difficultatis in varias sententias philosophi abiere. Nam D. Nemesius in lib. de hominis natura c.7. item Plutarchus apud Philoponum lib.2. huius operis text.103. putant cognoscere externorum sensuum functiones ad rationem, & intelligentiam pertinere. Michael Ephesius libr. 9. & Philoponus loco citato id ascribunt alteri potentiæ, quam appellāt προσεκτικὸν, id est, attendentem. Alexander 3. lib. q. natural. Themistius hoc in libr. 4. c. suæ paraphr. Simplicius text.136. Ægydius, aliique nonnulli volunt quemlibet sensum externum percipere suam operationem. Quod Ægydius ita defendit, vt dicat externos sensus percipere suas sensationes non quidem per actum reflexum ad ipsas terminatum, sed eodem actu, quo feruntur in obiectum, indirectè tamen. *Varia de re proposita philosophorum placita.*

Sit prima assertio. Cognitio operationum, quas externi sensus edunt, non est ad solam vim intellectricem, nec ad illam potentiam, quam animaduersoriam, seu attendentem vocant, deleganda. Hæc quoad priorem partem ex eo suadetur, quia percipere omnium externorum sensibilium differentias, & de singulorum sensuum perceptionibus iudicare, non excedit facultatem animæ sensitiuæ, cum alia præstantiora munia à brutis animantibus administrentur, vt constat ex iis, quæ 2. Physicæ auscultationis lib. explicuimus, cum de instinctu ageremus. Quare non est cur id ad altiorem animæ gradum reiiciatur. Accedit testimonium Aristotelis cap. superiori, vbi palam docuit, probauitque sensum communem percipere, & diiudicare actiones externorum sensuum. Posterior pars ostenditur, quia facultas illa attendens superuacanea, fictitiaque est; cùm quælibet facultas, si nihil obsit, absitve, per se ad operationem suam administrandam possit attendere; præsertim cùm nihil sit aliud sensum ad obiectū attendere, quàm in obiectum tendere, vti superiùs diximus. *1. Assertio. Dignotio sensionū non soli potētiæ intellectrici tribuenda est.* *Potētiā animaduersoriā fictitiam esse.*

Secunda assertio. Externi sensus non percipiunt suas operationes. Hæc est D. Thomæ 1. part. quæst. 78. art. 4. & quæst. 87. art. 3. vbi ait, præter quinque sensus externos, qui sensiones suas non apprehendunt, necessarium esse animali sensum communem, vt externorum actiones percipiat. Est etiam Capreoli in 3. dist. 44. quæst. 1. art. 3. *2. Assertio. Externos sensus nō percipere suas operationes.*

Ferrarienſis quæſt. 1. huius libri, Ianduni qu. 33. Apollinaris qu. 37. Magni Alberti, Auerrois, & aliorum: imò & Ariſtotelis non ſolùm proximo ſuperiori capite, ſed apertiùs in lib. de Somno, & Vigilia cap. 2. vbi ita ſcripſit. Non enim viſu ſe videre videt, nec viſu, aut guſtatu iudicat, iudicaréve poteſt diſtare dulce ab albo, neque ſeorſim, neque ſimul vtroque, ſed particula quadam communi.

Nō dari reflexionem in ſenſu. Deinde, quòd nullus ſenſus cognoſcat ſuas operationes per reflexionem probatur, quia iſtiuſmodi reflexio, ſeu reditio ſupra ſe teſte Proclo, communi aliorum auctorum aſſenſu eſt opus intellectricis facultatis, quę primùm recta pergit, deindę vt quaſi circulum abſoluat in ſe ipſam recurrit, quod non conceditur potentiæ materiali, quæ ſecundum organi temperamentum determinata eſt ad ſolam rectam operationem, vti Diuus Thomas ediſſerit in 1. ſententiarum dist. 17. q. 1. art. 5. in ſolutione tertij. *Directa actione ſenſuum functiones non percipi.* Deinde, quòd neque eo modo, quo quidam volunt, nimirum per eandem directam actionem poſſit ſenſus functionem ſuam percipere, ex eo oſtenditur, quia nulla potentia excurrit extra limites ſui obiecti; operatio autem ſenſus non eſt obiectum ipſius ſenſus, vt obiectum viſus viſio, ſed color. Adde quòd nulla intellectio creata eſt primò, directóve ſui intellectio, vt docet Sanctus Thomas 1. part. quæſt. 87. art. 3. Quare multo minùs viſio externa ſuimet viſio erit.

Reſpondetur 1. Argum. Argumenta autem, quæ oppoſitum ſuadebant, non concludunt. Nam primo facilè reſpondebit, qui dixerit aſpectum non propriè ſentię tenebras, nec alios ſenſus ſuorum obiectorum priuationes ſimpliciter dignoſcere: ſed admodum impropriè, & quaſi per actionem negatiuam, quatenus eæ cum propriis, ac veris ſenſuum obiectis, formíſque ſenſibilibus aliquam habent cognationē, dum connotant ſubięctum in quo illæ ſunt. Itaque eatenus dicitur viſus percipere tenebras, quatenus apertis oculis nihil videt, nō autem quòd cognoſcat ſe non videre. Quod de cæteris ſenſibus pari modo pronuntiandum eſt.

Ad 2. Ad ſecundum dicito ſenſuum delectationes conſequi ex perceptione conuenientium obiectorum: ſed ad eas nō requiri cognitionem eiuſmodi perceptionis in eodem ſenſu; quia vt delectatio non pertinet propriè niſi ad appetitum, ita ad phantaſiam ſpectabit percipere rem, è qua voluptas ſenſitiua oritur, eamque appetitui offerre.

Ad 3. Ad tertium, neganda eſt maior propoſitio, ſi contendat eodem ſenſu externo percipi à nobis & colorem, & viſionem: concedenda verò, ſi velit præſtari id aliqua alia facultate, id eſt, ſenſu communi. Nec enim abſurdum eſt verſari aſpectum circa colorem, tanquam circa proprium, & adæquatum obiectum: (coloris appellatione etiam lucem comprehendimus) ſimúlque aliam altiorem facultatem, id eſt, ſenſum communem, circa eundem occupari tāquam circa partiale ſuum obiectum, ac ſub alia ei propria notione, de qua in progreſſu ſermo erit. Quo patet reſponſio ad primam rationem,

qua

qua maior confirmabatur. Ad ſecundam verò dicēdum eſt, modum illum, quo viſio colorata appellatur, nimis improprium eſſe, nec ſufficere ad reponendam viſionem inter obiecta potentiæ viſiuæ. Ad tertiam reſpondendum nō dari eiuſmodi infinitam progreſſionem, quia deueniendum tandem erit ad intellectum, qui ſuam operationem reflexu dignoſcat. *Viſio improprié dicitur colorata.*

Ad quartum conceſſa maiori, negetur minor: quilibet enim ſenſus externus per ſuam propriam cognitionem ſpeciem quandam edit, quæ rem ſenſibilem, quam percipit, & perceptionem ipſam, ſiue rem ſub ratione cognitæ interno ſenſui exhibet, ac repræſentat. *Ad 4.* Ad quintum dicimus intellectum ob ſuam præſtantiam, & abſolutionem à materia poſſe reflecti ſupra ſe: non tamen ſenſum, cuius naturæ is cognoſcendi modus adeò excellens non congruit, eſto ſuam functionem ſibi inhærentem, & copulatam habeat. Nec enim eiuſmodi præſentia ad reflexam cognitionem ſat eſt, ſed oportet vt res in ratione obiecti, ac ſecundum eſſe cognoſcibile, præſens fieri queat. *Ad 5.* *Intellectus ſupra ſe ſolus reflectitur.* Quod verò ad Platonem attinet, licet eius auctoritas in Academia magna ſit: in Lycæo tamen irrefragabilis non eſt. Reſponderi tamen poteſt, cùm dixit ſenſum ſentire quod ſentit, nihil aliud ſignificare voluiſſe, quàm ſenſum recipere in ſe tum propriam operationem, tum priuationem illius. Maximè cum in Charneide neget ſenſus percipere ſe ipſos. Ita enim in eo Dialogo ſcripſit. Generatim ſenſus omnes percurrere, conſiderareque vtrum ſenſus inueniri aliquis poſſit, qui ſe ipſum, cæteróſque ſenſus percipiat, nihil tamen eorum ſentiat, quæ ſenſus alij ſentiunt, impoſſibile & hoc exiſtimo.

QVAESTIO II.

An detur ſenſus communis; & vtrum is in cerebro reſideat.

ARTICVLVS I.

Quibus indiciis communis ſenſus deprehendatur.

FVERE, qui ſenſum communem negarint, eo potiſſimùm argumento, quia nullum occurrit ſenſibile, quod in aliquem è quinque externis non cadat. Horum tamen opinio reiiciēda omnino eſt: aſſerendúmque cum ſchola Peripatetica, & communi aliorum Philoſophorum aſſenſu, docente Ariſtotele tum proximo capite, tum libro 3. capit. 7. text. 31. & in libr. de morte, & vita capit. 1. aliíſque in locis, dari ſenſum communem: cuius ponendi neceſſitas, ac ratio variis modis deprehenditur. Primùm, quia cùm ſoleat natura, quantum fieri poteſt, multitudinem ad vnitatem reuocare, conueniens erat, *D. Th. 1. p. q. 78. art. 4. & opuſc. 4. c. 4.* *1. Ratio qua ſuadet dādū eſſe ſenſum communem.*

vt om

vt omnes ſenſus externos in vnum quodammodo coniungeret, in quem vt lineæ à circunferentia in centrum, ita vndique è ſingulis aliorum ſenſuum organis, ſenſibilium imagines confluerent, colorum ab oculis, ſonorum ab auribus, odorum à naribus, ſaporum à lingua, tactilium qualitatum à toto corpore. Qua centri ſimilitudine vſus eſt Auctor operis de ſecretiori ſapientia ſecundum Ægyptios lib.2.cap.9. & Ariſt. libr.3. huius operis loco paulò ſuperiùs citato, dum ſenſum communem vnum quid, mediumque inter externos ſenſus appellat.

2.Ratio. Secundò idem efficaciùs ſuadetur ex eo, quia cognoſcimus nos audire, tangere, olfacere, cæteráque externorum ſenſuũ munia; hæc autem cognitio non pertinet ad aliquem è quinque vulgatis ſenſibus, vt proxima quęſtione oſtenſum fuit: referenda eſt ergo ad aliam altiorem, communioremque potentiam, ad quam primò eiuſmodi functionum imagines deferãtur: quæ non eſt alia, quàm ſenſus communis. Nec ſatisfaciet, qui dixerit eam facultatem eſſe ipſum intellectum. Namque ea etiam Brutis neceſſaria eſt, vt mox oſtendemus, quibus perinde à natura deneganda non fuit. Deinde quia, vt ſuperiùs argumentabamur hæc ſenſionum perceptio non exuperat ſentientium facultatum vim.

3.Ratio. Tertiò. Idem ex eo comprobatur, quia vt colligitur ex iis, quæ docuit Ariſtoteles hoc in libro ad calcem capitis ſecundi: ſcripſitque D. Gregorius Nyſſenus lib.2. de viribus animæ cap. 1. & videtur aſſeruiſſe Plato, vt annotauit Marcilius ad initium Theæteti: dandus eſt aliquis ſenſus interior qui non ſolùm hauſtas cunctorum ſenſibilium imagines primò hauriat, & ſenſibilia ipſa percipiat, vt proxima ratio oſtendebat; ſed qui tanquam æſtimator, & arbiter diuerſorum ſenſuũ obiecta diſcernat, & diiudicet, cùm quilibet ſenſus particularis circa proprij duntaxat ſenſibilis differentias occupetur; vt aſpectus circa atrum, & candidum, ſimiliterque reliqui ſenſus: hic autem ſenſus eſt is, quem communem dicimus. Nam quod ad hanc actionem iudicandi, ſenſus ipſi externi per ſe haud quaquam ſufficiant, inde patet, quia plures ſenſus perinde ſe habent, ac multi homines. Quare vt hi de diuerſis rebus, niſi eaſdem ſinguli cognoſcãt, ſententiam ferre nequeunt, ita neque ſenſus de aliorum ſenſilium differentiis, quas non attingunt; & vt Themiſtius hoc loco capit.7. ſuæ paraphraſis ediſſerit; quemadmodum licet multi magiſtratibus libelliones, atque exceptores pragmatici aſſideant; vnus tamen eſt, qui ius habet ſententiæ ferendæ: ita & in corpore animalis, tametſi multa inſtrumenta, machinamentaque ſint, in quæ rerum ſimulacra recipiantur; vna tamen vis arbitra eſſe debet, quæ de omnibus ſciſcat, iudicet, pronuntiet. Fuiſſe verò animantibus, & quidem omnibus neceſſariam hanc vim iudicatricem ex eo patet, quia niſi animal quid noxium; quid ſalutare; quid minùs ac magis conueniens; quid fugiendum, amplectendum vè ſit, diſcernat: breui in interitum ruet.

Senſus communis velut honorarius arbiter inferiorum ſenſuum de omnib. externis ſenſibilib. cognoſcit.

Sed

Sed & aliud prætereà communi sensui munus delegatum est, videlicet, impertiri sensibus externis vim ad functiones suas obeundas per communicationem spirituum animalium, quos ab se veluti fonte, ac primario sentiendi instrumento effundit, vt constat ex iis, quæ docet Aristoteles lib. 2. de partibus animalium c. 10. & in libro de morte, & vita cap. 1. Vnde cùm obstruitur via illa, qua prædicti spiritus egrediuntur, vt in somno accidit, necesse est feriari externos sensus, teste eodem Aristot. lib. de somno, & vig. c. 3. Prætereà quoties sensus communis languescit ac malè habet, etiam externi sensus propriis officiis, vel omnino, vel ex parte destituuntur, vt videre est in iis, qui morti propinqui sunt, quibus primarij illius sensorij temperies dissoluitur, & extinguitur; & in paralyticis, atque apoplecticis, quibus præpediti sunt nerui, per quos spiritus animales ad externa sensiteria deuehuntur. *A sensu cōmuni tāquā à primario sentiendi instrumēto spiritus animales diffunduntur in sensus.*

ARTICVLVS II.

Sensum communem non in corde, sed in cerebro residere.

QVOD ad alteram quæstionis partē spectat, vbinam communis illa, ac primaria sentiendi vis organū habeat, magnum est inter philosophos dissidium. Nam Aristoteles etsi proximo capite dixerit sensum cōmunem esse omnium sensuum externorum quasi centrum; in qua tamen parte corporis centrum id esset, non docuit. Verùm alibi ipsum in corde, vel in parte, quæ cordi proportione respondeat, constituit, vt libello de Iuuente, & Senectute c. 2. & lib. 2. de partibus animalium c. 1. & 10. & lib. 3. c. 4. & lib. de sensu & sensili c. 2. & de somno, & vigilia c. 2. & de animalium motione c. 9. Cuius opinionis fundamentum apud illum fuit, quòd pro certo haberet cor non solùm naturalium, & vitalium, sed etiam animalium facultatum originem esse. *Aristoteles illi sedem designauit in corde.*

At enim id medici acerrimè oppugnant, ostendúntque licet vitalium functionum, & arteriarum principium in corde insit: naturalium tamen operationum, & sanguinis, atque venarum fontem in hepate; sensitiuarum actionum, arbitrarij motus, & neruorum originem in cerebro esse. Quam difficultatem quia in primo libro de ortu, & interitu accuratè pertractauimus, vbi Medicorum sententiam partim rationibus, partim anatomicæ artis experimentis satis confirmatam amplexi fuimus; non est quòd hoc loco actum agamus. Illud tamen iterum commonemus, si de principio sentiendi remoto sermo sit, id haud dubiè cordi ascribendum esse; cùm in eo vigeat natiui caloris officina, in eodémque procreentur spiritus vitales, sine quorum ope nec vllus motus edi, nec vlla internorum, externorúmve sensuum functio obiri potest. De quo principio si Aristoteles locis ante citatis ageret, non esset cur à Medicis aut à nobis in hac controuersia deseretur. At cum non remotum, sed *Medici in cerebro.* *Cor principium remotū sentiendi.*

proximum ſentiendi, ac mouendi initium in corde collocaſſe, & vni principi membro tanquam regi, totius corporis adminiſtrationem, & quaſi monarchiam ſimpliciter detuliſſe, qui loca illa inſpexerit, facilè iudicabit. Conſule Galenum libro de ſymptomatum cauſis cap. 8. & lib. de vſu pulſuum, Fernelium libr. 5. Phyſiologiæ cap. 11. Lege quoque, ſi placet, Auerroem libro 2. de partibus animalium cap. 7. & libro 2. Collect. cap. 11. pro Ariſtotele contra Galenum diſputantem.

Senſus reliqui interni hoſpitãtur in cerebro.

Eſt itaque ſenſus communis nō in corde, ſed in cerebro, vbi etiam ſedem habent reliqui ſenſus interni, ad quos ille, vt progreſſu exponemus

CAPITIS TERTII EXPLANATIO.

Rationes quibus aliqui adducti putarũt à ſenſu intellectũ nō diſtingui.

a

VM autem. Quia veterum nonnulli animam ex locali motu definiebant, alij ex cognitione, alij ex vtroque: vt pateat rectè ne id fecerint, atque vt ſimul viam aperiat ad diſputationem de intellectu, & voluntate: explicandum proponit quid inter ſenſum, & intellectum ſit diſcriminis. Nam quidam hæc non diſtingui opinabantur, quibus tria ad id potiſſimùm argumenta fuiſſe videntur.

1. Primùm quia tam ſenſu, quàm intellectu iudicamus: quo fit vt hæc officio cōueniant: quòd ſi officio, etiam natura.

2. Deinde, quia & ſenſus, & intellectus rebus præſentibus afficiuntur, & mouentur. Quod Empedocles in ſuo poëmate ſignificauit aiens ſapientiam augeri ad præſens, id eſt, intuitu, atque experientia pręſentium rerum, & prudentiam ſimul, ac præſagia futurorum ex inſomniis, quæ ad ſenſum pertinent ab euentis rerum præſentium pendere. Idemque ſonant verſus illi ex Homero hoc loco adducti, nimirum ita ſe habere humanum intellectum, vt res ſe habet, & vt diebus ſingulis pro temporum varietate, mutationéque ſuccedunt. D. Thom. illud, ad præſens, in carmine Empedoclis in alium ſenſum accipit, videlicet pro præſenti cœli ſchemate, ſeu facie, ac ſyderum configuratione & influxu. Et in carmine Homeri appellatione ſummi rectoris Olympi, indicari putat Solem, à quo ſydera omnia pendent. Ita verò ſenſus Empedoclis erit, intelle

ΚΕΦ. γ.

a

ΠΕΙ` δὲ δύο διαφοραῖς ὁρίζονται μάλιστα τὴν ψυχὴν, κινήσει τε τῇ κατὰ τόπον, καὶ τῷ νοεῖν καὶ τῷ κρίνειν καὶ αἰσθάνεσθαι· δοκεῖ δὲ τὸ νοεῖν καὶ τὸ φρονεῖν ὥσπερ αἰσθάνεσθαί τι εἶναι· ἐν ἀμφοτέροις γὰρ τούτοις ἡ ψυχὴ κρίνει τε καὶ γνωρίζει τι τῶν ὄντων. καὶ οἵ γε ἀρχαῖοι τὸ φρονεῖν καὶ τὸ αἰσθάνεσθαι ταὐτὸν εἶναί φασιν, ὥσπερ καὶ Ἐμπεδοκλῆς εἴρηκε, Text. 150.

„ Πρὸς παρεὸν γὰρ μῆτις ἀέξεται ἀνθρώποισι.

καὶ ἐν ἄλλοις, —ὅθεν σφίσιν αἰεὶ

„ Καὶ τὸ φρονεῖν ἀλλοῖα παρίσταται.

τὸ δ' αὐτὸ βούλεται τούτοις καὶ τὸ τοῦ Ὁμήρου,

„ Τοῖος γὰρ νόος ἐστὶν ἐπιχθονίων ἀνθρώπων,

„ Οἷον ἐπ' ἦμαρ ἄγῃσι πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε.

πάντες γὰρ οὗτοι τὸ νοεῖν σωματικὸν ὥσπερ καὶ τὸ αἰσθάνεσθαι ὑπολαμβάνουσι· b καὶ αἰσθάνεσθαί τε καὶ φρονεῖν τῷ ὁμοίῳ τὸ ὅμοιον· ὥσπερ γὰρ καὶ ἐν τοῖς κατ' ἀρχὰς λόγοις διωρίσαμεν. c καίτοι ἔδει ἅμα καὶ περὶ τοῦ ἠπατῆσθαι αὐτοὺς λέγειν· οἰκειότερον γὰρ τοῖς ζώοις, καὶ πλείω χρόνον ἐν τούτοις διατελεῖ ἡ ψυχή. διὸ ἀνάγκη, ἤτοι ὥσπερ ἔνιοι λέγουσι, πάντα τὰ φαινόμενα Text. 151.

nemus, rerum simulacra transmittit. Vnde est, quòd vehementer læso capite internorum sensuum munia turbentur, & cùm aliqua in iis offensio accidit cerebro remedia adhibeantur. Sciendum tamen est in animantibus, quæ secta viuunt, sensum communem non esse aliqua certa parte definitum. Quod ex eo constat, quia cùm illa post sectionem adhuc animali motu cieantur, & is motus sit ab appetitu per virtutem motricem; appetitus autem nihil, nisi proponente ac dirigente phantasia, expetat, negari non potest in partibus diuisis relictam fuisse vnà cum appetitu phantasiam imperfectam, quæ in eiusmodi animantibus à communi sensu non differt.

In sectis animātibus sensus communis nullā habet definitā sedem.

CAP. III.

Text.150. [a] *Vm autem duabus prisci differentijs maximè diffiniāt animam, motione inquam loco accommodata, & intelligendo & discernendo ac sentiendo: considerandum est si quid intersit inter intelligere ac sentire. Videtur namque tam intelligere, quā etiam sapere, veluti quoddam esse sentire. Etenim his vtrisque rerum aliquas anima discernit, atque cognoscit. Et veteres idem esse sapere sentireq́, cēsent. Quemadmodū & Empedocles dixit,*

Ad præsens, hominum crescit sapientia semper.

Et alio rursus in loco:

Hinc varia his semper prudentia somnia monstrat.

Idem & Homerus, his carminib. sensisse videtur:

Tales namque insunt mentes mortalibus ipsis,
Quales quotidie summi fert rector Olympi.

Text.151. *Etenim omnes hi putant ipsum intelligere corporis esse perinde atque ipsum sentire.* [b] *Et sentire simili simile arbitrantur, & sapere, vt in superioribus diximus locis.* [c] *Oportebat tamen ipsos de errore quoque deceptionevè disserere. Sunt enim hæc magis propria animalium, plusque id temporis est, quo in his anima versatur, vt patet. Idcirco necesse est aut vniuersa, quæ videntur,*

intellectū, ac sapientiam augeri ad præsens, id est, secundū præsentis horæ cœlestium syderum statum, & vires. Homerus autem pronuntiauit talem esse mentem hominum, qualem Sol cęterorum syderū veluti dux & moderator, cum reliquis stellis efficit. Cæterùm quanā ratione corpora cœlestia in sensus, & intellectum atque humanā voluntatē queant, nequeantvè influere in libris de cœlo fuit à nobis explicatum. *Lib. 2. c. 3. q. 8. 3.*

[b] *Et sentire simile.* Tertia ratio ob quam nonnulli putarunt intellectum non distingui à sensu, ea fuit, quia vt similib. sentimus, ita similib. terū intelligentiā capimus. Vnde cōiecturam ducebant tam sensum, quàm intellectū organo corporeo insidere, cùm corpora percipiāt; atque adeò intellectū esse sensum, cùm omnis facultas cognoscēs, quæ materiæ inhæret, sensus sit.

[c] *Oportebat tamen.* Priscos redarguit, quòd de notitia locuti fuerint, de errore autē nihil meminerint, neque deceptionis, & ignorātiæ causas explicarint; quas tradi, & inculcari ab eis oportebat, præsertim cùm ignorantia magis propria, magisque nobis familiaris sit, tum quia in ea diutius versamur, tum, vt D. Tho

Redarguuntur antiqui Philosophi quòd de errore nihil disseruerint.

vt D.Thom.addit, quia ex nobis erramus; scite autem non nisi ex alterius ope, & magisterio solemus. Nisi quis veteres excusare velit aiens eos nihil de errore disseruisse, quòd putarent omnia vera esse, nullamque dari deceptionem. Vel certè (quod ab eis inculcatum fuerat) quia putarunt cognitionem veram esse, cùm simile animam tangeret, vt ignis particulam animæ igneam; errorem, cùm dissimile, vt ignis portionem aqueam eiusdem animæ, eùm cognoscere per simile videatur contrarium ei, quod est cognoscere per dissimile, & error, ac scientia contrariorum sit, id est, opposito modo accidat. Verùm hæc ridicula sunt, & perabsurda; siquidem palam est nos interdum falli, & animam elementorum concretione, aut mole corporis non constare, vt ex iis, quæ in primo libro disputata sunt, manifestum est.

Intellectum à sensu distingui.

d *Non igitur idem.* Duplici argumēto concludit neque sentire, & intelligere, neque sensum, & intellectū idem esse. Primùm, quia sensus omnibus inest animantibus, nullum est enim animal, quod tactu non sit præditum. Deinde quia sensus circa propria sensibilia non errat; intellectus verò sæpe fallitur: licet enim cum scientia, prudentia, aut vera opinione ducitur, non aberret à veritate; si tamen contrariis afficiatur, decipitur.

Datur imaginatio eaq; ab intellectu distincta.

e *Imaginatio namque.* Probat dari imaginationem, eamque ab intellectu, & sensu distingui: quia licet, nec imaginationis actus absque præuia sensus notitia exerceatur; nec existimatio (quæ est actus quidam intellectus comprehendens scientiam, prudentiam, & opinionem) nisi antecedente imaginatione fiat: Imaginatio tamen, id est, imaginationis actus differt ab existimatione, quæ actio quædam intellectus est; primùm, quia vt ij, qui artificiosa memoria vtuntur, loca, & imagines pro arbitratu suo fingunt, ac disponunt, quibus rerum opportunè recordentur, ita in nostra potestare est imaginari quicquid libuerit: non autem opinari (quod est pars quædam existimationis) imaginamur enim falsa, quæ non existunt: opinamur vera, aut quæ pro veris accipimus. Secundò, quia opinio de re mala, vel bona, animum pertur-

bat me

μένα εἶναι ἀληθῆ, ἢ τὴν τοῦ ἀνομοίου θίξιν, ἀπάτην
εἶναι· τοῦτο γὰρ ἐναντίον τῷ ὁμοίῳ τὸ ὅμοιον γνωρίζειν·
δοκεῖ δὲ καὶ ἡ ἀπάτη καὶ ἡ ἐπιστήμη τῶν ἐναντίων ἡ
αὐτὴ εἶναι. d ὅτι μὲν οὖν οὐ ταὐτόν ἐστι τὸ αἰσθάνεσθαι Text.152.
καὶ τὸ φρονεῖν, φανερόν· τοῦ μὲν γὰρ πᾶσι μέτεσι,
τοῦ δὲ ὀλίγοις τῶν ζώων· ἀλλ' οὐδὲ τὸ νοεῖν, ἐν ᾧ ἐστι
τὸ ὀρθῶς, καὶ τὸ μὴ ὀρθῶς· τὸ μὲν ὀρθῶς, φρόνησις, καὶ
ἐπιστήμη, καὶ δόξα ἀληθής. τὸ δὲ μὴ ὀρθῶς, τἀναντία
τούτων· οὐδὲ τοῦτο δή ἐστι, τὸ αὐτὸ τῷ αἰσθάνεσθαι· ἡ
μὲν γὰρ αἴσθησις τῶν ἰδίων, ἀεὶ ἀληθὴς, καὶ πᾶσιν
ὑπάρχει τοῖς ζώοις. διανοεῖσθαι δ' ἐνδέχεται καὶ
ψευδῶς, καὶ οὐδενὶ ὑπάρχει ᾧ μὴ καὶ λόγος· e φαν- Text.153.
τασία γὰρ ἕτερον καὶ αἰσθήσεως καὶ διανοίας· αὐτή τε
οὐ γίγνεται ἄνευ αἰσθήσεως, καὶ ἄνευ ταύτης οὐκ ἔστιν
ὑπόληψις. ὅτι δ' οὐκ ἔστιν ἡ αὐτὴ φαντασία καὶ ὑπό-
ληψις, φανερόν· τοῦτο μὲν γὰρ τὸ πάθος ἐφ' ἡμῖν
ἐστιν, ὅταν βουλώμεθα· πρὸ ὀμμάτων γάρ ἐστι ποιή-
σασθαι, ὥσπερ οἱ ἐν τοῖς μνημονικοῖς τιθέμενοι καὶ εἰ-
δωλοποιοῦντες· δοξάζειν δ' οὐκ ἐφ' ἡμῖν· ἀνάγκη
γὰρ ἢ ψεύδεσθαι, ἢ ἀληθεύειν. ἔτι δὲ, ὅταν μὲν δο- Text.154.
ξάσωμεν δεινόν τι ἢ φοβερὸν, εὐθὺς συμπάσχομεν·
ὁμοίως δὲ καὶ ἐὰν ᾖ θαρραλέον. κατὰ δὲ τὴν φαντασίαν
ὡσαύτως ἔχομεν, ὥσπερ ἂν οἱ θεώμενοι ἐν γραφῇ τὰ
δεινὰ ἢ θαρραλέα. f εἰσὶ δὲ καὶ αὐτῆς τῆς ὑπολήψεως
διαφοραὶ, ἐπιστήμη, καὶ δόξα, καὶ φρόνησις, καὶ τὰ
ἐναντία τούτων, περὶ ὧν τῆς διαφορᾶς ἕτερος ἔσται
λόγος. περὶ δὲ τοῦ νοεῖν, ἐπεὶ ἕτερον τοῦ αἰσθάνε- Text.155.
σθαι, τούτου δὲ τὸ μὲν φαντασία δοκεῖ εἶναι, τὸ δὲ
ὑπόληψις, περὶ φαντασίας διορίσαντας, οὕτω περὶ
θατέρου λεκτέον. g εἰ δή ἐστιν ἡ φαντασία, καθ' ἣν
λέγομεν φάντασμά τι ἡμῖν γίγνεσθαι καὶ μὴ, εἴ τι κατὰ
μεταφορὰν λέγομεν, μία τις ἐστὶ τούτων δύναμις ἢ
ἕξις, καθ' ἣν κρίνομεν, καὶ ἀληθεύομεν, ἢ ψευδόμεθα.

τῶν

dentur, vt quidam inquiũt, esse vera, aut dissimilis rei tactũ errorẽ esse deceptionemvè: quippe cũ id sit contrariũ illi simili inquã cognoscere simile. Videtur autem & deceptio & scientia contrariorũ esse
Text.152. *eadem.* [d] *Non idem igitur esse sentire ac sapere, patet. Illud enim omnibus animalibus, hoc valde paucis inest. At neque intelligere idem est ac sentire, intelligere, inquã, quo rectè atq; non rectè res percipi solet. Quod nãque rectè percipit id est prudentia, & scientia atq; opinio vera: at quod nõ rectè, id est nimirũ his dictis contrariũ. Etenim propriorũ sensus semper est verus, & vniuersis animalibus inest: at fit, vt falsò quoque quis ratiocinetur, neq; cuiquam competit, cui non inest & ratio.*
Text.153. [e] *Imaginatio nãque diuersa est à sensu, mẽteque: atque neq; hæc fit sine sensu, neque existimatio sine hac esse potest. Non idẽ autẽ esse imaginationem, existimationémve, patet. Hic enim affectus in potestate nostra sine cõtrouersia collocatur: licet nãq; cùm libet fingere quidquid volumus, atque ante oculos ponere, perinde atque ij faciũt, qui artificiosæ memoriæ cõparatis atq; dispositis locis imagines fingũt, atq; simulachra collocãt. At opinari in nobis nõ est sitũ, necesse est enim opinantẽ, aut veram,*
Text.154. *aut falsã existimationẽ habere. Preterea cùm opinamur aliquid malũ esse, atque terribile, continuò perturbamur. Similiter & cũ opinamur quippiam esse tale, vt in illo sit confidendũ. At cùm imaginamur talia perinde afficimur, atq; si in pictura eadem spectaremus.* [f] *Sunt autem & existimationis ipsius hæ differentiæ, sciẽtia, & opinio, & prudentia, & ea, quæ sunt hisce contraria: de differentia quorum alius sit sermo magis ad ipsum accõmoda-*
Text.155. *tus. At verò cũ diuersũ sit sentire, ac intelligere, & huius aliud imaginatio, aliud existimatio esse videatur, de imaginatione primò, deinde de altero dicamus oportet.* [g] *Si igitur imaginatio, id est phãtasia, sit id quo visũ, phãtasmaq; aliquod in nobis dicimus fieri, & non aliud quicquã, quod per trãslationẽ hoc eodẽ nomine nũcupetur, ipsa profectò vna quædam est potentiarũ earum, aut habituũ, quibus discernimus, & aut verè percipimus, aut falsò. Tales*

bat metu, vel hilaritate, alióve simili affectu: imaginatio autem nõ item: sed ea perinde afficimur, atque ij, qui in pictura res aspectu horribiles, aut lætas contuentur. Quod intellige de imaginatione, quæ nullam assensionẽ, aut iudicium coniunctũ habet: si enim habeat non dubiũ, quin imaginatio animũ commoueat, & ad varios affectus impellat.

Distinguit imaginationẽ ab existimatione.

[f] *Sunt autem & existimationis ipsius.* Probat existimationem differre ab imaginatione, quia ad existimationem (quo nomine rationis actum intelligit) pertinẽt actus sciẽtię, opinionis, & prudentiæ, & his contrarij, de quibus lib. 6. Ethicorum qui tamen ad imaginationem haud quaquam spectant. Deinde cùm intelligere differat à sensu, & id bifariam sumatur: vno modo, vt cõprehendit etiam imaginari: altero propriè: qua ratione ad ipsum spectat existimatio, id est, actus rationis, & non alterius potentiæ: ait se de intellectione secundum priorem vsurpationẽ, id est, de imaginatione primò acturum.

[g] *Si igitur imaginatio.* Vim, & operationẽ phãtasiæ exponit, monẽs loqui se de phãtasia significatu proprio, nõ translatitio. Namque phantasiã interdum per translationem vocamus intellectũ, & quemlibet sensum, & ea, quæ nobis apparent. Quoniam igitur phãtasia est potẽtia qua in nobis visum, seu phãtasma effici dicimus, videbitur fortasse illa computanda inter sensus externos, quibus res nobis repræsentantur, vel inter virtutes intellectuales, siue habitus, quibus vera, vel falsa percipimus, cuiusmodi sunt intellectus, opinio, & sciẽtia. Sumit verò intellectum vt inter-

pretatur D. Thomas, non pro potentia, sed pro cognitione eorum, quæ absque inuestigatione nobis innotescunt, vt prima principia. Scientiam pro certa cognitione eorum, quæ discursu assequimur. Opinionem pro cognitione rerum, de quibus certum, firmumque iudicium non habemus. Porrò hos tantùm cognoscendi modos affert hoc loco Aristoteles, quia hi potissimum celebres erant in schola Platonis, qui intellectum vnitati, scientiam qualitati, opinionẽ ternario, sensum quaternario attribuebat.

τῶν δ' εἰσὶν αἴσθησις, δόξα, νοῦς, ἐπιστήμη. [h] ὅτι Text.156.
μὲν οὖν οὐκ ἔστιν αἴσθησις ἡ φαντασία, δῆλον ἐκ τῶνδε· αἴσθησις μὲν γὰρ, ἤτοι δύναμις, ἢ ἐνέργεια, οἷον ὄψις καὶ ὅρασις. φαίνεται δέ τι καὶ μηδετέρου τούτων ὑπάρχοντος, οἷον τὰ ἐν τοῖς ὕπνοις. [i] εἶτα αἴσθησις μὲν, ἀεὶ πάρεστι, φαντασία δ' οὔ. εἰ δὲ τῇ ἐνεργείᾳ τὸ αὐτὸ, πᾶσιν ἂν ἐνδέχοιτο τοῖς θηρίοις φαντασίαν ὑπάρχειν. δοκεῖ δ' οὔ, οἷον μύρμηκι, ἢ μελίττῃ, ἢ σκώληκι, εἶτα αἱ μὲν ἀληθεῖς αἰεὶ, αἱ δὲ φαντασίαι γίνονται αἱ πλείους ψευδεῖς. ἔπειτα, οὐδὲ λέγομεν ὅταν ἐνεργῶμεν ἀκριβῶς περὶ τὸ αἰσθητὸν, ὅτι φαίνεται ἡμῖν τοῦτο ἄνθρωπος. ἀλλὰ μᾶλλον ὅταν μὴ ἐναργῶς αἰσθανώμεθα, τότε ἢ ἀληθὴς ἢ ψευδής. καὶ ὅπερ δὴ ἐλέγομεν πρότερον, φαίνεται
καὶ μύουσιν ὁράματα. [k] ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τῶν ἀεὶ ἀλη- Text.157.
θευόντων οὐδεμία ἔσται, οἷον ἐπιστήμη, ἢ νοῦς· ἔστι γὰρ φαντασία καὶ ψευδής· λείπεται ἄρα ἰδεῖν, εἰ δόξα· γίνεται γὰρ δόξα καὶ ἀληθὴς καὶ ψευδής. ἀλλὰ δόξῃ μὲν ἕπεται πίστις· οὐκ ἐνδέχεται γὰρ δοξάζοντα οἷς δοκεῖ μὴ πιστεύειν. τῶν δὲ θηρίων οὐδενὶ ὑπάρχει πίστις, φαντασία δὲ πολλοῖς. ἔτι, πάσῃ μὲν δόξῃ ἀκολουθεῖ πίστις, πίστει δὲ τὸ πεπεῖσθαι, πειθοῖ δὲ λόγος. τῶν δὲ θηρίων ἐνίοις φαντασία μὲν ὑπάρχει, λόγος δὲ οὔ.
[l] φανερὸν τοίνυν, ὅτι οὐδὲ ἡ δόξα μετ' αἰσθήσεως, Text.158.
οὐδὲ δι' αἰσθήσεως, οὐδὲ συμπλοκὴ δόξης καὶ αἰσθήσεως, φαντασία ἂν εἴη· [m] διά τε ταῦτα καὶ δῆλον ὅτι οὐκ ἄλλη τινός ἐστιν ἡ δόξα, ἀλλ' ἐκείνου ἐστὶν οὗ καὶ αἴσθησις· λέγω δὲ, ἐκ τῆς τοῦ λευκοῦ δόξης καὶ αἰσθήσεως ἡ συμπλοκὴ φαντασία ἐστίν· οὐ γὰρ δὴ ἐκ τῆς δόξης μὲν
τῆς τοῦ ἀγαθοῦ, αἰσθήσεως δὲ τῆς τοῦ λευκοῦ. τὸ οὖν φαί- Text.159.
νεσθαι, ἐστὶ τὸ δοξάζειν ὅπερ αἰσθάνεται μὴ κατὰ συμβεβηκός. φαίνεται δὲ καὶ ψευδῆ, περὶ ὧν ἅμα ὑπόληψιν ἀληθῆ ἔχει· οἷον φαίνεται μὲν ὁ ἥλιος ποδιαῖος. πέπεισται

Phantasiam differre à sensu cõfirmat.

[h] *At ipsam non esse sensum.* Probat phantasiã, seu imaginationem distingui à sensu. Cùm verò sensus dupliciter accipiatur; nimirum in potentia, vt visus: & in actu, vt visio: ab vtroque phantasiã differre ostendit.
1. A sensu in potentia, quoniam hic in somniis non agit, phantasia verò agit: à sensu in actu; quia hic in somniis non est.

[i] *Deinde sensus.* Probat secũdò imaginationem non esse sensum:
2. quia sensus semper adest animantibus, quatenus recens nata mox sensu vtuntur, at imaginatione, saltem exacta, non nisi progressu temporis.
3. Tertiò, quia omnibus animantibus sensus conuenit: non omnibus tamen imaginatio intellige perfecta. Namque imperfecta, & confusa
4. cunctis inest. Quartò, quia sensus nunquã errat circa propria sensibilia, imaginatio sæpe fallitur.
5. Quintò, quia quæ sensibus probè affectis accuratè percipimus, nõ consueuimus dicere ita nobis videri, quod tamen dicimus, cùm ima-
6. ginamur. Postremò, quia illa, quorum imagines sensu hausimus, clausis oculis, & absentibus sensibilibus imaginamur: cùm tamen sensus in solam tem præsentem feratur.

Imaginationem distingui ab opinione.

[k] *Atqui nec vllus.* Asserit imaginationem non esse sciẽtiam, nec intellectum, aut opinionem. Ac primùm quòd non sit intellectus, vel scientia, planum est, quia hæc semper vera sunt. Quòd autem non sit opinio, ex eo suadetur; quia licet opinio nunc vera sit, nunc falsa, tamen opinionem, qua quid iudicamus, sequitur fides, & persuasio: vnusquisque enim putat verum esse id, quod opinatur. At fides imaginationem non sequitur, cùm imaginatio conueniat brutis, in quibus tamen fides

neutiquam

Tales autem sunt sensus, opinio, scientia, intelle-
Text.156. *ctus.* [h] *At ipsam non esse sensum ex hisce patere potest. Sensus enim vel est potentia, vel operatio, vt visus, vel visio: at nonnunquam neutrum est istorum, & tamen apparent aliqua, videmurq́; videre, vt ea, quæ in somnijs apparent.* [i] *Deinde, sensus quidem semper adest, imaginatio autem non semper. Quòd si idem esset imaginatio, ac operatio, bestijs imaginatio profectò cunctis inesset: at non esse videtur, vt api, aut formicæ, aut vermi: prætereà illi quidem veri sunt semper, imaginationes verò plures fiunt, vt patet, falsæ. Prætereà cum exactè circa sensibile operamur, non dicimus hoc nobis hominem videri, ac apparere: sed potius cùm non clarè sentimus, quando etiam sit, vt sit verus sensus, & falsus. Atque nobis (quod quidem paulo ante dicebamus) clausis etiam ocu-*
Text.157. *lis visa videntur, atque apparent.* [k] *Atqui nec vllus habituum eorum erit, qui veri sunt semper, vt scientia, vel intellectus, est enim & falsa imaginatio, non solùm vera. Restat igitur, perscrutemur si sit opinio. Fit enim opinio & vera, & falsa. Verùm opinionem quidem sequitur fides: quippe cùm fieri nequeat, vt hisce quisquam non credat, quorum habet opinionem. Bestiarum autem, fides quidem nulli: imaginatio verò compluribus inest. Prætereà fides omnem opinionem sequitur, persuasio fidem, ratio persuasionem. At imaginatio quidem quibusdam belluis inest, ratio autem nullis.*
Text.158. [l] *At verò patet nec opinionem esse cum sensu, nec opinionem per sensum, nec opinionis, sensúsve coniunctionem, & per ea, quæ dicta sunt, & hac etiam ratione:* [m] *patet enim si imaginatio sit opinionis, sensusq́; coniunctio, opinionem non cuiusque rei, sed eius esse, cuius est etiam sensus: dico autem imaginationem si sit coniunctio sensus, opinionisve, coniunctionem esse opinionis albi: & sensus eiusdem albi: non enim erit ex opinione quidem boni sensu autem albi: apparere igitur est opinari*
Text.159. *rem eã quam sentit non per accidens. At apparẽt nonnunquam etiam falsa, de quibus simul veram opinionem habet. Sol enim pedalis quidẽ apparet, at*

neutiquam locũ habet. Nec enim belluæ persuasione quicquam faciunt, etiã eæ, quę adumbratam aliquam disciplinæ rationẽ capessunt: siquidem persuasio ratiocinatione perficitur: at bruta ex sola memoria, & assuetudine, vel instinctu, non autem ratione ad opera sua molienda inclinantur.

[l] *At verò patet.* Ex dictis infert contra Platonẽ in Philebo, & Sophista, phantasiam, seu imaginationem nõ esse quid cõprehendens sensum, & opinionem. Si enim esset, contingeret id vno è tribus modis. Nam vel esset opinio cũ sensu, hoc est, essentialiter opinio, quam comitaretur sensus. Vel esset opinio per sensum, hoc est, essentialiter opinio, quæ ex sensu, tanquam ex causa oriretur. Vel esset vtriusque, nimirum, opinionis, & sensus cõplexio ex æquo. Nullum verò horum dici posse inde confirmat, quia si imaginatio differt à sensu, & opinione per se, ac separatim sumptis, vtique etiam ab vtroque simul diffidebit.

[m] *Patet enim si imaginatio.* Ostẽdit quo pacto sumi debeat opinio, si phantasia dicenda sit opinionem, & sensum complecti. Nam quia phantasia vnius, eiusdémque est, liquet opinionem adiunctam sensui, qui est phãtasia, non debere esse aliam quandam opinionẽ, sed quæ versetur circa eandem rem, in quam sensus fertur, vt si dicamus phantasiam esse quid compositum ex opinione albi, & sensu eiusdem: nec enim potest esse conflata ex opinione albi, & sensu boni. Oportet igitur si phantasia ex opinione, & sensu consurgit, nihil aliud esse apparere quid secundum phantasiam, quàm opinari

opinari aliquid, quod idem per se, & non per accidens sentitur. At enim positionem hanc ex eo refellit, quia nonnunquam apparent quædam falsa secundum phantasiam à sensu ortam, de quibus veram habemus opinionem. Namque imaginatio percipit v.c. Solem pedali magnitudine, at secundum veram opinionem, quam quis à Mathematico accepit, Sol maior, quàm terræ moles existimatur.

n *Fit igitur*. Vt hic locus intelligatur aduertit D. Thomas ex Aristotele trib. modis amitti veram opinionē. Primò cùm res mutatur. Nam si quis sedente Socrate opinetur eum sedere, veram opinionem habet: si autem Socrates sedere desinat, & eādem opinionem nihilominus idem retineat, vera opinio in falsam mutatur. Secundò, si rationis, qua ad opinandum inductus fuerit, obliuiscatur, & ita opinionē deponat. Tertiò, si alia permotus ratione oppositum eius, quod anteà iudicabat, nūc iudicet. His animaduersis ostendit Aristoteles si phantasia cōstet ex opinione vera, & sensu falso, futurum è duobus vnum, nimirum, vt vel aliquis nulla ex superioribus causis interueniente, opinionem amittat, quod fieri nequit: vel eadem opinio simul vera, & falsa existat. Nā cum opinio debeat cōformari sensui, quandoquidem ex illo cōstat, vel ex vera fiet falsa, cùm interim nullæ ex prædictis causis detur: vel si veritatē conseruet, simul erit, & vera ratione sui, & falsa propter sensum, ex quo resultat, quod tamen est impossibile.

Quibus modis cōtingat amitti opinionem.

Quid sit phātasia.

πέπεισται δὲ εἶναι μείζων τῆς οἰκουμένης· n συμβαίνει γοῦν, ἢ ἀποβεβληκέναι τὴν ἑαυτοῦ ἀληθῆ δόξαν, ἣν εἶχε σωζομένου τοῦ πράγματος μὴ ἐπιλανθανόμενον, μηδὲ μεταπεισθέντα· ἢ εἰ ἔτι ἔχει, ἀνάγκη τὴν αὐτὴν ἀληθῆ εἶναι καὶ ψευδῆ. ἀλλὰ ψευδὴς ἐγένετο, ὅτε λάθοι μεταπεσὸν τὸ πρᾶγμα. οὐκ ἄρα ἕν τι τούτων ἐστὶν, οὔτε ἐκ τούτων ἡ φαντασία. o ἀλλ᾽ ἐπειδή ἐστι κινηθέντος τουδὶ κινεῖσθαι ἕτερον ὑπὸ τούτου· ἡ δὲ φαντασία, κίνησίς τις δοκεῖ εἶναι, καὶ οὐκ ἄνευ αἰσθήσεως γίγνεσθαι, ἀλλ᾽ αἰσθανομένοις, καὶ ὧν αἰσθήσεις εἰσίν. ἔστι δὲ γίνεσθαι κίνησιν ὑπὸ τῆς ἐνεργείας τῆς αἰσθήσεως, καὶ ταύτην ὁμοίαν ἀνάγκη Text.160.
εἶναι τῇ αἰσθήσει· p εἴη ἂν αὕτη ἡ κίνησις οὔτε ἄνευ αἰσθήσεως ἐνδεχομένη, οὔτε μὴ αἰσθανομένοις ὑπάρχειν· καὶ πολλὰ κατ᾽ αὐτὴν καὶ ποιεῖν καὶ πάσχειν τὸ ἔχον καὶ εἶναι καὶ ἀληθῆ καὶ ψευδῆ. τοῦτο δὲ συμβαίνει διὰ τάδε· ἡ αἴσθησις τῶν μὲν ἰδίων ἀληθής ἐστιν, ἢ ὅτι ὀλίγιστον ἔχουσα τὸ ψεῦδος. δεύτερον δὲ, τοῦ ᾧ συμβεβηκέναι ταῦτα· καὶ ἐνταῦθα ἤδη ἐνδέχεται διαψεύδεσθαι. ὅτι μὲν γὰρ λευκὸν, οὐ διαψεύδεται· εἰ δὲ τοῦτο τὸ λευκὸν ἢ ἄλλο τι, ψεύδεται. τρίτον δὲ, τῶν κοινῶν καὶ ἑπομένων τοῖς συμβεβηκόσιν, οἷς ὑπάρχει τὰ ἴδια· λέγω δὲ, οἷον κίνησις καὶ μέγεθος, ἃ συμβέβηκε τοῖς αἰσθητοῖς, περὶ ἃ μάλιστα ἤδη ἐστὶν ἀπατηθῆναι κατὰ τὴν αἴσθησιν. q ἡ δὲ κίνησις ἡ ὑπὸ τῆς ἐνεργείας γινομένη, διοίσει τῆς αἰσθήσεως τῆς ἀπὸ τούτων τῶν τριῶν αἰσθήσεων. καὶ ἡ μὲν πρώτη, παρούσης τῆς αἰσθήσεως ἀληθής· αἱ δ᾽ ἕτεραι, καὶ παρούσης καὶ ἀπούσης, εἶεν ἂν ψευδεῖς· καὶ μάλιστα, ὅταν πόρρω τὸ αἰσθητήριον ᾖ. εἰ οὖν μηδὲν μὲν ἄλλο ἔχει τὰ εἰρημένα, ἢ μὴ φαντασία· τοῦτο δ᾽ ἐστὶ τὸ λεχθέν· ἡ φαντασία ἂν εἴη κίνησις ὑπὸ τῆς αἰσθήσεως τῆς κατ᾽ ἐνέργειαν γιγνομένης. r ἐπεὶ δὲ ἡ ὄψις μάλιστα αἴσθησίς Text.161. Text.162.

s *Verùm quoniam*. Posteaquam ostendit quid non sit phantasia, nunc quid ea sit explicaturus, quædam priùs sumit. Imprimis vnum ab alio motum posse alteri motionem inferre, vt in octauo Physicæ Auscultationis libro probatum, demonstratumque fuit. Secundò, imaginationem esse motum quendam, siquidem est cognitio, quæ ab obiecto interuentu speciei ab eo productæ fit. Tertiò, imaginationem in iis tantùm, quæ sensu prædita sunt, dari, & non effici absque sensu, quandoquidem internam apprehensionem antecedit sensuum operatio, quam necesse est similitudine, id est, proportione respondere ipsi potentiæ, cùm potentia vltra suam mensuram non agat.

at persuasum est terra ipsum esse longè maiorem. [n] *Fit igitur vt aut suam is opinionem, quam habet veram abyciat, re modo eodem sese habente, non oblitus nec dissuasus, aut si adhuc illam habeat, eadem sit necessariò falsa, simul & vera. At constat opinionem tum euadere falsam, cùm res mutata latet. Neque igitur vnum est istorum*
Text.160. *imaginatio, neque ex his est coniunctum.* [o] *Verùm quoniam fieri potest, vt aliud moueatur ab eo ipso, quod motum est, imaginatio verò motio quædam esse videatur, & non fieri sine sensu, sed sentientibus, & eorum etiam esse, quorum est sensus: fit autem vt motus oriatur à sensu iam actu, quem*
Text.161. *quidem necesse est ipsi sensui similem esse.* [p] *Imaginatio motio hæc est profectò, quæ neque sine sensu nimirum esse, neque competere non sentientibus potest. Atque multa per ipsam id agere, pative contingit, quod ipsam habet, & insuper & veram, & falsam esse. Atque id propterea fit, quòd sensus quidem propriorum est verus, aut rarò admodum suscipit falsitatem. At est sensus eius etiam rei, cui propria sensibilia accidunt. Vbi iam fit, vt ipse sit falsus: nam non est falsus, si album dixerit esse, sed si album hoc, aut aliud esse. Est prætereà communium sensus, quæ quidem perinde atque propria ijs accidunt, quæ sunt per accidens sensibilia: Dico autem motum, & magnitudinem, quæ vt patet, accidunt sensibilibus, circa quæ maximè error, deceptióque fieri sensu potest.* [q] *Motus igitur hisce, qui fit à triplici tali sensu, differentiam ob id ipsum nimirum habebit. Atque primus quidē cùm operatio sensus adest, est verus, cæteri verò falsi etiam esse possunt, & præsente atq; absente, præsertim cùm à sensu longe sensibile distat. Si igitur nihil aliud præter imaginationē habeat ea, quæ dicta sunt, sitq; id ipsum, quod diximus ipsa: imaginatio motus is est profectò, qui fit à sensu*
Text.162. *iam operante.* [r] *Cum autem visus maximè sit sensus,*

[p] *Imaginatio motio est.* Ex superioribus colligit imaginationem, id est, actum imaginatricis facultatis esse motum factum in animantibus à sensu in actu, id est, à sensu informato specie obiecti. Tum duas imaginationis conditiones subiicit. Prima est, animantes motu imaginationis variè affici, quod ad finem capitis explicat. Secunda est, imaginationem nunc veram, nunc falsam esse. Causam huius rei ait esse, quia imaginamur, quæ sensibus percipimus: hi verò interdum falluntur. Nam cùm eorum obiectum trifariam diuidatur; siquidem aut est proprium, aut commune, aut per accidens, circa hæc omnia hallucinatio contingit, etsi minùs frequenter circa proprium, frequentiùs autem circa sensibile per accidens; quia licet aspectus non erret dum v. g. album apprehendit, errat tamen in applicatione, id est, dum suo modo accommodat albedinem subiecto, in quo non existit, percipitque rem vt albam, quæ alba non est. Circa sensibile etiam commune deceptio accidit, vt circa magnitudinem, figuram, & motū, de quibus suprà.

[q] *Motus igitur isce.* Errores, qui in triplici illa externorum sensibilium perceptione contingunt, ad imaginationem accommodat, aiens pari modo posse illos in ea reperiri, nisi quòd imaginatio iam circa præsentia, quàm circa absentia, & quæ longissimè distans, versari consueuit. Tum concludit si ea, quæ dicta sunt, soli imaginationi competunt, & imaginatio id, quod dictum est, vēdicat, reliquum esse, vt imaginatio sit motus factus à sensu actu operante, id est, interuentu specierum, quas sensus dum res percipit, ad eam transmittit. *Quid imaginatio.*

[r] *Cum autem visus.* Phantasiæ, & sensus cognationem signo quodam ostendit, hoc est, à nominis Etymologia: phantasia enim à visu, qui inter omnes sensus externos

externos principem locum obtinet, quodammodo nomẽ sumit, quatenus id à lumine accipit, sine quo visio non fit. Lumen enim Græcè φάος dicitur, vnde phãtasia ἀπὸ τοῦ φάους καὶ τῆς στάσεως, id est, à lumine, & à statu dicitur. Vnde à prima huiusce nominis parte, phantasiæ cum sensu similitudo ostenditur. A secunda verò indicari ait quòd sit permanens, & quidem merito; quandoquidem cessante externorum sensuum functio

θησίς ἐστι, καὶ τὸ ὄνομα ἀπὸ τοῦ φάους εἴληφεν, ὅτι ἄνευ φωτὸς οὐκ ἔστιν ἰδεῖν. καὶ διὰ τὸ ἐμμένειν καὶ ὁμοίας εἶναι ταῖς αἰσθήσεσι, πολλὰ κατ' αὐτὰς πράττει τὰ ζῷα, τὰ μὲν διὰ τὸ μὴ ἔχειν νοῦν, οἷον τὰ θηρία· τὰ δὲ διὰ τὸ ἐπικαλύπτεσθαι τὸν νοῦν ἐνίοτε πάθει, ἢ νόσοις, ἢ ὕπνῳ, οἷον οἱ ἄνθρωποι. περὶ μὲν οὖν φαντασίας, τί ἐστι, καὶ διὰ τί ἐστι, εἰρήσθω ἐπὶ τοσοῦτον.

QVAESTIO I.

An internorum sensuum numerus rectè à Philosophis constituatur.

ARTICVLVS I.

Quibus argumentis internorum sensuum multitudo collecta fuerit.

RIBVS potissimùm rationibus ad internorũ sensuum multitudinem constituendam Philosophi adducti sunt. Quidam ex cerebri ventriculis, vbi sentiendi officinas collocatas esse inquiũt, quos vẽtriculos plures esse anatomicis obseruationibus constat, nempe tres, quatuorvè. Sed hoc argumentum aliis parum efficax videtur, idque non sine magna probabilitate. Primum, quia cùm sensus sint qualitates, quæ non occupant locum, atque adeò nec domicilia, quibus excipiantur, requirunt, incertum est num eiusmodi cellulæ ad eum vsum, an ad alium potiùs destinatæ à natura sint; videlicet ad perficiendos spiritus animales, vt Vesalius lib. 7. capit. 6. & Realdus Columbus in libr. de cerebro, & neruis capit. 1. existimant. Vel etiam ad cerebri recrementa euacuanda, vt quibusdam videtur: quod probabile facit humidæ, & excrementitiæ concretionis copia, quæ in iis visitur. Confirmatque hoc Fernelius in libro de partium humani corporis descriptione cap. 9. aiens superuacanea, quæ in iis ventriculis congeruntur, sensim per quosdam riuulos in eum cerebri locum, qui infundibulum, aut peluis dicitur, illabi: indeque in glandulam, donec in palatum pedetentim instillent, ac foràs deturbentur. Galenus quoque libro octauo de vsu partium docet priores duos cerebri sinus, inspirationis, expirationisque cerebri, & vaporum efflationis causa datos esse. Prætereà emissionis recrementorum gratia, atque insuper ad animales spiritus conficiendos, qui inde ad posteriorem sinum transmeantes, ibi absoluuntur. Præterea quòd non resideant

Ex vẽtriculis cerebri nõ efficaciter colligi numerũ sensuum internorum.

sus, hinc est, quòd nomen imaginatio ab ipso lumine sumpsit, phantasiaq; dicitur, quia sine lumine visio fieri nequit. At quia imaginationes immanent, sensibusque similes sunt, ideò per ipsas animalia, bestiæ inquam, atque homines, multa agũt, illæ, quia mentis sunt, vt patet, expertes: homines, quia mens perturbatione nonnunquam, vel morbo, vel somno submergitur. Sed de imaginatione quidem determinatũ sit hactenus: satis enim quidnam ipsa sit, & cur sit, hisce quæ iam dicta sunt, explicauimus.

functione, ipsa permanet. Quod in causa est vt animantia per eam multa operentur; & bruta quidem, quia intellectu carent; homines verò, quia interdum in eis intellectus animi ægritudinibus, & perturbationibus, aut morbo corporis, aut somno, aliavè eiusmodi affectione præpeditur, siue obscuratur, & quasi oblitescit.

---

resideat interni sensus in prædictis ventriculis ex eo stabiliri potest; quia sensus communis dicitur esse in priori parte cerebri; vbi tamen non inuenitur vnus aliquis sinus, in quo ille resideat: sed duo; alter ad læuam, alter ad dexterã; qui deinde in tertium media cerebri parte consistentem propriis ductibus concurrunt. Quòd si quis dicat sensum communem in vtráque illa cauitate sedem habere, id ex eo confutatur; quia cùm hæc facultas sit quasi centrum externarum, vt suprà ex Aristotele, aliisque auctoribus docuimus, consentaneum est, vt more centri vnam, non verò geminam sedem occupet. Quòd si quis cum nonnullis asserat priores illos cerebri sinus non duos, sed re vera vnum esse; esto ita sit: quòd adhuc in illo communis sensus non sit repositus, ea ratio conuincit, quia, vt Vesalius loco citato ostendit, nerui ab externorum sensuum organis in cerebrum ascendentes, per quos rerum sensibilium imagines deuehuntur, non confluunt in eiusmodi ventriculum, in quem confluere oporteret, si illìc, vt autumant, foret sensus communis, ad quem externæ sentiendi facultates, rerũ, quas percepere, simulacra vndique transmittunt.

Alij, è quorũ numero est Galenus, plures internos sensus, eosque locis distinctos ideò fecere, quia videmus lædi nonnunquam sensus internos quoad vnam operationem; non quoad aliam: quod certè non aliunde videtur obuenire, nisi quia ij inter se distinguuntur, & in diuersa cerebri parte vigent: sic enim, dissoluto in vna parte organi temperamento, idem nihilominùs in alia integrum manet, proindeque facultas, quæ partem integram occupat, suo munere probè fungitur; quæ verò partem læsam, non item. Accidere autem interdum prædicto modo talem læsionem ex eo ostendunt; quia nonnunquam morbo correptis visa apparent, quæ non sunt, labefactata videlicet imaginatione; cùm alioqui rectè iudicent, & è conuerso: sunt etiam qui memorandi vim penitùs amiserunt superstite apprehensione, & iudicio, quorum omnium exempla refert Galenus variis in locis, ac primùm libro de symptomatum differentiis ca. 3. narrat Theophilum quendam medicum, cùm alio- *Vnde illum colligat Galenus.*

qui ad interrogata probè responderet, imaginatum fuisse tibicines quosdam in angulo domus assiduè canere, qui interim exclamabat, vt foras eiicerentur. Ex quo colligitur imaginãdi vim hallucinatam in eo fuisse, dum audire se tibicines, & videre putaret; iudicium verò incolume, tum quia appositè interrogabat, & respondebat; tum quia tibicines, vt eiicerentur, iubebat; qui si adessent nocere ei possent. Nonnulli verò contrariã nonnunquam patiuntur affectionem, qua iudicium, æstimatióve in iis errat; Cùm tamen nõ se videre apprehendant, quæ non vident, vt exemplo altero Galenus ostendit lib. 4. de locis affectis cap. 1. Nam Romæ quidam insana mente cùm in cubiculo detineretur, è lecto surgens ad fenestram, per quam & ipse videri, & prætereuntes contueri poterat, accessit. Indéque ex vitreis vasis singula ostendẽs, sciscitatus est, imperarent ne vt proijceret, qui ridentes, plaudentésque, vt ea proiiceret, cùm rogassent: ille omnia arripiens deiecit. Quod cum magnis acclamationibus, risúmque exceptum fuisset, subinde num puerũ quoque, quem apud se habebat, deturbari iuberent, interrogauit: quod cùm illi vt faceret, iussissent, puerum quoque è fenestra præcipitem dedit. In hoc ergo vis apprehendens integra mansit, quia & vasa, & puerum, & acclamantes ritè apprehendebat. Ægrotabat tamen iudicatrix facultas, quia & vasa, & puerum deiiciendum insanè æstimabat, nec comminuenda vasa & interiturum puerum inferebat. Iam verò quibusdam memoriam aliquando fuisse oblæsam, integra imaginatione, ac iudicio Thucydidis testimonio confirmat idem Galenus lib. de differentiis symptomatum c. 8. & libr. 2. de causis symptomatum cap. vltimo, vbi refert euasisse quosdam à pestilentia, qui neque se ipsos, neque alios agnouerunt, itémque nonnullos refert, qui senio in easdem inciderunt affectiones; ac se etiam quosdam vidisse, qui literarum, & artium omnino obliti fuerant, imò & suorum nominum; quibus tamen alij interni sensus incolumes erant.

Non probatur Galeni ratio.

At enim hæc quoque ratio ad internorum sensuum differentias, & distincta eorum organa colligenda, multis nõ abs re, parum momenti habere videtur, aientibus posse in eadem cerebri parte lædi temperamentum, ita vt læsio impediat v. g. officium apprehendendi, non tamen iudicandi; vel iudicandi, non autem apprehendendi, seu memorandi, & contrà. Quemadmodum in toto ventriculo resident facultates, quæ circa alimentum negotiantur, id est, alliciendi, retinendi, alterandi, & expellendi vires; nec tamen quacunque harum læsa, aut cuiuslibet officio impedito, vniuersæ, earúmve munia læduntur; nimirùm quia non quæuis temperamenti mutatio, quæ v. g. cibi retentionem vitiat, ad eiusdem cibi attractionem impediendam sat est.

Quidam ex diuersitate operationum sensus distinguunt internos.

Alij igitur internorum sensuum differentias astruunt ex diuersitate munerum, & operationum, quæ ab iis administrantur, quòd videlicet ea munia, & functiones tam variæ sint, ac dissimiles, vt necessariò plures facultates exigant. Atque hoc multiplicandi potentias

tentias fundamentum à plerisque in schola Philosophorum pro firmo, certóque habetur, etsi ex eo non omnes eundem numerum internorum sensuum constituant, sed alij plures, alij pauciores. Nam Auicenna lib.6. Naturalium parte 4.c.2. Algazellus in suo libello de anima tractatu 4.c.4. Magnus Albertus libr. 2. de anima tractatu 4. c.7. Ioannes Gandauensis 2. huius operis qu.37. quinque faciunt internos sensus. Qui licet in numero conueniant, in eorum tamen officiis distribuendis, atque ordinandis non parum dissident. Etenim Algazelus, & Albertus sensum communem, qui externorum sensuum obiecta percipiat, & dignoscat, primo loco ponunt. Secundo vim imaginatricem, vt sensus communis idola conseruet, résque sensatas in earum absentia recolat. Tertio æstimatiuam, vt obiecta non sensata, v.g. odium, & amicitiam percipiat. Quarto phantasiam, vt variè inter se species coniungat, sensatas cum sensatis, vt cùm ex auro, & monte aureum montem effingit: non sensatas cum sensatis, vt cùm hoc calidum, & vtile simul percipit: non sensatas cum non sensatis, vt cùm agnus apprehendit matrem, vt sibi charam, & amicam. Quinto memoriam, vt conseruet ea, quæ phantasia percipit. Auicenna autem phantasiam tertio loco statuit. Quarto imaginatricem facultatem; atque hanc credit nihil per se cognoscere, sed duntaxat species à sensu cõmuni traditas apud se reponere, & conseruare. Habent autem hi auctores ad hunc numerum constituendum eam, quam diximus, rationem; videlicet, quòd quintuplex illa munerum, functionúmque varietas æqualem potentiarum numerum exposcere videatur. *Qui sensus quinq; internos cõstituãt eorúmque munia.*

Altera est opinio D. Thomæ opusc.43. cap.4. & 1. part. quæst.78. art.4. Caietani ibidem, Auerrois hoc in lib. com. 6. Ferrariensis q.4. & aliorum arbitrantium quatuor esse internos sensus, nempe sensum communem, cuius officia sæpè exposuimus: imaginationem, siue phantasiam, quæ res sensatas inter se iungat, & sit quasi thesaurus imaginum sensus communis: cogitatiuam (in brutis æstimatiua nuncupatur,) quæ res non sensatas percipiat: & modo antè explicato componat; memoriam, quæ species non sensatas condat, seruetque, & ex iis recordetur. Horum philosophorum placitum similiter innititur distinctione operationum, ac munium ad potentias multiplicandas, nisi quòd illa ad pauciores potentias reuocat, vt à nobis inferiùs declarabitur. *Quatuor à D. Tho. numerantur.*

Lib. de differentiis symptomatũ, c.3. Tertia sententia est Galeni, qui ex triplici illa specie phrenitidis, cuius suprà meminimus, tres internas facultates posuit, phantasiam, quam cum sensu communi confundit, rationem, id est, vim iudicatricem, & memoriam. Eundem numerum constituit D. Gregorius Nissenus libro quarto, de viribus animæ cap.6. & 7. D. Damascenus libro 2. fidei orthodoxæ capit. 17. D. Nemesius de natura hominis cap.6. aliique nonnulli. *Galeno tres tantũ recensentur.*

ARTICVLVS II.

Constituitur internorum sensuum numerus ex communi Philosophorum sententia.

NOs quid in re prorsus abdita,& ambigua ex communioribus tam veterum, quàm recentium auctorum placitis staduendum sit, aliquot assertionibus primò explicabimus;deinde aliam sententiam,quæ nobis verisimilior videtur,statuemus. Sit prima assertio. Præter sensum cōmunem,quem suprà ponendum esse demonstrauimus, danda est aliqua potentia distincta, quæ species ab eo sibi demandatas conseruet. Probatur, Etenim diuersa qualitatum temperies, atque adeò diuersum organum,& potentia exigitur ad imagines rerum promptè recipiendas, iisque in præsentia obiecti vtendum:diuersa,inquam,ab ea,quæ requiritur ad easdem in posterum diu cōseruandas. Nam humida probè excipiunt,sed non retinent:sicca,etsi ægrè recipiant, diu conseruant. Cùm igitur constet species à sensibus externis emissas, confestim recipi ab vno aliquo sensu,in quem deferuntur:cùm item perspicuum sit rerum perceptarum simulacra ab animantibus saltem perfectis diu asseruari,quod in libris Paruorum naturalium ex professo ostendimus:fit inde,vt vltra organum communis sensus, qui priori muneri obeundo destinatus est, ponendum sit aliud siccioris temperamenti, & alterius facultatis, quæ posterius officium retinendi species administret. Hæc autem est, quæ peculiari nomine phantasia,atque imaginatrix dicitur.

1. Assert. Præter sensum communem dādam esse phantasiam.

Humiditas ad receptionem specierū iuuat, siccitas ad retentionem.

Lib. de somnijs c.1.& 2.

Secunda assertio. Præter phantasiam danda est alia facultas sensitiua,quæ res non sensatas percipiat, easque tum inter se, tum cum sensatis variè coniungat:& vltra hanc ponenda est alia,quæ sit quasi thesaurus specierum,quibus res eiusmodi repræsentantur. Prior pars huiusce assertionis inde ostenditur, quia cùm nō solùm homines,sed etiam brutæ animantes odij,& amicitiæ notiones effingant, vt Ouis,quæ lupum vt sibi inimicum apprehendit:constituere oportet aliquam potentiam sensitiuam, quæ hoc munere defungatur,nempe eam,quæ in hominibus cogitatiua,in belluis æstimatiua dicitur. Esse verò hanc à phantasia distinctam argumento est, quòd dignoscere res nō sensatas, easque prædicto modo componere munus est altioris negotij,atque adeò potentiæ paulo nobilioris,quàm sit phantasia. Posteriorem partem eiusdem assertionis probat ratio illa,qua paulò ante ostēdimus phantasiam à sensu communi distingui;siquidem vt phantasia sensus communis;ita memoria facultatis imaginatricis repositorium,seu thesaurus habetur.

2. Assert. Dādam esse cogitatiuam seu æstimatiuā,& memoriam.

Distingui cogitatiuam à phantasia.

Tertia assertio. Præter quatuor prædictas facultates nihil opus est aliam quintam inducere. Hæc probatur, quia eiusmodi facultas minimè necessaria est ad obeundas operationes, quarum gratia à suis assertoribus inducitur. Namque ad res sensatas in se copulandas sufficit

3. Assert. Præter 4 designatos sensus nullum aliū esse concedendum.

ſufficit phantaſia;ad eliciendas verò non ſenſatas, eaſque tum inter ſe, tum cum ſenſatis variè commiſcendas, ſat eſt cogitatiua. Sed obiiciat quis,Phātaſia nihil operatur,ſed duntaxat ſpecies ſibi concreditas retinet,tuetúrque:igitur danda aliqua potētia, quæ res ſenſatas inter ſe iungat: deinde alia, quæ circa non ſenſatas verſetur. Huic obiectioni negandum eſt quod aſſumit. Non enim phantaſia in ſpeciebus retinendis tantummodo occupatur, ſed ex iis etiam ſenſiones ſuas promit,cum ſit potentia non ſolùm paſſiua, ſed actiua;alioqui deterior foret ſenſu communi. Vnde & Ariſtoteles proximo capite docuit actum phantaſiæ, ſiue imaginatricis facultatis eſſe imaginationem, reíque notitiam. Itaque vt ſenſus communis externorum ſenſuum obiecta in eorū præſentia dignoſcit, & comparat;ita & phantaſia in eorum abſentia.Quin & amplius etiam aliquid præſtat,vt progreſſu dicemus. *Obiect.* *Dilutio* *Phantaſia ſuas etiā promit ſenſiones.*

At obiiciat rurſum aliquis,cogitatiuam, quæ circa res inſenſatas occupatur,tractare etiam ſenſatas; quandoquidem interdum non ſenſatas cum ſenſatis iungit,imò & ſenſatas inter ſe copulare poteſt. Quare ſuperuacaneam videri phantaſiam. Occurrendum tamen licet nonnunquam vlterior potentia officia prioris, ſaltem aliqua ex parte,adminiſtret:non iccirco priorem potentiam redundare, cùm natura,præſertim in rebus materia conſtantibus, quæ ſenſim proficiunt,materiales potentias gradatim diſponat, earúmque officia eo ordine diſtribuat,qui ad functiones ſeriatim,ac proinde extricatiùs, & magis commodè exercendas idoneus videatur. Quæ diſpoſitio, atque ordinis commoditas meliùs ſeruabitur, ſi phantaſia conſeruet,atque inter ſe primò coniungat ſolas ſpecies ſenſatas,deinde vlterior potentia non ſolùm has, ſed etiam non ſenſatas eliciat, & inter ſe copulet; tum poſtremò vtraſque ſibi traditas memoria conſeruet. *Obiicitur 2.* *Reſpōdetur.*

Opponit etiam è recentioribus philoſophis quidam; magis, & minus pertinere ad eandem ſpeciem: atque adeò non videri rectè diſtingui memoriam à cogitatiua, quòd altera magis, altera minùs conſeruet rerum imagines. Verùm hoc facilè diluitur. Nec enim exiſtimandum eſt has potentias per id diſtingui, cum id organi, non potentiæ ſit affectio:ſed nimirum ex diuerſitate temperamēti,quod hę facultates in organo exigunt(videlicet,vt vnum humidius ſit, alterum ſiccius;vnum minùs,alterum magis retineat inuſta rerum ſimulacra)tanquam ex quodam naturæ indicio colligitur habere illas diſtincta ſenſoria, atque adeò eſſe potentias diuerſas. Quarum tamen diſtinctio à priori ex diuerſitate obiectorum ſumenda eſt;quia cogitatrix circa cogitabile,qua tale eſt, ſimiliterque memoria circa memorabile inſiſtit. *Opponitur tertio.* *Occurritur.* *Quæſit inter cogitatiuam & memoriā diſtinctio.*

Verùm enim verò etſi probabile ſit quatuor eſſe internos ſenſus, vt proxima aſſertione diximus, nō minùs tamen probabile videtur tres ſolummodò eſſe,nempè ſenſum cōmunem;phantaſiam,& memoriam. Hæc aſſertio, quæ tum à quibuſdam antiquioribus, tum

à multis

Probabile admodũ est tres tantum numerandas esse potẽtias. à multis nostræ ætatis philosophis defenditur, ex eo suadetur, quia omnia illa officia, quæ paulo antè duplici facultati, phãtasiç, & cogitatrici ascribebamus, cõmodè reuocari possunt ad mediam illam potentiam, quæ phantasia nũcupatur. Etenim quanquã res non sensatas percipere, easque tractare præstantioris notę munus sit, quàm in solas res sensatas incumbere; non proinde necessariũ videtur ad hæc duo ministeria exhibẽda plures asciscere facultates; cùm vna, eademque vis, vt in nostro patet intellectu, aliàs magis, aliàs minùs nobiles operationes administret. Nec omnino oportet in his potentiis, esto materiales sint, tantam interponere varietatem.

ARTICVLVS III.

Inducitur alia quædam minùs communis opinio, quæ tamen cæteris probabilior iudicatur.

SVPERIORI articulo quid de internorum sensuum numero ex communi auctorũ placito decernendum foret, statuimus. Cæterũ alia quædam est opinio, etsi non antiquitati, vt quibusdam videtur, certè veritati magis consentanea, quam præter alios nostræ ætatis nobiles philosophos, defendit Fons. 5. metaph. cap. 28. q. 7. sect. 4. asserens duas tantùm esse potentias sensitiuas internas; sensum cõmunem, & phãtasiam. Quæ sentẽtia sic tuenda à nobis est; vt dicamus sensum communem fungi iis muneribus, quæ illi superiùs attribuimus: phantasiam verò reliquis omnibus, quæ aliis sensib. internis delegabamus. Ita verò esse ex eo conuincitur, quia nulla ratio cogit plures sensus constituere, vt facilè videbit qui ad dilutionem argumentorum, quæ plures suadebant, animum attenderit. Nam quod omnia cogitatricis facultatis munia ad phantasiam reduci possint, iam suprà ostendimus. Quod autem memoriæ officium, quod vnum restabat, ab eadem sustineri queat; imò quod illa id re ipsa administret, ea ratio probat; quia in primis ad retinendas rerum imagines nihilopus est organo omnino diuerso, sed distincta eiusdẽ organi parte, quæ siccitate magis abundet, firmiúsque retineat, vt quibusdam placet. Vel, quod nobis videtur, dicendum potiùs cum Fernelio lib. 5. suæ physiologiæ, & Theophilo ad text. 162. in vna eademque organi parte recipi denuò species ad cogitandum, & ad vsum memoriç: quia id organum tali prçditum est temperamento, vt recens illapsas rerũ imagines, quantum opus sit ad confestim iis vtendum, mox imbibat, & vt eas quoque diù seruare queat: præsertim si vel vno actu vehementi, vel iterata eiusdem rei apprehensione, altè, firmiterque infigantur. Licet enim anteà iuxta communem sententiam dixerimus oportere dari sensiterium humidum ad recipiendas primò species; aliud verò siccũ ad seruandas: quia nimis humida facilè recipiunt, & non retinẽt; nimis sicca ægrè recipiunt, & diù conseruant: nobis tamẽ videtur posse dari temperamentum ea mediocritate, vt & non difficilè recipiat, &

Sufficere duos sensus cõmunẽ. s. & phantasiam.

Potest dari tale tẽperamentũ in eadẽ potẽtia vt species cõmode recipiat, & retineat.

recepta

recepta diù retineat. Nam quòd typi in eadem organi parte inurantur, & maneant, non ad vsum memoriæ solùm, sed etiam ad alia officia obeunda, probari ex eo potest, quia alioqui cùm volumus sensu interno discurrere circa ea singularia, quę ante aliquot annos apprehendimus, oporteret nos arbitratu nostro aliunde, id est, è thesauro memorię species excire, & euocare: quod admodum improbabile, & fictitium videtur; atque indignum pręstantia æstimatricis facultatis, quam certè rerum typis carere minimè conuenit. Itaque nec videtur necessariò requiri diuersitas sensorij ad memoriam, quo potissimùm indicio illius ab aliis potentiis distinctio arguebatur; imo nec diuersa pars in eodem organo. Quare non est cur putemus memoriam ab aliis potentiis situ, aut natura distingui.

Præterea quod non sit duplex thesaurus alter specierum sensatarum, alter insensatarum, vt plerique aiũt, ea ratio probat, quia eadem facultas, vt iidem concedunt, ex specieb. sensatis elicit non sensatas, easque inter se variè iungit, & componit. Item eadem cum reminiscendi actum exercet, sæpè à rebus sensatis, ad insensatas, & contra ab his ad illas discurrit: id autem præstare saltem promptè, & expeditè non posset, nisi tam harum, quàm illarum rerum species à quibus sensionem eliceret; in se ipsa retineret. *Non esse necessariã duplicẽ memoriam.*

Denique quod hæc nostra opinio Peripatetico dogmati non repugnet, ex eo ostenditur, quia Aristoteles cap. 2. & 3. huius libri, vbi potentias sensitiuas internas accuratè inuestigauit, non plures inuenit, constituitvè quàm duas, videlicet sensum communem, & phantasiam. Nec obstat quòd vnum librorum, qui Parua Naturalia nuncupatur, de memoria, & reminiscentia inscripsit. Non enim id propterea fecit, quòd facultatem memorandi à phantasia situ, vel specie abiungeret. Nam capite primo eiusdem libri actum memorandi collocat in ea parte animæ, id est, in ea potentia, in qua imaginatrix, & phantasia residet. Inscriptionis ergo causa fuit, quia agebat inibi de actu memorandi, secundum quem hæc potentia appellationem memoriæ sortitur, quemadmodum, & phantasia vocatur, quòd in ea res appareant; non quouis modo, sed ita vt sensilibus digressis, eorum notio maneat, sicuti explicauit Aristoteles proximo superiori capite textu 162. *Aristotelica doctrina cõsona ostenditur hæc sententia.*

Erit tamen qui roget si tantopere nobis internorum sensuum arridet paucitas, cur non omnes ad vnum reducamus. Respondemus Alensem quidem secunda part. quæst. 70. membro. 2. concedere re vera non esse plures potentias, etsi ob diuersitatem modi operandi plures dicantur. Sed ne ita arbitremur obstat in primis auctoritas Aristotelis, qui capite citato à textu. 55. probauit phantasiam esse facultatem simpliciter diuersam à sensu communi. Deinde obstanr hæ rationes, primùm quia diuerso modo immutatur sensus communis, & phantasia: nam ille immediatè à sensibus externis immutatur: hæc nonnisi mediatè, & interuentu illius. Item, ille præsentia duntaxat obiecta, ac simul cum sensibus externis apprehendit; hæc *Cur nõ vnus tantũ internus sensus cõcedatur.*

etiam iis cessantibus, & remotissima percipit. Ille tantùm sensata; hæc etiam non sensata dignoscit, administratque alias functiones sibi peculiares, de quibus suprà.

Manet ergo ex superiori disputatione, duas tantummodò esse internas sentiendi facultates, sensum communem, & phantasiam, quæ ex officiorum diuersitate, non solùm varia sortitur nomina, vt suprà monuimus, sed etiam quasi multiplex potentia, non natura, & specie, sed operationum fœcũditate dici potest. Quo pacto aiunt nonnulli interpretãdum esse Galenum, videlicet ex triplici specie phrenitidis non tres potentias distinctas, sed triplicem eiusdem facultatis operationem, quæ triplici morbo phreneseos lædi queat, intellexisse. Quibus adstipulantur verba eiusdem Galeni lib. 2. de musculorum motu, vbi vnam, eandemque potentiam statuit phantasiam, & memoriam.

Phãtasia ex varietate munerum, multiplex potentia dici potest.

ARTICVLVS IIII.

De sede internorum sensuum.

IN posterum de internis potentiis sensitiuis iuxta eum numerum, quem paulò ante decreuimus, philosophabimur, quanquam alibi reiecta eius rei in hunc locum diligentiori peruestigatione, ex communi sententia plures duobus posuerimus. Quod ad præsens dubium attinet, de internorum sensuum loco agit Auicenna Fen. prima primi doctrina 6. cap. 5. Aetius sermone secundo Tetrabili secundi cap. 2. Fernelius in lib. de naturalibus facultatibus cap. 10. D. Thomas 1. p. quæst. 78. art. 4. & opuscul. 43. cap. 4. & alij.

Improbatur sententia quæ sensus collocat in spiritibus.

D. Nemesius in lib. de natura hominis cap. 6. & D. Damascenus lib. 2. fidei cap. 19. & 20. collocant sensus internos in spiritibus. Sed hæc sententia non placet, quia vt lib. 1. de ortu, & interitu ex professo ostendimus, spiritus non sunt animati: at potentiæ vitales, ex quibus anima suas elicit functiones, nonnisi in corpore, quod ab ipsa anima informatur, inesse debent. Reliquum est ergo vt prædicti sensus resideant in cerebro. Verùm dubitari solet à Medicis vtrum in cerebri medulla, an in eius membranulis, seu inuolucris, quæ meninges vocantur, insint. Fernelius in membranulis esse ait eo nixus argumento, quòd cerebri medulla tangendi sensu careat, membrana autem, ea præsertim, quæ crassior est, tactu valeat exquisitissimo. Quæ omnia vulnerata, apertaque calua, contrectantibus deprehensa fuisse inquit; & in morborum euentis declarata: siquidem in phrenitide, delirio, & lethargo læsa cerebri medulla nullus plerumque dolor affligit: at si vel minima occasio, aut humoris, aut etiam vaporis acrioris in meninges infertur, grauis dolor excruciat. Galenus tamen cuius sententia magis probatur lib. 7. de placitis sensus internos constituit in ipsa cerebri medulla, vt in præcipua sede, è qua propa-

Fernelius in mẽbranulis cerebri eos cõstituit.

gantur

gantur nerui per quos ſenſibilium rerum imagines inuehũtur. Meninges verò ait datas à natura ad ſubſtantiam illam continendam, coërcendamque. Nec Fernelij ratio concludit. Primùm, quia medulla cerebri ſenſu tactus non omnino caret, licet obtusè, ac tenuiter ſentiat. 1. Deinde, quia temperamentum, quod tactum propter mollitudinem aqueam minùs iuuat, poteſt reſpectu internorum ſenſuum maiorem habere commoditatem. 2.

Sed eſt adhuc controuerſia in quanã ipſius medullę parte, qua vè diſcretione hi ſenſus repoſiti ſint. Fernelius nullibi ſitu, loco vè eos disiungi patitur: & excludendam, atque euertendam eſſe contendit aduerſariam opinionem, vt abſurdam, & futilem, etſi iuniorum propè omnium ſit. Quæ ex Arabum, inquit, factione primùm orta, nullis rationibus ſtabilita, partim ficta pueriliter, partim effutita temerè, ita demum iactationem habuit in populo. Et paulò inferius; Si Ariſtotelis, & Peripateticorum rationibus illi non cedunt, audiant ſaltem vniuerſam Græcorum medicorum familiam, qui omnes ad vnum iiſdem principiis informati; læſa memoria non modò occipiti, ſed toti cerebro remedia adhibere iubent: id ratum habentes, partem animæ φανταστικὴν, quæcúmque ea ſit, hanc eandem & recordari, & rerum impreſſiones conſeruare. Hæc ille, qui non eſt cur tantopere deiiciat contrariam opinionem, quæ plura internis ſenſibus organa aſſignat; cùm eam grauiſſimi Philoſophi. D. Thomas, & Magnus Albertus, aliique non pauci tueantur. Nos ergo quaſi media inſiſtentes via, vt non plures, nec pauciores ſenſus internos ſpecie diſtinctos, quàm duos facimus: ita non plura, pauciorá ve illis, quàm duo inſtrumenta deputamus. Senſum ergo communẽ ſtatuimus in anteriori parte cerebri, ad quam viæ quædam, & foramina patẽt, per quæ extrinſecùs hauſta terũ ſimulacta cõmeant, qui etiam cerebri locus paulò humidior eſt, atque ita ad recipiẽdum expeditior. Phantaſiã verò in toto reliquo cerebro collocamus, vbi compoſitio illa, de qua anteà diximus, huic potẽtię maximè idonea, videlicet ex ſicco, & humido attemperata, exiſtit.

A Fernelio nec ſitu, nec loco huiuſmo di ſenſus diſiunguntur.

Danda tamẽ eſt talis diſiũctio, & oſtẽditur quæ illa ſit.

Sed iam aliquis vrgeat videri memoriam in occipitio tantũ eſſe, quia ibi percuſſos rerum cepit obliuio; quo argumento nos ad eam ſententiam confirmandam alibi vſi fuimus. Occurrendũ tamen non iccirco eo vulnere læſam duntaxat memoriã, quòd inibi ea ſola reſideret, quam nos nec loco, nec natura à phãtaſia abiungi oſtẽdimus: ſed quia non quicquid potentiam quoad vnam operationem lædit, continuo eandem quoad cæteras offendit, vt iam ſuprà monuimus. Quod annotauit etiam Fernelius in libro de functionibus, & humoribus capit. 15. aiens cùm facultas quoad vnam operationem natura, vel aliquo aſcititio incommodo minùs firma eſt, eam irruentibus cauſis noxiis, minùs obſiſtere, promptiúſque turbari quoad illam: & contrà quæ firma eſt, ac valida minùs aut nihil detrimenti ſuſcipere. Atque ita cùm valida eſt potentia v. g. quo ad actum apprehendendi, non autem iudicandi, lædi iudicium inte-

Obiect.

Dilutio.

gra apprehensione. Quòd si vehemens causa morbi ingruat, cui potentia quoad omnes functiones peræque succumbat, tunc iacturam integram omnium operationum, perfectúmque delirium consequi.

ARTICVLVS V.

Qui sensus interni, quibus competant animantibus.

Phantasia qua ratione accepta sola hominis conueniat.

PORRÒ non omnes internæ sentiẽdi facultates cunctis insunt animantibus, etsi nullum sit, quod careat sensu communi, vt anteà cum de illo priuatim à nobis sermo haberetur, docuimus. Quod verò ad phantasiam attinet, si spectetur secundum actus componendi, diuidendi, & discurrendi circa singularia, quos illi concedendos esse proxima quæst. statuemus; notum est eam ita sumptam haud quaquam belluis conuenire. Si item cõsideretur quoad actum memorandi, pro certo, constantique habetur, illam non omnibus brutis competere: cum nec omnia loco cieantur, vt quæ saxis marinis adhærescunt; nec omnia, quæ loco mouentur, ad sedem è qua profecta sunt, redire consuescant: memoria verò iccirco potissimùm data sit animantibus, vt locum absentem anteà sibi notum alicuius rei inueniendæ, aut fugiendæ gratia petant. Si autem phantasia expendatur quoad alios actus, qui ei cõpetunt, de quibus suprà, cuiusmodi sunt elicere species non sensatas è sensatis, easque inter se variè copulare; dicendum cum ij actus admodùm præstantes, eximiæque notæ sint, non videri nisi à nobilioribus animantibus, atque adeò ab iis omnibus, quæ memorandi actus exercent, administrari.

Phantasiam non omnibus animalibus in esse.

Obiectio 1. Verùm contra superiùs dicta hæc se offerunt. Aristoteles libr. 1. Metaphys. cap. 1. omnibus animantibus imaginationem concedit, & c. 9. huius libri text. 56. docet sensum, imaginationem, & appetitum omnibus esse communia. Igitur ex internis sentiendi facultatibus non solus sensus cõmunis vniuersis competit. Secundò. Etiam bruta despicatissimæ naturæ, vt lacertæ, apprehendunt inimicitiam: quandoquidem viso homine fugiunt: igitur elicere species insensatas, ex sensatis non solis perfectioribus animantibus conuenit. Tertiò, cùm apes ad aluearia, & formicæ ad myrmecias suas reuertantur, negari non potest habere illas memoriam; & tamen non habent imaginationem, vt docuit Aristoteles proximo cap. text. 106. nõ ergo omnia bruta, quæ memoria pollent, imaginãdi actum exercent.

2.

3.

Ad 1. obiect. Ad primum horum, dicendum imaginationem, si presse, ac propriè sumatur, provt de illa hoc loco egimus, eámque à phantasia perfecta minimè separauimus, non omnibus brutis inesse: si latè, vt etiam sensum communem comprehendit, in cunctis reperiri: ac iuxta posteriorem hanc notionem accipi ab Aristotele locis in argumento citatis. *Ad 2.* Ad secundum bruta illa deterioris cõditionis nequaquam elicere species insensatas ex sensatis; fugere tamen aduersarium ex instinctu, qui in eis est modus quidam iudicij obscurioris,

quàm

quàm id,quod belluæ perfectiores formare consueuerunt. Ad tertium,relicta Auctorum controuersia,circa eius loci explicationem, de qua D.Thomas,Ægydius,Thienensis,Iandunus,Albertus,Auerroes,dicito Aristotelem negare apibus,& formicis imaginationem, seu phantasiam non quamlibet, sed eam, quæ coniuncta est cum aptitudine ad capessendam aliquo modo disciplinam, quæ phantasia conuenit elephantis, equis, & quibusdam aliis, quæ docilia dicuntur,quatenus voce hominis quasi docētis assuescunt ad faciendum aliquid; quæ tamen docilitas neque apibus, neque formicis conuenit,esto quandam veluti Reip.formam seruent. *Ad 3.*

Lege Arist. lib.1. de hist. anim. cap.1. Plinium lib. 11.cap.5.

QVAESTIO II.

An aliquis internus sensus diuidat, componat, discurrat.

ARTICVLVS I.

Argumenta partis negatiuæ.

NON quærimus hoc loco de compositione,& diuisione,qua propositiones conficiuntur ex terminis communibus,nec de discursu, qui ex iis constat. Planum est enim,& alibi à nobis demonstratum,cognitionem vniuersalium rerum non cadere in potentias organo corporeo affixas; sed in solam vim intellectricem. Tantùm ergo in quæstionem vocamus,num aliquis de internis sensibus propositiones ex terminis singularibus formet, & circa singularia discurrat. De internis,inquam,sensibus hominum; non belluarum. Nam hæ operationes si sensibus insint, non eis per se competunt, sed ex defluxu,& vicinia rationis,à qua bruta longè absunt. *Sensus quæst.*

Igitur pro parte negatiua hæc argumenta occurrunt.Primò,Minus est potentiam reflecti supra suum actum, aut cognoscere proportionem mediorum ad finem;quàm componere, & diuidere, sed illa nulli sensui conueniunt,vt alibi ostēdimus:ergo neque hoc. Secundò,In qualibet propositione datur copula prædicati cum subiecto,quæ est relatio rationis; sed in sensu neque relatio rationis dari potest, neque ab eo percipi,cùm ad rationem duntaxat, & ad intellectum pertineat,non potest igitur in sensu dari propositio. Tertiò, Si sensitiua potentia discurreret, præberet assensum propositioni à se confectæ; atque adeò propositionem ipsam, & ex consequenti suum proprium actum cognosceret;sed sensus non reciprocatur supra suum actum:ergo non discurrit. Quartò, Nulla facultas potest discurrere,nisi cui notæ sunt communes illæ regulæ, & principia, quibus omnis discursus innititur, nempe dici de omni, & dici de nullo; sed hæc effugiunt sensus notitiam, cùm terminis constent *1. Argum. pro parte negatiua.* 2 3. 4

2.Phys.c.9. q.4.art.3.& hoc libr.c.2. q.1.art.2.

 commu

5. communibus. Nulla igitur facultas ſenſitiua poteſt diſcurrere. Poſtremò, accedit teſtimonium Ariſtotelis hoc in lib. c. 6. text. 22. vbi docet compoſitionem, & diuiſionem, atque adeò & diſcurſum eſſe functiones proprias intellectus.

ARTICVLVS II.

Propoſitæ difficultatis enodatio.

1. Aſſert. Senſus communis nō cōponit nec diuidit, nec diſcurrit.

VONIAM probabilius iudicauimus duos tantùm eſſe internos ſenſus: ad huius ſententię normam propoſitam controuerſiam diiudicabimus. Sit prima concluſio. Senſus communis non componit, nec diuidit, aut diſcurrit. Hæc videtur firmata conſenſu auctorum omnium, exceptis iis, qui ſenſum communem cum reliquis internis ſenſibus natura, & ſpecie confundunt. Probatur autem ex eo, quia ſi internus aliquis ſenſus ad hæc munia promouetur, id tantùm obtinet vt iam ſuprà dicebamus ex defluxu intellectus, ad quem dignitate proximè accedit, & cui immediatè miniſtrat. At ſenſus communis neque dignitate primus eſt inter ſenſus, vt ex ſuperioribus liquet, neque intellectui immediatè exhibet miniſterium, vt ſuo loco oſtendemus. Non eſt igitur, cur dicamus prædictas operationes communi ſenſui tribuendas.

Arguitur contra.

Si quis autem obiiciat ſenſum communem non ſolùm obſeruare functiones externorum ſenſuum, eorúmque obiecta, ſed conſtituere inter illa diſcrimen, eáque diiudicare, vt ſuperiùs docuit Ariſtoteles. Vnde etiam à D. Gregorio libro 11. Moralium cap. 8. ſenſus communis iudex cerebri dicitur illis verbis, Cùm vnus ſit iudex ſenſus cerebri, qui intrinſecùs præſidet, per meatus tamen proprios quinque ſenſus diſcernit. Quare cùm hoc non videatur fieri abſque compoſitione vnius cum altero, neceſſariò fatendum videtur communem ſenſum propoſitiones formare.

Reſpōdetur.

Reſpondendum erit iudicium trifariàm ſumi.

Triplex aſſignatur iudicium.

Primùm pro quauis ſimplici potentiæ cognitione attingente obiectum ſibi conueniens, eſto ipſam conuenientiàm non diſcernat; quo pacto dixit Ariſtoteles libr. 1. Poſt. cap. vltimo, & lib. 2. Topic. cap. 2. ſentire eſſe aliquo modo iudicare, & hoc in lib. cap. 2. text. 138. viſu nos diiudicare tenebras, & lumen: de quo etiam iudicio loquitur D. Auguſtinus lib. 6. Muſicæ cap. 4. & de vera religione cap. 32. & 33. cùm ait ſenſibus eſſe naturalia quædam iudicia, quibus ſenſibilia iudicant. De quo item Richardus in 2. diſt. 24. quæſt. 2. circa 3. princip. interpretatur illud ex cap. 12. libri Iob. Non ne auris verba diiudicat? Secundò accipitur iudicium pro cognitione item ſimplici, qua tamen & obiecti cōuenientia, & cognatio, atque diſcrimen inter res aliquas dignóſcitur. Tertiò pro iudicio enunciatiuo. Quibus poſitis dicimus, etſi iudicium tertij generis nō ſit in nobis abſque propoſitione: iudicium tamen primo, & ſecundo modo

modo sumptum absque illa dari. Talia verò esse iudicia, quæ ad sensum communem pertinent.

Secunda conclusio. Phantasia potest ex vtroque termino singulari propositiones conficere, & circa singularia ad illius obiectum pertinentia discurrere. Hæc est D. Thomæ 1. part. quæstione 78. art. 4. ad 5. & in opusculo de potentiis animæ capite quarto, & in secunda secundæ quæstion. 47. artic. 3. & Caietani ibidem, Gregorij in 1. distinct. 3. quæstione 1. artic. 1. Capreoli in primo distinctione trigesima quinta quæstione secunda, & in 3. distin. 36. quæst. vnica artic. 3. ad 4. principale. & 4. distinct. 10. quæst. 4. artic. 3. Marsilij in 2. quæstione 16. cap. 1. Gabrielis quæst. 1. Prologi artic. 2. Alensis 2. part. quæst. 67. m. primo, Cameracensis quæstion. 3. Prologi art. 1. Soncinatis 10. Metaph. quæstio. 16. Ferrariensis hoc in lib. quæst. 9. Auerrois 2. huius operis com. 62. Auicennæ libro 6. Natur. part. 4. cap. 2. & aliorum. *2. Assert. Compositio diuisio, ac discursus phantasiæ nõ negatur circa singularia.*

Docet ergo D. Thomas locis citatis vim cogitatricem (quam nos à phantasia non distinguimus) eam in homine habere excellentiam; vt componat, & diuidat, ac syllogismo è terminis singularibus composito vtatur: non quasi, vt paulò antè diximus, id merito sensitiuæ partis obtineat, sed ex defluxu rationis, quia hæc potentia ex eadem anima rationis participe, tanquam ex eodem fonte dimanat, eique proximè coniungitur quoad fas est sensitiuæ parti; vnde est quod intellectus ratio vniuersalis, cogitatiua ratio particularis, & intellectus passiuus dici consueuit; vt etiam D. Thomas quæstio. 81. art. 3. primæ partis, & in quæst. de anima art. 13. animaduertit, habeturq; ex Aristotele libro 3. huius operis capit. 5. text. 20. Probari autem hæc opinio ex eo potest, quia vt appetitus sensitiuus in homine ob copulationem, quam cum voluntate habet, & quia ex eadem anima rationali oritur, nonnihil participat libertatis, vti communis Theologorum & philosophorum doctrina statuit; ita consentaneum est, vt cogitatiua ex intellectricis potentiæ consortio aliquid rationis adipiscatur; præsertim cùm supremum inferioris naturæ soleat attingere infimum superioris, vt D. Dionysius 7. c. de diuinis nominibus ait. Accedit testimonium Aristotelis lib. 1. Metaphysic. cap. 1. & lib 2. Post. cap. vlt. vbi memoriæ sensitiuæ ratiocinationem concedit, & in lib. de memoria, & reminiscentia cap. 2. vbi affirmat reminiscendi actum, quem sensitiuæ memoriæ attribuit, esse veluti syllogismum, quo vnum ex alio disquiritur. Vnde D. Thomas, qui memoriam à cogitatrice disiungit non solum cogitatrici potentiæ, sed etiam memoriæ prædictum discursum attribuit, vt constat ex iis, quæ tradit loco citato primæ partis. *Intellectus ratio vniuersalis, cogitatiua ratio particularis appellatur.* *Probatur assertio.*

Obiiciet tamen aliquis. Homo vt priùs natura est sensitiuus, quàm rationalis; ita sentiendi; quàm intelligendi vim priùs natura consequitur; atque priùs origine phãtasia ab animo oritur, ac perficitur, quàm intellectus: non potest ergo phantasia ex consortio, & defluxu rationis, quæ in eo naturæ momento nondum est, eam *Obiect.*

quam

Dilutio. quam dicimus, prærogatiuam ſortiri. Sed occurrendum, quemadmodum rationalis animus priùs natura accipit eſſe, quàm corpori vniatur, ita priùs natura fluere ab eo potentias, quæ ipſi inhærent, nec dependent à corpore, quàm eas, quæ ab eo non dimanant, niſi poſt coniunctionem cum materia, in quam recipiuntur: ſicque non priùs natura oriri phantaſiam, quàm intelligendi vim. Nec refert quod illud animæ, quicquid ſit, à quo partiatim ſumitur gradus ſenſitiui, antecedat natura id, à quo ſumitur gradus rationalis. Alia namque eſt conditio illius, cùm ſecundum ſe non pendeat à corpore: alia facultatum ſentientiũ, quæ cùm in organo inſint corporeo, neceſſariò vt oriantur, animæ cum corpore vnionẽ præexigunt: atque adeò quoad actualem emanationem poſteriores natura ſunt facultatibus ſpiritalibus, quarum ortus eam copulationem minimè requirit.

ARTICVLVS III.

Solutio argumentorum primi articuli.

Ad 1. VNC ad argumenta initio propoſita reſpondeamus. Ad primum dicimus maius quodammodo eſſe reflecti ſupra ſuum actum, & cognoſcere proportionem mediorum ad finem, quàm componere & diuidere, quia cognitio illa mediorum ſolùm competit potentiæ humanarum actionum directrici, qualis eſt intellectus: reflexio etiam præter libertatem requirit exemptionem à materia, quam non habent potentiæ corporeis organis affixæ. Alij tamen inquiunt, vt phantaſia humana propter coniunctionem intellectus componit, & diuidit, ita non eſſe abſurdum eidem reflexionem aliquam ſupra ſuum actum concede

---

CAPITIS QVARTI EXPLANATIO.

RABES tertij libri principium hinc fecere: Græci verò interpretes tertio ab hinc capite, quorum nos ſecuti fuimus ſectionem. Poſtquam igitur Ariſtoteles ſenſitiuis animæ potentiis tam externis, quàm internis diſſeruit: nunc ad aliam de anima conſiderationem, quæ multo ſublimior eſt, aſcendit. Ait verò agendum ſibi de ea animæ parte, quæ cognoſcit, & ſapit, hoc eſt de intellectu: de quo duo proponit explicanda. Alterum eſt quo pacto à cæteris animæ potentiis diſtinguatur. Alterum quomodo fiat intellectio.

ΚΕΦ. δ.

[a] Περὶ δὲ τοῦ μορίου τοῦ τῆς ψυχῆς, ᾧ γινώσκει τε ἡ ψυχὴ καὶ φρονεῖ, εἴτε χωριστοῦ ὄντος, εἴτε καὶ μὴ χωριστοῦ κατὰ μέγεθος, ἀλλὰ κατὰ λόγον, σκεπτέον τίν' ἔχει διαφοράν· καὶ πῶς ποτε γίνεται τὸ νοεῖν. *Text. 1.*

b εἰ

[a] *De anima autem ea parte.* Philoponus per animæ partem ſignificari putat animam intellectiuam, quæ eſt pars, id eſt, ſpecies quædam animæ. Simplicius, Themi

concedere. Sed prior ſolutio communi ſententiæ magis congruit.

Ad 2.

Ad ſecundum dicito copulam prædicati cum ſubiecto, formaliter ſumptam eſſe relationem quandam rationis, materialiter autem eſſe ipſos terminos, inter ſe iunctos: vt à phantaſia propoſitio formetur, ſat eſſe percipi ab illa copulam materialiter, nec oportere, vt ab eadem concipiatur relatio illa; quemadmodum nec relationes, quæ conſequuntur actus quoſdam voluntatis, exiſtunt in eiſdem actibus, ſed in intellectu concipiente. Quicquid velit Scotus in primo diſtinctione quadrageſima quinta, quæſtione vnica, cuius opinio alibi confutanda erit.

Ad 3.

Ad tertium reſpondemus, vt phantaſia aſſenſum præſtet alicui propoſitioni, non opus eſſe vt ipſam propoſitionem, ſuumque actum formaliter, & expreſſe cognoſcat: cum nec ipſe intellectus, dum propoſitionibus à ſe formatis aſſentitur, neceſſariò intelligat ſuos illos actus. Nimirum ſat eſt potentiam ferri per iudicium in obiectum à ſe cognitum: eſto in actus ipſos cognoſcendi expreſſe non tendat.

Ad 4.

Ad quartum negandum eſt quod aſſumit. Non enim neceſſe eſt principia illa cognoſci à potentia, quæ tantùm diſcurrit ex ſingularibus; ſed ab intellectu, qui conficit ex terminis vniuerſalibus ſyllogiſmos, ad quos regulæ illæ, & communia principia ſpectant.

Ad vltimũ.

Ad vltimum, dic Ariſtotelis ſententiam eo loco tantum eſſe ſoli intellectui per ſe conuenire compoſitionem, diuiſionem, & diſcurſum. Quod non obſtat quominus idem in gradu aliquo inferiori competat etiam phantaſiæ non per ſe, ſed ob coniunctionem cum intellectu.

Phãtaſiã hominis nõ differre ſpecie à phantaſia bruti.

Ex qua etiam ſolutione colliges non eſſe cur phantaſia hominis diſtinguatur ſpecie ab equi phantaſia: quia cum eiuſmodi operationes non per ſe, ac per id quod eſt proprium ſenſitiuæ partis; ſed ex accidente, & alterius beneficio ei competant, nequaquam inde naturæ diſtinctio ritè arguitur, vt animaduertit Diuus Thomas prima parte quæſtione 78. articulo quarto in reſponſione ad quintum argumentum.

CAP. IIII.

Text.1. a *E animæ autem ea parte, qua cognoſcit, atque ſapit, ſiue ſit ſeparabilis, ſiue non ſeparabilis magnitudine, ſed ratione, conſiderandũ deinceps eſt quam differentiã habet, quoq; pacto tandem ſit intelligere.* b Si

Quid per partẽ anima intelligat Ariſtoteles.

Themiſtius, D. Thom. & alij, quorum interpretatio germanior eſt per partẽ deſignari inquiunt animæ facultatem, ſeu potentiam, quæ eſt intellectus, per quem anima intelligit, & ſapit. De hoc verò diſputandum ſibi inquit ſiue ſit ſeparabilis, magnitudine, id eſt re ipſa, & ſubiectos ſiue non ſit ſubiecto ſeparabilis, ſed ratione tantùm. Hoc autem adiecit, vel quia ad duo illa, quæ tractanda ſtatuit, controuerſia de intellectus ſeparatione parum facere videtur. Vel quia vt cúmque reſ habeat, duo illa de intellectu neceſſariò

considerãda sunt. Philoponus,& Simplicius aiunt Aristotelem hisce verbis suum proponere institutum,ita vt tria explicare velit, quorum primum sit an intellectus possit separari,nec ne. In quo tamen ipsi dissentiunt dum Philoponus quæstionem hanc intelligit de separatione à corpore, vt sit sensus an intellectus sit separabilis magnitudine, id est,an sit immortalis, & extra corpus manere queat. Simplicius autē an intellectus subiecto, & loco à cæteris animæ potentiis abiungatur, vt Plato credidit. Magis tamen placet, vt dicamus Aristotelē tantum duo illa, quæ diximus, examinanda proponere.

b εἰ δή ἐστι τὸ νοεῖν ὥσπερ τὸ αἰσθάνεσθαι, ἢ πά- Text.2.
σχειν τι ἂν εἴη ὑπὸ τοῦ νοητοῦ, ἤ τι τοιοῦτον ἕτερον·
c ἀπαθὲς ἄρα δεῖ εἶναι, δεκτικὸν δὲ τοῦ εἴδους, καὶ δυ- Text.3.
νάμει τοιοῦτον. ἀλλὰ μὴ τοῦτο καὶ ὁμοίως ἔχειν, ὥσπερ
τὸ αἰσθητικὸν πρὸς τὰ αἰσθητά, οὕτω τὸν νοῦν πρὸς τὰ
νοητά. d ἀνάγκη ἄρα, ἐπεὶ πάντα νοεῖ, ἀμιγῆ εἶναι, Text.4.
ὥσπερ φησὶν Ἀναξαγόρας, ἵνα κρατῇ, τοῦτο δ' ἐστιν,
ἵνα γνωρίζῃ· παρεμφαινόμενον γὰρ κωλύει τὸ ἀλλό-
τριον, καὶ ἀντιφράττει, ὥςε μηδ' αὐτοῦ εἶναι φύσιν
τινὰ μηδεμίαν, ἀλλ' ἢ ταύτην, ὅτι δυνατόν· e ὁ ἄρα Text.5.
καλούμενος τῆς ψυχῆς νοῦς· λέγω δὲ νοῦν, ᾧ δια-
νοεῖται καὶ ὑπολαμβάνει ἡ ψυχή· οὐδέν ἐστιν ἐνεργείᾳ
τῶν ὄντων πρὶν νοεῖν. διὸ οὐδὲ μεμίχθαι εὔλογον αὐ- Text.6.
τὸν τῷ σώματι· ποιὸς γὰρ ἄν τις γίγνοιτο, θερμὸς ἢ
ψυχρός, κἂν ὄργανόν τι εἴη, ὥσπερ τῷ αἰσθητικῷ·
νῦν δὲ οὐδέν ἐστι. f καὶ εὖ δὴ οἱ λέγοντες τὴν ψυχὴν
εἶναι τόπον εἰδῶν, πλὴν ὅτι οὔτε ὅλη, ἀλλ' ἡ νοητική,
οὔτε ἐντελεχείᾳ, ἀλλὰ δυνάμει τὰ εἴδη. g ὅτι δ' Text.7.
οὐχ ὁμοία ἡ ἀπάθεια τοῦ αἰσθητικοῦ καὶ τοῦ νοητικοῦ,
φανερὸν ἐπὶ τῶν αἰσθητηρίων καὶ τῆς αἰσθήσεως· ἡ μὲν
γὰρ αἴσθησις οὐ δύναται αἰσθάνεσθαι ἐκ τοῦ σφόδρα
αἰσθητοῦ, οἷον ψόφου ἐκ τῶν μεγάλων ψόφων, οὐδ'
ἐκ τῶν ἰσχυρῶν ὀσμῶν καὶ χρωμάτων, οὔτε ὁρᾶν
οὔτε ὀσμᾶσθαι· ἀλλ' ὁ νοῦς ὅταν τι νοήσῃ σφόδρα νοητόν,
οὐχ ἧττον νοεῖ τὰ ὑποδεέστερα, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον· τὸ μὲν
γὰρ αἰσθητικὸν οὐκ ἄνευ σώματος, ὁ δὲ νοῦς χωριστός.
h ὅταν

b *Si igitur ipsum.* Omissa interpretũ discrepãtia; huius loci sententia esse videtur, quoniam intelligere se habet vt sentire (sunt enim valde cognata) quemadmodum sentire est pati, aut si nolis passionem vocare, quidpiam aliud tale est; ita & intelligere. Nec enim aliquod horum passio propriè nominatur: cum hæc propriè tantum cadat in ea, quæ interitum subeunt.

In tribus cõuenire intellectum cum sensu.

c *Vacare igitur.* Ex similitudine, quæ inter sensum, & intellectum est, colligit tria in intellectu dari, quæ in sensu reperiuntur. Primum est intellectum esse expertem passionis, eius videlicet, quæ corruptionem infert. Secundum, intellectũ esse natura aptum ad recipiendas formas sine rerum imagines. Tertium, intellectum esse formam potentia, non actu, ita vt quemadmodum materia ex se est pura potentia in genere naturalium, ita intellectus in genere intelligibilium: quandoquidem ex se nullis rerum imaginibus consignatus est, consignari tamen iis potest. Quod autem adiicit vt quemadmodum se habet, sensus &c. Comprehensio quædam est omnium, in quibus intellectus, cum sensu conuenit.

Intellectum possibilem non esse quid corporeum.

d *Quare necesse est.* Declarat naturam intellectus possibilis docens illum nec corporeum esse, nec rebus corporeis mistum, aut ex iis concretum. Vbi aduerte antiquorum nonnullos putasse intellectum ex omnium principiis coaluisse, vt intelligeret omnia, quod fuit dogma Empedocl. Contra verò Anaxagoram censuisse intellectum esse cuiusdam simplicis naturæ, nihilque rerum corporearum in se habere. Huius verò sententiam commendat hoc loco Aristot. atque cum intellectus omnia intelligat, esse in potentia omnia, id est ad recipiendas omnium intelligibilium imagines: & eis quodammodò dominari. Nam si quid eorum esset, percipere omnia non posset, quia vt cum alienum quid est in potentia, synceram aliorum perceptionem impedit, sicuti patet in gustu, cuius si organum bilioso humore affectum sit, aliarum rerum sapores non dignoscit; ita si aliquod corpus esset intelle-

Intellectum esse omnia potentia.

ctui

ctui connaturale, vel potiùs si intellectus esset alicui corpori tanquam organo congenitus, certè ne omnia intelligeret, impediretur. Porrò quàm vim habeat hæc probatio Aristotelis, & quo pacto intelligi debeat id, quod est intus, impedire potentiæ cognitionem, iam alibi in hoc opere fuit à nobis declaratum. *Lib. 2. c. 1. q. 2. art. 2.*

Text.2. *b Si igitur ipsum intelligere sit, vt sentire, aut pati quoddam, erit ab ipso intelligibili, aut aliquid*
Text.3. *alind tale. c Vacare igitur ipsam passione, sed forma susceptiuam esse oportet: & potentia talem, sed non illam esse, & similitudinem subire cum sensu vt quemadmodũ se habet ad sensibilia sensus, sic se habeat ad intelligibilia intellectus.*
Text.4. *d Quare necesse est ipsum cum vniuersa intelligat non mistum esse, sicut Anaxagoras dixit, vt superet, atque vincat, id est, vt cognoscat, atque percipiat: alienum námque, cum apparet iuxta, prohibet atque seiungit. Quo fit, vt neque vlla sit ipsius natura, nisi ea solùm, qua passibilis est.*
Text.5. *e Is igitur qui intellectus animæ nuncupatur (dico autem nunc eum, quo ratiocinatur anima, & existimat) nihil est actu prorsus eorum, quæ sunt*
Text.6. *ante quàm intelligat ipse. Quocirca neque cum corpore mistum ipsum esse consentaneum est rationi: qualis enim quidam fieret, calidus aut frigidus, & instrumentum aliquod ipsius esset, profectò, sicut est sensus, nunc autem ipsius nullum prorsus est instrumentum. f Atque benè, rectèq́; censent qui formarum locum animam inquiunt esse: attamen neque tota est locus, sed intellectiua, neque*
Text.7. *est actu, sed potentia formæ. g Atqui passionis vacuitatem nõ similem esse sensitiui atque intellectiui, patet in sensuum instrumentis, atque in ipso sensu. Sensus enim ex vehemente sensibili sentire non potest: auditus námque non audit sonum post magnos sonos, & visus non videt, atque odoratus non olfacit, post vehementes colores, atque odores. At intellectus aliquo valde intelligibili intellecto, non minùs sanè, sed magis percipit, intelligitque inferiora, sensitiuum enim non est sine corpore: at intellectus ab eodem est separabilis. h Tactus*

a *Is igitur.* Ex eo quod intellectus non agens, sed is cuius est intelligere, id est, patiens, est potentia omnia intelligibilia, infert Aristoteles debere eum antequam intelligat nihil esse actu eorum, quæ intelligere potest, & nequaquam addictum esse organo corporeo: tum quia oporteret corporeis affici qualitatibus, tum quia esset ei deputatum in corpore aliquod organum, sicuti & cæteris corporeis facultatibus: quod constat nõ ita esse. *Intellectus patiens nulli corporeo organo est addictus.*

f *Atque benè, rectèq́;.* Quia intellectus est in potentia ad rerum formas, siue imagines recipiendas, colligit probe dictum fuisse à Platone animam esse locum formarum, id est species, quibus cognitio fit, in ipsa anima condi. Quod tamen non de omni anima, sed de sola intellectiua affirmandum est. Et de hac ipsa non quasi rerum imaginibus à primæuo ortu consignata sit, vt existimauit Plato, vnde & nostram disciplinam, nihil aliud esse, quam reminiscentiam, credidit. Sed quia eiusmodi imagines ministerio, & interuentu tam externorum, quàm internorum sensuum intellectui illabuntur. *Anima secundum Platonẽ formarum locus dicitur.*

g *Atqui passionis.* Quia superius docuerat neque sentiendi, neque intelligendi, actum propriè passionem esse, nequis putaret sensum, & intellectum eandem à passione vacuitatem sortiri: declarat quidnam inter vtrumque sit discriminis. Etenim cum vehemens sensibile percipitur, consueuit impediri sensus ne interim alia dignoscat, & aliquando rei sub sensum cadentis acrimonia organum labefactatur, ac potentia læditur, vel etiam extinguitur, vt iam alibi in hoc opere explicatum fuit. Præterea, qui in aliquo præcellente obiecto vt sole sentiendo aliquandiu occupatus fuit, subinde minora sensibilia minùs discernit. Quod *Intellectum non lædi obiecto.*

tamen intellectui nequaquam accidit. Nam quò res nobiliores, & altiores percipit: eò ad minores cognoscendas magis acuitur. Causa verò cur à vehementi sensibili sensus lædatur, est quia sensus inhæret organo corporeo, cuius temperamentum ab externo agente mutari, soluíque potest.

h *Factus autem vnumquódque.* Egit de intellectu in potentia, disputat nunc de intellectu in actu, docétque bifariam posse intellectum in actu esse. Vno modo cum iā obtineat species, quibus cum libuerit, vti valet, sicuti is, qui comparauit habitum scientiæ, ex quo scientiæ actū potest elicere. Altero quando ex speciebus antea comparatis prodit in actum intelligendi. Est autem discrimē inter alios actus: quia dum intellectus est in primo ad huc manet in potētia, ad secundum: cum verò iam ad secundum peruenit, in actu perfecto existit, nec iam dicitur esse potentia: ac tum seipsum potest cognoscere, quia cum intellectus in hoc vitæ statu non nisi supra suum actum reciprocando seipsum tandem cognoscat, tum demum censetur semetipsum posse intelligere, cū intelligendi actū exercet. Qua de re in progressu copiosius.

Bifariā dicetur intellectus esse in actu.

h ὅταν δ' οὕτως ἕκαστα γένηται, ὡς ἐπιστήμων λέγεται ὁ κατ' ἐνέργειαν· τοῦτο δὲ συμβαίνει, ὅταν δύνηται ἐνεργεῖν δι' αὐτοῦ· ἔστι μὲν ὁμοίως, καὶ τότε δυνάμει πως· οὐ μὴν ὁμοίως, καὶ πρὶν μαθεῖν ἢ εὑρεῖν· καὶ αὐτὸς δὲ αὐτὸν τότε δύναται νοεῖν. i ἐπεὶ δ' ἄλλο ἐστὶ τὸ μέγεθος καὶ τὸ μεγέθει εἶναι, καὶ ὕδωρ καὶ τὸ ὕδατι εἶναι· οὕτω δὲ καὶ ἐφ' ἑτέρων πολλῶν, ἀλλ' οὐκ ἐπὶ πάντων· ἐπ' ἐνίων γὰρ ταὐτόν ἐστι τὸ σαρκὶ εἶναι καὶ σάρκα, ἢ ἄλλῳ, ἢ ἄλλως ἔχοντι κρίνει· ἡ γὰρ σὰρξ οὐκ ἄνευ τῆς ὕλης· ἀλλ' ὥσπερ τὸ σιμὸν τόδε ἐν τῷδε. τῷ μὲν οὖν αἰσθητικῷ τὸ θερμὸν καὶ τὸ ψυχρὸν κρίνει, καὶ ὧν λόγος τις ἡ σάρξ· ἄλλῳ δὲ ἤτοι χωριστῷ, ἢ ὡς ἡ κεκλασμένη ἔχει πρὸς αὐτὴν ὅταν ἐκταθῇ· τὸ γὰρ σαρκὶ εἶναι, καὶ κρίνει. k πάλιν δ' ἐπὶ τῶν ἐν ἀφαιρέσει ὄντων, τὸ εὐθὺ ὡς τὸ σιμόν· μετὰ συνεχοῦς γάρ· τὸ δὲ τί ἦν εἶναι, εἰ ἔστιν ἕτερον τὸ εὐθεῖ εἶναι, καὶ τὸ εὐθὺ ἄλλῳ· ἔστω γὰρ δυάς. ἑτέρῳ ἄρα, ἢ ἑτέρως ἔχοντι κρίνει. καὶ ὅλως ἄρα ὡς χωριστὰ τὰ πράγματα τῆς ὕλης, οὕτω καὶ τὰ περὶ τὸν νοῦν. l ἀπορήσειε δ' ἄν τις εἰ ὁ νοῦς ἁπλοῦν ἐστι, καὶ ἀπαθές, καὶ μηδενὶ μηθὲν ἔχει κοινόν, ὥσπερ φησὶν Ἀναξαγόρας, πῶς νοήσειεν, εἰ τὸ νοεῖν πάσχειν τί ἐστιν. ᾗ γάρ τι κοινὸν ἀμφοῖν ὑπάρχει, τὸ μὲν ποιεῖν δοκεῖ, τὸ δὲ πάσχειν.

Text. 8. Text. 9. Text. 10. Text. 11. Text. 12.

m ἔτι

i *Cum autem aliud sit.* Vt doceat ad quam potentiam, sensitiuam ne, an intellectiuam pertineat cognitio rei vniuersalis, & singularis: monet priùs inter rem singularem, & vniuersalem discrimen esse. Aliud est enim hæc singularis magnitudo, aliud esse magnitudinis, id est, magnitudo in communi: aliud hæc aqua, aliud aqua in communi. Nimirum quia hæc magnitudo concernit hanc materiam singularem, cui inhæret, à qua abstrahit communis magnitudo. Item hæc aqua inuehit secum hanc materiam singularem, ex qua constat: quam tamen non inuehit aqua communis. Monet tamen hoc genus discriminis non eodem pacto sese habere in omnibus rebus: quandoquidem non omnes materiam siue tanquam partem siue tanquam subiectum important. Dubitat ergo num diuersa animæ parte, seu facultate, an eadem alio, & alio modo affecta percipiamus esse carnis, id est, carnem communem, & carnem singularem, quæ non consideratur sine hac materia, quemadmodū neque simum sine materia talibus affecta accidentibus. Docet verò animam humanam cognoscere quidem rem singularem, eámque sensibilem sensitiua potentia: vniuersalem verò vel potentia separabili, id est diuersa realiter, vel re quidem vna, sed secundum rationem diuersa: & quæ se habeat ad seipsam vt linea inflexa ad semetipsam rectam. Sicut enim cum inflexa magnitudo in rectum porrigitur, eademmet linea, quæ anteà flexa, seu curua erat, fit recta, neque tamen à se realiter, sed ratione tantum differt: ita fortassis (nec enim hic propositam controuersiam ex toto dirimit) sese habet facultas, qua vniuersale, & qua singulare sensibile cognoscitur. Alij volunt hanc curuæ & rectæ lineæ

Discrimen inter rē vniuersalem, & singularem.

Qua potētia rem singularē, qua verò vniuersalem percipiat.

similitu

similitudinem afferri ab Aristotele ad significandum singularia sensibilia intelligi à nostro intellectu cognitione reflexa. Quam interpretationem lib. 1. Physic. cap. 1. quæst. 4. art. 1. & 3. explicuimus: eandem quæ in progressu discutiemus. Qui enarratorum in hoc loco explicando dissidia legere voluerit, consulat Themistium, Simplicium, Philoponum, Auerroem, D. Thomam, & M. Albertum.

Text. 8. [h] *Factus autem vnumquodq́; perinde, atque is qui dicitur actu sciens, quod quidem tum accidit, cùm ipse per seipsum operari potest: est quidem, & tunc quodãmodo potentia, sed non perinde vt erat antea quàm didicisset, vel inuenisset. Atque tunc*

Text. 9. *seipsum etiam intelligere potest.* [i] *Cum autẽ aliud sit magnitudo, aliud magnitudinis esse, & aliud aqua, aliud aquæ esse, & in alijs itidẽ multis (non enim vniuersis hic modus accommodatur, sed sunt in quibus hæc ipsa sunt eadẽ, non diuersa) aut alia sanè, aut parte quidem eadem, sed aliter se habẽte carnem & esse carnis discernit: caro namq́; non est sine materia, sed perinde, atque simum hoc, est*

Text. 10. *in hoc. Sensitiua igitur parte calidum discernit, & frigidum, quorum quædam est ratio, caro: alia vero esse carnis discernit: aut separabili: aut sese habẽte ad seipsum, perinde atq; sese habet cùm ex-*

Text. 11. *tensa fuerit linea flexa.* [k] *Rursus in hisce, quæ in abstractione consistunt, eadẽ esse videntur: rectum enim se habet vt simum: est enim ipsum cum continuo semper. Quod si quidditas sit diuersa, aliud est profectò esse recti, aliud ipsum rectum, vt ibi sit enim dualitas. Quare fit, vt hæc etiam alia, vel alio modo sese habente parte discernat. Omnino igitur vt res separabiles sunt à materia, sic sese habent, & ea, quæ sunt circa intellectum ipsum.*

Text. 12. [l] *Dubitabit autem non iniuria quispiam quonam modo intelliget intellectus, si ipse quidem simplex sit, ac passionis expers, nihilque habeat cum vlla re prorsus commune, sicut Anaxagoras asserit, intelligere autem pati quoddã sit, vt diximus: quo namq́; quippiam est vtrisque commune, hoc nimirum alterum agere, alterum pati videtur.* [m] *Pra*

[k] *Rursus in hisce.* Quod in naturalibus asseruerat; nunc accommodat Mathematicis, quorum ratio licet abstracta à materia sensibili: habet nihilominus suo modo materiam. Rectũ enim, quod & Mathematicum est, quasi simum est: quia vt simum importat nasum vt materiam: ita rectum rationem cõtinui. Quo fit vt quemadmodum in physicis aliud est natura cõmunis, & aliud singularis, (aliud inquã ratione) ita & in Mathematicis, vt, exempli gratia aliud est hęc linea recta, aliud dualitas, quam ponamus nũc cum Platone esse ipsam rectæ lineæ quidditatem. Plato enim aiebat numeros esse rerum Mathematicarũ naturas; vnitatem, quidditatem esse lineæ, dualitatem verò lineæ rectæ: oportet ergo, inquit Aristoteles, singularia & vniuersalia in Mathematicis ad sui cognitionem diuersam potentiam exigere, sicuti & in naturalibus. Nequis verò ex dictis colligeret eodẽ protsus modo naturalia, & Mathematica intelligi: subiicit vti res separabiles sunt à materia, ita se habere ad intellectum. Vnde illa, quæ re ipsa à materia sensibili abiuncta sunt, solo intellectu percipi queunt, vt intelligentiæ. Quæ autem à sensibili materia non re ipsa, sed sola consideratione auulsa sunt, ea absque materia sensibili percipiuntur, non tamen absque intelligibili. Naturalia verò percipiuntur secundum abstractionem à materia singulari; non autem ex toto à materia sensibili: concipimus enim hominem, vt ex carnibus, & ossibus constat, abstrahendo tamen considerationem ab hisce numero carnibus & ossibus.

Vt res separabiles sunt à materia ita se habent ad intellectum.

De distinctione inter materiã sensibilẽ & intelligibilem lege, si placet, quæ scripsimus in proœm. Phys. q. 1. art. 4.

[l] *Dubitabit autem.* Quia dixerat superiùs intellectum pati ab obiecto, sicuti & sensus; quærit qua ratione id fieri possit. Nam intellectus simplex est, nullámque habet

1. Quæst. Qua ratione

intellectus patiatur ab obiecto.

habet communem cum aliquo materiam, & nihil patitur, nisi quod materia præditum est, vt constat ex iis, quæ in libris de ortu, & interitu tradita sunt, quonam modo intellectui vlla passio inferri poterit?

2. Quæst. An intellect⁹ sit intelligibilis.

m *Præterea ambiget.* Alteram proponit quæstionem, videlicet, an intellectus ipse intelligibilis sit. Nam si est intelligibilis, id erit, vel quatenus intellectus est: vel quatenus participat aliud, quo sit intelligibilis. Si primum certè omne, quod intelligitur, erit intellectus. Nam reduplicatio, ex Dialecticorum doctrina cap. 4. & 5. lib. 1. Posteriorum, conuertitur in propositionẽ vniuersalem simplicem; vt si homo quatenus animal, est sensus particeps, omne sensus particeps erit animal. Si secũdum, iam ergo intellectus nõ erit simplex, sed compositus ex propria natura & ea, quam participat, vt sit intelligibilis. Quare cùm vtrumq; absurdum sit: quandoquidẽ intellectus simplex est: & nõ omne, quod intelligitur, est intellectus, negãdũ videbitur intellectũ intelligibilẽ esse.

m ἔτι δ' εἰ νοητὸς καὶ αὐτός· ἢ γὰρ καὶ τοῖς ἄλλοις ὁ Text. 13.
νοῦς ὑπάρξει, εἰ μὴ κατ' ἄλλο αὐτὸς νοητός. ἓν δέ τι
τὸ νοητὸν εἴδει, ἢ μεμιγμένον τι ἕξει, ὃ ποιεῖ νοητὸν
αὐτὸν, ὥσπερ τὰ ἄλλα. n ἢ τὸ μὲν πάσχειν κατὰ κοινόν τι. Text. 14.
διὸ διῄρηται πρότερον, ὅτι δυνάμει πώς ἐστι τὰ νοητὰ
ὁ νοῦς· ἀλλ' ἐντελεχείᾳ οὐδὲν, πρὶν ἂν μὴ νοῇ. δεῖ
δ' οὕτως, ὥσπερ ἐν γραμματείῳ ᾧ μηδὲν ὑπάρχει
ἐντελεχείᾳ γεγραμμένον· ὅπερ συμβαίνει ἐπὶ τοῦ νοῦ.
o καὶ αὐτὸς δὲ νοητός ἐστιν, ὥσπερ τὰ νοητά. ἐπὶ μὲν Text. 15.
γὰρ τῶν ἄνευ ὕλης τὸ αὐτό ἐστι τὸ νοοῦν, καὶ τὸ νοούμενον· ἡ γὰρ ἐπιστήμη ἡ θεωρητικὴ, καὶ τὸ ἐπιστητὸν
τὸ αὐτό ἐστι· p τοῦ δὲ μὴ ἀεὶ νοεῖν τὸ αἴτιον ἐπισκεπτέον. q ἐν δὲ τοῖς ἔχουσιν ὕλην, δυνάμει μόνον ἕκαστόν ἐστι τῶν νοητῶν. ὥστ' ἐκείνοις μὲν οὐχ ὑπάρξει Text. 16.
νοῦς. ἄνευ γὰρ ὕλης δύναμίς ἐστιν ὁ νοῦς τῶν τοιούτων.
ἐκείνῳ δὲ τὸ νοητὸν ὑπάρξει.

Responsio ad 1. quæst. Passio duplex corruptiua & perficiens. Perficiens sola conuenit intellectui.

n *At enim ipsum pati.* Diluit priorem controuersiam ex distinctione quadam passionis proposita lib. 2. huius operis cap. 5. text. 57. Est enim duplex passio, altera secundum contrarias qualitates, quæ tantummodo rebus interitum subeuntibus conuenit, vocatúrque corruptiua: altera, qua pati dicimus ea, quæ proprium actum, & perfectionem suscipiunt absque vlla noxa, aut interitus periculo, quæ perficiens appellatur. Ex his autem passionibus prior semper requirit materiam; posterior verò non item: atque hanc subit intellectus, cùm intelligit: quia tunc deducitur in actum, & perfectionem sibi accommodatam. Est enim ex sua primæua origine in potentia omnia intelligibilia, quatenus ex se nullius rei habet ingenitam notionem: & tamen res omnes progressu temporis accedente studio, & doctrina intelligere valet: quemadmodum tabella ante scriptionem, aut picturam nihil actu continet eorum, quæ in ipsa exarari, pingíve queunt: sed solam potentiam, & aptitudinem ad excipiendum quicquid in ea scribentis, pingentísve manus expresserit. Est hic locus aduersus Platonem, qui in Menone, Phædro, aliísque in locis docuit nostros animos antequã in hæc caduca, & moribunda corpora descenderẽt, omnium rerum notiones in se consignatas habuisse, sed contagione corporis, & quasi tetri carceris insolentia in obliuionem superioris intelligentiæ delabi: reminisci tamen discendo; atque ita omnem nostram disciplinam, recordationem quandam esse. Hunc errorem ex instituto confutabimus initio libri primi Posterioris analyseos, vbi eius meminit Aristoteles.

Locus contra Platonem.

Responsio ad 2. quæst.

o *Est autem intelligibilis.* Explicat posteriorem quæstionem, cuius enodatio vt percipiatur, aduertendum est entia immaterialia dici per se intelligibilia, non ita verò materialia. Etenim materialia vt sub intellectũ cadãt, oportet materiam quodammodo exuere, vt intellectui similia euadant, quod assequuntur, cùm per species intelligibiles, quæ immateriales sunt, intellectui repræsentantur: immaterialia verò cùm iam ex se materia vacent, etsi requirant species intelligibiles, quibus sese intellectui obiiciant: non tamen eas exigunt, vt materiam deponant magísque intellectui assimilentur. Respondet ergo Aristoteles propositæ quæstioni, vt Philoponus interpretatur intellectum ipsum intelligibilem esse, nimirũ per se, quemadmodum & cætera omnia, quæ per se intelligibilia sunt, cùm immaterialis sit. Nam in iis,

quæ

quæ materia carent, idē potest esse & intelligens, & intelligibile. Quin etiā, inquit, & contemplatiua scientia, id est mens, prout contemplatur, & res, quę sub contemplationem cadit, idem sunt, nimirum quatenus res intellecta, per suam speciem vnitur intellectui, & vnum quodammodo cum ea fit. Duo hic aduerte, alterum est; licet Aristoteles priuatim de intellectu speculatiuo asseruerit ipsum esse idem cum re intellecta, non tamen id negare de intellectu practico, si conferatur cum suo obiecto; cùm vtrobique eadem sit ratio. Alterum est, non immaterialia tantùm, sed ea etiam, quæ materiam habent, esse idem cum intellectu ratione formarum intelligibilium, quæ vice obiecti funguntur: quanquam illud interest, quod immaterialia multò maiorem habent cum intellectu, qui immaterialis etiam est, cognationem, quàm ea, quæ cum materia coniuncta sunt.

Quo pacto sint idem intellectus, & res intellecta.

Immaterialia cognata magis sunt intellectui, quàm materialia.

Text.13. [m] *Preterea ambiget quispiam, si ipse etiam intelligibilis sit. Nam aut ceteris rebus inerit intellectus, nisi alia ratione sit intelligibilis ipse, intelligibile autem vnum quoddā est specie, aut aliquid ipse mistum habebit, quod ipsum intelligibilem*
Text.14. *perinde atque cetera facit.* [n] *At enim ipsum pati diuisum est prius vna quadam ratione communi. Atque intellectus potentia quidem est quodammodo intelligibilia ipsa, actu verò nihil est eorum anteaquam intelligat ipsa. Oportet autem in ipso nihil esse perinde atque in tabula nihil est actu scriptum anteà quàm in ipsa scribatur: hoc*
Text.15. *enim in ipso, fit atque accedit in intellectu.* [o] *Est etiam intelligibilis & ipse, vt intelligibilia cuncta. Nam in hisce quidem, que sine materia sunt, intelligens, & id quod intelligitur idem est, etenim idem est contemplatiua scientia, & id quod ita*
Text.16. *sub scientiam cadit.* [p] *Sed cur non semper intelligit, consideranda est causa.* [q] *In ijs autem, que materiam habent vnumquódque intelligibilium potentia est. Quare illis quidem non inerit intellectus: nam intellectus talium potentia sine materia est; ipse autem intelligibilis rationem subibit.*

Ad eam verò rationem, qua ostendi videbatur, si intellectus per se intelligibis sit, omne per se intelligibile esse intellectum: respondendum est illam Dialecticorum regulam de iis tantùm prædicatis intelligi, quæ per se primò & adæquatè subiectis conueniunt, quo modo se habet sensus particeps comparatione animalis, ei enim primo & per se competit, vt patet, & cum eo etiam reciprocatur. At esse per se intelligibile non ita conuenit intellectui, sed naturæ immateriali in communi acceptæ, sub qua intellectus continetur.

[p] *Sed cur non semper.* Quærit cum mens ipsa sit intelligens, & quod intelligitur; cur se ipsam non semper intelligat. Huius rei causam perquirendam esse inquit, nec eam in præsenti explicat. Ea verò est, quia mens non se intelligit per se, sed supra suum actum se ipsam reflectendo: in quam reflexionem non semper incumbit; cùm nihil sit, quod ei ad id necessitatem inferat. Græci interpretes aiunt causam esse vnionem, & coniunctionem cum corpore, quæ efficit vt sæpe ea consideret, quæ sunt cum materiæ fæce coniuncta, non autem se ipsam, & alia, quæ sunt per se, & actu intelligibilia.

Cur mēs nō semper se intelligat.

[q] *In ijs autem.* Redit ad superiorem quæstionem aiens materialia entia non esse per se intelligibilia, sed potestate duntaxat, nimirum quatenus sunt in potentia vt deposita quodammodo materia immaterialia fiant beneficio intelligibilium specierum, quibus intellectui repræsentantur. Vnde colligit non conuenire eis vim intelligendi quia hæc immaterialis est, & per se intelligibilis. Cùm autem materialibus negat intellectum, loquitur de iis, quæ omni ex parte materialia sunt. Nam homo materialis est, & tamen intellectu pollet.

Materialia entia potestate tantū esse intelligibilia.

CAPITIS QVINTI EXPLANATIO.

a Cum autem. Disseruit hactenus de intellectu patiente, seu possibili, quem statuit ex se esse in potentia ad rerum cognitionem, & scientiam comparandam: accedit nunc ad inuestigationem, contemplationémque alterius intellectus, quem agentem vocant, quod eius officium non sit pati, sed agere duntaxat trãsmittendo rerum intelligibilium simulacra, seu species in patientem ad intellectionem perficiendam. Vt ergo intellectus agentis necessitatẽ comprobet, statuit huiusmodi conclusionem. Necesse est in anima esse partem vnam, quæ sit potentia, & patiatur, alteram, quæ sit actu, & efficiat. Hanc ex eo probat, quia in omni natura, id est in omni effectu & re producta, duo inueniuntur principia: alterum, quod sit potentia, & materia, seu quasi materia, quod videlicet recipiat, & patiatur. Alterũ, quod sit actu, & efficiat, potentiámque ad actum, & perfectionẽ promoueat, & se habeat quasi ars ad materiã sibi subiectam. Cùm ergo videamus animam edere hunc effectum, videlicet, actum intelligendi: oportet dari in ea facultatem vnam, quæ disponatur, recipiátque præparationem ad istiusmodi effectum, & hæc facultas est intellectus patiens: alteram, quæ dispositionem inducat, ac præparet: hæc autem est intellectus agens. Disponitur autem patiens recipiendo species intelligibiles, quæ sunt principia intelligendi: disponit agens producendo eiusmodi species è phantasmatibus, quæ ipse collustrat quasi præfulgidum lumen ad eum modum quo externa, & materialis lux colores illuminat, eósque actu visiles reddit, cùm ante lucis aduentum potestate duntaxat visiles forent. Hæc quo pacto intelligenda sint progressu exponemus.

Probat dandum esse intellectum agentem.

Agens intellectus disponit patientẽ.

ΚΕΦ. ε.

a Ἐπεὶ δ' ὥσπερ ἐν ἁπάσῃ τῇ φύσει ἐστί τι, τὸ μὲν ὕλη ἑκάστῳ γένει· τοῦτο δὲ, ὅτι πάντα δυνάμει ἐκεῖνα· ἕτερον δὲ τὸ αἴτιον καὶ ποιητικὸν, τῷ ποιεῖν πάντα, οἷον ἡ τέχνη πρὸς τὴν ὕλην πέπονθεν, ἀνάγκη καὶ ἐν τῇ ψυχῇ ὑπάρχειν ταύτας τὰς διαφοράς. Text.17. καὶ ἔστιν ὁ μὲν τοιοῦτος νοῦς, τῷ πάντα γίγνεσθαι· ὁ δὲ, τῷ πάντα ποιεῖν, ὡς ἕξις τις, οἷον τὸ φῶς· τρόπον γάρ τινα καὶ τὸ φῶς ποιεῖ τὰ δυνάμει ὄντα χρώματα ἐνεργείᾳ χρώματα. Text.18. b καὶ οὗτος ὁ νοῦς χωριστὸς, καὶ ἀμιγὴς, καὶ ἀπαθὴς τῇ οὐσίᾳ ὢν ἐνεργείᾳ· ἀεὶ γὰρ τιμιώτερον τὸ ποιοῦν τοῦ πάσχοντος, καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς ὕλης. Text.19. c τὸ αὐτὸ δέ ἐστιν ἡ κατ' ἐνέργειαν ἐπιστήμη τῷ πράγματι. ἡ δὲ κατὰ δύναμιν, χρόνῳ προτέρα ἐν τῷ ἑνί. ὅλως δὲ, οὐδὲ χρόνῳ· ἀλλ' οὐχ ὁτὲ μὲν νοεῖ, ὁτὲ δ' οὐ νοεῖ. χωρισθεὶς δ' ἐστὶ μόνον τοῦθ' ὅπερ ἐστὶ, καὶ τοῦτο μόνον ἀθάνατον καὶ ἀΐδιον· οὐ μνημονεύομεν δὲ, ὅτι τοῦτο μὲν ἀπαθὲς, ὁ δὲ παθητικὸς νοῦς, φθαρτὸς, καὶ ἄνευ τούτου οὐθὲν νοεῖ. Text.20.

Attributa intellectus agentis.

b *Et is intellectus.* Declarat quæ sit natura intellectus agentis, ac nonnulla eius attributa subiicit. Primum est esse separabilem, id est, non affixum organo corporeo, vti sunt materiales potentiæ. Secundum, esse immistum, id est, non concretum ex perceptis corporibus: vt Empedocles, Democritus, & alij quidam veterum philosophorum arbitrabantur. Tertium, vacare passione, nimirum quæ corrumpat, aut aliquo modo lædat. Hæc ex eo confirmat, quia agens nobilius est patiente, & efficiens præstantius quàm materia. Cùm igitur superiora attributa intellectui patienti conueniant, vt ex iis, quæ superiùs disputata sunt, constat: æquiori iure agenti competent.

Intellectus dicitur scientia in actu.

c *Scientia autem ea.* Scientiam in actu, vt interpretes aduertunt, appellat hoc loco Aristoteles intellectum, cùm actum intelligendi exercet. Hunc autem intellectum, qui agens non est de quo paulò ante loquebatur, sed patiens, comparat cum ipsomet, dum est in otio, & in potentia duntaxat ad intelligendum. Docet ergo intellectum in actu esse idem cum re intellecta quod qua ratione verum sit, superiùs exposuimus. Deinde intellectum potentia in vno eodémque

homine

CAP. V.

Text.17. [a] *VM autem in omni natura sint quædam, quorum alterum quidem vnicuiq; generi materies est, quod id esse patet, quod est potentia illa cuncta, alterum verò causa est & efficiens omnia nimirum efficiendo, atque agendo talem subiens rationem, qualem ars conditionem ad materiam subit, necesse est & in anima differentias has easdem inesse.* Text.18. *Atque quidam est intellectus talis vt omnia fiat, quidam talis vt omnia agat atque efficiat, qui quidem vt habitus est quidam & perinde atque lumen, nam & lumen colores qui sunt potentia actu colores quodammodo facit.* Text.19. [b] *Et is intellectus separabilis est & non mistus passioneq; vacat, cum sit substantia actus, semper enim id quod efficit, atque agit, præstabilius est eo, quod patitur & ipsum principiū omnino materia.* Text.20. [c] *Scientia autem ea, quæ est actu, est idem quod res. Ea verò, quæ est potentia, in vno prior est tempore, absolutè autem neque tempore, sed non nunc quidem intelligit nunc autem non intelligit.* [d] *Separatus verò, id est solum quod est atque id solum est immortale perpetuumq;. Non autem recordamur, quia hoc quidem expers est passionis. Intellectus verò passiuus extinguitur, & sine hoc nihil intelligit.*

homine esse priorē tempore, quàm intellectum in actu. Siquidem anima non cōfestim in ipso ortu, sed aliquanto post tempore sciendi actum edit: verùm si absolutè loquamur, non esse intellectum potentia priorem. Quod ideò Aristoteles addit, quia credidit mundum, & vtrumque intellectum, atque actus sciendi ab æterno extitisse, nec otiū nec actum sciendi (si de his indefinitè loquamur) se antecessisse, cùm quamlibet intellectionem præcesserit vacatio, & quamlibet vacationem intellectio. *An intellectus in potētia præcedat intellectum in actu.*

[d] *Separatus verò.* Docet intellectum tā agentem, quàm patientem secundum id, quod est, id est, secundum suā naturam, & rationem esse separatum, id est nō addictum corpori, aut alicui eius organo: proindéque immortalem esse, & extincto corpore superstitem manere. Neq; *Vtrumq; intellectū esse immortalē.* officit inquit, quod post hanc vitam recordatio non est: hæc enim pertinet ad organicam potentiam nimirum ad imaginationem, non ad intellectum, in quem passio corporea non cadit: imaginatio autem (hanc, vt interpretes exponunt, intellectum passiuum appellat) extinguitur vnà cum corpore, sine illa verò iam mens nihil eo modo, id est, reminiscendo intelligit. Hic aduerte non omnem recordationem extincto corpore deperire, sed eam duntaxat, quæ fit interuentu imaginationis. Nam quod nullo pacto negandum sit manere aliam, quæ sine intellectu perficitur, ostendimus in libris Paruorum Naturalium. *Lib. de memor. c. 2.*

QVAESTIO I.

Vtrum in anima humana detur intellectus agens, an non.

ARTICVLVS I.

Diuersa philosophantium placita.

DVOBVS capitibus ſuperioribus egit Ariſtoteles partim de intellectu poſſibili, partim de agente, rurſuſque de poſſibili diſſeret iis tribus, quæ proximè ſequentur. Nos ad maiorem doctrinæ perſpicuitatem de agente, qui natura & officio prior eſt, hoc loco diſputabimus, poſteà verò ſeparatim de poſſibili. Igitur in præſenti diſceptatione magna fuit auctorum tam veterum, quàm recentium, tam Græcorum, quàm Latinorum, & Arabum diſcrepantia, vt hoc loco commemorat Philoponus, D. Bonauentura in 2. diſtinct. 24. quæſt.4. num.42. M. Albertus in ſumma de homine, tractatu de intellectu agente, Henricus Gandauenſis quodl.8. quæſt.12. Quidam arbitrati ſunt dari intellectum agentem; non tamen animæ noſtræ inſitum, ſed ſeparatum. Alij eum vt minimè neceſſarium, ac ſuperuacaneum omnino ſuſtulerunt. Prima ergo ſententia fuit Alexandri lib.2. de anima cap.20. & 21. exiſtimantis intellectum agentem, eſſe intellectum vniuerſalem omnium conditorem, hoc eſt, Deum, quod etiam Platonis dogma libro 6. de Republic. fuiſſe creditur, qui intellectum agentem noſtros animos cœlitus irradiantem comparauit ſoli, vt ex Themiſtio hoc in lib. refert D.Th.1.part. quæſt.79. art. 4. In eundem errorē lapſus fuit Priſcianus Lydus aſſerens intellectum agentem non eſſe partem animæ, ſed mentem primam, atque diuinam, vel ideam boni. Secunda fuit Auicennæ 9. Metaph. cap.4. & in lib. Natur. parte 5. Auem Pace in epiſtola de lumine, & Græci cuiuſdam Marini, cuius mentionem facit hoc loco Philoponus, aientium intellectum agentem eſſe ſubſtantiam quandam ſeparatam, quam Auicenna Cholcodæam nuncupabat. Idem placuit Auerroi in libello de beatitudine animæ cap.5. & in epitom. Metaph. tract.4. qui errori errorem ſubnectens, aliorum veſtigia ſecutus, vnum omnium hominum finxit communem intellectum, vt alibi retulimus. Tertia ſimplicij, quem ſequitur Georgius Pachym. lib.7. de anima, titulo 3. cap. 5. & 6. hi tres externos intellectus in homine conſtituunt; quorum primus, qui omnino externus ſit, & diuulſus, cognitionem vniuerſalium pariat, alij duo eandem perficiant: vnus quidem materialis, qui propterea quod materialium rerum notitiis immiſcetur, extrà vagari dicitur, non ſe ipſum, ſed materialia, & ſenſilia intelligens, alter, qui ſit in actu ſemper, & in ſe ipſo ſciētiæ perfectionem obtineat. Quarta Plotini aſſerentis duplicem in nobis eſſe ſubſtantiam; vnam, quæ ſemper intelligit, quam dicit eſſe intellectum agentem; alteram, quæ nonnunquam otietur, quam vocat intellectum poſſibilem.

Varia de agēte intellectu opiniones.

1. Alexandri agentem intellectū eſſe Deum.

Lege Priſc. in lib. de phantaſia & intellectu.

2. Auicen. eſſe ſubſtantiā ſeparatam.

3. Simplicij, conſtituentis externos intellectus.

Lib. 2. huius operis c. 1. q. 7. art. 2.

4. Plotini

Nulla tamen harum ſententiarum veritati conſentanea eſt. Nam tres priores, vt cætera earum abſurda prætereamus, contra communem Philoſophorum doctrinam conſtituunt totale principium functionis vitalis, cuiuſmodi eſt operatio intellectus, extra ipſam animam; cùm tamen nihil vitaliter operetur niſi per formam ſibi inhærentem, vt obiicit D.Thomas prima part. loco citato. Quarta verò præter

Confutātur prædictæ opiniones.

præter materiam, & formam ponit in homine duplicem substantiam, quod fictitium est, & inauditum. Præterea absque idonea ratione, ac contra experientiam facit intellectum agentem absque intermissione in opere versantem.

His ergo explosis occurrunt ij, qui intellectum agentem dari negant, in quorum numero est Durandus 1. sent. dist. 3. quæst. 5. & quidam Isacus Philosophus Narbonensis, referente Mirandula in suis conclusionibus, atque alij, quorum meminit Albertus M. in summa de homine quæst. de intellectu agente. Probat autē Durandus suam sententiam longo progressu rationū, quarum præcipua vis hæc est. Vel intellectus agens poni debet, vt aliquid imprimat in phantasma, quo id habile fiat ad producendam speciem intelligibilem in intellectum patientem; vel vt ipse per se in eundem intellectum agat: sed ob neutram harum causarum constitui debet; frustrà ergo ponitur. Assumptionem quoad priorem partem suadet, quia vel intellectus agens imprimit in phantasma qualitatē aliquam spiritalem, vel corpoream: non spiritalem, quia in re materiali non potest spiritale accidens inesse, siquidem vt habetur ex D. Dionysio, & ex lib. de causis, omne, quod alicubi recipitur, ad recipientis naturam accommodari debet: si corpoream, adhuc phantasma intra metas corporalium accidentium manebit, proindeque nihil nisi corporeum, & materiale gignet. Quod verò non oporteat agentem intellectum inducere, vt agat in possibilem, quæ erat secunda pars assumptionis; probatur. Nam primùm non requiritur ad illius intellectionem efficiendam, quia intellectio est operatio immanens, quæ nonnisi ab ea facultate, quam appellat, administrari potest: at intellectus possibilis est, qui intelligens nuncupatur. *Nō dari agētē intellectū probatur rationibus.* 1.

2. Secundò, idem ostenditur hunc in modum. Anima rationalis interuentu phantasmatis, citra opem alterius facultatis potest gignere species intelligibiles, easque tribuere intellectui patienti. Igitur superuacaneus est intellectus agens. Probatur assumptum, quia si non posset, ideò fortasse esset, quia phantasma est imperfectius specie intelligibili; nullus autem effectus potest esse nobilior, quàm sua causa. At enim quòd hæc ratio nihil momenti habeat, probatur; quia phantasma non est princeps causa speciei intelligibilis, sed instrumentaria tantummodò; princeps enim causa est ipsa anima, vel suppositum intelligens: at quòd non oporteat instrumentum nobilioris naturæ esse, quàm effectum, alibi ostendimus. Quòd si quispiam occurrat, esto causæ instrumentariæ non vniuersim debeant effectis excellere; tamen in re proposita non posse phantasmata, etiam vt instrumenta, concurrere ad effectum, de quo agitur, hoc est, ad promouendas species intelligibiles, quia entia immaterialia sunt alterius gradus, & ordinis, ad quem corporea, vt nec proportionē habent, ita nec instrumenti vim sortiri queunt: ideoque ad specierū generationem immaterialem causam necessariò adhibendam. Si quis, inquam, ita occurrat; is suo argumento reuincetur. Nam si quid concludit, *Lib. 2. Phys. c. 7. q. 5. ar. 2.*

etiam probat non posse phantasmata cùm materialia, atque inferioris ordinis sint, concursum illum præstare ad producendas vnà cum intellectu agente species intelligibiles; quem tamen concursum aduersariæ partis assertores dandum esse profitentur.

3. Tertiò idem confirmatur, quia si daretur intellectus agens, oporteret etiam dari eundem in natura Angelica; itémque dari in nobis sensum agentem, qui patienti suppeditaret species rerū sensibilium, ne idem simul ageret, & pateretur. Nec minùs etiam necessariū foret dari duplicem voluntatem; vnam agentem, quæ actiones ederet; alteram patientem, quæ easdem reciperet, quod tamen communis

Vltima. philosophorum schola negat. Postremò, vel intellectus agens iudicat de re intelligibili, vel non. Si primum; dabuntur duæ potentiæ intellectrices, per quas iudicium de rebus fiat, quod superfluum videtur; si posteriùs, concedendum erit intellectum possibilem esse agente præstantiorem; cùm tamen Aristoteles hoc in lib. cap. 5. text. 19. docuerit semper id, quod agit, patiente nobilius esse; quod etiam approbat Diuus Augustinus 12. super Genesim ad lit. capite 16.

ARTICVLVS II.

Dari in anima humana intellectum agentem; & quid inter eum, & patientem sit discriminis.

ERVM quòd in anima humana necessariò dandus sit intellectus agens; communis est, veráque assertio Peripateticæ scholæ, quam statuit Aristoteles cap. 5. huius lib. text. 18. eiúsque interpretes ibidem, & Scholasticæ Theologiæ professores, partim in primo sent. distinct. 3. partim alibi. Henricus Gandauensis quodlib. 8. quæst. 12.

Auctores pro hac sententia. Alensis secunda parte quæst. 69. memb. 2. D. Thomas prima parte quæst. 79. artic. 3. Heruæus in 2. distinct. 17. quæst. 2. Capreolus in 4. dist. 49. quæst. 4. Ferrariensis libro secundo, contra gentes cap. 76.

Hanc assertionem loco citato confirmauit Aristoteles ex eo quia id, quod est in potētia, eget aliquo, à quo ad actum deducatur. Cùm igitur intellectus possibilis sit in pura potentia necessariò erit danda aliqua facultas, à qua ad intelligendi actum deduci possit: hæc autem est intellectus agens: hoc est, vt rem enucleemus; Cùm intellectus possibilis, siue patiens à principio sit veluti nuda tabula, nec vllam habeat rerum congenitam imaginem, cuius interuentu intelligendi actiones edat, nec verò eiusmodi imagines solius phantasmatis ministerio gigni queant, quia sunt alterius ordinis, nempe immaterialis, ad quem natura corporea vi sua pertingere non valet; necessariò danda erit aliqua spiritalis potentia, cui id munus tanquam principali animæ instrumento incumbat; ea verò potentia est intellectus agens.

Quòd

Quòd verò hic intellectus non sit extra animam, sed ei insitus, vt naturalis eius potentia; & quòd non sit vnus tantùm omnium phantasmatis assistens,eáque illustrans, sed quòd in singulis hominibus singuli dentur, demonstrat præter alios D. Thomas 1. parte quæst.79.artic.4.& 5. idemque à nobis probatum fuit initio libr.2. huius operis.

Singulis hominibus singulos esse agẽtes intellectus.

Illud verò nunc inter alia disquirendum occurrit ad intellectus agentis naturam magis declarandam; videlicet, num is re ipsa,an formaliter tantùm à patiente differat. Vtraque pars assertores habet. Prior D.Thomam 1.part.quæst.54. art.1. ad 1. & quæst.79.art.10. & in 2.dist.17.q.2.art.1.& in 3.dist.14.q.2.art.1. & opuscul.3.c.83. & lib.2.cont.gent.c.77.& 78.eiúsque sectatores. Item M.Albert.in summa de homine tract.de intellectu agente quæst.6. Scotum in 1. dist.3.qu.8.& alios non paucos, quibus hoc potissimum argumentum suffragatur. Námque in cæteris rebus obseruatum est quoties aliqua duo ita sunt affecta,vt vnum efficienter præparet,disponatq; alterum ad illius operationem; semper id, quod disponit, distingui re ipsa ab eo,quod disponitur; Sic vniuersales causæ, vt intelligentiæ,& corpora cœlestia distinguuntur à mundo elementari, quem ad generationes rerum instruunt,ac promouent; sic ignis distinguitur à ligno,quod calefacit;aqua à manu,quam refrigerat:color, cæteráque obiecta sensuum externorum ab ipsis sensibus externis, quibus sui similitudinem inurunt; & sensus externi ab internis, ad quos rerum à se perceptarum species mittunt; atque ita in cæteris res habet. Quare consentaneum est,vt etiam intellectus agens, qui patientem per species intelligibiles ad intelligendum disponit, realiter ab eo differat.

Intellectus agẽs realiter ne,an formaliter à patiẽte distinguatur.

Qui velint distinctionẽ esse realem.

Fundamẽtũ huius sentẽtia.

Posteriorem sententiam amplexi sunt Maior in 2.dist.16. quæst. vnica.Iacobus vit.quodl.1.q.12.Niphus libr.1.de intellectu tract.4. c.21.Abulensis q.70.in c.23.Exod. de quorum placito dicẽdum est intellectum possibilem duo, vt nunc reliqua taceamus, actionum genera vendicare,nempe intellectionem, & eductionem specierum è phantasmatibus: & quidem ad primum genus operationum à se ipso,pro vt agentis nomen habet, disponi; ad posterius verò minimè.Præterea quamuis in rebus materialibus semper id, quod simpliciter disponit,ab eo,quod disponitur, re ipsa distinguatur in spiritalibus tamen,cuiusmodi est intellectus, non ita rem habere; nec mirum,siquidem,vt D.Thom.lib.2.cont. gent. c. 100. edisserit, ea, quæ in rebus corporeis per diuersas potentias sparguntur,in incorporeis copulari,& ad vnius facultatis vim reduci videmus:quomodo quæ ad duplicem appetitum sensitiuum pertinent,sub vnam voluntatem: & quæ pluribus sensibus tam internis, quàm externis percipiuntur,sub vnum possibilem cadunt. Itaque huiusce opinionis ratio,ac fundamentum erit,quòd res non sint absque necessitate multiplicandæ, & quòd nulla cogat necessitas duplicem ponere intellectum;quandoquidem tam eductio specierum intelligibilium

Qui tantùm formalem.

Fundamẽtũ.

In rebus incorporeis vna potentia varia exequitur munera.

è phantaſmatibus, quàm earum vſus, ſiue intellectio ab iis elicita ad vnam, eandémque vim intellectricem reuocari queunt. Quod ſi quis obiiciat nihil poſſe producere principium ſuarum actionum, quod hæc ſententia admittit, dum fatetur ipſum intellectum poſſibilem producere ſpecies, quæ intelligendi principia ſunt. Occurrendum erit nihil poſſe producere principium primæ ſuæ operationis, ſicque intellectum non efficere in ſe principium educendi ſpecies è phantaſmatibus; hæc enim eductio eſt prima eius operatio, cuius principium nihil ſibimet efficit; at parare ſibi actionum ſubſequentium, id eſt, intellectionum principia: quæ ſunt ſpecies intelligibiles. Neque ex hac opinione ſequitur idem ſimpliciter eſſe agens, & patiens reſpectu eiuſdem formæ. Nam intellectus vnà cum phantaſmate producit ſpecies; per ſe autem ſumptus eaſdem recipit: quemadmodum vnà cum ſpecie gignit intelligendi actum, & eundem nudè ſpectatus recipit.

Obiectio.

Solutio

Priori ſententia, vt magis Ariſtoteli, defertur palma.

Ex his duabus opinionibus neutra ſanè improbabilis videtur. Et ſi priorem libentiùs tueamur, quòd propiùs accedat ad doctrinam Ariſtotelis, qui hoc in libro cap. 4. text. 5. intellectum poſſibilem facit nudam tabulam, purámque potẽtiam, ac veluti materiã primam, cui aliunde, ac non ab ipſomet imprimendæ ſint rerum intelligendarum notæ, ſiue imagines. Itaque ad alterius ſententiæ rationem dicendum erit, eſto quæ à pluribus facultatibus materiæ inhærentibus percipiuntur, ad vnam ſuperiorem, & materialem vim ſæpenumero reducantur: non id tamen abſolutè, atque vniuerſim ita euenire: ac ne in re propoſita accidat obſtare naturam ipſam intellectus patientis, qui quoad recipienda prima intelligendi principia eſt quaſi materia prima, quæ formas tam ſubſtantiales, quàm accidentarias, ac principia, quibus ſuppoſitum agit, comparare ſibi nequit, ſed ad ea duntaxat recipienda poteſtatem obtinet.

Reſpondetur ad fundamentum poſterioris.

Vt docet Ariſtoteles hoc in libro c. 5. text. 17.

ARTICVLVS III.

Reſponſio ad argumenta initio quæſtionis propoſita.

Ad 1. DILVAMVS nunc argumenta primi articuli, quæ oſtendere nitebantur non dari intellectum agentem in noſtra anima. Ad primum dicendum non requiri intellectum agentem, vt aliquid imprimat in phantaſma, ſed vt vnà cum illo producat ſpecies intelligibiles in intellectum patientem. Licet enim phantaſma craſſum, & materiale ſit; tamen ex coniunctione, & conſortio intellectus agentis habilius, fortiúſque ad agendum efficitur, & vltra propriam naturam eleuatur ad ſpiritalem effectum producendum. Qua de re in progreſſu.

Ad 2. Ad ſecundum, negandum eſt antecedẽs, & ad eius probationem dicendum haud ob id phantaſma non poſſe per ſe producere ſpeciem intelligibilem, etiam vt inſtrumentum animæ rationalis, quod

nullus

nullus effectus possit esse nobilior sua causa instrumentaria: sed propter eam rationem, quæ in argumento attingebatur, videlicet quia nulla causa instrumentaria totalis, seu præcipua, si materialis sit, potest producere effectum spiritalẽ, vt potè, qui sit ordinis multò altioris. Verùm non est propterea negandum posse phantasma concurrere cum intellectu agente vti causam instrumentariam minùs præcipuam ad generationem specierum intelligibilium: quia tunc ea generatio non ipsi phantasmati, etiam vt instrumento, sed intellectui agenti, à quo vltra vim suam excitatur, simpliciter attribuenda est. Pro explicatione tertij argumenti sciendum Scotum in 2. distinct. 3. quæst. vltima, quem secutus est Gregotius in 2. distin. 7. quæst. 5. art. 1. existimare etiam Angelis intellectum agentem conuenire, tum ad abstrahendas species rerum singulariũ à rebus; (nam species rerum communium fatetur Scotus inditas fuisse Angelis in ipsorum creatione) tum vt sit lumen, cuius virtute intellectus possibilis de intelligibili veritate iudicet. Contraria tamen sententia vera est, quam tuetur D. Thomas prima parte quæst. 54. art. 4. eiusque sectatores, asserentes non indigere Angelos intellectu agente, sed tam vniuersalia, quàm singularia per species à Deo sibi inditas cognoscere. Quod consentaneum est iis, quæ docet D. Dionysius c. 7. Cælest. hierarch. D. Damascenus libro 2. fidei orthodoxæ cap. 3. D. Augustinus 2. de Genesi ad literam cap. 8. & libro 4. cap. 24. Nec verò in Angelis intellectus agens requiritur, vt suo lumine possibilem collustret, cum eis, ad diiudicandam veritatem sufficiat vis ipsa intellectus possibilis, quæ ex propria sua natura lumen quoddam est è fonte diuinæ, & æternæ lucis deriuatum. Itaque ad hanc argumenti partem dicimus iccircò nobis intellectum agentem dari, quia cum noster intellectus possibilis à primæua sua origine rerum imaginibus prorsus careat, necessariò illi ab auctore naturæ aliqua potentia danda fuit, cuius opera eiusmodi imagines asciseeret, quod in Angelis locum non habet.

Productio specierũ intelligibilium, nõ attribuitur phantasmati etiam vt instrumento.

Ad 3.

In Angelis non dari intellectũ agẽtem.

Quod verò attinet ad secundam eiusdem argumenti partem, in qua petitur an sit admittendus sensus agens à patiente distinctus; iam ea quæstio superiùs à nobis profligata est, vbi partem negatiuam statuimus, ostendimúsque diuersam esse rationem in intellectu & sensu, cùm obiectum sensibile vi propria potentiam sensitiuam mouete queat transmittendo ad illam sui imaginem. Nec enim ea species à gradu materiali ad immaterialem ascendit, vt quærenda sit alia altioris ordinis facultas, à qua obiectum, aut potentia eleuetur sicuti in eductione specierum intelligibilium è phantasmatibus accidit. Denique quod eodem argumento de voluntate agente obiicitur, facilè dissoluet, qui dixerit superfluam esse huiusmodi potentiam, cùm voluntas non egeat speciebus, alióve principio operandi, quod sibi aliunde conferri debeat, cúmque satis ei sit proponi ipsi ab intellectu tem, vt in eam feratur.

Non esse admittendum sensum agẽtem.

Lege D. Tho. libro 2. c. 77. Scotũ n. 1. d. 3. q. 8. Hern. 21. sent. d. 17. quæst. 2.

Cur non detur voluntas agens.

Ad vltimum argumentum respondendum est solum intellectum possibi

Ad vltim.

possibilem, non verò agentem iudicare, & intelligere, vti proxima quæstione differemus,etsi quibusdam philosophis aliter visum fuerit. Quod verò circa intellectus possibilis nobilitatem opponitur; dicimus cum agente nobiliorem esse,quanquam aliter sentiat Ferrariensis quæst. 9. huius libri post D.Thomam in 2. sent. distinct. 20. quæst.2.art.2.& de verit. quæst.10. art.8. Primùm, quia intellectus agens est quasi administer patiétis,cùm totus occupetur in educendis speciebus, quibus ille vtatur. Item, quia ea facultas præstantior habetur, cuius operatio nobilior est; at intellectio nobilissima est hominis operatio;vnde humana felicitas, quæ ad excellentissimam potentiam, & nobilissimum eius actum pertinet in actione intellectus possibilis,hoc est,in contemplatione summi boni consistit.Neque obest illud D.Augustini, & Aristotelis, agens esse patiente nobilius;id enim ratum,firmumque est,si alterum præcisè,qua ratione patitur,alterum pro vt agit,spectetur; quandoquidem agere, quàm pati ex se præstantius est. Itaque si intellectus agens, quatenus species intelligibiles in patientem producit; patiens vero provt eas recipiendo patitur,absolutè spectetur,haud dubie sub ea præcisè consideratione anteponendus est intellectus agens patienti. Verùm id non obstat quominùs patiens,si secundum proprias actiones, quas edit,expendatur agenti simpliciter præferri debeat.

Patiens intellectus agenti praecellit.

Quo pacto intelligi debeat omne agens esse patiente praestantius.

QVAESTIO II.

Quæ sint intellectus agentis munia.

ARTICVLVS I.

De illustratione phantasmatum.

Munera intellectus agëtis.

TRIA officia intellectui agēti à Peripateticis tribuuntur. Primum est illustrare phantasmata. Secundum, efficere obiectum intelligibile actu. Tertium, producere in intellectu patiente species intelligibiles.Quod ad primum attinet, dari quidem prædictam illustrationem significauit Aristoteles cap. 5. huius libri text. 18. Verùm quonam modo ea fiat magna dissentio est. Sunt qui illam putent consistere in productione certæ qualitatis;cuius merito,ac vi phantasma ab intellectu agente excitetur ad gignendam formam spiritalem,hoc est,speciem intelligibilem. Ac sanè quòd intellectus agens aliquid agat, imprimátve in phātasma nō obscurè indicat D.Thom. lib.2.contra gent.cap.77.vbi ita scripsit. Est igitur in anima intellectiua virtus actiua in phantasmata,faciens ea intelligibilia actu. Verùm hæc sententia non placet. Etenim vt Durandus argumentabatur, vel id, quod intellectus agens imprimit in phantasma, est quid spiritale,vel corporale.Si spiritale,ne in transitu quidem (etsi id non

Multorū placita de illustratione phātasmatis.

Illustratio phātasmatis nō est impressio alicuius qualitatis.

imbro

improbabile iudicet Capreol.in 2. dist.3. quæst.2. art.3.) poterit in corpore,aut corporeo accidente recipi.Si corporale, cùm adhuc intra limites materialis naturę cōsistat;qua ratione poterit phantasmati impertiri vim ad producendam immaterialem qualitatem?

Caietanus 1.part.quæst.85.art.1.opinatur phantasma illustrari ab intellectu agente non formaliter,sed obiectiuè, id est, nullam ab eo qualitatem in phantasma imprimi, sed habere se intellectum agentem ad phantasma eo modo,quo lumen Solis ad colores, quod, vti quidam opinantur,per solam assistentiam in causa est, vt colores sui similitudinem in diaphanum ,indéque ad potentiam transmittant. Sic igitur putat Caietanus phantasma,etsi crassæ,obscuræque naturæ sit,tamen ex intellectus agentis vicinitate,& irradiatione assequi, vt possit vnà cum ipso ad producendam speciem intelligibilem concurrere. Additque intellectum agentem non effusa, sed manénte in ipso luce,& interposito inter intellectum possibilem, ac phantasma sui splendore,solam communem naturam illuminare, ita vt natura singularis adhuc phantasmatis inuolucro,quasi nube oblitescat; eo pacto,quo Sol colorem pomi non saporem, aut odorem collustrat: indeque esse , quòd rerum duntaxat vniuersalium species in nostro intellectu dentur , cùm sola quidditas vniuersalis in phantasmate ad eum modum illustrato effulgeat,& ad specierum productionem suo modo concursum impendat. *Opinio Caietani de illustratione obiectiua.*

Hæc etiam opinio nobis minimè probatur.Primùm,qui non apparet quidnam lumen intellectus agentis interiectu suo præster,quo dicantur phantasmata ab eo illuminata ; si nihil in ea , nec cum iis operatur.Secundò,quia si ideò dicuntur phantasmata illustrari,quia ipsis præsens assidet intellectus agens;vtique omnia hominum,seu dormientium , seu vigilantium phantasmata perpetuò illustrari dicenda erunt,cùm semper habeāt præsens lumen intellectus agentis. Quod tamen de dormientium phantasmatis negat Caietanus. Tertiò , quia vt rectè obiicit Ferrariensis 2. contra gent. cap. 77. cum phantasma quantumuis obiectiuè irradietur , nihilominus in organo corporeo maneat,extensumq; sit,non potest naturam sine materiæ condicionibus ostendere,vt fingit Caietanus. Nec est ad rem exemplum solaris luminis,cuius radio apparet color,non sapor;ideò enim solus color sese spectandum exhibet;quia solus color, non sapor, cadit sub visum:at etiam res singularis intellectui apparere potest,cùm non vniuersalia tantùm;sed etiam singularia proprio conceptu à nobis intelligantur,vt suo loco demōstrabimus.Deinde,quia si spectetur sola productio specierum intelligibilium, phantasma,vt progressu ostendemus , non ad eam concurrit præcisè , vt naturam communem refert,sed vt tam communem,quàm singularem repræsentat. Quare non est cur natura singularis phantasmatum integumentis occultetur. Postremò,quia si in phantasmate sola quidditas vniuersalis elucet,profectò iam res in phantasia vniuersales existent, cùm in ea repræsententur absque differentiis indiuiduantibus. *Confutatur.* 1. 2. 3. *Vltimo.*

Opinio Ferrar. de illustratione radicali.

Ferrariensis hoc in libro quæst.9.& Capreolus loco citato putant quemadmodum cogitatrix hominis facultas propter cõiunctionem cum intellectu vendicat peculiarem prærogatiuam, quæ belluarum cogitatrici non conuenit, vt nimirum diuidat, componat, & discurrat circa singularia; ita phantasiam ex eadem coniunctione obtinere vt ab se promat illustriora, & efficaciora phantasmata, quæque vnà cum intellectu agẽte possint intelligibiles species producere. Atque hoc esse inquiunt phantasmata illustrari ab intellectu agente; quod videtur ad mentem D.Thomæ 1.part.quæst.85.art.1. Hæc explicatio, quanquam habet probabilitatem, non omnino satisfacit. Videtur enim illustrationis nomen, quod actionem sonat, nimis impropriè, & remotè vsurpare pro insitæ nobilitatis communicatione, quæ est ante omnem actum intellectus agentis, & in ipsa primæua, ac naturali phãtasiæ, & intellectus, in eadem quasi radice, copulatione consistit. A qua certè phantasmata quasi ob stirpis nobilitatem, & splendorem, rectiùs illustria, quàm illustrata dici debent.

Refellitur.

Sententia recentiorũ celebris, veritatiq; vicinior.

Placet igitur nobis ea sententia, quæ à recentioribus philosophis celebratur, aientibus illuminationem phantasmatum non esse obiectiuam vti Caietanus ait, nec radicalem tantùm, vt Capreolus, & Ferrariensis arbitrantur, sed effectiuam; non quasi intellectus agens aliquid luminis phantasmatibus imprimat; sed quia tanquam externa lux radij sui consortio actiuè eleuat phantasmata ad producendam speciem intelligibilem; in qua cõmunis natura repræsentatur exuta differentiis indiuidualibus, manetque à solo intellectu perceptibilis. Itaque nequaquam etiam probanda est sententia Henrici Gandauensis quodlibet.4.quæstione 21.& quodlibet.8. quæstio.12.& 13. existimantis illustrationem phantasmatum non sese habere vti diximus; sed ad eum ferè modum, quem posuit Caietanus; & intellectum possibilem phantasmatis sic illustratis ad intelligendum vti. Quod falsum esse tunc magis patebit, cùm ostenderimus non posse intellectum possibilem intelligendi actum edere absque interuentu specierum intelligibilium, quæ ab intellectu agente vnà cum phantasmatis per eum illustratis gignantur. Hæc de primo officio intellectus agentis.

ARTICVLVS I.

De alio duplici munere intellectus agentis.

LTERVM munus intellectus agentis est facere obiectum intelligibile actu. Nimirum quemadmodum intellectus possibilis ex se est in potẽtia, vt fiat actu intelligens; ita obiectum est in potẽtia, vt fiat intelligibile actu. Est autem intelligibile in potentia secundum esse, quod extra animam, vel in phantasmate obtinet, fitque intelligibile actu secundum esse intelligibile, quod in intelligibili specie sortitur: tunc enim intellectus possibilis

Quid sit intelligibile actu, quid potentia.

possibilis respectu illius est in actu primo, vt in ipsum ferri queat Quo patet reddere obiectum intelligibile actu, nihil esse aliud, quàm efficere vt obiectum repræsentetur in specie intelligibili. Quod intellectus agens præstat, dum vnà cum phantasmate illustrato producit speciem rei intelligendæ in intellectum patientem. Lege D. Thomam prima part. quæst. 54. art. 4. & quæst. 79. art. 3. & in quæstione de anima art. 4. & de spiritualibus creaturis art. 10.

Addit S. Thomas lib. 2. contra gent. cap. 77. & quæst. de anima art. 15. intellectum agentẽ facere etiam phantasmata actu intelligibilia; itemque per phãtasmata facta ab eo intelligibilia actu gignere scientiam in intellectu possibili. Ex quo videbitur alicui in doctrina D. Thomæ, antequàm species intelligibilis in intellectu producatur, iam obiectum esse intelligibile actu in phantasmate. Sed non ita res habet. Nec enim mens Diui Thomæ est rem in phantasmate esse intelligibilẽ actu formaliter, sed causaliter duntaxat, quatenus phantasma illustratum causat cum intellectu agente speciem, vti diximus. Quo etiam modo tam intellectus agens, quàm phantasma perhibentur causare in intellectu possibili scientiam, hoc est, actum sciendi, & habitum, qui per eum actum gignitur; videlicet quatenus producunt speciem intelligibilem, quæ intelligendi, sciendique formale principium est. Vbi aduertendum rem, quatenus est intelligibilis actu, appellari obiectum intellectus agentis; quia hic circa illius effectionem versatur; quatenus verò est actu intellecta dici obiectum intellectus possibilis; quia ad hunc pertinet intelligendi actiones elicere. Ex quo facilè apparet rem priùs saltem natura esse intelligibilem actu, quàm intelligatur ab intellectu, cùm intellectio prærequirat, supponatque speciem intelligibilem, à qua oritur; & res eiusmodi specie iam sit intelligibilis actu, vt explicatum est. Vnde etiam colliges intellectum possibilem non pati ab intelligibili actu secundum receptionem speciei: siquidem intelligibile actu non potest dici agere in intellectum imprimendo speciem, vtpote quod antequam eius species imprimatur, non sit actu intelligibile: dicitur ergo ab illo pati ratione intellectionis, prout intelligibile actu per suam imaginem vnà cum intellectu possibili intelligendi actionem effectiuè edit. Vnde illud ex Diuo Augustino lib. 9. de Trinit. capit. 12. à potentia, & obiecto paritur notitia.

Qua ratione dicantur intellectus, & phantasma causare scientiam.

Quomodo intellectus possibilis ab intelligibili actu patiatur.

Est tamen adhuc non prætereunda dubitatio, an intellectui agenti, præter superiora officia, conueniat etiam intelligendi munus: quæ dubitatio apud eos tantùm locum habet, qui intellectum agentem à possibili re ipsa distinguunt. Nam qui vnam, eandemque potentiam esse arbitrantur, non dubium quin ei intelligendi officium attribuere debeant. Scotus in primo distinct. 3. quæstione 8. ad primũ, rem in dubio relinquit. Magnus Albertus in summa de homine in quæstione vltima earum, quas de intellectu agente disputat ar tic. secundo asserit intellectum agentem intelligere, non tamen per

An intellectus agẽs intelligat.

aliquam ſpeciem in ipſo receptam, ſeu (quod idem eſt) intelligere actiuè, iuuando per ſuammet eſſentiam intellectum poſſibilem. Caietanus hoc in libro ad text. 18. ait negari non poſſe intellectum agentem, cùm & intellectus, & agens ſit intelligere. Idémque approbant nonnulli è iunioribus philoſophis. Denique Iandunus hoc loco quæſt. 23. inquit intellectum agentem producere intellectionem in intellectu poſſibili. Contraria tamen ſententia, quæ decernit intellectum agentem non intelligere, nec vllam intellectionem immediatè producere, & communior eſt, & verior. Eam tuetur Henricus Gandauenſis quodlibeto 8. q. 12. &, vt videtur, D. Thomas in 3. diſt. 13. quæſtion. 1. artic. 1. probatúrque ex eo, quia ſi intellectus agens intelligeret, ſuperuacaneus eſſet intellectus poſſibilis. Deinde, quia Ariſtoteles cùm de intellectu agente diſſeruit, nunquam ei intelligendi actum attribuit, ſed ipſum à patiente officiis diſcreuit, quòd hic eſſet in potentia ad recipiendas formas, ille eaſdem imprimeret; hic in contemplationem incumberet, ille quaſi lumen fulgeret. Priuatim autem Ianduni opinionem ea ratio confutat, quia ſi intellectus agens produceret intellectionem in patiente, ſequeretur intellectionem eſſe actionem tranſeuntem; ſiquidem non maneret in eadem potentia, à qua eliceretur. Non eſt tamen inficiandum intellectum agentem vnà cum poſſibili concurrere ad intellectionem mediatè, id eſt, interuentu ſpecierum, quas genuit. Quo etiam pacto dicitur idem intellectus agens, vt ait Scotus in 1. diſt. 3. q. 7. efficere euidentiam primorum principiorum, nimirum, per ſpecies, quæ concurrunt ad terminorum penetrationem, ex qua immediatè oritur principiorum aſſenſus. Reſtat tertium munus intellectus agentis, quod eſt producere ſpecies intelligibiles in patientem; ſed nihil iam de eo, quod ad præſentem quæſtionem attinet, explicandum ſupereſt. Facilè autem quiuis perſpiciet prædicta tria munia, etſi vocabulis, & conſideratione diſtinguantur, re ipſa in vnum, idémque recidere.

Intellectus agens nō intelligit.

Aliquo modo dici poſſe agentem intellectū concurrere ad intellectionē.

Sed quæſierit adhuc fortè aliquis cur Ariſtoteles cap. 5. huius libri text. 17. dixerit intellectum agentem habere ſe ad poſſibilem vt artem ad materiam. Item cur illum eodem capit. textu 18. habitum vocarit. Ad primum horum dicẽdum comparaſſe intellectum agentem arti, quia vt ars infert in materiam formas artificiales, ita intellectus agens inducit in poſſibilem ſpecies intelligibiles. Et vt artifex artis miniſterio non producit formam naturalem, ſeu formam ſuæ ſpeciei, nec enim Polycletus formam humanam, & viuentem ſtatuæ indit, ſed formam artis: ita mens per intellectum agentem nonniſi intelligibiles formas patienti confert. Lege Diuum Thomam libro 2. contra gentes capite 76. & Ferrarienſem in commentariis eiuſdem capitis.

Lege D. Tho. in 3. diſt. 14. q. 1. art. 2. q. 3. & in 1. diſt. 3. q. 4. art. 5.

Cur dixit Ariſtoteles agentē intellectū habere ſe vt artem ad poſſibilē.

Ad poſterius dubium reſpondendum eſt intellectum agentem non vocari habitũ ab Ariſtotele, quòd ſit habitus primorũ principiorum, vt arbitrati ſunt nonnulli, quorum meminit Diuus Bonauentura

Cur itē habitum appellauit.

uentura in 2.dist.24.art.2.qu.4. Magnus Albertus in summa de homine in quæst.qua quærit an detur intellectus agens art.2.Et Ægydius hoc in libro ad textum 18. cuius opinionis absurditas ex eo conuincitur à D.Thoma, quia habitus primorum principiorum est qualitas primæ speciei recepta in intellectu possibili ad cognoscendas primas veritates indemonstrabiles supposita cognitione terminorum:at intellectus agens numeratur inter secundæ speciei qualitates,quia est facultas à natura insita; nec verò supponit cognitionem terminorum,nec insidet in intellectu possibili, nec tribuitur à natura ad intelligendum, sed ad abstrahendas species à phantasmatibus.Quæ omnia ex iis,quæ hactenus à nobis disputata sunt,facilè quiuis deprehenderit. Dicendum est igitur intellectum vocari ab Aristotele habitum,latè accepta habitus appellatione,vt complectitur quamlibet vim,aut facultatem ad operandum.

QVAESTIO III.

Vtrum necessariò dandæ sint in nostro intellectu pecies intelligibiles,an non?

ARTICVLVS I.

Variæ philosophorum sententiæ.

HÆc controuersia,& quæ subsequentur,cum superioribus cohærent, afferéntque non parum momenti ad vtriusque intellectus officia, vim, & naturam pernoscendam.In præsenti autem quæstione diuersi diuersa scripsere.Quidam species intelligibiles omnino tollere conati sunt,aientes sat esse phantasmata, vt in his intellectus naturas,non singulares tantùm,sed etiam vniuersales contueatur. Ex horum numero fuere Themistius, Theophrastus, & Auem-Pace; qui tamen in constituendo intellectu discordes fuere, vt superiùs diximus. De Theologis etiam Durandus in 2. distinct. 3. quæst.6. Bachonus quæstione secunda prologi, Gotfredus quodlibeto 9. quæstione 19.& quodlibeto 13.quæstione 3. Henricus quodlibet. 4. quæstione septima octaua, & vigesimaprima, & quodlibet. 5. quæstione 14.species intelligibiles negarunt, quibus ex parte assensus fuit Gabriel in secundo distinct.3.quæstion.2. aiens non requiri speciem in intellectu ad cognitionem intuitiuam, licet ad abstractiuam requiri non sit negandum. Nec desunt argumenta, quibus ostendi videatur frustrà omnino species intelligibiles poni. Primùm, quia sine ipsis potest intellectus contemplari in phantasmatibus naturas,quæ in iis tanquam in speculo relucent. Corroboratúrque argumentum ex eo,quia in potentiis, quæ inter se ordinem

Qui species intelligibiles nolunt admittere.

1. Argum.

habent, obiectum repræsentatur posteriori per actum prioris, vt voluntati per actum intellectus, & appetitui sensitiuo per actū phantasiæ. Cùm igitur phantasia, & intellectus sint potentiæ subordinatæ, ratio ordinis postulat, vt phātasia, quæ est potentia natura prior, repræsentet intellectui obiectum, quod ille confestim apprehendat
2. argum. absque alia specie. Secundò idem probatur, quia vt se habet bonum ad affectum, ita verum ad intellectum; bonum autem non est in affectu per speciem, aliquámve sui similitudinem: ergo neque verum
3. Argum. in intellectu. Tertiò, quia si darentur in intellectu species intelligibiles, cùm eæ ponantur vti naturales causæ intellectionum, nō posset vnquam intellectus ab earum vsu cessare, sempérque versaretur in percipiendis rebus, quæ per eas repræsentantur: quod experien-
4. Argum. tiæ repugnat. Quartò, quia si eæ species essent in nostro intellectu, oporteret nos eas cognoscere, quemadmodum & nostros actus, tam
5. Argum. voluntatis, quàm intellectus palàm deprehendimus. Quintò, quia multa à nobis intelliguntur, quorum species intelligibiles non habemus; siquidem nec Dei, nec substantiarum separatarum, neque aliarum rerum materiæ expertium, intelligibiles imagines assequi possumus, cùm huiuscemodi res non moueant sensum, proindéque earum phantasmata habere nequeamus: & tamen constat nos ha-
Vltimum. rum rerum cōceptus formare. Postremò, quòd neque Angelis simpliciter necessariæ sint species intelligibiles, ostenditur. Nam Angelus sine interuentu speciei cognoscit se per suam essentiam; immò & alios Angelos per eorum substantias sibi præsentes; quod probatur quoad priorem partem, quia essentia Angeli, vt est actus sine admixtione materiæ; ita est per se actu intelligibilis; estque actu, & intimè coniuncta proprio intellectui, vt cum eo concurrat ad sui ipsius notionem. Quoad posteriorem verò partem ostenditur idem assumptum; nam quilibet Angelus poterit ita se coniungere intellectui alterius, vt per modum formæ intelligibilis efficientiam habeat respectu intellectionis ab eo eliciendæ. Quare videtur hisce argumentis conclusum rectè sentire eos, qui species intelligibiles dari negant.

ARTICVLVS II.

Non esse negandum dari species intelligibiles: & has cessante actu intelligendi manere in intellectu contra Auicennam.

Æc tamen opinio probanda non est, sed cum schola Peripatetica, communi Philosophorum approbatione, asserendum dari in intellectu species intelligibiles, quæ sint principia intelligendi; sicuti & in sensibus dantur sensibiles, vt superiori libro demonstrauimus; vbi etiam complures huiusce

Alensis 2. p. q. 24. m. 2. & 3. & q. 26. m. 2. M. Alb. in 2. d. 3. art. 15. D. Th. 1. par.

qu.55. art. 1. D. Bon.in 2. d. art.2.q.1. Rich.eâdem d.art.5.qu.2. Scot. qu. 6. Greg. d. 7.q. 3.art.1.

huiuſce veritatis aſſertores in medium attulimus. Certè D. Auguſtinus putat adeò compertum eſſe dari huiuſmodi ſpecies, vt lib. 11. de Trinit. c.2. dicat ingenij tardioris eſſe de eis dubitare. Probatur igitur hæc ſententia ex eo, quia ita ſe habet intellectus ad propriam functionem, vt ſenſus ad ſuam; at ſenſus, vt loco citato planum fecimus, nullo pacto ſentire queunt abſque ſpeciebus ſenſibilibus. Secundò, quia cùm intellectus ad hanc, vel illam rem percipiendam indiſcriminatim ſe habeat; cumque in ſe ſpectatus ſit pura potentia, neceſſariò ad intelligendũ requirit aliquam formã, qua actuetur, & eget aliquo formali principio, vnde intelligendi actum promat, & quo ad hoc potiùs, quàm ad illud concipiẽdum determinetur. Hæc verò forma, & principium non aliud eſt, quàm ſpecies intelligibilis. Nam quòd ad id præſtandum phantaſmata neutiquam ſatis ſint, ex eo conſtat, quia phantaſmata quemadmodũ ſunt per materiam extenſa, & imperfectæ, craſſæque naturæ, ita nõ niſi res ſingulares repræſentant: & tamen conſtat intellectum etiam obiecta communia percipere. Item quia phantaſmata non ſunt intimè coniuncta intellectui, cùm non hæreant in anima, ſed in corpore: at nihil operatur, niſi per virtutem, quæ in ipſo eſt, vt ex doctrina Ariſtotelis in ſecundo huius operis lib. cap.1. text.4. & 5. aſtruit D. Thomas libro 2. contra gent. c.76. Quo fit vt ad nullius rei, ſiue vniuerſalis, ſiue ſingularis, ſiue expers, ſiue particeps materiæ ſit, ſufficiat phantaſma, vt ex eo intellectus poſſibilis intelligendi actum proferat. Adde quòd, vt Scotus argumentatur in 1. diſt.3. qu.6. magna foret naturæ intellectualis imperfectio, ſi non in ſe, ſed in corpore, hoc eſt, in potentia ſenſitiua corpori inhærente, nobiliſſimæ ſuæ operationis principiũ haberet. Neque huic rationi obſtat quòd beatis diuina eſſentia pro ſpecie intelligibili eſt, & tamen nec per realem identitatem, neque ſubiectiuè in ipſis ineſt. Namque ſic intimè eorum intellectui copulatur, vt ſuppleat vnionem, quam vel inhæſio, vel alia naturalis coniunctio præſtare poteſt. Quod vt planiùs intelligas, ſic habeto, In noſtra ſpecie intelligibili naturali tria inueniũtur. Eſt enim imago rei intelligendæ; idque habet peculiariter, vt ſpecies eſt. Secundo concurrit cum intellectu ad eliciendam intellectionem: id autem vendicat provt eſt principium, ſeu ratio intelligendi. Tertiò, inhæret intellectui, quod obtinet quatenus accidentis naturam participat. Igitur duo priora, cum nihil imperfectionis habeant, diuinæ eſſentiæ conuenire poſſunt reſpectu intellectus beati, tertium verò minimè; quia potentialitatem, & compoſitionem, atque adeò imperfectionis notam inuehit. Itaque adhuc ratum manet omnẽ noſtram ſpeciem naturalem, atque ordinariam debere eſſe in ipſo intellectu, cui intelligendi principium, & ratio eſt.

Phantaſmata nõ eſſe ſatis ad eliciẽdas intellectiones.

Tria inueniri in ſpecie intelligibili.

Quæ illorum cõpetant eſſentia diuina cũ beatis eſt pro ſpecie intelligibili.

Poſtremò quòd Ariſtoteles ſpecies intelligibiles poſuerit, conſtat. Etenim hoc in lib. c.4. text. 15. ait intellectum poſſibilem fieri ſingula, videlicet, quia ſingularum rerum ſpecies recipit, & text. 16. ſequenti, itémque capite quinto, text. 19. ait intellectum, & rem intelle

Ariſtoteles ſpecies intelligibiles cõceſſit.

intellectam esse vnum;non sunt verò vnum per naturam,sed intelligibiliter,quatenus res,quæ intelligitur, per sui imaginem intellectui copulatur,& vnitur.Prætereà vocat intellectum locum formarum,seu specierum ; non nisi quia vt locus rem locatam recipit, ac seruat;ita intellectus species intelligibiles.

Auicenna noluit species intelligibiles permanere in intellectu.

Sciendum est autem Auicennam libr. 6. Naturalium part.capit. 6. existimasse intelligibiles species non permanere in nostro intellectu,nisi dum eas apprehendit, aut ex iis intellectionem edit. Eius fundamentum fuit quia quicquid recipitur in intellectu, recipitur intelligibiliter : ergo cessante intellectione euanescet species in intellectu recepta. Hæc tamen opinio procul aberrat à veritate, nititurque fundamento satis futili. Eam igitur præter alios coarguit D.Thomas lib.2.contra Gent.cap.74.& de verit.quæst.10.art. 2.& 1.part.quæst. 79. art.6. Nam cognitio intellectiua multò est perfectior,quàm sensitiua:ergo si ad sensitiuam cognitionem conseruantur species,vt fatetur Auicenna, multò maiori iure conseruabuntur ad intellectiuam ; maximè cum intellectus possibilis multò firmior sit,quàm esse materiæ corporeæ, quæ sensim fluit,& amittitur, in qua tamen sustentantur potentiæ sensitiuæ.

Deinde, quia si hæc positio vera esset, nulla prorsus ratio memoriæ daretur in parte intellectiua,nec recordaremur nos elicuisse conceptus rerum vniuersalium,quod est contra experientiam.Lege si placet, quæ de hac re commentati fuimus in libris Paruorũ Nat. de memoria & reminiscentia cap.2.

Confutatur hæc sententia.

Ad rationem Auicennæ respondendum est, si recipi intelligibiliter idem valeat,atque recipi accommodatè ad intellectum, haud dubiè species intelligibiles recipi in nostra mente intelligibiliter. Si verò idem sit,ac recipi, vt cognitum in cognoscente, quod dicitur recipi dum apprehenditur; tunc species non ita se habere, quia non opus est,vt cùm recipiuntur, ab intellectu apprehendantur.

Proponũtur ordine dignitatis genera 4 specierum.

Porrò quibusdam veluti gradibus ascendunt species,quæ cognitionis principia existunt. In infimo sunt species sensuum externorum,quæ non nisi præsente obiecto,& sensione durante, manent. In secundo species internorum sensuum (non tamen sensus communis)quæ post sensionem, & remoto obiecto, seruantur : sed tamen cum insint in organo corporeo obsolescunt, & fluxu materiæ sensim dilabuntur.In tertio species intelligibiles nostri intellectus, quæ obiecto non existente, & cessante intellectione, perseuerant; cúmque immateriali subiecto insint,postquam ei semel inhæserunt perpetuæ,atque indelebiles sunt.Neque obstat quòd habitus scientiarum, & virtutum intellectui, seu voluntati insidentium sæpe amittantur. Non enim talis amissio prouenit ex defectu subiecti,sed ex dissidio,& repugnantia contrariorum, quibus cedunt (vt omittamus eam supernaturalium habituum amissionem, quæ ob nostram culpam accidit per subtractionem diuinam, cuiusmodi est deperditio gratiæ.) At species tã intelligibiles,quàm sensibiles contrariis

Species intelligibiles indelebiliter intellectui inesse.

contrariis vacant;alioqui non possent inesse simul imago candoris, & nigredinis in aëre, vel oculo. Quod falsum esse cõstat, cùm vtrumque simul intueamur. In quarto gradu sunt species intellectus Angelici, quæ præter alias perfectiones, eam addũt supra species nostri intellectus, quòd non fuerunt aliquo temporum, aut instantium successu acquisitæ, sed ipsis angelis à principio ingenitæ. *Species Angelica omniũ præstantissima.*

ARTICVLVS III.

Solutio argumentorum primi articuli.

Rgvmenta initio quæstionis proposita sic explicabis. Ad primum dic non posse intellectũ conté plari naturas in phantasmatibus ob eas causas, quas superiori articulo attulimus. Et ad argumenti cõfirmationem, si loquamur de modo repræsentãdi, qui sufficiat vt posterior potentia id ipsum, quod prior cognoscat; falsum assumi. Nec enim facultati appetenti sic obiectum repræsentatur vt quod à cognoscente apprehenditur, ipsa etiam cognoscat: sed eatenus dicitur ei repræsentari obiectum, quatenus in id tendere nõ valet, nisi à cognoscente præconceptum sit. Quo patet, esto phantasia, & intellectus sint potentiæ subordinatæ; non probari hoc argumento sat esse repræsentari obiectum à phantasia: vt in id intellectus illicò absque specie sibi inhærente feratur. *Ad 1.*

Ad secundum, diuersam esse rationem in potentia cognoscente, & in appetẽte, tum ob alias rationes, tum quia facultas appetens determinatur ad operandum à notitia obiecti; facultas autem cognoscens non habet à quo determinetur, ideóque opus illi est specie tanquam principio determinante. Ad tertium, sic intellectum concurrere cum specie ad intellectionem, vt oporteat illum priùs excitari vel à phantasmate, vel à voluntate, vel ab vtroque, aliáve causa eiusmodi; ob idque non semper vti speciebus, quibus est consignatus; sed interdum ab intelligendo cessare; nonnunquam hac potiùs, quàm illa specie vti; quia ad huius magis, quàm ad alterius vsum aliunde mouetur. Ad quartum, cognosci ab intellectu species intelligibiles per actum reflexum, & arguitiuè. Dum enim experitur se intelligere, reflectitur supra suum actum, arguitque habere se principium formale intellectionis, hoc autem principium speciem esse colligit iis rationibus, quibus id concluditur. Qua de re infrà. *Ad 2. Cur potẽtia appetens non habeat in re principium à quod determinetur. Ad tertium. Ad 4. Quo pacto cognoscat intellectus se esse speciebus consignatum.*

Ad quintum, esto omnis intellectio ab aliqua specie intelligibili oriatur; non omnem tamen elici ab specie propria eius rei, quam intelligimus; sæpe enim ex imagine, & notitia vnius ad cognitionem conceptúmve alterius progredimur, vt cùm per res sensibiles Dei, & substantiarum separatum intelligentiam assequimur; quæ cognitio etsi non proximè, remotè tamen à sensu petitur. Vtrum verò post conceptus, quos de hisce rebus formamus, relinquantur *Ad 5. Non semper intellectus res cognoscit per proprias earũ species.*

Ad vltimũ. in nostro intellectu species intelligibiles, progressu patebit. Ad sextum, quod attinet ad cognitionem, quam de se Angelus habet, admittendum est cognoscere illum se per suam essentiam, vt docet Diuus Thomas prima parte quæstione 59. art. 1. & de veritate quæstione octaua artic. 2. itemque Diuus Bonauentura, Durandus, Richardus in secundo distinct. 3. Ægidius in tractatu de cognitione Angelorum q. 1. Soncinas 12. Metaphys. q. 59. aliique non pauci; etsi non defuerint qui secùs existimarint aiẽtes non posse Angelũ se per suã substãtiam intelligere, sed habere ad id speciem sicuti ad aliarum rerũ perceptionẽ. Oppositum tamen dicendum, videlicet non intelligere se Angelũ per speciem superadditã; cùm ad id possit eius substantia, vti argumentũ concludit, subire vicẽ speciei. Quod verò spectat ad cognitionẽ, qua vnus Angelus alios cognoscit, putãt nõnulli quemlibet cæteros per eorũ essentias intelligere, quam opinionem attribuit Platoni D. Thom. 2. cont. gent. c. 98. eamque tuetur Durandus, & Nominales in 2. distinct. 3. sed nobis ea non placet, quia nequit potentia intellectiua ab vlla re creata, tanquam à forma intelligibili actiuè, ac principaliter determinari ad intelligendum, nisi eiusmodi principiũ determinans intra se, atque intimè sibi coniunctum habeat, quæ cõiunctio non cernitur in substãtia vnius Angeli respectu alterius. Longior hac de re discussio ad alium locum pertinet.

Angelum nõ intelligere specie vt se intelligat.

QVAESTIO IIII.

Dentur ne in nostro intellectu species intelligibiles, quæ propriæ sint rerum singularium, an non.

ARTICVLVS I.

Negatiuæ partis argumenta.

Qui species rerum singularium in intellectu non admittant.

AGITATVR hæc quæstio inter Philosophos magna dissidentiũ partium contentione. D. Thom. tum aliis in locis, tũ 2. cont. gent. c. 100. prima part. q. 86. art. 1. Caiet. ibidem, Capreolus in 1. dist. 35. qu. 2. in solutione argumentorum contra quartam conclusionem, Argentinas in 4. dist. 50. qu. 1. art. 3. Ferrariensis 1. cont. gent. cap. 65. & hoc in lib. quæ. 13. arbitrantur non dari in nostro intellectu species rerum singularium, idémque tuentur nonnulli ætatis nostræ Philosophi asserẽtes nihil esse à peripatetica doctrina magis alienum, quàm eiusmodi species admittere. Probant suã sentẽtiam in hunc modum. Forma recipitur in subiecto secundum conditionem, ac modum recipiẽtis; sed anima est expers materiæ; ergo species, quæ in ea recipiuntur, debent esse immateriales in repræsentando, atque adeò nequibunt repręsentare conditiones materiæ singularis; sed duntaxat naturã communem ab

1. Argum.

iis auul

iis auulſam, ac liberam. Confirmatúrque argumenti vis cõmuni illo Peripateticorũ effato; quod deſumptum eſt ex Ariſt. hoc in lib. ca. 4. text. 16. Res materiales fieri intelligibiles dũ à materia abſtrahũtur. Enim verò cùm hæc abſtractio non ita accipi debeat, quaſi res per intellectũ à propria materia, qua conſtant, eximendæ ſint; vtique ſic erit accipienda, vt tunc res dicantur effici intelligibiles, cùm menti obiiciuntur per ſpecies, quæ non materiam indiuidualem, vt pote craſſiorem, ac magis depreſſam; ſed communem tantùm referant.

Secundò, Intellectus humanus medium locum obtinet inter ſenſum, & intellectum ſubſtantiarum ſeparatarum; atqui ſpecies, quæ ſenſibus inuruntur, repræſentant ſola ſingularia, quæ verò ſubſtantiis ſeparatis congenitæ ſunt, tam ſingularia, quàm vniuerſalia diſtinctè referunt, vt Scholaſtici ſcriptores in 2. diſtinct. 3. ediſſerunt. Igitur ordo, ac proportio rerum poſtulat, vt ſpecies, quæ ab humano intellectu acquirentur, ſolas naturas communes repræſentent. Adde quòd vt intellectus Angelicus percipit diſtinctè per vnã ſpeciem, quæ noſter per multas; ita conſentaneũ eſt, vt quæ à ſenſu per multas ſpecies cognoſcuntur, à noſtro intellectu per vnam intelligantur: quod ſecus foret ſi noſter intellectus poſſet rerum ſingularium imaginibus conſignari. 2. Argum.

Tertiò, id naturæ ingenium eſt, vt non conſueuerit facere pluribus, quod poſſit facere paucioribus; ſed ſpecies intelligibiles naturarum communium ſufficiunt ad intelligendas res ſingulares adiunctis earum phantaſmatibus; non eſt igitur vlla neceſſitas inuehendi ſpecies intelligibiles rerum ſingularium. Probatur aſſumptio, quia vti phantaſmata concurrunt cum intellectu agente ad producendas ſpecies intelligibiles; ita cum patiente informato iam ſpecie rei communis poterunt concurrere non exemplariter ſolùm, ſed etiam actiuè illum determinando ad concipiendam eam rem ſingularem, cuius id phantaſma eſt: præſertim cum ex eo nullum ſequatur abſurdum. 3. Argum.

Poſtremò quòd Ariſtotelico dogmati aduerſentur, qui rerũ ſingularium ſpecies intellectui humano dant, hinc perſpicuũ eſt, quòd Ariſtoteles hoc libro capit. quarto text. 10. docuit animam noſtram vi ſenſitrici cognoſcere carnem, id eſt, ſingularia materialia, quę ſunt affecta ſenſibilibus qualitatibus, calore, frigore, aliiſque eiuſmodi. At ipſum eſſe carnis alia percipere facultate, aut ſeparabili, id eſt, diuerſa ab ea, qua cognoſcit ſingularia, aut perinde ſe habente ad ſe ipſam. vt cùm extenſa fuerit linea flexa. Quo loco, vt pleríque interpretes annotarunt, profitetur Ariſtoteles ſingularia non intelligi à nobis directa, ſed reflexa cognitione; at ſi in nobis intelligibiles rerum ſingularium ſpecies darentur, non dubium, quin ex directè à nobis intelligi poſſent. 4. Argum.

ARTICVLVS II.

Argumenta partis affirmatiuæ.

Qui dandas esse species singularium contendant. Primum argumentum. CONTRARIA huius controuersiæ pars assertores habet Scotum in 4. dist. 45. qu. 3. Gregorium Ariminensem in primo dist. 3. quęst. 1. art. 2. Richardum in 2. dist. 24. q. 4. Apollinarem hoc in libro qu. 12. Thienensem, & Burlæum 1. Physicorum, & alios. Quæ ita probatur. Nulla est repugnantia quominus species rerum singularium in nostro intellectu dentur; possunt igitur dari. Negant aduersarij antecedens, aiúntque repugnare tum ex parte ipsarum specierum intelligibilium, quas non videtur consentaneum ita limitatas esse, vt singulæ singula duntaxat indiuidua repræsentent: tum ex parte intellectus possibilis, quem minimè decet speciebus adeò circunscriptis affici. At enim difficilè non est huiuscemodi repugnantias demoliri. Nam species naturam singularem repræsentans nobilior est, quàm ea, quæ communem tantùm naturam significat; ergo limitatio illa nihil detrahit de dignitate speciei; nec species rei singularis minùs, quàm rei communis: quin potiùs magis cum intellectus præstantia conuenit. Antecedens probatur, quia imaginis præstantia, modò cætera sint paria, desumitur à re, quàm repræsentat; at natura singularis excellentior est, quàm communis; cùm inferiora plures essentiæ gradus in se cohibeant, quàm superiora: vnde & conceptus rei singularis, quàm rei communis, perfectior habetur.

2. Argum. Rursus, quòd prædictæ species re ipsa in nostro intellectu dentur, ita probatur. Causæ naturales non impeditæ producunt nobilissimum effectum, quem possunt; at intellectus agens, & phantasma sunt causæ naturales specierum intelligibilium; ergo producent nobilissimam speciem, quam possunt, si non impediantur: sed species nobilissima est species rei singularis, vt ex proximè dictis constat, & nihil est quod eius generationem impediat: ergo hanc producent.

3. Argum. Item, Noster intellectus efformat peculiares, ac distinctos conceptus rerum singularium, sed ij sine propriis earum speciebus constare nequeunt; dantur ergo propriæ species rerum singularium. Maior propositio, etsi à quibusdam negetur, à nobis tamen paulò post demonstrabitur. Minor ex eo suadetur, quia cùm species rei communis non nisi confusè, & implicitè singularia repræsentet, nequibit intellectus ad hoc magis, quàm ad illud singulare concipiendum per eam deduci; sed vago, & errabundo motu huc illuc fluctuabit.

Responsio. Sunt qui respondeant licet species intelligibilis solam communem naturam referat; determinari tamen per eam intellectum ad concipiendam rem singularem, de cuius phantasmate species ipsa educta est, propter cognationem, quam species habet cum

Confutatur. tali phantasmate. Sed hi facilè coarguuntur. Nam vel ea species iure cognationis re vera eiusmodi singulare repræsentat; vel non; si dent primum;

primum;iam ergo in noſtro intellectu erunt ſpecies, quæ non ſolùm naturas vniuerſales,ſed indiuiduas etiam referant, quod tamen ſolis ſpeciebus ſubſtantiarum ſeparatarum Theologorum Schola attribuit:ſi ſecundum,nullo pacto ſpecies intellectricem vim ad vllum ſingulare definitè intelligendum applicabit.

Alij occurrunt intellectum noſtrum naturæ communis imagine affectum determinari à phantaſmate ad rem ſingularem concipiendam eo modo, quem tertio ſuperioris articuli argumento explicuimus. Verùm neque horum ſolutio ſatisfacit. Etenim quemadmodum noſter intellectus,vt ſuprà oſtendimus, non poteſt vti ſolo phantaſmate tanquam principio intelligendi, ſed requirit principium ſibi intimè coniunctum, atque inhærens, à quo intelligendi actum promat, (alioqui ſaltem ad intelligenda ſingularia neutiquam ſpeciebus intelligibilibus indigeret) ita vt hoc potiùs, quàm illud percipiat, non ſat illi eſt externa aſſiſtentia phantaſmatis; ſed eget interno principio à quo ad id actiuè determinetur. Nec obſtat quòd intellectus beati concurrit cum diuina eſſentia ad actum beatificæ viſionis; cum tamen diuina eſſentia non ſit interna ipſi beato;id enim,vt iam antè monuimus,propterea fit; quia diuina eſſentia ob ſuam eminentiam infinitam poteſt ſupplere modum illum intimæ coniunctionis,ſine quo ſpecies creata,vel quod ſpeciei creatæ conditionem ſubit, non poteſt cum intellectu ad intelligendi actum concurrere. Nec item obeſt quòd quilibet Angelus intelligit ſe per ſuam eſſentiam. Nam eſſentia Angeli eſt intimè copulata eius intellectui,cum intellectus in ipſamet eſſentia inhæreat. Phantaſma verò non ita ſe habet ad noſtrum intellectum:ſiquidem illud in organo corporeo;hic in ipſa animæ ſubſtantia inſidet. Corroboratúrque argumentum inſuper ex eo,quia conceptus,qui per intellectionem rei ſingularis in mente gignitur, eſt quaſi proles ipſius obiecti cogniti, vt docet Diuus Auguſtinus 9. de Trinitate capite decimoſecundo. Quare oportet dum is gignitur contineri in mente obiectum:non poteſt autem ibi eſſe per ſe: ergo per ſuum quaſi ſemen,quod eſt propria,ac peculiaris ipſius imago. Nam ſpecies rei communis non magis eſt virtus huius,quàm illius ſingularis. *Reſponſio.* *Soluitur.*

Præterea,In noſtro intellectu dantur ſpecies multorum ſingularium materiæ expertium, ergo ſaltem horum ſingularium ſpecies admittendæ ſunt. Antecedens probatur, quia is, qui elicuit actum amoris Dei,vel naturæ vniuerſalis intellectionem, recordatur poſteà ſe eiuſmodi actus elicuiſſe; omnis verò recordatio intellectus oritur à ſpecie intelligibili:habet ergo noſter intellectus ſpecies intelligibiles,quæ hoſce actus ſingulares repræſentent. Nec ſatisfaciet qui dixerit recordationem hanc non ab intellectrici, ſed à ſenſitiua memoria proficiſci;non enim facultas organica apprehendit res ſpiritales,cuiuſmodi ſunt voluntatis,& intellectus actiones: cùm ſint extra limites obiecti potentiæ corporeæ. Nec memoria ſenſitiua re- *4 Argum.*

 colit

colit nos percepisse hominem in commune: cùm circa naturas singulares tantummodò versetur.

5. Argum. Item, Anima separata recordatur singularium sensibilium per species, quas hinc detulit; ergo dum esset in corpore habuit intelligibiles species eiusmodi singularium. Antecedens suadetur exemplo diuitis epulonis, cuius habetur mentio Lucæ decimo sexto, qui apud inferos recordabatur suorum fratrum. Ac quod eam recordationem eliceret non ex speciebus infusis; sed ex iis, quas ministerio phantasmatum acquisierat, ea ratio probat; quia recordatio est perceptio rei cognitæ, vt anteà cognitæ: diues autem non cognouerat anteà fratres per species infusas, sed per acquisitas. Quare non videtur negandum dari in nostro intellectu species intelligibiles proprias rerum singularium.

ARTICVLVS III.

Vtraque pars controuersiæ probabilis iudicatur: præfertur tamen negatiua, vt magis peripatetica: vtriusque argumenta diluuntur.

HIS ita disputatis vtraque pars quæstionis probabilis videtur, etsi propositum nobis sit tueri potiùs negatiuam, quæ Aristotelicæ doctrinæ magis consentanea existimatur: diluemus tamen vtriusque argumenta, vt quo pacto quælibet earum defendi possit, facilè appareat. Ad primum

Ad 1. argu. sententiæ negatiuæ. pro priori sententia concessa maiori, & minori, neganda est consecutio. Nec enim oportet omnes species intelligibiles immateriales esse in repræsentando, sed in essendo; Aristoteles autem loco citato tantùm docet vt res in materiam demersæ intelligibiles fiant, debe-

Quo pacto species intelligibiles debeãt esse immateriales. re à materia, id est, à materiæ conditionibus abstrahi; quia quæ ab intellectu percipiuntur, nequeunt in eo esse per species diuiduas, aut extensas, situve præditas, quæ sunt propriæ affectiones materiæ; sed per imagines spiritales; atque omnis concretionis expertes, vt cum ipsa intelligendi vi cognationem habeant; tales verò sunt omnes species intelligibiles, siue singularium rerum, siue communium.

Ad 2. arg. Ad secundum dicendum proportionem, nexúmque ordinis, qui inter humanum intellectum, & Angelicum, atque inter sensum est, in eo cerni, quòd sensus acquirit species sola singularia repræsentantes, nullas verò, quæ repræsentent vniuersalia; intellectus autem noster quasdam sortitur, quæ singularia tantùm, alias quæ sola vni-

Species Angelorum distinctè vniuersalia, & singularia repræsentãt. uersalia repræsentent: at in intellectu Angelico nullæ sunt, quæ aut sola singularia, aut sola vniuersalia referant, sed omnes vniuersalia simul, & singularia distinctè exprimunt. Ad reliquam partem eiusdem argumenti dicenda, quæ sensus per multas species cognoscit, percipere nostrum intellectũ per vnam speciem, confusè tamen. Nam colorem in commune, verbi gratia, intelligit per speciem coloris,

qua

qua cognitione implicitè,& confusè colores omnes complectitur. Verùm prætet hanc confusam singularium colorũ notitiam, aliam quoque propriam, & expressam consequitur intellectus singulorum colorum per singulas species, quam per vnam tantùm imaginem obtinere non posset; quia id solis Angelorum speciebus conuenit. Si autem petas quando intellectus acquirat species rerum singularium, quando communium. Respondemus species rerum singularium acquirere beneficio intellectus agentis,& ope phantasmatum:species autem rerum communium,cùm post receptam speciem rei singularis abstrahit ex ea naturam communem, eam nimirum concipiendo absque differentiis indiuidualibus.Tunc enim per eiusmodi conceptionem gignitur in intellectu species naturæ communis:quia conceptus est actualis similitudo rei; at ex similitudine actuali relinquitur in potentia habitualis similitudo: quemadmodum & per assensum conclusionis,qui est scientia actualis, gignitur habitus sciendi,siue scientia habitualis.

Quo modo intellectus acquirat species rerũ singularium,& communiũ.

Ad tertium,concessa maiori propositione,neganda est minor,& ad eius probationem inficiandum posse phantasma actiuè concurrere cum intellectu possibili ad intellectionẽ rei singularis ob eam causam,quam superiùs explicuimus; quia videlicet oportet principium elicitiuum intellectionis non esse extra intellectum.Enim verò licet phantasma intellectui possibili famulatum præstet suppeditando illi suo modo species intelligibiles : minimè tamen decet intellectum possibilem post receptionẽ eiusmodi specierum inflecti, ad sensum,demittique ad organũ corporeũ editurus nobilissimam, & quàm maximè à materia liberam operationẽ,quæ est intellectio.

Ad 3. arg.

Oportere principiũ elicitiuum intellectionis nõ esse extra intellectum.

Ad vltimum dicimus locum illum secùs ab aliis explicari : ita vt nequaquam ibi de reflexa,aut directa cognitione sermo sit:sed cùm Aristoteles quæsiisset eadem ne an diuersa potentia rem singularem sensibilem,& communem eius naturam cognosceremus,respondere,animam,rem singularem sensibilem percipere sensitiua potentia; communem verò alia aut separabili,id est,diuersa secundum rem ab ea,qua singularem cognoscit,aut habente se ad se ipsam, atque cùm extensa fuerit linea flexa,id est,quæ saltem ratione (de reali namque distinctione nondum ibi quicquam absolutè decernitur) ab illa differat eo modo,quo linea inflexa,cùm extenditur,re quidem ipsa eadem est;potest enim eadem linea frangi,& porrigi, ratione tamen à se distinguitur.Ita verò(iuxta hanc interpretationem)inflexę,rectæque lineæ similitudinem,non ad agnitionem reflexam,& directam; sed ad discrimen inter potentiam, qua singulare, & vniuersale cognoscitur,qua de re quæstio erat,retulit Aristoteles. Quo fit, vt ibi de ordine,modóve vniuersalem,& singularem naturam cognoscendi,nihil omnino habeatur.

Ad vltimũ arg.

Hæc explicatio totam machinam illius argumenti, quo maximè nituntur, qui singularia reflexè, ac posteriùs à nobis intelligi opinantur facilè dissoluit. Nec verò,vt quidam autumant, Platonis in Timæo

Locus Platonis explicatur.

Timæo sententia est, quam illic Aristoteles imitatus sit, singularia reflexe à nobis concipi. Non enim Plato cùm reflexæ cognitionis meminit, & actiones intellectus lineæ primùm rectæ, mox circinatæ, interiúsque recurrenti comparat, non, inquam, tunc de rerum singularium notitia philosophatur; sed de ea, qua hominis mens recto cursu ad aliarum rerum scientiam capessendam extra se primùm quasi egreditur, deinde oraculi monitu ad se redit, & in sui ipsius cognitionem incumbit. Qua de causa anima, intellectualis sphæra, quæ in se ipsam circulum facit, à Philosophis dici consueuit. Eoque spectat illud Hugonis Victorij 1. Didascalon cap. 2. Mens nostra in orbes geminos motum glomerat; quia siue per sensus ad sensibilia exeat, siue per intelligentiam ad ea, quæ sensu fugiunt, ascendat; ad se ipsam rerum similitudines trahens, regyrat. Vel dicendum, vt Philoponus interpretatur, Platonem quasi ænigmate per lineam flexam indefinitè significasse actiones intellectus, cuius est in se ipsum posse conuerti; per rectam verò cæteras functiones vitales, quæ nihil aliud sunt, quàm progressus quidam ab anima viuificante ad aliud, siue ad illud, quod vitam suscipit, id est, ad corpus: sicuti linea recta ab vno puncto definit in aliud.

Anima intellectualis sphæra dicitur à philosophis.

Sententia delphici templi forib. inscripta nosce te ipsum. De qua Laërtius lib. 1. Plin. lib. 7. ca. 32. Macr. 1. Satur. ca. 6. Clem. Alex. in Pædag.

Respondetur ad argumenta partis affirmatiuæ.

Ad 1. argum.

Veniamus nunc ad explicanda partis affirmatiuæ argumenta. Ad primum negandum est antecedens, & ad eius probationem dicendum, speciem, quæ repræsentat rem singularem ex parte nobiliorem esse, videlicet, pro vt refert naturam plures gradus in se continētem, vt probat argumentum: aliunde verò deterioris notæ haberi; nimirum quatenus est limitata ad vnum tantùm singulare; species autem rei vniuersalis non solùm repræsentat naturam communem multis, sed potest deseruire cognitioni omniũ singularium sub eadem specie, concurrendo cum eorum phantasmatis, vt in tertio primi articuli argumento dicitur.

Ad 2. Ad secundum respondendum est speciē propriam rei indiuiduæ non esse effectum absolutè præstantissimum, quem intellectus agens potest edere, tum ob limitationem, quam diximus; tum quia ne eiusmodi speciem producat, obstat naturæ ipsius ingenium; quę non assolet pluribus efficere, quod potest paucioribus: potest autem intellectus patiens intelligere naturas singulares per species rerum communium adiutus concursu phantasmatum.

Ad 3. Ad tertium concessa maiori, neganda est minor, & ad eius probationem, omissa priori solutione, quæ rectè coarguitur, danda est secunda, dicendumque licet intellectus non determinetur ad conceptum alicuius singularis à sola specie intelligibili in se sumpta; determinari tamen ab illa, pro vt concurrit vnà cum phantasmate rei singularis, & ad huius rei impugnationem respondendum, cùm dicimus intellectui non posse deseruire phantasma tanquam principium intelligendi: interpretandum id esse de principio adæquato, vel principali actuante, ac determinante intellectum: quale non ponitur phantasma ab iis, qui dicunt intellectum determinari ab eo ad conci

Quid præstet phātasma cū requiritur ad intellectionem singularium.

concipienda singularia; tantùm enim statuitur ad supplendam repræsentationem singularitatis, & conditionum indiuidualium. Cætera, quæ in eodem argumento afferuntur de visione beatifica, & de cognitione Angeli, nihil contra id, quod tuemur concludunt, vt erit iam consideranti perspicuum. Nam vnio essentiæ diuinæ cum intellectu beati eminenter continet illam coniunctionem, quam requirimus in principio adæquatè, vel principaliter actuante intellectum. Essentia verò Angeli intelligentis se per suam essentiam intimè copulata est intellectui eiusdem, cum intellectus in ipsamet essentia hæreat. Phantasma autem non ita se habet ad intellectum; siquidem illud in organo corporeo, hic in anima insidet. Postremò ad id, quod ex D. Augustino citatur, fatendum est conceptum esse obiecti prolem, sed negandum ad producendum rei singularis conceptum requiri speciem intelligibilem rei singularis propriam. Licet enim species intelligibilis nullum singulare explicitè repræsentet; determinatur tamen à phantasmate, atque ita conceptus rei singularis censetur proles eius obiecti, cuius ipsum phantasma est.

Ad cõceptionem rei singularis nõ requiritur species intelligibilis illius.

Ad 4. argum.

Quo pacto species fiant memoratiuæ.

Ad quartum dicendum cùm quis elicit cõceptum hominis, verbi gratia, speciem illam, quæ anteà, cùm primum est producta in intellectum possibilem, repræsentabat hominẽ absolutè, post eiusmodi conceptum factam memoratiuam referre eundem hominem sub ratione cogniti; ita verò, vt quis recordetur se cognouisse hominem, non opus est manere in intellectu speciem, quæ repræsentet illum singularem conceptum, quo hominem apprehenderat; sufficit enim eandemmet speciem hominis modificari ad repræsentandum hominem sub ratione cogniti. Quòd si cognitio sit rei indiuiduæ materialis, vt Bucephali: cum posteà intellectus recordatur se Bucephalum cognouisse, ea recordatio non erit adæquatè à specie equi, quemadmodum nec prima conceptio fuit; sed inadæquatè, id est, partim erit ab illa, partim à phantasmate repræsentãte Bucephalum sub ratione cogniti. Nam cùm intellectus primò apprehendit Bucephalum, eundem simul apprehendit phantasia, & quia species Bucephali, quę in phantasia seruata est, post primam apprehensionem repræsentat illum sub ratione cogniti, inde est quòd posteà phãtasma ab ea elicitum exhibet Bucephalum similiter sub ratione cogniti, determinatque intellectum ad apprehendendum illum sub eodem modo. Si autem conceptio sit rei indiuiduæ immaterialis, cùm ea non possit in phantasmate repræsentari, maior est difficultas; dicendum tamen quoties intellectus aliquod singulare, etiam immateriale concipit, simul phantasiam aliquid materiale apprehendere; simile tamen, cognatúmve eiusmodi rei immateriali, vt progressu huius operis exponemus. Igitur ex specie memoratiua talis rei apprehensæ per phantasma, & ex phantasmate ab ea elicito poterit determinari species illa, è qua intellectus antè elicuerat conceptum prædictum rei indiuiduę immaterialis. Atque ita fiet, vt intellectus absque

Recordatio rei indiuiduæ materialis partim est à specie partim à phantasmate.

Quid dicendum de recordatione rei indiuiduæ immaterialis.

ſpecie propria rerum ſingularium, ſiue eæ res materiales ſint, ſiue immateriales, earum recordationem edere valeat.

Ad 5. arg. Ad quintum, relicta opinione quorundam, quos refert Caiet. 1. part. q. 79. art. 6. aientium animam ſeparatam cognoſcere ſingularia per ſpecies acquiſitas, vel quas hinc detulit, reſpondendum eſt cum D. Thoma in diſputatis, quæſt. de anim. art. 20. & 1. parte q. 89. art. 4. Caietano ibidem, Ferrarienſi ad cap. 74. lib. 2. contr. gent. Abulenſe ad cap. 25. Matthæi q. 607. & 610. & aliis; animam ſeparatam cognoſcere ſingularia per ſpecies ſibi inditas in abſceſſu à corpore, quæ ſpecies ſimiles ſunt iis, quas Angeli à prima origine acceperunt; repræſentant enim non ſolùm vniuerſalia, ſed etiam ſingularia. Ac quemadmodum in Angelis ſpecies intelligibiles, quæ ex ſe indiſcriminatim ſingularia poteſtate repræſentant, determinantur ad hęc & illa ſingularia actu ſignificanda, cùm illa exiſtunt actu, ita vt exiſtentia ſit conditio determinandi ſpeciem ad eiuſmodi ſingularia: ſic in anima ſeparata ſpecies vniuerſaliter repræſentãtes, & alioqui æqualiter ſe habentes ad omnia ſua ſignificata, determinãtur ad quædam ſingularia, quæ ad animæ ſtatum pertinent, quatenus anima ſortitur ad illa peculiarem habitudinem; ſiue ob aliquam affectionem, ſiue ob antecedentem notitiam, ſiue ob diuinam ordinationem, aut aliud quid ſimile; qualem habitudinem obtinebat anima diuitis ad fratres, quos inter viuos reliquerat. Ad id verò, quod deinde argumẽtũ opponebat, dicẽdum eſt, licet recordatio ſit rei cognitæ, vt cognita eſt, iterata cognitio; non oportere proinde eam cognitionem repeti ex eadem ſpecie: ſat enim eſt elici ex alia, ſuppoſita priori cognitione. Quod in tractatu de anima ſeparata erit à nobis enucleatius explicandum.

Vnde proueniat quod ſeparata anima ſingularia percipiat.

Diſp. 4. art. 3.

Ita patet qua ratione diluenda ſint vtriúſque partis argumenta. Quia tamen, vt ſuperiùs monuimus, decretũ nobis eſt eam partem, quæ negat dari ſpecies rerum ſingularium, vt Ariſtotelicæ doctrinæ magis conſentaneã tueri, quam iccirco etiã in primo Phyſicæ Auſcultationis lib. defendimus: ad eam in noſtris commentariis doctrinæ filum accommodabimus. Quę verò in ſolutione argumẽrorum, quæ pro illa adducuntur, retulimus, ſi iis, quæ à nobis alibi ſtatuuntur, repugnent, vt ex aduerſariorum ſenſu dicta accipi debent.

Cap. 1. qu. 4. art. 2.

QVAESTIO V.

Num ſpecies intelligibiles ab intellectu agente producantur.

ARTICVLVS I.

Reiectis quorundam placitis, ſtatuuntur aliquot aſſertiones.

Epist. 56.

N hac quæstione fuit Democriti opinio; vt refert D. Augustinus in epistola ad Dioscorum, & Aristoteles in libro de Somno,& vigilia cap.2.nullam speciem ab intellectu siue agente,siue patiente gigni; sed ab ipsis corporibus per diffluxus quosdam intrare imagines in nostros animos.Idem quoque fuit Stoicorum dogma,quod Boëtius libro 5.de consolatione philosophiæ metro 4. hunc in modum cecinit:

Qui dixerint species non gigni in intellectu sed à corporibus immitti.

Quondam porticus attulit
Obscuros nimium senes,
Qui sensus,& imagines
E corporibus extimis
Credunt mentibus imprimi:
Vt quondam celeri stylo
Pressus figere litteras
Mos est æquore paginæ,
Quæ nullas habet notas.

Huiusce placiti absurditas liquet ex iis, quæ à nobis superiùs disputata sunt, cùm ostendimus nō posse phātasma vi sua speciem intelligibilem producere:si enim id nequit phantasma,multo minùs poterūt corpora ipsa,quæ sunt naturæ multò crassioris,multóque magis in materiam demersa. Neque officit,quòd non pauci, iique graues Theologi arbitrati sunt Angelos accipere à rebus,etiam sensibilibus,species,per quas cognoscant singularia, vel saltem prædicata contingentia,quæ rebus singulis conueniunt. Non enim ij Auctores credunt eiusmodi species transfundi in intellectum Angeli immediatè à coloribus,verbi gratia,sed intellectum agentem illius vnà cum speciebus sensibilibus colorum (quemadmodum noster intellectus assolet cum phantasmatis) producere in intellectum possibilem species intelligibiles earum.Qua de re lege,si placet,Alensem 2. part.quæst.26.memb.2.D.Bonauenturam in 2.dist.3.art.2. quæst.1. Richardum eadem dist.art.6.quæst.2.Scotum quæst.11.Gregorium dist.7.quæst.5.art.1.

Huius sententia absurditas demōstratur.

Angeli etsi acciperēt species à rebus, non hoc tamē modo reciperent.

Altera sentētia fuit Platonis in Menone,aliisque locis,& Auicennæ lib.6.Naturalium part.5.cap.6.& 7.arbitrantium species intelligibiles defluere in humanam mentem à substantiis separatis; eo tamen discrimine quòd eæ substantiæ apud Platonē erant ideæ; apud Auicennam intelligentiæ, à quarum prima in proximam; atque ita deinceps vsque ad vltimam,quam agentem vocabat;ab hac in intellectum humanum prædictæ species descenderent. Item Plato finxit species inditas animæ à primo ortu: Auicenna progressu temporum communicatas: ille in anima fixas, hic post intelligendi actum euanescentes,vt iam suprà retulimus.

Sententia Platon & Auic. species defluere à substātijs separatis.

Hunc errorem confutat D.Thom. 1.part.q.84.art.4. ex eo, quia si ita se haberet nostra cognitio, posset natura cæcus per eiusmodi imagines colorum notitiam habere,quod negat experiētia.Deinde, quia si animę rationali aliunde species adueniunt,frustrà societatem iniret cum corpore; quam ideò init vt sensuum ministerio species acquirat;sed hac de re in progressu copiosiùs,& enucleatius.

Confutatur hic error.

His ergo erroribus exclusis asserendum est cum Schola Peripatetica species intelligibiles produci in animam, dum est vnita corpori, ab intellectu humano, vt constat ex iis, quæ ab Aristotele c.5. huius libr. disputata sunt. Cum autem duplex in nobis sit intellectus, agens, & patiens; quænam species à quo intellectu gignantur, aliquot assertionibus exponemus. Prima sit. Ab intellectu agente produci possunt species intelligibiles earum rerum duntaxat, & earum omnium, quarum propria phantasmata habemus. Hęc assertio, quæ communi philosophorum consensu recepta est, ex eo probatur, quia intellectus agens non elicit species, nisi vnà cum phantasmatis, & provt ab iis determinatur, vt ex superioribus constat, docétque D. Augustinus lib. 11. de Trinitate cap. 8. cùm ait nullam speciem dari in intellectu nisi sensu intercedente; at nihil impedit quominùs intellectus cum omnibus phantasmatis indiscriminatim iungi queat ad species intelligibiles producendas.

1. Assertio.

Lege D. Aug. lib. 9. de Trin. c. 3. D. Th. 1. p. q. 84. a. 2. & de verit. q. 10. art. 4.

2. Assertio.

Secunda assertio. Ab intellectu agente possunt gigni species omnium substantiarum corporearum. De veritate huius assertionis nō liquet in-er Philosophos. Est enim ea de re triplex opinio. Prima Scoti in 1. distinct. 3. quæst. 1. Richardi in 2. dist. 24. quæst. 3. circa 3. principale, & Heruæi quodlibeto 3. artic. 12. ad 4. existimantium non comparari in hac vita à nostro intellectu, siue agente, siue patiente intelligibilem speciem, quæ sit propria alicuius substantiæ. Alij arbitrantur dari huiusmodi speciem etiam ab intellectu agente productam; licet hi non omnino inter se conueniant. Nam Iauellus 7. Metaph. quæstione tertia, & Soncinas eodem lib. quæst. 54. credunt intellectum agentem ex vno, eodémque accidentis, phantasmate duplicem edere speciem, vnam accidentis, alteram substantiæ, quæ eiusmodi accidente inuoluta erat, quia cùm phantasma illud sit instrumentum substantiæ, cui tale accidens inhæret, poterit eius virtute non modò suam, sed substāriæ quoque imaginem procreare. At D. Thomas de veritate quæstione 10. artic. 5. & libro 2. Post text. 27. & opusc. 29. Auerroes 2. huius operis com. 63. Iandunus libro 1. quæst. 10. Ferrariensis lib. 3. quæst. 3. Apollinaris qu. 12. Abulensis in capite 25. Matth. quæstione 608. Caietanus 3. part. quæst. 76. artic. 7. aliique nonnulli putant vim cogitatricem hominis, quam nos à phantasia non distinguimus, proprium exprimere idolum singularis substantiæ. Quæ sententia nobis placet. Nam cùm multò operosius sit ab vno singulari ad aliud discurrendo progredi, quàm ex accidentium inuolucro proprium substantiæ phantasma eruere: cúmque primum illud cogitatrici hominis facultati, vt superiùs ostendimus, concedatur; non est cur eidem hoc posterius denegetur. Fauet planè Aristoteles hoc in libr. c. 4. text. 10. vbi ait cognitionem huius carnis singularis pertinere ad potētiam sensitiuam: & D. Augustinus lib. 10. de Trinit. c. 10. vbi corporum cogitationem imaginatrici facultati attribuit. Non credimus tamen cogitatiuam vt primùm recipit speciem accidentis confestim elicere

Scot. negat dari speciem, quæ sit propria alicuius substantiæ.

Alij volunt hanc speciem produci ab intellectu agente.

Cogitatiua hominis exprimit idolū singularis substantiæ.

Ostenditur quomodo id fiat.

expressam

expressam imaginem latentis in eo substantiæ: sed primo aggressu apprehendere tale accidens: deinde ex illius prænotione in substantiæ notitiā penetrare. Itaque statuimus produci ab intellectu agente species substantiarum corporearum, eo argumento, quòd nihil obstet, quominùs formemus earum phantasmata, cum quibus intellectus agens concurrat. Quod autem intellectus agens è phantasmate accidentis non eliciat speciem substantiæ, vt putant ij Auctores, quos suprà retulimus, ex eo ostenditur; quia sicut phantasma accidentis non repræsentat directò, & per se nisi accidens, ad quod suopte ingenio determinatur; ita non videtur posse concurrere per se nisi ad producendam imaginem accidentis, esto ex illo possit phantasia arguendo eruere idolum substantiæ singularis. Est autem hæc nostra secunda assertio potissimùm intelligenda de ipsis compositis. Nam quædam eorum partes, vt differentiæ Metaphysicæ, cùm in abdito delitescant, non cadunt sub notionem internorum sensuum.

Tertia assertio. Species intelligibiles omnium quantitatum corporalium generari possunt ab intellectu agente. Hæc suadetur, quia nulla quantitas corporalis phantasiæ præsertim humanæ captum excedit; proindéque potest phantasia earum omnium idolum formare. Dubitet fortè aliquis de tempore, quod præ cæteris quantitatibus latet. Non est tamen de eo dubitandum; siquidem memoria, & reminiscentia, quæ propriè sensui interno conueniunt, versantur circa præteritum, vt in libro de memoria cap. 1. Aristoteles ait: cùm autem præteritum cognoscitur, vtique & tempus apprehenditur, cuius differentiæ sunt præteritum, & futurum. Theophilus tamen hoc in lib. ad text. 22. ait phantasiam non percipere tempus ipsum, nec rationem præteriti in se, sed res, quæ præterito fuerunt tempore, idémque videtur existimasse Themistius: sed nobis contrarium magis placet, præsertim si de phantasia humana sermo sit, de qua in conclusione loquimur. Apposuimus in hac conclusione particulam illam, corporalium, propter quantitates spiritales, quas constat non percipi interno sensu, cuiusmodi est duratio eius motus, quo per continuam successionem intenditur v. g. habitus iustitiæ in voluntate, quod fieri posse alibi statuimus.

3. Assertio.

Tempus percipitur à phantasia.

Quātitas spiritalis non percipitur à sensu interno.

Lib. 3. Phys. c. 2. q. 1. art. 2. & libr. 4. c. 14. q. 2. art. 2.

Quarta assertio. Qualitatum materialium, seu per se, seu aliter sensibilium, species intelligibiles edi possunt ab intellectu agente. Hæc patet, quia omnes istiusmodi qualitates veniunt in cognitionem phantasiæ; cum re vera sensibiles sint. Nō extendimus assertionem ad omnes qualitates materiales, quia nōnullæ sunt organo corporeo inhærentes, atque adeò materiales, quæ à nullo sensu interno percipiuntur, vt species sensibiles phantasiæ, & habitus, seu virtutum, seu vitiorum vtriusque appetitus sensitiui. Hæc enim, vt progressu ostendemus, percipi non solent nisi reflectente se potentia primò supra suum actum; deinde supra habitum, à quo actus proficiscitur; nullus verò sensus supra actum proprium reflectitur.

4. Assertio.

5. *Assertio.* Quinta assertio. Multarum relationum species intelligibiles possunt ab intellectu agente effici. Hæc ex eo ostenditur, quia phantasia, etiam brutorum animantium, effingit idolum amicitiæ, & odij, & aliarum quarundam relationum, vt diuersitatis, & similitudinis inter aliqua obiecta. Est tamen hæc assertio aliquantulùm ambigua; quia forsitan sensus interior non apprehendit relationes ipsas formaliter in se, sed earum fundamenta. Non est verò dubium multas dari relationes, etiam materiales, quarum cognitionem phantasia non assequitur, cùm non paucæ etiam intellectus vim effugiant.

Obiectio. Opponet tamen aliquis, Obiectum concurrit actiuè ad generandam speciem; sed neque relatio, neque quãtitas possunt actiuè concurrere, cùm nullam agendi vim habeant, vt in Physicis ostendimus: igitur nec relatio, nec quantitas possunt obtinere speciem sibi propriam. *Lib. 2. c. 7. q. 19. art. 3.*

Solutio. Pro solutione aduertendum relationem, & quantitatem non producere immediatè species in sensus externos, (siquidem quantitas non est sensibile proprium, sed commune, quod tantùm species modificat; relatio autem nec proprium, nec commune sensibile est) sortiri tamen species beneficio phantasiæ eruentis, formantisque ipsarum idolum, cum quo intellectus agens concurrit ad producendam speciem intelligibilem. Licet autem eiusmodi concursus, etiam ex parte idoli, actiuus sit, sicuti & concursus speciei intelligibilis ad eliciendum conceptum, non proinde tamen asserendum relationem, aut quantitatem in se aliquam agendi vim possidere: esto eam facultatem sortiatur eius species: quod certè haud quaquam mirandum est, cùm species transeat in meliorem categoriam, videlicet, qualitatis, cui propè soli conuenit esse immediatum agẽdi principium, vt libr. 2. Physicorum ex instituto disseruimus. Itaque non valet hæc consecutio, species relationis, vel quantitatis agit ergo quantitas, vel relatio in se habet vim agendi. Cùm autem hoc loco dicimus effingi simulacra relationum à phantasia; id non de omnibus relationibus; sed de iis tantùm, quæ nequaquam interni sensus facultatem exuperant intelligendum esse volumus.

Relatio & quantitas phãtasiæ beneficio suas species sortiuntur.

Relationis, & quãtitatis species actiuum habent concursum.

c. 7. q. 19. a. 2.

6. *Assertio.* Sexta assertio. Multarum corporalium actionum, & passionum species intelligibiles possunt ab intellectu agente produci; nõ tamen omnium. Hæc quoad priorẽ partem manifesta est: quia calefactio, verbi gratia, & refrigeratio, aliæq; multæ id genus actiones, & passiones nõ solùm ab interno sensu, sed ab externo etiã percipiuntur. Quoad posteriorẽ ex eo ostenditur; quia saltẽ operationes phãtasiæ nequeunt ab ipsamet apprehẽdi; cùm nulla potentia organo corporeo insidens reflectatur supra suum actum, vt paulo antè diximus.

7. *Assertio.* Septima assertio. Species intelligibiles earum rerũ, quæ spectant ad reliquas quatuor categorias (si tamen excipiatur æuum Angelorum, & quædam aliæ durationes spiritales, ex eorum sententia, qui hæc in prædicamento Quando constituunt: quod alibi expendemus) possunt ab intellectu agente elici: siquidem isthæc obiecta sensibus in primis nota, & conspicua sunt.

ARTICVLVS II.

Traduntur aliæ assertiones de speciebus, quæ à solo intellectu possibili gignuntur.

EGIMVS de speciebus, quæ ab intellectu agente producuntur; proximum est vt disputemus de iis, quæ à solo patiēte generātur. Sit octaua assertio. Species generum, si impedimēta remoueātur, producūtur à solo intellectu patiente. Hanc ea ratio suadet, quia, vt in Physicis ex instituto docuimus, si nihil absit, vel obsit, id quod primùm à sensu tam externo, quàm interno percipitur, est singulare sensibile speciei infimæ, cuius phantasma vnà cum intellectu agente non nisi intelligibilem imaginem speciei infimæ producet; atque adeò si elicienda sit imago intelligibilis, quę naturam genericam referat, oportebit accedere operam intellectus possibilis, qui à natura specifica abstrahat genericam, ex cuius conceptu relinquenda erit imago eandem genericam naturam repræsentans. Nam tametsi dubitari soleat num ex imagine infimæ speciei elici possit conceptus non solùm naturæ specificæ, sed etiam genericæ, per quem naturæ genericæ imago in intellectu producatur: nō est tamen ea de re dubitandum; quia licet imago propria speciei nonnisi speciem formaliter, & adæquatè exprimat, nihilominus etiam naturas superiores virtute, siue inadæquatè repræsentat, eáque repræsentatio sufficit, vt ex ea conceptus generum eliciantur. Quod asserunt non D. Thomę solùm, sed etiam Scoti Sectatores. Lichetus in 1. dist. 3. q. 6. Bargius dist. 3. qu. 1. Antonius Andreas libr. 7. Metaphys. qu. 13. Trombeta 7. Metaphys. quæst. 8.

Lib. 1. c. 1. q. 3. art. 3.

8. Assert.

Ex imagine speciei infimæ elici potest cōceptus naturæ specificæ, & genericæ.

Sunt etiam qui contra eandem conclusionem asserant, esto nihil sit impedimenti, posse ab intellectu agente produci species intelligibiles generum. Ex his sunt Scotus in 2. distinctione 3. quæstione prima, & Lichetus in 1. distinct. 3. quæst. 2. potest autem id confirmari, primùm quia cùm phantasma huius hominis repræsentet etiam virtute hoc animal, sicuti species hominis animal in cōmune, non apparet, cur tale phantasma quatenus hoc animal repræsentat, non possit concurrere cum intellectu agente ad producendam speciem animalis. Deinde oportet intelligentem speculari phantasmata; ergo dum intellectus concipit animal, simul phantasia formabit idolum huius animalis, idque amotis impedimentis: ergo, &c. Nihilominus contraria sententia, quam in nostra conclusione statuimus, communis est, ac verisimilior. Nam quòd species primò genita ab intellectu agente, si nihil impediat, non sit species generis; tum aliis argumentis concluditur, tum eo potissimum quod omnis causa naturalis, si nihil desit, vel obsit, edit primò nobilissimum effectum, quem potest; nobilior autem effectus est imago repræsentans hominem, quàm animal. Quòd autem neque post primam

Qui velint etiā sine impedimēto elici posse species generū ab agēte intellectu.

1. Ratio.

2. Ratio.

Ostēditur in hoc casu nec 1. nec 2. speciei productionem posse esse naturæ genericæ.

speciei

ſpeciei productionem gignatur ab intellectu agente, & phantaſmate alia ſpecies, quæ ſit propria animalis, ex eo oſtenditur; quia, vt docet Ariſtoteles lib.8.Phyſic.cap.6.text.53.idem eodem modo ſe habens, nonniſi idem efficit. Quare ſi intellectus agens, & phantaſma primo congreſſu naturę ſpecificę typum genuere: non eſt cur alium poſteà gignant. *Ad 1. Ratio.* Ad primum verò argumentum pro parte contraria reſpondendum eſt, non ſufficere repræſentationem illam virtualem, vt propterea intellectus, & phantaſma producant ſpeciem animalis: cùm oppoſitum fieri debere oſtendant proximè adductæ rationes. *Ad 2.* Ad ſecundum dicendum eſt, vt intelligens dicatur phantaſmata ſpeculari, ſat eſſe percipi à phantaſia aliquod indiuiduum contentum ſub natura communi, vt Socratem, dum animal concipit.

9. Aſſertio. Nona aſſertio. Aliquando intellectus poſſibilis educit intelligibiles imagines infimarum ſpecierum. Hæc inde cõſtat, quia poſtquam ab intellectu agente producta eſt ſpecies naturę humanæ, verbi gratia, & intellectus patiens eius notitiam efformauit, poteſt ſubinde ex eadem imagine elicere cõceptum alicuius proprietatis ad hominem pertinentis, vt riſibilitatis, ex quo conceptu maneat in intellectu imago intelligibilis talis proprietatis. Et è conuerſo poſt receptam in intellectu imaginem alicuius accidentis proprij alicui naturæ ſpecificæ, poteſt intellectus patiens ex ea educere conceptum talis naturæ, per quem producat ſpeciẽ intelligibilem illi propriam, & adæquatam.

Quæri ſolet an in noſtro intellectu dentur ſpecies intuitiuæ, id eſt, quæ per ſe, ac determinatè repræſentent rem ſub eſſe præſentiæ, & aliarum conditionum indiuiduantium; quo pacto in eas ferimur per intuitiuam notitiam. *10. Aſſertio.* Sit decima aſſertio. Hoc vitæ ſtatu nõ dantur in noſtro intellectu ſpecies intuitiuæ. Hæc aſſertio conſentanea eſt doctrinæ exiſtimantium non produci à noſtro intellectu ſpecies rerum ſingularium, quam ſuprà vt magis Peripateticam amplexi fuimus. Nam cùm ſolæ res ſingulares cadant ſub notitiam intuitiuam, ſi in nobis earum ſpecies non dantur: planum eſt non dari ſpecies, quæ per ſe primò ad intuitiuam notitiam deſeruiant. Diximus, hoc vitæ ſtatu, quia ſpecies, quæ infunduntur animæ in abſceſſu à corpore deſeruiunt illi per ſe tam ad notitiam abſtractiuam, quàm intuitiuam, ſicuti & Angelis ſpecies à primo ortu ingenitæ, vt habetur ex S.Thoma prima part. quæſt.89.art.4. & quæſt.19.de veritate, articul.2.& quęſtio.vnica de anima, artic.20.ac quoties de cognitione Angelorum per ſpecies inditas reſpectu rerum ſingularium ſermo incidit. *VII.p.q.55.& 57.vtrobique art.2.& 2.cõtra gẽt.c.100.*

Cognitio intuitiua pro ſtatu huius vitæ cõpetit intellectui. Non eſt tamen propterea negãdum poſſe intellectui in ſtatu huius vitæ competere aliquam intuitiuam cognitionem. Licet enim nullam habeat ſpeciem, quæ ex ſe rem intuitiuè repræſentet; poteſt tamen determinari à phantaſmate obiiciente rem ſub eſſe præſentiæ, aliarúmque conditionum indiuidualium, ita vt eliciat notitiam

rei ſingu

rei singularis sub prædictis conditionibus, quæ notitia procul dubio intuitiua erit. Quare non probamus sententiã Capreoli in 2. dist. 23. quæst. vnica artic. 3. Durandi quæst. 3. Prologi art. 2. Bassolij ibidem quæst. 1. & aliorum negãtium nostro intellectui talem notitiam intuitiuam; quam concedunt Ochamus quæst. 1. prologi, Gregorius in primo distinct. 3. quæst. 3. artic. 1. Sotus libro Summ. cap. 3. aliique complures. Obiiciat tamen aliquis, si daretur in intellectu notitia illa, quam elicimus de Petro præsente, cùm clausis oculis possit intellectus conseruare eandem notitiam, sequi vnam, eandemque cognitionem esse, & intuitiuã, & abstractiuam: siquidem prædicta cognitio interim dum ferebatur in Petrum vt præsentem, erat, vt dicebamus, intuitiua: posteà verò, non exhibita iam præsentia, cœpit esse abstractiua. Huic obiectioni occurrendum in primis, si ea quicquam conficit, etiam concludere neque in sensu interno dari aliquam notitiam intuitiuam: cùm similiter obiici queat, clausis oculis posse à nobis continuari eandem cognitionem phantasiæ, qua in Petrum præsentẽ ferebamur. Respondemus igitur in proposito euentu non conseruari eandem cognitionem; sed deposita priori ex toto, tam quoad realitatem, quàm quoad formalitatem, inchoari denuò aliam quæ sit abstractiua. Vel certè seruata realitate prioris aduenire illi nouam formalitatem, per quam in specie notitiæ abstractiuæ reponatur. Quam rationum formalium mutationem sub eadem communi realitate in quibusdam actionibus moralibus viri docti admittunt.

Quòd notitia intuitiua, & abstractiua distinguãtur specie Scotus quodl. 13. Du q. 3. Prol. Almai. in 3. d 14. q. 1. art. 2.

Obiectio.

Dilutio.

Quo pacto ab intuitiua cognitione transitus fiat ad abstractiuam.

Sed est adhuc non prætereunda dubitatio, qui fieri possit, vt eadem imago, siue intelligibilis intellectui, siue sensibilis interno sensui deseruiat ad notitias specie differentes, cuiusmodi sunt intuitiua; & abstractiua. Sunt qui velint nõ ab eadem imagine elici vtramque notitiam: sed cessante cognitione intuitiua, confestim euanescere imaginem, à qua illa oritur; neque abstractiuam promi nisi ab alia diuersæ naturæ, quæ in potentia remanet. Non placet tamen opinio hæc, vel ob eam rationem, quòd res absque necessitate multiplicet: nihil enim obstat quominùs ab eadem specie intelligibili, sicuti & ab eadem potentia, proficiscantur actiones distinctæ specie, vt sentit (quod iam suprà retulimus) D. Thomas de speciebus tam animarum separatarum, quàm Angelorum: putat enim animas separatas, & Angelos per easdem species cognoscere abstractiuè res antequam sint, & intuitiuè, cùm iam sunt. Præterea ex eadem specie elicere Angelum conceptum hominis, & leonis; qui tamen conceptus specie distinguuntur. Adde quòd species intelligibiles, quæ semel intellectui impressæ fuerunt, perpetuò in eo manent, suntque omnino indelebiles, vt docet idem Sanctus Doctor prima part. quæstion. 89. articul. 5. & libro 2. contra gentes capit. 74. Nec enim est earum dignitati consentaneum, vt non conseruentur nisi durante cognitione, & præsente obiecto, sicuti species externarum facultatum, & sensus communis. Itaque fictitia videtur illa mox euanescentium,

Qui negent ab eadem specie procedere posse has notitias.

Id non reputatur inconueniens.

tium,& permanentium in intellectu specierum distinctio.

11. Assertio. Dari in nostro intellectu species rerum immaterialiũ pro vtraq; parte est disputabile. Est etiam à paucis, nec dum satis explicata controuersia, num in nostro intellectu dentur species rerum immaterialium. Sit vndecima assertio; In vtramque partem probabile est dari in nostro intellectu, etiam hoc vitæ statu, aliquarum rerum immaterialium species. Pars affirmatiua inde ostenditur, quia cùm intellectus format has propositiones, Charitas est maxima virtutum. Prudentia est habitus mentis; & apprehẽdit earum extrema, non videtur eiusmodi apprehensiones

1. aliunde elicere, quàm ex speciebus intelligibilibus extremorum, cùm autem extrema immaterialia sint, dabuntur in intelle-

2. ctu species rerum immaterialium. Deinde is, qui semel prudentiæ conceptum elicuit, experitur in se posteà maiorem facilitatem ad similem conceptum repetendum: hæc verò maior facilitas censetur apud philosophos præcipuum indicium inhærentis habitus: datur ergo in intellectu habitus apprehensiuus, siue species prudentiæ, aliarumque eiusmodi rerum spiritalium.

Pars negatiua firmatur. Pro parte autẽ negatiua est in primis illud, quòd vt obiectũ moti-

1. uũ nostri intellectus est ens materiale; ita nõ videtur posse sibi comparare cognitionẽ habitualẽ, quæ per species habetur, nisi materia-

2. lium rerũ. Deinde, quia ex speciebus rerum materialium poterat arguendo, discurrendóve elicere immaterialium conceptus. Quo fit vt superuacaneæ videantur species propriæ rerum immaterialium.

Respondetur ad 1. rationẽ partis affirmatiuæ. Qui huius dubij partẽ negatiuã tueri volet, ad primũ argumentum pro aduersariis adductũ respõdebit, vt intellectus propositiones illas effingat, non egere propriis specieb. extremorũ; potest enim eo-

Conceptus rerum immaterialiũ elici ex speciebus materialiũ. rum conceptus ex specieb. materialiũ rerũ elicere. Quod hoc exemplo ostenditur. Percipit phantasia hoc vocabulũ, prudentia: deinde vnà cum intellectu agẽte imprimit possibili speciẽ, quæ repræsentet sonum in cõmune (nec enim admittimus speciem intelligibilem huius soni, sicuti nec aliarum rerũ singularium) tum intellectus possibilis ex tali specie, determinata tamen à phantasmate, quo repræsentatur vocabulum illud, prudentia, format conceptũ illiusmet singularis vocis, & quia scit eam significare habitũ quendã virtutis, qui dicitur prudentia, elicit conceptũ prudẽtiæ. Ita verò ex specie significante sonum, qui est res materialis, prõpsit intellectus rei immaterialis, id est, prudentiæ conceptũ. Quod in reliquis apprehẽsionibus immaterialium obiectorũ suo modo poterit contingere. Atque hic progressus ordinariè datur in formandis apprehensionib. rerũ, quarum vocabula audimus, si eorum iam significata teneamus. Quo patet propositum argumentum parum roboris habere ad constituendas species intelligibiles rerum immaterialiu. Neque id à nobis ad-

Ad 2. Vnde proueniat maior facilitas in concipiendis rebus immaterialibus. ductum fuit, nisi vt eius occasione explicaremus ordinẽ concipiendi, quem in prædicto euentu seruat intellectus. Ad secundũ respondendum est eum, qui semel formauit conceptum prudentiæ, aliarúmve rerum immaterialium, sentire deinceps maiorem promptitudinem, & facilitatem ad similes conceptus, non quòd tunc acquisierit, aut

rit,aut magis actuarit iam antè acquisitam speciem earum rerum: sed quia magis actuauit species rerum materialium, tam in intellectu, quàm in phantasia, è quibus speciebus arguendo eduxit conceptus rerum immaterialium.

Ad 1. ratione partis negatiu. Ad primum pro parte negatiua dicendum est, ex eo quòd obiectum motiuũ nostri intellectus sit ens materiale, rectè colligi non posse ab intellectu agẽte produci nisi rerum materialiũ species, cùm sola entia materialia moueant phantasiam, cum qua intellectus agẽs concurrit ad species educendas. Non tamen probari haud posse gigni tales species ab intellectu possibili per cõceptus elicitos ex speciebus productis per intellectum agẽtem. *Ad 2.* Ad secundum dic etsi non sit inficiandum dari modum illum educendi primos rerum immaterialium conceptus ex speciebus rerum materialium; tamen quia is aliquantulum operosus est, ac minùs expeditus, nequaquam fore superuacaneas species rerum immaterialium ad similes conceptus in posterum maiori facilitate repetendos.

Nõ posse dari speciẽ intelligibilẽ alicui naturalẽ, qua mẽtis cogitationes exprimat. Quæri solet an alicui creaturæ possit esse naturalis aliqua species intelligibilis, quæ repręsentet mẽtis cogitationes. Respondetur non posse cũ Caiet. 1. part. q. 57. art. 4. cũ D. Bonauentura in 2. q. 8. quæst. vltima, Richardo ibidem art. 2. q. 4. & Gregorio dist. 9. quæst. 1. Probatur quia ex diuinis literis constat solum Deum esse cordium scrutatorem. *Solus Deus cordiũ inspector.* Quod non esset si alicuì creaturæ per naturam cõpeteret, mentis cogitationes cognosceret. Accedit quòd si id posset fieri, non rectè à sanctis argueretur Christi diuinitas ex eo, quòd aliorum cogitationes videret. Neque obstat quòd cùm Angeli inter se colloquuntur per species sibi ingenitas, aliorum conceptus percipiunt: non enim eæ species aliorum conceptus absolutè repræsentant, sed dependenter à directione, qua vnus Angelus ad alterum, cum quo loquitur, suos conceptus dirigit, vt docet D. Thomas 1. part. qu. 107. art. 5. de veritate quæst. 9. art. 4. & in 2. dist. 11. quæst. 2. artic. 3. vel ab aliquo externo signo, quo sua cogitata aperiunt, vt existimat Gregorius Arimin. in 2. dist. 10. quæst. 2. Marcilius quæst. 7. art. 2. Chlicthouæus super Damasc. lib. 2. fidei cap. 3. & alij. *Quo pacto Angeli aliorũ notiones percipiant.*

Alensis 2. p. q. 27. m. 6. Alber. de 4. coæuis q. 9. art. 5. D. Anton. 3. p. tit. 31. ca. 1. §. 2. Capr. & Hispal. in 2. d. 11. q. 1.

QVÆSTIO VI.

Num omnes interni sensus, & quo nam causæ genere cum intellectu agente concurrant ad producendas species intelligibiles.

ARTICVLVS I.

Explicatur prior controuersiæ pars.

ORDIEMUR in hac disceptatione ab eo, quod priori loco disquirendum proposuimus. Philosophandum verò à nobis erit iuxta opinionem existimantiũ duos tantùm esse internos sensus, nempe sensum communem,& phantasiam ; ad quam superiùs delegauimus omnia officia,quæ alij tribus quatuórve potentiis internis sensitiuis distribuunt.Non quærimus autem an omnes sensus interni aliquo modo intellectui ministrent ; constat enim ministrare illi omnes, etiam externos,quatenus vniuersi suorum sensibilium imagines ad phantasiam transmittunt. Tantùm ergo in controuersiam vocamus,omnes ne interiores sensus,an vnus tantùm,ei proximè famulentur.Quòd omnes,arbitratur Apollinaris hoc in lib.q.6. videturque traditum à D.Thoma in quæstionibus de veritate qu. 18.art.8. Potéstque id ex eo ostendi,quia congruit, vt sicuti omnes externæ sentiendi facultates proximè influunt in sensum communem ; ita omnes interni immediatè agant in intellectum possibilem suppeditando agenti materiam ad abstrahendum,& vnà cum eo operando. Secundo,quia cùm tota vis intellectiua, sicuti & anima rationalis, in qualibet parte corporis existat, adsitque sensui communi situ & immediatione præsentiæ ; nihil impediet quominùs eius etiam ministerio proximè vtatur.

Sensus quæstionis proponitur. *Apollinaris sensus omnes internos intellectui putauit obseruire.* *1. Argum.* *2. Argum.*

Verùm quòd vnus tantùm sensus interior sit proximus minister intellectus,nempe is,qui inter cæteros dignitate eminet (quem nos phantasiam ponimus) maiori probabilitate asserit Caietanus 1.part. quæst.73.art.3.& quæst.85.artic.1.eo potissimùm argumento, quia dignitatis ordo,& optima naturæ constitutio postulat,vt ea tantùm potentia intellectui quoad operationem iungatur, eíque ministerium proximè impendat, quæ ad illum dignitate propiùs accedit, iuxta illud D.Dionysij 4.capite de diuinis nominibus, Supremum infimi attingit infimum supremi.Est enim phantasia suprema inter sensus, qui in potentiis cognoscentibus obtinent locum infimum, & intellectus humanus est infimus inter facultates intellectrices, quæ in eisdem potentiis supremum locum vendicant. Deinde ab extremo ad extremum non itur,nisi per medium ; sed inter intellectum,& sensus tam communem,quàm externos,qui sunt veluti extrema, interiecta est phantasia ; ergo vt ab illis aliquid sensibile ad intellectum commeet, oportet vt priùs in phantasia insit, atque adeò nõ alius sensus,sed phantasia proximè intellectui ministerium præstabit.Igitur ad primum argumentum contrariæ partis,quæ nobis alibi non displicuerat,negari debet parem esse rationem in externis sensibus comparatione sensus communis,& in internis comparatione intellectus.Diuersitas autem ex iis, quæ proximè attulimus liquidò constat. Ad secundum dic ne sensus communis intellectui famulatum proximè exhibeat, non impediri ob situs distantiam, quæ nulla est, sed quia id non patitur ordo naturæ , quem diximus.

Vnam phantasiam obire hoc ministerium. *Probatur 1.* *Dionys.* *Probatur 2.* *Ad 1. arg. partis oppositæ.* *1. Phys. c. 1. q. 5. art 3.* *Ad 2. arg.*

Vt

Vt verò phantasiæ satellitiũ meliùs percipiatur, tria occurrunt explicanda. Primum est, vtrum phantasma impressum, an expressum concurrat cum intellectu agente ad producendas species intelligibiles. Secundum, concurrat ne phantasma ea præcisè ratione, qua communem naturam repræsentat, nec ne. Tertium, an vnum, idemque phantasma ad plures species intelligibiles educendas idoneum sit. Ad primum horum, longiori disputatione omissa, respondendum est immediatè concurrere phantasma expressum, quod ab impresso elicitur. Patet hoc ex eo, quia phantasia non concurrit cum intellectu nisi operando, dum verò operatur rei apprehensæ phantasma exprimit. Deinde, quia cùm in phantasia sint impressæ variarum rerum imagines, & intellectus agens indiscriminatim se habeat ad vsum, seu ministerium huius, vel illius; oportet vt ad id determinetur: non est autem alia ratio, qua determinari possit, nisi eliciente phantasia ex vna aliqua illarum imaginum phantasma expressum rei per eam significatæ. *Tres dubitationes circa phãtasiæ ministerium.* *Pro 1. dubit.*

Quod ad secundum attinet pro certo habendum est phantasma non repræsentare naturam communem nudam, ac liberam à differentiis indiuidualibus, sed cum iis iunctam, & concretam, vt cõnstat ex iis, quæ superiùs à nobis disputata sunt. Verùm licet ita res habeat, & communis, ac singularis natura à parte rei in vnam indiscretam realitatem coalescant; non desunt tamen argumenta, quibus videri possit ipsarum phantasma eam admittere distinctionem, vt quoties concurrit cum intellectu ad producendam speciem intelligibilem, quemadmodum hæc non significat nisi naturam communem, ita phantasma non concurrat nisi ea præcisè ratione, qua eandem communem naturam repræsentat. Enim verò phantasma, quod Socratem refert, distinguitur specie à phantasmate, quod Platonem significat, vt plerique graues Auctores arbitrantur, & tamen vtrumque producit imaginem intelligibilem eiusdem speciei, nempe hominis: quod certè non aliunde prouenit, nisi quia ambo concurrunt secundum conuenientiam, & cognationem, quam inter se habent, hoc est, pro vt communem hominis naturam repræsentant. Deinde effectus imitatur suam causam; sed species intelligibilis non imitatur phantasma, vt singularitatem, sed vt naturam communem refert: ergo phantasma non est causa speciei, prout singularitatem, sed prout naturam communem significat. *Pro 2. dubit.* *Arguitur phantasma non concurrere nisi ea præcisè ratione qua naturam communem repræsentat.* 1. 2.

Amplectenda tamen est contraria sententia, quæ asserit phantasma non concurrere ea præcisè ratione, qua communem naturam, sed vt tam communem, quàm singularem exhibet. Quæ ita probatur. Phantasma cùm sit causa naturalis, totum suum conatum impendit, agitque secundum vltimum potentiæ, vt & cæteræ formæ, quæ sunt naturalia agendi principia: ergo ex se incũbit in effectum secundum totam suam repræsentandi vim, ac secundum rationem sibi propriam, & peculiarem: non igitur concurrit, provt in eo elucet quasi solitariè sola communis natura. Corroboratúrque argu- *Phantasma concurrit vt vtramq́, naturam communem & singularem exhibet.*

mentum ex eo,quia vt phantaſma totum refert indiuiduum, & indiſtinctè exprimit tam communem,quàm ſingularem naturam; ita non concurret cum intellectu,niſi vt id totum repræſentat.

Ad 1. arg. Ad argumenta,quæ oppoſitum ſuadebant,reſpondẽdum eſt duo illa phantaſmata ideò producere imaginem intelligibilem vnius ſpeciei,eſto ſpecie differant,quia repræſentant indiuidua ſub eadem *Ad 2* infima ſpecie contenta. Item non producere effectum ſibi ex toto ſimilem,licet ſe totis concurrant:quia ſæpè accidit, vt effectus non aſſequatur perfectam ſimilitudinem ſui efficientis quoad omnia: quanquam efficiens ſecũdum totam ſuam perfectionem agat:quod ob varias cauſas accidit,exempli gratia,propter intercapedinem ſpatij in qua eius virtus langueſcit,ac ſenſim minuitur; quo pacto lux octo graduum in prima ſuperficie excepta, licet ſecundum totam octo graduum latitudinem agat; tamen immediatè poſt illam primam ſuperficiem non iam octo graduum lucem fundit, ſed minùs intenſam,deinde minùs,& ita gradatim vſque ad non gradum. Vel ratione materiæ,ſiue ſubiecti, in quo effectus recipitur: quo pacto phantaſma huius candidi non producit niſi ſpeciem intelligibilem candidi in commune, quia intellectus poſſibilis non eſt ſubiectum capax talis ſpeciei;quæ ſingularem tantum naturam repræſentet,vt ſuprà ſtatuimus. Itaque dicendum effectum imitari ſuam cauſam quoad poteſt:ſpeciem verò intelligibilem non poſſe imitari phantaſma quoad repræſentationem ſingularitatis.

Vnde veniat, vt effectus nõ ſemper perfectè efficiẽti cauſæ aſſimiletur.

Pro 3. dubit. Ad tertium ſunt qui concedant poſſe intellectum agentem ex eodem phãtaſmate educere plures ſpecies intelligibiles;vt ex phantaſmate huius candidi,vnam candidi, alteram colorati. Aduerſa tamen opinio vt ex dictis conſtat, magis placet, vel eo argumento, quod ſuprà attulimus.Nam cum phantaſma totam ſuam vim agendo expromat,& ſe totò agat,vtique non concurret niſi prout ab eo exprimitur hoc candidum, atque adeò non niſi ſpeciem candidi gignet.Loquimur autem de phantaſmate, quod hoc candidum dilucidè refert, quódque idoneum eſt ad ſpeciem candidi producendam.Nam ſi tantummodò hoc coloratum exhibeat, tunc ſola ſpecies colorati, non verò candidi ab eo elicietur: quia tunc maximus eius conatus non plus attingit.

Vnũ idemq́ phãtaſma nõ eſſe idoneum ad plures ſpecies intellig. educendas.

ARTICVLVS II.

Explanatur altera pars propoſitæ controuerſiæ.

In quo genere cauſæ phãtaſma concurrat cum intellectu.

EQVITVR poſterior pars quæſtionis, in qua examinandum ſe offert quonam cauſæ genere phantaſma cum intellectu agente concurrat ad eliciendas ſpecies intelligibiles. Nã quòd ei in aliquo cauſæ genere concurſum exhibeat,ex eo conſtat,quia intellectus agens in producendis ſpeciebus intelligibilibus eſt cauſa vniuerſalis, quæ vt hanc potiùs,quàm illam ſpeciem producat,eget cauſa particulari, à qua determi-

terminetur; hæc autem causa est phantasma expressum rei sensibilis. Sunt ergo de hac re duæ opiniones; altera existimantium phantasma concurrere in genere causæ materialis: altera eorum, qui putant concurrere in genere causæ efficientis: quæ adhuc bipartita est, vt mox dicemus. Priores volunt phantasma habere se vti dispositionem intellectus possibilis eo modo, quo perturbationes appetitus ad intellectus, & voluntatis nostræ actiones: fit enim sæpè docente Aristotele 3. Eth. cap. 4. vt prout quisque secúdum appetitum afficitur, ita de rebus iudicet, easque appetat, aut reiiciat. Vnde quibus ira efferuescit, facilè iudicant sumendam sibi esse vindictam, eámque appetunt. Sic igitur sese habere inquiunt phantasma ad intellectum possibilem; quia si phantasma Socratem, verbi gratia, referat; disponitur intellectus possibilis ad excipiendam speciem hominis; si Bucephalum, ad speciem equi; spectat autem hic concursus ad causam materialem; siquidem dispositiones patientis reuocantur ad materiam. Ac sanè quòd phantasma vt materia, non vt efficiens ad speciem intelligibilem se habeat; ex eo videtur, quia semper effectus sequitur deteriorem partem suæ causæ efficientis. Quare si intellectus agens, & phantasma intelligibilem speciem partiatim efficerent, cum phantasma corporeum sit, necessariò species intelligibilis materiale quidpiam foret. *1. Opinio est cócurrere in genere causæ materialis.*

Hæc sententia non placet, sed ea potiùs, quæ phantasmati actiuum concursum tribuit quod communis philosophantium schola tuetur. Diuus Thomas de veritate quæstione decima, articulo sexto, & secundo, contra gentes capite septuagesimoseptimo, & 3. parte quæst. 9. art. 4. Caietanus ibidem; Scotus quodlibeto 8. art. 1. & in 1. distinct. 3. quæst. 8. Lichetus eadem distinct. quæst. 2. Soncinas 7. Metaph. quæst. 12. Ferrariensis hoc in libr. quæstione 13. in 2. distinct. 17. quæst. 2. & Capreolus in 2. distinct. 3. quæst. 2. articul. 3. *2. Opinio, quæ placet, actiuum cõcursum phãtasmati attribuit.*

Primùm, quia intellectus eget causa particulari, à qua actiuè determinetur: hæc verò non alia est, quàm phantasma. Vnde Aristoteles intellectum agentem comparauit externo lumini, quod à candore effectiuè determinatur ad imaginem potius candoris, quàm nigredinis ducendam. Deinde quia id, quod causat assimilando sibi effectum, pertinet ad effectricem causam; at phantasma ita se habet ad speciem intelligibilem. Namque rationem repræsentandi, seu esse repræsentatiuum, accipit species à phantasmate, quemadmodum & esse spiritale ab vtroq; intellectu; ab agente, vt ab effectrici; à possibili vt à causa subiectiua seu materiali. Lege Diuum Thomam de veritate quæstione decima, articulo sexto, ad septimũ. Quòd si quis obiiciat phantasma, dum sibi similem speciem reddit magis videri sortiri rationẽ causæ exemplaris, cuius causalitas consistit in imitatione, quàm efficientis. Respõdemus, si propriè loquamur, eam tantùm assimilationem pertinere ad causam exemplarem, qua res ad quam artifex operando respicit, secundũ passiuã imitationẽ ab effectu exprimitur, vt in Physicis latè disseruimus; at phãtasma non ita *Probatur 1.* *Probatur 2.* *Obiectio.* *Dilutio.* *Lib. 2. c. 7. q. 4. art. 1.*

se ha

se habet ad speciem intelligibilem; non enim intellectus ad ipsum attendens, ipsumque cognoscens ad illius similitudinem speciem gignit. Quare minus propriè dici potest phātasma sortiri causalitatem exemplaris respectu speciei intelligibilis; sed esto hæc illi competat; ea tamen non obstat, quominùs causalitas actiua, quam diximus, eidem simul conueniat.

Minus propriè causalitas exemplaris phantasmati tribuitur.

Respondetur ad rationem prioris sententiæ.

Ad rationem verò, quæ ostendere nitebatur phantasma nullo pacto esse causam efficientem, sed quasi dispositionem in generatione specierum intelligibilium, respondendum est effatum illud Philosophorum, Effectus sequitur deteriorem partem suæ causæ, si absolutè spectetur, multis exēplis conuinci à vero aberrare. Atque vt nūc cætera omittamus, respondemus non oportere effectum sequi deteriorem partem, cùm deterior pars à præstantiori eleuatur, vt in re proposita accidit. Quandoquidem operatio phantasmatis eleuatur ab intellectu agente vltra propriam vim, ac facultatem.

D. Thomæ sectatores volunt phātasma cōcurrere vt instrumentum.

Scot. & alij vt causā partialem.

Sed adhuc inter illos, qui phantasmati respectu specierum intelligibilium efficiendi vim tribuunt, dissidiū est. Nam Caietanus, Ferrariensis, Capreolus, & alij volunt phantasma concurrere tanquam instrumentum, quo medio intellectus agens operetur. Scotus & alij asserunt phantasma, & intellectum agentem esse duas causas partiales vnam totalem causam integrantes, quarum vtraque immediatè effectum attingat. Prioribus ea ratio adstipulatur, quia causa particularis est instrumentum vniuersalis, quam determinat, & cui subordinatur: at phantasma determinat intellectum agentē, vt causa particularis vniuersalem. Quod iam ex dictis constat. Præterea necessariò eidem subordinatur, cùm absque illius concursu agere nequeat.

Fundamēta prioris sententiæ.

Fundamēta posterioris.

Posteriores autem Philosophi suam sententiam ex eo confirmant; quia id, quod propriè instrumentum est, aut non agit nisi motum ab alio, vt

---

CAPITIS SEXTI EXPLANATIO,

Discrimina inter primā intellectus apprehensionē, & compositionem.

Ndiuisibilium igitur. Hoc capite duplicem intellectus functionem distinguit Aristoteles, vnam, qua res simpliciter apprehendimus, & dicitur intellectio indiuisibilium. Alteram, qua res conceptas componimus vocatúrque compositio, sub qua tertia continetur, nempe discursus. Docet autem eo differre priorem operationem à posteriori, quòd in illa non insit veritas, aut falsitas: in hac insit. Item quòd in hac ea, quę sparsa sunt, ad vnitatem reuocet intellectus, connectendo videlicet inter se terminos, & ex ipsis propositiones coagmētando eo modo, quo cecinit Empedocles concordia factum esse, vt partes, & membra animalium, quæ priùs discreta fuerant, in vnum corpus coalescerent. Vel, quod eódem ferè recidit, docet Aristoteles apprehensionem

ΚΕΦ. ς.

μὲν οὖν τῶν ἀδιαιρέτων νόησις ἐν τούτοις, περὶ ἃ οὐκ ἔστι τὸ ψεῦδος· ἐν οἷς δὲ τὸ ψεῦδος καὶ τὸ ἀληθὲς, σύνθεσίς τις ἤδη νοημάτων, ὥσπερ ἓν ὄντων, καθάπερ Ἐμπεδοκλῆς ἔφη, Text. 21.

„ Ἧ πολλῶν μὲν κόρσαι ἀναύχενες ἐβλάστησαν.

ἔπειτα

alio, vt serra: aut est tota virtus agentis, vt calor respectu ignis, quorum neutrum phantasmati conuenit. Nec enim ab intellectu agente quicquam accipit, vt ex superioribus liquet: nec est tota vis intellectus agentis; alioqui non eleuaretur per illius actionem, & influxum: si enim sic eleuatur, oportet vt intellectus agẽs potiores partes in agendo obtineat, atque adeò vt eius virtus non sit ea tantùm, quæ phantasmatis propria est.

Vtraque sententia probabilis. Vtraque harum opinionũ admodum probabilis videtur; si tamen prima nomẽ instrumenti laxiori significato vsurpet; vt nimirũ conuenit iis omnibus, quorum interueniente ministerio aliquod agens vniuersale in operando vtitur. Qui igitur priorem tueri volet, ad rationem aduersariorum respondebit, rectè cõcludere phantasma non esse propriè instrumentũ intellectus agẽtis; quod tamẽ non obstat, quominùs, latè accepto vocabulo, instrumentum dici queat. Cui autem posterior magis placuerit; ad argumentũ partis contrariæ dicet, phãtasma non solùm determinare intellectum agentẽ, vt causa particularis vniuersalem determinat, sed ei quoque subordinari; non tamen more proprij instrumenti, quasi intellectus agens eo intermedio operetur; sed quia nequit absque illius consortio agere, & illud vltra vires proprias excitat ad agẽdum: ita vt ambo partiatim, & immediatè influant in effectum, quem neque phãtasma sine intellectu, nec intellectus absque phantasmate vllo modo producet. Quòd si quis opponat cùm duæ causæ ita concurrunt quamlibet earum posse per se solam edere effectũ eiusdem speciei, licet minùs perfectum; vt cùm duo luminosa lumen producunt. Occurrendum, non esse id perpetuò verum, quia secùs accidit in causis, quæ sunt heterogeneæ comparatione effectuum, quomodo se habent intellectus agens, & phantasma ad species intelligibiles: itemque intellectus patiens, & species intelligibiles ad intellectionem. *Obiectio.* *Solutio.*

CAP. VI.

Text. 21. [a] NDIVISIBILIVM *igitur intellectio in hisce consistit, circa quæ falsitas non est. At in quibus iam falsitas & veritas inest: in hisce compositio quædam iam est conceptuum intellectus, quasi ipsi sint vnum. Atque vt Empedocles dixit.*

Multorum certè capita, admirabile dictu,
Ceruice absq; fuere exorta in luminis auras:
Illa tamen dulcis post hoc cõcordia iungit.
Sic

hensionem simplicium esse priorem compositione: quia non componimus, nisi priùs apprehendamus: imitaturque hac in re intellectus naturam in procreatione animantium, quæ, vt Empedocles existimauit, priùs membra singulatim finxit, &c. Porro autem, vt non quæuis cõiunctio animal efformat, sic neque intellectus quæuis compositio veritatẽ enũtiat: si enim commẽsuratio cum diametro componatur, propositio falsa erit, si incommensuratio, vera. Hîc aduerte nomine compositionis comprehendi ab Arist. tam affirmantem, quàm negantem *Nomine compositionis quid denotetur.*

enuntiationem, vt annotarunt Caietanus, & Philoponus: nec immeritò: cùm omnis enuntiatio compositio quædam sit: sed propositionem negantem vocat paulò post Aristoteles diuisionem proprio vocabulo, quod in ea vnum ab alio diuidamus negemúsve.

Quibus modis cõtingat falsitas in diuisione.

ᵃ *Quod si eorum etiam.* Docet non modo ratione rerum conceptarum posse in enuntiationibus falsitatem reperiri; cùm videlicet coniungimus, quæ copulanda non erant, vt si dicamus hominē non esse animal (siquidem licet omnia per diuisionē dicere, hoc est, quę affirmata sunt, negare) sed etiã cùm termini alioqui inter se probè cohærent: at tempus verbi non rectè coaptatur. Nam v.g. morbus, & Socrates cohærent inter se, dum Socrates ægrotat; si quis tamen pronuntiet Socratem ægrotasse, mutato præsenti tẽpore in præteritum, falsum diceret.

Distinguitur ex obiectis 1. operatio intellectus, vt est, intellectio indiuisibilium.

Indiuis. 1. modo.

ᶜ *Dupliciter indiuisibile.* Primam intellectus operationem, qua indiuisibilia, id est, simplicia percipiuntur, apertiùs distinguit ex obiectis, atque trifariam indiuisibile dici: Vocatur autem in primis indiuisibile, id quod non est actu diuisum, diuidi tamen potest, vt linea: atq; hoc significat cùm ait indiuisibile dici dupliciter, nẽpe actu, & potẽtia. De tali autẽ indiuisibili agens, inquit, nihil prohibere, quominus intellectus intelligat indiuisibile, cùm percipit aliquid continuum, nempe longitudinem, quæ est indiuisibilis actu, licet potentia sit diuisibilis; potest nimirum intellectus magnitudinem dupliciter intelligere: Vno modo, vt est diuisibilis potentia, sicque intelligit lineam numerando partem post partem: atque adeò in tempore, siue successiuè. Altero, vt est indiuidua actu: & ita percipit eam, vt vnum quid ex multis partibus constitutum, atque adeò simul. Ideoque subiungit tempus, & longitudinem similiter diuidi, & non diuidi intelligendo. Vnde dici non potest cùm id, quod intelligitur, partibus caret, dimidium eius intelligi medietatę temporis, sed simul: quemadmodum si partes habeat, diuersis partibus respondere poterunt diuersæ partes temporis.

ἔπειτα συντίθεσθαι τῇ φιλίᾳ, οὕτω καὶ ταῦτα κεχωρισμένα συντίθεται, οἷον τὸ ἀσύμμετρον, καὶ ἡ διάμετρος. ᵇ ἂν δὲ γενομένων ἢ ἐσομένων, τὸν χρόνον Text.22. προσεννοῶν, καὶ συντιθείς· τὸ γὰρ ψεῦδος ἐν συνθέσει ἀεί· καὶ γὰρ ἂν τὸ λευκὸν μὴ λευκὸν, τὸ μὴ λευκὸν συνέθηκεν. ἐνδέχεται δὲ καὶ διαίρεσιν φάναι πάντα. ἀλλ' οὖν ἔστι γε οὐ μόνον τὸ ψεῦδος ἢ ἀληθὲς, ὅτι λευκὸς Κλέων ἐστὶν, ἀλλὰ καὶ ὅτι ἦν, ἢ ἔσται. τὸ δὲ ἓν ποιοῦν, τοῦτο ὁ νοῦς ἕκαστον. ᶜ τὸ δὲ ἀδιαίρετον Text.23. ἐπεὶ διχῶς, ἢ δυνάμει, ἢ ἐνεργείᾳ, οὐθὲν κωλύει νοεῖν τὸ ἀδιαίρετον ὅταν νοῇ τὸ μῆκος· ἀδιαίρετον γὰρ ἐνεργείᾳ, καὶ ἐν χρόνῳ ἀδιαιρέτῳ· ὁμοίως γὰρ ὁ χρόνος διαιρετὸς, καὶ ἀδιαίρετος τῷ μήκει. οὔκουν ἔστιν εἰπεῖν, ἐν τῷ ἡμίσει τι ἐνόει ἑκατέρῳ· οὐ γάρ ἐστιν, ἂν μὴ διαιρεθῇ, ἀλλ' ἢ δυνάμει. χωρὶς δὲ ἑκάτερον τῶν ἡμίσεων νοῶν, διαιρεῖ καὶ τὸν χρόνον ἅμα· τότε δὲ οἱονεὶ μήκη. εἰ δὲ ὡς ἐξ ἀμφοῖν, καὶ ἐν τῷ χρόνῳ τῷ ἐπ' ἀμφοῖν. ᵈ τὸ δὲ μὴ κατὰ ποσὸν ἀδιαίρετον, ἀλλὰ τῷ εἴδει νοεῖ ἐν ἀδιαιρέτῳ χρόνῳ, καὶ Text.24. ἀδιαιρέτῳ τῆς ψυχῆς· κατὰ συμβεβηκὸς δὲ, καὶ οὐχ ᾗ ἐκεῖνα διαιρετὰ, ᾧ νοεῖ καὶ ἐν ᾧ χρόνῳ, ἀλλ' ᾗ ἀδιαίρετα· ἔνεστι γὰρ κἀν τούτοις τι ἀδιαίρετον, ἀλλ' ἴσως οὐ χωριστὸν, ὃ ποιεῖ ἕνα τὸν χρόνον καὶ τὸ μῆκος. καὶ τοῦτο ὁμοίως ἐν ἅπαντί ἐστι τῷ συνεχεῖ καὶ χρόνῳ, καὶ μήκει. ᵉ ἡ δὲ στιγμὴ, καὶ πᾶσα διαίρεσις, καὶ τὸ οὕτως Text.25. ἀδιαίρετον, δηλοῦται, ὥσπερ ἡ στέρησις. καὶ ὅμοιος ὁ λόγος ἐπὶ τῶν ἄλλων· οἷον, πῶς τὸ κακὸν γνωρίζει, ἢ τὸ μέλαν; τῷ ἐναντίῳ γάρ πως γνωρίζει.

ᶠ δεῖ

Indiuisibile 2 modo.

ᵈ *Quod verò non in quantitate* Secundo modo indiuisibile ait dici illud, quod vnam speciem vendicat, etsi compositum sit ex partibus non continuis, vt homo, domus, exercitus: & hoc ait percipere animam tempore indiuisibili, & per indiuisibilem potentiam, cuiusmodi est intellectus. Addit etiam licet ea, quæ sunt indiuisibilia specie, aliquam ratione partium diuisionem sortiantur, tamen per accidens

intelligẽ

Sic & hæc separata componi solent, vt incommensurabile & diameter. [b] *Quod si eorum etiam, quæ fuerunt, vel erunt fit compositio, & tempus insuper intelligitur, atque additur. Falsitas enim in compositione semper consistit. Nam si album non album esse dicat, ipsum tunc non album componit. Licet autem per diuisionem etiam omnia dicere. Attamen falsitas, aut veritas non solùm consistit in hoc, Cleon est albus, sed in his etiam, Cleon erat, vel erit albus. Id verò quod singulos dictos conceptus componit, vnumq́; facit, ipse est intellectus.* [c] *Cum autem dupliciter indiuisibile dicatur, aut potentia, aut actu: nihil prohibet intellectum, cum longitudinem intelligit, indiuisibile intelligere, & in indiuisibili tempore: est enim indiuisibilis actu. Et tempus perinde atque longitudo diuisibile, ac indiuisibile est. Non igitur dici potest, qui in vtroque temporis dimidio intelligebat: non est enim si non diuisio fiat, nisi potentia: At cum vtrúmque seorsum intelligit, diuidit simul & tempus, atque tunc vt longitudines, illa intelligit. Quòd si longitudinem vt ex vtrisque constantem intelligat, in eo quoque, tempore nimirum ipsam intelligit, quod ex vtrisque pari modo temporibus constat, atque componitur.* [d] *Quod vero non quantitate, sed forma est indiuisibile, id in indiuisibili tempore, & anima indiuisibili intellectione percipit, atque intelligit: per accidens autem, & non hoc sanè, quo illa diuisibilia sunt, id quod intelligit, & tempus, in quo intelligit, sed hoc, quo indiuisibilia sunt. Inest enim & in his indiuisibile quiddam: at fortasse nō separabile, quod quidem vnum tam tempus ipsum, quàm ipsam longitudinem facit, atque id in omni sane continuo, & tempore, & longitudine similiter inest.* [e] *Punctum autem, omnisq́; diuisio, & id, quod est sic indiuisibile, perinde atque priuatio cognoscitur, manifestumq́; euadit: similis esse videtur, & in alijs ratio: hoc enim modo malum cognoscit, atque etiam nigrum: Contrario namq́; quodammodo cognoscit.*

Text. 22.
Text. 23.
Text. 24.
Text. 25.

intelligi diuisa, non vt sunt diuisibilia, & ex parte eius, quod intelligitur, & ex parte temporis: sed vt sunt indiuisibilia, quia in partibus diuisis est aliquod indiuisibile, nempe ipsa species, quam intellectus indiuisibiliter percipit. Quòd si intelligeret partes vt diuisas, nimirum carnem per se, & ossa per se, atque ita cæteras: tunc non intelligeret tempore indiuisibili. Contendit autē Aristoteles huius, & superioris modi similitudinem ostendere. Vt enim hoc in modo est aliquid indiuisibile, nimirum species, quæ facit omnes partes totius vnum esse, ita forsitam in continuo inest quidpiam ab eo inseparabile, videlicet indiuisibile, quod causa est, vt tempus vnum sit, & longitudo vna: Siue hoc dicatur esse punctum in linea, & momentum in tēpore: siue ipsa species longitudinis, aut temporis. Sed hoc differt, quòd tale indiuisibile similiter in omni continuo, & tēpore, & linea inuenitur: indiuisibile autem secūdum speciem, non similiter in omnibus speciē habentibus: siquidem quædam constant partibus homogeneis, quæ eandem speciem, & appellationem cum toto sortiuntur: alia ex partibus heterogeneis, quæ aliter se habent. Ita hunc locum perobscurum interpretatur D. Thom.

Quæ similitudo, & quæ differentia detur inter huiusmodi indiuisibilia.

[f] *Id* [e] *Punctum autem* Indiuisibile tertio modo id esse ait, quod non solùm actu, sed potentia insectile est: vt punctum: hoc autem diuisio appellatur, quia vt per illud partes cohærent, ita & secantur, cùm ab se mutuò abiunguntur: quòd similiter de momento pronunciandum est. Hoc indiuisibile quo pacto sub intellectum cadat, ostendit docens illud non intelligi per se, sed per contrarium, seu quasi contrarium: percipitur enim per negationem continui, sicuti priuatio per formam, quam negat, vt malum per bonum,

Indiuisibile 3. modo.

num,& nigrum per album. Numerat autem nigrum inter priuantia, vel quia, vt interpretatur D.Thom.semper alterum contrariorum, quod imperfectius est obtinet modum priuationis respectu alterius, vt iam alibi exposuimus. Vel certè, quia sumpsit album pro luce, nigrum pro tenebris.

Modus cognoscendi vnũ contrarium per aliud, est proprius intellectus humani.

f *Id autem quod cognoscit.* Docet modum illum cognoscendi vnum cõtrarium per aliud, siue priuatiuum per formam negatam, ita vt intellectus ex cognitione vnius progrediatur ad cognitionem alterius, proprium esse facultatis intellectricis, quæ est in potentia, & non in actu puro: cuiusmodi est humanus intellectus. Quòd si quis alius existat, quem prænotio vnius cõtrarij non deducat ad intelligentiam alterius: sed in se ipso omnia vnitè, ac simpliciter comprehendat: oportere eum esse actum purissimum, & à materia, ac potentialitate prorsus abiunctum, quid est ipsa diuina mens. Ita hunc locum explicant D. Thom. & Philoponus: Themistius tamen, & Simplicius aliter, nempe de intellectu illo separato, quem finxere humano assistere ad rerum notionem excipiendam. Prior tamen interpretatio vera, ac germana est, congruitque cum iis, quæ ab Aristotele libro 12. Metaphysic. cap. 7. & 8. de Diuina mente scripta sunt.

f δεῖ δὲ δυνάμει εἶναι τὸ γνωρίζον, καὶ ἐνεῖναι ἐν αὐτῷ. εἰ δέ τινι μή ἐστιν ἐναντίον τῶν αἰτίων, αὐτὸ ἑαυτὸ γινώσκει, καὶ ἐνέργειά ἐστι καὶ χωριστόν. g ἔστι δ' ἡ μὲν φάσις τὶ κατά τινος, ὥσπερ ἡ κατάφασις καὶ ἀληθὴς ἢ ψευδὴς πᾶσα· ὁ δὲ νοῦς οὐ πᾶς, ἀλλ' ὁ τοῦ τί ἐστι κατὰ τὸ τί ἦν εἶναι ἀληθής, καὶ οὐ τὶ κατά τινος· ἀλλ' ὥσπερ τὸ ὁρᾶν τοῦ ἰδίου ἀληθές. εἰ δ' ἄνθρωπος τὸ λευκὸν ἢ μὴ, οὐκ ἀληθὲς ἀεί· οὕτω δὲ ἔχει ὅσα ἄνευ τῆς ὕλης. Text.26.

g *Est*

CAPITIS SEPTIMI EXPLANATIO.

a *Scientia autem ea.* vt D. Thom. & Simplicius, & Philoponus, aliique interpretes obseruarunt: tradit hoc capite Aristoteles discrimen inter actiuum, & contemplatiuum intellectum, vt hæc de intellectrici facultate doctrina illustrior euadat. Præmittit igitur intellectum in actu, id est, intellectum, pro vt intelligendi actum exercet, esse idem cum re intellecta: quod qua ratione verum sit, alibi explicuimus. Itẽ intellectum potentia antecedere intellectũ actu: quia quod in potestate est ad intelligendũ, deducitur aliunde ad actum. Id verò respectu eiusdem hominis accipi debet. Simpliciter enim potius antecedit, qui actu est, quia omnis potentia ab ea, quod est in actu constitutum, ad actum prouehitur. *Hoc lib. c. 4. text. 53. & c. 3. tex. 19. ibi. q. 3. Art. 2.*

Qua ratione intelligẽdũ sit intellectũ potentia antecedere intellectum actu.

b *Sensibile autẽ.* Quia inter sensum, & intellectum cognatio quædam est: ex iis, quæ sensui conueniunt, intellectus vim explicare contendit. Competit autem in primis sensui deduci ad actum ab obiecto sensibili, non tamen per aliquam proprie dictam alterationem, aut motum: qui sit actus entis in potentia, vt in potentia: quemadmodum lib. 3. Physico

ΚΕΦ. ζ.

a Τὸ αὐτὸ δ' ἐστὶν ἡ κατ' ἐνέργειαν ἐπιστήμη τῷ πράγματι. ἡ δὲ κατὰ δύναμιν, χρόνῳ προτέρα ἐν τῷ ἑνί. ὅλως δὲ οὐδὲ χρόνῳ· ἔστι γὰρ ἐξ ἐντελεχείας ὄντος πάντα τὰ γιγνόμενα. Text.27. b φαίνεται δὲ τὸ μὲν αἰσθητὸν, ἐκ δυνάμει ὄντος τοῦ αἰσθητικοῦ, ἐνεργείᾳ ποιοῦν· οὐ γὰρ πάσχει, οὐδ' ἀλλοιοῦται. διὸ ἄλλο εἶδος τοῦτο κινήσεως· ἡ γὰρ κίνησις, τοῦ ἀτελοῦς ἐνέργεια ἦν· ἡ δ' ἁπλῶς ἐνέργεια ἑτέρα ἡ τοῦ τετελεσμένου. τὸ μὲν οὖν αἰσθάνεσθαι ὅμοιον τῷ φάναι μόνον, καὶ νοεῖν. Text.28. c ὅταν δὲ ἡδὺ ἢ λυπηρὸν, οἷον καταφᾶσα, ἢ ἀποφᾶσα, διώκει Text.29.

[g] *Est autem dictio.* Reuocat se Aristoteles ad id, vnde est digressus, nempe ad secundam intellectus operationem, docétque intellectum, qui in compositione, & diuisione versatur, affirmando, aut negando aliquid de aliquo, interdum falsum esse, interdum verum. Eum autem, qui circa simplicia occupatur, & ipsum quod quid est rei secundum suam naturam absque nexu apprehendit, per se semper esse verum, quemadmodum & visus, aliíque sensus dum propria sensibilia apprehendunt: etsi per accidens interdum erret in applicatione formæ, quam percipiũt, vt quòd hoc, vel illud album sit, quod re vera non est. Tandem subdit ita rem habere in immateriali potentia, siue intellectu: fallitur enim etiam in simplici apprehensione, non tamen per se: sed ex accidente, dum etsi non componat, simplici actu accommodat alicui id, quod ei non inest, vt si Solem sub magnitudine bipedali concipiat. Sed nos de errore sensuum superiùs disputauimus, & de veritate tum simplici, tum complexa, quid sit, & quibus rebus competat, quibus non: in primo de interpretatione differimus.

In 2. operatione intellectus dari veritatem vel falsitatẽ per se.

In 1. autem veritatẽ per se, falsitatẽ per accidẽs.

[f] *Id autem quod cognoscit, potentia nimirum esse, & in ipso potentiam inesse oportet. Quod si causarum alicui nullum sit omnino contrarium: illa seipsam profectò cognoscit, & est actus, & etiam se-*
Text.26. *parabilis.* [g] *Est autẽ dictio quæ aliquid de aliquo enuntiat, quemadmodum affirmatio, vera omnis, aut falsa. At intellectus non omnis, sed qui est ipsius quid est secundum formam, est verus, & non quippiam de quopiam dicit. Sed vt visio proprij ipsius est vera, si verò album hominem esse dicat, aut non, non semper est vera: sic sese habent ea, quæ sine materia sunt.*

CAP. VII.

Text.27. [a] *C*IENTIA *autem ea quæ est actu, est idem, quod res, ea verò, quæ est potentia, in vno prior est tempore. Simpliciter autem neque tempore, sunt enim vniuer-*
Text.28. *sa, quæ fiunt ex eo, quod actu est.* [b] *Sensibile autem ad actum ex potentia sensitiuum ipsum deducere, actúque videtur efficere, non enim patitur ac alteratur. Quapropter alia quædam est hæc species motus, nam motus actus est imperfecti: at actus simpliciter, qui quidem est rei perfectæ, alius est omnino, diuersusq́; ab illo. Sentire igitur ipsi dicere solùm, ac intelligere simile est.*
Text.29. [c] *Cùm autem sensus iucundum aut molestum discernit: quasi affirmauerit, aut negauerit, tum persequi*

Physicorũ definitur: sed per alterationem translatitiam; qua subiectum non corrumpi, aut lædi, sed perfici solet. Item per aliud quoddam genus motus, seu mutationis, qua imagines ab obiecto transmissæ organo corporeo imprimuntur. Porrò prima sensus operatio, quæ est simplex cognitio obiecti, similis est primæ functioni intellectus, quæ dicitur simplicium apprehẽsio, quam hic dictionem, & intellectionem simplici vocabulo appellat, eáq; speciatim pertinet ad intellectum speculatiuum.

Simplex sensus cognitio similis est primæ intellectus operationi.

[c] *Cùm autem sensus.* Alia sensus operatio est perceptio rei sensibilis sub ratione conuenientis, aut non conuenientis, iucundi, aut molesti, quæ pertinet ad phantasiam. Ratione huius similem esse vult Aristoteles sensum intellectui practico, cuius est rem amplectendam, fugiendámve proponere voluntati. Vnde & discrimen habetur inter practicum, & speculatiuum intellectũ, quòd hic rem simpliciter consideret, neque spectet opus: ille dum rem, vt commodam, vel noxiam repræsentat, ad prosecutionem, aut fugam lacessat: atque adeò ad praxim dirigat.

Discrimẽ inter intellectum practicum, & speculatiuum.

[d] *Atque delectari.* Quia iucundi, & molesti fecit mentionem, obiter docet quid sit voluptuaria, molestáque actio, circa quid versetur, cuius sit facultatis propria. Ait esse delectationem, aut dolorem: versari circa bonum, aut malum, quatalia sunt, pertinere ad appetitum sensitiuum, quem appellat medietatem, seu mediocritatem; quia, vt interpretatur Simplicius, vtriusque susceptor est, tum suauis, tum insuauis: siue quia ex se est quasi medium non magis ad delectationem, quàm ad molestiam recipiendã aptum.

[e] *Et fuga & appetitus.* Monet fugam, & appetitum in actu, id est, actũ auersandi, & actum prosequendi obiectum, idem esse, quod dolor, & delectatio. Quæ res fusiùs, & enucleatiùs esset hoc loco pertractanda, nisi iã in Ethicis fuisset à nobis explicata. Subdit quoque appetitum sensitiuum, ad quem prædictæ actiones spectant, non distingui à potentia sensitiua. Intellige autem nõ distingui subiecto, quandoquidem, vt ab eadem anima oriuntur, ita in eodem insunt animali: Alioqui diuersam habent rationem, imò & realitatem.

Disp. 6. q. 3. art. 1.

Quo pacto debet intelligi appetitũ sensitiuum, nõ distingui à potentia sensitiua.

[f] *Anima autem.* Discrimen intellectus contemplatiui, & practici repetens ait licet anima dianoitica, id est, intellectus contemplatiuus phantasmatis vtantur, quia hæc ei suppeditant species, sicuti sensibilia externa sensui: tamen intellectum practicum aliter eisdem vti, nimirum, provt inseruiunt ad practica dictamina circa bonum, aut malum amplectendum, aut declinandum. Vnde colligit nunquam animam intelligere citra opem phantasmatum, cùm ea vtrique intellectui necessaria sint.

διώκει ἢ φεύγει. [d] καί ἐστι τὸ ἥδεσθαι καὶ λυπεῖσθαι τὸ ἐνεργεῖν τῇ αἰσθητικῇ μεσότητι πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἢ κακὸν, ᾗ τοιαῦτα. [e] καὶ ἡ φυγὴ δὴ καὶ ἡ ὄρεξις τοῦτο ἡ κατ' ἐνέργειαν· καὶ οὐχ ἕτερον τὸ ὀρεκτικὸν καὶ φευκτικὸν, οὔτε ἀλλήλων, οὔτε τοῦ αἰσθητικοῦ· ἀλλὰ τὸ εἶναι ἄλλο. [f] τῇ δὲ διανοητικῇ ψυχῇ τὰ φαντάσματα οἷον *Text. 30.* αἰσθήματα ὑπάρχει. ὅταν δὲ ἀγαθὸν ἢ κακὸν φήσῃ ἢ ἀποφήσῃ φεύγει ἢ διώκει. διὸ οὐδέποτε νοεῖ ἄνευ φαντάσματος ἡ ψυχή. [g] ὥσπερ δὲ ὁ ἀὴρ τὴν κόρην *Text. 31.* τοιανδὶ ἐποίησεν, αὐτὴ δὲ ἕτερον, καὶ ἡ ἀκοὴ ὡσαύτως· τὸ δὲ ἔσχατον ἕν, καὶ μία μεσότης· τὸ δ' εἶναι αὐτῇ πλείω. τίνι δ' ἐπικρίνει, ᾗ διαφέρει γλυκὺ καὶ θερμὸν, εἴρηται μὲν καὶ πρότερον, λεκτέον δὲ καὶ νῦν. [h] ἔστι γὰρ ἕν τι. οὕτω δὲ καὶ ὡς ὅρος. [i] καὶ ταῦτα ἓν *Text. 32.* τῷ ἀνάλογον καὶ τῷ ἀριθμῷ, ὂν ἔχει πρὸς ἑκάτερον, ὡς ἐκεῖνα πρὸς ἄλληλα· τί γὰρ διαφέρει τὸ ἀπορεῖν, πῶς τὰ ὁμογενῆ κρίνει, ἢ τἀναντία, οἷον λευκὸν καὶ μέλαν; ἔστω δὴ ὡς τὸ α τὸ λευκὸν, πρὸς τὸ β τὸ μέλαν, τὸ γ πρὸς τὸ δ, ὡς ἐκεῖνα πρὸς ἄλληλα· ὥστε καὶ ἐναλλάξ. εἰ δὴ τὰ γ δ ἑνὶ εἴη ὑπάρχοντα, οὕτως ἕξει ὥσπερ καὶ τὰ α β, τὸ αὐτὸ μὲν καὶ ἕν· τὸ εἶναι δὲ οὐ τὸ αὐτό, κἀκεῖνο ὁμοίως ὁ δ' αὐτὸς λόγος, κἂν εἰ μὲν τὸ α τὸ γλυκὺ εἴη, τὸ δὲ β τὸ λευκόν.

[g] *Fit autem.* Dixerat sensibile mouere sensum, nunc quo pacto moueat obiter ostendit, aiens rem obiectam sensui prius medium afficere, deinde externi sensus officinam immutare vsque ad ipsum medium, id est, vsque ad sensum cõmunem, ad quem tanquam ad centrum omnium sensibilium imagines perferuntur, hunc verò ait re vnum, ratione plures esse, tum quia re vera quoad naturam vna simplex facultas est: tum quia vnius termini vicem obtinet, quatenus ad eam externorum sensuum functiones terminantur: officio autem multiplex est, quia inter calidum, & dulce, verbi gratia, & inter omnia externa sensibilia discrimen ponit, eáque & ipsorum sensiones diiudicat, vt alibi dictum fuit. Hinc cognitã esse vult Aristoteles similitudinem, siue analogiam inter sensum, & intellectum: quia vt externa sensibilia sese habent ad sensum communem, quem mouent, ita phantasmata ad intellectum: & vt sensus communis omnia sensibilia percipit, ita intellectus omnia intelligibilia: ille ministerio sensuum: hic ope phantasmatum. Quod ad vim, munúsque sensus communis attinet, addit Philoponus non solùm communem sensum esse quasi sedem omnium sensibilium: sed in singulari quoque externis sensibus dari vnum συρρέον, id est, confluuium, ad quod sensibilia cuiusque sensus

Vt cõmunis sensus omnia sensibilia percipit, sic intellectus omnia intelligibilia.

sensus concurrunt. Námque omnium visilium commune quasi centrum est aspectus; omnium sonorum auditus: odorum olfactus, tactilium tactus: gustatilium gustus. Illud tamen interest, quòd sensus communis omnia externa sensibilia percipit, atque diiudicat: quilibet autẽ externus sensus ea duntaxat, quæ ipsi propria sunt.

persequitur, aut fugit. [d] *Atque delectari, aut dolere est operari ipsa medietate sensus ad bonum, aut malum, vt talia sunt,* [e] *& fuga & appetitus, qui est actu, hoc sunt, & nõ aliud est appetitiuum, aliud fugitiuũ, nec alia sunt ista à sensitiuo, quanquam ipsorum ratio non est eadem, sed diuersa.*

Text.30. [f] *Anima autẽ dianoitica ipsa phantasmata perinde, atque sensibilia sensui ipsi subijciuntur: atque cùm bonum, aut malum esse dicit affirmando, aut negando, tum fugit aut persequitur. Quapropter ipsa anima sine phantasmate nunquam intelligit.*

Text.31. [g] *Fit autem & hic perinde vt ibi: nam aër quidem pupillam talem efficit: ipsa autem aliud, & auditus simili modo: ipsum verò vltimum vnum quidem est, & medietas vna, at ipsius plures sunt rationes. Quo verò diiudicat, atque discernit calidum à dulci differre: dictum & priùs est, & nunc etiam est dicendum.* [h] *Est enim vnum quid quid*

Text.32. *ipsum, & ita vnum vt terminus.* [i] *Atque hæc ipsa vnum sunt, tum similitudine rationis, tum numero, quem habent ad vtrunq́, vt illa inter sese habẽt. Quid enim interest, si quonã pacto discernit aut ea, quæ sub eodem genere collocantur, aut contraria, dubitemus, vt album ac nigrum? Sit igitur, vt est A, quod est album ad B, quod est nigrum, sic C, ad D: Quare mutato ordine comparationem etiam eorundem verè facere licet. Si igitur C D sint vnum, ipsa profectò sese habebunt perinde atque A B, vt sint idem & vnum: non eandem autem habeant rationem, & illa simili modo. Eadem erit omnino ratio, etsi A quidem sit dulce, B verò album.*

[b] *Etenim vnum quid ipsum.* Quod libro superiori de sensu communi asseruerat, id nunc repetit, nimirum esse vnum tanquam terminum, id est, vt Philoponus interpretatur, vt centrum circuli, in quod diuersæ lineæ incidunt. Vel, vt Simplicius ait, esse vltimum iudicatorium omniũ sensibilium, & vnum quidem re ipsa, plura verò ratione, quatenus diuersas sensibilium proprietates diuersè cognoscit. Est enim, inquit, iudicatorium vnum, vt terminus, terminum appellãs punctum, in quem concurrunt lineæ diuersæ. Nam & is vnus, impartibilisque existens diuersam habet ad diuersas lineas habitudinem.

Repetuntur quæ de sensu communi superiori lib. dicta sunt.

[i] *Atque hæc ipsa vnũ sunt.* Ita se inquit habere centrum, vt sensum communem, tum proportione, tum numero. Proportione, quia vt se habet cẽtrum ad lineas, ita sensus communis ad operationes aliorũ sensuum: vt enim illæ ad centrum, sic hæ ad tribunal sensus cõmunis perferuntur. Numero, quia vt centrũ existẽs vnum, ad multas lineas ordinem habet, ita communis sensus, cùm vnus sit, ad multos sensus habitudinem seruat: atque ita sensus communis, & centrum obtinent eundem numerum, id est, haudquaquam numero variantur, quin potiùs in sua vnitate consistunt. Alij, quorum interpretatio facilior videtur, verba illa, hæc ipsa vnum sunt, explicant de proportione inter sensum, & intellectum respectu suorum obiectorum: quia vt se habent sensibilia ad sua phantasmata, ita sensus communis ad intellectum. Quod Aristoteles ostendit ratione ducta à sensibilibus, admonens parum referre, siue sensibilia pertineant ad vnum sensum externum, siue ad plures. Ratio verò est huiusmodi, sicuti se habet candidum ad nigrũ, ita phantasma candidi ad phantasma nigri: ergo cõmutata proportione, vt se habet candidum ad suum phantasma, ita nigrum ad suum. Si igitur phantasma candidi, & nigri insunt vni, spectántque ad vnam potentiam, quæ est sensus communis, facultásque vna secundum rem, diuersa secundum rationem: ita omnia

Communis sensus tum proportione, tum numero centro comparatur.

Vnitas intellectus colligitur ex vnitate sensus cõmunis.

omnia phantasmata pertinebunt ad vnam potentiam, videlicet intellectum, qui sit facultas re vna, diuersa verò ratione: & vt sensus communis non nisi interuentu externorum sensuum res percipit, ita intellectus non intelliget, nisi ministerio phantasmatum: non quasi opus sit phantasmata ipsa intelligere: sed res per illa repræsentatas. Huiusce rationis discursum, assumptis elementis, vt aliàs consueuit, proponit Aristoteles.

[k] *Et vt in illis.* Ostẽdit quonam pacto exercetur intellectus actiuus ad deliberandum de re prosequẽda, fugiendáve: nempe interdum moueri sensibilibus præsentibus: nonnunquam sola phãtasia stimulãte. Nam qui cõspicatur erectam, agitatámque facem ad significandos hostium incursus, præsentia rei sensibilis, visuque impellitur ad consilium ineundũ aduersus hostes. Interdũ autem, etsi nullum præsens obiectum lacessat, phantasia de futuris cogitãs, & alia cum aliis conferens intellectum prouocat, vt de agẽdis deliberet, & quid facto opus sit doceat, & quæ iucunda aut molesta iudicarit, ea prosequi, aut declinare iubeat.

λακόν. τὰ μὲν οὖν εἴδη τὸ νοητικὸν ἐν τοῖς φαντάσ-
μασι νοεῖ· [k] καὶ ὡς ἐν ἐκείνοις ὥρισται αὐτῷ τὸ Text.33.
διωκτὸν καὶ φευκτὸν, καὶ ἐκτὸς τῆς αἰσθήσεως, ὅταν
ἐπὶ τῶν φαντασμάτων ᾖ, κινεῖται, οἷον αἰσθανόμενος
τὸ φρυκτὸν, ὅτι πῦρ τῇ κοινῇ γνωρίζει, ὁρῶν κινού-
μενον, ὅτι πολέμιος· ὁτὲ δὲ ἐν τοῖς ἐν τῇ ψυχῇ φαν-
τάσμασιν ἢ νοήμασιν, ὥσπερ ὁρῶν λογίζεται καὶ βου-
λεύεται τὰ μέλλοντα πρὸς τὰ παρόντα· καὶ ὅταν εἴπῃ,
ὡς ἐκεῖ τὸ ἡδὺ ἢ λυπηρὸν, ἐνταῦθα φεύγει ἢ διώκει,
καὶ ὅλως ἐν πράξει· [l] καὶ τὸ ἄνευ δὲ πράξεως, καὶ Text.34.
τὸ ἀληθὲς, καὶ τὸ ψεῦδος ἐν τῷ αὐτῷ γένει ἐστὶ, τῷ
ἀγαθῷ καὶ κακῷ· ἀλλὰ τῷ γε ἁπλῶς διαφέρει, καὶ
τινί. [m] τὰ δὲ ἐν ἀφαιρέσει λεγόμενα, νοεῖ, ὥσπερ Text.35.
ἂν εἰ τὸ σιμὸν, ᾗ μὲν σιμὸν, οὐ κεχωρισμένως· ᾗ δὲ
κοῖλον, εἴ τις γ' ἐνόει ἐνεργείᾳ, ἄνευ τῆς σαρκὸς ἂν ἐνόει
ἐν ᾗ τὸ κοῖλον. οὕτω τὰ μαθηματικὰ οὐ κεχωρι-
σμένα ὡς κεχωρισμένα νοεῖ, ὅταν νοῇ ἐκεῖνα. [n] ὅλως Text.36.
δὲ ὁ νοῦς ἐστιν ὁ κατ' ἐνέργειαν τὰ πράγματα νοῶν.
ἆρα δὲ ἐνδέχεται τῶν κεχωρισμένων τι νοεῖν, ὄντα
αὐτὸν μὴ κεχωρισμένον μεγέθους, ἢ οὔ, σκεπτέον
ὕστερον.

[l] *Ipsum autẽ verum.*
Docet verum, & falsum, quæ ad actionem non pertinent in eodem genere contineri, in quo bonum & malum, id est, hæc omnia pertinere ad intellectum vnum, & eundem re. Nec enim intellectus practicus, & speculatiuus sunt potentiæ realiter distinctæ. Neque in obiecta simpliciter diuersa tendunt. Nam speculatiuus versatur circa cognitionem veri, & falsi absolutè: practicus autem in ordine ad opus, atque adeò, vt est conueniens vel non conueniens, seu bonum, aut malum: quæ obiecti

Intellectum practicũ, & speculatiuũ non esse potentias realiter distinctas.

CAPITIS VIII. Explanatio.

[a] Nunc autem ea. Quæ de sensu, & intellectu tradiderat, quasi in summam colligit, aiens animam quodãmodo esse omnia. Námque omne ens aut sensibile, aut intelligibile est: anima verò ratione sensuum est omnia sensibilia: ratione intellectus omnia intelligibilia. Id autem quo pacto veritati consonet exponi asserens, tam obiectum sensus, quàm intellectus: tam sensum, quàm intellectum bifariam dici:

Animã quodãmodo esse omnia.

ΚΕΦ. η.

[a] Νῦν δὲ περὶ ψυχῆς τὰ λεχθέντα συγκε- Text.37.
φαλαιώσαντες, εἴπωμεν πάλιν, ὅτι ἡ
ψυχὴ τὰ ὄντα πώς ἐστι πάντα· ἢ γὰρ
αἰσθητὰ τὰ ὄντα, ἢ νοητά. ἔστι γ' ἐπι-
στήμη μὲν, τὰ ἐπιστητά πως· ἡ δ' αἴσθησις, τὰ αἰ-
σθητά. πῶς δὲ τοῦτο, δεῖ ζητεῖν. τέμνεται οὖν ἡ ἐπι- Text.38.
στήμη

album. Intellectiuum igitur ipsas formas in phan-
Text.33. *tasmatibus ipsis intelligit.* [k] *Et vt in illis ipsis definitum est id, quod fugiendum est, vel sequendum, sic & sine sensu cum in phantasmatibus est mouetur: sentiens enim signum face datum ignem esse, vidénsque ipsum communi sensu agitari motu, cognoscit hostem accedere, at nonnunquam hisce, quæ sunt in anima, phantasmatibus, aut mentis conceptibus quasi videns ad ea, quæ sunt præsentia ratiocinatur, atque deliberat de futuris. Et cum dixerit hic aut ibi rem eam esse, qua voluptatem, aut dolorem affert, tum fugit, aut persequi-*
Text.34. *tur, & omnino aliquid agit.* [l] *Ipsum autem verum, ac falsum quæ sine actione sunt, in eodem genere sunt, in quo sunt bonum, ac malum, sed ab-*
Text.35. *solutè differunt atque cuiuspiam ratione.* [m] *At verò res eas quæ vocitantur ob abstractionem abstracta, hoc pacto intelligit: nam vt si quispiam simitatem non vt est simitas: quo quidem pacto percipi separata non potest, sed vt concauitas est, intelligeret actu, sine ea tum ipsam intelligeret carne, in qua concauitas est: sic cum res intelligit mathematicas, tum separatas ipsas, vt separatas*
Text.36. *intelligit.* [n] *Omnino autem is intellectus, qui actu intelligit, res ipsæ est, vti diximus. Si verò fieri possit, vt aliquam ipse non separatus à magnitudine separatarum rerum intelligat nec ne, considerandum est posteà.*

obiecti distinctio nō satis est, vt intellectus practicus, & speculatiuus re ipsa distinguantur. Qua de re in progressu plura.

[m] *At verò res eas.* Quia asseruerat intellectum speculatiuum verum in commune, & abstractū considerare: ostēdit qua ratione abstracta cōtempletur in disciplinis Mathematicis, nimirum considerando illa, quæ in materia quidem sunt non tamen vt in materia sensibili continentur, quod illustrat exemplo simitatis, seu curuitatis nasi. Si enim vt talis curuitas est, perpendatur, necessariò in sua consideratione nasum, ac materiam sensibilem inuoluet: non autem si absolutè secundum communem rationem curuitatis spectetur. De materia sensibili, & intelligibili, deq; tota varietate abstractionū, quæ in scientiis inuenitur, egimus in proœmio Physicorum quæstione 1. artic. 3.

[n] *Omnino autē.* Repetit, quod suprà docuerat, nimirum intellectum esse rem, quam intelligit. Quod qua ratione verum sit, iam exposuimus, & proximo sequenti capite inculcabimus. Postremò dubitat an intellectus, dum est in corpore cognitionem substantiarum separatarum assequi valeat: cuius dubitationis solutionem in alium locum reiicit. Ea verò in commentariis primæ Philosophiæ à nobis tractatur.

CAP. VIII.

Text.37. [a] *NVNC autem ea, quæ de anima dicta sunt, quasi ad quadam capita redigentes: rursus dicamus animam ipsam ea vniuersa quodammodo esse, quæ sunt. Nam ea, quæ sunt, aut intelligibilia sunt, aut sensibilia. Atque scientia quidem est res ea quodammodo, quæ sub ipsam scientiam cadunt: sensus autem ipsa sensibiles. Verùm quo pacto id ita est, quæratur oportet. Scinditur igitur in ipsas res scientia,*

dici: actu nimirum, vel potestate: actu sumitur vtrúmque obiectū cùm actu à facultate cognoscente percipitur: potestate cùm non actu cognoscitur, est tamē idoneum, vt cognoscatur. Similiter intellectus in actu dicitur cùm actu contemplatur; potestate dum potest cōtemplari. Parique modo sensus in actu, dum actu sensionem edit: potestate, dum edere

edere illam valet. Anima igitur quatenus est in potestate ad percipienda omnia, dicitur omnia potentia: vt verò est in actu cognoscendi, dicitur esse actu ea, quæ sub eius notionem veniunt. Porro animam esse omnia non realiter accipiendum est, nec enim anima est lapis, quem intelligit, aut color, quem cernimus, sed notionaliter, hoc est, secundum rerum imagines, similitudinésve, quibus consignatur.

σήμη καὶ ἡ αἴσθησις εἰς τὰ πράγματα, ἡ μὲν δυνάμει εἰς τὰ δυνάμει· ἡ δ' ἐντελεχείᾳ, εἰς τὰ ἐντελεχείᾳ. τῆς δὲ ψυχῆς τὸ αἰσθητικὸν, καὶ τὸ ἐπιστημονικὸν, δυνάμει ταῦτά ἐστι, τὸ μὲν ἐπιστητὸν, τὸ δὲ αἰσθητόν. ἀνάγκη δ' ἢ αὐτὰ, ἢ τὰ εἴδη εἶναι· αὐτὰ μὲν γὰρ δὴ οὔ. οὐ γὰρ ὁ λίθος ἐν τῇ ψυχῇ, ἀλλὰ τὸ εἶδος. ᵇ ὥστε ἡ ψυχὴ ὥσπερ ἡ χείρ ἐστι· καὶ γὰρ ἡ χεὶρ ὄργανόν ἐστιν ὀργάνων· καὶ ὁ νοῦς δὲ, εἶδος εἰδῶν· καὶ ἡ αἴσθησις, εἶδος αἰσθητῶν. ἐπεὶ δὲ οὐδὲ πρᾶγμα *Text. 39.* οὐδέν ἐστι παρὰ τὰ μεγέθη, ὡς δοκεῖ, τὰ αἰσθητὰ κεχωρισμένον, ἐν τοῖς εἴδεσι τοῖς αἰσθητοῖς τὰ νοητά ἐστι, τά τε ἐν ἀφαιρέσει λεγόμενα, καὶ ὅσα τῶν αἰσθητῶν, ἕξεις καὶ πάθη. καὶ διὰ τοῦτο οὔτε μὴ αἰσθανόμενος μηδὲν, οὐδὲν ἂν μάθοι, οὐδὲ ξυνίοι· ὅταν δὲ θεωρῇ, ἀνάγκη ἅμα φάντασμά τι θεωρεῖν· τὰ γὰρ φαντάσματα, ὥσπερ αἰσθήματά ἐστι, πλὴν ἄνευ ὕλης. ἔστι δ' ἡ φαντασία, ἕτερον φάσεως καὶ ἀποφάσεως· συμπλοκὴ γάρ ἐστι νοημάτων τὸ ἀληθὲς ἢ ψεῦδος. τὰ δὲ πρῶτα νοήματα, τίνι διοίσει τοῦ μὴ φαντάσματα εἶναι; ἢ οὐδὲ τἆλλα φαντάσματα, ἀλλ' οὐκ ἄνευ φαντασμάτων.

ᵇ *Quare anima est vt manus.* Dixerat animam continere in se formas, id est, imagines, è quibus rerum cognitionem elicit. Id similitudine quadam explicat, hunc in modum: Sicuti manus cùm sit instrumentum, quo cætera efformantur, atque adeò instrumentorum omnium organum, aliis instrumentis vtitur: ita anima cùm sit forma alias formas admittit, iisque in cognoscēdo vtitur, tā ratione intellectus, quàm sensus: nisi quòd intellectus suscipit formas, id est, imagines rerum tam immaterialium, quàm materialium, atque ita forma formarum nuncupari potest: sensus verò materialium, & sensibilium duntaxat.

Manus instrumentorū omnium organum.

ᶜ *Cùm autem nulla res.* Cùm neque res Mathematicæ, neque Physicæ, & harum affectiones (de hoc enim tantummodò rerum genere hoc loco agit) extra sensibilia cohæreant, ac proinde earum imagines intelligibiles è formis sensibilibus, in quibus virtute insunt, eruantur: colligit Aristote

---

QVAESTIO I.

Vtrum intellectus patiens sit potentia passiua: & omnino pura potentia, an non.

ARTICVLVS I.

Intellectum patientem esse potentiam tum passiuam, tum actiuam.

XPLICATIS capitibus, in quibus Aristoteles de intellectu possibili, seu patiente disseruit, doctrinæ ordo postulat, vt quæstiones ad eundem intellectum pertinentes, attexamus. Supponimus autem in præsenti dari patien

tia, atque sensus: is quidem qui est potentia in res potentia tales: is verò qui est actu in actu similiter tales, & scientia pari modo. Sensitiuum autem animæ, & id, quod scientijs affici potest, hæc potentia sunt. Hoc quidem id, quod sub scientiam cadit, illud verò sensibile. Atqui necesse est aut res ipsas, aut formas in anima esse, at non sunt in ea res ipsæ profectò. Non enim ipse lapis in anima, sed forma lapidis inest. [b] *Quare anima est vt manus, manus enim instrumentorum est instrumentum. Et intellectus formarum est forma, &*

Text. 39. *sensus itidem sensibilium forma. Cùm autem nulla res sit, vt videtur, præter magnitudines sensibiles separata, in ipsis profectò sensibilibus formis, ipsa sunt intelligibiles formæ tum earum rerum, quæ abstracta vocantur, tum eorum etiam sensibilium, quæ sunt habitus, atque affectus. Idcirco & qui non sentit, nihil discere, vel intelligere potest. Et qui contemplatur, necesse est vnà cum phantasmate contempletur, ipsa namq; phantasmata veluti sensibilia sunt, atamen sine materia. Est autem aliud phantasia ab affirmatione, negationeve: verum enim, vel falsum complexio est conceptuum intellectus. At mentis primi conceptus, quo, quæso, different, vt non phantasmata sint? An neque cæteri sunt phantasmata, non tamen sine phantasmatibus sunt.*

Aristoteles non posse intellectum in earum consideratione, & disciplina versari sine ope sensuũ, qui primo sensibilia percipiunt. Vult autem intellectũ non solùm, cùm denuò species haurit à phantasmatibus pendere: sed etiam comparatis iam speciebus, dum contemplatur: quòd eum simul cum phantasmate contemplari oporteat: quia vt se habet sensus externus ad obiecta, sic intellectus ad phantasmata. Quare vt ille sine præsentia obiecti non sentit, ita his sine phantasmatibus nihil intelligit: nisi quòd externa sensibilia sunt in materiam penitùs demersa: phantasmata verò sunt formæ sine materia: nec enim sunt ipsæ res sensibiles, sed earum simulacra.

Intellectũ nõ versari circa res mathematicas, & physicas, sine ope sensuum.

[d] *Est autem.* Subiicit discrimen inter actum intellectus, & phantasiæ, quòd actus intellectus qui est compositio, vel diuisio, verus sit, aut falsus: non autem actus phantasiæ, siquidem in sola complexione intelligibilium propriè veritatem, aut falsitatem esse dicimus: cognitionem autem simplicium, inquit, differre à phantasmatibus, licet absque iis esse non possit, vt neque aliæ operationes intellectus.

In cõpositione, & diuisione phantasia nõ datur veritas, vel falsitas.

---

patientem intellectum. Quod ex eo satis constat, quia intellectus patiens est facultas intelligendi, quilibet autem experitur se intelligere. Ac ne quis eam actionem ad internum sensum referat, manifestum est intelligi à nobis res immateriales, & cõmunes, quarum perceptio in facultatem materialem, & organo corporeo inhærentem, atque adeò in sensum internum cadere non potest, vt alibi demonstrauimus. Quærimus ergo imprimis an intellectus patiens sit potentia passiua, id est, vtrum solummodò patiatur recipiẽdo, an etiam agat intelligendo. Pro cuius dubij solutione aduertendum, posse intellectum patientem conferri vel cum obiecto, vel cum intellectione. Si cum obiecto conferatur, dicimus esse potentiam passiuã duntaxat. Quod probatur, quia intellectus patiens nihil agit in proprium obiectum (sicuti agit potentia nutritiua in suum, videlicet,

Dari intellectum patientem

Intellectus patiens collatus cũ obiecto est potẽtia passiua dũtaxat.

in alimentum) sed ab eo tantùm patitur recipiendo speciem interuentu phantasmatum. Hæc assertio est Themistij, & Simplicij & communis interpretum Aristotelis. Item D. Thomæ 1. part. qu. 79. art. 2. Caietani ibidem, & hoc in libr. c. 2. Capreoli in 4. distinct. 49. quæstione quarta, Ferrariensis libro 2. contra Gent. c. 6. & aliorum.

Qui velint eundem cõparatũ cum intellectione esse quoque potentiam passiuam.

Si autem intellectus comparetur cum intellectione, sunt qui putent eum passiuè tantùm se habere, vt Gotfredus quodl. 6. quæst. 7. teste Scoto in primo distinct. 3. quæst. 7. Iandunus libr. 2. huius operis quæst. 16. & libr. 3. quæst. 13. & 24. & Venetus in summa de anima cap. 3. asserentes intellectionem recipi tantùm ab intellectu patiente, effici verò à phantasmatis; vel vt aliis placet, ab intellectu agente. Quam opinionem probabilem iudicat Scotus quodlib. 13. potéstque confirmari eo argumento, quia si intellectio esset actiuè ab intellectu patiente, cùm recipiat in se intellectionem more materialis causæ: vtique incideret in vnam, eandémque rem causa efficiens, & materialis, quod negat Aristoteles libr. 7. Physic. c. 1. text. 1. & lib. 8. c. 4. text. 28. dum causam mouentem, & rem motam realiter distingui asseuerat.

Intelligere nihil esse aliud, quàm habere in se passiue actũ intelligendi putat Almainus in 3. d. 3. q. 1. art. 2. Dot in 4. d. 45. q. 2. Egid. in 2. dist. 24. q 44 Ocb. in 1. d. 1. q. 2. & in 4. qu. 13. Gab. in 1. d. 1. q. 2. Aliacẽs. ibid. & alij apud Bargiũ in d. 1. q. 4.

Intellectum patiẽtẽ actiue concurrere ad suã intellectionem. Probatur 1.

Nihilominus asserendum intellectum patientem actiuè concurrere ad suam intellectionem. Nam quòd eam neque intellectus agens, neque phantasmata per se efficiant, in superioribus ostendimus. Deinde quòd illam edat ipse intellectus patiens, liquet vel ea ratione, quia intellectio est actio immanens, quæ ab eademmet potentia, in qua recipitur, elici debet. Quare cùm intellectio recipiatur in intellectu patiente, ab eodem elici necesse est. Secundò, Nihil denominatur agere nisi ab actione, quam elicit; quod vsque adeò verum est, vt si Deus se solo poneret in meo oculo visionẽ, ita vt oculus passiuè tantùm se haberet, non diceret ab ea videns; sed intellectus denominatur intelligens à propria intellectione: igitur necessariò eam elicit. Tertiò, idem confirmari potest, quia eadem ratio est in actu intelligendi, quæ in actu volendi: sed in Concil. Tridentino sess. 6. Can. 4. damnatur qui dixerit in iustificatione liberum arbitrium passiuè tantùm se habere, proindéque docetur voluntatem actiuè concurrere: ergo similiter intellectus concurrit actiuè ad intellectionem: maximè cùm liberum arbitrium non in solo actu voluntatis consistat, sed importet etiam actum intellectus, liberúmque iudicium, vt constat ex iis, quæ tradit D. Thom. libr. 2. contra Gent. c. 48. ridiculus verò esset, qui diceret actiones voluntatis, & intellectus, quatenus ad iustificationem pertinent, elici ab ipsis potentiis, aliàs verò non elici.

Voluntas cõcurrit actiuè ad suas operationes.

In quibus materialis causa coincidere potest cũ efficiente.

Superiùs dictis nihil officit locus ille septimi, & 8. Phys. Loquitur enim ibi philos. de causa materiali phys. quæ est principiũ physici motus; non autem de causa materiali, fusè accepto vocabulo, provt complectitur omne id, quod est susceptiuum alicuius motionis, siue materialis sit, siue non. Quo pacto minimè repugnat eandem rem esse causam materialem, & efficientem. Ita verò dicimus si intellectus

intellectus cum intellectione conferatur, esse potentiam, tum actiuam, tum passiuam. Actiuam, provt intellectionem edit: passiuam, provt eandem recipit. Adde etiam nudum intellectum causam esse passiuam intellectionis, actiuam verò simul cum specie; quo pacto iam materialis causa cum efficiente non omnino coincidunt. Qua de re in physicis latiùs.

Nudus intellectus distinguitur à se ipso vt est specie consignatus.

Lib. 7. c. 1. q. 1. art. 2.

ARTICVLVS II.

Intellectum patientem in quodam sensu non esse puram potentiam: in alio an sit disquiritur.

Lege D. Tho. 1. p. q. 87. art. 1. Caiet. ibidē Ferr. lib. 2. contra gēt. c. 82. & 98. Scot. in 1. d. 3. quæst. 7.

QVOD ad secundam propositæ quæst. partem attinet, bifariam quæri potest, an intellectus patiens pura potentia sit. Vno modo, an in genere entium sit pura potentia, nullum in sua natura includens actum, quo pacto materia prima dicitur pura potentia. Altero, an ex se sit pura potentia in genere intelligibilium, id est, vtrum ex sua primæua origine nullam obtineat sibi congenitam speciem, aut notionem: sed duntaxat in potestatē sit ad eam progressu temporis acquirendam. Hoc posito, nostra assertio sit. Si potentia priori modo sumatur, intellectus non est pura potentia; quod ita probatur. Intellectus ex sua natura est forma, & actus; ergò secundum eam considerationem non est pura potentia. Antecedens ostenditur. Nam id, quod alteri ratio est, & principium operandi, dicitur actus; & forma; possibilis verò intellectus est animæ operandi, id est, intelligendi ratio; est igitur actus, & forma. Maior patet, quia vnum quodque per suam formam operatur. Minor verò traditur ab Aristotele hoc in libr. capit. 4. text. 5. suadetúrque ex eo, quia cùm nulla substantia creata possit esse immediatum principium operandi; eget animus aliqua vi, seu facultate intermedia, qua intelligendi actus promat, quæ facultas non alia est, quàm intellectus.

Quibus modis quæri potest an intellectus sit pura potentia.

Intellectus non est pura potentia in genere entium.

Quod verò ad alterum quæstionis sensum pertinet, magna ea de re inter Platonem, & Aristotelem contentio extitit. Nam Plato, vt constat ex iis, quæ scripsit in Phædro, Menone, & 10. de Rep. cùm persuasum haberet nostros animos extra corpora fuisse procreatos, ibique rerum omnium notionem, ex idearum influxu hausisse, credidit eos, cùm hisce moribundis corporibus illabuntur, inditas rerum imagines, ac scientias deferre secum; ita tamen, vt omnis ea cognitio ob crassæ, concretæque materiæ commercium, & quasi insolentiam, tetri carceris obliuione sopiretur: deinde accessu phantasmatum excitata reuiuisceret. Itaque censebat Plato nos, cùm aliquid discimus, non simpliciter discere: sed recordari potiùs, nec nouam acquirere scientiam, sed antè habitæ reminisci. Hoc tamen dogma, quatenus animarum ante corpora creationem fingit, iam in 2. huius operis libro fuit à nobis confutatum. Quare ea parte omissa,

An sit pura potentia in genere intelligibiliū disensio est.

quæ etiam ad rem præsentem non facit: expendendum hîc tantùm erit vtrum noster animus veluti nuda tabula absque vllis intelligibilium imaginum lineamentis, corpori infundatur; vel ei potiùs in ipso creationis momento ab Auctore naturæ eiusmodi imagines, siue species tribuantur, vt quidam nostræ ætatis Philosophi putanr. Nam quòd ita res habeat hisce argumentis videtur ostendi. Substantiæ à materiæ concretione abiunctæ intelligunt omnia naturaliter per formas sibi à principio inditas, vnde in libro de causis propositione 10. dicuntur intelligentiæ plenæ formis; ergo & animi rationis participes saltem aliquarum rerum species sibi innatas habebunt; præsertim cùm intelligere sit homini commune cum Angelis, vt ait D. Gregorius homil. 29. in Euang. Secundò, Anima intellectiua est multo nobilior, quàm materia prima; sed materia prima non est à Deo producta sine formis; ergo neque anima intellectiua sine speciebus. Tertiò, Deus quamlibet cæterarum rerum condidit instructam, atque ornatam iis affectionibus, quæ ad illius munia necessariæ erant; sed vt intellectus possibilis operetur, indiget speciebus: non ergo sine iis à Deo procreatur.

Argumenta quæ probant animã in sua creatione species accipere.

1. Argum.

2. Argum.

3. Argum.

Vltimũ arg.

Postremò, Nostris animis innati sunt duo habitus: alter, quo primis principiis speculatiuis assensum damus, qui dicitur habitus principiorum: alter, quo assentimur primis principiis practicis, qui vocatur synderesis: igitur cùm eadem sit ratio in speciebus intelligibilibus, erunt quoque hæ nobis insitæ. Antecedens probatur, primùm quia huiusmodi habitus dicuntur naturales, non nisi quia inditi nobis sunt à natura. Deinde, quia id etiam de habitu synderesꝭos palàm affirmant, tum D. August. super Psalm. 57. & D. Epiphanius lib. 2. contra hær. tom. 2. tum D. Hieronymus in epist. ad Demetriadem hisce verbis. Est in animis nostris quædam sanctitas naturalis à Deo impressa, quæ veluti in arce animi residens, parui, & recti iudicium exercet. Patet igitur nostrum intellectum non esse puram potentiam in eo sensu, de quo agimus.

D. August.
D. Epiphan.
D. Hieron.

ARTICVLVS III.

Intellectum patientem ex sua primæua origine esse puram potentiam in genere intelligibilium.

Superior sententia aduersatur Aristoteli.

VERVM istiusmodi placitum abhorret in primis à disciplina Aristotelica, vt patet ex c. 4. huius libri text. 14. vbi noster intellectus à principio dicitur esse quasi tabula in qua nihil est depictum: quod communi assensu Peripatetica Schola tuetur. Ita verò, vt D. Thomas prima part. quæst. 79. artic. 2. animaduertit, cùm triplex sit intellectus, diuinus, Angelicus, & humanus. Diuinus, quia est ipsa Dei essentia, & actus omnino purus semper respectu totius entis est essentialiter in actu intellectionis, nullóque modo in potentia. Angelicus verò,

verò,& humanus, cùm puri actus non sint,oportet eos in potentia esse,sed quia potentia duplex est, vna semper cum actu suo coniuncta, vt materia cœlestis cùm propria forma; alia non semper coniuncta cum actu, quem assequi potest, vt materia sublunaris, quæ progressu temporum alias, atque alias formas recipit: intellectus quidem Angelicus ob propinquitatem ad primum intellectũ, semper est in actu intelligibilium imaginum; humanus autem quia infimus,& à diuino quàm maximè remotus, principio quidem est in potestate respectu earum imaginum,quasi nuda tabula;tum deinde paulatim iis imbuitur,ac perficitur.

Datur potẽtia semper coniuncta cũ suo actu, & alia nõ semper coniuncta.

Quapropter asserendum omnino est animæ intellectiuæ non infundi species in ortu.Quod probatur,Nam si ita esset, posset anima confestim iis vti; nec enim earum vsus ope phantasmatum egeret,quia sicuti absque phantasmatis comparatæ essent;ita integrum ei foret absque eorum cõcursu intelligere; præsertim cùm tales species deberent esse ex suo genere infusæ, vt illæ, quæ Angelis in instanti creationis inditæ fuerunt. Quòd verò iis confestim non vtamur,manifestum est; alioqui ab ipso conceptu antequam in lucem essemus editi, iam quisque nostrum præeunte rationis luce liberè ageret,& mereretur,ac demereretur,quod est erroneũ. Nec satisfaciet,qui dixerit vsum rationis ab internis sensibus pendere, nec nisi his solutis,ac perfectis dari; cúmque ij paulatim perficiantur, inde esse,quòd licet anima intelligibilibus speciebus ornata sit: non tamen libero arbitrio fungitur.Non,inquam,satisfaciet;quia,vti diximus,species natura sua diuinitùs infusæ, vt non egent ope phantasmatum,ita neque sensuum internorum solutionem, perfectionémve requirunt,vt anima earum interuentu intelligendi, volendíque actiones liberè exerceat.Secundò,idem ex eo suadetur,quia si essent nobis ingenitæ species,essent quóque ingeniti habitus scientiarum, cum in vtrísque par sit ratio. At non ita rem habere planè indicat, quòd nemo eiusmodi habitus in se experitur, sed magnum potiùs laborem,& difficultatem in disciplinis comparandis. Accedit quòd cùm species intelligibiles possint à nobis per intellectum agentem, interueniente opera internorum sensuum,comparari,vt ex superioribus constat:minime necessarium fuit eas nobis diuinitùs tribui.

Anima intellectiua nõ infundi species in ipso ortu.

1. Ratio.

Species infusa non egent ope phantasmatum.

2. Ratio.

Non esse hominis ingenitos scientiarũ habitus.

Postremò idem ex eo probat D.Thomas 1.part.q.84.art.5.quia si anima intellectiua non acciperet species à sensibus, sed aliunde; non esset, cur societatem corporis affectaret, ac materiæ vniretur. Nec enim dici potest vniri eam ipsiùs corporis gratia; cùm forma non sit propter materiam; sed è conuerso materia propter formam. Maximè autem videtur corpus animæ intellectiuæ necessarium ad propriam eius functionem,quæ est intelligere; cùm ipsa alioqui secùndum se à corpore non dependeat. Quòd si species ex influxu superni luminis acciperet, non iam corpore indigeret ad intelligendum. Si quis autem opponat; animam humanam non solùm vniri corpori ad intelligendum, sed ad componendum totum.

3. Ratio.

Ad intellectionem necessaria est coniunctio animæ cum corpore.

Obiectio.

Quare

Quare tametsi ministerio sensuum species nullas hauriat, nō proinde huiusmodi nexum superuacaneū fore. *Responsio.* Occurrendum cùm vnumquodque propriæ operationis gratia maximè sit, vt docet Aristoteles lib.2.de Cœlo cap.3.text.17.esto ob alium quoque finē ea corporis, animique coniunctio fiat, non posse tamen excusari, quin debeat dici ex parte operationis frustrà esse, siquidem non vnitur corpori propter operationem, cùm tamen neque Deus, neque natura quicquam etiam ex ea parte frustrà esse patiatur.

Ad 1. Respondeamus nunc argumentis, quæ pro aduersariorum opinione adduximus. Ad primum dicendum est cum D.Thom.1. parte quæst.55.art.2.animas humanas, quia formæ corporum sunt, ex ipso modo essendi habere, vt per corpora intelligibilem suam perfectionem consequantur, hoc est, vt per sensus organis corporeis affixos rerum imagines cōparent; substantiæ verò superiores, id est, Angeli, quia sunt à corporib. omnino absolutæ, & in esse intelligibili extra materiam subsistentes, oportuit, vt superni luminis effluxu à prima origine intellectuales rerum imagines acciperent.

Angelis indita sunt species non verò animæ rationali.

Ad 2. Ad secundum dicendum est, materiam non posse viribus naturæ absque forma constare, humanum verò intellectum absque speciebus esse posse; ideóque non eandem esse rationem in illo, & in materia prima: esto in eo conueniant, quòd vt materia prima est in potestate ad alias formas, sic noster intellectus ad recipiēdas species. *Ad 3.* Ad tertium respondendum, licet Deus non indiderit homini species ad intelligendum, tribuisse ei tamen intellectū agentē, cuius opera, sensuumque ministerio eas cōpararet, quod satis fuit, vt non dicantur ei denegata fuisse necessaria ad intellectionē, & scientiā, quemadmodum esto illi neque arma, neque naturalia corporis integumenta à natura data sint, haud propterea existimandum non fuisse ei consultum ab Auctore naturæ circa ea, quæ ad tuendam vitam pertinent: siquidem illi & ingenium, & manum, vt commune instrumentum, ad ea omnia quærenda, conficiendaque attribuit, vt alibi ex Aristotele, Seneca, aliisque Auctoribus admonuimus. *2.Phys.c 9. q.1.art.3.*

Intellectus agens datus, vt de speciebus animam commodet.

Ad 4. Pro explicatione quarti argumenti sciendum est Capreolum in prologo sententiarum quæst.3. ad 5.contra primam conclusionem, Viguerium Granatensem cap.3 suarum institutionum Theologicarum, & alios quosdam existimasse habitum primorū principiorum esse nobis ingenitum à natura. Verùm hæc sententia haud quaquam nobis placet, eamque lib.1.Posteriorum ex professo refutamus. Ad argumētum igitur respondemus, habitus primorum principiorum, tam quæ ad contemplationem, quàm quæ actionem, & praxim spectant, re vera esse acquisitos à nobis per assensum cadentem supra prima principia speculabilia, & operabilia, eatenus tamen dici naturales, quatenus eiusmodi principia per se, ac vi suorum terminorum adeò conspicua sunt, vt eis necessariò quoad speciem actus assentiamur, neque mente inficiari ea possimus; idque videtur respexisse D. Thom.1.secundæ q.51.art.1.& lib.2.cont.gent.cap.78. cum docuit

Non dari habitus primorū principiorum ab ipsa natura ingenitos.

Cur ijdē naturales dicū tur.

habi

habitum principiorũ partim esse naturalem, partim acquisitũ. Quod verò ex Sacrorum patrum dictis retulimus, id non de habitu, quod intellectui superaddatur, interpretandum est, sed de lumine intellectus, quod ab ipsa intelligendi facultate non distinguitur. Id verò D. Hieronymus propterea naturalem sanctitatem vocat, quia illo illustratur mens ad approbanda communia principia, quib. rectè viuendi norma continetur.

QVAESTIO II.

Vtrum intellectus patiens in homine vnus specie sit; an plures.

ARTICVLVS I.

Quæ argumenta ostendere videantur plures esse.

QVOD intellectus patiẽs non vnus specie, sed multiplex sit, conabitur quispiam hisce argumentis ostendere. Ratio, & intellectus, id est, vis ratiocinandi, & intelligendi differunt inter se specie; vtráque autem facultas vis intellectiua est; ergo intellectus patiens non est specie vnus. Probatur maior in primis testimonio Boëtij libr. 5. de consolatione prosa 4. vbi ait intellectum comparari ad rationem, vt æternitatem ad tempus. Quare cùm tempus, & æternitas inter se plusquam specie distinguantur; different quóque saltem specie intellectus, & ratio. Item, quia Arist. lib. 6. Ethicorum cap. 1. docet principium, quo animus necessaria percipit ab eo, quo opinatur, ratiocinaturque, distinctum esse. *1. Argum.*

Deinde, Intellectus speculatiuus, & practicus differunt inter se specie; dantur ergo plures intellectus specie distincti. Probatur assumptum, quia diuersa ratio obiecti variat potentiæ naturam: at obiectum intellectus speculatiui est verum, contemplatio enim versatur circa veritatem; obiectum autem intellectus practici est bonum, vel malum; quia intellectus practicus ordinat, dirigitque ad opus; & ad bonum, seu malum amplectendum, declinandúmve. Confirmaturque huiusce argumenti vis; quia minùs discrepant inter se obiectum intellectus Angelici, & humani, quod est verum intelligibile absolutè; quàm obiectũ intellectus speculatiui, & practici eiusdem hominis: at intellectus humanus, & Angelicus specie differunt, non secùs ac homo, & Angelus: ergo & intellectus practicus, & speculatiuus. *2. Argum.*

Postremo, Appetitus superior, & inferior omnium Philosophorum confessione differũt inter se specie; ergo ratio superior, & inferior; cùm vtrobique eadem concurrat distinctionis causa. Adde *3. Argum.*

etiam quòd synderesis, cuius fecimus mētionem superiori quæstione, non videtur esse habitus, vt ibi diximus. Nam Aristoteles libr. 6. Ethic. cap. 3. vbi recenset habitus intellectuales, non connumerat inter eos synderesim. Videtur igitur synderesis esse aliqua potentia intellectiua; & quidem distincta ab intellectu, cùm diuidatur a D. Hieronymo ad caput 1. Ezechielis contra vim appetentem, & rationalem. Quare fatendum videtur intellectum non esse vnam specie potentiam, sed plures.

ARTICVLVS II.

Intellectum patientem in homine esse vnum specie: nec argumenta in contrariam partem adducta concludere.

ASSERENDVM tamē cum communi Philosophorum schola intellectum patientem hominis esse vnam specie facultatem. Namque, vt in primo huiusce operis libro exposuimus, non distinguuntur potentiæ secundum varietatem particularium conditionum, quæ in obiecto insunt, sed secundum rationem communem, quam omnia sub illo contenta per se sortiuntur; quæ ratio si vna sit, vna erit potentia. At omnia, quæ sub intellectum possibilem cadunt, vnam veritatis, & intelligibilitatis subeunt rationem, sicuti & vnum modum immutandi potētiam, vt illic disseruimus; proindéque intellectus possibilis vna specie potentia censenda erit.

Quid potentias distinguat.

Respondeamus igitur argumentis, quæ oppositum suadebant. Ad primum dicimus eādem facultatem, & intellectum, & rationem vocari: intellectum, prout intelligibilem veritatem simpliciter apprehendit; rationem, quatenus ab vno ad aliud progrediendo ratiocinatur; vnde est quòd Angeli, qui simplici intuitu res percipiūt, intelligentiæ dicuntur; homines verò, qui inquirendo à notioribus ad ignota procedunt, rationales vocantur. Ideò autem intellectus æternitati; ratio tempori à Boëtio comparatur; quia vt æternitas stabilis est, ita & intellectus suo modo, dum sine discursu rerum notionem capit: & vt tēpus in fluxu cōsistit, ita ratio, dum ab vno ad aliud tendit. Ad locū Aristotelis dicendum, nihil aliud eo doceri, quàm principia, quibus necessaria, & probabilia cognoscimus, & ex quibus ratiocinamur, non eosdem habitus esse, sed diuersos. Itaque nihil inibi de intellectricis potentiæ distinctione traditur.

Respondetur ad 1. arg partis opposita

Cur Angeli intelligentiæ, homines verò rationales appellantur.

Ad secundum dicendum ea, quę per accidens obiecto adueniunt, non variare potentiam; nec enim, verbi gratia, magnum, & paruum, quæ colorato accidunt, videndi facultatem distinguunt; obiectum verò intellectus practici, & speculatiui accidentaria tantùm ratione diffident: vtrumque enim per se circa veritatem intelligibilem duntaxat occupatur; licet intellectus speculatiuus veritatem apprehensam

Ad 2.

Obiecta practici, & speculatiui intellectus accidentaliter tantū distingui

ſam non ordinet ad opus; practicus verò ordinet, atque ita bonum, & malum ſpectet, non tamen primò, ac per ſe; ordinari autẽ, vel non ordinari ab intellectu, ex accidente ſe habent ad intelligibilem veritatem. Ex quo liquet intellectum ſpeculatiuum, & practicum non plures; ſed eandem eſſe potentiam. Ad confirmationem eiuſdem argumenti negandum eſt plus differre inter ſe intellectum humanum practicum, & ſpeculatiuum; quàm intellectum humanum, & angelicum. Namque humanus intellectus tendit in veritatem, vt habet dependentiam, & reſpectum ad phantaſiam, & ad ſenſibilia, à quibus eam haurit; angelicus verò ad veritatem, vt acceptam influxu ſuperni luminis; quæ ratio non per accidens, vt de practico, & ſpeculatiuo dicebamus; ſed per ſe variat obiectum, atque adeò ſpecificum diſcrimen inducit.

Ad 3. Ad tertium reſpondendum eſt, appetitum inferiorem, cùm ſit potẽtia materialis, neceſſariò differre ſpecie à ſuperiori, id eſt, à voluntate, quæ eſt immaterialis facultas; vt ſuo loco fuit à nobis planiùs declaratum at rationẽ ſuperiorem, & inferiorẽ eandem intelligendi vim eſſe, vtpote quæ circa idem intellectus obiectũ, & eandem eius formalem rationem, de qua paulò ante diximus, verſetur; licet prout alio, & alio modo conſideratur, diuerſa nomina obtineat. Vocatur enim ratio ſuperior, quatenus diuinam, & incommutabilem veritatem cõtẽplatur; inferior, prout inferiora conſiderat. Vnde quia incommutabilis veritas fortior eſt, ac purior, quàm creata, & per illam ad hanc percipiendã illuminamur, atque erudimur; cõparat D. Aug. rationem ſuperiorem viro, qui mulierem gubernat, ac docet; inferiorem autem mulieri, quæ à viro inſtituitur, & regitur. Lege D. Thomam 1. part. q. 79. art. 9. & in 2. diſt. 24. q. 2. art. 2. Richardum ibidem quæſt. 4. circa ſecundum principale. Ad id verò, quod in eodem argumento de ſyntereſi obiiciebatur, reiecta eorum ſententia, qui putarunt ſyndereſim potentiam quandam eſſe ratione altiorẽ: reſpondendum eſt cum D. Thoma art. 3. quæſtionis proximè citatæ, ſyndereſim re vera eſſe habitum quendam, vt diximus, intellectricis facultatis; ſicut enim ratio in iis, quæ ad ſpeculationem pertinent, deducitur à principiis quibuſdam per ſe notis, quorum habitus intellectus vocatur, ita oportet rationem practicam ab aliquibus principiis per ſe notis proficiſci, cuiuſmodi eſt illud, Malum non eſt faciendum; & horum quidam habitus ſyndereſis dicitur. Porrò autem vt habitus principiorum ſpeculabilium non requirit in homine potentiam diuerſam ab intellectu, ita neque habitus principiorum ad praxim dirigentium, qui eſt ſyndereſis. Diuidit autem hanc Diuus Hieronymus contra partem rationalem, non quòd eam ab intellectu ſeiungat, ſed quia appellat intellectum partem rationalem, vt ad alia minora attendit; ſyndereſim verò vt ad maiora. Vnde ait hanc in arce animi reſidentem praui, & recti iudicium exercere. Neque obſtat quòd Ariſtoteles libro ſexto Ethicor. capit. tertio non fecerit expreſſam mentionem ſyndereſis

Ratio inferior & ſuperior ſolo nomine diſtinguuntur.

Vnde inducta ſit ea diſtinctio.

Syndereſim eſſe habitum intellectus.

Synder ſis praui, & recti iudicatrix.

inter alios habitus intellectuales. Non enim ibi omnes nominatim recensuit: cùm nullius omnino habitus practici, qui circa principia versetur, meminerit, etsi cunctos sub nomine habitus complexus fuerit.

Cæterùm D. Bonauentura in 2. dist. 39. art. 1. quæst. 1. & Alensis 3. part. qu. 27. membro 2. art. 3. arbitrantur synderesim non intellectui inesse, sed voluntati. Quò etiam inclinat Henricus quodlibeto 1. quæst. 18. Potéstque id ex eo probari, quia proprium munus sinderesis est ad bonum instigare; constat autem bonum, qua tale, non ad intellectum, sed ad voluntatem pertinere. Amplectenda tamen est contraria sententia, quam probat D. Thomæ ratio superiùs adducta; sequitúrque idem Sanctus Doctor non solùm 1. part. loc. cit. sed etiam in prima secundæ quæst. 94. art. 1. & sæpe alibi. M. Albertus in summa de homine tract. de synderesi qu. 1. & 3. aliíque tam ex antiquis, quàm recentioribus non pauci. Idem etiam sensit D. Hieronymus loco citato, & ad caput primum Ezechielis, vbi synderesim vocat superiorem scintillam rationis; & eandē comparat aquilæ, quæ cæteris auibus acutiùs videt, atque altiùs volat. Eandē quoque D. Basilius homil. 1. in prouerbia, & D. Augustinus libr. 2. de libero arbitrio c. 20. vocant naturale iudicium, quo discernimus bona à malis: constat autem iudicium ad intellectricē vim spectare. Rursúsque idem D. Augustinus lib. 12. de Trinit. cap. 2. ait videri synderesim, & rationem idem esse. Aduerte tamen ab his patribus non fuisse acceptam synderesim pro habitu intellectus, sed, vt interdum solet, pro ipsa intelligendi facultate, seu naturali lumine, quatenus ostendit bonum esse amplectendum, malum verò declinandum. Ad rationem pro contraria opinione existimantium synderesim pertinere ad voluntatem, respondendum est synderesim non tendere ad bonum sub ratione boni, sed sub ratione veri practici, quod sub obiecto intellectus continetur. Dicitur autem instigare ad bonum, & de malo conqueri, ac submurmurare, propter verissimas, & incommutabiles regulas; quas proponit voluntati, & ne eas violet perpetuò admonet, coarguítque violatores, quantumlibet profligatæ sint vitæ. Lege D. Thom. q. 17. de verit. art. 3.

Qui synderesim inesse voluntati contendant.

Potior sententia eā in intellectu constituit.

Synderesis scintilla rationis, & iudiciū naturale à patribus vocatur.

Cur scintillā dixerit lege apud D. Th. in 2. dist 34. q. 3. art. 3. ad 5. & d. 39. q. 3. art. 1. & de verit. qu. 16. art. 1. ad 9.

Synderesis nō tendit in bonum nisi sub ratione veri practici.

Cur instigare & conqueri dicatur.

QVAESTIO III.

Vtrum ne per intellectionem verbum producatur, an non.

ARTICVLVS I.

Quibus argumentis ostendi videatur non produci.

NEGA

EGATIVAM controuersiæ partem conabitur aliquis hisce argumentis suadere. Primò; Si per intellectionem produceretur verbum, intellectio esset vera actio: sed non est, quia omnis vera actio est coniuncta cum motu, vt constat ex 3. phys. Igitur per intellectionem nō producitur verbum. Secundò; Per actiones immanentes nihil efficitur; sed intellectio est actio immanens; non igitur per eam verbum gignitur. Maior probatur ex Aristotele libro 6. Ethic. cap. 4. & 5. & libro 1. Magnorum Moral. c. 35. & libr. 9. Metaph. c. 9. textu 16. id discriminis constituente inter immanentes, & transeuntes actiones, quòd per transeuntes aliquid efficiatur, vt per calefactionem calor; per ædificationem domus: per immanentes verò nihil: vbi etiam addit immanentem actionem esse extremum ipsius operationis, transeuntem verò minimè, siquidem domus posterior est ædificatione; at si per intellectionem gigneretur verbum, certè id necessariò esset intellectione posterius, cùm generatio sit quasi via ad id, quod gignitur. Confirmatúrque rursum huiusce argumenti vis, quia teste Aristotele 1. Ethicorum c. 1. cùm per operationem aliquid fit, opus ipsum operatione nobilius est. Quare si per intellectionem verbum producitur, vtique id intellectione præstãtius erit, quod tamen à veritate abesse inde probatur, quia felicitas vt idem 10. Ethicorum cap. 7. & 8. ait, sita est in immaterialium substantiarum contemplatione; in qua tamen consistere non posset, si quis actus ea nobilior ab intellectrici vi ederetur. 1. Argum. 2. Argum. Aristotel.

Tertiò si intellectio ex sua natura, vti quidam volunt, productio verbi esset; nulla posset intellectio constare, per quam verbum non gigneretur, sicut quia omnis calefactio productio est caloris, fieri nequit, vt vlla calefactio detur per quam non efficiatur calor; atqui multæ sunt intellectiones, per quas verbum non gignitur; nō ergo intellectio ex se productio verbi est; probatur assumptio, Primum, quia Filius, & Spiritus Sanctus per suam intellectionē non gignunt Verbum, vti fides docet. Deinde, quia neque verbum producũt substantiæ separatæ, dum se ipsas intelligunt; id enim superuacaneum omnino foret; siquidem verbum effingitur ad exhibendam intellectui præsentiam rei cognitæ, eiusmodi verò substantiæ se ipsas proprio intellectui intimè præsentes habent. Præterea, quia multo minùs id videntur producere beati per intuitiuam diuinæ essentiæ cognitionem. Nam si in eis non datur species impressa, per quã Deum videant, quia nulla potest dari imago, quæ ad diuinitatem clarè repræsentandã idonea sit; pari ratione neque imago expressa danda erit; præsertim cùm hæc distinctiùs, & clariùs, quàm illa rem exprimat. Adde quòd cùm intellectio primò terminetur ad verbum, deinde ad obiectum, sequeretur visionem beatam non ferri primò in Deum; quod admittendum non est; iam enim inter beatos, & diuinam essentiam non esset tanta coniunctio, quanta esse oportet in summa illa felicitate. 3. Argum.

4. *Argum.* Quartò, principaliter arguitur, Cum verbum, & intellectio habeant inter se ordinem; si in intellectione daretur verbum; aut verbum esset propter intellectionem, aut intellectio propter verbum. Primum dici non potest, quia ad intelligendum sufficit species intelligibilis. Item, quia si verbum ad intellectionem promendam necessarium foret, sequeretur intellectum, postquam est obsignatus specie intelligibili, adhuc manere in potentia essentiali ad intelligendum, quod negat Philosophus libro superiori cap. 1. textu 5. Consecutio probatur, quia adhuc intelligendi facultas egeret noua quadam forma, nimirùm, verbo producto ad intelligendum. Quòd verò secundum admitti nequeat, ex confirmatione secundi argumenti superiùs adducti constat, vbi ostendimus intellectionem esse nobiliorē verbo; atque adeò nō posse verbū intellectionis finē esse.

5. *Argum.* Quintò, Si per intellectionem produceretur verbum etiam per actionem sensuum tam internorum, quàm externorum gigneretur aliquis terminus, qui proportione verbo responderet, diceretúrque notitia expressa rei sensibilis; sed non ita res habet, ergo, &c. Probatur minor; quia, vt Aristoteles docuit 2. huius operis cap. 5. text. 59. visile, vt est in rebus, terminat visionem, intelligibile verò, non nisi prout est in intellectu. At si per actum videndi efficeretur prædicta notitia, certè res per eam visa esset in potentia videndi, non aliter ac res intellecta in ipso intellectu.

6. *Argum.* Denique, Per actionem volūtatis nullus terminus internus producitur: ergo neque per actionē intellectus. Probatur assumptum, primùm quia si quid produceretur, id esset amor: at amor est ipse actus amandi, non autem terminus per ipsum editus. Secundò, quia beneficio eius termini res amata esset in amante: quod falsum est, tum quia nec illic residet per suam essentiam, vt patet; nec per similitudinem; cum similitudo non ad voluntatem pertineat, sed ad intellectum; tum etiam quia iam amans non esset in re amata, sed potiùs res amata in amante, cuius oppositum celebre est apud Theologos ex D. Dionysio asserente 4. c. de diuinis nominibus amorem facere ecstasim, id est, ponere rem extra se, scilicet, in re amata: & ex D. Bernardo in tract. de præcepto, & dispensatione quo loco ait animam verius esse vbi amat, quàm vbi habitat, vel animat: iuxta illam Christi seruatoris nostri sententiam apud Matth. cap. 6. Vbi est Thesaurus tuus, ibi est & cor tuum.

ARTICVLVS II.

Explanatio quæstionis.

Verbū multipliciter accipi.

PRo explicatione propositæ difficultatis nonnulla prænotanda sunt. Primum sit, verbum, Latinè; λόγος Græcè, multiplicē habere vsum, variéque à Theologis, & Philosophis accipi, vt videre est apud D. Athanasium in tractatu

tractatu de definitionibus, D. Basilium in primum caput Ioannis, D. Gregorium Nazianzenum lib. 4. suæ Theologiæ, Eusebium Cæsariensem lib. contra Marcellum, D. Damascenum libr. 1. fidei Orthodoxæ cap. 17. D. Augustinum 15. de Trinitate cap. 10. & 11. & in lib. de cognitione veræ vitæ c. 14. D. Thomã 1. part. q. 34. art. 1. & alios. Cæteris tamen verbi notionibus in præsenti omissis, verbum duplex est, nempe corporis, & cordis; seu vocale, & mentale, quod D. August. 15. de Trinitate loco citato hunc in modum explicat. In nobis duplex est os, vnum corporis, aliud cordis, vt constat ex verbis Christi Matthæi 15. Non quod intrat in os coinquinat hominem, vbi agitur de ore corporis; sed quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominem; quod intelligitur de ore cordis; & inferiùs, De corde exeunt cogitationes malæ. Sicut ergo est duplex os, ita & duplex loqui, atque adeò & duplex verbum, vnum vocis, aliud mentis, cùm loqui nihil aliud sit, quàm verbum proferre. Verbi autem appellatio magis propriè cadit in verbum mentis, quàm vocis; quia hoc catenùs verbum dicitur, quatenùs illius index est.

Verbum corporis, & cordis.

Duplex os in homine.

Secundum sit, omnem operationem oriri ab aliqua forma, cuius interuentu operans in actu cõstituitur, ipsámque promit actionem. Tertium sit, ad quamlibet cognitionem necessarium esse, vt res cognita potentiæ cognoscenti præsens sit, non solùm vt principium sui actus elicitiuum, sed in esse quoque obiectiuo, ac terminatiuo. Id, quod patet primùm in cognitione sensuum externorum, quæ realem exigit præsentiam eius, quod percipit. Liquet etiam in cæteris potentiis cognoscentibus, siue internæ sentiendi facultates sint, siue intellectus; nemo enim quicquam imaginatur, aut intelligit, quin rem cognitam sibi interiùs proponat, atque obiiciat.

Ad cognitionem requiritur vt res cognita potentiæ præsens adsit.

Quartum, omnem cognitionem ex communi philosophorum sensu assimilationem quandam esse inter rem cognitam, & cognoscentem, quod ex eo sanè prouenit, quia cognitio oritur à similitudine impressa, inde est enim quòd per cognitionem producatur similitudo expressa rei, idque significauit Aristot. hoc in lib. cap. 4. tex. 16. & capite 8. text. 37. & 38. cùm dixit intellectum in actu (idem pronuntiat de sensu) esse rem ipsam, quæ intelligitur, non enim intellectus fit secundum esse reale res ipsa, quam percipit; sed secundum quandam assimilationem, atque expressionem. Hùc spectat quod D. Augustinus 14. de Trinit. c. 17. ait tunc videlicet fore perfectam Dei similitudinem in mente, cùm fuerit perfecta Dei visio, iuxta illud Secundæ Ioan. 3. Cùm apparuerit, similes ei erimus, quia videbimus eum sicuti est.

Cognitio assimilatio est inter rem cognitã & cognoscentem.

His ita constitutis ex 2. hypothesi habemus ponendas esse in intellectu species intelligibiles, quæ sint intelligendi principia; ex 3. & 4. dandum esse verbum mentis; quod hunc in modum concluditur. Quælibet intellectio non solùm requirit obiectum præsens, sed est assimilatio quædam inter potentiam intellectricem, & rem intellectam; hæc verò assimilatio consistit in exprimenda, &

Probatur dandum esse verbũ mentis. Primo.

repræſentanda re cognita, & talis expreſſio fit per verbum mentis, quod nihil eſt aliud, quàm ſpecies expreſſa rei. Igitur per quamlibet intellectionem gignitur verbum. Atque hoc potiſſimùm ducti argumento arbitramur nullam omnino dari poſſe intellectionem, eſto feratur in rem præſentem, & ſecundum eſſe reale intimè cõiunctam per quam non producatur verbum; cùm intelligere ex ſuamet natura, & eſſentia nihil aliud ſit, quàm rem in ſe ipſo intelligibiliter efformare, & exprimere, quod fit per notitiam genitã, ſeu per verbum. Vnde D.Thom.1.pàrt.q.47.art.1.ait, cùm quis intelligit ex eo, quod intelligit, procedere aliquid intra ipſum, quod eſt conceptio rei intellectæ, idemque repetit de potentia quæſt.9.art.5.

Præſentia obiecti nihilo productionẽ verbi impedit.

2. Deinde, quòd præſentia obiecti quantumlibet intima ſit, non impediat quominùs per intellectionem verbum gignatur, ſuadetur. Namque eſſentia diuina ſummè præſens eſt intellectui Paterno, & tamen Pater eam intelligendo producit verbum: ergo ex eo capite nihil impedit verbi productionem. Tertiò probatur inſtitutum hoc

3. modo. Non magis repugnat dari calefactionem ſine calore, quàm intellectionem ſine verbo, ſed illud ita repugnat, vt neutiquam fieri poſſit: ergo & hoc. Probatur maior, quia vt calor terminus eſt calefactioni intrinſecus, ita & verbum intellectioni, & vt calefactio ex ſua natura, & eſſentia eſt productio caloris, ita intellectio eſt generatio verbi.

Non placent qui dicunt verbũ produci, vt in eo tã quã in imagine cõſpiciatur obiectũ.

Sunt qui aliam quoque afferãt rationem ponendi verbũ in mente; nimirũ, vt intellectus in ipſo tanquam in imagine intueatur obiectum. Putant enim verbum non ſolùm eſſe id, quo res per ipſum expreſſa intelligitur; ſed ipſum quoque verbũ primò terminare intellectionem; quæ videtur eſſe ſententia D.Thomæ, tum aliis in locis, tum in quæſt.de potentia q.9.art.5. idẽque ſentire nobiliores Thomiſtas oſtendit Turrianus in ſuis cõmentariis de Trinitate ad art. 1. q.27.D.Thom.diſput.5.Sed hoc placitum reiicit communis Schola Dialecticorum aientium, neque ſpeciem, neque conceptum percipi à noſtro intellectu, niſi per actum reflexum. Itaque conceptum eſſe duntaxat ſignum formale, eſſẽque id, quo rem obiectã percipimus, ipſum verò per ſe intellectionem directam minimè terminare.

Ita D.Thom. opuſc.14. & de verit.q.4. art.1.& 1.p. q.3. art.8.ad 2 & 4. cont. gent. cap. 15. Capr. in 1.d. 27.q.2. Ferr. 1.cont.gent.c. 53. & libr.4. cap.15.

Vt autem pateat per quam actionem producatur verbum, haud ignorabis Scotum in 1.ſententiarum d.2.q.vlt.& d.27.quæſt.1.& in quodl. q.1. arbitrari noſtrum intellectum cõſtitutum in actu primo per ſpeciem intelligibilem, duplicem edere actionem, quarum prior vocatur intelligere, nec eſt alicuius termini productiua: poſterior verò nuncupatur dicere, & per hanc ait produci verbum. Quod probat, quia cùm intelligere ſit actio immanens, atque adeò per eam nihil producatur, vtique actio alia danda erit, qua verbum gignatur, nimirum dictio. Quidam etiam Thomiſtarum conſtituũt in noſtra mente tres actus: actionem intelligendi, notitiam, & verbum mentale, ita vt per intellectionem producatur notitia, per notitiam verbum. Nobis tamen neutra harum opinionum videtur vera. Non

Aliqui Thomiſtæ tres enumerant actiones.

prima,

prima, quia multiplicat res sine necessitate, ponitque actionem intelligendi, per quam non producatur verbum, quod paulò ante refutauimus. Non secunda, quia si per notitiam intelligit conceptum, nõ rectè eam distinguit à verbo, cùm idem omnino sit: si verò aliam significat intellectus actionem, eodem laborat vitio, quo prior sententia, dum ponit intellectionem sine verbo, eam nempe, qua fingit notitiam produci. Præterea, facit vnam actionem terminum alterius, quod à vero abest. Quare statuendum est verbum produci per quemlibet actum intelligendi: tametsi eiusmodi actus, prout habet ordinem ad verbum, quod per ipsum gignitur, peculiari vocabulo dictio nuncupetur. *Vna actio nõ est terminus alterius.*

Porrò autem verbum diuersis nominibus à D. Thoma significatur nunc enim dicitur intentio rei intellectæ, vt primo contra gent. cap. 54. nunc intentio intellecta, vt 4. eiusdem operis cap. 11. aliàs conceptio intellectus, vt eodem lib. cap. 12. Quinque autem sunt ad rationem verbi pertinentia, vt colligitur etiam ex D. Thoma de veritate quæst. 4. & in prima part. quæst. 34. art. 1. In primis enim verbum est aliquid in mente, vnde D. Augustinus 5. de Trinitate cap. 11. ait per corporalia signa verbum, quod mente gerimus, innotescere. *Verbũ à D. Thom. intentio rei intellecta & intẽtio intellecta nuncupatur. Quinque ad rationẽ verbi attinere.* 1.

2. Secundò, Verbum est aliquid genitum ab intellectu, quasi proles; genitum, inquam, per actionem intelligibilem, qui est actus dicendi: Vnde illud D. Augustin. 9. de Trinitate cap. 8. conceptam rerũ veracem notitiam tãquam verbum apud nos habemus, & dicendo intùs gignitur, nec à nobis nascendo discedit. Tertiò, Verbum est similitudo rei, & eius imago, vt testatur D. August. 15. de Trinit. cap. 12. Verbum, inquit, est simillimum rei notæ, de qua gignitur, & imago eius. Quartò, Verbum est expressiuum rei; sicut enim teste D. August. 15. de Trinit. cap. 12. verbum, quod foris sonat, pandit verbum, quod intùs latet, ita verbum, quod intùs latet, declarat rem, cuius est verbi. Vbi aduertes verbum formaliter importare duplicem relationem; alteram expressi, alteram signi; illam principaliter, hanc secundariò: illam ad dicens, hanc ad obiectum significatum. Quintò, Non manet cessante actu cogitandi, vt testatur etiam D. Augustin. eodem libro capite 11. 3. 4. 5.

ARTICVLVS III.

Soluitur primum argumentum initio quæstionis propositum statuitur intellectionem non esse qualitatem, sed veram, propriamque actionem.

PRO explicatione primi argumenti eorum, quæ initio quæstionis continentur, aduertendum controuersiam apud Theologos, & Philosophos esse, num intellectio sit vera actio, vel potiùs qualitas. Nam quòd sit qualitas arbitrantur Henricus Gandauensis quodl. 11. quæst. 3. Scotus in 1. *Qui arbitrẽtur intellectionem esse qualitatem.*

dist.3.quæst.6.& quodl.15.art.6.eiusque sectatores, Durandus in 1. distinct.27.quæst.4.Ochamus,& Gabriel quæst. 2. Capreolus in 2. dist.1. quæst.2. art.3.ad 12. Heruæus quodl.2. quæst.8. Ægidius de mensura Angelorum quæst.10.Ferrariensis lib.2. contr.gent. cap.9. & 82.Caietanus in commentariis 1.part. quæst. 79. art.2. Soncinas lib.9.Metaph.quæst.21.Iauellus ibidem quæst.7.quib.fauet primum illud argumentum.

Aristotelicũ est eam esse actionem. Contraria tamen opinio statuens intellectionem,aliásque actiones immanentes non esse qualitates,sed veras actiones, & Aristotelica,& vera est.Nam Aristoteles lib.10.Ethic.cap.3.docet operationes virtutis, & felicitatem non esse qualitates. Cùm igitur eodem lib.cap.7. constituat felicitatem in contemplatione, quæ intellectio est,planè sentit intellectionem non esse qualitatem. Prætereà, aliis in locis numerat intellectionem inter actiones,vt hoc in libr.cap.4. text.4.& libro 12.Metaphys.text.13.vbi ex eo, quòd nostra intellectio non pendeat à corpore, ostendit dari in nobis aliquam actionem à corpore absolutam. Accedit communis sensus interpretum, qui in categoria actionis diuidũt actionem in transeuntes,& immanentes,è quarum numero sunt intellectiones omnes, & volitiones. Idem ea ratio confirmat,quia actio nihil est aliud,quàm actus agentis,vt agens est.Quod non videtur quo pacto negari possit actionibus immanentibus conuenire.Igitur ad argumentum pro contraria sententia, concessa maiori, neganda est minor, & ad eius probationem dicendum,non omnem veram actionem esse coniunctam cum motu; siquidem illuminatio momentanea est vera actio, neque tamen est coniuncta cum motu. Itaque id solis actionibus successiuis cõpetit:siue eæ sint actiones physicæ,vt calefactio;siue nõ,vt actiones illæ,quib.habitus spiritales interdum à nobis per actiones continuas,& successiuas intenduntur.

Non omnem verã actionẽ esse coniũctã cũ motu.

Verbum esse qualitatem. Quod verò attinet ad verbum, communis est auctorum sentẽtia ipsum esse propriè qualitatem,videlicet dispositionẽ: quia benè vel malè subiectum afficit, & ex sua natura vendicat causas facilis depulsionis; adeò vt cessante intellectione, qua producitur, confestim euanescat, vt ad calcem superioris articuli ex Diuo Augustino asseruimus.

ARTICVLVS IIII.

Diluuntur cætera argumenta primi articuli.

Dilut.2.arg. AD secundum eiusdem articuli argumentum respondendum est, per actionem immanẽtem nihil produci ad extra,hoc est,nullum externum opus effici.Itemque actionem immanentem dici vltimum operationis, tum quia non ordinatur ad opus externum,tum quia non est gratia eius,quod per eam *Lege D.Thõ. 1.p.q.87.a.3. & Caiet. 1. p.q.27.art.1.*

per eam producitur, sicuti actio transiens, ea præsertim, quæ factio dicitur, vt ædificatio. Non enim intellectio est propter verbum, sed è contrario verbum intellectionis gratia; Item verò, quod Aristoteles 1. Ethicorum scripsit, opus esse operatione nobilius, non de omni actione, sed de sola transeunte, & de factione intelligi debet.

Dilut. 3. arg. Ad tertium concedenda est maior propositio, neganda minor, & ad primam eius confirmationem dicendum per intelligere diuinum essentiale, hoc est, per intellectionem diuinam, vt communem tribus personis, non gigni verbum; gigni tamen per intelligere notionale, quod est proprium Patris; & quia intelligere essentiale, & notionale idem re sunt adhuc manet nullam dari intellectionem, per quam non producatur verbum. *quoad primā eius cōfirmationem.* Ad secūdam eiusdem minoris confirmationem dicendum cum Ferrariensi 1. contra gentes capite 53. & Syluestro in conflatu q. 27. Angelos cùm se intelligunt formare verbum, non enim verbum ideò ponitur, vt res intellectui quoquo modo præsens sit, sed vt intimè, atque intelligibiliter, hoc est, in ipsa intellectione sit præsens per expressam sui imaginem, conceptúmve; maximè cùm actus intelligendi necessariò fiat secundum assimilationem, vti diximus. *Quoad 2.* *Angeli cum se intelligunt verbū exprimunt.* Ad tertium respondemus cum Capreolo in 1. dist. 29. qu. 2. etiam beatos videndo Deum gignere verbum, quod item probabile censet Ferrariēsis 1. contr. gent. cap. 53. Non est enim eadem ratio in specie impressa diuinæ essentiæ, & in expressa, quia illa tantùm poneretur, vt per eam res cognita vniretur intellectui, quam vnionem abundè per se exhibet diuina essentia; at verbum icirco datur, quia id ipsa intellectionis natura exigit. Itaque non probatur nobis eorum sententia, qui putant ideò in beatis speciem impressam diuinæ essentiæ non dari, quòd nulla imago possit diuinum esse aptè repræsentare. *Quoad 3.* *Quæ ratio suadeat dādū esse verbum expressum diuinæ essentiæ.* Nam quamuis ipsum nulla imago infinitè, & ex æquo referat, aliqua tamen esse potest, réque ipsa datur, à qua limitatè, & provt ab intellectu creato cerni potest, repræsentetur, quod est verbū mentis. Nec inde sequitur beatos non ferri in Deum immediatè immediatione obiecti: siquidem intellectio non terminatur ad verbum, vt ad rem cognitam. *Beati exprimentes verbum in Deū feruntur immediate.*

Dilut. 4. arg. Ad quartū argumentum respondendum est, verbum esse propter intellectionem, non quasi ad eam requiratur, vti principium effectiuum, ad id nāque sat est intellectus & species; sed quia non potest quicquam sub intellectionem cadere, quin expressa eius imago ab intelligente formetur. Neque proptereà existimandum est intellectum informatum specie intelligibili manere adhuc in potentia essentiali ad intelligendum; quandoquidem verbum non est forma antecedens actum intelligendi, sed vbi primùm intellectus speciem rei obtinet, confestim elicere ab ea potest intellectionem, qua verbum gignitur, nec ad eam est in potentia essentiali, sed accidentaria duntaxat.

Dilut. 5. arg. Ad quintum, Diuus Thomas prima parte quæstione 85. articul. 2. ad tertium, & quodlibeto 3. articul. 9. ad secundum, concedit in

actionibus sensuum internorum dari aliquid proportionale verbo, per actiones verò sensuum externorum nihil produci, idémque asserit Capreolus in primo dist. 27. qu. 2. Heruæus tractatu de verbo q. 2. art. 1. & 2. Nos tamen maiorem propositionem absolutè concedimus; est enim commune omni cognitioni tam intellectus, quàm sensus, siue internus, siue externus sit, effici per assimilationem, & expressionem rei cognitæ. Neganda ergo est minor, & ad eius confirmationem dicendum, mentem Aristotelis eo loco esse externum sensum ferri in obiectum, provt à parte rei præsens est, intellectum verò, quatenus in ipso secundum notitiam expressam continetur, non quasi res hoc etiam posteriori modo non fit in sensu externo, sed quia is requirit insuper externam præsentiam rei, quæ sub eius notionem cadit, quam tamen intellectus non poscit; quandoquidem tam præsentia, quàm absentia intelligimus.

Omnem cognitionem tã intellectus, quàm sensus effici per expressioné rei cognitæ.

Dilutio 6. argum.

Ad sextum respondemus cum D. Thoma 1. parte qu. 37. art. 1. & Caietano eodem loco, Ferrariensi 4. contra Gent. c. 19. Capreolo in primo dist. 10. q. 1. art. 2. quemadmodum per intellectionem gignitur verbum, in quo est obiectiuè res intellecta, vt in sua imagine; ita per actum amandi effici in amante impressionem quandam obiecti amati, secundum quam res, quæ amatur, dicitur suo modo esse in amante, qui terminus, quia proprio caret nomine, vocari consueuit amor, impulsus, affectio, siue inclinatio in rem amatam. Ergo ad id, quod in contrariam partem attulimus, dicendum est, terminum illum per amandi actionem productum, amorem quoque dici, quanquam laxiori significatu; ac ratione huiusce termini rem amatam esse in amante secundum conuenientiam, & proportionem. Quod non obstat quominùs simul res amans sit in amata, quatenus ad eam impellitur, ac trahitur.

Quo pacto res amata sit in amãte, & amãs vicissim in re amata.

QVAESTIO IIII.

Quo pacto inter se differant species intelligibilis, intellectio, verbum, & obiectum.

ARTICVLVS I.

Intellectionem distingui re ipsa ab specie intelligibili.

VONIAM cùm intellectus rem quampiam intelligit, quatuor potissimùm consideranda occurrunt; nimirum, species intelligibilis, intellectio, verbum, & res intellecta: expendendum nobis hoc loco erit quonam modo hæc inter se conueniant, & dissideant. Ac primùm quod attinet ad speciem intelligibilem, & intellectionem, Ægydius quodlib. 3. q. 12. & 13. Aureolus apud Capreolum in 1. distione 35. quæstione prima

Quibus placeat vnitas speciei, & intellectionis.

Nyphus

Nyphus lib.5.de intellectu c.9. & alij, quorum meminit Scotus in 1.dist.3.q.7.putant speciem,& actum intelligendi idem esse. Quod hisce rationibus videtur concludi. Species ponitur in intellectu ad exhibendum illi obiectum præsens secundum esse intelligibile; sed hoc præstat intellectio;ergo intellectio est species. Secundò vbi est eadem ratio obiecti, ibi est idem esse; sed species & intellectio tendunt in obiectum sub eadem formali ratione; habēt ergo idem esse, atque adeò non sunt duæ res.

1. Ratio.

2. Ratio.

Ad eandem opinionem accedit Gothfredus quodlib. 4. vbi comprobare nititur nihil esse aliud intelligere, quàm recipi in intellectu speciem;atque adeò speciem intelligibilem,vt receptam, esse ipsum intelligendi actum.Id verò hunc in modum probat; Ita se habet intelligi ad intelligibile, vt intelligere ad intelligentem: sed intelligi respectu obiecti intelligibilis significatur vt passio,& tamen re vera actio est,quia intelligibile nihil patitur, dum intelligitur, sed potius agit in intellectum,ergo intelligere in intelligente, erit recipere, ac pati,esto actiuè significetur.

Gothfred. intelligendi actū in speciei receptione constituit.

Item intellectio est id,quo intellectus formaliter intelligens vocatur;sed hoc non obtinet ex eo quòd intellectionem edat; alioqui efficiens candorem diceretur candidum; habet igitur ex eo tantùm, quòd intellectionem recipiat;sicque intellectio est passio,non actio ab intellectu edita. Accedit ad huius rei confirmationem illud Aristotelis c.4.huius libri textu 2.Intelligere est quoddam pati.

2 Motiuum.

Sit tamen nostra conclusio, intellectionem realiter differre ab specie intelligibi.Hæc est D.Thomæ q.8.de potentia Dei art.1.Scoti in 1.dist.3.q.6.Capreoli in 1.dist.35.q.1.Apollin.3.de anima q.5. & aliorum.Probatur:primùm quia nulla causa efficiens est idem re cum sua actione, species verò est causa efficiens, etsi non integra, partialis tamen intellectionis.Secundò, quia si species,& intellectio forent eadem res, non posset diuina virtute & species sine intellectione,& intellectio sine specie conseruari, quod tamen falsum esse inde constat, quia cessante actu intelligendi, manet species, & sublata specie, potest Deus cum intellectu actum intelligendi producere, cùm omnis causalitas causæ efficientis diuina virtute suppleri queat.

1. Assert.

Argumenta verò,quæ huic conclusioni aduersabantur, hanc habent explicationem. Ad primum dicendum speciem poni in intellectu, vt faciat rem præsentem in habitu, & vt sit principium eliciens intellectionem:quorum neutrum præstat intellectio formaliter spectata; quanquam sit idem re cum verbo,per quod res cognita exprimitur,atque in esse obiectiuo,& intelligibili fit actu præsens intellectui. Ad secundum,etsi species,& intellectio tendant in idem materiale obiectum;quia vna, eademque res est, quam species repræsentat,& quam intellectio percipit: non tamen in eam tendere sub eadem ratione formali;quia species fertur in eam, vt habitualiter cognitam,intellectio, vt in actu cognitam. Si autem petas quo

Ad 1. argum. partis opposita.

Ad 2. arg.

pacto species, & verbum inter se distinguantur; quandoquidem vtrumque tendit in rem, vt repræsentatam. Respondemus similiter, speciem tendere in rem, vt cognitam, ac repræsentatam habitu; verbum autem in rem vt actu expressam, quæ rationes diuersæ sunt, sufficiúntque ad vtriusque essentiale discrimen arguendum.

Ad 1. motiuū sentent. Gothfredi. Rationes autem Gothfredi sic dilues. Ad 1. negabis eodem modo se habere intelligi ad intelligibile, quo intelligere ad intelligentem. Namque intelligi importat denominationem extrinsecam respectu intelligibilis; intelligere verò significat actionem intellectui inhærentem; quæ tamen actio in eodem intellectu insidet, atque vt ab eo egreditur, actio vocatur; vt recipitur, passio. Itaque licet is, qui intelligit, dum intellectionem recipit, patiatur; ipsum tamen intelligere non est pati, sed agere. *Ad secundū.* Ad 2. concessa maiori propositione, ad minorem dicitur, intellectum non ob id tantùm intelligentem appellari; quòd intellectionem producat, sed quòd eam simul producat, & recipiat, quod actionum immanentium proprium est; *Enodatur locus Arist.* Cùm verò Aristoteles scripsit intelligere esse quoddam pati, nihil aliud voluit, quàm intellectum dum intellectionem recipit, pati, vt paulò ante diximus, vel intellectum antequam intelligat pati, recipiendo speciem ab obiecto. Nec enim probanda est eorum sententia, qui intellectionem à solo obiecto effici arbitrantur, nec quicquam aliud præstare intellectum, quàm intelligendi actum sustinere, aduersus quos iam suprà disseruimus.

ARTICVLVS II.

Verbum, & intellectionem idem re esse: non tamen idem ratione: vtrumq; tamen ab obiecto realiter distingui.

2. Assertio. ECVNDA conclusio in hac controuersia sit, verbum non dissidere re ipsa ab intellectione. Ita sentit. Henr. Gand. quodl. 1. q. 2. Dur. in 1. d. 17. quæst. 2. Ochamus, & Gabr. q. 2. Lichetus, Bargius. & Maironius eadē dist. Paludanus ibidem qu. 4. Albertus art. 7. D. Bonauentura qu. 1. & 4. Richardus in 2. princ. q. 1. Alensis 1. p. qu. 62. m. 1. art. 1. & alij. Quibus aduersatur Capreolus in 1. d. 27. q. 2. Caietanus 1. p. q. 27. art. 1. Ferrariensis 4. contr. gent. c. 53. & alij è recentioribus Theologis: suadetur tamen nostra concl. quia ita se habet quælibet actio, siue physica sit, siue non ad terminum per eam productum, vt se habet motus ad eundem: at vt in Physicis ostendimus, motus est idem re cum suo termino; ergo & intellectio cum verbo, quod est illius terminus. *Lib. 3. cap. 2. q. 3. art. 2.* Nec satisfacit Ferrariensis loco citato aiens motum esse actum imperfecti, id est, rei existentis in potentia, ideóque esse idem cum termino; quia idem est id, quod prius est in potentia, & posteà in actu: intellectionem verò esse actum perfecti. Quare licet motus sit idem cum termino nihilominùs intellectionem ab eo distingui. Non, inquam,

inquam, satisfacit, quia vtcúmque se habeat actio, siue sit actus imperfecti, siue non; nihil est aliud, quàm res ipsa in fieri (liceat enim ita loqui) proindéque non distinguitur re à suo termino, præsertim cum nulla necessitas cogat huiusmodi realitates multiplicare. Porrò, ob hanc, quam diximus, identitatem realem intellectionis cum suo termino, effectum est, vt sancti Patres nonnunquam verbum intellectionem appellent, vt D. Damascenus 1. fidei Orth. cap. 18. D. Aug. 9. & 15. de Trinit. vtrobique cap. 10. & de cognitione veræ vitæ c. 16. & D. Ansel. in Monologio c. 31. D. Irenæus lib. 2. aduersus hær. cap. 47. Obiiciunt tamen aduersarij omnem effectum distingui re à sua causa: ergo & verbum ab intellectione, quæ illius causa est. Sed negandum intellectionem esse causam verbi, non enim est illius causa, sed productio, & quasi via, qua intellectus verbum exprimit. *Verbum sæpe intellectio appellatur.* *Obiectio.* *Dilutio.*

Tertia conclusio sit, verbum non esse formaliter intellectionem. Hæc est contra Dur. citatum. Patet autem ex eo, quia verbum est terminus intellectionis; omnis verò actio distinguitur, saltem formaliter, à suo termino, vt citato loco Phys. ostendimus. Secundò, quia verbum, teste D. August. libr. 15. de Trinit. c. 12. est imago expressa ab intellectu, estque formalis similitudo rei cognitæ, intellectio verò, qua intellectio, non est similitudo. *3. Assertio.*

Quarta conclusio sit, verbum distingui realiter ab obiecto. Hæc est contra Aureolum in 1. distinct. 1. Probatur tamen, quia, vt docet Diuus Augustinus 15. de Trinit. c. 10. 11. 14. & 15. verbum mentale ex sua natura est intra mentem: at res cognita est exttinseca intellectui. Item, quia verbum producitur per intellectionem, obiectum verò minimè, vt luce clarius est. Ex dictis collige intellectionem distingui re ab obiecto; nam si intellectio, & obiectum essent idem; essent quoque idem obiectum, & verbum; cùm verbum, & intellectio idem re sint. Illud tamen concedendum est, si sumatur non solùm obiectum cognitum, de quo est nostra conclusio; sed præcisè, qua cognitum, & expressum per cogitationem, & verbum: tunc obiectum nihil esse aliud re ipsa, quàm intellectionem, & verbum. Nec huius oppositum ostendunt proximè adductæ rationes, vt planum est. *4. Assertio.* *Quomodo obiectũ possit esse idem cum verbo, & intellectione.*

QVAESTIO V.

Habeamus ne proprios rerum singularium conceptus.

ARTICVLVS II.

Negatiuæ partis argumenta.

AD

Cōceptus rei singularis aut est proprius, aut cōmunis.

D intelligentiam propositæ controuersiæ aduerte duplicem esse rei singularis conceptum; alterum illi proprium & adęquatum, vt cùm Socrates per se seorsim apprehenditur; alterum communem, vt cùm percipitur vniuersale, sub quo singulare ipsum continetur, vt homo, sub quo est Socrates.

De proprio excitatur quæstio quoad singularia sensibilia.

Præsens quæstio de conceptu secundum priorem sensum intelligi debet, nec verò de quibusuis singularibus, sed de sensibilibus tantummodò. Nam quòd singularia materiæ expertia, siue intelligibilia proprio conceptu à nobis percipiantur, non est ambigendū, cum intellectus efformet propriam notionē, tam suorum, quàm voluntatis actuum: alioqui nemo vitiosas, aut honestas actiones à se interiùs elicitas propriè, distinctéve cognosceret, quod nemo dixerit. Sunt ergo qui negatiuam partem quæst. defendant, quam hisce ferè argumentis astruere nituntur.

Non dari cōceptus singularium sensibilium probatur.

1. Si haberemus proprium conceptum rerum singularium frustrà poneretur intellectus agens, sed hoc repugnat Peripateticæ doctrinæ; ergo & illud. Probatur maior, quia ideò intellectus agens ponitur, vt abstrahat naturam à differentiis indiuiduantibus; & vt res (sicuti ait Commentator) de ordine singularium materialium, ac sensibilium ad ordinem vniuersalium immaterialium, atque intelligibilium transferat; si autē singularia proprio conceptu à nobis intelligerentur fictitia esset eiusmodi abstractio, similitérque fictitia opera intellectus agentis, cuius prestantia, & efficacitas ob id muneris tantopere commendatur.

2. Secundò, Sensus cognoscit propriè, ac distinctè singularia: ergo si intellectus eadem percipit, duplex sequetur incommodum: primum quod altera ex hisce notionibus erit superflua. Secundum, quòd obiecta intellectus, & sensus non erunt inter se distincta; siquidem obiectum sensus etiam sub intellectum cadet.

3. Tertiò, Nulla potentia fertur nisi in cognatum, sibique proportione respondens obiectum; sed inter singularia in materiæ fæcem demersa, & inter intellectum, nulla existit cognatio, aut proportio; cùm intellectus sit omnino expers materiæ: Non possunt igitur singularia sensibilia ab intellectu nostro per se concipi.

Authores propositæ opinionis.

Denique quòd ita senserit Aristoteles probatur, quia 1. Physicorum cap. 5. text. 49. asserit intellectum esse vniuersalium, sensum verò singularium. Plura ad hanc partem stabiliendam argumenta habes apud Capreolum in 1. sentent. dist. 35. quæst. 2. conclusione 4. aliosque eius opinionis assertores, è quorum numero sunt Philoponus, & Alexander hoc loc. Themistius cap. 20. Auerroes Comm. 9. Ægidius quodl. 1. quæst. 9. Caietanus 1. p. q. 86. art. 1. Mirandulanus libr. 23. de euersione singularis certaminis à sect. 4. vsque ad libr. 33. Auteolus in 1. distinct. 35. quæst. 4. art. 1.

ARTI

ARTICVLVS II.

Affirmatiuam controuersiæ partem veram esse.

ONTRARIA tamen sententia aientium singularia sensibilia proprio ac peculiari cõceptu à nobis intelligi omnino vera est. Eam sequitur Scotus in 4.dist.45.q.3. Gregorius in 1.dist.3.q.1.art.1. concl.3. Durandus in 2. d.3.q.7.Richardus in 2.d.24.q.4.circa 3.principale,Burlæus 1. Physicorũ,& alij.Cõprobatur primò. Si singularia sensibilia nõ possent per se,ac proprio conceptu à nobis cognosci, vel ideò non possent, quia singularia sunt,vel quia sensibilia.Non quia singularia; alioqui nullum singulare etiam intelligibile, & immateriale caderet per se in nostrum intellectum;imò neque in Diuinum.Non quia materialia,alioqui neque naturæ communes materia præditæ per se intelligerentur;ergo &c.Huic argumento occurrunt aduersariæ partis defensores,intellectionem propriam eiusmodi singularium repugnare nostro intellectui, non quia singularia sunt,aut quia materialia absolutè,vt probat argumentum: sed quia singularia materialia; quia oportet rem per se cognitam ab intellectu,abstractam esse à materia indiuidua. Hæc tamen responsio neutiquam satisfacit, quia nullam idoneam affert rationem cur magis materia singularis, quàm communis cognitionem intellectricem impediat.

Argent.in 4. d.30.art.3.q. 1.Iãdun. hoc li.q.11.Apollinar.12. Palat.ca.4.q.5. eiusdẽ libri, Ferrar.q.13.

1.Argum.

Occursus ad uersariorũ.

Deducitur.

Secundò, Noster intellectus ponit discrimen,& conuenientiam inter singulare,& vniuersale per proprias, & peculiares eorũ rationes,vt cùm iudicat latiùs patere hominem, quàm Socratem, & Socratem esse idem re cum homine:igitur noster intellectus vtrũque, & vniuersale,& singulare propriè,ac distinctè percipit. Huic argumento obuiam eunt aduersarij aientes non opus esse,vt qui de conuenientia,vel discrimine inter duas res iudicat,eadẽ facultate vtramque dignoscat,satisque esse percipi ab eodem homine,licet duab.potentiis,idque in re proposita accidere.Nam singulare,inquiunt, per vim cogitatricem; vniuersale per intellectricem à nobis cognoscitur.Verùm hanc responsionem ea ratio confutat,quia cùm actus ille iudicandi vnus, simplexque sit, necessariò ad vnam,eandémque potentiam pertinebit;atqui non pertinet ad cogitatiuam, tum quia non decet facultatem inferiorem iudicare de obiecto superioris; tum quia nulla potentia organo corporeo affixa in rem vniuersalem tendit;spectat ergo eiusmodi actus ad intellectum.Quare ne is de re sibi ignota iudicet,tam vniuersale,quàm singulare per se cognoscet. Corroboratúrque huiusce rationis vis auctoritate Aristotelis hoc in libro capit.2.textu 145. & 146. vbi ex eo probat dandam esse facultatem vnam sensitiuam (id est, sensum communem) quæ omnia externa sensibilia per se dignoscat, quia experimur nos discrimen ponere inter obiecta externorum sensuum; at si ad hoc iudicium, discrimenque constituendum non opus esset res, de quib. iudicium

2.Argum.

Respondent aduersarij.

Confutãtur.

Iudicium de re singulari, & vniuersali ad eũdem spectat intellectum.

fertur, in eandem cadere potentiam, non rectè asseruisset Aristoteles oportere omnia externa sensibilia ab eadem illa facultate dignosci.

3. Argum. Item, Intellectus ex multis propositionibus singularibus colligit vniuersalem; ergo percipit singularia, alioqui inferret consequēs ex antecedente sibi ignoto; quod ridiculum est. Nec satisfaciet qui dixerit, sat esse percipi ab eo antecedens confusè, quia admodum confusa, ac penè cæca esset ea ratio colligendi; cum tamen communia scientiarum principia eo pacto colligi soleant, vt 2. Posteriorum capite vltimo, & 1. Metaph. cap. 1. Aristoteles testatur.

4. Argum. Deinde, voluntas compescit actum potentiæ cogitatricis, idque non nisi præeunte cognitione intellectus, cuius est voluntati rem appetendam, aut declinandam proponere; igitur intellectus cognoscit actum potentiæ cogitatricis, qui singulare quoddam est in materia insidens; corroboraturque argumentum ex eo, quia reflexio illa, quam in nobis circa huiuscemodi internorum sensuum functiones experimur, non potest sensibus ipsis attribui, sed alicui nobiliori potentiæ, id est, intellectui, vt docuit Aristoteles 1. huius operis cap. 3. text. 46. Item, quia errores, qui in sensu, siue externo, siue interno accidūt, consueuit intellectus corrigere, quod nō faceret, nisi & ipsam actionem sensuum, & rem singularem, circa quam ipsi hallucinantur, cognosceret.

Intellectus cognoscit actū potentiæ cogitatricis.

5. Argum. Præterea, Quidquid potest virtus inferior, potest superior: ergo quidquid cognoscit phantasia, quæ est inferior intellectu, cognoscet intellectus, sed phantasia percipit singularia per propriam notitiam; ergo & intellectus Respondent id, quod potest vis inferior, posse etiam superiorem, non tamen eodem modo; sed nobiliori: sicque intellectum cognoscere singularia in communi, id est, quoad naturam speciei, non quoad singularitatem. Nihil respondent, non enim qui cognoscit Socratem confusè, perfectiorem habet eius notitiā, quàm qui eum distinctè cognoscit; at si intellectus non percipit singularia, nisi quoad communem eorum naturam, seu quatenùs percipit vniuersalia, sub quibus illa continentur, certè non nisi confusè, & implicitè singularia intelligit.

Occurrunt aduersarij: sed reprimūtur.

Vltimū Arg. Postremò idem stabilitur, quia consultatio, & artis, prudentiæque actiones pertinent ad intellectum, hæ verò circa singularia versantur, vt docet Aristoteles 3. Ethicorum cap. 3. Nec dubium quin frequenter eiusmodi singularia è sensibilibus sint. Quare nullo pacto videtur negandum singularia sensibilia proprio, ac peculiari conceptu à nostro intellectu percipi. Vtrum verò hic conceptus sit reflexus an non, & quo pacto à specie intelligibili rei communis eliciatur, iam alibi in hoc libro exposuimus.

ARTI

ARTICVLVS III.

Dilutio argumentorum, quæ pro negatiua parte quæstionis adducta fuere.

D primum igitur argumentum eorum, quæ pro altera quæst. parte art. 1. adducta sunt, neganda est maior propositio; & ad eius probationem dicendum, intellectum agentem non ideò poni, vt abstrahat naturã à differentiis indiuiduis, hoc est, eam ponat in statu, in quo non nisi absque iis differentiis intelligi possit, quicquid Auerroes, aliique nonnulli senserint; sed vt à singularium rerum phantasmatibus eliciat species intelligibiles, sine quibus res percipi ab intellectu non possunt. *Ad 1.*

Ad secundũ, etsi intellectus singularia percipiat, non proinde eam notitiã fore superfluã; quemadmodum neque superuacanea est cognitio, qua sensus communis omnia externorum sensuum obiecta cognoscit, ac diiudicat. Quin verò imperfecta esset intelligendi vis, nisi in eam talis notitia caderet, quia perfectio, ordoque naturæ exigit, vt in potẽtiis subordinatis, quidquid inferior potest, possit quoque superior. Neque hinc sequitur intellectus, & sensus obiecta cõfundi. Primũ, quia intellectus tam singularia, quàm vniuersalia percipit; sensus verò singularia duntaxat. Secundò, quia ipsa etiam singularia, aliam formalem rationem sortiuntur dum in intellectum; aliam dum in sensum recidunt; ad illum enim sub ratione intelligibilitatis, ad hunc sub ratione sensibilitatis pertinent. *Ad 2.* *Imperfecta esset vis intelligendi si singularium rerum cõceptus non formaret.*

Ad tertium, cognitionẽ, quę in obiecto requiritur, comparatione potentiæ, non esse naturæ similitudinem: alioqui nullum sensibile à Deo, vel ab Angelo perciperetur, sed esse cõuenientiam sine aptitudinem, vt in potẽtiam cadat, & commensuratione, secundum quam eius vim non excedit. Ad locum Aristotelis ex 1. Physicorum dicendum, mentem Philosophi esse intellectum eo differre à sensu, quòd hic sola singularia, ille etiam vniuersalia dignoscat. *Ad 3.* *Quæ similitudo requiratur inter potentiã cognoscẽtẽ, & rem cognitam.*

QVAESTIO VI.

Possit ne intellectus noster plura simul intelligere, an non.

ARTICVLVS I.

Qui negatiuam partem secuti sint, & quibus eam argumentis probarint.

IVVS Thomas tum alibi, tum prima parte quæst. 85. articul. quarto & Caietanus ibidem. Ferrariensis hoc in libro quæstion. decima quarta, & libro primo contra gentiles, capite 55. Capreolus in secundo distinct. tertia

quæst.2.Heruæus quodlibet.7.qu. 16. Syluester in conflato primæ partis qu.12.art. 10. & ante hos Alensis 4. parte qu.98. membro 2. Albert.Magn.in 3.dist.30.art.4.Durand. in prologo sent. q. 1.art.1. num.24.ad negatiuam propositæ quæstionis partem deflexere; præ-
1.Supposit. mittunt verò ad illius explicationem aliquot hypotheses. Prima est, Formas tripliciter ad subiectum comparari, vno modo potestate tantùm, quo pacto non repugnat eas simul esse, quia potentia est contrariorum. Secundò, quoad actum imperfectum, sicque reperiri etiam simul possunt. Nam, exempli gratia, interim dum subiectum albescit, inest ei tum candor, tum aliquid de contrario colore. Tertiò, secundum actum perfectum, vt cùm candor totam iam suam obtinuit perfectionem; quo modo duæ formæ vnius generis simul cohærere neutiquam possunt; alioqui opporteret eandem potentiam ad diuersos actus absolutè perfectos simul terminari, quod tam est impossibile, quàm vnam lineam diuersis punctis versus eandem partem definiri.

2.Supposit. Secunda hypothesis est, omnes formas intelligibiles vno genere contineri, quia quantumlibet res in quas feruntur, in se diuersorum generum esse queant, eandem tamen potētiam intellectricem respiciunt. Quo fit vt omnes tam potestate, quàm secundum actum imperfectum, qui medius est inter potentiam, & perfectum actum, simul reperiri possint; & hoc quidem modo se habent species intelligibiles, dum iis non vtimur, vti tamen possumus: sunt enim tunc quasi sopitæ; at cùm iam per eas actu intelligimus, exactum, perfectúmque naturæ suæ modum obtinent.

3.Supposit. Tertia est, Ea, quæ plura sunt, bifariam spectari; vel vt plura, vel vt subeunt rationem vnius; verbi causa, partes continui, si vnaquæque per se sumatur, plura sunt, at, vt insunt in continuo, quod ex iis coalescit, quasi vnum quid habentur.

4.Supposit. Quarta est, Cum vnumquodque sit à nobis actu intelligibile, dum similitudinē suam in mente habet, quæcunque per vnam speciem intelligi possunt, sumi vt vnum intelligibile; quæ per multas, vt plura. Nam cum quælibet species vnam aliquam naturam primò exprimat, quæcunque per vnam speciem cognoscuntur, spectantur, vt in illa natura per speciem repræsentata conueniunt; proindéque in vna ratione intelligibilis consentiunt. Quę verò pluribus cognoscuntur speciebus, quia eiusmodi species, non ea repræsentant vt communem aliquam rationem habentia; non vt vnum quoddam intelligibile, sed vt multa percipiuntur.

Plura, vt plura, nō posse intelligi, sed vt vnū quidpiā sunt ex sententia D.Thom. *1.Ratio.* His ita constitutis, propositæ quæstioni hunc in modum respondent, Plura, vt plura, non possunt à nobis intelligi, vt verò vnum quidpiam sunt, possunt. Quod ita suadent. Plura, vt plura, non nisi per multas species repræsentantur, sed quæ ita se habent, non possunt à nostro intellectu simul cōcipi, ergo plura, vt plura, nequeunt simul à nobis intelligi. Maior constat ex quarta hypothesi, minor probatur ex prima, & secunda, quia multæ formæ eiusdem generis nequeunt

nequeunt ſecundum actum abſolutum, ac perfectum ſimul eſſe; at plures ſpecies intelligibiles cognitionem eliciẽtes, ſunt in actu perfecto,& completo;non igitur ſimul dari queunt, atque ita impoſſibile eſt plura,vt plura,à nobis cognoſci.Stabilitúrque argumentum ex eo,quia vt corpus figuris delineatur,& deſcribitur,ſic intellectus ſpeciebus actum perfectu m habentibus, vt Algazellus rectè dixit. Quare ſicut idem corpus diuerſis figuris ſimul conſignari non poteſt, ita nec intellectus multis ſpeciebus ad notitiam actu concurrentibus.

Rurſus probatur eadem aſſertio,quia ad intellectionem requiritur mentis intentio,vt D.Auguſtinus ait,intentio verò cum ſit motus quidam,vel quaſi motus, in plures terminos ſimul tendere nequit,tenderet autem ſi mens multa,vt multa, ſimul intelligeret. Denique huic ſententiæ adſtipulantur verba illa Philoſophi lib. 2. Topic.c.4.Contingit vnum intelligere,ſcire verò plura. *2. Ratio.* *3. Ratio.*

Quòd verò multa, non vt multa ſunt, ſed vt vnam ſubeunt rationem,ſicuti in ſecunda hypotheſi explicatum eſt,ſimul concipere valeamus,(quæ erat altera aſſertionis pars) ſuadent ex eo, quia per vnam ſpeciem repræſentari poſſunt multa,vt vnum;quæ autem per vnam ſpeciem repræſentantur,nihil obſtat quominùs in humanam cognitionem pariter veniant. *4. Ratio.*

ARTICVLVS II.

Poſſe plura,vt plura,ſimul intelligi.

NOSTRA tamen aſſertio eſt, humanum intellectum poſſe plura ſimul,vt plura ſunt,intelligere.Hanc tuetur Scotus in 1.diſt.3.q.6. Gregorius in 1.diſt.1.qu.1. art.3.Lichetus diſt.3.quæſt.1.Marſilius diſt.3.qu.11. Gabriel diſt.1. quæſt. 1.concluſione 6. Ochamus in 2.diſt.21.& alij.Probatúrque id in hunc modum, Facultas cernendi videt ſimul plura,vt plura, veluti cùm in eadem charta intuetur nigrorem characterum, & candorem papyri: ergo & vis intelligendi cum multo ſit perfectior,poterit multa,vt multa, ſimul intelligere. *1. Argum.*

Mayron.1.d.3 q.11. Barg. d.1.q.4. Idd. 3. de anim. quæſt.33.

Reſpondet Ferrarienſis oculum nõ videre nigrorem, & candorem, vt plura,ſed vt vnum,quia vtrumque cernit per vnam ſpeciem, cuius altera pars nigrorem refert; altera candorem. At non rectè philoſophatur;primùm,quia res ſpecie differentes non eandem, ſed diuerſam ſpecie imaginem in ſenſus imprimunt.Deinde,quia vt in ſecundo libro huius operis c.6.q.2.art.2.& c.7.q.5.art.2.oſtendimus, imagines viſuales,etſi mittantur à diuerſis obiectis, non occupant diuerſas partes oculi, ſed quælibet in tota pupilla inſidet, alioqui cùm pupilla tam exigua ſit, paucis ſpeciebus occupata, non poſſet ſimul res tam varias,támque diuerſas obtutu cõprehendere.Tertiò, quia vna pars imaginis non repræſentat vnam partem rei viſæ, alia *Reſpõſio Ferrar. reycitur.* *Qualibet pars ſpeciei*

 aliam,

rem totā repræsentat. aliam,sed quælibet totam rem visam,ad eum modum,quem loc.cit. exposuimus.Item,Quoties cognoscuntur multa distinctè, cognoscuntur vt plura, sed possumus simul videre distinctè tres columnas;ergo possumus eas vt plura cognoscere,idque tam sensu, quàm intellectu:cum ea,quæ sensus percipit,intellectus simul intelligat.

2. Argum.

3. Argum. Tertiò,Noster intellectus intelligit simul lapidem,& hominem tanquam plura, cùm efformat hanc propositionem. Lapis non est homo;ergo,&c. Nec satisfaciunt aduersarij aientes intellectum apprehendere tunc lapidem, & hominem vt vnum quidpiam. Namque vt ipsi fatentur, & tanquam opinionis suæ fundamentum ponunt,quæcumque multis speciebus repræsentantur, non se habent ad intellectum,vt vnum,sed vt plura;at homo,& lapis per duplicem speciem in nostro intellectu repræsentantur.

4. Argum. Quartò,Intellectus eodem instanti assentitur minori,& conclusioni,vt ex Aristotele in primo posterioris Analyticæ capite primo, ostendimus:sed hi assensus cadunt in diuersas enuntiationes, prout diuersæ, ac plures sunt; ergo iudiciū intellectus fertur simul in plura,quatenus plura;atqui eadem ratio,eademque difficultas,quod ad rem præsentem attinet,occurrit in iudicio,& in apprehensione;igitur noster intellectus apprehendit simul plura,vt plura sunt.

Postremum Argum. Postremò,Non minus repugnat voluntatem ferri simul in plura, vt plura, quàm intellectum: sed voluntas fertur eo pacto, vt cùm eodem momento rem vnam odit, ex alia voluntatem percipiat: ergo, &c.

A fortiori intellectum Angelicum percipere plura, vt plura. Porrò,Id quod de humano intellectu diximus,asserendum quoque erit, ac multo maiori iure de Angelico, cum mens substantiarum separatarum multo perspicacior sit,ac multò plura simul comprehendat.Quanquam aduersæ partis defensores suam etiam ad intellectum Angelicum extendunt assertionem,quos priuatim quoad hanc partem ea ratio confutat quòd Angeli,vt fatentur,à sui cognitione nunquam cessant, & tamen interim res alias percipiunt, in quæ obiecta non nisi vt plura feruntur;cùm eiusmodi cognitionem non ex eadem specie eliciant, sed per suam substantiam, cætera per proprias eorum imagines intelligant.

ARTICVLVS III.

Dilutio argumentorum primi articuli.

Ad 1. rationem oppositæ sententiæ. DVERSARIORVM verò argumenta sic explicantur. Ad primum concessa maiori,negatur minor; & ad eius probationem dicendum erit, formas eiusdem generis siue perfectæ,siue imperfectæ sint,non se mutuo excludere à subiecto nisi repugnantiam habeant; hanc verò non habere species in intelligendi actum prodeuntes. Ad eiusdem quoque argumenti confirmationem respondemus, etsi species intelli

intelligibiles aliquam analogiam, ac similitudinem cum figuris seruent, quatenus, vt hæc, corpus effigiant; ita illæ mentem intelligibiliter formant, nō tamen eodem modo sese habere quoad repugnantiam; diuersæ námque figuræ si in eodem essent corpore traherent eandem partem ad diuersos situs, quod fieri nequit; at species intelligibiles non ita affectæ sunt, vt liquidò constat: quo fit vt duæ figuræ mutuò sese in eodem corpore impediant; non ita verò duæ, pluresve species intelligibiles, quantumlibet perfectæ, & absolutæ sint. *Ratio plures cur figuræ in eodē esse nequeant possint tamē esse species.*

Ad 2. dicito, intentionem mentis in rem cognitam nō esse alium actum à cognitione distinctum. Quare vt intellectu multæ intellectiones dari queunt, ita posse, & intentiones multas. *Ad 2. ratio.*

Locus autem Aristotelis 2. Topicorum significat nos interdum multa scire secundum habitum, quæ tamen secundum actum non simul intelligimus, id verò nostræ sententiæ nihil aduersatur. Ad quartum, nihil attinet respondere, cum ea pars, quæ probatur, nostrę conclusioni minimè aduersetur. *Ad 3 ratio.*

QVÆSTIO VII.

Vtrum anima humana se per suam essentiam intelligat, similiterq; intelligendi vis & se, & proprias functiones, atque habitus sibi inhærentes dignoscat.

ARTICVLVS I.

Quæstionis in diuersas partes agitatio.

IN primis quòd anima intellectiua nullo pacto se ipsam intelligat, videtur ex eo probari, quia omnis nostra cognitio à sensibus ortū habet, quo fit, vt ea tantùm, quæ sub sensus cadunt, percipere valeamus; anima verò intellectiua cùm materiæ expers sit, sensuum notionem effugit. Quò spectat illud Philonis Iudæi lib. 1. allegoriarum, Quærendum cur qui reliquis omnibus nomina imposuit, id est, Adamus, sibi nullū imposuit? videlicet mens, quæ inest nostrûm vnicuique, cætera potest comprehendere, se ipsam nosse nō potest. Quemadmodum enim oculus alia videt, se ipse non videns; sic & mens intelligit alia, se ipsam non comprehendens. *1. Argum. Pro parte negante.* E contrario tamē quòd non modò se cognoscat immediatè, ac per suam se intelligat essentiam, ea ratio ostendit, quia substantiæ separatæ, & humanæ animæ conueniunt in genere intellectualis substantiæ, proindéque vt Angeli se per suam essentiam norunt, ita & animæ intellectiuæ. Confirmátque id testimonium Diui Augustini 9. de Trinitate *Contra opponitur pro parte affirmāte.*

cap. 3.

cap.3.asserentis mentem se per se ipsam nosse, quia incorporea est.

2. Arg. pro parte negante. Secundò, quòd intellectus se ipsum minimè intelligat, probatur, quia cùm perpetuo sibi præsens sit, vbi sui cognitionem semel iniisset, nunquam ab ea cessaret, quod in se tamen nemo experitur. *Contra obijcitur pro affirmante.* In contrariam verò partem, quòd non modò se norit, sed se per suam essentiam intelligat, est illud, quod Aristot. hoc in lib. cap.4. text.15. edocet, nempe, in iis, quæ materia carét, idem esse, & intellectum, & quod intelligitur.

3. Arg. pro parte negante. Tertiò, probabit quis intellectum non cognoscere propriam functionem. Nam quicquid cognoscitur, aliquo actu cognoscitur; si ergo intellectus functionem suam cognoscit, aliquo actu eam percipiet, rursúsque illum alio; atque ita dabitur infinita progressio in intellectionibus, quæ nequaquam videtur danda. Item, quia si intellectus cognoscit suos actus, cognoscet actus fidei supernaturales: paríque modo percipiet actus voluntatis, & inter eos actum Spei, & Charitatis infusæ, proindéque sciet quiuis se esse in gratia, cùm in ea fuerit. Quod negat sacrę paginę auctoritas illis verbis Ecclesiastę.9. Et tamen nescit homo vtrum amore an odio dignus sit: sed omnia in futurum seruantur incerta. *Cõtra arguitur pro affirmante.* In oppositum verò quòd negari non debeat intellectum cognoscere suos actus, docet D. August. libr. de Trinit. cap.10. & 11. Itē, quia nisi intellectus tam suos, quàm voluntatis actus perciperet, nemo an aliquid ipse intelligeret, an vellet, scire posset, quo nihil absurdius.

4. Arg. pro parte negante. Quartò, non cognosci ab intellectu habitus ipsi inhærentes suadetur ex eo, quia alioqui cognosceret quiuis an haberet Spiritus Sancti dona, atque adeò gratiam, quod proximè refutauimus. *Cõtra insurgitur pro affirmante.* E contrario autem quòd intelligendi vis suos habitus planè cognoscat, ea ratio ostendit, quia, propter quod vnumquodque tale, & id magis tale est; quare cùm res cæterę ab intellectu per habitus, & species intelligibiles cognoscantur; consequens est, vt ipsi habitus in eius cognitionem, ac scientiam primò cadant.

ARTICVLVS II.

Controuersiæ dissolutio.

Dupliciter dici posse aliquid intelligi per suam essentiam. D propositæ difficultatis intelligentiam aduertendum erit dupliciter; quod ad pręsens institutum facit, posse dici cognosci rem per essentiam. Primo modo, referendo id ad rem cognitam, ita vt ea per suam essentiã cognoscatur, cuius natura, & quidditas, non autē sola accidentia, percipiuntur; *De posteriori modo intelligitur quæst.* alio modo respiciendo ad medium, quo cognoscitur, sicque intelligitur res per essentiam, cùm essentia est id, quo cognoscitur, nec interuenit aliqua imago, vel ipsi propria, vel alterius rei, à qua intellectus paulatim deducatur, arguendóque ad essentiam perueniat. Nostra disceptatio hoc in loco non est de cognitione rei per essentiam

tiam secundum priorem, sed secundum posteriorem sensum duntaxat.

Excluduntur placita quorundam philosophorum.

Igitur omissa opinione quorundam veterum philosophorũ aientium animam nostram cognoscere se directò, & immediatè per se ipsam absque vlla specie, atque adeò per se secundo modo, quos secutus fuit Gregorius Ariminensis in 1.dist.3.quæst.2.art.1.& 2. Reiecta item sententia aliorum existimantium animam ex speciebus rerum materialium elicere specië quãdam immaterialem sui ipsius, qua se intelligat; Respondemus cum D.Thom. 1.p.q.87.tribus prioribus articulis, & in quæstionibus de veritate quæst.10.artic.8. & 9. animam nostram non cognoscere se in hoc vitæ statu per suam essentiam, sed interuentu specierum intelligibilium, quas abstrahit à sensibus. Quod ita patet, Quemadmodum, vt Auerroes annotauit, materia prima in genere sensibilium, ita mẽs humana inter substantias intellectuales postremũ locum sortita est, vt enim materia prima est in potẽtia ad formas sensibiles, sic anima ad intelligibiles formas; & vt illa in ordine sensibilium, ita hæc in intelligibilium serie, est pura potentia; vnde sicuti materia non nisi aduenientis formæ beneficio sub sensum cadit, ita anima non redditur actu intelligibilis, hoc est, apta vt à se ipsa intelligatur (dum in aliũ statũ non transit) nisi accessu specierum. Vnde Aristoteles hoc in lib.ca.4. text.15. docuit animam nostram intelligere se ipsam, sicuti & alia intelligit, id est, per species; & text. 8. asseruit animam nihil absolutè operari secundum intellectum, nisi cùm iam est in actu primo per species.

Lege Ægid. quodl.2.q.13. D.Th.2. cõt. gent.c.96.& lib.3.c.35.& 1.p.q.89.a.2.

Anima dum est in corpore cognoscere se interuentu specierũ non immediate per suam essentiam.

Anima materiæ primæ confertur.

Lege quæ de hac re ad primã huius capit.quæst. annotauimus.

Qua via se anima intelligat dũ est in corpore.

Quo fit vt se ipsam concipere primò, atque immediatè nequeat, sed ad sui notitiam ex aliarum rerum perceptione deducatur, quia videlicet primò concipit id, cuius speciem à sensibus hausit, verbi gratia, naturam hominis, tunc reflectitur supra suum actum, eumque percipit, & ex eo cognoscit tum imaginem, tum potẽtiam à qua actum elicuit; deinde, quia compertum habet imaginem rei cõmunis, corporeum, aut materiale quid esse non posse, sed materiæ omnino expers, atque adeò nonnisi in potentia spiritali, & in substantia incorporea, vt in subiecto, consistere: percipit tandem se vt substantiam quandam immaterialem intelligentiæ, & rationis participem.

Quod autem anima non intelligat se per speciem ipsi propriam; præterquam quòd ostenditur iis rationibus, quæ probant non dari species rerum singularium, quas suprà attulimus, & iis etiã, quæ suadent non dari in nostro intellectu, hoc vitæ statu, species rerum immaterialium: confirmari id ex eo potest, quia, quod intelligitur per speciem propriam, intelligitur actu directo: at experientia testatur nos non nisi actu reflexo, & vnum ex alio arguendo in nostræ animæ notitiã deuenire. Consule D.Thom.q.10.de verit.art.8.& Ferr. lib.3.cont.gent.cap.46. Diximus animã dum est in corpore non cognoscere se immediatè, quia extra corpus, cùm transeat quodammodo in statum substantiarum separatarum, habeatque liberiorem intelligendi modum, nec iam intelligat per reflexionem ad phantasmata,

mata, facta est per se actu intelligibilis à se primò: atque ita se per suam substantiam immediatè intelligit, vt docet D.Thom.1.p.q.89. art.2.aliisque in locis,& Henr.Gand.quodl.1.q.12.& 13.Sed de his luculentius dicetur in tract.de anima separata.Ex superiori progressu patet iam quomodo intellectus dum est in corpore non modò se, sed proprias quóque functiones, atque habitus sibi inhærétes dignoscat, quæ erat altera quæst.pars. Nam quòd de apprehensione speciei diximus, asserendum quoque similiter est de cæteris habitibus; hos enim cognoscit anima per actus, quia experitur se cum facilitate,& promptitudine, quæ habituum propria est, operari. Quod verò ad voluntatis actus spectat, paulò secus de iis est iudicandum; nam cum obiectiuè primò, atque intelligibiliter per se intellectui præsentes sint, possunt ab eo directa cognitione percipi, nō vt actus intelligendi, qui cùm ab eodem intellectu eliciantur, opus illi est reflexa, secundariáve actione ad eorum notitiam capiendam. Habitus autem voluntatis eodem ferè modo cognoscit intellectus, quo suos, videlicet ex facilitate, qua volūtatem agere experitur. Lege D.Thomam loco citato primæ partis articulo quarto.

Diss.5.art.1.

Extra corpus per suam se essentiam dignoscit.

Qua ratione cognoscat intellectus habitus sibi inhærentes.

De habitib. volūtatis idē dicendū hac in re quod de habitibus intellectus.

ARTICVLVS III.

Explicatio argumentorum, quæ in vtramque partem adducta fuere.

NVNC argumentis primi articuli, qua ex parte iis, quæ decreta à nobis sunt, aduersantur, occurramus. Ad primum dicendum, etiam ea, quę sensibus tam internis, quàm externis obnoxia nō sunt, vt anima humana, posse à nobis intelligi, non tamē per propriam imaginem à sensib.immediatè acceptam, sed modo superiùs explicato; quod tamē non impedit quominùs omnis nostra cognitio à sensibus ortum habere dicenda sit, cùm ea quoque notitia à sensib. remotè dimanet. Cùm verò Philo ait animam intellectiuam esse nobis ignotam, id non de quocunque animæ conceptu, sed de perfecta, atque omnibus numeris absoluta cognitione interpretandum erit, si modo Iudæus rectè Philosophetur. Ad alteram partē eiusdem argumenti negari debet parem esse in substantiis separatis, atque in anima humana, dum est in corpore, rationem: illæ enim sunt actu intelligibiles, & vt tales sibi perpetuò obiiciuntur, anima verò est pura potentia in genere intelligibilium; & in corpore intelligit speculando simul phantasmata, vnde tunc non nisi per species acquisitas sese intelligit; Illud verò D.Augustini, Mentem nostram se per se cognoscere, ita accipiendum est, vt anima non accipiat ab externis rebus sui imaginem, sicuti cùm res corporeas intelligit.

Ad 1. pro parte negāte adductum.

Ad obiectionem pro parte affirmāte.

Ad secundum, intellectum semper sibi esse præsentem quoad suam entitatem, non autem secundum esse obiectiuum, & intelligibile,

Ad 2. pro parte negat.

bile, ideóque licet cùm in suum actum, & in se reflectitur, sese intelligat (tunc enim fit sibi præsens in ratione obiecti) non proinde tamen in sui consideratione perpetuò versari, quia non semper eo reflexu vtitur. Illud verò Aristotelis, In iis, quæ materia carēt, idem est intellectus, & quod intelligitur, explicat Diuus Thomas prima parte, quæst. 55. articulo 1. aiens nihil aliud velle Philosophum, quàm ex intellectu, & specie rei, quæ intelligitur, fieri quodammodo vnum. Adde id, quod intelligitur, dici idem cum intelligente ratione verbi, in quo ab eo exprimitur, vti superiùs quoque interpretati fuimus.

Ad obiectionem partis affirmat.

Ad tertium, licet mens humana quamlibet actuum multitudinem exercere simul nequeat, quia finitam, limitatamque habet intelligendi vim, posse tamen successione post notitiam vnam, aliam subinde edere, tum aliam, atque aliam; ita vt sine vllo termino reflectatur in primam per secundam, in secundam per tertiam; Ob quam causam ratio potestate quodammodo infinita est, vt docet S.Thom. prima secundæ quæst. 30. art. 4. ad 2. Licet verò intellectus cognoscat tam suos, quàm voluntatis actus, non sequitur internoscere naturales à supernaturalibus, quia non eos distinctè penetrat, & quoad modum vnicuique peculiarem; sed confusè tantùm. Quo fit vt ex hac notitia non possit quis scire se esse in gratia. Altera verò pars eiusdē argumēti rectè probat cognosci ab intellectu proprios actus, non tamen intelligi per essentiam, cum ad hanc reciprocationē exigatur species intelligibilis alicuius rei, è cuius cōceptu mens ad prædictorum actuum notionem progreditur.

Ad 3. pro parte negatiua.

Intellectus potest reflecti super alium atque alium actum, & sic deinceps.

Ad obiectum alterius partis.

Ad quartum, licet anima habitus naturalis ordinis sibi inhærentes prædicto modo cognoscat, certò tamen scire non posse, nisi ei diuinitùs innotescat inesse sibi dona Spiritus Sancti, gratiam, & charitatem: quia suauitas, & promptitudo ad exercēdas studiosas actiones, quam istiusmodi habitus secum afferunt, constare ei nequit, vtrum ab iis, an ab aliis habitibus naturalibus, qui absque gratia reperiri possunt, oriatur. Ad posteriorem partem argumenti dicendum, effatum illud, Propter quod vnumquodque tale, & illud magis, hunc in modum debere intelligi, & aptari ad vim argumenti, Quando aliquid, verbi gratia, cognoscitur, quia aliud cognoscitur, illud propter quod cognoscitur, necesse est, vt magis cognoscatur: sed res cognoscuntur, quia earum species, & habitus cognoscuntur: ergo &c. Cùm igitur illa minor propositio vt falsa à nobis negetur: patet hac probatione non colligi priùs à nobis cognosci habitus, esto cognoscantur eo ordine, quem explicuimus.

Ad 4. pro parte negatiua.

Intellectum non posse distinctè dignoscere actus supernaturales.

Ad obiectionē pro parte affirmatiua.

QVAESTIO VIII.

Num intelligentem speculari phantasmata oporteat, nec ne.

ARTICVLVS I.

Quæ argumenta suadeant non oportere.

Quid sit intellectũ phãtasmata speculari.

INTELLIGENTEM speculari phantasmata, non est intellectum, aur ipsa phantasmata, aut naturas, quæ in eis relucent, intueri; sed est eum, qui intelligit, dum intellectu rem aliquam siue vniuersalem, siue particularẽ considerat, simul per phantasiam circa aliquid singulare obiter versari, quod ex Græci contextus verbis in capite proximè superiori textu 39. magis patet, sic enim habet ὅταν τε θεωρῆ ἀνάγκη ἅμα φαντάσματι θεωρεῖν, id est, cúmque contemplatur, necesse est vnà cum phantasmate contempletur. *Ferrar lib. 1. contra Gent. c. 63. & lib. 2. cap. 73.*

1. *Argum.* Partem negatiuam quæstionis hæc argumenta suadent. Primò, Vel speculari phantasmata est animæ naturale, vel non; si non est, cùm ad id aliunde minimè cogatur, poterit interdum eam speculationem omittere, si est, cùm id, quod vnicuique secundum naturam competit, incolumi re, perpetuò conueniat, sequitur animam etiam à corpore abiunctam, vel glorioso corpori vnitam speculari phantasmata, quod falsum est: nam corporis soluta vinculis neque phantasmata habet, neque phantasiam; glorioso autem corpori coniuncta perfectiorem, liberiorémque habet intelligendi modum, & à corpore independentem. Quare poterit citra sensuum operam, cùm libuerit, intelligere.

2. *Argum.* Secundò, Magis dependet phantasia à sensu externo, quàm intellectus à phantasia; cùm intellectus, vt est potentia immaterialis, ita longè abstractior sit à corpore, quàm vlla facultas materiali organo affixa: atqui phantasia, cessante omni actu externorum sensuum, potest functiones suas edere; ergo & intellectus.

3. *Argum.* Tertiò, Intellectus incorporea, & immaterialia contemplatur, vt Deum, & intelligentias; sed hæc nullo modo in phantasiam cadunt, cùm sint extra limites corporearum virium; ergo anima saltem non ad omnium rerum intellectionem phantasmata speculatur. Adde quòd Aristoteles loco anteà citato, cùm huiusmodi speculationem commendabat, de sola physicarum, & Mathematicarũ rerum scientia agebat, proindéque non videtur eam omnium disciplinarum obiectis percipiendis indixisse.

4. *Argum.* Quartò, Qui Ecstasim passi rapiuntur ad diuinarum rerum contemplationem, deserunt tam externorum, quàm internorũ sensuum functiones; ergo saltem ij, dum intelligunt, non speculantur phantasmata.

tasmata. Probatur assumptum. Imprimis, quia id ipsum nomen raptus, atque Ecstasis significat. Deinde, quia constat eos, qui ad rem aliquam considerandam valde attenti sunt, non videre interdum obiectum præsens, idque ob eam causam, quia cùm vis animæ finita, ac limitata sit, si ad vnam aliquam rem per vnam potentiam vehementer incumbat, cessat ab operatione alterius; ergo tam vehemens potest esse mentis applicatio ad alicuius obiecti considerationem, vt ab omnibus tam externorum, quàm internorum sensuum muneribus prorsus ferietur. Ac quòd id viris Sanctis contemplationis dono insignibus nonnunquam euenerit, planum est; sic enim interdum abstrahebantur à sensibus, vt nec admotum ignem sentirent.

ARTICVLVS III.

Diuersa auctorum placita, & explicatio veræ sententiæ.

IN hac quæstione variæ sunt Philosophorum sententiæ. Namque Auicenna in suo compendio de anima arbitratus est ad vsum scientiæ nequaquam speculationem phantasmatum requiri. Græci quoque interpretes aiunt eam superuacaneam esse, cùm anima attendit ad communia, & immaterialia, quæ phantasiæ vim transcendunt. Alij, quorum meminit Vicomercatus in disputatione peripatetica de immortalitate animæ rationalis, volunt illam exigi ad productionem duntaxat specierum factam ab intellectu agente, & ad primum conceptum eam comitantem; tunc enim necessum est operari simul phantasiam, quæ vnà cum intellectu agēte specierum intelligibilium opifex est. Alij eam adhibent ad omnes, solásque intellectiones elicitas ab speciebus comparatis ope intellectus agentis, & phantasmatum, propterea quòd vt eiusmodi species à phantasmatis ortum habuere: ita eorum consortium ad operationes suas obeundas necessariò videntur asciscere. Sunt etiam non pauci, qui asserant nullam dari in hoc vitæ statu intelligendi actionem, cum qua phantasmatum speculatio non concurrat. Denique, nonnulli ab hac communi lege excipiunt sublimem quandam, & eminentem contemplationem, qua se mens, etsi adhuc in corpore degens, ita supra molem corporis quodammodo euehit; vt non iam videatur curare turbam intercurrentium phantasmatum.

Auicēna nō requirit ad sciētiā phātasmatū speculationem.

Alij eā tantùm exigunt ad productionem specierum.

Alij ad solas intellectiones quæ pendent ex speciebus.

Alij nullam volunt dari intellectionē sine concursu phantasmatum.

Nostra assertio hæc esto. Anima coniuncta corpori non glorioso, saltem dum communes, siue ordinarias intellectiones administrat, necessariò speculatur phantasmata. Hanc assertionem tradit Aristoteles hoc in lib. c. 7. text. 30. & c. 8. text. 39. licet iis in locis non eam ille adhibuerit moderationē, quam nos; de qua paulò post dicemus; licet etiam non de omnium, sed de sensibilium tantùm rerum notitia, præsertim textu illo expressè locutus fuisse videatur.

Assertio.

1. Ratio assertionis. Probatur ergo huiusce rei veritas duplici indicio. Primùm, quia videmus quoties interni sensus, aut morbo læsi, aut somno, alióve impedimento ligati sunt, turbari etiam, & ligari iudicium intellectus, neque mentem suis actionibus rectè, ac ritè fungi; quod certè non aliunde prouenit, nisi quia tametsi vis intelligendi non inhæret corpori, requirit tamen consortium internarum virium corporeis organis insidentium. Alterum iudicium est, quòd in se ipso quiuis experitur, cùm aliquid intelligere conatur, efformare sibi materialia quædam idola, seu phantasmata, quibus id, ad cuius intellectionem animum appulit, quodammodo intueatur. Quò spectat illud D. Gregorij Nazianzeni de Theologia, oratione secunda. Quemadmodum nulla ratione fieri potest, vt quispiam, qualibet gressum vrgeat, vmbram suam prætereat (quantùm enim eam assequeris, tantùm etiam illa semper anteuertit) aut oculus rebus in aspectum cadentibus citra intermediam lucem, & aërem coniungatur; aut natatilia animantia extra vndas labantur: Ita etiam impossibile est iis, qui corporibus inclusi sunt, sine corporearum, ac sensibilium rerum adminiculo rebus iis, quæ animo, ac ratione intelliguntur, omnino coniungi; semper enim obiter sensibile aliquid incidit, quantumuis maximè nostra mens à rerum aspectabilium contagione separata, atque in se ipsam collecta, cum rebus cognatis, oculorúmque aciem fugientibus commercium habere conetur.

De hac re D.Th. 1.par. q.84.art.8.

Impeditis sensibus minus operatur intellectus.

2. Ratio.

Egregius locus Nazianzeni.

Vnde animæ necessum sit speculari phantasmata.

Est autem hoc loco dubitatio vnde nam animæ obuenerit hæc necessitas conuertendi se ad phantasmata. Scotus in 1. dist. 3. q. 3. & in 4. dist. 45. quæst. 2. duplicem causam affert, nimirum, vel peccatum originis, in cuius pœnam demissa, atque inflexa est anima ad corpus. Quò pertinet illud D. Augustini libro 15. de Trinitate cap. 27. Quæ causa vt ipsam lucem fixa acie videre non possis, nisi infirmitas? & quis eam tibi fecit, nisi iniquitas? Vel naturalem ordinem potentiarum; quo fit vt dum vna proprium attingit obiectum, altera, quæ circa idem ferri apta est, in idem simul contendat. Ex hisce causis prior non videtur rectè tradita: sicut enim dependentia, quam intellectus possibilis habet à phantasmatibus, quoad receptionem specierum intelligibilium, quæ illorum ministerio ab intellectu agente producuntur, neutiquam ex peccato originis orta fuit (siquidem esto primi parentes non peccassent, eius posteri tam species intelligibiles, quàm scientias ope phantasmatum comparassent, vt D. Thomas docet prima parte qu. 101 art. 1. & in 2. dist. 20. qu. 2. art. 2.), ita nec necessitas speculandi phantasmata, cùm acquisitis iam speciebus vtimur, ad prædictam culpam referenda est. Posterior verò causa, si rectè ad propositum accõmodetur, vera est, nimirum adeò esse naturalem connexionem intellectus cùm phantasia, dum animus est in corpore, vt saltem ordinariè non possit intellectus vllius rei capere notionem, quin ipsum phantasia comitetur, ac circa idem obiectum pro suo captu, & facultate insistat. Vbi aduertes cùm operatio formam, eiúsque modum existendi sequatur, anima verò humana

1. Causa.

2. Causa.

Improbatur 1. Causa.

Peccato originis non est adscribenda hæc necessitas.

2. Causa approbatur, & explicatur.

mana simul sit & substantia independens à corpore, & forma corporis, merito primæ conditionis vendicare sibi operationem, scilicet intelligendi actum, non inhærentem organo corporeo; ratione secundæ, exposcere ad eam functionem ministeriũ corporis; & phantasiæ satellitium.

In vtroque statu natura integra, & corrupta necessaria fuit phãtasmatũ speculatio.

Porro apposuimus in conclusione verba illa, Dum anima coniuncta est corpori non glorioso, vt comprehenderemus duplicem animæ statum in corpore; eum scilicet, quem habuere primi parentes dum ingenitæ à Deo iustitiæ dono insigniti fuere; & eum in quo nunc versamur. In vtroque enim connexio illa naturalis inter possibilem intellectum, & phantasiam vigorem obtinuit. Nam quòd etiam primi parentes in illo statu vterentur conuersione ad phantasmata affirmat D. Thomas 1. part. q. 94. art. 2. & in qu. 18. de verit. artic. 2. & 5. probatúrque ex eo, quia species, & scientiæ primorum parentum erant eiusdem naturæ cum nostris, vtpote infusæ per accidens. Quare idem illis, ac nobis modus intelligendi secundum naturam conueniebat: etsi contrariam opinionẽ defendat Scotus loc. citato absolutè negans primũ hominem intellexisse per conuersionem ad phantasmata. Neque verba illa D. Augustini asserũt culpam inuexisse homini dependentiã à phantasmatibus, cùm id ei naturale sit, sed duntaxat laborem, & difficultatẽ ad res clarè, & dilucidè contemplandas, ac cognoscẽdas. Non est etiam diffitendũ sublimiorem fuisse primi hominis cognitionem, quàm nostrã. Verùm maior illa sublimitas & eleuatio non erat secundũ independentiã à phantasmate, sed quoad ea, quæ contẽplabatur, vt explicat D. Tho. qu. 18. de verit. art. 5. Item, quia ea ipsa, quę cognoscebat, expeditiùs, & acutiùs penetrabat. Adde etiam modũ acquirendi scientiã multo altiorẽ illi contigisse, quàm nobis; siquidẽ nõ ope sensuum, sed diuini numinis afflatu eam immediatè accepit. Exclusimus autẽ à dependẽtia phantasmatum statum animæ vnitæ corpori glorioso; quia in ea non erit necessarius phantasiæ concursus ad intelligendum; licet enim beati tam externorũ, quàm internorũ sensuum functiones habituri sint, liberum tamen eis erit quamlibet rem sine eius phantasmate intelligere. Quòd si quis obiiciat gratiam nõ euertere naturam. Quare si operatio phantasiæ naturaliter intelligendi actũ comitatur, necessariò animã in corpore, etiã glorioso, ad phantasmata recursurã dicendum erit gratiã non euertere naturã, id est, nõ immutare essentiam rei, nec potẽtias, quæ ab illa manãt demoliri; sed eã traducere ad altiorem statũ, & perfectiorẽ operandi modũ, cuiusmodi est posse intelligere sine obligatione, deflexuq; illo ad sensum.* Aduerte etiam animã Christi adhuc in statu vitæ mortalis nec quoad vsum sciẽtiæ infusæ, nec acquisitæ indiguisse recursu ad phãtasmata; quia tum ratione vnionis, tum ratione beatitudinis nõ erat corpori subiecta, aut ab eo dependẽs. Adiecimus, dum anima communes, siue ordinarias intellectiones administrat, vt excluderemus contemplationem, quæ

Qua ex parte Adami cognitio nostra fuerit præcellentior.

Obiectio.

Anima Christi non indiguit conuersione ad phãtasmata.

*Lege D. Th. 3 part. q. 11. art. 2.

Lege de hac re D. Th. in 2. 2. qu. 175. art. 5. & de verit. qu. 13. præsertim art. 4. & Abulensem in cap. 13. Gene. q. 400. & in Paradoxo 3. cap. 46.

In perfecta Ecstasi non eget anima phātasmatū concursu.

quæ per Ecstasim perfectam,& raptum fit.In ea enim tam externorum,quàm internorum sensuum munia cessant, vt probat vltimum superioris articuli argumentum.

ARTICVLVS III.

Dubia quædam enodantur.

Primum dubium.

OCCVRRVNT tamen hoc loco quædam dubia, quorum solutio non parum conferet ad meliùs percipiendam dependentiam intellectus à phantasmatibus. Primum est, quo pacto anima beata in corpore glorioso functiones sensuum obitura sit & ad phantasma recursura, cum velet,si oppositum euenit iis, qui Ecstasim in hac mortali vita patiuntur,cùm tamē intuitiua diuinæ naturæ cognitio, vt longe sublimior est,ita animam ad se magis euocet, atque adeò à sensibus abstrahat. Alterū est,nū in Ecstasi non solùm animales operationes, sed etiam naturales,ac vegetatrices ab opere omnino cessent, cùm in vtrisque eadem ratio esse videatur. Tertiū,nūm Ecstasis per vim naturæ possit accidere. Ad primum horū dicendum cùm D.Thom. 2.2. q.175. art.4.licet beati assumptis corporib.gloriosis tota mentis intentione in Deum ferri debeant, non tamen in eis futuram abstractionem à sensibus; quia fiet redundantia quædam ab intellectu ad inferiores vires. Atque ita secundum ipsam beatificæ visionis regulam poterit simul attendere anima ad phantasmata,& ad externa sensibilia.Non quòd ea contemplatio cæteris eminentior non sit, nec quòd mens in eam non feratur conatu multo vehementiori,sed quia diuino lumine ita collustrabitur, vt vtrumque obire queat. His non obstat quòd D.Paulus etiam apud eos, qui eum in raptu diuinā essentiam vidisse putant, à sensibus abstractus fuerit, vt annotauit D.Thomas loco citato, defuit enim illi prædicta redundantia ad inferiores animæ vires, quia diuinam essentiam non stabili, vt beati in patria, sed breui,ac transitoria solùm visione intuebatur. Adde non constare an anima D.Pauli fuerit tunc à corpore separata, cùm ipse id se nescire fateatur. Vnde quid illi circa abstractionem à sensib. re ipsa acciderit,affirmare non possumus: videlicet num mortuo corpore per separationem animæ extincti fuerint in eo sensus; vel non mortuo consopiti duntaxat.Lege D.Thom.eadem quæst.art.5.& 6.

Hac de re Aug.li.12.de Gen.ad liter. à c. 2.vsque ad 36.libr.4. de anima ca. 2.& 9.lib.de cura pro mortuis 15.lib. de confess.c. 13. Item Epistol. 112. de vidēdo Deo c.11.

Secundū dubium.

Tertium dubium.

Visio beatifica non inducit beatis abstractionem à sensibus.

Eam abstractionē impedit redūdantia quædā ab intellectu ad vires inferiores.

Pro 2. dubio sententia Abulensis.

Ad secundum dubium respondet Abulensis loco citato in Ecstasi feriari omnes potentias,præter intellectum. Ad cuius rei explicationem statuit discrimen inter ligationem potētiarum, quæ in somno fit,& eam,quæ in Ecstasi,quòd in somno impediantur vires cognitrices; ita scilicet, vt externi sensus nihil omnino agant; interni autem,itemque intellectus,aut omnino etiam vacent,cùm nulla vigent insomnia;aut certè non nisi obscurè, & imperfectè operentur: interim verò, ligatis eo modo potentiis cognoscentibus, naturales vires.

Discrimē inter ligationē potentiarum in somno, & in Ecstasi.

vires ad opus expeditiores sint, non occupata aliis functionibus anima. Vnde & tunc cibi decoctio, atque alimenti in totum corpus distributio, multo celeriùs, commodiúsque perficitur. In Ecstasi autem opposito modo res habet. Anima enim, quæ in somno incuruatur; in Ecstasi eleuatur, hoc est, quæ in sopore ad inferiores potentias inflectitur, in Ecstasi ad altiorem videlicet intelligẽdi vim, rapitur, cæteris in otio relictis. Vt enim ad tam excellentem rerum cognitionem ascendat, colligit se quantùm potest, totaque in eam ita impenditur, vt reliquarum potentiarum functiones inhibeat. Ita verò sentit Abulensis etiã operationes naturales in Ecstasi intermitti. Quod ex eo probat, quia qui eam patiuntur, diù sine cibo, ac potu iacent; & quod mirabilius est, nec cordis motio, nec vitalis calor in eis deprehenditur; adeò vt mortui ne sint ambigatur.

D. Thomas secunda secundæ quæstione 175. artic. 5. asserit nõ requiri ad raptum, vt vires animæ vegetatricis ab opere cessent, propterea quòd agunt per modum naturæ, non autem ex intentione animæ, vt facultates sensitiuæ, quarum proinde occupatio minuit intentionem animæ circa intellectiuam cognitionem. Nobis videtur, licet vires naturales, vt sunt organo corporeo magis addictæ, ita aliarum operib. minùs retardentur; vniuersim tamen facultates omnes, quocúmque modo agant, siue naturales sint, siue non, agendi acrimoniam remittere, cùm anima in alicuius potentię operationem vehementiùs incumbit. Cui rei argumento est quòd, vt superiùs dicebamus, qui à cibo legũt, aut scribunt, vel de re quapiam attentiùs meditantur; minùs probè decoctionis officium peragunt, & è contrario. Igitur ad propositam dubitationem respondemus, cùm Ecstasis virtute diuina fit, certum esse posse tunc animam eadem virtute ab omnium potẽtiarum muniis cessare. Vtrum verò ab aliis, præterquam à functionibus sensuum, & facultatis loco motricis, re vera abstineat, non satis compertum esse. Nobis certè verisimilius videtur etiam tunc naturales vires non nihil operari, esto id aliquando exteriùs deprehendi nequeat.

Sententia D. Thom.

Diuina virtute potest anima in Ecstasi cessare ab omni operatione.

Quod ad tertium dubiũ attinet; pro parte affirmatiua est in primis illud, quod ad primi articuli calcem attigimus. Nam si cùm anima rebus aliis nimis intenta est, accidit interdum vt oculus, etsi obiecti speciem in distantia conuenienti recipiat, ob nimiam occupationem visionem non edat: cur intellectus non poterit vi naturæ ita se ad rerum sublimium considerationem applicare, vt sensuum functiones deserat? Deinde, quia id ipsum videtur aliquot exẽplis confirmatum. Nam de Restituto Presbytero ita narrat D. August. lib. 14. de Ciuitate Dei capit. 24. Presbyter fuit quidam nomine Restitutus in Parœcia Calamensis Ecclesiæ, qui quando ei placebat, rogabatur autem, vt hoc faceret, ab eis, qui rem mirabilem coram scire cupiebant, ad imitatas quasi lamentantis cuiuslibet hominis voces, ita se auferebat à sensibus, & iacebat simillimus mortuo: vt non solùm vellicantes, atque pungentes minimè sentiret; sed aliquando etiam

Quæ rationes cõfirmẽt perfectã Ecstasim posse naturaliter euenire.

1.

2.

Locus D. August. de Restituto Presb.

igne vreretur admoto, sine vllo doloris sensu, nisi postmodũ ex vulnere: non auté obnitendo, sed non sentiẽdo, non mouere corpus, eo probabatur quòd tanquam in defuncto nullus inueniebatur anhelitus. Prætereà, sic Platonem de se ipso narrasse testatur Auctor operis de diuina sapientia secundum Ægyptios lib. 1. cap. 4. Ego Sæpius animo contemplans relicto corpore visus sum perfrui summo bono cum voluptate incredibili. Quare hæsi quodammodo attonitus, agnoscens me esse partem quandã superioris mundi, atque adeptum sentiens vitæ immortalitatem, sub luce maxima, quæ neque oratione exprimi potest, neque auribus percipi, neque cogitatione cõprehendi. Tandem verò hac contemplatione defessus intellectus, recidit in phantasiam, tuncque illa luce deficiẽte factus sum tristior. Tale quiddam etiã initio Pimandri legitur de Mercurio Trismegisto, qui in contemplatione naturæ, sopitis iam corporis sensibus, à diuina mente raptum se ait, & de iis, quæ scire optabat, ab eadem institutum. Socratem etiam cõmemorat Alcibiades in Conuiuio, aliquando vno gradu diem, & noctẽ vsque ad Solis exortũ stetisse, in medio exercitu cogitabũdum. Cùm igitur has à sensib. abstractiones miraculo accidisse non sit verisimile: concedendũ erit posse facultate naturæ Ecstasim dari. Et in hac opinione videntur esse Ficinus lib. 13. de immortalitate animorũ cap. 14. vbi asserit hoc vnum esse ex argumentis, quib. animæ rationalis à corpore solutio, atque immortalitas cõprobatur. Pro aduersaria tamen sententia est, quòd ad liberandum intellectum à naturali illa phantasmatũ depẽdentia, videtur requiri vis aliqua supra naturam. Idque putare se non obscurè indicauit D. Gregorius Nazianzenus iis verbis, quæ superiùs attulimus, vbi ait impossibile esse mentem quantumlibet se à fæce corporea ad sublimiũ rerum contemplationem erigat sensuum cõmercia destituere.

3. Locus Platonis de seipso.

Simile quid narratur de Trismegisto.

Item de Socrate.

Qua ratio probet nõ posse dari talẽ Ecstasim naturæ virib.

Qui priorẽ partem sequi volet, dicat legem illam dependentiæ à phantasmatibus, quam natura intellectui imposuit, nõ esse irrefragabilem, sed ordinariã. Neque hæc prædictę legis interpretatio paucorum est, sed complurium, quorum suprà ex Vicomercato mẽtionem fecimus, aientiũ non semper requiri speculationẽ phantasiæ. Itaque verisimile est posse aliquos velut ex naturæ priuilegio in aliquo euentu, & circunstantiis naturaliter Ecstasim pati: ad quod multum confert cuiusque temperamentum. Melancholici enim, vt edisserit Fracastorius lib. 2. de intellectione quemadmodum suopte ingenio sunt cogitabundi, sic ad istiusmodi raptum à sensib. procliuiores habentur. Nec verò est à naturæ decretis alienum res his similes, & raritate mirabiles nonnunquam efficere, vt experientia ipsa testatur, docetque variis exemplis D. August. de Ciuitat. Dei loco citato, vbi inter naturæ miracula recenset illud dę ecstasi presbyteri Restituti, quod suprà memorauimus.

Soluitur ratio sententiæ negatiuæ.

Melãcholici cur procliuiores ad Ecstasim.

Cui posterior sententia magis placuerit, dicet non eodem modo se habere visum ad phãtasiam, & intellectum, quo ad intellectum se habet phantasia; quia intellectus pendet à satellitio phantasiæ: at

Explicantur rationes partis affirmatiuæ.

neque

neque intellectus, neque phantasia pendet à functione visus. Quare nihil mirum si non edente aspectu suam actioné, nihilominus phantasia, & intellectus in opere perseueret. Quod auté spectat ad exempla, quæ retulimus, dicendum erit Ecstasim perfectam, de qua nostra quæstio est, in qua nimirum omnes, tam interni, quàm externi sensus omnino sopiuntur, nemini absque diuina virtute contigisse; imperfectá verò, in qua non omnino cessat operatio phantasiæ, potuisse illis hominib. per naturam accidere. Certè Restitutus Presbyter narrabat se postquam ita, vt diximus, à sensu raptus erat, inclamantium voces quasi è longinquo audisse; vt ibidem refert D. Augustin. Quòd si voces percipiebat, vtique non feriebatur in eo audiédi sensus: proindeque perfectam Ecstasim non patiebatur.

Ecstasim perfectá sola diuina potétia dari posse, im perfectá posse naturali.

ARTICVLVS IIII.

Responsio ad primi articuli argumenta.

Reliquvm est vt argumentis initio quæstionis propositis occuramus. Ad primum concedimus, naturale esse animæ dum intelligit, dependere à phantasmatibus. Cùm autem obiicitur id, quod alicui naturaliter competit, semper ei, incolumi natura, cóuenire: verum id quidem est, nisi ponamus rem ab vno statu ad aliú perfectiorem, ac supra natiuam ipsius facultatem transferri. Vel præter vsitatú cursum, aliquo veluti priuilegio naturæ, secùs operari. Quod addimus ex mente corú, qui concedút dari Ecstasim perfectam virib. naturæ.

Ad 1. Arg.

Quidquid alicui cópetit naturaliter semper ei cóuenit, modò perduret idé status.

Ad secundum quid responderi debeat, patet ex dictis, videlicet concedendum æquè dependere intellectum à phantasia, & phantasiam à sensib. externis, quoad acquisitionem specierum; non tamen quoad vsum earum. Etenim licet intellectus abstractior sit à materia, quàm vlla potentia inhærens organo corporeo: maior tamen est coniunctio, & societas inter intellectum, & phantasiam, quàm inter phantasiam, & sensus externos ob causam à nobis superiùs explicatam. Aliam huius arguméti solutionem lege, si placet, apud D. Thomam 1. part. quæst. 84. art. 7. ad secundum.

Ad 2. Arg.

Ad tertium dicito non oportere, vt semper phantasia apprehendat singulare eiusdem naturæ cum eo, quod ab intellectu cócipitur; sed aliquid simile, aut ei quoquo modo respondens. Etsi verò Aristoteles loco citato de solis physicis, ac Mathematicis rebus expresè locutus fuerit, dicendum nihilominùs eandem videri rationem in cæterarum rerum conceptibus. Ad vltimum quid respondendum sit, constat ex superioribus.

Ad 3. Arg.

Ad 4. Arg.

CAPITIS IX.
Explanatio.

[a] Cvm autem animalid. Quia definierat animam esse id, quo sentimus, viuimus, loco mouemur, intelligimus: postquã egit de potentia vegetante, sentiente, & intelligente: accedit nũc ad disserẽdum de facultate loco motrice, quam ideò in extremam libri partem vltra sensuum,& intellectus tractationem reiecit: quia hæc motio non perficitur nisi aliqua vel sensus vel intellectus notitia præeunte. Quærit ergo de potentia motrici non quauis:sed quæ principium est progressionis, & incessus animalium:vtrum ea sit aliqua animæ pars, seu facultas: an ipsa animæ substantia: rursusque si potentia animæ constituenda sit, vtrum à cæteris distinguatur,nec ne.

Institutum huius cap.

[b] *Atque hic existit continuo dubitatio.* Quia propositæ quæstiones expediri commodè non possunt, nisi priùs de facultatum numero constet,dubitationem interponit de animæ partibus,quod sint. Enim verò nec diuisio, quam Plato 7. de Republ. tradidit in iram, cupiditatem,& rationem: neque illa, quam ipse Aristoteles vltimo cap. libri primi, & primo cap. lib.6. Ethicorum affert, videlicet in rationis compotem, & ratione carentem, omnes animæ partes ambitu suo videntur coercere: quod adductis hinc inde rationibus pertractat.

Quaritur de partibus animæ quot sint numero.

Concluditur vim mouentem non esse potentiã vegetandi.

[c] *Sed vt redeamus.* Id, quod ad præsentem disceptationem attinebat, discutit, concluditque vim mouentem non esse potentiam vegetandi sentiendi,intelligendi,aut appetendi. Nam primùm quòd non sit facultas vegetandi ex eo patet, quia omnis

ΚΕΦ. Θ.

[a] Ἐπεὶ δὲ ἡ ψυχὴ κατὰ δύο ὥρισται δυνάμεις ἡ τῶν ζῴων, τῷ τε κριτικῷ, ὃ διανοίας ἔργον ἐστὶ καὶ αἰσθήσεως· καὶ ἔτι τῷ κινεῖν τὴν κατὰ τόπον κίνησιν, περὶ μὲν αἰσθήσεως καὶ νοῦ, διωρίσθω τοσαῦτα. περὶ δὲ τοῦ κινοῦντος τί ποτέ ἐστι τῆς ψυχῆς, σκεπτέον, πότερον ἕν τι μόριον αὐτῆς χωριστὸν ὂν, ἢ μεγέθει, ἢ λόγῳ· ἢ πᾶσα ἡ ψυχή. κἂν εἰ μόριόν τι, πότερον ἴδιόν τι παρὰ τὰ εἰωθότα λέγεσθαι, καὶ τὰ εἰρημένα, ἢ τούτων ἕν τι. [b] ἔχει δὲ ἀπορίαν εὐθύς, πῶς τε δεῖ μόρια ψυχῆς λέγειν, καὶ πόσα· τρόπον γάρ τινα ἄπειρα φαίνεται, καὶ οὐ μόνον ἅ τινες λέγουσι διορίζοντες, λογιστικὸν, καὶ θυμικὸν, καὶ ἐπιθυμητικόν· οἱ δὲ τὸ λόγον ἔχον, καὶ τὸ ἄλογον· κατὰ γὰρ τὰς διαφορὰς, δι᾽ ἃς ταῦτα χωρίζουσι, καὶ ἄλλα φαίνεται μόρια μείζω διάστασιν ἔχοντα τούτων, περὶ ὧν καὶ νῦν εἴρηται, τό, τε θρεπτικὸν, ὃ καὶ τοῖς φυτοῖς ὑπάρχει, καὶ πᾶσι τοῖς ζῴοις· καὶ τὸ αἰσθητικὸν, ὃ οὔτε ὡς ἄλογον, οὔτε ὡς λόγον ἔχον, θείη ἄν τις ῥᾳδίως. ἔτι δὲ τὸ φανταστικὸν, ὃ τῷ μὲν εἶναι πάντων ἕτερον, τίνι δὲ τούτων ταὐτὸν, ἢ ἕτερον, ἔχει πολλὴν ἀπορίαν, εἴ τις θήσει κεχωρισμένα μόρια τῆς ψυχῆς. πρὸς δὲ τούτοις τὸ ὀρεκτικὸν ὃ καὶ λόγῳ καὶ δυνάμει ἕτερον ἂν δόξειεν εἶναι πάντων. καὶ ἄτοπον δὴ τὸ τοῦτο διασπᾶν. ἔν τε τῷ λογιστικῷ γὰρ ἡ βούλησις γίνεται, καὶ ἐν τῷ ἀλόγῳ ἡ ἐπιθυμία καὶ ὁ θυμός· εἰ δὲ τρία ἡ ψυχὴ, ἐν ἑκάστῳ ἔσται ὄρεξις. [c] καὶ δὴ καὶ περὶ οὗ νῦν ὁ λόγος ἐνέστηκε, τί τὸ κινοῦν κατὰ τόπον τὸ ζῷόν ἐστι· τὴν μὲν γὰρ κατ᾽ αὔξησιν καὶ φθίσιν κίνησιν, ἅπασιν ὑπάρχουσαν, τὸ πᾶσιν ὑπάρχον δόξειεν ἂν κινεῖν τὸ γεννητικὸν καὶ θρεπτικόν. περὶ δὲ ἀναπνοῆς καὶ ἐκπνοῆς, καὶ ὕπνου καὶ ἐγρηγόρσεως, ὕστερον ἐπισκεπτέον· ἔχει γὰρ καὶ ταῦτα πολλὴν ἀπορίαν. ἀλλὰ περὶ τῆς κατὰ τόπον κινήσεως, τί τὸ κινοῦν τὸ ζῷον τὴν πορευτικὴν κίνησιν, σκεπτέον· ὅτι μὲν οὖν οὐχ ἡ θρεπτικὴ δύναμις, δῆλον· αἰεὶ γὰρ ἕνεκά τινος ἡ κίνησις αὕτη, καὶ ἢ μετὰ φαντασίας, ἢ ὀρέξεώς ἐστιν· οὐθὲν γὰρ μὴ ὀρεγόμενον ἢ φεῦγον κινεῖται, ἀλλ᾽ ἢ βίᾳ. ἔτι κἂν τὰ φυτὰ κινητικὰ ἦν, κἂν εἶχέ τι μόριον ὀργανικὸν πρὸς τὴν κίνησιν ταύτην. [d] ὁμοίως δὲ οὐδὲ τὸ αἰσθητικόν·

Text.40. Text.41. Text.42. Text.43. Text.44. Text.45.

πολλὰ

CAP. IX.

Text.40. [a] *VM autem animalium anima his*
duobus sit definita, discernendi, in-
quam, potentia, quod quidem est
opus, officiumq́; mētis, atque etiam
sensus, & insuper etiam mouendi motu ad locum
accommodato potentia: de sensu quidem, & in-
tellectu hæc sint determinata, ac pertractata. De-
inceps autē de eo, quod mouet, quidnam sit ipsius
animæ consideremus oportet, vtrum vna quædam
ipsius sit pars separabilis magnitudine, vel ratio-
ne, an ipsa anima tota: etsi pars sit aliqua, vtrum
sit alia quædam propria præter eas, quæ dici solēt,
& eas, quas diximus, an istarum aliqua vna?
Text.41. [b] *Atque hic existit continuò dubitatio, dubita-*
bitq́; non iniuria quispiam, quomodo partes ani-
mæ, & quot oporteat dicere: nam infinitæ quo-
dammodo, & non eæ solùm esse videntur, quas di-
uidendo quidam dixerunt, rationis, inquam, par-
ticeps, & irascendi, ac cupiendi principium, vel
vt alij, rationis particeps, & rationis expers. Per
differentias enim, quibus hasce diuidunt, & sepa-
rant partes, & aliæ partes esse videntur, quæ maiorem inter sese, quàm di-
ctæ distantiam habent. Vegetatiua, inquam, quæ quidem & plantis, & vni-
uersis animalibus inest. Et sensitiua, quam nec vt rationis expertem, nec vt
Text.42. *eiusdem participem quisquam facilè ponet. Præterea imaginatiua, quæ*
ratione quidem ab omnibus est diuersa, cui verò sit iungenda, vt sit idem,
quod illa, aut à qua seiungenda, vt sit alia ab illa, magnam dubitationem
habet profectò, siquis seiunctas animæ partes, separatasq́; ponat. Insuper ap-
petitiua, quæ, & ratione, & vi alia; diuersaq́; sine dubio ab vniuersis esse
videtur. Absurdum autē est hanc à cæteris diuellere partibus: fit enim & in
participe rationis voluntas, & in ratione vacante cupiditas, atq; ira. Quòd
si tres in partes diuidatur anima, in vnaquaq; profectò partiū inerit appe-
Text.43. *titus.* [c] *Sed vt redeamus vnde digressi sumus, quid est id, quod mouet ipsum*
animal loco, quo de nunc disputatio nostra est instituta? motu namq́; eo, quo
incrementa, decrementaq́; suscipiuntur, qui quidē omnibus animantibus in-
est, id mouere sanè videtur, quod vniuersis inest eisdē: principiū, inquā, gene-
randi, ac nutriēdi. De respiratione autē expirationéve, & somno, atq; vigi-
lia posteriùs cōsiderare oportet. Nam & hæc ipsa magnā dubitationē, diffi-
Text.44. *cultatemq́; habent. Nunc est de motu ad locum accōmodato considerādum,*
quidnam id tandem sit, quod ipsum animal motu mouet progrediēdi. Patet
itaque non esse ipsam potentiam nutriendi. Nam alicuius gratia semper hic
motus efficitur, estq́; cum imaginatione, vel appetitu: nihil enim nō appetens,
aut fugiens hoc motu cietur, nisi forsitan vi. Præterea Planta quoq; tali cie-
rētur profectò motu, partemq́; aliquā ad hunc motū, vt instrumentū, haberēt.
Text.45. [d] *Pari modo nec ipsam sentiendi vim motus huiusce principiū esse constat:*

omnis motio est coniuncta cum imaginatione, & appetitu, cum sit ad fugiendum, prosequēdúmve aliquid imaginatione perceptum; & omnis fuga, & prosecutio ad appetitum pertineat: vegetandi verò actio non requirit imaginationem, & appetitum, cùm insit etiā plantis, quibus neutrum horum cōuenit: Item quia si mouendi & vegetandi potentia idem esset, sequeretur etiam stirpium genera, quæ vegetandi facultate pollent habere instrumenta ad progressionem idonea, quod falsum esse constat.

[d] *Pari modo nec ipsam.* Eâdem ratione ostendit vim progrediendi non esse sensum, quia constat quædam

Probatur itē non esse potentiam sentiendi.

quædam esse animalia, quæ non mouentur loco, sed eadem fixa sede vitam agũt (Græci Zoophyta vocant, Latini plantanimalia nuncupare possunt) quæque sensum habent, & tamen facultate loco motrici prædita non sunt, cùm organis ad diuersa loca adeunda careant.

Eandem distingui ab intellectu.

ᶜ *At verò neque ratiocinandi vis.* Probat non eandem esse facultatem motiuam & intellectiuam, quia intellectus, vel actiuus est, vel contemplatiuus: neuter autem principium progressionis haberi potest: non contemplatiuus: hic enim, qua talis est, nihil, quod in actionem cadit, cõsiderat: progressio autem non nisi fugientis, aut amplectentis actio est. Non practicus, quia hic

πολλὰ γάρ ἐστι τῶν ζώων, ἃ αἴσθησιν μὲν ἔχει, μόνιμα δ' ἐστὶ καὶ ἀκίνητα διὰ τέλους. εἰ οὖν μήτε μηδὲν ἡ φύσις ποιεῖ μάτην, μήτε ἀπολείπει τῶν ἀναγκαίων, πλὴν ἐν τοῖς πηρώμασι καὶ τοῖς ἀτελέσι· τὰ δὲ τοιαῦτα τῶν ζώων τέλεια, καὶ οὐ πηρώματά ἐστι· σημεῖον δέ, ὅτι γεννητικά ἐστι καὶ ἀκμὴν ἔχει καὶ φθίσιν· ὥστε εἶχεν ἂν καὶ τὰ ὀργανικὰ μέρη τῆς πορείας. ᶜ ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τὸ λογιστικόν, καὶ ὁ καλούμενος νοῦς, ἐστὶν ὁ κινῶν· ὁ μὲν γὰρ θεωρητικὸς οὐθὲν νοεῖ πρακτόν, οὐδὲ λέγει περὶ φευκτοῦ καὶ διωκτοῦ οὐθέν. ἀεὶ δὲ ἡ κίνησις, ἢ φεύγοντός τι, ἢ διώκοντός ἐστιν. ἀλλ' οὐδ' ὅταν θεωρῇ τι τοιοῦτον, ἤδη κελεύει φεύγειν, ἢ διώκειν· οἷον πολλάκις διανοεῖ τι φοβερὸν ἢ ἡδύ· οὐ κελεύει δὲ φοβεῖσθαι· ἡ καρδία δὲ κινεῖται. ἂν δὲ ἡδύ, ἕτερόν τι μόριον. ἔτι καὶ ἐπιτάττοντος τοῦ νοῦ, καὶ λεγούσης τῆς διανοίας φεύγειν τι ἢ διώκειν, οὐ κινεῖται, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν πράττει, οἷον οἱ ἀκρατεῖς. καὶ ὅλως δὲ ὁρῶμεν, ὅτι ὁ ἔχων τὴν ἰατρικήν, οὐκ ἰᾶται, ὡς ἑτέρου τινὸς κυρίου ὄντος τοῦ ποιεῖν κατὰ τὴν ἐπιστήμην, ἀλλ' οὐ τῆς ἐπιστήμης. ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἡ ὄρεξις ταύτης κυρία τῆς κινήσεως· οἱ γὰρ ἐγκρατεῖς ὀρεγόμενοι καὶ ἐπιθυμοῦντες, οὐ πράττουσιν ὧν ἔχουσι τὴν ὄρεξιν, ἀλλ' ἀκολουθοῦσι τῷ νῷ.

Text.46. Text.47. Text.48.

CAPITIS X. Explanatio.

ᵃ *Videtur igitur duo.* Capite superiori docuit quod non esset vis mouendi, nũc quid sit, ostendit. Et quoniam facultas motrix aut est dirigens, aut impellens, aut exequens, docet quænam sint principia, à quibus potentia motũ exequens dirigitur, & impellitur. Statuit ergo intellectum practicũ, & appetitũ esse principia motus progressionis: monétq; nomine intellectus practici comprehendi quoque imaginationem, eo quòd inter se munere consentiant. Vt enim homines ad motum, omnémque actionem ratione diriguntur, sic brutæ animantes imaginatione: ac nonnunquam etiã homines, cum animi perturbatio rationem vincit. Hoc verò assertum probat, quia tam appetitus, quam intellectus spectant aliquem finem motu progressionis obtinendum. Aduerte autem intelle-

ctum

Ostenditur hoc capite quæ sit vis motiua.

Intellectum practicũ, & appetitũ esse principia motus progressionis.

ΚΕΦ. ι.

ᵃ Φαίνεται δέ γε δύο ταῦτα κινοῦντα, ἡ ὄρεξις, ἢ νοῦς, εἴ τις τὴν φαντασίαν τιθείη ὡς νόησίν τινα· πολλὰ γὰρ παρὰ τὴν ἐπιστήμην ἀκολουθοῦσι ταῖς φαντασίαις, καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ζώοις οὐ νόησις οὐδὲ λογισμός ἐστιν, ἀλλὰ φαντασία. ἄμφω ἄρα ταῦτα κινητικὰ κατὰ τόπον νοῦς καὶ ὄρεξις. νοῦς δὲ ὁ ἕνεκά του λογιζόμενος, καὶ ὁ πρακτικός. διαφέρει δὲ τοῦ θεωρητικοῦ τῷ τέλει. καὶ ἡ ὄρεξις ἕνεκά του πᾶσα· οὗ γὰρ ἡ ὄρεξις, αὕτη ἀρχὴ τοῦ πρακτικοῦ νοῦ· τὸ δὲ ἔσχατον, ἀρχὴ τῆς πράξεως. ὥστε εὐλόγως δύο ταῦτα φαίνεται τὰ κινοῦντα, ὄρεξις καὶ διάνοια πρακτική· τὸ ὀρεκτικὸν γὰρ κινεῖ. καὶ διὰ τοῦτο ἡ διάνοια κινεῖ, ὅτι ἀρχὴ αὐτῆς ἐστι τὸ ὀρεκτικόν.

Text

καὶ

sunt enim animalium multa, quæ sensum quidem habent, manent tamen, & semper immobilia sunt. Quòd si natura nihil facit frustrà, neque necessariorum quicquã omittit, nisi in animalibus membris captis, ac imperfectis, atque animalium hæc & perfecta sunt, & non membris capta, cuius id indicium est, & generant enim & statum, decrementaq́; suscipiunt, haberent & eas ipsa profectò partes, quæ progrediendi sunt instrumenta. Text.46. *At verò neque ratiocinandi vis, & id, quod intellectus appellatur, principium est mouendi. Intellectus enim contemplatiuus nihil eorum, quæ sub actionem cadunt, contemplatur, neque dicit quicquam omnino si sit fugiendum, an persequendum. At motus semper aut fugientis, aut persequentis quippiam est. Actiuus etiam cum rem aliquam huiuscemodi contemplatur, minimè iam fugere, aut persequi iubet: attamen si res illa terribilis sit, cor ipsum mouetur, sin afficiens voluptate, pars aliqua* Text.47. *alia corporis agitatur. Præterea intellectus nonnunquam iubet, ratioq́; fugere aliquid, aut persequi dicit, at non obtemperat homo, neque mouetur, sed agit cupiditate, vt in ipso fieri soles incontinente. Omnino autem persæpe fieri videmus, vt non medeatur iste, qui medicinam habet, nec iste conficiat statuam, qui statuariam habet artem. Propterea quòd non ars ipsa, neque scientia, sed aliquid aliud hanc habet vim, & potentiam, vt per ipsam ar-* Text.48. *tem aliquid scientiarumq́; agatur. At verò nec appetitus auctor, atque princeps huius est motionis: continentes enim quanquam appetunt, atque cupiunt, non tamen agunt ea, quæ cupiunt, sed intellectum ipsum sequuntur, rationique obtemperant.*

hic sæpenumero quid amplectendum, aut declinandum sit proponit, nec tamen actio sequitur, vt patet in iis, qui cupiditate magis, quàm ratione ducuntur. Postremò, quòd facultas mouens non sit appetitus, siue concupiscibilis, siue irascibilis, confirmat ex eo, quia sæpe inclinante appetitu ad aliquẽ motum, motus non exhibetur.

Facit latem mouentem non esse appetitum.

CAP. X.

IDENTVR igitur duo hæc esse mouentia, vel appetitus, vel intellectus, siquis imaginationẽ, vt quãdam intellectionẽ esse ponat. Nam & homines magis imaginationẽ, quàm scientiam plerumq́; sequuntur, & in cæteris animalibus non Text.49. *intellectio, neque ratio, sed imaginatio inest. Hæc igitur ambo, intellectus & appetitus, mouẽdi motu dicto principia sunt. Intellectus is, inquam, qui alicuius gratia ratiocinatur, quique principium est agendi, atque hic fine ab intellectu contemplatiuo differt. Appetitus etiam omnis alicuius est gratia, cuius enim est appetitio, id est, principium intellectus actiui: at ipsum vltimum principium est actionis. Quare non sine ratione principia mouẽdi videntur hæc esse duo, appetitus, inquã, & mens ea, quæ principium est agendi. Ipsum enim appetibile mouet: & propterea mens mouet, quod appetibile ipsius principium est.*

ctum practicũ esse principium dirigens: appetitum verò principiũ impellens, quia ad intellectum practicum pertinet quid fugiendum, amplectendúmve sit proponere, & appetitus officium est rem obiectam fugere, vel amplecti. Ait quoque intellectũ, qui mouet, ratiocinari ob aliquid: quia contemplatiuus propter se speculatur

Imagina

tut veritatem, practicus autem gratia operis, siquidem omnis appetitio fertur in aliquid assequendum, & intellectus practicus est, qui mouet appetitum, vnde & appetibile dicitur finis, à quo intellectus practici consideratio incipit.

ª *Intellectus igitur rectus est omnis.* Ex dictis occasionem sumit explicandi cur interdum in appetitionibus, motibúsque erremus, asserẽs in primis intellectũ omnem rectum esse, quod interpretandum est de assensu cõmunium principiorum, siue ad contemplationẽ pertineant, vt Omne totum est maius sua parte, siue ad actionem, vt Nulli nocere fas est. Itaque circa prima principia nullus contingit error, sed neque in iis, quæ è primis principiis practicis ducuntur, cùm rectè, ac solerter, quid amãdum, fugiendúmve sit consideramus. Sic demum appetibile semper mouet, sed hoc aut simpliciter bonum est, cùm rectæ rationis iudicio, regulæque respõdet: aut solam speciem boni gerit, qua nihilominus appetitum ad se allicit: nisi enim vt bonum, & appetibile repræsentetur, nullam efficit motionem; quod certè argumento est appetitum inter alia, quæ in ipso animali interiùs mouent præcipuum locum tenere.

Circa prima principia nullum contingere errorem in intellectu.

Appetibile aut bonũ est aut apparẽter bonum.

ᶜ *Constat etiam eas oportere.* Reiicit Platonicam diuisionem facultatum animæ in vim rationis, iræ, & cupiditatis, propterea quòd manifestum sit plures esse animæ potentias, nimirum vim nutriendi, sentiendi, intelligendi deliberandi, appetendi. Vbi aduerte quod ait potẽtiam intelligendi, & deliberandi magis inter se differre, quam facultatem irascẽdi, & cupiendi, interpretandum id esse ex parte obiecti, quatenus simplicium intellectus circa vniuersalia, & sempiterna versatur, deliberatio verò circa singularia: & quæ aliter se habere possunt, re enim vera vna, & eadem potentia est: quæ intelligit & deliberat.

Qua ratione potentia intelligendi, & deliberandi distinguantur.

καὶ ἡ φαντασία δὲ ὅταν κινῇ, οὐ κινεῖ ἄνευ ὀρέξεως. ἓν δή τι τοίνυν τὸ κινοῦν πρώτως τὸ ὀρεκτόν. εἰ γὰρ δύο, νοῦς καὶ ὄρεξις, ἐκίνουν, κατὰ κοινὸν ἄν τι εἶδος ἐκίνουν. νῦν δὲ ὁ μὲν νοῦς οὐ φαίνεται κινῶν ἄνευ ὀρέξεως. ἡ γὰρ βούλησις, ὄρεξις. ὅταν δὲ κατὰ τὸν λογισμὸν κινῆται, καὶ κατὰ βούλησιν κινεῖται. ἡ δὲ ὄρεξις κινεῖ παρὰ τὸν λογισμόν· ἡ γὰρ ἐπιθυμία, ὄρεξίς τις ἐστί. ᵇ νοῦς μὲν οὖν πᾶς ὀρθός ἐστιν· ὄρεξις δὲ καὶ φαντασία καὶ ὀρθὴ, καὶ οὐκ ὀρθή. διὸ ἀεὶ μὲν κινεῖ τὸ ὀρεκτὸν, ἀλλὰ τοῦτ' ἐστιν ἢ τὸ ἀγαθὸν, ἢ τὸ φαινόμενον ἀγαθόν· οὐ πᾶν δὲ, ἀλλὰ τὸ πρακτὸν ἀγαθόν. πρακτὸν δ' ἐστὶν ἀγαθὸν, τὸ ἐνδεχόμενον καὶ ἄλλως ἔχειν. *Text. 51.* ᶜ ὅτι μὲν οὖν ἡ τοιαύτη δύναμις κινεῖ τῆς ψυχῆς ἡ καλουμένη ὄρεξις, φανερόν. τοῖς δὲ διαιροῦσι τὰ μέρη τῆς ψυχῆς, ἐὰν κατὰ τὰς δυνάμεις διαιρῶσι καὶ χωρίζωσι, πάμπολλα γίνεται, θρεπτικὸν, αἰσθητικὸν, νοητικὸν, βουλευτικὸν, ἔτι δὲ ὀρεκτικόν· ταῦτα γὰρ πλεῖον διαφέρει ἀλλήλων, ἢ τὸ ἐπιθυμητικὸν καὶ θυμικόν. *Text. 52.* ᵈ ἐπεὶ δὲ αἱ ὀρέξεις γίνονται ἐναντίαι ἀλλήλαις· τοῦτο δὲ συμβαίνει, ὅταν ὁ λόγος καὶ ἡ ἐπιθυμία ἐναντίαι ὦσι· γίνεται δὲ ἐν τοῖς χρόνου αἴσθησιν ἔχουσιν· ὁ μὲν γὰρ νοῦς διὰ τὸ μέλλον, ἀνθέλκειν κελεύει, ἡ δὲ ἐπιθυμία διὰ τὸ ἤδη· φαίνεται γὰρ τὸ ἤδη ἡδὺ, καὶ ἁπλῶς ἡδὺ, καὶ ἀγαθὸν ἁπλῶς, διὰ τὸ μὴ ὁρᾶν τὸ μέλλον. εἴδει μὲν ἂν εἴη ἓν τὸ κινοῦν, τὸ ὀρεκτικὸν ᾗ ὀρεκτικόν. πρῶτον δὲ πάντων τὸ ὀρεκτόν· τοῦτο γὰρ κινεῖ καὶ οὐ κινούμενον, τῷ νοηθῆναι, ἢ φαντασθῆναι· ἀριθμῷ δὲ πλείω τὰ κινοῦντα. *Text. 53.* ᵉ ἐπεὶ δ' ἐστὶ τρία, ἓν μὲν τὸ κινοῦν, δεύτερον δὲ ᾧ κινεῖ, καὶ ἔτι τρίτον τὸ κινούμενον· τὸ δὲ κινοῦν, διττὸν, τὸ μὲν ἀκίνητον, τὸ δὲ κινοῦν καὶ κινούμενον· ἔστι δὲ τὸ μὲν ἀκίνητον, τὸ πρακτὸν, ἀγαθόν· τὸ δὲ κινοῦν καὶ κινούμενον, τὸ ὀρεκτικόν· κινεῖται γὰρ τὸ ὀρεγόμενον, ᾗ ὀρέγεται· καὶ ἡ ὄρεξις κίνησίς τις ἐστὶν, ᾗ ἐνέργεια· τὸ δὲ κινούμενον ἐστὶ τὸ ζῷον· ᾧ δὲ κινεῖ ὀργάνῳ ἡ ὄρεξις, ἤδη τοῦτο σωματικόν ἐστι. διὸ ἐν τοῖς κοινοῖς σώματος καὶ ψυχῆς ἔργοις, θεωρητέον *Text. 54.*

ᵈ *Cum autem appetitiones.* Declarat quinam appetitus hominem moueat aiens esse

Text.50. *Imaginatio quoque cùm mouet non absque appetitione mouet. Unum igitur est id, quod mouet, ipsum, inquam, appetibile. Nam si duo intellectus, atque appetitus mouent per aliquam communem vtique formam mouerent. Nunc autem intellectus quidem non videtur absque appetitu mouere, voluntas enim appetitus est quidam. Atque cùm sit motus per rationem, & etiam per voluntatem fit. Appetitus autem absque ratione mouet, cupiditas enim, & ipsa quidem est appetitus.*

Text.51. [b] *Intellectus igitur rectus est omnis: at appetitus atque imaginatio & recta est, & non recta. Quo circa semper quidem ipsum appetibile mouet: hoc autem est, aut verè bonum, aut apparens bonum: attamen non omne bonum mouet, sed id, quod sub actionem cadit: sub actionem autem cadit, quod aliter se habere etiam potest.*

Text.52. *Patet igitur talem animæ vim, atque potentiam principium esse mouendi, quæ quidem est ea, quam appetitum consueuimus appellare.* [c] *Constat enim eos oportere, qui partes animæ diuidunt, si modo potentias ipsas diuidant, atque separent complures ipsas esse concedere: nutriendi principium, sentiendi, intelligendi, deliberandi, & appetendi: hæc enim plus inter se differunt, quàm potentia cupiendi, ac irascendi.*

Text.53. [d] *Cum autem appetitiones inter sese contraria fiant, quod quidem tum fit, cum ratio, cupiditasq́; contraria sunt, idq́; fieri solet in his, quæ sentiunt, atque percipiunt tempus (mens enim ob futurum retrahere iubet: cupiditas verò præsens ipsum persequitur: nam quod iam afficit voluptate, id & simpliciter afficere voluptate & absolutè bonum esse videtur, ex eo sanè, quia futurum non perspicitur.)*

Text.54. *Specie quidem vnum id est profectò, quod mouet, appetitiuum, inquam, vt appetitiuum est, atque appetibile omnium est mouentium primum (hoc enim mouet, & non mouetur mente, aut imaginatione perceptum) numero verò plura sunt ea, quæ mouent.* [e] *At verò cum tria sint in animalium motu: vnum id, quod mouet, secundum id, quo mouet, & tertium id, quod mouetur; atque id, quod mouet sit duplex, nam aliud est immobile, aliud mouet, atque mouetur, immobile quidem id bonum est, quod sub actionem cadit, id verò, quod mouet, atque mouetur, immobile quidem id bonum est, quod sub actionem cadit, id verò quod mouet, atque mouetur est ipsum principium appetendi (mouetur enim id, quod appetit, ea ratione, qua appetit, & appetitio est motus quidam, vel operatio) id autem, quod mouetur, est animal ipsum: at quo mouet appetitus, vt instrumento, id iam corpori tribuendum est. Quo circa de ipsis tunc est contemplandum, cum de communibus animæ, corporisue operibus, atq; officijs contemplabi*

esse duplicẽ: superiorem, qui rationem sequitur & inferiorem, qui phãtasiæ ductu agitur, id autem probat ex contrariis actionibus circa idẽ obiectũ, quas eosdẽ tempore elicimus. Visitur autem hæc appetitionum repugnantia in homine duntaxat quia solus præsentis, & futuri tẽporis disiunctionem exactè percipit.

[e] ***At verò cum tria sint in animalium motu.*** Colligit ea, quæ cernuntur in animalium motione, tria esse. Primum est id, quod mouet: secundum id, quo mouet: tertium, quod mouetur. Rursus id quod mouet duplex est, aut enim est immobile, aut ita mouet, vt moueatur. Immobile est ipsum appetibile. Quod mouet, & mouetur, est appetitus, qui motus ab obiecto, mouet mẽbra. Huic mouenti adde vim directricem siue sit intellectus siue phantasia, quæ ab

In animaliũ motu reperiuntur tria.

Cum autem existimationum, ac rationum alia sit vniuersalis, alia singularis (illa namq; dicit, omne bonum honoribus esse afficiendum, hæc verò dicit, me bonum esse) hac iam opinio mouet, non illa vniuersalis, quin potiùs ambæ mouent: At illa quiescens magis: hac antem non quiescens.

riori appetitu vinci, quáquam deliberationis vis suapte natura inferiorẽ appetitum regit, ac mouet: sicuti & in cœlesti motu superiores globi subiectas sibi sphæras circunuehunt, quæ mouendi ratio maximè ordinata est, cùm natura poscat, vt infima altioribus pareant, eorúmque vim, & imperium sequantur.

CAP. XII.

Text.59. ECESSE *est igitur omne, quod viuit, animámque habet nutriendi vim habere ab ortu, generationéve vsque ad interitum, corruptionémve suam, necesse est enim omne quod est, ortum, accretionem, & statum, & decretionem habere, quæ quidem, vt patet, sine nutritione fieri nequeunt. Necesse est igitur vniuersis his, quæ accrescunt, atque decrescunt, in-*

Text.60. *esse potentiam nutriendi. At non in omnibus viuentibus necesse est sensum esse: etenim neque ea possunt tactum habere, quorum corpus est simplex, quæq; non sine materia formarum sunt susceptiua: neque fieri potest, vt sine hoc sensu animalium quicquam in rerum sit ratione.* [a] *Animal autem necesse est sensum habere, si nihil facit frustra natura: nam vniuersa, quæ natura conficiuntur, gratia sunt alicuius, aut sunt casus eorum, quæ alicuius causa fiunt. Si igitur corpus, quod habet vim gradiendi, non haberet sensum, corrumperetur sanè: & non ad suum proficisceretur, perueniretque finem, quem quidem opus esse naturæ*

Text.61. *constat. Quo námque pacto nutrietur? Immobilibus enim adest nutrimentum in eo loco, vbi sunt orta, quo nutriri possunt suapte natura.* [b] *Fieri autem nequit, vt corporum quicquam mobile, atque ortum, animam quidem habeat, discernentémque mentem, sensu autem vacet. Cur enim non habebit? aut enim animæ, aut corpori id ipsum melius erit. At neutri videtur melius esse: illa namq; ob hoc non intelliget magis, illud autem, non ob ipsum magis persistet.*

Text.62. *Nullum igitur, vti diximus, non immobile corpus habet animam absque sensu. Atqui si sensum habet, necesse est ipsum, vel simplex corpus, vel mistum esse. Sed fieri non potest, vt sit simplex: non enim habebit tactum.*

igitur hos duos sensus. Quod siquis obiiciat cōchylia, & quæcunque saxis adhærescunt, non moueri loco: & nihilominus viuere, ac sentire. Occurrit huiusmodi animantes haud quaquam egere facultate loco motrici, quia alimentũ coniunctum habent, cæteræ verò longe positum, quod proinde motu inuestigare debent. *Obiectio.* *Dilutio.*

[b] *Fieri autem nequit.* Diceret aliquis gradientia si intellectrici vi affecta sint, posse per eam iucundum, ac molestum diiudicare, atque adeò non indigere sensu. Respondet fieri non posse, vt vllum corpus mentem habeat, & sentiendi facultate non polleat, quia alioqui talis animę & corporis vnio neque in animæ, neque in corporis bonũ cederet. Non in bonum animæ, quia anima intellectiua ideò corpori vnitur, vt sensuum ministerio rerum notio *Fieri nequit vt corpus mentem habeat, & sensibus nõ polleat.*

notionem sibi comparet, qui finis tunc cessaret: non in bonum corporis, quia nō ob id corporis compago firmior, aut diuturnior efficietur.

c *Quod quidem ex hisce perspicuum.* Iterum suadet tactum, & gustum omnibus inesse animantibus: non ita verò reliquo sensus auditum, aspectum, olfactum: qui animali non dantur ob necessitatem, sed vtilitatem, atque iis potissimum competunt, quæ progressionem subeunt, dantur enim à natura ad ea, quæ procul sunt.

ἔστι δ' ἀνάγκη ταύτην ἔχειν. c τοῦτο δὲ ἐκ τῶνδε δῆλον· ἐπεὶ γὰρ τὸ ζῷον σῶμα ἔμψυχόν ἐστι, σῶμα δὲ ἅπαν ἁπτόν, ἁπτὸν δὲ τὸ αἰσθητὸν ἁφῇ, ἀνάγκη καὶ τὸ τοῦ ζῴου σῶμα ἁπτικὸν εἶναι, εἰ μέλλει σώζεσθαι τὸ ζῷον. αἱ γὰρ ἄλλαι αἰσθήσεις, δι' ἑτέρων αἰσθάνονται, οἷον ὄσφρησις, ὄψις, ἀκοή. ἁπτόμενον δέ, εἰ μὴ ἕξει αἴσθησιν, οὐ δυνήσεται τὰ μὲν φεύγειν, τὰ δὲ λαβεῖν. εἰ δὲ τοῦτο, ἀδύνατον ἔσται σώζεσθαι τὸ ζῷον. διὸ καὶ ἡ γεῦσίς ἐστιν ὥσπερ ἁφή τις· τροφῆς γάρ ἐστιν. ἡ δὲ τροφή, τὸ σῶμα τὸ ἁπτόν. ψόφος δέ, καὶ χρῶμα, καὶ ὀσμὴ οὐ τρέφει, οὐδὲ ποιεῖ οὔτε αὔξησιν, οὔτε φθίσιν. ὥστε καὶ τὴν γεῦσιν ἀνάγκη ἁφὴν εἶναί τινα, διὰ τὸ τοῦ ἁπτοῦ καὶ θρεπτικοῦ αἴσθησιν εἶναι. αὗται μὲν οὖν ἀναγκαῖαι τῷ ζῴῳ· καὶ φανερὸν ὅτι οὐχ οἷόν τε ἄνευ ἁφῆς εἶναι ζῷον. αἱ δὲ ἄλλαι τοῦ τε εὖ ἕνεκα, καὶ γένει ζῴων ἤδη, οὐ τῷ τυχόντι, ἀλλά τισιν, οἷον τῷ πορευτικῷ ἀνάγκη ὑπάρχειν· εἰ γὰρ μέλλει σώζεσθαι, οὐ μόνον δεῖ ἁπτόμενον αἰσθάνεσθαι, ἀλλὰ καὶ ἄποθεν. τοῦτο δ' ἂν εἴη, εἰ *Text.63.* *Text.64.* *Text.65.*

διὰ τοῦ μεταξὺ αἰσθητικὸν εἴη, τῷ ἐκεῖνο μὲν ὑπὸ τοῦ αἰσθητοῦ πάσχειν καὶ κινεῖσθαι, αὐτὸ δ' ὑπ' ἐκείνου· ὥσπερ γὰρ τὸ κινοῦν κατὰ τόπον, μέχρι του μεταβάλλειν ποιεῖ, καὶ τὸ ὦσαν ἕτερον ποιεῖ, ὥστε ὠθεῖν· καὶ ἔστι διὰ μέσου ἡ κίνησις. καὶ τὸ μὲν δὴ τὸ πρῶτον κινοῦν ὠθεῖν οὐκ ὠθούμενον· τὸ δὲ ἔσχατον μόνον ὠθεῖται οὐκ ὦσαν· τὸ δὲ μέσον, ἄμφω. πολλὰ δὲ μέσα. οὕτως ἐπ' ἀλλοιώσεως, πλὴν ὅτι μένοντα ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ ἀλλοιοῖ· οἷον, εἰ εἰς κηρὸν βάψειέ τις, μέχρι τούτου ἐκινήθη, ἕως ἔβαψε. λίθος δὲ οὐδέν, ἀλλ' ὕδωρ μέχρι πόρρω. ὁ δὲ ἀὴρ ἐπὶ πλεῖστον κινεῖται, καὶ ποιεῖ καὶ πάσχει, ἐὰν μένῃ καὶ εἷς ᾖ. διὸ καὶ περὶ ἀνακλάσεως βέλτιον ἢ τὴν ὄψιν ἐξιοῦσαν ἀνακλᾶσθαι, τὸν ἀέρα πάσχειν ὑπὸ τοῦ χρώματος καὶ τοῦ σχήματος, μέχριπερ οὗ ἂν εἷς ᾖ. ἐπὶ δὲ τοῦ λείου ἐστὶν εἷς. διὸ πάλιν καὶ οὗτος τὴν ὄψιν κινεῖ, ὥσπερ ἂν εἰ τὸ ἐν τῷ κηρῷ σημεῖον διεδίδοτο μέχρι τοῦ πέρατος.

CAPITIS XIII. Explanatio.

1. *Conclusio.* Eperit, illustrátque hoc cap. duplicem conclusionem: Prima est, nullum animal esse corpus simplex, aut vno elemento constans: sed ex omnium permistione concretum. Hanc probat, quia omnibus animátibus competit sensiterium tactus, quod simplici elemento cōstare non potest, cùm mediocritatem, & temperationem exigat, quæ in compositis duntaxat visitur. Vnde ea, quæ terrestri materia nimis abundant, sensu carent, etsi vegetentur, sicuti plantæ, & his vicina, cognatáve, vt capilli, & ossa.

ΚΕΦ. ιγ.

ΤΙ δ' οὐχ οἷόν τε ἁπλοῦν τὸ τοῦ ζῴου σῶμα εἶναι, φανερόν· λέγω δ' οἷον πύρινον, ἢ ἀέρινον. ἄνευ μὲν γὰρ ἁφῆς οὐδεμίαν ἄλλην αἴσθησιν ἐνδέχεται ἔχειν· τὸ γὰρ σῶμα ἁπτικόν, τὸ ἔμψυχον πᾶν, ὥσπερ εἴρηται. τὰ δὲ ἄλλα ἔξω γῆς, αἰσθητήρια μὲν ἂν γένοιτο· πάντα δὲ τῷ δι' ἑτέρου αἰσθάνεσθαι, ποιεῖ τὴν αἴσθησιν καὶ διὰ τῶν μεταξύ. ἡ δ' ἁφή, τῷ αὐτῶν ἅπτεσθαί ἐστι. διὸ καὶ τοὔνομα τοῦτο ἔχει. καίτοι καὶ τὰ ἄλλα αἰσθητήρια ἁφῇ *Text.66.*

Text.55. *plabimur.* [f] *Nunc vt in summa dicamus id, quod mouet, vt instrumentum, ibi est collocandum, vbi idem principij rationem, finísve subit, vt in cardine fit: hinc enim conuexum, & concauum est, quorum alterum finis, alterum principium est. Quapropter alterum quiescit, alterum mouetur. Sunt ratione quidem diuersa, magnitudine verò non separantur: vniuersa namq; pulsu tactúque mouentur. Idcirco oportet perinde, atque in circulo aliquid manere, & hinc incipere motum.*

Text.56. *Omnino igitur, vti diximus, hoc sui ipsius motiuum est animal, quo est appetitiuum. At appetitiuum sine imaginatione non est: omnis autē imaginatio, aut rationis est particeps, aut est sensitiua, atque huius & belluae participes sunt.*

necessum est, vt omne, quod mouetur, super aliquo fixo, & immobili cieatur, atque adeò ibidem initium, & terminus motionis fit, sic in incessu, vno pede consistente, pergit alter. Porrò ex his compertum esse vult Aristot. cor, vel proportionale cordis esse commune organū motus in animalibus, quia in medio, quasi in centro sphæræ consistens, licet perpetuo motu agitetur, quodāmodo quiescit, quatenus eidē parti corporis semper adhæret, & à nullo alio motum accipit. Itaque conuenit cordi motus principium, quatenus omnibus membris spiritus vitales & calorem impertit: simúlque in eo motionis terminus visitur, quia ita mouet, vt prædicto modo quiescat.

Omne quod mouetur super aliquo fixo moueri.

CAP. XI.

T enim considerandum est etiam quidnam sit id, quod imperfecta animalia motu ciet, quibus sensus inest tantummodo tactus, atque inuestigādum est, si his etiam insit imaginatio cupiditásve nec ne: & enim dolor atque voluptas his inesse videtur, quòd si hec insunt, & cupiditatem necesse est eisdem inesse. At quonam pacto his imaginatio inest? An asserendum est, vt videtur, hac & in his inesse; imaginationem, inquam, atque cupiditatem: verùm vt indeterminatè mouentur, sic & hec ipsis

Text.57. *insunt indefinitè.* [a] *Imaginatio igitur sensitiua ratione etiam expertibus, vti diximus, animalibus inest. At deliberatiua his inest tantùm, in quibus ratio inest: nam vtrum hoc agat, an hoc, rationis iam opus, atque officium est: atque necesse est vno quodam metiri, maius enim persequitur: quare potest vnum ex pluribus phantasmatibus facere. Et hæc est causa sanè cur non omnis imaginatio videtur opinionem habere, quia eam, quæ est ex ratiocinatione non habet: at hec illam nimirum habet. Quapropter deliberatiuum appetitus non habet.* [b] *Vincit autem interdum appetitus, mouétque voluntatem, interdum hæc illum, appetitus, inquam, appetitum, vt sphæra, cùm incontinentia fit: atque semper superior magis est princeps, mouétque natura. Quo fit, vt tres iam motus*

Text.58. *efficiantur. Ea verò ratio, cui scientia tribuuntur, non mouet, sed manet.*

sit, quandoquidem in id quisq; fertur, quod maius præstantiúsve æstimat: id verò non nisi secundum aliquam mensuram, hoc est, secundū accessum ad id, quod præcellentius est, diiudicari solet. Vnde planum est, inquit, rationem deliberantē è pluribus vnū facere, quatenus vnum cæteris anteponit. Namque è tribus, quæ se illi offerunt, alterum reiicit, altero

Text.63. *At hunc sensum inesse necesse est; c quod quidem ex hisce perspicuum euadere potest. Nam cum animal omne corpus sit animatum, corpusq; omne tangibile sit, tangibile autem sit id, quod est sensibile tactu, necesse est & animalis corpus vim habeat sentiendi tangendo, si debeat ipsum animal conseruari. Cæteri namque sensus per alia quædam externa sentiunt, odoratus, inquam, visus, ac auditus: tangens autem nisi sensum habeat, non poterit alia quidem fugere, alia autem capere. Quod si ita sit, fieri non potest, vt ipsum animal conseruetur. Quapropter & ipse gustus, quasi tactus est quidam: est enim alimenti sensus: at alimen-*

sunt percipienda. Vnde eorũ obiecta priùs medium externum immutant; deinde per id ad sensiteria sui imaginẽ traiiciunt. Quo autem pacto intelligẽdum sit gustum inesse omnibus animantibus, & quæ nam eius sit necessitas iam alibi in hoc opere exposuimus. *L. 3. cap. 1. quæst. vnica art. 2.*

Text 64. *tum corpus est, quod tactu percipitur. Sonus autem & color, & odor non nutriunt, nec accretionem, decretionémve faciunt. Quare necesse est ipsum gustum tactum quendam esse; quia rei tangibilis, ac nutritiua est sensus. Hi igitur sensus necessarij sunt animali: atque perspicuum est fieri non posse, vt sit animal absque tactu. At cæteri sensus, boni sunt gratia, & definito iam generi, non cuiuis animalium sine vllo discrimine, sed cuidam, vt gradienti, necesse est insint: nam si conseruari debeat non solùm tangendo, sed emi-*

Text.65. *nus etiam sentire ipsum oportet. Quod quidem erit, si per externum sentire medium possit hoc pacto, vt à sensibili quidem medium, ab hoc autem ipsum patiatur, ac moueatur. Nam vt in motu ad locum accommodato fieri solet, cum per multa efficitur (primum namque mouens pellit secundum, pellendóque facit, vt illud pellat id, quod deinceps post illud est collocatum: fitq; hoc pacto motus per medium: atque primum quidem pellit, & non pellitur: vltimum autem pellitur, & non pellit, medium verò pellitur, atque pellit: & interdum plura sunt media, interdum pauciora) sic & in alteratione fieri solet, hoc excepto duntaxat, id inquam, quod alterat eodem in loco manere: Veluti si quispiam in ceram tinxerit, vsque ad id mota est, vsque quò tinxit: lapis autem non mouetur; at aqua ad distantiam longam, aër autem ad longiorem mouetur, atque agit, & patitur, si maneat, sicq; vnus & non diuisus. Quapropter & de reflexione melius est aërem à figura, coloréque pati, quo vsque sit vnus (est autem vnus in ipso læui) quàm egredientem visionem frangi, atque reflecti censere. Quo circa rursus hic mouet visum perinde, atque si signum, quod in ceram imprimitur, transmitteretur vsque ad finem.*

CAP. XIII.

Text.66. TQVI *perspicuum est fieri non posse, vt corpus animalis sit simplex, igneum, inquam, aut aqueum, aut aëreum. Nã nullus alius sensus absque tactu haberi potest: corpus enim animalis omnis, vt dictum est, vim habet sentiendi tangendo: Cætera autem elementa præter terram instrumenta sensus fieri possunt. Atque omne tale per alium sentiendo sensum nimirum efficit, & per media: at tactus in tangendo sensibilia sua, consistit. Quapropter & hoc nomine nuncupatur. Atque tametsi cætera quoque sensuum instrumenta*

* *Hæc cum ita sint.* Secunda conclusio est, Animal tactu destructo statim interire. Hanc suadet, quia nihil magis animantibus necessarium est, quàm huiusmodi sensus, cùm reliqui dati eis fuerint à natura, vt meliùs, & commodiùs possint viuere, siue ad ornatum, & meliorem notam. Atque ex prædicta tactus necessitate fit, vt exuperantia obiecti tãgibilis per se corrumpat animal, quatenus dissol

ἁφῇ αἰσθάνεται, ἀλλὰ δι' ἑτέρων. αὕτη δὲ δοκεῖ μόνη δι' αὑτῆς. ὥστε τῶν μὲν τοιούτων στοιχείων οὐθὲν ἂν εἴη σῶμα δὲ ζώου. οὐδὲ δὴ γήϊνον· πάντων γὰρ ἡ ἁφὴ τῶν ἁπτῶν ἐστιν, ὥσπερ μεσότης, καὶ δεκτικὸν τὸ αἰσθητήριον, οὐ μόνον ὅσαι διαφοραὶ γῆς εἰσιν, ἀλλὰ καὶ θερμοῦ, καὶ ψυχροῦ, καὶ τῶν ἄλλων ἁπτῶν ἁπάντων. καὶ διὰ τοῦτο τοῖς ὀστοῖς, καὶ ταῖς θριξὶ, καὶ τοῖς τοιούτοις μορίοις οὐκ αἰσθανόμεθα, ὅτι γῆς ἐστι. καὶ τὰ φυτὰ διὰ τοῦτο οὐδεμίαν ἔχει αἴσθησιν, ὅτι γῆς ἐστιν· ἄνευ δὲ ἁφῆς οὐδεμίαν οἷόν τε ἄλλην ὑπάρχειν. τοῦτο δὲ τὸ αἰσθητήριον, οὐκ ἔστιν οὔτε γῆς, οὔτε ἄλλου τῶν στοιχείων οὐδενός. [a] φανερὸν τοίνυν, ὅτι ἀνάγκη μόνης Text.67. ταύτης στερισκόμενα τῆς αἰσθήσεως τὰ ζῶα, ἀποθνήσκειν· οὔτε γὰρ ταύτην ἔχειν οἷόν τε μὴ ζῶον, οὔτε ζῶον ὄν, ἄλλην ἔχειν ἀνάγκη πλὴν ταύτης. καὶ διὰ τοῦτο τὰ μὲν ἄλλα αἰσθητὰ ταῖς ὑπερβολαῖς οὐ διαφθείρει τὸ ζῶον, οἷον χρῶμα, καὶ ψόφος, καὶ ὀσμὴ, ἀλλὰ μόνον τὰ αἰσθητήρια, ἂν μὴ ᾖ κατὰ συμβεβηκός· οἷον ἂν ἅμα τῷ ψόφῳ ὦσις γένηται καὶ πληγή· καὶ ὑπὸ ὁραμάτων καὶ ὀσμῆς ἕτερα κινεῖται, ἃ τῇ ἁφῇ φθείρει. καὶ ὁ χυμὸς δὲ, ᾗ ἅμα συμβαίνει ἁπτικὸν εἶναι, ταύτῃ φθείρει. ἡ δὲ τῶν ἁπτῶν ὑπερβολὴ, οἷον θερμῶν, καὶ ψυχρῶν, καὶ σκληρῶν, ἀναιρεῖ τὸ ζῶον· παντὸς μὲν γὰρ αἰσθητοῦ ὑπερβολὴ ἀναιρεῖ τὸ αἰσθητήριον· ὥστε καὶ τὸ ἁπτὸν τὴν ἁφήν. ταύτῃ δὲ ὥρισται τὸ ζῆν· ἄνευ γὰρ ἁφῆς δέδεικται ὅτι ἀδύνατον εἶναι τὸ ζῶον. Text.68. διὸ ἡ τῶν ἁπτῶν ὑπερβολὴ οὐ μόνον τὸ αἰσθητήριον φθείρει, ἀλλὰ καὶ τὸ ζῶον· ὅτι ἀνάγκη μόνον ἔχειν ταύτην τὰ ζῶα. τὰς δὲ ἄλλας αἰσθήσεις ἔχει τὸ ζῶον, ὥσπερ εἴρηται, οὐ τοῦ εἶναι ἕνεκα, ἀλλὰ τοῦ εὖ· οἷον ὄψιν, ἐπεὶ ἐν ἀέρι καὶ ὕδατι, ὅπως ὁρᾷ· ὅλως δ' ἐπεὶ ἐν διαφανεῖ. γεῦσιν δὲ, διὰ τὸ ἡδὺ καὶ λυπηρὸν, ἵνα αἰσθάνηται τὸ ἐν τροφῇ, καὶ ἐπιθυμῇ, καὶ κινῆται· ἀκοὴν δὲ, ὅπως σημαίνηταί τι αὐτῷ· γλῶτταν δὲ, ὅπως σημαίνῃ τι ἑτέρῳ.

QVÆSTIO I.

Distribuatur ne recte appetitus in intellectiuum, & sensitiuum.

ARTICVLVS I.

Videri non recte distribui.

Qui sit appetitus naturalis.

Appetitũ nõ distribui in intellectiuũ & sensitiuũ.

QVÆ proximis capitibus de appetitu, & vi motrici disseruit, expendenda à nobis hoc loco sunt. Atque in primis quæstionem propositam de eo tantùm appetitu excitamus, qui cognitionẽ sequitur. Constat enim præter appetitum sensitiuum, & intellectiuum, alium quoque dari tam animatis, quàm inanimatis rebus communem, quem naturalem vocant, qui nihil est aliud, quàm inclinatio, qua vnum

tactu sentiunt, tamen per aliud medium sentiunt: at ipse tactus per se ipsum solus sentire videtur. Quibus efficitur, vt nullum talium elementorum corpus sit animalis. At verò neque terreum esse potest: tactus enim veluti mediocritas est omnium tangibilium: & instrumentum ipsius non modò terræ differentiarum est susceptiuum, sed etiam calidi, frigidiq́, cæterorumq́ omnium tangibilium: & ideò neque ossibus, neque pilis, neque talibus partibus vllis omnino sentimus, quia terrea sunt. Hinc & Plantæ omnium sensuum sunt, vt patet, expertes, quia & ipsa terrea sunt. At absque tactu fieri non potest, vt alius quisquam sit sensus, huius autem instrumentum sensus, neque terra est, neque cæterorum vllius

dissoluit temperiem tactus, exuperantia verò reliquorum sensibilium non nisi ex accidēti, cùm videlicet tactiles qualitates pariter inuehit, quarum excessus nō solùm eiusmodi sensuum instrumenta, sed ipsum quoque tangendi organum penitùs labefactat.

Text.67. *elementorum.* [a] *Hæc cum ita sint patet animalia necessariò mori, cum hoc solo sensu tactus priuantur; neque enim fieri potest, vt hunc sensum non animal habeat, neque si animal est, alium sensum præter hunc habere necesse est. Et propterea fit, vt cætera quidem sensibilia non corrumpant suis exuperationibus animal, color, inquam, sonus, & odor, sed ipsa tantùm sensuum instrumenta nisi per accidens; vt si simul cum sono pulsio, ictúsque fiat, et si à rebus, quæ videntur, atque ab olentibus, alia moueantur, quæ tactu corrumpunt: sapor etiam hoc sanè corrumpit, quo simul accidit ipsum tangibile esse. Exuperationes autem tangibilium, vt calidorum, frigidorum, & huiusmodi ipsum interficiunt, atque interimunt animal. Exuperatio enim sensibilis cuiusuis sensus destruit instrumentum, atque deuastat. Quare & tangibile exuperans ipsum destruit tactum. At hoc sensu definitum est animal, sine*

Text.68. *namque tactu fieri non posse, vt sit animal, demonstrauimus. Quamobrem exuperationes eorū, quæ tactu percipiuntur, non solùm instrumentum ipsius sensus, verùm etiam animal ipsum interimunt, atque corrumpunt: quia necesse est animal hunc solùm habere. Cæteros autem sensus animal habet, non vt sit, sed vt benè sit, vt anteà diximus: visum enim habet, vt videat, quoniam & in aëre, & in aqua, & omnino in perspicuo degit. Gustum autem ob id, quod voluptate afficit, aut dolore, vt in alimento ea sentiat, & cupiat, ac moueatur, & auditum vt aliquid significetur. Linguam præterea, vt ipsum aliquid alij per ipsam significet.*

---

vnumquodque nulla præeunte notitia fertur in id, quod sibi conueniens est, vt propensio materiæ in propriam formam, qua de re lege D.Dionys.4.cap.de Diu.nom.D.Thomā in quæstionib.de veritate quæst.25.art.1.& 1.part.quæst.78.art.1.& 1.2. quæst.26.art.1. Quod igitur appetitus etiam hac limitatione sumptus non rectè dispertiatur in sensitiuum, & intellectiuum, hisce rationibus videtur ostendi. Potentiæ distinguuntur per obiecta: atqui hi duo appetitus in idem obiectum feruntur; non sunt ergo potentiæ diuersæ. Probatur minor, quia vterque est inclinatio in suum bonum, eóque adepto similiter delectationem capit. Secūdò, sicuti apprehēsionem sequitur

Probatur 1.

2.

ſequitur apetitio, ita appetitionem motio ad locũ: ſed facultas loco mouẽs nõ eſt diuerſa in iis, quæ ratione carẽt, & quæ ratione prędi-
3. ta ſunt; ergo nec facultas appetẽs. Tertiò, Vis cognoſcẽs nec appetitus ſenſitiuus eſt, nec intellectiuus; & tamẽ eſt appetitus, ergo diuiſio illa nõ eſt perfecta. Probatur minor, quia perturbationes, ſeu paſſiones animæ, ſunt propriæ appetitus, & tamen hæ ad cognoſcẽtem vim ſpectant: Nam ægritudo, teſte Cicerone 4. Tuſculanarum quæſtionum, definitur Opinio recens mali præſentis, in quo demitti, contrahíve animo rectum eſſe videtur. Lætitia opinio recens boni præſentis, in quo efferri rectum cenſetur. Metus opinio impendentis mali. Denique vnaquæque cæterarum affectionum dicitur opinio, ſiue exiſtimatio; quæ vt planum eſt, non niſi ad potentiam cognitricem ſpectat. Adde quòd auctore D. Auguſt. lib. 12. de Trinit. cap. 12. ſerpens, qui primis parentibus peccatum ſuaſit, adumbrabat, ſignificabátve appetitum ſenſitiuum; at perſuadere ad vim cognoſ-
4. centem pertinet. Quartò, Admiratio, & riſus ſunt affectiones alicuius appetitus; ſed non intellectiui, aut ſenſitiui: ergo alterius. Quare ex vna parte videntur plures diſtinguendi appetitus, ex alia pauciores.

ARTICVLVS II.

Conſtituitur pars affirmatiua quæſtionis.

Vnica aſſert.

ASSERENDVM tamen eſt cum Ariſtotele hoc in libr. cap. 10. text. 17. & 1. Magnorũ moralium cap. 17. & communi ſchola philoſophorum, duplicem in nobis dari appetitum, vnum intellectiuum, qui videlicet intellectus notitiam ſequitur, diciturque voluntas: alterum ſenſitiuum, quem præit interni ſenſus cognitio. Probatur autem hæc aſſertio. Primùm quod ad appetitum intellectiuum, quia conſtat appeti à nobis res ſpiritales, & communes, in quas organi corporei facultate ferri non poſſumus; cùm hæc ea tantùm proſequatur, quæ phantaſia obiicit, phantaſia verò nec ſpiritalia, nec vniuerſalia obiecta percipit. Quare neceſſariò danda in nobis erit aliqua vis appetens, quæ ductu intellectricis cognitionis moueatur, hæc autẽ eſt voluntas. Deinde quòd præter hanc alius ſit appetitus, nempe ſenſitiuus, qui in ſola ſingularia ſenſibilia tendat, ſuadetur; quia videmus brutas animantes ſalutaria conſectari, & declinare noxia, quæ functiones haud dubiè ab appetitu manant. Ineſſe verò nobis non modò ſuperiorem illum, ſed etiam hunc inferiorem appetitum, planum eſt, tùm quia naturã ſenſitiuam communem habemus cùm belluis; proindéque, ſi illis, etiam nobis hæc facultas competet; tùm quia vt Ariſtoteles cap. 10. argumentabatur, experimur in nobis ſimul vnius, eiuſdémque rei appetitionem, & fugam; cùm verbi gratia, appetitus aliquod bonum delectabile appetit, voluntas autem id ipſum repudiat, & inſurgentem

alia

alia ex parte eius appetitionē cohibet; qui actus cùm ab eadem potentia elici nequeant, euidens est argumentum duplicem insidere nobis appetitum, à quo illi manent.

Distingui specie appetitū intellectiuū & sensitiuū.

Quòd autem prædicti appetitus natura, speciéque distinguantur, facilè ex dictis colligi potest, tùm quia vendicant obiecta diuersa. Nam volūtas fertur in bonum tam vniuersale, quàm singulare; tam materia concretum, quàm materiæ expers; inferior autem appetitus in singulare, ac materiale bonum duntaxat. Item quia voluntas est vis immaterialis, appetitus verò sensitiuus facultas corporea. Quæ verò huiusmodi sunt, in eandem specificam naturam conuenire nequeunt. Nec obstat quòd Arist. loco proximè citato text. 59. scripsit has potentias esse vnum quid, numero autem distingui. Nihil enim aliud iis verbis indicare voluit; quàm eas vnam communem, genericámve rationem sortiri; nec tamen ynam esse alteram, sed duas re ipsa numerari.

ARTICVLVS III.

Quibus inter se differant appetitus sensitiuus, & intellectiuus.

Primum discrimen. *Obiectio.*

VNT autem inter hos duos appetitus varia discrimina. Nam primùm voluntas rationis ductum sequitur, appetitus sensitiuus imaginationem, siue phantasiam. Sed obiiciet aliquis hoc modo. Interdum voluntas contra rationis consilium iucunda sequitur, salutaria declinat, maximè verò cùm metus, cupiditas, cæteræque perturbationes, quasi venti tempestates commouent: tunc enim piceis abscondita nimbis nec radios fundit ratio, nec vela gubernat; igitur non rectè diximus voluntatem sequi ductum rationis.

Dilutio.

Respondendum, etsi voluntas non semper sese ad virtutis normam componat, & rectæ rationis consilium amplectatur, semper tamen sequi rationem, id est, id, quod ipsi intellectus proponit, siquidem vt D. Augustinus 10. de Trinit. cap. 1. ait, nihil volitum, quin cognitum.

2. Discrimē.

Secundò differūt, quia actiones volūtatis sunt simpliciter liberę, appetitus autē sensitiui non nisi adumbrata quadam, & imperfecta libertate, & communicata aliunde, videlicet ob coniunctionem cum voluntate; quam libertatem proinde appetitus inferior in solo homine sortitur: non in brutis animantibus, quæ non sponte, sed naturæ impetu, ac necessitate operantur. Itaque repræsentato obiecto, integrum voluntati est nolle, aut velle, vel saltem actum suspendere (nisi id sit summum bonum claré visum, quod ita ad se rapit, vt voluntas appetitionis, & amoris actum neutiquam inhibere queat) at brutorum appetitus, quandiu ei phantasia rem vt iucundam, & appetendam obiicit, necessariò in eam fertur, ideóque bruta,

Volūtatis libertas circa obiectū quod non est summum bonum clare visū.

vt D.Damasc. lib.2.fidei orthodoxæ cap.27.inquit, potiùs aguntur, quàm agunt. Aduerte tamen quosdam esse actus voluntatis, quos Theologi vocant primò primos, qui tametsi non nisi præeunte cognitione exerceantur:quia tamen non liberum, sed subitum,ac necessarium rationis iudicium sequuntur,liberi nõ sunt, neque in nostra potestate est eos suspendere,quod similiter dicendum est de iis, quos pueri, & amentes, ac cæteri, quibus rationis vsus impeditus est,administrant.Sed & hos aliquid obtinere libertatis nonnulli putant,qua de re alibi.

3. Discrimẽ. Tertiò, Voluntas est potentia immaterialis, in animæ substantia insidens:appetitus sensitiuus est facultas corporea inhærens in materia; quo fit vt voluntas reflectatur supra suos actus, quia vult se velle; appetitus verò sensitiuus non item: quemadmodum & alibi de intellectu, & internis sensibus dicebamus; ille enim conuertere se suprà seipsum potest;hi autem minimè; videlicet altioris negotij est hæc reciprocatio,quàm vt à re materiali fieri queat. *Hoc lib. c.2. q.1.art.2.*

Quartũ discrimen. Quartò,Voluntas,vti diximus,fertur tam in singularia,quàm in communia:tam in ea, quæ materia vacant, quàm quæ in materiam sunt demersa:appetitus autem sensitiuus in singularia, & materialia tantũmodò;patet hoc ex iis,quæ antè disseruimus. Appetitus enim sensitiuus cum organo corporeo inhæreat,nequit vltra singularitatem,concretionémque materiæ sese attollere,sicuti nec imaginatio, quam præeuntem sequitur.

Quintũ discrimen. Quintò, Voluntas per se, ac naturali ordine mouet appetitum sensitiuum iuxta illud Genes. 4. subter te erit appetitus tuus, & tu dominaberis illius,quod trifariam præstat voluntas; vno modo interuentu notitiæ sensitiuæ, imperando videlicet sensui interno, vt ea apprehendat,quæ hunc,illúmve affectum in appetitu commoue- *Tribus modis voluntas mouet appetitum.*
1\. re queant, verbi gratia, vt de morte cogitet ad timorem excitan-
2\. dum,vel de re iucunda ad cupiditatem.Secundò,imperando immediatè ipsi appetitui,vt circa obiectum ei propositum eliciat, continuet,cohibeátve actum. Quo pacto vir fortis, vt docet Aristoteles lib.4.Ethic.dum se ad fortiter pugnandum excitat, appetitui præcipit,vt irascatur.Tametsi appetitus non semper voluntati obtemperat,sed ei interdum renititur,iuxta illud D.Pauli ad Romanos 7.Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ. Cuius rei causam explicat D.Th.1.p.q.81.art.3. & in 1.2.q.9.art.2. ex Aristotele 1. Politicorum c.3. quia voluntas non dominatur appetitui despotico,herilíve dominatu,sed regali,ac politico, hoc est, non vt serui,qui domini mandata non detrectant, sed vt ciues, qui
3\. nonnunquam renuunt.Tertiò,mouet voluntas, vt quidam volunt, appetitum per defluxum quendam,siue redundantiam; cùm scilicet ex acrimonia actus voluntatis redundat in appetitu sensitiuo consimilis motio circa eandem rem ob cõiunctionem,& ordinem,quem hæ duæ potentiæ inter se habent.

Quin verò non solùm voluntas appetitum mouet, sed reliquas

etiam vires, quæ obedire aptæ sunt, nimirum, quia in omnibus potentiis actiuis ordinatis, ea, quæ vniuersalem finem respicit, excitat eas, quæ circa particulares fines versantur, vt tam in naturalibus, quàm in politicis rebus videre est. Nam corpora cœlestia, quę communem sublunaris mundi conseruationem procurant, cient inferiora corpora, quorum vnumquodque propriæ speciei, atque indiuidui tutelam, ac salutem quærit; & Rex, qui in commune totius regni bonum incumbit, Dynastas, ac ciuitatum præfectos imperio suo mouet, qui rursum iis, quos sibi subiectos habent, regiminis curam impendunt: obiectum autem voluntatis est bonum, ac finis in commune, siue in tota sua amplitudine, quælibet verò potentia tendit in aliquod bonum particulare sibi conueniens. Quare voluntatis erit excitare reliquas potentias ad suos actus præterquam vires animæ vegetantis, quæ nostro imperio non subduntur. His adde potentiam motiuam, prout actum suum exercet in corde, & arteriis: non enim hic motus à voluntate pendet. Lege D. Thomam 1. part. q. 82. art. 4. & de veritate q. 14. art. 1.

Quæ potētia à voluntatis imperio sint exempta.

ARTICVLVS IIII.

Dissoluuntur tria primi articuli argumenta.

Ad primū.

NVNC primi articuli argumenta diluamus. Ad primum cōcessa maiori propositione, negāda est minor; & ad eius probationem quid dicendum sit, patet ex dictis. Ad secundum admittenda est maior; ad minorem dicendum in homine duplicem esse facultatem motricem: vnam organicam inhærentem musculis, vt progressu patebit: alteram spiritalem insidentem in substantia animæ, qua anima à corpore abiuncta se ipsam loco mouet. Quidquid verò de priori virtute sentiendum sit, quod iam alibi exposuimus, saltem hanc posteriorem constat diuersam esse specie ab ea, quæ belluis conuenit, cum spiritale, & materiale in specificam naturam conuenire nequeant. Itaque minor propositio falsa est.

Ad secundū.

Ad tertium. Ad tertium respondemus illas perturbationum definitiones non esse peripateticas, sed traditas à Chrysippo, vt refert Galen. libr. 4. de decretis Hippocratis, & Platonis, nec à nobis probari, nisi ita intelligantur, vt, verbi causa, ægritudo, seu tristitia definiatur opinio recens mali præsentis, id est, affectio animi orta ex apprehensione mali præsentis, &c. Similitérque lætitia opinio recens boni præsentis, id est, animi affectio nata ex cognitione præsentis boni, &c. Qua de re lege D. Damasc. lib. 2. fidei orthodoxæ cap. 22. & D. Augustinum libro 14. de Ciuit. Dei cap. 8. Quod verò spectat ad similitudinem inter serpentem, & appetitum, dicimus assimilari appetitum serpenti, quia vt Serpens Euæ, Eua Adamo peccatum suasit, ita appetitus sensitiuus rationem inferiorem; ratio inferior superiorem

Explicantur definitiones passionū tradita à Cicerone.

ad voluptatis consensum pertrahit, quod tamen appetitus non facit adductis rationibus; (id enim intellectricis facultatis est) sed quia vehemens illius affectio interdum mentis arcem occupat, efficitque vt intellectus amplectendum esse iudicet, quod ipsi appetitui gratum, iucundúmque est; siquidem non raro accidit, vt prout quisque afficitur secundum appetitum, ita de re præsenti iudicet, vt testantur illa Aristotelis verba lib. 3. Ethicorum cap. 4. Ac viro quidem bono id bonum, quod verè bonum est; improbo, quod occurrit, videtur: vt corporibus probè affectis salubria sunt ea, quæ re vera sunt eiusmodi; quæ autem in morbis sunt, alia. Ex dictis patet non colligi ex prædicta inter appetitum, & serpentem similitudine, appetitum esse vim cognitricem; cùm appetitus non suadeat repræsentando intelligibiliter obiectum; aut rationes proponendo, sed modo superiùs explicato.

ARTICVLVS V.

Dissoluitur prior pars quarti argumenti, agitúrque de admiratione.

Vnde prouematur admiratio.

Lege Arist. 1. Metaph. c. 2. D. Damasc. li. 2. fidei orthodoxæ c. 1. D. Th. 1. part. qu. 105. art. 7. & in 2. d. 18. q. 1. art. 3. & in disputatis, quæst. de miraculis art. 2.

OCCASIONE vltimi argumenti eorum, quæ primo articulo proposuimus, disserendum à nobis hoc loco erit de admiratione, & risu, quorum sæpe in philosophorum scholis fit mentio. Ac quod ad primum attinet; cùm admiramur, occurrit obiectum aliquod insolitũ, & nouum, seu quasi nouum. Interuenit etiam ignoratio causæ eiusdem rei, vel conditionis alicuius, aut circunstantiæ ad eam pertinentis: vt cùm quis eclypsim Lunæ aspicit, neque eius causam tenet; vel cùm aliquid suprà naturæ ordinem fieri videt, vt mortuum reuocari ad vitam. Vnde quæ hoc modo fiunt, ab admiratione miracula dicuntur; licet enim à diuina virtute fieri sciamus; tamen perfecta diuinæ virtutis cognitio, & eius in operando modus, excedit captum nostri intellectus. Tertiò datur simul fixio quædam mentis, id est, fixa, & intenta consideratio talis rei cum suspensione animi. Si autem petas in quonam horum propriè admiratio consistat. Respondemus videri consistere in illa fixione mentis connotando suspensionem; licet præter ignorationem superiùs explicatam, annexam interdum habeat inquisitionem latentis causæ, vel cõditionis; aut circunstantiæ, quæ ad rem spectet, inde enim est quòd philosophia ab admiratione ortum habuisse dicitur, nimirum quia intuiti sunt homines effecta, quorum causas cum nescirent, primùm suspensi tantisper fuêre, dum eiusmodi causas indagarunt, quod non est aliud, quàm philosophari, &c.

Miracula ab admiratione nomen acceperunt.

Admiratio consistit in mentis fixione, cõnotando suspẽsionem animi.

Philosophia initium dedit admiratio.

Obiectio.

Obiicies tamen non videri obiectũ admirationis rectè constitui aliquid nouum, & insolitum, quia in Christo Seruatore nostro fuit admiratio: siquidem, vt constat ex capite septimo, Matthæi, miratus est

est Centurionis fidem;& tamen Christo nihil nouum, occultúmve accidere poterat.

Huic obiectioni occurrendum,licet Christo secundum alios modos multiplicis scientiæ,quam habebat, non potuerit esse aliquid nouum;potuisse tamen esse secundum scientiam experimentalem, qua id,quod iam ipsi alioqui erat notum, experimento comperiebat,atque hoc pacto fuisse in eo admirationem.Quem affectum ob id potissimum Christus assumpsit, vt nobis mirandum esse significaret,quod etiam ipse admirabatur,vt annotauit D.Thomas 3.part. quæstione 15. artic. 8.ex Diuo Augustino 1. super Genes. contra Manichæos. *Dilutio.*

His ita constitutis respondendum est ad priorem partem argumenti,cuius gratia hæc disputauimus, admirationem neque ad voluntatem,neque ad appetitum sensitiuum pertinere, sed ad intellectum,vt ex dictis constat.Neque officit quòd D.Damasc. libr.2. fidei orthodoxæ cap.15.definiit admirationem metum ex imaginatione vehementi,metus verò affectio est appetitus:sumpsit enim eo loco admirationem paulo latiùs; sicuti & Aristoteles 4. Ethicorum c.3. cùm ait magnanimum non esse admirabundum; vel dicito admirationem propterea dici timorem,quia admirans rei nouæ,& insolitæ magnitudine oppressus consideratiōnē timet,ac refugit,vt D. Thomas 1.2.q.41.art.4.ait. At dicet aliquis:qui fieri possit, vt qui admiratur,considerationem fugiat; si consideratio philosophica ab admiratione orta est?Respondet eodem loco D. Thomas admirabundum refugere in præsenti considerationem iudicatricem,id est,non audere ferre iudicium de eo, cuius admiratione tenetur, quia sententiæ suæ defectum,& errorem timet; disquirere tamen, & indagare,vt posteà re inspecta, iudicet, atque hoc modo admirationem principium esse philosophandi,vt paulo antè diximus. *Quo sensu admiratio dicatur metus.*

Quæri etiam solet,cùm admiratio coniunctā habeat ignorantiā, qui fiat,vt,docente Aristotele primo Rhetor.c. 11. admiratio delectationis causa sit?Huic quæstioni respondet D. Thomas 1.2.q.32. art.8.hisce verbis.Est admiratio desideriū quoddam sciēdi: quod in homine cōtingit ex hoc,quòd videt effectū,& ignorat causam; vel etiam ex hoc,quòd causa talis effectus excedit cognitionē,aut facultatem ipsius,& ideò admiratio est causa delectationis, in quantum habet adiunctā spem consequendi cognitionē eius, quod scire desiderat;& propter hoc omnia admirabilia sunt delectabilia:sicut quæ sunt rara,& omnes repræsentationes rerū etiam, quę in se non sunt delectabiles;gaudet enim anima in collatione vnius ad alterū, quia cōferre vnū alteri est proprius,& cōnaturalis actus rationis,vt Philosophus dicit in sua poëtica: & propter hoc etiā liberari à magnis periculis magis est delectabile,quia est admirabile:vt dicitur in primo Rethoricorū.Hæc D.Thom.qui,vt vides, admirationē cōstituit in desiderio sciēdi,quod tamē suprà minùs probauimus;etsi fortassis non multùm referat,hoc ne, an illud dixeris. Iuxta hanc D.Thomæ senten *Cur admiratio sit causa delectationis.* *In sententia D.Th. admiratio pertinet ad appetitum intellectiuum.*

sententiam dicendum erit admirationem formaliter pertinere ad appetitum intellectiuum, licet inuestigatio causæ illam concomitans spectet ad vim intelligendi.

ARTICVLVS VI.

Dilutio alterius partis eiusdem argumenti, disputatio de risu.

ENIAMVS nunc ad alteram eiusdem argumenti partem, quæ discutiendum nobis exhibet quidnam risus sit, aliaque ad eum attinentia. Quæstio certè minime ridicula, & quæ philosophos non parum exercet, de qua est illud Ciceronis secundo de Oratore. Quid sit ipse risus, quo pacto concitetur, vbi sit, quomodo existat, atque ita repentè erumpat, vt eum cupientes tenere nequeamus, & quomodo simul latera, os, venas, vultum, occulos occupet, viderit Democritus. Neque enim ad hunc sermonem hoc pertinet, & si pertineret, nescire me tamen id non puderet, quod ne ipsi quidem illi scirent, qui profitentur. Hæc ille. In primis autem quod spectat ad obiectum risus, siue ad ea, quæ risum mouent, sunt, vt explicat Fracastorius in libr. de sympathia cap. 20. res ́q; nouæ, repētinæ, leues, ac ludicræ, habentes argutiā quandam, & concinnitatem ad aliud; quales habentur facetiæ, & quæ à mimis, seu personatis repræsentātur, & extranea quædam subito, ac concinno quodam casu facta, vt si quis eleganti gressu, & quasi per numeros incedens in lutum cadat.

Pulcher locus Cicer. de risu.

Circa quæ excitetur risus.

Gignitur autem risus hoc modo. Offerente se nobis re iucunda, & quæ risum excitare queat, perfunditur animus gaudio, & lætitia, qua affectum cor, moræ impatiens sese dilatat, magnáque sanguinis efferuescentis, & vitalium spirituum fit diffusio, ad quam musculorum thoracis, ac præsertim diaphragmatis motus sequitur (est verò diaphragma membranula quædam partim cornea, partim neruosa, præcordia à visceribus disiungens, quam Aristoteles tertio de partibus animalium cap. 1. succincturam vocat, eiusque munus esse putat, impedire ne vapores, qui è ventriculo attolluntur, cor lædant) ad diaphragmatis autem agitationem, & porrectionem extenduntur simul musculi, qui à lateribus buccæ sunt, gestusque ille oris fit, qui risus vocatur, quo animi gaudium, & lætitia exprimitur. Erit igitur causa efficiens risus, principalis quidem anima; instrumentaria appetitus, & virtus motum exequens, simulque effusio sanguinis, & spirituum, qui sunt quasi anteambulones risus: finis, gaudij, seu lætitiæ explicatio: forma ipsa oris, ac faciei deductio. Ita verò hunc in modum risus definiri solet. Risus est concitatior quidam animi ex re iucunda motus, ad conceptum intùs gaudium explicandum, quo thoracis, & oris musculi impetu quodam mouentur.

Destribitur modus, quo risus efficitur.

Causa principalis, & instrumentalis risus.

Definitur risus.

Qui ad risū proni, qui tardi.

Sunt autem quidam ad risum procliues, alij seueri. Nam cùm

obiectum risus sit res noua: ij, quibus quidlibet nouum videtur, vt pueri,& plebs, ex causa hac facilè ridẽt; non ita senes, & philosophi. Item quia obiectum risus est res iucunda, & læta, ducuntur assiduè in risum ij, qui suopte ingenio hilares sunt, quales ferè esse solent, qui plurimum habent sanguinem,& eum dulcem, non biliosum, aut melancholicum.

His positis, ad dubitationem, cuius illustrandæ gratia hæc præfati sumus, dicẽdum est risum quoad gaudium,& delectationem, quæ illo significatur, pertinere ad vtrumlibet appetitum; quia gaudium propriè in voluntate, delectatio, etiam in inferiori appetitu cernitur; quoad ipsam verò oris, & faciei diductionẽ, in qua risus formaliter consistit, immediatè oriri à facultate motum exequente, sicque ad eam, vt proximum illius effectum spectare.

Risum quoad gaudium esse in appetitu, quoad gestus ad potẽtiam motricẽ pertinere.

QVÆSTIO II.

Sit ne voluntas intellectu nobilior, an non?

ARTICVLVS I.

Qui partem affirmatiuam sequantur, & quibus eam argumentis probent.

VERE, qui voluntatem,& intellectricem potentiã quasi duas sorores eodem partu editas, pariqne nobilitate insignes putarint. Sed hos refellit Aristotelis,& aliorum philosophorum commune placitum, aientiũ species esse tanquam numeros, quia videlicet, vt duo numeri vnitatib. pares esse nequeunt, sed quilibet cæteris maior, minórve est; ita duæ inueniri species non possunt, quarum vna dignitate naturæ alteri par sit. Nec nobis aduersatur D. August. lib. 10. de Trinit. cap. 11. cùm ait memoriam, intelligentiam,& voluntatem inuicem sibi æquales esse. Non enim id asserit de æqualitate perfectionis, quam quælibet harũ potentiarum in se habet, sed de ea, quam ex parte subiecti omnes sortiuntur: quæ haud dubiè par est, cùm omnes in eadem animæ substantia, vt in subiecto hæreant.

Confutãtur qui æquam vtrique deferũt nobilitatem.

Locus D. Augusti. exponitur.

His ergo omissis, Henricus quodlib. 1. quæst. 14. Scotus in 4. distinct. 49. quæst. 4. eiusque magister Alexander Alensis 3. part. quæstione 80. membro primo,& quarta part. quæst. 92. membr. 2. art. 4. Albertus Magnus in 1. distinct. 1. quæst. 14. D. Bonauẽtura, Ægidius, Gabriel, Maior. Argentinas in 4. distinct. 49. Aureolus apud Capreolum in 1. distinct. 1. quæst. 1. Ochamus ibidem quæst. 2. ad secundum principale, aliique nonnulli arbitrãtur voluntatem nobiliorem esse intellectu. Quæ opinio neque paucis, neque leuibus innititur argumentis, hisce nimirum. Ea potentia naturæ dignitate alteri præstat,

cuius habitus, actus, & obiecta nobiliora sunt; sed ita se habet voluntas, est igitur nobilior quàm intellectus. Maior propositio conspicua est: assumptio membratim ostenditur, ac primùm quoad habitus, quia vt D. August. lib. 14. de Trinitate cap. 1. & Aristotel. lib. 6. Ethicorum cap. 7. inquiunt, sapientia est præstantissimus omniū habituum, qui ad intellectum pertinent: at charitas, quæ est habitus voluntatis tum sapientiæ, tum cæteris animæ ornamentis, ac donis excellit, vt testatur non solùm idem Doctor 15. de Trinit. cap. 19. sed etiam D. Paulus primæ ad Corinth. 13. & ad Colossens. 3. Item quia D. Dionysius 7. capite cœlestis Hierarchiæ choros Angelorum dignitatis ordine componens in supremo loco statuit Seraphinos, qui à charitate nomen habent, & infra eos Cherubinos, quia à scientia nuncupantur.

Pro volūtatis præstātia est 1. arg. ductum ex nobilitate habitus.

2. Arg. ex nobilitate actionis.

Deinde, quòd voluntatis actiones melioris notæ sint, ostenditur; quia perfectius est mouere, quàm moueri; voluntas autem, vt suprà ostendimus, docetque D. Anselmus de conceptu Virginis cap. 4. tanquam Regina mouet cæteras potentias, & in hanc, atque illam partem pro arbitrio suo flectit; solaque de se pronuntiat; Sic volo Sic iubeo, Sit pro ratione voluntas. Et verò neque ipsa ratio dominium voluntatis subterfugit, cum eius ductu ab vna re ad aliam cogitationem transferat. Vnde D. Bernardus in libro de libero arbitrio rationem pedissequā voluntatis appellat. Secūdò probatur idem assumptum, quia id, quod possidentem simpliciter bonum reddit, optabilius est eo, quod non reddit simpliciter bonū: at amore, qui est actus voluntatis, redditur homo simpliciter bonus, non autem cognitione, quæ est actus intellectus; vt enim D. August. 11. de Ciuitate Dei cap. 28. sapienter ait, Vir bonus non dicitur, qui scit id, quod bonum est, sed qui diligit: vnde concludit in hominibus, qui rectè amant, magis amari amorem ipsum.

Prima confirmatio.

2. Confirm.

3. Confirm.

Rursus idem suadetur, quia in iis bonis, quorum vnum in alio non continetur, id habetur præstantius, cuius oppositum peius est, vt docet regula illa Topica ex Aristotele lib. 7. Ethic. cap. 10. Ea sunt meliora, quorum corrumpentia deteriora sunt; oppositū verò amoris peius est, magisque fugiendum, quàm oppositum cognitionis, vt patet in odio Dei, & eiusdem ignoratione: quippe multo detestabilius est Deum odisse, quàm ignorare. Quartò idem corroboratur, quia actus amoris animam Deo magis vnit, quàm cognitio; vnde Diuus Dionysius septimo capit. cœlestis Hierarchiæ amori, non cognitioni, attribuit vim vnientem, & transformatricem amantis in rem amatam.

4. Confirm.

3. Arg ex nobilitate obiecti.

Postremò, quòd voluntatis obiectum perfectius sit, ea ratio probat, quia id, in quod voluntas fertur, est ipsum bonum absolutè sumptum, & perfectum, atque vltimus finis; obiectum autem intellectus est bonum quoddam particulare, nempe verum. Deinde, quia si obiectum intellectus esset nobilius, ob id fortè esset, quia vt aduersariæ partis auctores contendunt, abstractius est, at quòd hæc ratio nullum

Occupatur ratio aduersariorum.

lum habeat momentum, ex eo plan m videtur, quia quantitas Mathematica abstractior est quàm substantia sensibilis, cùm hæc cadat sub sensum, illa sub solum intellectum; & tamen constat substantiam sensibilem multò esse quantitate nobiliorem. Item, quia virtus quanto minùs alligata, tanto est eleuatior, voluntas autem minùs est alligata, cùm eius actio non poscat recursum ad phantasma, vt actio intellectus.

ARTICVLVS II.

Concluditur intellectum voluntate nobiliorem esse, simulque aduersariæ partis argumenta infirmantur.

LICET ea opinio pro qua proximo articulo disseruimus, admodum sit verisimilis, nos tamen contrariam vt veriorem, ac peripateticæ doctrinæ magis consentaneam amplectimur cum D. Thoma tum aliis locis; tum 1. part. quæst. 82. art. 3. & Caietano ibidem, Durando in 4. dist. 49. q. 4. Paludano quæst. 3. Heruæo quodlib. 8. quæst. 9. Capreolo in 1. distinct. 1. quæst. 2. & dist. 3. quæst. 3. art. 2. Abulensi ad cap. 5. Matthæi quæ. 33. Et vt simul nostram sententiam confirmemus, & aduersariorum refellamus argumenta, idem, quod illi, texamus probationis filum hunc in modum. Ea potentia nobilior censenda est, cuius habitus, actus, & obiecta excellentiora sunt: ita se habet intellectus si cum voluntate comparetur; est ergo nobilior. Probatur assumptio quoad habitus; quia si eos, qui vi naturæ acquiruntur, expendamus, nobiliores sunt habitus intellectus, v. g. sapientia, & prudentia, quàm iustitia, cæterique habitus voluntatis; si autem supernaturales spectemus (quanquam hîc, vt rectè ait D. Thom. non quærimus de anima quoad ea, quæ supra ipsam sunt) excellentissimus omnium, qui intellectui à Deo infunduntur, nempe lumen gloriæ, nobilitate vincit excellentissimum eorum, qui voluntati donantur, videlicet charitatẽ. Nec obstat quòd Seraphini ab amore appellationem habent: non enim eam accepere à nobilissimo dono supernaturali, quod in patria obtinent, sed à præstantissimo habitu operatiuo, quem in via habuerunt, id est, à charitate. Secundò, quia dici etiam potest inditum eis fuisse hoc nomen, non à nobilissimo ipsorum habitu, sed à propriis effectibus, quos erga alios exercent; est enim peculiare Seraphinorum munus ita inferiores docere, vt eos per illustrationem, admirabilemque doctrinam ad diuini numinis amorem singulariter inflamment. Iam verò quod actiones intellectus sublimiores sint, ostenditur, quia tametsi voluntas alias potentias, ipsamque vim intellectricẽ quoad exercitium actus moueat & hac ex parte præcisè spectatus intellectus voluntati cedat; tamẽ intellectus alium mouendi modum altiorem vendicat; cuius merito

Ostenditur intellectũ volũtati præstare quoad habitus.

Idem ostenditur quoad actiones.

voluntatem sibi subiectam habet, eámque simpliciter dignitate vincit. Mouet enim ordinando, regendo, imperando, ita vt sit quidem voluntas Regina, sed cæca, intellectuali egens luce, ipse verò intellectus sit imperator, qui voluntati leges figit, atque refigit. Adde quòd voluntas in nullam rem ferri potest, nisi mora ab intellectu; quia nihil volitum quin cognitum; & tamē intellectus ad suum primum actum non præexigit voluntatis motionem: vnde vt Angeli, qui cœlestes sphæras voluunt, sunt secundū Deum primi motores huiusce mundi corporei; ita intellectus in paruo mundo, id est in homine, est primus post Deum motor, à quo voluntas, & appetitus, virtusque motiua, & tandem membra corporis cientur; vti D. Thomas 3. contra Gent. c. 25. edisserit. Deinde suadetur propositum; quia actus intelligendi ex immanentibus omnium est magis intimus, voluntas enim dum operatur, quodammodo foras se dat; quia rapitur ad rem amatam: at intellectus intùs manet; quia trahit ad se rem cognitam; multo verò præstantiùs est, vt annotauit D. Thomas q. 22. de veritate art. 11. vnumquodque habere in se id, vnde perficitur, quàm ad illud quærendum foras vagari. Rursum, Ille actus est nobilior, in quo hominis fælicitas consistit, vt affirmat Aristoteles lib. 10. Ethic. c. 7. sed hæc consistit in contemplatione substantiarum separararum, vt docet idem Aristoteles lib. 10. Ethicorum cap. 8. Igitur actiones intellectus nobiliores sunt, quàm voluntatis. Neque his officit quòd D. Dionysius vim vnitiuam, ad quam debet pertinere beatitudo, voluntati non intellectioni tribuit. Loquitur enim ibi de vnione affectiua, per quam in amante, & amato est idem velle, & nolle, non autem de vnione affecuriua, & comprehensiua, in qua consistit beatitudo. Nec item officit quòd amore, non verò intellectione redditur homo simpliciter bonus; id enim tantum probat actum amandi in genere moris præstantiorem esse; non autem in genere naturæ, de quo nostra disceptatio est. Iraque dicimus actū amoris reddere hominem simpliciter bonum, quod ad mores attinet; cognitionem autem reddere illum meliorem, id est, perfectiorem in genere entis, atque his etiā congruenter dicimus, licet amoris oppositum, quod ad moralē rationem spectat, deterius sit, quàm oppositum cognitionis; tamen in genere naturæ, siue entis deterius esse oppositum cognitionis, quia aduersatur rei nobiliori, quæ est cognitio.

Intellectus rector voluntatis.

Intellectus in homine quodammodo primus motor.

In actu intellectus cōsistere felicitatem.

Cognitio præstat amoris in genere entis.

Ad extremum, quòd obiectum intellectus obiecto voluntatis naturæ dignitate excellat, ex eo probatur, quia licet bonū si expendatur secundum rationem causalitatis præstantius sit, quàm verum; siquidem præstantissima causalitas finis fundatur in rei bonitate, licet item bonum, & verum quoad mutuam inclusionem paria sint, propterea quòd vtrumque materialiter sumptum sub altero continetur, quia vt bonum est quoddam verum, ita verum est quoddam bonum, simpliciter tamen ratio veri præstantior est, quia est quid diuinius, & abstractius. Etenim actu perfecto nihil voluntas appetit, nisi

Probatur institutū, quoad obiectum.

Rationē veri esse quid diuinius, & abstractius.

nisi cum ordine ad existentiam, atque adeò concretè, cùm bonum ideò optetur, vt possideatur. In vero autem aliter res habet: intelligimus namque rem secundum suam quidditatem, ipsúmque verum perfecta cognitione penetramus; esto nihil de illius concretione, & existentia cogitemus. Quod autem aiunt ex maiori abstractione nō argui ampliorem rei nobilitatem, vt in quantitate Mathematica, & in substantia sensibili planum videtur; dicimus cum Caietano prima parte q. 82. art. 3. cæteris paribus, nobiliora esse, quæ magis sunt abstracta; non esse verò cætera paria in re proposita, quia quantitas est accidens, substantia verò sensibilis, est substantia. Cùm item colligunt intellectum minùs esse eleuatum, quia est alligatus phantasmatibus, non rectè colligunt; In primis enim hæc alligatio non omni conuenit intellectui, sed humano duntaxat; nec eidem in omni statu, sed vt superiùs exposuimus. Nostra verò disceptatio est de intellectu absolutè sumpto. Prætereà, cum voluntas non nisi cognitum apperat, sicut intellectus, dū hoc corpore tenetur, eget phantasmatibus, ad intelligendum; eisdem, etsi remotè, indiget etiam voluntas. Postremò, Dependentia nostri intellectus à phantasmatibus non tollit maiorem illam, quam diximus, simplicitatem, & abstractionem obiecti intellectus, qua potissimum eius nobilitas, & præstantia æstimari debet. Quare ratum manet, obiectum intellectricis facultatis absolutè nobilius esse, quàm obiectum volūtatis; & quoniam superiora argumenta non modo sententiam nostram confirmarunt, sed oppositæ partis rationes diluerunt, vt facilè perspiciet, qui attenderit, non est cur ad ea separatim respondeamus.

Quando ex maiore abstractione arguatur maior nobilitas.

Dependētia à sensibus nihil derogat intellectui humano.

QVÆSTIO III.

Vtrum voluntas re ipsa differat ab intellectu, an non.

ARTICVLVS I.

Quibus argumentis pars negatiua quæstionis ostendi videatur.

DVRANDVS in 1. dist. 3. quæst. 4. arbitratus est voluntatem, & intellectum non esse potentias re ipsa distinctas; sed vnam eandémque entitatem absolutam, quæ tamen propter ordinem, & relationem ad diuersos actus, videlicet, ad functiones intelligendi & volendi, duarum potentiarum rationem sortiatur. Hanc opinionem hisce ferè argumentis confirmare nititur. Virtus cognitionis expers fertur naturæ impetu, & non liberè in suum obiectum; sed voluntas agit liberè; non est igitur potentia cognitionis expers; atqui in superiori animæ parte, ad quam voluntas spectat, nulla datur vis cognoscens præter intel- *1. Argum.*

lectum; ergo intellectus, & voluntas sunt vna, eadémque potentia. Maiorem suadet; quia oportet omne agens liberum de actu suo iudicare (alioqui neutiquam ipsi imputaretur) debétque per eandem potentiam, qua liberum est, tale iudicium exercere. Nec enim potentia libertatem habet quòd inhæreat in supposito libero, quia si ita res haberet, vniuersæ hominis facultates liberæ forent; sed ideo suppositum liberum est, quia libetam habet potentiam; ergo si ad rationem libertatis pertinet habere actus sui iudicium, necesse est vt illa potentia, per quam homo liber est, sui actus iudicatrix sit; quod non nisi facultati cognoscenti conuenire potest.

2. Argum. Secundò, Non repugnat actus subordinatos ab eodem principio actiuo oriri, siquidem ab eodem Solis lumine, & aëris illuminatio, & calefactio proficiscitur, sed cognoscere, & appetere sunt actus subordinati, cùm nihil nisi antecedente cognitione appetamus; possunt igitur ab eodem absoluto principio nasci, atque adeo vna, & eadem res erunt voluntas, & intellectus.

3. Argum. Tertiò, Si intellectus, & voluntas essent diuersæ potentiæ, posset diuina virtute elici actus voluntatis sine actu intellectus; sed non potest, quia nihil nisi cognitum amatur, vt docet D. Augustinus 9. de Trinitate c. 4. Non sunt igitur potentiæ diuersæ. Maior probatur, quia si hæ facultates distinguuntur, nõ alia erit dependentia actuum volũtatis ab actibus intellectus, nisi vt à causa partiali effectrici: quia nimirum intellectio partiatim concurrit cum voluntate ad illius actus: Deus autem supplere valet omnem causalitatem efficientium causarum, ergo, &c.

4. Argum. Quartò, Illæ potentiæ non differunt re absoluta, quarum obiecta re absoluta non dissident, sed obiectum intellectus est ens, & obiectum voluntatis bonum; quæ inter se reciprocantur, & in eandem realitatem incidunt, ergo & ipse intellectus, & voluntas eadem realitas erunt. *Vltimũ arg.* Postremò quòd hæc fuerit Philosophi mens probat Aureolus apud Capreolum in 1. dist. 3. q. 3. quia Aristoteles libro 3. Ethicorum capite tertio, electionem appellat deliberatiuam rerum appetitionem & clariùs libro 6. eiusdem operis cap. 2. asserit electionem pertinere ad appetitum intellectiuum, vel ad intellectum appetentem; quibus verbis indicat intellectum, & voluntatem eandem esse animæ vim.

ARTICVLVS II.

Negatiuam controuersiæ partem veram esse, nec argumenta superiùs adducta concludere.

CONTRARIA sententia, quæ voluntatem ab intellectu re ipsa distinguit, vera est. Eam tuetur Diuus Thomas in quæstionibus de veritate quæstione 22. articulo decimo, Capreolus in primo distinct. 3. quæst. 3. artic. 2.

Ferrarienſis ad caput 19.libri quarti contra Gent.Argentinas in primo diſtinct.3.quæſt.2.& alij.Probatur verò primùm, quia rationes *1. Ratio.* toto genere differentes, cuiuſmodi ſunt verum, & bonum, non poſſunt terminare actiones vnius, eiuſdémque potentiæ, ſed diuerſæ.

2. Secundò, quia potentiæ, quarum vna alteram mouet, & altera aliam dirigit, debent inter ſe re ipſa diſtingui; voluntas verò, vt ſuperiùs diximus, mouet intellectum, & intellectus dirigit voluntatem. *3.* Tertiò, quiaſi intellectus, & voluntas eadem animi vis eſſet; ſequeretur nos voluntate intelligere, & intellectu velle; quod communis philoſophantium conſenſus nequaquam admittit.

Ad 1. argum. partis affirmantis.

Reſpondeamus igitur argumentis, quæ oppoſitum ſuadebant. Ad primum, dicendum facultatem cognitionis expertem, id eſt, quæ neque intelligit, neque præeuntem ſequitur notitiam, naturæ impetu, & non liberè in obiectum ferri: at voluntas, etſi rem non cognoſcat, ſequitur tamen cognitionem intellectus, à quo ei res amplectenda, vel declinanda obiicitur. Nec oportet, vt omnis facultas liberè agens, & cui actus liberi imputantur, de ſuo actu iudicet; ſat enim eſt, vt de eo iudicium ferat alia potentia coniuncta, à qua regitur, & quæ illi quaſi lumen præfert. Itaque fatemur vt potentia libertatem obtineat, non ſat eſſe inhærere eam libero ſuppoſito, vt rectè probat argumentum: negamus tamen neceſſum eſſe, vt ipſamet ſui actus iudicium exerceat, ſufficit enim poſſe arbitratu ſuo proprium actum exercere; vel ſuſpendere, eſto prædictum iudicium ab alia facultate ipſam regente, in qua libertas vt in fonte, & radice inſidet, adminiſtretur.

Ad libertatē volūtatis nō requiri quòd ipſa cognoſcat.

Ad 2. arg. Qua ratione actus voluntatis, & intellectus ſint inuicem ſubordinati.

Ad ſecundum dicendum, quando actus ſic inter ſe ſubordinati ſunt, vt non ſolùm alter ſine altero obiri nequeat, ſed vnus neceſſitate naturæ ex alio conſequitur, quo pacto ſe habent illuminatio Solis, & calefactio, tunc eiuſmodi actus ab eadem facultate oriri poſſe. Verùm actiones voluntatis, & intellectus non ita procedunt, quandoquidem vigente intellectus notitia, in poteſtate voluntatis eſt proprios actus cohibere.

Ad 3.

Palud. in 4. d. 49. q. 1. art. 2. num. 25. ad 7. Argentin. in 1. diſt. 1. qu. 1. art. 4. Ocham. ibid. q. 25. ad 7.

Ad tertium reſpondet Capreolus non poſſe actum voluntatis elici abſquè notitia intellectus, poſſe tamen abſque ea conſeruari. Nobis dicendum potiùs videtur cum aliis, licet vi naturæ non niſi cognita amemus, tamen actum voluntatis & elici, & conſeruari diuinitus poſſe abſque notitia. Enim verò notitia concurrit tum efficienter, tum obiectiuè, atque adeò formaliter extrinſecè ad actionem voluntatis: ſi autem de eiuſmodi concurſu effectiuo loquamur, planum eſt poſſe illum à Deo ſuppleri tam ad eliciendum primò, quàm ad conſeruandum actum voluntatis, concurſum verò formalem extrinſecum, quem præſtat notitia, quatenùs voluntati rem amandam, aut fugiendam obiicit, non eſt cur negemus poſſe diuina virtute ſuppleri, hoc eſt, poſſe voluntatem in obiectum tendere, eſto id non ei actu repræſentetur ab intellectu: nec enim hoc vllam

Poſſe elici, & cōſeruari diuinitus actū voluntatis abſque vlla notitia.

inuoluit

inuoluit repugnantiam, etsi contradictio aperta sit dari actum voluntatis, quin in obiectũ feratur, cum ipse actus nihil aliud sit, quàm progressio quædam, seu tendentia in propriũ obiectum. Itaque non repugnat tendere voluntatem in obiectum non repræsentatum, etsi fieri nullo modo queat, vt dum operatur, non tendat in aliquod obiectum.

Ad 4. Ad quartum neganda est maior propositio. Namque licet distinctio formalis, & specifica potentiarum, atque actuum desumenda sit ab obiectis, realis tamen distinctio non inde absolutè petenda est, quasi eadem res nequeat actus potentiarum re ipsa differẽtium terminare. Adiecimus, absolutè, quia ipsa quoque realis distinctio ex rationibus obiectorum interdum arguitur: siquidem cùm hæc toto genere discrepent, indicium est potentias realiter inter se distingui, vt superiùs dicebamus.

Ad vltimũ. Ad vltimum respondetur, ex neutro illorum locorum deprehendi Aristotelis mẽtem fuisse voluntatem ab intellectu re non distingui: solùm enim insinuat ibi Philosophus electionem ab intellectu simul, & à voluntate pendere; cui consonat illud D. Thomæ de veritate quæst. 22. art. 5. dicentis, electionem aliquid in se rationis, & aliquid voluntatis habere.

QVAESTIO IIII.

Vtrum vt voluntas suum eliciat actum, requiratur in intellectu iudicatrix notitia, an non.

ARTICVLVS I.

Quæstionis in affirmantem partem disputatio.

Actus quatuor propry vis intellectricis designantur.

PRÆMITTENDVM in hac controuersia est, quatuor actus, quod ad præsens institutum facit, in nostro intellectu esse posse. Quorum primus est notitia apprehensiua. Secundus iudicium, quo intellectus rem apprehensam iudicat bonam, aut malam esse. Tertius iudicium aliud, seu practicum dictamen, quo intellectus rem, quam pręcedenti iudicio bonam, malámve esse decreuerat, censet amplectendam esse, aut declinandam. Quartus denique est discursus, seu practicus syllogismus, quo ratio huiuscemodi dictamen concludit. Omnes igitur conuenire vidẽtur, licet interdum ex parte intellectus omnes illi actus præcedant, vt in viris prudentibus, qui res præsertim magni momenti non nisi maturo consilio, & deliberatione aggrediuntur: simpliciter tamen, vt voluntas in actum prodeat, non opus esse practico syllogismo. Quod satis liquet in subitis, ac repentinis motibus, quos appellant primò primos. Nec verò magna difficultas est num etiam ad

Non requiri iudiciũ prædicũ aut discursum, vt operetur voluntas.

actiones

actiones humanas, ac liberas dictamē illud practico syllogismo conclusum exigatur, passim namque expetimur multa nos velle, multa nolle absque eo dictamine. Tota igitur controuersia in eo consistit, an requiratur iudicium, quo intellectus decernat obiectum bonum, aut malum esse, salutare, aut noxium, iucundum aut molestum.

Porro duæ sunt hac de re sententiæ. Prima Scoti in secundo distinct. 6. quæst. 1. Gabrielis ibidem art. 3. dub. 2. & Marsilij in 2. quæstione 16. art. 1. existimantium non requiri tale iudicium; sed sufficere notitiam apprehensiuam, imò cum hæc duplex esse possit, alia simplex, quæ nimirum fit citra compositionem, aut diuisionem; alia complexa, qua apprehendimus significatum alicuius propositionis, vt pharmacum sanum esse; inquiunt sufficere ad actum voluntatis solam apprehensionem simplicem. Quæ opinio ita suadetur. Notitia, per quam voluntati proponitur obiectum materiale, & formale simul, id est, tum obiectum in quod tendit, tum ratio tendendi in illud, sat est vt voluntas actum edat circa tale obiectū; atqui per simplicem notitiam potest repræsentari voluntati obiectum materiale, id est, res bona, & formale, id est, illius bonitas: ergo ea sufficit vt voluntas actum suum exequatur. *Non requiri iudiciū speculatiuum, est multorū placitum.*

Secundò, Non minorem efficacitatem habet voluntas, quàm appetitus sensitiuus, vt tendat in proprium obiectum, sed vt appetitus sensitiuus brutorum in obiectum suum feratur, sat est apprehensio simplex interno sensu exhibita; ergo vt voluntas in suum tēdat, sufficiet simplex apprehensio facta per intellectum. *2. Argum.*

3. Tertiò, Motus primò primi ideo tales dicūtur, quia absq; rationis iudicio exercentur; ergo non ad omnem actum voluntatis requiritur iudicium. Antecedens probatur, quia si ad eos motus iudiciū interueniret, essent vtique in nostra potestate, possetque in iis peccatum reperiri, quod communis Theologorum consensus negat.

4. Quartò, Qui characteres præpropere delineāt, ac citharā pulsant; tot actus voluntatis, quot digitorum motus, edunt; cum digiti non nisi voluntatis imperio cieantur: & tamē non est verisimile tot præcedere iudicia, quot sunt flexiones, motusque digitorum, præsertim cum interdum scribant, vel pulsent aliud cogitantes; videtur ergo perspicuum non ad omnes actus voluntatis iudicium præexigi.

ARTICVLVS II.

Disputatio controuersiæ in partem, quæ negat.

LTERA opinio est Gregorij in primo distinctione 3. quæst. 1. art. 1. Aliacensis ibidem quæstione 3. Geruasij in tractatu de notitiis in prima diuisione notitię quęst. I. Videturque D. Thomæ ad caput tertium huius libri, & in prima secundæ, quæstione 9. art. 1. ad 2. & in secundo distinct. 24. quæst. 2. art. 1. aliisque in locis; quam etiam nonnulli è recentioribus

Ad actum appetẽdi requiri notitiã iudicatiuam. Theologis nostræ ætatis defendunt. Nimirum requiri ad actum cuiusuis appetitus iudicatiuam notitiam; Ad actum quidem voluntatis notitiam intellectus; ad actum appetitus sensitiui notitiam sensus interni. Quod probatur primò, quia nullus omninò appetitus aliquod obiectum appetit, nisi ei appareat conueniens; nec refugit, nisi appareat repugnans: sed vt ita appareat, non sat est apprehendi ipsum, & eius conuenientiam, aut repugnantiam: sed oportet, vt de ipsa conuenientia, repugnantiave iudicium feratur; ergo nullus datur actus appetitus absque notitia iudicatiua. Maior probatur, quia alioqui sequeretur tam conuenientia appetitui, quàm eidem repugnantia æquè appetibilia esse, cùm omnia indiscriminatim, vt appetibilia apprehendi queant, siue re vera sint, siue non. Rursus ostenditur eadem maior propositio, quia cùm quis anceps est, ac dubius de re aliqua facienda, vt de profectione in patriam, sæpe efformat apud se hasce propositiones apprehensiuas; Bonum est proficisci: Non est bonum proficisci, & tamen nulla earum sat est, vt iter arripiat, vel omninò decernat non ire. Hoc autẽ non aliunde prouenit, nisi quia sola rei apprehensio non sufficit; sed requiritur assensus, quo intellectus assentiatur, iudicetque id, quod vt bonum apprehendit, re vera bonũ esse, siue talis assensus verus sit, siue falsus, quod hoc loco voceamus apparere bonum: ergo &c.

1. Ratio

2. Ratio. Secundò, idem ex eo ostenditur, quia experientia est bruta animantia nunc moueri ad obiecta, quorum habent simplices notitias, nunc non moueri, vt patet in equo, qui ad potandam aquam, quam videt, non fertur, nisi cùm sitit: cùm igitur appetitus sensitiuus naturaliter, & non liberè sequatur cognitionem sensuum: vtique videtur id non ab alia causa proficisci, quàm quia sola obiecti apprehensio non sat est ad appetitum mouendum, sed requiritur iudicium, quo res apprehensa cõueniens æstimetur; quod iudicium, quia non semper adest, fit inde vt appetitus sensitiuus non semper in rem obiectam feratur.

3. Ratio. Tertiò, idem stabilitur auctoritate Aristotelis hoc in libro cap. 3. text. 154. vbi ita scripsit. Cùm opinamur, id est, iudicamus aliquid malum esse, atque terribile, continuò perturbamur: similiter & cùm opinamur quidpiam esse tale, vt in illo sit confidendum; at cùm imaginamur talia, id est, cùm absque iudicio apprehendimus, perinde afficimur atque si in pictura eadem spectaremus. Præterea eodem lib. cap. 9. text. 46. docet appetitum non moueri ab intellectu contemplante, sed practico; quia ille nihil amplectendum, aut declinandum præcipit, vt hic. Videtur ergo philosophus sentire ad obeundas appetitus actiones non sat esse notitiam apprehensiuam, sed necessario iudicatiuam requiri.

ARTI-

ARTICVLVS III.

Vtraque pars controuersiæ probabilis censetur, vtriusque argumenta diluuntur.

SVPERIORIBVS duabus sententiis, neutra nobis improbabilis, aut Peripateticæ doctrinæ repugnans videtur. Quare vtriusque argumenta diluemus, vt quam quisque magis probarit, defendat. Ad primum eorũ, quæ pro affirmatiua parte attulimus, respondendum erit, obiectũ formale appetitus, in quod actu appetitus fertur, non esse bonum quodlibet modo; sed bonum, quod tale esse iudicatur. Ad secundum concessa maiori propositione, neganda est minor, dicendumque licet in brutis animalibus non detur compositio, aut diuisio; dari tamen iudicia sensitiua compositionis, & diuisionis vicem subeuntia, quibus iudicant obiecta sensibus apprehensa, iucunda esse, aut noxia, prosequenda, aut declinanda, vt docet D.Thom. 1. part. quæst. 83. art. 1. & de veritate quæstione 24. articul. 2. Non conficiunt autem bruta propositiones, cùm prædicta iudicia efformant, quia non iudicant ex inquisitione, aut collatione, vt homines: sed solo naturæ ductu, atque instinctu. Ad tertium dicendum est etiam motus primò primos voluntatis exerceri præeunte iudicio, non tamen libero, sed subito, ac sine vlla deliberatione tam formali quàm virtuali. Quæ tamen deliberatio necessaria est, vt in eiusmodi actionibus peccati labes inueniri queat. Ad quartum responderi solet tot esse iudicia, quot motus digitorum, sed quoniam ea celerrimè fiunt iccirco à nobis non discerni. Quod equidem licet mirum videatur, non tamen à veritate alienum existimari debet. Neque enim negandum est eum, qui scribit diuersas effingere diuersorum characterum conceptiones, quibus quam literam, quóve modo delineare debeat, apprehendit. Quare pari ratione poterunt simul ab eodem diuersa iudicia efformari.

Ad 1 arg. sententiæ Scoti. *Ad 2.* *Ad 3.* *Ad 4.*

Ad primum verò eorum, quæ pro altera sententia adducta sunt, respondendum erit; vt obiectum appareat bonum, non esse opus iudiciaria notitia, sed sufficere apprehendi obiectum vestitum congruenti bonitate. Verùm quia non omnia sub prædita bonitate æquè apprehenduntur, inde esse quòd non omnia æquè appetimus, aut declinamus, sed nonnunquam dubij hæremus. Ad secundum admissa experiẽtia, dicendum id non prouenire ex eo, quòd necessaria sit iudicatoria notitia, sed quia cùm animal satiatum est, vel ita malè affectum, vt aquam, aut cibum fastidiat, non apprehendit esum, potúmve, vt quidpiam sibi iucundum, aut conueniens. Ad Aristotelem verò dicendum, eum priori quidem loco nihil aliud voluisse, quàm nos interdum non commoueri rebus, quas imaginamur, quia simul intelligimus eas non ita se habere, sicuti à nobis imaginatione effinguntur; quemadmodum cum res pictas videmus, quia scimus

Ad 1. rationẽ sententiæ D. Thom. *Ad 2.* *Ad 3.*

eas solam rerum similitudinem, non res ipsas aspectui exhibere, ideo ex eorum intuitu nec ad metum, nec ad spem, aliúmve eiusmodi affectum concitamur. Posteriori autem loco egisse de sola motione, quæ fit imperio intellectus, non de ea, quæ requiritur ad ciendam voluntatem proponendo illi obiecti conuenientiam, aut repugnantiam; illa enim necessariò ab intellectu practico proficiscitur, hæc non item.

QVAESTIO V.

Vtrum ad animantium motum vis dirigens, impellens, & exequens concurrat; nec ne.

ARTICVLVS I.

Disceptatio quæstionis in partem negatiuam.

Ad dictum motum non concurrere vim dirigentem.

QVOD ad motus animantium non concurrat in primis vis dirigens, quæ in homine ratio; in brutis imaginatio est; probatur primùm, quia constat nonnullos somno oppressos è lecto surgere; & hûc illûc oberrare, quorum

1. Ratio. tamen motus non potest ratione dirigi, cùm ratio in somno ligata sit. Item appetitus sensitiuus potest in nobis citra regimen rationis, solo interni sensus ductu motum efficere: non est igitur ad id neces-

2. Ratio. saria facultas intellectus dirigentis. Probatur assumptum, quia interni sensus non sunt in homine deterioris notæ, quàm in brutis animantibus; in his autem sufficit imaginatio ad dirigendum motum.

Non item vim impellentem. Quod autem facultas impellens, id est, appetitus nõ efficiat motum in homine, probatur, quia, vt superiùs ex Aristotele primo politicorum cap. 3. commonuimus, intellectus, seu ratio imperat irasci- *Hoc lib. c. 13. qu. 1. art. 3.*

1. Ratio. bili, & concupiscibili politico principatui, eo quòd appetitus sensitiuus habet aliquid sibi proprium, quo rationis imperio obniti possit. Quare si ad motum necessaria esset actio appetitus; sequeretur non semper ad imperium voluntatis cieri membra, sed interdum inhiberi motum appetitu reluctante; quod tamen aduersatur & experientiæ, & Aristoteli eodem loco affirmanti corporis membra quoad motum obsequi rationi despoticè, id est, more seruorum, qui facultatem non habent in re aliqua resistendi imperio præcipien-

2. tis; cum nihil proprij iuris obtineant. Item imperfectæ animantes, vt vermes, & lumbrici dissecti, ac sine corde, proindéque sine influxu appetitus, qui in corde residet, obeunt arbitrarios motus; ergo eosdem obibunt etiam reliqua animãtia sine prædicto influxu, præsertim cum ea, quæ excellentioris naturæ sunt, paucioribus egeant

3. adminiculis ad operandum. Rursus, Imaginatio, de cuius vi, & efficacitate

cacitate tam multa ab auctoribus prodita sunt, videtur posse per se membra ciere; cùm sola imago rei interiùs obiecta corpus variè permutet. Non igitur imaginationis munus tantummodo est ad motum dirigere, sed etiam motum ipsum citra appetitus consortium, & coefficientiam administrare.

Idem probatur de vi executrice. *1. Ratio.* Quod ad vim executricem motus attinet, non distingui illam ab appetitu videtur ex eo concludi, quia superuacaneum est diuersam aliam ad percipiendum motum facultatem inducere; tum quia si motus esset actio tantùm imperata ab appetitu, non verò elicita; cùm actus imperati aliquando præueniát appetitum, nonnunquam motus animalis appetitum anteuerteret, quod non ita est. Item quia *2.* natura semper facit optimum, quod potest; meliùs verò est ac præstantius motum animalis elici à facultate animalis, qualis est appetitus, quàm à potentia vitali tantùm, cuiusmodi foret quæcunque alia virtus motiua. Postremò, quia hæc videtur esse expressa senten- *3. Ratio.* tia Aristot. hoc in lib. cap. 9. text. 44. & toto ferè ca. 10. vbi de principio efficiente motus localis animalium disquitens, concludit esse appetitum: quod etiam præstat eo libro, quem de motu animalium conscripsit.

ARTICVLVS II.

De duplici facultate; altera motum dirigente, altera imperante.

Lege Fern. libro 5. de anim facult. cap. 9. & 10. Th. à Vega ad c. 31. artis medica.

Duplex in animātibus virtus motiua naturalis, & animalis. PRO explicatione huiusce controuersiæ obseruandum est ex D. Thoma opusculo 35. de motu cordis, in animantibus duplicem esse vim motricem; vnam naturalem; aliam animalem. Naturalis dicitur ea, quæ solo naturæ impetu agit; nec antecedentem apprehensionem requirit, cuiusmodi est vis pulsatilis, quæ cor dilatationis, & constrictionis motu cier, & arterias pulsat, habétque in corde originem. Animalis est, quæ præeuntem notitiam sequitur, eiúsque motus arbitrarius vocari consueuit.

Triplex genus eorum, qua animali motu cientur. *Primum.* Secundò, animaduertendum est eorum, quæ animali motu concitantur, tria esse genera. In primo continentur, quæ solo tactu, & gustu pollent, mouentúrque duntaxat intra se, diducendo, & contrahendo intùs membra, cum alioqui secundum se tota stabili sede vitam degant, vt conchylia. Hæc autem plantarum motum, quæ terræ fixis hærent radicibus, parum excedunt; ita vt inter animalia, & plantas, quasi medium obtineant. Secundum genus est eorum, *2.* quæ vim sensitricem perfectam habent, nec solùm præsentia, & quæ tactu explorant, sed etiam absentia dignoscunt. Sed enim ex iis quædam solo naturæ instinctu operantur, nec præstituunt sibi finem suæ actionis, aut motus; videlicet belluæ: alia contra delectu agunt, & ex fine, quem sibi proponunt, operantur; nimirũ homines, *3.*

qui vt inter cætera animantia principatum habent, ita nobiliorem motum subeunt, & in tertio atque eminentiori corporum viuentium gradu consistunt.

Porro, non quærimus hoc loco de naturali motu, sed de arbitrario; nec verò de hoc ipso vniuersim, sed de motu progressionis, de quo etiam in extrema huius libri parte disseruit Aristoteles.

1. Conclus. Sit prima conclusio. Ad motum progressionis concurrit vis dirigens quæ in hominibus ratio est, in cæteris animantibus imaginatio. Hæc conclusio est Aristotelis hoc in libro cap. 4. text. 16. & cap. 10. textu 48. D. Thom. eodem loco. Auicennæ 6. Naturalium. Suadetur autem, quia progressio instituta fuit à natura ad conuenientia inuestiganda, & declinanda aduersa, quod præstari nequaquam poterit, nisi detur vis aliqua repræsentans istiusmodi obiecta appetitui, ipsúmque pro re nata in hanc, aut illam partem inflectens: præsertim cùm appetitus ex se indiscriminatim se habeat ad hoc, illúdve prosequendum, aut vitandum: hæc autem vis est ratio, vel imaginatio. *Lege Ferr. li. 3. de anim. qu. 18. & 2. contra Gent. cap. 82.*

2. Conclus. Secunda conclusio. Appetitus concurrit ad motum progressionis, vt causa agens, ac per modum imperantis. Hæc etiam est Aristotelis hoc in libr. c. 10. text. 52. & Auicennæ 7. naturalium. D. Thomæ opusculo 43. c. 4. & lib. 2. contra Gent. c. 82. Ferrariensis ibidem, & aliorũ. Probatur verò ratione, quia cùm progressio fit, vti diximus, ad quærenda salutaria, & declinanda aduersa sensu cognita; ad appetitum verò pertineat affectus amoris, aut fugæ talium rerum, consentaneum est vt motus, quo ad eas tenditur, ab appetitu coefficiatur & imperetur. Hoc tamen interest, quoad hanc motionem inter homines, & belluas; quòd appetitus belluarum nõ mouetur ab alio superiori appetitu, hominum verò moueatur; nimirum à voluntate. Ideoque appetitus sensitiuus in homine habet se vti cœlum inferius, quod superioris vertigine circumuoluitur.

ARTICVLVS III.

De vi executrici motus.

3. Conclus. Dandam esse vim executricẽ motus membris inhærentem.

ERTIA conclusio. Præter appetitum, danda est virtus quædam inhærens membris, quæ motum proximè exequatur. Hanc ea ratio comprobat, quia cum functiones ab appetente virtute elicitæ, eique propriæ, immanentes sint, motus verò progressionis sit actio transiens: necessatio præter appetitum constituenda erit alia virtus membris insita, quæ talis motus administra sit. Differre verò istiusmodi virtutem, non definitione tantùm, sed etiam re ab appetitu, liquet primùm ex distinctione organi; hic enim in corde sedem habet, illa in musculis toto corpore extensis. Secundò, quia cum in substantiis separatis facultas mouens ab earum appetitu intellectiuo realiter dissideat, vt *Hanc vim distingui re ab appetitu.*

ſecundo de cœlo cap.5.quæſt.7. oſtendimus, multo maiori iure in rebus materia prӕditis diſtinguetur,cum minimè conueniat,vt quæ in rebus corporeis vnita ſunt,in incorporeis, & excellentioris naturæ,in multitudinem degenerent. Itaque actio virtutis motum exequentis eo pacto ab appetitu dependet,vt nõ ab eo tanquam à propria,& adæquata eius cauſa eliciatur; ſed imperetur, ad eũ ferè modum,quo voluntas appetitum ſenſitiuum in nobis concitat,quæ ſic in eum motionem, dominiúmque exercet, vt nihilominùs appetitus ſuum actum ab ſe immediatè promat:eo tamẽ diſcrimine, quòd membra ad motum perficiendum rationi, & voluntati deſpoticè obſeruiunt; appetitus autem ad obiecti ſui fugam, vel proſecutionem non niſi politicè,& ciuiliter obtemperat; vt fuit à nobis ſuperiùs declaratum.

Membra deſpoticè appetitus politicè voluntati obedire.

Quæret tamen aliquis vtrum cum appetitus motricem facultatem concitat, præſtet id per aliquam præuiam actionem in ea receptam,ad quam deinde motio virtutis cõſequatur,an aliter?Reſpondemus non requiri talem actionem, quæ actum facultatis mouentis,vt quidpiam ab eo diſtinctum præeat, ſed appetitum, vt agens vniuerſalius, concurrere vnà cum virtute mouente, vt cum cauſa particulari, atque ita edi motum ab vtráque cauſa per vnum, eundémque impulſum à duabus cauſis profectum:ab vna,vt vniuerſali, & imperante,ab altera,vt à particulari, ac priuatim eliciente. Quo etiam pacto intellectus voluntatem; voluntas appetitum inferiorem mouere conſueuit.

Lege ſi placet quæ diſp. 4. ad libros Ethic. diximus.

Appetitum eſſe cauſam vniuerſalẽ, & vim motricem particularem.

Exiſtit etiam hoc loco dubitatio,num prædicta facultas motum actiuè exequatur. Diuus Thomas ſecundo contra Gentes capite 82. docet eam non tam efficienter,quàm diſpoſitiuè ad motum cõcurrere;quia videlicet membra præparat,reddítque apta, & obedientia ad excipiendum motum,quẽ efficit appetitus, & prima parte quæſtione 75.art.3.ait actum huiuſce virtutis non eſſe mouere,ſed moueri.In eandem ſententiam deſcendit Ferrarienſis loco citato contra Gentes,& quæſt.18.huius libri;ſed ea nobis minùs placet, proptereà quod facultas exequens motum cenſetur à philoſophis inter animales potentias, vt conſtat ex doctrina Ariſtotelis libr.2.huius operis cap.3.text.27.& lib.3.c.9.à text.41.vbi animalem vim diſtribuit in vegetantem,ſentientem,appetentem,loco mouentem,& intelligentem; at omnis animalis facultas ſimpliciter eſt potentia actiua,cum ad animales functiones obeũdas detur. Quapropter vis motum exequens ſimpliciter exiſtimanda eſt actiuè concurrere ad motum, præſertim cum ad illum recipiendum videantur membra aliunde iam aptè diſpoſita, videlicet ex compoſitione, & temperie aliarum qualitatum,quibus conſtant. Alioqui dixerint etiam in organis ſenſuum,præter ipſas vires ſenſitiuas, dari peculiares facultates à figura,& temperamento diuerſas, quibus organa ad ſenſiones recipiendas apta reddantur, quod tamen à communibus philoſophantium placitis omnino abhorret.

Virtutẽ motiuam actiuè cõcurrere ad motum.

Deriuatur

Vnde deriuetur vis executrix mot⁹. Deriuatur autem isthęc vis motum exequens (vt primo de generatione ex Hippocraticæ scholæ consensu ostendimus) remote quidem à corde tanquam à fonte omnium virium, ac functionum, quæ animantibus conueniunt, proximè autem à cerebro: cuius rei vel illud est argumentum, quòd inde mouentes nerui ortum habẽt. Item quia obstructa eiusmodi via confestim cessat membrorum motio, obstupescente toto corpore. Non probauimus tamen loco citato Medicorum sententiam arbitrantium nullam animalem vim fixè, ac stabiliter in membris hærere; vt potentiã videndi in oculo, mouendi in musculis; sed omnes influentes esse, ac per modum cuiusdam irradiationis à cerebro illabi, & nunc subtrahi, nunc redire: nec prærer hunc quasi commeantem radium aliam dari innatam facultatem ad sentiendum, vel mouendum; quod placitum quoniam alibi ex professo confutauimus, non est cur iterum in eo improbando immoremur. *Cap.5.q.1. art.3.* *Hoc lib.ca.1. q.vnica a.3.*

Quæ duo requirat virtutis motricis organum. Quod verò ad organum motus spectat, omissis cõtrouersiis, aduertendum ex Galeno lib.12.de vsu partium, & Vesalio lib.2.cap.2. ad idoneum motus instrumentum duas requiri conditiones, vnam vt sensu polleat; aliam vt impulsum edat, quarum neutra sine altera potest consistere; & quoniam ad mouendum necessaria est firmitas, & consistentia, ad sentiendum verò mollitudo (vnde ea quæ prædura sunt, vel nullum, vel nimis hebetem, & obtusum sensum gerunt) excogitauit solers natura rationem, qua vtrãque mirificè coagmentaret: coniunxit enim ligamentum, quod aliquantulum est durius cum neruo, qui mollior est; & vtrumque, id est, ligamentum, ac neruum in minutas partes quasi secuit, & carne, neruis, arteriisque implicuit; quę coaceruatio musculus dicitur; atque hic à philosophis, & medicis traditur instrumentũ virtutis motiuæ, quod tam latè in animantium corporibus diffunditur, quàm latè patent membra, quę ad arbitrarium motum subeundum idonea sunt. *Musculos organum esse virtutis motiuæ.*

Membra, vt moueãtur spirituũ animalium copiam exigere. Sed nequibit motoria facultas hoc vti instrumento, nisi id congruis qualitatibus imbutum sit, quarum defectu interdum membra exarescunt, motuque omni destituuntur; opus etiam est, vt membra perenni animalium spirituum affluxu foueantur. Cuius rei illud, præter alia, indicium habetur, quòd in animi deliquio, & timore vehementi corpus sustinere nequimus, animali spiritu, qui membra fulciebat, ex toto corpore ad cerebrum confluente. Quod etiam in causa est, vt qui in gyrum aguntur, subitò concidant, atque interdum sopiantur: quia nimirum spiritus per neruos rectà deducendus circulari illo flexu à neruorum initiis aberrans aliò vergit.

Rotãtes se in orbẽ cur vertiginẽ patiũtur, & concidunt.

ARTI

ARTICVLVS IIII.

Occurritur argumentis initio propositis.

SVPEREST nunc primi articuli argumentis respondere. Ad primam partẽ eius, quod initio proposuimus, dicendũ licet in somno iudicij libertate careamus, non impediri tamen nobis actionem intellectus, & imperfecta quædam iudicia; cum planum sit multos inter dormiendum vniuersalia concipere, & disputare; non requiritur verò ad motum vt cumque à nobis exercendũ iudicij, aut rationis libertas, vt etiã in ebriis, & phreneticis videre est. Ad secundam eiusdem argumenti partem respondendum, licet appetitus sensitiuus imperãte voluntate, & ratione dirigente nequeat membrorum motum inhibere: aut secùs, quàm voluntati placeat, inflectere; posse tamen intellectu aliud cogitante, ac non iubente voluntate, corporis mẽbra indelibetato motu ciere, vt sæpè accidit. Non proinde tamen concursum illarũ superiorum facultatum superuacaneum esse, cum ad motionem deliberatam necessarius sit. Nec verò in homine de inferioris appetitus dignitate quidquam detrahit, quòd non per se, ac vi sua tantùm membris motionem inferat. Etenim vt Caietanus prima parte quæst. 81. art. 3. annotauit: licet in nobis natura sensitiua nobilitatem capitis, quam in belluis habet, non obtineat: cõpensatur ei tamen ea iactura propter coniunctionem, & commercium cum ratione, & appetitu intellectiuo; perficitur namque, & attollitur id, quod est inferius, vicinitate sublimioris, quamuis subsit; quod tam in iis, quæ ad mores pertinent, quàm in politicis conspicuũ est, siquidem perfectiùs operantur virtutes, vt obedientes charitati, quàm solæ; nobiliusque est regi assistere, quàm villæ regimen tenere. Ex dictis collige nihil repugnare, quominùs ij, qui somno oppressi cursitant, interdũ absque intellectricis potentiæ influxu sola imaginatione, & appetitu motricem vim excitante, progressionis motum administrẽt: cum id etiam vigilantibus frequentet eueniat.

Ad 1. rationẽ primi arg. *Ad 2.* *Nihil derogat appetitui hominis potẽtijs subiecti superioribus.*

Secundum verò argumentum solues dicendo ad primã eius partem, licet appetitus quoad alios actus politicè rationi obediat, quoad membrorum tamen motionem, non nisi despoticè obtẽperare. Hæc nobis solutio placet, non quæ cõcedit rationem, & voluntatem immediatè, ac sine interuẽtu appetitus mẽbra ciere. Ad secundam nullum animal quantumuis minutum, atque imperfectum loco moueri sine influxu appetitus, & imaginationis; nec vllum esse, quod hisce facultatibus natura sua orbatum sit: licet imperfecta non eas habeant certa corporis parte definitas, vt alibi diximus. Vnde est quòd lacertæ, vermes, aliaque eiusmodi post dissectionem viuunt, ac mouentur, quia etiam diuisa imaginationẽ, & appetitum in partib. retinent. Tametsi fatendũ sit Aristotelẽ, cùm proximis capitib. de motu egit, de eo tantum vel præcipuè saltem disseruisse, qui perfectis animanti

Ad 1. rationẽ 2. argum. *Ad 2.* *Hoc libr. c. 2. qu. 2. art. 2.* *Omne animal ex appetitu, & imaginatione moueri.*

Ad 3. mantibus conuenit. Ad tertiam negandum est quod assumit, dicendumque imaginationem non per se, sed interuentu appetitus, cui tristia, aut læta, horrida, aut iucunda obiicit, humores concitare, & sanguinē, ac spiritus mouere: sicque variè corpus afficere. Lege D. Thomam 1. part. quæst. 117. art. 3. & lib. 3. contr. gent. cap. 103.

Ad 1. rationē 3. argum. Vltimum argumentū diluitur inficiando non distingui vim motus executiuam ab appetitu; Ad primam verò aduersariæ partis rationem negandum est actionē, qua membris motus imperatur, præire appetitui. *Ad 2.* Ad secundam, naturam facere optimū, quod potest, sed nec fuisse conueniens, nec potuisse motum elici tantummodo à facultate appetente ob eas rationes, quas circa tertiam conclusionem adduximus. Prætereà motum progressiuum animalium re vera ab animali virtute proficisci, cum non nisi appetitu imperante, & concurrente efficiatur. Nec virtutem motiuam membris insitam ad facultates vitales attinere, sed potiùs ad animales, quarum ministra est. *Lege etiam quæ dicimus 7. Phys. ca. 2. q. 1. art. 7. & lib. 1. de Gen. c. 4. q. 30.*

Virtus motiua ad animales pertinet facultates. Ad tertiam, Aristotelem vocasse appetitum vim mouentē, non quòd eum à facultate motus executrici non putaret distinguendum, cum locis à nobis superiùs citatis appetitum, & vim motiuam vti diuersas animantium facultates numerarit; sed quia re vera appetitus est etiam potentia mouens, vt ex dictis constat. Hactenus disceptatum de anima, quatenùs corporis constricta nexu, & cōtubernio addicta, ad functiones exercendas suas, illius operam emendicat, deinceps de eadem scribemus eo iam vinculo exoluta, & de separata separatam instituemus tractationem. Præstet vtinam propitium Numen, vt quemadmodum de coniuncta anima, quali quali potuimus industria, opus confecimus, & de separata dicturi gradum addimus vlteriorem: sic solutus aliquando è corpore, cui coniunctus nunc animus est, in statum euadat liberiorem, vbi soli Deo insolubili iam nexu adstrictus, & ab humanis longissimo abiunctus interuallo, vitam auspicetur iucundissimam, & possideat beatissimam.

***

FINIS LIBRI TERTII.

TRAC

TRACTATVS DE ANIMA SEPARATA.

PROOEMIVM.

QVONIAM Aristoteles libris superioribus nihil de anima separata disseruit, de qua multæ, ac graues quæstiones inter Philosophos, Theologosq; versantur, quarum explicatio, & intelligentia non minus necessaria, quàm iucũda est: operæ pretium duximus eam disputationem in præsenti suscipere, licet enim consideratio eorum, quæ ad animã præcisè, vt extra corpus est spectãt, Metaphysici potiùs, quàm Physiologi sit, vt in primi libri proœmio commonuimus, quia tamen scientia de anima sine hoc quasi supplemento absolutionem suam adipisci non poterat, fortasseq; in libris primæ Philosophiæ apud Aristotelem commentatio hæc non adeò opportunum locum habet, istiusmodi tractationem superiorib. libris potiùs attexere, quàm illuc reijcere statuimus. Neque verò eas quæstiones disputabimus: quæ ad vtrumque animæ statum, separationis, videlicet, atque informationis indifferenter spectant, quales illæ. An rationales animæ sint subsistentes? An à Deo creentur? & siquæ sunt huiusmodi: cum ad caput primum lib. 2. huius operis sint pertractatæ. *Quod sit huius operis institutum.*

Porrò huiusce tractationis obiectum, materiáve, quam subiectum vocant attributionis, in promptu est, nimirũ anima rationalis secundum separabilitatem à corpore spectata, quam veluti formalem ratione cæteræ quidẽ peculiares scientiæ de suis subiectis non astruunt, sed supponunt. At verò cõmunis omniũ Metaphysica, ad quã præsens tractatio potissimùm refertur, vt paulo superiùs diximus, tum sibi, tum alijs in eo prospicit. Quo factũ est, vt prima sequenti disputatione separabilitatem de anima demonstremus. Passio verò est posse operari absq; corpore. Nec mirum si quadam ex parte positiua nõ sit passio, imò talem esse oporteat, cum eius subiectum ex parte rationis formalis, hoc est, separationis, priuatiuũ sit, vt ex sequentib. intelligetur. Iam tractatio in sex disputationes diuiditur. Prima animæ naturam propius attingit, cum in ea de immortalitate, distinctioneq; ipsius ab alijs substãtijs separatis disseratur. Secunda modũ existendi extra corpus declarat, reliquæ de ijs, quæ ad operationẽ explicandam referuntur. Itaq; tertia de potentijs cognoscentibus, earumque speciebus, & habitibus disceptat. Quarta de actu ipso cognoscendi. Quinta de obiecto cognitionis. Sexta de motione ad locum. *Huius tractationis subiectum.* *Distributio.*

DISPVTATIO PRIMA.

De immortalitate, & natura Animæ rationalis.

ARTICVLVS I.

Diuersæ philosophorum veterum sententiæ circa animæ immortalitatem.

Immortalitatem bifariam accipi.

MMORTALE, quemadmodum & æternum, bifariam dici consueuit; aut quod nulla potestate, etiam diuina, aboleri valet, quo pacto solus Deus (vt alias eius loci interpretationes omittamus) immortalitatẽ habere dicitur primæ ad Timoth.c.6. aut quod suaptè natura nequit interire, quamuis per absolutam Dei potestatem deficere possit, cuiusmodi sunt Angelus, materia prima, & id genus alia. Posterior hic significatus duplicem adhuc comprehendit: nam quæ eo modo sunt immortalia, vel substantiæ sunt, vt Angeli, cœlestia corpora, materia prima; Vel accidentia eorum peculiaria, vt species intellectiles Angelorum, Solis lumen, relatio creaturæ ipsi materiæ propria; si substantiæ sint, immortalia, aut incorruptibilia per se vocantur; per accidens verò, si sint accidentia, eo quòd nullo vlteriori miraculo extinguentur, quàm suorum subiectorum abolitione. Proposita verò quæstio de immortali secundo modo, quod substantia sit, intelligi debet.

De quo immortalitatis genere procedat quæstio.

Igitur; esset ne animus hominis immortalis, an vnà cum corpore interiret, magno apud veteres studio, & cõtentione quæsitum fuit; primúsque inter eos, quorum scripta extiterunt, ea de re disputasse dicitur Pherecides, referente Cicer.1.Tusc.qu. deinde alij in Academia, in Lycæo, in Stoicorum porticu, cæterisque philosophantium gymnasiis, dignam videlicet rati controuersiam, in qua hominũ ingenia desudarint, cùm omnium causa ageretur. Ea enim disputatio est, vnde nõ solum diuini numinis colendi ratio magna ex parte dependet; sed quæ ad summum hominis bonum definiẽdum, atque ad mores conformandos interest magnoperè. Igitur animi immortalitatem asseruerunt Pherecides, eiusq; auditor Pythag. Trismegistus, Diog. Thucydides, Thales Milesius, Zoroastes, Anaxag. Aratus, Plato, Plotinus, Porphyrius, Proclus, Numerius, Longinus Platonicus, Theophr. Marc. Tul. & alij, quos lõga serie, refert Nicolaus Fabentinus lib.1.de immortalitate animorũ ad Clementẽ 8.c.11. Eugubinus lib.9.de perẽni Philosophia. Fuit tamẽ inter hos discrimẽ. Nam quidã animũ expertẽ omnis mortalitatis fecère: alij nõ ita, sed longo post tẽpore, vel paulò post emori existimarũt. Inter quos Stoici eruditorum animas corpore solutas paulatim debilitari, & perire: sapientum verò vsque ad vniuersi conflagrationẽ perseuerare dixerũt.

Qui ex Philosophis animæ immortalitatem astruxerint.

Inter

Inter alios acerrimus animorum immortalitatis propugnator, & vindex fuit Plato, nullusque eam physicis rationibus tam apertè tutatus est, vt constat ex Timæo, Philebo, Menone, & libris de Repub. adeò vt iudicia post mortem, pœnásque, ac præmia constituerit. Et verò eum nonnulli hac in re veritatis terminos prætergressum fuisse putant, asseruisséque non hominum tantùm, sed belluarum quoque animas immortales esse; quem errorem Platoni attribuit, refellitque D.Tho.2.cont.gent.c.82. Sed ab eo Platonem alienum fuisse asserit Bessario c.7.lib.2.contra calumniatorem Platonis, & quidem iure optimo (vt nobis videtur) cum Plato in Timæo disertis verbis affirmet animum brutorum esse mortalem.

Huius immortalitatis acerrimus propugnator Plato.

Animos interitui obnoxios esse, & cùm corpore emori putauit Epicuræorum grex, quem plurima turba tam Græcorum, quàm Latinorum secuta est. Atque inter eos Plinius lib.7.naturalis hist.c.55. de anima brutorum, de quibus tam multa scripsit, optimè meritus, de humana pessimè; cuius immortalitatem acerba mordacitate est insectatus, certus nunc ea de re apud inferos malo suo, infelicique experimento. Illic videat (vt iocatur) vtrum ne aliquis post mortem sit doloris sensus aut corpori, aut animæ; Vtrum vanitas sit, post mortis etiam tempora, vitam, immortalitatémque polliceri; illic discat, si nihil est, quod animæ agant, esse certè multum, quod patiantur.

Epicuræorũ secta animæ immortalitatem denegauit.

Porrò Galenus in hac quæstione tam varius est, vt cuius fuerit sententiæ, non sat liquidò constet. Nam in libro qui, inscribitur; Quòd animi mores corporis temperaturam sequantur, Platonem exagitat, quòd animi immortalitatem defendat. At verò in libr. de tremore, & rigore, ait, si quis animam esse dixerit substantiam, quæ per se moueri queat, (quod vtique immortalitatis est argumentum) eum minimè deceptum iri. Quapropter alij eum in priori sententia fuisse credunt, alij in posteriori. Sed minimè mirandum est dubium fuisse Galenum de animorum nostrorum immortalitate, cùm de ipsa animæ natura dubius fuerit, an ne qualitas, qualitatúmve temperamentum sit, an potiùs substantia, quod eius libros euoluenti passim occurret.

Varia ea de re Galeni placita.

ARTICVLVS II.

Quid Aristoteles in re proposita iudicarit.

QVOD ad Aristotelem attinet, quid de animi immortalitate senserit, controuersum est. Iustinus philosophus, & martyr in sua parænesi. Theodoretus in libr. de natur. hom. D.Greg.Nyss.in lib.de anima, Origenes in opere, quod inscribitur φιλοσοφυμένω. D. Greg. Nazianz. in disputatione contra Eunomium, Plutarchus in libro de placitis philosophorum cap.1. Galen. in hist. philosophica, Caietanus tertio de anima cap.2.

Qui velint Arist. mortalem animum credidisse.

Pompouatius in suo libro de immortalitate animæ, Simon Portius in libello de mente humana, putant animum nostrum caducum, mortalémque fecisse. Eóque magis persuasum habent ita credidisse Aristotelem, quòd Alexander Aphrod. auditor, sic mentem eiusdem Philosophi solitus sit interpretari, vt lib. 3. de anima, & alibi, quem tamen ab hac calumnia liberare nititur Eugubinus lib. 9. de perenni philosophia cap. 21. & 22.

Prima ratio, qua id probat. Primùm igitur se offert locus ille initio librorum de anima c. 1. text. 12. vbi affirmat, si intellectus citra imaginationem non est, cohætere per se non posse, atque extra materiã consistere; Quare cum c. 8. lib. 3. text. 39. statuat neminem absque phantasmatis ope intelligere, oportereque eum, qui contemplatur, phantasmata speculari; consequens est, vt existimet non posse animum extra corpus esse, sed vnà cum eo extingui.

Secunda. Secundò, quia primo de cœlo cap. 12. probat omne genitum esse corruptibile, & quidquid ortum est, aliquando interiturum. Quare cum ponat animum initium habere, vt constat libr. 12. Metaph. c. 3. text. 16. eundem aliquando dissoluendum fore arbitratur.

Tertia. Tertiò, quia primo Ethicorum cap. 10. Solonem coarguit, quòd veram hominis felicitatem post mortẽ esse dixerit. Quæ reprehensio ea potissimùm ratione niti videtur, quòd post mortem animus hominis, qui beari possit, non remaneat. Quod etiam apertiùs confirmat tertio eiusdem operis libro c. 6. dicens post mortem, nec boni quid esse, neque mali, & libro 12. Metaph. c. 7. text. 39. cùm ait, Deo sempiternam conuenire felicitatem, nobis verò non nisi ad breue tempus, dum huius vitæ munere fruimur.

Quarta. Quartò, quia cum mundum, hominúmque generationes ab æternitate finxerit, vel dandæ essent infinitæ animæ, cum tamen 3. physicæ auscultationis libro infinitum negarit, vel locum haberet migratio Pythagorica animarum in diuersa corpora succedentium, quod nõ minus à Peripatetica doctrina abhorret, vt alibi ostẽdimus. *Lib. 2. de ani. c. 1 qu. 7. & lib. 2. de generr. c. 11. q. 1.*

Vltima. Postremò, quia si animum immortalem fecisset, eundem à Deo creari existimasset: quæ enim immortalia sunt, sicuti aboleri nequeunt, nisi à Deo in nihilum redigantur, ita neque produci valent, nisi diuinitùs creentur. At quòd Aristotelem animi creatio latuerit, suadetur, quia cùm ipse Deum naturæ necessitate agere crediderit, si à Deo animas creari putasset, asseruisset vtique omnes ab æterno fuisse productas; quod eius placitis aduersari ex secundo argumento perspicuum est. Itaque videtur Aristoteles animi humani immortalitatem penitùs ignorasse.

Qui opinentur Aristotelem oppositũ plane sensisse. Alij tamen magni nominis philosophi contra opinantur, asseuerántque Aristotelem nostros animos ab interitu alienos, atque omnis mortalitatis expertes posuisse, ex quorum numero est Theophrastus, qui cum tot annos Aristotelem in Lycæo deambulantem audierit, credibile omnino est sæpè hac de re cum eo fuisse commentatum, ac quid sentiret, cognouisse. Idem censuere Olympiodorus, Am

rus, Ammonius, Philoponus, Simplicius, Auicenna, vt refert Mirandula lib.4.de examine vanitatis c.9. Et de Latinis D. Tho.2.contra gentes cap.79.& 8.phyſ.lectione 12.& 12. Metaphyſicorum lectione 3.& quodlib.10.qu.3. art.1. Albertus Magnus tractatu 2.de anima c.20.& tractatu 3.c.13. Ægydius libr. 3. de anima ad caput 4. Durandus in 2.diſt.18. qu.5. Ferrarienſis loco citato contra gentes, Eugubinus lib.9.de perenni Philoſophia à c.18. aliique è recentioribus non pauci.

Sunt verò apud Ariſtotelem ad hanc ſententiam ſtabiliendam multa,& illuſtria teſtimonia. Nam 1. de anima cap.4.text.65.& 66. appellat intellectum noſtrum diuinum,interitus,& paſſionis expertem. In 2.item lib.cap.1.text. 11. ait nihil obſtare quominùs aliquæ partes animæ ſeparabiles ſint, quia nullius corporis ſunt actus. Et c.2.text.21.ait intellectum,qui ſpeculatur, eſſe aliud quoddam genus animæ à ſentiente,& vegetante diſtinctum,quod perinde,atque perpetuum ab eo,quod occidit,ſeiungi,ſepararíque poſſit. Idémque affirmat de intellectu agente c.5.lib.3. text.19. Dixerat autem text. 17.has duas facultates intellectricis animæ differentias eſſe. Præterea 12.lib.Metaph.cap.3.text.17.ſcribit nihil prohibere, quominùs diſſoluto compoſito,forma remaneat. Quod de ſola anima humana dictum conſtat. Rurſus;omnis potentia immaterialis, cum ſit extra materiæ conditionem, vacat interitu:at intellectum immaterialem eſſe multis in locis affirmat Ariſtoteles vt 1.de partibus animalium cap.1.lib.3.de anima cap.4.text.4.& 6.& 15.& 19. Poſtremò, lib.2.de generatione animalium c.3. docet mentem extrinſecus aduenire,hiſce verbis, λείπεται δὲ τὸν νοῦν μόνον θύραθεν ἐπεισιέναι καὶ θεῖον εἶναι μόνον, οὐδὲ γὰρ αὐτοῦ τῇ ἐνεργείᾳ κοινωνεῖ σωματικὴ ἐνέργεια, id eſt, Reſtat igitur vt mens ſola extrinſecùs accedat, eáque ſola diuina ſit; nihil enim cum eius actione communicat actio corporalis. Quibus verbis ſignificat Ariſtoteles animum humanum non educi è gremio materiæ, ſed diuinitùs creari, atque adeò immortalem eſſe. Cuius contrarium ante illa verba, quæ nunc citauimus, præmiſerat de formis cæterarum animantium, eas videlicet extrinſecùs aduenire non poſſe, quòd operationis tantum corporeæ ſint principia.

Quibus ex locis id deprehendant.

Nec audiendi ſunt,qui ſuſceptæ opinionis retinẽdæ ſtudio, hunc locum aliò detorquent,& de intellectu agente,id eſt, de Deo intelligendum arbitrantur;cum Ariſtoteles non de Deo, ſed de anima: nec de Diuino, ſed de humano intellectu eo loco palàm diſſerat. Quos etiã Philoponus ſcita ratione vrget;Qui fieri poſſit,inquiens, vt de Diuina mente illud ab Ariſtotele dictum putemus, cùm ſcribat, non ſatis hoc adhuc conſtare, vtrum hæc vis à cæteris animæ facultatibus,& ab ipſa materia abiũgi poſſit?Siccine de prima mente loqueretur?an non omnibus certum eſt,hanc æternam, & omnis interitus expertem eſſe? Hæc ille. Tandem ſi habenda fides eſt iis, quæ Themiſtius in paraphraſi ſuper tertium de anima capite 37. refert;

Occupatur aliquorũ obiectio.

refert; ſuam de re propoſita ſententiam diſertè expreſſit Ariſtoteles in Dialogo, quem ſcripſit ad Eudemum familiarem ſuũ, cuius etiam meminit Cicero 1. de Diuinat. Plutarchus in vita Dionis, & in conſolatoria ad Apollonium, vbi multis rationibus animi noſtri immortalitatem aſtruxit.

Hac in re dubium hæſiſſe Philoſophũ, qui affirmãt. Alij denique Ariſtotelicæ doctrinæ haud mediocriter ſtudioſi, in quibus eſt Scotus in 4. ſent. diſt. 43. qu. 2. art. 2. Heruæus quodlib. 1. quæſt. 11. & lib. 1. ſent. diſt. 1. quæſt. 1. Niphus in opuſc. de immort. animæ cap. 1. hiſce in vtramque parrē animaduerſis rationibus, cenſent Ariſtotelem omnino dubium in quæſtione fuiſſe, ac modo ad hanc, modo ad illam ſententiam inclinaſſe. *Probabile eſt ad immortalitatẽ animæ magis inclinaſſe.* Nobis videtur eum, etſi aliquantulum hæſerit, magis tamen propendiſſe in eam partem, quæ animũ immortalẽ facit. Sed quia videbat ſe hinc argumentis perurgeri, illo præſertim de animorum infinitudine, perplexa dictorũ varietate rem obſcuraſſe; vel certè ita diſputationũ ambage implicuiſſe, vt ingenia potiùs ſtudioſorum ad inueſtigandum excitaret, quàm aliquid certum, fixúmque relinqueret.

Reſpondetur ad argumẽta facta in oppoſitum. Diluemus igitur in gratiam tanti Philoſophi ea argumenta, quæ in eius doctrina animum omnino mortalem faciebant. Ad primum dicendum erit, cùm Philoſophus aſſerit noſtram mentem non intel- *Ad 1.* ligere abſque phantaſmatis, non loqui de anima abſolutè, ſed vt eſt corpori vnita: neque verò propter eorum concurſum infringitur argumentum illud, quo ex actione intelligendi, etiam in corpore ani- *Ad 2.* mæ immortalitas comprobatur, vt in ſequentibus fiet apertũ. Ad 2. omiſſis aliorum interpretationibus, dicendum eo loco tantùm haberi, id, quod per motum, & generationem incipit, neceſſariò finem *Ad 3.* habere; animum verò rationalem non eo pacto gigni. Ad tertium, omnia illa loca intelligenda eſſe de humana felicitate, de qua erat inter philoſophos diſputatio, quæ cum opes, & alia externa bona requirat; ab eo ſeparatæ animæ ſtatu aliena maximè eſt.

Ad 4. Quartum, quod plus habet difficultatis, ſolutum iam eſt libr. 3. Phyſ. cap. 8. quæſt. 1. art. 5. *Ad vltimũ.* Ad vltimum dices Ariſtotelem cognouiſſe animas intellectiuas creari à Deo, neque tamen exiſtimaſſe eas abſque principio extitiſſe: quia illa tantùm ſtatuit neceſſariò Deum produxiſſe ex æternitate, ad quorum ſiue effectionem, ſiue præparationem, nullius cauſæ ſecundæ concurſus exigitur. Ad animę verò rationalis infuſionem requiritur diſpoſitio accidẽtium, quam agens naturale inducit; quæque ipſius animæ introductionem, & vnionem cum materia attingit. Atque de veterum Philoſophorum, déque Ariſtotelis ſententia, dicta ſufficiant.

ARTICVLVS III.

Animam rationalem immortalem esse naturali lumine demonstratur.

VONIAM ſuperiori art.oſtendimus ex Ariſt.aliorúmque ſententia animam rationalem immortalem eſſe, operæpretium erit inueſtigare an demõſtratione aliqua, euidentíve ratione eam veritatem aut aſſecuti ſint, aut aſſequi potuerint.Qua de re concluſionem huiuſcemodi ſtatuimus. Animæ rationalis immortalitas naturali ratione demonſtratur.Quæ concluſio non aliter ſuadenda eſt, quàm adductis iis argumentis, quibus plerique Philoſophorum,aut etiam Theologorum,ad id inſtitutum vſi ſunt. *Anima immortalitatē demonſtrari.*

Primùm ſit.Anima rationalis eſt ſubſtantia,per ſe ſubſiſtẽs,& ſpiritualis.Ergo eſt immortalis.Conſequentia bona eſt,cum neque ipſi Angeli alio ex capite immortalitatem vendicent,quàm quòd tres illas conditiones in antecedente poſitas ſortiantur. Primam igitur in animam etiam quadrare ſatis liquet ex iis,quæ tum primo Phyſicorum cap. 9. q. 9. tum primo de Generatione cap.4. quæſt. 8.ſcripta ſunt quibus in locis vniuerſim probatur in quouis phyſico compoſito,atque adeò in homine formam ſubſtantialem inueniri,quæ non eſt alia,quàm rationalis, vt quæſt. 21.eiuſdem quarti capitis oſtenſum eſt.Secunda etiam ſuperiùs lib.2.cap.1.q.2.ex profeſſo traditur. Tertia demum nunc eſt vberiori filo deducenda; ex operatione videlicet;atque potentia ſpiritualibus apud nos repertis.Ex operatione quidem,hunc in modum. Actus cognoſcendi nonnulli ſpirituales ſunt in nobis,hoc eſt,neque ex materia conſtantes, neque à materia,ſubiectóve dependentes.Ergo & potentia illos immediatè eliciens ſpiritualis erit; & conſequenter ſubſtantia,vnde talis potentia manat,erit itidem ſpiritualis.Vtraque conſequentia per ſe nota eſt in Philoſophia;ſiquidem, vti D. Dionyſ.cap.11.de cœleſti Hierarchia ſapienter annotauit, operatio cognitionem potentiæ operantis ſequitur;potentia verò, naturam,hoc eſt, ſubſtantiam, vnde effluxit. Aſſumptum igitur probandum reſtat. Nam actus, & obiectum ſibi inuicem proportione reſpondent,vt ſi hoc ſupernaturale exiſtat,ſi à loco, temporéque ſit abſtrahens, ac denique immateriale; eaſdem quoque,prærogatiuas obtineat actus,ita poſtulante natura, quæ in omnibus ſemper conſona eſt:cùm igitur humana cognitio ad obiecta ſpiritualia terminari poſſit,ac ſoleat,cum item in ea obiecta tendat plerumque,quæ nulli ſingulari cognitioni ſunt addicta,id eſt,in vniuerſalia(nihil enim intereſt an natura Leonis v.g.quam conſideramus huic,aut illi differentiæ ſit contracta;hoc in loco,aut tempore reperiatur) erit planè talis cognitio ſpiritualis, atque à materiæ conditionibus,quoad fieri poſſit,immunis; vt quandoquidem vniuerſalis exiſtere non poteſt cùm elicitur, in actúque exercito poni-

Primū arg.

Animā eſſe ſubſtantiam, per ſe ſubſiſtentem.

Eſſe itē ſpiritualē colligitur ex actib.

Intelligendi actus eſſe ſpirituales arguitur ex obiectis.

Idem colligitur ex actu uniuerſalis humanæ cognitionis.

tur, ad obiecti saltem indifferentiam sese accommodet, eo pacto, quo diximus. Verum igitur erat propositæ rationis assumptum, nimirum dari in nobis spiritualem cognoscendi actum.

Quod rursum confirmatur obseruatis propriæ cognitionis humanæ conditionibus, per quas à cæteris materialibus cognitionibus distinguitur. Etenim humana cognitio adeò est subtilis, vt ad intimas etiam rerum quidditates, aut penetret, aut penetrare contendat: adeò sagax, vt quæcumque sunt re ipsa coniuncta discernat, diiudicétque quidnam ad earum pertineat essentiam: quid ex ea profluat, quid contingenter insit. Est item adeò potens, vt quæ neque sunt, neque esse possunt, & apud se fingat, & varios modos, atque habitudines inter ipsa excogitet; vt à minimis effectis ad summam causam progrediatur discurrendo: vt in se quoque animaduertat, quàm certò, quámque euidenter obiectum attigerit; vt se ipsam à quacumque re alia, atque adeò ab obiecto distinguat, quæ est perfectissima reflexio, ad quam sensitiua recordatio nequit accedere, cum rem cognitam in præterito, concretè solummodò percipiat.

Qui intelligēdi actus sint à sensib maximè alieni.

Præterea, experimur elicere nos credendi actus, coniectandíque in futurum, atque etiam præteritorū recordandi, sine vllo vitę tuendæ, propagandęque fine; sed cognitionis solius gratia, veluti cùm res gestas olim accipimus, cùm futuras planetarum cōiunctiones, atque oppositus speculamur, aut etiam de Angelis, aliísve entibus Metaphysicis disputamus; quæ omnia longè remota sunt ab vsu sensuum, miniméque ad illos pertinentia. Cùm igitur tot, tamque nobiles existant cognitionis humanæ conditiones, negari non potest illam supra materiæ naturam eminere, proindéque spiritualem esse, quod contendimus.

Quàm independentes à materia sint actus liberi appetendi.

Idem verò non minùs apertè ostēditur inspectis actib. liberis appetendi; adeò enim indepēdentes sunt à materia, vt nullum sit creatum agens, quod illos possit directè impedire, aut promouere, & quod hinc sequitur, neque efficere, vt aut aliquem exerceamus, aut nullum; quæ est libertas absoluta tam à contrarietate, quàm à contradictione. Id, quod ideò euenit, quia nullo præterquàm infinito bono, eóque præsente euidenter, satiari, tranquillaríque appetitus valet. Quis autem non videat tantam immunitatem, atque excellentiam in actum corporeum competere non posse?

Ex potentia animæ spiritualis, eiusdē spiritualitas monstratur.

Iam verò ex potentia spirituali hunc in modum animæ spiritualitas concluditur. Est in nobis facultas intelligēdi spiritualis; ergo & substantia à qua fluat, cui inexistat, cuius virtute operetur. Antecedēs, de quo solùm dubitari posset, probat D. Thom. tum alibi, tum 2. contra gent. cap. 49. & 1. p. q. 75. art. 2. ratione ducta ab Aristot. lib. 2. de anima cap. 10. text. 104. & lib. 3. cap. 4. & 5. Etenim intellectus percipere valet omnia corpora (neque enim vlla ratio afferri potest, cur eorum aliquod ipsius aciem effugiat) oportet igitur illum à natura corporis nudatum esse. Huius consecutionis vis, quæ libr. 2. de anima capit. 1. quæst. 2. artic. 2. latiùs inculcatur; ex eo nunc breuiter

ostendi

ostenditur. Quia si intellectus non foret omni corporalitate nudatus, speciem cuiuslibet corporei obiecti non posset admittere; siquidem materiale organum, in quo resideret, limitatum esset ob suam imperfectionem, vt patet inductione omnium potẽtiarum sentientium, nulla enim illarum alterius speciebus consignari valet, quemadmodum neque eis vti ad cognitionem, & si fortasse in ipsius organo recipiantur; ergo si vniuersam corpoream naturam intellectus sit percepturus, necessum erit ab omni materia immunem esse; vt eo pacto, cuiuis corporeæ entitati percipiendæ inueniatur indifferens. Cur autem, vt naturam spiritualem cognoscat, non sit opus ab ea exutum esse, citato loco explicatur. *Intellectũ potentiã esse spiritualem.*

Hactenus id solùm ostendimus animum nostrum substantiam esse per se subsistentem, atque spiritualem, quod erat primi argumenti, in quo versamur, antecedens; certa igitur est illa consecutio, quam superiùs fecimus; esse illum quoque immortalem. Quapropter non immeritò D. August. lib. de immortalitate animæ statuit ad eandem immortalitatem demonstrandam, à ratione, id est, spirituali siue operatione, siue potentia incipere oportere. Quod ita vlteriùs confirmatur. Causa materialis in substantiam spiritualem per se solùm influere nequit, vt ipso naturæ lumine notum est, quandoquidem à sola causa materiali immaterialis influxus, qui tantùm ab spirituali substantia recipi potest, prodire non potest. Non igitur hæc ab illa existentiam recipiet. Tunc sic; Anima rationalis existentiam non capit à materia, nulla igitur ratione per causas naturales ab ea poterit talis existentia auferri, quod est esse immortalem. Extrema hæc consecutio nota est, cum corruptio aliter non contingat in formis substantialibus, quàm per dissolutionem ipsarum à materia, à qua pendebant in existendo. *Independentia animæ à materia, eã arguit immortalem.*

Secundum argumentum principale pro huius articuli conclusione sic habet. Nihil per se subsistens corrumpi potest naturaliter, nisi substantia alia pariter generetur, quemadmodum latè disseritur li. 1. de generatione cap. 4. q. 17. At forma rationalis per se est subsistens, vt superiùs vidimus lib. 2. de anima cap. 1. q. 2. neque cùm ipsius corruptione coniuncta esse potest alterius substantiæ generatio, cùm simplex sit entitas (alioquin si ex materia, & forma etiam componeretur, in physicis compositionibus, sine exitu procederetur) nulláque proinde sit relinquenda materia, quę nouę generationi substerni valeat; Anima igitur rationalis corrumpi non potest. Confirmatur argumentum, quia anima rationalis per solam creationem existentiam capit, vt q. 3. eiusdem libri non ex diuinis tantùm literis, Patrumque testimoniis, sed ratione etiam ostenditur, ergo à nulla causa naturali destrui potest. Consequẽtia ex eo vim habet, quia quemadmodum omne corruptibile generabile est, teste Philosopho, ita quidquid sola creatione produci potest, à sola causa creante corrumpi poterit. Ad hæc non parũ efficacia argumenta, alia accedunt, quæ etsi non vrgeant omninò, digna tamen sunt, quibus benè *Secundũ argumentum principale.* *Anima per solã creationẽ existentiã accipit.*

moratus quisque in propositæ conclusionis assensum inclinet.

Tertium argum. Tertium, Est appetitus in homine naturalis ad vitam sempiternam; ergo anima saltem immortalis erit. Consequentia probatur, quia appetitus naturalis non est frustrà. Antecedens verò suadetur primò ex elicito desiderio, quod vnusquisque experitur, non solùm diu viuendi, sed etiam gloriæ comparandæ. Quàm sit autem vehemens ipsum desiderium inde patet, quoniam tantum apud quosdam valuit, vt sibi manus inferrent, quo citius vita immortali potirentur, vt de Cleombroto, seu Theombroto memorat D. Aug. lib. 1. de Ciuit. Dei c. 22. Is autem Theombrotus, lecto Platonis dialogo, qui Phædon inscribitur, in quo de immortalitate animæ disputatur, studio immortalitatis illicò experiendæ, ex alto se dedit præcipitem, vt attestatur Cic. 1. Tuscul. quæst. Plura huic affinia exempla, reperies apud Lactantium lib. 2. de diu. Instit. Secundò ex assidua, vehementique contétione, atque æmulatione relinquẽdi sui monumẽta, tum conscribendis voluminibus, tum etiam magnificis operibus construendis; hinc enim Mausolæa, Colossi, pyramides, & columnæ, substructionésque aliæ prodigiosæ. Tertiò ex humana propensione degendi perpetuò in societate, & communione multorum. Hinc forum, iura, templáque communia, nimirum dum à pluribus idem deligitur locus ad colendum Deum; Idem iudex controuersiarum; eadem ratio legum, secundum quas viuant. Huc videtur allusisse Sanctus Iob cap. 3. illis verbis; Nunc enim dormiens (scilicet per mortem) silerem & somno meo requiescerem cum Regibus, & principibus terræ, qui ædificant sibi solitudines, aut cum principibus, &c. *Dari in homine appetitum ad immortalitatẽ.*

D. Thom. Ex quo loco D. Thom. colligit hominem secundum animam post mortem subsistere; ibidémque Caiet. probat Iobum supponere animæ immortalitatem, ac loqui secundum statum naturæ animæ rationalis, seclusa consideratione diuini ordinis, secundum pœnas, vel *D. Gregor.* præmia, quamuis D. Greg. lib. 4. mor. c. 27. ad eundem locum dicat Iobum loqui de Angelis beatis, sanctísque Ecclesię prædicatoribus, quorum consortium optabat, nisi id originalis culpa prohiberet. Quæ interpretatio ad spiritalem potiùs, quàm literalem (vt vocant) sensum referenda est.

Quartũ argum. Quartum, Non modò certũ est, ecstasim, hoc est, intentam quandam partis rationalis ad res sublimes absque vllo sensuum vsu applicationem supernaturaliter dari: sed etiam probabile naturaliter posse aliquando euenire; vt latè disputauimus lib. 3. de anima cap. 8. q. 8. art. 3. nec immeritò, siquidem ea vehemẽs applicatio, etsi ardua ac laboriosa, proindéque admodum rara existat, non tamen tantæ est eminentiæ, vt citra miraculum euenire interdum nequeat; poterit ergo naturaliter anima rationalis per se subsistere; immortalísque permanere; quandoquidem vnumquódque sicuti ab altero in operando per se non pendet; ita neque in essendo. Neque verò (vt hoc semel moneamus) suspecta cuiquam videri debet ea consecutio, qua ex vna, vel altera operatione animæ absque corporis societate edi

tate edita, illius immunem à corpore subsistentiam colligimus, quamuis multas alias vegetandi scilicet, sentiendíque actiones absque corporis consortio nequeat exercere. Enim verò, si semel per breue tempus cohærere posse animam extrà corpus deprehendamus, nulla ratio est cur longiori, atque adeò infinito subsistere eam posse denegemus.

Quintũ argum. Quintum, Nullum est in hac vita tantum bonum, quod adepti tandem aliquando non fastidiamus, quantumuis illud auidè appetiuerimus iucundúmque ac suaue visum fuerit. Vnde ad alia semper mens anhelat, si quod forte inueniat obiectum, in quo quiescat: vt sequenti ratione perpendemus. Signum igitur est animæ naturam, ac facultates cognoscendi, & desiderãdi eidem proprias caduca omnia transcendere, naturæque dignitate superare quandoquidem eorum nullum inuenitur, quod ipsis tandem non frigeat, ac vilescat. *Immortali animæ mortalia vilescunt.* Hinc D. Greg. homil. 26. in Euang. Corporales deliciæ, cùm non habentur, desiderium accendunt: habitæ verò in fastidium vertuntur; in eis appetitus placet, experientia displicet, &c. *Petrus Dami. ex Aug.* à qua conditione longè absunt æterna bona, de quibus illud celebratur; Neque eorum copiam fastidiri, neque famem cruciare.

Sextum arg. Sextum, Quod superiori affine est, ex insito nobis beatitudinis in communi appetitu eruitur. Nihil est, quod humanum desiderium satiare possit, eo saltem ex capite, quòd sit tandem finem habiturum; vnde vox illa est Augustini initio confessionum simile desiderium intra se experientis. Fecisti nos Domine ad te, & inquietum est cor nostrum donec requiescat in te; quod non minùs piè, quàm verè disseruit etiam cap. 25. Manualis. *Quæ sit ardens in homine beatitudinis appetitio.* Quapropter si prædictum desiderium frustrà esse non debet; vtpotè quod nobis natura inseuerit; consequens fit, vt aliqua saltem pars nostri beatitudinem sine termino possidere possit; quod absque immortalitate non continget.

Septimũ argum. Septimum, Quoniam naturale est homini secundum virtutem viuere; quod principium sanè conuelleretur, si homo iumenti more interiret. Vnde Augustinus 6. confessionum cap. vltimo. Si animus, inquit, mortalis est, Epicurus in animo meo palmam habet. Quapropter si ab auctore naturæ Deo satis (vt par est) ad moralem vitam sumus instructi; fatendum omninò erit animorum immortalitatem naturalem esse, cùm alioquin nullus penè inueniretur, qui studiosæ vitæ operam daret.

Octauũ argum. Octauum, ex Dei prouidentia deducitur, illúdque luculenta oratione prosequitur D. Chrys. homil. 4. de prouidẽtia Dei, desumpsisséque videtur ex 21. capite libri Iob. Etenim in mortali vita studiosi homines frequentiùs aduersa patiuntur; improbi prosperè habent: necesse igitur est aliam superesse immortalem, vbi studiosi ab improbis iusta sorte diuidantur; quod citato loco Iob ita habetur. Iste moritur robustus, sanus, diues & felix: alius moritur in amaritudine animæ absque vllis opibus; & tamen simul in puluere dormient, & vermes operient eos. Ecce obiectionem. Sequitur Iobi responsio.

Ex diuina prouidentia animorũ arguitur immortalitas.

Certè cognoui quia in diem perditionis ſeruatur malus, &c. Quin etiam D. Clemens libr. 3. recognitionum teſtatur Sanctum Petrum argumentatione hac vſum fuiſſe. Si Deus iuſtus eſt, anima eſt immortalis: cuius argumentationis vim eleganter etiam D. Greg. Nazian. expreſſit carmine Iambico de ſe ipſo aduerſus inuidos hunc in modum,

Graue aliter eſſet rebus hîc duris premi;
Niſi ſummus olim verteret talos Deus.

Plato.

Simile argumentum confecerat Plato in dialogo de animæ immortalitate, ita fermè. Iuſtum eſt ſceleſtos homines poſt obitum ſuorum criminum pœnam dare, iuſtos præmia recipere. Et ante illum Socrates apud Ciceronem 1. Tuſcul. duas animorum è corpore abeuntium vias ſupereſſe dicebat; alteram, qua à Deorum concilio longè digrederentur; alteram, qua facilis illûc pateret aditus. Plura ad hoc argumentum, ſicuti & ad alia ſuperiora ex philoſophorũ fontibus hauſta congerit Eugubinus lib. 9. de perenni philoſophia, quæ ne ſimus longiores, conſultò prætermus.

Socrates.

Quòd verò propoſita argumenta non tam ſtrictè, atque euidenter rem conficiant, vt illa, quæ apud Euclidem ſunt; non ideò ſuſpicioſa videri debet eorum firmitas, & efficacia. In quam ſententiam Ariſtoteles 1. Ethic. c. 3. ita ſcribit. Dicitur autem ſatis, ſi declaretur perinde, ac ſubiecta materia poſtulat; ipſum enim exactum non eſt in omnibus ſimili modo rationibus flagitandum. Et poſt pauca. Eſt enim eruditi exactum ipſum in vnoquoque genere flagitare, quatenus fert ipſius rei natura. Simile námque videtur eſſe (id eſt, æquè ineptum) Mathematicum ſuadentem probare, & ab oratore demonſtrationes exigere. Quo loco obſerua non ſolùm in gratiam intellectus imbecillioris dicta hæc fuiſſe ab Ariſtotele; ſed etiam quia frequenter accidit, vt materia, de qua agitur, ampliùs non ferat; ſicque fieri poſſe vt à nullo intellectu, quantumlibet perſpicaci exactior probatio proferri valeat. Atque ita tandem Scotus quodlib. 9. Phyſicam illam demonſtrationem approbat, qua ex ſpirituali operatione animæ, independentiam illius à corpore in exiſtẽdo collegimus, & ſi alibi, vt paulò inferiùs attingemus, aliquanto tenaciùs pro aduerſa parte pugnarat.

Non eſſe in rebus omnibus æquã argumentorum vim exigendam.

Obiectio.
Dilutio.

Oppones tamen nõ videri poſſe demonſtrari animæ noſtræ immortalitatem, cùm inferiùs oſtendendum ſit, id dogma de fide eſſe. Sed occurrendum non omnia, quæ fides docet, ſupernaturali cognitione teneri oportere, ſi alioquin ſatis ſint perſpecta naturali lumine, vt omnium hominum futurum interitum, metallorum venas in Hiſpania, & ſimilia, quæ cùm naturalia ſint, naturæque lumine nota, in diuinis tamen oraculis habentur. Secùs de propoſitione illa, Deus eſt, quam licet naturali lumine quis notam habeat, ad iuſtificationem tamen requiri, vt ſupernaturali cognitione approbetur, docent meliores Theologi, ob illam D. Pauli ſententiam ad Hebræos 11. Credere oportet accedentem ad Deum quia eſt; nihil enim vetat

Cognitio ſupernaturalis non impedit naturalẽ cognitionem eiuſdem rei.

ea, quæ naturali demonstratione assequimur, supernaturali etiam, sed tamen euidenti iudicio approbari, de quo in Theologia explicatiùs.

D. Chrysost. Ex dictis ergo colligere licet id, quod D. Chrys. citato sermone fecit, eos, qui de immortalitate animæ dubitant, dubitare etiam posse, an in meridie dies sit. Non alia sanè ratione, quàm quia id iam naturali lumine sit contestatum. In eadémque ferè verba conuenit etiam August. 13. de Trinitate c. 9. sed & D. Thom. tum alibi, tum 1. part. q. 75. art. 2. & 6. concludit necesse esse affirmare animam intellectiuam esse incorruptibilem, ac subsistentem. Libro item 2. cont. gent. cap. 79. ait patere intellectum humanum incorruptibilem esse. Quod autem necessarium est, naturalíque lumine patet, exploratam habet suæ veritatis rationem: ergo, &c. Denique hac saltem ætate ita celebre est animæ immortalitatem demonstrari, vt iure temerarius habeatur, qui nostræ assertioni refragetur, miniméque credendum est refragaturos Scotum, & Caietanũ, si nunc viuerent, etsi aliquando aliter cẽsuerint. Qua in re multò grauiùs aberrauit Iulius Scaliger exercit. 307. num. 33. cum scribit adeò nescire nos immortalitatem, vt quotidianis suspicionibus, vel persuasionibus etiam nunc sit controuersa; soláque fide agendum.

Non dari locũ dubitãdi de anim. æ im mortalitate. D. August. D. Thom.

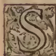
Eam temerè negari, à Philosopho naturali.

Scotus 4. d. 43. q. 2. Caietan. in c. 9. Epistola ad Roma. & in c. 3. Ecclesiastes.

Duo autem sunt ad extremum huius articuli aduertenda. Primum, cùm naturali lumine cognitam esse immortalitatem animæ asserimus, non excludere nos peculiaria quædam auxilia, & illustrationes mentium, sine quibus fortasse id assequi non potuerunt philosophi post primi parentis lapsum. Secundum non vsos fuisse nos auctoritate Concilij Lateranensis infrà citandi ad hanc assertionem comprobandam, quia quamuis ibi hæresis damnetur, qui secundum Philosophiam dixerit animam rationalem mortalem esse, non tamen propterea fit, vt inuenta iam sit philosophica ratio, qua immortalis esse demonstretur, quod nunc contendimus.

ARTICVLVS IIII.

Obiecta quædam aduersus superiora argumenta, & eorum dissolutio.

SED vt argumenta, quibus proximo articulo immortalitatem animæ ostẽdimus, probatiora fiant, à calumniaq́; vindicentur, sic primò obiicitur; aduersus primum. Si ex proportione, quæ inter actum, & obiectum requiritur, rectè colligeretur illum debere esse spiritualem, aut supernaturalem, si obiectum easdem conditiones habeat; pari ratione colligendum esset eundem actum fore substantiam, aut infinitum; si ad obiectum tendat, quod substantia sit, aut infinitum. Id autem falsum est in actibus creatis etiam beatificis, qui & accidentia sunt, & finitam habent entitatem: ergo. Deinde Diuus Thomas prima parte

Prima obiectio contra. 1. Argum.

quæst.

quæst.84.art.7. apertè docet intellectum nostrum semper intelligere in hac vita quidditatem vniuersalem, vt existentem in aliquo particulari. Non ergo circa obiecta vniuersalia proprios conceptus elicimus, atque adeò neque spirituales.

2. Obiectio contr. 3. arg. Aduersus tertium. (Neque enim cõtra secundum quicquam occurrit) Non anima propriè, sed homo est, qui sempiternitatem appetit; & tamen ipse mortalis est. Ergo ex ea appetitione perperã concluditur immortalitas. Accedit quoniam non brutæ animantes solùm, sed res etiam inanimes propensiones suas, atque, vt ita dicam, desideria semper essendi non obscurè declarant; Illæ quidem assidua victus quæsitione, fugáque nocentium, ac similibus aliis instinctibus: hæc autem innato appetitu loci conseruantis, conformationeque figuræ illius, quæ minùs pateat externis incursibus: & tamen nemo hinc deducit immortale quippiam eis inesse; ergo neque inde in nobis partem aliquam immortalem reperiri appositè confirmatur. Illa etiam communis hominum appetentia gloriam comparandi, ad eumque finem moliendi plurima, de quibus in eodem tertio argumento agitur, mortalitatem potiùs humanam probant, quàm perennitatem naturalem animarum. Siquidem quemadmodum natura pro assidua corruptione indiuiduorum, propagationem generationum inuexit, ita homines certi alioquin sui interitus, ea opera cœperunt machinari, quæ suorum auctorum memoriam conseruarent, vt quo possent modo, viuerent, si non in se, at certè in animis eorum, qui superessent.

3. Obiect. cõtra 4. arg. Aduersus quartum. Si naturaliter contingeret aliquando ecstasis, sæpissimè quoque posset contingere: hoc autẽ nemo concedit; ergo neque illud erit concedendum. Probatur maior, quia ecstasis, vt in argumento dicitur, vehemens applicatio est partis rationalis, ita vt vires animæ non suppetant ad concurrendum cum sensibus; necesseque sit eos interim feriari: multo autem suauiùs illa eueniet quoties (quod non rarò accidit) sensus omnes etiam interni somno sopiuntur, quandoquidem anima tunc vires omnes suas applicare poterit ad operationem partis intellectiuæ; ergo &c.

4. Obiect. cõtra 5. arg. Aduersus quintum. Id tædium, quod nobis ingeneratur ex caducarum rerum vsu, ac experimento, non tam ex earum, quàm nostra limitatione, imbecillitateque prouenit: quatenùs ex frequenti ipsarum vsu, & perceptione fatigamur: vnde natura de tædio nobis prouidit, quo illas respueremus, antequàm quidquam nocumenti inferrent. Itaque tædium (quod argumentum contendit) non in res ipsas nudè, & secundum se spectatas; sed in easdem vt cum appetitus nostri limitatione, ac imbecillitate sunt coniunctæ, concitatur.

5. Obiect. cõtra 6. arg. Aduersus sextum. Si appetitus ordinatè appetat, non nisi ad felicitatem humano modo comparabilem, id est, finitam anhelabit; siquid verò vlteriùs desideret; appetitio, aut inefficax erit, & conditionata; aut certè ad optanda ea, quæ fides ostendit, supernaturaliter eleuabitur.

Aduer

Aduersus septimum. Etsi nulla essent ex actionibus studiosis speranda præmia, ipsæ tamen per se dignæ haberētur, quibus homines rationis compotes operam darent, ob illam conformitatem naturalem ad rationem. Illud autem quod Augustinus de se fatetur, hominis est, propriam infirmitatem, appetitúsque deprauati procliuitatem agnoscentis. *6. Obiectio contra 7. arg.*

Aduersus octauum. Quoniam ipsi virtuti satis est in præmium delectatio, ac iucūditas, quam secùm affert. Vnde 1. Ethic. cap. 8. studiosorum vita, inquit Aristoteles, voluptate non eget foris adiūgenda; sed habet in se ipsa voluptatem. Rursum in supplicium vitij satis erit id, quod August. primo Confess. cap. 12. scripsit his verbis; Iussisti Domine, & sic est, vt omnis animus inordinatus, ipse sibi sit pœna; Quod item Bernardus 5. de consid. Omne aduersum Deo, & sibi aduersari necesse est, vt sit sera querela; Quare factus sum mihimetipsi grauis? Et confirmatur obiectio, quoniam ad generalem Dei prouidentiam sufficere videtur, si probi nonnulli inueniantur, quibus prosperè contingat in hac vita, si flagitiosi, quibus aduersè, quorum sunt exempla non rara; quanquam in omnibus indiuiduis ita non eueniat. Quapropter temporariis virtutum actionibus, temporario præmio satisfier, id est, honore, valetudine, ac diuitiis: qua de causa D. Cyprianus serm. de resurrectione grandi Dei beneficio acceptum refert, quòd in futura etiam vita, præsentis obsequia temporanea velit rependere, cùm satis foret certa aliqua duratione compensari. *7. Obiectio contra 8. arg.* *D. August.* *D. Bernard.* *D. Cyprian.*

Ad primum dicendum, obiectorum conditiones in actus debere redundare; modo tamen illæ à toto genere actuum non sint alienæ: constat autem actus creatos ex suo genere esse accidentia, vnde nec substantiæ esse possunt, neque infinitæ entitates, esto in substantiam infinitam terminentur. Nimirum quātumuis duo aliqua ad inuicem proportionentur, si duo sunt, in aliquo distingui ipsa oportet. Ad id, quod ex D. Thoma citabatur, dicendum non formari quidem à nobis saltem ordinariè conceptus rerum vniuersalium in hac vita, absque vlla connotatione, & respectu ad rem singularem: non tamen eum respectū obesse, quominus proprij sint tales conceptus, ac formaliter ipsorum vniuersalium quemadmodum albi, & patris conceptus formaliter, ac propriè sua obiecta repræsentant, quamuis cum obliqua repræsentatione subiecti, ac filij. *Respondetur ad 1. obiect.* *Quæ proportio debeat esse actuum ad obiecta.*

Quod aduersus tertium obiicitur, dilues negādo haud rectè colligi ibidem immortalitatem, alicuius saltem nostræ partis. Porrò res aliæ rationis expertes ad ipsam æternitatē desideria sua non extendunt, sicuti homo; cum ad eam extensionem nobilior appetitus, & cognitio requiratur, quàm sit in ipsis. Rursùm negandum ex appetentia gloriæ, operumque magnificorum extructione mortalitatem omnimodam colligi; sed tantùm totius hominis. Quin verò non leue est argumentum liberi ingenij, mentísque suapte natura à materia independentis, in id artificium incidisse homines, vt se in viuen- *Ad 2.* *Liber hominis appetitus ad æterna se extendit.*

tium animos inferant, quo viuant, extentque. A qua ſolertia, quàm longe ſint cætera mortalia, nemo non intelligit.

Ad 4. Quod aduerſus quartum obiicitur, ſic explicandum. Ecſtaſis, id eſt, operatio ſolius partis rationalis, ſi naturaliter fiat, inchoari debet ſociis ſenſibus; quàm ipſi ſequi tandem non poſſint, vtpote vehementem: atque adeo ſolitariam relinquant. Vnde ſi ſenſus nihil operentur, aut ſomno, aut defectu generalis auxilij, prodire non poterit pars rationalis in nouum actum, nimirum, quia initio operationis neceſſe eſt, præbeant ſenſus occaſionem intellectui ſeſe applicandi; quæ tamen applicatio vehemens non erit, vt oportet, ſi à vigilia in ſomnum dilabamur, ſed remiſſa potiùs, & flacceſcens.

Qua ratione ad ecſtaſim prærequiratur ſenſuum operatio.

Ad 5. In quintum argumentum obiectio falſum aſſumit. Non ſolùm enim ex fatigatione, imbecillitatéque noſtra prouenit tædium circa res creatas; ſed ex tractatione aſſidua earum, quà meliùs cognoſcimus, quantum ſit in eis inane. *Ad 6. & 7.* Quæ aduerſus ſextum, & ſeptimum argumentum opponuntur, non eſt cur enodemus, cum illa argumenta topica omnino ſint.

Ad 8. Quod verò aduerſus octauum, ita eſt reſoluendum. Delectatio, & dolor intrinſecè conſequuntur ex ſtudioſa, prauáque actione. At præmium extrinſecum quid eſſe debet, à ſupremóque gubernatore datum. Adde non rarò euenire, vt multò maior ſit labor ſtudioſæ actionis, quàm oblectatio inde exorta: rurſumque maior in peccato voluptas, quàm doloris ſtimulus: vt proinde hoc non ſatis punitum cenſeatur, neque illa ſufficienti præmio cumulata. Ad confirmationem dic ipſas etiam actiones morales (de iis enim, quæ diuini ordinis ſunt, res eſt apertior) haud ſatis rependi præmiis temporariis, quia licet actiones illæ breui tranſeant, ſunt tamen ex ſe fixæ, atque vt ita dicam, æternæ bonitatis, ſicuti & iudicia de obiectis immutabilibus æternæ ſunt veritatis. Itaque qui Deum colit, qui maioribus obſequitur, aut alienis malis miſeretur, per accidens deponit eos affectus, vel quia materia deeſt, vel quia morbo, negotióve impeditur, vel quia arbitrium habet ad bonum defectibile. Vnde ſi nihil horum interueniat, ſtudioſæ affectiones per ſe erunt immobiles; atque adeò immortali felicitate dignæ. In quam ſententiam luculenter Firmianus libro ſeptimo de diuino præmio capit. decimo ita ſcribit. Ipſa virtutis perpetuitas indicat humanum animum permanere; & paulo poſt; Virtus perpetua & conſtans eſt, & præmium illius ſempiternum. Adde ſi anima à corpore ſeparata tantiſper duret naturaliter dum præmia vel ſupplicia ſuſtinet; poſſe illam ſemper manere, cum nulla ſit ratio, cur certo aliquo tempore tranſacto, debeat occumbere.

Honeſtæ actioni præter delectationẽ, præmiũ aliquod deberi.

Virtutis actionem per ſe fixam eſſe, per accidens tamẽ breui perdurare.

ARTI

ARTICVLVS V.

Quid de eadem re fides decernat.

VONIAM, vt initio huius disputationis diximus, cognitio immortalitatis animarũ præcipui cuiusdam momenti est, operæ pretium erit non solùm quid gentium philosophi, quidve naturalis ratio; sed quid etiam Catholica Fides ea de re decreuerit, indicare. Sit ergo prima assertio. *I. Assertio.*
De fide diuina est animam rationalem, homine intereunte, non extingui. *De fide esse animã hominis non extingui.* Hanc multa sacræ paginæ loca confirmant. Etenim Genes. 37. Descendam (inquit Iacob) ad filium meum lugens in infernum; *Genes.* quem locum, etsi Hebræi quidam de descensu corporis ad sepulchrum accipiunt, plures tamen ex Sanctis Patribus, de descensu animæ ad inferos interpretantur. Nec immeritò, quandoquidem sepulchrum nullum erat, vbi conditus esset Ioseph existimatione parentis, quem putauerat à fera dilaceratum, deuoratumque fuisse, vt ad sepultum filij corpus se descensurum verè affirmaret. Iob. 21. *Iob.* Ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descendunt. Et ne inferni nomine solùm sepulchrum intelligeremus, eodem capite singulari numero de quolibet impio subauditur. Ad sepulchra ducetur, & in congerie mortuorum vigilabit. Quia, inquit Lyranus, quamuis corpus mortuum sepeliatur, anima tamen, quæ immortalis est, vigilabit, & punietur. Ecclesiastes 12. *Ecclesiastes.* Ibit homo in domum æternitatis suæ; &c. ac paulò post interiecta nonnullarum rerum pereuntium, maximè hydriæ similitudine ad fontem attritæ, additur, Reuertatur puluis in terram suam, vnde erat, & spiritus redeat ad Deum, qui dedit illum. In libro etiam Sapientiæ à capite 2. ad 5. *Sapient.* vsque planissimè traditur animas cum corporibus non occumbere, siuè illæ piorum hominum, siue impiorum fuerint. Itaque coarguuntur ij, qui hanc, quam degimus, temporariam vitam solummodò agnoscebant, nec vllam post hominis mortem esse credebant, vel felicitatem, vel miseriam: ac proinde corpus in cinerem abiturum, spiritum verò, vt mollem aërem, dissipatúque facilem, diffundendum esse; cum tamen tantus sit sanctarum animarum honos, vt in manu Dei sint, & seruentur, quippe quæ spem immortalitate plenam habuerint in hac vita; improbarum verò tanta turbatio, vt vel ipsa sanctarum salus, quam minimè sperauerant, inanemque crediderant, sui admiratione stupentes reddat, seráque pœnitudine fateri cogat, Nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniam, ac finem illorum sine honore: Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei. Additque Salomon talia dixisse in inferno, qui peccauerunt. Nota sunt quæ in 2. Machabæorum libro *Machab.* pro immortalitate animorum celebrantur, siue cùm capit. duodecimo in sacrificium mittuntur pecuniæ Hierosolymam, gratia exoluendi defunctorum animas à pœnis (nam & ante aduentum Christi

purgabantur, si opus erat; donec in patrum locum reciperentur) siue cùm cap. 6. & 7. Eleazarus, Machabæique fratres raptantur ad necem, religionis tuendæ causa; nihilò enim magis se consolabantur, quàm quòd post totius corporis lanienam superuiuerent animæ, quarum potissima ratio habenda esset; ac si iam tunc hæreret eorum cordibus Christi Domini sententia, qua monuit ne timeremus eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere. Itaque Eleazarus consulentibus, vt Libero sacra faceret; quo vitam seruaret, hæc verba reddidit: Etsi in præsenti tempore suppliciis hominum eripiar, omnipotentis manum nec viuus, nec defunctus effugiam. Quod non ita esset, nisi aliquid ipsius doloris, ac supplicij capax post mortem crederet extiturum, nimirum animam. Multa alia è veteri Testamento testimonia proferre possemus, vt iure mirandum sit scripsisse D. Augustinum libr. 4. quæstionum super Numer. quæst. 33. difficile in eo inueniri quippiam euidens de statu animæ post mortem.

Eleazari præclara vox de animæ immortalitate.

Testimoniũ ex nouo Testamento.

In nouo etiam Testamento locus ille Matthæi 10. ad quem paulo ante allusimus. Nolite timere eos, &c. Non solùm animorum perpetuam immortalitatem commendat; sed etiam naturaliter immortalem esse declarat; vt ad secundam assertionem perpendemus; quo proinde loco vtuntur è Sacris Doctoribus nonnulli speciatim D. Athanasius q. 9. ad Antiochum. Matthæi quoque 22. allegat Christus Dominus illud Exodi 3. Ego sum Deus Abraham, &c. aduersus Sadducæorum dogma, quo spirituales, sempérque viuentes substantias negabant; additque. Non est Deus mortuorum, sed viuorum; eo vtique instituto, vt antiquorum Patrum animas etiam tunc viuere declararet: atque ita expendunt citatum locum D. Chrysostomus homil. 71. in Matth. Theophilactus, Caiet. & alij ad locum illum capit. 22. Mitto pleraque præsertim ex D. Paulo, quibus nonnulli propositam assertionem vberiùs confirmare nituntur, cum ea (quod non satis videntur aduertisse) futuram solummodò resurrectionem apertè denuntient; aut æternam gloriam proborum: vel improborum ignominiam, ad eúmque finem Deum naturam humanam sibi copulasse, condidisséque ante, ac post Incarnationem leges, & sacramenta instituisse, quibus omnes, si vellent, æternæ felicitatis participes fierent. Enim verò posset impius quisque (in quo iam olim Arabes nonnulli peccauerunt, teste Eusebio libr. 6. historiæ Ecclesiasticæ cap. 26. & August. libro de hæresibus num. 83.) astruere futuram quidem totius hominis, atque adeò animæ perpetuam durationem, quam tamen anima etiam interruperit in morte, & à resurrectionis momento debeat auspicari. Illud apertius vrget, non intercidere animam, cùm moritur homo; quoniam de fide est beari quamque, si nullam hinc deferat culpæ noxam, aut pœnæ reatum, simul ac à corpore separatur: quapropter de qualibet earum certa erit Fidei assertio à nobis proposita.

D. Athanas.

D. Chrysost. Theophil. Caietan.

Euseb. D. August.

Ex peculiaribus etiam euentis animarum quarundam apud sacras

literas palàm concluditur quid iuxta Catholicam Fidem sit de omnibus vniuersim sentiendũ. Atque in primis Samuelis animam post dissolutionem à corpore permansisse, cõstat ex secundo Regum 28. vt edisserit Iustinus Martyr in colloquio cum Triphone. Idẽ qu. 76. earum, quas gentes ponunt, ad hoc ipsum institutum adducit Christi Domini verba ad Latronem. Hodie mecum eris in paradiso. Item Luc. 16. & pauperis, & diuitis animas ab ipso eorum interitu suis locis seruatas esse docemur. Simile quid tenendum de anima illius, qui cum Luc. cap. 12. de horreis amplificandis meditaretur, ea ipsa nocte repetendam ab eo esse animam audiuit. Quam sententiam eleganter D. Ambrosius capite decimo libri de bono mortis ad præsens institutum expendit; quòd ea, quæ repetuntur, & tradita olim fuerint, & nunc etiam repetita, permaneant, &c. Quin & beatissimam Christi animam à primo suæ creationis instanti fore in æternum duraturam haud difficile intellectu est, quàm sit Fidei Catholicæ: ex qua constat descendisse illam ad inferos in triduo suæ separationis à corpore, & nunquam non fuisse beatam: status autem beatitudinis immortalitatem includit. Consequens ergo fit, vt similem existentiæ perennitatem in reliquis hominum animis iuxta diuina oracula agnoscamus.

Samuelis animã post mortem superstitem fuisse.

Idẽ de aliis cõstat ex Euang.

D. Ambros.

Christi animam in perpetuitatem duraturam fides docet.

Eandem assertionem comprobat decretum Lateranensis Concilij sub Leone X. sess. 8. in hunc modum: Damnamus, sacro approbante concilio, omnes asserentes animam intellectiuam esse mortalem. Subditúrque id ex Euangelio constare, quo animam ab hoste occidi non posse perhibetur. Comprobat etiam Concilium Viennense sub Clemente V. Refertúrque secunda Clementina de Trinitate, & Fide Catholica. §. Porrò. Sanè verò vniuersæ Ecclesiæ consensio abunde suadet è Fide esse propositam assertionem: vnde D. August. Epist. 3. ad Volusianũ. Quis nunc est, inquit, extremus idiota vel quæ muliercula, quæ immortalitatem animæ non credat, vitámque post mortem futuram? Quapropter mirandum non est si idem D. August. Chrysost. Ambros. Isidorus, alijque nostræ religionis proceres eandem veritatem pari consensu astruant, quam etiam graues quidam Theologi inter fidei articulos retulerunt, de quo tamen suo loco.

Decretũ Later. Conc. de assertione proposita.

Conc. Vien.

D. August.

Secunda assertio. De fide est non solum animam rationalem non extingui homine intereunte, vt superiore assertione tradidimus; sed etiam natura sua immortalem esse. Probatur, quoniam decretum illud Lateranensis Concilij, cuius paulo antè meminimus, pronuntiat animam non solùm per se essentialiter esse formam corporis, sed etiam immortalem; Quæ verba, si planè accipiantur, haud dubiè significant animam per se, essentiámque suam esse immortalem. Velle autem decretum sic interpretari, vt dicatur solummodò animã iuxta naturam suam esse formam corporis, ibíque illarum dictionum, Per se, atque essentialiter, vim sistere; deincépsque immortalem non ex natura sua, sed gratuito Dei dono prædicari: ex tota prorsus,

2. Assertio.

Animã esse natura sua immortalem fide tenendũ.

Non sufficit animã dicere immortalem ex sola Dei indulgentia.

 atque

atque ab eius loci instituto aliena interpretatio erit; cum de natura animæ, nõ verò de iis, quæ gratuito illi cõpetunt, decretũ illud procedat; alioquin sine vlla necessitate tam asseueranter decerneretur esse illã corporis formã, cum indubitatum sit animas de materię potestate eductas, eidemq; affixas, ac minimè per se, & seorsim cohærentes, formas esse rerum earum, quas constituunt. Poterat verò nõ minima ea de re dubitatio oriri, si per se sint subsistentes, aliundéque proueniant, quàm ex materia, vti conuenit humanæ animæ.

Sapient.

Deinde, Sapientiæ secũdo habetur: Deus creauit hominem inexterminabilem, & ad imaginem similitudinis suæ fecit illũ. Quem locum etsi interpretes ferè referant ad Adamum (nec immeritò cum proximè de ipsius lapsu tractetur) cuius non solùm anima incorruptibilis est, sed corpus etiam fuisset dono iustitiæ originalis à corruptione exemptum, si se à peccati lapsu custodisset; palàm est tamen eandem, vt ita dicam, inexterminabilitatem ex parte saltem

Plato. Euseb.

animæ omnibus quadrare naturaliter. Quapropter tum Plato in Alcibiade, tum Porphyrius apud Boetium, referente Eusebio, libro 11. præparationis Euangelicæ capite decimo quarto, non de Adamo, aut alio singulari homine, sed de omnibus celebrarunt esse illos inter cætera animantia ad Dei imaginem conformatos. Cum ergo secundum naturam suam homo sit Dei imago (enitet autem illa potissimum in cognoscendi, & appetendi capacitate illimitata, in dominio, indifferentiáque actuum suorum, in cupiditate ingenita æternitatis) erit vtique secundum naturam suam inexterminabilis, ratione saltem animæ, cui illa imago impressa est. Item in ea Christi Domini sententia, Animam non possunt occidere, est haud dubiè intelligendum non posse naturaliter; quemadmodum & corpus, quod occidi posse dixerat, naturaliter perimi potest ab hominibus, nisi perabsurdè credamus in tam breui sententia verborum significatio-

D. Greg. Magnus.

nem mutauisse. Concinit his Gregorij Magni effatum libro 4. Moralium cap. 7. Anima neque per vitium, neque per supplicium essentialiter viuere amittit.

De fide est animam hominis esse spiritualem.

Præterea ita licet argumentari. De fide est animam esse substantiam spiritualem suaptè natura; ergo & esse suapte natura immortalem. Consequentia plana est; cum nulla substantia spiritualis attingi possit à primis qualitatibus, quæ omnis corruptionis principia sunt. Antecedens verò ostenditur; nam cap. Firmiter de summa Trinit. asseritur homo compositus ex natura corporali, & spirituali, id est, corpore, & anima; quod etiam habet Epistola Sophronij, cuius superiùs meminimus, quamque Concilium vt catholicam confirmat. Frequenter quoque in sacris literis anima rationalis spiritus appel-

D. Hierony. D. Chrysost. Diuus Greg. Magn. D. Greg. Nazian.

latur ad Rom. 8. Ioannis 4. & 19. Psal. 145. Ecclesiastes 12. Matthæi 27. Luc. 23. ac D. Hierony. Epist. ad Pammachium inter errores Origenis censet asserere animam corpoream esse. D. etiam Chrysost. homil. 3. de incomprehensibili Dei natura; Tertio item in Genesim. Diuus Gregorius 5. Moral. cap. 25. Nazianzenus Epistola ad Euagrium.

Euagrium. Augustinus libro de hæresibus num. 86. atque alibi communi assensu astruunt spiritualem esse animam nostram. Cum igitur hæc de animæ spiritualitate assertio ita sit in Ecclesia communis, inter fidei dogmata planè censebitur; & quod est consequens de fide etiam erit ipsius naturalis immortalitas. *D. August.*

Postremò probatur ex cap. 1. Gen. (vbi homo ad imaginem, & similitudinem Dei quasi è consulto factus esse dicitur;) Faciamus, inquit Deus hominem ad imaginem, & similitudinẽ nostram. Hanc autem rationem imaginis ad animam rationalem referri communis est Patrum sententia. Quæ tanta animæ excellentia ac nobilitas, haud obscurè immortalitatem ipsius commendat. Quis enim sibi non persuadeat, tam sapiẽtem artificem ad absolutionem tanti operis imaginem suam in re tam vili ac futili, atque est anima mortalis, quæ sæpe vnius horæ durationem non impleat, expressisse, cum celebris ille Phidias noluerit effigiem suam nisi in scuto Mineruæ pretiosissimo, quod æternum fore putabat, includere tanto artificio, vt nunquam nisi comminuto clypeo posset auelli. Et verò D. August. (vt alios Patres omittamus,) lib. de quantitate animæ cap. 2. Auctor libr. de Ecclesiasticis dogmatibus, ad finem, & D. Bernard. serm. 71. in Cant. rationem imaginis inter Deum, & hominem, in immortalitate ipsa, & æternitate animæ rationalis collocatam esse expresse affirmant. His accedit, quod eodem capite 1. de principatu hominis super reliqua ferè omnia creata expressum est: tanta enim hominis prærogatiua manifestè testatur ipsius animam, penes quam ratio principatus est, non esse materialem, & caducam, sed superioris cuiusdam, atque eminentis naturæ, à conditione reliquarum animarum longè distantem, atque adeò omnis interitus, & corruptionis incapacem. Neque verò sapientiæ, vel potentiæ tanti auctoris dignum foret hominem, cuius vitę periodus breuissima est, vtráque ex parte corpore scilicet & anima mortalem toti huic mundo præfecisse; in quo sunt multa indiuidua, non solùm ex corporibus simplicibus, sed etiam mixtis, iisque animantibus, longissimæ durationis. Præsertim cum Deuter. capite 4. non tantùm hæc inferiora, sed & superiora Sol, Luna ac cætera astra, quæ à plerisque putantur suaptè natura corruptionis expertia in ministerium ipsius hominis facta asserantur. *Commendat animæ immortalitatẽ. ad Dei imaginem factã esse.* *D. August.* *D. Bernard.* *Item hominem reliquis fere creaturis præpositũ cũ imperio.*

Probatur item ex eo loco cap. 2. eiusdem libri Geneseos, in quo de singulari conditione primæ animæ rationalis, ac de conditionibus natiuæ eius nobilitatis expressa est mentio. Formauit igitur (inquit Moyses) Dominus Deus hominem de limo terræ, & inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ; seu accommodatiùs ad vocem Hebraicam spiraculum vitarum, & communis Patrum interpretatio est, nomine spiraculi, animam rationalem intelligi, quod paraphrasis Chaldæa apertius reddit loco spiraculi, animam ponens. Sed nec textus communis eius partis declarationem prætermisit, continuò adiungens; Et factus est homo in animam viuentem. Quòd autem *Eiusdem rei facit iudiciũ locus cap. 2. Genes.* *Spiraculi nomine rationalis anima denotatur.*

ſpiraculum vitæ,ſeu vitatum dicatur, quamuis multæ rationes afferantur,ea Caietani ad hunc locum videtur aptiſſima, quia cum anima vna ſit vita ſubſtantialis,multarum nihilominùs functionum vitalium,quæ vitæ quædam ſunt,principium eſt, perennique reſpiratione ſuæ præſentiæ valde ſenſibile præbet indicium.

Tres rationalis animæ prærogatiuæ. Iam verò conditiones nobilitatis animæ ingenitæ, quæ ibidem exhibentur,tam inſigniter naturalem eius immortalitatẽ oſtentant, vt nemo, qui rationis, nedum fidei lumine captus non ſit, rem tam illuſtrem non contueatur. *Prima.* Prima conditio nobilitatis eſt,ab ipſo Deo fuiſſe inſpiratam;non enim cum materia quaſi commixta,&ex illius gremio educta;ſed extrinſecùs adueniens,corpori infuſa legitur.Cæteris quidem animantibus præcepit Deus, vt ab aliis producerẽtur. Producant,inquit,aquæ reptile animæ viuẽtis, & volatile ſuper terram,&c. Item producat terra animam viuentem in genere ſuo, iumenta & reptilia,& beſtias terræ,ſecundum ſpecies ſuas;ſimile quid de homine aut eius anima minimè protulit, ſed & quòd primũ hominum per ſe efformauerit, & quòd eius animam independenter à corpore & abſque vllo reſpectu eius cauſalitatis creauerit, creatámque veluti hoſpitem in idem corpus exceperit, apertè ſignificatur: & conſonat illud Ariſtotelis 2.lib.de Generatione animalium cap.3. hinc,vt videtur, depromptum, mentem videlicet extrinſecùs aduenire,diuinámque & ſeparabilem eſſe.

2. Secunda nobilitatis animæ rationalis conditio eſt,quòd quaſi ex pectore diuino,intimíſque præcordiis efflata dicitur. Non quidem quod ſit pars aliqua diuinæ eſſentiæ,circa quod aliqui turpiter errarunt,ab antiquis Patribus grauiſſimè reprehenſi, ſed quòd & genere eſſendi immortali, & vi potentiarum,atque operationum ſpiritualium intimè,ac recondite diuinam naturam participet. *D.Ambroſ.* Vnde D.Ambroſ. de bono mortis cap.9. citans hunc locum, iure hominem exhortatur, vt cum illo puro,ac perpetuo,& immortali bono maneat,ipſi adhæreat, & cum ipſo ſit, de quo cognationem ducit;illudque iam olim à D.Paulo actuũ 17. inculeatum repetit;Cuius & genus ſumus. Et D.Bernard.ſerm.2. de natiu.Domini.Spiritus ſanè,inquit,non communem, ſed propriam habet conditionẽ,nec in maſſa creatur, ſed ſingulari quadam excellentia inſpiratur. Agnoſce ô homo dignitatem tuam, agnoſce gloriam conditionis humanæ, &c.

3. Tertia nobilitatis conditio non ſemel hic nec leuiter inculcata eſt, quòd anima rationalis verè ſpiritus ſit,ab omni concretione materiæ immunis, quamuis eam informet,ita vt vnus homo ex ſpiritu, & materia ſimul conſtans, omnia corpora, omnes animas rationales, omnéſque ſpiritus completos, Angelicos videlicet, veluti clauſula omnium operum diuinæ creationis in ſe contineat; idcirco & ſpiraculum dicitur anima rationalis,& à Deo inſpirata,vt aliqui ex Patribus adnotarunt. Hanc igitur ſecundam aſſertionem ita certam putant Theologi nonnulli,vt opinentur oppoſitam ſentẽtiam hæreſis nota iam damnatam eſſe, tùm ob communem Sanctorum Patrum ac Cõciliorum, quib.hactenus

vſi ſumus,

vsi sumus, declarationem; tum quia pleráque, quæ ex sacris literis pro immortalitate animæ adducta sunt, efficere etiam videtur illam esse immortalem natura sua cum tanquam miraculum non proponantur. Vnde Sap. 2. culpantur grauiter tanquam in naturali lumine cæcutiuerint, qui eam veritatem non attigerunt.

ARTICVLVS VI.

Argumentorum quorundam solutio aduersus doctrinam superioris articuli.

NON solùm Sadducæi, quorum mentio fit in sacris literis Matth. 22. & Actorum 23. fidem de animorum immortalitate, quam hactenus asseruimus, impiè abrogabant; sed post illa tempora nonnulli etiam de hæreticorũ grege, vt est apud D. Augustinum libro de hæresibus numero 83. atque Eusebium ab eodem Augustino citatum. D. Isid. libr. 8. Etymolog. cap. 5. Quod etiam refertur 24. q. 3. cap. Quidam; alióſque recentiores. Cuius impij dogmatis argumenta sic habent.

Castro aduersus hæref. lib. 2. hæresi 7. de anima.

Primò, Diuinæ literæ significare videntur animam cum homine pariter extingui. Namque 3. cap. Ecclesiastes ita scribitur. Dixi in corde meo de filiis hominum, vt probaret eos Deus; & ostenderet similes esse bestiis; idcirco vnus interitus est hominis, & iumentorum, & æqua vtriusque conditio; sicut moritur homo, sic & illa moriuntur; similiter spirant omnia, & nihil habet homo iumento amplius. In lib. etiam Sap. capit. 2. ita habetur. Ex nihilo nati sumus, & post hoc erimus tanquam non fuerimus. Demùm, vt plura omittam, quæ ex eisdem Sacræ paginæ locis deduci possunt. Iob 14. omnis spes homini præciditur resurgendi. Consequens ergo videtur animi humani immortalitatem ad nostræ fidei dogmata minimè spectare. *Primũ arg.*

Secundò, Idem probatur ex illo sextæ Synodi in Epistola Sophr. quæ habetur actione 11. atque ab ipsa Synodo tanquam Orthodoxa recepta est actione 13. Intellectualia, atque inuisibilia nullatenùs quidem moriuntur, neque corrumpuntur: non tamen sunt immortalia per naturam, sed gratiam eis largitus est (nimirum Deus) à corruptione ea, & à morte coercentem. Sic hominum animæ permanent incorruptæ, sic immortales perseuerant. Hæc Sophronius. Nec dissimilia legimus apud D. Hieronymum 2. cont. Pelagianos, Damascenum libro 2. Fidei Orthod. cap. 3. & 12. D. Bernardum lib. 5. de consideratione. Quæ quamuis de Angelis ex instituto sint dicta, multò magis in animam humanam quadrare videbuntur. Vnde noua argumenti confirmatio elicitur. Angeli perfectiores sunt animis nostris, vt art. sequenti trademus, & tamen de fide non est Angelos esse spirituales, vt scribit D. Thom. quæst. 16. de malo art. 1. ex Augustino lib. 12. de Ciuit. Dei cap. 10. latiúsque disputatur ad primam *2. Argum.* *D. Hieron. D. Damasc. D Bernard. D. Thom. D. August.*

 partem

partem quæstion.50.articul. primo. Imò verò neque de fide est,eos esse magis incorruptibiles, quàm hæc inferiora; vt sentit Gabriel in 2.dist.2.quæst.1.Multò igitur minùs de fide erit animorum rationalium immortalitas.

3 Argum. Tertiò,Quoniam D.Augustin.lib.10.supra Genesim ad literam cap.21.& 23.& in lib. retractationum cap. 1. libr.item de Baptismo paruulorum cap. 10. alibíque non rarò videtur credere animas hominum à parentibus propagari, & quod inde necessariò sequitur à materia suscitari; quod tamen à forma immortali alienum est; quare, &c. *Locos congerit Pererius lib.4. in Genesin disp.de creatione animæ quæ.2.*

4. Argum. Quartò, Anima rationalis habere nequit operationem à corpore omninò independentem;igitur neque existentiam habere poterit extra corpus; atque adeò mortalis erit. Assumptum probatur illo celebri Aristotelis pronuntiato libro tertio de anima capitul.octauo,text.trigesimo nono. Eum,qui contemplatur, vnà cum phantasmate contemplari oportere. Si ergo anima nostra intelligendi operationem sine corporis adminiculo expedire nequit, nullam certè expediet, proindéque extra corpus non poterit cohærere. Quòd siquis occurrat ad intelligendi functionem pro huius vitæ conditione adhiberi phantasmata, vt res tum singulares, tum etiam communes in ipsis contentas mens contempletur; non autem vt in parte corporea recipiatur intellectio. Is nihilominus argumenti vim non effugiet: quandoquidem siue hoc, siue illo modo humana mens ad suam operationem corpus efflagitet; ratum manet absque vllo corporis ministerio futuram otiosam; ac proinde minimè posse absque illo in rerum natura perseuerare. *Occurritur obiectioni, quæ posset proponi.*

5. Argum. Quintò, Anima rationalis ideò fortasse immortalis dicitur, quòd è potentia materiæ non exeat; sed hæc ratio nulla est; ergo. Probatur minor, quoniam supernaturales formæ de potentia subiectorum non educuntur; & tamen naturaliter corrumpuntur, vt gratia, & Charitas per vitiosam, lethalémque actionem. Contrà verò cœlorum formæ, quæ incorruptibiles sunt, materiales existunt; quare,&c.

6. Argum. Sextò,Quod pati potest naturaliter, corrumpi etiam naturaliter potest;cum passio sit inchoata quædam corruptio:sed anima viuente homine,tristitiam, & quod plus est, dolorem patitur naturaliter; erit igitur per naturam corruptibilis.

Respondetur ad 1. Argum. Ad hæc ita respondendum. Ad primum latè patet solutio apud D.Gregorium lib.4. dialog. cap.4. aliósque sacræ scripturæ ad citata loca interpretes.Dicendúmque breuiter, verba illa in persona impij proferri, eo fine, vt nulla existimatione futuræ vitæ, ad præsentis gaudia incumbamus.Quo etiam pacto responderi posset,ad cæteros locos ibidem relatos: quanquam fortasse non de anima sigillatim, sed de toto homine procedunt;quem verissimum est nòn posse post mortem reuocari ad vitam naturaliter.

Ad se

Ad secundum, colligi potest solutio ex iis, quæ initio primi articuli notauimus; dicendúmque omnia citra Deum mortalia esse, aut per se, propriámque naturam, vt sublunaria; aut per potentiam alienam, id est, diuinam; eámque non ordinariam, sed absolutam; sicque intelligi debere, quod ex sexta Synodo, atque ex Patribus in argumento citatis adducitur. Responderi etiam potest cętera omnia pręter Deum mortalia esse, id est, mutabilia, vt interpretatur Augustin. lib.7. contra Maximum cap.12. & D.Bern. serm.71. in Cantica quo etiam sensu scribit D.Leo serm. de resurrect. Vnicuique quo ex alio in aliud mutatur, mors est non esse, quod fuit; & ortus est esse, quod non fuit; quod planè inuenies apud Philosophum 8. physic. capit.3. text. 24. Ad confirmationem concesso toto antecedente, neganda est consequentia, quia vt ex dictis liquet animæ immortalitas definita est de fide, non sic Angelorum; quanquam temerarium esset, aut etiam erroneum Angelos, aut mortales esse, aut corporeos asserere. *Ad 2.* *D. August.* *D. Bernard.* *D. Leo Pap.* *Certior est animarũ immortalitas, quàm Angelorum.*

Ad tertium dices D. Augustinum dubitasse quidem olim de animarum propagatione; sed nũquam de immortalitate, de qua librum etiam composuit, cæterosque passim simili doctrina respersit. Quod si tunc apertè intelligeret cum immortalitate propagationem illam stare nõ posse; eam haud dubiè pernegasset. Itaque potior sancti Doctoris dubitatio versabatur in explicanda peccati originalis diffusione per Adami posteros, quam haud satis perspiciebat, si ex ipsius Adami natura tota etiam posterorum natura quoad corpus, & animam non descenderet per generationem, vt latiùs expendit Bellarm. lib.4. de amissione gratiæ cap.11. *Ad 3.*

Ad quartum rectè occurrebatur; ad impugnationem verò dicito multum interesse, quomodo dicatur anima ministerio corporis egere ad suam operationem; An ne, vt eo sibi instrumẽta operandi compararet, id est, species; an modo alio? si enim hoc posteriori, nullam fortasse habere posset operationem, atque adeò neque existentiã extra corpus: poterit tamen si priori; siquidem contingere potuit, vt in statu, quo à corpore desereretur, aliter ab auctore naturę prouideretur, vt re vera prouisum fuit, infundendo, videlicet, ipsas species; qua de re inferiùs agendum. *Ad 4.* *Qua sit depẽdẽtia anima à corpore.*

Ad quintum, neganda minor. Ad probationẽ verò neque formas supernaturales propriè corrumpi naturaliter à nobis, sed moraliter; neque creatas esse; sed potiùs de subiectorum potentia, supernaturaliter quidem tanquam de potentia obedientiali eductas. Iam verò cœlorum formæ, etsi educibiles sint de materia, qualitates tamen vendicant à contrariis inexpugnabiles. *Ad 5.*

Ad sextum, occurrendum naturalem corruptionem nullam esse, quæ ex primarum qualitatum impressione non proueniat; sine qua tamen posse in anima excitari tristitiam ex sola rerum mœstarum cognitione, palam est. Porrò ex dolendi actu, ad quem anima concurrit, media potentia corruptibili; solum concluditur *Ad 6.*

illam principium quoque esse materialium operationum, ac vrgeri, cogíque posse ne corpus extremè affectum vlterius informet; non autem eam necessariò corruptibilem esse, ac materialem.

ARTICVLVS VII.

Vtrum anima separata essentialiter ab Angelo distinguatur.

SSE humanas animas essentia æquales inter se, probabile iudicant graues Auctores, vt lib. 2. de Anima cap. 1. quæst. 5. habetur. Quo verò pacto se habeant cum Angelis comparatæ, quæstio est, in qua tres omnino sententias inuenimus. Primam, asserentium animas & Angelos naturæ specificæ perfectione æquales esse. Quam D. Thomas Origeni attribuit, refellítque; tum alibi, tum 1. part. quæst. 75. art. 7. Item Scot. 2. dist. 1. quæst. 6. Alensis 2. part. quæst. 20. membro 5. D. Bonau. in 2. distinct. 1. in secunda parte distinctionis art. 3. q. 1. & alij ad eundem locum Magistri.

1. Opinio asserens æqualitatem specificam inter Angelos & animas.

2. Opinio Angelis præferẽs animas.

Secunda sententia non minus absurda, astruit animas essentiali nobilitate Angelis præire. Quam tuetur Gregorius Venetus in opere de harmonia mundi Cantico 3. tono. 3. cap. 2. cuius illud est præcipuum fundamentum. Quoniam cum duo genera ad inuicem comparantur; illud est sane nobilius, in quo id, quod eminet, præstantius est; quàm quod eminet in altero, docente Aristotele 10. Ethic. cap. 7. nec sine ratione, quia, inquit, vnumquodque id simpliciter esse dicitur, quod in illo est optimum. Atqui in animarum rationalium genere Christi anima longè superat præstantissimum Angelorum; ergo animarum genus Angelis vniuersis absolutè præeminet. Quod si respondeatur propositæ rationis assumptionem veram esse tantummodò spectata supernaturali dignitate; sic ex ea ad naturalem argumentatur Venetus. Etenim Deus gratuita dona naturæ recipientium attemperauit vt Theologi plerique tradunt cum D. Thoma; quapropter cum ex sacris literis cõstet Christi Domini animam (quod etiam de Sanctissima parente asserendum est) gratiæ prærogatiuis cætera omnia creata longè superare: fit, vt essentia quoque emineat inter vniuersa. Quin etiam pro dignitate omnium nostrum ita secundò disputat. Ex sententia Christi Domini Lucæ 22. maior est qui recumbit quàm qui ministrat, sed Angeli omnes administratorij sunt non solùm Dei, sed etiam hominum ad Hebr. 1. ergo Angeli omnes vt officio, ita & natura cedunt animis nostris. Nec obest, inquit, quod idem Paulus ad Hebr. 2. ex Regio Vate citat, minorem aliquantulum esse hominem ab Angelis: quoniam, etsi ita verterint septuaginta interpretes ex Hebræo; eius tamen linguæ vocabulum est Eloim: vnde D. Hieronymus, Stapulensis, & alij transferunt; Minuisti eum paulò minùs à Deo. Denique ita conclu

1. Eius ratio.

1. part. qu. 62. artic. 6. cum Magist. sent. 2. dist. 3.

Occupatio responsionis.

2. Ratio.

Occurritur obiectioni.

3. Ratio.

concludit. Quod est vltimum in executione, primum est in intentione; vtpote finis, qui solet esse quidpiam præstantissimum: at homo creationis opera clausit; Angelus autem inchoauit; homo igitur intentione, atque adeò animæ dignitate prior est Angelo.

Haud vera tamen cecinit in suo cantico Venetus; perperámque in homines se pium præstitit Angelorum damno. Quare cum tam contestata sit, etiam Theologis, quorum maximè interest Christi dignitatem tueri, Angelorum essentialis eminentia supra homines; illius rationibus obiter respondebimus: fusiùs enim contra eum disputat Ioannes Arboreus 1. Theosophiæ lib. c. 2. & quantum sit satis ex tertiæ, veræque sententiæ confirmatione à nobis refelletur. *Reycitur propofita opinio.*

Ad primam igitur rectè respondebatur. Neque quod vrgebat de donis gratuitis pro mensura essentiæ, ita strictè accipiendum est, vt ab ea lege non fuerit à Deo ob aliquem finem egregium declinandum. Adde illam D. Thom. doctrinã neque satis probari omnibus, neque Angelos cum animabus miscere; sed inter Angelos solum ex instituto auctoris procedere. *Ad 1. rationem.* Iam verò animarum salus de qua ad Hebr. 9. mentio fit, finis est, Cuius, respectu Angelorũ, qui solet esse ignobilior; Deus autem finis Cui. At enim si tanti facit Venetus Hebraicam lectionem, dicendum fuerat; Minuisti eum aliquãtulum à Diis, quos Angelos esse non diffitebitur, nisi gentilicè sapiat, multósque Deos inuehat. Præterquam quòd, si à Deo, legendum contendatur; non paulò, sed infinitè minutum animum ab eo esse dicendum fuerat. Itaque non sine temeritate à vulgata translatione receditur, si aliter quàm, ab Angelis, vel apud Paulum, vel apud Regium vatem legatur, vt præsul Genebrardus in commentariis octaui psalmi annotauit. *Ad 2. rationem.* Vltimæ rationis minor propositio falsa est, si velit hominem etiam creationis angelicæ finem esse naturalem; quòd si in sensu alio vera credatur, inefficax est ad institutum. *Ad 3. rationem.*

Tertia igitur sententia, atque omninò certa docet animas rationales essentiali nobilitate inferiores esse Angelis. Quam præter Doctores scholasticos initio articuli citatos, tradunt D. Augustinus lib. 11. de Ciuit. Dei capit. 15. D. Hierony. in illud Matth. 11. Qui minor est in regno, &c. & in Epistol. ad Algasiam 91. Auctor sermonis de Assumptione ad Paulam, & Eustochium inter opera D. Hier. & alij sacri Doctores. *3. Sententia quæ vera est pro Angelis pugnat.* Ostendíque facilè potest. Primò, quia locus ille Scripturæ sacræ; Minuisti eum paulo minùs ab Angelis: non nisi de naturæ, vt ita dicam, minoritate, intelligi commodè potest; quoniam si ad inæqualitatem donorũ gratiæ referatur, nulla ratione in Christum poterit quadrare; quem vt Paulus expressè subiungit, gratiæ donis omnibus Dei operibus antelatum esse constat. *1. Illius cõprobatio.* Secundò, quia Aristoteles 1. lib. de Cœlo cap. 9. text. 100. ita de intelligẽtiis scribit, vt non obscurè significet excellentiam naturæ earum præ nostris animis; cum optimam sufficientissimámque vitam sortitas esse affirmet. *Secunda.* Tertiò, quia animæ rationales in completa entia sunt essentialiter; & ad materiam transcendenter ordinantur, formalésque causæ sunt *Tertia. Animas esse in completa quadam entia.*

ſunt compoſitorum: hæc autem omnia, & imperfectionem inuoluunt neceſſariò, & ab Angelis ſunt aliena; ergo illi multò perfectioris eſſentiæ erunt, quàm animæ; Cum nulla alia via ſuperſit, qua eas in naturæ dignitate poſſimus anteferre. Denique accedunt ea, quæ lib. 2. de anima c. 1. q. 2. art. 3. dicta ſunt. Ex quibus etiam duæ ſuperiores ſententiæ refutatæ manent.

Contra obijcitur ex æqualitate intellectus Angelici, & humani.

Supereſt tamen huiuſmodi difficultas. Quoniam anima ſeparata, & Angelus æquales ſunt intelligendi proprietate; ergo & eſſentiæ dignitate: vnde illa promanat. Conſequentia ſuadetur: quoniam cum intellectus ſit præſtantiſſima potentia, quæ à Deo fieri poſſit, ex illa vtique penſanda eſt ſubiecti dignitas; ſi namque hæc natura illam ſuperat, proprietate aliqua eminentiam ſuam oſtendere oportet. Antecedens verò ſuadetur primò, quia ita ſentire videtur D.Th. prima parte quæſt. 79. art. 8. ad 3. vbi negat intellectum angelicum alterius generis eſſe ab humano; ſed comparari tantùm ad inuicem, ſicut perfectum ad imperfectum. Quod vberiùs videtur declaraſſe qu. 58. artic. 3. cum docuit intellectum humanum diſcurſiuum eſſe, atque adeò imperfectiorem angelico ob luminis exiguitatem, futurum alioquin non diſcurſiuum, ſi vberiùs lumen participaret, vt angelicus. Demum quæſt. vnic. de anima artic. 15. ad 10. ſcribit intellectionum ſpecies non diſtingui, quòd ſint, vel non ſint à phantaſmatis pendentes, ex quo tamen fundamento, ſaltem à poſteriori videri poſſet colligi eſſentialis differentia intellectuum. Caietanus etiam ad quæſtionem illam 58. annotauit diſcurſiuitatem non cerni in obiectis, vt inde intellectus valeat ſpeciem capere; ſed potiùs imperfectionem eſſe illius.

Eſſe autem æquales probatur primò.

Probatur ſecundo.

Secundò. Quæcumque potentiæ eoſdem actus ſine diſcrimine poſſunt edere, ſpecie non differunt; atqui humanus intellectus non diſcurrit circa ea, quæ perfectè complectitur, vt obſeruat D.Tho. art. citato. Angelicus è contra circa ea diſcurrit, quorum minùs eſt capax, vt graues volunt Theologi; ergo, &c.

Ferra. 2. cõt. gent. cap. 94. cum Albert. Mondragon. 1. part. q. 75. art. 7.

Qui velint eos diſtingui per ſubiecta, cõuenire verò per obiecta.

Auctores nec pauci, nec ignoti, inter quos eſt Scotus 2. diſt. 1. quæſt. 6. diſtinctione quadam ſe ab hac difficultate expediunt, aientes intellectum humanum, & angelicum ſpecie diſtingui ratione ſubiectorum, cõuenire rurſum ſpecie ratione obiecti; idémque philoſophandum volunt de ſenſibus humanis, ac brutorum. Hæc tamen diſtinctio imprimis ad ignotum recurrere videtur. Vrgebamus enim animæ, atque angeli diſtinctionem eſſentialem ex intelligendi facultatibus nõ poſſe colligi, quòd hæ eiuſdem ſpeciei eſſent. Nunc autem inuerſa ratiocinatione nobis reſpondetur, ideò non eſſe prædictas facultates ſpeciei vnius ſi ſubiecta ſpectemus, eo quòd iſta ſint ſpecie diuerſa. Deinde ea diſtinctio confuſionem in naturis parit. Quomodo enim eædemmet entitates ſpecie differre, & conuenire valẽt inter ſe? Quòd ſi talis diſtinctio ſemel probetur, accommodari poterit pleriſque rebus non ſine incommodo. Dicet enim aliquis duorum hominum viſiones eodẽ tempore, & circa idem obiectum

elicitas

elicitas differre numero ratione ſubiectorum;& numero conuenire ratione temporis, atque obiecti. E contra verò ſi diuerſis temporibus,aut circa diuerſa numero obiecta eliciantur ab eodem homine, differre numero ratione temporis , & obiecti , conuenire autem in vnam numero ratione ſubiecti,contra Ariſtotelem , qui ad numericam identitatem rei,omnium circunſtantiarum identitatem requiſiuit 5.Phyſic.cap.4.

Quòd ſi reſpondeant nullum id eſſe incommodũ , quoniam vna differentia,aut identitas eſt per ſe & eſſentialis , cæteræ verò accidentariæ,rectè dicent:attamen ex data diſtinctione non conſtat adhuc vtra illarum ſit differentia intellectuum ex ſubiectis petita , & identitas ex obiecto,quod erat declarãdum.Parum verò iuuat quod Scotus citato loco addit;Cum duo aliqua conueniunt , ac etiam diſcrepant ſimpliciter denominari à differentia,nõ verò à conuenientia ; perſtat enim adhuc hoc documentum (quidquid veritatis habeat)etiam ſi dicamus eos intellectus conuenire eſſentialiter ratione obiecti,& differre accidentaliter per ſubiecta. *Anteuertitur reſpõſio.*

Poſſet impugnata diſtinctio admitti,ſi dicamus diuerſitatẽ,identitatémque ſpecificam inter res,conſiderationes quaſdam eſſe mentis noſtræ,quas proinde non ſit incommodum introduci inter Angelicum,& humanum intellectum.Quæ doctrina etſi Scoto placere non debeat,eſt tamen huius etiam ætatis auctoribus pergrata. *Qua ratione admitti poſſet ſuperior diſtinctio.*

Duplex deinde reſponſio occurrit , quarum quælibet , etſi ſtare nequeat cum altera ; vtraque tamen ob rei obſcuritatem probabilis eſt.Prima,ſi dicamus prædictos intellectus ſpecie conuenire, proindéque ex eis non poſſe colligi ſubiectorum ſpecificam differentiam; ſed ex aptitudine,formalíque inclinatione,ſeu ex vnibilitate, aut nõ vnibilitate ad corpus,vt Theologi ipſi inter ſe contendunt, habebimúſque auctorem Scotum quæſtione illa 6.§.Poteſt etiam addi;qui probationem quoque ſubiungit,nihil ſcilicet mirum,ſi proprietates eædem à diuerſis ſpecie ſubiectis naſcantur , cum diuerſæ oriantur ab eodem:quod etiam exemplis confirmatur. Lumen ſiquidem , & ſuperficies,ſpecies infimæ cum ſint,Soli,atque igni differẽtibus ſpecie adnaſcuntur ; brutorum quoque ſenſus ſpecie conueniunt cum humanis , vt contra nonnullos ſuæ familiæ probè notauit Victoria, prima parte relectionis de perueniẽte ad vſum rationis num.4.Cum tamen vtraque ſubiecta ſatis apertè diſtinguantur. Quamuis ergo præſtantiſſima ſubſtantiæ creatæ proprietas ſit intellectus,nõ oportebit variari illam pro ſpecifica variatione ſubiectorum;alioquin tot erunt intellectuum ſpecies,quot Angelorum , fruſtrà ſane , præſertim cum nulla appareat in obiectis ab eis attingendis varietas. *1.Solutio admittit æqualitatem vtriuſque intellectus.* *Vnde debeat colligi ſpecifica ſubiectorũ differentia.* *Non oportet variari proprietates pro ſubiectorum variatione.*

In qua ſolutione dicendũ , ſi qua diuerſitas cernitur in vtroque intellectu penes diſcurſum,& non diſcurſum, alióſve operandi modos ; eam ex diuerſitate ſolùm maioris, vel minoris luminis prouenire , hoc eſt , ſpecierum diſtinctiùs , aut obſcuriùs , latiùs , aut preſſiùs *Vnde colligatur aliqua diuerſitas inter huiuſmodi intellectus.*

pressiùs repræsentantium. Quod etiam monuit Durandus in 3. dist. 14. quæst. 1. art. 2. vbi quamuis ostendere nitatur beatas visiones Angelorum, & animarum specie conuenire ob identitatem supernaturalis luminis; attamen generaliter statuit à principio proximo esse sumendam identitatem, vel diuersitatem intellectionum, non autem à remoto, id est, intellectu; confirmauitque naturali exemplo membrorum leonis, & hominis, quæ non à materia, cum sit eadem, sed à forma proximè distinguuntur. Et D. Thomas suam quoque intellectionum varietatem Angelis superioribus, & inferioribus attribuit quæstione vnica de anima art. 7. ad 5. ob diuersitatem, scilicet, specierum; qui tamen intellectuum tam multiplices differentias specificas, quàm Angelorum positurus non videtur.

D. Thom.

Ex Auic. 1. de anim. c. 53.

2. Solutio ponit distingui specie eos intellectus.

Altera solutio communior est, distingui specificè intellectum humanum ab angelico, vt plures Theologi volunt, cum de identitate specifica beatæ visionis disputant vel ad 1. p. q. 12. art. 6. vel in 3. distinct. 14. vel in 4. dist. 49. speciatim Caiet. 1. p. q. 79. art. 7. qui peculiarem ea de re quæstionem edidisse scribit: & quod est huius articuli institutum, ex eisdem intellectibus colligi specificam diuersitatem subiectorum, vt fecit Alexan. Alen. 2. p. q. 20. memb. 5. D. Thomas 1. part. quæst. 75. art. 7. quidquid in contrarium valeant, quæ ex eodem Sancto Doctore superiùs adduximus; quid enim D. Thomæ obscuriora dicta rimari attinet, vbi aperta est ipsius in contrarium sententia? implexum est tamen, quod de intellectionum diuersitate, vel identitate docet. Namque art. 7. citato de anima ad 1. eas specificè distingui ait, si eliciantur à diuersis principiis, id est, speciebus inditis, vel acquisitis. At verò paulò inferius art. 14. ad 10. negat distingui intellectionum species ex eo quòd similitudines abstractæ sint à phantasmatibus, vel à Deo petitæ. Quidquid autem hac de re sit, illud nunc est concludendum, à diuerso lumine, atque intelligendi modo connaturalibus Angelo, & animæ rectè deduci intellectuum logicam differentiam, quod præstitit D. Thomas 1. part. quæst. 75. art. 7. ad 1. & luculentiùs in quæstione de anima art. 7. ad 4. Ferrar. 2. contr. gent. cap. 94. Quapropter etsi Deus valeat alterũ intellectum ad alterius actiones euehere; non efficiet tamen quin suus cuique debeatur connaturalis modus. Itaque si quando anima more angelico non discurrit, id quidem, aut præter naturam eueniet ratione status separati; aut supra naturam ratione gloriæ.

Lege Scaligerum exercit. 346. aduersus Scotum.

A diuerso lumine connaturali subiectis, ducitur intellectuum differentia.

DISPU

DISPVTATIO II.

De animæ ſeparatæ ſtatu, modóve eſſendi extra corpus.

ARTICVLVS I.

Quid ſit ſtatus ſeparationis.

EX ſuperiori diſputatione de animæ rationalis immortalitate, liquidò conſtat, eam poſt totius compoſiti diſſolutionem in rerum natura perſiſtere. Proximum eſt, vt de eiuſmodi ſtatu, quem ſeparationis vocãt, diſſeramus, dicturi poſteà de illius operandi ratione. Primò igitur, in quonam ſtatus is conſiſtat, inquiremus. Secundò, an animæ rationali naturalis ſit. Tertiò, an in eo exiſtens anima, propendeat nihilominùs ad ſtatum informationis. Quod ad primum attinet, cum ſeparatio, & coniunctio apertam pro ſe oppoſitionem ferant, altera alterius mutua explicatione fiet apertior.

Scopus huius diſputationis

Omiſſa ergo ea ſeparatione, quæ per intellectum fit, cùm duo revera coniuncta, ſeparatim concipimus; quòd ad Dialecticos ex inſtituto pertineat; realis, phyſicáve ſeparatio, ſi pura ſit, in eis tantùm cernitur rebus, quarum ſeparatio ipſa corruptio non eſt, quẽadmodum neque pura, ac ſimplex vnio productio vniẽdorum eſſe debet. Hinc fit, vt inter partes hominis ſolummodò, atque inter ea, quæ loco diuelli, coniungíque ſolent, propria ſeparatio, vnitióque intercedat naturaliter. Siquidem in his ſolùm neque vnitio, productio eſt, neque ſeparatio: at verò quia cæterarum tum ſubſtãtialium tum accidentalium formarum à ſubiectis diſiunctio ipſa, eſt earum corruptio; ideò ſeparatio in eis locum non habet: ſicuti neque in Chriſti Domini humanitate per mortem à Verbo, nec in ſpecieb. Euchariſtiæ, cum illæ corrumpãtur. Vnde obiter colliges non minùs verè, quàm propriè dixiſſe Damaſcenum nihil à ſe Deum ſeparauiſſe eorum, quę ſemel vniuerit. Nimirum, humanitas in triduo mortis non ſeparata à Verbo fuit, ſed potiùs extincta. Dixi, naturaliter, quia in Sacræ Euchariſtiæ myſterio propriè quidem, non tamẽ naturaliter, accidentia à ſubſtantia panis, vinique abiunguntur, quia illa à ſubiecto ſeparatio, corruptio eorundem non eſt, vt ſatis conſtat. Quapropter ſeparationis ſtatus, eiuſque tractatio ſoli humanæ formæ quadrare poteſt; proindéque de illius tãtummodò vnione; ídque quantum ſit ſatis, ad oppoſitam ſeparationẽ declarandam, agendum erit.

Quæ ſit realis, & phyſica ſeparatio. Quibus non cõueniat phyſica ſeparatio.

Phyſica ſeparationis ſtatum ſoli animæ humanæ conuenire.

Ergo vnio formæ ad materiam, vt probè notauit Caiet. in Comment. 1. part. quæſt. 76. art. 1. in reſpõſione ad 6. eiúſque informatio, ſiue cauſalitas, idem ſunt. Quo fit, vt ſeparatio, atque mors, quæ illis ex aduerſo reſpõdent, tantundem valeat: niſi quòd ſeparatio partem

In quo differat mors à ſeparatione.

denominet,mors totum ob eam,quam diximus,rationem; quia illa mancat,non item hoc. Opponuntur autem ſeparatio, atque vnio priuatiuè.Hæc enim poſitiuum quippiam eſt,illa minimè, quod vel ex eo conſtat,quia ad vnionem poſitiuæ, ac reales diſpoſitiones, influxúſque cauſarum deſiderantur: ad ſeparationem verò iſtorũ omnium ceſſatio,atque amotio.Non eſt tamen ſeparatio nuda quędam, puráque negatio: cùm certum, ac idoneum ſubiectum requirat, id eſt,formam; quare,&c.

Separatio,& vnio opponũtur priuatiuè.

At quid tandem eſt(inquies) ipſa vnio, ſubſtantia ne an accidens? ſpiritualis,an corporea?vt enim arguit Caiet.citato loco, ſi ſubſtantiale quippiá eſſe dicatur, iam per ſeparationem anima quippiam ad ſubſtantiam attinens amittet;ſi accidentale,iam per accidens totum hominẽ conſtituet cum materia,quæ ſunt abſurda; nec dicat aliquis nullum id eſſe incommodum,eo quòd vnio ſit veluti diſpoſitio, eſt enim potius ipſa totius conſtitutio,ac compoſitio,non verò antecedens ad conſtitutionẽ præparatio. Huic dubitationi reſpõdendum, animæ rationalis vnionem cum materia (quod etiá aliis formis ſubſtantialib.quadrat)idem valere,atque informationem,cauſalitatémve eiuſdem in facto eſſe,vt ſuprà tetigimus, quapropter nihil aliud dici poſſe quam modum ſubſtantialem, atque ſpiritualem eiuſdem animæ.Quod etiam de productione,actionéve, atque exiſtẽtia ſubſtantiæ dici ſolet,ac debet;eas nimirũ ad genus rei productæ, atque exiſtẽtis ſpectare:quo autem pacto vnio,de qua loquimur, ſpiritualis ſit,cùm alterum extremum; ad quod fit vnio, id eſt materia, ſit corporeum,ex lib.1.de Generatione cap.4.quæſt.13.ad calcem conſtare poteſt;nec maior ea in re difficultas viſitur,quàm cùm alterum extremum vnionis eſt accidens,alterum ſubſtantia,vt rectè conſideranti patebit;quæ tamen extrema ita paſſim coniuncta cernimus,vt vel aſſiduitate ipſa dubitatio omnis compreſſa videatur.

Sit ne vnio ſubſtãtia an accidens ſpiritualis, an corporea.

Ita Iandun. 10.11.lib.1.de anim.

Vnionem eſſe modũ ſubſtãtialẽ, & ſpiritualẽ animæ.

Poſſet etiá hoc loco quæri; An cum anima ſeparata rurſum vnitur,modus alius vnionis ibidem intercedat ſpecie quodammodò diuerſus à priori, quique peculiari nomine reunio dicatur; an potius importetur voce hac ſolummodò geminatio quædã extrinſeca durationis, qua indicetur eandem numero vnionem eſſe, quæ nunc, olimque fuerit,aut certè eandem in ſpecie. Rurſum dubitari poſſet; An vnio per aliam vniatur ipſi rei, quam afficit. Sed hæc tum quia facilia ſunt,tum quia ad præſens inſtitutum non conferũt, omittenda duximus. Illud tantum aduertimus apud graues Auctores vnionem vocari interdum relationem; præſertim cum de illa ineffabili, quæ inter humanitatem, Verbúmque Diuinum datur, ſermo incidit;accommodato,ſcilicet,fundamenti nomine,relationi,quæ ex eo conſurgit,atque inter res vnitas exercetur.

Duplex dubitatio de eadem vnione.

Nomine vnionis indicari etiã relationem.

Ex dictis conſtat,quænam eſſe debeat præſentis articuli concluſio. Nimirum animæ rationalis ſtatum extra corpus, ſeparationémve, ſi formaliter ſpectetur, priuationem eſſe actus ſecundi eiuſdem animæ,id eſt,informationis, ſeu vnionis erga corpus; & quod hinc ſequitur,

In quo conſiſtat animæ ſeparatæ ſtatus.

ſequitur,ipſius relationis,ac præſentiæ,tum ad idem corpus, tum ad cætera,quibus ratione corporis fiebat præſens;omnis denique concurſus,quē per proprias facultates ſolebat exhibere;quo fit vt quærenti an per ſeparationem anima rationalis mutetur;reſpondendum ſit,mutationem quidem ſubire, ſed tamen priuatiuam; (nam de ea locali, realíque ſeparatione, per quam à corpore diſſoluta migrat, inferiùs agendum erit) alioqui ſi propoſitiuo vnionis modo, alium naturaliter ſortiretur extra corpus,non eſſet cur præter naturā tunc exiſteret,ac rurſus cur in corpus propendere diceretur;quemadmodum materia, forma hac ſemel amiſſa, præter naturam non manet: quia aliam illius vice naturaliter ſuſcipit. Vndè illa Caiet.ſentētia 3. part. quæſt.6. art.3. quòd anima cum ſeparatur ſemiperſonalitatem compare,refutanda nunc foret,niſi id lib.2.de Anima cap.1.quæ.2. art.2.actum eſſet.Porrò licet hæc ita ſint,habet nihilominùs ſeparatio animæ ſimilitudinem quandam cum prima Angelorum productione,quatenùs vt hi cum primùm creantur in actu primo,ac completo operandi conſtituuntur, ſic anima in ipſo momēto ſeparationis per ſpecies denuò inditas, ac per propriam potentiam mouendi ad operandum expeditur,vt in progreſſu dicemus. *Animam per ſeparationē mutari priuatiuè.* *Neutiquā ei poſitiuū modū aduenire.* *Similis eſt animæ ſeparatio primæ Angelorum productioni.*

Sed iam oppones.Cum accidentia virtute diuina à ſubſtantia ſeparantur in Euchariſtiæ Sacramento,non ſolùm amittūt naturalem vnionem,ſed etiam acquirunt nouum, ac poſitiuū eſſendi modum, qui vicem ſubeat antiquæ vnionis, compleátque ipſorum accidentium exiſtentiam. Item cùm Chriſtus Dominus iiſdem Euchariſtiæ accidentibus deeſt,aliquem eſſendi modum poſitiuum debet acquirere, alioqui ea ſeparatio à ſpeciebus, corruptio Chriſti dicenda eſſet, quod eſt abſurdum. Pari igitur ratione cùm anima rationalis à corpore abiungitur, non ſolam priuationem vnionis patietur; ſed modum poſitiuum etiam pro vnione denuò comparabit. *1.Obiectio.* *2.Obiectio.*

Ad primum tamen exemplum admiſſo antecedente,neganda erit conſequentia;etenim rationalis forma etiam vnita corpori ſubſiſtit, vt loco citato de anima oſtenſum eſt; quapropter nullius modi acceſſu eget cùm ſeparatur;cuius merito poſſit ſubſiſtere;quod tamen in Euchariſtia longè euenit,vbi quantitas nouum quendam modum denuò recipit,quo extra ſubiectum exiſtat.Deinde negari poteſt antecedens;qua de re lib.1.de Generatione cap.4.quæſt.7.latius diſputatur.In poſteriori exemplo concedendum, cum primùm Chriſtus Dominus ab ſpeciebus Euchariſtiæ deficit,puram pati priuationem vnionis,realíſque præſentiæ ad ipſas, nihílque poſitiuum comparare;non tamen ob id dicendum eſſe eum corrumpi, cùm nulla mutatio phyſica circa ipſum, ſed circa ſpecies tranſigatur, quod maiori iure dicendum etit de ſeparatione Diuini Verbi ab humanitate cùm per triduum extincta fuit. *Ad 1.obiect.* *Ad 2.*

ARTICVLVS II.

Sit ne separationis status animæ rationali naturalis.

Quo pacto naturale hic accipiatur.

NATVRALIS status vocabulo, non solùm intelligimus eum, qui supernaturalis non sit, ac citra miraculum; sed qui cōsentaneus animæ humanæ dici possit, atque, vt ita dicam, desiderabilis. Sunt enim hæc non parùm diuersa: quod exemplo ignis frequenter explicat D. Thomas: nullo enim miraculo, nulláque supernaturali vi circulariter voluitur ad cauum Lunæ, & tamen is motus naturalis dici nequit ei elemento, vel ipso Aristotele auctore, cùm iam ad motum sursum naturaliter inclinetur, ac propendeat.

Prima asser. Sit igitur hac de re prima assertio propositæ dubitationi directò respondens. Separatio animæ à corpore, tum in fieri, tum in facto esse, non est ei naturalis, siue consentanea. Ita docet D. Tho. non semel, præsertim 1. part. qu. 89. art. 1. Caiet. ibidem. Ferr. primo contra gentes cap. 83. & 94. Henricus quodlibeto 7. quæst. 13. aliíque non pauci, suadetur autem in hunc modum. *Cōfirmatur primò.* Primùm affectiones oppositæ, præsertim priuatiuè, eidem rei connaturales, & consentaneæ esse nequeunt: at animæ rationali maximè naturalis est vnio ad corpus: ergo separatio, quæ eam vnionē demolitur, minimè erit eidem consentanea, atque optabilis. *Secundò.* Secundùm, Id, quod in totiùs compositi perniciem cedit, naturale esse nequit ipsi formæ, alioquin à forma nonnunquam ei malum obueniret, quod est absurdum; forma igitur nullibi, quàm in materia connaturalem habet essendi modum. Diximus, formæ, non autem, materiæ, quoniam hæc cum à natura instituta sit in commune subiectum generationum, corruptionúmque vniuersi, consequens fuit, vt haberet aliquam indifferentiam, ratione cuius alias etiam formas posset appetere: qua de causa malefica dici consueuit à Philosophis, aliísque eius generis nominibus notari; at verò forma cum à natura sit instituta in vnius tantùm compositi bonum, eius erit continere, coercereque vagam materiæ appetentiam, proindéque non debuit aliam propensionem habere, *Tertiò.* quæ huic muneri sibi tam proprio obstare posset. Tertiò, Separatio ad naturam formæ nihil interest, vt patet inductione cæterarum, quare cum nullus sit in humana anima gradus, qui ad informandum corpus non pertineat, vt alibi comprobatum est, fit, vt quemadmodum reliquæ formæ ad separationis statum naturalem pro-*Quartò.* pensionem non habent, ita neque illam habeat rationalis. Quartò, quia ad id, quod est consentaneum, datur quidam veluti impetus naturæ: at si consideremus ea, quæ in separatione animæ à corpore accidunt, nihil tale reperiemus ex parte ipsius; quod in hunc modum declaratur. Dispositiones noxiæ, ac mortiferæ ei aduersantur; non possunt igitur illam in statum quasi connaturalem impellere, & statuere, vt satis liquet; Deinde dici non potest illam ob inductas

dispositio

dispositiones sibi inimicas, per sese commigrare, ac veluti hospitium vertere;quandoquidem in tali separatione, neque illum etiam tenuem concursum formalem habet, qui formis cœlorum concedi solet erga circularem motum, cùm potiùs ab officio formæ tunc spolietur;non est igitur cur separatio animæ rationali consentanea dicatur.Denique illud saltem negari non potest, multò congruentius ad naturam suam vniri animam,quàm separari:cum hoc posteriori modo fit in actu primo tantùm, illo verò priori fit in actu secundo causandi,conferendíque esse tum materiæ, tum composito, quod est rebus admodum naturale,exercendi item operationes non solùm intellectiuæ partis,sed etiam vegetantis, atque sentientis. Ac iuxta hanc sententiam accipiendus est D.Tho. qui 4. contra gentes cap.79.& 1.part.q. 118.art.3. scribit contra naturam animæ nostræ esse separatam existere à corpore, id est, minimè consentaneum, atque expetibile. *Vltimo.* *In quo sensu dici possit separatio contra naturã.*

Sed contra propositam ac confirmatam assertionẽ sunt nonnulli sequuti Auicennam,quorum meminit Caiet.in commẽtariis primæ partis ad art.1.q.89.non quòd crediderint naturale esse, ac consentaneum animæ rationali quoquomodo extra corpus esse: sed ordinatim post corporis informationem:quemadmodum, & fœtui non primo,sed post certum illud tempus,quo in vtero materno detineri solet,naturale,ac consentaneum est in lucem prodire, ab illóque tenebricoso naturæ ergastulo foras emicare.Ad quam sententiam luculenter allusit Seneca Epist.102.ad Lucillum in hæc verba.Quemadmodum nouem mensibus nos tenet maternus vterus,& præparat non sibi,sed illi loco,in quem videmur emitti, iam idonei spiritum trahere,& in aperto durare; sic per hoc spatium, quod ab infantia patet in senectutem,in alium naturæ sumimur partũ, alia origo nos expectat,alius rerum status; nondum cœlum nisi ex interuallo pati possumus,proinde horam illam decretoriam prospice, non est animo suprema,sed corpori, transcundum est, excutit natura redeuntem,sicut intrantem,&c.Hæc ille. *Separationẽ animæ esse naturalem, aliquorum fuit opinio.* *Explicatur, sententia.*

Pro qua suadenda sententia primum esto argumentum. Multò magis pendet hæc materia ab vnione huius formæ rationalis,quàm è contra,vt est consideranti manifestum; atqui eo non obstantę naturale est ipsi materię huius formę vnione priuari:erit igitur & huic formæ naturale vnionis priuationem subire.Confirmatúrque argumentum similium exemplorum inductione; quis enim neget naturale esse hominibus suo tempore caluitiũ, arboribus hyberno tempore nuditatem foliorum,animantibus somnum,qui vigiliæ vacatio est;& vniuersim causis omnibus,postquam semel effecta sua edidere,virtute priuari ea iterum producendi:quapropter cum forma rationalis causa etiam sit, non solùm multo post tempore, sed data etiam semel vnione ipsius ad corpus, naturale illi erit ab eo influxu desistere, cum nulla iusta ratio cogat cur in actu secundo semper esse oporteat. *Confirmatur primo.*

 Secundum,

2. Argum. Secundum, Anima rationalis non vnitur corpori, nisi vt illius ministerio operandi instrumenta colligat, id est, species; mirum igitur non erit si corpus deinceps naturaliter exuat, ac seponat. Nam post bene instructam domum, nauim ve, opificum arma quis requirat? Quæ post adultam prolem parens nutricem poscat? Quis post depictam tabulam penicillum?

3. Argum. Tertium, Operandi modus absque vlla phantasmatum ope, naturalis animæ est, ac prorsus consentaneus; ergo etiam modus essendi, cum alter ex altero probe colligatur. Assumptũ, præterquàm quòd est apud D. Thom. prima secundæ quæst. 5. art. 1. ad 2. quo in loco docet post huius vitæ statum habere nos modum alium connaturalem intelligendi, probatur primò, quia cognitio extra corpus supernaturalis non est animæ, eáque est multò perfectior, vtpotè distinctior, atque expeditior, quàm quæ in corpore; erit igitur anima ad ipsam exercendam propensa naturaliter. Secundò, quoniam, vt est eiusdem Doctoris Sancti, pluriúmque Theologorum dogma, eo temporis momento, quo anima à corpore abiungitur, stata lege species recipit, quibus deinceps intelligat. Scilicet ad naturæ Auctorem pertinet, vt tunc cum ope phantasmatum destituitur, nouis rerum imaginibus adornetur. Nec si Scoti placitum magis arridet de specierum conquisitione ex obiectis, propositi argumenti pondus eleuatur, sed augetur magis, vt consideranti planum fiet. Concludamus igitur iuxta naturam suam operari animam extra corpus, atque adeò extra idem consentaneè perdurare.

4. Argum. Quartum, quia quod naturale non est, diuturnũ esse nequit, teste Philosopho primo de Cœlo c. 3. text. 15. & lib. 2. c. 3. text. 18. at status separationis est æternus animo rationali naturæ, viribus spectatis, cum illius ad corpus regressio miraculosa sit; ergo, &c.

Improbatur hæc opinio, & responde-tur ad arg. Hæc tamen ita erunt expedienda, atque in primis similitudo, quæ ex fœtu deducitur, elegans quidẽ est; sed parùm vrget; potuit siquidem, tam in materno vtero, quàm extra illũ connaturali modo existere proles, quia vtrobique ad perfectionem obtinendam tendit: at verò anima extra corpus præcipuum formæ munus amittit, quod est informando materiam, compositum constituere: vnde non poterit in eo statu connaturali modo permanere.

Ad primũ. Ad primùm verò argumentum neganda erit consequentia; & ratio in promptu est, quia anima hæc vni tantùm materiæ coniuncta esse valet naturaliter, vt 1. Phys. capite nono, quæstione 11. artic. 4. ad vltimum habetur: non ita verò materia; quapropter etsi hanc deserat formam, statum etiam naturalem sub quauis alia retinebit.

Cur materia potius, quàm forma separatio sit naturalis. Porrò exempla, quæ in confirmationem adducũtur, si rectè accommodentur, instituto nostro prosunt, non obsunt, siquidem neque capillis, neque foliis, aut vigiliæ connaturale esse potest extra illa subiecta inueniri. Iam quod de causis additur, naturale eis esse, carere vi producendi effectus semel editos, falsum est, si de iis intelligatur à quibus non solùm in fieri, sed etiam in conseruari effectus

iugiter

iugiter pendent, seu quatum influxus non interrumpitur, cuius generis constat esse animam.

Ad secundũ. Secundi argumenti antecedens falsum assumit; cũ propter actiones etiam partis sentientis, atque vegetantis, anima materiæ copuletur. Quin etiam licet à nobis admitteretur, neganda esset adhuc consequentia, cùm semper vsu sensuum egeamus ad species intuitiuas propria ope comparandas, singulariáque intelligenda.

Ad tertium. Ad tertium, negandum quoque erit antecedens, nisi sensum (vt vocant) reduplicantem contineat; accepta nimirum anima prout statum obtinet separationis; tunc enim toti illi quasi coniuncto ex anima, & statu naturale erit sine corpore operari, quo pacto intelligendus est D. Thom. in argumento citatus. *Anima solũ vt separata naturale est sine corpore operari.* Ad primam deinde confirmationem negetur consequentia: multò enim perfectior est circularis motus, quàm rectus, non tamen prior ille est igni cõsentaneus, sed posterior. Nimirum, quæ præter naturam competunt, nihil interest meliora ne sint, an deteriora, quàm quæ competunt consentaneè. Ad secundam dic ex illo Theologorum dogmate concludi quidem animæ humanæ species, atque actiones intelligendi extra corpus, in quoddam veluti supplementum dari; non autem in connaturale, atque expetibile præ corporis vnione ornamentum. *Actio animæ extra corpus etsi illustrior sit, nõ est cõnaturalior.*

Ad quartũ. Ad quartum, si per non naturale violentum intelligatur, concedenda maior, sed nihil contra nos, qui separationem violentam esse negamus; si verò, quæ præter naturam sunt, etiam comprehendat, falsa est, vt exemplo ignis ostẽditur, hic enim æterno tempore præter naturam volui posset, si cœlorum motus nunquam desisteret.

Secũda assertio. Secunda assertio, Separatio à corpore animæ rationali violenta non est. Declaratur, suadetúrque, nam violentum, vt sumitur ex Aristotele 3. Ethicorum tunc dicitur, cùm subiectum vrgetur in contrariam affectionem, vel statum eius, ad quem effectiuè inclinatur, ac tendit: sic motus, locúsque sursum dicitur violentus corpori graui; quoniam in contrarium motum, ac locum effectiuè propẽdet. *Quid sit propriè violẽtũ.* Cùm ergo anima rationalis effectiuum influxum non habeat in sui vnione ad corpus (is enim propria est efficientis causalitas) sed formalem; fit vt quidquid contra talem influxum accidit, violentum dici non mereatur: vnde neque cœlum violẽtiam pati dicetur, cum post diem iudicij æterno tempore quiescet; quia ea quies pugnat quidem cum motu, ad quem tamen cœli forma non effectiuè, sed formaliter tantùm concurrit. *Anima in vnione nõ habet influxũ effectiuum.* Atque hæc ratio probat, quod etiam D. Thom. primæ secundæ. quæstione 6. artic. 4. ad 2. fatetur de qualitatibus actiuis, vbi maximè violentia cerni posset, nulli omnino formæ violentiam fieri, cùm à materia excluditur, non solùm spectata generali rerum lege, secundum quam naturale est illis corrumpi, vt aliæ generentur, sed etiam spectata peculiari; cum nulla forma efficientem influxum habeat ad se ipsam, vel compositum conseruandum, ac formaliter tantum cum sibi contraria pugnet in subiecto, si, qua ex patte proprium munus formæ præstat, consideretur. *Nulli formæ violenta est à materia separatio.*

Quod

In quo statu forma possit pati violentiam. Quod ideò dixerim quoniam si attendatur, vt est ipsi composito ratio agendi, vel actioni contrariæ resistendi, violentiam fortasse propriã patietur, quod considerasse videtur Aristoteles cum lib.5.Phys. cap.6.text.59.alterationes etiã violentas dari scripsit. Qua cum moderatione propositum à nobis pronuntiatum accipiẽdum volumus.

Si separatio esset violẽta, foret regressio naturalis. Quod vlteriùs suadetur commodiùs nũc ad rem nostrã adducto argumento, quod pro sententia Auicẽnæ quarto loco superiùs proposuimus: quia, si anima violenter separaretur à corpore, iam resurrectio naturaliter homini deberetur, quod philosophis absurdũ est, consentientib.penè vniuersis, nihil semel propriè corruptum, redire posse per naturam. Probatur consecutio, quia cum anima post mortem naturaliter perseueret, si is status illi foret violentus, non posset non tandem aliquando naturali via ab eo expediri, cum perpetuus esse non possit docente Aristot.2.de cœlo cap.3.text.18.

Ad hæc, Violentum dicitur, cuius principium est foris; sed forma etiamsi nulla inimica qualitas exteriùs immittatur, dissociabitur aliquando à materia, consumpto humido: ergo ea separatio violenta non est. Facit pro hac sententia id, quod scribit Tullius Tuscul.1.discessum animi à corpore fieri nonnunquam cum voluptate, & locus ille Platonis in Timæo. Mors, quam morbi, & vulnera intulerunt, violenta est, atque molesta; quę verò genio paulatim ad finem naturaliter surrepit, inter omnia mortis genera leuissima est, & cum voluptate potiùs, quàm dolore contingit. Similia scribit Seneca lib.4. cap.30.& lib.11.cap.78.

Obiectio. Oppones tamen vulgarem illam diuisionem mortis in naturalem & violentam; quam etiam insinuauit Plato loco proximè adducto: vnde concludi videtur aliquam separationem (id enim est mors) violentam esse: sed occurrendum, mortem violentam dici, spectata potiùs forma, vt ratio agendi est, ac resistendi; non vt proprium formæ munus exequitur; vel certè in ea diuisione attẽdi etiam ad propriam *Dilutio.* violentiam, qua quis externa vi motrice in mortem cogitur. Lege quæ libr.1.de Generatione cap.4. quæstione 16.art.3.ad secundum scripta sunt.

3. Assertio. Ex duabus assertionibus tertia facilè deducitur; Separationẽ animæ à corpore præter naturã esse. Nam cum naturalis non sit, neque etiam violenta, fit consequens, vt ex approbata Philosophorum diuisione, præter naturam esse dicatur. Quòd si D.Thom. aliquandò contra naturam esse scribit, præter naturam accipiendum esse superiùs monuimus, atque ita vsurpat Aristoteles tum alibi, tum 1. de Cœlo ca.2.text.15.& lib.2.cap.3.text.18.In Physicis quoque lib.5. cap.6. text.57. violentam accretionem appellat, quæ præter naturæ debitum excurrit: quapropter non rectè Ferr. statũm separationis simpliciter contra animæ naturam esse affirmauit libro 2. contra gent.cap.83.

ARTI

ARTICVLVS III.

Vtrum anima separata ad vnionem corporis naturaliter propensa sit.

Lege Xistum Senēsem lib. 5 annot. 185. & 236.

PRÆTERMISSA hoc loco absurda Platonis, atque Origenis existimatione erronea, quam plerique è Sacris Doctoribus refellunt. Animas autem hominem natum benè, beatéque viuentes in pœnam admissi sceleris addictas fuisse corporibus, quo fit, vt non solùm non illa appeterent, sed refugerent quàm maximè. Scotus in 4. distinct. 43. quæst. 2. articulo tertio circa tertiam propositionem, & distinct. 45. quæst. 2. in argumentorum responsionibus. Ioannes Maior. 4. sentent. libro quæst. 3. artic. quatto, & alij negantem quæstionis partem secuti sunt, alio ex fundamento, quia videlicet animam propter bonum corporis, non verò ob aliquam sibi peculiarem perfectionem, quam separata assequi non posset, obtinendam, eidē corpori vniri credunt. Peculiarem dico, quoniam ipse Scotus quodlibeto nono, non solùm non negat, sed probat etiam animam separatam perfectione carere nonnulla, quam habuerat coniuncta, id est, participatione (vt credit existentiæ totius suppositi, quam tamen perfectionem ait esse communem animæ cum toto (addere iure posset cum materia) non autem peculiarem ipsius.

Falsa hæc de re Origenis existimatio.

Negatiua Scoti sententia eiusque fundametū.

Quæ sententia probari potest primò. Si anima extra corpus collocata in ipsum propēderet; violentiā perpetuò pateretur, nisi Deus præter naturæ legē de resurrectione prouidisset; cum in eo statu semper esset permansura: hoc autem à suaui naturæ progressu longè abest; ergo anima ad iteratam corporis vnionem non inclinatur. *1. Argum.*

Secundò. Vnio ad corpus impeditura est animæ expeditam, angelicæque simillimam intellectionem, ac propriam motionem ad locum, corpore, scilicet, animam degrauāte, sensumque multa cogitantem deprimente, vt habetur Sapientiæ. 9. Non igitur talem vnionem amat anima. Quòd si assumptum neges, dicasque futurum deinceps, vt D. Paul. pollicetur, corpus spiritale, id est, omnibus conditionibus degrauantibus liberum, adhuc vrgeberis, quia nūc ea, quæ naturæ sunt, spectamus, non quę Deus decernit liberaliter, præsertim quia addicta responsio in damnatis animis locum non habet. *2. Argum.*

Tertiò. Causa efficiens ex eo quòd perfectionem ex effectu non comparet, imò impertiat, in illum non dicitur propendere: sed anima rationalis nihil perfectionis recipit à materia, quòd extra illam non posset recipere, id est, species; impertit autem materiæ existentiam; ergo cum separata fuerit, in illam propensa non dicetur. *3. Argum.*

Quartò. Quoniam si anima extra corpus posita naturaliter in ipsum propenderet; naturaliter concluderetur resurrectionem ordinaria potestate exhiberi posse; cum res quæque ad statum, in quem propendet naturali via ac ratione promoueri soleat: ac resurrectio in *4. Argum.*

fidei articulis continetur, vt proinde non videatur naturaliter exerceri posse, aut cognosci, ergo &c.

Opposita sententia D. Th. Contraria tamen sententia est D.Thomæ 1.part.quæst.76.art.1. ad 6. Abul.in 22.caput Matth. quæst.222. ad 4. videturque expressa à D.August.12.super Gen.ad lit.cap.35.cùm scribit inesse animæ separatæ naturalem quendam appetitum administrandi corporis. Cuius sententiæ fundamentum illi contrarium est, quod pro Scoto iactum fuit: nimirum animam separatam ideò corporis societatē adamare; quòd non minimam inde obtineat perfectionem. In eius ergo fundamenti gratiam aduertendum: cum perfectio entitatis cuiuslibet, ipsa eius natura sit, vel naturam sequatur; cumque entitas animæ sit respectiua, vt pote pars tum ad compartem aliam, tum etiam ad compositum ordinem includens, eius quoque perfectionem ab eo ordine abstrahere nō posse. Quicquid igitur boni accesserit composito ex partibus, in id ipsæ impensè incumbent. Itaque bonum totius compositi alienum à partibus non est, vt Scotus videtur credidisse, sed ad ipsas interest magnoperè, vt mirandum non sit, quòd in illud etiam inclinentur. Quæ ratiocinatio in materiam valet erga formam, quantumlibet propriam existentiam possideat: multóque magis institutum concludit ex parte formarum eorruptibiliū, quantùs superiori aliqua potestate à subiectis separentur, nobiliorique existendi modo gaudere dicantur. Neque enim propterea ad connaturalem essendi modum inclinationem deponent (sunt enim ipsæ sic essendi aptitudines, vel certè inseparabiliter ab eis tales aptitudines emanant) vt hic etiam locum habeat illud Pauli; Nolumus spoliati, sed superuestiri; primæ Corinth.15.

Probatur primò.

Partes propendent in bonū totius compositi.

Secundò. Hinc rursus arguitur. Materia ideò inclinatur ad formam, tunc etiam cum ea caret, quia est aptitudo quædam materialis sui actus; sed forma quoque aptitudo est formalis ad materiam: ergo in hanc pariter propendebit, etiam cum extra illam erit.

Tertiò. Præterea. Vt superiori sectione conclusimus, separationis status non est propriè naturalis animæ: erit igitur naturalis status vnionis; cum alius non supersit; sed vnumquodque in id propendet, quod sibi naturale est, ac consentaneum; ergo. Accedit Aristoteles secundo Physicorum, capite secundo textu vigesimo tertio, quo loco scribit materiam esse propter formam: ergo boni aliquid formæ accedit ex materia, & libro tertio de anima capit.12.text.61. conducere ait animali rationali, quòd sensu sit præditum, animæ verò quòd sit prædita corpore: hominis igitur pars superior à corpore perfectionem aliquam recipit.

Quid boni accedat animæ ex vnione cum corpore. Siquis autem quærat, quodnam sit tandem eiusmodi bonum, siue perfectio, quæ animæ ex vnione corporis accrescit; Respondendum erit nullum esse potius bonum, quàm vnionem cum materia, totiusque compositi cōstitutionem actualem, cum propter hæc tanquàm propter finē sit, & in entiū latitudine inueniatur. Atque hanc vocat Caiet.prima secūdæ quæst.4.art.5. perfectionem extensiuam. *Lege Henr. quodl.7.q.13. Lege Fer. 4. contra gent. cap.79.§.Sed nulla.*

Sunt

Sunt autem nonnulli, qui ſtudio componendi vtramque ſententiam Diui Thomæ,& Scoti, dicant animam rationalem conſiderari poſſe & vt ſeparabilem,& vt formam; qua diſtinctione vtitur idem Diuus Thomas prima ſecundæ quæſt. 4,art.5. ad primum,dum docet beatitudinem intellectualem competere animæ,vt corpus tranſcendit,non autem,vt forma eſt ipſius.Priori ergo modo ſpectatam, aiunt corpus minimè appetere,ſed poſteriori,ac D.Thomam hoc attendiſſe,Scotum verò illud. *Quo pacto velint aliqui has opiniones conciliare.*

At enim quia huiuſmodi diſtinctio nonnullam præbet anſam ponendi in anima rationali duos gradus,alterum quo ſit forma corporis,alterum quo ſit ſeparabilis ; qua in re, non minimus latet error,ſuperſedendum ea eſt,præſertim quia non oſtendit quid in quæſtione propoſita ſimpliciter ſit decernendum. Quæ hactenus diſſeruimus ſuadent quidem naturalem inclinationem, ſiue appetitum innatum,atque improprium animæ noſtræ erga materiam, non tamen planè oſtendunt habere illam quoque proprium, innatum, atque elicitum. *Horum doctrina nō admittitur.* *An habeat anima elicitū appetitū ad reunionē cum corpore.*

Soarius 3.p. q.53.diſp.44. ſect.7.ad calcem. Recentiores quidam Theologi credunt animam ſeparatam nulla habita ratione gloriæ , vel damnationis; ſed in ſtatu puro ſeparationis,vt nunc loquimur, minimè deſideraturam (ſi rectè ſapiat) reunionem ad corpus.Primò,quia non alterius, quàm illius , quod depoſuerat,corporis reunio ei deberetur, hoc eſt,morti iterum obnoxij,vt notum eſt : quo pacto iam in infinitum abiret eiuſmodi deſiderium;cum infinities eſſet corpus per mortem deponendum:quod tamen abſurdum videtur,atque alienum à naturæ inclinatione,quæ ad determinatum ſemper contendit finem. *Sētētia,quæ negat probatur primò.*

Secundò,quia reunio ad corpus caducum,perfectam rerum contemplationem moratur,turbatque,atque adeò naturalem beatitudinem minuit; non poterit ergo elicito actu ſaltem deliberato expeti ab anima. *Secundò.*

Tertiò, quia quòd tãtoperè viui formidemus vnionis diſſolutionem , inexperientiæ potiùs illius animæ ſtatus adſcribendum eſt; quàm,exiſtimãdum commodiorem ei eſſe vnionem. Adde animam per ſe ſumptam id minimè formidare , ſed totum hominem , quem certum eſt maximè expetere ſuarum partium coniunctionem , ſine qua non conſtabit. *Tertiò.*

Quartò,quia anima,qua ratione forma eſt corporis,inter naturas preſsè ſumptas numeratur , per voluntatem verò ab huiuſmodi naturis ſecernitur;vt conſtare poteſt ex iis,quæ 2.Phyſic. capit.primo, quæſtione quarta,ſunt annotata;ergo non appetet actu elicito à voluntate id,quod ſibi tanquam naturæ cõpetit,id eſt, corporis vnionem.Probatur conſequentia,quia id deſiderium iam non eſt ab anima,vt à natura,atque adeò nec naturale. *Quartò.*

Quintò , Reunio animæ ſemel à corpore ſeparatæ non eſt naturalis, ſed miraculoſa:ergo non cadit ſub naturale ipſius animæ deſiderium. *Quintò.*

 Affir

Affirmandum tamen omnino est animam separatam actu etiam elicito desiderare naturaliter resurrectionem. Quæ sententia satis confirmatur ex iis, quæ dicta sunt de innata propensione animæ separatæ ad corpus. Nam cùm anima proprio appetitu donata sit, id est, voluntate, cur ea, quibus perficitur, & in quæ, siue propriè, siue impropriè propensa est, elicito actu non desideret? Præsertim quia voluntas totius subiecti appetitus dicitur, quo, videlicet, desiderare possit quidquid ei naturæ iure semel obuenit; qualis est societas corporis. Deinde, anima etiam quà rationalis, atque adeò qua volitiua, forma est corporis; vt alibi demonstratum est, non enim quia per hanc prærogatiuam cæteras formas excedit, ideò per illam à conditione formæ recedit: poterit ergo per volútatem appetere quidquid ei, qua natura est, competit, cum eiusmodi appetitio ab ea, vt natura est, proueniat.

Contraria sententia amplectẽda est.

Lib. 2. de anima c. 1. qu. 6. & 2. phys. c. 1. quæst. 24.

Ad primum negatiuæ sententiæ arg.

Quapropter ad primum superioris sententiæ argumentum dicito animam rationalem non appetere simul infinitas vniones, sed vnam tantum; quam appetitionem infinities recurrere nullum est incommodum, si eius etiam obiectum eandem subeat cõditionem: quemadmodum nullum est incommodum infinities descendere lapidem, si toties sursum pellatur. Quòd si obiicias à D. Aug. 12. lib. de Ciuit. c. 13. irrideri perpetuam (vt quidam Philosophi arbitrabantur) earundem rerum reditionem. In promptu responsio est, irrisionem illam hominis esse apprimè callentis, quid ea in re à Deo fuerit statutum, non autem ignorantis, quid in certo aliquo ordine rerum, illarum aliquæ postularent. Adde etiam eos philosophos plura alia asseruisse reditura, vt eadem hominum studia, mores, &c. quæ cum libera sint, iure à S. Doctore irridentur. Lege quæ libro 2. de Gener. c. 11. q. 1. art. 1. scripta sunt.

Dilutio.

Obiectio.

Ad secundũ.

Ad secundum, fatendum perfectiùs contemplari posse animam separatam, quàm corpori vnitam: negandum tamen illum, quàm istum statum ei esse magis expetibilem: cum non ille, sed hic eidem sit connaturalis; vt superiori articulo docuimus. Itaque quòd ea cognitio, quam corpori vnita assequi valet; imperfecta sit, conditio est humana, quam æque ferre par est animam. Quòd deinde cum labore obtineatur, extrinsecum est impedimentum, vt proinde desiderio excitando per se non obsit, sicuti de toto ipso homine doceri solet, cum de eius sciendi appetitu agitur.

Ad tertium.

Ad tertium, concedendum mortem non tam propriè animæ, quàm toti homini esse formidabilem; ex quo tamen non sequitur animam non auersaturam naturaliter sui separationem, tunc etiam cum illum statum subierit.

Ad quartũ.

Ad quartum dicendum, etsi anima distinguatur à quibusdam naturis pressè acceptis per voluntatem, & intellectum; adhuc tamen intra genus naturæ propriè spectatæ contineri, cùm etiam qua rationalis, sit forma corporis, vt diximus. Adde nostro instituto sat esse, si anima per actum elicitum voluntatis vnionem appetat naturaliter

raliter

raliter,id est,consentaneè,iuxta genium suum, etsi non appetat naturaliter,ac ducto vocabulo à natura presse accepta.

Ad quintum dic,resurrectionem non esse supernaturalem quoad entitatem,cum sit vnio eiusdem speciei cum prima generatione,etsi quoad modum supernaturalis sit. Quæ verò ita se habent naturali desiderio appeti valent, vt à cæco aspectus; sed de hac re statim plura. *Ad quintū.*

Ad primum verò argumentum pro Scoti sententia initio articuli adductum negari debet assumptum; non enim quod est contra quamlibet inclinationem naturalem,violentum dicitur; sed contra effectiuam:alioquin dicatur etiam cæcus in statu violento existere. Atque hûc tandem pertinet Caietani solutio 1.p.qu.76. art.1. ad finem ex D.Th.elicita.Idem verò Sanctus Doctor qu.24. de veritate art.10.ad 1.rem illustrauerat exemplo causæ efficientis,quę violentiam pati non dicitur,si non agat,cum ex alterius etiam causæ concursu fortassè pendet eius actio,vt accidit cuilibet parenti comparatione prolis.Itaque ad violentiam requiritur efficiens,sufficiénsque principium in eo,quod illam passurum est.Lege quæ dicuntur libr. 2.de Gener.c.11.q.1.art.4. *Respondetur ad argum.ēta adducta pro Scoto.* *Ad primum.*

Ad secundum, nihil referre si aliquantulum anima à mortali corpore degrauetur, quominus ipsius vnionem amet, attendimus enim id,quod natura hominis ex propria fert conditione. Porrò Salomon,de operibus studiosis maximè loquitur, quibus deprauatus appetitus repugnat; non autem de pure naturalibus, vt in præsentia. *Ad secundū.*

Ad tertium, neganda est minor propositio, quia actum informandi,quæ est princeps animæ perfectio earum,quæ illius naturam comitantur,eadem anima absque materia non obtinet. Pro solutione quarti,sequens articulus proponitur. *Ad tertium.*

ARTICVLVS IIII.

Soluitur quartum argumentum superioris articuli pro Scoto.

QVARTVM argumentum petit, an reunio animæ ad corpus, quæ ipsa est resurrectio, naturalis sit. Videtur enim affirmatè respondendum.Námque si ad materiam attendamus, manet in ea post separationem animæ capacitas antiqua;siquidem ab eadem nullo modo distinguitur.Si verò animam consideremus,cum sit etiam formalis quædam,ac transcendens habitudo erga materiam,haud dubiè, cum perseueret anima, perseuerat eius ad materiam inclinatio. Non est igitur cur ratione vtriusque vel alterius partis, non possit vnio naturaliter iterari. Quod si ita est; ergo siue à prima, siue à secunda causa agente id præstetur, naturæ debito continget, cum iis, quæ natu- *Pars, quæ affirmat resurrectionē esse naturalem.*

raliter vniri valent, causa naturaliter vnies respondere debeat, id quod etiam D. Clemens non obscurè testatur lib. 5. constit. c. 6. vbi sic ait. Qui corpus Adæ fabricatus est, idem & Adæ, & cæterorum corpora suscitabit, quòd hoc naturæ hominum rationis participi debeatur. Accedit quoniam non alia ratione meliùs constare potest, quid futurum fuisset hominibus, si erga illos Deus naturalem, generalémque prouidentiam tantummodo exhibere vellet. Quandoquidem solius animæ status satis esse non videtur, vt homini abundè prospiciatur.

Cōfirmatur auctoritate.

Reunionē esse naturalē quo ad entitatem.

Hæc tamen sententia ad summùm concludit vnionē semel dissolutam inter animam, & corpus, naturalem esse quoad entitatem, quod libenter fatemur. Nec enim illa ex eo quòd postquàm euanuit, iterum redeat, amplius variatur, quàm penes actum, ac potentiam. Non tamen (quod est quarti argumenti, in cuius explicatione versamur, institutum) efficit eam, vel naturaliter exhibendam esse, vel alicui homini semel corrupto deberi, aut denique ab eo fore cognoscendam, sed peculiari Dei institutione, ac decreto, quod vocant supernaturalem esse quo ad modum, nō quasi modum aliquem intrinsecum habeat supernaturalitatis (id enim à vero abest; tum quia actio ipsa iam est modus quidam, tum quia iam in termino aliquid supernaturalitatis induceret quod nemo admittit) sed per extrinsecam denominationem à supernaturali Dei prouidentia, qua eandem numero productionem, rémque productam in alio tempore, locoque exhibet; id quod ipsa voce, reunionis, insinuatur, quæ repetitionem quandam eiusdem rei menti ingerit.

Supernaturalem quo ad modum.

Qui sit ille modus.

Respondetur ad rationem partis affirmatiuæ.

Atque hûc spectat quod D. Thomas ait 4. contra gent. capit. 81. quem locum adducit etiam Caietanus 1. parte quæst. 76. art. 1. ad finem sequuntúrque alij Theologi communiter; resurrectionem naturalem dici in facto esse; in fieri verò supernaturalem. Quod modo iam à nobis explicato est intelligendum. Ea igitur, quæ paulò ante adducta sunt, nihil efficiunt, quamuis enim eadem anima, atque materia post dissolutionem vnionis maneant, non remanet tamen in aliquo agente secundo virtus eas iterum vniendi; neque in illis proxima capacitas ad talem vnionem, vt ad finem librorum de ortu, & interitu explicatum est. Iam D. Clemens de morali debito non physico loquitur, quatenùs videlicet integra hominis natura, quia rationis est particeps, modo aliquo postulat, vt ad beatam vitam promoueatur: quemadmodum, & Augustinus in Epist. ad Dioscorum scripsit tam potentis naturæ esse animam, vt eius beatitudo redundet in corpus, cum tamen ex æquo, bonóque gloria corporis sit ab anima beata, non verò ex aliquo puto naturæ iure. Quod denique addebatur rectè in ea sententia constare de naturali prouidentia hominis post mortem; non vrget; satis enim compensari possent quæ in hac mortali vita, homo bene operaretur, si soli animæ æternum præmium donaretur.

Libr. 2. c. 11. qu. 1 art. 4. ad 4.

Resurrectionem homini nō deberi.

Ex his, quæ dicta sunt videri alicui potest reunionem animæ ad corpus,

corpus, si non exhiberi, saltem cognosci naturaliter posse, cum nihil supernaturalitatis ampliùs habeat, quàm quòd à Deo extraordinaria naturæ lege reuocetur. Verùm quanquam admodum probabiles sunt rationes, immò ferè demonstratiuæ, quibus ostenditur reparationem hominis esse possibilem, vt patet ex libr. 2. de Generat. cap. 11. quæst. 2. artic. 2. quanquam item re vera exhibendam esse naturales coniecturæ esse possint; certò tamen, & euidenter, atque eo modo, quo fides docet, nemo vnquam naturali lumine assequi potuit futuram esse. Quis enim liberum, ac extraordinarium Dei decretum cognoscat, cum nemo hominum scire possit Dei consilium, aut cogitare quid ipse velit, vt ait Salomon. Atque hæc pro quarto Scoti argumento dicta sint.

Eã vt certò futurã nullũ naturæ lumẽ attingit.

DISPVTATIO III.

De iis, quæ ad cognitionem animæ separatæ pertinent per modum actus primi.

Xpeditis iam, quæ ad animam separatam quoad esse spectant; consequens est, vt ea aggrediamur, quæ ad illius referuntur operationem; primùm immanentem, qualis est cognitio: deinde transeuntem, aut quasi transeuntem; cuiusmodi est sui ipsius, aut aliorum etiam motio per loca. Namque circa illius perpessionẽ vna tantùm difficultas, eáque à diuina institutione potiùs, quàm à natura orta, motum habet: qua scilicet ratione à calore, & frigore pati possit in pœnam flagitiorum apud inferos. Cætera verò, quæ in intellectu, volunrate, aut potentia motrice patitur, cùm docetur, siue illuminatur, cùm gaudio tristitiaque afficitur, cùm denique loco detinetur, minora sunt, de quibus tamen omnibus in huius tractationis progressu mentio fiet.

Quotuplex sit animæ actio.

ARTICVLVS I.

Vtrum potentiæ cognoscentes animam à corpore abeuntem comitentur.

Vamvis præsentis dubitationis conclusio facilis sit: prætermissa tamen non fuit à Diuus Thomæ prima parte quæstione 77. articulo 8. & quæstione vnica, de anima artic. 10. atque aliis in locis, ea fortaßè de causa, quia doctrinam continet non inutilem. Partẽ igitur vniuersim affirmantem tenuerunt nõnulli, quos citato loco primæ partis, suppresso nomine adducit D. Thomas. Item Plato, eodem teste art. 5. illius quæst. ad 3.

ad 3.quibus consentit Greg. Arim. in 2. dist. 17. quæst. 3. art. 1. aliique Nominales quatenus omnes cognoscendi potentias, itemque appetendi ab anima re ipsa non distinguunr. Cuius placiti argumēta hæc sunto. Primum, Vt se habent potentiæ corporis ad corpus; ita potentiæ animæ ad animam: ergo sicut illæ in corpore, ita hæ in anima existent. Tunc sic. Potentiæ animæ, quinque numerantur ab Aristotele, vegetandi, sentiendi, intelligendi, apetēdi, loco mouendi; omnes igitur, quæ ad cognitionē pertinent, resident in anima, alioqui cur magis animæ, quàm corporis dicerentur? atque adeò à corpore discedentem sequentur, cum nulla ratio sit, cur esse desinant, si illarum subiectum anima non occumbit.

Sententia quæ affirmat probatur primo.

Citantur hi lib. 2. de anima c. 3. q. 4. art. 1.

Secundò. Secundum, Sensus in eo subiecto debent existere, à quo fluunt; cum per immanentem emanationem pullulent: atqui ab anima, non à materia fluūt, in illa igitur non in hac hærent immediatè, & quod est consequens, eandem etiam à corpore auulsam comitantur. Minor communi Philosophorum sermone celebratur, dum potentias ab anima fluere dictitant, nulla materiæ facta mentione: nec immerito, siquidem ea nullius est actiuitatis, atque adeò neque emanationis principium elicitiuum.

Tertiò. Tertium, Potentiæ animæ vitæ quædam accidentariæ sunt, sicut ipsa est vita essentialis; ergo dum hæc fuerit, erunt & illæ, atqui in potentiis vitalibus maximè numerantur cognoscentes: ergo.

Quartò. Quartum, Intellectus manet in anima separata: ergo & potentiæ reliquæ, quæ cognitioni obseruiunt. Antecedens multipliciter probatur, tum quia intellectus, sicuti à materia in cognoscendo, ita & in essendo abstrahit, tum quia si anima extra corpus manet, ne sit otiosa, aliquam sanè potentiam exportare debet, quam quæso magis intimam, atque immediatam, quàm intellectum? tum tertiò, quia ita scriptum reliquit Arist. lib. 1. de anima cap. 4. tex. 56. atque ex sacra pagina constat, quæ docet hominem imaginem, & similitudinem Dei in se habere, quod Patres omnes de anima accipiunr ratione intellectus, ac voluntatis: quare iam ab anima separata Dei imago aboleretur, si intellectus illam in eo statu non comitatur, quod est impium. Demum, Christianæ fidei documentum est, beari animas ex Dei cognitione, vtique intellectiua; ergo. Consequentia verò præcipui argumenti inde ostenditur, quia intellectus noster eius est conditionis, vt non nisi sensibus præeuntibus tanquàm administris, decendat in operationem. Oportebit igitur animā separatam non solùm intellectum, sed etiam sensus adsportare.

Quintò. Quintum, Anima re ipsa eadem & intellectiua, & sensitiua est; non enim duæ in homine admittendæ sunt, vt lib. 1. de Gener. cap. 4. quæst. 21. traditum est; ergo sicut ab illa, quà rationali, intellectus, & voluntas manant; ita ab eadem, quà sensitiua, manabunt sensus, atque appetitus; sicque nōn illas solùm facultates, sed has etiam separata retinebit.

Sextò. Sextum, Si senex oculum iuuenis recipiat, id est organum, bellè perspiciet,

perſpiciet,vt dicitur loco citato de anima;Organum igitur,non potentia ſeneſcit; proindéque minimè corrumpetur, ſed potiùs cum anima ſemper vigebit.Quo etiam modo dici potuit ab eodem Ariſtot.benè valiturum hominem, cuius anima vietum corpus deponat,aliudque iuueneſcens nanciſcatur.

Septimum, In anima ſeparata dolor,& ira,quæ ſine ſenſibus eſſe non poſſunt, excitantur; cum in eis fletum, dentiúmque ſtridorem futurum diuinæ literæ teſtentur; ergo cum eadem ſenſus perſeuerant.Confirmatur argumentum primò ex Auguſt.lib. 12.ſuper Geneſ.ad lit.cap.19. & 20.aſſerente, animam ſentire quædam ſine corpore,id eſt,gaudium,& triſtitiam:& cap.46.non corpus,ſed animam dolere per corpus,quo vtitur tanquam nuntio.& apertius lib.de ſpiritu,& anima, recedentem à corpore mẽtem trahere ſecum ſenſum, & imaginationem.Nec mirum,ſi anima ſeparata hæc poſſideat,cum in dæmone multò ſeparatiore inſit furor irrationalis, concupiſcentia amens,& phantaſia proterua,vt ait Dionyſ.4.cap.diuinorum nominum.Cõfirmatur ſecundò,quia virtutes,ac vitia animas non deſerunt extra corpus (alioqui ſi nihil horum in eis inuenitur, quo merito ſeparatæ donantur gloria, quo demerito ſuppliciis puniuntur?) ſed pleræque iſtarum qualitatum inſunt appetitui, vt 3.Ethic. doceri ſolet;ineſt igitur in anima appetitus, eiuſque comes ſenſus. Confirmatur tertiò, quia ſi ſenſitiuæ potentiæ in anima non remanent,non apparet modus, quo illa ab igne corporeo (vt fides tradit) patiatur; ſiquidem dolor ſentientis potentiæ actus eſt, vel non ſine illa ſuſcipi poteſt.

Septimò. *1. Argumẽti confirmatio.* *2. Confirmat.* *3. Confirmat.*

Octauum,Potentia motiua manet in anima ſeparata,cùm tamen per membra corporis motum edat; ergo licet potentiæ ſenſitiuæ per organum corporeum functiones ſuas exerceant, manebunt nihilominus in eadem anima extra corpus. *Octauò.*

Sit tamen hæc de re prima concluſio.Intellectus animam ſeparatam comitatur.Hanc ſatis ſuadent ea, quæ in tertio argumento ſunt adducta;vnde de voluntate idem concludendum eſt,cùm vnicuique potentiæ cognoſcenti ſua etiam appetens accommodetur.Non vtimur autem illo argumento,intellectum,videlicet,ac voluntatem ab anima realiter non diſtingui, cùm id lib.2.de animâ cap.3.quæſt.4. reiectum ſit. *1. Concluſio.*

Secunda concluſio,Reliquæ potentiæ ſenſitiuæ,anima ſeparata, pereunt non ſolùm quoad actum (id enim fatetur Greg.) ſed etiam quoad ipſarum entitatẽ.Ita D.Thom.1.part.quæſt.77.art.8.cum ſuis ibidem,Durand.in 4.diſt.44.q.11.art.2. Probatur verò hunc in modum. Primò, Senſitiuæ potentiæ corporeæ ſunt;non poſſunt ergo animam extra corpus comitari. Argumenti conſequutio bona eſt. Antecedens verò ratione ducta tum à ſubiecto, tum ab obiecto, tum denique ab operatione ſtabiliri poteſt.A ſubiecto quidem;quoniam illud corporeum eſt,nimirum,vel totũ compoſitum,vel materia, vt formam induit,iuxta varias ea de re ſententias,quæ primo de *2. Concluſio.* *1. Ratio.*

Generatione libro cap.4. quæſt.4. ſunt tractatæ. Ab obiecto autem quia ſentientes potentiæ non niſi de re ſingulari, materiali, ac concreta cognoſcunt. Ab operatione tandem, quia ſolam directam eliciunt, non verò reflexam, ſaltem perfectè. Hæc autem longè abſunt ab iis facultatibus, quæ ſpiritualem formam, qualis eſt humana, comitari debent extra corpus. Secundò, Potentiæ ſentientes corporeæ ſunt in brutis, vt planum eſt, ſuperfluè igitur in nobis ſpirituales erunt; & quod inde ſequitur, falsò animam ſeparatam dicentur ſociare.

2. Ratio.

3. Ratio. Tertiò, Animal ens eſt ſimpliciter corporeum; atque adeò & homo; quia licet ſpiritualem formam contineat, ea tamen in totius hominis conſtitutionem corporaliter concurrit: ſicut & reliquæ materiales formæ, cum quibus ipſa in eo concurrendi modo vniuocè conuenit; at ſentientes potentiæ ab animali, qua animal eſt, deriuantur; illæ igitur corporeæ ſunt, miniméque idoneæ ad ſtatum ſeparationis. Quartò argumentatur D. Thomas in quæſt. de anima art. 19. Sentiendi operatio non eſt propria animæ; ſed toti coniuncto, iuxta Ariſtotelem primo de ſomno, & vigilia cap. 1. nec immeritò, quia alioquin animæ brutorum ſubſiſtentes eſſent, ſi propriam, nec cum materia communem actionem ederent; ergo facultas ipſa prædictam operationem eliciens in anima non reſidet, ſed in coniuncto: aut ſi malis, in materia formæ coniuncta. Accedit illud ex libro de Eccleſiaſticis dogmatibus cap. 19. apud Auguſtin. tomo 3. Ex duabus ſubſtantiis conſtat homo: anima cum ratione ſua; & carne cum ſenſibus ſuis.

Sentiẽtes potẽtiæ ab animali quod corporeũ eſt, profluunt.

4. Ratio.

Obijcitur primò. Sic tamen aduerſus huius ſecundæ concluſionis probationem oppones primò; Etſi ſubiectum corporeum conferre nequeat ſpirituali formæ eſſe ſimpliciter, & (vt vocant) exiſtentiæ, eo quòd illud ordinis ſit ignobilioris, confert tamen eſſe ſecundum quid, hoc eſt, informatiuum; vndè materia prima ipſius etiam formæ rationalis cauſa eſſe perhibetur; igitur è conuerſo forma corporea, qualis eſt ſenſus, conferre poterit animæ, quamuis ſpirituali, receptiuum eſſe, atque adeò conferre, vt hæc illum recipiat. Secundò, Anima rationalis nobilior eſt potentiis ſentientibus: nihil igitur obſtat quominùs eis exiſtentiam valeat impertiri

Obijcitur ſecundò.

Ad 1. obiectionem. Primæ tamen obiectioni occurrendum tam materiam, quàm formam ſubſtantialem poſſe ad inuicem cauſalitatem exercere; ita vt illa huic informatiuum eſſe conferat; & hæc illi receptiuum tribuat, quia neutra ſupponit aliam perfectam in tali eſſe, ſed potiùs imperfectam inuenit, vt mirum non ſit, ſi eam perficiat; at verò formam accidentariam ſupponere ſubiectum iam perfectum in omni eſſe ſubſtantiali, quale eſt receptiuum eſſe, ſicque ab ea in ſubiectũ prouenire non poſſe. Secundæ reſpondendum, animam rationalem non ideò exiſtentiam corporis potentiis non conferre, quòd illius nobilitatem excedant; ſed quia ea eſt formarum per ſe minimè conſiſtentium natura, vt ad conditionem ſubiecti ſeſe accommodent; cum in

Ad 2. obiectionem.

Ex D. Dionyſ. & libro de cauſis.

eius

eius esse consortium deuocentur; itaque aut extensionem subeant, si extensum sit: aut indiuiduitatem, si sit indiuiduum; id verò contra naturam materialium potentiarum eueniret, si in spirituali anima inesse dicerentur.

Tertia conclusio, Potentia motiua ipsi animæ propria eandem à corpore decedentem non deserit; in qua quidem conclusione nulla est dubitatio, sicuti neque in prima, si alia mouendi facultas, præter eam, quæ in corpore residet, animæ propria tribuatur, quod cum in extrema huius tractationis disputatione ostendendum sit, non est cur hoc loco id anteuertamus. *3. Conclusio. Potētiā motiuā animæ propriam cū eadem permanere.*

ARTICVLVS II.

Soluuntur argumenta superiori articulo adducta.

AD primum dicendū, etsi vitales facultates potentiæ animæ sint, propterea quòd ab ea perenniter fluant, ac per easdem viuamus: non propterea oportere vt idem subiectum inhæsionis habeant. Satis enim est, si insint materiæ cum forma substantialiter, atque adeò maximè coniunctæ. *Ad primum.*

Ad secundum, si de subiecto totali sermo sit, vera est maior: sed falsa minor. Si de partiali, seu vt quo, falsa est maior, eiúsque probatio statim adiuncta; est enim emanatio potentiarum materialium comparata ad animam, simpliciter transiens, cum in materia sit, exerceatúrque. *Ad secundū.*

Ad tertium, vt sensus accidentariæ vitæ sint, & appellentur, sat esse illos ab essentiali vita perpetua emanatione pendere; nec in materiam, nisi eidem essentiali vitæ vnitam recipi. *Ad tertium.*

Ad quartum, admisso antecedente cum confirmationibus ibidem adiectis, neganda est consequentia: conditio enim illa humanæ cognitionis intellectiuæ, vt non nisi obseruiēte sensu exhibeatur, coniuncti intellectus est, non separati. *Ad quartū.*

Ad quintū, quemadmodùm sensus nō eo prorsus modo ab anima pullulant, quo intellectus, & volūtas; ita mirū non esse, si in subiecto inhæsionis etiam discrepēt, nēpe posteriores hæ potentiæ ab anima solitariè spectata emanant; priores verò illæ ab eadem corpori sociata; vnde fieri potuit, vt aliæ aliud subiectum immediatū sortirentur. *Ad quintū. Non eodem modo potentiā ab anima d. manant.*

Ad sextum, ita euenturum quod ex Aristotele adducitur, quoniam dum materia ritè disposita fuerit semper videndi potentia ad functionem idonea resultabit; cum, ea hypothesi data, nihil iam desideretur: non autem quòd eiusmodi potentia incorruptibilis sit, in animáve residens. *Ad sextum.*

Ad septimum, dici in primis posset generatim, dolorem, torsionémve quamlibet ex se corruptricem subiecti, animam separatam naturaliter non afficere, vt perspicuum est, affecturam verò si eidem inessent sensus, atque appetitus; vnde non leue argumentum *Ad septimū.*

Qui sit ille fletus, & stridor, quo animæ dicuntur cruciari.

pro secunda conclusione eruitur. Deinde respondemus sigillatim, fletum, stridorémque dentium metaphoricè accipienda esse ad captum rudiorum, si de animæ separatæ supplicio Christi Domini sententia procedat, vt fletus nomine mœroris vehemētia significetur; stridoris autem dētium, intestinum odium, quod in animo cùm ardet, dentibus etiam stridorem ciet; in appetitúque sensitiuo rabies nuncupatur. Si autem de totius hominis pœna, erit quidem propria locutio, quanquam in fletu ad lachrymarum expressionem non sit veniendum; cùm hæc generationem, corruptionémque inuoluant, quæ post diem iudicij in substantiis non erunt.

Dānati lacrymas non effundent.

Ad 1. confirmationem.

Ad primam deinde confirmationem (quem tamen locum à D. Thom. 1. part. quæst. 77. art. 5. citatum tam expressum non legimus) respondendum, loqui August. de cognitione animæ, qua tam corporea, quàm spiritualia valet attingere; ac si apertiùs diceret; intelligere animam tum ea, quæ corpore vacant, tum quæ corpore sunt prædita. Aut certè sentiendi verbo vti pro intelligendi: qua vsurpatione lib. 2. de libero arbitrio cap. 6. intellectum in anima, interiorem eius sensum, cum discipulo agens, appellauit. Item, quod idem Augustinus scribit non corpus, sed animam dolere per corpus, nihil obest nostræ doctrinæ, sed prodest potiùs; siquidem dolor proprius, potentiæ corporeæ affectus est, ad quem proinde anima non nisi corpori vnita potest concurrere. Porrò, liber de spiritu, & anima, Augustino falsò tribuitur, vt ex D. Thoma alibi dictum est, neque magnæ admodum auctoritatis creditur, vt illius doctrinæ sit vniuersim habenda ratio. Denique D. Dionysij locum interpretatur idem D. Thomas quæst. disputata de anima artic. 19. ad 8. vt eæ passiones non sint in Dæmonibus, nisi porportione quadam, ac similitudine ad humanas.

Dolor proprius affectus est corporis.

Ad 2. Cōfirmationem.

Ad secundam confirmationem dicito, si nomine virtutis, ac vitij habitus (vt par est) intelligantur, non torqueri animas propter illos, aut donari gloria, sed propter actus præteritos, vnde tales habitus manarunt, præsentémque reatum culpæ, qui in anima re vera inest, siue relatio sit, siue quid aliud, vt apud Theologos disputatur. Quòd si quemadmodum in potentia corporea, præsertim appetitu actus, habitúsque tam virtutis, quàm vitij admitti solent ob aliqualem libertatis formalis participationem, sic & reatum nonnullum concedamus, supplicium ei respōdens nonnisi post corporum, atque adeò ipsius appetitus resurrectionem subeundum erit.

Animæ non torquentur propter habitus, sed propter actus & culpæ reatum.

Ad 3. Cōfirmationem.

Tertia confirmatio dubitationem continet Theologorum propriam, neque eius explicatio (quam tamen in hac vita possibilem esse negant Durand. loco paulo pòst citando, Bellar. libro secundo, de purgatorio capite 12. iuxta August. & Gregorium) admodum necessaria nunc est, cùm pœna, quam vocant sensus supernaturali vi sit infligenda damnatorum animis, cui subeundæ siquis contenderet necessarios esse sensus, non propterea concluderet eos naturaliter (vt nunc agimus) ab animis ex hac vita deportari. Quin etiam neque

De pœna sensus quā anima patitur apud inferos.

neque eiusmodi positio de modo patiendi mediis sensibus, atque appetitu, vera esse potest, aut certè rem in obscuro adhuc relinquit; cum explicandum supersit, quomodo incorruptibilis anima ostendatur, ex eo quòd immodicum inferni ignis calorem sensu percipiat. Lege Durand. 4. dist. 44. quæst. 11. art. 2. in refutatione tertiæ opinionis.

Ad octauum dic manere quidem potentiam motricem in anima separata, non illam, quæ in hac vita per corporis membra motum edit; cùm sit etiam corporea, sed aliam ipsi animæ propriam, qua non nisi in statu separationis vtitur. Quæ doctrina quamuis in quæstione sit posita, erit tamen à nobis extrema disputatione suadenda. *Ad octauũ.*

ARTICVLVS III.

An ne species, atque habitus in intellectu, & voluntate animæ coniunctæ residentes, eandem à corpore separatam comitentur.

VÆSTIO hæc latè admodũ pateret, si in tota sua amplitudine à nobis tractaretur. Funditur enim in primis ad eos, qui nullas præter quàm in parte sentiente species agnoscunt, in quibus numeratur Henricus quodlib. 5. quæstione 14. (etsi quoad habitus affirmet manere eos in anima separata quodlib. 6. quæst. 8.) aliique apud D. Thom. prima parte quæst. 89. art. 5. à quorum dogmate parùm abest Auicenna (eum Sanctus Doctor expugnat. quæst. 79. art. 6. & Abulensis inferiùs adducendus) opinatus tunc solùm cùm actu intelligimus, species in nobis seruari. Auicennæ accedit Auerroes 12. Met. com. 2. credens substantiis separatis nullos inhærere habitus: vt refert Caiet. prima secundæ quæst. 50. art. 6. Sed hi omnes magna ex parte refelluntur lib. 3. de anima c. 5. q. 3. & sequent. Funditur item quæstio ad illam scholasticorum dubitationem, an ne Theologia apud nos acquisita maneat in patria, quam quidam tractare solent, vel initio 1. part. vel ad prologum sententiarum. Denique ei maximè accedit, quæ est 67. primæ secundæ D. Thom. vbi tam de virtutibus moralibus, quàm Theologicis quæritur, vtrum post hanc vitam in anima perseuerent; sed nos intra nostri instituti metas quoad fieri poterit, continebimur. *Quàm latos & effusos fines sibi vendicet hæc quæstio.*

Ac pro parte negatiua se offerunt argumenta, tum à natura ipsa, tum à diuina prouidentia petita. A natura quidem huiuscemodi. Primò, quia quod attinet ad habitus, cum illi contrarium habeant, si quis hinc opinatiuum deferat, vel erroneum, haud dubiè in morte vtrumlibet deponet; quandoquidem anima separata euidentem cognitionem obtinebit, sicque per contrarium actum, eúmque perfectissimum propellet, vt scitè annotauit Bellar. libro secundo de *Pars quæ negat probatur primo quoad habitus.* *Item quoad species.*

purgatorio capite nono. Quod deinde attinet ad ſpecies, etſi contrario vacent, neque corruptibili ſubiecto hæreant; attamen à phantaſmatis, ſicut in fieri, ita & in conſeruari pendent: ergo iis abolitis extinguentur etiam ſpecies: quemadmodum Lunæ fulgor, amoto Sole, confeſtim emoritur, quamuis neque illa corrumpatur, neque iſte contrarium vendicet. Aſſumptum probatur; tum quia ſpecies intentionale habent eſſe, atque adeò ita debile, vt perenni efficientis cauſæ influxu egeant; tum quia id ſignificaſſe videtur Ariſtoteles in prædicamentis, cum ſcientiam ex longa ægritudine corrumpi docuit; quod non niſi ratione phantaſmatum, quæ per id tempus, ac maximè per mortem excidunt, verè dici potuit. Tum denique quia habitus concluſionum, ita à principiorum habitibus pendere videntur: hac enim de cauſa Theologia ab hæretico Theologo aboletur, quòd fidei habitus, à quo pendebat, ſubtrahitur à Deo.

Probatur 2. Secundò. Pars intellectiua in hac vita nihil, niſi ſenſitiua miniſtrante, operatur; cum igitur poſt mortem operatio ſenſuum non ſit, non erit etiam apud intellectum; non enim efficacior ex ſeparatione redditur, vt iam corporis adminiculum non requirat; Et quod hinc ſequitur fruſtrà ſpecies, habitúſque manebunt, cum in actum ſecundum prodire nequeant: ex eodem enim fundamento, quòd ſcilicet prodire nequeat habitus fidei in patria in actum, concludit D. Tho. talem habitum fruſtrà fore 1.2.q.67.art.5.ad 3. *1. Confirmatio.* Et confirmatur primò quia, vt dicitur 1.& 3.de anima, corrùpto corpore, mens neque reminiſcitur, neque amat, quod credibile non eſt dixiſſe Philoſophum, quia illa corrumpatur, vt initio huius tractationis vidimus; ſed quòd eius propria cognoſcendi, amandíque inſtrumenta, id eſt, ſpecies, atque habitus pereant, & euaneſcant. *2. Confirmatio.* Confirmatur ſecundò, quia habitus inclinant ad actus ſimiles iis, vnde prodiere, iuxta Philoſophum ſecundo Ethicorum; ædificando enim fit homo ædificator, & iterum, ædificator factus poteſt ædificare; ſed habitus illi ab actibus intellectus ſupra phantaſmata ſe conuertentis ſunt geniti: ergo ſi poſt mortem huiuſmodi conuerſio locum non habet; neque etiam habitus, aut ſpecies tunc permanebunt.

Probatur 3. Ex diuina prouidentia. Iam verò à diuina prouidentia eiuſmodi argumenta deducuntur, ſitque tertium. Nam 1. Corinth. 13. dicitur ſcientiam in mortali vita comparatam, fore deſtruendam poſt mortem, nimirum, quia imperfecta, obſcura, multæque ſit incertitudinis: ſed ſcientia habitibus, ac ſpeciebus conſtat: vtraque igitur cum toto homine extinguentur, neque animam à corpore recedentem comitabuntur.

Probatur 4. Quartò, quia ſæpe accidit, vt qui ſunt ſcientia præditi, vitæ ſint perditæ; contrà verò ignorantes ſint innoxij: ergo ſi hinc omnis ſcientiæ ſupellex aſpotterur, ornatiores erunt improborum animæ, quàm proborum; quod in ſtatu perpetuo non ſine magna diuinæ prouidentiæ nota diceretur.

Affirmantem nihilominus partem tuetur D. Thom. prima parte quæſt. 89.

quæst.89.art.5.aliísque in locis nō rarò. Abul. in 25.c. Matth. q.580. & plures alij. Item ij, qui idem censent de illis quæstionibus, quas initio huius articuli proposuimus; qui etiam in anima separata memoriam agnoscunt. Quapropter sic argumentari licet. Primò, In anima separata datur recordatio, vt latiùs ostendemus inferiùs, hæc autem sine reseruatis speciebus non est; ergo anima species olim conquisitas retinet. Minor declaratur, quia quamuis anima per species à Deo denuò sibi inditas intelligere possit res anteà à se cognitas; ea tamen cognitio recordationis nomen non omnino meretur; cùm iterata non sit, hoc est, per ea instrumenta, quę ex vi prioris cognitionis in nobis fuerint relicta. Accedit, quoniam 3. de anima c.4. textu 6. eos laudat Aristoteles, qui animam locum specierum nuncupabant; quæ analogia eò spectat, vt anima species sibi semel creditas, deinceps seruet, quemadmodum obseruat D. Thomas.

Proponitur pars affirmatiua quæstionis.

Primū arg.

Separata animæ recordatur per species acquisitas.

Secundò, Fictitium est asserere species intelligibiles pēdere in sui conseruatione à phantasmatis; cum igitur neque contrarium, neque subiectum corruptioni obnoxium habeant (quibus modis accidere posset earum corruptio, vt habetur c.2. libri de longitud. & breuir. vitæ) animam à corpore abeuntem non deserent. Probatur antecedens, in quo solùm est dubitatio, tum quia impressa phantasmata ab externorum sensuum imaginibus non eo modo pendent: quandoquidem illis omnibus ligatis per somnum phantasia intùs somniando operatur; quod absque reseruatis à vigilia speciebus fieri nō posset: pari igitur ratione, ne dicam maiori, intellectiles species absque phantasmatum influxu cōseruabuntur; tum quia effectus ab ea causa pendet in conseruari, à qua pependerat in fieri: atqui species intelligibiles non à phantasmate impresso; sed ab actu phantasiæ, iuncto intellectu agente, fiunt: dicendum igitur potiùs fuerat cum Auicenna non permanere species intelligibes in mēte, nisi dum actu phantasiamur, quod est absurdum.

2. Argum.

Species intellectiles cōseruari sine phantasmatis.

Sit igitur huius articuli assertio, In anima separata inueniri tum species, tum habitus partis intellectiuæ, & quidquid in eadem anima ante separationem inerat, nisi verò (quod ad habitus attinet) aut per contrarium actum pellantur, vt fieri potuit ante eandem separationem, aut etiam ratione status gloriæ, vel damnationis, quippiā istorum à Deo detrahatur. Inueniri, inquam, quoad entitatem, etsi quoad vsum aliqui vacent, quia deest fortasse materia, vti temperantiæ, liberalitati, fortitudini, aliísque eiusmodi habitibus acquisitis, seu à Deo infusis.

Assertio.

Reliquum est, vt argumentis negatiuæ partis occurramus. Ad primum quoad habitus attinet, patet responsio ex dictis. Quod verò attinet ad species, Ochamus in 4.qu.12. art.1. arbitratur demonstrari non posse manere illas, per motus adducto argumento, solúmque probabiliter ita teneri posse, tum propter sententiam Hieronymi in Epistol. ad Paul. Scientiam discamus in terris, quæ nobiscum perseueret in cœlis: tum quia communiter Sacri Doctores

Respondetur ad 1. argum. partis negat.

Doctores asserunt recordari animas post mortem flagitiorum, quæ fortè viui perpetrauimus. Verùm non rectè philosophatur Ochamus, nec enim, vt superius ostêdimus, intelligibiles species pendent in sui conseruatione à phantasmatis, neque ea, quibus mouetur, vt probabilem credat nostram sententiam, satis vrgent, siquidem D. Hieronymus de rebus ipsis, non de scientia, commodè potest intelligi, quasi suadeat, vt ad diuina, æternaque, quàm ad humana, impensiùs incumbamus. Porrò, præteritorum flagitiorum recordatio cùm à Sacris Doctoribus celebretur in pœnam, aut etiam (si condonata sint) in gloriam animarum, non ineptè credi posset locutos fuisse peculiari Dei prouidentia spectata. Dicendum igitur intellectiles species omninò reseruari in anima separata, si solùm rerum generalem cursum attendamus. Neque esse tam debiles vt illicò intercidant absentibus phantasmatis. Aristotelis verò dictum in prædicamentis de scientia procedere quoad vsum phantasmatum, qui veluti appendix est humanæ scientiæ. Denique falsum esse conclusionum habitus à principiorum habitibus perpetuò pendere, atque rheologicos habitus aboleri in Theologo hæretico, fidémve acquisitam, cum hęc merè gratuita non sint, quamuis in assensus suos prodire nequeant, ob defectum habitus fidei, à quo pendent in operando, vt alibi docetur.

Non aptè dixit Ocham, probabile tãtum esse conseruari species.

Species suapte natura manẽt in anima.

Habitus cõclusionũ, non pendẽt in cõseruari ab habitibus principiorum.

Ad 2. argum.

Species tã ad vsum quàm ad õrnatum animæ inseruire.

Ad 2. negatur consequentia, quia quamuis species hinc delatæ habituræ non essent vsum aliquem; satis foret habuisse illum quondam, nuncque intellectum exornare, quod etiam de habitu fidei dici posset comparatione animarum beatarum; quanquam verisimilius, ac ex sententia D.Thom. fit, eum non manere, aut quia id repugnat, aut certè quia Deus ita decreuit, vt ex illo Pauli loco 1. ad Cor. 13. constare videtur. Nunc autem manent fides, spes, charitas, tria hæc: maior autem horum est charitas. Quin verò posse animam separatam speciebus hinc delatis vti disputatione sequenti ostendemus. Ad primam verò confirmationem dicendum, cum D.Thom. 1. part. quæst. 89. articulo 6. ad primum loqui Philosophum de reminiscentia, & amore secundum cooperationem corporis. Ad secundam, dic illam conuersionem intellectus supra phantasmata, si rectè declaretur, modum esse accidentarium, & valdè extrinsecum ipsius intellectionis, cùm sit solùm concomitantia quædam phantasiæ simul operantis, vt sæpè dictum est, præsertim cùm rerum abstractarum intellectio elicitur; conseruabuntur igitur species in anima separata etiam tunc, cùm prædicta conuersio non erit.

Ad 1. Confirmationem.

Ad 2. Confirmationem.

Ad 3. argum.

Ad tertium, quod ex diuina prouidentia deducebatur, omissis variis interpretum expositionibus in eum locum, dic: si inibi quamlibet scientiam Paulus intelligat, eam non absolutè fore destruendam, sed quoad necessitatem ministerij sensualis; non enim ope sensuum egebunt beatorum hominum mẽtes, de quibus loquitur. Ita D.Th. eo loco Pauli lect. 3. & 1. part. quæst. 89. artic. 5. ad 1. & 1. secundæ quæst. 67. art. 2. ad 1. D.Bonau. Richard. Dur. & alij in 3. dist. 31. cum Magistro

Quãm scientiam indicet D.Paulus destruendã in patria.

Magistro eadem d.cap.3.quidquid senserit in oppositum Albert. & Gabr.eadem dist.31. Si autē nomine sciētiæ sola intelligatur Theologia,iure destruendam affirmat per subtractionem Diuini concursus ab iis,qui beandi erunt:quandoquidem neque ipsam fidem retinebunt,non quòd vtrique habitus cum actu visionis pugnent,vt ex Posteriorum doctrina constare potest, sed quia ij habitus ad ornatum subiecti Deum contuentis(hac enim ratione solùm eos manere verisimile esset) spectare minimè videntur, quorum actus non ob extrinsecam vllam causam,sed ob immediatam oppositionem, cum visionis actu,Deique possessione pugnat,cuiusmodi sunt Catholicæ fidei, atque spei habitus, non ita verò de aliarum virtutum habitibus,fortitudine,temperantia,&c.sentiendum;quia eorum actus,etsi ex defectu obiecti,materiæve non sint in patria exercendi,per se tamen non pugnant cum beata visione,vt etiam de Christo Domino viatore traditur à Theologis; sicque in ornatum animæ remanebunt. Infundet nihilominus Deus animis habitus Theologicos euidentes, quibus satis compensabuntur ij, qui in hac vita fuerant acquisiti. Atque hanc sententiam de abolitione nostræ Theologiæ in patria tradit Theoph.in illum locum Pauli,Cathar.& Caiet.ibidem deposita sententia,quam 1.part.quæst. 1.art.2. tenuerat, aliique recentiores. At enim Caietano loco citato primæ partis adhærescunt etiam posteriores alij arbitrati Theologiam nostram ineuidentem esse per accidens,remouerique ab ea posse ineuidentiam ex vi visionis beatificæ.Itaque non ad ornatum solùm,sed etiam ad exercitium manere illam posse:ac sibi fauere putant illam D.Hier.sententiā ad Paul.de qua nuper meminimus. Sed fundamentum illud falsum est, cùm nostræ Theologiæ exercitium per se pendeat ab habitu catholicæ fidei,qui per se,& intrinsecè est ineuidens inclinatiuè.D.autem Hieronymus vel de obiectis cognitis loquitur,vt in solutione ad 1. monuimus,vel si de scientia ipsa; non de eadem numero,sed specie, aut etiam genere commodè potest intelligi.

Vnde repugnet Theologiam viatorum manere in patria.

Infundēdam à Deo beatis Theologiam euidentem.

Theologiam nostram esse per se ineuidentem.

Ad 4.D.Thom.1.part.quæst.89.art.5.ad 2.respondet nullum esse incommodum,si inferior beatus ornatior sit in acquisita scientia, quàm superior; quemadmodum & in corporis statura præcellere potest. Iuxta quam doctrinam concessurus videtur idem de damnato.Vel dicito nullam hic à nobis acquiri posse scientiam,quam beati homines à Deo infundente multò copiosiorem non hauriant, quantumlibet rudes decedant ex hac vita. *Ad 4. argu.*

ARTICVLVS IIII.

Vtrum ab intellectu animæ separatæ fluant species naturaliter.

QVÆSTIO hæc solum excitari solet de speciebus, non de habitibus scientiæ,aut virtutum;fortasse quia prima horum semina (quod ad aliud institutum notauit Caiet.prima se-

cundæ quæst.67.art.2.)sunt ipsæ species,ex quarum vsu pronum erit prædictos habitus comparare.Sed vt ad rem veniamus, quanquam Plato ante hominis ortú scientiam posuit in animis non tamen satis explicuit,vndenam eis obueniret; nec nos de animis ante ortum hominis, sed post obitum disputamus; quærimusque an ab intellectu animæ species emanent,cú primùm à corpore separatur,sicuti ipse intellectus in prima animæ creatione ab eius essétia dimanarat.

Primum argum.pro parte affirm.ate. Partem affirmantem hæc suadent argumenta. Primum,Ab intellectu, Angeli effluunt species cum primum à Deo creatur;atqui eadem ratio est de animæ separatæ intellectu:ergo &c. Maior propositio non solùm tradita fuisse creditur à Capreolo in 2.dist. 3.q.2.ad arg.Aureoli contra 3.conc.vbi scribit ita profluere ab essentia Angeli intellectú speciebus intelligibilibus fœrum, sicuti ab anima emanāt potentiæ;item ab aliis posterioribus Theologis,insinuataque à Caiet.1.2.q.50.art.6.sed etiam à D.Th.1.p.q.54.in cuius art.3 ad 1.docet prius extitisse in Angelis vniuersales rerum rationes, quàm res ipsæ creatæ existerēt;quod absque necessitate vlla diceretur à D.Th. si species purè contingenter,& non naturaliter competerent Angelis.In 4.verò art.ad 1.air,non generari in Angelis scientiam,sed naturaliter eis adesse. Deinde q.55.art.2.sicut cœli initiò susceperunt accidētia sibi debita,& nō paulatim,vt corpora inferiora;ita & Angelos suscepisse species. Constat autem illa accidētia à cœlis profluxisse:ergo,&c. Deinde minor propositi argumenti facilè ostenditur, quia quemadmodum Angeli sensibus vacant. queis possint species colligere,vt proinde necessum fuerit tantæ efficacitatis intellectum sortiri,qui ex sese parere illas posset;ita cùm anima destituta corpore,in separatarum mentium statum promoueatur ac veluti nouum vitæ genus ordiatur,æquum est,vt eum intellectum fit nacta, qui à materia expeditus illi statui congruentes species ex se promat. Et confirmatur, quoniam id decet naturā substantiarum separatarum, ne scilicet,ab ipsis obiectis species pendentes habeant,quem admodum multò magis commendatur Solis,quàm aëris natura,quòd ille de suo,hic de alieno luceat.Et verò si in hoc sensibili mundo corpora existunt,quibus lux sit ingenita;cur in illo intelligibili specierum lumina,tanquam proprietates quædam non concedentur?

2. Argum. Secundum,Homo intellectiuus euadit ratione animæ;ille autem species conquirit, ac sibimet actiuè efformat; maiori igitur cum ratione anima separata mediante intellectu species ex se fundet,cum in ea,abstractio à sensibilibus obiectis locum non habeat.

3.Argum. Tertium,Omne accidens à principiis alicuius substantiæ emanat, teste D. Thom.3.contra gent.cap.7. Cum igitur species accidentia sint, nulli substātiæ rectiùs eorum emanatio tribuetur, quàm separatæ. Et confirmatur, quia impossibile non videtur, si creari à Deo valeat substantia intellectualis, à qua naturaliter species emanent; ea autem eminentia tanta non est, vt separatis mentibus non competat.Atque hanc sententiam non improbabilē iudicat Fonseca

lib.2.

lib.2.Metaphyſ.cap.1.quæſt.2.ſect.7.ad 6.

Contraria tamen pars omninò certa eſt, quam tuetur Ferr. 2. cont.gent.c.98.Molina 1.p.q.55.art.2.diſp.2.memb.3.& alij recentiores, eandemque vt longè probabiliorem tandem aſſeruit Fonſ. lib.5.Metaph.c.14. quæſt.1.ſect.4.ad finem:nec dubium quin ea D. Thom.placuerit,vt latiùs probat Ferr.etenim 1.p.q.89.art.2.ad 2.ait animam ſeparatā intelligere per ſpecies diuinitùs impreſſas à Deo, & art.3. recipere illam ſpecies ex influxu diuini luminis. Quæ verba apertè deſignant alienam actionem,& non internam efficientiam ipſius animæ per emanationem. Eandem infuſionem agnoſcit in Angelis 1.part.quæſt.56.art.2.ad 4.& in 2.part.quæſt.2.art.1. *Sententia quæ negat verißima eſt.*

Sic igitur argumentari licet. Primò,quia ſi ſpecies intelligibiles à ſubſtantia aliqua ſeparata fluerent more proprietatum, iam ea res omnes cognoſcere poſſet per ſe ipſam;quandoquidē cognita,penetratáque cuiuſque rei natura, cognoſcuntur omnes proprietates ipſius; ſicque fieret, non ſolius Dei proprium eſſe alia, ac ſe per ſe ipſum noſſe, vt tradunt Theologi: imò & ſpecies ſuperadiunctas eſſe otióſas. *Probatur primò.*

Secundò,quoniam vt exemplaria rerum à ſubſtantia quapiā emanent,neceſſariū videtur, vt res ipſæ repræſentatæ in eadem ſubſtantia inſint eminenter;nulla verò ſeparatarum ſubſtantiarum,Deo excepto, hanc habet eminentiam, cum nulla eſſe poſſit talium rerum cauſa efficiens:ergo ab anima ſeparata ſpecies non emanant. *Secundò.*

Tertiò,quia ſpiritalis emanatio, qualis futura eſſet ſpecierum ab anima,non impeditur per vnionem ipſius ad corpus, vt patet in intellectu,& voluntate; quanquam vſus fortaſſe impediatur: ſi ergo emanant ſpecies ab anima ſeparata,emanabunt etiam ab eadem coniuncta:vnde iam ſent.Platonis de reminiſcentia prorſus extincta,iterum reuocabitur. *Tertiò.*

Quartò,quia non videtur vlla ratio, cur horum potiùs quàm illorum obiectorum fluant ſpecies; omnium autem poſſibilium ſpecies effluere impoſſibile,ac ſuprà captum naturalem creaturæ intelligentis:quare iam cogentur aduerſariæ ſententiæ auctores ad diuinam infuſionem recurrere.Nec dicas fluere quidem finitas,quaſque poſtulauerit natura cuiuſque ſubſtantiæ ſeparatæ, quandoquidem intra ratitudinem eorum obiectorum alia in infinitum factibilia ſunt, ad quæ cognoſcenda, credibile non eſt iam ſufficere ſpecies, quæ de facto ſeparatis mentibus infunduntur. *Quartò.*

Ita patet nulla ratione dicendum eſſe ſpecies intelligibiles à mente ſeparata efficienter fluere. Quin etiam Capreoli dictum (neque enim alius notæ melioris auctor contrariæ ſententiæ tam apertè fauit,neque vllo fundamento ea adſcribitur Caietano)ſatis commodè declarari poſſet,ſi vellet.Nimirum,intellectum Angeli in eo ipſo inſtanti,quo ab eius ſubſtantia promanat,fœtum eſſe ſpeciebus,à Deo tamen ingenitis. Itaque emanatio ad ſolùm intellectum propriè referenda erit; ad ſpecies verò non niſi quodammodo, qua nimirum *Intellectum propriè ab anima emanare ſpecies autem impropriè.*

 ratione,

latione, intellectum propriè emanantem indiuiduè comitantur, & à Deo veluti generante conferuntur in prima Angelorum productione. Fatendum igitur est in substantiis separatis, vtpote cognitionis capacibus, naturale principium inueniri, non efficiens, atque ex se fundens species, sed passiuum, ac veluti naturalis quædam propensio ad eas excipiendas. Ad eas, inquam, generatim; particulatim verò, hoc est, ad has, vel illas non nisi prout rerum ordo exegerit, in quo eædem substantiæ separatæ à Deo fuerint collocatæ.

Ad 1. argum. partis affirmantis. Ad primum argumentum initio adductum, neganda est maior propositio. Primus verò ex D. Thoma locus, quo ea probatur, nihil probat; solùm enim docet Angelos iam tunc habuisse species à Deo impressas, cùm hoc vniuersum corporeum à Deo extitit. Secundus etiam locus eò tantùm spectat, vt intelligamus (iuxta ipsius Sancti Doctoris sententiam) Angelos à rebus scientiam non quærere; sed à Deo tanquàm à generante recipere. Iam similitudo illa tertio loco adducta id solùm efficit, vt intelligamus nulla mora à creatione Angelorum inditas fuisse species eorum mentibus, non autem emanare ab eis sicuti à Sole lumen.
Ad 2. Ad secundum neganda est consequentia, satis enim est imprimi à Deo species vbi acquirendi via non patet; vt nunc in suum locum mittamus, posse fortasse animam separatam absque sensuum ope species à rebus comparare.
Ad 3. Ad tertium cum sua confirmatione dicendum, quidquid de aliis accidentibus dicatur; ea certè, quæ notionalia sunt, emanare naturaliter non posse à substantia creata. Quin etiam Ferrar. lib. 4. contra gentes c. 14. idem D. Thomæ pronuntiatum non de omnibus accidentibus intelligendum monet.

ARTICVLVS V.

Vtrum anima separata præter eas species, quas hinc exportat, alias vel ab obiectis haustas, vel à Deo impressas, vel vtroque modo comparet.

1. Assertio. IN proposita dubitatione sit prima assertio. Animæ separatæ præter species hinc exportatas: item præter illam scientiam, quam infusam per se vocant, qua earum pleræque à Deo exornantur (id quod nemo iure inficiabitur) naturalibus, ac nouis speciebus cōsignantur. Quæ assertio quoniā communis est, etiam quoad extremā partem, quam nunc intendimus; hac vna ratione breuiter confirmanda erit. Animæ sine corpore, & sensu diu seruantur, sempérq; seruarentur, si solā vim naturæ spectemus. Cum igitur tum inuicē, tum cum Angelis sint cōuersaturæ (absurdus enim esset qui separatis mētibus politiæ ordinē denegaret) haud dubiè nouas rerum notiones denuò obtinebunt, sine quibus perfectam familiaritatem non inibunt; cùm de plerisque rebus à sensuum vsu nimiū remotis, eiq; Reipub. nihilominus consentaneis agēdū sit, quarū species in vita non hauserūt.
Separata anima nouas species infundi. *Lege D. Th. 4. d. 45. qu. 2. art. 1. qu. 1. ad 4.*

Quòd

Quòd si quis dicat animas à corpore liberas multò iã esse expeditiores, quippe quas nec corporum noxæ tardant, neque hebetant terreni artus, nec sentientes potentiæ ad sua retrahũt obiecta, ac penè distrahunt; quominus sublimiora illa assequi valeãt; vnde iam ex iis, quas hinc exportarunt, imaginibus, procliue sit immaterialia etiã rimari: is primùm non omni ex parte satisfaciet, cum eorum animæ, qui ante intellectus agentis vsum decesserunt, nullas species sint nactæ. Deinde responsionem proferet admodum dubiam. Quis enim credat species tam astrictæ repræsentationis, obscuræque significationis, quasque magis rerum significatarũ vmbras, quàm viuas imagines dixeris, vsque adeò præstare, vt ad subtilissima quæque distinctè (vt par est in eo statu) percipienda sufficiant? *Obiectio.* *Dilutio.*

Secunda assertio. Probabile admodũ est animas separatas ab obiectis species non abstrahere, sed à Deo easdem recipere. Hanc docet D. Th. 1. p. q. 89. art. 1. ad 3. quo loco scribit eodẽ modo animam separatam species comparare, quo Angeli, ex infusione, scilicet, diuini luminis; vt de ipsis tradiderat qu. 55. art. 2. & 2. contra gent. c. 96. atque alibi passim. D. Thom. sequuntur sui, Caietanus ad citata loca primæ partis, ac præterea q. 57. art. 2. Ferrar. lib. illo 2. contra gent. c. 96. Capreolus 2. sententiarum d. 3. qu. 2. & plures alij recentiores. Probatur igitur assertio hunc in modum. *2. Assertio pro sententia D. Thomæ.*

Primò, Anima rationalis ideò vnitur corpori, vt possit cognoscendi instrumenta cõparare; non enim alterius finis, quàm operandi gratia materia propter formam esse dicitur 2. Physic. c. 2. text. 23. anima ergo extra materiam posita, aut nullas denuò acquiret, aut certè à prima causa (quod est congruentius) species mutuabitur. *1 Ratio.*

Secundò, Externa obiecta, eorũmque species nimium crassæ naturæ sunt, proindéque oportet attenuari illa nõ mediocriter in sensuum officinis, vt fiant idoneæ intellectus agentis, aut concausæ, aut instrumenta, qua de re lib. 3. de anima dictum est: at in anima separata nulli sunt sensus, vt articulo primo tradidimus; externa verò obiecta, atque species ad modum sunt rudia: non ergo ipsa sibi species efformat, sed à Deo recipit. *2. Ratio.*

Tertiò, Anima separata neque à corporeis, neque à spiritualibus obiectis colligere valet species; nullas ergo re vera colligit. Probatur assumptum quoad priorem partem. Námque corpora nõ nisi adhibitis quibusdam conditionibus species suas diffundunt; indignum verò omnino erit separatas mentes, quas D. Dionysius c. 5. cœlestis Hierarch. supermundanas vocat, quòd ab huius corporei vniuersi legibus eximantur, à talibus conditionibus in cognoscẽdo pendentes facere, crederéque illas in tenebris v.g. non intueri colores, subter tellurem nõ percipere excitatos superiùs sonos, ac denique spatiis corporeis addici quoad eam operationem, quæ maximè ab his omnibus circunstantiis est immunis, videlicet, intellectionẽ. Quoad posteriorem ita ostenditur, spiritualia obiecta nullas extra se fundunt species, tum quia omnis externę motionis, præterquam localis *3. Ratio.* *Animam separatam non accipere species ab obiecto corporali.* *Non item ab spirituali.*

 sunt

ſunt expertes:tum quia, non niſi corporeas funderent, cum omne externum ſpatium corporeum ſit,quas tamen idoneas non eſſe iam

Occupatur obiectio. probauimus. Nec dixeris tunc ſaltem animam ſeparatam fabricari ſibi ſpecies poſſe,cùm proxima fuerit alteri rei ſpiritnali.Enim verò prǽterquàm quòd de magna rerum cognoſcendarum parte, hoc eſt,vniuerſo corporeo,ſit tibi aliter philoſophandum, ineptè fateberis quamlibet animam tunc ſolùm prædictas ſpecies haurire,cùm ſe caſu in rem aliquam ſpiritualem impegerit.

4. Ratio. Quartò,Quia ſicut ſpirituales ſubſtantiæ coniungi nequeunt,ac colligari cum mundo corporeo quoad aliam operationem, quàm localem,vel præuiam locali,ſcilicet,impreſſionem impulſus : ita par eſt,vt nullam alterationem ab eodem mundo patiantur : quod haud ita eſſet,ſi corpora poſſent eis ſuas imprimere ſimilitudines.

5 Ratio. Quintò, Humanus intellectus ſuaptè natura intranea potentia eſt,non minùs,quàm voluntas,aut phantaſia ; atque adeò ab externis obiectis pati incapax,abſque corporis interpoſitu:ergo licet daremus angelicum, eo quòd ſit potentia integri cuiuſdam ſuppoſiti, aliunde complementum non deſiderantis, poſſe immediate ab externis obiectis, vel imaginibus ſpecies abſtrahere ; nulla ratione ea facultas humano intellectui videtur concedenda.

Vltima ratio. Denique ita ſentire videtur D.Dionyſius 7.de diuin.nomin.ſcribens ſubſtantias ſeparatas cognitionem à rebus diuiſibilibus, aut à ſenſibus minimè congregare.Item Auguſt.2.de Geneſi ad lit. cap.8. vbi docet res corporeas ſex diebus à Deo conditas, fuiſſe priùs ab eodem in Angelorũ mentibus productas,quaſi velit ſeparatas mentes ſpecies aliter non conquirere.

3. Aſſertio pro ſententia Scoti. Tertia aſſertio,Probabile etiam eſt animas ſeparatas ſpecies cõplures ex obiectis comparare.Hanc tradit Scotus in 4.d.45.q.2.conſentaneè videlicet ad illam ſententiam,qua in 2.diſt.3. quæſtion.11. credit Angelos eo etiam modo ſpecies nonnullas à rebus ipſis haurire ; quam non pauci quoque Theologi amplectuntur. Diximus, complures,quoniam non negat Scotus pleráſque ſpecies infundi à Deo in ipſo ſeparationis momento animis noſtris, præſertim connexionum neceſſariarum, terminorúmve ſub eſſe poſſibili repræſentatrices.Illud etiam erit in hac ſententia aduertendum nonnulla miſceri ab Scoto à nobis omittenda, cuiuſmodi illud eſt à remotis etiam obiectis ſine vllo medio ſubſtantias ſeparatas ſpecies aucupari,cum certum ſit,vt alibi contra eundem Scotum diſputatum eſt, agentia naturalia nulla ratione poſſe actionem ſuam fundere in remota loca,quin priùs fundant in proxima. Vt igitur propoſita aſſertio à nobis approbetur, ſtatuendum primò eſt, animam ſeparatam ab obiecto, aut ſaltem ab eius imagine indiſtantem eſſe oportere; vt poſſit vi intellectus agentis ſpecies intelligibiles ſibi imprimere. *(Alenſ. 2. par. q 26 mẽb. 1. etſi aliter ſẽſerit q. 24. Ocha. in 4. qu. 12. art. 2. Bonau. 2. d. 3. art. 2 q. 1. Rich. ibid. art. 6. q. 2. Maior. q. 4 Greg. 2. d. 7. q. 5. art. 1. Gabr. in Can. lect. 31. Palatius in 2. d. 3. diſ. 5.)*

Statuuntur quatuor ante probationem aſſertionis.

Primum. An verò ea imago alia non ſit, quàm quæ ſenſu externo percipi ſoleat,an alia longè diuerſa,an vtraque etiam,res eſt occultiſſima, vel

D. Auguſt. ipſo Auguſtino teſte,qui in lib.2.retract.cap.30. ita ſcripſit ; Verum ſigna

signa quædam dentur ex corporibus,sensibilia dæmoni, nobis verò minimè;an alia via spirituali cognoscat, quæ gerimus, difficilè, aut nullo modo potest ab homine inueniri. Quem locum in ius etiam canonicum translatum inuenies 26.quæst.4.cap. Quoddam.

Statuendum secundò est, nostrates species à multo longiori distantia desseruire posse intellectui separato, quàm sensibus; ac fortasse in gradu etiam maximè remisso, cum magna sit intellectus separati acuties,& perspicacitas. Tertiò, statuendum conditiones circa diffusionem specierum nonnullarum apud nos requisitas, vt lumen,raritatem,diaphanitatem,directum spatium, & siquæ sunt huiusmodi,quamuis non ex parte obiectorum tantùm, sed etiam sensuum requiri defendamus, nullo modo ex parte intellectus separati requirendas esse. Vnde si fortè in tenebris coloratum corpus species fuderit, vt credunt nonnulli, aut saltem ab intellectu separato non fuerit tunc distans, ad speciem intelligibilem gignendam vtique concurret. Quartò, statuendum posse eundem intellectum immediatè applicari accidentibus, quæ proprias species non desfunduntimò & latentibus substantiis,vt indè proprias earum intelligibiles notiones eruat. *Secundum.* *Tertium.* *Quartum.*

Ita explicata Scoti opinione,suaderi potest tertia assertio, quæ in illius gratiam à nobis proponitur. Primò, Certum est, & à nemine negatum cognoscere substantias separatas intuitiuè plurima, cùm existunt;ad hoc autem genus cognitionis necesse est,vt obiecta cognita imagines sui efficiant in potentia cognoscente:ergo.Probatur minor, quoniam ita apud nos experimur, qui intuitiuam notitiam non elicimus, nisi obiecta se ipsa consignent; & quasi sigillent in nostram potentiam, vt ita de eorum existentia reddamur certi, sic natura instituente, vt efficientes causæ simul cum effectu sui ipsarum existentiam prodant. *Probatur assertio primò.*

Secundò, Pars intellectiua per separationem à corpore operationes nihilo deteriores, sed absolutiores exercet; sic enim possibilis intellectus multò expeditiùs, perspicatiúsque operatur; voluntas multò amat ardentiùs,imò & potentia motrix, quæ in corpore torpebat, sese exerit; igitur & intellectus agens, quantumuis absint phantasmata,modum alium operandi sortietur,applicatione videlicet ad externa obiecta,aut eorum imagines.Ac si tantopere diuersæ partis auctores requirunt phantasmata, applicet sese anima separata iis, quæ in viui hominis cerebro resident; námque & hæc situalis vnio satis etiam est luci in aëre existenti,vt ex attiguo pariete visibilem speciem eliciat. *Secundò.*

Tertiò,Incredibile prorsùm est vnicam verbi gratia speciem sufficere animæ separatæ, vt quidquid in æternum Socrati sit euenturum intelligat, (ita enim volunt, qui species ex obiectis comparari negant ab animis, ne innumeras penè species in quolibet intellectu concedant) præsertim quia euentus contingentes soliùs etiam Socratis ordinati non sunt, vt specie vna repræsentari queant:sicuti ea prædi *Tertiò.*

prædicata, quæ necessariam habent connexionem cum eodem, certóque proindè numero definita sunt. Quanquam illud in Deo ita se habeat ob ipsius essentiæ eminentiam, ad quam spectat vt ordinatè, compositéque repræsentet etiam illa, quæ sine vllo constant ordine apud nos.

Quartò. Quartò, Quæ nimium distant, à substãtiis separatis non cognoscuntur; pendent igitur à rebus earum notiones intuitiuæ. Probatur antecedens, quoniam in sacris literis Angeli non semel ad terras deuolasse perhibētur, ea, quæ apud nos gererentur, exploraturi. Quod sanè superuacaneè fieret, si distantia immodica impedimento non esset cognitioni: ac re vera esse iis animis, quæ apud inferos, vel in purgatorio detinentur, docent August. lib. de cura pro mortuis cap. 13. Greg. 12. moral. cap. 13. & alij, approbátque D. Thom. 1. p. quæst. 89. art. 8. nec obscurè colligitur ex 14. capite libri Iob. vbi de homine, qui iam vita excessit scribens, ita concludit, Siue fuerint nobiles filij eius, siue ignobiles non intelliget.

D. August. D. Gregor. D. Thom.

Postremò. Postremò, Quoniam non est, qui facilè intelligat, quo pacto anima species omnes in ipso separationis momento recipiat; & tamen per easdem inuariatas, vt contrariæ sententiæ auctores volunt, non antè cognoscat obiecta contingentia, quàm in rerũ natura existant. Quis enim sibi persuadeat potentiam obiecti specie informatam, ac sine vllo extraneo impedimento, in actum prodire non posse?

ARTICVLVS VI.

Respondetur argumentis vtriúsque sententiæ superioris articuli, apponiturque tertia quorundam recentiorum.

SED quoniam vtramque sententiam D. Thomæ, ac Scoti probabilem iudicauimus, etsi in priorem magis propendeamus; vtriusque argumenta breuiter dissoluenda erunt, adiecta ad extremum alia quorundam recentiorum opinione non improbabili. Ad primum igitur pro D. Thoma negandum erit antecedens, si comparandarum tantùm specierum gratia dicatur anima vniri corpori, cùm propter vegetandi, sentiendique functiones etiam vniatur. Itaque specierum conquisitio, & per corpus, & sine corpore dari poterit. Ad secũdum, dicendum intellectum extra corpus multo liberiorem esse, quàm in corpore, vt mirum non sit egere illum tunc paucioribus, vt species intelligibiles conficiat. Ad tertium, negetur assumptum: ad primámque probationem illius occurratur, non omnibus cõditionibus subdi intellectum separatum, quibus sensus; idémque intellectus in corpore obnoxius est, vt in exponenda Scoti sentẽtia monuimus. Quòd tamen nonnullas requirat, absurdum non est, si velit obiecta corporea cognoscere, cum necessarium sit illum ad talia obiecta sese accommodare; atque vt ita dicam, illi scenę inseruire; quemadmodum, quantum

Ad 1. rationẽ pro sentẽtia D. Thom. *Ad secundã.* *Ad tertiam.* *Ad 1. confirmationem.*

quãtumlibet animæ ipsæ, atque Angeli spirituales sint, nobilissimæque substantiæ, si tamen existant, corporeo spatio, vel reali, vel imaginatio coërceri illas oportebit. Ad secundam probationem dic substantias spirituales, si proximæ, sint, posse cum intellectu animæ separatæ; si autem remotæ, posse mediante aliquo corpore, signa sui exhibere, corporeásque imagines diffundere, cum quibus iam intellectus agens animę separatæ conuenire valeat ad intellectilium specierum abstractionem. Ad quartum dicito substantiam spiritalem à mundo corporeo per se solùm spectato nunquam pati impressionem, sed adiuncta vi spirituali agentis intellectus. Ad quintum respondendum intellectum humanum, dum est intra corpus, non nisi eo mediante recipere species posse: cum tamen ad conditionem angelici peruenit, ab externis rebus immediatè affici valere. Ad auctoritatem D. Dionysij, & Augustini dicendum procedere illam de supernaturali cognitione, quam certum est substantias separatas non à rebus, sed à Deo vendicare. *Ad 2. confirmationem.* *Ad quartũ.* *Ad quintam* *Ad vltimũ.*

Respondeamus etiam Scoticæ sententiæ argumentis. Ad primum neganda est minor propositio. Ad probationem dic speciem non ideò solùm intuitiuam esse, quòd ab obiecto existente producatur effectiuè; sed quod in ipsum vt existens sua repræsentatione terminetur, id verò sortiri posse species animis separatis consignatas, esto ab obiectis non imprimantur, sed à causa superiori infundantur. Ad secundum, quidquid sit de aliis potentiis, intellectum tamen agentem per separationem à corpore non expediri magis ad operandum: sed priuari potiùs necessaria phãtasmatis ope; nec verò erit satis applicatio illa ad phantasmata alterius suppositi, cuius ibidem fit mentio, vt ex quinto argumento pro D. Thoma colligi potest. Ad tertium incredibile non esse vnius substantiæ singularis v. g. Socratis speciem deseruire posse ad cognoscenda successiuè plurima eorum, quæ illum agere, vel pati contigerit, quemadmodum eadem visilis species eiusdem Socratis sedentem illum, stantem, deambulantem repræsentat. Ad quartum descensum illum substantiarum separatarum ad nos humano more accipiendum esse ex parte earum: ex parte verò nostri esse necessarium: cùm signa, quæ nobis exterius exhibituræ sunt per localem motum, non à quauis distantia percipi valeant. Quod verò defunctorum animæ nonnulla ignorent, quæ apud nos etiam exteriùs geruntur, vt cum Doctoribus in argumento citatis fatemur, non à distantia locali, quæ nihil attinet ad cognitionem, prouenit, sed à defectu speciei, aut concursus diuini, quem non decet semper impendi, ita postulante animarum statu, damnationis, vel gloriæ. *Respondetur ad 1. argum. pro opinione Scoti.* *Ad secundũ.* *Ad tertium.* *Ad quartũ.* *Vnde prouenίat ignorare animas qua apud nos geruntur.*

Ad postremum argumentum post multam controuersiam responderi tandem solet, ideò species substantiarum separatarum non repræsentare actu obiecta contingentia antequàm sint, quia eorum productio conditio est, sine qua talis repræsentatio non completur, ad eum fere modum, quo extremum aliquod referendi actum non *Ad postremum.* *Cur species non repræsentent contingentia antequàm sint.*

exercet, nisi terminus alius ex aduerso proponatur. Hæc tamen responsio nunquam satis plana visa est: quapropter nonnulli etiam D. Thomæ studiosi eius sententiam de infusione specierum substantiis separatis, ita aggressi sunt attemperare, vt dicant species quidem repræsentatrices obiectorum abstractiuè ipso separationis initio infundi omnes: repræsentatrices verò intuitiuè, successu temporis pro cuiusque obiecti occasione: quanquam verò prædicti auctores de solis internis actibus, quos Angeli aperire volunt aliis, ex instituto loquantur non difficile concedent similem infusionem specierum quorumcumque contingentium obiectorum; neque aliter ab aliis refutantur, quàm quòd noua specierum naturalium infusio in substantias separatas à D. Thoma sit aliena.

Horũ meminit Molina 1. p. q. 57. art. 4.

Quã distinctionẽ hac in re Thomistæ aliqui vsurpent.

Pro occasione rerum alias, atque alias species infundi, aliqui putarunt.

Est nihilominus sententia hæc tum per se intellectu facilis, tum ad argumentum, in quo versamur, eluendum opportuna, ac proinde, quæ à nobis etiam non improbetur, suaderíque non mediocriter poterit ex D. Augustini doctrina, qui qua ratione dixit initio mundi ita impressisse Deum mentibus separatis rerum exemplaria, pro vt easdem ad existentiam per creationem foras educebat: sic planè dicturus fuisse videtur de reliquis euentis, quæ progressu temporis succederẽt, cùm æqua sit vtriusq; ratio. Itaque Deus naturali quadã lege in separatos intellectus species immittit, nõ solùm quoties effectus naturales extra suas causas ponuntur, sed etiã quoties, substãtiæ ipsæ intellectrices altera alteri internas cogitationes volunt aperire.

Egregius D. Aug. locus.

Obiectio

Hoc autem poterat doctrina hæc displicere, quòd parùm ad naturas rerum accommodata videatur; cum separatarum mentium cognitionem, mutuáque colloquia, perpetuis reuelationibus transigi ponat, & (quod est insuauius) primam causam naturali lege concurrentem faciat ad ea, quæ creata substantia liberè eligit, cum astruat, Deum species infundere necessariò ei animæ, in quam alia conceptiones suas liberè destinat.

Dilutio.

Sed hæc nihil obstant, quanquam enim reuelationis nomen manifestationem supernaturalem frequenter significet, in præsenti certè naturalem importat, sicuti quando luci accommodatur, coloresque oculis reuelare non ineptè perhibetur. Neque insuauior est proposita philosophandi ratio, quòd Deum ponat naturali lege concurrentem ad ea, quæ liberè destinat creatura. Quandoquidem vt ad deliberandum cum causa secunda lege naturali concurrit, ita ad exequendum deliberata simili lege concurret pro causa secunda, quoties hæc deliberationem suam exequi non valuerit. Cur enim Deus concursus omnes, vt causa generalis impendat naturali modo; non autem aliquos vt particularis? Quin verò ita passim accidere non inficiabitur, qui humanas animas ab eodem Deo singulis fere momentis corporibus infundi animaduerterit. Quòd si corpora nostra suis dispositionibus, atque organis Deum determinant ad naturalem animarum infusionem; cur non etiam separatæ mentes suis voluntatibus illum determinabunt?

Deũ aliqua etiã posse efficere vt agens particulare.

DISPV.

DISPVTATIO IIII.

De actuali cognitione animæ separatæ.

HACTENVS de iis, quæ animam separatã constituunt in actu primo ad operandum. Nunc de ipso actu secundo, id est cognitione, disputandum erit. Priori igitur articulo inquirendum, an re vera in statu separationis cognoscendi actus anima exerceat. Posteriori verò difficultates aliquot enodabimus, vndè modus cognoscendi separatæ animæ pleniùs constet. *Partitio disputationis.*

ARTICVLVS I.

An anima separata actum cognitionis re vera exerceat.

PARTEM negantem hæc argumenta suadent. Primum, (quod est caput dubitationis apud D. Thomam 1. part. quæst. 89. artic. 1. & quæst. vnica de anima) quia anima non per accidens vnitur corpori ad operandum (quod Plato voluit) sed per se, & ex natura sua; cum materia, teste Philosopho, propter formam sit tanquàm propter finem, & non è contra: cùm igitur societate corporis priuabitur anima, omnis cognitionis expers fiet, nisi peculiari Dei dono (quod nunc non spectamus) is defectus suppleatur. *Primum arg. pro parte negante.*

Secundum, Quia anima separata aut accommodatas, aut certè naturales species non habet; ergo neque cognoscet naturaliter. Probatur assumptum; quia species, quas hinc defert, vtpote ex phantasmatis prouenientes absque eorundem phantasmatum concursu in actum cognitionis prodire posse non videntur; quas verò Deus illi per infusionem donat, liberè donat, atque adeò non naturaliter. *Secundum.*

Tertium, Anima coniuncta corpori, læso grauiter interno sensu ab intellectione impeditur, vt constat experientia, tum in aliis morborum generibus, tum maximè in lethargia; à fortiorique in morte, vbi non læditur solùm, sed corrumpitur omnino interior sensus: ergo anima separata nihil prorsus intelligit: atque hoc etiam apertè testari videtur Aristoteles 1. de anima cap. 4. text. 66. dicens interiùs quodam corrupto, ipsum quoque intelligere corrumpi. *Tertium.*

Quartum, Quia saltem animæ puerorum in maternis vteris decedentium nihil intelligere videntur, sicuti nec in hac vita quidquam intellexere; cur enim nunc id nullum censeatur incommodum, tunc autem censeatur? *Quartum.*

Quintum, Intelligere est operatio coniuncti, sed anima separata *Quintum.*

non est ipsum coniunctum, nempe homo: ergo illa non intelligit. Probatur maior ex Aristotele paulò superiùs adducto text. 67. vbi ita scribit. Dicere autem animam intelligere, nihil est aliud, quàm dicere eam texere, vel ædificare, rectiúsque vsurpari hominem intelligere, ædificare, &c.

Sextum. Sextum, Anima separata ab obiectis exteriùs oblatis non mouetur: nō est igitur cur potiùs hoc, quàm illud incipiat intelligere; cum species in intellectu æquè sint promptæ, atque adeò naturaliter nihil intelliget anima, nisi fortasse per extraordinariam Dei determinationem.

Nemo, qui immortalitatẽ animæ concedit illi negat cognitionem. Quæstio hæc, quæ naturali animæ separatæ statu spectato procedit (alioquin verò ex fide constat operari illam in vita futura) perfacilis est, vnde nemo eorum, qui immortaliratem eius nouerit, in partem negantem deflexit. Nec immeritò. Quis enim tam impiè desipiat, vt torpentes credat sepultorum animas, totque seculis otiari, dum reuiuiscant ipsi; ac si nihil nisi in corpore, tanquam in agro rusticorum more moliri nouerint? In quam sententiam D. Hierony. ad Pammachium, incorporalem (inquit) & æternã animam, in modum glirium immobilem, torpentémque sentire non possumus. Similiter Aristoteles eandem animam post hominis interitum superesse non admittit; si operationem aliquam in eo statu habere non posse credatur; vt ex disput. 1. art. 2. licet colligere. Quapropter, etsi de animæ separatæ statu nihil penè reliquerit iis, qui extant, libris; credibile est reseruasse eam doctrinam ad peculiarem tractatum, quem de anima separata scriptum se vidisse memorat D. Thomas opusc. 16. Itaque cum nihil in rerum natura per se cohærere valeat, absque operatione aliqua tanquam fine sui esse; vt idem Philosophus monuit 2. de Cœlo c. 3. text. 17. probatúmque sit animam separatam persistere, miniméque intercidere; consequens est, vt operationem aliquam sic posita edere valeat, intellectionem scilicet, eiusque sequacem volitionem. Item rei viuentis motus localis, non nisi præuia cognitione editur; probabimus autem posteà animam separatam localiter moueri à se; habet igitur in se ipsa cognitionem. Prǽtereà tam certa fuit, vel ipsis Philosophis, hæc doctrina, vt crederent corpus intelligendi muneri obesse potiùs, quàm prodesse: túncque liberiùs id exequi animam, cum ante, vel post vnionem corporis extet. Sed hæc quatenùs vera sint alibi contra Platonem de animarum reminiscentia disputari solet; & quæ hinc incommoda sequantur in quæstione disputata de anima art. 15. persequitur D. Th. accuratè.

Lege Henricũ quodli. 6. q. 8. vbi etiã adducit D. Damasc. itẽ D. Tho part. q 89. art. 1. & q disput. de anima ar. 15. & alibi passim Abul. in c. 25. Matth. quæst. 170.

Quam id cõstiterit apud veteres Philosophos.

Respondetur ad primum argum. Igitur ad primum; quod capitale est in hac dubitatione, concedimus cum D. Thom. naturale non esse animæ separatæ intelligere, nisi vt quo; iuxta locum Aristotelis in 5. argumenro citatum; alioqui, aut duplicem gradum naturalitatis dabimus animæ, vnum separationis, alterum informationis: aut certè hũc posteriorem dicemus ei per accidens conuenire, siue ratione tantùm corporis, quorum vtrumque formidolosum est, superiúsque reiectum, atque etiam

aduersus

aduersus Aristotelem. Competit quidem animæ separatæ intelligere, citrà omne miraculum, ac per naturæ vires; sed tamen præter naturam, sicut & ipsum esse, quod operationem antecedit, vt in superioribus conclusimus. Siquis tamen velit nonnullis recentioribus acquiescere, dicat animæ separatæ, vt sic, seu in sensu composito, id est, quatenùs separatæ, consentaneum esse, ac naturalem intelligendi modum, quem tunc habet. *Intelligere est animæ separatæ præter naturā*

Ad 2. dic animam tum per species, quas hinc defert intelligere, tum per eas, quas ei confert Deus, per vtrasque quidem naturaliter, id est, citra miraculum, sed tamen præter naturam, vt dictum est: nec verò Deus ita liberè donat animis separatis ordinarias species, vt id more agentis naturalis non præstet. *Ad secundū. Separata anima intelligit per species acquisitas, & infusas.*

Ad 3. dicendum animam, dum corpus informat, non posse naturaliter ordinariè vllam operationem edere, siue ad cognitionem, siue ad motum localem spectet, nisi vsu corporis. Atque fatemur læso, aut perturbato grauiter sensu, intellectum vacare; quia quemadmodum in corpore existens actu est pars, ita non nisi, vt quo, operari ibidem valet ordinariè, vnde fit, vt necessariò totum operetur, quod non euenit absque vtriusque partis concursu. Itaque dum anima corpori addicitur, non sibi dominatur perfectè; sed obnoxia est concursui corporis, quemadmodum ferè si luminosum seorsim ponatur, per se illuminat; si autem cum altero coniungatur, necessariò fit compars, eiusque actio partialis euadit. Cæterum post separationem, actualis illa subordinatio animæ, vt quo, respectu totius, cessat. Vnde iam poterit inexpectato corpore actu operari, quanquā propter aptitudinalem subordinationem negandum non sit, eas saltem operationes quas edit per species ministerio corporis acquisitas, eandem subordinationem aptitudinalem habere; species namque infusæ (si tamen alterius sint rationis ab acquisitis) cognitióque illis respondens, cum præter naturam competant animæ, non est, cur talem subordinationem habeant; vnde cùm anima in corpus iterum redibit, adiumento phantasmatum species non egebunt. *Ad tertiam.* *Animam in corpore operari, vt quo.* *Extra corpus vt quod.*

Ad quartum negandum est assumptum; dicendúmque illorum puerorum animas intelligere per species à Deo, vt prima causa, inditas: magnúmque esse incommodum, si illic non intelligant, quandoquidem nulla alia operatio eis restat, sicut in corporibus, quæ vegetabant. Ad quintum, loqui Aristotelem de anima vnita corpori; sic enim illa ineptè dicitur texere, ædificare, &c. Quin etiam & de separata magis philosophicè dicitur eam, saltem aptitudinaliter, intelligere, vt quo, aut si, vt quod, id certè præter naturam. *Ad quartū.* *Ad quintū.*

Sexti argumenti difficultatem attigit Ochamus in 4. quæst. 12. artic. 3. dum quæreret, quonam pacto anima separata in actum prodeat recordandi. Eius tamen super ea re doctrina non plenè satisfacit; quòd dicat sufficere speciem memoratiuam, quam vocat habitum, cum intellectu, ac Deo ipso concurrente generaliter; nisi etiam addat ad generalem Dei concursum spectare quoque peculiaris *Ad sextum.* *1. Solutio.*

alicuius speciei determinationem ad actum eliciendum, vt ita tandem perplexitas deuitetur, vt nonnulli Theologi volunt accidere in actibus primis voluntatis prima secundæ qu. 9. aut etiam in actibus

2. Solutio. intelligendi Angelorum, prima part. qu. 58. art. 1. Responderi etiam probabiliter potest animam separatam, sicuti & Angelum, semper actum aliquem cognitionis exercere siue circa se ipsam, siue circa externum aliquod obiectum, vnde facile sit ad nouas alias cognitiones prosilire, quemadmodum apud nos contingit, qui ex vna cognitione in aliam facilè progredimur per discursum, quem vocant secũdum successionem. Atque hæc posterior solutio supponit substantias separatas à rebus externis non moueri, consonatque iis, quę de Christi Domini scientia infusa tradunt Theologi. Nimirum excitari illum ad earum specierum vsum ex cognitione diuinæ essentiæ, vel propriæ animæ (has quippè cognitiones non intermittit) cum externa, sensiliáque obiecta excitare nequeant intellectum ad cognitionem per se supernaturalem, qualis illa est, quæ per species per se infusas elicitur.

Separatæ substãtiæ ab externis rebus non mouentur.

Lege Soariũ 3 part. qu. 11. disp. 23. sect. 1. ad finem.

ARTICVLVS II.

Quarumdam dubitationum resolutio, vnde modus cognoscendi animæ separatæ plenius intelligatur.

Prima dubitatio.

R ELIQVVM est vt nonnullas dubitationes enodemus, ex quarum solutione cognoscendi modus animæ separatæ fiat apertior. Prima sit. Vtrum intelligendi actum exerceat anima sine vllo discursu, an potiùs multarum conceptionum nexu aggregatum. Cui dubitationi respondendum, certum imprimis esse, intellectum humanum quasdam notitias iudicatiuas elicere absque discursu, etiam in corpore: eius generis sunt naturales assensus principiorum, scientiæ per se infusæ actus, itémque beata visio, quibus Christi Domini anima etiam in vita mortali operam dabat (eâ namque scientia infusa, qua primi hominum parentes, & plerique nostræ religionis proceres sunt affusi, discursiua erat) & quidem principiorum cognitionem discursiuam non esse ex primo Poster. habetur: nec minùs ex Theologia supernaturales illas notitias, quas diximus. Etenim supernaturale lumen, Deíque concursus lumini respondens, cum Dei participationes quædam sint, abunde possunt humanam mentem illustrare, capacémque reddere, vt actu simplici complectatur, quæ non nisi pluribus naturaliter assequeretur. Quemadmodum & corporis molem amplificare, vt loca simul occupet, quæ successiuo motu duntaxat obtinere posset. Quòd si de naturali cognitione quæratur, distinctione opus est, iuxta duplicem sententiam de specifica intellectus humani, & angelici identitate, vel differentia, quam disput. prima art. 7. adhibuimus. Namque si ambo specie conueniunt, cur anima

Lege quæ superius habẽtur lib. 3. c. 8. q. 8. art. 2.

Supernaturalis animæ cogitatio discursiua non est.

Quid de naturali dicendum, posita identitate Angelici & humani intellectus.

anima per eas saltem species, quas post separationem adipiscitur, absque discursu non intelligat? Videntur enim illæ eiusdem ordinis esse cum angelis, etsi in gradu infimo. Consequentérque dicendum ideò animam in hac vita discurrere, quia cum materiæ actus sit, non alias comparat species, quàm toti coniuncto consentaneas, hoc est, nimiùm in repræsentando astrictas; atque adeò vt pluribus opus sit ad cognitionem absoluendam; quod est discurrere. Hanc sententiam luculenter tradit Ægidius quolib. 4. quæst. 16. vbi ostendit defectu luminis (specierum intellige, vel habituum & si quod est huius generis instrumentum) discursum contingere in nobis, adeò vt eo transacto discursiue vlteriùs nō intelligamus circa rem eandem, quod non vulgari Aristotelis testimonio suadet. Is siquidem libr. 2. Post. c. 9. scribit definitionem sola positione differre à demonstratione. Nimirum, quia cum definitio, vt idem tradit libr. 2. de anima c. 2. text. 12. si perfecta sit, non solam rei naturam, sed causam etiam continere debeat; nihil iam à perfecto discursu distat, quàm quòd in forma syllogistica nō sit disposita. Quapropter cùm primùm scientiam comparamus, erit quidem necesse pluribus cognitionum ambagibus, quibus causam, subiectum, & proprietatem attingamus: cæterum his peractis non iam deinceps discurremus; cùm in vnam notitiam complecti possimus passionem rei, & causam ipsius, verbi gratia, cùm ita differimus. Quod corpus terræ obiectu priuatur lumine, ecclypsatur: id lunæ euenit, ergo luna ecclypsatur: intelligimus tandem ecclypsim esse defectum luminis lunaris obiectu terræ, vbi iam definitio tota est demonstratio sola differens positione syllogistica; quandoquidem subiectum, passionem, & causam continet: sicque fit, vt discursus ad notitiam vnam iudicatiuam sese reducat, ex quo concludit Ægydius discursum esse nobis solummodò necessarium in acquirendo scientiam, non in acquisito esse, siue in vsu. Addit ad extremum compositionem fortasse non posse omninò cessare in anima separata, vt hos tandem gradus cognoscendi statuat. In nobis quidem cum discursu, & compositione: in anima separata cum cōpositione absque discursu, in Angelis sine vtroque per varias tamen cognitiones simplices: in Deo tandem per actum vnicum. At enim Richard. 3. distinct. 31. in 3. principali quæstione 1. tam compositionem, quàm discursum denegat animæ separatæ, quem imitatur Caietanus prima parte quæstione 89. articulo 5. nec aliter sensisse videtur D. Thomas cum quæstione 24. de verit. artic. 11. & 3. contra gent. capit. 48. dicat, animam extra corpus intelligere more Angelorum, quos neque discurrere, neque componere sæpiùs docuerat. Quamuis nonnulli comparationem animæ cum Angelis solummodò accipiant quoad intellectionem absque phantasmatis, non verò quoad immunitatem à compositione, & discursu. Si verò alterius naturæ sit noster intellectus ab angelico, vt ferè existimatur, certum penè est adepturum illum quoque post separationem species, quibus discurrat, etsi multò illustriores, quàm

Vnde contingit discursus in homine.

In acquisitione scientia discursu magis, quàm in vsu, opus esse.

Ægidius animæ discursū negās, concedit compositionem.

Qui vtrūq; illi denegent.

Quid dicendū posita distinctione humani & Angelici intellectus.

hinc

hinc asportet. Neque enim eius generis species impossibiles sunt, aut à natura talis intellectus alienæ: parùm autem consonum videtur intellectus specificè diuersos astruere in natura;in operando verò omnino similes.

Animam separatã posse discursu vti ad naturales notitias.

Sed illud etiam non displicet, posse animam separatam in cognitiones naturales prodire tum discurrendo;tum sine discursu.Et quidem illud prius non obscurè tradunt Ochamus quæst. 12. libri 4. Sententiarum art.2. & Abulensis in 25. caput Matthæi quæst. 580. aientes animam habitibus hinc delatis vti,eiusdemque generis actus exercere, atque in corpore, quidquid in contrarium anteà senserit Henricus quodlib. 6. quæst. 8. quem citato loco impugnat Ochamus. Ac fortasse vrgentiùs hac ratione, quoniam phantasmatum vsus non tam ex cõditione habituum,atque specierum animæ prouenit, qùàm ex eiusdem animæ inclusione in corpore, imperfectoque dominio erga ipsum. Vnde post resurrectiõnẽ cùm anima corpori perfectè dominabitur,absque præsentium phantasmatum supplemento intelliget. At verò discurrendi vsus ab ipsa rationalitatis differentia,quam anima semper retinet,haud dubiè prouenit.Posterius autem inde confirmari potest, quoniam anima extra materiam multò capacior,atque habilior euadit,vt mirum non sit elicere illam per species etiam hinc delatas simplices actus qui discursibus æquipolleant.Certè Diuus Thomas quarto,dist.50.quæstione prima,articulo 2.& prima part.quæstione 89. articulo quinto,& sexto apertè docet vti animam speciebus,quas in hac vita comparauit,an verò discursiuo,an potiùs angelico more,speciatim non edisserit.

Lege D. Th. 3 p.q.11.art.2. ad 2.& ar.1.

Posse item ad easdem non discurrere.

2.Dubitatio.

Secunda huius articuli dubitatio est. An quandoquidem anima rationalis eosdem specie actus edere potest coniuncta, quos separata, vt proximè dictum est, valeat ne etiam eosdem numero elicere, atque adeò qui nec ipso separationis instanti intermittantur. Plerique Doctores Theologi asserunt beatæ Virginis animam, amorem erga Deum nunquam interrupisse, nec immeritò, quoniam ad tantæ sanctitatis cumulum id spectare videbatur.Quæ quidem assertio supponit,vtrumque amorem, patriæ videlicet,ac viæ,specie conuenire;cum id incertum sit;tum ob alias rationes; tum quia prior ille amor in summum bonum,id est, Deum distinctè,atque adeò intuitiuè præsentem terminatur; hic autem posterior in eundem Deum confusè cognitum. Sed quanquam demus actum supernaturalem perseuerare posse eundem numero in vtroque statu vnionis, ac separationis (neque aliter sentire licet de beata visione, cognitioneque infusa,atque amore animæ Christi) naturalem certè continuari posse difficile suasu videtur, cùm tota extremè laborantium cura in præsens vertatur periculum,omnisque alia cogitatio sileat,& absurda sit tumultuante suprema, ac veluti ad se omnem hominis attentionem euocante,à qua pariter, & à corpore animus discedens liberatur,vana,si de cætero illum fatiget mori nescium. Itaque talis cogitatio viuentis hominis propria est, quo cum aboletur, non verò solius

De hac re Suar.3.p.tom. 2.disp. 21.sectione 2.

Posse actum supernaturalem via continuari in patria.

Quid de naturali actu tenendum.

ſolius animi, vnde iam poſt ſeparationem ſuperflua euadet. Atque hanc ſententiam facile eſt ex Ariſtotele elicere cum primo de anima, capite quarto text.66.ſcripſerit humanum intelligere, interiùs quodam corrupto, etiam corrumpi; quia neque animæ neque corporis operatio erat, ſed ipſius cõmunis (id eſt compoſiti) quod periit. Quapropter etſi intellectualis cognitio logicè loquendo continuari valear antè, & poſt animæ ſeparationem, ſi ſpecie logica eſſe vnam dicamus; non poterit tamẽ phyſicè loquendo perſeuerare, cùm hoc etiam pacto ſit diuerſa: eo quòd in hac vita ab anima eliciatur, vt quo tantùm, in futura verò, vt quod.

3. Dubitatio.

1.p.q.89.ar.2. & q.de anim. artic.15. item Abul.in 25.c. Matth.q.576.

Quid ſchola D.Thomæ in hac re ſtatuat.

Tertia dubitatio eſt, vtrum animæ ſeparatæ cognitio de iiſdem rebus, ac per eaſdem ſpecies, vel certè per æquales inditas diſtinctior ſit, quàm coniunctæ. Diui Thomæ Schola ſtatuit ſpecies animæ ſeparatæ donatas diuerſi ordinis eſſe ab acquiſitis, id eſt, angelici, atque adeò, multò perfectiores; cum à Deo, cuius perfecta ſunt opera, immediate fabricentur: animam tamen deteriùs per illas, quàm per aſportatas ex hac vita, cognoſcere res ſaltem ſenſibiles: eo quòd eius eſſendi modus naturalis non ſit, ſeparatam eſſe, ſed coniũctam, operario autem ſequatur eſſe. Dubia tamen videtur nonnullis auctoribus hæc doctrina. Nam quòd anima præter naturam exiſtat ſeorſim à corpore, id ſane concludit, intelligendi modum, qui ſtatum illum ſequitur, eſſe itidem præter naturam; non verò naturali deteriorem; cum neceſſe non ſit, vt quæ nobis ſunt naturalia, abſolutiora ſint, quàm quæ ſunt præter naturam, vt exemplo motus circularis alibi oſtendimus: is enim, & præter naturam competit igni ſub Lunæ cauo, & multo perfectior exiſtit, quàm rectus, qui eidem igni conuenit ſecundum naturam. Deinde, quia ex ſententia Diui Thomæ naturaliter infunduntur animæ ſpecies repræſentantes etiam Angelos vſque ad indiuiduas differentias; per eas igitur diſtinctè poterunt cognoſci ab eadem anima, cum credibile non ſit naturaliter recipi tales ſpecies, quibus naturaliter attingi nequeant ab intellectu recipiente quæcunque in eis repræſentantur. Quòd ſi re vera intellectus humanus extra corpus ſuſceptis ſpeciebus naturaliter vtitur, res profectò etiam ſenſibiles multò diſtinctius percipiet, quàm in corpore. Adde animam tum ſe, tum ſuos actus quidditatiuè (vt fatentur) cognoſcentem, habiliorem fieri ad alia multa complectenda, ſicuti de anima Chriſti adnotauit Capreolus tertio diſtinct. 14. quæſtione prima, articul. tertio ad finem, eam in acquirenda experimentali ſcientia adiutam fuiſſe plurimùm ab infuſa. Quin verò hinc etiam ſuſpicari poſſumus multò melius intelligere tunc animam per ſpecies in corpore fabricatas, eo quòd per infuſas doctior euadat: quemadmodum is, qui rudis erat ſcribendi, poſtmodum dexterior effectus ipſo calamo elegantiores format characteres. Denique naturale lumen intellectus humani ſeparati capax eſt cognitionis diſtinctæ; ergo producibiles ſunt à Deo ſpecies, quibus ea capacitas compleatur, ſiue illæ eiuſdem ordinis ſint cum angelicis, ſiue inferioris.

Vt Fonſ. 2. Met. c.1.q.2. ſect.6.

Animam ſeparatam diſtinctè intelligere per ſpecies infuſas.

Item per acquiſitas diſtinctiùs, quã intelligebat in corpore.

rioris. Si autem prioribus anima vti perfectè nequit, quid opus est existimare infundi eidem, cum sit dictu facilius accommodatiores alias donari, medias inter nostrates, & angelicas.

4. Dubitat. Quarta dubitatio sit, vtrum anima separata cognitioni perenniter vacet (quas namque operationes voluntatis, aut motricis potentiæ exercere vlteriùs valet, semper actum cognoscendi ducem habent.) Quæstionem hanc versant Theologi in vtramque partem circa Angelos; affirmantemque tuentur Diuus Thomas quæstione octaua de veritate articulo sexto ad septimum, Capreol. 2. dist. 3. quæstione 2. ad 2. contra quintam cóclusionem, Ferrariensis 2. contra gentes capit. 101. & alij eiusdem familiæ, item Durandus secundo distinct. tertia, quæstione 8. vbi non solùm vult Angelum semper seipsum considerare; sed omnia etiam naturalia. Heruæus ibidem quæstione prima ad primum princip. vbi speciatim adiungit Angelum non solùm suam essentiam, sed etiam quæ insunt ei naturaliter, semper intelligere, veluti potentias, species, atque habitus, quatenus res quædam sunt: vt namque repræsentant, vel inclinant, mentem iam deducerent ad externa. Vtuntur autem his fermè rationibus. Prima, quia si media luce hinc inde circunfundimur apertis oculis, non possumus non illam cernere: cum ergo Angeli essentia manifestissimè sit intelligibilis, intellectusque totus in eam sit immersus, non poterit non eandem contemplari assiduè. Secunda, quia Dolor vehemens vrget nos in perennem sui considerationem: ergo à fortiori delectatio vehemens, quam Angelus ex nobilissimæ, ac pulcherrimæ essentiæ intuitu capit, efficiet, ne vnquam diuellatur indè; præsertim cum non fatigetur contemplando. Quòd si diuina natura longe pulchrior est, à cuius proindè cognitione multò vberiùs delectari possint, quia tamen distincta cognitione non percipitur naturaliter, fieri poterit, vt eam cognitionem interpollent. Ita differunt pro hac parte Doctores. Verùm quia alij maxime è recentioribus, satis dubiam illam reddunt, quòd videant Angelum perfectione finitum, voluntate liberum, intellectuque ad certum obiectorum numerum terminatum esse, vnde iam sine incommodo à iugi consideratione sui queat desistere (etenim, quia finitæ est perfectionis non alliciet necessariò intellectum; quia liber, valebit interdum mentem ad alia adiicere; quia demùm præscriptos habet capacitatis terminos alia dimittet, si alia complecti velit) multò maiori iure de anima rationali erit assertio formidolosa, cũ hæc actuosa non sit æque, atque Angelus. Illud ergo dicendũ omninò videtur, quãuis tam Angelus, quàm anima possint aliquando à sui cognitione feriari propter nuperrimè adductas rationes, nunquam tamen ab omni prorsus intelligendi actu otiari, sed in aliquam semper cognitionem incumbere. Cùm enim viuentes sint, opus aliquod vitæ exhibebunt, potiori ratione, quàm corporea viuentia, quæ si nullum edant, censentur emortua.

Quid de Angelo in simili dubio sentiat Schola D.Thom.

Quid doctores alij ea de recenseant.

Vt Mol. 1. p. q. 56 artic. 1. disp. 2.

Animam & Angelum nũquã prorsus ab intelligẽdo cessare.

5. Dubitatio. Quinta dubitatio. Vtrum anima separata crebra actuum exercitatione

tatione intendat habitus. Videbitur enim inficiandum. Primò,quia cùm substantia spiritualis sit,nihil fatigatur si tota contentione operetur;est autem non vulgaris agentium causarum perfectio,si agant quàm vehementissimè:vt enim Sol pro nubis oppositæ conditione lucem euariat,nunc affatim,nunc tenuiùs eiaculando;quòd si nubes euanescat, fixam supremoque gradu absolutam producit;ita humana mens ratione corporis fatiscentis minùs fere conatur ad cognoscendum, quàm pro viribus ; corpore porrò expedita æuo dignam cognitionem,hoc est,statam nec vllo accremento , decrementóque alternam eliciet. *Prima ratio dubitandi.*

Secundò,quia si intendi,remittique habitus credamus in separatis animis, proximum est, vt easdem in amentiam incidere posse opinemur, quod æquè falsum est, atque ineptum. Probatur sequi; nam ad eum intensionis cumulum pertinget aliquandò habitus, si intendi potest,vt mentem deiiciat ab statu suo:qui enim habitus intensionem admittunt,intendi valent sine termino, vt tradunt Gregor.primo distinct.17.quæstione quinta,articulo secundo, Maior 3. dist.23.quæstione sexta Almay.Tractat.primo capit.22.Angestus in moralib.cap.5.ergo aliquando tandem eorum intensio sui impotem animam efficiet. *Secunda.*

Sit tamen resolutio animam separatam non semper contentione maxima in actum prodire,cum libera sit,præsertim si de actibus voluntatis,potentiæque motricis loquamur,quos interdum anima iudicat minori esse nisu contendendos. Nec verò intensio habituum vltra terminum, quem suaptè natura certum vendicant , (quidquid Gregor.aliique citati velint)excurret,vt illis insanè operetur anima. Ex quibus patet explicatio duorum argumentorum,quę paulo antè sunt posita.Victoria tamen in relect. de perueniente ad vsum rationis , non improbabile putat animam separatam immodica habitus intensione dementem fieri posse,à quo parum abest Aureolus apud Marsilium 2.quæ.5.art.3.opinatus Deum infudisse perditis Angelis habitum pro meritis adeò intensum , vt eos libertate priuarit circa malum.Verum neque illa Victorię existimatio philosophica est,neque ista Aureoli theologica.Namque insania, aut læsio est potentiæ cognoscentis , aut organi affectus , vt latiùs explicat Fracastorius in libro de intellectione:at nihil animæ separatæ insitum, aut lædi potest,aut morbo affici ; vt enim pulchritudo concernit corpus , ira & sanitas,atque adeò & insania, nec nisi per analogiam, aut etiam per communicationem cum corpore mente insanire dicimur. At verò Aureolus multò grauiùs aberrat, est enim illa habitus infusio , tum prorsus inutilis,tum Deo indigna. *Animam nō semper actū exercere intensissimum.* *Intensio habituū certū vēdicat terminum.* *Numero 13. propos.5.* *An ex maxima intensione habitus possit anima insanire.*

Sexta dubitatio est,vtrum ne anima separata recordàdo cognoscat , reminiscendo enim non cognoscit , vt in tractatu de memoria capit.7.est animaduersum. Respondendum verò est affirmatiuè. Et quanquam de modo explicàdæ assertionis soleat esse dubitatio,nulla tamen est de assertione ipsa , vt constat ex priori capite tractatus *6. Dubitatio.* *Animam separatam recordari.*

de memoria. Historia enim ex Lucæ Euangelio ibidem adducta in nonnullis quidem est accipienda parabolicè; vniuersim tamen intelligi debet simpliciter, vt ex Hebræorum traditione ad eundem locum annotauit Euthymius. Igitur si anima humana nullas hinc defert singularium repræsentatrices species, capiet illas à Deo, vt priorum actuum recordetur, sicuti D.Thomas cum plerisque affirmat. Si autem deferat, memorabitur etiam per eas, neque phantasmatum absentia oberit, cum per se nihil ad recordationem faciant, vt expresse docet Ochamus in quarto quæstione 12. articulo 3. & alij. Quòd verò in eo statu anima memoratiuas species etiam sibi ingeneret, dubitandum non videtur; namque & de Angelis idem fatetur Gregorius in 2.distinct.7.quæstion.3.artic.1.cum nonnullis Theologis.

Eam aliquas memoratiuas species acquirere.

In tertia difficultate.

Vt Molin.1.p. q.55 ar.2.disp. 2.membro.2.

Sic tamen opponet aliquis ex Henrico quodlibeto sexto qu.8.

Obiectio. Recordatio est actus reflexus supra actum cognoscēdi iam elapsum, sed actus reflexus elici debet mediātibus iis instrumentis, quæ prior actus tanquàm sui vestigia reliquerat (sic enim reflexus censebitur, quatenùs illuc regreditur species influendo, vnde egressa est emanando;) ergo cùm species denuò infusæ hoc non vendicent, vt satis constat; haud propriè anima per illas recordabitur. Confirmatúrque obiectio, quoniam nulla ratio est, cur cognitio animæ separatæ ad pristinos actus, in vitáque mortali exercitos terminata, reflexa dicatur magis, quàm terminata ad quasuis res alias, si ex neutris ortum habuit: nulla igitur est animæ separatæ recordatio in sententia salutem Diui Thomæ.

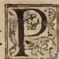
Dilutio. Videtur tamen obiectio in solis vocabulis esse posita; itaque si pristinas cognitiones in concreto, id est, obiecta cognita attingamus, siue id per relictas inde species, siue per denuò inditas eueniat, memorandi actum profectò eliciemus. Non erunt tamen in posteriori euentu experimentales species, quia vt eius generis sint, necessarium est, vt per proprias illas possidentis actus comparentur.

DISPVTATIO V.

De obiecto cognitionis animæ separatæ.

Explicatur sensus disputationis.

PRÆSENS disputatio non de formali obiecto procedit, quod est intelligibile per discursum, aut fortasse more angelico, iuxta diuersas de vtroque intellectu sententias; sed de rebus ipsis simpliciter, atque, vt aiunt, materialiter spectatis; itaque inuestigamus quanta sit animæ separatæ in rebus cognoscendis naturalis amplitudo: nimirùm, an vltra sensibiles, etiam ad supernaturales valeat pertingere. Excludenda verò primùm sunt ab eiusmodi obiecto, quæcunque ab angelica etiam cognitione eximunt Theologi, quale potissimum est Sacræ Triadis arcanum,

canum, in quod neque suspicando incidere potuit creata intelligentia: siquid enim Gentium Philosophi de illo tanquam per vmbram, & somnium locuti sunt, id diuinæ reuelationi, vel ipsis, vel aliis exhibitæ acceptum referendum est. Qua de re latiùs ad 1.p.q.32.vel ad prologum lib.1.sententiarum. An autem, & quatenus cætera supernaturalia mysteria sint excipienda, progressu attingemus. *Nulla creata intelligentia mysterium Trinitatis potest per se attingere.*

ARTICVLVS I.

An ea omnia, quæ nullo pacto supra naturam sunt, distinctè cognoscantur ab anima separata.

ILLVD in tota hac disputatione est ante oculos habendum, rerum quasdā esse purè naturales, quasdam purè supernaturales, quasdam ex his mixtas. Rursum vel spectari eas posse quoad essentiam, vel quoad primam productionem, vel quoad conseruationem, existentiámve. *Multiplices rerum differentia.* Omnino itaque inuenire est in rebus nonnullas, vt in entitate, sic in productione, atque existentia naturales, cuius generis sunt effectus, qui vulgo producuntur à suis causis, alias deinde, quarum entitas, & existentia naturalis sit ordinis, sed non productio; *Prima.* *Secunda.* ceu aspectus cæco homini attributus, qui neque entitate, aut existentia, sed sola productione à cæteris dissidet, quòd supra naturalium causarum vires donari soleat. Tertio loco alias, quæ naturales licet in entitate sint, modo tamen aliquo supernaturali ponuntur; *Tertia.* ac positæ conseruantur, vt cernere est in duorum corporum situ simultaneo, aut humanitatis Christi præsentia in Eucharistiæ Sacramento: corpora enim, quæ se penetrant, ipsúmque augustissimum Christi Domini, naturalia entia sunt; sed tamen efficacitas, qua illa loco eidem; hoc autem speciebus Sacramenti fiunt, duràntque præsentia, supra naturam omnino est. Quartum denique genus rerum est earum, quæ entitate, atque adeò productione, & existentia naturam superant vniuersam, veluti lumen gloriæ, Theologarum virtutum habitus, ac diuini ordinis qualitates aliæ. *Quarta.* Quæ tamen quoniam productæ semel, naturali subiectorum concursu, & generali primæ causæ posteà conseruantur, videri poterunt quoad existentiam esse naturales, sicque addi oportere vlteriùs quintum genus rerum, *Quinta.* quarum entitas, productio, conseruatio supernaturalia sint; quod tum demum eueniret, cum prædictæ qualitates extra subiectum permanerent; (sextum enim, id est, earum, quarum existentia foret supernaturalis, productio verò naturalis: aut etiam septimum, quarum entitas supernaturalis esset; productio verò naturalis, impossibilia omninò videntur, vt consideranti patebit) attamen quia fundamentum productionis, atque existentiæ, ipsa videlicet entitas, supernaturalis est, ad eundem ordinem productio, conseruatio, atque *Sexta & septima quæ assignari possent habentur impossibiles.*

existentia reduci debent; quod strictiùs persequi non est opus, cùm de obiecto naturalis cognitionis animæ nunc disquiramus.

1. Pronuntiatum. Animā distinctè cognoscere omnia sensibilia.

His animaduersis, primum pronuntiatum esto. Anima separata distinctè cognoscere valet cuncta sensilia. Suadetur facilè, quia vt maior est illis ipso essendi modo, ita & cognoscendi perspicacia maior erit; sat autem erat æqualem esse, vt distinctè perciperet ipsa sensilia. Est quidem pronuntiatum hoc D. Thomæ, ac suis minimè probatum, vt liquet ex iis, quæ superiori disputatione art. 2. in tertia dubitatione disseruimus. Verum vbi iusta ratio se offert pro nostro pronuntiato, vt eo loco vidimus, non est cur probabilitatem suam ei denegemus. Accedit quoniam, vt paulo inferiùs in tertio pronuntiato docebimus, anima separata inferiores saltem Angelos distinctè valet percipere, quos tamen satis liquet cunctis sensilibus anteire: multò ergo faciliùs hæc ipsa poterit distinctè intelligere.

Prima obiectio.

Sed opponat aliquis primùm. Si post separationem anima rerum naturalium scientiam percalleret magis, immodico sanè labore, fructúque exiguo in hac vita nauaremus operam: hoc autem non ita est, cum nemo non intelligat benè positum esse omnem laborem in addiscendo; ergo neque illud, vnde colligitur. Secundùm, in Dæmone exactior est naturalis cognitio, quàm in anima separata, ille verò non omnia naturalia nouit, teste D. Isidoro libro 1. de summo bono cap. 12. igitur neque ista noscet. Tertium, defunctorum animę ignorant ea, quæ apud nos geruntur, vt habetur ex D. Augustino in libr. de cura pro mortuis à cap. 13. vbi inter alia hæc de defuncta matre scribit. Si rebus viuentium interessent animæ mortuorum, vt de aliis taceam, me ipsum pia mater nullo modo desereret, quæ terra, marique me secuta est, vt mecum viueret. Absit enim vt facta sit vita feliciore crudelis.

2. Obiectio. *3. Obiectio.*

Ad primam.

Ad primum dicito, literarum studia immodica non esse, aut superuacanea in mortali vita, cum tot inde oriantur communis consuetudinis vtilitates, tot hominum ornamenta, vt explicari vix possint. Itaque etsi nulla pars nostri post mortem superesset, nihil minus ea exercitatio, vtpote in homine præstantissima, floruisset. Adde etiam illud tantùm continere nostrum pronuntiatum; animam separatam distinctiùs, quàm coniunctam intelligere sensibilia; non verò species faciliùs obtinere, quod obiectio impugnat. Ad secundum, occurrendum cum D. Thoma quæst. 89. primæ partis artic. 3. ad tertium, loqui D. Isidorum de effectibus naturalibus nondum exhibitis. Ad tertium, Qui animas ex obiectis species haurire credunt, respondent ideò eas nostra ignorare naturaliter, quòd nimium remotis locis detineantur, quò species peruenire nequeunt, futurum alioqui, vt facilè omnia noscant, si hùc accedere sinantur. Eorum verò, qui à Deo species infundi opinantur eisdem animis, alij argumento occurrunt, ideò defunctorum animas singularia sensilia apud nos existentia ignorare, quia ad illum statum non attinent, sicuti neque ad nostrum, quæ in futuro geruntur, seu vt D. Thomas ait,

Ad secundā. *Ad tertiam.* *Quid dicendum de cognitione animæ quoad ea quæ apud nos geruntur.*

Hac de re latè Ægidius quodli. 5. q. vltima. Ioannes Arboreus lib. 1. Theosophia cap. 9.

ait,quia singularium materialium cognitio ad perfectionem intellectus non spectat,sed ad operandum potiùs conducit ; operatio autem circa eas res aliena est à separatis animis. Alij peculiari Dei prouidentia fieri putant,vt animæ non omnia (sicuti possent) sed certa quædam apud nos gesta cognoscant,præsertim si in statu pœnæ detineantur.

Secundum pronuntiatum.Anima separata tum se, suósque actus internos , ac potentias ; tum verò alias animas distinctè potest cognoscere.Probatur , quoniam isthæc omnia ordinem ipsius animæ non excedunt,præsertim si non specifica solùm; sed indiuidua quoque perfectione pares sint omnes animæ,vt superius libr.2. dictum est. Quin etiam licet in prædicta perfectione inæquales essent , est tamen tantilla ad cæteros superiores gradus , vt satis perspecta esse possit apud intellectum , qui istos nouerit. Sumi porrò debet pronuntiatum iuxta accommodam distributionem:Nimirùm vt anima per se ipsam se intelligat;quod etiam expressit D.August. libro 9.de Trin.c.3.cum dixit,mentem se pet seipsam nosse , cum sit incorporea;quanquam dum corpus informat, non nisi per superadditam similitudinem id præstet,sicuti superiùs lib.3.c.8.qu.7. ostensum est. Intelligat deinde potentias per ipsam substantiam , vnde manant; cum causa sit necessaria earum, atque adeò accommodatissimum cognoscendi medium.Actiones prætereà intellectus , & voluntatis cum habitibus inde relictis;immò & lationem per ipsas met, siquidem illi sunt præsentes , & requisita abstractione præditæ ; omnes verò intuitiuæ semper ; nisi quòd memoratiuas etiam prætereuntium cognitionum,lationúmque sibi gignet. Quæ si vera sunt, colliges etiam in D. Thomæ sententia infundendas non esse istarum rerum species;nisi quis de anima separata , quemadmodum de coniuncta, déque corporis sensibus philosophari velit , nihil videlicet posse cognoscere absque notionali similitudine , quantumlibet sit præsens intellectui.Sed hoc dignitatis nimium detrahit animæ separatæ sine ratione.Quãdoquidem iam tunc sui ipsius, & omnium, quæ intra se habet,quasi conscia fieri possit non minùs , quàm Angelus.Esto in hac vita distenta quodammodo corpore,eíque religata flecti in se non possit , nisi per medium aliquod , id est speciem, tanquam per gyrum. Denique alias animas distincta , naturalíque cognitione percipiet,non per semet,sed per ipsas earum vel species, vel substantias,si forte indistantes fuerint ; neque hac de re vllas afferemus probationes,quoniam aliæ non sunt ; quam quibus Theologi ostendunt similem assertionẽ de Angelis apud D.Thom.prima parte quæst.56.articulo secundo,& alibi.Porrò,secundum hoc pronuntiatum quoad priorem partem assertum est à D. Thoma tum alibi,tum 1.part.quæst.89.art.2.& Caiet.ibidem,aliísque D.Thomæ interpretibus; vniuersim verò ab Henrico quodlib. 1.qu.12.vbi ait omnia , quæ sunt apud animæ separatæ substantiam, eique intima, sine specie ab eadem cognosci. Loqui verò eosdem Doctores

2. Pronũtiatum.

Per quid anima se,potentias,& actus suos cognoscat.

Non semper egere animã similitudine obiecti , vt illud cognoscat.

Per quid separata anima alias animas cognoscat.

de distin

de distincta cognitione nemini dubium esse debet; cum accommodatius medium inueniri non possit in natura rebus distinctè percipiendis, quàm ipsas earum entitates, cùm & præsentes sunt potentiæ, & opportunam habent à materia secretionem.

3. Pronuntiatum. Tertium pronuntiatum. Probabile est animam separatam naturali, distinctáque cognitione Angelos nosse, eorumque naturales proprietates, & operationes, exceptis (vt vocant) cordium cogitationibus, vtpote ex suo genere occultis. Pronuntiatum hoc, sicuti & primum D.Thomæ, ac suis non satis placet, vt ex citato art. quæst. 89. constare potest. Vnde nec nobis omninò indubitatum videtur.

Probatur primò. Suadetur tamen primò, quia ratio ob quam anima separata species Angelorum repræsentatrices accipit à Deo, est vt cum eisdem Angelis in communi societate viuat, teste D.Thoma quæst. vnica de anima art. 17. Ad hanc autem societatem (si qualem decet statuamus) requiritur cognitio distinctiua singularum personarum, nisi velimus animam instar cæci hominis in eo nobilissimo cœtu fingere; ergo. *Probatur secundò.* Secundò, Modus essendi, operandique Angelorum non admodum eminet supra modum essendi, operandique animæ separatæ, vt ex superioribus disputationibus constare potest; poterit ergo anima illos distinctè nosse; quòd enim specie inferior sit, nihil obest; *Obiectio auertitur.* alioquin nullus inferior Angelus naturaliter, distinctéque nosset alium, quod est incredibile. At est, inquies, non specie solùm sed ordine inferior. Verum ij Angelorum ordines officiis potiùs, atque vt *Angeli non vendicāt aliud abstractionū genus supra animā.* ita dicam, magistratibus illius spiritualis Reipublicæ; quàm cognoscibilitatum gradibus à variis abstractionibus prouenientium; distinguuntur, vt ex iis Patribus, qui illos ordines distinguunt, atque explicant, licet colligere; non est autem verisimile Angelorum naturas aliud abstractionis genus supra animam separatam vendicare: iam enim inter ipsos quoque Angelos plura alia excogitare pronum esset. Adde tertiò, eam cognitionem non omninò naturaliter, sed præter naturam animæ competere, vt mirum non sit illam, & inferioris esse conditionis, & distinctè posse Angelos sibi superiores attingere præter naturam suam. Denique, quia vt iam anteà arguebamus, species etiam Angelorum perfectè repræsentatrices, animæ separatæ naturali lege tribuuntur auctore D.Thoma: quid ni igitur per eas perfectè, ac citra eleuationem supernaturalem intelligat?

D.Greg. homil. 34. D. Bern. 5. de consider. paulò post initiū.

Anima nequit omnem naturalē repugnātiā inter obiecta discernere. Non licet ex dictis colligere intellectum humanum separatū discernere posse quamlibet repugnantiam, impossibilitatémve naturalem, fortasse inuentam inter obiecta, quæ hactenus ostendimus valere ab eo distinctè percipi; quoniam etsi ad plurimas assequendas extremorum cognitio distincta sufficiat, ad omnes tamen comprehensiua erit opus, quā anima nullatenùs callet. Naturalem dixi, quoniam plures aliæ repugnantiæ oriuntur ex eisdē obiectis, secundùm potentiam obedientialem actiuam, vel passiuam spectatis, quarum perceptio multò magis adhuc effugiet creatum intellectum, cum ipsa quoque obedientialis potentia illum lateat in plerisque.

ARTI

ARTICVLVS II.

Vtrum animæ separatæ cognitione, siue confusa, siue distincta cognoscant res modo aliquo supernaturales.

QVÆ sint res modo aliquo supernaturales, patet ex initio superioris articuli. Aduerte autem nõ numerari inter supernaturalia quoad modum res absentes, aut futuras, aut etiam præteritas; quarum nullã anima habuit notitiam; in his enim defectus potiùs cognoscibilitatis est, quàm supernaturalitas vlla; ad quas iure reuocari possunt cogitationes cordis, quæ licet à supposito eas eliciente sint experimentaliter cognoscibiles; quia tamen nullam sui speciem emittunt, nec alienus intellectus in eas illabi valet; perinde est, ac si absentes essent, vel futuræ; non sic gratia, lumen gloriæ, similiaque Dei dona, quæ excellentẽ habent cognoscibilitatem, proindeque in eorum defectum refundi non potest, quod ignorentur. At enim res quacunque ratione supernaturales, vel spectari possunt sub esse possibili, vel actuali. Sit ergo primum pronũtiatum. Animæ separatæ naturaliter possunt cognoscere euidenter multa possibilia esse Deo, quæ omnem vim naturæ creatæ excedant, seu (quod in idem recidit) naturaliter cognoscere possunt in rebus creatis dari puram potentiam obedientialem passiuã, atque adeò & extraordinariã actiuam in Deo ad plurima molienda, verbi gratia, ad hanc vniuersam machinã in nihilum redigendam, alitérve administrandã. Item ad præfinitos rerum naturaliũ terminos magnitudinis, & paruitatis transiliẽdos, sicque ad hominem conseruandũ in vastissima, aut minutissima corporis mole, ad generationem faciendam in instanti nulla mora dispositionũ, ad corrupta omnia reparãda, denique ad hæc præstanda, aut immediatè, aut in nonnullis etiam assumpta quauis creatura pro instrumento. Probatur pronuntiatum non difficilè, quoniam harum rerum naturæ, vtpotè intra vniuersum conclusæ satis perspectæ videntur intellectui separato, vt certus sit (id enim opinari mirum non esset) logicam repugnantiam in prædictis euentis non latere. Et confirmatur, quia non desunt qui arbitrentur agnouisse Aristotelẽ, aut certe alios eius notæ Philosophos extraordinariam in Deo potentiam; maiori igitur cum ratione animi à corpore expediti illam agnoscent. Porrò, quemadmodũ vt aliquid certò, euidenterque sciatur alicui subiecto posse cõuenire, minimè oportet perspectum esse modũ, quo conueniat, sed est satis scire, vt ita dicam, negatiuè impossibilem non esse omnem modũ conueniendi; ita non sat est ad aliquam cognitionem certam, atque euidentem habendam, si argumenta impossibilitatem suadentia diluantur, cum fieri possit, vt adhuc demõstrationes ignorentur, quæ rem conficiant. Oppones tamen ita; Scire oportet non

Vnde pronunciat ignoratio aliquarũ rerum non supernaturalium.

1. Pronuntiatum.

Cognoscit anima in Deo extraordinariam potentiã actiuam.

Ad euidentẽ cognitionem non sat est argum. impossibilitatẽ suadentia diluere.

Obiectio.

esse omnem modum impossibilem;ergo sciendum erit aliquem esse possibilem. Concedenda verò est consecutio,cum solùm negauerimus modum possibilẽ cõueniendi distinctè percipi oportere, quanquam inficiandũ non est,plerosque ab intellectu separato euidenter esse cognoscibiles, vt diuini, generalisque concursus suspensionem subitam,dispositionum productionem ad educendam formam, &c.

Dilutio.

At enim in effectis extraordinariis non numeramus quæcumque apud nos prodigio essent,qualis fuit forium reseratio ab Angelo liberandi Petri gratia; deturbatio idoli è sublimi loco,manuumque,& capitis truncatio apud Azotios, ascensus Simonis Magi per inane;hæc enim,& similia euenta,non quia potentia egent extraordinaria,sed quia rara sunt,in miraculis habentur;quæ animis separatis non magis sunt difficilia cognitu, quàm interna corporis,vt cor, aut cerebrum.

Aliqua euenta,quia rara in miraculis habentur.

Actorum 12.
1.Reg.5.
Clemens & alij Patres apud Baron. to.1.annaliũ.

Secundum pronuntiatum. Animæ separatæ naturaliter, non tamen distinctè cognoscere valent rerum aliquarum essentialiter supernaturalium ipsis præsertim inhærentiũ, tum possibilitatem,tum existẽtiam.Etenim quia ordinem naturalem excedunt, quidditatiuè attingi non poterũt;quia verò si animæ insint,ab eadem vtique naturaliter sustinentur,poterunt haud dubiè saltem quoad existentiam naturaliter,atque intuitiuéque percipi,cuiusmodi sunt supernaturales habitus,tum ad voluntatem,tum ad intellectum attinentes; inde verò facile erit eisdem animis similes alias qualitates possibiles concludere,in aliisque animis posse existere;quod si ita est multò adhuc faciliùs,imò,& distinctè cognoscere valebunt(si existant) ea,quæ in primo pronuntiato sunt comprehensa, cum in facto esse, vt aiunt, rerum naturalium ordinem non excedant.

2.Pronuntiatum.

Cognoscit anima naturaliter aliquarum rerũ supernaturaliũ possibilitatẽ, & existentiam.

Tertium pronuntiatum.Res aliquæ supernaturales,itemque modi nonnulli adeò eminent, vt nulla ratione siue quoad possibilitatem,siue quoad existentiam ab intellectu creato percipi valeant. Ita asserunt Theologi, cùm de obiecto cogitationis angelicæ disceptãt, expenduntque in mystèrio Incarnationis,& Eucharistiæ;in quorum primo includitur absentia omnis creatæ personalitatis, modusque vnionis humanitatis ad diuinam personã; In secundo absentia item panis,& vini,cum præsentia corporis Christi,absque vllis modis immediatis ad locum; existentia deinque accidentium, & coniunctio ad Christi corpus absque adhæsione. Hæc ergo ea sola ratione statuunt iidem Theologi intellectum creatum, atque adeò humanum effugere, quòd multo sint diuiniora, quàm vt naturali cognitione etiam confusa in se ipsis percipi valeant;quod ideò addiderim, quoniam cum naturaliter cognoscant separatæ mentes rerum subsistentium personalitates;si quo casu eas non intueantur,aut quia diuinus concursus sublatus est, ad intuendum, aut quia re vera non dantur, vt accidit humanitati Christi, iam modo aliquo, etsi confusissimo, quidquid Deus ibidem moliatur, percipere dicentur. Ea tamen perceptio rei, modíve in se ipso non dicetur.Sed quoniam huius

3.Pronuntiatum.

Res aliquæ supernaturales cognosci naturaliter non possunt.

Separatæ mẽtes naturaliter cognoscunt rerum subsistẽtium personalitates.

huius ſectionis doctrina ad articulum quintum quæſtionis 57. primæ partis copioſior eſt, ſatis fuerit pauca hæc ad noſtrum inſtitutum accommodaſſe.

DISPVTATIO VI.

De motu animæ Separatæ.

POST diſputationem de cognitione animæ ſeparatæ, conſequens erat, vt de appetitu eiuſdem tractaremus; quia tamen multo abditiora ſunt intellectui humano, quæ ad volũtatem, quàm quæ ad ipſum attinent; quia item tradita ſuperiùs doctrina de cognitione ad appetitum accommodari poteſt per analogiam; reliquum eſt, vt ad extremam hanc diſputationem de motu deſcendamus, quatuor articulis concludendam: tribus diſſeremus an ne anima ſeparata vim motricem, tum ſui, tum aliorum poſſideat. Quarto, de eiuſmodi potentiæ actu, ac termino pertractabimus. *Ordo tractãdarum rerũ.*

ARTICVLVS I.

Argumenta quæ probare videntur in anima ſeparata potentiam, tum ſui, tum aliorum motricem non dari.

ETSI conſtans nunc ſit Theologorum, imò & Philoſophorum ſententia, Angelos potentia motrice præditos eſſe; eæ tamen ipſæ rationes de anima ſeparata inſtitutum diſſuadere videntur. Atque in primis Angeli in ſacris literis tum ſe, tum corpora mouere perhibentur, animæ verò ſeparatæ non ita, ſed ab Angelis deportari. Deinde neceſſum fuit Angelos hac vi pollere, cum ratio nulla ſuperſit connexionis eorum cùm vniuerſo; ſiquidem ad nullam præterea formam producendam concurrere valent; mouendo autem cœlos, aliáque agentia applicando, inſigniter cum eodem cohærent vniuerſo, licet enim Phyſicè is cauſandi modus accidentarius ſit, eſt tamen artificioſus per ſe, quod eſt ſatis, vt iidem Angeli cum hoc artis diuinæ artificio, id eſt, mundo connexi cenſeantur, qua de cauſa non à Sacris Doctoribus tantùm, ſed ab ipſis quoque gentium Philoſophis, rerum ſpecies, imò & indiuidua cuſtodire cognoſcuntur. Sed hanc rationem animis ſeparatis accommodatam, quis non videt motricem potentiam potiùs euertere, quàm aſtruere, quippe quæ ad vniuerſi compoſitionem nõ ſpectent, ſed reddant quodammodò imperfectiùs, ſiquidem non tam ſunt ſpecies, quàm ſpeciei inchoationes, & partes. Quo factum eſt, vt nulla eis incumberet in

Primũ arg.

Lucæ 16. de anima Lazari D. Greg. 1. Dial. cap. 9. de anima Marcelli, & cap. 12. de anima damnati cuiuſdam.

Cur Angeli dicãtur partes vniuerſi.

Soar. diſ. 35. ſect. 6. num. 28.

hoc vniuerso administratio. Atque hoc sit primum pro parte negante quæstionis argumentum.

Secundum. Secundum, Si animæ separatæ propriam mouendi potentiam haberent, illius actum modo aliquo exercere possent in corpore, sicuti & intelligendi, volendique. Si enim hi ob corporis colligationem impediri non potuerunt, cur ille impedietur omninò, cum aliquantulum sit minùs spiritualis? Accedit, quoniam difficilè redditur ratio, cur in eodem homine vnus tantùm sit intellectus, mouendi verò facultas duplex, altera animi, corporis altera.

Tertium. Tertium, Anima separata nulla eget motrice potentia, nullam igitur in se habet. Antecedens probatur, quoniam nulla aliquò perueniendi se offert necessitas, quàm vt ex rebus species è proximo conquirat. Quapropter cùm has non ita comparet, sed à Deo vendicet, vt suo loco diximus, omnis mouendi ratio vacat, etiam ad miscenda colloquia cum Angelis, aliisve animabus, cum ridiculum sit propinquitatem desiderare ad eas actiones, quæ per interiectum spatium non disseminantur. Sed neque prætextu mouendi corpora necesse erit vim motricem animæ donare, cum iam dixerimus, id munus solis Angelis concessum esse in hoc vniuerso. Et cōfirmatur quoniam rationales animæ nihil pati possunt sibi noxium, cum sint immortales, non fuit igitur opus potentia motrice, qua quidquam, vel fugerent, vel appeterent tuendæ salutis gratia. Quod si dicas potuisse saltem alias, ab aliis violenter detineri, id ipsum est, quod in quæstione versatur, cùm eiusmodi detentio per vim motricem præstanda fuerit.

Quartum. Quartū. Quod natura sua indiuisibiliter existit, naturaliter quoque est immobile; sed priùs illud animæ separatæ naturaliter competit; ergo, & hoc posterius. Probatur minor, quia cùm ea informat corpus abscissa forte parte vna, amittit necessariò virtualem illam coextensionem, séque, vt ita dicam, contrahit; ergò cum à corpore toto separatur, totam coextensionem necessariò amittet, cum par sit ratio. Itaque indiuisibiliter permanebit, vt hac in parte anima, quæ natura est, ab Angelis, qui natura nō sunt, discriminetur, atque adeò hi diuiduo, indiuiduóque loco queant indifferenter respondere, illa autem nonnisi diuiduo corpori, cùm informat; nec nisi indiuiduo loco cum est separata.

Quintum. Quintum. Si anima separata per se mobilis esset, tempori, locóque corporeis subiaceret: quod à verò abest, cum sit incorporea. Vnde D. August. 8. de Genesi ad lit. c. 20. scribit, Deum corporalem creaturam per tempus, & locum mouere, spiritualem porrò non item.

Sextum. Sextum. Si anima per se posset loco moueri, posset interdum ab informato corpore sese expedire absque vlla ipsius corporis offensione, sicque instar colubri depositis exuuiis abire nuda, quod est inauditum.

Septimum. Septimum. Si humanæ animæ facultatē se mouendi haberent, ad nos frequēter regrederētur quod tamen fabulæ simile esse creditur.

Denique

Denique ita ſenſiſſe videntur graues Philoſophi dum ipſis etiam intelligentiis localem immobilitatem donant, inter quos Ariſtoteles 12.Met.text.43.concludit ſubſtantias ſempiternas, atque immobiles tot eſſe, quot ſunt cœlorum orbes. Auerroes quoque ad eundem Metaphyſicorum librum ſcribit formam ſeparatam adæquatè diſtribui in volentem, & intelligentem abſque vlla mentione mouentis. Credendum igitur eſt animam rationalem extra corpus, neque ſeipſam, neque rem aliam mouere poſſe.

ARTICVLVS II.

Refelluntur nonnullæ ſententiæ de potentia motrice animæ, & vera ſtatuitur.

IN præſenti dubitatione, nonnullæ ſe offerunt ſententiæ ordine ſuo expediendæ. Prima eorum, qui animam ſeparatam proſſum immobilem localiter fortaſſe ponent, hoc eſt, neque à ſe, neque ab vlla externa vi, non quidem ea immobilitate, quæ ex immenſitate naturæ illi proueniat, vti Deo, ſed ex quadam, vt ita dicam, ineptitudine, atque imperfectione, eo fere pacto, quo relationem, modúmve ſeorſim ſpectatum immobilem diceremus, diuina etiam interpoſita poteſtate. Non videntur alieni ab hac ſententia Durandus in 3.diſt.22.q.3. ac Ioannes Picus Mirandula qu.1. Apologetici dum non ſine graui errore veriſimile putant Chriſti Domini animam ad inferos nō deſcendiſſe reali ſuæ ſubſtantię præſentia, ſed effectu, priorum Patrum animas noua gloria, luce, lætitiáque perfundendo. Neque enim fidei articulum tam alieno ſenſu interpretarentur, ſi crederēt ab Angelis, aut certe Deo, beatiſſimam animam præſentem inferis ſecundum ſubſtantiam fieri poſſe; eorum verò fundamentum, ſi firmum eſſet, non ſolùm de Chriſti anima, ſed de quauis alia immobilitatem concluderet; ideoque diximus eos à propoſita ſententia alienos non videri. Aiunt enim immateriales ſubſtātias loci proprij incapaces eſſe, atque adeò & lationis, quòd affectiones hæ diuiduæ ſint. Itaque ſolùm eis ſupereſſe rationem aliam in loco eſſendi, ac mouendi longè diuerſam, hoc eſt, penè æquiuocam, per operationem, ſeu virtutis contactum, ipſum attingendo locum, ſi non actu, ſaltem poteſtate. Quo fit (iuxta Durandum) vt Angeli nullibi ſint, ſi de exiſtentia in loco priori modo ſit ſermo, & ſint vbique; ſi poſteriori, cum nullum locum, motúmve diuiſibilem ſubire queant, & rurſus in omnem idonei ſint operari: at verò anima ſeparata neque hoc, neq; illo modo ob eandem rationem alicubi eſt, ſiquidem & ſubſtantia ſpiritualis eſt, ob idque incapax diuidui loci, vel lationis, & corporis forma; miniméque proinde ad operationem externam ordinata abſque medio corpore, quod informet.

1. Opinio aſtruens animas localiter immobiles.

Quid ſenſerit Dur. de deſcēſu animæ Chriſti ad inferos.

Citantur à Soario 3.par. tom. 2. diſp. 43.ſection.2.

Cum de loco Ang tract. 1. d. 37. 2 p. diſt. q. 2. cui cōſentit Heru. ibidē q 2. art. 2.

Quæ fuerit Dur. opinio circa Angelorū exiſtentiam in loco.

Sed quàm grauiter Durandus cum Pico ſit lapſus tum alibi tum

ad quæst.52.3.partis ostendi solet, vbi iuxta sacrarum literarum, Patrúmque intelligentiam probatur Christi Domini descensum ad inferos ratione animæ, (corpus enim in sepulchro iacuit immobile, diuinum autem verbum vbique erat) ipsius substantiæ præsentia fuisse exhibitum. Nimirum falsus est Durandus dum cuiuslibet lationis terminum putat esse diuisibilem, cum tamen sit ipsamet rei mobilis præsentia, assistentiáve ad hoc, aut illud spatium, siue reale, siue imaginarium, atque adeò spiritualis, vel corporea, pro eiusdem rei mobilis natura, & conditione, quæ proinde si spiritualis erit, sine vllo incommodo, ratione suæ indiuisibilis præsentiæ ad corporale spatium respectu aliquo terminabitur. Cur enim minùs sit impossibile rem spiritualem ad materiam corporalē ordinem habere agentis, quàm præsentis, assistentísve? & confirmatur quoniam Arist. 8. Phys. c.10.text.84.& 1.de Cœlo cap.9.text.100.intelligentias Cœlo assidere scribit; quod qua ratione fiat, quàm localiter, nemo excogitabit, si eos modos essendi in alio percurrat, quos idem philosophus 4.phys.c.3.text.23.proposuit.

Qualibet res creata seorsim ab alia existens mobilis loco est.

Statuendum igitur eo ipso, quo res creata per se, ac seorsim ab alia existit, mobilem loco esse, siue à se, siue ab extrinseca virtute, namque vt Aristoteles 1.post.c.10.scribit, si negatio adæquata causa est negationis, affirmatio quoque affirmationis causa erit; quapropter si non alia de causa negamus Deum loco moueri posse, quàm quia immensæ substantiæ est, non alia sanè affirmabimus creatas substantias mobiles esse, quàm quia definitæ sunt substantiæ, quia si in loco designato sunt, distantiæ, propinquitatísque capaces euadūt necessariò, atque adeò, & lationis, cum istiusmodi affectiones separabiles ab inuicem non sint, eodémque pertineant. Vnde è contra D.Th.1.part.postquam de immensitate Dei egit q.8. è vestigio subiecit nonam, pro eiusdem immobilitate asserenda. Videbat scilicet attributum immobilitatis ad locum ex immensitatis attributo, tanquam ex vera ratione à priori concludi.

Immobilitas ad locum ex immensitate concluditur.

Secūda sententia tenēs animas à se non moueri, refellitur.

Secunda sententia, quam recentiores quidam Thomistæ approbant, ponit animam separatam à Deo, Angelisve mobilem localiter, à se autem minimè, eandémque alij etiam D. Thomæ vulgo ascribunt. Sed neque ea vera est, neque D. Thomæ imputanda. Etenim quemadmodum quòd substātia creata definita sit, mobilis loco est, ita quòd sit viuens à se mobilis esse concluditur; atque adeo si per cognitionem viuat, localem mobilitatem obtinebit: id quod ita verum reperimus, vt contrario exemplo refelli nequeat, neque enim conchylia loco immobilia dicuntur, quòd vim aliquam sese deducendi, adducendíque non habeant; habere enim planè fatetur Aristoteles lib.3.de anima cap.11.text.56. sed quòd locum ex toto non permutent. Cæterùm quæ locorum distantium cognitione pollent, ex toto etiam locum mutare valent. Quid ergo in animam tam nobili cognitione præditam erimus iniurij? eámque velut statuam quandam immobilem efficiemus, cadaueri suo, vt olim

Cur cōchylia dicantur loco immobilia.

Prome

Prometheum Caucaso, perpetuò alligatam. At, inquiũt, anima actus est corporis non assistens, sed informans, vt merito mouere se non possit, si non informet. Verùm si formarum assistentium modum in essendo, cognoscendo, appetendóque extra corpus obtinet, cur non obtineat mouendo? Ad hæc animæ depositis corporibus, nulli loco sunt addictæ, cum à nullo pendeant in sui conseruatione, vllave perfectione, quam alibi assequi nequeant; cum igitur immensæ non sint, ad earum sanè perfectionem spectabit localis variatio, ac motio. Itaque si qua res per se, ac seorsim existit in vniuerso, definita, viuens, ad varia loca indifferens, nulla ratio erit, cur à se mobilis nõ dicatur; eæ verò conditiones in animam corpori iam viuificando minimè addictam, non minùs, quàm in Angelos, egregiè competunt: quare, &c.

Obiectio.

Solutio.

Animæ separatæ nulli loco sunt addictæ.

Sed quòd Sanctus Doctor animæ separatæ sui mouendi potentiam non denegauerit, inde constat, quia eam facultatem, sicuti & in Angelis, intellectum, & voluntatem esse credit q. 16. de malo art. 1. ad 14. nisi quòd erga corpus à se informatum illa tantùm exerceat, Angeli verò erga quodcunq; aliud; quamobrem cum anima à corpore discedens easdem facultates secum deuehat, vt suprà cum eodem D. Thoma tradidimus, sentit haud dubiè illam sui saltem mouendi vim possidere. Quin etiam 1. parte q. 53. art. 1. in argumento. Sed contra; ex motu, quem Christi anima separata ad inferos edidit, quémque catholicè profitemur, concludit pari ratione in Angelis esse motum lationis admittendum; nam quòd ex anima Christi beata argumentetur, ideò facit quia aliud fortasse exemplum ita efficax ad institutum inuenire non potuit: re tamen vera eius articuli institutum de naturali vi motrice procedit; illud ergo tantùm D. Thom. inficiatur, nihil aliud à se posse animam humanam mouere, præter corpus, quod informauerit; vt patet ex art. 4. qu. 117. primæ partis, & art. 10. quæstionis 16. de malo ad 2. quem sequuntur Capreolus 4. distinct. vltima quæst. 2. Caiet. citato loco primæ partis, aliíque recentiores.

D. Th. opin. de potentia animæ motrice.

Sotus 4. dist. 45. q. 1. art. 3. Palat. d. 10. disp. 2. Suar. disp. 35. sua met. sect. 6. nu. 23.

Est nihilominùs tertia sententia à nobis adiicienda, videlicet separatam animam non sui solùm, sed aliarum rerum sibi externarũ, miniméque substantialiter iunctarum motricem esse; pro viribus tamen, vt sequenti articulo attingemus, ita Abul. in 8. capit. Matth. quæst. 124. Quæ quidem sententia cum superiori doctrina aptè cohæret. Enim verò vt ex definitæ substantiæ existentia concluditur mobilitas, & ex vita mobilitas à se, ita ex sui mobilitate, aliorũ quoque mobilitas necessariò colligitur; quod etiam inductione fit manifestum; Quamuis enim natura aliqua se mouere non possit, quæ possit alia, id est Deus, attamen nihil, quod motum subeat, priuatur omnino virtute mouendi cætera; quod nõ in animãtibus solùm, sed in corporibus etiam inanimis cernere est, quæ dum mouentur, ea etiam mouent, quæ offenderint, vt aër, arbores, cœlum supremum; inferiores, &c. Nimirum potentia, de qua loquimur, sicuti

Vera sententia animæ cõcedẽs, tum se, tum alia mouẽdi vim.

motiua

Sui est vnio localis vt anima separata externa corpora moueat.

motiua loco est,ita non maiorem, quàm localem vnionem sui cum re mouenda desiderat,vt in actum prodeat:quapropter cum ea vnio inter animam,& corpus dari possit absque informatione (vt liquet, in anima Christi ab inferis regressa, quæ sepulto corpori priùs astitit, quàm per informationem illud animaret liquet item in cuiusuis hominis anima in morte,vbi dissoluta in instanti informatione,perseuerat adhuc localis præsentia animæ ad corpus, cùm nonnisi immediate pòst sit abitura) nulla ratio est cur motum illi nequeat impertire, si mouendi potentia sit prædita. Quod adeò verum est,vt non ineptè secundæ sententiæ auctores collegerint nullam animæ inesse potentiam se mouendi,si nullam habeat mouendi alia.

Vera sententia magis cõfirmatur.

Deinde ita argumentari licet. Pleraque sunt,quæ sine vlla sui locali motione,alia vel pellunt, vel trahunt, vt ignis iniectum salem, magnes ferrum:qua ratione igitur tam nobilis substantia,tamque,vt ita dicam, actuosa, quàm est rationalis anima extra corpus seposita, aliorum mouendi efficacia destituatur.

Præterea.Animæ è receptaculis,quibus ad iteratam vsque vnionem corporum commorantur,nonnunquam egrediuntur ad viuos, cùm eisque in effictis corporibus colloquuntur, vt inferiùs ostendemus; hæc autem munia, nec sine potentia motrice præstari possunt,nec tantã habent eminentiam, vt extraordinario Dei concursu egeant: inest igitur ea vis animis naturaliter.Ob has sanè,ac similes rationes probatior nunc est eiusmodi sententia,quam non ignobiles etiam Theologi superiori ætate docuerunt, Henricus quodlib.

Citãtur auctores pro vera sententia

11.quæst.14. Aureolus apud Capreol.citato loco. Scotus 4.dist.49. quæst. 14. Bassolius eadem dist. quæst.2. art.primo,Maior quæst.8. Ægidius quodlib.4.quæst.17.Abulensis in cap.8.Matth.quæst.124. & alij ante quos Galenus non satis alioquin certus de natura animæ, in libro de tremore,& rigore fatetur,minimè deceptum iri,qui animam esse dixerit substantiam, quæ per se moueri possit. Et Alexandrinus Clemens 6.strom. naturam animæ esse scripsit, à se ipsa impelli,& excitari:nec desunt, qui arbitrentur humanam animam interdum in hac vita suæ peculiaris potentiæ motricis, quam nitimur astruere,signa exhibere,cùm feruenti aliqua rerum sublimium contemplatione corpus in sublime tollit.

Tolet. 1. de anima q.9.

Sed quoniam ostendimus animam separatam peculiarem sui,& aliorum mouendi potentiam habere, quærendum restabat, an ea à voluntate, intellectuque distinguatur, nisi ea dubitatio libro 2. de Cœlo cap.5.quæst.7.de Angelis,in quibus par est ratio, resoluta esset.Illud solummodò aduertimus,eos qui partem negãtem sequuntur,non adeò motricem potentiam substantiarum separatarum cum voluntate,intellectuque confundere,vt distinguere eam non possint etiam realiter. Nimirum censent intellectum,& voluntatem non in actu primo,sed secundo, hoc est, vt stant sub actibus practicis præscribẽdi,dirigendique motum, rationem potentiæ motiuæ obtinere,vnde localis impulsio sequatur. Quo pacto plerique de potentia

Motricis facultatis distinctio ab intellectu & voluntate.

Dei

Dei executrice philoſophantur,aſſerentes eam eſſe Dei voluntatem cum actu efficaci operandi ad extrà , indéque actionem externam prodire,quæ in rebus creatis recipiatur.

ARTICVLVS III.

Occurritur argumentis primi articuli.

Solut.1.arg.

Quo ſenſu loquãtur ſcriptura & Patres cũ dicũt animas aliquò deferri.

D primum reſpondẽdum, ſiquandò in ſacris literis morientium animæ aliquò deferri perhibentur, id vel ad dignitatem ſpectare,ſi ſint beatæ, vel ad quandam diuinæ iuſtitiæ executionem,ſi ſint nocẽtes.Atque in priori ſenſu Auguſt.ſerm. 3.de Aſcenſione Domini,qui eſt 176.de tẽpore; itéque Euſebius Emiſſenus Hom.2.de Aſcenſione,aliique ſacri Doctores de Chriſto aſcendente ſcripſerunt, eum non in auxilium neceſſitatis,ſed in obſequium dignitatis euectũ , illatũque cœlo fuiſſe.

Solut.2.

Ad 2.Si verum eſt , quod ex Platone retulimus ad calcem ſuperioris articuli,plana eſt reſponſio;Sed eſto nulla exhibuerint animæ vnitæ corporibus propriæ motricis potentiæ ſigna,ideo nè illa ſunt deſtitutæ?alioqui neque ſubſiſtẽtiam eas habere quis colligat, quòd in corpore illam non prodant. Itaque vt ad argumentum reſpondeamus,abſque eiuſmodi potentiæ vſu,non autẽ intellectus, & voluntatis,conſtare potuit humana vita;itẽ non oportuit has ipſas potentias in nobis duplicatas inueniri,ſed potentiã cognoſcendi,& appetendi:aliæ enim in corpore ſunt,aliæ in anima;vnde id,quod in fine argumenti addebatur , retorqueri in aduerſarios poteſt , vt quemadmodum facultates iſtæ,ſic & motrix in homine geminaretur.

Solut.3.

Vis motrix ad ſeparatarum animarũ digreſſiones inſeruit, & cõuentus.

Tertium argumentum non valet in eos, qui animas ſeparatas ab obiectis ſpecies haurire volunt , ſic enim accommodata propinquitate opus eſt,atque adeò, & locali motione. Sed eſto non hauriant, ad dignitatem ſanè illius ſpiritualis Reipub. animarum ſeparatarum interſunt conuentus,ac digreſſiones mutuæ,niſi tanquàm ſaxa medio mari,noctes,atque dies immotas eſſe arbitremur, &c.quæ ſuperiori articulo diximus.

Solut 4.

Diuiſibilitas rei mobilis in motu tãtùm phyſico requiritur.

Quartum,etſi probaret animam ſeparatam non niſi punctaliter exiſtere poſſe,nihil adhuc ipſius mobilitatem concluderet,ſiquidem diuiſibilitas rei mobilis,itemque pars mouens,& mota non in quolibet motu,ſed in phyſico requiruntur 6.& 8. Phyſicorum. Rurſus reſpondemus diſtinctione maioris:eſt enim vera,ſi velit indiuiſibile moueri non poſſe motu continuo:falſa,ſi diſcreto ; quod noſtro inſtituto ſat eſt. Deinde omiſſa iam maiori propoſitione , ſunt qui ad minorem reſpondeant animam rationalem,ſi fortè brachium à corpore præcidatur, manere adhuc in eo ſpatio, quanuis non informatiuè,vt in corpore reliquo,eo quòd , ipſa ſemper certum ſpatium,in quo definitiuè ſit, exigat, non minùs quàm corpora in quo ſint circumſcriptiuè. Quo ſanè pacto dicẽdum eſſet in generationis inſtanti

Nullus est separata animæ magnitudinis terminus versus minimũ in loco.

non infundi solùm, sed effundi animam è corpusculo, cum sit contractius, quàm requirat anima; quod cum ridiculum sit, seu potiùs ineptum; respondemus abscissa parte corporis, non nisi in reliquo manere animam, quia vnum essendi modum habere debet naturaliter, non duplicem, hoc est, vel informationis tantùm, vel separationis. At enim post totalem separationem diuiduo, indiuiduóque loco se poterit accommodare, proindeque nullum certæ magnitudinis versus minimum deposcet, sicuti certum deposcit corpus, quod informet, eo quòd per illum sit operatura.

Solut.5. Ad quintum satis esse, vt animæ mobilitatem tueamur, si vel momento cieatur. Sed & tempore mobilem esse nihil vetat, cum istud esse possit spirituale, ac per se dimetiens successiuam animæ motionem: quæ motio licet mensurari etiam possit à corporeo tempore, ex accidente id euenit, quatenùs in idem tempus imaginariũ, vtrumque reale tempus, corporeum scilicet, ac spirituale coincidere valet. Iam verò D. Augustini effatum de motu ratione mobilis, spatiique diuiduo est interpretandum.

Solut.6. Ad Sextum in sententia Platonis credentis, animam rationalem in corpore esse instar nautæ, facile concessu esset, eam integro corpore expedire se posse, nisi fortasse, quod in malum totius hominis abeundi facultas cederet, eam animæ Plato non donauerit, dum idoneas dispositiones haberet in corpore. Illa tamen sententia suo loco refutata est. Quanquam posita re vera substantiali vnione, verisimile adhuc existimetur bonæ notæ auctoribus, animam etsi ab incolumi corpore elabi nequeat, sicuti neque in prauè dispositum illabi, vt scitè disserit Henricus quodlib. 11. quæst. 14. ad calcem: se ipsam tamen primario mouere posse, ac ratione vnionis motum corpori impertire, his fermè rationibus.

Opinio credentiũ animam vnitã corpori se primariò mouere.

Prima eorũ ratio.

Prima, quia substantialis vnio animæ erga corpus in causa potiùs erit, vt motus animæ corpori communicetur, quàm vt illum impediat.

2. Secunda. Vnio ad corpus animæ subsistentiæ non obest, neque igitur oberit, quo minùs præsentem se faciat primariò cui libuerit loco, quamuis corpore circundetur. Neque enim inclusio illa animæ subsistẽtis intra corpus, impedire posse videtur conatum animæ ad motum.

3. Tertia, Intellectus, etiam animæ informantis, more Angelico potest intelligere, si illius ordinis species habeat, vt nõ solùm in statu immortalitatis verũ esse Theologi docẽt, sed etiam in Christo Domino apud nos commoranti accidisse certum est; nimirum quia ad illarum specierum vsum nihil attinet, corpus ne mortale, an immortale informet anima. Cùm igitur motrix potẽtia nullis egeat inditis instrumentis, iam nunc in actum mouendi prodire saltem progressiuè poterit, si propria est humanæ animæ; quod ideo adiecimus, quia vt Scotus in 4. distinct. 49. quæst. 14. animaduertit, ideo nunc anima totum corpus simplici motu non defert, sicuti in beatitudinis statu delatura est, quia membra æqualiter à virtute motrice animæ non possidentur.

4. Quarta, quia si vsum accedendi, recedendique, anima intra corpus habeat, rectè intelligi-

tur,

tur,quo pacto in abscisso brachio esse desinat, aut in extremis pedibus,homine iam moribundo.Rectè item, qua ratione in partes nutrimenti semotas inferatur : nimirùm in priori euentu post vnionis dissolutionem, presentia quoque animæ aboletur propter localem, partialemque abscessum;in posteriori verò, post localem partialemque abscessum ad nouam materiam,substantialis vnio existit.Atque experimenta adeo vrgere visa sunt Scaligero pro Platone, vt nullum aliud argumentum rem conficere putet,si hoc non conficit, exercit 307.num.13.Quinta, Potētia motrix actiua est,non passiua, vt probatior sententia tenet, rectius igitur animæ inhærebit, quàm corpori,cum illa motum efficiat,ista recipiat. 5.

Non est tamen ob hæc argumenta à communi Philosophorum sensu recedendum, tum quia in brutis animantibus motrix potentia,corporis perfectio est,à qua humanum corpus decidere iniquum esset,tum etiam quia qua ratione potentia eiusmodi; quæ in belluis corporea est,dicitur in anima residere, eadem diceretur residere visus,auditus,cæteræque facultates,tam internæ,quàm externæ;quod etsi paucis Nominalum probatum fuit, à vera tamen Philosophia alienum est. *Vera sententia oppositū astruens.*

Eadem porrò argumenta falsò supponunt animam motrice potentia sibi propria vti posse naturaliter, dum corpus informat, cum tamen per vnionem religata sit, atque alterius veluti iuris existat, hoc est totius hominis, vt proinde motum per se non exerceat, sed homo per illam ; Vnde etiam cum anima corpori reunietur ipsum per potentiam sibi propriam non mouebit, absque nouo Dei dono, vt probabiliter sentit Suarius ad quæstionem 54.tertiæ partis disputatione 48. sectione quarta, colligitque ex D. Thoma, aliisque Doctoribus.Ad primum igitur argumentum dicito , vnionem in causa esse ne motus ab anima eliciatur, qui eius solius sit, alioquin, si seipsam solam moueret, cùm nulla necessitate cogeretur motum corpori impertire,iam ab eo incolumi, atque immoto recedere posset, quod nemo dicet. Ad secundum concesso antecedente, negandum est quod in reliquo argumento adducitur. Ad tertium , concedendum est antecedens,quia ea specierum infusio,atque vsus,naturales animis non erunt : quo pacto fatemur etiam posse illas corporibus, siue caducis, siue iam immortalibus vnitas, motum proprium exercere,iisdemque corporibus communicare ; vnde quod ex Scoto affertur,potentiam motricem in hac vita membra perfectè non possidere prò nobis facit, ac verum est, licet vnio indissolubilis euadat, quoniam vt paulo antè diximus, potestas illa animæ ad mouendum corpus per peculiarem eiusdem animæ motricem facultatem, nouo Dei dono vltrà reunionem debet contingere.Ad quartum,non deesse exempla , quibus intelligamus animæ euenire quæ ibidem recensentur. Etenim Deus in re corrupta esse desinit, nec tamen vllam etiam partialem retractationem subit ; Christus item Dominus consecratis speciebus fit denuò præsens , nec proinde locali *Prima rationis Solut. 1.* *Solut 2.* *Solut.3.* *Solut.4.*

motione etiam partiali ob id agitatur. Aliqua ergo simili ratione amina absque vlla etiam partiali latione, & à membro abscisso abe- rit,& in alimenti materiam inferetur. Ad quintum, negetur consequutio; cæteræ namque potentiæ sentientes actiuæ sunt, quæ nihilominus corpori adhærescunt.

Solut.5.

Absoluitur responsio ad sextum arg. principale.

Atque hæc in gratiam sexti argumenti primi articuli dicta sint. Cui directò respondentes assumptum negamus: motus enim localis animæ liber est, vnio verò substãtialis omninò naturalis, ideóque natura sua prior, vnde motus localis efficacitatem directam non habet erga illam, haud dissimili ratione, qua maturus fœtus per se ab vtero non egreditur, sed parentis nisu, postea verò per se iam hûc, atque illûc migrat. Quanquam indirectã efficacitatem habere poterit, veluti cùm quis sibi ferrum adigit. Et hæc quidem ratio concludit similiter, neque Angelum locali impulsu posse animam vnitam auellere à corpore, quidquid nonnulli huius ætatis Theologi inficientur.

Solut.7.

Septimum argumentum postulat, an demortuorum animæ ad viuos interdum regrediantur, cum eisque colloquia misceant, aliáve exteriora signa sui aduentus exhibeant. Cui dubitationi paucis respondemus quanquam non rarò huiusmodi animarum apparitiones somniantium sint deliramenta, aut mali Dæmonis, præstigiatorúmque ludi, vt D. Augustinus in libro de cura pro mortuis, atque alibi docet; quin etiam pro animis, quandóque Angeli præsto sint, attamen ipsæmet animæ hûc venire aliquando, à Deo aut iubentur boni alicuius gratia, aut permittuntur vexandi causa, more dæmonum: quamquam posterius hoc minùs probari possit, vt cum D. Chrysostomo latiùs disputat Abulensis in caput octauum Matthæi quæst.124. Itaque siue hoc, siue illo fine res accidat, aduentare illas, sententia est grauissimorum Patrum, Augustini, Gregorij, Eusebij, Theodoreti, & aliorum, quos citat Robertus Bellarminus libr. 2. de Purgatorio cap.8. tom.1. Addit tamen D.Thom.1.part.q.89.artic.8. ad secundum, miraculo id esse deputandum, quatenùs præter statutam à Deo legem hûc per se veniat anima, eámque legem spectasse diuina oracula, & plerósque Patrum, quoties animarũ nullam post abscessum à corpore è suis locis ad nos remeare posse contendunt, veluti quarto Regum 22. Iob 23. & alibi. Item Augustinus de cura pro mortuis capite 13.& 19. Vnde non mediocris orta est dubitatio inter Sacræ paginæ interpretes an Deus primo Regum 28. prædictam legem abrogauerit, quo loco anima defuncti Samuelis ad viuentem Saulem dicitur aduentasse, an potius imaginaria tantùm ostensio fuerit apud Regem interiùs, vel etiam Angeli alicuius pro Samuelis anima subrogatio. Qua de re D. Augustinus libro secundo ad Simplicianum quæst.3.& quæst.6. earum, quas ad Dulcitium composuit, & quæstion.27. in vetus, nouúmque testamentum: libro item 2. de Mirabil. sacræ Scripturæ c.11. Iustinus Mart. quæst. 52. ad Gentes, Iosephus libr.8. Antiquitatum cap.14. Abulensis proximè citato

Demortuorum animas aliquando hûc venire.

Itẽ Abulensis in 25.cap. Matth. à q.752.

Sot. in 4. dist. 45.q.1.art.4.

Doctorũ dissidiũ de apparitione Samuelis anima Regi Sauli.

citato loco Regum,q.28.Lyranus,& alij in eundem locum,Rupertus lib.2. super libros Regum c.17. Victoria in Relectione de magia quæst.5.quæ quidem difficultas, etsi olim æque fuerit controuersa,nunc tamen postquam Ecclesiastici liber inter canonicas scripturas habetur,multo certior est illius pars affirmatiua, vt obseruat D.Thom.1.part.quæst.89.art.8.ad 2. quandoquidem capite vltimo præfati libri inter Samuelis laudes commemoratur prophetasse illum etiam post mortem;quod neque intelligi commodè valet de alio prophetandi actu,quàm cùm Sauli apparuit: neque ita propriè laudaretur,si dæmon aliquis pro Samuelis anima ad Saulem venisset, tametsi ex eodem textu colligatur eum in vero corpore apparuisse;de quo disceptare non est huius loci, neque instituti. Porrò autem si non quid gestum sit,sed quid fieri potuerit,inquiratur,certum est spectata naturali conditione animarum corpore vacantium, nullo miraculo earum quamlibet hinc inde posse commigrare,esséque solertem ex aëre,aliáve tractabili materia corpora effingere, & in eis nunc hominem ponere,nunc belluam,si libeat; atque eo modo sui aduentus signa nobis exhibere.

Ecclesiastici cap.46.

Anima Samuelis vere apparuit Regi Sauli.

Animæ separatæ possunt corpora assumere.

Est & alius animarum regressus ad corpora informanda, id est, resurrectio, de qua Theologi 4. sent. libro nam de Pythagorica palingenesia libro 2.de anima c.1.qu.7.dictum fuit.Illud tamen hac in re dubitabile est,an peculiari tantùm Dei lege cautum sit, ne anima à proprio corpore semel auulsa in alia sese inferat, quæ in maternis vteris passim præparantur; an id communi naturæ iure contingat; vna scilicet anima vnum tãtùm corpus, dispositionésque respiciente;videtur enim pars prior iis auctoribus affirmanda,qui quamlibet animam cuiuis corpusculo initio infundi posse existimãt;è quorum numero est Molina extrema disp.1.partis.Soarius disput.5.suæmet. sect.6.quo loco addit sic esse animam rationalem ad quamlibet dispositam materiam indifferentem, vti est indifferens materia ad quamlibet formam.Iis concinit Toletus libr.3. de anima quæstione 18.nec non Henricus Gand.quodlib.11.quæstione 14. dum astruit humanam animam illabi posse in corpus, séque illi substantialiter copulare quoties paratum aderit, quamquam de proprio, ac certo corpore tantùm Henricus differat.At enim libro primo Physic. capite 9.quæstione 11.artic.4.ad 4.ad 6. & libro primo de Gener. c.4. quæstione 13. ad philosophiæ normam, ac doctrinam Aristotelis magis consentanea iudicatur pars posterior, animas videlicet rationales certa sibi corpora ac dispositiones vendicare,quæ si desint informandi munus obire nequeant,nisi verò, Dei absoluta potestate physicam normam superante,vt annotauit Fonseca libr.5. met.c.2. quæst.14.sect.2.& 3.

Sententia existimantiũ animas non requirere certas dispositiones vt informent.

Animas requirere certas dispositiones ad informationẽ verior sententia est.

Ad extremum argumentum,quod ex Aristotelis,atque Auerrois authoritate petebatur, dicendum illum immobilitatis nomine intellexisse immortalitatem; hunc motricem potentiam ab intellectu, voluntatéque non distinxisse realiter, sicque traditam ab eo

Solut. extremi arg.

diuisionem adæquatam esse, futuram alioquin trimembrem, si in formali, vt vocant, sensu loqueretur.

ARTICVLVS IIII.

De actu, ac termino potentiæ motricis animarum separatarum.

1. Dubitatio.

ACTENVS ostendimus potentiam loco motricem animæ separatæ inesse; consequens nunc est, vt de illius actu, atque termino disseramus, vbi nonnullæ scitu dignæ dubitationes se offerunt explicandæ. Prima, an cum se anima, corpúsve aliquod ciet, prius impulsoria qualitate id præstet, an solo motu. Recentiores quidam arbitrantur substantias separatas, siquid immediatè moueant localiter, motum edere sine impulsu, quod nullam qualitatem educere valeāt ex potestate subiecti. Cæterū si per corpus à se immediate motum, reliqua moueant, impetu eò quod absint, opus esse, qui iam per immediatum corpus educi poterit à corporibus. Ita verò aiunt rem habere in supernis lationibus, deferente scilicet intelligentia primum mobile solo motu, deindéque in subiectos cœlos qualitatem impulsoriam per primum inicijente, nō quidem instar physicæ causæ illam producendo, sed actiuum (vt aiunt) passiuis applicādo. Quæ doctrina sic vlteriùs confirmari poteſt. Primò, quia, vt res aliqua moueatur loco, sat est si ipsum lationis motum subeat; cur enim alterari illam priùs oportebit? alioquin dicat quispiam neque Deum sine impulsu mouere posse, quod est absurdū; quòd si Deus absque illo possit, poterunt & reliquæ separatæ substātiæ, cum ille mouendi ritus tantam dignitatem præ se nō ferat, vt soli Deo debeat competere. Secundò, Anima puncto contenta, moueri potest, tum à se ipsa, tum etiam ab alio instantaneè, impulsus autem ad successiuum motum solummodo deseruire posse videtur: ergo in eo saltem lationis modo, impulsu non erit opus. Tertiò, Potentia motiua admodum naturalis est, non ergo impulsum nunc spiritalem, nunc corporeum valet exprimere, quod tamen concedendum esset, si anima nunc se, nunc corpus aliquod impulsu cieret.

Opinio ad motū immediate impulsum non requirens. *Vt Suarius disp. 35. metaph. sect. 6. num. 24.* *Fundamentum.* *1. Ratio.* *2.* *3.*

Probanda tamen non videtur superior sententia, nam si semel admittamus exerceri motum posse ab aliquo per se motore, absque vlla qualitatis impressione in rem per se motam, pronum erit negare similem impressionem, etiam cum corpora alia aliis interiectis moueantur, qua enim ratione primum corpus motum excipit sine impulsu à primo mouente, eadem, & secundum à primo, sicque deinceps. Asserendum igitur potentiam motricem non alia ratione actum suum exercere, quàm producta priùs in re mobili impulsoria qualitate, tanquam necessario instrumento, etsi aliquando non sequatur motus, veluti cùm quis in parietem, aut arboris truncum humeris

Refellitur. *Vera sententia statuitur.*

humeris nititur;aut cum elementa alieno detinentur loco, existente ſcilicet maiore reſiſtentia, quàm ſit impreſſæ qualitatis efficacitas. Itaque etſi potentia motrix in communi varias admodum ſpecies complectitur(alia enim vitalis eſt,vt in cognoſcentibus,alia nō vitalis,veluti oculta illa,ideoque ſine nomine,in magnete, electro, & ſimilibus;quales item elementorum, quæ peculiari nomine grauitas,leuitáſque nuncupantur: denique illa etiam parùm nota,cunctíſque corporibus communis,replendíque vacui gratia donata) attamen quæcunque illa ſit,prius quàm rem loco moueat,qualitatem exerit impulſiuam,quæ ſi maior erit, quàm corporis mouendi reſiſtentia,procedet motus; ſi æqualis;aut minor, non procedet. Eadem porrò vis impulſoria,& cognato ſibi motu,ſi naturalis ſit, augetur,non multo aliter,ac habitus ex actu,quem elicit, incrementa capit,& abſente potentia ſucceſſiuè minuitur, ita ipſius conditione poſtulante,cum ſolius motus ergo, qui eſſentialiter ſucceſſiuus eſt, inſtituta fuerit;quapropter ſimul ac particularis cauſa,id eſt, potentia motrix, abſtinet ab impellendo, illico cauſa prima ſucceſſiuè à conſeruatione relicti impulſus deſiſtit: neque enim ratio alia ſuccurrit pro ſucceſſiua illa imminutione, quam experimur, cum ſine contrario ſenſim euaneſcat,vt haud dubiè cœlo accidet,ſi ab Angelo deſeratur, cum tamen ibi nulla ſit qualitas, quæ impulſui, motuíve actiuè reſiſtat. *Motricis facultatis varia ſpecies.*

Ad fundamentum igitur,quo contrariæ ſententiæ Auctores nituntur,dicendum ſubſtantias ſeparatas,non ita infœcundas eſſe, vt eam ſaltem qualitatem, quæ lationis inſtrumentum ſit, nequeant corporibus ingenerare; alioquin cum ipſa etiam latio non nihil ſit corpori inhærens,ab iiſdem quoque edi non poterit, quod eſt abſurdum; nimirum eius tantùm generis formas producere nequeunt,quæ aut ad generationem ordinētur, aut etiam conſequantur intenſionales non rarò;eliciunt enim ex ſe ipſis conceptus, ac fortaſſe habitus,nec non & in alterum intellectū ſeparatum ſui ſpeciem valent imprimere. Ad primam verò confirmationem dicito, potentiam motiuam immediatum ordinem ad motum non habere, ſed ad impulſum,ſaltem phyſicè loquendo, cui non obſtat quominus Deus abſque vlla eiuſmodi qualitate rem mobilem cieat. Ad ſecundam,neganda eſt minor, impulſus enim ille ſpiritualis qualitas erit,proindéque indiuiſibili ſubiecto contentus.Ad tertiam,potentiam motiuam corpoream ad impulſum corporeum determinatam eſſe,ſpiritualem verò,qualis in anima reperitur, & ſpiritualem, & corporeum impetum poſſe efficere. *Soluitur fundamentum.* *Solut. 1. rationis.* *Solut. 2.* *Solut. 3.*

Secunda dubitatio eſt.An in anima ſeparata admittendæ ſint illę veluti ſpecies motionis localis ab Ariſtotele in Phyſicis numeratæ, ſcilicet pulſio,vectio, tractio, volutatio, queis addi poteſt oppoſita detentio; legimus ſiquidem partim in diuinis literis, partim in Sanctorum hominum annalibus, vehi illorum animas, honorario ſcilicet apparatu; impiorum autem rapi, trahíque, & à bona- *2. Dubitatio.* *Varia motus ſpecies.*

rum

rum contubernio repelli, nec non & alligari, ac detineri causa supplicij. Quòd verò his similia legantur apud poëtas participia sunt Catholicæ veritatis multo ignorationis fumo ad gentes deuolutæ non meræ nugæ. Ergo, quod ad pulsionem attinet, ex proximè dictis liquet, responsio; ad eam enim satis est virtualis contactus, qui per qualitatis impulsiuæ impressionem peragitur, quo etiam fortasse modo, non verò sola voluntatum dissensione, transacta pugna est inter angelos Apocal. 12. At verò cæteræ numeratæ species includere prorsus videntur cōtactum molis, qui in præsentia locum non habet. Etenim quod vehitur, aut trahitur, motu agitur alieno, sicque impulsu sibi peculiariter indito non eget, sed illud est satis, si coniunctum sit ei, quod per se motum subit, nec se sinat penetrari, vt attendenti fiet apertum. Iam quod volutatur, partibus eget, quarum aliæ deprimantur, tollantur aliæ. Denique ad detētionem, religationémve, prædictum contactum omnino requiri nemo non videt. Statuendum igitur, eas motionis species per analogiam quandam admitti posse in animis separatis; re autem vera omnes impressione impulsus exhiberi: cum enim anima, animæ alteri, vel externo corpori impetum indiderit, seque pariter mouerit, vectio erit, aut etiam tractio, si mobile fortè restiterit; rursumque detentio, siue religatio appellabitur, si adeò per impetum corpus mobile ad aliud affligatur. Vt in partem aliam se nequeat proripere, qua ratione stipula delata vēto ad parietem, immobilis adhærescit, aut lignum, quod fluuij impetus ad saxum allisit. De ipsius verò animæ detentione passiua maior est dubitatio, cum affligi nequeat ad corpus, aut quasi comprimi. Dicendum tamen potentioris animæ impetum hebetare contrarium nisum minùs potentis, sicque illam detinere, quo ferè modo virtus remoræ impetum nauis hebetat, eamque sistit. Est tamen alius detinendi modus soli Deo competens subducto generali concursu ad motum; qua de re Valesius de sacra Philosophia capit. 41. quo loco sentit ita factum fuisse Tobiæ 8. & Apocalyp. 20.

Contactus ad motū necessarius.

Quomodo anima fortior detineat minus potētem.

Iam verò aliæ motus species naturalis, violenti, ac præter naturam, non difficilè huc accomodantur, prior enim dabitur quoties anima seipsam mouerit, altera cum mouebitur à potentiore vi, quò nollet; tertia cum se siuerit deferri.

3. Dubitatio.

Tertia dubitatio est, vtrum animæ definitam habeant potentiam in mouendo; solet enim circumferri, illas à corporibus exsolutas sine mora in destinata loca recipi pro meritis; potest tamen dubitatio quoad res mouendas etiam procedere; Itaque quæri an quantalibet celeritate, quantumlibetque mobile ciere valeant. Sed respondendum, potentiam animæ motricem vtroque modo definitam esse, cum naturalis sit, ab essentiaque finita proueniens. Et confirmatur, quia vt animæ pares natura sunt, ita & efficacitate potentiarum pares esse oportet, id est, intellectu, voluntate, &c. Non enim vlla interuenire possunt impedimenta, quominùs æquè perfectæ pullulent, vt accidit potentiis organicis ratione materialium dispositionum, quarum

Potētia animæ motrix definita est.

rum aliæ aliis, ob id inæquales esse solent; Iam ergo mouere non poterunt animæ alia aliam, nisi se sinant moueri: quod maiori iure de iisdem animis dicendum est, si cum Angelis comparentur, qui multò sunt potentiores. Vnde fit etiam, vt non quantalibet celeritate mouere possint, sed prout anima mouenda, Angelusvè permiserit. De morali motione, quæ imperio fit, illud tantùm obseruare oportet, si naturæ dignitas spectetur, nullam animam in aliam imperium habere, cum sint æquales, neque in Angelos, cum sint superiores; sed neque Angeli superiores in animas dominari videntur, cum externo regimine non egeant, namque vniuerso administrando soli Angeli deputantur; quare, &c. Si verò gratiæ dignitas attendatur, nulla certa regula perscribi potest, sed generatim illud asserendum, quamlibet substantiam separatam alteri obedire, prout earum Auctor Deus peculiaribus in euentis decreuit: sicque verisimile esse religari, detinerique malos Dæmones, vel animas à bonis. Maior est de motione corporum dubitatio; Verùm quia neque ipsis Angelis concessum est, quantumlibet corpus mouere, non solùm Deo prohibente in bonum vniuersi, sed etiam naturæ ipsius legibus, queis Angeli quoque subduntur (hac enim ratione Aristoteles orbium inferiorum motrices intelligentias ciere superiores orbes non posse existimauit, quòd earum vis non suppetat, de quo tamen quæstio esse posset) planum fit, animas limitatius obiectum sortiri debere. Quin verò Abulensis in octauum cap. Matthæi quæstione 124. non solum non putat ascribendum esse animæ separatæ certum terminum in mouendis corporibus, sed etiam multò minora pondera mouere, quàm dum informat; eo quod robustior sit, ac magis secundùm naturalem modum in hoc statu, quàm in illo; qua tamen in re non placet, quia potentiæ separatæ applicatio absque spirituum dispendio peragitur.

Nulla anima in aliam naturaliter imperiū habet.

Anima ciere non potest quantālibet molem.

Aduersus superiora sic opponat aliquis; Potentia motrix animæ, iuxta probabilem sententiam, à voluntate non distinguitur, hæc autem nullum in volendo terminum vendicat: ergo neque in mouendo. 1.

Argumenta aduersus tra ditā doctrinam.

Secundò. Si mobile aliquod esset, quod potentiam animæ separatæ vinceret, iam ei contingere posset fatigatio, si fortè sese illi mobili applicaret: hoc autem est absurdum, ergo & id ex quo sequitur. 2.

Tertiò. Anima non minùs quàm Angelus se, atque adeò rem aliquam (non enim maior est difficultas) transferre potest in remotum locum absque interiecti spatij decursu in momento temporis; ergo non tam velociter mouebit in tempore, quin possit mouere velocius: consecutio plana videtur, quia quod momēto fit, tempore quoque quantumuis breui fieri potest, si tempore sit factibile, qualis est rei cuiuslibet translatio. Assumptum præterquàm quod assertio est D. Thomæ, dum tractat de Angelis prima part. quæst. 53. art. 2. & in primo distinct. 37. quæst. 4. artic. 2. & suorum, quibus accessit Marsilius eadem distinct. 2. part. quæst. 7. artic. 3. ita ostenditur; quoniam 3.

niam etsi localis motio decurso spatio, non possit non esse temporanea, eo quòd res nulla creata, vt potè definitæ essentiæ in pluribus locis simul possit existere; iá enim, & in infinitis posset, immensáque foret: attamen si absque spatij decursione hic esse desinat, fiatq; præsens loco alteri, id porrò non est à substantia spiritali alienum, præsertim quia ea præsentia naturalis est, atque adeò naturali mutatione comparabilis; & confirmatur, quia sicuti anima in locum immediatum exilire potest in momento, ita nihil mirum, si in remotum valeat momento transferri, sine vlla tamen intermedij spatij decursione. At ea motio (inquies) productioni æquipollebit, siquidem, vt res antequàm fiat, nullum determinat sibi locum, in eóque apparet, in quem à suis causis amittitur, vt si anima vbi volet, subitò compareat, ac veluti emergat, sine vllo transitu per medium, perinde erit, ac si se ipsa producat: quo nihil est impossibilius. Refelleris tamen quia eiusmodi delatiua mutatio, non ad existentiam animæ terminabitur, sicuti creatio, sed ad præsentiam existentiæ, huic illive loco, quæ non magis temporaneam, quàm momentaneam mutationem terminare capax est, vt patet in ea, qua Christi Domini corpus ad Eucharistiæ species præsentiam obtinet, etsi aliis capitibus naturæ vim longè superet, quia scilicet; plurium simul præsentiarum, ac sine locali dimensione acquisitiua sit; Atque hanc sententiam de subita animæ separatæ translatione in quemuis locum, speciatim amplectitur Maior 4. distinct. 49. quæst. 8. sub initium, nec à Diuo August. alienam credit.

Obiectio. *Solutio.*

Solut. 1. Ad primam nihilominùs obiectionem dic, cùm Diuo Thoma quæstione decima sexta de malo, articulo nono ad septimum, & articulo 10. ad 9. quem sequitur Molina. prima parte quæstione 54. articulo quinto, etsi substantia separata volendo moueat, diffinitum tamen habere modum volendi motionem, quem cognitio determinat. Adde probabiliùs sensisse nos, potentiam mouendi distinctam esse à voluntate.

Solut. 2. Ad secundam dic, fatigationem prouenire in animantibus ex defectu spirituum, qui in operando absumuntur, esséque dolorem, actúmve appetitus, id malum auersantis; cùm ergo in anima separata spiritus non sint neque organa, quæ illis egeant, consequens fit, vt neque fatigatio locum habeat; poterit tamen simile quippiam animæ contingere, vt videlicet tristetur, quòd molem aliquam loco mouere non possit. Vbi aduerte, potentiam motricem substantiarum separatarum, aut omninò posse rem mouere, aut omninò non posse, neque vlla ratione dicendum, illam mouere quidem posse, sed tamen ægrè, atque difficulter.

Solut. 3. Ad secundam obiectionem negandum est totum assumptum, nimirum possibilem esse naturaliter actionem translatitiam in locum remotum, relictis intermediis (alioquin procliue erit illam in corporibus etiam admittere) non quòd præsentia, ad quam terminatur, sit supernaturalis, sed quia nulla est ratio, cur prædicta actio acqui-

ſitiua ſit præſentiæ ad locum remotum, & non ad proximum, cum ille huic naturaliter ſubordinetur. Ad corfirmationem reſpondeto, ideò ſubſtantiam ſeparatam immediatum ſibi locum etiam diuiſibilem poſſe comparare momento, quia partibus caret, quæ loci partibus ordinatim debeant imponi, cuius oppoſitum viſitur in corporibus, quia enim partibus conſtant in loco etiam proximo, alia ab aliis diſtant, ſicque tempore egent, vt quæque ſuam loci portionem aſſequatur.

Quarta dubitatio eſt de termino externo motus, id eſt loco. qua in re, etſi idem videbitur cenſendum de animâ ſeparata, ac de Angelo, hoc eſt, illam tum ad indiuiduum, punctalémve locum ſe poſſe colligere, quòd ſit ſpiritualis, tũ ad diuiduũ punctalique maximum, vltra quem non poſſit exiſtere, & infra poſſit, eò quòd finitæ ſit, miniméque immenſæ eſſentiæ; attamen quia vt ipſa inſit corpori, ſeque illi accommodet, certa quadam figura præditum requirit, vnde in capite globoſam eſſe oportet, in brachiis teretem, latam in pectore, in digitis multifidam, in capillis tenuem, qualem demùm pingi videmus, fortaſsè dixerit quiſpiam eam ad loca diuidua ſimilem conformationem amare, cùm eſt ſeparata, nec pro libito, cuiuis figuræ ſe localiter applicare poſſe, præſertim quia ſi certa figura locum non poſcat; in longũ porrigi valebit ſine termino, cum ex lato, craſſóque loco ſe poſſit colligere, quod nec ipſi Angelo conceſſum eſt à Theologis. Et confirmatur: quia in eo momento, quo anima à toto corpore fortè diſſoluitur, toti corpori adhuc localiter aſſiſtit, cum indè momento eodem recedere nequeat, vt ad aliam figuram ſe conformet: atque adeò eandem applicationem ſeruat erga corpus, quam cùm informabat; ergo eandem donec ſeparata manſerit, retinebit, cùm non ſit maior ratio. *4. Dubitat.* *Obiectio.*

Dicendum tamẽ primò, animam nullatenùs fingendam eſſe configuratam intrinſecè; ſed per denominationem à corpore, ad eum fere modum, quo lux in Sole rotunda dici poterit, in igne pyramidalis, &c. Namque in cuiuſlibet figuræ puncto tota eſt anima, illáque externa denominatio in vacuo etiam procedit, ſi ibidem exiſtat; non ita de Deo philoſophandum (quod tamen viderint, qui illum in ſolo orbe nunc eſſe aiunt) quia definitam eſſentiam non habet, atque adeò neque per extrinſecam applicationem ad corpora figurabilem. *Anima non eſt figurata intrinſecè.*

Dicendum ſecundò, animam à corpore diſſolutam terminum intrinſecum habere magnitudinis in loco, fortaſſe non maiorem, quàm ſit terminus maximus ſpeciei humanæ; quod ea coniectura ſuadetur, quia non eſt, cur ſi forma vlteriùs diffundi poteſt, à corpore coerceatur, ſiquidem hoc multò meliùs operabitur, quo maius fuerit, ſi ei gubernando ſuppetat forma, neque hæc ab illo, ſed ab hac illud determinetur; Cum ergo videamus hominem nullis poſitis impedimentis, & abundanti alimento, non excreſcere ſine termino, ſignum eſt animam porrigi ampliùs non valere. *Anima ſeparata habet terminũ intrinſecum magnitudinis in loco.*

 Dicen

Anima separata potest se ponere in puncto.

Dicendum tertiò, quod ad terminum paruitatis attinet, posse vsque ad punctum concludi animam, ac spatio cuiusuis figuræ applicari etiam lineari. Quod autem inferebatur superiùs; posse in lineam infinitè longam protendi, si se contrahat ex crasso, latóque loco, negandum; non enim spiritualis substantia, ex latitudinis, crassitudinísque localis contractione, in longitudinem potest excrescere, quia id in corporibus ratione partium vsu venit, quibus eæ substantiæ carent.

Longiuscula tractationis ratio, & conclusio.

Erit fortasse, qui tractationem hanc iusto longiorem esse calumnietur petitis è Theologia plurimis, quæ in Angelos propriè quadrarent. Rerum tamen æquus æstimator hos reprehensionis aculeos continebit, statuétque non plurima, sed cuncta, quæ de Angelis considerantur naturali lumine, pari iure animam separatam postulare: eáque ipsa non à Theologo, sed à Philosopho, quem profitemur, de vtrisque tradenda fuisse. Habet ille non pauca sui tantùm iuris, quæ ad Angelorum conditionem in gratia pertinent, quæ ad meritum, lapsúmque in culpam. Multa de pugna in cœlo, de hominum tutela in terris, de impugnatione Dæmonum, obstinatione, ac pœnis, de ordinibus, de missione, atque illuminatione. Hanc ergo diuitem supellectilem sibi seruet, euoluátque Theologus; quæ reliqua sunt benè in animam corpore exutam putet collocata, cui vt par est excolendæ nihil est nimium, plura sunt minima, donec eum, quem hactenus conati sumus explicare, statum adepta, in supremam cooptetur felicitatem.

ALI

TRACTATIO ALIQVOT PROBLEMATVM, AD QVINQVE SENSVS SPECTANTIVM, PER SEXDECIM sectiones distributa.

SECTIO I.

Solutio problematum ad videndi facultatem spectantium.

OST tractationem singulorum sensuum, aliquot problemata ad eos spectantia, vt in aliis nostrorum commentariorum locis, vbi opus erat, fecimus, breuiter exponemus. Atque, vt ab aspectu ordiamur, quærimus, Quid nam causæ sit, cur oculi omnium partium vltimi in fœtu perficiantur? *1. Problema.* Responsio. Solet quidem natura membrorum quasi lineamenta primò ducere (etsi non omnium simul, vt in libris de ortu, & interitu ex professo disseruimus) posteà verò singula distinctè conformare; sicuti pictores lineis primùm adumbrant, quæ deinde coloribus distinguunt, ac perficiunt. Docet verò Aristoteles lib. 2. de Generatione anim. cap. 4. oculos vltimo loco absolui. Eius autem rei causa, quam in quæstionem adduximus, est; quia oculorum organum initio præhumidum, frigidúmque existit; nec nisi longo tempore concoquitur, coagmentatur, ac subsidit. Vnde & oculi initio pro ratione futuræ magnitudinis maiores sunt: deinde paulatim sese contrahunt in pedestri, natatili, & volatili genere, vt affirmat Aristoteles. Huic Naturæ progressui attestatur, quod eius auctor Deus, in maiori mundo ita se gesserit, vt cœli lumina longè post efformauerit, eadémque sit ante ipsius mundi occasum extincturus.

Formari oculos tardissime, & emori primùm docet Plinius libr. 11. cap. 37.

Est ne oculus naturæ igneæ? Respons. Esse igneæ naturæ censuit Plato in Timæo, Chalcidius in commentariis ad eundem librum, Ficinus lib. de voluptate cap. 4. Galenus lib. 10. de vsu part. Quod ex eo ostendi potest, quia oculus participat lucem, quòd est cœlestis, igneæque naturæ. Contraria tamen sententia, quæ statuit oculum esse naturæ aqueæ, non igneæ Peripatetica est, vt ex locis, quæ mox afferemus, constat, testantúrque eius veritatem humores, ex quibus coalescit, ad aquæ ingenium prope accedentes, lacrymarum defluxus, humidum, ac frigidum temperamentum, de quo posteà. Neque obstat ingenita luciditas, ac perspicuitas. Non enim hæc igneæ tan- 2.

tùm naturæ comes est, vt patet in crystallo, & quibusdam aliis. Lege etiam Arist. sect. 31. probl. 23. atque de hoc problemate latiùs Scaliger exercit. 297. num. 3.

3. Cur pupilla est aqueæ naturæ, cum videatur potius aëriæ esse debuisse: siquidem aër magis pellucidus, est magisque ad visilium species recipiendas idoneus? Respons. Aqueæ naturæ esse docet Aristoteles in libro de sensu, & sensili c. 2. & libr. 2. de partibus anim. c. 10. & lib. 1. de generatione anim. c. 6. atque ita esse oportuit. Nam cum aër facilius dissipetur, nec tamen aptè coalescat, atque adeò nec ad species conseruandas idoneus sit; non aëria, sed aquea potiùs esse debuit pupilla, vt non difficilè reciperet, & aptè retineret.

4. Quamobrem humori crystallino è posteriori parte obiecta est vuea cornea? R. quia hæc opaca est, & densa, & dum opacat, obseruit, non solùm retinendis imaginibus, sed etiam reddendis moderato repercussu. Nam quòd hæ ab oculo resiliant, planum est, cum se quisque in alterius oculo, vt in speculo contueatur.

5. Quare humor crystallinus non habet figuram perfectè sphæricam? Sed quà pupulam spectat, pressiorem, ac planiorem? R. Ne violentis plagis, aut ictibus facilè exturbetur à vitreo, vt animaduertit Galenus lib. 10. de vsu partium. Nexus enim, sedésque in absolutè rotundis, fallaciores sunt, quàm in iis, quæ planiora existunt.

6. Cur piscibus saltem magna ex parte immoti oculi? R. Cernere est, & admirari varietatem oculorum, seriémque à visus priuatione, quæ in ostreis est, ad oculos Aquilæ. In quibusdam enim detecti sunt, vt in Cancris: in aliis nunc clausi, nunc aperti, vt in hominibus. In quibusdam duri, vt in locustis. In aliis molles, vt in plerisque. In quibusdam volubiles, vt in plurimis: in aliis intra orbes immoti, vt in piscibus. Videlicet procurata est hæc varietas ab auctore naturæ ad mundi pulchritudinem: in qua tamen nihil sine cura, & prouidentia. Non fuit autem necessum piscibus oculos mouere in elemento, vbi minùs sunt offensionibus obnoxij. Nec oportuit etiam omnibus animantibus ad sua munia obeunda parem conferri commoditatem.

7. Quamobrem album oculi in sanguine præditis pingue est, & crassum? R. Vt possit (inquit Aristoteles in lib. de sensu, & sensili cap. 2.) seruari inconcretile. Eáque etiam causa est, cur oculus inter omnes corporis partes maximè sit à frigore alienus, vt etiam expressit sect. 31. problem. 23. nam lentor ille prohibet aëris percutientis ingressum. Animalia verò exanguia duriorem habēt in oculis pellem, qua se ab iniuriis tuentur.

8. Est ne oculorum gratia caput in altissimis partibus collocatum? R. Affirmatiuam partem secutus est Galenus 8. libr. de vsu partium, cuius opinionis fundamētum est, quia sublimitas capitis ad nullum alium vsum videtur necessaria, nisi vt in ea oculi constituti, omnia despectent. Contrariam sententiam tuetur Auerroes lib. 2. Collect. aliíque multi; quæ ex eo ostendi potest, quia cùm cerebri præstantia

tanta

tanta sit, vt de dignitate cum corde contendat; imò & eo sit nobilius, si potentiarum sensitiuarum, quas in se continet, ratio habeatur, vt in libris de Ortu, & interitu ostendimus: absurdum videtur existimare caput propter oculos potiùs, quàm propter cerebrum, eo pacto fuisse conditum. Hæc controuersia ita videtur decidenda, vt dicamus si spectetur commoditas sublimioris situs præcisè quoad membri vsum, & operationem, eam magis requiri; atque adeò magis esse propter oculos, quàm propter cerebrum; quia licet cerebrum non esset in altissimo, loco, sed in thorace, posset inde aptè influere; cum tamen oporteat oculos ad intuendum in specula residere. Si tamen habeatur ratio non commoditatis ad operandum, sed dignitatis ipsius membri: tunc cum cerebrum sit præstantius oculis, & locus editior in animali sit nobilior, vt locus cœli in mundo: statuendum erit capitis altitudinem non tam esse propter oculos, quàm propter cerebrum. Quare ad rationem prioris sententiæ negandum est sublimitatem capitis ad nihil aliud conferre, quàm ad longiorem intuitum. Confert enim plurimum ad dignitatem, quæ in corporis humani fabrica cerebro debetur. Posterioris verò opinionis argumentum probat spectata membri excellentia, altiorem capitis situm magis cerebri, quàm oculorum gratia esse, quod asseruimus.

Oculi quare gemini? R. Communis causa est, cur & geminæ aures, &c. videlicet vt altera sensiterij parte amissa, altera superfit incolumis. Sed in oculis peculiarem esse rationem ait Galenus lib. 10. de vsu partium; vt, quia ea tantùm vident, quæ ipsis per lineam rectam opponuntur, facili circumactu videre possint omnia. Quod autem de Cyclopibus vnum tantummodo oculum in media fronte habentibus quidam scripsere, fabula est; cuius reconditum sensum explicat interpres Hesiodi in Theogonia. Fabula item, esse Æthiopes, qui ternos, aut quaternos oculos gerant in pectore. De quibus Plinius lib. 5. cap. 8. & lib. 6. capite 30. & libro septimo cap. 2. Et Strabo libro 1. & item libro 7. Et Aul. Gell. libro 9. capit. 4. Quin etiam D. Anselmus lib. 1. de Imagine mundi c. 10. & D. August. in opere sermonum ad fratres Serm. 37. & alibi, id est, libro 16. de Ciuitate Dei cap. 8. hoc refellit tanquam fabulosum. Adde quòd opus illud sermonum ad fratres, non est authenticum aut genuinum D. August. vt vulgo creditur. 9.

Oculorum temperamentum cuiusmodi est? R. Galenus libr. 7. de placitis c. 13. ait esse igneum, idémque visum fuit Empedocli, & Timæo. Aristoteles tamen cùm ex propria loquitur sententia (nam tum alibi tum sect. 31. problem. vltimo visum ex igne, auditum ex aëre constare populariter scribit) vt in libro de sensu, & sensili c. 2. affirmat esse aqueum; & rectè; siquidem dominatur in eis frigidum, & humidum, vtpote qui coalescunt ex membranis, adipe, & humoribus, quæ omnia frigida sunt. 10.

Cur mobiles admodum sunt oculi, cùm eorum temperamentum frigidum 11.

frigidum sit?R. Duplex causa est:altera,copia spirituum ad eos è cerebro defluētium. Altera,multitudo musculorum,qui eis ad motum obseruiunt. Oculorum tamen mobilitas non omnibus conuenit animantibus;cùm plurima eos immotos habeant,vt ex dictis constat.

13. Cur ij maximè,qui pupillas binas in singulis oculis gerūt,effascinandi vim obtinent? R. Inesse re vera quibusdam hominibus hanc vim ostendimus in Physicis. Sed quemadmodum geminatæ pupillæ,naturæ vitio accidunt, ita & hoc alterum malum, id est, virus, quod fascinantes eiaculantur,vitio naturæ obuenit. Ratio verò huiusce coniunctionis est,quia sæpe causa noxia illius qualitatis,quam malefico afflatu ex se mittunt, coit cum ea, quæ geminatam pupillam inducit.

14. Cur oculi indices animi dicuntur:adeò vt in eis animus inhabitare perhibeatur?R. Nulla pars corporis ea,quæ in animo latent,magis prodit,quàm oculi, vt qui ad exhibenda iudicia contuitu multiformes existūt,truces,torui,flagrantes,graues,submissi,blandi. Ardent, intenduntur,conniuent,arrident,derident,pauent, irascuntur,comminantur,promittunt. Sic in aliis modestia,clementia,mansuetudo, hilaritas:misericordia,amor:in aliis contrà fastus,arrogantia, versutia,tristitia,odium,& indignatio sese oculis proferunt. Vt verò docet Aristoteles lib.cit.cap. 9.& 10.qui oculos paruos, aut valde nigros habent,è signo timidi,& pusillanimi habentur:qui ad flauum declinantes,boni animi: qui concauos,malefici:qui eminentes,fatui:qui igneos,inuerecūdi. Eos autem,qui mediocriter conniuent notam esse ait morum laudabilium lib.1.de Hist.anim.cap.10. Esse quoque in oculis magnam vim non tantùm ad animi ingenium, & sensa indicanda,sed etiam ad affectus permouendos,satis constat. Vnde Athenienses iudicia de cædibus habituri ad Ariopagum Martis vicum ire noctu consueuerant;videlicet ne miserabilium personarum intuitu à iustitia discedere cogerentur. Nec ab his alienum est illud Senecæ de remediis fortuitorum;Non intelligis partem innocentiæ esse cæcitatem?Hinc oculi adulterium monstrant, hinc incestum, hinc domum,quam concupiscant, hinc vrbem,& mala omnia. Certè oculi sunt irritamenta vitiorum,ducesque scelerum.

Galen. 6. Epidē. sect. 4.

15. Cur oculi ad præsagiendum primùm habent locum apud medicos primo Præsag.13.? R. Quia vt docet Aristoteles in probl.sect.7. probl. 7. maximè inter membra mutantur, tam ab externo agente, quàm ab interno,videlicet cum sit præhumidum,ac mundum,facilè recipit impressionem,eamque exhibet.

16. Multorum animalium veluti felium,cur in tenebris fulgent, radiantque oculi? R. Generatim cur corpora quædam apud nos in tenebris luceant,exposuit Sosigenes Alexandri præceptor 3. volumine de visu. Flammulenta,inquit,hæc quadantenus naturam ætheris, & quinti elementi participant,ea cognatione fieri,vt admotum sibi aërem,aut perspicuum aliud corpus illuminent. Quod autem id maximè noctibus faciant, rationem esse quia tunc maius lumen absit.

De lumine oculis insito Auerroes in paraphrasi de sens. & sens.

Alioqui

Alioqui euenire interdiù, vt exiguum eorum lumen quasi exolescat, & offundatur in magno. Noctu ergo cùm refulgent, aërem proximum, & circũfusum leniter sublustrant: non ita, vt alia item possint videri; sed vt solũ se vendicent à tenebris. Atque hoc facit exilitas portionis eius, è qua proficiscitur, manatque lumen. Nam & ipse quoque ignis, quamuis splendorem suum latiùs, & diffusius mittat, adeò vt afferat etiam aliis: tamen si remotior sit, caligant oculi in cætera; ipse ad conspectum sui vix sufficit. Ex his facilè quiuis intelliget cur oculi animantium, de quibus agimus, noctu fulgeant: videlicet quia innatam lucem obtinent; quæ tamen cum exigua sit, vt similibus accidit, diurno lumine obscuratur, & absconditur. Tribuit verò natura eam lucem iis animantibus, vt illius iaculatu prædam cernerent nocturno tempore. Vbi etiam aduertes quædam esse corpora, quæ noctu videntur quà lucida, interdiù quà colorata: quia eorum lux non sat est ad prodendos noctu colores; interdiù autem nec se ipsam prodit vehementiori lumine abscondita.

Quæ nam in oculis est optima humorum secundũ molem constitutio? R. Ea vt docet Aristoteles lib. 5. de Generatione anim. cap. 1. quæ inter multum, paruũque humoris moderata constat. Tunc enim humor, nec per exiguitatem facilè turbatur: nec ob nimietatem difficilè mouetur. Si roges vtra è duabus magis commendetur, paruitas ne, an magnitudo. Respõdemus si magnitudo comitem habeat pulchritudinem præferri magnitudinem: nec solùm quia pulchritudo per se laudem habet; sed quia magnitudo pulchra testatur præstantiam virtutis formatricis, quæ & multum materiæ attrahere, & concinnè efformare potuit. Hippocrates lib. 2. de morbis popularibus sect. 6. disputans de indiciorum notione, ait oculos magnos, & rauos, id est, præditos medio colore inter flauum, & cæsium, congruè adaptati homini esse; videlicet quia ex optima qualitatum temperatione nascuntur. M. Alber. ait oculos magnos, nitentes, ac pellucidos significare iustum, docilem, prudentem, quales Socrat. oraculo sapientissimus iudicatus, habuisse perhibetur. 17.

Infantium oculi cæsiusculi. 18.

Cur omnium puerorum oculi statim à partu cæsiusculi sunt; post verò immutantur in eam naturam, quæ futura est, quod in cæteris animantibus non euenit manifestè? R. Causam reddit Arist. lib. 1. de Hist. anim. c. 10. & lib. 5. de Generat. anim. cap. 1. aiens, vt cæterorum animantium oculi in suo cuiusque genere vnicolores potius sunt, vt bouum atri, ouium aquini, aliorum rufi toto genere, aut cæsij, aut caprini, aut flauidi: sic à se ipsis non dissidere; sed quem in ortu colorem præferunt, eundem posteà seruare. Secùs verò accidere hominibus: nam quemadmodum eorum oculi versicolores sunt, alij cæsij, alij flauidi, alij rufi, &c. ita decursu ætatis colorem mutant. Docet autem Arist. infantes habere cæsium, quod ita se habeat humor oculorum, atque fluminum: qui si multus sit, opacatur, & nigrescit, quia transpici nequit; si paucus, cæsius apparet: si mediocris, mediũ alium exhibet colorem. Sic ergo quia infantium oculi ob paruitatẽ parium

continent humoris, cæsium in eis colorem elucere inquit. Et ob eandem causam hunc ipsum senum oculis inesse colorem, in quibus vt cætera membra; ita & oculorum humores inarescunt. Alias huius rei causas lege, si placet, apud Auer. 4. collect. 3. & Auicen. 3. tract. 3. cap. 34. & Vesal. lib. 3. cap. 14.

19. Cur ex animantibus nonnulli, præcipuè homines altero tantum oculo cæsij sunt? R. Quia cùm natura humorem, quem cæsius color comitatur, in vtroque oculo perfectè concoquit, fit trãsitus ad alium colorem: cùm in vno tantùm, cæsius in altero seruatur.

20. Cur vni fere animantium homini contingat esse limis oculis? R. Aliis etiam animantibus contingere, licet non ita frequenter, quoniam minùs patent incommodis, nec tam facilè in eis limitas deprehenditur, sicuti in homine, qui pro sua mole propinquos admodum oculos habet.

Quænam oculorum compositio ad videndum magis idonea est? R. Diiudicatur id in primis ex colore: optimus autem, docente Aristot. lib. 1. de Hist. anim. cap. 10. habetur caprinus, id est, qui cernitur in oculis caprarum, medius inter glaucum, & nigrum. Item ex situ. Nam oculi in orbes magis reconditi ac profundi, exactiùs vident longinqua. Item ex constitutione spirituum, id est, ex eorum quantitate, & qualitate. Nam multus spiritus iuuat ad figendam aciem in remotis, purus ad discernenda minima. Item ex affectione tunicæ, quæ pupillæ obtenditur, quam oportet esse nitidam, ac tenuem. Nitidam, quia nigrum translucidum esse non potest: ideóque vt laternæ possint lucere, ex eiusmodi conficiuntur membranula. Tenuem, vt promptè incidentes rerum imagines recipiat. De his sigillatim quærendum.

Quæ oculorũ compositio ad vidẽdũ magis idonea.

22. Fieri ne potest, vt quemadmodum defectu spirituum, visus minuitur, ita eorum multitudine obtundatur? R. Pertractat hanc quæst. Thom. à Veiga in comment. ad lib. 4. Galeni de locis affectis, statuitque partem negatiuam, quam elicit ex Galeno, qui nullibi spirituum abundãtiam prauæ visionis causam fecit, sed inopiam: & ex Auicenna, qui in lib. de Medic. cord. c. 4. ait visum eò esse vehementiorem, quò spiritus magis increuerit. Videlicet spiritus vsque adeò tenues sunt, & tam benefica eorum vis, vt neque vltra modum congerantur, neque noceant. Nobis tamen id ordinariè intelligendum videtur. Cur enim aliquando transpiratione impedita, non ita coaceruari poterunt, vt oculi vltra modum incalescant, ac lædantur.

23. Cur magna ex parte nocturna animalia profundos habent oculos? R. Vt ita internum lumen, quod oculis insitum habent, rectiùs progrediens, magis illustret medium.

24. Cur qui oculos emissitios, ac prominentes habent, obtusè vident; qui cauos, & profundos, acutè? R. Quia illis præterquã quòd species ab obiectis emissæ minus vniuntur; ipsi etiã spiritus magis effluunt: his verò species magis coeũt, atq; spiritus cõglobari, & coacti diutiùs cõseruãtur, visionémq; intensius administrãt. Quod similiter euenit iis,

Caui oculi acutè vidẽt.

ris, qui vt aciẽ intendant, oculos aliquantulùm claudũt. Nec ob dissimilem rationem vno oculo clauso acutiùs intuemur, confluẽtibus ad vnã sedẽ spiritibus, qui per vtramq; dispertiendi erant, etsi alioquin vno tãtum oculo rẽ cernere ægrè feramus, quòd minùs ita cernẽdo noster afficiatur animus, vt aduertit Arist. sect. 31. prob. 10. Lege eundem ibid. prob. 2. & 4. & 16. & 21. & lib. 5. de Gener. anim. c. 1.

Cur angustia pupillæ ab ortu ingenita, ordinariè visui cõmodat, aduentitia nocet? R. Quia in illa virtus vnita magis corroboratur: vnde natura præ cæteris animantibus angustiorem pupillam homini attribuit. In hac autem, quia prouenit ex defectu humoris albuginei, vel ex subsidente cornea, alio eiusmodi vitio impeditur facultas, ne exactè operetur. Fieri tamen aliquando potest, vt id vitium ex natiua intemperie ab ortu ipso contrahatur. 25.

Qua de causa senes obtusè vident? R. Tum ob inopiam spirituum vitalium, qui deficiente per ætatem calore, in dies minuuntur; tum quia in eis, vt cæterarum partium, ita oculorum cutis, & membranula rugis contrahitur; quam tamen ad intuendũ, læuem, ac tenuem esse oportet, vt antè monuimus. Eadem etiam causa est, cur nimia corporis exercitatio acumini oculorum sæpe officiat; videlicet, quia vt sanguinem reddit sicciorem, ita & reliquum corpus; siccitas autem cutim indurat. 26.

Cur cum lusci, & senes parùm videant: illi obiectum visile propiùs admouent: hi aliquantulùm remouent? R. Huius causam esse ait Galenus, quia cùm senes parum iam interni lucidi in oculis habeãt, egent externo lumine, ideóque remouent obiectum, vt magis illustretur. Lusci verò, vtpote albis præditi oculis, interno abundant lumine atque vt externum effugiant, visile aliquantulùm à luce auocant, ne externi luminis copia interno adiuncta, visum offendat. Non solent tamen senes obiecta nimiùm remouere; alioqui nequaquam ab eis conuenienti proportione species recipient. Itaque in ea distantia rem constituunt, in qua, & appositè illustrari queat, & idoneam speciem mittere. Aristoteles quoque huius problematis causam reddiderat sect. 31. probl. 26. hunc in modum; Senes quia videre non possunt ob imbecillitatem vbi minùs radij coeunt, rem videndam illuc abducunt, vbi maximè visiui sunt; procul enim coire radij solent. Lusci videre quidem rem isthic possunt, sed quæ caua sint quæ eminentia, nequeunt discernere procul. 27.

Cur in suffusionibus humores concreti iuxta corneam videntur, si visio non fit absque medio illuminato? R. Etiam tunc visio per medium perspicuum, & illuminatum fit, internum tamen, quod intra oculum latet, videlicet per aqueum, albugineúmve humorem pupillæ, glacialisque humoris sequestrem, per quem nihilominùs externa sensibilia oculis admota non cernuntur, quòd ei tenebras offundant. Vnde est etiam, quod si concretus ille humor in oculis suffusis, totam occupet pupillam, nec ipse, nec aliud quidpiam videbitur; nimirum quia internum perspicuum obtenebrat, 28.

impeditque ne visuales species possint ad glacialem vsque humorem peruadere. Sunt tamen qui putent hæc reipsa nó cerni, sed hallucinationem esse phantasiæ, qua putamus intueri nos humorem illum, seu vaporem in ea parte oculi, vbi non est. Verum etsi ita aliquando possit contingere; non est tamen cur id deceptioni semper attribuamus: cùm talis humor, seu vapor in oculo detur, & nihil impediat, quominus reipsa interdum videatur. Lege Philopon. libro 2. de anima ad text. 74. Theoph. ad text. 16.

29. Cur in obscuro loco manentes, quæ in lumine sunt videmus, vt in prealtis puteis media die stellas; neq; tamen manentes in lumine, quæ in tenebris sunt aspicimus? R. Si locus in quo sumus, omni prorsus lumine careat, quantumlibet obiectum illuminatum sit, nó id videmus; requiritur enim lumen ad traiiciendam vsque ad oculum speciem. Itaque tam ex parte obiecti, quàm oculi lumen requiritur; sed plus ex parte obiecti ad speciem primò educendam.

30. Oculo compresso, & hùc, atque illuc, agitato in tenebris, cur internus quidam fulgor apparet? R. Diluit dubium hoc Aristot. lib. de sensu, & sensili. cap. 2. vbi supponens corpora omnia tersa, & polita fulgida esse, talem esse inquit corneam, ideoque fulgere; licet quandiu pupilla in suo loco manet, splendor ille non appareat, quia diuersum esse oportet, quod videt, ab eo, quod videtur; diuersum verò fit, & ex vno velut duo, cùm pupilla dimouetur.

31. Cur nonnulli in tenebris experrecti à somno, non aliter, quàm in media luce omnia intuentur; quod Tiberio accidere consueuisse, suprà memorauimus ex Suetonio Tranquillo in eius vita cap. 48. & Plinio lib. 11. c. 37. R. An quia vt multorum doctrina est, spiritus animales è cerebro ad oculos defluentes lucidi sunt? Fieri ergo potest, vt in quibusdam hominibus ex occulta proprietate tantum lucis obtineant, vt confertim ex oculis emissi totum cubiculum illustrare valeant, aceruata nimirum eorum copia, dum oculi clausi fuere, eadémque cùm primùm aperiuntur, erumpente.

Aliqui spiritus lucidi.

32. Si non cernuntur colores nisi in superficie existentes, cur cum lapidem translucidum cernimus, videmur eos in altitudine aspicere? R. Quia cum species per altitudinem corporis transuehantur, fit vt altitudo eodem colore imbuta appareat, quo ima superficies; quemadmodum, & vitrũ pellucidum, nitidúmque, cùm per id viride quid cernimus, quasi eodem colore infectum aspectui occurrit.

33. Quamobrem simplũ visile non semper videtur duplũ, cum geminam speciem ad oculos mittat? R. Huius rei causam alij aliam tradũt. Cytuellus lib. 1. Perspectiuæ, Vitellio lib. 3. aliíque multi id referunt ad concursum nerui optici, vbi vtriusque oculi species in vnum coeunt. Sed hæc opinio confutata à nobis fuit superiùs, quòd experientia compertum sit, etsi ij nerui dissocientur, vti aliquando accidit, simpla non videri gemina. Alij id referunt ad sensum communem, vbi aiunt compleri visionem. Sed hoc etiam in superioribus impugnauimus, cùm ostendimus visionem perfici in humore crystallino.

ſtallino. Igitur ad germanam huius rei cauſam percipiendam, ſic habeto. Viſio, vt Perſpectiui docent, fit per pyramidem, cuius baſis eſt in re viſa, angulus in centro oculi. Deinde, intra lineas efficientes viſualem pyramidem, eſt alia ab oculo ad obiectum viſile rectà tendens, quæ dicitur axis cognitionis. Licet ergo imagines viſuales per duplicem pyramidem ad geminum oculum terminentur: tamen cùm rectæ lineæ oculorum tendant ad obiectum ſecundum idem punctum, à quo in vtrumqueoculum diuidi ſpecies incipiunt; fit vt quodlibet obiectum ſimplum, non geminum appareat. Licet enim duo ſint oculorum axes, vterque terminatur ad idem punctum rei viſilis; ita vt ab illo ad vtriuſque oculi centrum rectæ lineæ porrigantur. Cùm verò axes diſiunguntur, vel oculi cõpreſſione, aliámve ob cauſam; fiunt axes non vniformes, vti accidit, cùm quis digito vnius oculi pupillam eleuat, obiectum ſimplum, duplum apparet. Itaque vbi inæqualis, ac peruerſus eſt oculorum ſitus, contingit rem vnam multiplicem apparere. De quo plura in proximo problemate.

Lege Cantuarienſem lib. 1. Perſpect. c. 3. cõcl. 6. & c. 7. conc. 2. Vitellionem lib. 3. Perſp. theor. 45.

34\. Cur viſile ſimplex interdum multiplex apparet? R. Huius rei cauſæ, ſi particulatim enodentur, variæ ſunt. Quæ omnes ad vnam communem pertinent; nimirum ad defectum conditionis requiſitæ, vt obiectum appareat vnum, quæ eſt vniformitas axium. Priuatæ autem cauſæ ad triplex genus reduci ſolent; ad ſitum oculorum; ad ſitum rei viſilis: ad radios viſuales. Propter ſitum oculorum apparet lucerna vna duplex, cum quis v. g. alterum oculum attollit, depreſſo altero: aut cùm ex copioſo vino laxatus neruus opticus non ſuſtinet pupillarum æquabilitatem, ſicque illud euenit, quod Horatius cecinit:

Lege Galenũ lib. 10. de vſu part. c. 12. Ariſt ſect. 3. Proble. 9. & 10. & 20 & 29. & ſect. 31. probl. 11. & 18.

Simplum interdũ multiplex apparet.

Cum bibitur concha tunc iam vertigine tectum:
Ambulat, & geminis conſurgit menſa lucernis.

Ob ſitum viſilis; vt cùm præ motus celeritate videtur obiectum occupare ſimul aliquod ſpatium multò maius, quàm re vera occupet, qui eſt modus quidam obiecti continuo tractu multiplicati. Sic baculus præproperè circunductus, videtur circulus; propter radios viſuales, vt cum ob refractionem imaginum, quæ fit in quibuſdam inſpicillis habentibus varias eminentias, quadratulis, aliiſque eiuſmodi figuris diſtinctas, apparent res multiplicatæ in variis ſitibus pro numero imaginum, quæ per refractionem multiplicatur. Sic etiam ſpeculo fracto, mutatóque ſitu partium ob variam reflexionem ſpecierum, quæ tunc ex ſitus diuerſitate oritur, apparet eadem res in diuerſo ſitu ſpeculi.

35\. Cur in ſpeculis ſphæricis, non autem in planis maiori ex parte res minores apparent, quàm ſint? R. Quia à maiori ſuperficie fit reflexio in planis, ſiquidem radij à conuexis reflexi magis diſgregantur, quàm à planis ob declinationẽ circuli, à quo reflexio eſt. Vt igitur radij ad viſum concurrant, oportet à breuiori ſuperficie fieri reflexionem, & ex conſequenti rem minorem apparere. Quod tamen

 intelligen

intelligendum est,vt plurimum; quia in iis speculis contingit interdum rem aliquo situ apparere eiusdem quãtitatis,vt probatur lib.6. Perspectiuæ.

56. Cur ea,quæ per reflexionẽ specierum in speculis videmus, multò debiliùs apparent,quàm quæ directo intuitu cernimus? R. Quia species reflexæ debiliores sunt,tenuiter mouent, atque adeò minùs exactè repræsentant. Ideoque facilè quis obliuiscitur suæ formæ, quam in speculo vidit.

57. Potest ne facultas videndi amissa,naturæ vi restitui?R.Esse quædam animalia,quæ fœtus cæcos edant,affirmat Aristoteles lib.2. de Gener.anim.c.4.videlicet canes,leones,vulpes,lupos,lupósque ceruarios;nimirum quia in iis paulatim organum perficitur, redditurque idoneum ad actum videndi. Num verò, si quis datam iam potentiam amittat recuperare eam medicamentis, aut alia siue artis, seu naturæ facultate valeat, non omnino constat. Plinius libro 11. Nat.Historiæ cap.37.ait serpentum oculos, & hirundinum pullis oculos si quis eruat,renasci. De hirundinum etiam pùllis Aristoteles lib.6.de Hist.anim.c. 5. ita scripsit, Pullorum hirundinis adhuc recentium oculi,si quis stimulo eos vexarit,resanescunt, & cernendi vim posteà planè recipiunt. Communis tamen Philosophorum vox est,cæcitatem,intellige perfectam,esse vnam è priuationibus, à quibus non datur per naturam regressio ad habitum. Et quidem si humores oculorum omnino labefactentur, & defluant, facilè est causam reddere; nimirum quia non possunt iterum coagmentari. Licet enim in pueris interdum membra quædam regenerẽtur; oculorum tamen fabrica adeò est operosa, vt non sit in potestate naturæ,eam collapsam restaurare.Quòd si superstite, atque integra humorum substantia,ob solam temperamenti dissolutionem facultas videndi amittatur:dicendum etiam tunc erit, moderationem, tum primarum qualitatum,tum mollitudinis,læuoris, perspicuitatis, & aliarum eiusmodi qualitatum,ex quibus consurgit temperamẽtum, in quo potentia videndi fundatur; talem esse, vt post quàm semel amittitur, coalescere rursus per vim naturæ nequeat. Quòd si tam humores,quàm eiusmodi temperamentum reparari possent, confestim ab anima in organum dimanaret,etsi non eadem numero, alia tamen eiusdem speciei visoria facultas. Illud verò Aristotelis de hirundinum pullis,non ita erit accipiendũ,quasi velit erutis oculis,aut temperamento vsque ad potentiæ interitum euerso,potentiam recuperari;sed duntaxat ita punctis, læsísque oculis, vt aliquanto tempore non fungantur suo munere, posse ad sanitatem, & videndi actum redire.

SECTIO

SECTIO II.

Solutio problematum; quæ ad auditum pertinent.

EST ne magna aurium in animantibus varietas? Responsio: est. Nam in primis vt de Hist. anim. libr. 1. cap. 11. docet Aristoteles, eorum quæ audiendi sensum obtinent, aliis aures sunt, aliis desunt, paténtq; ipsi auditorij meatus, & cauernulæ, vt in iis, quæ penna, aut cortice, squamáve integuntur. At ea omnia, quæ animal generant; aures habent, excepto vitulo marino, ac delphino, aliísque cartilagineis, & vipereis. Plinius tamen libro sexto Nat. Hist. capite quinto ait apud Sambros, omnes quadrupedes, esse sine auribus, etiam elephantes. Item aurium aliæ læues, aliæ pilosæ, aliæ medium tenent, & hæ ad audiendum aptissimæ sunt. Item aliæ maiores, aliæ paruæ, aliæ mediocres, & aut nimium, aut parum, aut mediocriter arrectæ. Refert etiam Plinius libro quarto capite decimo tertio, esse homines, in quibus nuda alioquin corpora prægrandes ipsorum aures tota contegant more vestium. Fanesios vocant, siue Satmalos, vt Pomponius; Græci vt auctor Strabo est, ἐνωτοκοῖτας, dicunt, quoniam strati vice, cum dormiunt, auribus vtantur. Homini tantùm aures immobiles, vnde apud Romanos cognomina Flaccorum, quibus aures, præter aliorum hominum naturam, deorsum inflexæ erant, & mouebantur. Quod & nunc quibusdam accidit. Id autem Vesalius lib. de humani corporis fabrica cap. 13. euenire inquit beneficio cuiusdam musculi, qui aurium radicē perreptat, & interdum adeò carneis fibris ascendit, vt mouere aures possit. 1.

Est ne auris memoriæ locus? R. Imam aurem esse locum memoriæ scripsit Plinius libro vndecimo capite 45. Quod non ita est accipiendum, quasi in aure re vera insit memoria, quæ si sensitiua sit, in cerebro: si intellectiua, in animi substantia residet. Sed quia, vt olim frons erat sacra Genio; digiti Mineruæ; genua misericordiæ: ita auris memoriæ Deæ. Vnde prisco ritu, in ius ducturum quempiam aurem vellicabant intestantes eum, quem quasi testem meminisse volebant, aientésque, Esto memor. Quo etiam in Sileno allusit Virgilius illo carmine. 2.

Cur auris memoria locus dicatur.

Ecloga 6.

Cum canerem reges, & prælia, Cynthius aurem
Vellit, & admonuit: pastorem, Tityre, pingues
Pascere oportet oues, deductum dicere carmen.

Vnde tam varij soni intra aures ægrotantium? sibilus, tinnitus, strepitus, fluctuatio? R. Nascuntur quidem ij soni ex motu, & agitatione humorum; qui intimam aurem occupant, varietas autem oritur ex humorum diuersitate, varióque impulsu. Sibilus ex flatu tenui exiliter elabente: tinnitus ex illius cursu interrupto: strepitus 3.

ex

ex impulsu valido: fluctuatio ex humoris iactatione. Lege Fernelium lib. 5. de partium morbis, & Sympt. cap. 5.

4. Competunt ne etiam auribus sua morum indicia? R. Competunt. Nam teste Aristotele loc. cit. aures mediocres optimorum morum notæ habentur: magnæ verò, arrectæque vltra modum, stultitiæ, & loquacitatis sunt indices. Lege etiam caput nonum libri de Physionomia.

5. Cur audiendi sensus facilè ab ortu naturæ offendi potest; pueri namque, vel alapa sæpè surdastri redduntur? R. Obiectum, & potentia eandem fermè conditionem subeunt: quare cum sonus euanidus sit, ipsa quoque audiendi facultas organum facilè dissolubile nacta est, nimirum substantiam ita tenuem, dissipabilemque, vt vere aër insitus appelletur. Ex Aristotele sect. 11. proble. 1.

6. Quam ob causam surdi ab ortu vocem reddere per nares solent? R. Qui surdus est, à natura mutus etiam est, aut parùm à muto abest, muti autem quia compresso sunt ore, spiritum ad nares impellunt. Adde quòd violētiùs spirant naribus: quo fit, vt nares laxiores fiant, exitumque procliuem dent voci. proble. 2.

7. Cur inter oscitandum aurem scalpere non audeamus? R. Quia inflantur etiam spiritu aurium sinus; quare sicuti externo aëri sonanti resistunt, ne ingrediatur (eius indicium est male audire nos oscitando) ita, & auriscalpio resistent, minimèque ceder, sicque lædi facilè continget. Hinc vrinantium aures rumpi solent, quia à retento spiritu inflantur, aqua verò irrumpens, vt pote duriuscula rumpere valet, non item aër, si fortasse spiritum contineamus instar vrinantium. Vnde etiam vrinantes priùs auribus instillant oleum, vt aqua subintrans resiliat, neque impetat tympanum. Lege Aristor. Problemate 2. & 11. & 13.

8. Cur in pudore aures rubescunt? R. An quia ad eas partes accurrit in pudore naturæ velamen, quæ maximè illo sunt nudæ, auriculæ verò extremæ exangues sunt, accurrit autem facilè, quia per pudorem calor excitatur, faciléque resoluit & liquefacit sanguinem.

9. Cur si sonent intùs aures, is bombus sedetur strepitu externo? R. Quia minorem sonitum amplior strepitus dissipat, & euertit.

10. Cur si aqua in aures illabatur, præter infudisse oleum, vt ipsa inde effluat? R. Quia oleum adhæret aquæ, illamque extrahit secum. Item quia oleum lubricum iter reddit, vt aqua facile vncto tramite labatur, foràsque emicet. At dices, oleum adhærebit auribus. R. Nihil referre; non enim oleum nocet auribus, vt pote cognatæ, naturæ: sunt enim ambo aërea, ac modicè frigida.

11. Cur audiendo magis, quàm legendo recreamur; hinc enim editis fabulis in theatro mira oblectatio, non ita verò si easdem ex conscriptis libris addiscamus? Cardanus apud Scaligerum Exerc. 308. hac vna ratione vult satisfactum, quòd librorum copia vulgatiora fiant, quæ narrantur, ideòque minùs curiosè, ac iucunde lectitentur: narratores autē boni, rariores sint. Sed repugnat Scaliger tum quòd æquè

Cur aliquādo magis delectet auditio quàm visio.

æquè rari ſint boni libri, ac narratores boni: tum quòd non humani, ſed liuidi ingenij ſit, cariora habere, ac iucundiora, quæ ignorent alij. Igitur plures alias problematis rationes adducit Scaliger. Primam, quia audita minori labore diſcimus, quàm lecta. Secũdam, quia vox magis afficit ſua inflexione, lectio verò narrator eſt mutus. Tertiam, quia audita magis imprimuntur, vtpote realis ferè vocis appulſu, at viſa intentionaliter ſemper; atque adeò multo leuius, celeriuſque viſio tranſigitur, quàm auditio: vnde neceſſe ſit illam minùs hærere menti, iuxta illud; Conſiderauit ſe in ſpeculo, & abijt, & ſtatim oblitus eſt, qualis fuerit; nec officit quod inquit Lyricus, *Iacobi 1.*

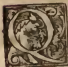
Segniùs irritant animos demiſſa per aures,
Quàm, quæ ſunt oculis ſubiecta fidelibus.

Eſt enim id verum de iis, quæ audiendo ſolummodò credimus, non ſi intuitiua notitia percipiamus. Quartam, quia in narratione ſocietas etiam datur, quæ naturæ hominum maximè conſentanea eſt, in lectione ſolitudo. Quintam, quia ſæpè pudor obſeruantiáque erga narrantem, auditum applicat magis: at verò in legendo remiſſio animi eſt, ſecuritaſque caſtigationis. Ex ſedula verò actione maior percipitur iucunditas, quàm ex incurioſa. Sextam, apud loquentem facultas eſt rogandi, & diſquirendi, maiorque proinde intelligendi commoditas, vnde maius oblectamentum oriatur. Septimam, quia libris non licet ab inſtituto digredi ſicuti narrantibus, quandoquidem in diuerbiorum amœnitatibus ius eſt arceſſere quædam nouarum perſonarum interuentu. Quapropter his veluti condimentis iucunditas paratur auditui, ſcriptorum verò vniformis ſtylus, & ſententiarum continuitas in faſtidium adducit lectorem.

SECTIO TERTIA.

Solutio problematum, Quæ ad ſonum, vocemque pertinent.

VAM ob cauſam ſoni alij acuti, alij graues exiſtunt? (nam qui medio tenore eduntur moderationẽ quandam obtinent inter extremos illos) Ariſtoteles in problemat. ſect. 11. non ſemel ſonorum acumen à celeritate agitati aëris prouenire docet, agitari autem celeriter quia exiguus ſit, aut quòd vis illum impellens ſit debilis, exiguamque proinde aëris partem cieat, vt ægrotis accidit, aut ſenibus, aut à longinquo clamantibus (quo enim aër motus longiùs diſtat, eò minor agitatur, veluti ſi proiectus lapis, inquit Ariſtoteles, in minutiores, ac minutiores partes diſpergatur; vel numerus, magnitudóve aliqua attenuetur, & flacceſcat; ille in vnitatem, hæc in lineam abibit indiuiſibilem) aut etiam quòd inſtrumenta ſonantia parum aëris complectantur, vt pueris, aliiſque nouellis animantibus vſu venit, fœminis, ſpadonibus, flentibus ac iis 1.

qui ſimulatam, ſeu, vt vocant, falſam emittunt voculam, ac denique metuentibus:in his quippe omnibus aſtrictiora ſonandi organa inueniuntur,ſicuti in fiſtulis,& chordis gracilioribus. Eſt itaque familiaris Ariſtoteli reſpõſio,pro vocis acumine in hũc modũ in problem.34.Inſtrumẽti imbecillitas exiguũ,aërẽ mouet,exiguus aër celeriùs fertur,quod celeriter fertur acutũ eſt. Quòd ſi quædã maiori vi pellendi aëris polleant,vt viri,& tormenta bellica,cum tamẽ grauiùs ſonent,nihil redditæ cauſæ obeſt, tum quia magnam aëris partem ciẽt,quam neceſſe eſt,ſegnius pro ſua magnitudine,agitari grauiúſque proinde ſonare, tum quia magnus etiam ſtrepitus magni ſoni,qualis grauis eſt,cauſa exiſtit. Itaque vt ſonorum acumen à celeritate, ita grauitas à ſegnitie agitati aëris prouenit;agitatur autem ſegniter ferè, quia copioſus eſt, vt accidit craſſioribus ſiue fiſtulis, ſiue chordis, item ridentibus, qui arteriam vocalem dilatant, ac rictibus hiſcunt; frigentibus quoque, qui aut propter hybernum tempus, aut propter grauedinem, craſſiorem tunc aërem mouent. Denique pernoctantibus, ac trepidantibus. Illis ob humoris congeſti copiam, quæ citæ aëris agitationi obſtat; vnde neceſſe ſit grauiùs ſonare; iſtis quoniam aſcendenre ſurſum calore propter paſſionem trepidandi, multum aëris reſoluitur, qui lentè agitatur, cum ſit multus. Quòd ſi vituli grauiùs ſonant, quàm boues, ideò euenit, inquit Ariſtoteles, quia eorum matres grauiùs etiam, quàm mares ſonare aſſolent; eſt autem à natura comparatum, vt animalia recens nata matri potiùs, quàm patri ſimilia ſint.

2. Qua de cauſa ſonus ad quædam corpora alliſus geminatur(quam vocant Echo) ad alia verò non geminatur, ſed potiùs obtunditur; R.Aliud eſt ſonum reflecti,aliud refrãgi, diſſiparique:quædam porrò corpora dura,læuia,ac benè compacta aërem ad ſe appulſum minimè diſpertiunt,ſed integrum reddunt,vnde fit Echo:alia verò hiatibus plena,mollia,aſpera,humida,& inæqualia,alliſum aërem frangunt potiùs,ac diſpeſcunt, quàm ſartum, tectúmque reddant. Hinc domus nuper illitæ fornices,dolia,lagenæ, fluminum quieſcentium ripæ,ob aquarum læuorem, cauumque æs maximè reſonant,minùs verò orcheſtra ſparſo iunco, aula tapetis veſtita,nemora,arteria vocalis humore, aut etiam nimio calore exaſperata, qualem habent, qui febri æſtuarunt.Itaque quem ad modum lux ſpecieſque viſibilis ad corpus terſum impacta,ſi angulum faciat reflexa,ſicuti fecerat directa,ſimilis ferè vtrobique eſt; ita & aër reſonus ſimilis priori efficitur,ſi corpora pulſet,in quibus non frangatur,ſed integro ferè impetu regrediatur.

3. Cur cùm inſpiramus vocem formare non poſſumus,cùm expiramus poſſumus.An quia aër inſpiratus frigidus eſt,& interiorem aërem tantiſper cogit, cum oportuiſſet eum expandi, vt ſonus fieret, contra verò expiratus aër calore citatus ſonare iam poteſt Ita Ariſtoteles ſect. 11. problemat. 13. Quòd ſi aqua frigida ſtrepitum magis ciet,

ciet, cùm decurrit, quàm calida, ideo accidit, quia frigida grauior est, vehementiúsque ferit, ac strepit. Sed quoniam ad formandam vocem neque inspiratio, neque expiratio per se necessaria est, sed aer in arteria vocali, atque intra os, sicut ex Theologorum Doctrina colligitur, qui corpora beatorum voces formatura docent, cum tamen in eo statu respirationis, aut expirationis vsus non sit futurus: ita rursum proposito problemati satisfaciendum, vocem non fieri qualicunque allisione aëris ad corpus, sed ex ea, quæ ad instrumenta apta, & idonea, qualis fieri potest, cùm expiramus, non cùm inspiramus.

Cur minùs audiamus, cùm oscitamus? R. Oscitando torpentem flatum è faucium finibus excutimus, qui etiam aures subit, oppletque, ac strepitum ciet, sicque extrinsecùs intrantem sonum offuscat. Qua etiam ratione si duo simul loquantur, minùs se audiunt occursu, repulsuque mutuò accedentis soni, proindeque si accurate volumus audire inspirationem inhibemus. Adde etiam aurium foramina comprimi, cum mandibulæ oscitando disttrahuntur, sicque minùs patere aëri admittendo. 4.

Sunt ne vitia linguæ plura? R. Sunt equidem: nam alij hæsitant, vt qui syllabam vnam alteri continenter, vti postulat vocabulum, iungere nequeunt, sed in priori tantisper detinentur. Quo etiam fit, vt conantes submissè loqui non possint auctore Philosopho problemate 35. sectionis 11. Fit autem hæsitatio, vt idem addit problemate 54. à frigore attonitum reddente locutionis organum; quare exercitatione, aut vino concalfactum expeditiùs iam orationem formare potest, vt picis, & sturnis euenit, loquaciores enim euadunt, si madefactam vino offam vorēt. Porrò solus homo ferè hæsitationis vitio laborat, quoniam inter cætera animantia sermonem solus profert: hæsitatio autem interruptio est articulorum in dicendo. Lege problem. 55. & 57. citatæ sectionis. Alij deinde balbutiũt, vt qui literam, vel syllabam prætermittunt, veluti si Constantopolim, Napolim pro Constantinopolim, Neapolim perturbatè efferant. Alij blæsi sunt, vt qui certam aliquam literam exprimere non valent, sicque exempli gratia, fluctum pro fructum pronuntiant, Capidolium pro Capitolium, puellulum pro puerulum. 5.

Cur trepidantium, iratorumque vox tremula est, ac etiam mentum? R. Quia emigrante calore cor conquatitur, vnde ictus multi fiunt, sicuti in laxis chordis. 6.

Cur qui intra domũ sunt, magis audiunt sonũ extrinsecùs excitatum; contra verò qui foris sunt, minùs percipiunt sonũ intra domũ? R. Quia in posteriori euentu dissipatur aër foràs erũpens in laxiora spatia, sicq; flaccescit sonus, in priori è cõtra, domũ ingrediens cogitur, vnde meliùs audiri necesse sit. Similis ratio videretur in aspectu procedere, cùm similiter melius intra domũ existens, quæ foris sunt, cernimus, quàm quæ in domo foris existentes. Ita est, nam species, domum à foris subeuntes, coguntur, & coadunantur, à domo verò 7.

foras emicantes, dissipantur oculi; Igitur cùm has admittunt minùs cernunt, illas magis. Adde lucem oculis vicinam distrahere aspectum, ne figi in vnum locum possit.

8. Cur qui in superiori cubiculo loquuntur, facilius audientur in inferiori, quàm in superiori, qui loquuntur inferiùs, cum vox sicuti, & aër nata sit ascendere? R. Quia non sine aliquo humore emittitur aër ab eò qui loquitur, humor verò descendit. At hæc ratio singularis est, non enim omnis sonus cum humore diffunditur? R. Sonus tunc melius auditur, cùm accomodatior est inter ipsum, & potentiam collocatio, hoc est, cùm non sub pedibus aër priùs sonat, quàm ad aures perueniat, sed cùm è loco editiori fit, tunc eædem aures, quæ elatæ naturæ sunt, prædictum aërem accommodatiùs aucupantur.

9. Cur nox ad audiendum aptior est, quàm dies? Vtrum, vt Anaxag. ait, quod aër interdiu stridet à Sole concalefactus, & obstrepit, noctu requiescit vtpote cum omnis calor abfuerit, tunc autem quæque audiri melius possunt, cùm nullus strepitus est. An quod per inanius facultas audiendi amplior, quàm plenius datur. Est autem aër interdiu densus, vt qui luce radiísque refertus sit, noctu autem rarior, quod ex eo ignis, & radij decesserunt, quæ corpora esse dixeris. Acutior tamen solutio problematis ab Arist. subditur, quòd interdiu animæ applicatio ad videndum, intelligendúmque plura, quę agimus, audiendi minuit attentionem; at verò vbi sensus seiunctus est ab intelligentia, laborem minimum habet alioquin maximum: vnde dictum est (inquit Aristoteles) mens videt, mens audit, quòd omnibus sensuum functionibus assistat, ipsísque præsidendo distrahatur. Noctu ergo libera anima ab intuendi concursu, sonos meliùs potest accipere. Ob hanc etiam rationem fit, vt noctu magis dolorē sentiamus, quòd anima sensibus aliis minimè occupata ad tactus munia se applicet, vt libro 1. probl. scripsit Alex. probl. 118.

10. Audiuntur ne longius qui multi simul sonant, quàm cùm quilibet eorum solus? R. Res dubia est, apud Aristot. Nam sect. 19. problemate 2. ita ferè scribit. Cur idem voce eadem longiùs sentiri cum aliis cantans, aut vociferans, quàm solus potest? An quia viribus vniuersis agere quippiam non tam difficile est, quàm singulis, composita quippe omnia plus valent, quàm singula; quapropter cum vnitis agitur oribus, vox constans, vnaque redditur, simúlque aërem propellit, vt prodire multiplex valeat. Accedūt Aristoteli experientia & exemplum; experientia, quoniam longius vociferantem exercitum videmur audire, quàm militem, etsi is eadem cōtentione clamaret, qua cum aliis simul vociferabatur; longius item hominum murmur in nundinis, in foro, quàm vnius tantùm vocem, quamquam altius cæteris loquatur. Exemplum, quoniam multæ lucernæ eiusdem splendoris latius emittunt lucem, quàm vna, & arenulæ aceruatæ longissimè conspiciuntur in littore, quælibet verò è proximo loco vix discernitur. Cur ergo quod in visili obiecto cōtingit, in audi

in audibili non procedat, vt quamuis singularum vocum species non vniantur,à toto tamē aggregato vna alia producatur, quæ longius peruenire queat. At verò idem Philosophus sect.11.proble.52. responsionem hanc penitùs turbauit,sic enim ille. Quamobrē cum simul vocem multi emittunt eodem tono,tota vox illa maior offert se,quàm sit vox singulorum, neque tamen lōgiùs pro ratione multorum deducitur. An quia multi eundem aërem simul non propellunt,sed diuersum, quemadmodum si multi lapidem in diuersum mittant,non propterea longiùs abibit, quàm si vnus proiiciat. Ex his ergo liquet quā sit dubia propositi problematis enodatio apud Philosophum. Nobis autem prior responsio placet,præsertim,quia ab Aristotele posteriùs fuit conscripta. Siquis tamen probauerit posteriorem ad experientiam, atque exemplum paulò ante posita respondebit,sonos in eodem aëre non vniri, sed discretos conseruari, nec tertiam quandam speciem emittere; quapropter non esse cur longiùs vocem audiamus,aut quemlibet sonum, si solus, an potius cum aliis pariter edatur. Experientia verò maiorem quidem sonorum copiam, non tamen longiùs audiri conuincit; sicque fortasse euenit in speciebus arenularum (nam neque eas in vnam totalem vniri probabile videtur) eò scilicet singularum speciem peruenire, quò omnes simul perueniunt,etsi videndi potentiam non tam impleant singulæ,atque adeò neque discernantur, quàm omnes simul sub quadam cōfusione. Porrò lucernarum lumina in vnum coeunt, vt mirum non sit,si in partes remotiores perueniat splendor. Denique Aristoteles problemate illo 2.sect.19. populari respōsione contentus fuisse videtur.

Cur homini seriùs vox perficitur,quàm cæteris animantibus? R. Cætera,aut nullas,aut paucas literas distingunt in voce; homo verò maximè;quod autem difficilius est,longiori eget tempore. Lege etiam Alexandrum lib.1.problem.148. 11.

Cur vox maior, minórve formari possit, & tamen eandem speciem seruet,vt cum in eodem quidem tono cantamus,sed tamen aut demisse,aut constanter. R. Quia quemadmodum maior figura, fieri minor potest;vt quadratum maius fieri minus, si ab omnibus lateribus æquales partes detraxerimus, cum tamen intra eandem speciem maneat,ita & vox licet demissior fiat,eiusdem tamen erit toni, ac cùm efferebatur robustior. 12.

Cur senes voce sunt tremula? R. Quoniam vocem continere non possunt: sicuti imbecillibus, ac pueris vsu venit, cùm lignum prælongum parte extrema ceperint;alterum enim extremum quatitur, quia nequeunt superare,quod tenent,& vincere:quod idem,& trepidantibus hominibus,& metuentibus, & rigentibus causam vocis tremulæ afferre credendum est. Cum enim qui vocem ita emittit, eius calor pulsus ab affectibus illis intrò se colligat maxima ex parte, reliquum, quod exiguum extat, vocem continere non potest: quapropter quatitur,atque intremit: vnde artium liberalium pro- 13.

fessores, qui se solitos trepidare nouerũt, principio agunt voce submissa, dum resideant, & stabiliantur: vocem enim exiguam vincere, contineréque faciliùs possunt.

14. Cur in tragœdia immutatio, varietásque in cantando vsurpatur? R. Quia inæqualitate musicæ iam nimiùm attollendo, iam deprimendo tristitia afficimur: accommodatióque fit ad magnitudinem calamitatis aut mœroris; quod verò æquale, continénsque est, minùs flebile auribus accedit.

15. Cur suauius audimus si cantilenam nouimus, quàm si ignoremus? R. Quia sic ad metã peruenitur; cùm verò ignoramus, quasi in medio persistimus: rursum quia audire, discere est, discere verò iucunditatem parit. Hinc solitarias cantilenas suauiùs audire solemus, si ad tibiam, aut ad lyram vnam cantantur, quoniam euidentiùs assequimur, quod cantatur, ad plures verò lyras cantilena offuscatur, totáque penè deletur.

16. Cur cum hominis vox suauior sit, quàm tibiæ, non tamen suauius auditur, si in tibiæ morem sonet, sed canentem quidem hominem suauiùs audimus, quàm tibiam; hanc verò suauiùs, quàm hominem teretãtem? R. Quia quod naturæ est, gratius euenit, quàm quod simulationis: Itaque homo cum cantat supra tibiæ sonum addit articulationem; vnde mirum non est, si suauiùs audiatur; cum verò teretantat, minùs suauiter quàm tibiæ auditur, quòd hanc simulet.

17. Qua de causa qui voce graui cantant, si dissonant, deprehendi faciliùs possunt, quàm qui cantant acuta; sic enim, & in numeris accidit, euidentior enim error est, si in maiori peccatur? R. Quoniam grauis sonus plus temporis insumit, vnde pleniùs ab auribus percipi valet, acutus autem velox est, faciléque elabitur, ac latitat.

18. Qua de causa cùm multi concinunt, meliùs seruate possunt numeros harmonicos, quàm pauci? R. Quoniam multi securius ducem suum, hoc est præcentorem, sequuntur, tardiúsque incipiunt, in accelerando autem procliuius erratur.

19. Cur suauiùs cantilenam audimus mixtam tibia, quàm lyra? R. Quoniam vterque sonus distinctiùs percipitur, & ambo meliùs miscentur, cùm tam humana vox, quàm tibiæ sonus spiritu perficiantur interiùs; non sic autem lyræ sonus. Adde quod tibia sonitu, cognationéque sua errores multos cantilenæ occultat. Sonus lyræ cùm tenuis, vocíque commisceri minùs idoneus sit, ipse per sese patens, suúmque genus syncerum custodiens, omnes cantilenæ errores posita quasi regula patefacit. Cum verò multa perperam in cantando agantur, quod promiscuum ex erratis, rectéque actis prouenit, deteriùs esse necesse est.

20. Quam ob causam cum alius locus sit, qua cibus, potúsque transeunt, alius, qua spiramus, vbi grandiorem buccellam deuorauimus, strangulamur? R. Quoniam cum vocalis arteria iuxta eam sit, quà cibi inferuntur, necessariò illa constringitur, vbi iusto am-

pliorem

pliorem buccellam deuorauimus, vnde oportet viam ſpiritui denegari.

Cur inter ſenſibilia propria ſolus ſonus bonus, malúſve moraliter denominari queat, ſermonem quippe iracundum, iocoſum, laſciuum, prudenrem, ſubdolum dicimus, nõ ita colorem, aut odorem, aur ſaporem, frigúſve? An quia ſonus motu efficitur, actio verò moris eſt particeps. Adde cæterorum ſenſuum obiecta noſtræ libertati non ſubſtare, ſicuti & vocem: quæ duæ reſponſiones idem valent. Nam tunc etiam cum vitio vertimus quòd quis odoratus incedat, quòd lucernam inferat intempeſtiuè, &c. Ob localem applicationem peccat, non ob alterationem odoris, vel lucis, applicatio autem, cum motus localis ſit, noſtræ libertati ſubeſt. 21.

Quam ob cauſam cùm aliquid procul percutitur, ictum ſtatim cernamus ſtrepitum lentiùs audiamus, quanquã vnà cum ictu ſtrepitus oriatur? Quia viſum tenuiorem, atque acutiorem quàm auditum habemus. Viſus igitur anticipare vtpote acutior poteſt, auditus, vt craſſior lentiùs ſuo fungitur munere. Eadem hęc ratio eſt cur in attritu, confrictúque nubium, tonitrum, & fulgur, non ex æquo percipiamus, ſed fulgur primùm videamus, poſt tonitrũ audiamus: quanquam tonitrus vna cum fulgure incipiat. Nimirum viſus, vtpote agilior, & tenuior præcurrit, atq; anticipat, auditus vt craſſior, & rardior poſtmodum ſentit. Ita Alexãder lib. 1. Problematum. Problemate 38. qua reſponſione ſentire videtur videndi actũ per emiſſionem ex oculis perfici; quod non ita eſt: exacta igitur problematis ſolutio eſt, etſi tam videndi, quàm audiendi actio momento elici queat, ſpecies tamen auditorias cum motu peruenire ad potentiam, atque adeò ſeriùs, quàm viſorias, quæ inſtanti traiiciunr, quoniam, etſi contrario vacent, ſoboles tamen ſunt localis motionis, vt proinde mirum non ſit, ſi moram faciant in accedendo. 22.

Cur infanres cum modulos audiunt, primùm vagitu ceſſent: deinde obdormiſcant? R. Alexander libro primo, problemate 121. ita ſcribit, quoniam muſica indita à natura animis eſt, vt cæteræ ſcientiæ, neque per doctrinam, vt Plato auctor eſt, ſed per reminiſcentiam quidquam acquirimus. Quoties igitur animus concentum ſentit comptiorem, reminiſcens ac repetens cogit infantem quieſcere, permulcendóque ſopire, atque demum ab exterioribus auocare. Sed hæc Platonica ſunt. Rectiùs igitur Ariſtoteles ſectione 19. problemate 38. Cur inquit, numeris, modulis, omnibus denique concinendi generibus oblectari cuncti conſueuere? An quòd ratum, ordinatúmque omne ſecundum naturam eſt, vt meritò nos poſſit oblectare, cuius indiciũ eſt, quòd cùm ordinatè laboramus, bibimus, & comedimus, naturam, viréſque noſtras, & ſeruamus, & augemus; contra verò cùm inordinate agimus. Conſonantia autem miſtio eſt, ſiue temperatio ordinata contrariorum inter ſe, proportionémque inuicem cuſtodientium. Itaque vult Ariſtoteles vocum cõcentum ideò aures recreare, quòd certis legibus à natura 23.

rei petitis componatur: quod etiam vſu venit aliis ſenſuum obiectis, vt non niſi ij colores in pictura oculos oblectent, aut in cibis ij ſapores, qui certo quodam modo attemperantur. Addit tamen Ariſtoteles modos etiam adiectitios canticorum, hoc eſt, qui non ſunt ab arte, delectare etiam, ſi eis aſſueſcamus, nimirum quia conſuetudo, naturæ quoque vim obtinet.

23. Quamobrem qui ſurdi ab ortu naturæ ſunt, iidem & muti viuant? R. Quæ nunquam audierunt, hæc fari nequeunt. Medicis tamen placet, vt par idem neruorum ſit, cuius pars altera ad linguam, altera ad aures vſque porrigatur, atque ita neceſſe ſit communem accidere affectionem. Verùm mutos fieri, qui ex morbo ſurdeſcunt negant, propterea quòd pars altera tantùm, quæ ſcilicet audiendi officio delegata eſt, ſuas vires amiſerit: & mutos quoque eadem ex cauſa non etiam ſurdos reddi affirmant: videlicet quòd alterius nerui, linguæ accommodati læſio eſt.

SECTIO QVARTA.

Solutio problematum, quæ ad nares pertinent.

DE STRVCTVRA narium dictum eſt lib. 2. de anima cap. 9. per varias quæſtiones. Ariſtoteles ſect. 33. problematum paucas quaſdam narium affectiones exponit ſicuti, & ſequentium organorum, atque ſenſuum, ea maximè de cauſa, quia horum trium natura craſſior eſt, vnde neque ita plenam de ſe, ac obiectis notitiam intellectui ingerunt, neque tantam doctrinæ materiam præbent, quemadmodum priores duo; quapropter preſſiùs de iiſdem agendum nobis erit.

1. Cur pueri omnes reſimato ſint naſo, & ferè qui criſpo ſunt capillo, quod maximè in Æthiopum genere cernimus, quibus paulò attollitur naſus. Nimirum naſus cartilago eſt, quæ naturam oſſis habet, in calidioribus autem quales pueri, & criſpi, materia craſſior, minúſque vtilis, vt ea eſt, quæ cedit in oſſa, minùs creſcit.

2. Quæ cauſa ſternutandi? Nimirum ſpiritus, halituſque ex humoribus exciti calore. Etenim vi attractrice aër à foris collectus per nares, deinde onuſtus halitibus per expultricem foras exploſus, caput exonerat. Vnde inter dormiendum adacto ad intima viſcera calore, non ſternutamus, nec item ſi oculos perfricamus, tunc enim maior calor ex confricatione corripit minorem, qui ſternutandi cauſam dabat, aut humor, qui ſternutamento egredi debuerat, cùm lacryma egreditur, è contra verò Solem aſpicientes ſternutamus, quia admiſſa oculis luce, aut penna laceſſiti, faciliùs incaleſcunt. Denique quòd ſternutatio proueniat à calore fit, vt ſingultum adimat. Eſt autem ſingultus commotio aëris egredi conantis à pulmone; vnde diſtentionem cauſat in eo, ſicut ructus egreſſus è ventriculo aër eſt. Porrò inter

inter animantia homo maximè ſternutat,quia pro rata portione, & cerebum maius habet, vbi materia ſternutandi cogitur, & laxiores nares ad externum aërem attrahendum; vnde & ſenes ægriùs ſternutanr, quòd narium ſint compreſſiorum. Iam verò aut bis fermè, non ſemel, aut pluries ſternutatio editur. Bonæ ſunt nares, in quas venula diffunditur,& per quam ſpiritus commeant.

SECTIO QVINTA.

Solutio problematum ad guſtatum pertinentium.

CVR quidam res inſuaues auidè appetunt,vt pueri, & quæ vterum geſtant,præſertim ad tertium vſque menſem? R.Quia vitioſa qualitas cum menſtruo ſanguine ad os ventriculi irrepit, cognatæque qualitatis appetentiam excitat:Itaque ſi atra bili infeſtatur os ventriculi, carbones, coctos lateres, & id genus fictile cupit. Si acida pituita imbuitur, ſapores appetit acidos, &c. Vitium porrò hoc vltra tertium menſem ferè non protrahitur, quia fœtus iam grandior, omnem ſanguinis menſtrui copiam poteſt abſumere; quapropter mirum non erit,ſi pueri ex prædicto ſanguine coaliti,ea quoque deſiderent,quæ diximus.Lege Alexandrum lib.2.problemate 74. 1.

Cur cum dulcia ſuauiora ſint acribus,non iſtis,ſed illis ſaturamur citiùs? R.Quia fames,appetentiáve cibi tandiù durat, quandiù non ſolùm ventriculus, ſed membra etiam inania ſunt alimento:at dulcia tota fermè ſunt alibilia,non item acria,ideóque citiùs illa famem extingunt,quàm iſta:ſine fame autem ventriculus, & gula nihil admittere queunt. Porrò quod quidam etiam antequàm comedant, maximè ægrotorum plurimi,dulcia auerſentur,acria appetant,cauſa eſt,quia hæc humorem calidum,id eſt,bilim flauam euertunt,Ea igitur in re natura boni conſuluit. 2.

Cur ſi quid pomi putris edimus magis amarorem ſentimus poſt epotum vinum, quàm anteà? R. Quia amaror vino illatus ab ipſoque vini calore excitatus permeat faciliùs per organum guſtatus, ſicque vehementiùs ſentitur. 3.

Cur panis,caſeus, & pleraque refrigerata deterioris ſaporis exiſtunt,recalefacta verò melioris? R. Quia refrigeratis ſuccus concreſcit,& conſtant,tepefactis autem dilabitur;at ſuauitas ſucco percipitur.Sed cur dulcia minus ſentiantur calida, quàm frigida; nimirum organum guſtatus tactum habet; calor igitur, quia vehementiùs ſenſibile eſt, guſtandi actum offuſcat: item ſuccus dulcis calidus eſt, ſicque perturbatur aliquantulùm dulcedinis ſenſio, cùm adiuncto calore fouetur. 4.

Cur ficus cum molles,dulceſque ſint, dentes offendunt?R. Quia gingiuis ſuo lentore adhæreſcunt, dentibuſque inſinuatæ putredi- 5.

nem cito causant, insito calore; quin etiam granorum duritie fatigant dentes.

6. Cur potus suauior est post esum acerborum? R. Quia contraria iuxta se posita magis se produnt. Item quemadmodum quies post laborem gratior est, cum tamen in se melior non sit, quàm post aliam quietem; ita &c.

7. Cur lingua amara, salsa, acidaque fieri, sentirique potest, non dulcis? R. Quia illæ affectiones, corruptiones naturæ sunt; dulcedo verò est naturalis; ipsam autem naturam sentire nemo potest; ita Aristoteles sect. 34. problemate. 5.

SECTIO SEXTA.

Solutio problematum ad tactum pertinentium.

1. CVR qui rapidè, aut inconsultè feriuntur minùs dolent, quàm qui consultò? R. Quoniam illi animo sunt occupati, qui negotio distractus minùs ad ictum percipiendum applicatur. Hi verò ad id membrum, quod feritur, se conuertunt, vehementiúsque proinde dolent, eadem causa est, quòd qui onera portant, aut labori incumbunt cantu releuentur, quoniam attendit animus ad numerorum suauitatem, sicque labor decipitur, vt inquit, ille. Eadem quòd lugentibus tibias, atque timpana adhibeamus, mærentibus de suorum morte, atque ægrotantibus hominum cœtus procuremus; nimirum animus ad varios sermones se transfert, ab angoréque seiungitur. Lege Alexãdrum lib. 1. problem. 77. & 78. Quod si tela præuisa, vt Magnus Gregorius inquit, minùs feriunt, aliunde id verum est, quatenùs imminentis mali prænotione remedium, aut diuerticulum procuramus.

2. Cur cùm ab alio tangimur præsertim clanculùm, & fraudulenter, magis inhorrescimus, aut titillamur, quàm si à nobis, vel ab alio palàm tangeremur? R. Quod natiuum, insitumque est, minus percipimus, sic enim lingua insitum dulcorem minùs sentit, quàm acredinem, vel amarorem, quod autem ab alio apertè fit, quasi insitum nobis est. Item quod insidiosè fit, terrebilius occurrit, sicque metus excitatur, atque adeò horror ex frigore. Hinc etiam risus contigit, quia nouitas, & fraudulẽtia obiecta sunt risus. Similiter alis, pedum plantis, & auribus titillamur magis, quia earum partium tactus insolentior est, præterquàm quod tenuioris sunt cutis? vnde & labris maximè titillamur.

3. Cur non iisdem, omnes inhorrescunt pariter; Nam alij cùm vestis rumpitur, alij cùm serra acuitur, vel scindendo trahitur; alij cùm pugmex secatur; alij cum lapillus mola perfrangitur; alij cum cibos fastiditos vident? R. Quemadmodum non eiisdem delectantur, sed iuxta variam corporis temperaturam; ita ob eandem varietatem,

non iisdem læduntur, sed iis, quæ à cuiusque temperamento sunt alieniora.

Cur cùm aqua etiam calida aspergimur, horrescimus tactu? R. Quia quod est per se in aqua timemus, nimirum frigus. Quanuis igitur calida existat, naturæ tamen affectus in nobis excitatur. 4.

Cur dentes frigidum magis, quàm calidum sentiunt, caro è contrariò? R. Quoniam dentes tenuioribus continentur meatibus, exiguoque calore prædítis: Itaque aduersum frigus minus ferre possunt. At caro calida est, quapropter à frigido minùs afficitur, à calido magis, quasi ignis igni adiiciatur. Arist. sect. 34. problem. 3. 5.

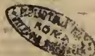
Cur duorum sensuum ratione, homines vocamus continentes, id est, tactus, & gustatus, non cæterorum? R. Quia voluptates nobis cum brutis communes per hosce sensus administrantur; quod igitur tale est, spernimus, erubescimus, proboque damus. Vide Aristotelem sect. 28. problem. 2. & 3. 6.

Atque hactenus de problematis, quæ ad exteriores animæ potentias spectant. Neque verò de aliis eiusdem animæ facultatibus institutum persequimur, quoniam doctrinæ popularis, qualem solet Aristoteles in problematis adhibere, materiam nō suppeditant. Illud superest, vt quem laborem communium studiorum gratia, Societatis IESV Conimbricense Collegium posuit vniuersæ Philosophiæ edito curriculo, gratum sibi esse velit Deus, qui & cœptis aspirauit, & ad optatum exitum promouit.

* * *

FINIS.

INDEX
RERVM PRÆCIPVARVM
QVÆ IN HOC VOLVMINE CONTINENTVR, IN QVO
NVMERVS PAGINAM INDICAT;
P.principium;M.medium F.finem.

ACTIO.

ACTVS.

ADMIRATIO.

AER.

ÆQVALITAS.

AGENS, ET AGERE.

ALIMENTVM.

ALTERATIO.

AMOR.

ANGELVS.

ANIMA IN COMMVNI.

ANIMA PROVT corpus concernit.

ANIMA QVATENVS RATIOnalis, intellectualis & humana cognominatur.

Et

ANIMA SEPARATA.

ANIMA VEGETATIVA, & Sensitiua.

ANIMATVM, ET Animus.

ANIMAL.

APPETIBILIS.

APPETITVS.

AQVA.

ARBOR.

ARISTOTELES.

AVDIO.

AVDITVS.

AVRIS.

BEATITVDO.

BEATVS.

CALOR.

CAVSA.

CEREBRVM.

CHRISTVS.

COGITATIO.

COGITATIVA.

COGNITIO.

COGNOSCO.

COLOR.

CONCEPTVS.

COR.

CORPVS.

DEFINITIO.

DENS.

DEVS.

DIFFERENTIA.

DISCVRSVS ET Discursiuus.

DIVISIO, ET Diuisibilis.

DOLOR.

ECHO.

ECSTASIS.

EFFECTVS.

ELEMENTVM.

FALSITAS.

FAMES.

FELICITAS.

FIGVRA.

FOETVS.

FORMA.

GALENVS.

GENERATIO.

Qui

INDIVISIBILIS.

INGENIVM.

INTELLECTIO.

INTELLECTVS IN Communi.

INTELLECTVS AGENS.

INTELLECTVS PATIENS.

INTELLECTVS PRACTICVS, & speculatiuus.

INTELLIGIBILIS ET, Intelligibilitas.

INTELLIGO.

IRA, ET IRASCOR.

LACHRYMA.

LEVITAS.

LINGVA.

LVMEN, LVX, LVCIDVS.

MATERIA.

MEMBRVM.

MEMORIA.

MORS.

MOTRIX VIS.

MOTVS.

MOVEO.

MVNDVS.

NARES, NASVS.

NATVRA, ET NATVRALE.

NERVVS.

NOTITIA.

NVTRITIO.

OBIECTVM.

OCVLVS.

ODOR.

ODORATVS, ODOROR, ET Odoramentum.

OLFACTVS.

OLFACIO, OLEO.

OPERATIO.

PASSIO, PATIOR.

PERFECTVM.

PERSPICVVM.

PHANTASIA.

PHANTASMA.

PHILOSOPHVS.

PISCIS.

PLATO.

POTENTIA.

QVADRATIO, ET Quadratum.

QVALITAS.

QVANTITAS.

RECORDATIO.

RESPIRATIO.

RESSVRRECTIO.

REVNIO.

RISVS.

SAPOR.

SCIENTIA.

SENSATIO ET SENSIO.

SENSIBILIS.

SENSVS.

SEPARATIO.

SIMILITVDO.

SINGVLARIS.

SYNDERESIS.

SITIS.

SVRDI.

SONVS.

SPECIES.

SPECVLVM.

SVBIECTVM.

SVBSISTENTIA.

SVBSTANTIA.

TACTVS.

Tactus

TACTIO, ET TITILLATIO.

TALPA.

TEMPERAMENTVM.

THEOLOGIA.

TERMINVS.

VERBVM.

VERITAS.

VIDEO.

VIOLENTVM.

VISILIS.

LAVS DEO.

1972